TALÂT KOÇYİĞİT

KUR'AN-I KERİM

MEAL VE TEFSİRİ

CİLT 5

بسم الله الرحمن الرحيم

KUR'AN-I KERİM MEAL VE TEFSİRİ

Prof. Dr.
TALAT KOÇYİĞİT

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri Prof. Dr. Talat Koçyiğit
Gözden Geçiren: Prof. Dr. Bünyamin Erul
Yayın no: 631
Grafik, Tasarım: TAVOOS

© Bütün yayın hakları
Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.
Bu eser ilksay Kurulu'nun 05.02.2014 tarih ve 1/2 sayılı kararıyla uygun görülmüş ve Türkiye Diyanet Vakfı Mütevelli Heyeti'nin 22.04.2015 tarih ve 1510 sayılı kararıyla basılmıştır.

1. Baskı, Ekim 2016, Ankara 1000 adet

Sertifika No: 15402

ISBN 978-975-389-798-3
978-975-389-881-2 takım
16.06.Y.0005.631

BASKI :
TDV
YAYIN MATBAACILIK TİC. İŞLETMESİ
BASIMEVİ | PRINTING HOUSE
Serhat Mah. 1256 Sokak No:11
Yenimahalle / ANKARA
Tel : 0312 354 91 31 (pbx)
Faks : 0312 354 91 32
e-posta : bilgi@diyanetvakfiyayin.com.tr

Prof. Dr. Talât Koçyiğit (1927-2011)

3 Ağustos 1927'de Uşak'ta doğdu. İlk, orta ve lise öğrenimini Uşak'ta tamamladı. 1949'da açılan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 1953'te mezun oldu. En çok etkilendiği hocası Bosnalı M. Tayyip Okiç'in teşvikleriyle aynı yıl fakültesine asistan oldu. 1957'de tamamladığı Hadislerin Toplanması Ve Yazı İle Tespiti adlı doktora tezinin ardından Hadis tarihi, Hadis Usulü, Hadis Istılahları, Hadisçilerle Kelamcılar Arasındaki Münakaşalar gibi her biri klasikleşmiş eserleri telif etti. Birçok hadis hocasını yetiştirdi. 1982-1985 yılları arasında fakültede dekanlık yaptı. Ülkemizin yetiştirdiği ilk hadis hocası, geçirdiği kalp krizi sonucu 18. 4. 2011 Pazartesi günü vefat ettiğinde geriye 20 değerli eser ve onlarca makale bıraktı.

1345967

9 789753 897983

İÇİNDEKİLER

22. HACC SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 9
2. Surenin Konusu 9
3. Hacc Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı 10

23. MÜ'MİNÛN SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 61
2. Surenin Konusu 61
3. Mü'minûn Suresinin Kendinden Önceki Sure ile bağlantısı 61

24. NÛR SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 113
2. Nûr Suresinin Konusu 114
3. Nûr Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı 115
4. Nûr Suresinin Faziletleri 115

25. FURKÂN SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil olduğu Yer ve Zaman 179
2. Furkân Suresinin Konusu 179
3. Furkân Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı 180

26. ŞUARÂ SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 227
2. Şuarâ Suresinin Konusu 227
3. Şuarâ Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı 228

27. NEML SURESİ
1. Neml Suresinin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 291
2. Neml Suresinin Konusu 291
3. Neml Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı 292

28. KASAS SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 333
2. Kasas Suresinin Konusu 334
3. Kasas Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı 335

29. ANKEBÛT SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 381
2. Ankebût Suresinin Konusu 381
3. Ankebût Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı 382

30. RUM SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 429
2. Rum Suresinin Konusu 430
3. Rum Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı 430

31. LOKMÂN SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 461
2. Lokmân Suresinin Konusu 461
3. Lokmân Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı 462

32. SECDE SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 485
2. Secde Suresinin Konusu 485
3. Secde Suresinin Faziletleri 486
4. Secde Suresinin Kendinden Önceki Lokmân Suresiyle Bağlantısı 486

33. AHZÂB SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 503
2. Ahzâb Suresinin Konusu 504
3. Ahzâb Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı 505

34. SEBE SURESİ
1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman 569
2. Sebe Suresinin Konusu 569
3. Sebe Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı 571

HACC SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Hacc suresi, Kur'an-ı Kerim'in 22. suresi olup 78 ayetten müteşekkildir. Bir rivayete göre 19-24. ayetleri, bir başka rivayete göre de 52-55. ayetleri dışında surenin tamamı Medine'de nazil olmuştur. Bununla beraber, üslubu ile üzerinde durulan konular yönünden onu, Medenî olmaktan ziyade Mekkî olmaya daha yakın bulanlar da vardır. Surede tevhidin ispatı, kıyamet alametleri, öldükten sonra yeniden dirilişin ispatı, şirkin ret ve inkârı gibi konuların işlenmesi de, surenin Mekkî olduğunu gösteren delillerdir. Gerçek olan şudur ki sure içerisinde, hem Mekke hem de Medine devrinde nazil olmuş ayetler yer almıştır. Bu itibarla surenin, Mekkî ve Medenî arasında müşterek bir sure olduğunu söylemek de mümkündür.

Sureye Hacc suresi denilmesi, Beyt'in İbrahim (as) tarafından inşa edilmesinden sonra, Hacc farizasının yine onun lisanıyla insanlara ilan edilmesi ve Hacc erkanının anlatılması sebebiyledir. Nitekim Allah Teâlâ, surenin 26-29. ayetlerinde, konuyla ilgili olarak İbrahim'e (as) yönelttiği bir emrini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, namaza duranlar, rüku edenler ve secdeye varanlar için evimi temiz tut, diyerek İbrahim'i Kâbe'nin bulunduğu yere indirmiştik. İnsanları Hacc'a çağır: Yürüyerek veya deve üzerinde bütün uzak yollardan sana gelsinler. Kendi menfaatlarine şahit olsunlar ve belirli günlerde, kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları kurban ederken, Allah'ın adını zikretsinler. Siz de ondan yiyin ve çaresiz kalmış fakire yedirin. (Saç ve tırnak gibi) pis olan yerleri temizlesinler; adaklarını yerine getirsinler ve Kâbe'yi tavaf etsinler."*.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, sure, hem Mekke'de hem de Medine'de nazil olmuş, fakat hiçbir surede görülmeyen çeşitli zamanları nüzulünde biraraya getirmiştir. Bu sebepledir ki bazı müfessirler, sureyi, iniş zamanı yönünden hayrete değer surelerden biri olarak değerlendirmişler ve şöyle demişlerdir: Bu sure, hem gece hem gündüz, hem seferde hem hazarda, hem Mekke'de hem Medine'de, hem sulh halinde hem savaş halinde inmiş, hem muhkem hem de müteşabih ayetlerden teşekkül etmiştir.

2. Surenin Konusu

Hacc suresinin Mekkî ve Medenî arasında müşterek bir sure olduğu gözönünde bulundurulursa, ihtiva ettiği ayetlerin de bu yönden incelenmesi gerekir. Mekke'de nazil olan ayetler, genellikle Allah'a iman, O'nun tevhidi, öldükten son-

ra yeniden dirilme, hesap, ceza ve bunların delilleriyle ilgili konuları ihtiva ederken, surenin Medenî ayetleri de, Hacc menasiki ve düşmana karşı savaşın meşruiyyetiyle ilgili konularda nazil olmuştur. Buna göre sureyi konuları itibariyle üç kısma ayırmak mümkündür:

1) Öldükten sonra yeniden dirilme ve bu dirilişin delilleri.

2) Hacc menasiki ve Mescid-i Haram.

3) Küfür ehliyle savaş, zalimlerin helaki, dünyada görülen nizamın bir yaratıcının varlığına delaleti, bir sineği bile yaratmaktan aciz olan putlarla ilgili bir darb-ı mesel gibi hususlar, surenin belli başlı konularını teşkil eder.

Sure, kalplere korku ve dehşet veren kıyamet sarsıntısının şiddetini ve insanlar üzerinde bıraktığı büyük tesiri açıklayan ayetlerle başlamış, bunu, kıyamete ve öldükten sonra yeniden dirilmeye ait delillerin zikriyle, iyi amel sahibi müminlerin faydalanacakları cennet nimetleri, küfür ehlinin içine düşeceği cehennem azabı ve ne yaptıkları bilinmeyen münafıkların uğrayacakları hüsranın beyanı takip etmiştir. Daha sonra Mescid-i Haram'ın hürmeti, Hacc'ın farziyyeti, faydaları, haramları, menasiki ve kurbanlığı açıklanmış, bunu, savaşın farz kılınışındaki başlıca sebeplerin zikriyle, Hazreti Peygamber'e bir teselli olmak üzere, onun müşrik Mekke halkından gördüğü eza, cefa ve yalanlanmasına karşılık, Rabbinden gördüğü yardım ve bir örnek olarak, zalim bir kasaba halkının helak edilişi takip etmiştir.

Bundan sonra söz, gece ve gündüzü, gökleri ve yeri yaratan, hayat ve ölüm veren, ilmiyle her şeyi çepeçevre kuşatan Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretinin delillerine intikal etmiş ve bu deliller, hiçbir şüphe ve tereddüde meydan vermeyecek bir açıklıkla beyan edildikten sonra, müşriklerin İlah edinip ibadet ettikleri putlar ele alınmıştır. Bu putların, bir insanı yaratmak bir yana, küçücük bir sineği bile yaratmaktan aciz oldukları, bu sinek onlardan bir şey kapmış olsa, onu bile geri alamayacakları zikredilmiş ve onları şirke sevkeden başlıca amilin, Allah'ı hakkıyla takdir edememek olduğu açıklanmıştır.

Bundan sonra, namaz kılmak, zekat vermek ve Allah yolunda cihad etmek gibi Allah'ın seçkin kulları olan Müslümanlara emrettiği üç fariza zikredilmiş ve İslam'ın güçlük değil, bir kolaylık dini olduğu belirtilmiştir.

3. Hacc Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı

Hacc suresiyle, kendinden önceki Enbiya suresi arasında uygun bir bağlantı vardır ve önceki surenin bitimiyle bu surenin başlangıcı arasında bu bağlantıyı hemen farketmemek mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ, Enbiya suresinin sonlarına doğru *"Gerçek vaad olan kıyamet artık yaklaşmıştır. İşte o zaman, küfredenlerin gözleri donakalır ve "Yazıklar olsun bize! Biz, bundan gaflet içinde idik; daha zalimdik." derler."* mealindeki ayetiyle kıyamet vaktinin iyice yaklaşmış olduğunu haber vererek onun kafirler üzerinde yarattığı korkuyu tavsif ettikten sonra, bu surenin başında, daha önce iyice yaklaştığını haber verdiği kıyamet vaktini zikrederek *"Ey insanlar! Rabbinizden korkun; kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir."* buyurmuştur.

Ondan fazla Peygamber kıssasının anlatıldığı Enbiya suresinde, tevhidin ispatı yanında, şirkin terki ve öldükten sonra yeniden dirilmeye iman gibi konular işlenirken, bu surede, çeşitli görüntüleriyle insanın, göklerin ve yerin yaratılışı, Allah Teâlâ'nın varlığının, birliğinin ve öldükten sonra insanları yeniden diriltmeye kadir olduğunun delilleri zikredilmiş, sonra da dikkatler, Peygamberler'i yalanlamaları sebebiyle Allah'ın helak ettiği zalim kasaba halkı üzerine çekilerek bundan ders alınması istenmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ ۚ اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ ﴿١﴾ يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّآ
اَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارٰى وَمَا هُمْ بِسُكَارٰى وَلٰكِنَّ عَذَابَ
اللّٰهِ شَدِيدٌ ﴿٢﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّبِعُ كُلَّ شَيْطَانٍ مَرِيدٍ ﴿٣﴾ كُتِبَ عَلَيْهِ
اَنَّهُ مَنْ تَوَلَّاهُ فَاَنَّهُ يُضِلُّهُ وَيَهْدِيهِ اِلٰى عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٤﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

1 Ey insanlar! Rabbinizden korkun; kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir.

2 Onu gördüğünüz gün, her emzikli emzirdiğinden geçer; her hamile çocuğunu düşürür. İnsanları, sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi görürsün. Fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

3 İnsanlardan, Allah hakkında bilgisizce mücadele eden ve her azılı şeytana uyan kimseler vardır.

4 O şeytan hakkında şu takdir olunmuştur ki kim onu dost edinirse, o onu saptırır ve cehennem azabına sevkeder.

Daha önce de açıkladığımız gibi Allah Teâlâ, Enbiya suresinin 97. ayetinde *"Gerçek vaat olan kıyamet artık yaklaşmıştır. İşte o zaman, küfredenlerin gözleri donakalır ve "Yazıklar olsun bize! Biz, bundan gaflet içinde idik; daha zalimdik." derler."* buyurarak kıyamet gününün iyice yaklaşmış olduğunu haber vermiş ve bu gün geldiği zaman, dünyada iken, dünya nimetlerinin verdiği sarhoşlukla Ahiretlerini unutan ve kıyamet gününün geleceğini düşünmeyen, yahut düşünse bile ona inanmayan insanların büyük bir korku ve pişmanlık içinde dünyadaki gafletlerini ve küfürle nefislerine karşı işledikleri zulmü nasıl itiraf edeceklerini haber vermiş ve bu insanların ibadet ettikleri putlarıyla birlikte cehennem odunu olduklarını açıklamıştı. Bu yönden Enbiya suresiyle tam bir uyum içinde olduğu açıkça görülen Hacc suresinin bu ilk ayetlerinde de, kıyamet gününün tavsifine devam edilmiş ve bütün insanlara hitap edilerek, Rablerine karşı itaatsizlik etmeleri ve O'nun emir ve nehiylerine uymamaları halinde, O'nun azabından korkmaları için uyarılmışlar ve bu azabın geleceği kıyamet gününün iyice yaklaştığı tekrar hatırlatılarak, o gün geldiğinde nelerin olacağı ayrı ayrı zikredilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

1 Ey insanlar! Rabbinizden korkun; kıyamet sarsıntısı çok büyük bir şeydir.

2 Onu gördüğünüz gün, her emzikli emzirdiğinden geçer; her hamile çocuğunu düşürür. İnsanları, sarhoş olmadıkları halde sarhoş gibi görürsün. Fakat Allah'ın azabı çok şiddetlidir.

3 İnsanlardan, Allah hakkında bilgisizce mücadele eden ve her azılı şeytana uyan kimseler vardır.

4 O şeytan hakkında şu takdir olunmuştur ki kim onu dost edinirse, o onu saptırır ve cehennem azabına sevkeder.

1 Allah Teâlâ, bu ayetinde, insanlara, kıyamet sarsıntısının çok büyük bir korku kaynağı olduğunu haber vererek kendisinden sakınmalarını emretmiştir. Zira bu gün geldiği zaman, dünyada iken işledikleri iyi ve kötü amellerin karşılığını mutlaka görecekler, zerre miktarı da olsa, iyi iş işleyenler onun mükafatını görürken, zerre miktarı da olsa kötülük işleyenler ise, işledikleri kötülüğün cezasını çekeceklerdir. O halde her insanın, dünyada iken kıyamet günü başına gelecek bu akibeti düşünerek Rabbinin azabından korkması ve O'nun emir ve nehiylerine aykırı davranışlarda bulunmaması gerekir. Bu ayet-i kerimeden ve onunla ilgili olarak yaptığımız bu kısa açıklamadan şu husus açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki eğer bir insan, dünyada yaşadığı sürece Allah'ın emir ve nehiylerini umursamaksızın onlara aykırı davranışlarda bulunuyor, emrettiklerini yapmıyor, nehyettiklerinden veya yasakladıklarından da sakınmadan onları yapıyorsa, bu, onun Allah'tan, veya Allah'ın azabından hiç korkmadığının apaçık delilidir. O, dünyada iken Allah'tan, veya O'nun azabından korkmayabilir; çünkü onun bu korkusuzluğu, kıyamet gününün geleceğine inanmamasından kaynaklanan boş bir cesaretten ibarettir. Oysa o kıyamet günü mutlaka gelecek ve işte o zaman, dünyada iken kabadayılık yapan insan, korku ve pişmanlık içinde saklanabileceği bir delik arayacaktır. Halbuki o, ölüp de toprağın altına gömüldüğü ve bedeni çürüyüp toprak olduğu zaman, onun için saklanabileceği kabirden daha emniyetli bir delik bulunabilir miydi? Ne var ki o, işte o kıyamet günü sûra üflendiği zaman en güvenli yer olan kabrinden doğrulup kalkacak ve bir zamanlar inkâr ettiği kıyametin gerçek olduğunu görüp anlayacaktır. İşte o zaman, yukarıda zikrettiğimiz Enbiya suresinin 97. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Küfredenlerin gözleri donup kalacak ve "Yazıklar olsun bize! Biz, bundan gaflet içinde idik; daha zalimdik." diyeceklerdir."*. Zira kendi kabirleri içinde çürüyüp toprağa karışmış olan bedenlerinin, güven içinde her şeyden habersiz sonsuza kadar kalacaklarını zanneden o gafiller, kıyamet sarsıntısının dehşetini işte o zaman görüp anlayacaklardır. Zilzal (Zelzele) suresinin 1-6. ayetlerinde de açıklandığı gibi, *"Yer şiddetle sarsıldığı, içindeki ağırlıklarını dışarı çıkardığı ve insanın "Ona ne oluyor?" dediği zaman, işte o gün, Rabbinin kendisine vahyetmiş olması dolayısıyla, yer bütün haberlerini anlatır. O gün insanlar, amellerinin karşılığı kendilerine gösterilmek için bölük bölük çıkacaklardır."*. Sarsıntının bu dehşeti, Hâkka suresinin 13-16. ayetlerinde de zikredilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Sûr'a bir üfürülüşle üfürüldüğü, yer ve dağlar kaldırılıp bir vuruşla birbirine vurulduğu zaman, işte o gün ne olacaksa olacak, kıyamet kopacak, gök parçalanacaktır; çünkü o gün, o çok zayıftır."*.

2 Allah Teâlâ, kıyamet sarsıntısının çok büyük bir şey olduğunu zikrettikten sonra, onun dehşetine işaret etmiş ve bu sarsıntıyı, vuku bulacak birtakım hadiselerle tavsif etmiştir. Bu büyük günün başlıca vasıfları veya özellikleri şunlardır:

1) Sarsıntının vuku bulduğu gün, onu gören her emzikli kadın, o günün dehşetinden ve korkusundan, emzirmekte olduğu çocuğunu unutur da hiç çocuğu yokmuş gibi olur.

2) Keza sarsıntının vuku bulduğu gün, onu gören her hamile kadın, o günün dehşetinden karnında taşıdığı çocuğunu düşürür.

3) Keza o gün bütün insanları, sarhoş edici hiçbir içki içmedikleri halde, sarsıntının dehşetinden ve yüreklere saldığı korkudan, içmiş gibi sarhoş görürsün. Zira Allah'ın kafirler için hazırladığı azap, onların akıllarını başlarından almış, ayırt etme yeteneklerini de yok ederek sarhoşlara benzetmiştir.

3 İnsanlardan öyle kimseler vardır ki bunlar, Allah'ın fiil ve sıfatları yanında, ba'sla ilgili hudutsuz kudreti hakkında, hiçbir bilgiye ve hiçbir inanca sahip olmaksızın akılsızca münakaşa ve mücadeleye girişirler. Bunların giriştikleri bu batıl mücadeledeki yegane dayanakları, azgın şeytandan başkası değildir. Bunlar, hiçbir zaman

hak yolda mücadele etmeyen şeytana tabi olurlar ve ona ayak uydurarak onun peşinden giderler.

4 Oysa bu şeytanın akibeti, daha cennette iken Rabbinin Adem'e secde emrine karşı geldiği zaman takdir olunmuş ve lanetlenerek cennetten kovulmuştu. Şeytan ise, Nisa suresinin 118-119. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Rabbi tarafından lanetlenince, Rabbine şöyle demişti: *"(Dünyada) senin kullarından mutlaka belirli bir nasip edineceğim. Ve onları mutlaka (doğru yoldan saptıracağım ve onları boş umutlarla oyalayacağım. Onlara emredeceğim ki: (Putları için) hayvanların kulaklarını yarsınlar; ve yine emredeceğim ki Allah'ın yarattığını değiştirip bozsunlar."*. *İşte kim Allah'ı bırakıp da (bu inatçı) şeytanı dost edinirse, apaçık bir hüsrana uğramış olur."*. Çünkü şeytanın işi, kendisini dost edinenleri Allah'ın dosdoğru yolundan saptırmak ve cehennem azabına sevketmektir.O halde aklı başında olan insanın yapması gereken şey, şeytan kendisine musallat olsa bile, onu kendinden uzak tutup Allah'ın emir ve yasaklarına titizlikle uymak ve O'nun hak olan yolundan ayrılmamaktır. İşte o zaman şeytanın o insan üzerinde yapabileceği hiçbir şey yoktur; bu durumda hüsrana uğrayan da, şeytandan başkası olmayacaktır.

يَآ اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَاِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ
مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْاَرْحَامِ مَا نَشَآءُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ
طِفْلًا ثُمَّ لِتَبْلُغُوا اَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ
مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا وَتَرَى الْاَرْضَ هَامِدَةً فَاِذَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَآءَ اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ وَاَنْبَتَتْ مِنْ كُلِّ زَوْجٍ
بَهِيجٍ ﴿٥﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّهٗ يُحْيِ الْمَوْتٰى وَاَنَّهٗ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٦﴾ وَاَنَّ السَّاعَةَ اٰتِيَةٌ لَا
رَيْبَ فِيهَا وَاَنَّ اللّٰهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ ﴿٧﴾

5 Ey insanlar! Eğer öldükten sonra tekrar dirilmekten şüphe içindeyseniz, biliniz ki (kudretimizi) size göstermek için, sizi önce topraktan, sonra nutfeden ve sonra asılı hücre kümesinden, sonra yaratılışı belli belirsiz bir parça etten yarattık. Sizi dilediğimiz belli bir süreye kadar rahimlerde tutarız. Sonra sizi çocuk olarak çıkarırız. Sonra da siz büluğ çağına ulaşırsınız. İçinizden kimi ölür kimi de her şeyi bilip öğrendikten sonra, hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye, ömrün en düşkün dönemine ulaştırılır. Yeryüzünü kupkuru görürsün; fakat üzerine yağmur suyunu indirdiğimiz zaman, (toprak) harekete geçer; kabarır ve her çeşit güzel bitkilerden bitirir.

6 İşte bütün bunlar, Allah'ın hak olduğunu, ölüleri dirilttiğini ve her şeye kadir olduğunu gösterir.

7 Kıyamet vakti mutlaka gelecektir; bunda hiçbir şüphe yoktur. Ve Allah, kabirlerde olanları tekrar diriltecektir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin, Allah'ın fiil ve sıfatlarıyla ba's ve ceza hakkında hiçbir bilgiye dayanmadan ve hiçbir inanca sahip olmadan münakaşa ve mücadele ettiklerini, her konuda olduğu gibi bu konularda da şeytana tabi olup onun peşinden gittiklerini haber verip onları bu davranışları dolayısıyla zemmettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, insanın ve nebatların yaratılışını örnek göstererek öldükten sonra yeniden dirilmeyi ispat eden deliller zikretmiştir. Bu münasebetle önce insanın topraktan yaratıldığını zikrederek *"...sizi önce topraktan yarattık..."* buyurmuş, Yâsîn suresinin *"De ki: Onları ilk defa yoktan varedip yaratan, diriltir..."* mealindeki 79 ve İsra suresinin *"...Bizi yeniden kim diriltir? diyeceklerdir. De ki: Sizi ilk defa ve hiç yoktan yaratan..."* mealindeki ayetleri hatırlayan akıl sahiplerine, daha önce yaratılıp da ölen bir insanın yeniden yaratılışının, ilk defa hiç yoktan yaratmaya nisbetle çok daha kolay olduğunu düşünme imkanı sağlamıştır. Bu konuda zikredilen başka bir delil de, kupkuru olan yeryüzünün, yağmur yağıp da toprağın ıslanmasından sonra yeşermesi ve çeşit çeşit bitkilerin ortaya çıkmasıdır. İşte bütün bunlar yeniden dirilmenin birer örnekleridir ve hepsi de, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretiyle oluşmaktadır. Bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[5] Ey insanlar! Eğer öldükten sonra tekrar dirilmekten şüphe içindeyseniz, biliniz ki (kudretimizi) size göstermek için, sizi önce topraktan, sonra nutfeden ve sonra asılı hücre kümesinden, sonra yaratılışı belli belirsiz bir parça etten yarattık. Sizi dilediğimiz belli bir süreye kadar rahimlerde tutarız. Sonra sizi çocuk olarak çıkarırız. Sonra da siz büluğ çağına ulaşırsınız. İçinizden kimi ölür kimi de her şeyi bilip öğrendikten sonra, hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye, ömrün en düşkün dönemine ulaştırılır. Yeryüzünü kupkuru görürsün; fakat üzerine yağmur suyunu indirdiğimiz zaman, (toprak) harekete geçer; kabarır ve her çeşit güzel bitkilerden bitirir.

[6] İşte bütün bunlar, Allah'ın hak olduğunu, ölüleri dirilttiğini ve her şeye kadir olduğunu gösterir.

[7] Kıyamet vakti mutlaka gelecektir; bunda hiçbir şüphe yoktur. Ve Allah, kabirlerde olanları tekrar diriltecektir.

5 Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, ba'sı veya öldükten sonra dirilmeyi inkâr edenlerin durumunu açıkladıktan sonra, bu ayetinde, ilk yaratılışı örnek göstererek ba'sın ve hudutsuz kudretinin delillerini zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

Ey insanlar ve ey ba'sı inkâr edenler! Eğer öldükten sonra yeniden dirilmekten ve kıyamet günü bunun mutlaka gerçekleşeceğinden şüphe ediyorsanız, kendi yaratılışınıza ve bu yaratılışın başlangıcına bakın. Şunu da kafanıza iyice yerleştirin ki bir şeyi hiç yoktan yaratıp var etmeye kadir olan, onun yedi safhada gerçekleşen iadesine de kadirdir. Bu safhaları özetlemek gerekirse, denebilir ki:

1) İlk safha, insanın aslı ve atası olan Adem'in yaratılışıdır ki onun da aslı topraktır ve Adem topraktan yaratılmıştır. Keza insanın başlıca gıdasını teşkil eden ve su ile topraktan neşet eden bitkiler de, insanın yaratılışında en önemli rolü oynayan meninin belli başlı kaynağını oluştururlar.

2) İkinci safha, *nutfe* safhasıdır ki bu da, aslı toprak ve bu toprakta yetişmiş bitki özünden oluşan meni içerisindeki spermadan ibarettir ve kadının rahmine girip yerleştiği zaman, ana karnında bir insanın yaratılış safhası başlamış olur. Bu safhanın süresi kırk gündür.

3) Üçüncü safha, *alaka* safhası olup, *nutfenin* rahim içinde dişi yumurta ile birleşmesinden sonra geçen ikinci kırk günde rahim cidarına asılı bir hücre kümesi haline dönüşmesidir ve buna da *alaka* denilmiştir.

4) Yaratılışın dördüncü safhası, üçüncü kırk

günde *alakanın mudğa* haline dönüştüğü safhadır ki bu da bir parça etten ibarettir. Bu safhada yaratılış tamamlanmış ve bütün organlarıyla bir insan sureti ortaya çıkmış olabileceği gibi, henüz tamamlanmamış olması da mümkündür. Bu safha, aynı zamanda ona bir melek gönderilerek ruh üflendiği veya can verildiği safhadır.

Allah Teâlâ, ana rahminde teşekkül eden insan yavrusunun orada geçirdiği bu safhaları açıkladıktan sonra, bu açıklamayı hudutsuz kudretini ve üstün hikmetini kullarına göstermek ve öldükten sonra yeniden dirilişte bunların delil olarak hatırlanmasını sağlamak için yaptığını haber vermiş, sonra da ana rahminde teşekkül eden insan yavrusunun dünyaya gözlerini açtıktan sonra geçirdiği diğer üç safhayı zikretmiştir:

5) Beşinci safha, insan yavrusunun ana karnında teşekkül ettikten sonra, bir çocuk olarak dünyaya gözlerini açtığı safhadır. Bu safhada çocuk akıl, beden ve duygular yönünden henüz çok zayıf olsa bile, gün geçtikçe bunların kuvvetlendiği ve çocuğun büyüyüp geliştiği görülür.

6) Altıncı safha, daha önceki safhaları geçiren insanın hem beden hem de akıl yönünden iyice gelişmiş olduğu gençlik ve olgunluk çağından oluşan bir safhadır.

7) Yedinci safha, insanoğlunun iyice yaşlandığı, ömürleri sona erenlerin ölüp gittikleri; geride kalanların ise, hem bedenen hem de aklen iyice zayıflayıp düşkün bir duruma geldikleri bir safhadır. Bu safhada insanların çoğu, erzel-i ömür de denilen bir bunaklık devrine girerler; ne yaptıklarını ve ne yapacaklarını bilemez, çok defa başkalarının yardımlarına muhtaç olurlar. İşte, insanoğlunun ana karnında teşekkül etmesinden ölünceye kadar geçirmiş olduğu başlıca safhalar bunlardır. Allah Teâlâ bu safhaları, Rum suresinin 54. ayetinde de özet olarak zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Sizi güçsüz olarak yaratan, sonra bu güçsüzlüğün ardından kuvvetli kılan, sonra bu kuvvetliliğin ardından yeniden zayıflık ve ihtiyarlık veren Allah'tır. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir; her şeye kadirdir."*. Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih*, VII.210) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2036) tarafından nakledilen ve hadisçiler arasında mütevatir olarak kabul edilen bir hadisinin baştarafında, insanoğlunun ana karnında teşekkülünü ve dünyaya gözlerini açışını içine alan ilk beş safhayı zikretmiş; daha sonraki kısmında ise, kader de denilen onun inanç ve amelleriyle ilgili alın yazısının oluşunu açıklamıştır. Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: *"İçinizden herhangi biri, anasının karnında kırk gün içinde toplanır. Sonra (bu toplanan madde) yine aynı müddet içinde (rahim cidarına asılı) bir hücre kümesi (alaka) haline gelir. Sonra aynı müddet içinde (üçüncü kırk günde) bir et parçası (mudğa) olur. Bundan sonra (ki kırk günde) Allah bir melek gönderir. Bu melek, (ana karnında teşekkül etmeye başlayan varlık hakkında (dört şeyi yazmakla) emrolunmuştur: O varlığın rızkı, eceli, şaki veya saîd olacağı...Allah'a yemin ederim ki, içinizden biri, yahut bir adam, (bütün ömrü boyunca) cehennem ehlinin amelini işler de (cehenneme girmesi için) kendisiyle cehennem arasında sadece bir karışlık, yahut bir kulaçlık mesafe kalır; işte o anda (meleğin ana karnında yazdığı) yazı o kişinin önüne geçer; o da cennet ehlinin amelini işler ve cennete girer. Keza bir adam, (bütün ömrü boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder; öyle ki kendisiyle cennet arasında ancak bir yahut iki kulaçlık bir mesafe kalır; fakat bu sırada yazı onun önüne geçer ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer."*.

Allah Teâlâ, ba'sın mutlaka gerçekleşeceğine ilk delil olarak insanın yaratılışını gösterdikten sonra, nebatların yaratılışını ikinci delil olarak zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Yaz aylarında, güneşin kavurucu sıcaklığı altında susuz kalmış toprakları ölü gibi kupkuru görürsün. Üzerinde, kurumuş ve sararmış otlardan başka hiçbir yeşillik yoktur. Fakat ne zaman gökten yağmur inmeye başlarsa, işte o zaman, ölü olan yeryüzü canlanır ve yerden biten yeşil bitkilerle hareket etmeye başlar. Yağmur devam ettiği ve toprak, bu yağmurdan ihtiyacı olan suyu ve gıdasını aldığı sürece, nebat-

lar büyüyerek boyları yükselir ve her biri cinsine göre çeşitli renk, tat ve kokularda meyveler verir. İşte, ölümünden sonra yeryüzüne hayat vererek her çeşit bitkiyi canlandırmaya kadir olan Allah, ölmüş ve kemikleri çürüyüp toprak olmuş insanoğluna da aynı şekilde can vermeye ve hayata yeniden döndürmeye kadirdir.

6 Gerek insanın, hayvanın ve nebatın yaratılışı olsun gerekse bu varlıkların bir halden diğer bir hale dönüşleri olsun, bunların hepsi de onları yoktan var eden ve halden hale dönüştüren bir varlığın vücudu sebebiyledir ki bu hak ve sabit olan varlık da Allah'tan başkası değildir. Zira Allah'tan başka diğer bütün varlıklar, Allah tarafından yaratılmıştır ve bunların hepsi de güçsüz, zayıf ve bir sineği bile yaratmaktan aciz mahluklardır. Oysa Allah, insanı hiç yoktan yarattığı gibi, ölümünden sonra onu yeniden diriltir. Toprağa hayat vererek üzerinde çeşit çeşit bitkiler bitiren de O'dur. Kısacası O, her şeyi yapmaya kadirdir. Bunun benzeri bir açıklamayı, Fussilet suresinin 39. ayetinde de görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"O'nun ayetlerinden biri de şudur: Sen, yeryüzünü kupkuru görürsün; üzerine su indirdiğimiz zaman da, toprak harekete geçer ve kabarır. İşte yeryüzüne böyle hayat veren, muhakkak ki ölüleri de diriltendir. Şüphesiz O, her şeye kadirdir."*.

7 Şunu da iyice biliniz ki hiç yoktan insanları, hayvanları ve nebatları yaratmaya ve ölü olanları yeniden diriltmeye kadir olan, kıyamet gününü getirmeye de elbette kadirdir. Bu itibarla kıyamet vakti mutlaka gelecek ve bütün bunları yapmaya kadir olan Allah, kabirlerde ölü olarak yatanları, kemikleri çürüyüp toprak olsa bile, tekrar diriltip hayata döndürecektir. Bunda hiç kimsenin şüphesi olmasın. Netice olarak, insanın, hayvanın ve nebatın yaratılışı ve onların öldükten sonra yeniden dirilişleri, Allah Teâlâ'nın her şeyi yapmaya ve yaratmaya kadir olduğunun apaçık delilleri olduğu gibi, yaptığı ve yarattığı her şeyi bir ilim ve hikmetle yapıp yarattığının da birer delilidir.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يُجَادِلُ فِي اللّٰهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٨﴾ ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ
اللّٰهِ لَهُ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَنُذِيقُهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٩﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ يَدَاكَ وَأَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ
بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿١٠﴾ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَعْبُدُ اللّٰهَ عَلٰى حَرْفٍ فَإِنْ أَصَابَهُ خَيْرٌ اطْمَأَنَّ بِهِ وَإِنْ أَصَابَتْهُ فِتْنَةٌ
انْقَلَبَ عَلٰى وَجْهِهِ خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذٰلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ الْمُبِينُ ﴿١١﴾ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُ
وَمَا لَا يَنْفَعُهُ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٢﴾ يَدْعُوا لَمَنْ ضَرُّهُ أَقْرَبُ مِنْ نَفْعِهِ لَبِئْسَ الْمَوْلٰى وَلَبِئْسَ
الْعَشِيرُ ﴿١٣﴾ إِنَّ اللّٰهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ إِنَّ اللّٰهَ
يَفْعَلُ مَا يُرِيدُ ﴿١٤﴾

8-9 İnsanlardan, bilgisi, delili ve aydınlatıcı bir kitabı olmadan, sırf Allah'ın yolundan saptırmak için büyüklük taslayarak Allah hakkında mücadele edenler vardır. Dünyada rezillik onlar içindir. Ahiret'te de onlara yangın azabını tattıracağız.

10 Onlara denilecektir ki: "Bu azap, kendi işlediklerinizden dolayıdır.".

11 Bir de insanlardan, Allah'a gönülsüzce ibadet eden vardır ki eğer ona bir hayır isabet eder-

se, onunla içi rahatlar; fakat başına bir kötülük gelirse, yüzüstü (dînden) döner; böylece dünyayı da Ahiret'i de kaybeder. İşte bu, apaçık bir kayıptır.

[12] Allah'ı bırakıp kendisine ne zararı ve ne de faydası dokunan şeylere yalvarır. İşte çok uzak sapıklık budur.

[13] Zararı faydasından daha yakın olana yalvarır. Ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir arkadaş!.

[14] Allah, iman edenleri ve iyi iş yapanları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Allah, şüphesiz, istediğini yapar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde ve özellikle 3. ayetinde *"İnsanlardan, Allah hakkında bilgisizce mücadele eden ve her azılı şeytana uyan kimselerin varlığını"* zikrederek Allah'ın tevhidine, hudutsuz kudretine, kıyamet gününün geleceğine ve insanların ilk yaratıldıkları günkü gibi yeniden dirilip kabirlerinden kalkacaklarına dair mevcut pek çok delil ve hüccetlere rağmen, küfür ve dalalet ehli kimselere tabi olup bütün bu gerçekleri inkâr eden birtakım cahillerin varlığını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, ellerinde sağlam hiçbir delil ve sahih hiçbir kitap da bulunmadığı halde, sırf insanları Allah'ın hak olan yolundan saptırmak ve onları küfür ve dalalete sevketmek için büyüklük taslayıp Allah hakkında delilsiz mücadele ve münakaşaya girişen küfrün ileri gelenleriyle, inanç ve itikatlarında istikrar bulamayıp iman ile küfür arasında bocalayan ve sırf menfaat temin etmek için Medine'ye gelen münafıkların hallerini ve Allah'tan başka yalvarıp yakardıkları putlarını zikretmiş, sonra da Allah'a gerçek manada ibadet eden müminleri ve onların cennetteki mükafatlarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[8-9] İnsanlardan, bilgisi, delili ve aydınlatıcı bir kitabı olmadan, sırf Allah'ın yolundan saptırmak için büyüklük taslayarak Allah hakkında mücadele edenler vardır. Dünyada rezillik onlar içindir. Ahiret'te de onlara yangın azabını tattıracağız.

[10] Onlara denilecektir ki: "Bu azap, kendi işlediklerinizden dolayıdır.".

8-9 Allah Teâlâ bu ayetlerinde, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, daha önce sözü edilen azılı şeytanların peşinden giderek Allah hakkında bilgisizce mücadele eden küfür ve dalalet ehlini zikretmiştir ki bunlardan birinci grup, ellerinde hiçbir delilleri ve aydınlatıcı hiçbir kitapları bulunmadığı halde, sırf insanları Allah'ın hak olan yolundan saptırmak için, bir taraftan büyüklük taslayarak Allah hakkında mücadele eden, bir taraftan da onları küfür ve dalalete davet eden küfrün ileri gelenleri veya reisleridir. Müfessirlerin naklettiklerine göre bu ayet-i kerimeler, en-Nadr İbnu'l-Hâris ve Ebû Cehil hakkında nazil olmuştur. Her ikisi de müşriklerin liderlerinden olup Bedir'de Müslümanlara karşı savaşmışlar ve orada öldürülmüşlerdir. Özellikle En-Nadr İbnu'l-Hâris, Allah hakkında Müslümanlarla sık sık münakaşa eder, öldükten sonra dirilmeyi inkâr ettiği gibi; meleklerin Allah'ın kızları olduğunu, Kur'an'ın da öncekilerin masallarından başka bir şey olmadığını ileri sürerdi. İşte Bunların tutmuş oldukları yol sebebiyle hiç değişmeyecek olan akibetleri, dünyada görecekleri zillet ile rezillik ve rüsvaylık, Ahiret'te de ebediyyen yanarak cehennem ateşinin azabını görmektir. Nitekim gerek Ebû Cehil olsun ve gerekse En-Nadr İbnu'l-Hâris olsun, her ikisi de Müslümanlara karşı giriştikleri Bedir Savaşı'nda öldürülmek suretiyle ilk dünyevi azabı görmüşlerdir.

10 Onlar, gerek dünyada gerekse Ahiret'te bu azap ile karşılaştıkları ve ondan hiçbir kaçış ve kurtuluşun olmadığını görüp anladıkları zaman, onlara denir ki: İşte sizin dünyada gördüğünüz bu zillet, yahut rezillik ve rüsvaylık ile Ahiret'te

göreceğiniz cehennem azabı, kendi ellerinizin, yine kendiniz için hazırladığı akibetten başka bir şey değildir. Kısacası, sizi böyle bir azaba ulaştıracak olan yolu, siz kendiniz seçtiniz; Allah da sizi, seçtiğiniz yoldan tercih ettiğiniz bu akibete ulaştırdı. Zira Allah, kullarına karşı asla zalim değildir ve onları, istediklerinin ve hakettiklerinin dışında başka bir akibete asla sürüklemez.

[11] Bir de insanlardan, Allah'a gönülsüzce ibadet eden vardır ki eğer ona bir hayır isabet ederse, onunla içi rahatlar; fakat başına bir kötülük gelirse, yüzüstü (dinden) döner; böylece dünyayı da Ahiret'i de kaybeder. İşte bu, apaçık bir kayıptır.

[12] Allah'ı bırakıp kendisine ne zararı ve ne de faydası dokunan şeylere yalvarır. İşte çok uzak sapıklık budur.

[13] Zararı faydasından daha yakın olana yalvarır. Ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir arkadaş!.

11 Küfür ve dalalet ehlinden ikinci grup, münafık da denilen ve içlerine imanı sindirememiş olan şüpheciler grubudur ki en büyük özellikleri de her yerde ve her zaman menfaat peşinde koşmalarıdır. Ayet-i kerimede de ifade edildiği gibi, eğer kendilerine bir hayır isabet eder ve ondan hoşlarına giden bir menfaat elde ederlerse, girdikleri bu dinin hayırlı bir din olduğunu söylerlerdi; fakat ne zaman ki bir kötülükle karşılaşırlar ve bundan zarar görürlerse, bunun dinden kaynaklandığını ileri sürerler ve ondan hemen uzaklaşırlardı. Buhârî (*Sahih,* V. 242)'nin İbn Abbâs'tan (ra) naklettiği bir açıklama da bunun aynıdır. İbn Abbâs şöyle demiştir: "Adam Medine'ye gelirdi. Eğer karısı bir erkek çocuk doğurur, atı da yavrularsa, doğrusu bu din salih bir dindir, derdi. Karısı doğurmaz, atları da yavrulamazsa, bu, kötü bir din, derdi.". Buna benzer diğer rivayetlerde de açıklandığına göre, bazı bedeviler, Hazreti Peygamber'e gelirler ve Müslüman olurlardı. Memleketlerine döndüklerinde, yağışlı ve bol verimli bir sene geçirirler, hayvanları da çok çok yavrularsa, doğrusu bizim dinimiz salih bir din, derler ve ona sıkısıkıya sarılırlardı. Fakat sene, kurak geçer ve bir kıtlık senesi olur, hayvanlar da yeterince yavru yapmazlarsa, bizim dînimizde hiçbir hayır yok, derler ve ondan yüz çeviririlerdi. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ, Peygamber'ine *"Bir de insanlardan, Allah'a gönülsüzce ibadet eden vardır ki eğer ona bir hayır isabet ederse, onunla içi rahatlar; fakat başına bir kötülük gelirse, yüzüstü (dinden) döner..."* ayetini indirmiş, bu dönüşle de böylelerinin hem dünyalarını hem de Ahiretlerini kaybettiklerini haber vermiştir. Bunlar dünyayı kaybetmekle, umdukları hiçbir iyiliğe kavuşamayacakları gibi, Ahiret sevabına da hiçbir zaman nail olamazlar; çünkü bütün ömürlerini küfür içinde gteçirmiş olurlar. Ahiret'te ise, hakettikleri akibet, cehennem azabından başka bir şey değildir. Netice olarak dünya ve Ahiret hayatları, tam bir hüsrandan ibarettir.

12 Böyleleri, dünyada umduklarını bulamayıp da hüsrana uğrayınca, başka şeylerden medet ummaya başlarlar ve çok defa da Allah'ı bırakarak, kendilerine faydası da zararı da dokunmayan birtakım putlara yalvarırlar. Bu ise, çok daha büyük bir sapıklıktır.

13 Onların Allah'ı bırakarak birtakım putlara yalvarmaları, onlardan geleceğini umdukları fayda sebebiyledir. Zannederler ki dünyada yaşadıkları sürece çektikleri kıtlık, erkek çocuk sahibi olamama, hayvanlarının yeterince yavrulamamaları ve buna benzer diğer sıkıntılar, putlara yalvarmakla ortadan kalkacak ve büyük bir bolluğa erişecekler Aslında onlar, böyle zannetmekle büyük bir yanılgı içindedirler ve bunun da farkında değillerdir. Zira onların putlardan umdukları bu faydayı putların onlara sağlamaları asla mümkün değildir. Aksine onlar, umdukları bu fayda yerine, kendilerine zararı daha çok ve daha yakın olacak şeylere yalvarmaktadırlar. Daha açık bir

ifadeyle, onların Allah'ı bırakarak putlara yalvarmaları, kıyamet günü başlarına en büyük felaketi getirecek ve bu putlar, onların sonu hiç gelmeyecek olan cehennem azabıyla cezalandırılmalarına sebep olacaklardır. Keşki bu cahiller bunu bilip putların ne kötü bir yardımcı ve ne kötü bir arkadaş olduklarını anlayabilselerdi.

[14] Allah, iman edenleri ve iyi iş yapanları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Allah, şüphesiz, istediğini yapar.

14 Allah Teâlâ ilk iki grubu, yani hiç bilgileri, delilleri ve aydınlatıcı kitapları bulunmadığı halde, sırf insanları Allah'ın hak olan yolundan saptırmak için büyüklük taslayarak tevhid, kıyametin geleceği ve öldükten sonra yeniden dirilme hakkında münakaşa ve mücadeleye girişen birinci grupla, sadece menfaati için dine giren ve umduğu hayrı bulunca dinin doğruluğunu itiraf eden; fakat umduğunu bulamadığı zaman dini kötüleyip ondan yüz çeviren ikinci grubu zikrettikten sonra, bu ayetinde, insanların üçüncü bir grubunu zikretmiştir ki bunlar, Allah'a, Peygamberler'ine, kitaplarına ve kıyamet gününe gerçek manada iman eden ve sadece salih amelleri işleyen müminlerdir. İşte bunlar için kıyamet günü, ağaçları altından ırmaklar akan cennetler hazırlanmıştır. Müminler, dünyadaki sahih iman ve salih amellerinin bir mükafatı olarak bu cennetlere sokulacaklar ve orada ebediyyen kalarak cennetin sayılamayacak kadar çeşitli güzel nimetlerinden istifade edeceklerdir. Şurası bir gerçektir ki müminlere ikramda bulunup, kafirleri cehennem azabıyla cezalandırmak Allah'ın takdiridir. O, kulları hakkında dilediğini yapar.

مَنْ كَانَ يَظُنُّ اَنْ لَّنْ يَّنْصُرَهُ اللّٰهُ فِي الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ فَلْيَمْدُدْ بِسَبَبٍ اِلَى السَّمَآءِ ثُمَّ لْيَقْطَعْ فَلْيَنْظُرْ هَلْ
يُذْهِبَنَّ كَيْدُهٗ مَا يَغِيظُ ﴿١٥﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنٰهُ اٰيٰتٍ بَيِّنٰتٍ ۙ وَّاَنَّ اللّٰهَ يَهْدِي مَنْ يُّرِيدُ ﴿١٦﴾

[15] Her kim, Allah'ın dünya ve ahirette Peygamber'ine asla yardım etmeyeceğini zannediyorsa, kendini asmak için göğe bir ip uzatsın, sonra da kessin. Bakalım bu hilesi, kendisini öfkelendiren (yardımı) giderecek mi?

[16] İşte biz, Kur'an'ı, apaçık ayetler olarak böyle indirdik. Allah, şüphesiz, istediğini doğru yola iletir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin, münafıkların ve müminlerin hallerini beyan ettikten sonra, bu iki ayetinde, iki ayrı hususu açıklamıştır ki bunlardan birincisi, İslam'ı tebliğ etmekle görevlendirilmiş olan Hazreti Peygamber'e karşı cephe alıp mücadeleye girişen müşrikleri iyice ümitsizliğe düşürmek için, Allah'ın ona dünya ve Ahiret'te mutlaka yardım edeceğini bildirmesi; ikincisi de, Kur'an'ın, insanları, Allah'ın hak olan yoluna irşat etmek için apaçık ayetlerle indirildiğini beyan etmesidir. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[15] Her kim, Allah'ın dünya ve Ahirette Peygamber'ine asla yardım etmiyeceğini zannediyorsa, kendini asmak için göğe bir ip uzatsın, sonra da kessin. Bakalım bu hilesi, kendisini öfkelendiren (yardımı) giderecek mi?

[16] İşte biz, Kur'an'ı, apaçık ayetler olarak böyle indirdik. Allah, şüphesiz, istediğini doğru yola iletir.

15 Şunu hiçbir zaman aklınızdan çıkarmayın ki her kim Allah'ın dinini tebliğ etmekle görevlendirdiği Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'i

dünya ve ahirette başıboş bırakıvereceğini ve ne yaparsa yapsın ona hiçbir surette yardım etmeyeceğini zannediyorsa, büyük bir yanılgı içindedir ve aldanıyor demektir. Zira Allah, Peygamber'ini asla yalnız bırakmayacak ve ona mutlaka yardım edecektir. Eğer bunun aksini düşünen varsa, bunu denemek için göğe bir ip uzatıp kendisini assın, sonra da ayaklarını yerden kessin; kısacası kendisini öldürsün. Bakalım bu deneme, umduğu neticeyi verecek ve Allah, Peygamber'ine yardım etmekten vazgeçecek mi? Hayır; şunu iyice bilsin ki, Allah'ın Peygamber'ine karşı savaş ilan etmiş bir kafir, kendisini öldürüyor diye Allah, Peygamber'ine yardım etmekten ve onu zafere ulaştırmaktan asla vazgeçmez. Gafir (Mümin) suresinin 51-52. ayetlerinde de beyan edildiği gibi, *"Şüphesiz biz, Peygamberler'imize ve iman edenlere, hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik etmek üzere dikilecekleri kıyamet gününde yardım ederiz. O gün zalimlere mazeretleri hiç fayda vermez. Lanet onlar içindir; en kötü mesken de onlar içindir."*. Kısaca ifade etmek gerekirse, kafirler ne yaparlarsa yapsınlar, Allah, hem dininin, hem Kitab'ının ve hem de Peygamber'inin mutlak yardımcısıdır. Bunda hiçbir şek ve şüphe yoktur.

16 İşte bu sebepledir ki O, aklı başında olan ve Kur'an'a itibar eden kimselerin kolayca anlamaları için onu apaçık ayetler olarak böyle indirmiştir. Zira O, iman edecek ve indirdiği Kitab'a sımsıkı yapışacak olan kullarını çok iyi bilir ve onları hidayete erdirerek muvaffak kılar.

إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالصَّابِئِينَ وَالنَّصَارَىٰ وَالْمَجُوسَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا إِنَّ اللَّهَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ
يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ ﴿١٧﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللَّهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ
وَمَنْ يُهِنِ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ ﴿١٨﴾

[17] İman eden (Müslüman) ler, Yahudi olanlar, Sabiiler, Hıristiyanlar, mecûsîler ve müşrikler arasında, kıyamet günü Allah hüküm verecektir. Allah, şüphesiz, her şeye şahittir.

[18] Bilmiyor musun, göklerde ve yerde olan herkes, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar ve hayvanlar, insanların da çoğu Allah'a secde ederler; çoğunun üzerine de azap vacip olmuştur. Allah kimi hor yaparsa, artık ona ikram edecek kimse yoktur. Allah, şüphesiz, dilediğini yapar.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, müşriklerin, münafıkların ve müminlerin hallerini genel olarak zikrettikten ve son ayetinde de dilediğini hidayete erdireceğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde değişik dinlere mensup olan insanlar arasında haklıyla haksızı veya hak yolda olanla batıl yolda olanı birbirinden ayırmak için kıyamet günü aralarında hüküm vereceğini, zira göklerde ve yerde olan canlı cansız her şeyin Allah'a secde ettiklerini, insanlardan da bir kısmının secde ettikleri halde bir kısmının da secdeden imtina etmeleri dolayısıyla üzerlerine azabın vacip olduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[17] İman eden (Müslüman)ler, Yahudi olanlar, Sabiiler, Hıristiyanlar, mecısiler ve müşrikler arasında, kıyamet günü Allah hüküm verecektir. Allah, şüphesiz, her şeye şahittir.

[18] Bilmiyor musun, göklerde ve yerde olan herkes, güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar ve hayvanlar, insanların da çoğu Allah'a secde ederler; çoğunun üzerine de azap vacip olmuştur. Allah kimi hor yaparsa, artık ona ikram edecek kimse yoktur. Allah, şüphesiz, dilediğini yapar.

17 Allah Teâlâ, Müslüman olsun, Yahudi olsun, Sabii, Hıristiyan, mecusi veya müşrik olsun, kısacası hangi dine mensup olursa olsun, bunlardan hangilerinin Allah'a, Peygamberler'ine, kitaplarına, Ahiret gününe, ba's ve cezaya gerçek manada iman ettiklerini ve bu imanlarının gereği olarak Allah'a ibadet edip salih amel işlediklerini ve hangilerinin de kendi dinlerinin batıl hükümlerine uyarak Allah'ın hak olan dininden saptıklarını, yahut hangilerinin Allah ile birlikte başka İlahlar edinip onlara ibadet ettiklerini, yahutta bunlardan hangilerinin O'na oğullar veya kızlar isnat edip şirke bulaştıklarını elbette çok iyi bilmektedir. Zira O'nun ilmi her şeyi çepeçevre kuşatmıştır ve hiçbir şey O'nun bilgisi dışında değildir. O, her şeye şahittir. İşte bu sebepledir ki kıyamet günü Allah, herkesi iman ve ameline göre birbirinden ayıracak ve herkes hakkında adaletle hükmünü verecektir. Kim O'nun vazettiği prensipler dahilinde iman ve amelinin gereğini yerine getirmiş ve yegane mabud olarak yalnız O'na secde edip ibadetinde kusur işlememişse, onu hakettiğiyle mükafatlandıracak, kim de O'na gerçek manada iman etmemiş, yahut dünya nimetlerini Ahiret nimetlerine üstün tutarak sadece dünyasını mamur etmek için iman ve ameli ikinci plana itmiş, Ahiret'ini de unutmuşsa, böyleleri de hakettikleriyle cezalandırılıp Ahiret nimetlerinden mahrum edileceklerdir.

18 Zira bilinen bir gerçektir ki göklerde ve yerde olan canlı cansız her şey, Allah'ı tazim için O'nun önünde boyun eğip O'na secde ederler. Göklerde melekler; yerde insanlar, cinler, hayvanlar, kuşlar, dağlar ve ağaçlarla güneş, ay ve yıldızlar, hepsi de Allah'a secde edip O'nun emirlerine tabi olurlar. Canlı olan varlıkların Allah'ın huzurunda boyun eğip secde etmeleri anlaşılır da güneş, ay, yıldız ve dağ gibi varlıkların secde etmeleri nasıl olur? sorusu akla gelecek olursa, genellikle müfessirler, bu çeşit varlıkların secdesini, Allah'ın emrine inkıyad veya tabi olma manasında tefsir etmişlerdir. İsra suresinin 44. ayetinde de, göklerde ve yerde bulunan her şeyin Allah'ı tesbih ettikleri zikredilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Yedi tabaka gök ve yer ile bunların içindekiler Allah'ı tesbih ederler. O'nu hamdile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız..."* Ayet-i kerimede güneş, ay ve yıldızlar, özellikle diğer varlıklardan önce zikredilmiş ve bunların Allah'a secde ettikleri belirtilmiştir. Bu bakımdan ayet-i kerimenin, delalet ettiği bu mana ile; güneşe, aya ve yıldızlara ibadet eden müşrikler için, üzerinde dikkatle durulması gereken bir uyarı bulunduğu açıkça anlaşılmaktadır. Zira ibadet olunmaya layık bir varlığın başka bir varlığa ibadet etmesi asla düşünülemez. Eğer güneş, ay ve yıldızlar, gerçek manada ibadet olunmaya layık birer İlah olsalardı, bunların Allah'ın huzurunda secdeye kapanıp O'na ibadet ettikleri nasıl söylenebilirdi? Oysa ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, güneş, ay, yıldızlar ve diğer bütün varlıklar, hepsi de istisnasız Allah'a secde ekmektedirler ve dolayısıyla bunlardan herhangi birinin İlah olması asla mümkün değildir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Fussilet suresinin 37. ayetinde, güneşe ve aya secde edenleri uyarmış ve şöyle buyurmuştur: *"Gece ile gündüz, güneş ile ay, Allah'ın ayetlerindendir. Güneşe secde etmeyin; aya da secde etmeyin. Fakat gerçekten Allah'a ibadet ediyorsanız, yalnız O'na secde edin."*.

Şu da bilinen bir gerçektir ki pek çok insan, sahih imanları dolayısıyla Allah'a secde edip salih amel işledikleri ve bu iman ve amelleriyle büyük sevap kazanıp cennetin hudutsuz nimetlerini hakettikleri halde, pek çok insan da Allah'ın emirlerini umursamayıp secde ve ibadetten yüz çevirirler ve bu davranışları sebebiyle de dünya ve

Ahiret azabına layık olurlar. Bunlar, hakettikleri bu azabı mutlaka göreceklerdir. Çünkü Allah'ın hor ve hakir kıldığı bir kimseyi, başka hiçbir güç yükseltip mutluluğa eriştiremez. Allah, kullarının hallerini çok iyi bilir ve onları hakettikleriyle cezalandırır.

هٰذَانِ خَصْمَانِ اخْتَصَمُوا فِي رَبِّهِمْ ۖ فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ
الْحَمِيمُ ﴿١٩﴾ يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ ﴿٢٠﴾ وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ ﴿٢١﴾ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا
مِنْهَا مِنْ غَمٍّ أُعِيدُوا فِيهَا وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ ﴿٢٢﴾ إِنَّ اللَّهَ يُدْخِلُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ
جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يُحَلَّوْنَ فِيهَا مِنْ أَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَلُؤْلُؤًا ۖ وَلِبَاسُهُمْ فِيهَا حَرِيرٌ ﴿٢٣﴾
وَهُدُوا إِلَى الطَّيِّبِ مِنَ الْقَوْلِ ۚ وَهُدُوا إِلَىٰ صِرَاطِ الْحَمِيدِ ﴿٢٤﴾

[19] İşte şu iki hasım, Rableri hakkında çekişmeye girmişler. Küfredenler için ateşten bir gömlek biçilmiştir. Başlarının üzerinden de kaynar su dökülür.

[20] Bu su ile karınlarındaki şeyler ve deriler eritilir.

[21] Onlar için demirden kırbaçlar vardır.

[22] Oradan, uğradıkları o şiddetli üzüntüden her çıkmak isteyişlerinde, oraya tekrar döndürülürler ve onlara "Yangın azabını tadın." denir.

[23] İman edenleri ve iyi iş yapanları ise, Allah, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Orada, altın ve inciden bilezikler takınırlar. Oradaki elbiseleri de ipektir.

[24] Bunlar, sözün güzeline ve çok hamdedilen Allah'ın yoluna iletilmişlerdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanlardan, Müslüman, Yahudi, Sabii, Hıristiyan, mecusi ve müşrik olmak üzere çeşitli din mensuplarını zikrederek, bunlar arasında kıyamet günü adaletle hüküm vereceğini, zira bunların inanç ve amellerinin gerçek manada şahidi olduğunu ve dolayısıyla hepsini de her yönüyle bildiğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, bu çeşitli din mensuplarını, iman ve küfür yönünden iki grupta toplamış ve her iki grubun kıyamet günü karşılaşacakları iyi ve kötü akibetleri açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[19] İşte şu iki hasım, Rableri hakkında çekişmeye girmişler. Küfredenler için ateşten bir gömlek biçilmiştir. Başlarının üzerinden de kaynar su dökülür.

[20] Bu su ile karınlarındaki şeyler ve deriler eritilir.

[21] Onlar için demirden kırbaçlar vardır.

[22] Oradan, uğradıkları o şiddetli üzüntüden her çıkmak isteyişlerinde, oraya tekrar döndürülürler ve onlara "Yangın azabını tadın." denir.

19 Allah Teâlâ bu ayetinde, Allah'ın zatı, sıfatları ve dini hakkında münakaşa ve mücadeleye girişen iki gruptan sözetmiştir ki bunlar, daha önceki ayetlerde de isimleri zikredilen çeşitli dinlere mensup insanlar olup, bir kısmı küfredenler, diğer kısmı da gerçek manada iman edip salih amel işleyenlerdir ve her iki grup da, hasmının batıl yol üzerinde olduğunu ileri sürerken, kendisinin hak yolda olduğunu iddia etmiştir. Buhârî (*Sahih*, V. 242) ve Müslim (*Sahih*, IV.

2323)'in naklettiklerine göre Ebû Zerr (ra) yemin ederek şöyle diyordu: *"İşte şu iki hasım, Rableri hakkında çekişmeye girmişler."* ayeti, Bedir günü birbirleriyle mübareze eden Hamza, Ali ve Ubeyde İbnu'l-Hâris (r.anhum.) ile bunların hasımları Kureyş'ten Rabia'nın iki oğlu Utbe ve Şeybe ile Velîd İbn Utbe'dir.". Yine Buhârî (*Sahih,* V. 242)'nin Kays İbn Ubâd tarikiyle Ali İbn Ebî Tâlib'den (ra) naklettiği bir haberden öğrenildiğine göre, Ali (ra) şöyle demiştir: "Kıyamet günü Rahmân'ın huzurunda hasımlaşmak üzere diz çökeceklerin ilki benim.". Daha sonra Kays şunu ilave etmiştir: İşte bunlar hakkında *"İşte şu iki hasım, Rableri hakkında çekişmeye girmişler."* ayeti nazil olmuştur. Bunlar, Bedir günü mübareze eden Ali, Hamza ve Ubeyde ile Şeybe İbn Rabia, Utbe İbn Rabia ve el-Velîd İbn Utbe'dir.".

Bilindiği gibi Bedir'deki ilk savaş, mübareze, yani iki hasmın karşılıklı dövüşmesi şeklinde başlamıştır. Kureyş'ten ordu kumandanı Utbe İbn Rebî'a, kardeşi Şeybe ile oğlu Velîd'i yanına alarak ortaya çıkmış ve Haşimoğullarından kendileriyle dövüşecek üç mübariz istemiştir. Bunların ortaya atılmaları üzerine Ali, Hamza ve Ubeyde İbnu'l-Hâris (r.anhum) onlara karşı çıkmış, Ali, Velîd İbn Utbe'yi, Hamza, Şeybe'yi öldürmüş, Ubeyde ile Utbe ise birbirlerini yaralamışlar, daha sonra da Ali ile Hamza, Ubeyde'nin yardımına koşup Utbe'yi öldürmüşlerdi. İşte Buhârî ve Müslim tarafından nakledilen bu sözlerin sâhibi Ebû Zerr el-Gıfârî, Bedir Gazvesi sırasında nazil olan ve müminlerle kafirlerin durumlarını tasvir eden bu ayetin, Bedir Gazvesi'nde mübareze eden bu kimseler hakkında nazil olduğunu kesin bir dille ifade etmiştir.

İşte bu şekilde mübareze eden bu iki gruptan birincisi, ebediyyen cehennem ateşinde kalacak olan kafirlerdir. Bunların ebediyyen cehennem ateşinde kalacak olmaları dolayısıyla, onlara adeta ateşten bir gömlek biçilip giydirilmiştir ve bu gömleği sırtlarından hiçbir zaman çıkartamayacaklardır. Bu sebeple onlar, bu ateşten gömleğin yakıcı acısını devamlı olarak üzerlerinde hissedeceklerdir. Her ne kadar bu kafirler, üzerlerinde yanıp duran bu gömleğin alevlerinin bir an önce söndürülüp onun acısından kurtulmak isteyecek olsalar bile, başlarının üzerinden sadece kaynar su dökülecek, fakat bu su da onların acısını artırmaktan başka hiçbir işe yaramayacaktır. Kafirlerin cehennem ateşi içerisinde ateşten bir gömlekle temsil edilen bu halleri, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikredilmiş ve değişik misallerle açıklanmıştır. Mesela Â'râf suresinin 41. ayetinde *"Onlar için cehennemde (ateşten) bir döşek, üstlerinde de (ateşten) örtüler vardır. İşte biz, zalimleri böyle cezalandırırız."* denilmiş, İbrahim suresinin 40-50. ayetlerinde de *"İşte o gün, suçluları zincirlere vurulmuş görürsün. Gömlekleri katrandandır; yüzlerini de ateş kaplar."* buyurulmuştur.

20 Başları üzerinden dökülen bu kaynar su, onların üzerinde alev alev yanan gömleğin verdiği acıyı gidermeyeceği gibi, karınlarında bulunan bütün organlarıyla vücutlarını kaplayan derileri de eritip dökecektir. Ancak bunlar, eriyip dökülmekle tükenmeyecek; fakat onların yerinde, tekrar tekrar eriyip dökülmek üzere yeni organlar ve yeni deriler oluşacaktır. Kısacası bu, o kafirler için sonu hiç gelmeyecek bir azap olacaktır. Tirmizî (*Sünen,* IV. 705) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 374) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Kaynar su, onların başları üzerinden dökülür ve karınlarına kadar inerek içindekileri eritir; sonra ayaklarına varır; sonra da eski hallerine dönerler."*.

21 Bunların başları üzerine dökülen kaynar sudan başka, acı veren başka bir şey daha vardır ki o da, başlarına beyinlerini parçalayan demir kamçılar vurulmasıdır. Bunlar, öyle kamçılardır ki Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 29)'in Ebû Sa'îd el-Hudrî tarikiyle naklettiği bir hadisinde Hazreti Peygamber, bu kamçıyı tavsif ederken *"Bu demir kamçı, yeryüzüne konulmuş olsa, insanlar ve cinler de onu kaldırmak için biraraya gelseler, onu yine de kaldıramazlar."* buyurmuştur. Yi-

ne Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 83)'in Ebû Sa'îd el-Hudrî'den naklettiği başka bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Bu demir kamçıyla bir dağa vurulmuş olsaydı, dağ paramparça olur, sonra eski haline dönerdi..."*

22 Kafirler, dünyada işledikleri küfürlerinin cezası olmak üzere kıyamet günü cehennemde gördükleri bu tahammül edilmez azabın ağırlığı ve şiddeti sebebiyle ne zaman oradan kaçıp kurtulmak isteseler, her defasında oraya geri çevrilirler ve kendilerine "Dünyada yaptıklarınıza karşılık bu yangının azabını tadın." denir; sonra da gördükleri azaba hiç ara verilmeden onu görmeye devam ederler. Konuyla ilgili olarak, Secde suresinin 20. ayetinde de şöyle buyurulmuştur: *"Büyük günah işleyenler ise, onların kalacakları yer de ateştir. Oradan her çıkmak isteyişlerinde, oraya geri döndürülürler ve onlara "Yalanlamış olduğunuz ateşin azabını tadın." denir."*.

[23] İman edenleri ve iyi iş yapanları ise, Allah, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetlere sokar. Orada, altın ve inciden bilezikler takınırlar. Oradaki elbiseleri de ipektir.

[24] Bunlar, sözün güzeline ve çok hamdedilen Allah'ın yoluna iletilmişlerdir.

23 Allah Teâlâ, kafirlerin kötü akibetlerini ve cehennemde görecekleri büyük yangın azabını beyan ettikten sonra, bu ayetinde, cennet ehlinden olan müminlerin kavuşacakları iyi ve güzel akibeti açıklayarak şöyle buyurmuştur: İman eden ve salih amel işleyen müminlere gelince, kıyamet günü bunların gidecekleri yer, ağaçları altından ırmaklar akan cennetlerdir. Bu cennetlerde, gönüllerinin istediği her güzel nimeti, diledikleri anda ve hiç zorlanmadan önlerinde bulurlar ve onlardan diledikleri kadar faydalanırlar. Orada dilerlerse altın veya incilerden yapılmış bilezikler takınıp ipekten elbiseler giyinirler. Aynı manada başka bir ayet, Fâtır suresinde yer almıştır. Bu surenin 33. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Bu mirasa konanlar Adn cennetlerine girerler. Orada altın bilezik ve incilerle süslenirler. Oradaki elbiseleri de ipektir."*. Dehr (İnsan) suresinin 21-22. ayetleri de bu manaya yakındır: *"Üzerlerinde, yeşil ipekten ince ve kalın elbiseler vardır. Gümüş bilezikler takınmışlardır. Rableri onlara tertemiz bir içki içirir. Onlara denir ki: İşte bu, sizin mükafatınızdır. Dünyadaki çalışmalarınız şükre değer bulunmuştur."*. Cehennem ehline ateşten gömlekler biçilmesine ve vücutlarının alev çemberi içinde yanmasına karşılık, cennet ehlinin ipekten elbise giymeleri ve altın veya inci bileziklerle süslenmeleri ne kadar dikkat çekicidir. Dünyada iken birbirine zıt bu iki akibeti düşünmeden ve her iki hali gözler önüne getirmeden kendilerini kötü akibetlere ulaştıracak yolu seçen kafirlere şaşmamak mümkün müdür?

24 *İşte, cennet ehlini bu derece güzel akibetlere ulaştıran şey, dünyada iken kelime-i tevhid ve kelime-i şehadet gibi en güzel sözleri söylemeye ve salih ameller işleyerek Allah'ın hak olan yolunda gitmeye irşat edilmeleri ve bunlara alıştırılmış olmalarıdır.*

إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمَسْجِدِ الْحَرَامِ الَّذِي جَعَلْنَاهُ لِلنَّاسِ سَوَاءً الْعَاكِفُ فِيهِ
وَالْبَادِ ۚ وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ ﴿٢٥﴾

[25] Küfredenlere, insanları hem Allah'ın yolundan hem de ister yerli olsun, ister dışarıdan gelsin, bütün insanlar için eşit kıldığımız Mescid-i Haram'a girmekten menedenlere ve orada zulm ile doğru yoldan saptırmak isteyenlere acı bir azap tattırırız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kafirlerin kötü akibetlerini ve cehennemde görecekleri büyük azap ile, müminlerin cennette ulaşacakları güzel akibetleri ve kavuşacakları hudutsuz nimetleri açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetinde, müşriklerin, yerli ve yabancı ziyaretçilerin Mescid-i Haram'a girmekten menetmelerini ve müminleri Allah'ın hak olan yolundan alıkoymalarını şiddetle kötülemiş ve bu davranışları dolayısıyla onları en şiddetli azap ile tehdit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[25] Küfredenlere, insanları hem Allah'ın yolundan hem de ister yerli olsun, ister dışarıdan gelsin, bütün insanlar için eşit kıldığımız Mescid-i Haram'a girmekten menedenlere ve orada zulm ile doğru yoldan saptırmak isteyenlere acı bir azap tattırırız.

25 Allah'ın tevhidini inkâr edenler, Peygamber'ini yalanlayıp Rabbi katından getirdiği dinin esaslarını reddedenler, insanların Allah'ın hak olan dinine girmelerine engel olanlar, kısacası bu ve benzeri davranışlarıyla küfredenler, keza ister yerli olsun ister dışarıdan gelsin, Allah'ın iman etmiş bütün insanlar için eşit kıldığı Mescid-i Haram'ı ziyaret etmek isteyenleri oraya girmekten menedenler ve orada zulme başvurarak haktan sapanlar veya başkalarını saptırmak isteyenler... İşte bütün bu ve benzeri işleri, sırf insanlara zulmetmek için yapan kafirler, yaptıklarının karşılığını çok acı bir azap ile ödeyeceklerdir.

Müfessirlerin İbn Abbas'tan (ra) naklettiklerine göre, ayet-i kerime, Ebû Süfyân İbn Harb ve arkadaşları hakkında nazil olmuştur. Hudeybiye Antlaşması öncesi, Hazreti Peygamber ve ashabı, Umre yapmak için ihrama girmişler ve Mekke'ye doğru yola çıkmışlardı Fakat başlarında Ebû Süfyân'ın da bulunduğu Mekkeli müşrikler, Hazreti Peygamber ve ashabının Umre yapmalarına engel olmak için onları Mekke'ye sokmamışlar, Hazreti Peygamber ise, Umre için ihramda olduğu halde müşriklerle savaşı hoş görmemişti. Neticede Müslümanlarla müşrikler arasında antlaşma yapılmış ve Kâbe ziyareti bir yıl sonraya ertelenmişti.

Ayet-i kerimeden şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki Mescid-i Haram'da ibadet, ister Mekkeli olsun ister dışardan gelsin, bütün insanlar için serbesttir. Her kim, gerek Hacc için gerekse Umre için bu Mescid'i ziyaret etmek isteyenlere engel olmaya kalkışırsa, küfretmiş olur. Keza Mekke içinde kim düşmanca davranır ve başkalarına zulmederse, yahut şirke arka çıkarsa, kıyamet günü en şiddetli azap ile cezalandırılır. Netice olarak ayet-i kerime, her çeşit günahı içine alacak genel bir manaya sahiptir. Mescid-i Haram'a has olmak üzere, her kim bir günah işlemeye kalkışırsa, onu işlememiş olsa bile, işlemiş gibi cezalandırılır.

وَإِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرٰهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ أَنْ لَا تُشْرِكْ بِي شَيْئًا وَطَهِّرْ بَيْتِيَ لِلطَّائِفِينَ وَالْقَائِمِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ
﴿٢٦﴾ وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلٰى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ ﴿٢٧﴾ لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ
لَهُمْ وَيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا
الْبَائِسَ الْفَقِيرَ ﴿٢٨﴾ ثُمَّ لْيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ وَلْيَطَّوَّفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ ﴿٢٩﴾

[26] Hani "Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, namaza duranlar, rüku edenler ve secdeye varanlar için evimi temiz tut." diyerek İbrahim'i Kâbe'nin bulunduğu yere indirmiştik.

[27] İnsanları Hacc'a çağır; yürüyerek veya deve üzerinde bütün uzak yollardan sana gelsinler.

[28] Kendi menfaatlerine şahit olsunlar ve belirli günlerde, kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları kurban ederken, Allah'ın adını zikretsinler. Siz de ondan yiyin ve çaresiz kalmış fakire yedirin.

[29] (Saç ve tırnak gibi) pis olan yerleri temizlesinler; adaklarını yerine getirsinler ve Kâbe'yi tavaf etsinler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetinde, ister Mekke halkından olsun ister başka beldelerden Mekke'ye gelmiş olsun, Mescid-i Haram'ı ziyaret etmek hususunda bütün insanların hür ve eşit olduklarına işaret ederek, müşriklerin bu ziyarete engel olmaya kalkışmalarını ve orada insanları doğru yoldan saptırmaya çalışmalarını kötüleyerek bu davranışlarını en şiddetli azap ile tehdit ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Mescid-i Haram'ın İbrahim (as) tarafından inşa edildiğini hatırlatarak ona, Beyt'i tavaf edip namaz kılanlar için orayı temiz tutmasının ve hem dinî hem de dünyevi yönden faydalanmaları için insanları Hacc'a davet etmesinin emredildiğini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[26] Hani "Bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, namaza duranlar, rüku edenler ve secdeye varanlar için evimi temiz tut." diyerek İbrahim'i Kâbe'nin bulunduğu yere indirmiştik.

[27] İnsanları Hacc'a çağır; yürüyerek veya deve üzerinde bütün uzak yollardan sana gelsinler.

[28] Kendi menfaatlerine şahit olsunlar ve belirli günlerde, kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları kurban ederken, Allah'ın adını zikretsinler. Siz de ondan yiyin ve çaresiz kalmış fakire yedirin.

[29] (Saç ve tırnak gibi) pis olan yerleri temizlesinler; adaklarını yerine getirsinler ve Kâbe'yi tavaf etsinler.

26 Ey Muhammed! İnsanlara ve özellikle Allah'ın yolunu ve Mescid-i Haram'ı engelleyen müşriklere şu gerçeği hatırlat ki bir zamanlar, bana hiçbir şeyi ortak koşma; tavaf edenler, namaza duranlar, rüku edenler ve sedeye varanlar için evimi temiz tut, diyerek Kâbe'nin inşa edildiği yere İbrahim'i indirmiş ve orada onun Kâbe'yi inşa etmesini emretmiştik.

Bu ayet-i kerimeden şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki, Mekke'de bulunan Beyt, ilk defa İbrahim (as) tarafından yapılmış ve Allah'ın ibadetine tahsis edilmiştir. Buna rağmen böyle bir Beyt'in inşa edildiği yerde İbrahim'in (as) soyundan gelen bazı Arapların Allah'a şirk koşmaları ve Beyt'in içini İlah olarak benimsedikleri bir takım putlarla doldurmaları, Allah Teâlâ'nın bu Arapları Peygamber'i vasıtasıyla bir defa daha uyarmasına ve en şiddetli azap ile tehdit etmesine sebep olmuştur. Allah Teâlâ, Beyt'in inşasıyla ilgili olarak, Âl-i İmrân suresinin 96. ayetinde *"Âlemlere mahza feyz ve hidayet kaynağı olarak insanlar için ilk inşa edilen Beyt, şüphesiz, Mekke'deki (Kâbe)'dir."* buyurmuş ve bu Beyt'in, bir hacc mahalli olarak ilk defa inşa edilen bir mescit olduğunu açıkça beyan etmiştir.. Buhârî (*Sahih,* IV. 117) ve Müslim (*Sahih,* I. 370) tarafından nakledilen bir hadise göre, sahabeden Ebû Zerr el-Gıfârî (ra), şunları anlatmıştır: "Ya Resulallah! Yeryüzünde inşa edilen ilk mescit hangisidir? diye sordum. Şöyle buyurdu: El-Mescidu'l-Haram. Sonra hangisidir? dedim. Buyurdu ki: El-Mescidu'l-Aksâ. Aralarında ne kadar zaman vardır? dedim. Kırk yıl; nerede namaz vakti girerse orada kıl; orası mescittir.".

Beyt'in inşası tamam olunca, Rabbinin İbrahim'e (as) ve dolayısıyla bütün insanlara ilk uyarısı, tavaf edenler, namaza duranlar, rüku edenler ve secdeye varanlar için oranın temiz tutulması olmuştur. Ayet-i kerimede bu husus açıkça ifade edildiği gibi, Bakara suresinin 125. ayetinde de

aynı manada şöyle buyurulmuştur: *"Beyt'i insanlar için bir toplanma yeri ve emniyet mahalli kılmış ve "İbrahim'in makamını bir namazgah edinin." demiştik. İbrahim ve İsmail'e de, evimi tavaf edenler, (orada) kalanlar, rüku ve secde edenler için temiz tutmalarını tavsiye etmiştik."*.

27 Allah Teâlâ, Beyt'in inşa edilmesinden sonra, İbrahim'e (as), Rabbine hiçbir şeyi ortak koşmamasını, orayı tavaf edenler, namaza duranlar, rüku edenler ve secdeye varanlar için temiz tutmasını emrettiği gibi, Beyt'in inşasındaki en büyük gayeyi de açıklamış ve Peygamber'ine şu emri vermiştir: Hacc farizalarını ifa etmeleri için insanları hacca çağır; yakın veya uzak bütün beldelerden yürüyerek, yahut develerine binerek oraya gelsinler.

Müfessirlerin rivayet ettiklerine göre, İbrahim (as), Rabbinin "İnsanları hacca çağır." emrini alınca: "Rabbim! Ben onları hacca çağırayım; ancak bu çağrıyı yapabilmem için sesimi onlara nasıl ulaştırayım?" demiş, Rabbi de ona: "Sen onlara seslen; onlara senin sesini duyurmak bize düşer." buyurmuştur. Bundan sonradır ki İbrahim (as) de, bazı rivayetlere göre Safa tepesine, bazı rivayetlere göre de Kubeys tepesine çıkmış ve: "Ey insanlar! Rabbiniz Beyt'i haccetmenizi size farz kıldı." diye nida etmiştir. Bunun üzerine onun bu sözleri, dağları ve tepeleri aşarak bütün insanlara ve hatta ana rahminde bulunan yavrulara kadar ulaşmıştır. Bu hadise eğer gerçekleşmişse, hiç şüphesiz bu, Allah Teâlâ'nın Peygamberler'ine ihsan ettiği mucizelerden biridir; zira Allah, her şeyi yapmaya kadirdir. Doğrusunu da ancak O bilir.

28 Allah Teâlâ, İbrahim'e (as), tavaf edenler, namaza duranlar, secde ve rüku edenler için Beyt'i temiz tutmasını, yakında ve uzakta bulunan insanları da hacca çağırmasını emrettikten sonra, ona şöyle buyurmuştur: İnsanları hacca çağır ki, dinî vecibelerini ifa ederek Allah'ın rızasını kazanmanın hazzını duyup gönül rahatlığına ersinler; ayrıca çeşitli ülkelerden gelmiş ırkları ve dilleri farklı insanlarla tanışıp anlaşarak aralarında dostluklar ve ticari ilişkiler kursunlar. Zira Hacc ibadeti, müminler için kendilerine, hem dinî hem de dünyevi faydalar sağlayan bir ibadettir. Yine bu ibadet sırasında, *Eyyâmu'n-Nahr* da denilen belirli günlerde, Allah adını zikrederek kurbanlar kessinler ve kesilen hayvanların etlerinden kendileri yedikleri gibi, muhtaç durumda olan ve ömürlerinde et yüzü görmeyen fakirlere de yedirsinler.

29 Her ibadetin olduğu gibi, hacc ibadetinin de şartlarından biri temizliktir. Bu itibarla Beyt'i tavaf edecek olanlar, önce uzamış tırnaklarını ve saçlarını kesip vücutlarını temizlesinler; sonra da Allah'a yakınlaşmak ve O'nun rızasını kazanmak için yapmaya söz verdikleri iyilikleri yapsınlar; kısacası her neyi adamışlarsa, o adaklarını yerine getirsinler. Bu vecibeleri ifa ettikten sonra da Beyt'i tavaf etsinler.

Bu ayet-i kerimelerden şu hususlar açıkça anlaşılmış olmaktadır ki:

1) El-Beytu'l-Haram da denilen Kâbe, Allah Teâlâ'nın emriyle İbrahim (as) tarafından inşa edilmiştir. Bu Beyt'in inşasında başlıca iki gaye vardır. Birincisi, Allah Teâlâ'nın vahdaniyyetini ilan edip tevhidi, her türlü şirk şaibesinden temizleyip gerçek manasıyla izhar etmek. İkincisi de, Beyt'i, bütün putlardan, onların kalıntılarından ve küfre delalet edecek her çeşit alametten temizlemektir.

2) Bir ibadet olarak haccın farziyyetini ilan etmek. *"İnsanları hacca çağır; yürüyerek veya deve üzerinde bütün uzak yollardan sana gelsinler."* ayetinde hitabın Hazreti Muhammed (sas.)'e değil de İbrahim'e (as) olduğu gözönünde bulundurulacak olursa, haccın, İbrahim (as) devrinden beri farz olduğu anlaşılır. Eğer İbrahim'den (as) sonra gelen herhangi bir Peygamber zamanında haccın farziyyetinin nesh edilmediği düşünülürse, bu farziyyet, son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.)'in şeriatıyla teyit edilmiş olur. Eğer daha sonraki bir Peygamber zamanında haccın neshe-

dildiği ileri sürülürse, Hazreti Peygamber'e indirilen Âl-i İmran suresinin *"...Oraya gücü yetip yol bulabilenlerin Beyt'i haccetmeleri, Allah için insanlara borçtur. Kim (bunu) inkâr ederse, (bilsin ki) Allah, âlemlerden müstağnidir."* mealindeki 97. ayetiyle hacc tekrar farz kılınmış olur. Bu da, Hazreti İbrahim (as) zamanından itibaren haccın farz olduğunun kesin delilini teşkil eder.

ذٰلِكَ ۚ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللّٰهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَّهُ عِنْدَ رَبِّهٖ ۗ وَاُحِلَّتْ لَكُمُ الْاَنْعَامُ اِلَّا مَا يُتْلٰى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا
الرِّجْسَ مِنَ الْاَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ ۙ﴿٣٠﴾ حُنَفَآءَ لِلّٰهِ غَيْرَ مُشْرِكِيْنَ بِهٖ ۗ وَمَنْ يُّشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا
خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِيْ بِهِ الرِّيْحُ فِيْ مَكَانٍ سَحِيْقٍ ﴿٣١﴾ ذٰلِكَ ۗ وَمَنْ يُّعَظِّمْ شَعَآئِرَ اللّٰهِ
فَاِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوْبِ ﴿٣٢﴾ لَكُمْ فِيْهَا مَنَافِعُ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَآ اِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيْقِ ﴿٣٣﴾
وَلِكُلِّ اُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِّيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلٰى مَا رَزَقَهُمْ مِّنْ بَهِيْمَةِ الْاَنْعَامِ ۗ فَاِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ
فَلَهٗٓ اَسْلِمُوْا ۗ وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِيْنَ ۙ﴿٣٤﴾ اَلَّذِيْنَ اِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوْبُهُمْ وَالصَّابِرِيْنَ عَلٰى مَآ اَصَابَهُمْ
وَالْمُقِيْمِي الصَّلٰوةِ ۙ وَمِمَّا رَزَقْنٰهُمْ يُنْفِقُوْنَ ﴿٣٥﴾

30 İşte böyle. Kim Allah'ın yasaklarına saygılı davranırsa, bu, kendisi için Rabbi katında daha hayırlıdır. Size, (Kitap'ta) okunanlar dışında bütün hayvanlar helal kılınmıştır. Pis putlardan ve yalan sözden sakının.

31 (Bütün bunları), Allah'ı birleyerek ve O'na şirk koşmadan yapın. Kim Allah'a şirk koşarsa, sanki o, gökten düşmüş de kuş kapmış, yahut rüzgar kendisini uzak bir yere sürüklemiş gibi olur.

32 İşte bu da böyledir. Kim Allah'ın alametlerine saygılı davranırsa, bu, kalblerin takvasındandır.

33 Bu alametlerde, belirli bir süreye kadar sizin için faydalar vardır. Sonra onların varacakları yer, Beyt-i Atik (Kâbe)dir.

34 Allah'ın kurbanlık hayvanlardan kendilerine rızık olarak verdiği şeyler üzerine Allah ismini zikretmeleri için her ümmete kurban ibadeti koyduk. Zira İlahınız tek bir İlahtır. Bu itibarla O'na teslim olun. (Ey Muhammed!) O huzu ve huşu duyanları müjdele.

35 Onlar ki, Allah anıldığı zaman kalpleri titrer; başlarına gelene karşı sabırlıdırlar; namazı kılarlar; kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İbrahim'e (as) Beyt'i inşa etmesini ve onu putlardan, her çeşit pislikten ve şirk alametlerinden temiz tutmasını, insanlar için hacda hem dinî hem de dünyevi menfaatler bulunması dolayısıyla onları hacca çağırmasını, onların da uzaktan ve yakından hayvanlarına binerek veya yaya olarak hacc için gelmelerini, belirli günlerde Allah'ın adını zikrederek hayvan kurban etmelerini, kurban etlerinden kendileri yedikleri gibi yoksullara da yedirmelerini, tırnaklarını ve saçlarını tıraş ederek Beyt'i tavaf etmelerini emrederek hacc menasikini bütün

müminlere farz kıldıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'ın ahkam ve şer'ine uymanın ve bu arada hacc menasikini ifa etmenin sevabını, kesilmesi haram kılınanlar dışında hayvan kurban etmenin, kurban etinden yemenin ve yoksullara yedirmenin vücubunu açıklamış, bunları takiben putları tazim edip Allah'a şirk koşmaktan, Allah'a iftira edip yalan söylemekten menetmiş, kurban yerinin Beyt-i Atik olduğunu, ancak kurban ibadetinin sadece bu ümmete değil, fakat Allah isminin zikredilmesi için her ümmete konulduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

30 İşte böyle. Kim Allah'ın yasaklarına saygılı davranırsa, bu, kendisi için Rabbi katında daha hayırlıdır. Size, (Kitap'ta) okunanlar dışında bütün hayvanlar helal kılınmıştır. Pis putlardan ve yalan sözden sakının.

31 (Bütün bunları), Allah'ı birleyerek ve O'na şirk koşmadan yapın. Kim Allah'a şirk koşarsa, sanki o, gökten düşmüş de kuş kapmış yahut rüzgar kendisini uzak bir yere sürüklemiş gibi olur.

30 İşte, hacc için uzaktan veya yakından binitli veya binitsiz Beyt'e gelip Allah'ın adını zikrederek kurban kesmek, vücudun pis olan yerlerini temizlemek ve Kâbe'yi tavaf etmek gibi haccın emrolunan menasikini ifa etmek hususunda insanlar üzerine farz kılınan ve yapılması gerekenler bunlardır. Kim bunlara saygılı davranır ve gerekeni yaparsa, bu, kendisi için daha hayırlıdır ve Rabbi katında büyük sevap kazanır. Allah'ın haram kıldıklarına veya ihramlı iken yapılmasını yasakladıklarına saygılı davranmak ve bunlardan titizlikle kaçınmak da bunun gibidir.

Bazı hayvanlar vardır ki bunların kurban edilip etlerinin yenilmesi kesinlikle haramdır. Bunların adları Kitap'ta, yani Kur'an-ı Kerim'de teker teker zikredilmiştir. Mesela Mâide suresinin 3. ayetinde şöyle buyurulmuştur: *"Size, ölü, kan, domuz eti, Allah'tan başkası üzerine kesilen (hayvan eti), (henüz can vermeden) yetişip kestiğiniz dışındaki boğulmuş, vurulmuş, yüksekten düşmüş, süsülmüş, yırtıcı hayvanlar tarafından parçalanmış, dikili taşlar üzerine kesilmiş olan hayvan (etlerini yemeniz) ve fal oklarıyla kısmet aramanız haram kılınmıştır. Bunların hepsi de fısk'tır..."* Kitap'ta açıkça adları zikredilerek haram kılındıkları bildirilen bu hayvanlar dışındaki diğer bütün hayvanlar helal kılınmıştır. Hatta beş batın yavrusu olduktan sonra kulağı yarılıp da salıverilen ve *bahîre* denilen dişi deve, bir dileğin gerçekleşmesinden sonra putlara adanan ve aynı şekilde salıverilen ve *sâibe* denilen deve, biri erkek biri dişi olmak üzere ikiz doğuran ve *vasîle* denilen koyun, on batın yavru doğurtan ve *hâm* denilen erkek deve, müşrikler tarafından haram sayıldıkları halde Allah bunları helal kılmıştır. Bu konuyla ilgili olarak, yine Mâide suresinin 103. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Allah, ne bahîre'yi, ne sâibe'yi, ne vasîleyi ve ne de hâm'ı meşru kılmıştır. Fakat küfredenler, (bunları, Allah'ın emrettiğini ileri sürerek) Allah'a karşı yalan yere iftira etmektedirler; onların çoğunun ise akılları ermez."*. Bu ayet mealinden de anlaşıldığı gibi bu hayvanlar, Allah'ın onlara haram kıldığı, yahut haram sayılmasını emrettiği şeylerden değildir. Aslında deve, Araplara hiçbir zaman haram kılınmamış ve onun hakkında da herhangi bir şeriat vazedilmemiştir. Buna rağmen cahiliye Arapları, değişik hallerine göre çeşitli isimlerle tavsif ettikleri develerini kendilerine haram kılmışlar ve onların ne etlerini yemişler ne sütlerini içmişler ne de üzerlerine binmişlerdir.

Daha sonra Allah Teâlâ, kullarına, pis putlara ibadet etmekten ve yalan söylemekten çekinmelerini emretmiştir. Ayet-i kerimede putlar, rics, yani pislik olarak tavsif edilmiştir ki bununla murat olunan, o putları İlah edinip onlara ibadet etmektir. Buna göre bir insanın herhangi bir putu İlah edinip ona ibadet etmesi, onun herhangi bir pisliğe bulaşması kadar tiksinti vericidir. Aynı şekilde tiksinti verici diğer bir davranış da, yalan söylemek, veya yalan şahitlik etmektir ki Allah

Teâlâ, ayetinde her iki davranışı da birbiri arkasına zikretmiştir. Bunu, Â'râf suresinin 33. ayetinde de görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"De ki: Rabbim ister açığı olsun ister gizlisi olsun, ancak kötülükleri, günahı, haksız yere başkaldırmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."*. Ebû Dâvûd (*Sünen, II. 274*), İbn Mâce (*Sünen,* II. 67) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* IV. 178, 233, 321; V. 36, 38) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber "Yalan şahitliğin Allah'a şirk koşmakla eşit olduğunu söylemiş, bunu üç defa tekrar etttikten sonra da bu ayeti okumuştur.". Buhârî (*Sahih,* VII. 70, 138), Müslim (*Sahih,* I. 91) ve Tirmizî (*Sünen,* IV. 312) tarafından nakledilen bir hadiste de Ebû Bekre (ra) şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.)'in yanında bulunuyorduk. Üç defa "Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi?" buyurdu. Sonra saymaya başladı: "Allah'a şirk koşmak; ana babaya eziyet etmek ve yalan şehadette bulunmaktır (yahut yalan söylemektir)". Resulullah (sas.) bir yere dayanmakta iken oturdu ve bunları o kadar çok tekrarladı ki sonunda biz, keşke sussa, dedik.".

31 İşte bütün bunları, Allah'a şirk koşmaksızın dini O'na has kılmış ve batıldan uzaklaşıp hakka yönelmiş olarak yapın. Kim Allah'tan başkasını İlah edinerek ona ibadet eder ve Allah'a şirk koşarsa, büyük bir hüsrana uğrar ve helak olur. Zira Allah'a şirk koşan kimse, gökyüzü boşluğundan yere düşen ve düşerken kuşların kapıp parçaladığı, yahut rüzgarın sürükleyip uzak bir uçurumun derinliklerine attığı kimse gibidir.

[32] İşte bu da böyledir. Kim Allah'ın alametlerine saygılı davranırsa, bu, kalplerin takvasındandır.

[33] Bu alametlerde, belirli bir süreye kadar sizin için faydalar vardır. Sonra onların varacakları yer, Beyt-i Atik (Kâbe)dir.

32 Fakat kim de Allah'ın haccla ilgili emirlerine uyar, hedy ve kurbanlara saygılı davranır, kurban edeceği hayvanları büyük bir itina ile besleyip güzelleştirirse, bu da kalblerindeki takvadandır. Bu ayet-i kerimede zikredilen ve alamet olarak manalandırılan *şeair* kelimesi, genellikle müfessirler arasında kurbanlık manasında alınmış ve bu alametlere saygılı davranmak da, kurbanlığın iri yapılı, gösterişli ve pahalı cinsten olan hayvanlardan tercih edilmesi manasında tefsir edilmiştir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak zikredilen rivayetlerden öğrenildiğine göre, Ömer İbnu'l-Hattab'ın (ra) üçyüz dinar verip satın aldığı soylu bir hayvan yerine daha ucuz bir deve alıp Mekke'ye onu göndermek istemesi üzerine, Hazreti Peygamber buna engel olmuş ve elindekini gönder, buyurmuştur. Bu konudaki haber Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 407) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 145) tarafından Abdullah İbn Ömer'den (ra) nakledilmiştir. Abdullah şöyle demiştir: "Ömer, soylu bir hayvanı hedy olarak aldı ve ona üçyüz dinar ödedi. Sonra Resulullah (sas.)'e geldi ve ona: Ya Resulallah! Soylu bir hayvan satın aldım ve üçyüz dinar ödedim. Onu satıp da parasıyla daha ucuz bir kurbanlık alsam olur mu? diye sordu. Resulullah (sas.) de ona: Hayır; onu kurban et, buyurdu.".

33 Kurbanlık olarak satın alınan, itina ile bakılıp beslenen ve güzelleştirilen bu hayvanlarda, kesim gününe kadar, sahipleri için pek çok faydalar bulunduğuna hiç şüphe yoktur. Zira bilinen bir gerçektir ki bakılıp büyütülen bir hayvanın sahibine faydası, kesildikten sonra, sadece onun etini yiyip derisini kullanmaktan ibaret değildir. Koyun olsun, sığır veya deve olsun, bunlar, kesilmeden önce de sahibine çeşitli faydalar sağlarlar. Sütleri sağılıp içilir; yünleri veya kılları kırkılıp ip yapılır; binit olarak kullanılır; daha önemlisi, kendilerinden yavru alınarak nesilleri çoğaltılır. Nitekim Buhârî (*Sahih,* II. 180, 184), Müslim (*Sahih,* II. 960), Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 408), Tirmizî (*Sünen,* III. 245) ve Nesâ'î (**Sünen,**

V. 176) tarafından nakledilen bir hadisten öğrendiğimize göre, Enes İbn Mâlik (ra) şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.), kurbanlık deveyi süren bir adam görmüştü. Ona: O deveye bin, buyurdu. Fakat adam: O kurbanlıktır, dedi. Resulullah (sas.), aynı sözü tekrar edip de adamdan aynı cevabı alınca, üçüncü seferinde şöyle buyurdu: "Yazıklar olsun sana; o deveye bin.". Bu hadisten de anlaşıldığı gibi, kurbanlık da olsa bir hayvan binit olarak kullanılabileceği gibi, onun sütünden ve yününden de faydalanılabilir. O hayvanların kurbanlık olmaları, kesimden önce onlardan faydalanılmasına engel değildir. Kesilmeden önce hayvanlardan sağlanan bu çeşit faydalar, hiç şüphesiz dünyevi olan faydalardır. Sonra, bu kurbanlıkların varacakları yer, kurban edilmek üzere götürülecekleri ve sahibine sevap olarak daha büyük faydalar sağlayacakları Beyt-i Atik, yani Kâbe'dir.

[34] Allah'ın kurbanlık hayvanlardan kendilerine rızık olarak verdiği şeyler üzerine Allah ismini zikretmeleri için her ümmete kurban ibadeti koyduk. Zira İlahınız tek bir İlahtır. Bu itibarla O'na teslim olun. (Ey Muhammed!) O huzu ve huşu duyanları müjdele.

[35] Onlar ki, Allah anıldığı zaman kalbleri titrer; başlarına gelene karşı sabırlıdırlar; namazı kılarlar; kendilerine verdiğimiz rızıktan infak ederler.

34 Yukarıda, 28. ayet-i kerimede de açıklandığı üzere, Allah Teâlâ, kullarına, kendilerine rızık olarak verilen hayvanları kurban ederken Allah'ın adını zikretmelerini emretmişti. Bu ayet-i kerimede ise, kurban kesiminin, İbrahim'den (as) sonra gelip geçmiş bütün ümmetlere vacip kılınan bir ibadet olduğunu zikretmiş, her kurban kesiminde, verdiği nimetlere şükretmek manasında Allah isminin zikredilmesini de bunun başlıca sebebi olarak açıklamıştır. Buhârî (*Sahih*, VI. 237) ve Müslim (*Sahih*, III. 1556) tarafından Enes İbn Mâlik'ten (ra) nakledilen bir hadis de bunu teyit eder. Bu haberinde Enes şöyle demiştir: "Resulullah (sas.), aklı karalı ve boynuzlu iki koç kurban etti. Keserken de ayağını onların yanları üzerine basıp Bismillah V'Allah-u Ekber dedi.". İbn Mâce (*Sünen*, II. 273)'nin Zeyd İbn Erkam'dan naklettiği başka bir hadiste de, ashabı, Resulullah (sas.)'e: Ya Resulallah! Bu kurbanlar da ne? diye sorduklarında, Resulullah (sas.): Bunlar, babanız İbrahim'in sünnetidir, buyurdu. Bunun üzerine ashab: Bunda, bizim lehimize olan ne var? dediler. Resulullah (sas.): "Her bir kılı için bir hasene sevabı, buyurdu. Ya yünü? dediler: Yününün de her bir kılı için bir hasene sevabı var, buyurdu.".

Allah Teâlâ, Allah adının zikredilmesi için her ümmete kurban ibadetinin konulduğunu beyan ettikten sonra, Allah adının zikrindeki sebebi de açıklamış ve: "Zira İlahınız tek bir İlahtır; O'ndan başka da İlah yoktur. O halde kurbanlarınızı keserken yalnız O'nun adını zikredin." buyurmuştur. Allah Teâlâ, haccı İbrahim'e (as) farz kıldığı gibi, ona kurban kesmesini ve keserken de Allah adının zikredilmesini emretmiştir. İbrahim'den (as) sonra gelen bütün Peygamberler'in şeriatleri birbirinden farklı olsa ve bazısı bazısını neshetse bile, kurban konusunda, hepsi de İbrahim'in (as) sünnetine uyarak kurban kesmişler ve kurban keserken de Allah'ın adını zikretmişlerdir; çünkü adı zikredilmeye değer, O'ndan başka İlah yoktur. Bütün Peygamberler'in dinindeki hiç değişmeyen gerçek budur. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ Enbiya suresinin 25. ayetinde bu gerçeği açıkça ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki ona: "Benden başka İlah yoktur; bu itibarla bana ibadet edin." diye vahyetmiş olmayalım."*. Gerçek böyle olunca, ey insanlar, Allah'a teslim olun; dini ve ibadeti O'na tahsis edip O'nun emir ve nehiylerine uyun. O'na teslim olun ki kalpleriniz mutmain olsun. Ey Muhammed! Sen de onları, ulaşacakları güzel akibetle müjdele.

35 İşte iman sahibi bu insanların, belli başlı dört vasıfları vardır. Bunlar, sırasıyla şöyledir:

1) Yanlarında Allah'ın adı anıldığı zaman, huzu ve huşu içinde kalırlar; kalpleri, zerre miktarı da olsa, O'na karşı bir hata işlemiş olmaktan dolayı titrer ve korkuya kapılır.

2) Kendilerine hastalık, yoksulluk veya umulmadık herhangi bir kötülük isabet etse, buna karşı son derece sabırlıdırlar. Ancak bu sabır, başlarından savuşturulabilecek böyle bir musibetten kurtulmak için onunla mücadele etmelerine engel olmaz. Bu mücadelelerinde Allah'ın yardımını istemeyi de ihmal etmezler.

3) Erkânına titizlikle riayet ederek vakti girince namazlarını muntazaman ve huşu ile kılarlar.

4) Allah'ın kendilerine ihsan ettiği rızıktan yakınlarına ve muhtaç olanlara infak ederler. Mana yönünden bu ayet-i kerimenin benzerlerini Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de görmek mümkündür. Mesela Enfâl suresinin 2. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Müminler o kimselerdir ki, (yanlarında) Allah anıldığı zaman, yürekleri ürperir; kendisine O'nun ayetleri okunduğu zaman da imanları artar ve yalnız Allah'a dayanıp güvenirler."*. Zümer suresinin 23. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Allah, sözün en güzelini, ayetleri güzellikte birbirine benzeyen ve mükerrer olarak gelen bir kitap şeklinde indirmiştir. Allah'tan korkanların ondan tüyleri ürperir. Sonra Allah'ın zikriyle derileri ve kalpleri sükuna kavuşur..."*

وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَآئِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَآفَّ
فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذٰلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ
تَشْكُرُونَ ﴿٣٦﴾ لَنْ يَنَالَ اللّٰهَ لُحُومُهَا وَلَا دِمَآؤُهَا وَلٰكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوٰى مِنْكُمْ كَذٰلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ
لِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَبَشِّرِ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٧﴾

[36] Biz, o kurbanlık deveyi de Allah'ın alametlerinden yaptık. Onda sizin için bir hayır vardır. Onları ayakları üzerinde durur vaziyette kurban ederken Allah'ın ismini anın. Yanları üzerine düşünce de (ondan kesip) yiyin. Kıt kanaat geçinip istemeyene de, isteyecek durumda olana da yedirin. Belki şükredersiniz diye, o büyük hayvanları sizin emrinize işte böyle boyun eğdirdik.

[37] Onların etleri de kanları da Allah'a elbette ulaşmayacaktır. Fakat O'na sizden takva ulaşacaktır. Allah'ın size (dinin esaslarını öğrenmek hususunda) hidayet etmesi dolayısıyla, O'nu tekbir etmeniz için o koca hayvanları size işte böyle boyun eğdirmiştir. (Ey Muhammed!) İbadetlerini iyi yapanları müjdele.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kullarının kurbanlık hayvanları keserken Allah'ın ismini zikretmeleri ve O'na daha çok yaklaşmaları için onlara bu hayvanları ihsan ettiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde konuyu, büyüklüğü ve faydalarının diğer hayvanlara oranla daha çok olması dolayısıyla deveye tahsis etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[36] Biz, o kurbanlık deveyi de Allah'ın alametlerinden yaptık. Onda sizin için bir hayır vardır. Onları ayakları üzerinde durur vaziyette kurban ederken Allah'ın ismini anın. Yanları üzerine düşünce de (ondan kesip) yeyin. Kıt kanaat geçinip istemeyene de, isteyecek durumda olana da yedirin. Belki şükreder-

siniz diye, o büyük hayvanları sizin emrinize işte böyle boyun eğdirdik.

37 Onların etleri de kanları da Allah'a elbette ulaşmayacaktır. Fakat O'na sizden takva ulaşacaktır. Allah'ın size (dinin esaslarını öğrenmek hususunda) hidayet etmesi dolayısıyla, O'nu tekbîr etmeniz için o koca hayvanları size işte böyle boyun eğdirmiştir. (Ey Muhammed!) İbadetlerini iyi yapanları müjdele.

36 Allah Teâlâ bu ayetinde, develerin de kurbanlık hayvan olarak kullarına ihsan edilen nimetler arasında yer aldığını açıklamış ve bu develerde de diğer kurbanlık hayvanlarda olduğu gibi, insanlar için pek çok hayır ve pek çok menfaat bulunduğunu haber vermiştir. Ayet-i kerimede zikredilen *budn* (çoğulu *bedene*'dir), genellikle deve olarak kabul edilmişse de, büyükbaş hayvanlardan sığırı da bedeneden sayanlar vardır. Bunların istinad ettikleri delil, Müslim (*Sahih,* II. 882)'in Câbir İbn Abdullah'tan (ra) naklettiği haccla ilgili bir hadiste yer alan şu söz olmuştur: "...Resulullah (sas.) bizlere deve ve sığır kurbanında ortak olmamızı emretti. Bizden her yedi kişi bir bedenede ortak olduk.". Tirmizî (*Sünen,* III. 239)'nin İbn Abbâs'tan (ra) gelen bir rivayetinde ise, Hazreti Peygamber'in sığıra yedi, deveye ise on kişiyi ortak kılarak deveyi sığırdan ayırdığı haber verilmiştir ki buna göre sığırı bedeneden saymamak gerekir. Bu farklı rivayetler sebebiyle fıkıh mezheplerinin bedene hakkındaki görüşleri de farklı olmuş, Ebû Hanîfe ile sahabe ve tabiundan diğer ulema, sığır ve deveyi bedeneden sayarken, Şâfi'î mezhebi, sığırı bedeneden ayırarak bedene lafzını gerçek manada develerde kullanmış, lafzın sığırlarda kullanılmasının ise mecazi olduğunu ileri sürmüştür.

Allah Teâlâ, diğer hayvanlarda olduğu gibi, bedenenin ayakları üzerinde dururken kurban edilişinde de, Allah isminin zikredilmesini, deve kesilip yanı üzere düşmesinden ve ölümünün gerçekleşmesinden sonra da etinin parçalanmasını ve ondan yenmesini emretmiştir. Kurban sahibi, kestiği devenin etinden yediği gibi, ister fakirliğine rağmen istemekten utanan ve halini içinde gizleyen kimse olsun, ister isteyebilecek durumda olsun, muhtaç olanlara da yedirmeyi ihmal etmemelidir. Müfessirler, ayet-i kerimede geçen *kâni* ve *mu'terr* kelimeleri üzerinde ihtilaf edip onları farklı manalarda yorumlamışlardır. Bazıları *kâni* kelimesinin kanaatkar manasına geldiğini ve dolayısıyla kesilen bir kurbanlığın etinden istemediğini ileri sürerken, bazıları da aynı kelimeye, kapı kapı dolaşan ve isteyen yoksul manası vermişlerdir. *Mu'terr* kelimesi de böyledir. Bazıları kelimeye, zaman zaman kendisine bağışta bulunulmasını isteyen manası verirken, diğer bazıları da bu kelimeyi zengin olsun fakir olsun istemeyen manasında yorumlamışlardır. Bu mana, daha sonraları, kurban etinin üç parçaya bölünmesi görüşünün yaygınlaşmasına vesile olmuştur. Bu üç parçadan biri, kurban kesenin evinde kalıp aile fertlerinin yiyebilecekleri parçadır. İkinci parça, yoksullara, üçüncü parça da zengin veya fakir eşe dosta dağıtılacak olan parçadır. Bu açıklama gözönünde bulundurulacak olursa, ayet-i kerimenin bu ibaresi, *"(Ondan kesip) yiyin; isteyene de istemeyene de verin."* manasına gelmiş olur ki isteyen kelimesiyle yoksul olanların, istemeyen kelimesiyle de eş ve dostun murat edildiği anlaşılır. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

Allah Teâlâ, deve gibi büyükbaş hayvanların kurban edilişiyle ilgili usul ve kaideyi açıkladıktan sonra, bu hayvanların insanların emirlerine amade kılınışlarındaki asıl sebebi açıklamış ve *"Belki şükredersiniz diye, o büyük hayvanları sizin emrinize işte böyle boyun eğdirdik."* buyurmuştur. Bu, daha önce 34. ayette zikredilen *"Allah'ın kurbanlık hayvanlardan kendilerine rızık olarak verdiği şeyler üzerine Allah ismini zikretmeleri için her ümmete kurban ibadeti koyduk."* manasındaki açıklamanın teyididir. Zira ister kurbanlık olsun ister

başka bir nimet olsun, Allah'ın ihsan ettiği herhangi bir nimet dolayısıyla Allah'a şükretmek, her insanın ihmal edemeyeceği bir borçtur. Bu borcu ödemenin en iyi yollarından biri de, o nimet üzerine Allah isminin zikredilmesidir. Yâsîn suresinin 71-73. ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"O müşrikler, ellerimizin yapıp da kendileri için yarattığımız ve onların da sahibi oldukları şu hayvanları hiç görmüyorlar mı? Onları kendileri için uysallaştırmışızdır da binekleri onlardandır; bir kısmının da etini yerler. Onlar için bu hayvanlarda birçok menfaatler ve içecekler vardır. Böyle olduğu halde hiç şükretmeyecekler mi"?*

37 Allah Teâlâ, develerin de kullarına ihsan edilen nimetler arasında yer alan kurbanlık hayvanlardan olduğunu ve onlarda da insanlar için pek çok hayır ve pek çok menfaat bulunduğunu haber verdikten sonra, hayvanların kurban edilmelerindeki asıl gayeyi açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Allah, bu hayvanların kesimini, elbette etleri ve kanları kendisine ulaşsın diye emretmemiştir; zira kestiğiniz bu hayvanların ne etleri ne de kanları hiçbir surette Allah'a ulaşacak değildir. Daha önce de zikredildiği gibi, kurbanların kesimi sırasında Allah'ın adını anmanız ve size ihsan ettiği hudutsuz nimetler dolayısıyla O'na şükretmeniz için size kurban kesmenizi emretmiştir. İşte siz, Allah'ın bu emrine uyarak ve O'nun adını anarak kurban kestiğiniz zaman, O'na ulaşacak olan şey, sizin takvanız ve bu çeşit salih amelleri işlerken sahip olduğunuz ihlasınızdır. İslam öncesi cahiliyye devrinde Araplar, İlah edindikleri putlarına bu hayvanları kurban ettikleri zaman, putlar üzerine onların etlerinden koydukları gibi, kanlarını da onların üzerine sürüp bulaştırırlardı. İslam'ın bidayetinde Müslümanlar da aynı şeyi yapmaya kalkışınca, Allah Teâlâ bu ayet-i kerimeyi indirmiş ve onları böyle bir davranışa karşı uyarmıştır.

Allah Teâlâ daha sonra, kullarına ihsan ettiği nimetleri bir daha hatırlatmak ve bu nimetlerin şükre vesile olmasını sağlamak maksadıyla kurbanlık hayvanların insanların emirlerine boyun eğen birer nimet olarak yaratıldıklarını bir defa daha tekrarlamış ve Peygamber'ine, ibadetlerini kusursuz yapanları, salih amel işleyenleri ve Allah'ın emir ve nehiylerine uyan ve Peygamber'inin kendilerine tebliğ ettiklerini tasdik edenleri cennetle ve cennetin hudutsuz nimetleriyle müjdelemesini emretmiştir.

إِنَّ اللَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ آمَنُوا ۗ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ خَوَّانٍ كَفُورٍ ﴿٣٨﴾ أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا ۚ
وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِن دِيَارِهِم بِغَيْرِ حَقٍّ إِلَّا أَن يَقُولُوا رَبُّنَا اللَّهُ ۗ وَلَوْلَا دَفْعُ
اللَّهِ النَّاسَ بَعْضَهُم بِبَعْضٍ لَّهُدِّمَتْ صَوَامِعُ وَبِيَعٌ وَصَلَوَاتٌ وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا ۗ
وَلَيَنصُرَنَّ اللَّهُ مَن يَنصُرُهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ ﴿٤٠﴾ الَّذِينَ إِن مَّكَّنَّاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا
الزَّكَاةَ وَأَمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ وَنَهَوْا عَنِ الْمُنكَرِ ۗ وَلِلَّهِ عَاقِبَةُ الْأُمُورِ ﴿٤١﴾

[38] Allah, şüphesiz, iman edenleri savunur. Allah, hiçbir hain nankörü de sevmez.

[39] Kendileriyle savaş edilenlere, zulmedilmeleri dolayısıyla (savaşmalarına) izin verilmiştir. Allah, şüphesiz onlara yardım etmeye kadirdir.

[40] Onlar, "Rabbimiz Allah'tır." demekten başka bir sebep yokken, haksız yere yurtlarından çıkarılmıştır. Eğer Allah'ın, birbirleriyle defetmesi olmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve

içinde Allah isminin çok zikredildiği mescitler yıkılıp giderdi. Allah, kendisine yardım edene muhakkak yardım eder. Allah, şüphesiz çok kuvvetlidir; daima galiptir.

[41] O yurtlarından çıkarılanları, biz yeryüzünde yerleştirdiğimiz takdirde, namazı kılarlar, zekatı verirler; iyiliği emredip kötülükten menederler. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin hacc için gelen müminlerin Mescid-i Haram'ı ziyaret etmelerine engel olmalarını zikredip hacc menasikini ve kurban kesimiyle birlikte hacda bulunan dinî ve dünyevi menfaatleri açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, daha önce bahis konusu ettiği hacc farizasındaki müşrik engelinin oratadan kaldırılışını, Allah'ın müminlere mutlaka yardım edeceğini ve bu farizanın kusursuz bir şekilde ifa edilişini beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[38] Allah, şüphesiz, iman edenleri savunur. Allah, hiçbir hain nankörü de sevmez.

[39] Kendileriyle savaş edilenlere, zulmedilmeleri dolayısıyla (savaşmalarına) izin verilmiştir. Allah, şüphesiz onlara yardım etmeye kadirdir.

38 Allah Teâlâ bu ayetinde, Mekke'de müşriklerin zulmüne uğrayan müminleri bahis konusu ederek bu müminlerin Allah'a güvenip dayandıkları sürece, kendi himayesi altında bulunduklarını ve müşriklere karşı onları mutlaka savunup koruyacağını, onlara her hususta yardım edip zalimlerin zulüm ve işkenceleri altında bırakmayacağını haber vermiş, ayrıca onları, tuttukları din ve iman yolunda casaretlendirmiş ve bundan sonraki hayatlarıyla ilgili bir çeşit müjde vererek daha çok moral bulmalarını sağlamışır. Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de bu manada gelmiş başka ayetler görmek mümkündür. Mesela Gafir suresinin 51. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Şüphesiz biz, Peygamberler'imize ve iman edenlere, hem dünya hayatında hem de şahitlerin şahitlik etmek üzere dikilecekleri kıyamet gününde yardım ederiz."*. Keza Talâk suresinin *"... Kim Allah'a tevekkül ederse, O, ona yeter. Şüphesiz Allah, hükmünü yerine getirendir. Allah, her şey için bir ölçü koymuştur."* mealindeki 3. ayeti de aynı manada gelmiştir.

Şu bir gerçektir ki Allah, sırf Allah'a iman edip O'nun emir ve nehiylerine uyan ve hak olan yolundan sapmayan müminlere zulmeden ve O'nun Peygamber'ini ve o Peygamber'in tebliğ ettiği dini inkâr eden kafirleri asla sevmez. Böyle olduğu içindir ki bu hain ve nankörlere karşı, kendi yolunda giden müminleri daima korur. Müfessirlerin rivayet ettiklerine göre bu ayet-i kerime, Hicret'ten önce, müminlerin Mekke'de sayıca çoğalmaya ve müşrikler için bir tehlike teşkil etmeye başladıkları bir dönemde nazil olmuştur. Müşrikler, müminlerin giderek çoğaldıklarını görünce, çeşitli tehdit ve işkence yollarına başvurmuşlar ve onları tuttukları iman yolundan döndürmek için onlara zulmetmeye başlamışlardı. Bunun üzerine müminlerden bazısı Habeşistan'a hicret ederken, bazısı da müşriklerle savaşmak için Hazreti Peygamber'den izin istemişler; ancak Hazreti Peygamber onlara sabır tavsiye etmiş "Ve bana henüz onlarla savaş izni verilmedi." diyerek müminlerin bu isteklerine rıza göstermemişti. Bunun üzerine Allah Teâlâ, bu ayet-i kerimeyi indirerek, hain ve nankör Mekkelilere karşı müminleri koruyacağını ve onlara daima yardım edeceğini haber vermiştir. Bu bakımdan ayet-i kerime, müminler için büyük bir müjde, Mekkeli kafirler için de büyük bir tehdit olmuştur.

39 Aradan bir süre daha geçip de müminlere yapılan saldırılar ve reva görülen zulüm şiddetini artırınca, Allah Teâlâ, zulme uğramaları ve bir sonraki ayet-i kerimede de zikredildiği gibi, ülkelerinden çıkarılmaları dolayısıyla müminlerin de müşriklerle savaşmalarına izin vermiş-

tir. Aralarında sahabe ve tabiunun da bulunduğu ilk İslam ulemasından pek çok kimse, bu ayet-i kerimenin kıtal (savaş) hakkında nazil olan ilk ayet olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bununla beraber, Bakara suresinin *"(Ey müminler!) Sizinle savaşanlarla Allah yolunda siz de savaşın..."* mealindeki 190. ve Tövbe suresinin *"...Allah, Allah yolunda dövüşüp öldüren ve öldürülen müminlerden, cennet kendilerinin olmak şartıyla canlarını ve mallarını satın almıştır..."* mealindeki 111. ayetini ilk kıtal ayeti olarak gösterenler de vardır. Büyük çoğunluk ise, halen üzerinde durduğumuz ayet-i kerime üzerinde ittifak etmiş olmakla beraber, şu hususu açıkça ifade etmek gerekir ki Mekke döneminde müminlerin müşriklerden gördükleri çeşitli eza ve cefalar karşısında bazılarının evlerini barklarını terkederek Habeşistan'a hicret ederken, geride kalanlara müşriklerle savaşmaları için izin verilmesi, akla, teçhizatlı bir ordu hazırlayarak müşriklere karşı çıkılması manasında değerlendirilmemelidir. Kısaca ifade etmek gerekirse, ayet-i kerimedeki savaş izni, müşriklere karşı gerçek manada girişilmesi gereken bir savaş değil, fakat zulme uğrayanların kendilerini zulümden korumak için takatları oranında zalimlere karşı girişebilecekleri bir savunma hareketidir. Zira Mekke'de iken sayıları müşriklere oranla çok az olan, biraraya geldikleri zaman bile sistemli bir kuvvet oluşturmaktan uzak bulunan müminlerin, bu haldeyken müşriklerle savaşa girişmeleri kabul edilebilecek bir husus değildi. Eğer Allah Teâlâ onlara gerçek manada bir savaşı emretmiş olsaydı, bu, onlar üzerine çok ağır gelir ve belki de tek bir mümin kalmadan hepsi de yok olup giderdi. Bununla beraber Allah Teâlâ onlara savaş izni verirken, müminlere, müşriklerin eza ve cefaları karşısında onlara teslim olmak yerine, direnmeleri ve nefislerini müdafaa etmeleri için bir çeşit telkin ve tavsiyede bulunmuş, sonra da hangi hal ve şartlarda bulunurlarsa bulunsunlar, onlara yardım etmeye kadir olduğunu beyan etmiştir. Yeter ki müminler, müşriklerin arkası kesilmeyen bu zulüm ve işkenceleri karşısında ümitsizliğe kapılıp girdikleri hak yoldan dönmesinler; dinlerini ve imanlarını terketmesinler.

Kendilerine savaş izni verilenlerin, müşriklerin zulmettikleri müminler oldukları ve zulüm hadisesinin de genellikle Mekke dönemine has olduğu gözönünde bulundurulursa, ayet-i kerimenin Mekke'de nazil olduğu kanaatine varılır. Ancak bu ayet-i kerimede zulmedilmeleri dolayısıyla kendilerine savaş izni verilen müminlerin, bunu takip eden ayet-i kerimede, sırf "Rabbimiz Allah'tır." dedikleri için Mekke'de maruz kaldıkları zulümden sonra da yurtlarından çıkarıldıklarının açıklanması, ayet-i kerimenin, müminlerin yurtları olan Mekke'yi terkedip Medine'ye Hicret etmek zorunda kalmalarından sonra nazil olduğuna delalet eder. Buna göre, hem müşriklerin zulmüne uğrayan hem de yurtlarından sürgün edilen müminlere müşriklerle savaşmaları için verilen iznin Hicret'ten sonraki bir zamana rastladığını kabul etmek gerekir ki bu da bazı müfessirlerin ileri sürdükleri gibi, Hicret'in ikinci yılıdır. Tirmizî (*Sünen,* V. 325) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 216) tarafından nakledilen bir habere göre, İbn Abbâs şunları anlatmıştır: "Nebi (sas.) Mekke'den çıkarıldığı zaman, Ebû Bekr şöyle demiştir: Peygamberler'ini mi çıkardılar? Biz, Allah içiniz ve muhakkak Allah'a döndürüleceğiz. Onlar, hiç şüphesiz helak olacaklardır.". Bunun üzerine *"Kendileriyle savaş edilenlere, zulmedilmeleri dolayısıyla (savaşmalarına) izin verilmiştir. Allah, şüphesiz onlara yardım etmeye kadirdir..."* ayeti indirilmiş, Ebû Bekr de şöyle demiştir: "Savaş olacağını bildim.". İbn Abbâs ise, şunu ilave etmiştir: Bu ayet, savaşla ilgili nazil olan ilk ayettir.".

[40] Onlar, "Rabbimiz Allah'tır." demekten başka bir sebep yokken, haksız yere yurtlarından çıkarılmıştır. Eğer Allah'ın, birbirleriyle defetmesi olmasaydı, manastırlar, kiliseler, havralar ve içinde Allah isminin çok zikredildi-

ği mescitler yıkılıp giderdi. Allah, kendisine yardım edene muhakkak yardım eder. Allah, şüphesiz çok kuvvetlidir; daima galiptir.

41 O yurtlarından çıkarılanları, biz yeryüzünde yerleştirdiğimiz takdirde, namazı kılarlar, zekatı verirler; iyiliği emredip kötülükten menederler. Bütün işlerin sonu Allah'a aittir.

40 İşte, müşriklerin eza ve cefalarına maruz kalan, onlardan çeşitli zulüm ve işkence gören ve bu yüzden de onlara karşı nefislerini korumak zorunda kalan bu müminler, bütün bu çektikleri yetmiyormuş gibi haksız yere bir de yurtlarından sürülmüşler, Mekke'den Medine'ye göç etmek zorunda bırakılmışlardır. Aslında müminlere karşı müşriklerin böyle bir zulmü işlerken onları haklı gösterecek hiçbir sebepleri yoktu. Müminler, onların ne canlarına ne de mallarına kastetmişler, onlara, şikâyet edebilecekleri en ufak bir kötülük de yapmamışlardı. Yaptıkları tek şey, Allah'tan başka İlah olmadığına inanmak ve "Rabbimiz Allah'tır." diyerek sadece O'na ibadet etmekti. İşte, önce zulmedilmelerinin, sonra da, başta Hazreti Muhammed (sas.) olmak üzere bütün ashabının Mekke'den Medine'ye sürülmelerinin başlıca sebebi bu idi. Allah Teâlâ, Mümtehine suresinin ilk ayetinde de bu hususa işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"...Peygamber'i ve sizi, Rabbiniz olan Allah'a iman ettiniz diye yurdunuzdan çıkarıyorlardı..."* Keza Burûc suresinin 8-9. ayetlerinde de müşriklerin aynı sebepten müminlerden intikam aldıklarını zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Onlar, daima galip ve hamdedilmeye layık olan, göklerin ve yerin hükümranlığı da kendisine ait bulunan Allah'a iman ettikleri için müminlerden intikam almışlardı. Allah her şeye şahittir."*.

Allah Teâlâ, müşriklerin Mekke'de müminlere yaptıkları zulüm ve işkenceyi, sonra da onları yurtlarından sürmek suretiyle daha büyük zulüm işlediklerini zikrettikten ve bunun üzerine mazlumlara zalimlerle savaşmaları için izin verdiğini açıkladıktan sonra, gerek inanç ve ibadet hürriyetinin sağlanması gerekse ibadet yerlerinin korunması için bu savaşı meşru kılan sebebi beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: Eğer Allah, mütecavizleri, kafirleri veya zalimleri ve bunların kötülüklerini, müminler vasıtasıyla önlememiş olsaydı, yahut başka bir ifadeyle müminlerin kafirlerle savaşa girmelerine izin vermeseydi, yeryüzünde içine girilip de kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edilen ne bir manastır, ne bir kilise, ne bir havra ve ne de bir mescit kalır; hepsi de bu zalim kafirler tarafından yıkılıp harabeye çevrilirdi. Bu yerler yıkılmakla da kalmaz, oralarda Allah'a ibadet eden müminler de kılıçtan geçirilirdi. Allah, saldırgan kafirlere bu fırsatı vermemek için onlarla savaşı müminlere meşru kılmış, canlarını ve mallarını ortaya koyup onlarla savaştıkları takdirde, müminlere yardım edeceğini vaadetmiştir. Şu bir gerçektir ki Allah vaadettiği zaman vaadinden asla dönmez. O, kendisine, yahut dinine yardım edene mutlaka yardım eder. Muhammed suresinin 7-8. ayetlerinde de bu hususu açıkça ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Siz Allah'a yardım ederseniz, Allah da size yardım eder ve taatinde sizi devamlı kılar. İnkâr edenlere gelince, yüzüstü gidiş de onlar içindir. Allah onların amellerini boşa çıkarmıştır."*.

Hiç şüphe yoktur ki Allah, çok kuvvetlidir ve kendi yolunda cihad edenlere yardım etmeye ve cihadlarında onları muzaffer kılmaya da kadirdir. Bu sebepledir ki galibiyet de daima O'na mahsustur. Nitekim Mücâdele suresinin 21. ayetinde de bu hususta şöyle buyurmuştur: *"Allah: Ben ve Peygamberim mutlaka galip geleceğiz, diye yazmıştır. Şüphesiz Allah, daima kuvvetlidir; galiptir."*.

41 Allah Teâlâ, bu açıklamalarından sonra, müşriklerin zulmü dolayısıyla Mekke'yi terkedip Medine'ye göçeden Muhacirler'i tavsif etmiş ve onlar hakkında şöyle buyurmuştur: İşte yurtlarından çıkarılan bu Muhacirler'i biz bir beldeye yerleştirip de onlara iktidar verdiğimiz ve tam olarak din hürriyetine sahip kıldığımız zaman,

dinin üzerlerine vacip kıldığı şu üç görevi ifa etmekten asla geri kalmazlar:

1) Erkânına uyarak üzerlerine farz kılınmış olan namazları muntazaman kılarlar.

2) Üzerlerine vacip olan zekatı verirler.

3) Allah'ın *Emr-i bi'l-ma'rûf nehy ani'l-munker* kaidesine uyarak, Allah'ın emir ve nehiyleri karşısında duyarsız kalan mümin kardeşlerini uyarırlar ve onları, Allah'ın emir ve nehiylerine uymaya davet ederler. Onlar bu görevleri ifa ettikten sonra insanların akibetleriyle ilgili hüküm, artık Allah'ın takdirindedir.

وَإِنْ يُكَذِّبُوكَ فَقَدْ كَذَّبَتْ قَبْلَهُمْ قَوْمُ نُوحٍ وَعَادٌ وَثَمُودُ ﴿٤٢﴾ وَقَوْمُ إِبْرَاهِيمَ وَقَوْمُ لُوطٍ ﴿٤٣﴾ وَأَصْحَابُ
مَدْيَنَ ۖ وَكُذِّبَ مُوسَىٰ فَأَمْلَيْتُ لِلْكَافِرِينَ ثُمَّ أَخَذْتُهُمْ ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٤﴾ فَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ
أَهْلَكْنَاهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ فَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَىٰ عُرُوشِهَا وَبِئْرٍ مُعَطَّلَةٍ وَقَصْرٍ مَشِيدٍ ﴿٤٥﴾ أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي
الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۖ فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَٰكِنْ تَعْمَى
الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ ﴿٤٦﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ وَلَنْ يُخْلِفَ اللَّهُ وَعْدَهُ ۚ وَإِنَّ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ
كَأَلْفِ سَنَةٍ مِمَّا تَعُدُّونَ ﴿٤٧﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ قَرْيَةٍ أَمْلَيْتُ لَهَا وَهِيَ ظَالِمَةٌ ثُمَّ أَخَذْتُهَا ۖ وَإِلَيَّ الْمَصِيرُ ﴿٤٨﴾

42 (Ey Muhammed!) Eğer seni yalanlıyorlarsa, (sen, yalanlananların ilki değilsin). Onlardan önce Nûh kavmi, Ad ve Semud kavimleri de (Peygamberler'ini) yalanlamışlardı.

43 Keza İbrahim kavmi ile Lut kavmi de yalanlamıştı.

44 Medyen halkı da yalanlamıştı. Musa da yalanlanmıştı. Bunun üzerine kafirlere mühlet verdim; sonra da onları yakaladım. Şimdi inkâr nasılmış görsünler.

45 Nice kasabalar vardır ki zalim oldukları için onları helak etmişizdir; onların duvarları, çökük çatıları üzerine yıkılmıştır. Keza körelttiğimiz nice kuyu ve yıktığımız nice yıkık saray vardır.

46 Bu yalanlayanlar yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki orada onların akıl edecek kalpleri, işitecek kulakları olsun. Gerçi bazen gözler kör olmaz da, yalnız göğüsteki kalpler kör olur.

47 (Ey Muhammed!) Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah, vaadinden asla dönmez. Rabbinin katında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir.

48 Nice kasabalar vardır ki zalim oldukları halde, onlara mühlet vermişimdir. Sonra da onları yakalamışımdır. Sonunda dönüş yalnız banadır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin müminlere yaptıkları zulmü ve en büyük zulüm olarak da haksız yere onları yurtlarından çıkarmalarını açıklayarak bu zulüm sebebiyle müminlere savaş izni verdiğini ve onlara mutlaka yardım edeceğini zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'ini teselli etmek ve kavminden gördüğü zulüm karşısında sabretmesini sağlamak maksadıyla, daha önce gelip geçmiş Peygamberler'in de kavimleri tarafından buna benzer işkencelere maruz bırakıldıklarını, yalanlandıklarını ve yurtlarından sürüldüklerini zikretmiş, sonra da bu kavimlerin zulümleri dolayısıyla, en şiddetli azap ile cezalandırıldıklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[42] (Ey Muhammed!) Eğer seni yalanlıyorlarsa, (sen, yalanlananların ilki değilsin). Onlardan önce Nûh kavmi, Ad ve Semud kavimleri de (Peygamberler'ini) yalanlamışlardı.

[43] Keza İbrahim kavmi ile Lut kavmi de yalanlamıştı.

[44] Medyen halkı da yalanlamıştı. Musa da yalanlanmıştı. Bunun üzerine kafirlere mühlet verdim; sonra da onları yakaladım. Şimdi inkâr nasılmış görsünler.

[45] Nice kasabalar vardır ki zalim oldukları için onları helak etmişizdir; onların duvarları, çökük çatıları üzerine yıkılmıştır. Keza köreltttiğimiz nice kuyu ve yıktığımız nice yıkık saray vardır.

[46] Bu yalanlayanlar yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki orada onların akıl edecek kalpleri, işitecek kulakları olsun. Gerçi bazen gözler kör olmaz da, yalnız göğüsteki kalpler kör olur.

42 Allah Teâlâ, Mekkeli müşrikler tarafından yalanlanan Peygamber'ini teselli etmek için ona hitap etmiş ve geçmiş Peygamberler'in de kavimleri tarafından yalanlandıklarını haber vererek şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Eğer kavmin seni yalanlıyorsa, şunu bil ki sen, kavimleri tarafından yalanlanan ilk Peygamber değilsin. Senden önce gelip geçmiş kavimler de, kendilerine hak yolu göstermek ve onları bu yola davet etmek için gönderdiğimiz Peygamberler'i yalanlamışlardı. Zira bu, eski kavimlerin hiç değişmeyen bir sünneti idi. Nitekim Nûh da kavmi tarafından yalanlanmıştı. Kamer suresinin 9-10. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Nûh kavmi *"...kulumuz Nûh'u yalanlamışlar ve ona mecnun diyerek (davetten) vazgeçmeye zorlamışlar, o da, ben yenildim; yardım et, diye Rabbine dua etmişti."*.

Keza Ad kavmi de Peygamberler'i Hud'u yalanlamıştı. Â'râf suresinin 65-66. ayetlerinde bu konuda da şöyle denilmiştir: *"Ad kavmine de kardeşleri Hud'u göndermiştik. (O da onlara şöyle) demişti: Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. Hiç sakınmaz mısınız? Kavminin ileri gelenleri de şöyle demişlerdi: Biz seni beyinsizlik içinde görüyoruz ve zannediyoruz ki sen, yalancılardansın."*.

Aynı şekilde Semud kavmi de kendilerine gönderilen Salih'i yalanlamıştı.Yine Â'râf suresinin 73 ve daha sonraki ayetlerinde de açıklandığı gibi, Salih, Rabbi tarafından Peygamber olarak gönderildiği zaman, kavmine şöyle hitap etmişti: *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Bu, size bir mucize olmak üzere, Allah'ın devesidir. Onu, Allah'ın arzında kendi başına yiyip içmeye bırakın. Ona herhangi bir kötülük etmeyin; aksi halde, sizi elim bir azap yakalar...Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, içlerinden iman etmiş zayıflara şöyle demişlerdi: Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz? (Ona inanıyor musunuz?) Onlar da demişlerdi ki: Elbette biz ona gönderilene iman edenleriz. Büyüklük taslayanlar ise, demişlerdi ki: Biz de sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz.". Sonra da deveyi boğazlamışlardı..."*

43 Yukarıda zikredilen misallerde olduğu gibi, İbrahim ve Lut Peygamberler de müşrik kavimleri tarafından yalanlanmışlardı.

44 Medyen halkına da kardeşleri Şuayb Peygamber olarak gönderilmiş ve o da her Peygamber gibi müşrik kavmini, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmiş, fakat kavmi tarafından hiç iyi karşılanmamıştı. Â'râf suresinin 85 ve daha sonraki ayetlerinde de açıklandığı gibi, Şuayb, onlara şöyle demişti: *"Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı tam yapın ve halkın eşyasını eksiltmeyin. Islahından sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Eğer mümin kişiler iseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."*. Ne var ki kavmin ileri gelenleri, Şuayb'ın bu sözlerine kulak asmamışlar ve ona şu cevabı vermişlerdir: *"Ey Şuayb! Ya seni ve seninle birlikte iman edenleri mutlaka ülkemizden çıkaracağız; ya da dinimize geri döneceksiniz..."*

Musa da, her ne kadar İsrailoğullarına gönderilmiş bir Peygamber ise de, Mısır'da Firavun'un sarayında gelişip büyüdüğü için, kendi kavmi tarafından değil, fakat Firavun ve Mısır halkı tarafından yalanlanmıştı. Allah Teâlâ, Musa'yı kardeşi Harun'la birlikte, Firavun'u apaçık delil ve mucizelerle imana davet etmesi için göndermiş, fakat Firavun'un sert tepkisiyle karşılaşmış, onun delil ve mucizelerini de sihir olarak tavsif etmişti. Allah Teâlâ, Tâ-hâ suresinin 56-57. ayetlerinde bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Firavun'a delillerimizin hepsini göstermiştik; fakat o, yine yalanlamış ve kabule yanaşmamıştı. Musa'ya da şöyle demişti: Bizi sihrinle yurdumuzdan çıkarmak için mi geldin ey Musa? O halde biz de sana, senin sihrin gibi bir sihir getireceğiz..."*

Allah Teâlâ, doğru yola, Allah'ın hak olan yoluna davet etmek için gönderilen Peygamberler'in kavimleri tarafından yalanlandıklarını zikrettikten sonra, bu kavimlerin küfür üzerinde direnmeleri ve kendilerine gönderilen Peygamberler'i yalanlamaları sebebiyle en şiddetli azabı haketmiş olduklarını, buna rağmen yine de onlara belirli bir süre mühlet verip üzerlerine hemen azap indirmediğini, fakat sonra yakalarına yapıştığını ve onlara: Gönderdiğimiz Peygamberler'i yalanlamak nasılmış, şimdi görün, dediğini açıklamıştır.

45 Daha sonra Allah Teâlâ, helak edilen kasabalardan haber vermiş ve bunları tavsif ederek şöyle buyurmuştur: Nice kasabalar vardır ki bu kasaba halkları kendilerine gönderilen Peygamberler'i yalanlamaları ve bu Peygamberler'le birlikte onlara inanan müminlere zulmetmeleri dolayısıyla onları helak etmişizdir. Bu sebeple kasaba evlerinin çatıları çökmüş, duvarları da, çöken bu çatılar üzerine yıkılmıştır. Yine bu helaktan sonra bütün su kuyuları, su alacak hiç kimsenin bulunmaması dolayısıyla, artık suyu alınıp içilmez, muattal bir çukur haline gelmiş, sağlam yapılı irili ufaklı pek çok saray da içinde oturanı bulunmadığı için harabeye dönüşmüştür.

46 İşte bu zalim kasaba halklarının helak olmalarından ve üzerlerine yıkılmış kasabalarını terkedip gitmelerinden sonra, yeni nesiller içinde kendilerine gönderilmiş Peygamberler'i ataları gibi yalanlayanlar ve müminlere zulmetmeye devam edenler, yeryüzünde hiç gezip dolaşmıyorlar mı ki atalarının terkettikleri bu harabeleri veya yıkılmış kasabaları görüp de ibret alsınlar. Zira bu harabeleri dolaştıkları ve çökmüş çatılar üzerine yıkılan duvarları ve içlerinde sağlamlığı dolayısıyla ayakta kalabilmiş irili ufaklı sarayları gördükleri zaman, kalp gözleri açılmaya, akılları ve zihinleri çalışmaya başlar da, yıkılmış kasaba halkı hakkında duydukları gerçekleri daha iyi değerlendirirler ve bu harabelerden ibret alırlar. Zira bilinen bir gerçektir ki insanın bu çeşit kalıntılardan ibret alması için onları sadece gözleriyle görmesi yeterli değildir. İbret almanın en iyi yolu, kalp gözünü açık tutup onunla görmek ve gördüğünü aklıyla da değerlendirebilmektir. Oysa nice insan vardır ki gözleri çok iyi görür olduğu halde, bunlar, gördükleri şeylerden ibret almasını bilmezler. Sebebide, gözleri görse bile, kalp gözlerinin kör olması, yahut baktıkları şeyi kalp gözüyle görmemeleridir.

[47] (Ey Muhammed!) Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Allah, vaadinden asla dönmez. Rabbinin katında bir gün, sizin saydıklarınızdan bin yıl gibidir.

[48] Nice akasabalar vardır ki zalim oldukları halde, onlara mühlet vermişimdir. Sonra da onları yakalamışımdır. Sonunda dönüş yalnız banadır.

47 Allah Teâlâ, Peygamber'inin müşrik Mekke halkı tarafından yalanlandığını ve kendisine inananlarla birlikte çeşitli eza ve cefalara maruz bırakılarak yurdundan sürüldüğünü açıkladıktan ve daha önceki Peygamberler'in de yalanlandıklarını, buna rağmen o inkârcı kavimlerin, kendilerine belirli bir süre mühlet verilmiş olsa bile, üzerlerine indirilen azap ile yine de helak edildikleri-

ni zikrederek Peygamber'ini teselli ettikten sonra, Hazreti Peygamber'in, üzerlerine gelecek şiddetli bir azap ile tehdit ettiği müşrik kavminin vaadedilen bu azabın bir an önce gelmesini istediğini bahis konusu etmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Geçmiş devirlerde Peygamberler'ini yalanlayan kasaba halklarının şiddetli bir azap ile helak edildikleri, bugün, çatıları yıkılıp üzerlerine duvarları çökmüş nice şehir harabelerinden apaçık görülüp anlaşıldığı halde, bundan ibret almasını bilmeyen kafirler, senden, bu azabın, üzerlerine hemen gelmesini istemekte ve bu istekleriyle onun geleceğine hiçbir surette inanmadıklarını göstermektedirler. Bu kafirler şunu iyice bilmelidirler ki onların geleceğine inanmadıkları bu azap, Allah'ın kafirler için vaadettiği bir azaptır ve Allah, vaadinden asla dönmez. Şu var ki Allah, bu azabı onların üzerine indirmekte aceleci davranmaz. Nice zalim kasaba halkları vardır ki onları bu zulümleri dolayısıyla hemen helak etmemiş, fakat onlara belirli bir süre mühlet vermiştir. O, bir gün mühlet vermiş olsa bile bu süre, onların yanında bin yıl gibi olur. Zira Allah katında bir gün, kullarının saydıkları bin yıl gibidir. Secde suresinin 5. ayetinde de bu hususa işaret edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Gökten yere bütün işleri O tanzim eder. Sonra sizin saydığınızla süresi bin sene olan bir günde işler O'na yükselir."*.

Kafirlerin, küfürleri dolayısıyla üzerlerine gökten inecek bir azap ile kendilerini tehdit eden Peygamberler'e, "Bu azabı bir an önce indir de görelim.". dedikleri, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikredilmiştir. Mesela Ankebût suresinin 53-54. ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Eğer belirli bir süre olmasaydı, azap onlara hemen gelirdi. Fakat onlar farkına varmadan birdenbire onlara yine gelecektir. Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Oysa cehennem, kafirleri çepeçevre mutlaka kuşatacaktır."*. Keza Sad suresinin *"(Alay ederek) demektedirler ki: "Rabbimiz! Hesap gününden önce nasibimizi bize çabuk ver."* mealindeki 16., Enfâl suresinin *"Ve yine demişlerdi ki: "Allahım! Bu, senin katından gelen hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver."* mealindeki 32. ayetlerinde de aynı manayı görmek mümkündür. Bu çeşit isteklerin, geçmiş Peygamberler'in kavimlerinden geldiği de görülmektedir. Mesela Şuarâ suresinin 184-187. ayetlerinde Peygamber Şuayb'ın (as), *"Sizi ve daha evvelki nesilleri yaratan Allah'tan korkun."* diyerek kavmini imana davet etmesi üzerine kavmi ona şöyle demişti: *"Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin. Sen, bizim gibi sadece bir insansın ve seni yalancılardan sanıyoruz. Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, üzerimize gökten bir parça düşür."*. Â'râf suresinde de açıklandığı gibi, Hûd (as), Ad kavmine gönderilip de kavmi Allah'ın ibadetine davet ettiği zaman, ona şöyle demişlerdi: *"Sen, bize tek bir Allah'a ibadet etmemiz ve babalarımızın ibadet etmiş olduklarını terketmemiz için mi geldin? Eğer sözüne güvenilir kimselerden isen, bizi kendisiyle tehdit ettiğin (azap)i getir."*. Gerçek olan şudur ki kafirler, gerek üzerlerine indiği takdirde kendilerini helak edecek olan azabın ve gerekse Ahiret azabının durumunu ve şiddetinin ne olduğunu hiç bilmemektedirler. Eğer bunu bilselerdi, bu azabın bir an önce gelmesini istemezler, aksine, verilen mühletin uzadıkça uzamasını temenni ederlerdi. Bunu nasıl temenni etmesinler ki Ahiret'te görecekleri bir günlük azap, bin yıllık azap gibi olursa, buna dayanmak mümkün olur mu?

48 Kafirler, geleceğine inanmadıkları için tehdit olundukları azabın bir an önce gelmesini istemiş olsalar bile, Allah Teâlâ, vaadettiği o azabı indirmekte ve onları helak etmekte aceleci davranmamış ve onlara, süresini ancak kendisinin bildiği bir mühlet vermiştir. Bu süre içinde onlar, yine de küfür ve isyanlarını sürdürmüşler ve hakettikleri azabı iyice pekiştirmişlerdir. Zaten onlara süresi ister uzun olsun ister kısa olsun, bir mühlet verilmiş olsa bile, bu sürenin bitiminde yakalarına yine de yapışılacak ve hakettikleri azabı göreceklerdir. Zira onların dönüşleri Allah'adır.

قُلْ يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّمَا أَنَا لَكُمْ نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٤٩﴾ فَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٥٠﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْا فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ ﴿٥١﴾

[49] (Ey Muhammed!) De ki: "Ey insanlar! Ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım".

[50] İman edenler ve iyi iş işleyenler için mağfiret ve bol rızık vardır.

[51] Ayetlerimizin reddi hususunda yarış edercesine gayret sarfedenler ise, cehennem ehlidirler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kıyamet gününe ve küfürleri dolayısıyla görecekleri muhakkak olan azaba inanmayan müşriklerin, sırf alay etmiş olmak için Hazreti Peygamber'den tehdit maksadıyla geleceğini haber verdiği azabı bir an önce getirmesini istediklerini zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'ine hitap ederek ondan vaadedilen azabı getirmesini isteyen müşriklere verceği cevabı talim etmiş ve bir Peygamber olarak görevinin, azap indirmek değil, fakat Rabbinin kafirler için vaadettiği azabı haber vererek onları uyarmak ve Allah'ın hak olan yoluna davet etmek olduğunu, bu itibarla, iman edenlerin ve salih amel işleyenlerinin hudutsuz cennet nimetleriyle mükafatlandırılacaklarını, Allah'ın ayetlerini inkâr edenlerin ise cehennem azabıyla cezalandırılacaklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[49] (Ey Muhammed!) De ki: "Ey insanlar! Ben sizin için ancak apaçık bir uyarıcıyım.".

[50] İman edenler ve iyi iş işleyenler için mağfiret ve bol rızık vardır.

[51] Ayetlerimizin reddi hususunda yarış edercesine gayret sarfedenler ise, cehennem ehlidirler.

49 Mekkeli müşriklerin, Hazreti Peygamber' in geleceğini haber verdiği azabı acele getirmesini istemeleri üzerine, Allah Teâlâ Peygamber'ine hitap etmiş ve onlara şöyle demesini emretmiştir: Ey insanlar! Ben, Allah'ın size elçi olarak gönderdiği bir uyarıcıyım. Benim görevim, sadece Rabbimin bana haber verdiklerini size tebliğ etmek ve O'nun emir ve yasaklarına uymanız için sizi uyarmaktır. Benim, üzerinize azap indirmek, veya bir azabı üzerinizden kaldırmak gibi herhangi bir görevim yoktur. Bu, benim gücümün çok üstünde olan ve sadece Rabbimin meşiyyetinde bulunan bir iştir. O, dilediği zaman, dilediği azabı üzerinize indirir; dilediği zaman da onu kaldırır veya dilediği sürece tehir eder. Kısaca ifade etmek gerekirse, benim işim tebşir ve inzardır; yani müjdelemek ve korkutmak.. Şöyle ki:

50 Allah'tan sakınıp kalpleriyle iman eden ve amelleriyle bu imanlarını tasdik ve teyit edenlerin geçmiş günahlarının mağfiret olunacağını, işledikleri salih amellere karşılık bol sevap kazanacaklarını ve kazandıkları bu sevapla ağaçları altından ırmaklar akan cennete girip onun hudutsuz nimetlerinden ebediyyen faydalanacaklarını müjdelerim. Zuhruf suresinin 68-72. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Allah, işte bu sakınan iman ve salih amel sahiplerine şöyle buyurur: *"Ey kullarım! Bugün size hiçbir korku yoktur. Mahzun olacaklar da sizler değilsiniz.". Bunlar, ayetlerimize iman edenler ve Müslüman olanlardır. Onlara denir ki: "Siz ve eşleriniz, sevinçli bir halde cennete girin.". Önlerinde altın kadehler ve tepsiler dolaştırılır. İçlerinde nefislerin çektiği, canların ve gözlerin hoşlandığı her şey vardır. Siz orada ebedisiniz. Yapmış olduklarınıza karşılık size miras bırakılan cennet işte budur.".*

51 İşte, sahih iman ve salih amel sahipleri bu güzel akibetle müjdelenirken, Allah'ın ayetlerini inkâr edip dinini reddetmekte yarış eden-

ler de, cehennem azabıyla inzar olunurlar. Bunlar, Allah'ın kendilerini İslam yoluna davet etmek için gönderdiği Peygamber'ini yalancılıkla itham edip ayetlerini de geçmiş milletlerin masalları olarak tavsif etmişler, ona ve ona inananlara zulmederek yurtlarından çıkarmışlardır. İşte bunlar da cehennem ehlidirler ve orada ebediyyen kalacaklardır. Allah Teâlâ, Nahl suresinin 88. ayetinde de bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"Küfredenlere ve Allah'ın yolundan saptıranlara, ifsat etmiş olmaları dolayısıyla azap üstüne azap veririz."*.

وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ وَلَا نَبِيٍّ اِلَّآ اِذَا تَمَنّٰٓى اَلْقَى الشَّيْطَانُ فِٓى اُمْنِيَّتِهٖ ۚ فَيَنْسَخُ اللّٰهُ مَا يُلْقِى
الشَّيْطَانُ ثُمَّ يُحْكِمُ اللّٰهُ اٰيَاتِهٖ ۗ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٢﴾ لِيَجْعَلَ مَا يُلْقِى الشَّيْطَانُ فِتْنَةً لِلَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ
مَرَضٌ وَالْقَاسِيَةِ قُلُوبُهُمْ ۗ وَاِنَّ الظّٰلِمِينَ لَفِى شِقَاقٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ
رَبِّكَ فَيُؤْمِنُوا بِهٖ فَتُخْبِتَ لَهُ قُلُوبُهُمْ ۗ وَاِنَّ اللّٰهَ لَهَادِ الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٥٤﴾ وَلَا يَزَالُ
الَّذِينَ كَفَرُوا فِى مِرْيَةٍ مِنْهُ حَتّٰى تَأْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً اَوْ يَأْتِيَهُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَقِيمٍ ﴿٥٥﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ
لِلّٰهِ ۚ يَحْكُمُ بَيْنَهُمْ ۚ فَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ فِى جَنّٰتِ النَّعِيمِ ﴿٥٦﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿٥٧﴾

52 (Ey Muhammed!) Senden önce hiçbir Resul, hiçbir Nebi göndermedik ki o bir temennide bulunduğu zaman, şeytan onun temennisine bir şey sokmuş olmasın. Fakat Allah, şeytanın soktuğu şeyi iptal eder; sonra da ayetlerini sağlamlaştırır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

53 Bu, şeytanın soktuğu şeyi, kalplerinde hastalık olan ve kalpleri katılaşan kimselere bir imtihan vesilesi yapmak içindir. Zalimler, şüphesiz çok uzak bir ayrılık içindedirler.

54 Ve yine bu, kendilerine ilim verilenlerin, (Kur'an'ın), Rabbinden gelen bir hak olduğunu bilmeleri, ona iman etmeleri ve kalplerinin mutmain olması içindir. Allah, şüphesiz iman edenleri doğru yola hidayet edecektir.

55 Küfredenler ise, kendilerine ölüm birdenbire gelinceye, yahut müstesna bir günün azabı gelip çatıncaya kadar ondan şüphe içindedirler.

56 İşte o gün, hükümranlık yalnız Allah'a mahsustur; aralarında O hüküm verir. İman edenler ve iyi iş işleyenler nimet cennetlerindedirler.

57 Küfredenler ve ayetlerimizi yalanlayanlar ise, işte bunlar için zelil edici bir azap vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Mekkeli müşriklerin Hazreti Peygamber hakkında bazen sihirbaz, bazen şair, bazen de Rabbinden getirdiği Kur'an ayetleri hakkında evvelkilerin masalları diyerek onu çeşitli şekillerde yalanladıklarını zikrettikten ve onu teselli etmek maksadıyla yalanlanan ilk Peygamber'in kendisi olmadığını, daha önce gönderilen Peygamberler'in de kavimleri tarafından aynı şekilde yalanlandıklarını açıkladıktan sonra, kavminin ondan, geleceğini ha-

ber vererek kendilerini tehdit ettiği azabı bir an önce getirmesini istediklerini zikretmiştir. Aslında müşrikler bu azabın geleceğine hiçbir zaman inanmasalar bile, onların bunu sırf onunla alay etmiş olmak için yaptıklarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşriklerin Hazreti Peygamber'i yalanlamak için başvurdukları başka bir iftirayı zikretmiştir. Bu da, onun müminlere okuyup tebliğ ettiği Kur'an hakkında şüphe ve tereddüt uyandırabilmek için ona vahiy mahsulü olmayan birtakım batıl sözler sokuşturmaya çalışarak Hazreti Peygamber'i daha kolay yollardan yalanlayabileceklerini düşünmelerinden kaynaklanıyordu. İşte Allah Teâlâ, kafirlerin bu oyunlarını açıkladıktan sonra, onların Kur'an'a sokabilecekleri hiçbir batıl söz olmadığını, zira böyle bir söz sokuşturmuş olsalar bile onu hemen iptal edip ortadan kaldırdığını ve Peygamber'ine vahyettiği sözleri sağlamlaştırdığını haber vermiştir. Şunu da açıkça ifade etmiştir ki onların sokmaya çalıştıkları her batıl söz, kafirler için sadece bir imtihan vesilesi olmuş, iman edenlerin ise, Kur'an'a ve Peygamber'e olan imanlarını daha çok artırmış ve daha çok kuvvetlendirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[52] (Ey Muhammed!) Senden önce hiçbir Resul, hiçbir Nebi göndermedik ki o bir temennide bulunduğu zaman, şeytan onun temennisine bir şey sokmuş olmasın. Fakat Allah, şeytanın soktuğu şeyi iptal eder; sonra da ayetlerini sağlamlaştırır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

[53] Bu, şeytanın soktuğu şeyi, kalplerinde hastalık olan ve kalpleri katılaşan kimselere bir imtihan vesilesi yapmak içindir. Zalimler, şüphesiz çok uzak bir ayrılık içindedirler.

[54] Ve yine bu, kendilerine ilim verilenlerin, (Kur'an'ın), Rabbinden gelen bir hak olduğunu bilmeleri, ona iman etmeleri ve kalplerinin mutmain olması içindir. Allah, şüphesiz iman edenleri doğru yola hidayet edecektir.

[55] Küfredenler ise, kendilerine ölüm birdenbire gelinceye, yahut müstesna bir günün azabı gelip çatıncaya kadar ondan şüphe içindedirler.

52 Ayet-i kerimeden anlaşıldığına göre, Hazreti Peygamber'den önce gelip geçmiş hiçbir Resul veya Nebi yoktur ki, o, bir temenni veya bir arzuda bulunduğu zaman, şeytan, onun bu temenni veya arzusuna, kendinden ifsat edici birtakım şeyler sokuşturmuş olmasın. Şu var ki Allah, şeytanın sokuşturduğu bu fesadı iptal edip ortadan kaldırır ve ayetlerini sağlamlaştırır. Çünkü Peygamber'ine neyi vahyedip neyi etmediğini ve şeytanan bu vahye neleri sokmak istediğini çok iyi bilir.

Ayet-i kerimede yeralan *temenni* kelimesi, müfessirler tarafından genellikle kıraat veya okumak manasında tefsir edilmiştir. Eğer bu mana gözönünde bulundurulursa, Peygamber'in kendisine vahyolunan ayetleri okuduğu bir sırada şeytanın ona birtakım sözler ilka ettiği anlaşılır ki bunun ayet-i kerimeyle kasdolunan manaya daha uygun düştüğüne şüphe yoktur. Nitekim ayet-i kerimede de bu hususa işaret edilmiş ve şeytanın Peygamber'in okuduğu ayetlere birtakım sözler ilka etmesinden sonra, Allah Teâlâ'nın ilka olunan bu sözleri iptal ettiği ve ayetlerini sağlamlaştırdığı açıklanmıştır.

Ayet-i kerimede, hem Resul hem de Nebi kelimeleri birbiri arkasına ve ikincisi birincisine atfedilerek zikredilmiştir. Bazıları Resul ve Nebi kelimelerinin aynı manaya geldiğini ileri sürmüşlerse de, iki kelimenin aynı ibarede birbirine atıfla zikredilmesi, onların ayrı manalara delalet ettiklerini gösterir. Aksi halde aynı manadaki iki kelime birbiri arkasına tekrar edilmiş olurdu ki bu, lüzumsuz bir tekrar sayılırdı; oysa Kur'an-ı Kerim'de lüzumsuz tekrarlara yer verilmediği bilinen gerçeklerdendir. Müfessirler arasındaki genel kanaat da bu doğrultudadır. Buna göre Resul, kendisine kitap ve mucize verilen Peygamber olduğu halde, Nebi, kitap ve mucizesi olmayan, fa-

kat kendinden önce gönderilmiş Peygamber'in dinine davet eden Peygamber'dir.

Müfessirlerin çoğu, bu ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak Garanik hadisesini ve Habeşistan'a hicret etmiş olan Müslümanlardan çoğunun, Mekkeli müşriklerin Müslüman oldukları zannıyla Mekke'ye dönüşlerini zikrederler. Şu var ki Garanik hadisesiyle ilgili olarak nakledilen haberlerin hepsi de mürsel isnatlarla nakledilmiş olup, aralarında sahih yolla müsned olarak nakledilmiş tek bir haber yoktur. İbn Cerîr tarafından nakledilen bu rivayetlerden birinde şöyle denilmiştir: Bir gün Hazreti Peygamber, müşrik kavminden pek çok kimsenin oturduğu bir mecliste oturmuş onlarla konuşuyordu; o sırada da kavminin kendisinden uzaklaşmaması için, Rabbinden herhangi bir vahyin gelmemesini temenni ediyordu. Ne var ki Allah Teâlâ, o sırada ona Necm suresini indirmiş, o da sureyi orada bulunanlara okumaya başlamıştı. Surenin *"Şimdi bütün bunlardan sonra Lat ve Uzza'ya, bir de üçüncü putunuz Menat'a ne dersiniz?"* mealindeki 19-20. ayetlerini okuduğu zaman, şeytan ona iki kelime ilka etmiş ve Hazreti Peygamber de bu ayetleri takiben *"tilke'l- Ğarânîku'l-ulâ; ve inne şefaatehunne leturteca" (İşte bunlar ulu beyaz kuğular; şefaatleri umulur.)* sözlerini okumuştu. Sureyi okuyup tamamladıktan sonra da secde etmiş, kavmi de Hazreti Peygamber'e tabi olarak onunla birlikte secde etmiştir. Hatta kavim içerisinde çok yaşlı olan ve secde edecek kudreti bulunmayan el-Velîd İbnu'l-Muğîre, yerden bir avuç toprak almış ve alnını avcuna koyarak secdesini yapmıştır. Kavim bu secdeden sonra şöyle demiştir: "Şunu iyice biliyoruz ki yaşatan ve ölüm veren Allah'tır. Yaratan ve rızık veren de O'dur. Bizim İlahlarımız ise, Allah katında bize şefaat ederler.". Akşam olunca, Cebrail (as) Hazreti Peygamber'e gelmiş, o da ona Necm suresini arzetmiştir. Şeytanın ilka ettiği kelimelere gelince, Cebrail. "Bunları ben sana getirmedim." demiş, Hazreti Peygamber de: "O halde ben Allah'a iftira ettim ve O'nun bana söylemediği şeyleri ben O'na isnat ettim." diyerek üzüntüsünü açıklamıştır. Bunun üzerine Allah Teâlâ ona, İsra suresinin *"(Ey Muhammed!) Müşrikler, bize bir başkasını iftira edebilmek için, neredeyse seni, sana vahyettiğimizden uzaklaştırarak fitneye düşürecekler ve işte o zaman yeni bir dost edineceklerdi."* mealindeki 73. ve halen üzerinde durduğumuz *"(Ey Muhammed!) Senden önce hiçbir Resul, hiçbir Nebi göndermedik ki o bir temennide bulunduğu zaman, şeytan onun temennisine bir şey sokmuş olmasın. Fakat Allah, şeytanın soktuğu şeyi iptal eder; sonra da ayetlerini sağlamlaştırır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir."* mealindeki ayetleri indirmiştir. Daha önce Habeşistan'a hicret etmiş olan Müslümanlar da Mekkeli müşriklerin Hazreti Peygamber'e uyarak secde ettiklerini duyunca, onların da Müslüman olduklarını zannetmişler ve büyük çoğunlukla Mekke'ye geri dönmüşlerdir.

Ayet-i kerîmenin nüzul sebebi olarak müfessirler tarafından nakledilen bu hadise, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, sırf İslam'a fesat karıştırmak için zındıklar tarafından uydurulmuş bir hadiseden başka bir şey değildir ve gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Her ne kadar şeytan, ayet-i kerimede de zikredildiği gibi, Resul veya Nebilere ifsat edici bazı şeyler ilka etmek istese ve hatta ilka etse bile, Garanik kıssasında açıklandığı şekilde Hazreti Peygamber'in Rabbinden kendisine nazil olan ayetleri bir topluluğa okuyup tebliğ ederken, bu ayetler arasında şeytan tarafından ilka edilen birtakım sözleri de sanki vahiy mahsulü imiş gibi okuması aklın kabul edeceği bir şey değildir ve Hazreti Peygamber'in Peygamberlik sıfatlarıyla da asla uyuşmaz. Bununla beraber Necm suresinin nazil olduğu sırada Garanik kıssasında anlatılanlara benzer bir hadise cereyan etmişse, bunun tevili ancak şöyle olabilir: Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim, Hazreti Peygamber'e azar azar indirilmiş ve ağır ağır okunmuştur. Bu konuda Allah Teâlâ, Furkân suresinin 32. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Küfredenler "Kur'an, Peygamber'e*

hepsi bir defada indirilseydi ya!" demektedirler. Halbuki (Ey Muhammed!) biz onu, senin kalbini iyice pekiştirmek için azar azar indirdik ve ağır ağır okuduk.". Kur'an, azar azar indirilip ağır ağır okunduğu gibi, Allah Teâlâ Peygamber'ine, onu indirildiği gibi ağır ağır okumasını da emretmiş ve Müzzemmil suresinin 3. ayetinde *"...Kur'an'ı ağır ağır oku."* buyurmuştur. Rabbinin emirlerine titizlikle uyan Hazreti Peygamber'in Kur'an-ı Kerim'i ağır ağır okuduğu ve ayetleri arasında durakladığı bilinen hususlardandır. Özellikle yenice nazil olmuş ayetleri okurken bu duraklamaların biraz daha uzunca sürmesini tabii karşılamak gerekir. İşte bu husus gözönünde bulundurulursa, müşriklerin çoğunluğu teşkil ettikleri bir toplantıda Hazreti Peygamber'in, kendisine nazil olan Necm suresinin ayetlerini okurken *"Şimdi bütün bunlardan sonra Lat ve Uzza'ya, bir de üçüncü putunuz Menat'a ne dersiniz?"* mealindeki 19-20. ayetleri okuyup da durakladığı bir sırada, müşriklerden herhangi birinin, sesini Hazreti Peygamber'in sesine benzeterek *"tilke'l-Ğarânîku'l-ulâ; ve inne şefaatehunne leturteca" (İşte bunlar ulu beyaz kuğular; şefaatleri umulur.)* demiş olması ve orada bulunanların da bu sözlerin Hazreti Peygamber tarafından okunduğunu zannetmeleri, aklın kabul etmeyeceği bir husus değildir. Tekrar ifade etmek gerekirse, müşriklerin putlarını medheden ve Peygamberlik sıfatlarıyla uyuşmayan bu sözlerin Hazreti Peygamber'in ağzından çıkmış olması hiçbir surette mümkün değildir. Eğer bu sözler, bir ihtimal olarak, Hazreti Peygamber'in Necm suresini okuduğu bir sırada onun ayetleri arasına bir müşrik veya bir şeytan tarafından karıştırılmış ise, Allah, bu sözleri hemen iptal edip ortadan kaldırmış ve ayetlerini sağlamlaştırmıştır. Zira bu sözlerin ne Allah Teâlâ tarafından Peygamber'ine vahyedildiği ne de vahyedilmemiş olsa bile O'nun Peygamber'i tarafından okunmuş olması asla düşünülemez; daha önce de zikrettiğimiz gibi, bu, onun Peygamberlik sıfatlarına aykırıdır. Kur'an-ı Kerim'de bunun aykırılığına delalet eden pek çok ayet vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

1) *"Eğer Muhammed, bize karşı bazı sözler iftira etmiş olsaydı, elbette ondan gücünü kuvvetini alır, sonra onun şah damarını keserdik. İçinizden hiçbiri de buna engel olamazdı.".* (Hâkka suresi, 44-47).

2) *"Kendilerine ayetlerimiz açık açık okununca, bize kavuşmayı ummayanlar, (Peygamberimize): "Bundan başka bir Kur'an getir; yahut bunu değiştir." demektedirler. (Ey Muhammed! Sen de onlara) de ki: "Onu kendiliğimdem değiştirmem olacak iş değildir. Ben, ancak bana vahyolunana uyarım. Ben, Rabbime isyan ettiğim takdirde, o büyük günün azabından korkarım.".* (Yunus suresi, 15).

3) *"O, hevadan konuşmaz; onun konuşması, kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir.".* Necm suresi, 3-4).

4) *"(Ey Muhammed!) Müşrikler, bize bir başkasını iftira edebilmek için, neredeyse seni, sana vahyettiğimizden uzaklaştırarak fitneye düşürecekler ve işte o zaman yeni bir dost edineceklerdi.".* (İsra suresi, 73).

5) *"Eğer seni sağlam tutmamış olsaydık, neredeyse onlara biraz meyledecektin.".* (İsra suresi, 74).

6) *"Küfredenler "Kur'an, Peygamber'e hepsi bir defada indirilseydi ya!" demektedirler. Halbuki (Ey Muhammed!) biz onu, senin kalbini iyice pekiştirmek için azar azar indirdik ve ağır ağır okuduk.".* (Furkân suresi, 32).

7) *"Sana Kur'an'ı okutacağız ve Allah dilemedikçe de artık hiçbir şey unutmayacaksın. O, açık olanı da gizli olanı da şüphesiz bilir.".* (Ala suresi, 6-7).

8) *"Kur'an'ı biz, evet biz indirdik; onu muhafaza edecek olan da elbette biziz.".* (Hıcr suresi, 9).

Kur'an-ı Kerim'den naklettiğimiz bu ayet mealleri, Kur'an'ı Peygamber'ine vahiy yoluyla indiren Allah Teâlâ'nın, onu Peygamber'inin hıfzında ne derece sağlam tuttuğunu apaçık gösterirken, Hazreti Peygamber'in bu ayetler arasına vahiyden olmayan birtakım sözler karıştırarak okuması kabul edilebilecek bir şey midir?

53 Bununla beraber, bir ihtimal olarak yuka-

rıda da zikrettiğimiz gibi, Hazreti Peygamber, kendisine yenice indirilmiş olan Necm suresini, müşriklerin de bulunduğu bir topluluğa ağır ağır ve duraklayarak okurken, topluluk içinde yer almış olan bir şeytan, yahut şeytan kılığına girmiş bir müşrik, kendi putlarını metheden bazı sözleri Hazreti Peygamber'in kıraatine sokuşturmuş olursa, bu, kalplerine iman yerleşmemiş olan ve şüphe, küfür ve nifak içinde bocalayan münafıkları, müşrikleri, yahut kalpleri katılaşmış Yahudileri imtihan içindir. Zira bunlar, Hazreti Peygamber'in ağzından çıktığını zannettikleri bu çeşit sözleri duyunca neşe ve sevinç içinde kalırlar ve bu sözlerin de Allah katından olduğuna hükmederler. Oysa bu sözlerin asıl sahibi şeytandan veya şeytan kılığına bürünmüş bir müşrikten başkası değildir. Hiç şüphe yoktur ki küfürleriyle nefislerine zulmeden bu münafıklar olsun, kafirler veya müşrikler olsun, hepsi de Allah'a ve Resulüne karşı tam bir muhalefet ve isyan içinde olup haktan ve hakikatten uzak bir ayrılıkta bulunmaktadırlar.

54 Keza bir şeytanın veya şeytan kılığına bürünmüş bir müşriğin, Kur'an ayetleri arasına vahiyden olmayan birtakım sözleri sokuşturmaya çalışması, ilim sahibi müminlerin, Kur'an'ın Allah'tan gelen bir hak olduğunu yakinen bilmeleri ve bu hususta imanlarının daha çok kuvvetlenip kalplerinin mutmain olması içindir. Bu imanın daha çok kuvvetlenmesi ve kalplerinin mutmain olması ise, onların Kur'an ahkamına daha sıkı bir şekilde bağlanmalarına ve bu ahkam ile kusursuz bir şekilde amel etmelerine vesile olacaktır. Şunu iyice bileceklerdir ki Fussilet suresinin 42. ayetinde de açıkça beyan edildiği gibi, *"Kur'an'a, ne önünden ve ne de ardından hiçbir batıl girmez. O, hikmet sahibi ve hamde layık olan Allah tarafından indirilmiştir."*. Hiç şüphe yoktur ki Allah, Allah'a, Peygamber'ine ve Kitab'ına iman edenleri hidayete erdirecek ve onları her çeşit sapıklıktan koruyacaktır.

55 Küfredenler ise, ölüm kendilerini ansızın yakalayıncaya, yahut kıyamet günü gelip çatıncaya ve dünyadaki küfürleri sebebiyle hakettikleri azap ile karşılaşıncaya kadar, Kur'an-ı Kerim'den veya Allah'ın Resulü (sas.)'den hep şüphe içinde kalacaklardır.

[56] İşte o gün, hükümranlık yalnız Allah'a mahsustur; aralarında O hüküm verir. İman edenler ve iyi iş işleyenler nimet cennetlerindedirler.

[57] Küfredenler ve ayetlerimizi yalanlayanlar ise, işte bunlar için zelil edici bir azap vardır.

56 İşte o kıyamet günü hüküm, kendisinden başka İlah olmayan Allah Teâlâ'ya mahsustur ve Din gününün sahibi O'dur. Allah'a, Peygamber'ine, Kitab'ına ve Ahiret gününe iman edip salih amel işleyenlerle bunlara küfredenleri ve kötü amel sahiplerini birbirinden ayırarak haklarında O hüküm verecektir. O, hükümlerinde adil olup hiç kimseye zulmetmez; çünkü O zalim değildir. Zelzele suresinin 7-8. ayetlerinde de açıklandığı gibi *"Her kim zerre miktarı hayır işlemişse onu görür. Kim de zerre miktarı kötülük işlemişse, o da onu görür."*. Bu itibarla, imanları tam olan ve salih amel işleyenlerin gidecekleri yer, içinde ebediyyen kalacakları nimet cennetleridir.

57 Allah'a, Peygamber'ine ve Kitab'ına inanmayan, kıyamet gününün geleceğini ve bu gün Rabbi tarafından hesaba çekileceklerini kabul etmeyen kafirler ise, işte bunlar için Rableri katında zelil edici bir azap vardır. Bunların akibetleri de içinden hiç çıkamayacakları cehennem ateşidir. Bu gibileri hakkında Allah Teâlâ, Mümin (Ğâfir) suresinin 60. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"...Bana ibadet etmekten kibirlenenler, zelil olarak cehenneme gireceklerdir."*.

وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ ثُمَّ قُتِلُوا أَوْ مَاتُوا لَيَرْزُقَنَّهُمُ اللَّهُ رِزْقًا حَسَنًا ۚ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٥٨﴾ لَيُدْخِلَنَّهُمْ مُدْخَلًا يَرْضَوْنَهُ ۗ وَإِنَّ اللَّهَ لَعَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿٥٩﴾ ذَٰلِكَ وَمَنْ عَاقَبَ بِمِثْلِ مَا عُوقِبَ بِهِ ثُمَّ بُغِيَ عَلَيْهِ لَيَنْصُرَنَّهُ اللَّهُ ۗ إِنَّ اللَّهَ لَعَفُوٌّ غَفُورٌ ﴿٦٠﴾

[58] Allah yolunda hicret edenler, sonra öldürülenler, yahut ölenler, işte Allah onları güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Allah, şüphesiz rızık verenlerin en hayırlısıdır.

[59] Onları, hoşnut olacakları bir yere sokacaktır. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; ceza vermekte de aceleci değildir.

[60] İşte bu böyledir. Kim cezalandırıldığı kadar cezalandırır, sonra da kendisine yine saldırılırsa, Allah ona muhakkak yardım eder. Allah, çok affedici, çok bağışlayıcıdır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kıyamet günü hükmün yalnız kendisine mahsus olduğunu ve o gün müminlerle kafirler hakkında hüküm vereceğini, müminleri hudutsuz nimetleri bulunan cennetlere sokacağını, küfreden ve ayetlerini yalanlayanlar için de zelil edici bir azap olduğunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, derecelerinin yüceliği dolayısıyla önce Allah yolunda cihad eden Muhacirler'i, sonra da nefsini müdafaa etmek zorunda kalan ve bu sebeple savaşan ve vatanından ayrılmak zorunda kalan müminleri bol ecir ve sevapla müjdelemiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[58] Allah yolunda hicret edenler, sonra öldürülenler, yahut ölenler, işte, Allah onları güzel bir rızıkla rızıklandıracaktır. Allah, şüphesiz rızık verenlerin en hayırlısıdır.

[59] Onları hoşnut olacakları bir yere sokacaktır. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; ceza vermekte de aceleci değildir.

[60] İşte bu böyledir. Kim cezalandırıldığı kadar cezalandırır, sonra da kendisine yine saldırılırsa, Allah ona muhakkak yardım eder. Allah, çok affedici, çok bağışlayıcıdır.

58 Hem Allah'ın rızasını kazanmak hem de Allah ismini yüceltmek ve dinini hâkim kılmak için evlerini ve yurtlarını terkedip hicret eden, yabancı ülkelerde kafirlerle savaşan ve savaş sırasında öldürülen, yahut kalpleri iman dolu olduğu halde yataklarında eceliyle ölen kimseler için Allah katında bol ecir ve pek çok sevap vardır. İşte bunlar, hudutsuz nimetleri olan cennetlerde Allah tarafından hesapsız rızıklandırılacaklardır. Nitekim Allah Teâlâ, Âl-i İmrân suresinin 169-170. ayetlerinde Allah yolunda öldürülenleri söz konusu ederek şöyle buyurmuştur: *"Allah yolunda öldürülenleri ölü sanma. Aksine onlar, Rableri katında diri olup, Allah'ın fadl-u kereminden kendilerine verdiği (şehitlik mertebesinden) sevinçli bir şekilde (O'nun hudutsuz nimetleriyle) rızıklandırılırlar..."* Nisa suresinin 100. ayetinde de şöyle denilmiştir: *"Allah yolunda kim hicret ederse, gidecek birçok yer ve genişlik bulur. Hem kim de evinden Allah'a ve Resulüne doğru muhacir olarak çıkar da, sonra ölüm ona yetişirse, artık onun mükafatı Allah'adır. Allah, çok bağışlayıcı, çok merhametlidir."*.

59 İşte Allah yolunda cihad etmek için çıkan bu müminleri Allah, öyle bir yere sokacaktır ki onların girdikleri bu yerden hoşnut olmamaları mümkün değildir. Bu yer, müminler için hazırlanmış olan nimet cennetleridir. Burada onlar ebedi kalacaklardır. Hiç şüphe yoktur ki Allah Âlim'dir: Kimlerin evlerini ve yurtlarını Allah için terkettiklerini ve kimlerin Allah yolunda cihad ettiklerini elbette çok iyi bilir ve on-

ların geçmiş günahlarını da bağışlayarak onları bu amelleriyle mükafatlandırır. O, aynı zamanda Halim'dir: Allah'a olan inançsızlıkları sebebiyle O'nun Peygamber'ini ve Kitab'ını yalanlıyarak küfür işleyenler ise, Allah, böylelerini de belki akıllarını başlarına alıp imana ve İslam'a yönelirler diye hemen cezalandırmaz; onlara ceza vermekte aceleci davranmaz.

60 İşte, Allah yolunda evlerini barklarını ve yurtlarını terkederek hicret edenler ve sonra da öldürülenler, yahut yataklarında ölenler hakkındaki hüküm budur. Güzel amellerinin karşılığı olarak onlara vaadedilen bu mükafatların hepsine hiç eksiksiz nail olacaklar ve bundan hoşnut kalacaklardır. Kim de kendisine zulmedildikten ve bu zulme misliyle karşılık verdikten sonra, yine de o zalimlerin zulmüne maruz kalırsa, hiç şüphesiz Allan ona yardım eder ve zalimlerin zulmünden kurtarır. Müfessirlerin Mukâtil'den naklettiklerine göre bu ayet-i kerime, Hazreti Peygamber'in gönderdiği bir seriyye hakkında nazil olmuştur. Bu seriyye, Muharrem ayının sonlarına doğru yola çıkmış ve yolda müşriklerle karşılaşmıştı. Müşrikler, Müslümanların haram aylarda savaşın günah olduğuna inandıklarını ve kendileriyle savaşa girişmeyeceklerini bildikleri için bu karşılaşmayı fırsat telakki etmişler ve onlara zarar vermek maksadıyla savaşa kalkışmışlardır. Müslümanlar ise, onları savaştan vazgeçirmeye çalışmışlarsa da, müşrikler bunu kabul etmemişler ve Müslümanların üzerine saldırmışlardır. Bu durumda kendilerini korumak zorunluluğunu duyan Müslümanlar da savaşa girmişler ve onları mağlup etmişerdir. Ne var ki haram ayda savaşmış olmanın verdiği büyük üzüntüden de kendilerini kurtaramamışlardır. İşte bunun üzerine Allah Teâlâ, Müslümanları teselli etmek maksadıyla bu ayet-i kerimeyi indirmiş, haram ayda da olsa, nefislerini korumak için girişilen böyle bir savaşı hoş karşıladığını ve bu durumda müminlerden yine de yardımını esirgemeyeceğini, zira Allah'ın çok affedici ve çok bağışlayıcı olduğunu bildirmiştir.

ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ يُولِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُولِجُ النَّهَارَ فِي الَّيْلِ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ بَصِيرٌ ﴿٦١﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ
الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ اَنْزَلَ مِنَ
السَّمَاءِ مَاءً فَتُصْبِحُ الْاَرْضُ مُخْضَرَّةً اِنَّ اللّٰهَ لَطِيفٌ خَبِيرٌ ﴿٦٣﴾ لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَاِنَّ
اللّٰهَ لَهُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٦٤﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي الْاَرْضِ وَالْفُلْكَ تَجْرِي فِي الْبَحْرِ بِاَمْرِهِ
وَيُمْسِكُ السَّمَاءَ اَنْ تَقَعَ عَلَى الْاَرْضِ اِلَّا بِاِذْنِهِ اِنَّ اللّٰهَ بِالنَّاسِ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٦٥﴾ وَهُوَ الَّذِي اَحْيَاكُمْ ثُمَّ
يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَكَفُورٌ ﴿٦٦﴾

61 Bu da böyledir; çünkü Allah, geceyi gündüze sokar; gündüzü de geceye sokar. Allah, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.

62 Keza bu da böyledir; çünkü Allah, işte hak olan asıl O'dur. O'nun yerine İlah olarak yalvardıkları ise, batıldır. Allah, işte çok yüce, çok büyük olan da O'dur.

63 Görmüyor musun, Allah, gökten bir su indiriyor da, yer yemyeşil oluyor. Allah, şüphesiz Latif'tir; her şeyden haberdardır.

[64] Göklerde ve yerde her ne varsa O'na aittir. Allah, işte her şeyden müstağni olan O'dur; hamdolunmaya layıktır.

[65] Görmüyor musun, Allah, yeryüzündeki her şeyi ve kendi emriyle denizde yüzen gemileri size boyun eğdirmiştir. Keza izni olmaksızın yer üzerine düşmemesi için göğü de tutmaktadır. Şüphesiz Allah, insanlara karşı çok şefkatlidir; çok merhametlidir.

[66] Size önce hayat veren, sonra öldürecek olan, sonra tekrar hayata döndürecek olan O'dur. Fakat insan çok nankördür.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah yolunda evlerini barklarını ve yurtlarını terkederek hicret eden ve düşmanla savaşan müminlere yardım etmek hususundaki hudutsuz kudretini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, geceyi gündüze ve gündüzü geceye sokmak, gökten su indirerek kurumuş olan yeryüzünü yeşillendirmek, göklerde ve yerde bulunan her şeyin tasarrufunu elinde tutmak, kendi emriyle denizde yüzen gemileri kullarına boyun eğdirmek, gökyüzünü yer üzerine düşmeden yerinde tutmak, insanoğulana önce hayat verip sonra ölümü tattırmak, ölümden sonra yeniden hayata döndürmek gibi çeşitli oluşumları bu hudutsuz kudretinin delilleri olarak zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[61] Bu da böyledir; çünkü Allah, geceyi gündüze sokar; gündüzü de geceye sokar. Allah, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.

[62] Keza bu da böyledir; çünkü Allah, işte hak olan asıl O'dur. O'nun yerine İlah olarak yalvardıkları ise, batıldır. Allah, işte çok yüce, çok büyük olan da O'dur.

61 Allah Teâlâ, biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, bu ayetlerinde hudutsuz kudretinin ve her şeyi çepeçevre kuşatan ilminin delillerini zikretmiştir ki, her şeyi yapmaya kadir olan ve her şeyi bilen bu yüce varlık, kullarına çeşitli yönlerden yardım etmeye de elbette kadirdir. Çünkü O, geceyi gündüze, gündüzü de geceye sokar ve her ikisini de birbiri arkasına getirir. Kış aylarında olduğu gibi, bazen geceleri uzatıp gündüzleri kısaltır; bazen de, yaz aylarında olduğu gibi, gündüzleri uzatıp geceleri kısaltır. İşte bunları yapmaya kadir olan Allah, mazluma yardım etmeye ve itaatkar kulunu mükafatlandırıp isyankar kulunu da cezalandırmaya elbette kadirdir. Çünkü O, kullarından sadır olan dua ve niyazları işittiği gibi, onların iyi ve kötü amellerini de görür ve herkesi kendi hakettiği sevapla mükafatlandırıp günahla cezalandırır.

62 Allah Teâlâ'nın bu derece büyük bir kudrete ve her şeyi çepeçevre kuşatan bir ilme sahip olması, O'nun yegane hak İlah olması ve ne benzeri olarak ne de ortağı olarak, O'ndan başka İlahların bulunmaması sebebiyledir. Yine bu sebepledir ki O, hiçbir şeye ve hiç kimseye muhtaç olmadığı halde, her şey ve herkes O'na muhtaçtır ve yalnız O'na yalvarır ve O'na ibadet eder. Akıllarını kullanmaktan aciz bazı insanların O'nu terkederek İlah edinip ibadet ettikleri putlar ise, küçücük bir sineği bile yaratamayan ve hiç kimseye faydası da zararı da dokunmayan, zayıf ve aciz, yaratılmış birtakım varlıklardır. Oysa hudutsuz kudreti ve ilmiyle her şeyi çepeçevre kuşatmış olan Allah Teâlâ, bir benzeri veya bir ortağı olmaktan münezzeh, her şeyi hükmü ve emri altında bulunduran, dilediğini yapmaya ve yaratmaya muktedir, dilediğini de dilediği anda yok etmeye kadir yegane Hâkim-i Mutlak'tır. O, çok yücedir; O'ndan daha yüce başka varlık yoktur.

[63] Görmüyor musun, Allah, gökten bir su indiriyor da, yer yemyeşil oluyor. Allah, şüphesiz Latif'tir; her şeyden haberdardır.

[64] Göklerde ve yerde her ne varsa O'na aittir.

Allah, işte her şeyden müstağni olan O'dur; hamdolunmaya layıktır.

[65] Görmüyor musun, Allah, yeryüzündeki her şeyi ve kendi emriyle denizde yüzen gemileri size boyun eğdirmiştir. Keza izni olmaksızın yer üzerine düşmemesi için göğü de tutmaktadır. Şüphesiz Allah, insanlara karşı çok şefkatlidir; çok merhametlidir.

[66] Size önce hayat veren, sonra öldürecek olan, sonra tekrar hayata döndürecek olan O'dur. Fakat insan çok nankördür.

63 O'nun bu hudutsuz kudretinin ve eşsiz yüceliğinin apaçık bir delili, gökten yeryüzüne su indirmesidir. Önce rüzgarı gönderip bu rüzgarla bulutları harekete geçirir ve onları dilediği ülkeye sevkeder. Orada, bu bulutlardan bitkileri ve ağaçları kurumuş topraklar üzerine yağmur yağdırır. Gökten bu yağmuru indirdiği zaman, otları ve ağaçları kurumuş yeryüzünün nasıl yeşillendiğini hiç görmez misin? İşte Allah Teâlâ, bu konu ile ilgili olarak Â'râf suresinin 57. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Rahmetinin önünden müjdeci olarak rüzgarları gönderen O'dur. (Öyle ki bu rüzgarlar) yağmur yüklü bulutları yüklendiği zaman, biz onu ölü bir memlekete sevkederiz; sonra o bulutlarla suyu indiririz; sonra da o su ile her çeşit meyveyi çıkarırız..."* Bu, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın kullarına olan büyük lütfunun ve rahmetinin bir neticesidir. Çünkü O, kullarının hayatlarını sürdürebilmeleri için nelere muhtaç olduklarını bildiği gibi, onların nelerden faydalanabileceklerinden de haberdardır ve hiçbir şey O'na gizli değildir. Lokmân suresinin 16. ayetinde de açıklandığı gibi, Lokman'ın oğluna tavsiyesi de bu manadadır: *"Ey oğulcuğum! Yaptığın şey bir hardal tanesi ağırlığında da olsa, ister bir kaya içinde bulunsun, ister göklerde veya yerin içinde olsun, Allah onu getirir. Şüphesiz Allah, Latif'tir; her şeyden haberdardır"*. Keza Yunus suresinin 61. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Ne işte olursan ol, ona dair Kur'an'dan ne okursan oku; (ve ey insanlar!) Ne amel işlerseniz işleyin, siz ona daldığınız sırada, biz sizi mutlaka görürüz. Ne yerde ve ne de gökte zerre miktarı hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. İster bundan daha küçük olsun, ister büyük, hepsi de Kitab-ı Mübin (Levh-i Mahfuz) dedir."*.

64 Göklerde ve yerde bulunan her şey, O'nundur. O'nun tarafından yaratılmıştır ve O'nun mülkiyetindedir. Şu var ki O, bunlardan hiçbirine muhtaç değildir; O, her şeyden müstağnidir; fakat her şey O'na muhtaçtır; varlığını O'na borçludur; dolayısıyla O'nun emrine boyun eğmiştir; bu sebepledir ki O, hamdolunmaya layıktır. Bu da her şeyi çepeçevre kuşatan ve her şeyi içine alan İlahî kudretin başka bir delilidir.

65 Nitekim O, yeryüzünde bulunan hayvanları, çeşitli maddeleri, bitkileri, ağaçları ve yeraltında bulunan her çeşit madeni, insanların faydalanmaları için onların emrine vermiş, denizlerde yüzen gemileri de keza onlara boyun eğdirmiştir. Üzerinde bulunan ay ve yıldızlarıyla birlikte gökleri de kendi meşiyyet ve iradesiyle tutan ve yer üzerine düşmesini engelleyen de O'ndan başkası değildir. Bu meşiyyet ve iradesini kaldırıp da göklerin yer üzerine düşmesine izin verecek olsaydı, yeryüzü, üzerindekilerle birlikte kamilen helak olurdu. işte bütün bunları her gün görüp duran insanoğlunun, bunları bilmemesi ve bu olanlardan habersiz olması mümkün müdür? Allah Teâlâ, Câsiye suresinin 12-13. ayetlerinde de aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Emri gereğince üzerinde gemilerin yüzüp gitmesi, lütfunda nasibinizi aramanız ve kendisine şükretmeniz için denizi emrinize amade kılan Allah'tır. Keza göklerde ve yerde bulunan şeylerin hepsini yine O sizin emrinize amade kılmıştır. Düşünen kımseler için bunlarda muhakkak ibretler vardır."*. İşte bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın insanlara karşı olan şefkat ve merhametinin çokluğundandır.

66 Hiç yoktan insanları yaratıp onlara hayat veren, ecellerinin sona ermesiyle onlara ölümü tattıran, kıyamet günü gelince de tekrar hayata

döndürecek olan işte O Allah'tır. Gerçek böyle olduğu halde, insan, kendisini hiç yoktan yaratan, sonra ona hayat verip dünyanın çeşitli nimetlerini onun emrine verip onlardan faydalandıran, sonra ölüm veren, sonra kıyamet günü tekrar diriltecek olan Allah'ı nasıl inkâr eder de O'nun yerine kendisine faydası da zararı dokunmayan birtakım putları İlah edinir ve onlara ibadet edip yalvarır? Zaten insan çok nankör bir yaratıktır. Allah Teâlâ, bunun benzeri ayetleri Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikretmiş ve Bakara suresinin 28. ayetinde *"(Ey kafirler!) Allah'ı nasıl inkâr edersiniz ki, ölüydünüz, sizi O diriltti; sonra yine O öldürecek; sonra tekrar diriltecek; sonra da yine O'na döndürüleceksiniz."*; Câsiye suresinin 26. ayetinde de *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Allah sizi diriltir; sonra öldürür; sonra da kendisinde hiç şüphe bulunmayan kıyamet gününde sizin hepinizi biraraya getirir. Fakat insanların çoğu bilmiyor."* buyurmuştur.

لِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا هُمْ نَاسِكُوهُ فَلَا يُنَازِعُنَّكَ فِي الْأَمْرِ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ إِنَّكَ لَعَلَىٰ هُدًى مُسْتَقِيمٍ
﴿٦٧﴾ وَإِنْ جَادَلُوكَ فَقُلِ اللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٦٨﴾ اللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِيمَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ
﴿٦٩﴾ أَلَمْ تَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ إِنَّ ذَٰلِكَ فِي كِتَابٍ إِنَّ ذَٰلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ ﴿٧٠﴾

[67] Biz, her ümmet için, yapageldikleri birtakım ibadet tarzları koymuşuzdur. Bu itibarla, (ey Muhammed,) bu hususta seninle münakaşaya kalkışmasınlar. Rabbine davet et. Hiç şüphe yoktur ki, sen, dosdoğru bir yol üzerindesin.

[68] Eğer seninle mücadeleye kalkışırlarsa, de ki: "Allah, sizin yaptıklarınızı daha iyi bilir.".

[69] Allah, kıyamet günü, ihtilaf ettiğiniz hususlarda, aranızda hüküm verecektir.

[70] Bilmiyor musun ki Allah, gökte ve yerde olan her şeyi bilir; bu, Levh-i Mahfuz'da yazılıdır. Bu, şüphesiz Allah'a kolaydır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, her ne kadar kulları arasında verdiği nimetlere şükredenler bulunsa bile, nankörlük edenlerin de bulunduğuna işaret ederek hepsi hakkında yine de çok şefkatli ve çok merhametli olduğunu, bu itibarla hepsini de çeşitli dünya nimetlerinden faydalandırdığını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'ine hitapla, her ümmete uymaları gereken bir şeriat veya bir ibadet tarzı koyduğunu, dolayısıyla bunlardan hiçbirinin getirdiği din üzerinde kendisiyle münakaşa ve mücadeleye girişmemesini, zira asıl hak yol üzerinde olanın kendisi olduğunu ve bu itibarla herkesi Allah'ın hak olan bu yoluna davet etmesini, bunlardan yine de mücadeleye girişecek olan çıkarsa, Allah'ın yaptıkları her şeyi bildiğini ve kıyamet günü hak yol üzerinde olanla bu yoldan sapanlar hakkında hükmünü vereceğini hatırlatarak onları uyarmasını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[67] Biz, her ümmet için, yapageldikleri birtakım ibadet tarzları koymuşuzdur. Bu itibarla, (ey Muhammed,) bu hususta seninle münakaşaya kalkışmasınlar. Rabbine davet et. Hiç şüphe yoktur ki sen, dosdoğru bir yol üzerindesin.

[68] Eğer seninle mücadeleye kalkışırlarsa, de ki: "Allah, sizin yaptıklarınızı daha iyi bilir.".

[69] Allah, kıyamet günü, ihtilaf ettiğiniz hususlarda, aranızda hüküm verecektir.

[70] Bilmiyor musun ki Allah, gökte ve yerde olan her şeyi bilir; bu, Levh-i Mahfuz'da yazılıdır. Bu, şüphesiz Allah'a kolaydır.

67 Müfessirlerin zikrettiklerine göre ayet-i kerime, müşrik Huzaa kabilesinin kurban kesiminde Hazreti Peygamber'e itiraz etmeleri üzerine nazil olmuştur. Rivayet edildiğine göre Huzaalılar Müslümanlara şöyle demişlerdir: Siz kendi kestiğiniz hayvanların etinden yiyorsunuz da, Allah'ın kestiği, yani ölüm verdiği hayvanların etinden yemiyorsunuz. Siz, neden Allah'ın öldürdüklerini yemiyorsunuz da kendi öldürdüklerinizi yiyorsunuz? Allah'ın öldürdüğünün yenmesi, sizin kendi bıçaklarınızla öldürdüğünüzün yenmesinden evla değil midir? İşte müşriklerin bu itirazlarından sonradır ki, Allah Teâlâ bu ayeti indirmiş ve haber vermiştir ki: Allah, her ümmet için takip edecekleri veya adet edinip uyacakları bir *mensek*, yani bir şeriat veya bir yol vazetmştir. Vazedilen bu *mensek*, yahut şeriat veya yol, ümmetlerin yaşadıkları zamana ve mekana uygun olduğu gibi, devamlı olarak gelişen insan aklının ulaştığı dereceyle de uyumluluk gösterir. Bundan da anlaşılır ki vazedilen her *mensek*, kendinden öncekine nisbetle daha gelişmiş ve gelişen insan aklına da daha uygun bir şekil almıştır. Allah Teâlâ, daha sonra Peygamber'ine hitap etmiş ve buyurmuştur ki: Gerçek böyle olunca, hiç kimsenin bu şeriati tebliğ etmekle görevli olan Peygamber'e karşı çıkmaması ve onunla münakaşa ve mücadeleye girişmemesi gerekir. Çünkü onun tuttuğu yol, daha öncekilerin yollarından daha sağlam ve daha doğrudur. Bu itibarla sen ey Muhammed, diğer bütün insanları da tuttuğun bu yola davet et; Allah katında en doğru yol, bu yoldur. Allah Teâlâ, Kasas suresinin 87. ayetinde de Peygamber'ine hitap ederek aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın ayetleri sana indirildikten sonra, sakın seni onlardan alıkoymasınlar. İnsanları Rabbine davet et ve sakın müşriklerden olma."*.

68 Apaçık ve kesin delillerle hak zahir olduktan sonra, eğer o kafirler, bu delilleri terkederek sana karşı çıkarlar ve birtakım batıl düşüncelere dayanarak yine de seninle cidal ve münakaşaya girişirlerse, onlara de ki: Allah, hem sizin hem de benim ne yaptıklarımızı çok iyi bilmektedir ve hepimizi de kendi amellerimizle cezalandıracaktır. Bu, tıpkı Yunus suresinin *"Eğer onlar seni yalanlarlarsa, (onlara) de ki: "Benim amelim bana, sizin ameliniz de size aittir. Siz, benim yaptığımdan uzaksınız; ben de sizin yaptığınızdan uzağım."* mealindeki 41. ve Ahkâf suresinin *"...Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. O, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."* mealindeki 8. ayetleri gibidir. Zira delillerin beyanından sonra, inadında ısrar eden kafirler için acı akibeti haber vererek onları tehdit etmekten başka yapılacak bir şey yoktur.

69 Nitekim Allah Teâlâ, bu inatçı kafirlere aynı akibeti göstermiş ve şöyle buyurmuştur: Allah, kıyamet günü, müminlerle kafirler arasında ihtilaf ettikleri hususlarda elbette hükmünü verecek ve her iki tarafı da hak ettikleri akibete kavuşturacaktır. O halde Peygamber'e düşen, aralarında hiçbir ayırım yapmadan insanları Allah'ın şer'ine ve dinine davet etmektir; çünkü hak yol üzerinde olan odur. Bu manada Allah Teâlâ, Şûrâ suresinin 15. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Bu sebeple sen (ey Muhammed), insanları birliğe davet et ve emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Onların heveslerine uyma. Ve de ki: "Allah'ın indirdiği bütün kitaplara iman ettim; aranızda adaletli davranmakla emrolundum. Allah, bizim de Rabbimizdir, sizin de Rabbinizdir. Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de size aittir. Bizimle sizin aranızda husumet ve delile gerek yoktur. Allah, aramızı birleştirir. Dönüş nasıl olsa O'nadır."*.

70 Daha sonra Allah Teâlâ, her şeyi çepeçevre kuşatan ilminin genişliğini bahis konusu ederek göklerde ve yerde bulunan bütün mahlukatı ve bütün kainatı yaratılmadan önce de bildiğini haber vermiş ve bunların Levh-i Mahfuz'daki kitabında yazılı olduğunu bildirmiştir. Müslim (*Sa-*

hih, IV. 2044), Tirmizî (*Sünen*, IV. 408) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, II. 169) tarafından nakledilen bir hadiste de Abdullah İbn Amr İbni'l-Âs (ra) şöyle demiştir: Resulullah (sas.)'den işittim; şöyle buyuruyordu: *"Allah, mahlukatın kaza ve kaderlerini, gökleri ve yeri yaratmazdan elli bin sene önce yazmıştır. Ve O'nun Arş'ı su üzerinde idi."*. Müslim'in *Sahih*'inde yer alan *"Elli bin sene önce yazmıştır."* ibaresi Tirmizî'nin *Sünen*'inde ve Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned*'inde *"Elli bin sene önce takdir etmiştir."* şeklinde zikredilmiş, *"Ve Arş'ı su üzürinde idi."* ibaresi ise, Tirmizî ve Ahmed İbn Hanbel tarafından nakledilmemiştir. Gerek ayet-i kerimeden gerekse Hazret-i Peygamber'in hadisinden şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki ister mümin olsun ister kafir olsun, her insanın inancı ve bu inanca bağlı olarak işlediği iyi veya kötü bütün ameller, o insanlar daha yaratılmazdan bu kadar sene önce Allah Teâlâ tarafından takdir olunmuş ve Levh-i Mahfuz'daki kitaba yazılmıştır. Şu var ki, Allah Teâlâ'nın, kullarının inanç ve amelleriyle ilgili olarak takdir ettiği, sonra da Levh-i Mahfuz'da yazdığı bu kader, onları zorlayıcı ve yazılana yönlendirici bir kader değildir. Yazılan her şey, Allah Teâlâ'nın her şeyi kuşatan hudutsuz ilmiyle ilgilidir. O bu ilmi sayesinde, kullarının kendi irade ve ihtiyarlarıyla iman ve küfürden hangisini seçeceklerini ve hangi yola gideceklerini bilir ve Levh-i Mahfuz'daki kitaba da bunu yazar. İşte bu yazılan şeyin sonradan değişmesi artık mümkün değildir. Eğer kul hayatta iken inanç ve amellerinde bir değişiklik yapacak ve imandan küfre, veya küfürden imana dönecek olursa, şüphesiz bu da o kulun yaratılmasından önce Allah Teâlâ'nın ilmi dahilinde olan ve kitaba yazılan değişikliktir. Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki Hazreti Peygamber'in yukarıda zikrettiğimiz hadisindeki "elli bin yıllık süre", sadece uzun bir süreye işaret etmek maksadıyla zikredilmiş bir rakamdır. Zira Allah Teâlâ'nın ilmi, elli bin yıl önce kazanılmış bir ilim değildir. O'nun ilmi, zatıyla birlikte var olan bir ilimdir ve dolayısıyla zatı gibi ilmi de ezelîdir. Kısacası O, yaratacağı kullarından her birini ezelden beri bilmektedir ve her birinin tutacağı yolu da aynı şekilde bilir.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ بِهٖ سُلْطَانًا وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهٖ عِلْمٌ ۭ وَمَا لِلظّٰلِمِيْنَ مِنْ نَّصِيْرٍ ﴿٧١﴾ وَاِذَا
تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنٰتٍ تَعْرِفُ فِيْ وُجُوْهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوا الْمُنْكَرَ ۭ يَكَادُوْنَ يَسْطُوْنَ بِالَّذِيْنَ يَتْلُوْنَ عَلَيْهِمْ
اٰيَاتِنَا ۭ قُلْ اَفَاُنَبِّئُكُمْ بِشَرٍّ مِّنْ ذٰلِكُمُ ۭ اَلنَّارُ ۭ وَعَدَهَا اللّٰهُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا ۭ وَبِئْسَ الْمَصِيْرُ ﴿٧٢﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ
ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوْا لَهٗ ۭ اِنَّ الَّذِيْنَ تَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ لَنْ يَّخْلُقُوْا ذُبَابًا وَّلَوِ اجْتَمَعُوْا لَهٗ ۭ وَاِنْ يَّسْلُبْهُمُ
الذُّبَابُ شَيْـــًٔا لَّا يَسْتَنْقِذُوْهُ مِنْهُ ۭ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوْبُ ﴿٧٣﴾ مَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهٖ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَقَوِيٌّ
عَزِيْزٌ ﴿٧٤﴾ اَللّٰهُ يَصْطَفِيْ مِنَ الْمَلٰۗىِٕكَةِ رُسُلًا وَّمِنَ النَّاسِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٧٥﴾ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ
وَمَا خَلْفَهُمْ ۭ وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُوْرُ ﴿٧٦﴾

[71] Müşrikler, Allah'ı bırakıp (ibadet edilebilecekleri hakkında) Allah'ın hiçbir delil indirmediği ve kendilerinin de hakkında hiçbir bilgileri olmadığı şeylere ibadet etmektedirler. Oysa (küfürleriyle) zulmedenler için hiçbir yardımcı yoktur.

[72] Kendilerine apaçık ayetlerimiz okunduğu zaman, küfredenlerin yüzlerindeki inkâr alametlerini hemen tanırsın. Neredeyse ayetlerimizi kendilerine okuyanlara saldıracak olurlar. (Ey Muhammed onlara) de ki: "Size bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın küfredenlere vaadettiği ateş!. O, ne kötü bir akibettir.".

[73] Ey insanlar! Size bir misal veriliyor; onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvarıp yakardıklarınız, biraraya gelseler bile, bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, onu, ondan kurtaramazlar. İsteyen de aciz, istenen de.

[74] Allah'ı hakkıyla takdir edememişlerdir. Gerçek şudur ki, Allah çok kuvvetlidir; daima galiptir.

[75] Allah, meleklerden de insanlardan da elçiler seçmiştir. Allah, şüphesiz hakkıyla işitendir; hakkıyla görendir.

[76] Önlerindekini de bilir, arkalarındakini de. Bütün işler Allah'a döndürülür.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, göklerde ve yerde olan her şeyi çepeçevre kuşatan hudutsuz ve ezelî olan ilmini bahis konusu ederek, iyi ve kötü amelleriyle kulları da dahil kainatı, içindekilerle birlikte henüz yaratılmadan önce bildiğini ve bunların hepsinin de Levh-i Mahfuz'da yazılı olduğunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşriklerin, akli ve naklî hiçbir delile dayanmaksızın Allah'ı bırakarak İlah edindikleri putlara ibadet ettiklerini, bunların bütün cehaletlerine ve akılsızlıklarına rağmen, hakka ve bu hakka ulaştıracak apaçık delillere irşat olunduklarında ve kendilerine gerçekleri açık açık önlerine koyan Kur'an'dan ayetler veya sureler okunduğunda, yüzlerinde kin ve kızgınlık alametleri belirdiğini ve bu kızgınlıkla Kur'an okuyan kimsenin üzerine saldıracak duruma geldiklerini, buna rağmen bu davranışları sebebiyle hakettikleri cehennem azabının, Kur'an okunduğu zaman hissettikleri keder ve üzüntüden çok daha ağır ve çok daha şiddetli olduğunu haber vermiştir. Allah Teâlâ, müşriklerin hiçbir delile dayanmaksızın Allah'tan başka İlahlara ibadet ettiklerini zikrederek bu İlahların aczini, oysa kendisinden başka İlah olmayan Allah Teâlâ'nın azametini beyan ettikten sonra, İlahiyat konusundan nübüvvet konusuna intikal etmiş ve hem meleklerden hem de insanlardan elçiler seçtiğini haber vermiştir. Zira Allah, En'âm suresinin 124. ayetinde de açıkladığı gibi, *"...Risaletini nereye koyacağını (ve kime vereceğini) çok daha iyi bilir."*. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[71] Müşrikler, Allah'ı bırakıp (ibadet edilebilecekleri hakkında) Allah'ın hiçbir delil indirmediği ve kendilerinin de hakkında hiçbir bilgileri olmadığı şeylere ibadet etmektedirler. Oysa (küfürleriyle) zulmedenler için hiçbir yardımcı yoktur.

[72] Kendilerine apaçık ayetlerimiz okunduğu zaman, küfredenlerin yüzlerindeki inkâr alametlerini hemen tanırsın. Neredeyse ayetlerimizi kendilerine okuyanlara saldıracak olurlar. (Ey Muhammed onlara) de ki: "Size bundan daha kötüsünü haber vereyim mi? Allah'ın küfredenlere vaadettiği ateş!. O, ne kötü bir akibettir.".

71 Allah Teâlâ bu ayetlerinde, müşriklerin bazı batıl davranışlarındaki ve özellikle Allah'ı bırakıp birtakım putları İlah edinmelerindeki cehaletin ve küfrün büyüklüğünü gösteren bazı delilleri açıklamıştır. Bu delillerden birincisi, ibadet edilebilirlikleri hakkında naklî veya akli hiçbir delil indirilmemiş olmasına, veya bu hususta hiçbir hüküm bulunmamasına rağmen, müşriklerin birtakım putları yine de İlah edinmeleri, sonra da bunlara ibadet etmeleridir. Daha açık

bir ifadeyle, Allah Teâlâ, bu putlara ibadet etmenin caiz olduğuna dair hiçbir delil indirmediği ve akli hiçbir dayanağı bulunmadığı halde müşrikler, bu putları yine de İlah edinmişler ve onlara ibadet etmişlerdir. Bu putların ibadet edilebilirlikleri hakkında gökten indirilmiş naklî, yahut akl-ı selimin tabii karşılayacağı akli bir delil bulunmadığına göre, müşriklerin Allah'tan başkasını İlah edinip onlara ibadet etmeleri, geçmiş atalarının batıl yollarını körükörüne ve cahilane taklit etmelerinden başka bir şey değildir ve hepsi de batıldır. Allah Teâlâ, bu konuda Mü'minûn suresinin 117. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah ile beraber, varlığına hiçbir delil bulunmayan başka bir İlaha ibadet ederse, onun hesabı Rabbi yanındadır. Gerçek şudur ki kafirler, asla iflah olmayacaktır."*. İşte bu sebepledir ki küfürleriyle nefislerine zulmeden bu kafirlerin hakettikleri azabı biraz olsun azaltmak veya kamilen kaldırmak için Allah'a karşı kendilerine yardım edecek hiçbir yardımcıları yoktur.

72 Kendilerine Kur'an'dan bir ayet okunduğu, yahut Allah'ın tevhidini ve O'ndan başka İlah olmadığını gösteren apaçık deliller açıklandığı, yahutta insanları Allah'ın hak olan yoluna davet etmek için gönderilen, müminleri cennet nimetleriyle müjdeleyip kafirleri de cehennem azabıyla tehdit eden Peygamberler'in hak ve sadık oldukları zikredildiği zaman, yüzlerinde öfke ve kızgınlık alametlerinin belirmesi ve kalplerinin kin ve nefretle dolup taşması, onların cehaletlerini ve içine düştükleri küfrün büyüklünü gösteren ikinci bir delildir. Onlar bu hale geldiklerinde, kendilerine Allah'ın ayetlerini okuyanların veya delil ve hüccetlerini zikredenlerin üzerlerine neredeyse saldırmaları işten bile değildir. İşte bütün bunlar, benliklerini cehaletin kapladığını ve kalplerinin küfürle dolup taştığını gösteren apaçık alametlerdir.

Allah Teâlâ, müşriklerin cehaletlerinden ve küfür üzerindeki direnişlerinden kaynaklanan bu saldırgan hallerini tavsif ettikten sonra, Peygamber'ine hitap etmiş ve kendileri için, kalplerini dolduran bu kin ve düşmanlık ateşinden çok daha büyük bir tehdit teşkil edecek olan durumu onlara haber vermesini emrederek şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Sizin müminlere karşı kalplerinizi dolduran ve onlar için sözde bir tehdit oluşturan bu kin ve düşmanlık ateşinden sizin için çok daha büyük ve çok daha şiddetli olan başka bir tehdidi size haber vereyim mi? Bu, kıyamet günü, Allah'ın, kafirler için hazırladığı cehennem ateşidir. Siz, Allah dostlarına karşı kalplerinizde beslediğiniz kin ve düşmanlıkla onlara hiçbir zarar veremeseniz bile, sizin, içine atılacağınız bu cehennem ateşinden kurtulmanız asla mümkün değildir. Orada ebediyyen kalacak ve o ateşin dayanılmaz acısını hep çekeceksiniz. Bu akibet ne kötü bir akibettir.

[73] Ey insanlar! Size bir misal veriliyor; onu dinleyin: Allah'ı bırakıp da yalvarıp yakardıklarınız, biraraya gelseler bile, bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, onu, ondan kurtaramazlar. İsteyen de aciz, istenen de.

[74] Allah'ı hakkıyla takdir edememişlerdir. Gerçek şudur ki Allah çok kuvvetlidir; daima galiptir.

73 Allah Teâlâ, müşrikleri, küfürleriyle müminlere karşı kalplerinde besledikleri kin ve düşmanlıkları yüzünden en şiddetli cehennem ateşiyle tehdit ettikten sonra, onların, biraraya gelseler bile küçücük bir sineği bile yaratmaktan aciz varlıklar olan putları İlah edinip onlara ibadet etmelerini, cehaletlerinin ve akılsızlıklarının başka bir delili olarak zikretmiş ve bu insanlara hitap ederek İlah edindikleri ve yalvarıp yakardıkları bu putları tavsif etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Ey insanlar! Sizin Allah'ı bırakıp da İlah edindiğiniz ve yalvarıp yakardığınız bu putlarla ilgili bir misal veriliyor. Bu misale kulak

verin ve sonra da iyice düşüp taşının. Sizin İlah edindiğiniz bu putlar, öyle aciz ve hakir varlıklardır ki bunlar, hepsi de biraraya gelseler ve hiçbir değeri olmayan küçücük bir sinek yaratalım deseler, bunu bile beceremezler; hatta böyle bir sineği yaratmak bir yana, o sinek kendilerinden bir şey kapmış olsa, onu bile ondan geri alamazlar. Kısacası, hem kendilerinden sineğin kaptığı şeyi geri almak isteyen put hem de kendisinden istenen sinek, her ikisi de aciz varlıklardır. Gerçek böyle olduğu halde, ey insanlar, nasıl olup da böyle aciz varlıkları kendinize İlah edinip onlara ibadet ediyorsunuz ve yalvarıp yakarıyorsunuz? İnsan bir İlaha ibadet ettiği zaman, hem ondan birtakım faydalar umar hem de başına gelebilecek birtakım musibetlerin veya zararların defini bekler. Oysa siz, kendi ellerinizle taştan veya çamurdan imal ettiğiniz putları, size faydalarının da zararlarının da dokunmayacağını bile bile İlah ediniyor, sonra da onlara yalvarıp yakarıyorsunuz. Bu yaptığınız, ahmaklıktan ve akılsızlıktan başka nedir ki?

74 İşte müşriklerin bu akılsızca davranışlarından şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki onlar, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın bu azametini, bu yüceliğini gerektiği şekilde takdir edememişlerdir, bilememişlerdir. Oysa Allah, çok büyük ve çok kuvvetlidir. Kainatta bulunan her şeyi, bu gücü ve kudretiyle yaratan O olduğu gibi, her şeyin sahibi ve hâkimi de O'dur. O, bu azameti ve saltanatıyla her şeye galiptir; fakat hiçbir şeyin veya hiçbir varlığın O'na galip gelmesi asla mümkün değildir. Allah Teâlâ, bunun benzeri ayetleri, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikretmiştir. Mesela Rum suresinin *"Mahlukatı ibtida yaratan, ölümünden sonra onu tekrar diriltecek olan O'dur. Bu, O'na daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek sıfatlar O'nundur. O, daima galiptir; hikmet sahibidir."* mealindeki 27. ayeti, Burûc suresinin *"Rabbinin yakalayışı, muhakkak ki çok şiddetlidir. İlk defa yaratan ve tekrar diriltecek olan O'dur."* 12-13. ayetleri ve Zâriyât suresinin *"Şüphesiz asıl rızık veren, çetin kuvvet sahibi olan Allah'tır."* mealindeki 58. ayeti bunlardan bazılarıdır.

[75] Allah, meleklerden de insanlardan da elçiler seçmiştir. Allah, şüphesiz hakkıyla işitendir; hakkıyla görendir.

[76] Önlerindekini de bilir, arkalarındakini de. Bütün işler Allah'a döndürülür.

75 Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde uluhiyyetle ilgili konuları açıkladıktan sonra, bu ayetinde, Peygamberlik konusunu zikretmiş ve vahyin Peygamberler'e tebliği için melekler arasından elçiler seçtiği gibi, insanlara tebliği için de kulları arasından dilediklerini Peygamber olarak görevlendirdiğini haber vermiştir. Müfessirlerin naklettiklerine göre müşriklerden el-Velîd İbnu'l Muğîre, "Allah, Kur'an'ı indirmek için bula bula Muhammed'i mi buldu?" diyerek Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğine itiraz edince, Allah Teâlâ bu ayet-i kerimeyi indirmiş ve hem meleklerden hem de insanlardan dilediğini elçi olarak görevlendirdiğini bildirmiştir. En'âm suresinin 124. ayetinde de açıklandığı gibi, *"...Allah, risaletini nereye koyacağını (ve kime vereceğini) çok daha iyi bilir..."* Keza kullarından kimin ne söylediğini ve kimin ne yaptığını da en iyi bilen O'dur. Dolayısıyla meleklerden olsun insanlardan olsun, risalet görevine en layık olanları da bilir ve bu görevi onlara verir.

Allah Teâlâ, nasıl vahyini insanlara tebliğ ederek onları hak yola davet eden Peygamberler'i insanlar arasından seçip görevlendirmiş ve insanların hepsini elçi yapmamışsa, melekleri de şüphesiz kamilen elçi yapmamış, fakat elçi olacakları bunlar arasından seçip görevlendirmiştir. Nitekim bunlardan Cebrail (as), Peygamberler'e vahiy getirmekle görevlendirildiği halde, Mikail (as) tabiat olaylarını yönetmek, İsrafil (as) Sûr'u üflemek, Azrail (as) ruhları kabzetmek, Hafaza melekleri de insanların iyi ve kötü davranışlarını amel defterlerine kaydetmekle görevlendirilmişlerdir.

76 Allah, hiç şüphesiz, meleklerden olsun insanlardan olsun, elçi olarak görevlendirdiği bu yüce varlıkların önlerindekini de arkalarındakini de çok iyi bilir; keza bu elçilerin neler yaptıklarını bildiği gibi, insanların özellikle kendilerine gönderilen Peygamberler'e nasıl davrandıklarını da bilir; bu yapılanlardan hiçbir şey O'na gizli kalmaz. Cin suresinin 26-28. ayetlerinde de açıklandığı gibi, *"Gaybın âlimi olan Allah, gaybını, dilediği Peygamber'den başka hiç kimseye bildirmemiştir. Rablerinin Peygamberlik görevlerini tebliğ ettiklerinin bilinmesi için, her Peygamber'in önünden ve ardından gözcüler koymuştur. Allah, Peygamberler'inin yanında olanı ve olacağı ilmiyle kuşatmış ve her şeyi birer birer saymıştır."*. Kıyâmet günü bütün işlerin mercii de Allah'tan başkası değildir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا وَاعْبُدُوا رَبَّكُمْ وَافْعَلُوا الْخَيْرَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٧٧﴾ وَجَاهِدُوا
فِي اللَّهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَاكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّاكُمُ
الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ
وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللَّهِ هُوَ مَوْلَاكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ ﴿٧٨﴾

77 Ey iman edenler! Rüku edin; secde edin; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin. Belki böylece kurtuluşa erersiniz.

78 Allah yolunda, O'na layık bir şekilde cihad edin. O, sizi seçmiş ve dinde babanız İbrahim'in dini olarak, üzerinize herhangi bir güçlük yüklememiştir. Daha önceki kitaplarda ve bu Kitap'ta, Peygamber'in size şahit olması, sizin de diğer insanlara şahit olmanız için, sizi Müslüman diye isimlendirmiştir. Bu itibarla namazı dosdoğru kılın; zekatı verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin Mevlanızdır. O, ne güzel bir Mevla ve ne güzel bir yardımcıdır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin hiçbir delile dayanmaksızın Allah'tan başka İlahlara ibadet ettiklerini zikrederek bu İlahların aczini, oysa hudutsuz kudreti ve her şeyi çepeçevre kuşatan ilmiyle kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın azametini beyan ederek önce ilahiyat konuları üzerinde durduktan, bunu takiben nübüvvet konusuna intikal ederek hem meleklerden hem de insanlardan elçiler seçtiğini haber verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber vasıtasıyla vazolunan şeriat ahkamını dört yönden ele almış ve bu ahkama tabi olan mükellefleri, bu mükelleflere emrolunan şeylerin kısımlarını, bu emirlerin kabulünü gerektiren hususları açıklamış, sonra da bunları teyit ve tekit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

77 Ey iman edenler! Rüku edin; secde edin; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin. Belki böylece kurtuluşa erersiniz.

78 Allah yolunda, O'na layık bir şekilde cihad edin. O, sizi seçmiş ve dinde babanız İbrahim'in dini olarak, üzerinize herhangi bir güçlük yüklememiştir. Daha önceki kitaplarda ve bu Kitap'ta, Peygamber'in size şahit olması, sizin de diğer insanlara şahit olmanız için, sizi Müslüman diye isimlendirmiştir. Bu itibarla namazı dosdoğru kılın; zekatı verin ve Allah'a sımsıkı sarılın. O, sizin Mevlanızdır. O, ne güzel bir Mevla ve ne güzel bir yardımcıdır.

77 Allah Teâlâ, bu ayet-i kerimesinde, *"Ey iman*

edenler!" hitabıyla vazettiği şeriat ahkamına tabi olanları da belirlemiş ve bu mükelleflere ifa etmek zorunda oldukları ibadetleri emretmiştir ki bunlar, namazın içinde yer alan rüku ve secde ile zekat, oruç ve hacc gibi çeşitli şekillerde ifa edilen ibadetler ve Allah'ın rızasını kazanmak için işlenen hayırlı amellerdir. İman etmiş olarak bu ibadet ve amellerin ifası, kurtuluşa ermenin başlıca şartıdır.

Ayet-i kerimenin başında iman edenlere hitabedilmesi, daha sonra zikredilen ibadetlerle hayırlı amellerden oluşan mükellefiyetlerin, sadece iman edenlere has davranışlar olduğunun apaçık delilini teşkil eder. Her ne kadar bazı müfessirler, bu davranışlarla mükellef olan kimseleri tayin etmeye çalışırken, bunların, ister mümin olsun ister kafir olsun, aklı başında bütün insanları şamil olduğunu ileri sürmüşlerse de kalbine imanın kırıntısı bile düşmemiş olan bir kafiri rüku ile secde ile veya diğer ibadetlerle mükellef tutmak ve böyle bir kimseye neden Allah'a rüku ve secde etmediğini sormak veya ona neden namaz kılmıyorsun, demek kadar abes bir şey tasavvur olunamaz. Ona böyle bir şey söylendiği zaman, onun vereceği cevap hiç şüphesiz, Allah'a inanmadığını söylemek olacaktır. Bu husus gözönünde bulundurulursa, mükellefiyetin, imanla başladığını söylemek akla daha yakındır. Bu itibarla, Allah'a, Peygamber'ine, Kitab'ına ve Ahiret gününe iman etmiş olan bir kimse, başta namaz olmak üzere diğer bütün ibadetleri ve kendisine Allah'ın rızasını kazandıracak bütün hayırlı amelleri işlemekle mükelleftir; kendisini bu amellerin hiçbirinden soyutlayamaz. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, bu ibadetleri ve hayırlı amelleri emretmeden önce *"Ey iman edenler!"* buyurarak iman edenleri muhatap almış ve emrini onlara yöneltmiştir.

78 Allah Teâlâ, müminlere yönelttiği hitabına bu ayetinde de devam etmiş ve onlara, sırf ganimet elde etmek veya şöhret kazanmak için değil, fakat hem Allah'ın dinine hizmet etmek hem de O'nun rızasını kazanmak için Allah yolunda, riyadan ve hileden uzak ve O'na layık bir şekilde cihad etmelerini emretmiştir.

Allah yolunda cihad etmek, kafirlere karşı silahla savaşmak manasına gelirse de, ayet-i kerimedeki cihad kelimesini, onun üç değişik manasını gözönünde bulundurarak açıklamanın, ayetin genel manasına daha uygun düşeceğine şüphe yoktur. Cihadın bu üç değişik manası, nefse ve nefsin heva ve heveslerine karşı cihad, şeytana karşı cihad ve her fırsatta İslam'a ve Müslümanlara zarar veren kafir veya münafık düşmanlara karşı yapılan cihaddır. Bu sonuncusu, yani kafir ve münafık düşmanlara karşı yapılacak olan cihad, Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 10) tarafından Enes İbn Mâlik'ten (ra) nakledilen Hazreti Peygamber'in bir hadisinde de ifade edildiği gibi, mal, nefis ve dil ile yapılır. Hazreti Peygamber bu hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Müşriklere karşı mallarınızla, nefislerinizle ve dillerinizle cihad edin."*. Mal ile yapılan cihad, düşmana karşı savaşacak olan ordunun silah, yiyecek, giyecek ve nakil gibi gerekli ihtiyaçlarının karşılanması için maddi yardımda bulunmak manasındadır ve bu yardım, hali vakti yerinde olan müminlerin görevidir.

Nefse karşı cihada gelince, bu, düşmana karşı yapılacak olan cihadın aslı ve dayanağı sayılır. Zira nefsini terbiye etmeyen ve kafir düşmanla savaşmanın zorunlu olduğuna inanmayan bir insan, eline silah alarak düşmana karşı çıkamaz. İçini kaplayan silahla öldürülme korkusu, din, vatan, ırz ve namusu düşmana karşı koruma duygusunu yok eder de, o insanın savaş alanından kaçmasına sebep olur.

Dil ile yapılan cihad ise, çeşitli delil ve hüccetlerle kafiri küfründen ve zulmünden, yahut münafığı nifakından döndürmek ve onu ikna ederek Allah'ın hak olan yoluna davet etmektir. Burada şu hususu da açıkça belirtmekte fayda vardır: Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi cihad, kafir bir kavmi imana sokmak için değil, fakat o

kavmin İslam'a ve Müslümanlara zarar vermesini önlemek için yapılır. Zira iman bir kalp işidir ve tehdit veya işkence, bir insanın veya bir kavmin, batıl inancını terketmesini ve imana dönmesini sağlamaz. Aksine kafir, korku sebebiyle inanmış gibi görünse bile, küfrünü kalbinde gizler ve onu daha çok kuvvetlendirir. Ancak Müslüman oldukları halde İslam'a ve Müslümanlara zulmeden ve her fırsatta onlara zarar vermeye çalışan bidat ehline ve zayıf iman sahiplerine karşı girişilecek cihad ise, her Müslümana takati nisbetinde farzdır. Bu konuyla ilgili olarak Hazreti Peygamber, Müslim (*Sahih,* I. 69), Tirmizî (*Sünen,* IV. 469-470), Nesâ'î (*Sünen,* VIII. 111) ve Ahmed İbn Hanbel (*Musned,* III. 20, 49) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Sizden her kim bir münker (yani haram olan bir kötülük) görürse, onu eliyle değiştirsin. Eğer buna gücü yetmezse, diliyle, buna da gücü yetmezse kalbiyle değiştirsin. Ne var ki bu sonuncusu, imanın en zayıf olanıdır."*.

Allah Teâlâ daha önceki ayetinde, müminlere Rablerine rüku, secde ve ibadet etmelerini, sonra da hayırlı ameller işlemelerini, bu ayetinde de Allah yolunda O'na layık bir biçimde cihad etmelerini emrettikten sonra, bu emrin başlıca üç sebebini zikretmiştir ki bunlar, sırasıyla şöyledir:

1) Allah, bu emre muhatap olmak üzere, Hazreti Peygamber'in ümmetini seçmiştir. Çünkü bu ümmet, Peygamber'ine bağlandığı gibi, onun Rabbi katından getirdiği Kur'an'a da bağlı kalmış ve bu bağlılık sebebiyle Rabbi tarafından dinini koruma görevi için seçilmiştir. Onun böyle bir görev için seçilmesi, ona büyük şeref kazandırmış, aynı zamanda, diğer ümmetlere nisbetle üstün bir dereceye yükseltmiştir. Şunu da unutmamak gerekir ki Allah Teâlâ, sevgili Peygamber'i vasıtasıyla dinini tebliğ ettiği bu ümmeti, yine bu dinin korunmasına memur etmekle, onun üzerine, altından kalkamayacağı herhangi bir yük veya güçlük yüklememiş, ona gücünün yetmiyeceği tekliflerde bulunmamıştır. Aksine, Bakara suresinin 185. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"...Allah, size kolaylığı ister; güçlüğü istemez."* buyurmuştur.

2) İşte size yüklenen bu mükellefiyet, tıpkı babanız İbrahim'in dini gibidir. Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 161. ayetinde de Peygamber'ine hitap ederek Rabbinin, kendisini hidayet ettiği dinin, İbrahim'in tevhid dini olduğunu söylemesini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Şüphesiz beni, evet Rabbim beni, dosdoğru bir yola, dimdik duran bir dine, İbrahim'in tevhid dinine hidayet etmiştir. O, hiçbir zaman Allah'a şirk koşanlardan olmamıştı."*.

3) Hazreti Peygamber'in kendi ümmetine ve bu ümmetin de diğer ümmetlere şahitlik etmesi için, Allah, hem daha önceki kitaplarında hem de Kur'an-ı Kerim'inde dinine sahip çıkmakla görevlendirdiği bu ümmeti *Müslüman* olarak isimlendirmiştir. Zira bir Müslümanın birinci ve en önemli vasfı, Allah'tan başka İlah olmadığını bilerek ve buna inanarak O'na kulluk etmek ve diğer bütün insanların da bu yolda olmalarını dilemektir. O halde ey Müslümanlar! Bu ismi gerçek manasıyla haketmiş olmak için, rüku ve secdesiyle, erkânına riayet ederek namazı dosdoğru kılalım. Malımızı ve nefsimizi temiz tutmak için zekatımızı verelim; zekat dışında, muhtaç olanlara takatimiz nisbetinde yardım etmeyi de ihmal etmeyelim. Günlük hayatımızda işlerimizi yapmaya çalışırken, Allah'a sımsıkı sarılmayı da unutmayalım. Zira kendimiz için O'ndan daha iyi bir dost ve daha iyi bir yardımcı bulamayız. İşte bunun içindir ki biz O'nun bizi Müslüman olarak isimlendirmesinde sonra, Müslüman vasfımızı kaybetmeyelim; bu isme hakkıyla layık insanlar olalım ve O'nun gerçek birer dostu olarak kalmasını bilelim.

MÜ'MİNÛN SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Mü'minûn suresi, Kur'an-ı Kerim'in 23. suresi olup 118 ayetten müteşekkildir. Mekke'de Enbiya suresinden sonra nazil olmuştur. İlk ayetinde müminlerin felaha kavuşmuş olduklarının beyan edilmesi ve bunu takip eden ayetlerinde de, onların çeşitli sıfatlarından söz edilerek Firdevs cennetlerinin mirasçıları olacaklarının ve orada ebediyyen kalacaklarının açıklanması dolayısıyla sureye bu ad verilmiştir.

2. Surenin Konusu

Mü'minûn suresinin temel konuları, her Mekkî surede görülen ana konular olup, kainatın yegane yaratıcısı olan Allah Teâlâ'nın varlığı ve birliğiyle, risaletin ve öldükten sonra yeniden dirilmenin ispatı gibi usul-i dinle ilgili konulardır.

Sureye, Allah'ı ve Resulünü tasdik ederek Firdevs cennetlerinin mirasçısı olmaya hak kazanan müminlerin üstün sıfatlarının beyanıyla başlanmış, bunu, Allah Teâlâ'nın varlığını, birliğini, insanın çeşitli devreler geçiren yaratılışıyla göklerin ve yerin yaratılışı, bağlara ve bahçelere canlılık veren, hurma, üzüm, zeytin ve nar gibi çeşitli meyvelerin yetişmesini sağlayan suyun gökten indirilişi, insanların etinden, sütünden ve derisinden faydalanmaları için çeşitli hayvanların yaratılışı gibi İlahî kudretini gösteren delillerin zikri takip etmiştir.

Bu delillerin zikrinden sonra, Kureyşli müşriklerin yalanlamalarına ve eziyetlerine maruz kalan ve delilik, şairlik ve yalancılık gibi çeşitli sıfatlarla itham olunan Hazreti Peygamber'in tesellisi için, kavimlerinin aynı ithamlarına uğrayan Nûh, Hud, Musa, Harun ve İsa (aleyhimu's-selam) gibi bazı Peygamberler'le İsa'nın (as) anası Meryem'in kıssalarına yer verilmiştir. Surenin son kısımlarında ise, gerek Hazreti Peygamber'e gerekse müminlere, Allah'a sımsıkı sarılarak zalim kavmin zulmünden kurtuluş yolları gösterilmiş, kafirlerin cehennemdeki acı akibetleri ve oradan kurtulup dünyaya yeniden dönmek için Rablerine yönelttikleri yalvarış ve yakarışları, fakat bu pişmanlığın artık hiçbir fayda sağlamayacağı zikredilmiştir.

3. Mü'minûn Suresinin Kendinden Önceki Sure ile bağlantısı

Mü'minûn suresinin, kendinden önceki Hacc suresiyle bazı yönlerden bağlantılı olduğu açıkça görülmektedir. Bunları sıralamak gerekirse, denilebilir ki:

1) Hacc suresi, *"...Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin. Belki böylece kurtuluşa erersiniz."* ayetiyle hem dünyaya hem de Ahiret'e ait hayırları birleştiren mücmel bir emirle sona ermiş, Mü'minûn

suresinin ilk ayetinde ise, müminlerin kurtuluşa erdiklerini haber verdikten sonra, bunu takip eden on ayette, müminleri Firdevs cennetlerine mirasçı kılan hayırlı amelleri tafsil etmiştir.

2) Hacc suresinin baş taraflarında, yani 5. ayetinde, muhtasar olarak öldükten sonra yeniden dirilmenin hak olduğunu ispat için *"Ey insanlar! Eğer öldükten sonra tekrar dirilmekten şüphe içinde iseniz, biliniz ki (kudretimizi) size göstermek için, sizi önce topraktan, sonra nutfeden, sonra asılı hücre kümesinden, sonra yaratılışı belli belirsiz bir parça etten yarattık..."* buyurmuş, Mü'minûn suresinin 12. ve devam eden ayetlerinde ise, *"Şu bir gerçektir ki biz insanı çamurun safından yarattık. Sonra onu sağlam bir kalış yerinde, bir nutfe yaptık. Sonra nutfeyi asılı bir hücre kümesine çevirdik; hücre kümesini bir et parçası haline getirdik; et parçasından kemik yarattık; kemiğe et giydirdik; nihayet onu bambaşka bir varlık olarak inşa ettik. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir."* buyurarak insanın yaratılışını daha geniş bir şekilde açıklamıştır.

3) Her iki surede de yaratıcının varlığını ve vahdaniyyetini ispatlayan deliller yer almıştır.

4) Keza her iki surede de, her devir ve her insan için vaaz ve ibret teşkil etmek üzere, bazı Peygamberler'in kıssaları anlatılmıştır.

3) Mü'minûn Suresinin Faziletleri

Hazreti Peygamber'den, Mü'minûn suresinin faziletlerine delalet eden çeşitli hadisler nakledilmiştir. Tirmizî (*Sünen*, V. 326) ve Ahmed İbn Hanbel (*Musned*, I. 34; IV. 268,271) tarafından nakledilen bir hadiste Ömer İbnu'l-Hattab (ra) şunları anlatmıştır: Nebi (sas.)'e vahiy indirildiği zaman yüzünün etrafında arı uğultusuna benzeyen sesler işitilirdi. Bir gün bir vahiy indirildi; biz de bir süre bekledik. Vahiy hali üzerinden kaldırıldığında kıbleye döndü; ellerini kaldırarak şöyle dua etti: Allahım! Bize rızkını artır, eksiltme; bize ikram et, zelil kılma; bize ver, mahrum etme; bizi düşmanlarımıza üstün kıl, onları bize galip getirme; bizi hoşnut eyle, bizden hoşnut ol. Sonra Hazreti Peygamber şöyle buyurdu: "Bana on ayet indirildi. Kim o ayetlerle amel ederse, cennete girer.". Sonra Resulullah (sas.), Mü'minûn suresinin ilk on ayetini sonuna kadar okudu: *"Müminler kurtuluşa ermişlerdir. Çünkü namazlarında huşu duyanlar onlardır. Boş şeylerden yüz çevirenler onlardır. Zekatı verenler onlardır. Irzlarını koruyanlar onlardır..."*

Başka bir rivayette Yezîd İbn Bâbenûs da şunları söylemiştir: Ummu'l-müminin Aişe'ye (r.ah.) Resulullah (sas.)'in ahlakını sorduk. Resulullah (sas.)'in ahlakı Kur'an idi dedi ve Mü'minûn suresinin *"Müminler kurtuluşa ermişlerdir."* mealindeki ilk ayetinden *"Namazlarını koruyanlar onlardır."* mealindeki 9. ayetine kadar okudu.".

İbn Kesîr'in naklettiği bir habere göre Abdullah İbn Mes'ûd (ra), cinnet getirmiş bir adamın kulağına Mü'minûn suresinin *"Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve bize geri döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"* mealindeki 115. ayetiyle surenin sonuna kadar bunu takip eden ayetlerini okumuş, bundan sonra da adam sağlığına kavuşmuştur. Sonradan Hazreti Peygamber İbn Mes'ûd'a "O adamın kulağına ne okudun?" diye sorduğu zaman, İbn Mes'ûd, Mü'minûn suresinin son dört ayetini okuduğunu haber vermiş, Resulullah (sas.) de şöyle buyurmuştur: "Bir mümin bu ayetleri bir dağa okusaydı, dağ yerinden oynardı.".

Yine İbn Kesîr'in naklettiği başka bir haberde İbrahim İbn Hâris şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.) bizi bir seriyyeye göndermiş ve bize, sabah akşam Mü'minûn suresinin *"Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve bize geri döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"* mealindeki 115. ayetini okumamızı emretmiştir. Biz de onun bu talimatına uyarak ayeti her fırsatta okuduk durduk ve neticede ganimetler elde ederek selametle geri döndük.".

Tefsir kitaplarında, Mü'minûn suresinin faziletleriyle ilgili bunlara benzer başka haberler de görülse bile, bu haberlerin sıhhati hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

قَدْ اَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَلَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ ﴿٢﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ ﴿٣﴾
وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكٰوةِ فَاعِلُونَ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ ﴿٥﴾ اِلَّا عَلٰٓى اَزْوَاجِهِمْ اَوْ مَا مَلَكَتْ
اَيْمَانُهُمْ فَاِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ ﴿٦﴾ فَمَنِ ابْتَغٰى وَرَآءَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْعَادُونَ ﴿٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ لِاَمَانَاتِهِمْ
وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ ﴿٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ عَلٰى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ ﴿٩﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ ﴿١٠﴾ اَلَّذِينَ يَرِثُونَ
الْفِرْدَوْسَ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿١١﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

1 Müminler kurtuluşa ermişlerdir.

2 Çünkü namazlarında huşu duyanlar onlardır.

3 Boş şeylerden yüz çevirenler onlardır.

4 Zekatı verenler onlardır.

5 Irzlarını koruyanlar onlardır.

6 Ancak eşleri, yahut sahibi oldukları cariyeler bunun dışındadır ve bunlar yüzünden kötülenmezler.

7 Bundan başkasını isteyenler ise, işte bunlar haddi aşanlardır.

8 Keza emanetlerine ve ahidlerine riayet edenler onlardır.

9 Namazlarını koruyanlar onlardır.

10 İşte asıl varisler bunlardır.

11 Ve bunlar, Firdevs cennetlerine varis olacaklar ve orada ebediyyen kalacaklardır.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi Allah Teâlâ, Hacc suresinin son iki ayetinde müminlere hitap ederek *"Ey iman edenler! Rüku edin; secde edin; Rabbinize ibadet edin; hayır işleyin. Belki böylece kurtuluşa eresiniz."* buyurduktan ve bunu takiben cihadı ve zekatı da emrederek bütün bu ibadetleri hakkıyla yapanların ilk defa *Müslüman* ismiyle isimlendirildiklerini beyan ettikten sonra, Mü'minûn suresinin bu ayetlerinde, müminlerin kurtulaşa erdiklerini haber vermiş ve bu Müslümanların mümin olarak kurtuluşa ermelerinin başlıca sebeplerini zikrederek, bunların daha önce emredilen ibadetleri yaptıklarını ve bu iman ve İslam'a bağlılıklarının bir neticesi olarak Firdevs cennetlerinin varisi olacaklarını haber vermiştir. Bu, bize şu gerçeği de açıkça göstermiştir ki İslam, ibadetler dışında sadece imandan ibaret bir din değildir. Başka bir ifadeyle, bugün pek çok insanın âdeti olduğu üzere, İslam'ı ibadetlerden soyutlayarak "Ben, Allah'a, Peygamber'ine ve Kitab'ına iman ettim; bu bana yeter. Namaz kılmama, zekat vermeme, oruç tutmama ve Beyt'i haccetmeme gerek yok." diyerek ibadetlerden uzak kalmak, hiçbir surette insanı kurtuluşa erdirmez. Hazreti Peygamber'in Buhârî (*Sahih*, I. 8) ve Müslim (*Sahih*, I. 45) tarafından nakledilen bir hadisinde de ifade edildiği gibi *"İslam, beş temel üzerine bina kılınmıştır: Allah'tan başka İlah olma-*

dığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve Resulü olduğuna şehadet etmek, namaz kılmak, zekat vermek, Beyt'i haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak.". Bu hadis, kısaca belirtmek gerekirse, İslam'ın, imana delalet eden şehadetle amelden ibaret olduğunu göstermektedir. Hadiste önce şehadet zikredilmiş, bunu amellerin zikri takip etmiştir. Çünkü namaz olsun, zekat olsun, hac ve oruç olsun, hepsi de şehadetin vücuduna bağlıdır: Eğer şehadet yoksa amel de yok demektir. Bunu daha açık bir şekilde ifade etmek gerekirse denebilir ki: Bir kimse, Allah'tan başka İlah bulunmadığına ve Muhammed (sas.)'in O'nun kulu ve Resulü olduğuna şehadet etmez, yani kalbiyle tasdik edip diliyle ikrarda bulunmazsa, o kimseden hadiste zikredilen amel veya ibadetleri ifa etmesi beklenemez. Çünkü amel, ancak itikat ve bu itikadın tasdik ve ikrarıyla mümkündür. Bu sebepledir ki İslam uleması, mezkur hadise istinaden imanı "kavl ve amel" ile tavsif etmişler ve "kavl" ile şehadeti, "amel" ile de ibadetleri murat etmişlerdir. İşte Hazreti Peygamber'in bu hadisi, kısaca açıklamaya çalıştığımız bu manasıyla, Mü'minûn suresinin bu ilk ayetleriyle ortaya konan manayı teyit etmiş ve müminlerin, işledikleri bu amel veya ibadetlerle kurtulaşa erdikleri beyan edilmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Müminler kurtuluşa ermişlerdir.

[2] Çünkü namazlarında huşu duyanlar onlardır.

[3] Boş şeylerden yüz çevirenler onlardır.

[4] Zekâtı verenler onlardır.

[5] Irzlarını koruyanlar onlardır.

[6] Ancak eşleri, yahut sahibi oldukları cariyeler bunun dışındadır ve bunlar yüzünden kötülenmezler.

[7] Bundan başkasını isteyenler ise, işte bunlar haddi aşanlardır.

[8] Keza emanetlerine ve ahitlerine riayet edenler onlardır.

[9] Namazlarını koruyanlar onlardır.

[10] İşte asıl varisler bunlardır.

[11] Ve bunlar, Firdevs cennetlerine varis olacaklar ve orada ebediyyen kalacaklardır.

1 Allah Teâlâ, müminlerin yani Allah'a, Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e, ona indirilen Kur'an-ı Kerim'e ve Ahiret gününe iman edip kalpleriyle tasdik eden Müslümanların felaha kavuştuklarını, yahut kurtuluşa erdiklerini haber vererek onları tebşir etmiş, yani güzel bir akibetle müjdelemiştir. *"Müminler kurtuluşa ermişlerdir."*. Bu, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın müminler hakkındaki açık ve kesin hükmüdür ve bu kurtuluş, 11. ayette de açıklandığı üzere, müminlerin, Firdevs cennetlerine varis olarak oraya girmeleri ve orada ebediyyen kalmalarıyla gerçekleşmiş olacaktır. Hiç kimsenin bu hükmü değiştirmesi ve müminlerin hakettikleri bu güzel akibeti onların elinden alarak onları kötü bir akibete mahkum etmesi artık mümkün değildir. Çünkü Allah Teâlâ'nın müminler hakkında böyle bir hüküm vermesinin çeşitli sebepleri vardır ve bu sebepler, takip eden ayetlerinde de açık açık zikredilmiştir. Bunlar, Hazreti Peygamber'in yukarıda zikrettiğimiz hadisinde de belirtilen ve bir Müslümana gerçek manada mümin vasfını kazandıran amel ve ibadetlerdir. Bunlar sırasıyla şöyledir:

2 İşte bu müminler, namazlarını huşu içinde kılarlar. Huşu, insanın namaza durduğu andan selam verip onu bitirinceye kadar, azameti, hudutsuz kudreti ve her şeyi çepeçevre kuşatan ilmiyle kainatın yegane yaratıcısı olan Allah'ın huzurunda durduğunu bilmesi ve bu duruşun manasını idrak etmiş olarak O'na kalbiyle ve bütün uzuvlarıyla saygılı olması, aynı zamanda O'ndan korkmasıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse, onun, Allah'ın huzurunda olduğunu unutmaması ve zihnini dünya işleriyle meşgul etmemesidir. Âyet-i kerimede geçen *huşu* kelimesi, İslam uleması arasında değişik şekillerde tefsir edilmiş-

tir. Bazıları, onun sadece kalbe taalluk eden fiillerden olduğunu ileri sürerek kelimeye korkmak ve titremek gibi manalar verirken, diğer bazıları da kelimeyi uzuvlara hasrederek sağa sola bakmamak, hareket etmemek şeklinde tefsir etmişlerdir. Fakat doğru olanı, hiç şüphesiz, kelimenin hem kalple hem de uzuvlarla ilgili olmasıdır. Bu manada huşu, huzurunda namaza durduğu Rabbinin azameti karşısında acizliğini ve zelilliğini idrak etmiş olarak O'ndan korkması, tevazu göstermesi ve bütün uzuvlarıyla bu hissiyatına uymasıdır. Şunu da hiçbir zaman unutmamak gerekir ki uzuvlarıyla namaz kılıyor olsa bile insanı namazdan uzaklaştıran yegane şey, huşuyu terketmesi ve namazını gaflet içinde bitirmesidir. Namaza durduğu andan itibaren zihnini dünya işleriyle ve alacak verecekle meşgul eden bir kimse, şekil itibariyle namaz kılmış olsa bile, kıldığı bu namazın faydasını göremez; sevabına nail olamaz. Allah Teâlâ, Ankebût suresinin 45. ayetinde namaz kılmayı emrettikten sonra, namazın insanlar için sağladığı faydayı da zikretmiş ve *"... namaz, hayasızlıklardan ve kötülüklerden korur..."* buyurmuştur. Oysa huşu içinde kılınmayan namazın böyle bir fayda sağlaması ve o namazı kılan kimseleri hayasızlıklardan ve kötülüklerden koruması mümkün değildir.

3 Kurtuluşa eren bu müminler, namazlarını huşu içinde eda ettikleri gibi, kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak olan lağviyattan, yani boş söz ve boş fiillerden de uzak dururlar. Nitekim Allah Teâlâ, Furkân suresinin 72. ayetinde, *"(Rahmân'ın kulları)...boş ve kötü laf edenlerle karşılaştıklarında, vakarla geçip giderler."* buyurmuş, Hazreti Peygamber de, Tirmizî (*Sünen,* IV. 558), İbn Mâce (*Sünen,* II. 474) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 201) tarafından nakledilen bir hadisinde *"Kişinin mâ lâ yânî'yi, yani boş söz ve fiilleri terketmesini, İslamının güzelliğiyle"* açıklamıştır. Ne var ki ayet-i kerimedeki tabiriyle lağviyyat ve başka bir ifadeyle lehviyyat, yani oyun ve eğlence, günümüz insanlarının başlıca meşgaleleri olmuş, vakitlerinin çoğunu, kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak olan çeşitli oyun ve eğlenceler içinde geçirmeyi âdet edinmişlerdir. İçerisine haram olan davranışların da karıştığı bu çeşit oyun ve eğlencelerin onları namazdan da uzaklaştırdığı gözönünde bulundurulursa, bu insanların İslam'la ve Müslümanlıkla hiçbir ilişkilerinin kalmadığı da kolayca anlaşılmış olur.

4 İşte bu müminler, mallarının zekatını da verirler. Bilindiği gibi zekat, Medine'de Hicret'in ikinci yılında farz kılınmıştır. Bu ayet-i kerime ise, Mekke'de nazil olmuştur. Bu sebepledir ki çoğunluk, zekatın Mekke döneminde de vacip olduğunu ileri sürmüştür. Nitekim Allah Teâlâ, Mekkî olan En'âm suresinin 141. ayetinde de çeşitli meyve ağaçlarından sözettikten sonra, *"...Her biri meyve verdiği zaman, meyvesinden yeyin. Hasat günü de hasadından hakkını verin..."* buyurmuştur ki bu hakkın, yoksula verilen sadaka veya zekat hakkı olduğuna şüphe yoktur. Her ne kadar bazıları, bu ayette geçen *zekat* kelimesini, Şems suresinin *"Nefsini temizleyen iflah olmuş, onu günah ile örtüp gizleyen de hüsrana uğramıştır."* mealindeki 9-10. ayetlerinde zikredilen nefsi şirkten uzak ve temiz tutmak *(zekâtu'n-nefs mine'ş-şirk)* manasında tefsir etmişlerse de, birinci ihtimal akla daha yakın gelmektedir. Şu var ki zekat, Mekke döneminde vacip olsa bile, hangi maldan ne miktar zekat verileceğine dair herhangi bir hüküm yoktu ve malı olan bir kimse, ne miktar zekat vereceğini bilmiyordu. Buna göre, zekatın Medine'de farz kılınışına dair ileri sürülen görüşün, zekatın nisabıyla ilgili olduğu ve bu dönemde nazil olan ayetlerle zekatın hangi maldan ne miktar verileceğinin kesinlik kazandığı anlaşılır. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

5 Keza o müminler, zina ve livata gibi meşru olmayan ilişkilerden uzak durarak ırz ve namuslarını titizlikle korurlar ve haram olan ilişkilere girişmezler. Zira Allah, onları, ancak nikahla kendilerine helal kıldığı eşlerinden başkasıyla ilişkide bulunmaktan menetmiş ve böyle bir ilişki-

yi kadın erkek herkese haram kılmıştır. Hazreti Peygamber de Buhârî (*Sahih*, VI. 241) ve Müslim (*Sahih*, I: 76) tarafından nakledilen bir hadisinde *"Zani, zina ettiği sıra mümin olduğu halde zina edemez. Hırsız, hırsızlık ettiği sıra mümin olduğu halde hırsızlık edemez. İçki içen, içki içtiği sıra mümin olduğu halde içki içemez."* buyurarak kalbinde imanı bulunan bir kimsenin, bu iman varken, zina işlemek, hırsızlık etmek ve içki içmek gibi fiilleri işleyemeyeceğini açık bir şekilde beyan etmiştir. Hadisten de anlaşıldığı gibi, bir insanın bu fiilleri veya bu fiillerden herhangi birini işlemesine engel olan şey, sadece imandır. Buna göre, herhangi bir kimse, bu fiilleri veya bu fiillerden birini işleyecek olursa, onun bu fiil veya fiilleri işlemesine engel olacak imanın kalbinde bulunmadığı anlaşılır ve o kişi mümin olma vasfını yitirmiş, buna karşılık bilfiil zina işleyerek, yahut bilfiil hırsızlık ederek, yahutta bilfiil içki içerek zani, hırsız veya içkici vasfını kazanmış olur. Allah, Müslümanları, bu çeşit haram fiilleri işleyerek iman vasfını yitiren kulları olmaktan muhafaza buyursun. Amin.

6 Ancak nikahla kendilerine eş olarak aldıkları kadınlar veya efendisi oldukları cariyeler bu hükmün dışındadır. Onlarla karı-koca ilişkisinde bulunmalarında hiçbir sakınca yoktur. Bunlar kendilerine helal kılınmıştır ve aralarındaki bu ilişkiden dolayı elbette kınanacak değillerdir.

7 Fakat kim de bunun dışında başkalarıyla ilişkide bulunacak yollar aramaya kalkar ve mesela herhangi bir kadınla muvakkat evlenme de denilen muta nikahı ile belirli bir süre için ilişkiye girmek isterse, yahut nikahlı eşi veya cariyesi olmayan kadınların peşine düşerse, onun bu davranışı, haddi aşmak ve meşru yolların dışına çıkmak manasına gelir ki bu da helal olmayan bir davranıştır.

8 Keza o müminler, emanete hiçbir surette hiyanetlik etmezler ve ahitlerine saadık kalıp verdikleri sözden asla geri dönmezler. Ve bilirler ki kendilerine emanet olunan bir şeyi sahibine iade etmeyip ona sahip çıkmak ve verilen sözde durmayıp onu yerine getirmemek, münafıklıktan başka bir şey değildir. Nitekim Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih*, I. 14), Müslim (*Sahih*, I. 78) ve Tirmizî (*Sünen*, V. 19)'nin Ebû Hureyre (ra) tarikiyle naklettikleri bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Münafığın alameti üçtür: Konuştuğu zaman yalan söyler; vaadettiği zaman vaadinden döner; emanet olunduğunda hıyanetlik eder."*. Yine üç musannıfın aynı cilt ve sahifelerde Abdullah İbn Amr (ra) tarikiyle naklettikleri başka bir hadisinde de şöyle buyurmuştur: *"Dört şey vardır ki kimde bulunursa halis münafık olur. Kimde bunlardan bir parça olursa, onu terkedinceye kadar, kendisinde münafıklıktan bir parça kalmış demektir. (Bu dört şey): Kendisine bir şey emanet olunduğunda hıyanetlik eder; bir şey söylediği zaman yalan söyler; ahdettiği zaman ahdinde durmaz; husumet ettiği zaman da haktan ayrılır."*.

9. Bu müminler namazlarını usul ve erkânına riayet ederek vaktinde kılarlar; hiçbir namazı geçirmezler. Buhârî (*Sahih*, I. 134; III. 134; VII. 69; VIII. 212), Müslim (*Sahih*, I. 89, 90), Tirmizî (*Sünen*, I. 326; IV. 310), Nesâ'î (*Sünen*, I. 293) ve Ahmed İbn Hanbel (*Musned*, I. 410, 419)'in naklettikleri bir hadiste de Abdullah İbn Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: *"Resulullah (sas.)'e, Allah katında en sevimli amel hangisidir? diye sordum. Vaktinde kılınan namazdır, buyurdu. Sonra hangisi? dedim. Anaya babaya iyilik etmektir, buyurdu. Sonra hangisi? dedim. Allah yolunda cihaddır, buyurdu."*.

Allah Teâlâ, yukarıdaki ayetlerinde, müminleri kurtuluşa erdiren güzel sıfatları saymaya, namazlarında huşu duyanları zikrederek namazla başlamış ve yine namazla bitirmiştir. Bu, hiç şüphesiz, namazın Allah katında ne derece önemli bir ibadet olduğunun apaçık delilini teşkil eder. Hazreti Peygamber de Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, V. 277, 282) ve İbn Mâce (*Sünen*, I. 118-119) tarafından nakledilen bir hadisinde namazın bu önemine işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Dosdoğru olun; ancak bunu tam olarak yapamıyacaksınız. Şunu iyi bilin ki amellerinizin en hayırlısı namazdır. Namazı, mümin olandan başkası korumaz."*.

Allah Teâlâ, müminleri kurtuluşa erdiren bu sıfatları zikrettikten sonra, onların ulaşacakları güzel akibeti de açıklamış ve şöyle buyurmuştur:

10 İşte, yukarıda zikredilen sıfatların sahibi olarak kurtuluşa ererek asıl varis olanlar, bu müminlerdir.

11 Bunlar, Firdevs cennetlerinin varisi olacak ve bu cennetlere girip yerleştikten sonra ebediyyen orada kalacaklardır. Bu cennetler, Hazreti Peygamber'in de bir hadisinde belirttiği üzere, cennetlerin en üstünüdür. Buhârî (*Sahih,* III. 202) ve Tirmizî (*Sünen,* IV. 675) tarafından nakledilen bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"...Allah'tan cenneti istediğinizde, Firdevs'i isteyin. Zira Firdevs, cennetin en üstünü ve ortasıdır. Cennetin nehirleri oradan fışkırır ve üzerinde Rahmân'ın Arş'ı vardır."*.

Buna benzer bir ayet, Meryem suresinde yer almıştır. Bu surenin 63. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kullarımızdan Allah korkusuna sahip olanları mirasçı kılacağımız cennet budur."*. Zuhruf suresinin 72. ayeti de aynı manadadır: *"Yapmış olduklarınıza karşılık size miras bırakılan cennet işte budur."*. Yukarıdaki ayetlerde de açık açık ifade edildiği gibi müminlerin mirasçı olacakları bu cennet, dünyada iken namazlarını huşu içinde kılan, vakitlerini boş ve faydasız meşgalelerle geçirmeyen, zekatını veren, ırz ve namusunu koruyan, helali olan eşlerinden başkasına meyletmeyen, emanete hıyanetlik etmeyen, ahitlerine sadık kalan, usul ve erkânına riayet ederek namazlarını vaktinde kılan müminler için Allah Teâlâ'nın hazırladığı güzel bir akibettir. Bu, aynı zamanda, müminlerin hiç değişmeyecek olan kurtuluşlarıdır.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ﴿١٣﴾ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ
عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ اَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا اٰخَرَ
فَتَبَارَكَ اللّٰهُ اَحْسَنُ الْخَالِقِينَ ﴿١٤﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ بَعْدَ ذٰلِكَ لَمَيِّتُونَ ﴿١٥﴾ ثُمَّ اِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ تُبْعَثُونَ ﴿١٦﴾

[12] Şu bir gerçektir ki biz, insanı çamurun safından yarattık.

[13] Sonra onu sağlam bir kalış yerinde, bir nutfe yaptık.

[14] Sonra nutfeyi asılı bir hücre kümesine çevirdik; hücre kümesini bir et parçası haline getirdik; et parçasından kemik yarattık; kemiğe et giydirdik; nihayet onu bambaşka bir varlık olarak inşa ettik. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir.

[15] Sonra siz, bunun arkasından mutlaka öleceksiniz.

[16] Sonra, kıyamet günü yeniden diriltileceksiniz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlerin kurtuluşa erdiklerini zikrederek onları kurtuluşa erdiren ve Firdevs cennetlerine varis kılarak bu cennetlerde ebediyyen kalmalarını sağlayan üstün sıfatları, amel ve ibadetleri beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, gerçek manada ibadet olunmaya layık yegane yaratıcı olan İlahın varlığını ve hudutsuz kudretini tanıtan delilleri ve bu delillerin başında, insanın yaratılış safhalarını zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[12] Şu bir gerçektir ki biz, insanı çamurun safından yarattık.

[13] Sonra onu sağlam bir kalış yerinde, bir nutfe yaptık.

[14] Sonra nutfeyi asılı bir hücre kümesine çevir-

dik; hücre kümesini bir et parçası haline getirdik; et parçasından kemik yarattık; kemiğe et giydirdik; nihayet onu bambaşka bir varlık olarak inşa ettik. Yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir.

15 Sonra siz, bunun arkasından mutlaka öleceksiniz.

16 Sonra, kıyamet günü yeniden diriltileceksiniz.

12 Allah Teâlâ, bu ilk ayetinde, insanı ilk defa süzme bir çamurdan, yahut çamurun safından yarattığını haber vermiştir ki bu bile, Allah Teâlâ'nın varlığını, birliğini ve hudutsuz kudretini ispat etmek için yeterli bir delildir. Zira ilk insanın yaratılışı, basit bir ifadeyle, daha önce hiç benzeri olmayan bir varlığın önce icat edilip sonra da ham madde olarak toprak veya süzme çamur kullanılması ve ona belirli bir şekil verilmesinden ibarettir. Ancak bu ifade, yeni bir şey imal etmeyi düşünen biz insanlar için geçerli olsa bile, Allah Teâlâ için elbette söz konusu değildir. Başka bir ifadeyle, O'nun, böyle bir varlığı yaratmak için uzun uzun düşünmesine, plan ve projeler hazırlamasına, sonra da imal safhasına geçerek birtakım alet ve edevat ile çamur hazırlayıp onu insan şeklinde bir heykel haline getirdikten sonra ona ruh verip canlandırmasına elbette gerek yoktur. Zira O bir şeyi yaratmayı murat ettiği zaman, ona sadece "Ol" demesi yeterlidir; ona "Ol" dediği zaman, o da hemen oluverir. İşte bu, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretinin ve bu kudretle şekil verilmiş canlı bir varlığın vücut bulmasını sağlayan hudutsuz ilminin apaçık delilidir.

Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde yer alan ayetlerinde de açıklandığı üzere, süzme çamurdan yaratılan bu ilk insan, Adem'den (as) başkası değildir. Bu ayetlerden bazısı şöyledir: *"...Adem'i topraktan yaratmış, sonra ona "Ol" demiştik; o da hemen oluvermişti."*. (Âl-i İmrân suresi, 59). Allah Teâlâ, bütün meleklere Adem'e secde etmelerini emrettiği zaman, hepsi secde etmiş, yalnız İblis etmemişti. Rabbi ona secde etmesine engel olan şeyi sorduğu zaman, İblis şu cevabı vermişti: *"...Ben Adem'den hayırlıyım; çünkü beni ateşten yarattın; onu ise, çamurdan yarattın."*. (Â'râf suresi, 12). Aynı manadaki başka bir ayet, İsra suresinde yer almıştır. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Biz, meleklere, Adem'e secde edin, demiştik de, İblis dışında hepsi secde etmiş, İblis de "Çamurdan yarattığın kimseye secde mi edeyim?" demişti."*. (Ayet, 61).

13 Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde de açıklandığı gibi Adem (as), ilk insan olarak çamurdan yaratılmıştır ve onun yaratıldığı yer cennettir. Adem'in yaratılışından sonra Allah Teâlâ cennette onun için bir de eş yaratmış ve Bakara suresinin 35. ayetinde de açıklandığı üzere ona şöyle buyurmuştur: *"Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin ve dilediğiniz yerde O'nun nimetlerinden bol bol yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz."*. Ancak şeytan onları yalnız bırakmamış, Â'râf suresinin 20. ve daha sonraki ayetlerinde de açıklandığı gibi onlara hile ile yaklaşarak cennetten tardedilmelerini sağlamıştır. Allah Teâlâ bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Ne var ki şeytan, kendilerine kapatılmış olan avret yerlerini onlara göstermek için içlerine vesvese sokmuş ve şöyle demişti: "Bu ağacı, Rabbiniz, sadece iki melek, yahut ebedî kalıcılardan olmamanız için menetti."*. *Bir de onlara "Ben size nasihat edicilerdenim." diye yemin etmişti. Böylece onları hile ile (bulundukları mevkiden) indirmişti. Adem ve eşi, ağacı tattıkları anda, avret yerleri kendilerine görünmüş, onlar da cennet yapraklarından üzerlerine örtmeye başlamışlardı. Rableri de onlara şöyle hitabetmişti: "Bu ağaçtan sizi menetmedim mi ve şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi? Onlar da şöyle demişlerdi: "Rabbimiz! Kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen, mutlaka hüsrana uğrayanlardan oluruz."*. *(Rableri onlara şöyle) buyurmuştu: "Birbirinize düşman olarak inin. Yeryüzünde (belirli) bir süreye kadar sizin için yerleşebileceğiniz bir mekan ve geçinebileceğiniz bir ni-*

met bulunacaktır.". Ve yine buyurmuştu ki: "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız.".

Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi Adem ve eşi Havva, yeryüzüne indirilmişler ve Rableri tarafından takdir olunan belirli sürelerle orada yaşamaya, orada ölmeye ve yine orada yeniden diriltilmeye mahkum edilmişlerdir. Yeryüzünde kaldıkları sürece Allah Teâlâ'nın kendilerine ihsan ettiği evlatlara da sahip olmuşlar ve onlara da dünyada yaşamayı öğretmişlerdir.

Ancak Allah Teâlâ'nın onlara ihsan ettiği bu evlat, Adem gibi çamurdan yaratılmamış, fakat Adem'in sülbündeki bir sperm ile eşi Havva'nın rahmindeki bir yumurtanın birleşmesi neticesinde hasıl olan ve *nutfe* denilen bir bileşimin gelişip büyümesi neticesinde bu çocuk meydana gelmiştir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Adem'i saf çamurdan yarattığını haber verdikten sonra, bu ayetinde, onun çocuğunu, sağlam bir kalış yerinde, yani ana rahminde bir *nutfe* yaptığını açıklamıştır. Mürselât suresinin 20-23. ayetlerinde de bu manadaki açıklamayı görmek mümkündür: *"Sizi basit bir sudan yaratıp belirli bir süreye kadar sağlam bir yere (ana rahmine) yerleştirmedik mi? Bunu biz takdir ettik..."* Bu konuyla ilgili olarak, Secde suresinin 7-9. ayetlerinde daha geniş bir açıklama yer almıştır. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Her şeyin yaratılışını güzel yapan, insanı yaratışına çamurdan başlayan, sonra neslini hakir bir sudan, bir meniden meydana getiren; sonra (organlarına) şekil veren, ruhundan ona üfleyen, böylece size kulaklar, gözler ve kalpler veren işte O'dur. Buna rağmen ne kadar az şükrediyorsunuz.".*

14 Allah Teâlâ, ilk insanı, yani Adem'i saf çamurdan, onun yavrusunu ise, hakir bir sudan, yani meniden yaratıp *nutfe* olarak sağlam bir yere, yani ana rahmine yerleştirdiğini haber verdikten sonra, dünyaya gelecek olan insan yavrusunun gelişme safhalarını açıklamaya devam etmiş ve şöyle buyurmuştur:

Ana rahminde erkek sülbündeki sperm ile dişi yumurtayı birleştirerek *nutfe* haline getirdikten bir süre sonra, *nutfe*'yi, rahim cidarına asılı bir *alak*, veya hücre kümesi yaptık. Yine belirli bir süre geçtikten sonra, bu hücre kümesini *mudğa*'ya, yani şekli ve şemaili olmayan bir et parçasına dönüştürdük. Belirli bir süre sonra, bu et parçasından kemik yarattık ve bu kemiği de etle kapladık. Daha sonra ona ruhumuzdan üfleyerek, ana rahminde hareket eden, sağa sola tekmeler atan, gören, duyan ve hisseden bambaşka bir varlık yaptık. Kudretiyle, ilmiyle ve hikmetiyle yaratanların en güzeli olan Allah ne yücedir.

Bu ayet-i kerimede açıklanan Ademoğlunun yaratılış safhaları, Hazreti Peygamber'in Buhârî (*Sahih,* IV. 78, 103; VII. 210), Müslim (*Sahih,* IV. 2036), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 530), Tirmizî (*Sünen,* IV. 446) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 39) tarafından nakledilen ve hadisçiler arasında mütevatir olarak kabul edilen bir hadisinde de açıklanmıştır. Hadisi Hazreti Peygamber'den rivayet eden Abdullah İbn Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: Daima doğruyu söyleyen ve kendişsine de daima doğrusu söylenmiş olan Resulullah (sas.) buyurdu ki: *"İçinizden biri, anasının karnında kırk gün içinde cemolunur (ve nutfe haline gelir). Sonra (bu nutfe), aynı süre içinde alak (hücre kümesi) haline gelir. Sonra aynı süre içinde (yani üçüncü kırk günde) mudğa (bir et parçası) olur. Bundan sonra (ki kırk günde) Allah (ana rahmine) bir melek gönderir. Bu melek (gelişmekte olan insan yavrusu hakkında) dört şeyi yazmakla emrolunmuştur: O yavrunun rızkı, eceli, şaki veya said olacağı..."*

15 Allah Teâlâ, Adem'in cennette saf çamurdan, Ademoğlunun ise Adem ve eşi Havva'nın yeryüzüne gönderilmelerinden sonra ana rahminde değişik bir şekilde yaratıldığını açıkladıktan sonra, bu şekilde yaratılan bütün insanların dünyada bir süre yaşadıktan sonra mutlaka öleceklerini haber vermiştir ki bu süre, yine Allah tarafından takdir olunan bir süre olup, onun dolmasıyla insanın dünya hayatı da sona erecektir. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz hadisinde de

Hazreti Peygamber, üçüncü kırk günden sonra ana rahmine gönderilen meleğin, doğacak insan yavrusuyla ilgili dört şeyi yazmakla emrolunduğunu haber vermiştir ki bu dört şeyin ikicisi, o yavrunun ecelidir. Bu, bir manada, dünyaya gelecek olan insanın o gelmeden önce ecelinin melek tarafından yazılıp tespit edilmiş olmasıdır. Bu tespit, hiç şüphesiz, o insanın eceliyle ilgili olarak Allah Teâlâ'nın hudutsuz ilmi içindeki bilgiye denk bir tespittir ve bunun değişmesi asla mümkün değildir. Daha açık bir ifadeyle Allah, dünyada hayat verdiği bir insanın kaç sene, kaç ay, kaç gün ve kaç saat yaşayacağını bilir; bu süre tamam olduktan sonra da o insan ölür. Onun ne bir saat fazla yaşaması ne de bir saat evvel ölmesi mümkün değildir. Yunus suresinin 49. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...Her ümmetin bir eceli vardır; ecelleri gelince, ne bir saat gecikirler; ne de öne geçerler."*.

16 Kıyâmet günü gelince de, ölmüş olan bütün insanlar hesap ve ceza için yeniden dirilirler ve kabirlerinden çıkarlar. Öldükten sonra toprağa gömülmüş olan insan vücudunun toprak altında çürümüş ve etlerinin dökülmüş olması, hiçbir şeyi değiştirmez. İnsanı ilk defa hiç yoktan yaratıp vareden Allah Teâlâ, onu ölümünden sonra yeniden diriltip eski haline getirmekte elbette güçlük çekmez. Nitekim Yâsîn suresinin 78-79. ayetlerinde *"...çürümüş olduğu halde bu kemikleri kim diriltecek?"* diyen inançsızlara Peygamber'i vasıtasıyle verdiği cevapta Allah Teâlâ bu gerçeği açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Onları ilk defa yoktan varedip yaratan, diriltir. O, bütün yaratmayı hakkıyla bilendir."*. İşte bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretinin ve her şeyi çepeçevre kuşatan ilminin apaçık delilleridir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا فَوْقَكُمْ سَبْعَ طَرَآئِقَ ۖ وَمَا كُنَّا عَنِ الْخَلْقِ غَافِلِينَ ﴿١٧﴾ وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً بِقَدَرٍ
فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ ۖ وَإِنَّا عَلَىٰ ذَهَابٍ بِهِ لَقَادِرُونَ ﴿١٨﴾ فَأَنْشَأْنَا لَكُمْ بِهِ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَأَعْنَابٍ
لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَجَرَةً تَخْرُجُ مِنْ طُورِ سَيْنَآءَ تَنْبُتُ بِالدُّهْنِ
وَصِبْغٍ لِلْآكِلِينَ ﴿٢٠﴾ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً ۖ نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ
كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٢١﴾ وَعَلَيْهَا وَعَلَى الْفُلْكِ تُحْمَلُونَ ﴿٢٢﴾

17 Şu da bir gerçek ki biz, sizin üzerinizdeki yedi tabaka göğü de yarattık ve yaratılanlardan hiçbir surette gafil olmadık.

18 Gökten kafi miktarda bir su indirdik ve onu yerde tuttuk. Biz onu gidermeye de elbet kadiriz.

19 İşte o su ile, sizin için içinde yiyip durduğunuz birçok meyveler bulunan hurma ve üzüm bağları yetiştirdik.

20 Keza Tur-i Sina'da çıkan ve yiyenlere yağ ve katık veren zeytin ağacını da (yetiştirdik).

21 Ehli hayvanlarda da sizin için mutlaka bir ibret vardır. Karınlarındaki sütten size içiriyoruz. Onlarda sizin için pek çok menfaat vardır ve onlardan yiyip duruyorsunuz

22 Hem o hayvanlarda ve hem de gemilerde taşınıp durmaktasınız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, ibadet olunmaya layık yegane yaratıcı İlah olarak hudutsuz kudretinin delillerini ve bu delillerin ilki olarak insanın yaratılış safhalarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde bu delilleri zikretmeye devam etmiş ve yedi tabaka göğün yaratılışı, yeryüzünde çeşitli nebatların ve meyvelerin yetişmesini sağlayan suyun gökten indirilişi ve etinden, sütünden, yününden faydalanılan ve binit olarak kullanılan hayvanların yaratılışı gibi üç çeşit delile daha işaret etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[17] Şu da bir gerçek ki biz, sizin üzerinizdeki yedi tabaka göğü de yarattık ve yaratılanlardan hiçbir surette gafil olmadık.

17 Allah Teâlâ, bu ayetinde, insanoğluna hitap ederek buyurmuştur ki: Ey insanoğlu! Andolsun ki biz, sizin üzerinizde yedi tabaka göğü de yarattık Gerek bu yedi tabaka gök olsun gerekse yarattığımız diğer varlıklar olsun, biz bunların hiçbirinden gafil değiliz. Yarattığımız her varlığın ne için yaratıldığını, görevlerinin ne olduğunu ve ne gibi faydalar sağlayacağını elbette çok iyi biliriz ve bu görevlerin aksamadan yürütülmesini sağlarız. Fâtır suresinin 41. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Yerlerinden oynamamaları için gökleri ve yeri Allah tutmaktadır. Onlar yerlerinden oynarsa, Allah'tan başka hiç kimse onları tutamaz. Onun içindir ki Allah, Halim'dir; çok bağışlayıcıdır."*. Allah Teâlâ, Hadîd suresinin 4. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine istiva eden, yere gireni ve yerden çıkanı, gökten ineni ve göğe çıkanı bilen O'dur. Nerede olursanız, O sizinle beraberdir. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir."*. En'âm suresinin 59. ayeti de, Allah Teâlâ'nın her şeyi çepeçevre kuşatan hudutsuz ilmiyle ilgilidir. Bu ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Gaybın anahtarları O'ndadır ve onları O'ndan başkası bilmez; karada ve denizde olan her şeyi bilir; hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin; yeryüzünün karanlıklarında hiçbir dane, hiçbir yaş ve kuru olmasın ki apaçık kitapta bulunmasın."*.

Kur'an-ı Kerim'in birçok ayetinde, göklerin yaratılışının, yerin ve insanoğlunun yaratılışıyla birlikte zikredildiği görülür. Mesela Ğâfir (Mümin) suresinin 57. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir iştir. Fakat insanların çoğu bilmez."*. Secde suresinin 4. ayeti de aynı şekilde gelmiştir: *"Gökleri, yeri ve bu ikisi arasındaki şeyleri altı günde yaratan, sonra da Arş üzerine istiva eden Allah'tır..."*

Bu ayet-i kerimenin bir benzeri, Nûh suresinde de yer almıştır. Bu surenin 15. ayetinde, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Görmüyor musunuz, Allah, yedi kat göğü nasıl yaratmış"*? Keza Talâk suresinin 12. ayeti de aynı manadadır: *"Yedi göğü ve yerden de bir o kadarını yaratan Allah'tır. Allah'ın her şeye kadir olduğunu ve Allah'ın her şeyi ilimle kuşattığını bilmeniz için Allah'ın emri bunlar arasında iner durur."*. Allah Teâlâ, yedi tabaka göğün yaratılışını, hudutsuz kudretinin bir delili olarak zikrettikten sonra, diğer delillerin zikrine geçmiş ve bu cümleden olarak, gökten indirilen suyu ve onun faydalarını açıklamıştır:

[18] Gökten kafi miktarda bir su indirdik ve onu yerde tuttuk. Biz onu gidermeye de elbet kadiriz.

[19] İşte o su ile, sizin için içinde yiyip durduğunuz birçok meyveler bulunan hurma ve üzüm bağları yetiştirdik.

[20] Keza Tur-i Sina'da çıkan ve yiyenlere yağ ve katık veren zeytin ağacını da (yetiştirdik).

[21] Ehli hayvanlarda da sizin için mutlaka bir ibret vardır. Karınlarındaki sütten size içiriyoruz. Onlarda sizin için pek çok menfaat vardır ve onlardan yiyip duruyorsunuz.

[22] Hem o hayvanlarda ve hem de gemilerde taşınıp durmaktasınız.

18 Allah Teâlâ, gökleri ve yeri yarattığı gibi, göklerde su taşıyacak bulutları da yaratmış ve bu bulutlardan hem toprakların sulanması hem de insanların içmeleri için kafi miktarda gökten su indirmiştir. Bu suyu, ihtiyacı olan yerlere bulutlarla taşıyarak o yerlerin ihtiyaçlarından fazla veya eksik olmamak üzere yağmur olarak indirmiş ve yeryüzünü kaplayan bitkilerin sulanmalarını, insan ve hayvan gibi diğer canlıların da o sudan içmelerini sağlayarak su ihtiyaçlarını gidermiştir. Bulutlardan ihtiyaçtan fazla suyun inmesi, nasıl sellere ve sel altında kalan yerlerin harap olmasına yol açarsa, ihtiyacın altında su alan veye hiç su alamayan yerlerin de kuraklık yüzünden aynı şekilde harap olmasına sebep olur. Bunun içindir ki her bölgeye su taşıyan bulutlardan, o bölgenin ihtiyacı kadar su indirilmiş ve o bölgelerin fazla sudan veya susuzluktan zarar görmeleri önlenmiştir. Allah Teâlâ'nın, gökten inen suları, hem toprak altında hem de toprak üstünde tuttuğu yerler de olmuş, toprak altındaki sulardan kuyu kazılarak istifade edildiği gibi, toprak üstü sular da, nehirler veya ırmaklar halinde, suyu daha az olan yerlere akıtmak suretiyle oraların da sulanmalarını sağlamıştır.

19 İşte Allah Teâlâ, gökten indirdiği o su ile, yeryüzünü yeşillikler arasında rengarenk çiçekleriyle cennet bahçelerine çevirirken, içlerinde, insanların severek yiyip faydalandıkları üzüm, incir, hurma gibi çeşit çeşit meyvelerin yetiştiği bağ ve bahçeler yaratmıştır. Bu manada başka bir ayet de Nahl suresinde yer almıştır: Allah Teâlâ bu surenin 10. ayetinde *"Sizin için gökten su indiren de Allah'tır. İçilecek su ondandır; hayvanlarınıza yedirdiğiniz ağaçlar da ondandır."* buyurduktan sonra, 11. ayetinde, kulları için yetiştirilen meyveleri zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"O su ile Allah, sizin için ekin, zeytin, hurma üzüm ve her çeşit meyveleri bitirir. Bunlarda, düşünen kimseler için muhakkak bir ibret vardır."*.

20 Allah Teâlâ'nın gökten indirdiği o su ile insanlar için yetiştirdiği başka bir ağaç da, daha çok Tur-i Sina'da görülen zeytin ağaçlarıdır. Bu ağaçlarda yetişen zeytin, hem ekmeğe katık edilen hem de yemeklerde kullanılmak üzere yağı çıkarılan bir meyvedir. Allah Teâlâ bu meyveyi, bir evvelki ayet-i kerimede zikrettiği meyvelerden ayırmış ve bu ayetinde zikretmek suretiyle ona ayrı bir değer atfetmiştir. Bu da zeytinin, o devirlerde sadece Tur-i Sina'da yetişen ve daha sonraları Sina Dağı'ndan etrafa yayılmaya ve tanınmaya başlayan bir meyve olduğu kanaatini uyandırmaktadır. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

21 Deve olsun, sığır, koyun ve diğer ehlî hayvanlar olsun, Allah'ın yarattığı ve insanların da etinden, sütünden, yağından, yününden ve derisinden faydalandıkları çeşitli hayvanlarda da aklını kullanabilen insanlar için alınması gereken pek çok ibretler vardır. Allah'ın varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine delalet eden bu nimetleri yaratarak kullarının faydalanmaları için önlerine koyan Rablerine, bu insanların nankörlük etmek yerine, onları kendileri için yaratan Rablerine şükretmeleri gerekmez mi? Nitekim Allah Teâlâ, Yâsîn suresinin 71-73. ayetlerinde müşriklerin bu nankörce davranışlarını da bahis konusu ederek şöyle buyurmuştur: *"O müşrikler, ellerimizin yapıp da kendileri için yarattığımız ve onların da sahibi oldukları şu hayvanları hiç görmüyorlar mı? Onları kendileri için uysallaştırmışızdır da binekleri onlardandır; bir kısmının da etini yerler. Onlar için bu hayvanlarda birçok menfaatler ve içecekler vardır. Böyle olduğu halde hiç şükertmeyecekler mi"?*

22 Keza bu hayvanları binek olarak kullandıkları gibi, ağır yüklerini de onlar vasıtasıyla bir beldeden başka bir beldeye taşırlar. Denizlerde yüzen gemileri de aynı işlerde kullanırlar ve hem onlara binerler hem de yüklerini naklederler. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak Nahl suresinin 5-7. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *" (Allah) hayvanları da yaratmıştır ve onlarda sizin için ısı verici maddeler ve faydalar vardır; ve siz onlardan yersiniz. Akşamları meradan getirdiğinizde ve*

sabahları meraya gönderdiğinizde, sizin için onlarda bir güzellik vardır. Ancak güçlükle varabileceğiniz bir ülkeye yüklerinizi bu hayvanlar taşır. Rabbiniz, şüphesiz çok şefkatlidir, çok merhametlidir.".

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ اَفَلَا تَتَّقُوْنَ ﴿٢٣﴾ فَقَالَ الْمَلَؤُا
الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ مَا هٰذَآ اِلَّا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ ۙ يُرِيْدُ اَنْ يَّتَفَضَّلَ عَلَيْكُمْ ۭ وَلَوْ شَاۗءَ اللّٰهُ لَاَنْزَلَ مَلٰۗىِٕكَةً ۚ مَا
سَمِعْنَا بِهٰذَا فِيْٓ اٰبَاۗىِٕنَا الْاَوَّلِيْنَ ۚ ﴿٢٤﴾ اِنْ هُوَ اِلَّا رَجُلٌۢ بِهٖ جِنَّةٌ فَتَرَبَّصُوْا بِهٖ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِيْ
بِمَا كَذَّبُوْنِ ﴿٢٦﴾ فَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ اَنِ اصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا فَاِذَا جَاۗءَ اَمْرُنَا وَفَارَ التَّنُّوْرُ ۙ فَاسْلُكْ فِيْهَا
مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ عَلَيْهِ الْقَوْلُ مِنْهُمْ ۚ وَلَا تُخَاطِبْنِيْ فِي الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ۚ اِنَّهُمْ مُّغْرَقُوْنَ
﴿٢٧﴾ فَاِذَا اسْتَوَيْتَ اَنْتَ وَمَنْ مَّعَكَ عَلَى الْفُلْكِ فَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِيْ نَجّٰىنَا مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٢٨﴾ وَقُلْ
رَّبِّ اَنْزِلْنِيْ مُنْزَلًا مُّبٰرَكًا وَّاَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِيْنَ ﴿٢٩﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ وَّاِنْ كُنَّا لَمُبْتَلِيْنَ ﴿٣٠﴾

23 Nuh'u kavmine göndermiştik de, onlara şöyle demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. Hiç sakınmaz mısınız"?

24 Kavminin küfreden ileri gelenleri de demişlerdi ki: "Bu (adam), sizden üstün olmak isteyen sizin gibi bir insandan başka bir şey değil. Eğer Allah dileseydi melekler gönderirdi. İlk atalarımızdan bunu hiç işitmemiştik.".

25 "O, kendisinde delilik bulunan bir adamdan başkası değildir. Bu itibarla onu bir süre göz altında bulundurun.".

26 Nuh ise. şöyle demişti: "Rabbim! Onların beni yalanlamalarına karşı bana yardım et.".

27 Biz de ona şunu vahyetmiştik: "Nezaretimiz altında ve vahyimize göre bir gemi yap. Emrimiz gelip sular kaynayınca, her cinsten birer çiftle, aleyhlerine hüküm verilmiş olanlar dışında, aileni gemiye sok. Zulmedenlerin bağışlanmaları için bana başvurma. Onlar boğulacaklardır.".

28 "Sen ve seninle beraber olanlar gemiye yerleşince de, bizi zalim kimselerden kurtaran Allah'a hamdolsun, de.".

29 Ve yine de ki: "Rabbim! Beni mübarek bir yere indir. Sen, indirenlerin en hayırlısısın.".

30 Biz, her ne kadar onları imtihan etmiş olsak bile, bunda, (insanlar için) ibretler vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, hudutsuz kudretinin delillerinden olmak üzere, yedi tabaka göğün yaratılışını, yeryüzünde çeşitli nebatların ve meyvelerin yetişmesini sağlayan suyun gökten indirilişini ve etinden, sütünden, yününden faydalanılan ve binit olarak kullanılan hayvanların yaratılışını ve denizlerde taşıma aracı olarak kullanılan gemileri zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, geçmiş Peygamberler'den Nûh'un (as) kafir kavmiyle olan kıssasını ve bu arada daha önce sözü edilen ve iman etmiş olanları tufandan kurtaracak olan bir geminin nezareti altında ve vahyinin ışığında nasıl yapıldığını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[23] Nuh'u kavmine göndermiştik de, onlara şöyle demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. Hiç sakınmaz mısınız"?

[24] Kavminin küfreden ileri gelenleri de demişlerdi ki: "Bu (adam), sizden üstün olmak isteyen sizin gibi bir insandan başka bir şey değil. Eğer Allah dileseydi melekler gönderirdi. İlk atalarımızdan bunu hiç işitmemiştik.".

[25] "O, kendisinde delilik bulunan bir adamdan başkası değildir. Bu itibarla onu bir süre göz altında bulundurun.".

23 Nûh (as), Allah'a şirk koşarak küfründe direnen kavmini uyarmak ve Allah'ın şiddetli azabını haber vererek onları tehdit etmek, sonra da Allah'ın hak olan yoluna davet etmek için Rabbi tarafından kavmine bir elçi olarak gönderildiği zaman, onlara şöyle demişti: Ey kavmim! Ben sizi, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmenizi hatırlatarak O'nun hak olan yoluna davet etmek ve bu davete uymadığınız takdirde, üzerinize inecek şiddetli bir azabı size haber vermek için Allah tarafından gönderilen bir elçiyim. Bana kulak verin ve dediklerimi yapın. Aksi halde en kısa zamanda üzerinize inecek bu İlahî azabın gelişini bekleyin. Siz, Allah'tan ve O'nun bu azabından hiç korkmuyor musunuz?

24 Ne var ki Nûh'un (as) bu sözleri, kafir kavminin ileri gelenlerini kızdırmış ve onu küçük görerek şöyle konuşmuşlardı: Kendisini bizden ve sizden daha farklı ve daha üstün gören bu adam da kim oluyor? Nihayet o da bizim veya sizin gibi bir insan değil mi? Fakat o, Peygamberlik iddiasıyla kendisini bizden çok farklı ve çok üstün görüyor ve bize yol göstermeye kalkıyor. Oysa Allah, bize bir Peygamber göndermeyi murat etmiş olsaydı, bizim içimizden bizim gibi bir insan değil, fakat kendi katından bir melek gönderir ve onu elçi yapardı. Zira melek, kendi cinsinden olmayan insanları imana davet etme yönünden daha uygun ve insanlar üzerinde daha farklı bir tesir bırakması itibariyle daha güvenilir ve sözlerinde daha sadık olurdu. Biz, Allah'ın, bizim gibi bir insanı seçip insanlara Peygamber olarak gönderdiğini daha önce atalarımızdan hiç duymamıştık. Şimdi bunu, ilk defa Nûh denen bu adamdan duyuyoruz.

25 Öyle anlaşılıyor ki Nûh, kendisinin Allah tarafından gönderildiğine inanan deli bir adamdır. Bu itibarla sabırlı olun ve onu bir süre gözaltında tutun. Daha sonra belki aklı başına gelir de yaptıklarının yanlış olduğunu anlar ve sizin dininize geri döner.

Aslında kavmin ileri gelenleri tarafından halka söylenen bu sözlerin gerçekle hiçbir ilgisi yoktu ve bunlar, sadece küfür ve gururdan kaynaklanıyordu. Onlar da çok iyi biliyorlardı ki Nûh, kavim içerisinde aklının üstünlüğü, sözlerinin doğruluğu ve siretinin düzgünlüğüyle tanınmış bir kişiliğe sahipti ve hiç kimse, hiçbir zaman onun yalan söylediğine şahit olmamıştı.

[26] Nuh ise, şöyle demişti: "Rabbim! Onların beni yalanlamalarına karşı bana yardım et.".

[27] Biz de ona şunu vahyetmiştik: "Nezaretimiz altında ve vahyimize göre bir gemi yap. Emrimiz gelip sular kaynayınca, her cinsten birer çiftle, aleyhlerine hüküm verilmiş olanlar dışında, aileni gemiye sok. Zulmedenlerin bağışlanmaları için bana başvurma. Onlar boğulacaklardır.".

[28] "Sen ve seninle beraber olanlar gemiye yerleşince de, bizi zalim kimselerden kurtaran Allah'a hamdolsun, de.".

[29] Ve yine de ki: "Rabbim! Beni mübarek bir yere indir. Sen, indirenlerin en hayırlısısın.".

[30] Biz, her ne kadar onları imtihan etmiş olsak bile, bunda, (insanlar için) ibretler vardır.

26 İmana daveti karşısında kavminin takındığı bu ters tavırdan ümitsizliğe kapılan Nûh, uzun süre sabrettikten sonra, onlardan olumlu bir ce-

vap çıkmayacağını anlayınca, Rabbine niyazda bulunarak O'nun yardımını dilemiş ve: Rabbim! Onların beni yalanlamalarına karşı benden yardımını esirgeme ve eğer imana yönelmeyip küfür üzerinde direneceklerse, yeryüzünde onlardan bir tane bile kalmaksızın hepsini helak et, diye dua etmiştir. Bu ayet-i kerimede Nûh'un duası *"Rabbim! Onların beni yalanlamalarına karşı bana yardım et."* sözleriyle zikredilmiş, Kamer suresinin 10. ayetinde *"Ben yenildim; bana yardım et."*, Nûh suresinin 26-28. ayetlerinde de *"Rabbim! Yeryüzünde kafirlerden tek bir kişi bırakma. Eğer sen onları bırakacak olursan, kullarını yoldan çıkarırlar; kötülerden ve kafirlerden başka da çocuk doğurmazlar. Rabbim! beni, anamı babamı, mümin olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla; zalimlere de helaktan başka bir şey verme."* diye dua ettiği açıklanmıştır.

27 Allah Teâlâ onun bu duasına icabet etmiş ve bir gemi yapmasını emrederek şöyle buyurmuştur: Ey Nûh! Gözetimimiz altında ve vahiyle sana vereceğimiz talimata uyarak bir gemi yap. Daha sonra kafirlerin helak olacakları vakit gelip de, emrimiz gereği göklerden yağmur sularının inmeye ve yerden de yeraltı sularının kaynamaya başladığı ve yeryüzünü bir denize çevirdiği zaman, yeryüzünde bulunan bütün hayvanlardan erkekli dişili birer çift ile ailenden olsun, halktan olsun, haklarında helak olmakla hüküm verilmiş olanlar dışında, iman etmiş olan kadın erkek her ferdi gemiye bindir. Küfürleri dolayısıyla nefislerine zulmetmiş olup da dışarıda kalmış olanların bağışlanması için bana yalvarıp yakarma; zira bu zalimler mutlaka boğularak helak olacaklardır.

28 Gerek sen gerekse iman etmiş olarak gemiye binenler, hem boğulmaktan hem de zalim bir kavmin zulmünden kurtulmuş olmanız dolayısıyla, sizi kurtaran Rabbinize hamd-u senada bulunun ve "Bizi bu zalim kavimden kurtaran Allah'a hamdolsun." deyin.

İbn Abbâs'tan (ra) gelen bir habere göre, gemiye binenlerin sayısı, seksen kişi idi. Nûh'un boğulmayan diğer eşi ile Sâm, Hâm, Yâfes adındaki oğulları ve bunların eşleri de gemide bulunuyordu. Nûh'un bir karısı ile Yâm adlı başka bir oğlu, iman etmemiş olmaları dolayısıyla gemiye alınmamışlar ve dışarıda boğularak ölmüşlerdi. Tufandan sonra bütün canlı varlıkların, sadece bu gemide bulunan kadın erkek seksen kişi ile erkek dişi sadece birer çifti gemiye alınan hayvanlar olduğu gözönünde bulundurulursa, bugünkü insan ve hayvan neslinin sadece bu gemide bulunanlardan geldiği anlaşılır.

29 Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde Nûh'a, kendilerini zalim kavmin zulmünden kurtardığı için Rabbine hamd-u senada bulunmasını emrettiği gibi, bu ayetinde de gemiyi hayırlı ve bereketli bir yerde durdurması ve kendilerini de orada indirmesi için dua ve niyazda bulunmalarını emretmiştir; zira Allah, kullarını mübarek yere indirenlerin en hayırlısıdır. Filhakika gemi tufan süresince su üzerinde kaldıktan ve kafirler küfürlerinin kötü akibetini suda boğularak gördükten sonra, artık gemiden çıkma vakti gelmiş ve Nûh da Rabbinin bu emrine uyarak yanındakilerle birlikte hayırlı ve bereketli bir yerde indirmesi için Rablerine niyazda bulunmuşlardır. Şu var ki bu iniş için de havanın durulması ve suların yeryüzünden çekilmesi gerekiyordu. Kurtuluş ancak bundan sonra gerçekleşmiş olacaktı. Nitekim Allah Teâlâ, gemi yolcularını böyle hayırlı bir neticeye nasıl ulaştırdığını Hûd suresinin 44. ayetinde açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"(Daha sonra), ey yer! Suyunu çek; ey gök! Sen de tut, denilmiş, su çekilmiş, iş tamamlanmış ve gemi Cudi üzerine oturmuş, zalim kavimlere de, (Allah'ın rahmetinden) uzak olsunlar, denilmişti."*.

30 İşte yukarıdan beri anlatılan ve Nûh'un kavmini imana daveti, fakat kavminin onun bu davetini reddi ile başlayan, sonra suyun yerden ve gökten fışkırması üzerine, müminlerin gemiye alınıp suda boğulmaktan kurtarılmalarına karşılık, kafirlerin gemi dışında boğulmaya ve helak olmaya terkedilmeleriyle devam eden

bütün bu hadiselerde, insanların iman ve amelleri yönünden Allah Teâlâ tarafından daima bir imtihana tabi tutulduklarını gösteren açıklamalar bulunduğu gibi, Peygamberler'in Allah katından getirdiklerinin doğruluğunu ve Allah'ın müminleri imanları dolayısıyla mükafatlandırıp kafirleri de küfürleri yüzünden cezalandırdığını ispatlayan apaçık deliller ve ibretler de vardır. Dolayısıyla bugünün insanına düşen en önemli görev, bu çeşit kıssaları duyup öğrendikten sonra, hiç şüphesiz, iman yolunu seçerek kendilerini kurtuluşa erdirecek gemiye binmek ve küfür denizinde boğulup helak olmaktan kurtulmak olacaktır.

ثُمَّ اَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قَرْنًا اٰخَرِينَ ﴿٣١﴾ فَاَرْسَلْنَا فِيهِمْ رَسُولًا مِنْهُمْ اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهُ
اَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِلِقَاءِ الْاٰخِرَةِ وَاَتْرَفْنَاهُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مَا
هٰذَا اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يَاْكُلُ مِمَّا تَاْكُلُونَ مِنْهُ وَيَشْرَبُ مِمَّا تَشْرَبُونَ ﴿٣٣﴾ وَلَئِنْ اَطَعْتُمْ بَشَرًا
مِثْلَكُمْ اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٣٤﴾ اَيَعِدُكُمْ اَنَّكُمْ اِذَا مِتُّمْ وَكُنْتُمْ تُرَابًا وَعِظَامًا اَنَّكُمْ مُخْرَجُونَ ﴿٣٥﴾
هَيْهَاتَ هَيْهَاتَ لِمَا تُوعَدُونَ ﴿٣٦﴾ اِنْ هِيَ اِلَّا حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا نَحْنُ بِمَبْعُوثِينَ ﴿٣٧﴾ اِنْ هُوَ
اِلَّا رَجُلٌ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا وَمَا نَحْنُ لَهُ بِمُؤْمِنِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي بِمَا كَذَّبُونِ ﴿٣٩﴾ قَالَ عَمَّا قَلِيلٍ
لَيُصْبِحُنَّ نَادِمِينَ ﴿٤٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ بِالْحَقِّ فَجَعَلْنَاهُمْ غُثَاءً فَبُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٤١﴾

31 Bunlardan sonra başka bir nesil getirdik.

32 Onlara da, kendi içlerinden, "Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. Hiç sakınmaz mısınız?" diyen bir Peygamber gönderdik.

33 Fakat kavminin küfreden ileri gelenleri, Ahiret'e kavuşmayı yalanlayanlar ve kendilerini dünya hayatında refaha kavuşturduklarımız da demişlerdi ki: "Bu da sizin gibi bir insandan başkası değil; sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor.".

34 "Kendiniz gibi bir insana itaat ettiğiniz takdirde, siz, muhakkak hüsrana uğrarsınız.".

35 "Size, öldüğünüz, toprak ve kemik olduğunuz zaman, tekrar (kabirlerinizden) çıkarılacağınızı mı vaadediyor"?

36 "Oysa vaadolunduğunuz şey ne kadar uzak, ne kadar"!

37 "Hayat, sadece şu dünya hayatımızdır; ölürüz ve yaşarız. Tekrar dirilecek değiliz.".

38 "O, Allah'a karşı yalan iftirada bulunan bir adamdan başkası değil. Biz de ona inananlardan değiliz.".

39 O Peygamber de şöyle demişti: "Rabbim! Onların beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et.".

40 Allah da buyurmuştu ki: "Birazdan muhakkak pişman olacaklardır.".

41 Nitekim onları o korkunç azap yakalayıvermişti. Onları bir çöp yığını haline getirmiştik. Uzak olsun öyle zalim kavim.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanın, hayvanın nebatın, göklerin ve yerin yaratılışını tevhidinin ve hudutsuz kudretinin delilleri olarak zikrettikten ve Mekkeli müşriklere benzeyişleri sebebiyle Nûh kavmini ve Nûh'un (as) kendisinden başka İlah olmayan Allah'a davet etmesi için bu kavme gönderilişini, fakat kavmin küfründe direnmesi üzerine, iman etmiş çok az insan dışında hepsinin de tufanda helak oluşunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Nûh kavminin ardından gelen başka bir nesli bahis konusu etmiş, kendi içlerinden bu nesle gönderilen Peygamber'i ve bu Peygamber'in kavmini imana ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davetini, fakat kavmin küfründe direnmesi üzerine şiddetli bir sayha ile nasıl helâk edildiğini açıklamıştır. Ne var ki bu ayet-i kerimelerde, Nûh kavminden sonra gelen neslin hangi nesil olduğu zikredilmediği gibi, bu nesle gönderilen Peygamber'in ismi de açıklanmamıştır. Bu sebepledir ki müfessirler, Kur'an-ı Kerîm'in diğer surelerinde yer alan Peygamber kıssalarına istinaden Nûh kavminden sonra gelen bu kavmi ve bu kavme gönderilen Peygamber'i tespit etmeye çalışmışlardır. Nitekim İbn Abbâs'a (ra) ve ekseri müfessirlere göre, Nûh kavminden sonra zikredilen bu kavim Ad kavmidir ve bu kavme gönderilen Peygamber de Hud'dur (as). Bu görüşün istinat ettiği en önemli delil de, Â'râf suresinin 69. ayetinde Hud'un (as) kavmine yönelttiği bir hitaptır. Bu hitabında Hûd (as) şöyle demektedir: *"...Düşünün ki Allah sizi, Nûh kavminden sonra (yeryüzünün) hâkimleri kıldı..."* Ayet-i kerimenin bu ibaresi, Hûd kavminin Nûh kavminden sonra geldiğine delalet ettiği gibi, Peygamber kıssalarının zikredildiği Araf, Hûd ve Şuarâ surelerinde de, Nûh kıssasından sonra yer alan kıssa Hûd kıssası olmuştur.

Bununla beraber bazı müfessirler de, kıssanın Semud kavmine gönderilen Salih Peygamber olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu müfessirlerin istinat ettikleri delil ise, Semud kavminin şiddetli bir *sayha* (ses) ile helak olmasıdır. Yukarıdaki ayet-i kerimelerde adı açıklanmayan kavim de 41. ayette görüldüğü gibi şiddetli bir sayha ile helak olmuştur. Ancak Â'râf suresinin 78. ayetinde de açıklandığı gibi Semud kavminin şiddetli bir *recfe* (sarsıntı) ile helak edildiğinin açıklandığını ve 74. ayetinde de Salih'in (as), kavmi Semud'a hitabında *"Düşünün ki Allah sizi, Ad kavminden sonra (yeryüzünün) hâkimleri kıldı..."* dediğini gözardı etmemek gerekir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

31 Bunlardan sonra başka bir nesil getirdik.

32 Onlara da kendi içlerinden, "Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. Hiç sakınmaz mısınız?" diyen bir Peygamber gönderdik.

33 Fakat kavminin küfreden ileri gelenleri, Ahiret'e kavuşmayı yalanlayanlar ve kendilerini dünya hayatında refaha kavuşturduklarımız da demişlerdi ki: "Bu da sizin gibi bir insandan başkası değil; sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor.".

34 "Kendiniz gibi bir insana itaat ettiğiniz takdirde, siz, muhakkak hüsrana uğrarsınız.".

35 "Size, öldüğünüz, toprak ve kemik olduğunuz zaman, tekrar (kabirlerinizden) çıkarılacağınızı mı vaadediyor"?

36 "Oysa vaadolunduğunuz şey ne kadar uzak, ne kadar"!

37 "Hayat, sadece şu dünya hayatımızdır; ölürüz ve yaşarız. Tekrar dirilecek değiliz.".

38 "O, Allah'a karşı yalan iftirada bulunan bir adamdan başkası değil. Biz de ona inananlardan değiliz.".

39 O Peygamber de şöyle demişti: "Rabbim! Onların beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et.".

40 Allah da buyurmuştu ki: "Birazdan muhakkak pişman olacaklardır.".

[41] Nitekim onları o korkunç azap yakalayıvermişti. Onları bir çöp yığını haline getirmiştik. Uzak olsun öyle zalim kavim.

31 Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Nûh kavminin gemiye sığınan seksen kişi dışında, kamilen suda boğularak helak olmasından sonra, Allah Teâlâ, geride kalan bu seksen kişiden yeni bir nesil yaratmıştır. Bu nesil, yukarıda da açıkladığımız gibi, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde Ad kavmi olarak zikredilmiştir.

32 Allah Teâlâ, bu kavme de kendi içlerinden birini, kardeşleri Hud'u, mensubu olduğu kavmi irşat ile kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmesi için Peygamber olarak göndermiş ve o da kavmine: Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin, diyerek onları bir tek Allah'ın ibadetine davet etmiş ve Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinmeleri ve onlara ibadet etmeleri dolayısıyla kavmini Allah'ın şiddetli azabıyla tehdit etmiş, sonra da, siz, Allah'tan ve O'nun azabından hiç korkmaz mısınız? demiştir.

33 Ne var ki Ahiret hayatını inkâr eden, buna rağmen Allah'ın kendilerine ihsan ettiği hudutsuz dünya nimetleriyle refah içinde yaşayan ve günlerini gün eden kavminin kafir ileri gelen büyükleri, onu yalanlayarak karşı çıkmışlar ve onun da kendileri gibi bir insan olması dolayısıyla ona tabi olmayı ve onun peşinden gitmeyi reddetmişlerdir. Â'râf suresinin 66. ayetinde de açıklandığı gibi, bu kafirler Hud'a (as) şöyle demişlerdir: *"Biz seni beyinsizlik içinde görüyoruz ve zannediyoruz ki sen yalancılardansın."*. Halkın, Hud'un peşinden gitmelerini önlemek için de onlara şöyle telkinde bulunmuşlardır: Sizin İlahlarınızı inkâr ederek onlara ibadet etmenizi küfür olarak nitelendiren ve sizi bir tek İlahın ibadetine davet eden bu adam da sizin gibi insandan başka bir şey değil. O da sizin yediklerinizden yiyor, içtiklerinizden içiyor. Sokaklarda geziyor, dolaşıyor ve eğleniyor. Böyle olduğu halde, sizin İlahlarınıza karışıyor ve onlara ibadet etmenizi kötüleyerek engellemeye çalışıyor..

34 Eğer siz, insan olarak sizden hiçbir farkı ve hiçbir üstünlüğü bulunmayan böyle bir adama itaat ederek onun peşinden gider ve kendi İlahlarınızı onun yalan sözleriyle terkederseniz, hüsrana uğrar ve sahibi olduğunuz dünya nimetlerinizi kaybedersiniz.

35 Bu adam size, öldükten ve toprağa gömüldükten sonra, geçen zaman içinde çürüyen ve toprağa karışan vücudunuzun yeniden dirileceğini ve kabirlerinizden ölmeden önceki halinizle çıkacağınızı vaadediyor.

36 Bu olacak şey midir? Hangi akıl bunu kabul eder? Çürümüş ve toprağa karışmış olduğu halde bu kemikleri kim diriltecek?

37 Oysa hayat, sadece içinde yaşadığımız şu dünya hayatıdır. Yaşarız ve ölürüz. Öldükten sonra da artık tekrar dirilecek değiliz; çünkü bunun dışında başka bir hayat yoktur.

38 Oysa Hûd denilen ve Peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan bu adam, tamamıyla yalan şeyler söylüyor ve Allah'a iftira ediyor. Bu sebeple biz onu doğrulamayız ve yalanlarını da asla kabul etmeyiz.

Kavmin önde gelenleri tarafından ileri sürülen bu sapık görüşler, açıkça göstermektedir ki ister insanlık tarihinin ilk devirlerinde olsun, ister ahirzaman da denilen daha sonraki devirlerde olsun, müşrik kavimlerin düşünce tarzları arasında hiçbir fark yoktur. İlk devir müşriklerinin, kendilerini irşat için gönderilen Peygamberler'e karşı tutum ve davranışları nasıl olmuşsa ve öldükten sonra yeniden dirilmeyi nasıl reddedip dünya hayatından başka hayat bulunmadığını ileri sürmüşlerse, aynı tutum ve davranışlarla Ahiret hayatı hakkındaki bu inkârcı görüşleri, daha sonraki devirlerde yaşayan müşrik kavimlerde de aynen görmek mümkündür. Nitekim yukarıdaki 33. ayetinde Allah Teâlâ Hûd kavminin görüşlerini *"Kavmin küfreden ileri gelenleri, Ahiret'e kavuşmayı yalanlayanlar ve kendilerini dünya hayatında*

refaha kavuşturduklarımız demişlerdi ki: Bu da sizin gibi bir insandan başkası değil; sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor." sözleriyle açıklamıştır ki bu sözlerden onların, Hud'un kendileri gibi bir insan olması dolayısıyla ona tabi olmayacakları ve onun peşinden gitmeyecekleri açıkça anlaşılmaktadır. Hûd kavminin, kendilerine Peygamber olarak gönderilen Hûd (as) hakkındaki bu görüşlerinin aynını, asırlarca sonra, son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.)'e karşı çıkan müşrik Mekke halkında da görmek mümkündür. Nitekim Furkân suresinin 7. ayetinde Allah Teâlâ bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"(Müşrikler) demişlerdir ki: Şu da ne biçim Peygamber? Yemek yiyor, pazar yerlerinde yürüyor.. Ona bir melek indirilseydi de onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya.".*

Müşriklerin öldükten sonra yeniden dirilme ve Ahiret hayatı hakkındaki görüşleri de aynıdır. Nitekim Hûd kavmi, 37. ayette de açıklandığı üzere, *"Hayat, sadece şu dünya hayatımızdır; ölürüz ve yaşarız. Tekrar dirilecek değiliz."* dedikleri gibi, Mekkeli müşrikler de Câsiye suresinin 24. ayetine göre *"Hayat, bu dünyada yaşadığımız hayattan ibarettir. Yaşarız, ölürüz; bizi ancak zaman helak eder."* demişlerdir. Bunların, En'âm suresinin *"Bu dünya hayatımızdan başka hayat yok; tekrar dirilecek de değiliz."* mealindeki 29. ayetinde nakledilen sözleriyle, Yâsîn suresinin *"Kendi yaratılışını unutup bize misal veriyor ve diyor ki: Çürümüş olduğu halde bu kemikleri kim diriltecek?"* mealindeki 78. ayetinde yer alan sözleri de aynı manadadır: Allah Teâlâ, Hûd kavminin, Peygamberler'i Hûd (as) hakkında *"Bu da sizin gibi bir insandan başkası değil; sizin yediğinizden yiyor, içtiğinizden içiyor."* diyerek ona itaat etmeyeceklerini, itaat ettikleri takdirde hüsrana uğrayacaklarını ileri sürdüklerini, keza *"Hayat, sadece şu dünya hayatımızdır; ölürüz ve yaşarız. Tekrar dirilecek değiliz."* diyerek öldükten sonra yeniden dirilmeyi ve Ahiret hayatını inkâr ettiklerini zikretmiş; fakat onların küfre delalet eden bu sapık görüşlerine cevap vermemiştir. İsra suresinin 94. ayetinde ise, Peygamber'in insanlar arasından değil, fakat melekler arasından gönderilmesini isteyerek *"...Allah, Peygamber olarak bir insan mı gönderdi?"* diyen ve insan olduğu için ona iman etmeyen Mekkeli müşriklerin bu görüşlerini reddetmiş ve bunu takip eden ayetinde Peygamber'ine hitapla *"(Ey Muhammed!) De ki: Eğer yeryüzünde (insanlar yerine) yürüyen, oturan melekler olsaydı, gökten Peygamber olarak bir melek indirirdik."* buyurarak Mekkeli müşrikleri cevaplandırdığı gibi, Yâsîn suresinin 79. ayetinde de, onların, *"Çürümüş olduğu halde bu kemikleri kim diriltecek?"* sözlerini, *"(Ey Muhammed!) De ki: Onları ilk defa yoktan var edip yaratan diriltir. O, bütün yaratmayı hakkıyla bilendir."* buyurarak cevaplandırmıştır.

39 Kendisini yalanlayan kavminin, bundan sonra da hiçbir surette inanmayacaklarını söylemeleri üzerine büyük bir ümitsizliğe kapılan Hûd (as), çareyi Rabbine sığınmakta bulmuş ve O'na niyaz ederek: Rabbim! Kavmimi sana ve senin tevhidinle birlikte öldükten sonra yeniden dirilmeye ve Ahiret hayatına iman etmeleri için yaptığım davette beni yalanlamalarına karşılık bana yardım et, demiştir.

40 Rabbi de onun bu isteğine cevap vermiş ve şöyle buyurmuştur: Çok kısa bir zaman sonra, bu davranışlarının cezası olmak üzere kendilerini helak edecek olan o büyük azabın alametlerini görmeye başladıkları zaman, senin Allah'ın varlığına, birliğine ve kıyamet gününe iman etmeleri için yaptığın davete icabet etmemelerinin, aksine seni yalanlamalarının büyük pişmanlığını içlerinde mutlaka duyacaklar ve bu pişmanlığın acısını mutlaka hissedeceklerdir. Ne var ki bu pişmanlık, onları hakettikleri azaptan asla kutaramayacaktır.

41 Nitekim Allah Teâlâ'nın haber verdiği bu azap çok geçmeden üzerlerine beyinleri parçalayacak bir *sayha,* yani tahammül edilmesi imkansız bir ses veya çığlık olarak inmiş ve onları he-

men bulundukları yerde helak ederek bir çöp yığını haline getirmiştir. Küfürleriyle nefislerine zulmeden böyle bir kavim Allah'ın rahmetinden uzak olsun. Böylelerinin hakkı hiç şüphe yoktur ki rahmet olunmak değil, fakat zelil ve hakir olarak helak olup yeryüzünden silinmektir. Gerçek olan şu ki Allah Teâlâ'nın, Hûd suresinin 101. ve Zuhruf suresinin 76. ayetlerinde de ifade ettiği gibi, böyle olmakla *"Biz onlara (yok olup gitsinler) diye zulmetmemişizdir; fakat onlar, kendikendilerine zulmetmişlerdir."*.

ثُمَّ اَنْشَأْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ قُرُونًا اٰخَرِينَ ﴿٤٢﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٤٣﴾ ثُمَّ اَرْسَلْنَا رُسُلَنَا تَتْرَا كُلَّمَا جَاءَ اُمَّةً رَسُولُهَا كَذَّبُوهُ فَاَتْبَعْنَا بَعْضَهُمْ بَعْضًا وَجَعَلْنَاهُمْ اَحَادِيثَ فَبُعْدًا لِقَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٤٤﴾

[42] Sonra bunların ardından başka nesiller varettik.

[43] Hiçbir ümmet ne kendi ecelinin önüne geçebilir; ne de ondan geri kalır.

[44] Sonra birbiri arkasına Peygamberlerimizi gönderdik. Her ümmete Peygamber gelince, onu yine yalanladılar. Biz de onları birbiri arkasına helak ettik ve onları, (halkın biribirlerine anlattıkları) efsaneler yaptık. İman etmeyen böyle kavimler yok olsun.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Ad kavmine kendi içlerinden Peygamber olarak gönderilen Hud'un (as) kavmiyle olan kıssasını zikrederek, onun, kavmini kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet ettiğini, fakat kavminin önde gelen adamlarının, Hud'un da kendileri gibi bir insan olması dolayısıyla ona itaat etmeyeceklerini, öldükten sonra yeniden dirilmekle ilgili sözlerinin ise, asılsız olduğunu, zira hayatın sadece içinde yaşadıkları şu dünya hayatı olduğunu ve öldükten sonra da tekrar dirilmeyeceklerini ileri sürerek onu yalanladıklarını, Hud'un ise, kavminin iman etmeyeceğini anlayarak Rabbinden onlara karşı yardım istediğini, bunun üzerine Rabbinin da şiddetli bir sayha ile Ad kavmini helak ettiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Hud'dan (as) sonra birbiri arkasına gelen diğer Peygamberler'e ve onların kavimleriyle olan kıssalarına isim vermeden işaret etmiş ve bütün kavimlerin, kendilerine gönderilen bu Peygamberler'e inanmak yerine onları yalanladıklarını haber vermiş ve hepsinin de bu yüzden helak olduklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[42] Sonra bunların ardından başka nesiller varettik.

[43] Hiçbir ümmet ne kendi ecelinin önüne geçebilir; ne de ondan geri kalır.

[44] Sonra birbiri arkasına Peygamberler'imizi gönderdik. Her ümmete Peygamber gelince, onu yine yalanladılar. Biz de onları birbiri arkasına helak ettik ve onları, (halkın biribirlerine anlattıkları) efsaneler yaptık. İman etmeyen böyle kavimler yok olsun.

42 Allah Teâlâ, Peygamber olarak gönderilen Hud'un (as) da kendileri gibi bir insan olduğunu ileri sürerek ona inanmamaları ve öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr ederek Hud'u yalanlamaları dolayısıyla Ad kavmini helak ettikten sonra, bu ayetinde, birbiri arkasına başka nesiller yarattığını ve her nesle, onları irşat ederek Allah'ın varlığına, birliğine ve ibadetine davet et-

mesi için Peygamberler gönderdiğini haber vermiştir. Ayet-i kerimede, Hud'un (as) Ad kavminden sonra birbiri arkasına yaratılan bu nesillerin hangi nesiller veya kavimler olduğu açıklanmamış ise de, Kur'an'ı Kerim'de birbiri arkasına zikredilen Peygamberler'in sırası gözönünde bulundurulursa, bu nesillerin de sırasıyla zikredilen bu Peygamber kavimleri olduğu anlaşılır. Buna göre, Ad kavminin helakından sonra birbiri arkasına yaratılan bu kavimler, Salih, Lut, Şuayb, Eyyub, Yusuf ve diğer Peygamberler (ahım.s.)'in kavimleridir.

43 Gerçek olan bir husus daha vardır ki o da, her kavmin veya her ümmetin kendine has bir ecelinin, yani dünyada kalış süresinin olmasıdır. Bu itibarla Allah Teâlâ, hengi kavmin dünya üzerinde ne zaman ve ne kadar kalacağını, sonra da küfrü dolayısıyla nasıl ve ne zaman helak edilip dünya yüzünden silineceğini takdir etmiştir ve bu süre tamam olduğu zaman, artık takdir olunan şey, o kavmin başına mutlaka gelecek ve yeryüzünden silinip gidecektir. Allah'ın bu takdirini değiştirecek hiçbir güç olmadığı gibi, hiçbir kavim de kendi ecelini bir saat öne alacak veya onu bir saat geciktirecek hiçbir güce sahip değildir. Nahl suresinin 61. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Ecelleri geldiği zaman onlar, ne bir saat geri kalırlar ve ne de öne geçerler."*.

44 Allah Teâlâ, birbiri arkasına yeni nesiller yarattığı gibi, her bir nesle de onları irşat ederek Allah'tan başkalarını İlah edinmekten ve onlara ibadet etmekten şiddetle sakınmaya ve kendilerini yalnız Allah'ın ibadetine hasretmeye davet edecek Peygamberler göndermiştir. Ne var ki bu kavimler de, tıpkı Ad kavminin, Peygamberler'i Hud'u yalanladıkları gibi, kendilerine gönderilen bu Peygamberler'i yalanlamışlar ve onların davetine icabet etmemişlerdir. Yâsîn suresinin 30. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Yazıklar olsun o kullara! Kendilerine bir Peygamber gelmeyegörsün; onu hemen alaya alırlardı."*. Bunun bir açıklaması da Nahl suresinin 36. ayetinde gelmiştir. Bu ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Biz her ümmete, yalnız Allah'a ibadet etmeleri ve şeytandan da sakınmaları için bir Peygamber gönderdik. Bu ümmetlerden bir kısmına Allah hidayet etmiş, bir kısmına da sapıklık hak olmuştur..."* Allah'ın hak olan yolundan sapan ve kendilerine gönderilen Peygamberler'i dinlemeyerek onları alaya alan bu kavimler de Peygamberler'ini yalanlamanın ve küfür üzerinde ısrar etmenin tabii bir neticesi olarak yine kafir Ad kavmi gibi helak edilmiş ve hikayeleri de, sonraki nesillerin dillerine düşüp ağızdan ağıza anlatılan birer efsane olmuştur.

Allah Teâlâ, kafir kavimlerin akibetlerini açıkladıktan sonra, her kafire ibret olacak bir dua ile bu kavimleri zemmetmiş ve böyle kavimlerin yeryüzünden yok olup gitmelerini istemiştir.

ثُمَّ أَرْسَلْنَا مُوسَىٰ وَأَخَاهُ هَٰرُونَ بِآيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُّبِينٍ ﴿٤٥﴾ إِلَىٰ فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا
قَوْمًا عَالِينَ ﴿٤٦﴾ فَقَالُوا أَنُؤْمِنُ لِبَشَرَيْنِ مِثْلِنَا وَقَوْمُهُمَا لَنَا عَابِدُونَ ﴿٤٧﴾ فَكَذَّبُوهُمَا فَكَانُوا مِنَ
الْمُهْلَكِينَ ﴿٤٨﴾ وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٤٩﴾

[45] Sonra Musa'yı ve kardeşi Harun'u ayetlerimizle ve apaçık delillerle gönderdik.

[46] Onları, Firavun ve adamlarına göndermiştik. Fakat onlar da büyüklendiler. Zaten kibirli bir kavim idiler.

[47] Bu yüzden: "Kavimleri bize kulluk edip dururken, bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz?" demişlerdi.

[48] Böylece o iki Peygamber'i yalanlamışlar ve helak edilenlerden olmuşlardı.

[49] (Yahudiler) belki doğru yolu bulurlar diye, Musa'ya da kitap vermiştik.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Nûh ve Hûd kavimlerinin ardından birbirini takip eden yeni nesiller veya yeni kavimler yarattığını ve bunlardan herbirine birer Peygamber gönderdiğini, ne var ki bu Peygamberler'in de kendilerinden önceki Peygamberler gibi kavimleri tarafından yalanlandıklarını, bundan sonra da Peygamberler'ini yalanlayan ve küfür üzerinde direnen bu kavimlerin diğer kavimler gibi helak edildiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde bu surenin dördüncü kıssası olarak apaçık delillerle Firavun ve adamlarına gönderilen Musa ve Harun'un kıssasını zikretmiştir. Zikredilen bu kıssalarda dikkati çeken en önemli husus, insanoğlunun fıtratında bulunan benzerlik ve bu benzerliğin yol açtığı benzer neticeler veya başlarına getirdiği benzer akibetlerdir. Nasıl Nûh ve Hûd kavimleri, büyüklenerek kendilerine gönderilen bu Peygamberler'i yalanlamışlar ve küfür üzerinde direnmişler, bunun neticesi olarak da helak edilmişlerse, bunların ardından gelen Salih, Lut, Şuayb, Eyyub ve Yusuf kavimleri de, hem büyüklenmek hem de kendilerine gönderilen Peygamberler'i yalanlamak suretiyle daha öncekilerin tuttukları yolu tutmuşlar ve bu yol da onları aynı akibete ulaştırmıştır. Yukarıdaki ayet-i kerimelerde zikredilen Musa ve Harun kıssasındaki tablo da daha öncekilerden farklı değildir. Daha önceki Peygamberler, büyüklenen kavimleri tarafından nasıl yalanlanmışlar ve karşı çıkılmışlarsa, Musa ve Harun da, Allah'ın apaçık ayet ve delilleriyle gönderildikleri Firavun ve adamları tarafından aynı şekilde yalanlanmışlardır. Zaten, ayet-i kerimelerde de açıkça ifade edildiği gibi, Firavun ve adamları, "Musa ve Harun'un kavimleri bize kulluk edip dururken, biz bu iki insana mı iman edeceğiz." diyen ve onlara karşı büyüklük taslayan bir kavim idi. İşte bu sebepledir ki onlar da kendilerinden önceki kavimlerin uğradıkları akibetten kurtulamamışlar ve onlar gibi helak olup gitmişlerdir. Bunlarla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[45] Sonra Musa'yı ve kardeşi Harun'u ayetlerimizle ve apaçık delillerle gönderdik.

[46] Onları, Firavun ve adamlarına göndermiştik. Fakat onlar da büyüklendiler. Zaten kibirli bir kavim idiler.

[47] Bu yüzden: "Kavimleri bize kulluk edip dururken, bizim gibi iki insana mı iman edeceğiz?" demişlerdi.

[48] Böylece o iki Peygamber'i yalanlamışlar ve helak edilenlerden olmuşlardı.

[49] (Yahudiler) belki doğru yolu bulurlar diye, Musa'ya da kitap vermiştik.

45 Allah Teâlâ, daha önce gönderilen Peygamberler'in ardından, Musa ve kardeşi Harun'u da, görenleri hayret ve şaşkınlık içinde bırakan ayet veya mucizeler ve Allah'ın varlığını, birliğini ve hudutsuz kudretini ispat eden apaçık delillerle Mısır'da yaşayan Firavun'la ileri gelen adamlarına ve bunların hükmettikleri Mısırlı Kıptilere göndermiştir. Ayet-i kerimede zikredilen ayet, İbn Abbâs (ra) tarafından Musa'ya (as) verilen mucizelerle tefsir edilmiştir ki bunlar, dokuz mucizeden ibaret olup, asa, beyaz el, çekirge, kene, kurbağa, kan, denizin yarılması ve kıtlıktır. Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde zikredilen bu mucizeler, zaman zaman görenleri hayret ve dehşet içinde bırakmış, bazen de onların Musa'ya (as) iman etmelerine vesile olmuştur. Nitekim Tâ-hâ suresinin 65-70. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Musa (as), Firavun'un sihirbazlarıyla giriştiği bir müsabakada, sağ elinde bulunan asayı yere atmış, büyük yılan haline gelen asa, daha önce sihirbazların yere atıp da sihir sebebiyle yürüyor gibi gö-

rünen iplerini ve bastonlarını yalayıp yutmuştu. Bunu gören sihirbazlar ise, hemen secdeye kapanmışlar ve *"Biz Harun ve Musa'nın Rabbine iman ettik."* diyerek Firavun'dan yüz çevirmişlerdi.

46 İşte bu çeşit ayet ve delillerle Firavun ve adamlarına gönderilen Musa ve kardeşi Harun, Firavun ve adamlarının gurur ve kibirlerinden kaynaklanan sert tepkileriyle karşılaşmışlardır. Zaten bunlar kibirli bir kavim idiler. Özellikle Firavun, uluhiyyet iddiasında bulunuyor ve kendisine itaat eden kavminin, aslında kendisine ibadet ettiklerini düşünüyor ve onları kendi kulları ve hizmetçileri olarak görüyordu.

47 Nitekim Musa ve Harun, kendisini ve adamlarını Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmeye davet ettikleri zaman, "Onların kavimleri olan Yahudiler, emrimiz altında bizim için çalışıp bize kulluk edip dururlarken, biz, bizim gibi beşer olan bu iki insana mı iman edeceğiz?" diyerek onların bu davetlerini geri çevirmişlerdi. Zira onlar, emirleri altında kendilerine hizmet eden bu kavim karşısında kendilerini çok daha şerefli görüyorlar, bu kavim içinden çıkıp gelmiş iki insanın da davetine uyarak onların peşinden gitmeyi, en büyük şerefsizlik sayıyorlardı. Aslında Firavun ve adamlarının Musa ve Harun hakkındaki bu tarz düşünceleri, daha önce gelip geçmiş kavimlerin, kendilerine gönderilen Peygamberler'i insan oldukları için yalanlamalarından ve onlara karşı çıkmalarından farklı bir şey değildi. Onlar da kendilerini imana ve Allah'ın hak olan yoluna dâvet etmek için gönderilen Peygamberler'i, "Allah, bize Peygamber olarak göndermek için bula bula bir insan mı buldu?" diyerek onları yalanlıyor, sonra da reddediyorlardı. Bu da, tabii olarak, onların helak edilmeleri için en önemli sebebi teşkil ediyordu.

48 Nitekim Musa ve Harun da, Firavun ve adamları tarafından yalanlanınca, bunlar da aynı akibete uğramışlar ve Mısır'da yaşayan İsrailoğulları, Musa ve Harun'un önderliğinde denizi geçip Firavun'un zulmünden kurtulurken, kılıçtan geçirmek için onları takip eden ve peşlerinden giden Firavun ve ordusu da, aynı denizi geçerken suda boğulup helak olmuşlardır.

49 Musa ve kavmi denizi geçtikten, Firavun ve kavmi ise, denizde boğulup helak olduklan sonra, Allah Teâlâ, Filistin'e doğru yola çıkan Musa'ya, çeşitli emir ve nehiylerini ve şeriat ahkamını muhtevi Tevrat adlı kitabı indirmiş ve bu kitapla, asırlarca Mısır'da yaşayan ve Firavunlar'ın baskısı altında Kıptilerin kölesi olarak yaşayan İsrailoğullarının Allah'ın hak olan yoluna girmelerini murat etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak Kasas suresinin 43. ayetinde *"İlk nesilleri helak ettikten sonra, insanlar için, belki düşünürler diye kalp gözü, hidayet ve rahmet olmak üzere Musa'ya Kitap da verdik."* buyurmuştur ki bazı müfessirlerin de işaret ettikleri gibi, Tevrat'ın indirilmesinden sonra hiçbir kavim, küfürleri ve Peygamberler'ini yalanlamaları yüzünden helak edilmemiş, fakat müminlere, bu kafirlerle savaşmaları emredilmiştir.

وَجَعَلْنَا ابْنَ مَرْيَمَ وَأُمَّهُۥٓ ءَايَةً وَءَاوَيْنَٰهُمَآ إِلَىٰ رَبْوَةٍ ذَاتِ قَرَارٍ وَمَعِينٍ ﴿٥٠﴾

[50] Meryem'in oğlunu ve annesini bir mucize kılmış ve her ikisini de, akar suyu olan, yüksek, meskun bir yere yerleştirmiştik.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Mısır'da yaşayan ve ora halkına hükmeden kafir Firavun ve adamlarını irşat ile onları Allah'ın hak olan yoluna davet etmeleri için Musa ve Harun'u Peygamber olarak gönderdiğini, ancak Firavun ve kavminin de geçmiş kavimler gibi büyüklenmeleri dolayısıyla bu iki Peygamber'i yalanladıklarını, bu yüzden de helak edildiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetinde, hudutsuz kudretini insanlara bir defa daha hatırlatmak için, büyük

bir mucize olarak, İsa'nın, annesi Meryem'den babasız dünyaya gelişini zikretmiştir. Âdem'in hiçbir erkek ve hiçbir kadın yok iken saf çamurdan, Havva'nın hiçbir kadın yok iken tek bir erkekten ve İsa'nın da erkeksiz bir kadından yaratılışı, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın eşi ve benzeri bulunmayan böyle bir kudretinin eseridir ve bunlarda, inasanoğulları için almaları gereken pek çok dersler ve pek çok ibretler vardır. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[50] Meryem'in oğlunu ve annesini bir mucize kılmış ve her ikisini de, akar suyu olan, yüksek, meskun bir yere yerleştirmiştik.

50 Allah Teâlâ, İsa ve annesi Meryem'i, insanlar için ve onların akıllarını kullanıp düşünerek ibret almaları için, hudutsuz kudretinin birer delili kılmıştır. Bu delillerden birisi, İsa'nın annesi Meryem'den babasız dünyaya gelmesi, diğeri ise Meryem'in hiçbir erkekle ilişkisi bulunmadığı halde, bakire olarak İsa'yı dünyaya getirmesidir. Bunların her ikisi de, Allah Teâlâ'nın her şeyi yapmaya kadir olan hudutsuz kudretiyle olmuştur. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Enbiya suresinin 91. ayetinde, *"Irzını koruyan (kız)a yardım etmiştik. Ona ruhumuzdan üflemiş, kendisini ve oğlunu alemlere bir delil kılmıştık."* buyurmuştur.

Allah Teâlâ, İsa'nın doğumundan sonra, ana ve oğulu, suyu, meyvesi ve yeşilliği bol, oturmaya elverişli yüksek bir yere yerleştirmiş ve uzun süre orada kalmalarını sağlamıştır. Ayet-i kerimede, onların kaldıkları bu yerin neresi olduğu açıklanmamıştır. Bu sebeple müfessirler arasında farklı görüşler ileri sürülmüş, bazıları oranın Beytü'l-Makdis olduğunu ileri sürerken, diğer bazıları, Filistin'de Remle, yahut Şam'da suyu ve meyvesi bol bir yer, yahutta Mısır'da Nil kıyısında bir mekan olduğunu söylemişlerdir. İbn Kesîr, İbn Abbâs'tan (ra) gelen bir habere istinaden, doğruya en yakın olan görüşün Beytü'l-Makdis olduğunu zikretmiştir. Ayet-i kerimede, ana-oğulun yerleştikleri yerin, akar suyu bulunan bir yer (*ma'în*) olduğu zikredilmiştir ki bu su, Meryem suresinin *"İşte o zaman, altından ona bir ses seslenmiş ve demişti ki: Üzülme, Rabbin altındakini şerefli kıldı."* mealindeki âyetin son ibaresine *"Üzülme, Rabbin senin altından bir ırmak akıttı."* manası verenlere göre, bu ırmaktır. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلرُّسُلُ كُلُوا۟ مِنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَٱعْمَلُوا۟ صَٰلِحًا ۖ إِنِّى بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٥١﴾ وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمْ أُمَّةً
وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمْ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوٓا۟ أَمْرَهُم بَيْنَهُمْ زُبُرًا ۖ كُلُّ حِزْبٍۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ فَذَرْهُمْ
فِى غَمْرَتِهِمْ حَتَّىٰ حِينٍ ﴿٥٤﴾ أَيَحْسَبُونَ أَنَّمَا نُمِدُّهُم بِهِۦ مِن مَّالٍ وَبَنِينَ ﴿٥٥﴾ نُسَارِعُ لَهُمْ فِى ٱلْخَيْرَٰتِ ۚ
بَل لَّا يَشْعُرُونَ ﴿٥٦﴾

[51] Ey Peygamberler! Temiz yiyeceklerden yiyin; iyi iş işleyin; zira ben, sizin ne yaptığınızı hakkıyla bilirim.

[52] Gerçek şu ki sizin dininiz tek bir dindir; ben de sizin Rabbinizim; bu itibarla benden sakının.

[53] Ne var ki Peygamberler'in tabileri, dinlerini aralarında bölük pörçük etmişlerdir. Bu sebeple her grup, kendi yanındakiyle ferahlanmaktadır.

[54] Azabı görecekleri vakte kadar sen onları bırak.

55-56 Kendilerine bol bol mal ve oğul vermemizden, iyiliklerine koşuştuğumuzu mu zannediyorlar? Asla. Fakat onlar anlamıyorlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, bazı Peygamberler'in kıssalarını zikrederek gönderildikleri kavimlerin nasıl büyüklenerek ve küfür üzerinde direnerek Peygamberler'ini yalanladıklarını, bu yüzden de Allah'ın üzerlerine indirdiği şiddetli azap ile nasıl helak edildiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, bütün Peygamberler ve dolayısıyla onların tabilerine helal olan maldan yemelini ve salih amel işlemelerini, zira hepsinin dininin bir ve hepsinin yegane Rabbinin Allah olduğunu ve O Rab'dan sakınmalarını emretmiş, sonra da bütün Peygamberler'in dinlerinin bir ve aynı olduğunu, fakat Peygamber kavimlerinin tek olan bu dîni bölüp parçaladıklarını ve her bir kavmin kendine göre bir yol tuttuğunu ve her birinin yalnız kendisinin hak yolda olduğu iddiasında bulunduğunu, kendisine verilen bol mal ve bol oğulu da, anlayışsızlıkları sebebiyle kendi lehlerine yorumladıklarını; fakat bunun asla böyle olmadığını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

51 Ey Peygamberler! Temiz yiyeceklerden yiyin; iyi iş işleyin; zira ben, sizin ne yaptığınızı hakkıyla bilirim.

52 Gerçek şu ki sizin dininiz tek bir dindir; ben de sizin Rabbinizim; bu itibarla benden sakının.

53 Ne var ki Peygamberler'in tabileri, dinlerini aralarında bölük pörçük etmişlerdir. Bu sebeple her grup, kendi yanındakiyle ferahlanmaktadır.

54 Azabı görecekleri vakte kadar sen onları bırak.

55-56 Kendilerine bol bol mal ve oğul vermemizden, iyiliklerine koşuştuğumuzu mu zannediyorlar? Asla. Fakat onlar anlamıyorlar.

51 Allah Teâlâ bu ayetinde, bütün Peygamberler'e hitaben yalnız helal olan şeylerden yemelerini ve salih amel işlemelerini emretmiştir. Her ne kadar bütün Peygamberler aynı devirde yaşamamış olmaları dolayısıyla hepsine birden aynı anda hitap edilmesi mümkün değilse de, ayet-i kerime ile kasdedilen mananın, Allah Teâlâ'nın, kulları olan bütün Peygamberler'ine (Allah'ın selamı hepsinin üzerine olsun) aynı emri verdiği ve hepsine de helalden yemeyi ve salih amel işlemeyi emrettiği anlaşılır. Başka bir ifadeyle, isimleri Kur'an-ı Kerim'de zikredilsin veya edilmesin yeryüzünde kimler Peygamber olarak görevlendirilmişse, istisnasız hepsi de, diğer emirlerinde olduğu gibi, Allah Teâlâ'nın bu emrine de muhatap olmuşlar ve hepsi de titizlikle ona uyarak helal olmayan hiçbir şeyi yemedikleri gibi, salih olmayan hiçbir ameli de işlememişlerdir. Bu, hiç şüphesiz, onların Peygamberlik sıfatlarının da bir gereğidir. Allah Teâlâ'nın bu emri Peygamberler'ine yöneltmesinin başlıca sebebi de, onların ne yediklerini ve ne yaptıklarını hakkıyla biliyor olmasıdır. Zira kullarının yaptıkları hiçbir şey O'na asla gizli kalmaz; O her şeyi görür ve bilir; sonra da onları, yaptıkları iyi veya kötü amele göre mükafatlandırır, yahut cezalandırır. Şunu da hiçbir zaman unutmamak gerekir ki salih amel işlemenin başlıca vesilesi, helalinden yeme tutkusudur. Böyle bir tutkusu olmayan insanın, helal haram ayırımı yapması da mümkün değildir.

Müslim (*Sahih*, II. 703), Tirmizî (*Sünen*, V. 220) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, II. 328) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! Allah, tayyib (noksanlardan münezzeh ve pak) dır. O, tayyib olandan başkasını kabul etmez. Allah, müminlere de Peygamberler'e emrettiğini emretmiştir. Peygamberler'e: "Ey Peygamberler! Temiz yiyeceklerden yiyin; iyi iş işleyin; zira ben, sizin ne yaptığınızı hakkıyla bilirim.". müminlere de: "Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiğimiz*

temiz şeylerden yiyin ve eğer Allah'a kulluk ediyorsanız, O'na şükredin." (Bakara suresi, 172) *buyurmuştur.* Sonra Resulullah (sas) şunları zikretmiştir: *"Bir adam ki, Allah'a itaat yolunda kirlenmiş ve tozlara karışmış olarak uzun seferler yapar; ellerini semaya kaldırarak ya Rab! ya Rab! diyerek dualar eder; fakat yemesi haram, içmesi haram, giymesi haramdır; haram ile beslenmiştir. İşte sıfatı böyle olan bir adamın duası nasıl kabul edilir"?*

Helalden yemenin en güzel misali, Hazreti Peygamber'in Buhârî (*Sahih,* III. 9) tarafından nakledilen bir hadisindeki şu açıklamalarıdır. Bu hadisinde Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: *"Hiç kimse kendi elinin emeğini yemekten daha hayırlı bir lokma asla yememiştir. Allah'ın Peygamber'i Davud (as) bile kendi elinin emeğini yerdi.".* Keza İsa (as) da, annesinin ip eğirip bükmesinin karşılığı kazandıklarıyla karnını doyururdu. Yine Buhârî (*Sahih,* III. 8) tarafından nakledilen başka bir haberden öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber'in vefatı üzerine halife seçilen Ebû Bekr de (ra) ticaretle meşgul olur ve geçimini elbise satarak temin ederdi. Halife seçildiği ilk günlerde bile bu işe devam etmişti. Bir gün Ömer İbnu'l-Hattab ve Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh, onun ticaretle meşgul olduğunu görünce: "Bu ne hal ya Ebâ Bekr! Sen, Halife oldun ve Müslümanların işini tedvir etmekle görevlendirildin; bu işi nasıl yaparsın?" dediklerinde, Ebû Bekr onlara: "Ben ailemin nafakasını kazanıyorum; sonra onlara ne yediririm?" cevabını vermiştir. Her ne kadar bunun üzerine Ebû Bekr'e beytülmalden, yani devlet hazinesinden, bazı rivayetlere göre yevmiye bir, bazı rivayetlere göre de yarım koyun maaş bağlanmışsa de, o, "Ebû Bekr ailesi, daha hayırlı olan el emeğiyle geçinmek yerine devlet hazinesinden beslenecek, öyle mi?!" diyerek üzüntüsünü ve teessüfünü gizleyememiştir. Bu üzüntünün onda ne derece yer ettiği şundan anlaşılmaktadır ki vefatına sebep olan hastalığı sırasında, büyük bir yükten kurtulmak için şu emri vermiştir: "Malımı tespit ediniz ve ben halife olduktan sonra bunda bir ziyadelik olmuşsa, bu ziyadeyi benden sonraki halifeye teslim ediniz.".

52 Allah Teâlâ bir evvelki ayetinde olduğu gibi bu ayetinde de Peygamberler'ine hitap etmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Peygamberler! Şu gerçeği de gözden uzak tutmamak gerekir ki hepinizin dini tek bir dindir; o da, eşi ve benzeri bulunmayan Allah'a ibadet ve bütün insanları kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmektir. Zira ben, sizin hepinizin Rabbiyim; benden başka Rab, benden başka İlah yoktur. Bu itibarla benden sakının ve yalnız bana ibadet edin.

Bundan da anlaşılmaktadır ki Peygamberler'in şeriatleri bazı hususlarda birbirinden farklı olsa bile, Allah'ın varlığı ve birliği gibi usul-i dine taalluk eden hususlarda hiçbir ayrılık veya farklılık söz konusu değildir. Şeriatteki farklılık ise, zamanın ve ahvalin değişmesinden kaynaklanan bir farklılıktır ve Allah Teâlâ, her yeni gelen Peygamber'le, değişen ve gelişen zamana uygun yeni hükümler indirmiş ve böylece farklı hükümlerden oluşan yeni şeriatler ortaya çıkmıştır ki bu da dinde ihtilaf manasında değildir.

53 Ne var ki bu Peygamberler'e tabi olan milletler, dinleri üzerinde düştükleri ihtilaf sebebiyle, kendileri fırka ve hiziplere bölünmüşler, dinlerini de bölük pörçük etmişlerdir. Böylece her fırka, aslından uzaklaştırdığı dininin hak yol olduğunu ileri sürerek kendi dininin müdafaasını yapmış ve kendisinin bu hak yol üzerinde bulunduğunu iddia ederken, muhaliflerini de, batıl yol üzerinde olduklarını ileri sürerek kötülemişlerdir.

54 Bu itibarla, ey Muhammed, sen o inançsızları, ölüm vakti gelip de hakettikleri azabın farkına varıncaya kadar kendi hallerine bırak. Târık suresinin 17. ayetinde ifade edildiği gibi, *"O kafirlere mühlet ver; onları biraz geciktir.".* Yahut Hıcr suresinin 3. ayetinde de denildiği gibi, *"Onları kendi hallerine bırak; yesinler, eğlensinler ve ümidle avunsunlar; nasıl olsa anlayacaklardır.".*

55 - 56 Bu kafirler, Allah'ın kendilerine bol mal

ve çok evlat vermesine bakarak, O'nun katında keramet sahibi olduklarını ve O'nun kendilerine iyilik ettiğini mi zannediyorlar? Hayır; bu, onların böyle zannedip de Sebe suresinin *"Biz, gerek mal yönünden ve gerekse evlat yönünden daha çoğuz; bu itibarla azap görecek de değiliz."* mealindeki 35. ayetinde açıklandığı gibi değildir. Onlar çok büyük hata ediyorlar ve hiçbir şey anlamıyorlar. Tövbe suresinin 55. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Onların ne malları ve ne de evlatları, seni imrendirmesin. Allah, bunlar sebebiyle onlara dünya hayatında azap etmeyi ve kafir olarak canlarının çıkmasını murat ediyor."*. Allah, onlara hemen azap etmeyerek sadece mühlet veriyor. Nitekim Âl-i İmrân suresinin 178. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Küfredenler zannetmesinler ki bizim onlara mühlet vermemiz, kendileri için hayırlıdır. Biz onlara mühlet vermişsek, (bu,) günahları daha da artsın, diyedir. Onlar için rezil edici bir azap vardır."*. Allah Teâlâ, Kalem suresinin 44-45. ayetlerinde de bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Şimdi sen, bu sözü yalanlayanları bana bırak. Biz onları, kendilerinin bilmediği bir yönden derece derece yaklaştıracağız. Onlara mühlet veriyorum; şüphesiz benim tuzağım çok daha sağlamdır."*. Bu açıklamalar şu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır ki insanlar, hiçbir surette mallarının ve evlatlarının çokluğuyla değer kazanmazlar; fakat onlara değer kazandıran şey, gerçek imanları ve salih amelleridir.

Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, I. 387)'in Abdullah İbn Mes'ûd'tan (ra) naklettiği bir hadisinde Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki Allah, rızkınızı aranızda bölüştürdüğü gibi, ahlakınızı da bölüştürmüştür. Allah, dünyayı sevdiğine de verir, sevmediğine de verir; fakat dini sadece sevdiğine verir. Allah'ın dini verdiği kimse, O'nun sevdiği kimsedir. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki hiçbir kul, kalbi ve dili Müslüman olmadıkça, Müslüman olmuş sayılmaz. Keza komşusu, kulun musibetlerinden emin olmadıkça, yine iman etmiş olmaz."*. *Onun musibetleri nedir, ya Resulallah? diye sorulunca, Resulullah (sas.) şöyle buyurdu: "Onun zulmüdür..."*

إِنَّ الَّذِينَ هُمْ مِنْ خَشْيَةِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِ رَبِّهِمْ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٨﴾ وَالَّذِينَ هُمْ بِرَبِّهِمْ
لَا يُشْرِكُونَ ﴿٥٩﴾ وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَىٰ رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ ﴿٦٠﴾ أُولَٰئِكَ يُسَارِعُونَ
فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ ﴿٦١﴾ وَلَا نُكَلِّفُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا وَلَدَيْنَا كِتَابٌ يَنْطِقُ بِالْحَقِّ وَهُمْ لَا
يُظْلَمُونَ ﴿٦٢﴾

57 Oysa Rablerinin korkusundan titreyenler;

58 Rablerinin ayetlerine iman edenler;

59 Rablerine şirk koşmayanlar;

60 Rablerine döneceklerinden, verdiklerini kalpleri korkarak verenler;

61 İşte, iyilik hususunda yarış edenler ve öne geçenler bunlardır.

62 Biz, hiçbir nefse gücünün üstünde bir şey teklif etmeyiz. Yanımızda hakkı dile getiren bir kitap vardır. Onlar, asla haksızlığa uğratılmazlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, bütün Peygamberler'in dinlerinin bir olduğunu ve hepsinin de kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmekle görevlendirildiklerini, ancak onların tabilerinin kendi heva ve hevesleri istikametinde dinlerini bölük pörçük ettiklerini ve sahip oldukları bol mal ve evladın Rableri tarafından kendilerine sırf iyilikleri yüzünden verildiğini zannederek büyük hataya düştüklerini zikrettikten ve onları inançsızlıkları dolayısıyla zemmettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde gerçek hayır yolunda yarış edenlerin dört grupta toplanan sıfatlarını beyan etmiştir ki bu dört sıfat: Allah korkusu, Rablerinin ayetlerine iman, Allah'a şirk koşmamak ve zekat, keffaret ve borç gibi başkalarına ödenmesi gereken hakları Allah'tan korkarak ödemektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[57] Oysa Rablerinin korkusundan titreyenler;

[58] Rablerinin ayetlerine iman edenler;

[59] Rablerine şirk koşmayanlar;

[60] Rablerine döneceklerinden, verdiklerini kalbleri korkarak verenler;

[61] İşte, iyilik hususunda yarış edenler ve öne geçenler bunlardır.

[62] Biz, hiçbir nefse gücünün üstünde bir şey teklif etmeyiz. Yanımızda hakkı dile getiren bir kitap vardır. Onlar, asla haksızlığa uğratılmazlar.

57 Sahip oldukları mal ve evlat sebebiyle gururlanıp Allah'ın hak olan yolundan uzaklaşan ve her şeyin sadece dünya hayatından ibaret olduğunu zannederek Ahiretler'ini unutan inançsızların aksine, Rablerinin azabından korktukları için kalpleri tir tir titreyenlerin başlıca tutkuları, Rablerinin rızasını kazanmak için, taatinde devamlılık göstermeleri ve gazabına sebep olacak fiil ve davranışlardan şiddetle kaçınmalarıdır.

58 Bunlar, aynı zamanda Allah'ın Kur'an'daki ayetlerine olduğu kadar, kevni ayetlerine de gerçek manada iman ederler ve tek bir noktasından veya küçücük bir kırıntıdan bile şüpheye düşmezler; mutmain bir kalple bunları tam olarak tasdik ederler. Kur'an'daki ayetler, Allah Teâlâ'nın Cebrail (as) vasıtasıyla Peygamber'ine vahiy olarak indirdiği ayetlerdir. Kevni ayetler ise, Allah'ın varlığına, birliğine, hudutsuz kudretine ve her şeyi çepeçevre kuşatmış olan ilmine delalet eden gökler, yer ve bunların arasında var olan bütün mahlukattır.

59 Keza bunlar, Allah'ı bırakarak kendi elleriyle yaptıklara putları İlah edinip onlara ibadet etmek suretiyle Allah'a asla şirk koşmazlar. Şunu bilir ve inanırlar ki Allah'tan başka İlah yoktur; O'nun eşi ve benzeri olmadığı gibi, O, erkek veya dişi, herhangi bir yaratığı da evlat edinmemiştir. Zaten bir müminin Rabbine iman etmesi, O'nun tevhidine inanması demektir ki bu da Allah'ın eşi, benzeri ve ortağı bulunmadığını kalbiyle tasdik ve diliyle de ikrar etmesi demektir.

60 Bunlar, üzerlerinde vermeleri gereken hangi çeşit borç bulunursa bulunsun, o borcu Allah'tan korkarak ve kalpleri titreyerek verirler. Filhakika insan, mal mülk sahibidir ve bunların zekat ve sadakasını vermekle mükelleftir. Bu yönden o insan borçlu sayılır. Keza onun, bir de Allah'a kulluk etme borcu vardır ve bu borcu da ödemekle yükümlüdür. Kulluk borcunu ise, vaktinde ve kusursuz namaz kılarak, oruç tutarak ve hacc farizasını ifa ederek öder. İşte insan, ödemekle yükümlü olduğu bu borçlarını, ödemede işlediği herhangi bir kusur sebebiyle, Allah katında makbul sayılmayacağı endişesine kapılarak ve bir gün Rabbinin huzuruna çıkacağını düşünerek korku içinde ve kalbi titreyerek öder ve böyle bir kusur işlememek için son derece titiz ve dikkatli davranır. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* VI.159, 205), Tirmizî (*Sünen,* V. 327) ve İbn Mâce (*Sünen,* II. 549) tarafından nakledilen bir hadiste, Resulullah (sas.)'in eşi Aişe (r.ah.) şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.)'e *"Rablerine döneceklerinden, verdiklerini kalp-*

leri korkarak verenler;" ayeti hakkında sordum ve bu ayette sözü edilenler, zina edip içki içen ve hırsızlık eden, sonra da yaptıkları bu işlerden dolayı Allah'tan korkanlar mıdır? dedim. Resulullah (sas.): Hayır ey Ebû Bekr'in kızı, hayır ey Sıddık'ın kızı, bunlar, namaz kılan, oruç tutan, sadaka veren ve bu işleri işledikten sonra Allah'tan da korkan kimselerdir." buyurdu".

61 İşte, kalpleri titreten bir korku ile Allah'ın azabından korkmak, O'nun Kur'an ve kevni ayetlerine iman etmek, O'na şirk koşmamak ve O'na kavuşulacağını düşünerek yapılanları sadece O'ndan korkarak yapmak şeklinde ifade edilen bütün bu hayırlı işlerde geri kalmamak için yarış edenler ve bu yarışta öne geçenler bu müminlerdir. Âl-i İmrân suresinin 147-148. ayetlerinde de ifade edildiği gibi, *"Bunların başlıca sözleri, "Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki aşırılığımızı bağışla; ayaklarımızı (hak yolda) sabit tut ve kafir milletlere karşı bize yardım et." demekten başka bir şey değildir. Allah da onlara dünya sevabının en güzelini vermiştir. Allah, iyilik edenleri sever."*. Bu açıklamalardan da anlaşıldığı gibi, gerçek manada dünya ve Ahiret saadeti, dünyada iken, zikredilen bu hayırlı amelleri işleyen ve işledikleri bu amellerle Allah'ın rızasını kazanarak dünya ve Ahiret mutluluğuna nail olmayı umanlardır. Yoksa bu mutluluğa hak kazananlar, dünyada iken Allah'ın kendilerine bol mal ve çok evlat vermesine bakarak, O'nun katında keramet sahibi olduklarını ve O'nun kendilerine iyilik ettiğini zanneden ve bu zanlarında büyük hataya düşen kimseler değildir.

62 Şu da bir gerçektir ki Allah, kullarına dünya ve Ahiret mutluluğunu ihsan etmek için, bedel olarak onların omuzlarına, hıçbir surette altından kalkamayacakları yükler yüklememiştir. Bu mutluluğa erişmek için işleyecekleri iyilikler ve girdikleri yarışta kendilerini öne geçirecek olan hayırlı ameller, asla onların altından kalkamayacakları derecede ağır yükler değildir. Zira bir insanı takat getiremeyeceği bir yükün altına sürmek, ona zulmetmek demektir ki Allah Teâlâ böyle bir şeyi kullarına asla yapmaz; çünkü O, asla zalim değildir. O'nun en önemli sıfatlarından birisi adil olması ve kullarına adaletle muamele etmesidir. Nitekim nezdinde bulunan ve her kulun işlediği iyi ve kötü amelleri yazılı olarak ihtiva eden amel defterleri, bunun en açık delilidir. Bu defterlerle ilgili olarak Allah Teâlâ, Câsiye suresinin 29. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Bu, aleyhinize yalnız hakkı konuşan kitabımızdır. Yapmış olduklarınızı biz elbette yazıyorduk."*. Kehf suresinin 49. ayetinde ise, suçluların, dünyada iken işledikleri kötü amelleri amel defterlerinde gördükleri zaman nasıl bir tepki verecekleri açıklanmıştır: *"Amel defteri (önlerine) konur. İşte o zaman suçluların, onun içindekilerden korktuklarını ve "Yazıklar olsun bize! Bu defter nasıl olup da küçük büyük hiçbir şeyi bırakmadan (bütün günahlarımızı) saymış." dediklerini görürsün. Böylece onlar, yaptıklarını önlerinde hazır bulurlar. Rabbin, hiçbirine zulmetmez."*. Netice olarak, her insan, dünyada iken işlediği iyi ve kötü bütün amellerin defterine yazılımış olduğunu anlar ve hiçbir haksızlığa uğratılmadan işlediği amelin karşılığını görür. Zelzele suresinin 7-8. ayetlerinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Her kim zerre miktarı hayır işlemişse onu görür; kim de zerre miktarı kötülük işlemişse (o da) onu görür."*.

بَلْ قُلُوبُهُمْ فِي غَمْرَةٍ مِنْ هٰذَا وَلَهُمْ أَعْمَالٌ مِنْ دُونِ ذٰلِكَ هُمْ لَهَا عَامِلُونَ ﴿٦٣﴾ حَتّٰى إِذَا أَخَذْنَا مُتْرَفِيهِمْ
بِالْعَذَابِ إِذَا هُمْ يَجْأَرُونَ ﴿٦٤﴾ لَا تَجْأَرُوا الْيَوْمَ إِنَّكُمْ مِنَّا لَا تُنْصَرُونَ ﴿٦٥﴾ قَدْ كَانَتْ آيَاتِي تُتْلٰى عَلَيْكُمْ
فَكُنْتُمْ عَلٰى أَعْقَابِكُمْ تَنْكِصُونَ ﴿٦٦﴾ مُسْتَكْبِرِينَ بِهِ سَامِرًا تَهْجُرُونَ ﴿٦٧﴾ أَفَلَمْ يَدَّبَّرُوا الْقَوْلَ أَمْ

جَآءَهُمْ مَا لَمْ يَأْتِ اٰبَآءَهُمُ الْاَوَّلِيْنَ ﴿٦٨﴾ اَمْ لَمْ يَعْرِفُوْا رَسُوْلَهُمْ فَهُمْ لَهٗ مُنْكِرُوْنَ ﴿٦٩﴾ اَمْ يَقُوْلُوْنَ بِهٖ جِنَّةٌ ۚ
بَلْ جَآءَهُمْ بِالْحَقِّ وَاَكْثَرُهُمْ لِلْحَقِّ كٰرِهُوْنَ ﴿٧٠﴾ وَلَوِ اتَّبَعَ الْحَقُّ اَهْوَآءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمٰوٰتُ
وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ۚ بَلْ اَتَيْنٰهُمْ بِذِكْرِهِمْ فَهُمْ عَنْ ذِكْرِهِمْ مُعْرِضُوْنَ ۚ ﴿٧١﴾ اَمْ تَسْـَٔلُهُمْ خَرْجًا فَخَرَاجُ
رَبِّكَ خَيْرٌ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الرّٰزِقِيْنَ ﴿٧٢﴾ وَاِنَّكَ لَتَدْعُوْهُمْ اِلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٧٣﴾ وَاِنَّ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ
بِالْاٰخِرَةِ عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُوْنَ ﴿٧٤﴾ وَلَوْ رَحِمْنٰهُمْ وَكَشَفْنَا مَا بِهِمْ مِّنْ ضُرٍّ لَّلَجُّوْا فِىْ طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُوْنَ ﴿٧٥﴾ وَلَقَدْ اَخَذْنٰهُمْ بِالْعَذَابِ فَمَا اسْتَكَانُوْا لِرَبِّهِمْ وَمَا يَتَضَرَّعُوْنَ ﴿٧٦﴾ حَتّٰٓى اِذَا فَتَحْنَا
عَلَيْهِمْ بَابًا ذَا عَذَابٍ شَدِيْدٍ اِذَا هُمْ فِيْهِ مُبْلِسُوْنَ ﴿٧٧﴾

63 Fakat o müşriklerin kalpleri, bu kitaptan gaflet içindedir. onların bundan başka da amelleri vardır ve onları yapıp durmaktadırlar.

64 Onların varlıklarını azapla yakalayıp aldığımız zaman, feryadı basacaklardır.

65 (Fakat onlara deriz ki:) "Bugün feryat etmeyin. Artık bizden yardım göremezsiniz.".

66-67 "Ayetlerim size okunuyordu da siz büyüklük taslayıp gece vakti hezeyanlar savurarak topuklarınız üzerinde geri dönüyordunuz.".

68 Onlar Kur'an'ı hiç düşünmüyorlar mı? Yoksa onlara gelip geçmiş atalarına gelmeyen bir şey mi gelmiş?

69 Yahut Peygamberler'ini tanıyamamışlar da, onu o yüzden mi inkâr etmektedirler?

70 Yahutta onda delilik olduğunu mu söylüyorlar? Hayır; Peygamber onlara hakkı getirmiştir; fakat onların çoğu haktan hoşnut değillerdir.

71 Eğer hak, onların heva ve heveslerine tabi olsaydı, gökler, yer ve içindeki herkes, mutlaka boğulurdu. Oysa biz onlara, şan ve şereflerini ihtiva eden Kur'an'ı getirdik; fakat onlar, bundan yüz çevirmektedirler.

72 (Ey Muhammed!) Yoksa sen onlardan ücret mi istiyorsun ki? Rabbinin ücreti daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

73 Aslında sen onları dosdoğru bir yola davet ediyorsun.

74 Ahiret'e inanmayanlar ise, o doğru yoldan sapmaktadırlar.

75 Onlara merhamet etsek ve sıkıntılarını gidersek bile, sürdürüp geldikleri azgınlıklarına yine devam edeceklerdir.

76 Bu sebeple onları azap ile yakaladık; fakat onlar yine de Rablerine boyun eğmemişler ve yalvarmamışlardır.

77 Sonunda üzerlerine şiddetli bir azap kapısı açtığımız zaman, içinde, şaşkın ve ümitlerini kaybetmiş bir halde kalacaklardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, iyilik yolunda yarış edip öne geçenleri, Rablerinin azabından korkanlar, Rablerinin ayetlerine iman edenler, Rablerine şirk koşmayanlar ve borçlarını Allah'tan korkarak ödeyenler olmak üzere dört sıfatla tarif ve tavsif ettikten ve dinin zorluk değil kolaylık dini olduğunu, hiçbir nefse takatinin üstünde yük yükletilmediğini ve Allah katında her nefsin işlediği amellerin kaydedildiği bir kitap bulunduğunu ve bu kitaba gerçekler dışında ne eksik ne fazla hiçbir şeyin yazılmadığını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Kureyşli müşriklerin davranışlarını bahis konusu etmiş ve bu kafirlerin, Kur'an'ın beyan ettiği hususlardan büyük bir gaflet içinde olduklarını, onların bu Kitab'a saldırmak, Peygamber (sas.)'le alay etmek ve müminlere karşı eziyet edici davranışlarda bulunmak gibi daha birçok kötü fiilleri olduğunu açıklamıştır. Ayrıca bunlara, ne zaman Kur'an'dan bazı ayetler okunsa, birtakım hezeyanlar savurarak ondan yüz çevirdiklerini, sonra da topukları üzerinde dönüp uzaklaştıklarını, oysa Peygamber'in onlara hakkı getirdiğini ve en doğru yolu gösterdiğini, fakat onların yine de bundan hoşnut olmadıklarını, işte, zikredilen bu halleri dolayısıyla artık onlara hiçbir yardım eli uzatılmayacağını, zaten onlara merhamet edilse bile, azgınlıklarını yine de sürdüreceklerini ve bundan hiçbir pişmanlık duymayacaklarını; bu sebeple üzerlerine, kendilerini şaşkınlık içinde bırakan ve bütün ümitlerini yokeden şiddetli bir azabın mutlaka indirileceğini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[63] Fakat o müşriklerin kalpleri, bu kitaptan gaflet içindedir. onların bundan başka da amelleri vardır ve onları yapıp durmaktadırlar.

[64] Onların varlıklarını azapla yakalayıp aldığımız zaman, feryadı basacaklardır.

[65] (Fakat onlara deriz ki:) "Bugün feryat etmeyin. Artık bizden yardım göremezsiniz.".

[66-67] "Ayetlerim size okunuyordu da siz büyüklük taslayıp gece vakti hezeyanlar savurarak topuklarınız üzerinde geri dönüyordunuz.".

63 Allah Teâlâ, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, bu ayetinde ve bunu takip eden diğer ayetlerinde, müşriklerin Kur'an karşısında takındıkları tavrı ve diğer kötü davranışlarını açıklamış ve onların, Kur'an-ı Kerim'in beyan ettiği bütün gerçeklerden uzak olduklarını ve gaflet içinde bulunduklarını, bundan dolayı da onun beyanlarını düşünüp anlamaya yönelmediklerini açıklamıştır. Şu da var ki onların kötü davranışları sadece Kur'an karşısındaki bu gafletleri değildir. Onların devamlı olarak yapageldikleri ve hiç ihmal etmedikleri başka kötü davranışlar da vardır ve bunların başında Allah'ı bırakıp kendi elleriyle yaptıkları birtakım putları İlah edinerek onlara ibadet etmek ve böylece Allah'a şirk koşmak gelir. Ayrıca Hazreti Peygamber'e indirilen Kur'an'a tanetmeleri veya onu kötülemeleri, Hazreti Peygamber'i alaya almaları ve hem ona hem de müminlere eziyet etmeleri, bu kötü davranışlardan bazılarıdır. Bütün bunların istikbalde vuku bulacağu Allah'ın ezelî ilminde varolduğu için, hepsi de hiç eksiksiz, O'nun katında bulunan amel defterine veya Levh-i Mahfuz'a yazılmıştır.

64 İşte, bir taraftan dünyada sahip oldukları bol mal ve çok evlatla refah içinde yaşayan, bir taraftan da bu kötü amelleri işleyen kafirlerin üzerine, ya bu dünyada, yahutta kıyamet günü onları cezalandıracak bir azap indirildiği zaman, hemen feryadı basıp yardım isterler. Allah Teâlâ, Sad suresinin 3. ayetinde de aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Oysa kendilerinden önce, küfürleri yüzünden nice nesiller helak etmiştik de, feryadı basıp yardım istemişlerdi; fakat artık kaçıp kurtulma zamanı değildi ki."*. Müzzemmil suresinin 11-12. ayetleri de şöyledir: *"Mal sahibi olup da yalanlayanları bana bırak ve onlara biraz mühlet ver. Çünkü onlar için yanımızda ağır bukağılar ve cehennem var."*.

65 Azap için onların yakalarına yapışılıp da içeri alındıklarında ve feryadı basıp yardım istediklerinde, onlara denir ki: Bugün feryat etme-

yin. Artık bu feryadın size hiçbir faydası yoktur. Üzerinize indirilecek olan azabı sizden uzaklaştıracak da değildir. Siz, işlediğiniz kötü ameller dolayısıyla bu azabı hakettiniz ve onu mutlaka göreceksiniz. Size uyarıcı olarak bir Peygamber gelmiş ve her şeyi açıklayan bir de Kitap getirmişti. Fakat siz bunların karşısında ne yapıyordunuz? Peygamber'e deli, şair, sihirbaz gibi çeşitli sıfatlar isnat edip onu alaya alıyordunuz; Kitap hakkında da, şair sözü, evvelkilerin masalları deyip kulak asmıyor, aksine ona tanediyordunuz.

66-67 Bu Kitab'ın ayetleri size okunduğu zaman da, hem o Kitap hakkında, hem de onu size okuyan hakkında hezeyanlar savurarak ve büyüklenerek onlardan yüz çeviriyor, sonra da topuklarınız üzerinde dönüp uzaklaşıyordunuz.

Müşriklerin büyüklenmelerinin başlıca sebebi, Harem-i Şerif'in sahibi olduklarına inanmaları ve sık sık onun dostları olduklarını iddia etmeleriydi. Bazı rivayetlerden öğrenildiğine göre, her ne kadar kendilerini Kâbe'nin yegane sahibi olarak görmüş olsalar ve bununla övünseler bile, onu tavaf etmedikleri gibi, bakım ve onarımıyla da hiç ilgilenmezlerdi. Yaptıkları yegane şey, geceleri Kâbe'nin etrafında toplanmak ve geç vakitlere kadar hem Kur'an-ı Kerim hem de Hazreti Peygamber hakkında ileri geri konuşarak hezeyanlar savurmaktı. İşte bu sebeptendir ki, Allah Teâlâ, onların bu davranışlarıyla ilgili olarak bu ayet-i kerimeyi indirmiştir.

[68] Onlar Kur'an'ı hiç düşünmüyorlar mı? Yoksa onlara gelip geçmiş atalarına gelmeyen bir şey mi gelmiş?

[69] Yahut Peygamberler'ini tanıyamamışlar da, onu o yüzden mi inkâr etmektedirler?

[70] Yahutta onda delilik olduğunu mu söylüyorlar? Hayır; Peygamber onlara hakkı getirmiştir; fakat onların çoğu haktan hoşnut değillerdir.

[71] Eğer hak, onların heva ve heveslerine tabi olsaydı, gökler, yer ve içindeki herkes, mutlaka boğulurdu. Oysa biz onlara, şan ve şereflerini ihtiva eden Kur'an'ı getirdik; fakat onlar, bundan yüz çevirmektedirler.

[72] (Ey Muhammed!) Yoksa sen onlardan ücret mi istiyorsun ki? Rabbinin ücreti daha hayırlıdır. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

[73] Aslında sen onları dosdoğru bir yola davet ediyorsun.

[74] Ahiret'e inanmayanlar ise, o doğru yoldan sapmaktadırlar.

[75] Onlara merhamet etsek ve sıkıntılarını gidersek bile, sürdürüp geldikleri azgınlıklarına yine devam edeceklerdir.

[76] Bu sebeple onları azap ile yakaladık; fakat onlar yine de Rablerine boyun eğmemişler ve yalvarmamışlardır.

[77] Sonunda üzerlerine şiddetli bir azap kapısı açtığımız zaman, içinde, şaşkın ve ümitlerini kaybetmiş bir halde kalacaklardır.

68 Allah Teâlâ önceki ayetlerinde müşriklerin hallerini ve davranışlarını açıkladıktan sonra, bu ayetlerinde, onları bu çeşit davranışlara sevkeden dört amil zikretmiştir ki bu amillerden hiç olmazsa birisinin onları bu yola sevkettiğine şüphe yoktur. Bu amiller, sırasıyla şöyledir:

1) Bu müşrikler, kendilerine her şeyi açık açık beyan eden Kur'an'ı hiç düşünmüyorlar mı? Eğer onlar, bu Kitap üzerinde durup düşünmüş olsalardı, fesahat ve belagatıyla Allah'ın varlığını, birliğini ve hudutsuz kudretini açık ve kesin delillerle gözleri önüne seren bu Kitap varken, onların faydası da zararı da dokunmayacak başka İlahlar edinmeleri mümkün olur mu idi?

2) Yoksa onlara, daha önce gelip geçmiş atalarına hiç gelmeyen ve gelmediği için de kendilerine haberleri ulaşmayan yabancı bir şey mi gelmiştir de, onu tanımamışlar ve ondan yüz çevirmişlerdir? Bununla kasdedilenin Hazreti Peygamber olduğuna şüphe yoktur. Müşrikler, kendi içlerin-

den olmasına ve onu yakinen tanımalarına rağmen, Hazreti Peygamber'i Peygamber olarak tanımamışlar ve onun davetinden yüz çevirdikleri gibi, onu, şair, sihirbaz ve deli gibi çeşitli sıfatlarla itham etmişler, zaman zaman da onu alaya almışlardır. Onların Hazreti Peygamber'e karşı bu çeşit davranışları, Peygamberliğin ne olduğunu bilmemelerinden kaynaklanan bir tepki miydi? Daha önce, ataları olan geçmiş kavimlere de Allah tarafından böyle Peygamberler gönderildiğini hiç duymamışlar mıydı? Başka bir ifadeyle, onlara yabancı gelen ve onlar için meçhul olan şey, onun Rabbi tarafından bir Peygamber olarak gönderilmiş olması mıydı? Oysa onlar, ataları olan geçmiş kavimlere de çeşitli mucizelerle birbiri arkasına Peygamberler geldiğini ve bu Peygamberler'in kavimlerini kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet ettiklerini kendilerine tevatür derecesinde ulaşan haberlerden duyup öğreniyorlardı. Bu sebeple onlar, Allah tarafından görevlendirilen Peygamber'in de yabancıları değillerdi. Buna rağmen, nasıl olup da kendilerine gönderilen Peygamber hakkında böyle hezeyanlar savuruyorlar, sonra da onu alaya alıp ondan uzaklaşıyorlardı?

69 3) Yoksa onlar, kendilerine gönderilen Peygamber'i yakinen tanımadıkları için mi onu inkâr etmişlerdir? Şüphesiz bunun da gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Zira hem onu hem de ailesini yakinen bildikleri gibi, onun, ne şair, ne sihirbaz ve ne de deli olmadığını çok iyi biliyorlardı. Onun yalandan ve kötü ahlaktan uzak, her yönden güvenilir bir kimse olduğu da meçhulleri değildi. Böyle olduğu içindir ki ona, yine kendileri *Emin* lakabını takmışlardı. O halde şimdi onu, Allah'ın hak olan yoluna davet ettiği için nasıl yalancılıkla itham ediyorlar ve akıllarına gelen kötü sıfatları ona yüklemeye kalkıyorlardı? Nitekim Cafer İbn Ebî Tâlib (ra.), Habeş kralı Necaşi'ye: Ey Kral hazretleri! Allah bize, nesebini, doğruluğunu ve güvenilirliğini yakînen bildiğimiz bir Resul gönderdi, demişti. Muğîre İbn Şu'be de bir savaş sırasında Kisra'nın vekiline aynı şeyleri söylediği gibi, Rum Kralı Hirakl ve arkadaşları, Ebû Sufyân Sahr İbn Harb'e, Hazreti Peygamber'in nesebini, doğruluğunu ve güvenilir olup olmadığını sorduğu zaman, o da aynı şekilde cevap vermişti. Bunlar, Hazreti Peygamber'in çeşitli sıfatlarını merak edip soran yabancılara doğruyu söylerken, şimdi nasıl oluyor da onu inkâr ediyorlardı?

70 Yoksa onun ne söylediğini bilmeyen bir deli olduğunu zannediyorlardı da, onun için mi ona karşı çıkıyorlar ve söylediklerini kabul etmiyorlardı? Hayır; şüphesiz bunun da gerçekle hiçbir ilgisi yoktu. Zira onlar da çok iyi biliyorlardı ki, Hazreti Peygamber, aklı ve görüşleri itibariyle insanların en üstünü idi ve hiçbir zaman sahip olduğu bu aklı yitirmemiş ve ölünceye kadar da onlara en doğru yolu göstermişti.

O halde müşriklerin Hazreti Peygamber'e karşı çıkmalarının ve onu inkâr etmelerinin asıl sebebi ne idi? İşte Allah Teâlâ, onların bu küfürlerindeki gerçek sebebi açıklamış ve buyurmuştur ki: Hayır; müşriklerin Hazreti Peygamber'i inkâr etmelerinin sebebi, bunların hiçbiri değildir. Asıl sebep, onun, kendilerine, Allah'ın varlığı ve birliği esasına dayalı olan Hakkı, başka bir ifadeyle İslam'ı getirmiş olmasıydı. Oysa bu Hak, şirkin kalplerinde yer ettiği ve orada iyice yerleştiği müşriklerin büyük çoğunluğunca hoş karşılanmıyordu. Zira şirk, onlara atalarından miras kalmıştı ve onlar da atalarını taklit ederek bunu yaşatmak ve kendi evlatlarına miras bırakmak istiyorlardı. Eğer şirki terkederek Hazreti Peygamber'in getirdiği Hâkka uyacak olurlarsa, atalarının yolunu terketmiş, aynı zamanda Mekke halkı içinde sahip oldukları yüksek mevkilerini de yitirmiş olacaklardı. Ayet-i kerimede, müşriklerin büyük çoğunluğunca Hakkın hoş karşılanmadığı zikredilmiştir. Bu, az da olsa onlardan bir kısmının Hakkı kerih gördükleri için değil, iman ettikleri takdirde, atalarının yolunu terketmiş olmaktan ve diğer müşrikler tarafından alay

konusu edilmekten korktukları için Haktan uzak kalmışlardır. Nitekim bunlardan bazıları bidayette iman etmiş oldukları halde, bu korku sebebiyle sonradan imandan dönmüşler ve sapık yollarına devam etmişlerdir.

71 Yahut bunun aksine, yani müşrikler, şirki terkedip Hâkka uymak yerine, Hak onlara veya onların yoluna, yahut sapık görüş ve düşüncelerine uymuş olsaydı, işte o zaman Hak, Hak olmaktan çıkar ve sapık bir yola dönüşürdü. Bu yol ise, ona tabi olup üzerinden giden insanları büyük bir fesada götürür, çok geçmeden de yerlerin ve göklerin içindekilerle birlikte helak olup gitmesine yol açardı. Bu sebepledir ki aklı başında olan hiçbir insan, Allah'ın Hak olan yolunu terkedip de kendisini fesada götürecek sapık bir yola girmez. Oysa Allah onlara, vaaz ve nasihatlarıyla şan ve şeref kazandıran Zikr'i, yani Kur'an'ı vermiş ve bununla onların mevkilerini yüceltmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, başka bir ayetinde, Zuhruf suresinin 44. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"O Kur'an, hem senin için hem de kavmin için büyük bir şereftir ve ondan sorulacaksınız"*. Fakat müşrikler yine de bundan yüz çevirmişlerdir.

72 Daha sonra Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'in herhangi bir nefrete sebep olmadığını beyan etmek için başka bir hususa işaret etmiş ve: Yoksa sen onlardan, yaptığın işe mukabil herhangi bir ücret talebinde mi bulunuyorsun ki onlar senden yüz çeviriyorlar ve seni birtakım kötü sıfatlarla itham etmeye kalkışıyorlar? demiştir. Böyle bir sorunun cevabı da, elbette ayet-i kerimede görüldüğü gibi olacaktır. Çünkü Rabbin verdiği bir görev dolayısıyla, bu ücretin yine Rab tarafından ödenmesi, şüphesiz, çok daha hayırlıdır. Zira rızık verenlerin en hayırlısı Allah Teâlâ'dır ve Hazreti Peygamber'in bu gerçeği bilmemesi veya anlamaması elbette mümkün değildir. Gerçek böyle olunca, onun, Allah'ın Hak olan yoluna davet ettiği insanlardan haraç alması nasıl olacak bir şey değilse, onların da böyle bir itham ile Hazreti Peygamber'in davetinden yüz çevirmelerinin, asılsız bir bahaneden başka bir şey olmaması gerekir. Nitekim ücret talebi hususunda Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine gösterdiği doğru yol da budur. Sebe suresinin 47. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Sizden herhangi bir ücret istemiyorum; o sizin olsun. Benim ücretim Allah'a âittir. O, her şeye şahittir."*. Bunun gibi, Sad suresinin *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: Ben, tebliğ işine karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ve ben, kendiliğimden bir şey iddia edenlerden de değilim."* mealindeki 86. ve Şûrâ suresinin *"De ki: Buna karşılık sizden, yakınlara sevgi dışında, herhangi bir ücret istemiyorum..."* mealindeki 23. ayetleri de bu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır.

Netice itibariyle müşrikler, birtakım maddi menfaatler sebebiyle şirk ve küfür üzerinde inat ve ısrar etmeleri dışında, Hazreti Peygamber'in davetine icabet etmemelerini haklı gösterecek hiçbir sebebe sahip değillerdi. Özellikle müşrik liderlerin bütün korku ve endişeleri, sahip oldukları dünyevi mevkiyi elden kaçırmak ve atalarının tutmuş olduğu yoldan rücu etmekti. Eğer bu liderler, Hazreti Peygamber'in davetine icabet etmiş olsalardı, diğer halk tabakasının onlara uymalarını engelleyecek hiçbir sebep kalmamış olacaktı.

73 Allah Teâlâ, müşriklerin tuttukları yolun bozuk ve yanlış olduğunu, ona tabi olanları da iyiliğe değil felakete sürükleyeceğini açıkladıktan sonra, Hazreti Peygamber'in getirdiği şeyin sıhhatini beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Sen, kavminden müşrik olanları hayra ve selamete çıkaracak dosdoğru bir yola, Allah'ın hak olan dinine, yani İslam'a davet ediyorsun.

74 Ahiret'e ve öldükten sonra yeniden dirilmeye inanmayanlar ise, senin bu davetinden ve doğru yola yönelmekten imtina ederek kendi sapık yollarında gitmekte direniyorlar. Oysa bilinen bir gerçek vardır ki insanları kurtuluşa ulaştıracak doğru yol bir tane olduğu halde, sapık

yolların haddi hesabı yoktur ve bunların hepsi de, insanları felakete götürür.

75 Her şeye rağmen, yine de Allah onlara merhamet etse ve üzerlerinden bütün sıkıntıları kaldırıp rahata erdirse, Kur'an'ı da başından sonuna kadar anlamalarını sağlasa, onlar yine de ona iman etmezler ve bu azgınlıklarını sürdürmekten vazgeçmezler; küfürlerinde inat ve ısrar etmeyi sürdürürler. Onların küfürdeki bu katılıkları, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de açıklanmıştır. Mesela Enfâl suresinin 23. ayetinde, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah, onlarda bir hayır olduğunu görseydi, onlara elbette duyururdu. Yine duyurmuş olsaydı, (onlarda hayır olmadığı için) onlar, yine yüz çevirip dönerlerdi."*. En'âm suresinin 27-28. ayetleri de onların bu hallerini aksettirir: *"Ateşin karşısında durdurulduklarında, onların: "Ah ne olurdu, (dünyaya) geri gönderilseydik de Rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve müminlerden olsaydık." deyişlerini bir görsen..Fakat (onların bu pişmanlıkları) önceden gizlemiş oldukları şeyin (kıyamet günü) açığa çıkması dolayısıyladır. Eğer (dünyaya) geri gönderilselerdi, menolundukları küfre tekrar dönerlerdi. Zira onlar, hiç şüphesiz, yalancıdırlar."*.

76 İşte küfür üzerindeki bu inat ve ısrarları sebebiyle, onların üzerine birbirinden ağır, şiddetli musibetler ve belalar indirilmiş olmasına rağmen, bunlar, yine de onları küfürlerinden döndürmemiştir. Önceden olduğu gibi sapıklık ve azgınlıklarına devam etmişler, içlerinde hiç Allah korkusu hissetmemişlerdir. Oysa En'âm suresinin 43. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Hiç olmazsa azabımız kendilerine gelince yalvarmaları gerekmez miydi? Fakat (hayır); kalpleri katılaşmış ve şeytan, yapmış oldukları şeyleri onlara süslü ve cazip göstermişti."*. Bu sebeple Rablerine boyun eğmeyi ve bu bela ve musibetlerden kendilerini kurtarması için O'na yalvarmayı akıllarına bile getirmemişlerdi.

77 Fakat bu, elbette böyle devam etmeyecek ve küfürlerini bu derece rahat sürdüremeyeceklerdi. Yaptıklarının cezasını en ağır bir şekilde mutlaka görecekler ve bu ceza ile, kendilerinden sonrakiler için de ders alacakları bir ibret olacaklardı. Nitekim onlara böyle bir azap kapısı açılınca, şaşkına dönüp bütün ümitlerini yitirmişlerdir.

İbn Abbâs'tan (ra) rivayet olunduğuna göre, Usâme İbn Îsâ el-Hanefî, Bedir'de Müslümanların eline esir düşmüştü. Hazreti Peygamber'e gelerek Müslüman olmuş, Hazreti Peygamber de onu serbest bırakmıştı. Bir müddet sonra Yemame'ye giden Usâme, oradan Mekke halkına yiyecek gönderilmesine engel olmuş, müşrik Kureyş'e şöyle demişti: "Allah'a yemin ederim ki bundan böyle size, bir buğday tanesi bile gönderilmeyecektir.". Bundan sonradır ki Allah, Kureyş'in başına kıtlık ve açlık musallat etmiş, onlar da leş ve köpek eti yemek zorunda kalmışlardı. Bunun üzerine müşrik liderlerden Ebû Sufyân, Hazreti Peygamber'e gelerek şikâyette bulunmuş ve ona şöyle demiştir: "Sen, âlemlere rahmet olarak gönderildiğini iddia etmiyor mu idin"? Hazreti Peygamber'in "Evet" demesi üzerine de sözlerine şöyle devam etmiştir: "Buna rağmen sen, babalarımızı kılıçla, çocuklarımızı da açlıkla öldürüyorsun. Allah ve akrabalık aşkına, bu kıtlığı üzerimizden kaldır." Ebû Süfyân'ın bu sözleri üzerine, Allah Teâlâ *"Bu sebeple onları azap ile yakaladık; fakat onlar yine de Rablerine boyun eğmemişler ve yalvarmamışlardır."* ayetini indirmiştir. İbn Abbâs'tan (ra) nakledilen bu haberin, her ne kadar cereyan eden hadisenin, bir önceki 76. ayetin nüzul sebebi olarak zikredildiği anlaşılmakta ise de, onun, 77. ayetin nüzul sebebi olması daha uygun görülmektedir. Eğer her iki ayet Hazreti Peygamber'e aynı anda nazil olmuşsa - ki mana birliği bunu teyit etmektedir - buna göre, cereyan eden hadiseyi, her iki ayetin nüzul sebebi olarak değerlendirmekte herhangi bir mahzur yoktur. Doğrusunu, şüphesiz, en iyi Allah bilir.

وَهُوَ الَّذِي أَنشَأَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۖ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ وَهُوَ الَّذِي ذَرَأَكُمْ فِي
الْأَرْضِ وَإِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٧٩﴾ وَهُوَ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَلَهُ اخْتِلَافُ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٨٠﴾

[78] Oysa sizin için kulak, göz ve kalp yaratan O'dur. Ne kadar da az şükrediyorsunuz.

[79] Sizi yeryüzünde yaratıp yayan da O'dur. Ve yine O'nun huzurunda toplanacaksınız.

[80] Size hayat veren ve öldüren de keza O'dur. Gece ve gündüzün birbiri arkasına gelip gitmesi de O'na aittir; hiç aklınızı kullanmıyor musunuz?

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin Kur'an'dan yüz çevirip Allah'ın varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine delalet eden ayetleri anlamaktan nasıl uzak kaldıklarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kullarının akıllarını kullanıp düşünerek Allah'ın varlığına ve birliğine kendilerini irşat etmesi için ihsan ettiği büyük nimetleri dört grup içinde zikretmiştir bunların ilki, kulak, göz ve kalp gibi insanı kemal mertebesine ulaştıran organlardır. Daha sonra insanın yeryüzünde yaratılışıyla nesillerinin çoğaltılması, dünyada iken ona hayat ve ölüm vermesi, birbiri arkasına gece ile gündüzü getirmesi, Allah'ın hudutsuz kudretini ispat eden delillerdendir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[78] Oysa sizin için kulak, göz ve kalp yaratan O'dur. Ne kadar da az şükrediyorsunuz.

[79] Sizi yeryüzünde yaratıp yayan da O'dur. Ve yine O'nun huzurunda toplanacaksınız.

[80] Size hayat veren ve öldüren de keza O'dur. Gece ve gündüzün birbiri arkasına gelip gitmesi de O'na aittir; hiç aklınızı kullanmıyor musunuz?

78 Allah Teâlâ'nın varlığına, birliğine, hudutsuz kudretine, hikmetine ve geniş ilmine delalet edip de kullarına ihsan ettiği büyük nimetlerin başında, sesleri duymaları için yarattığı kulak ile, eşyayı görmeleri için yarattığı göz ve her şeyi idrak edip anlayabilmeleri için yarattığı kalp gelir. Allah Teâlâ, kulak, göz ve kalbi, kullarına ihsan ettiği diğer nimetlerin başında ve her üçünü de birarada zikretmiştir ki kendisine nakledilen veya okunan gerçekleri kulaklarıyla duyarak, eşyayı kendi gözleriyle görerek Allah Teâlâ'nın varlığına, birliğine ve kudretine ulaşmasını sağlayacak deliller üzerinde kalbiyle ve aklıyla durup düşünebilsin ve bunlar vasıtasıyla gerçeğe ulaşabilsin. Zira Allah'ın varlığını, birliğini ve hudutsuz kudretini idrak etmek, ancak bunlarla mümkün olur. Allah Teâlâ, bu büyük nimetleri bütün kullarına ihsan etmiş olmasına rağmen, bu nimetlere karşılık O'na şükredenler ne kadar da azdır? Oysa kendilerine ihsan ettiği bu büyük nimetlerden dolayı bütün kullarının Rablerine şükretmeleri gerekmez mi? Bu nimetlere şükretmemek, nankörlükten başka nedir ki.

79 Keza insanı yeryüzünde yaratan ve neslini değişik cins, renk, dil ve sıfatlarla çoğaltarak yeryüzünün dört bir yanına yayan da Allah Teâlâdır. Bu sayededir ki insan, çalışıp çabalayarak yaşadığı yerleri imar eder ve karnını doyurmak için çeşitli meyve ve sebze bahçeleriyle bağlar yetiştirir; ayrıca tarlalarda buğday ve arpa gibi hububat ekip biçer. Allah Teâlâ, yeryüzünde insana belirli bir süre yaşama hakkı verdikten sonra, yine belirli bir gün ve saatte, büyük küçük, bütün insanları huzurunda toplamak için dünya hayatına son verir. Kıyâmet günü istisnasız bütün insanlar, yeniden dirilerek kabirlerinden çıkarlar ve dünyadaki amellerinin karşılığını görmek için Rablerinın huzurunda biraraya gelirler.

80 Dünyada iken insana, bir nimet olmak üzere geçici de olsa hayat veren, sonra bu hayatı Ahiret'te ebedi olarak devam ettirmesi için ona ölüm vererek sona erdiren, yine Allah Teâlâ'dır. Bu sebepledir ki dünya hayatı insana ne kadar cazip gelirse gelsin ve insan, dünyanın çeşitli nimetleri karşısında, onlara sahip olmak için ne derece haris olursa olsun, bu hayatın göz açıp kapayıncaya kadar gelip geçtiğini mutlaka idrak edecektir. Gerçek böyle olunca, insanın, dünya hayatından sonra devam edeceğinde hiç şüphe bulunmayan Ahiret hayatının başlangıcında, Allah'ın huzuruna çıkıp da dünyada işlediği amellerin hesabını vereceğini ve hiç haksızlığa uğratılmadan bu amellerin karşılığını alacağını düşünmesi gerekmez mi?

Keza gece ile gündüzü yaratan ve bunları birbiri arkasına getiren de Allah Teâlâ'dan başkası değildir. Öyle ki ne gece gündüzü ne de gündüz geceyi geçer ve birbirinin yerini alır. Yâsîn suresinin 40. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Ne güneşin aya yetişip onunla birleşmesi mümkündür, ne de gecenin gündüzü geçmesi. Hepsi de bir yörüngede yüzerler."*.

İşte bütün bunları görüp duran insanın, aklını kullanarak Allah'ın varlığını, birliğini, hudutsuz kudretini ve her şeyi çepeçevre kuşatmış olan ilmini düşünmesi, sonra da her şeyin sahibinin ve hâkiminin yalnız Allah Teâlâ olduğunu ve yalnız O'na kulluk etmek zorunda olduğunu bilmesi gerekmez mi?

بَلْ قَالُوا مِثْلَ مَا قَالَ الْأَوَّلُونَ ﴿٨١﴾ قَالُوا أَإِذَا مِتْنَا وَكُنَّا تُرَابًا وَعِظَامًا أَإِنَّا لَمَبْعُوثُونَ ﴿٨٢﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا
نَحْنُ وَآبَاؤُنَا هَٰذَا مِنْ قَبْلُ إِنْ هَٰذَا إِلَّا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٨٣﴾ قُلْ لِمَنِ الْأَرْضُ وَمَنْ فِيهَا إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ
﴿٨٤﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٨٥﴾ قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَرَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٨٦﴾
سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ ﴿٨٧﴾ قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ
تَعْلَمُونَ ﴿٨٨﴾ سَيَقُولُونَ لِلَّهِ ۚ قُلْ فَأَنَّىٰ تُسْحَرُونَ ﴿٨٩﴾ بَلْ أَتَيْنَاهُمْ بِالْحَقِّ وَإِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٩٠﴾

81 Fakat onlar, evvelkilerin söyledikleri gibi söylemektedirler.

82 Demektedirler ki: "Biz, öldükten, toprak ve kemik olduktan sonra tekrar diriltilecek miyiz"?

83 "Biz ve daha önce atalarımız da bununla tehdit olunmuştuk. Oysa bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir.".

84 (Ey Muhammed! O müşriklere) de ki: "Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım), yeryüzü ve yeryüzünde bulunanlar kimindir"?

85 Diyeceklerdir ki:"Allah'ın.". De ki: "O halde hiç düşünmüyor musunuz"?

86 Yine de ki: "Yedi tabaka göğün Rabbi ve büyük Arş'ın Rabbi kimdir"?

87 Onlar da diyeceklerdir ki: "Allah'tır.". De ki: "O halde hiç korkmuyor musunuz"?

88 Keza de ki: "Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım), her şeyin hükümranlığı elinde olan, her şeyi himaye eden ve fakat kendisi himayeye muhtaç olmayan kimdir"?

89 Diyeceklerdir ki: "Allah.". De ki: "O halde nasıl aldanıyorsunuz"?

90 Hayır; biz onlara hakkı getirdik; onlar ise yalancıdırlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine kullarını irşat etmek maksadıyla büyük bir nimet olmak üzere insanın faydalanması için yarattığı kulak, göz ve kalp gibi organları, ekip biçmeleri için yarattığı yeryüzünü, insana verdiği hayat ve ölümü, gece ile gündüzün birbiri arkasına gelişini, üzerlerinde durup düşünmeleri için birer delil olarak zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, putlara ibadet eden müşriklerin, apaçık delillere rağmen, atalarını taklit ederek öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr edişlerine değinmiş ve onların bu görüşlerini, ba'si ispat eden üç delil ile reddetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[81] Fakat onlar, evvelkilerin söyledikleri gibi söylemektedirler.

[82] Demektedirler ki: "Biz, öldükten, toprak ve kemik olduktan sonra tekrar dirilecek miyiz"?

[83] "Biz ve daha önce atalarımız da bununla tehdit olunmuştuk. Oysa bu, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir.".

81 Müşrikler, daha önceki ayetlerde de görüldüğü gibi, hakka ulaşmak için akıllarını kullanmak hususunda sık sık uyarıldıkları ve küfürleri yüzünden şiddetli azap ile tehdit olundukları halde, apaçık ve kesin delillere istinaden, kendilerini Allah'ın varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine irşat edecek olan akıllarını iptal etmekte ve kendilerinden önce gelip geçmiş atalarının peşlerine takılarak öldükten sonra yeniden dirilme konusunda, tıpkı onların söylediklerini söylemekte ve öldükten sonra yeniden dirilmeyi onlar gibi inkâr etmektedirler.

82 Müşrikler demektedirler ki: Biz, öldükten ve kemiklerimizle birlikte çürüyüp toparağa karıştıktan sonra, yeniden diriltilip hayata mı döndürüleceğiz? Bu olacak şey midir? Müşrikler, bu sözleriyle, öldükten sonra yeniden dirilmenin imkansızlığını açık açık ifade etmekte ve böyle bir şeyin hiçbir zaman olmayacağını ortaya koymaktadırlar. Onların bu inkârcı görüşlerini, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de görmek mümkündür. Allah Teâlâ, Nâziât suresinin 10-14. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Ve o kafirler derler ki: "Tekrar geldiğimiz yere mi döneceğiz? Çürüyüp ufalanmış birer kemik olunca mı"? Sonra da demişlerdir ki: "Öyleyse bu, zararına bir dönüştür.". Fakat o tek bir sayhadır; işte o zaman herkes, uyanık olarak yerin yüzündedir.".* Yâsîn suresinin 77-78. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"İnsan, kendisini bir nutfeden yarattığımızı görmüyor mu da, şimdi apaçık bir düşman kesiliyor. Kendi yaratılışını unutup bize misal veriyor ve diyor ki: "Çürümüş olduğu halde bu kemikleri kim diriltecek"?*

83 Müşriklerin öldükten sonra yeniden dirilmeyle ilgili olarak ileri sürdükleri diğer bir görüşleri de, Hazreti Peygamber tarafından yapılan bu tehdidin, daha önce başka Peygamberler tarafından gelip geçmiş atalarına da yapılmış olması idi. Öyle anlaşılıyor ki onlar, bu görüşü ileri sürerlerken, çok eskiden beri böyle bir tehdidin yapıldığını nakledilen haberlerden öğreniyorlar, fakat yaşadıkları zamana kadar ölenlerden tek bir kişinin bile dirilmediğine bakarak bu söylentilerin boş ve uydurma sözlerden olduğuna inanıyorlardı. Bu sebepledir ki onlar, öldükten sonra yeniden dirilmeyi reddederken, bizim gibi atalarımız da bununla tehdit olunmuşlardı. Oysa bu, evvelkilerin aslı esası olmayan masallarından başka bir şey değildir." demişlerdir.

[84] (Ey Muhammed! O müşriklere) de ki: "Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım), yeryüzü ve yeryüzünde bulunanlar kimindir"?

[85] Diyeceklerdir ki: "Allah'ın.". De ki: "O halde hiç düşünmüyor musunuz"?

[86] Yine de ki: "Yedi tabaka göğün Rabbi ve büyük Arş'ın Rabbi kimdir"?

[87] Onlar da diyeceklerdir ki: "Allah'tır.". De ki: "O halde hiç korkmuyor musunuz"?

[88] Keza de ki: "Eğer biliyorsanız (söyleyin bakalım), her şeyin hükümranlığı elinde olan, her şeyi himaye eden ve fakat kendisi himayeye muhtaç olmayan kimdir"?

[89] Diyeceklerdir ki: "Allah.". De ki: "O halde nasıl aldanıyorsunuz"?

[90] Hayır; biz onlara hakkı getirdik; onlar ise yalancıdırlar.

İşte Allah Teâlâ, onların öldükten sonra dirilmeyi inkâr eden bu görüşlerini, bu ayetlerinde, birer delil olmak üzere onlara yönelttiği üç soru ile reddetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

84 1) Ey Muhammed! O müşriklere sor bakalım; eğer biliyorlarsa cevap versinler: Yeryüzü ve yeryüzü üzerinde bulunan insan, hayvan, bitki, meyve ve sair yaratıklar kime aittir ve bunları kim yaratmıştır? Zira aklı olan ve onu kullanıp düşünmesini bilen insan, şunu da çok iyi bilir ki hiç olmayan bir şey, sonradan varolmuş ise bu, onu vareden bir gücün varlığına delalet eder. Eğer bu güç yoksa, olmayan bir şeyin kendi kendini var etmesi asla mümkün değildir. Gerek yeryüzü ve gerekse onun üzerinde bulunan her şeyin önceden yok iken sonradan varolması da onları vareden bir gücün bulunduğunu gösterir. O halde bu gücün sahibi kimdir ve bunları kim var etmiştir?

85 Senin bu soruna cevap olmak üzere onlar hiç şüphesiz "Allah" diyecekler ve o güç sahibinin Allah olduğunu ve her şeyin Allah tarafından yaratıldığını itiraf edeceklerdir. Şimdi onlar bu itirafta bulunduklarına ve hem yeryüzünün hem de üzerinde bulunan bütün varlıkların Allah tarafından yaratıldığını kabul ettiklerine göre, onlara söylenmesi veya hatırlatılması gereken bazı gerçekler vardır. Bu cevaplarına karşılık sen onlara de ki: Yeryüzünün ve yeryüzünde bulunan her şeyin Allah'a ait olduğunu ve hepsinin de Allah tarafından yaratıldığını söylüyorsunuz; o halde her şeyi yapmaya ve yaratmaya kadir olan böyle bir gücün varlığını itiraf ediyorsunuz ve O'nun Allah olduğunu söylüyorsunuz; fakat sonra, O'nu terkederek hiçbir gücü ve kudreti bulunmayan, küçücük bir sineği bile yaratmaktan âciz olan, size faydası da zararı da dokunmayan birtakım putları nasıl olup da İlah ediniyor, sonra da onlara ibadet ediyorsunuz? Ayrıca, öldükten sonra dirilmeyi de inkâr ediyorsunuz. Yeryüzünü ve yeryüzünde bulunan her şeyi hiç yoktan Allah'ın yarattığını kabul ettiğiniz halde, hiç yoktan yarattığı bir şeye ölüm verdikten sonra, onu tekrar eski haline getireceğini, kısacası, öldükten sonra onu yeniden dirilteceğini düşünemiyor musunuz? Bir şeyi hiç yoktan yaradanın, yarattığı şeyin ölümünden sonra, onu tekrar dirilterek eski haline getiremeyeceğini mi zannediyorsunuz? Öyleyse siz, ölen bir varlığı eski haline getirmenin, onu hiç yoktan yaratmaktan daha kolay olacağını anlayamayacak kadar akıldan yoksun musunuz?

86 2) Yine onlara sor ve de ki: Ayı, güneşi ve yıldızlarıyla yedi tabaka göğün ve yüce Arşın Rabbi ve yaradanı kimdir?

87 Onlar, yine "Allah" diyeceklerdir. O zaman onlara de ki: Madem ki ayı, güneşi ve yıldızlarıyla yedi tabaka göğü yaradanın Allah olduğunu itiraf ediyorsunuz ve Arş'ın Rabbi de Allah'tır diyorsunuz, o halde gökleri yaratan ve Arş'ın Rabbi olan Allah'a ortaklar icat ederek onları İlah edinmeniz, sonra da İlah edindiğiniz bu yaratıklara ibadet etmeniz sebebiyle, Allah'ın azabından hiç korkup sakınmaz mısınız? Allah'a şirk koşmanın en büyük günahlardan olduğunu bilmiyor musunuz?

88 3) Yine onlara de ki: Şu alemde her ne varsa, hepsinin de sahip ve hükümranlığı kimin elindedir? Kendisi hiçbir zaman, hiçbir yerde ve hiç kimseye karşı himayeye muhtaç olmadığı halde, herkesi ve her şeyi himayesi altında tutan, dilediği zaman da dilediğini himayesi dışında bırakan kimdir? Hûd suresinin 56. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...Hiçbir canlı yoktur ki, onun perçemin-*

den tutacak olan O olmasın..." Kimdir O, bütün canlıların perçeminden tutacak olan?

89 Müşrikler, yine itiraf edip, O, Allah'tan başkası değildir. O'nun hükmüne karşı çıkacak ve kazasını reddedecek hiçbir varlık veya hiçbir kimse yoktur, diyeceklerdir. O zaman onlara de ki: Madem ki her şeyin sahip ve hükümranlığının Allah'ın elinde olduğunu itiraf ediyor ve kendisinin himayeye muhtaç olmadığı halde, herkesi ve her şeyi himayesi altında tutanın O olduğunu söylüyorsunuz, o halde nasıl olup da O'nun tevhidinde ve taatında yanılıp O'ndan başkalarını da İlah edinerek O'na ortaklar icat ediyor, sonra da bu İlahlara ibadet ediyorsunuz? Yegane Halik ve Malik'in O olduğunu itiraf ettiğiniz halde, nasıl oluyor da aklınız, O'nunla birlikte başka mahluklara da ibadet etmenizi kabul ve tasdik ediyor?

90 Hayır; gerçek olan şudur ki illetten salim hiçbir akıl, müşriklerin, gerçekleri önce itiraf edip sonra da itiraf ettiklerinin zıttı olan işleri yapmalarını tasvip etmez. Biz onlara hak olan ayetleri, doğru olan delilleri getirdik; kesin bir ifade ile Allah'tan başka İlah olmadığını bildirdik ve bunu ispatlayan açık ve kesin deliller ikame ettik; böyle olduğu halde onlar, yine de hakkı yalanladılar; Allah'ı bırakarak kendi elleriyle taştan veya çamurdan yaptıkları putları İlah edindiler ve onlara ibadet ettiler. Onlar, hem hakkı inkâr edişlerinde hem de Allah'tan başkasını İlah edinip ona ibadetlerinde yalancıdırlar. Ellerinde, bu davranışlarının doğruluğunu ispat edecek hiçbir delilleri yoktur.Nitekim bu surenin sonundaki 117. ayette de ifade edildiği gibi, *"Kim Allah ile beraber, varlığına hiçbir delil bulunmayan başka bir İlaha ibadet ederse, onun hesabı Rabbi yanındadır. Gerçek şudur ki kafirler asla iflah olmazlar."*. Müşrikler de bütün bu yaptıklarını herhangi bir delile istinaden değil, fakat, sadece cahil atalarına uyarak ve onları taklit ederek yapıyorlar.

مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ مِنْ وَلَدٍ وَمَا كَانَ مَعَهُ مِنْ اِلٰهٍ اِذًا لَذَهَبَ كُلُّ اِلٰهٍ بِمَا خَلَقَ وَلَعَلَا بَعْضُهُمْ عَلٰى بَعْضٍ ۚ سُبْحَانَ اللّٰهِ عَمَّا يَصِفُونَ ﴿٩١﴾ عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٩٢﴾

[91] Allah, hiçbir surette bir çocuk edinmemiştir ve O'nunla beraber hiçbir İlah olmamıştır. Eğer öyle olsaydı, her İlah kendi yarattığı ile gider ve birbirine üstün gelmeye çalışırdı. Oysa Allah, onların tavsif ettikleri şeylerden münezzehtir.

[92] O, gaybın da hazır olanın da âlimidir. Allah, onların şirk koştukları şeylerden çok yücedir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, atalarını taklit edip öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr eden müşrikleri reddederek yeniden dirilmeyi üç delile istinaden açık ve kesin bir şekilde ispat ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, yine müşriklerin Allah'a çocuk isnat ederek bu çocukları uluhiyyetinde O'na ortak koşmakla işledikleri büyük yalan ve iftirayı açıklamış ve Allah'ı, onların şirk koştukları şeylerden tenzih etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[91] Allah, hiçbir surette bir çocuk edinmemiştir ve O'nunla beraber hiçbir İlah olmamıştır. Eğer öyle olsaydı, her İlah kendi yarattığı ile gider ve birbirine üstün gelmeye çalışırdı. Oysa Allah, onların tavsif ettikleri şeylerden münezzehtir.

[92] O, gaybın da hazır olanın da âlimidir. Allah, onların şirk koştukları şeylerden çok yücedir.

91 Müşriklerin en kötü iftiralarından biri de, Allah Teâlâ'ya kız evlat isnat etmeleri idi. Bu da, Allah'ın kulları olan melekleri dişi saymalarından kaynaklanan bir inançtı ve iddialarına göre melekler, Allah'ın kızları idi. Nitekim Allah Teâlâ, Zuhruf suresinin 19. ayetinde buna işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Rahmân'ın kulları olan melekleri dişi saymışlardır. Onların yaratılışına şahit mi olmuşlardır (ki bu iddiada bulunuyorlar)..."*? Filhakika Huzaa ve Kinane kabileleri, meleklerin Allah'ın kızları olduklarına inanıyorlar ve Allah ile birlikte bu meleklere de ibadet ediyorlardı. Aynı surenin 15-18. ayetlerinde de, aynı konuyla ilgili olarak şu açıklama yapılmıştır: *"Allah'a kendi kullarından evlatlar isnat etmişlerdir. Zaten insan apaçık bir nankördür. Demek kendi yarattıklarından kızları kendine aldı da oğulları size ayırdı, öyle mi? Fakat içlerinden biri, Rahmân'a isnat ettiği bir kızla müjdelenince, içi kinle dolu olduğu halde yüzü simsiyah kesilir."*. Bir müşriğin kız evlatla müjdelenince içinin kinle dolması ve yüzünün de simsiyah kesilmesi, cahiliyye devri Araplarının kız evlattan hiç hoşlanmamış olmalarından kaynaklanıyordu. Nitekim doğan çocuğun kız olması halinde onu diri diri gömmelerinin başlıca sebebi de bu idi. Filhakika cahiliyye devrinde müşrik Araplar, doğacak olan çocuğun kız olmasından büyük endişe duyarlar, hamile olan kadın doğum yapıncaya kadar da kocası halk içine çıkamazdı. Eğer doğan çocuk erkek olursa, babası büyük bir sevinç ve gurur içinde ortaya çıkar ve önüne gelene doğan erkek çocuğunu haber verirdi. Fakat kız olursa, büyük bir üzüntü içinde gizlenmeye devam eder, bir fırsatını bulduğu zaman da, kızını ıssız bir yere götürür, sonra onu, kazdığı bir çukura diri diri gömerdi. İşte müşriklerin kız evlat karşısındaki bu kötü davranışları sebebiyledir ki Allah Teâlâ, onların melekleri dişi sayıp da Allah'a isnat etmelerini ve "Melekler Allah'ın kızlarıdır." demelerini, yukarıda zikrettiğimiz Zuhruf suresinin 16. ayetinde, *"Demek (Allah), kendi yarattıklarından kızları kendine aldı da oğulları size ayırdı, öyle mi?"* buyurarak işledikleri küfür ve nankörlüğü belirtmiş, aynı zamanda bununla, siz, erkek evladı kendinize ayırırken, hoşlanmadığınız ve hiç istemediğiniz kız evlatları da Allah'a bırakıyorsunuz, demek istemiştir.

Allah Teâlâ, kendisine müşriklerin kız evlat isnat etmelerini kesinlikle reddettikten sonra, kendisiyle beraber başka hiçbir İlahın da olmadığını aynı kesin ifadeyle beyan etmiştir. Zira bilinen bir gerçektir ki Allah Teâlâ'nın kız veya erkek herhangi bir çocuğu olsaydı, bu çocuk da O'nun cinsinden olur ve o da bir İlah sayılırdı. Nitekim yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Huzaa ve Kinane kabileleri, meleklerin Allah'ın kızları olduklarını iddia ettikleri gibi, İlah olarak onlara da ibadet ediyorlardı. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, hiçbir çocuk edinmediğini kesin bir ifadeyle beyan ederken, kendisiyle birlikte başka bir İlahın da bulunmadığını açıkça ifade etmiştir. Bunun en açık delili ise, Allah'tan başka İlahların bulunması halinde, ortaya çıkacağı muhakkak olan karışıklıklardır. Zira her bir İlah, kendisinin diğer İlahlardan çok daha güçlü ve çok daha kuvvetli olduğunu ileri sürerek kendi yaptıklarıyle övünür, bunu ispatlamak için de, diğerlerinin yaptıklarını bozmaya çalışırdı. Bu ise, göklerde ve yerde fesada veya bozulmaya sebep olur, bu yüzden de hiçbir şey yaratılamazdı. Eğer bu İlahlardan herhangi birinin diğerlerine üstün gelerek sadece kendi istediklerini yaptığı düşünülürse, bu takdirde de, üstün gelen İlaha güç yetiremeyen diğer İlahlar, İlahlık vasıflarını yitirmiş olurlar ve dolayısıyla onlara İlah demek elbette mümkün olmazdı. Kısaca ifade etmek gerekirse, birden fazla İlah olması halinde, ya her şeyin karışmasına ve bozulmasına sebep olacak şekilde birbirlerinin işlerine engel olmaya çalışırlar, ya da içlerinden birinin üstün gelmesi ve dilediğini yapması halinde, diğerlerine acizlikleri dolayısıyla İlah demek doğru olmazdı. İşte Kelam ilminde *temânu*

ve *teğâlub* denilen bu delillerin de açıkça ortaya koyduğu gibi, tek bir İlah vardır ve bu İlah da Allah Teâlâ'dır. Gökler ve yer, içindekilerle birlikte bunun en açık şahididir. Mülk suresinin 3. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"İşte O Allah, yedi kat göğü tabaka tabaka yaratmıştır. Sen, Rahmân'ın bu yaratışında hiçbir uygunsuzluk göremezsin. Gözünü çevir bak, onda herhangi bir çatlak, (veya bir bozukluk) görebilir misin"*? Hiç şüphe yoktur ki Allah, O'na şirk koşan ve çocuk isnat eden müşriklerin bu çeşit yalan ve iftiralarından münezzehtir ve O çok yücedir.

92 O, gaybı da hazırı da bilir; yahut başka bir ifadeyle O, görüneni de görünmeyeni de bilir. Hiçbir şey O'na gizli değildir. Allah Teâlâ'nın bu sıfatı, O'nu diğer varlıklardan ayıran ve yücelten en önemli sıfatlardan biridir. Zira Allah, hem gaib hem de hazır olan her şeyi aynı anda bildiği halde, mahlukattan olan herhangi bir varlık veya bir insan, ancak hazır olan ve kendisine görünen şeyleri bilebilir; fakat gaib olan bir şeyi bilmekten acizdir. Bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ, *Âlimu'l-gaybi ve'ş-şehâde*'dir ve müşriklerin O'nun tarafından yaratılan meleklerin O'nun çocukları olduğunu ileri sürerek, yahut kendi elleriyle taştan veya çamurdan yaptıkları putları İlah edinip onlara ibadet ederek O'na şirk koştukları şeylerden çok yücedir.

قُلْ رَبِّ إِمَّا تُرِيَنِّي مَا يُوعَدُونَ ﴿٩٣﴾ رَبِّ فَلَا تَجْعَلْنِي فِي الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٩٤﴾ وَإِنَّا عَلَىٰ أَنْ نُرِيَكَ مَا
نَعِدُهُمْ لَقَادِرُونَ ﴿٩٥﴾ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ السَّيِّئَةَ نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَا يَصِفُونَ ﴿٩٦﴾ وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ
هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ﴿٩٧﴾ وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ﴿٩٨﴾

93 (Ey Muhammed!) De ki: "Rabbim! Onların tehdit olundukları azabı bana da gösterecek olursan";

94 "Rabbim! Beni o zalim kavmin içinde bulundurma.".

95 Biz, şüphesiz onları tehdit ettiğimiz şeyi sana göstermeye kadiriz.

96 Sen, yine de kötülüğü en güzel ile sav. Biz, onların vasfettiklerini çok daha iyi biliriz.

97 De ki: "Rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım.".

98 "Onların yanımda bulunmalarından sana sığınırım, Rabbim"!

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin, öldükten sonra yeniden dirilmeyi ve cezayı inkâr eden görüşlerinde olduğu gibi, Allah'ın evlat ve ortak edindiği yolundaki sapık inançlarını da apaçık delil ve hüccetlerle reddettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, sevgili Peygamber'ini onların zulüm ve işkencelerinden kurtarması için Rabbine dua ve niyazda bulunmaya yöneltmiş, daha sonra da, kötülüklere karşı iyilikle mukabelede bulunmayı ve çeşitli işlerinde şeytanın da vesveselerinden Allah'a sığınmayı öğütlemiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

93 (Ey Muhammed!) De ki: "Rabbim! Onların tehdit olundukları azabı bana da gösterecek olursan";

94 "Rabbim! Beni o zalim kavmin içinde bulundurma.".

[95] Biz, şüphesiz onları tehdit ettiğimiz şeyi sana göstermeye kadiriz.

[96] Sen, yine de kötülüğü en güzel ile sav. Biz, onların vasfettiklerini çok daha iyi biliriz.

[97] De ki: "Rabbim! Şeytanların vesveselerinden sana sığınırım.".

[98] "Onların yanımda bulunmalarından sana sığınırım, Rabbim"!

93 Allah Teâlâ, kafirlerden intikam alma vaktinin gelip de küfürleri sebebiyle tehdit olundukları azap ile cezalandırılacakları zaman, sevgili Peygamber'inin yapması gereken bir işi ona hatırlatmış ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Dünyada veya Ahiret'te, kafirlerin hakettikleri azaba çarptırılacakları sırada, sen de Rabbine dua ve niyazda bulun ve de ki: Rabbim! Küfürleri dolayısıyla kafirlere vaadolunan azabı benim de aralarında bulunduğum bir sırada üzerlerine indirecek ve onu bana da gösterecek olursan, beni o azaptan koru.

94 Rabbim! O azabı üzerlerine indirdiğin sırada beni o zalim kavim içerisinde bırakma; bırakma ki ben de onların gördüğü o azabı görmeyeyim. Zira bazen azap, En'âm suresinin *"(Çıktığı zaman) yalnız içinizden zulmedenlere isabet etmeyecek olan bir fitneden de sakının. Ve bilin ki Allah'ın azabı çok şiddetlidir."* mealindeki 25. ayetinde de buyurulduğu gibi, onu haketmeyenlere de isabet eder. Tirmizî (*Sünen,* V. 368) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 368; IV. 66; V. 243, 378)'in naklettikleri bir hadisten öğrenildiğine göre, Hazreti Peygamber şöyle dua ederdi: *"Rabbim! Bir kavme fitne murat ettiğin zaman, beni o fitneye bulaştırmadan bana ölüm ver.".*

95 Allah Teâlâ, müşriklerin tehdit olundukları azabın üzerlerine indirileceği sırada, Peygamber'inin onlar arasında kalmaması için Rabbine yapacağı duayı ona öğrettikten sonra, yine Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: Eğer biz dilemiş olsaydık, onların başına gelecek her çeşit belayı, musibeti ve mihneti sana da gösterirdik ve bunu göstermeye de kadiriz. Fakat biz, o kavmin hemen helakini murat etmedik ve bizce malum olan bir vakte kadar bunu erteledik. Zira hem onlar arasında hem de ileride onlardan gelecek nesiller içerisinde iman ederek doğru yolu bulacak kimseler de vardır.

96 Allah Teâlâ, insanlarla düşmanca yaşamak yerine onlarla beraber olmanın daha uygun ve daha faydalı olduğunu göstermek için, Peygamber'ine, onlar kötülük de etmiş olsalar, onların bu kötülüklerine iyilikle mukabele etmesini emretmiş ve *"Sen, yine de kötülüğü en güzel ile sav."* buyurmuştur. Bu, bir bakıma, onların kötülüklerine aldırma; her ne yapmış olurlarsa olsunlar, bu yaptıklarına sabret ve onlara iyilikle karşılık ver, manasındadır. Ancak burada şu hususu da belirtmek gerekir ki Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine bu yolu göstermesi, onları hiçbir zaman kötülüklerinde veya küfürlerinde mazur gördüğü manasında anlaşılmamalıdır. Zira onların kötülüklerine ne derece iyi mukabele edilmiş olursa olsun, onlar bu kötülüklerinin ve özellikle küfürlerinin cezasını en ağır bir şekilde mutlaka çekeceklerdir. Bu ise, ya dünyada ya da Ahiret'te vuku bulacak bir cezadır ve Allah Teâlâ'nın takdir ettiği bir zamanda olacaktır. Allah Teâlâ, kötülüklere iyilikle karşı koymayı Fussilet suresinin 34-35. ayetlerinde de emretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"İyilikle kötülük bir değildir; kötülüğü en güzel olanla sav; işte o zaman, seninle arasında düşmanlık olan kimse, sanki yakın bir dost gibi olur. Bu güzel hasleta ancak sabredenler kavuşturulur; buna ancak büyük nasibi olanlar kavuşturulur.".*

97 Allah Teâlâ, Peygamber'ine, kötülüğe iyilikle mukabele etmesini ve onu en güzel ile savmasını emrettikten sonra, bu yolda başarılı olmanın yolunu da göstermiş ve bunun için, ona, her şeyden önce şeytanın vesveselerinden Rabbine sığınmasını emretmiştir. Zira bilinen bir gerçektir ki şeytanın kendisine görev edindiği başlı-

ca iş, Allah ile kulları arasına girmek ve kulların, Allah'ın emirlerini ifa etmelerine engel olmaktır. Bu ise, hangi hayırlı iş olursa olsun, bu işe başlarken onun hayırlı bir şekilde neticelenmesi için, şeytanın o işe karışmaması ve onu bozmaması gerekir. Bu da, şeytanın müdahelesinden Allah'a sığınmayı gerektirir. Bunun içindir ki Allah Teâlâ Peygamber'ine, şeytanın vesveselerinden Rabbine sığınmasını emretmiştir.

98 Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine gösterdiği başarılı olmanın ikinci yolu da bir işe başlarken, şeytanların yanında bulunmamaları ve kendisinden uzak durmaları için Rabbine dua ve niyazda bulunması idi. Zira şeytan, ancak yanında bulunduğu kimseyi vesveseleriyle saptırabilir. Şeytanın vesvesesinden kurtulmanın en emin yolu ise, ondan uzak olmaktır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Peygamber'ine *"Şeytanların, yanımda bulunmalarından sana sığınım, Rabbim!"* diye dua ve niyazda bulunmasını emretmiştir. Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 339), Tirmizî (*Sünen,* V. 541) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 181, IV. 57)'in Amr İbn Şuayb tarikiyle Abdullah İbn Amr'dan (ra) naklettiklerine göre Hazreti Peygamber, ashabına, uykuda gelen korkuya karşı şu duayı öğretirdi: *"Allah'ın adıyla; Allah'ın gazabından, azabından, kullarının kötülüklerinden, şeytanların kışkırtmalarından ve onların huzurumda bulunmalarından, Allah'ın en mükemmel olan kelimelerine sığınırım."*. Ravinin açıkladığına göre, bu duayı Hazreti Peygamber'den nakleden Abdullah İbn Amr, bunu, büluğ çağına ermiş çocuklarına da ezberletir ve uykudan önce onu okumalarını söylerdi. Büluğ çağına ermemiş çocukları için de duayı yazar ve boyunlarına asardı.

حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَ أَحَدَهُمُ ٱلْمَوْتُ قَالَ رَبِّ ٱرْجِعُونِ ﴿٩٩﴾ لَعَلِّىٓ أَعْمَلُ صَٰلِحًا فِيمَا تَرَكْتُ كَلَّآ ۚ إِنَّهَا كَلِمَةٌ هُوَ
قَآئِلُهَا ۖ وَمِن وَرَآئِهِم بَرْزَخٌ إِلَىٰ يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿١٠٠﴾

[99] Nihayet onlardan birine ölüm gelince, demektedir ki: "Rabbim! Beni dünyaya geri döndür.".

[100] "Ta ki yapmadan bıraktığım iyi işleri yapayım.". Asla. Söylediği sadece kendi sözüdür. Tekrar diriltilecekleri güne kadar, arkalarında (dönüşlerine mani olacak) bir engel vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin, gerek evlat isnat ederek Allah'a şirk koşmak gerekse Peygamber'inin Rabbi katından getirdiği Hakkı inkâr ederek onu yalanlamak gibi çeşitli küfür hallerini tavsif ettikten ve sevgili Peygamber'ine, onların zulüm ve işkencelerinden kurtarması için bazı dua çeşitlerini öğreterek kötülüklere karşı iyilikle mukabelede bulunmayı ve çeşitli işlerinde şeytanın da vesveselerinden Allah'a sığınmayı öğütledikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kafirlere ölüm geldiği zaman, onların salih amel işlemek için dünyaya nasıl geri dönmeyi dilediklerini ve bunun için nasıl dua ve niyazda bulunduklarını; fakat onların bu dileklerinin hiçbir surette makbul olmadığını, zira onların, ölüm kendilerine gelinceye kadar küfrü terketmediklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[99] Nihayet onlardan birine ölüm gelince, demektedir ki: "Rabbim! Beni dünyaya geri döndür.".

100 "Ta ki yapmadan bıraktığım iyi işleri yapayım.". Asla. Söylediği sadece kendi sözüdür. Tekrar diriltilecekleri güne kadar, arkalarında (dönüşlerine mani olacak) bir engel vardır.

99 Allah Teâlâ, bu ayet-i kerimesinde, herhangi bir kafirin veya yaşadığı hayat boyunca Allah'ın emir ve nehiylerine karşı gelerek ömrünü isyan içinde geçiren bir kimsenin, ölüm halinde, kendisi için hazırlanan azabı görünce, pişmanlık duyguları içinde kötü amellerini düzeltmek ve Rabbinin huzuruna iyi ameller işlemiş bir insan olarak çıkmak için, dünyaya geri döndürülmek isteyeceğini ve bunun için Rabbine yalvarıp yakararak şöyle diyeceğini haber vermiştir: "Rabbim! dünyada iken çeşitli sebeplerle hep kötü işler işledim. İçim pişmanlık duygusuyla yanıp tutuşuyor. Rabbim! Beni dünyaya geri gönder. Geri gönder de bu sefer huzuruna, hem salih ameller işleyerek sana olan kulluk borcumu hakkıyla eda etmiş hem de dünyada kusurlı davrandığım insan kardeşlerime iyi davranışlarımla üzerimdeki haklarını ödemiş bir insan olarak çıkayım.".

Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de bu konuda gelmiş ayetler vardır. Mesela İbrahim suresinin 44. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) İnsanları, azabın kendilerine geleceği o günü hatırlatarak uyar. (O gün gelince, küfürleriyle) zulmetmiş olanlar: "Rabbimiz! Bizi yakın bir vakte kadar ertele ki senin davetine icabet edelim ve Peygamberler'e uyalım." derler. Halbuki siz daha önce, sizin için (dünyadan Ahiret'e) göçüş olmadığına yemin etmemiş mi idiniz"?* Â'râf suresinin 53. ayetinde de onların aynı isteklerini görmek mümkündür: *"Yalnız (vaadolunanların) akibetini mi bekliyorlar? Akibeti geldiği gün, daha önce onu unutanlar "Rabbimizin Peygamberler'i gerçeği getirmişler; şimdi bizim için şefaatçiler var mı ki bize şefaat etsinler; yahut (dünyaya tekrar) geri döndürelim de, önceden işlemiş olduğumuz amellerin başkasını işleyelim." derler..."* Secde suresinin 12. ayeti de şöyledir: *"Suçluların, Rablerinin huzurunda başlarını önlerine eğmiş oldukları halde "Rabbimiz! Gördük ve dinledik; bizi dünyaya geri gönder de salih amel işleyelim. Artık biz, inancı sağlam kimseleriz." deyişlerini bir görsen.".* Allah Teâlâ, En'âm suresinin 27. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Ateşin karşısında durdurulduklarında, onların: "Ah ne olurdu, (dünyaya) geri gönderilseydik de Rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve müminlerden olsaydık." deyişlerini bir görsen.".* Şûrâ suresinin 44. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Allah kimi saptırırsa, O'ndan sonra onun için artık bir dost yoktur. Nitekim zalimlerin, azabı görünce "Dönüş için bir yol yok mu?" dediklerini görürsün.".* Fâtır suresinin 37. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Orada bütün güçleriyle şöyle bağırırlar: "Rabbimiz! Bizi çıkar da, dünyada iken yapmış olduklarımızdan başka, faydalı iş yapalım.". Halbuki biz size, öğüt alacak kimsenin öğüt alabileceği kadar ömür vermemiş miydik? Size uyarıcı gelmemiş miydi? Şimdi o azabı tadın. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.".*

Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinden naklettiğimiz bu ayet mealleri de açıkça göstermektedir ki büyük suç işleyerek Ahiret'e intikal eden suçlular, kıyamet günü dünyadaki kötü amellerinin karşılığı olan azabı karşılarında gördükleri zaman, büyük pişmanlık içinde, Allah'ın rızasına muvafık daha iyi ameller işlemek için dünyaya geri dönmek isteyecekler ve bunun için Rablerine yalvarıp yakaracaklardır. Burada şu hususa da işaret etmek gerekir ki azabı gördükleri zaman dünyaya geri dönmek isteyenler, yalnız kafirler olmayacak, fakat Rabbine taatta kusurlu olan ve kulluk borcunu hakkıyla eda etmeyen müminler de aynı dönüş isteğinde bulunacaklar, yahut ölümlerinin tehir edilmesini isteyeceklerdir. Nitekim Allah Teâlâ, Münâfikûn suresinin 10. ayetinde de, müminlere hitaben şöyle buyurmuştur: *"İçinizden herhangi birine ölüm gelmezden ve "Rabbim! Ölümümü yakın bir zamana kadar ertelesen de, sadaka verip iyilerden olsam." demezden ön-*

ce, size rızık olarak verdiklerimizden Allah yolunda sarfedin.".

100 Ne var ki Allah Teâlâ, kafirlerin kıyamet günü kendilerine vaadolunan azabı çok yakın görmeleri üzerine, işin gerçeğini anlayıp salih amel işlemek üzere dünyaya geri döndürülmeleri için bulundukları bu isteği, kesin bir red manasında *kellâ* lafzıyla reddetmiş ve şöyle buyurmuştur: Hayır; bu, sadece kendi ağızlarından çıkan bir sözdür ve salih amel işlemek manasında değildir. Bundan dolayıdır ki onların bu istekleri asla kabul edilmeyecektir. Zira onların salih amel işlemek üzere dünyaya geri döndürülmeleri yolundaki bu sözleri de yalandır. Onlar dünyaya gerçekten geri döndürülmüş olsalar bile, orada yine salih amel işlemezler; çünkü onlar yalancıdırlar. Nitekim En'âm suresinin 28. ayetinde de bu konuya işaret edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Fakat (onların bu pişmanlıkları) önceden gizlemiş oldukları şeyin, (kıyamet günü) açığa çıkması dolayısıyladır. Eğer (dünyaya) geri gönderilselerdi, menolundukları küfre tekrar dönerlerdi. Zira onlar, hiç şüphesiz, yalancıdırlar."*.

Allah Teâlâ, onların dünyaya geri dönme isteklerini kesinlikle reddettikten sonra, kıyamet günü kendilerine vaadedilen cehennem azabına doğru gittikleri gözönünde bulundurulursa, arkalarında, dünyaya geri döneceklerini düşünerek o tarafa yönelirlerse, önlerinde dünyaya geri dönüşlerine mani olacak bir engel bulunduğunu haber vermiştir ki bu engel dolayısıyla artık onların dünyaya geri dönmelerinin hiçbir surette mümkün olmadığı anlaşılır. Ayet-i kerimede *berzah* olarak ifade edilen bu engel, dünya ile kıyamet günü tekrar dirilinceye kadar ölü halde devam edecek olan kabir hayatıdır. Bu hayat, kafirler için dünyadaki kötü amellerine karşılık olmak üzere azabı tatmaya başladıkları ilk basamaklardır. Nitekim Allah Teâlâ, Câsiye suresinin 9. ayetinde kabirlerde başlayan bu azaba işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Ayetlerimizden bir şey öğrendiği zaman, onu alaya alıyor. İşte bunlar için zelil edici bir azap, ardından da cehennem vardır..."* Kafirler için var olduğu açıklanan zelil edici azabın, cehennem azabından önce gelen kabir azabı olduğuna hiç şüphe yoktur. İşte bu azap, ayet-i kerimede de açıklandığı üzere, kıyamet günü tekrar diriltilinceye kadar aralıksız devam edecektir.

فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ فَلَآ أَنسَابَ بَيْنَهُمْ يَوْمَئِذٍ وَلَا يَتَسَآءَلُونَ ﴿١٠١﴾ فَمَن ثَقُلَتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ هُمُ
ٱلْمُفْلِحُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَٰزِينُهُۥ فَأُو۟لَٰٓئِكَ ٱلَّذِينَ خَسِرُوٓا۟ أَنفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَٰلِدُونَ ﴿١٠٣﴾ تَلْفَحُ
وُجُوهَهُمُ ٱلنَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَٰلِحُونَ ﴿١٠٤﴾ أَلَمْ تَكُنْ ءَايَٰتِي تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فَكُنتُم بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿١٠٥﴾ قَالُوا۟
رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَآلِّينَ ﴿١٠٦﴾ رَبَّنَآ أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَٰلِمُونَ ﴿١٠٧﴾
قَالَ ٱخْسَـُٔوا۟ فِيهَا وَلَا تُكَلِّمُونِ ﴿١٠٨﴾ إِنَّهُۥ كَانَ فَرِيقٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَآ ءَامَنَّا فَٱغْفِرْ لَنَا وَٱرْحَمْنَا
وَأَنتَ خَيْرُ ٱلرَّٰحِمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَٱتَّخَذْتُمُوهُمْ سِخْرِيًّا حَتَّىٰٓ أَنسَوْكُمْ ذِكْرِي وَكُنتُم مِّنْهُمْ تَضْحَكُونَ ﴿١١٠﴾ إِنِّي
جَزَيْتُهُمُ ٱلْيَوْمَ بِمَا صَبَرُوٓا۟ أَنَّهُمْ هُمُ ٱلْفَآئِزُونَ ﴿١١١﴾

101 Sûr'a üflendiği zaman, artık o gün, aralarında ne soy sop kalır; ne de birbirlerine onu sorarlar.

102 Kimin tartıları ağır basarsa, işte kurtuluşa erenler onlardır.

103 Kimin tartıları da hafif gelirse, işte ebedi kalacakları cehennemde kendilerine yazık edenler bunlardır.

104 Ateş onların yüzlerini dağlayacak ve dişleri sırıtıp kalacaktır.

105 Onlara denilecektir ki: "Ayetlerim size okunmamış ve siz de onları yalanlamamış mıydınız"?

106 Onlar ise, şöyle diyeceklerdir: "Rabbimiz! İsyankarlığımız, üzerimize galebe çalmş ve sapık bir kavim olmuştuk.".

107 "Rabbimiz! Bizi ateşten çıkar; (dünyaya geri döndür). Eğer yine (eski halimize) dönersek, işte o zaman, biz zalim kişileriz (ve cezayı hak etmiş oluruz.)".

108 Allah da onlara buyuracaktır ki: "Susun orada ve konuşmayın.".

109 "Zira kullarımdan bir gurup, "Rabbimiz! Biz iman ettik; bizi bağışla ve bize merhamet eyle. Sen merhametlilerin en hayırlısısın." diyorlardı da,

110 "Siz onları, beni anmayı size unutturacak kadar eğlence edinmiştiniz ve alay edip onlara gülüyordunuz.".

111 "Ben de onları bugün, sizin eziyetlerinize sabretmeleri dolayısıyla mükafatlandırdım. İşte asıl kurtuluşa erenler onlardır.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kafirlerin ölüm gelip de dünyadaki kötü amelleri sebebiyle kendilerine vaadedilen şiddetli azabı görmeye başladıkları zaman, büyük pişmanlık duyguları içinde salih amel işlemek ve Rablerinin huzuruna iyi insanlar olarak çıkmak için dünyaya geri dönmek isteyeceklerini, fakat onların bu isteklerinin hiçbir surette makbul olmadığını, zira onların, ölüm kendilerine gelinceye kadar küfrü terketmediklerini açıkladıktan ve zaten onların kıyamet günü yeniden dirilinceye kadar dünyaya dönmelerine mani olacak bir engel bulunduğunu haber verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, önceki ayetlerle bağlantılı olarak insanların yeniden dirilecekleri kıyamet gününü bahis konusu etmiş ve dünyadaki iyi ve güzel amellerin kurtuluş vesilesi, kötü ve çirkin amellerin ise, cehenneme giriş sebebi olarak değerlendirildiği bu günün ahvalini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

101 Sûr'a üflendiği zaman, artık o gün, aralarında ne soy sop kalır; ne de biribirlerine onu sorarlar.

102 Kimin tartıları ağır basarsa,. işte kurtuluşa erenler onlardır.

103 Kimin tartıları da hafif gelirse, işte ebedi kalacakları cehennemde kendilerine yazık edenler bunlardır

104 Ateş onların yüzlerini dağlayacak ve dişleri sırıtıp kalacaktır.

101 Kıyâmet vakti gelip de Sûr'a ikinci defa üflendiği zaman, vaktiyle ölü olarak kabirlerine gömülmüş olan bütün insanlar dirilip ayağa kalkacaklardır. İşte o günün dehşeti ve insan üzerinde yarattığı korku sebebiyle, hiç kimse kendi haline bakıp başına gelecekleri düşünmekten başka bir şey yapma imkanına sahip olamayacağı gibi, ana, baba, oğul, evlat gibi yakın akraba ve taallukatını sorup araştırmak fırsatını da bulamayacak-

tır. Kısacası o gün, hiç kimsenin kimseye faydası dokunmayacak, hiç kimse kimseden yardım dileyemeyecektir. Bu, tıpkı Abese suresinin 34-37. ayetlerinde de ifade edildiği gibidir: *"Büyük gürültü gelince, o gün, kişi kardeşinden, anasından, babasından, karısından ve oğullarından kaçar. O gün, onlardan her kişinin kendini meşgul eden bir işi vardır."*. Hiç kimsenin hiç kimseyle ilgilenmemesi ve kendisinden başka hiç kimseyi düşünememesi, şüphesiz, Sûr'a üflendiği zamanki ilk şaşkınlık halindedir. Fakat aradan bir süre geçip de cennet ve cehennemlikleri belirleyen sorgu işleri tamamlanınca, Saffât suresinin 27. ve Tûr suresinin de 25. ayetlerinde açıklandığı üzere *"Biribirlerine dönüp sorarlar."*.

Buhârî (*Sahih,* IV. 210, 212, 219; VI. 158), Müslim (*Sahih,* IV. 1903), Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 478), Tirmizî (*Sünen,* V. 698), İbn Mâce (*Sünen,* I. 616) ve Ahmed İbn Hanbel (*Musned,* IV. 5, 323, 326)'in Misver İbn Mahrame'den (ra) naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Fatıma benden bir parçadır. Onu üzen beni de üzer; onu sevindiren beni de sevindirir. Benim nesebim ve hısımlığım dışında kıyamet günü nesebler kesilecektir."*. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 18)'in naklettiği başka bir hadisten öğrenildiğine göre, Ebû Sa'îd el-Hudrî (ra) şunları anlatmıştır: "Şu minberde Resulullah (sas.)'in şöyle buyurduğunu işittim: *"Birtakım insanlara ne oluyor ki Allah'ın Resulünün, kavmine hiç faydası olmuyor, diyorlar. Hayır; faydası olur. Allah'a yemin ederim ki, benim faydam, dünyada ve Ahiret'te geçerlidir. Ey İnsanlar! Muhakkak ki ben, (Ravza-i Kevser'de) sizin önderinizim..."* Bu hadislerden de anlaşıldığı gibi, kıyamet günü, yalnız Hazreti Peygamber'in nesebi ve hısımlığı dışında bütün neseb ve hısımlıklar kesilecek ve hiç kimsenin kimseye faydası dokunmayacaktır.

102 Daha sonra Allah Teâlâ, dünyada işledikleri iyi ve kötü amel sahiplerinin hallerini açıklamış ve amelleri tartılıp da iyilikleri kötülüklerinden ağır basanların, kurtuluşa erenler olduğunu zikretmiştir. Buna göre, kim dünyada iken Allah'ın emir ve nehiylerine uyarak kötülüklerden uzak kalır ve yalnız iyi olan amelleri işler, Allah'a olan kulluk borcunu da hakkıyla O'na ibadet ederek öderse, işte bunlar, içinde ebediyyen kalacakları cennete girmeye ve cennet nimetlerinden diledikleri gibi faydalanmaya hak kazanırlar.

103 Kimin kötülükleri de iyiliklerinden ağır gelirse, işte hüsrana uğrayıp helak olanlar ve ebediyyen cehennemde kalacakları için nefislerine yazık edenler de bunlardır.

104 Cehenneme girdikleri zaman, cehennem ateşi yüzlerini dağlayacak ve derilerinin dökülmesi dolayısıyla dişleri sırıtıp kalacaktır. Allah Teâlâ, onların bu halini, İbrahim suresinin 50. ayetinde *"Yüzlerini ateş kaplar."* şeklinde tavsif etmiş, Enbiya suresinin 39. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"O küfredenler, ne yüzlerini ve ne de sırtlarını ateşten koruyamayacakları ve kendilerine yardım da edilmeyeceği zamanı keşke bilselerdi."*.

[105] Onlara denilecektir ki: "Ayetlerim size okunmamış ve siz de onları yalanlamamış mıydınız"?

[106] Onlar ise, şöyle diyeceklerdir: "Rabbimiz! İsyankarlığımız, üzerimize galebe çalmış ve sapık bir kavim olmuştuk.".

[107] "Rabbimiz! Bizi ateşten çıkar; (dünyaya geri döndür). Eğer yine (eski halimize) dönersek, işte o zaman, biz zalim kişileriz (ve cezayı hak etmiş oluruz.)".

105 Daha sonra Allah Teâlâ, onları bu hale düşüren sebepleri gözleri önüne sermek, aynı zamanda onların da anlamalarını sağlamak maksadıyla onlara yöneltilen azarlayıcı soruları açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Küfürleri dolayısıyla cehenneme giren o kafirlere denilecektir ki: Siz dünyada iken, doğru yolu size göstermeleri için Peygamberler gönderilmemiş, o Peygamberler vasıtasıyla da kitaplar indirilmemiş miydi? Fakat siz, o Peygamberler'i alaya aldınız; onların size okudukları ayetleri de yalanladınız. Kısacası,

siz dünyada iken, sizin böyle bir yere düşmemeniz için her türlü kolaylık gösterilmiş ve bunlardan faydalanmanız sağlanmıştı. Fakat siz, dünya hayatımızdan başka hayat yoktur, diyerek Ahiret hayatını inkâr ettiniz ve böyle bir günün gelmeyeceği inancı içinde her çeşit kötülüğü işlediniz. Şimdi elinizde, kendinizi savunacak ve böyle bir yeri haketmediğinizi ispat edecek herhangi bir deliliniz de yok. O halde siz, şimdi ebedi cehennem hayatı yaşamaya mahkum edildiniz ve içine düştüğünüz bu cehennem ateşinde, bu hayatı yaşayacaksınız. Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de cehennem ehlinin halini tasvir eden başka ayetler görmek mümkündür. Mesela Mülk suresinin 8-9. ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"...Bir kalabalığın oraya her atılışında, oranın bekçileri onlara "Size bir uyarıcı gelmedi mi?" diye sorarlar. Onlar da derler ki: "Evet; bize bir uyarıcı gelmişti. Fakat biz onu yalanladık ve Allah hiçbir şey indirmedi. Siz ancak büyük bir sapıklık içindesiniz, dedik."*. Zümer suresinin 71. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Küfredenler, cehenneme bölük bölük sevk olunurlar. Oraya geldikleri zaman, cehennemin kapıları açılır ve cehennem bekçileri onlara şöyle der: "İçinizden size, Rabbinizin ayetlerini okuyan ve bugününüzle karşılaşacağınızı ihtar eden elçiler gelmedi mi"? Onlar da, "Evet geldi." derler. Fakat azap sözü, kafirler hakkında böylece gerçekleşmiş olur."*. Bu ayet-i kerimede de ifade edildiği gibi, insanlardan bazılarına azap sözünün gerçekleşmiş olması, kendilerine doğru yolu gösteren ve bu yola girmedikleri takdirde cehennem azabıyla karşılaşacaklarını ihtar eden Peygamberler'in gönderilmiş olması ve onların da bu Peygamberler'i yalanlamış olmaları dolayısıyladır. Nitekim Allah Teâlâ, İsra suresinin 15. ayetinde bu hususu açık bir şekilde ifade etmiş ve *"...Biz bir Peygamber göndermedikçe (hiçbir kavme) azap etmeyiz."* buyurmuştur. Zira kendilerine Peygamber gönderilmeyen bir kavim, Allah'a karşı daima özürlüdür ve elinde kendini savunacak bir delili vardır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Nisa suresinin 165. ayetinde *"Gönderilen Peygamberler'den sonra, insanların, Allah'a karşı (özür olarak ileri sürebilecekleri) bir delilleri bulunmasın diye, müjdeleyen ve korkutan Peygamberler gönderdik..."* buyurmuştur.

106 Cehennem hayatına mahkum edilen kafirler, *"Ayetlerim size okunmamış ve siz de onları yalanlamamış mıydınız"?* sorusuna cevap verirler ve derler ki: Rabbimiz! Birtakım gerçekleri dünyada yaptığımız gibi yalanlayacak ve inkâr edecek değiliz. Senin ayetlerini bize okuyan bir elçi gelmişti; fakat biz o elçiyi alaya aldığımız gibi, bize okuduğu ayetleri de yalanladık. Çünkü o zaman içinde yaşadığımız dünyanın tatlı ve cazip yönü, nefisimizi azdırmış ve isyankarlığımızı artırmıştı. Bu yüzden de sapık bir kavim olup çıkmıştık. Mümin (Ğâfir) suresinin 11. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...günahlarımızı da itiraf ettik. Buna göre buradan bir çıkış yolu var mı"*?

107 Rabbimiz! Biz, bütün gerçekleri burada görüp öğrendik. Dünyadaki isyankarlığımızı şimdi daha iyi anlıyoruz. Biz orada yanıldık ve çok büyük hatalar işledik. Bunu açık açık itiraf ediyoruz. Bu itibarla bizi, içinde bulunduğumuz bu cehennem ateşinden çıkar ve dünyaya geri gönder. Orada akıllanmış ve uslanmış insanlar olarak çok daha iyi ameller işleyelim ve tekrar buraya geldiğimiz zaman, senin huzuruna da iyi amel sahibi insanlar olarak çıkalım. Eğer biz, dünyaya geri döndükten sonra, yine de eski halimizi devam ettirir ve küfür üzerine küfür işlersek, işte o zaman biz, gerçekten zalim kişiler olduğumuz gibi, en şiddetli cezayı da haketmiş oluruz.

[108] Allah da onlara buyuracaktır ki: "Susun orada ve konuşmayın.".

[109] "Zira kullarımdan bir gurup, "Rabbimiz! Biz iman ettik; bizi bağışla ve bize merhamet eyle. Sen merhametlilerin en hayırlısısın." diyorlardı da,

[110] "Siz onları, beni anmayı size unutturacak

kadar eğlence edinmiştiniz ve alay edip onlara gülüyordunuz.".

111 "Ben de onları bugün, sizin eziyetlerinize sabretmeleri dolayısıyla mükafatlandırdım. İşte asıl kurtuluşa erenler onlardır.".

108 Allah Teâlâ, kafirlerin cehennemden çıkarılmaları ve dünyaya geri gönderilmeleri hususundaki bu isteklerini kesinlikle reddetmiş ve onlara şöyle demiştir: Sesinizi kesin ve fazla konuşmayın. Bundan böyle ne söylerseniz söyleyin, söylediğiniz hiçbir söze cevap verilmeyecektir. Oradan çıkarılıp dünyaya geri gönderilme isteğiniz de reddedilmiştir. Bu itibarla orada zelil ve hakar olarak kalacak ve dünyada işlediğiniz kötü amellerin karşılığı olarak cehennem azabını ebediyyen göreceksiniz.

109 Allah Teâlâ, daha iyi ameller işlemek maksadıyla cehennemden çıkıp dünyaya geri dönmek isteyen kafirlerin bu isteklerini reddettikten sonra, onların cehennemde kalarak azap görmelerinin sebebini de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Dünyada, kullarımdan bir grup, Rabbimiz! Biz sana, senin Peygamberler'ine ve onların senin katından getirdiklerine iman edip hepsinin hak ve gerçek olduğunu tasdik ettik. Bu itibarla bize merhamet eyle ve bizim günahlarımızı bağışla; zira sen, merhamet edenlerin en hayırlısısın, diyerek dua ve niyazda bulunmuşlar ve Rablerinden af ve mağfiret dilemişlerdi.

110 Fakat siz, onların Rablerinden af ve mağfiret dilemelerini alaya aldınız ve onların bu halini kendinize eğlence edindiniz. O derecede ki edindiğiniz bu eğlence ve müminlere olan düşmanlığınız, size, beni zikretmeyi bile unutturmuştu. Nitekim sizin bu haliniz, Mutaffifîn suresinin 29-31. ayetlerinde de açıklanmış ve şöyle denilmiştir: *"Suç işleyenler, dünyada iken iman edenlere gülüyorlardı. Yanlarından geçtikleri zaman, biribirlerine göz kırpar, ailelerine dönünce de, yaptıklarıyle gülüşüp eğlenirlerdi."*.

111 İşte, iman ettikleri için sizin alaya aldığınız o müminler, hem iman etmiş hem de sizin alaylarınız karşısında sabır göstermiş olmaları dolayısıyla bu kıyamet günü tarafımdan mükafatlandırılmışlardır. İşte, cehennem azabından kurtuluş bunlar içindir ve Mutaffifîn suresinin 34-36. ayetlerinde de açıklandığı gibi, dünyada o müminleri alaya alan kafirler, cehennem azabıyla cezalandırılırken, *"İman edenler, bu kıyamet günü, sedirler üzerinde, kafirler dünyada yaptıklarından dolayı cezalandırılıyorlar mı diye bakarak onlara gülerler."*.

قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي الْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ ﴿١١٢﴾ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَسْئَلِ الْعَادِّينَ ﴿١١٣﴾ قَالَ إِنْ
لَبِثْتُمْ إِلَّا قَلِيلًا لَوْ أَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١١٤﴾ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنَّكُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴿١١٥﴾
فَتَعَالَى اللَّهُ الْمَلِكُ الْحَقُّ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ﴿١١٦﴾ وَمَنْ يَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ لَا
بُرْهَانَ لَهُ بِهِ فَإِنَّمَا حِسَابُهُ عِنْدَ رَبِّهِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الْكَافِرُونَ ﴿١١٧﴾ وَقُلْ رَبِّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَأَنْتَ خَيْرُ
الرَّاحِمِينَ ﴿١١٨﴾

112 Allah onlara buyuracaktır ki: "Yıllar sayısınca yeryüzünde ne kadar kaldınız"?

113 Onlar da şöyle diyeceklerdir: "Bir gün, yahut bir günden daha az. Sayanlara sor.".

114 Allah da şöyle buyuracaktır: "Çok az kaldınız. Keşke bunu gerçekten bilmiş olsaydınız.".

115 "Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve bize geri döndürülmeyeceğinizi mi sandınız"?

116 Kendisinden başka İlah olmayan gerçek hükümdar, şerefi büyük Arş'ın Rabbi olan Allah çok yücedir.

117 Kim Allah ile beraber, varlığına hiçbir delil bulunmayan başka bir İlaha ibadet ederse, onun hesabı Rabbi yanındadır. Gerçek şudur ki kafirler aslâ iflah olmayacaktır.

118 (Ey Muhammed!) De ki: "Rabbim! Bağışla ve merhamet et. Sen, merhametlilerin en hayırlısısın.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanların yeniden dirilecekleri kıyamet gününü bahis konusu ederek dünyadaki iyi ve güzel amellerin kurtuluş vesilesi, kötü ve çirkin amellerin ise, cehenneme giriş sebebi olduğuna dikkatleri çekerek kıyamet ahvalini vasfettikten ve bu arada, dünyada iken Allah'ın ayetlerini yalanlayan, yeniden dirilmeyi ve Ahiret hayatını inkâr eden, fakat tekrar dirilip de inkâr ettiği cehennem azabıyla karşı karşıya kalınca, dünyaya geri dönüp de Rabbinin huzuruna iyi ameller işlemiş olarak gelmeyi dileyen kafirlerin durumunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kafirlere yöneltilen öldükten sonra yeniden dirilmeye delil teşkil edecek bazı soruları zikretmiş ve ümmetini irşat etmeye vesile olması için Peygamber'ine, Rabbinden af ve mağfiret dilemesini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

112 Allah onlara buyuracaktır ki: "Yıllar sayısınca yeryüzünde ne kadar kaldınız"?

113 Onlar da şöyle diyeceklerdir: "Bir gün, yahut bir günden daha az. Sayanlara sor.".

114 Allah da şöyle buyuracaktır: "Çok az kaldınız. Keşke bunu gerçekten bilmiş olsaydınız.".

115 "Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve bize geri döndürülmeyeceğinizi mi sandınız"?

116 Kendisinden başka İlah olmayan gerçek hükümdar, şerefi büyük Arş'ın Rabbi olan Allah çok yücedir.

112 Allah Teâlâ, dünya hayatlarını oyun ve eğlence içinde geçiren ve hayatta kaldıkları sürece Allah'ın taat ve ibadetine hiç zaman ayırmayan kafirlere, dünyada ne kadar kaldıklarını sorar. Bu sorudan maksat, daha sonraki ayette onların verecekleri cevaptan da anlaşılacağı üzere, kaldıkları sürenin kısalığını onların da anlamalarını sağlamak ve bu kısa süre içerisinde, ömürlerinin bir kısmını Allah'ın taat ve ibadetine ayırmaları halinde, hem Ahiret hayatını inkâr etmeyeceklerini hem de inkâr ettikleri bu hayatı cehennem hayatına çevirip onun azabını çekmeyeceklerini göstermekti.

113 Filhakika onlara dünyada ne kadar kaldıkları sorulduğu zaman, onlar, kaldıkları sürenin kısalığını belirtmek için, bir gün; yahut bir günden de az; bunu, davranışlarımızı takip eden ve amellerimizi yazan meleklere sor, diyeceklerdir.

114 Onların bu cevabı üzerine Allah Teâlâ da buyuracaktır ki: Orada gerçekten çok az kaldınız; keşke bunu o zaman bilmiş olsaydınız da, o kısa hayatı yaşamak yerine burada yaşayacağınız ebedi hayatı tercih edip kendinizi bu hayat için hazırlasaydınız.. İşte o zaman, kısa da olsa, Allah'ın taat ve ibadetinde sabrederek Ahiret'te cennet hayatının nimetlerinden ebediyyen faydalanma şansını elde eder, şimdi içine düştüğünüz cehennem hayatından da kurtulmuş olurdunuz. Fakat siz bunun aksini yaptınız. Dünyada, göz açıp kapayıncaya kadar geçecek olan zamanı, oyun ve eğlence ile geçirmek uğruna, Ahiret'teki ebedi cennet hayatını terkettiniz. Kısacası siz, cehennem hayatını cennet hayatına tercih ettiniz.

115 Siz, dünya hayatını oyun ve eğlence içinde geçirmek isterken, bizim sizi boşuna yarattığımızı ve bize geri döndürülmeyeceğinizi mi zannediyordunuz? Kıyâmet suresinin 36. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"İnsan, başıboş bırakılacağını mı sanıyor"*? Oysa biz sizi boşuna değil, fakat bir hikmete dayanarak yaratmıştık. Halik'ınızı ve Razık'ınızı bilip tanıyacak ve kısa süren hayatınızı O'nun yolunda ve O'nun taat ve ibadetinde geçirerek size bu hayatı bahşettiği için O'na şükredecektiniz.

116 Zira kendisinden başka İlah olmayan Allah, gerçek bir hükümdar olup, yarattığı küçücük bir sinek de olsa, hiçbir şeyi boşuna yaratmamıştır. Her şeyi bir hikmete dayalı olarak yaratmış ve hepsine de kendine has bir iş, veya bir görev vermiştir. Bu sebeple O, abesle veya batılla meşgul olmaktan münezzeh olup yüce Arş'ın da sahibidir.

[117] Kim Allah ile beraber, varlığına hiçbir delil bulunmayan başka bir İlaha ibadet ederse, onun hesabı Rabbi yanındadır. Gerçek şudur ki kafirler asla iflah olmayacaktır.

[118] (Ey Muhammed!) De ki: "Rabbim! Bağışla ve merhamet et. Sen, merhametlilerin en hayırlısısın.".

117 Allah Teâlâ, kendi zatını tarif ve tavsif ederek, yarattığı her şeyi bir hikmete mebni olarak yaratan, abesle iştigal etmeyen ve kendisinden başka İlah olmayan, yüce Arş'ın sahibi gerçek bir hükümdar olduğunu beyan ettikten sonra, kendisine çocuk isnat eden veya birtakım putları İlah edinerek O'na ortak koşan müşrikleri reddetmiş ve şöyle buyurmuştur:

Her kim, elinde hiçbir delil bulunmadığı halde, birtakım mahlukatı O'na isnat ederek onların Allah'ın çocukları olduklarını iddia eder, yahut birtakım putları İlah edinir, sonra da ibadete layık olmamalarına rağmen, yine de bunlara ibadet ederse, işte böylelerinin hesabı Allah'a aittir. Kıyâmet günü Allah, bunlara, dünyadaki bu davranışlarının hesabını soracak, sonra da en şiddetli cehennem azabıyla onları cezalandıracaktır. Şurası bir gerçektir ki Ahiret'e bu çeşit amellerle intikal eden kafirler için hiçbir kurtuluş yolu veya hiçbir kurtuluş ümidi yoktur. Bu ayet, Mü'minûn suresinin kafirlerle ilgili son beyanıdır. Sure, ilk ayetiyle, müminlere kurtuluş müjdesi verirken, son ayetiyle de kafirler için hiçbir kurtuluş ümidi bulunmadığını haber vererek onları tehdit etmiştir.

118 Daha sonra Allah Teâlâ, müminleri irşat etmesi ve onlara kurtuluş yolunu göstermesi için Peygamber'ine hitap etmiş ve ona *"Rabbim! Bağışla ve merhamet et. Sen, merhametlilerin en hayırlısısın."* mealindeki duayı öğretmiştir. Buhârî (*Sahih,* I. 203; VII. 150; VIII. 168) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2078)'in naklettiklerine göre, Ebû Bekr (ra) şöyle demiştir: "Ya Resulallah! Bana namazlarımda okuyacağım bir dua öğret.". Bunun üzerine Resulullah (sas.) de ona şu duayı okumuştur: *"Allah-umme innî zalemtu nefsî zulmen kesîran; ve innehû lâ yağfiru'z-zunûbe illâ ente. Fağfir lî mağfireten min ındik ve'r-hamnî, inneke ente'l-ğafûru'r-rahîm.". (Allahım! Ben, nefsime pek çok zulmettim.; günahları mağfiret edecek de ancak sensin. O halde kendi katından gelecek bir mağfiretle bana mağfiret ve bana merhamet eyle. Şüphesiz ki Gafur ve Rahim olan sensin).*

Burada Mü'minûn suresinin tefsiri sona ermiş bulunmaktadır. Bilinen bir gerçektir ki, Allah Teâlâ'nın sevgili Peygamber'ine yönelttiği her emir, aynı zamanda diğer müminlere de racidir. Bu itibarla biz de bu son ayet-i kerimeyle gelen emre ittiba ederek diyoruz ki: *Rabbimiz! Hatalarımızı ve günahlarımızı bağışla ve bize merhamet et. Hiç şüphe yoktur ki sen, merhametlilerin en hayırlısısın. Amin.*

NÛR SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Nûr suresi, Kur'an-ı Kerim'in 24. suresi olup 64 ayetten müteşekkildir. Sureye *Nûr* adının verilmesi ve *Nûr suresi* denilmesi, 35. ayetinde, *"Allah göklerin ve yerin Nurudur."* buyurularak, O'nun, gökleri ve yeri aydınlatan yüce bir yaratıcı olarak tavsif edilmesi dolayısıyladır. Bu ayet-i kerimede O'nun nuru, içinde ışık bulunan bir kandil yuvasına benzetilmiş ve bu ışıklı kandil yuvası şöyle tarif edilmiştir: *"Işık bir cam içindedir; cam ise, şarka da garba da ait olmayan, ateş değmese bile yağı neredeyse ışık verecek mübarek bir zeytin ağacından yakılan sanki inci bir yıldız gibidir. Nur üzerine nurdur."*. İşte Allah Teâlâ, Nur adı verilen bu sure ile, insanların sahip olmaları gereken yüksek ahlak ve faziletleri beyan ile, çeşitli şer'i ahkam ve kaideleri vazederek sosyal hayat yollarını aydınlatmış ve küfürlerinde direnenler dışında, insanların bu yollardan hidayete ermelerini sağlamıştır.

Surenin tamamı Medine'de Haşr suresinden sonra nazil olmuştur. Haşr suresinin, Hazreti Peygamber'le yaptıkları bir anlaşma gereği Medine'de yaşayan, fakat sonradan bu anlaşmayı bozarak Mekkeli müşriklerle anlaşan ve bu yüzden Hazreti Peygamber tarafından Medine'den sürgün edilen Yahudi Beni Nadir kabilesiyle ilgili olarak Hicret'in 4. yılında nazil olduğu gözönünde bulundurulursa, Nûr suresinin de bunu takip eden aylarda ve 5. hicri senede nazil olduğu anlaşılır. Nitekim Medine'den dokuz konaklık bir mesafede bulunan Mureysî', Beni Mustalık kabilelerinden birinin akınına uğramış, daha sonra da bu kabile, ileri gelenlerinden Hâris İbn Dırar'ın da teşvikiyle Medine'ye saldırmaya hazırlanmıştı. Bunu haber alan Hazreti Peygamber, ordusuyla bu çıban başının ortadan kaldırılması için harekete geçmiş, Mustalıkoğulları, bunu görünce bir kısmı kaçmış bir kısmı da Müslümanlarla savaşı tercih etmiştir. Ancak savaş fazla uzamamış ve Mustalıkoğulları pek çok ölü, esir ve mal vererek savaşı terketmek zorunda kalmışlardır. İşte Hicret'in 5. yılında cereyân eden bu Mureysî' Savaşı, münafıklar tarafından çıkarılan tarihin meşhur *ifk* hadisesinin de sebebi olmuştur. Hazreti Peygamber, Mustalık (Mureysî') Gazvesi'nden dönerken, yanında götürdüğü eşi Hazreti Aişe, konakladıkları bir yerde hacet görmek için ordugahtan uzaklaşır. Hacetini görüp ordugaha döndüğü sırada, kolyesini düşürdüğünü farkederek tekrar hacet gördüğü yere gider. Kolyesini bulur; ordugaha geri döner; ne var ki kafile Hazreti Aişe'nin devesinde olduğunu zannederek daha önceden hareket etmiştir. Hazre-

ti Aişe ise, kendisinin yokluğunu farkedip geri döneceklerini düşünerek beklemeye başlar ve beklerken de uykuya dalar. İşte bu sırada ordunun artçılarından Safvân İbn Muattal es-Sulemî, kamp yerini kontrol etmek için oraya geldiğinde Hazreti Aişe'yi bulur ve onu devesine bindirerek orduya yetiştirir. Ancak onların orduya oldukça geç bir zamanda yetişmeleri, münafıkların reisi Abdullah İbn Ubeyy İbn Selûl'ü harekete geçirir ve bu hadiseyi fırsat bilerek hem Aişe'nin babası Ebû Bekr es-Sıddık'ı (ra) küçük düşürmek hem de Hazreti Peygamber'in eşi Aişe'yi karalamak için onun üzerine, Hazreti Aişe'nin Safvân ile yolda geri kalışını kötü bir niyete atfederek büyük bir iftira ortaya atar. İşte pek çok dedikodulara ve üzüntülere sebep olan ve tarihe *ifk* hadisesi olarak geçen bu hadise, Nûr suresinden nazil olan ayetlerle (11-22) aydınlığa kavuşur ve bunun büyük bir iftira olduğu açıklanarak Hazreti Aişe aklanır.

2. Nûr Suresinin Konusu

Nûr suresi, gerek aile gerekse toplum fertleriyle ilgili hiç ihmal edilmemesi ve mutlaka uyulması veya uygulanması gereken hükümleri ihtiva eder. Bunun en açık delili de, Allah Teâlâ'nın, surenin daha ilk ayetinde bu hususu açık bir şekilde ifade etmesi ve *"Bu, indirdiğimiz ve hükümlerini farz kıldığımız bir suredir. Düşünüp öğüt alasınız diye bu sure içinde apaçık ayetler indirdik."* buyurmasıdır.

İnsanların, her şeyden önce ahlak ve fazilet sahibi olmalarını gaye edinen bu sureye, kadın erkek arasındaki gayrimeşru ilişkilerden olan zinanın tarifi ve zina eden kadın ve erkeğin cezasının beyanı ile başlanmış, bunu, iffetli kadınlara zina isnadı halinde uygulanması gereken cezanın açıklanması takip etmiştir.

Daha sonra, yukarıda da açıkladığımız *ifk* hadisesi zikredilmiş ve bunun, Hazreti Peygamber'in eşi Aişe'ye yapılmış büyük bir iftira olduğu açıklanıp Aişe aklanırken, şeytanın vesveselerine uyarak bu iftiraya kanan ve dedikoduya karışan Müslümanlar da ağır bir dille kınanmışlardır. Ayrıca bu hadisenin, ileride benzerlerinin ortaya çıkması halinde, gerçekten mümin olan kimselerin bu çeşit dedikodulardan uzak durmaları için bir ibret teşkil ettiği de vurgulanmış, asıl iftirayı yapanların ise, dünya ve Ahiret'te lanetlenecekleri ve büyük azap görecekleri açıklanmıştır.

Daha sonra surede, fert ve toplum hayatında uyulması gereken kaidelere ve fertlerin titizlikle sakınmaları gereken fiil ve davranışlara yer verilmiştir. İzinsiz evlere girilmemesi, mümin erkeklerin harama bakmaktan sakınmaları ve mahrem yerlerini korumaları, keza mümin kadınların da harama bakmaktan sakınmaları, iffetlerini korumaları, zinet yerlerini baba, kardeş, oğul gibi üzerlerine nikahları haram olan erkekler dışında diğer erkekler yanında örtmeleri ve onlara göstermemeleri, fakirlik sebebiyle evlenemeyen erkek ve kadınların bekar kaldıkları sürece zinadan uzak kalmaları ve iffetlerini korumaları Allah'ın müminlere farz kıldığı bu ahkamdandır. Kim bunlara uyar ve ne ticaret ne de yaptığı alışveriş, onu Allah'ı anmaktan, namazını kılıp zekatını vermekten alıkoymazsa, işte bunlar Allah tarafından en iyi bir şekilde mükafatlandırılacak olan kimselerdir. Kim de küfrederse, onun bütün amelleri, çöldeki serap gibidir. Susuz kalmış insan onu uzaktan görünce su zanneder; fakat oraya gelince, hiçbir şey bulamaz; fakat yanında Allah'ı bulur; Allah da onun hesabını hemen oracıkta görür.

Bunları takiben göklerin ve yerin yaratılışı, gökyüzündeki bulutların bir taraftan bir tarafa sürülmesi, bir yerde üstüste yığılıp kalın bir tabakaya dönüşmesi, bunun ardından gözleri kamaştıran şimşeklerle yağmurun gelişi, gece ile gündüzün birbirini takip etmesi, kimi karınları üzerinde kimi iki ayak üzerinde, kimi de dört ayak üzerinde yürüyen çeşit çeşit hayvanların yaratılışı gibi, Allah'ın varlığını, birliğini, hudutsuz kudretini ve her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilmini açık ve kesin bir şekilde ispat eden deliller olarak zikredilmiş

ve bu deliller karşısında Allah'a ve Peygamber'ine iman ettik, deyip de sonra bundan yüz çeviren münafıklarla, gerçek manada iman eden müminlerin hal ve davranışları açıklanmıştır.

3. Nûr Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı

Nûr suresinin, kendinden önceki Mü'minûn suresiyle iki yönden bağlantılı olduğu anlaşılmaktadır:

Birincisi, Mü'minûn suresinin başında, kurtuluşa eren müminleri tavsif ederken, onların, ırzlarını koruyan kimseler oldukları açıklanınca, bu surede, kadın veya erkek ırzlarını korumak gereğini duymayan kimselerden sözetmek gereği ortaya çıkmış ve bu münasebetle zina eden kadın ve erkeklerin durumları ele alınarak bunlara verilecek cezalar açıklanmıştır. Zinaya teşvik edici birer unsur olması dolayısıyla gözlerin harama bakmaktan sakınmaları emredilirken, konuyla yakından ilgili olması dolayısıyla, tarihin meşhur *ifk* hadisesi zikredilerek zina ile yapılan iftiralardan sakınılması ve bu gibi iftiralar için uygulanması gereken cezalar açıklanmıştır. Yine bu vesileyle zinaya teşvik edici olmamaları için kadınlara zinet yerlerini örtmeleri emredilmiştir.

İkincisi. Mü'minûn suresinin 115. ayetinde Allah Teâlâ: *"Bizim sizi boşuna yarattığımızı ve bize geri döndürülmeyeceğinizi mi sandınız?"* buyurarak, hiçbir şeyin boşuna yaratılmadığını ve her şeyin yaratılışında bir hikmet bulunduğunu beyan etmiş, Nûr suresinde de insanların, birtakım emir ve nehiylerle mükellef olarak yaratıldıklarını delilleriyle açıklamış, bu emir ve nehiylere uyanların kurtuluşa ereceklerini, onlardan yüz çevirenlerin ise helak olcaklarını göstermiştir.

4. Nûr Suresinin Faziletleri

Nûr suresi, getirdiği adap ve faziletlerle ilgili hükümleriyle müminleri, fuhuş, su-i zan, yalan ve iftira gibi çeşitli kötülüklerden uzak tutarak kalplerine rahatlık veren bir sure olarak bilinir. Bu sebepledir ki müfessirler, Mücahid tarafından rivayet edilen bir hadisin naklinde ittifak etmişlerdir. Hazreti Peygamber bu hadisinde şöyle buyurmaktadır: *"Erkeklerinize Mâide suresini öğretiniz; kadınlarınıza ise, Nûr suresini öğretiniz."*. Yine müfessirlerin naklettiklerine göre, Haris İbn Mudarrib (ra) şöyle demiştir "Ömer İbnu'l-Hattab (ra) bize, Nisa, Ahzâb ve Nur surelerini öğrenmemizi yazdı.". Nûr suresinin kadınlara öğretilmesiyle ilgili bazı telkin ve tavsiyelerin, Hazreti Aişe'den de (r.ah.) nakledildiği rivayet olunmuştur.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سُورَةٌ أَنزَلْنَاهَا وَفَرَضْنَاهَا وَأَنزَلْنَا فِيهَا آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ لَّعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿١﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

[1] Bu, indirdiğimiz ve hükümlerini farz kıldığımız bir suredir. Düşünüp öğüt alasınız diye bu sure içinde apaçık ayetler indirdik.

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, Nur adı verilen bu sure içinde, çeşitli ahkam ve kaideler vazederek insanların bunlara uymalarını zorunlu kılmış ve ancak bu ahkam ve kaideler sayesinde, onların yüksek ahlak ve faziletlere sahip olabileceklerini ve yine bu ahkam ve kaideler sayesinde, sosyal hayat yollarının aydınlanabileceğini ve küfürlerinde direnenler dışında, insanların ancak bu yollardan hidayete erebileceklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Bu, indirdiğimiz ve hükümlerini farz kıldığımız bir suredir. Düşünüp öğüt alasınız diye bu sure içinde apaçık ayetler indirdik.

1 Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in diğer sureleri gibi bu sureyi de Peygamber'ine vahiy yoluyla indirmiş ve bu sure içinde vazettiği bütün hükümleri insanlar üzerine farz kılmıştır. Bilinen bir gerçektir ki Allah Teâlâ'nın emir ve nehiylerinden oluşan hükümlerin farz kılınması, hiçbir şüphe ve tereddüde yer vermeden onların uygulanmaya konulması manasındadır. Dolayısıyla mümin ve Müslüman olduğunu söyleyen hiçbir insan, Allah tarafından farz kılınmış olan bir hükmü gözardı edemez, elinin tersiyle onu itemez; zira onun böyle bir davranışı, hükmü vazeden Allah Teâlâ'ya karşı gelmek ve isyan bayrağı kaldırmak demektir ve bu da onun iman ve İslamıyla hiçbir surette bağdaşmaz. Nitekim Allah Teâlâ, farz kılınan bir hükmün uygulanmasının zorunluluğunu 2. ayetinde imana bağlayarak vurgulamış ve *"Eğer Allah'a ve Ahiret gününe iman ediyorsanız."* buyurmuştur ki bu da, eğer farz kılınan bir hükmü herhangi bir sebeple uygulamaktan imtina ederseniz, Allah'a ve Ahiret gününe iman etmediğinizi gösteren apaçık bir delil oratya koymuş olursunuz, manasındadır.

Surenin başından sonuna doğru ayetler gözden geçirildiği takdirde, Allah Teâlâ'nın bu surede vazettiği hükümleri sırasıyla görmek mümkündür. Zina, iffetini koruyan kadınlara kazf (iftira), lian (lanetleşme), evlere izinsiz girilmemesi, gözlerin harama bakmaktan korunması, ziynet yerlerinin örtülmesi, başörtüsü, iffetin korunması, fakirlik sebebiyle evlenmeye gücü yetmeyenlerin yine de iffetlerini korumaları, bu hükümlerden bazısıdır. Keza bu sure içerisinde, Allah Teâlâ, insanların uzun uzun düşünmeleri ve ibret almaları, ayrıca Allah'ın tevhidine ve hudutsuz kudretine iman etmeleri için tevhidini ve hudutsuz kudretini ispat eden apaçık ayetler ve deliller de indirmiştir.

اَلزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللّٰهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ
بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اَلزَّانِي لَا يَنْكِحُ إِلَّا زَانِيَةً أَوْ مُشْرِكَةً وَالزَّانِيَةُ لَا
يَنْكِحُهَا إِلَّا زَانٍ أَوْ مُشْرِكٌ وَحُرِّمَ ذٰلِكَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾

[2] Zina eden kadın ve erkekten her birine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve Ahiret gününe iman ediyorsanız, Allah'ın dini hususunda onlara karşı acıma duygusu sizi engellemesin. Onların cezalarının infazına müminlerden bir topluluk da şahit olsun.

[3] Zina eden bir erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasıyla, zina eden bir kadın da, zina eden veya müşrik olan bir erkekten başkasıyla evlenemez. Bu, bütün müminlere haram kılınmıştır.

Allah Teâlâ, surenin 1. ayetinde, *"Bu indirdiğimiz ve hükümlerini farz kıldığımız bir suredir..."* buyurduktan sonra, bu ayetinde ve bunu takip eden diğer ayetlerinde, insanlar üzerine farz kılınan ahkamın beyanına başlamış ve ilk olarak, zina eden kadınla zina eden erkeğe verilmesi gereken cezayı açıklamıştır. Ayrıca, bu cezayı tatbik edecek olan Müslümanları da uyarmış ve herhangi bir acıma duygusu ile ceza tatbikinde ihmalkar davranmamalarını *"Eğer Allah'a ve Ahiret gününe iman ediyorsanız,* (bu farzı gerektiği şekilde yerine getirirsiniz.) buyurarak sahih bir ima-

nın varlığına bağlamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[2] Zina eden kadın ve erkekten her birine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve Ahiret gününe iman ediyorsanız, Allah'ın dini hususunda onlara karşı acıma duygusu sizi engellemesin. Onların cezalarının infazına müminlerden bir topluluk da şahit olsun.

[3] Zina eden bir erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasıyla, zina eden bir kadın da, zina eden veya müşrik olan bir erkekten başkasıyla evlenemez. Bu, bütün müminlere haram kılınmıştır.

2 Allah Teâlâ, bu ayetinde, zina eden kadınla zina eden erkeğin cezasını bildirmiş ve bu cezanın, kadın ve erkeğe yüzer değnek olduğunu açıklamıştır. Ayet-i kerimede, zina ettikleri için yüz değnek vurularak cezalandırılacak olan iki kişiden önce kadının zikredilmesi, zinada, erkekten ziyade kadının tahrik ve teşvik edici rol oynaması dolayısıyladır. Zira bilinen bir gerçektir ki kadın ve erkek, fıtrat itibariyle birbirinden farklı olan varlıklardır. Erkek ne kadar atak, saldırgan ve kadın peşinde koşan bir fıtrata sahip ise, kadın da erkeğin aksine daima erkekten kaçan ve korunma ihtiyacı duyan bir yaratılışa sahiptir. Eğer erkek, kalbinden Allah korkusunu atabilirse, gördüğü her kadına sarkıntılık etmekten zevk alır. Kadın ise, özellikle bu çeşit erkeklerden kaçıp kurtulmak ister. Erkeğin ve kadının bu özelliklerini, erkek ve dişi hayvanlarda da aynen görmek mümkündür. Bunun her gün müşahede edilen en basit örneği, tavuk cinsi hayvanlardır. Horoz kovalar; tavuk ise, onun önünden kaçıp kurtulmaya çalışır. Bunun aksini görmek mümkün müdür? İşte bu, canlı varlıkların ve özellikle insanın hiç değişmeyen veya değişmemesi gereken fıtratıdır. Bugün, kadın-erkek eşitliği iddiasıyla bu fıtratı değiştirip bozmak isteyenler vardır ve bunlar büyük ölçüde başarılı da olmuşlar ve özellikle genç nesil içinde, kadın peşinde koşan erkekler gibi, erkek peşinde koşan kadınlar da türetmişlerdir. Bu da yollarda veya sokaklarda, alenen sarmaş dolaş olmuş, kadın ve erkeklerin çoğalmalarına ve her tarafta görülmelerine yol açmış, bu ise kadın erkek arasında zina denilen gayrimeşru ilişkilerin başlıca teşvikçisi olmuştur.

Ayet-i kerime, zahir manasıyla, evli veya bekar, hiçbir ayırım yapmaksızın, zina eden kadın ve erkeğin yüz sopa vurularak cezalandırılmalarını amirdir. Ancak tevatür derecesine ulaşmış sünnet, evli ile bekar arasını ayırmış ve yüz sopa cezasını, zina eden bekar kadın ve erkeklere tahsis ederken, evli olanlar hakkında recm cezası getirmiştir. Buhârî (*Sahih,* VIII. 38) Müslim (*Sahih,* III. 1302, 1303), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 440), Tirmizî (*Sünen,* IV. 19), Nesâ'î (*Sünen,* VII. 90) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 61, 63, 70) tarafından Abdullah İbn Mes'ûd'dan (ra) nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan başka İlah olmadığına ve benim Allah'ın Resulü olduğuma şehadet eden Müslüman bir kişinin kanı, üç hal dışında helal olmaz. Kanının helal olduğu bu üç hal şunlardır: Bir nefsi öldürmek, dul olup zina etmek, İslam'ı terkedip İslam cemaatinden ayrılmak."*. Bu hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi, kadın veya erkek, bekar da olsalar eğer evlenip boşanmış oldukları halde zina işlemişlerse, bunların cezası recmdir; yani taşlanarak öldürülmek. Yine Buhârî (*Sahih,* III. 167; 175; VII. 218; VIII. 120, 135), Müslim (*Sahih,* III. 1324), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 463), Tirmizî (*Sünen,* IV. 39), Nesâ'î (*Sünen,* VIII. 240), İbn Mâce (*Sünen,* II. 113) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 115, 116) tarafından nakledilen bir haberden öğrenildiğine göre, Ebû Hureyre ve Zeyd İbn Hâlid el-Cuhenî şu hadiseyi anlatmışlardır: Bir gün Resulullah (sas.)'e iki bedevi gelmiş ve onlardan biri: "Ya Resulallah! Allah aşkına, senden benim için ancak Allah'ın Kitabı ile hükmetmeni istiyorum." demişti. Onun daha anlayışlı olan has-

mı da: "Evet, aramızda Allah'ın Kitabı ile hükmet ve anlatmak için bana izin ver." dedi. Resulullah (sas.). "Söyle" diyerek ona izin verdi. O da şunları anlattı: "Oğlum, hasmım olan şu zatın yanında hizmetçi olarak bulunuyordu. Bir gün nasılsa onun karısıyla zina etti. Bu zinadan dolayı oğluma recm cezası verileceği bana söylendi. Ben de oğlum için yüz koyun ve bir cariyeyi fidye olarak verdim ve oğlumu kurtardım. Sonra da bu meseleyi ilim ehli olan kimselere sordum. Onlar da, oğlunun cezası, sadece yüz değnek ile bir yıl hapistir; zina eden öteki adamın karısına da recm lazım gelir, dediler. Şimdi ben ne yapacağım"? Resulullah (sas.) de şöyle buyurdu: *"Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, ben, sizin aranızda, muhakkak Allah'ın Kitabı ile hükmedeceğim. Cariye ile koyunlar sana iade edilecektir. Oğluna da, yüz değnek ile, bir yıl insanlardan uzaklaştırma cezası verilecektir."*. Sonra Resulullah (sas.) Uneys'e şöyle buyurdu: *"Ya Uneys! Haydi bu adamın karısına git; eğer zinayı itiraf ederse, onu recmet."*. Ravinin anlattığına göre, Uneys o kadına gitti; kadın da zinayı itiraf etti. Bunun üzerine Resulullah (sas.) kadının recmedilmesini emretti; emri de yerine getirildi.

Bu hadisten de açıkça anlaşıldığı gibi, Hazreti Peygamber, bedevinin zina eden oğluna evli olmadığı için yüz değnekle bir yıl hapis cezası verdiği halde, diğer bedevinin karısını recmettirmiştir.

Buhârî (*Sahih,* VIII. 21) Müslim (*Sahih,* IV. 1318) ve diğer hadis kitaplarında nakledilen bir hadise göre, Ebû Hureyre şunları anlatmıştır: Resulullah (sas.) mescitte iken Müslümanlardan bir adam yanına geldi ve ona dedi ki: "Ya Resulallah! Ben zina ettim.". Peygamber ondan yüz çevirdi. Adam, Peygamber'in yüzünü döndürdüğü tarafa geçip yine: "Ya Resulallah! Ben zina ettim." dedi. Peygamber ondan yüzünü çevirdi. Adam yine onun yüzünü çevirdiği tarafa geçti ve: "Ya Resulallah! Ben zina ettim.", dedi. Peygamber ondan yine yüzünü çevirdi. Nihayet adam, aynı sözü dört defa tekrarlayıp kendi aleyhine şahitlik edince, Resulullah (sas.) onu yanına çağırdı ve "Sende bir delilik var mı?" diye sordu. Adam: "Hayır" cevabını verdi. Resulullah (sas.): "Sen evli misin?" diye sordu. Adam: "Evet", dedi. Bunun üzerine Resulullah (sas.) orada bulunanlara: "Bu adamı götürün ve recmedin." buyurdu. Haberin ravilerinden olan İbn Şihâb ez-Zuhrî şöyle demiştir: Bana Câbir'den işiten kimse nakletti. Câbir demiştir ki: "Ben, o zatı taşlayanların arasında bulundum. Onu, cenaze namazının kılındığı musallada taşladık. Kendisine isabet eden taşlardan büyük acı duymaya başlayınca oradan kaçtı; biz de ona Harre'de yetiştik ve orada recmettik.".

Zikrettiğimiz bu hadîsler dışında recm ile ilgili daha pek çok sahih hadis gelmiştir ve hadisçilerin ifadelerine göre bu rivayetlerle evli veya evli iken boşanmış olup da zina eden kadın ve erkek hakkında recm cezası, manevi tevatür derecesine ulaşmıştır. Ancak Hariciler, recm cezasının meşruiyyetini reddetmişler, hür olup da evli bir kadının recmedilmesini doğru bulmamışlardır. Nitekim Nisa suresinin 25. ayetinde de açıklandığı üzere, bir cariye evli olduğu halde zina edecek olursa, ona hür olup da evli olmayan ve zina eden bir kadına uygulanan cezanın yarısı uygulanır; yâni ona, yüz değnek yerine elli değnek vurulur. Keza Haricilere göre Kur'an-ı Kerim'de recm cezası da yoktur ve değnek cezası, bütün zaniler hakkında umumidir. Recm cezası, ahad haberlerle sabit olmuş bir cezadır ve ahad haberlerin Kur'an'ın umumi manada gelmiş bir hükmünü tahsis edemez.

Hariciler tarafından ileri sürülen bu görüşler, Ehl-i Sünnet imamlarının büyük çoğunluğu tarafından reddedilmiştir. Zira Kur'an-ı Kerim'in nazil olduğu dönemde herhangi bir mesele hakkında Kur'an ayetiyle sabit olan bir hükmün, zaman içinde insanların faydasına değiştirilmesi gerekli görüldüğü zaman, ya nazil olan yeni bir ayetle veya Hazreti Peygamber'in sünnetiyle bu iş gerçekleştirilmiştir. Bilinen bir gerçektir ki Sünnet, İslam teşriinin Kur'an'dan sonra ikinci kaynağı-

dır ve Kur'an'da mücmel ve gayrimufassal olarak gelen bütün ayetler sünnet tarafından tafsil edilmiş ve Müslümanlar da sünnetin tafsil ettikleriyle mükellef kılınmışlardır. Zira Hazreti Peygamber, Mâide suresinin *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen (ayetler)i tebliğ et. Eğer bunu yapmamış olursan Rabbinin Peygamberliğini yapmamış olursun."* mealindeki 67. ayetinde açıkça görüldüğü gibi, hem kendisine indirilen Kur'an'ı ayet ayet Müslümanlara tebliğ etmekle görevlendirilmiş hem de Nahl suresinin *"...İnsanlara, kendilerine indirileni beyan edesin diye sana Zikr (Kur'an)'i indirdik. Ola ki onlar da düşünürler."* mealindeki 44. ayetinde de görüldüğü gibi, kendisine indirilen ayetleri insanlara açıklamak için görevlendirilmiştir. Bu açıklama görevi içinde, şüphesiz, mücmel ve gayrimufassal ayetlerin tafsili olduğu kadar, umumi manada gelen ayetlerin tahsisi de vardır ve Hazreti Peygamber sünnetiyle bu görevi de ifa etmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, Peygamber'inin bu görevleri kusursuz ifa etmesi dolayısıyladır ki, *"Allah'a ve Peygamber'e itaat ediniz; ola ki rahmet olunursunuz."*. (Âl-i İmrân suresi, 132); *"Kim Peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur."*. (Nisa suresi, 80); *"Ey Peygamber! De ki: Eğer Allah'ı seviyorsanız bana ittiba ediniz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın."*. (Âl-i İmrân suresi, 31); *"Ey Peygamber! De ki: Allah'a ve Peygamber'e itaat edin; eğer yüz çevirirseniz, bilin ki Allah kafirleri sevmez."*. (Âl-i İmrân suresi, 32); *"Peygamber size neyi getirmişse onu alın; sizi neyden nehyetmişse, ondan da sakının."*. (Haşr suresi, 7) gibi ayetlerle Müslümanları Peygamber'ine uymayı ve onun yolunda gitmeyi emretmiştir.

Haricilerin, sünnetin veya onun sözlü naklinden ibaret olan hadisin ahaddan olduğu, ahad haberlerle de Kur'an'da umumi manada gelmiş olan bir ayet hükmünün tahsis edilemeyeceği iddiasına gelince, Hazreti Peygamber tarafından uygulanan recm cezasının çokluğu ve ondan sonra yerine geçen halifelerinin de onun sünnetine uyarak aynı cezayı tatbik etmeleri dolayısıyla, onun bu sünneti ahad olmaktan çıkmış ve tevatür derecesine ulaşmıştır. Buhârî (*Sahih,* VIII. 25), Müslim (*Sahih,* III. 1317), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 456), Tirmizî (*Sünen,* IV. 38) ve İbn Mâce (*Sünen,* II. 110)'nin naklettiklerine göre, Abdullah İbn Abbâs şöyle demiştir: Ömer İbnu'l-Hattab, Resulullah (sas.)'in minberi üzerinde cemaate şöyle hitap etti: "Hiç şüphe yok ki Allah, Muhammed'i hak Peygamber olarak gönderdi ve ona Kitab'ı indirdi. Ona indirilen bu Kitab'ın içinde *recm ayeti* de vardı. Biz bu ayeti okuduk, ezberledik ve okuyup belledik. Resulullah (sas.) recmetti, biz de ondan sonra recmettik. Böyle olduğu halde, insanlara zaman uzayıp da onlardan birinin: "Biz, Allah'ın Kitabı'nda recmi bulamıyoruz." demesi ve böylece Allah'ın indirmiş olduğu bir farizayı terk suretiyle dalalete düşmesinden korkarım. Hiç şüphesiz ki Allah'ın Kitabı'nda, evli erkek ve kadınlardan olup da zina eden, zinasına da beyyine bulunan, yahutta gebeliği ve itirafı dolayısıyla zinası sabit olan kimse üzerine recm bir haktır.".

Buhârî'nin *Sahih*'inde çok daha uzun olarak nakledilen, diğer hadis kitaplarında ise, daha kısa ve değişik ibarelerle gelen, bizim de Müslim'in *Sahih*'inden naklen zikrettiğimiz bu haberde, Ömer İbnu'l-Hattab (ra), Hazreti Peygamber'e bir de *recm ayeti*'nin indirildiğini açıklamıştır ki, *eş-Şeyhu ve'ş-şeyhatu izâ zeneyâ fe'rcumûhumâ elbettete nikâlen mina'llah; vAllah-u Azîzun Hakîm* (Yaşlı bir erkek ve yaşlı bir kadın zina ederlerse, Allah'tan bir tenkil olmak üzere, mutlaka recmedin. Allah, Aziz'dir, Hakim'dir.) şeklinde gelen bu ayet, Kur'an-ı Kerim'e girmemiş, fakat Hazreti Peygamber'in sünnetiyle sabit olmuştur. Bu sebepledir ki Ömer İbnu'l-Hattab (ra), yukarıda zikrettiğimiz hutbesinin Buhârî (*Sahih,* VIII. 113) ve Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 456)'ta yer alan bazı farklı rivayetlerinde "Eğer insanların, Ömer, Allah'ın Kitabı'nda olmayan bir şeyi ona ilave etti." demeyeceklerini bilseydim, bu recm ayetini Mushaf'ın bir kenarına yazardım." demiştir.

Ömer İbnu'l-Hattab'ın (ra) sözünü ettiği recm ayetine istinaden Hazreti Peygamber, zina işlediğini itiraf eden pek çok kümse hakkında recm cezası uygulamıştır. Ancak Ömer'in (ra) de açıkça ifade ettiği gibi, recm ayeti Kur'an-ı Kerim'e girmemiştir. İslam ulemasının beyanına göre, bu ayetin Kur'an'da yer almamasının sebebi de hükmünün baki kalıp lafzının nesh edilmiş olmasıdır.

Netice olarak, zina eden kadın ve erkek evli iseler, her ikisine de recm cezası haktır. Eğer erkek veya kadından biri evli diğeri bekar ise, evli olan recmedilirken bekar olan yüz değnekle cezalandırılır. Zinanın sübutu ve zina eden kadın ve erkeğin durumlarına göre değnek vurularak yahut recm edilerek cezalandırılmaları için başlıca üç kesin delile ihtiyaç duyulmuştur. Bu üç delilden birincisi, zina edenlerin ikrar veya itiraflarıdır ki yukarıda zikrettiğimiz bazı hadislerde bunun örnekleri görülmüştür. İkinci delil, vukuu nadir olsa bile, zina olayını gözleriyle bizzat müşahede etmiş adil dört Müslüman erkeğin şahitlikleridir. Üçüncü delil ise, kadının evli olmadığı halde hamile kalması ve çocuk doğurmasıdır.

Zina edenlere uygulanması gereken değnek veya recm cezasından herhangi bir sebeple vazgeçmek ve özellikle zanilerin duyacakları ıztırabı ve taşlanma anında yaşayacakları o büyük faciayı düşünerek acıma duygusuna kapılarak cezayı terketmek, Allah'a ve O'nun emrine karşı gelmekten başka bir mana taşımaz. Bu da, Allah'a ve Ahiret gününe inançsızlığın apaçık bir delili olur. Ayet-i kerimede de açık bir şekilde ifade edildiği gibi, zina eden kadın ve erkekten her birine uygulanması gereken bu cezalar, Allah tarafından takdir olunmuş ve cezaların uygulanması da, Allah'a ve Ahiret gününe imanın bir şartı olarak açıklanmıştır. Nitekim Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, eğer Allah'a ve Ahiret gününe iman ediyorsanız, acıma duygusuna kapılarak bu cezadan vazgeçmeyiniz, buyurmuştur ki cezanın terkedilmesi halinde bunun delalet ettiği mana, biraz önce de zikrettiğimiz gibi, iman yokluğundan başka bir şey değildir. Eğer acıma duygusuyla bir cezadan vazgeçilebilecek olsaydı, bunu, herkesten önce Hazreti Peygamber'in tatbikatında görmek mümkün olurdu. Buhârî (*Sahih,* IV. 213; V. 96; VIII. 11, 16), Müslim (*Sahih,* III. 1315), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 445), Tirmizî (*Sünen,* IV. 38), Nesâ'î (*Sünen,* VIII. 72) ve İbn Mâce (*Sünen,* II. 113) Hazreti Aişe'den (r.ah.) nakletmişlerdir: Mekke'nin Fethi sırasında, yüksek içtimai mevkiine güvenerek ganimet malından kıymetli mücevherler çalan Fâtıma Bintu Esved adında bir kadının durumu, Mekkeliler arasında bir hayli endişe kaynağı olmuştu. Birçok kimse, kadının affedilmesini arzu ediyor, fakat hiç kimse Hazreti Peygamber'e onun affı için başvurmak cesaretini gösteremiyordu. Nihayet akıllarına Hazreti Peygamber'in teveccühünü kazanmış olan Usâme İbn Zeyd gelmiş ve bu işi ancak onun halledebileceğini düşünmüşlerdi. Kadını Hazreti Peygamber'in yanına getirmişler, bu sırada Usâme de onun affedilmesini Hazreti Peygamber'den rica etmişti. Ancak Hazreti Peygamber'in yüz rengi birden değişmiş ve Usâme'yi bu hareketinden dolayı "Allah'ın tayin eylediği bir ceza için mi şefaat talebinde bulunuyorsun?" diyerek azarlamıştı. Usâme ise, düştüğü bu hatayı anlamış ve Hazreti Peygamber'e "Ya Resulallah! Benim için Allah'tan mağfiret dileyiver." diye yalvarmıştı.

Bu hadise, Hazreti Peygamber üzerinde büyük tesir icra eylediği için, o günün akşamında Müslümanlara bir de hutbe irad etmiş, Allah Teâlâ'ya layık olduğu sıfatlarla hamd-u senada bulunduktan sonra şöyle buyurmuştur: *"Ammâ ba'du. Sizden önceki kavimleri şu tutumları helak etmiştir: Aralarında şerefli olan bir kimse hırsızlık ettiği zaman onu salıvermişler, zayıf birisi hırsızlık edince de onu cezalandırmışlardır. Allah'a yemin ederim ki, Muhammed'in kızı Fâtıma hırsızlık etmiş olsaydı, onun da elini keserdim."*. Bundan sonra Hazreti Peygamber emir vermiş ve hırsızlık yapan kadının eli kesilmiştir.

Ayet-i kerimede, zina eden kadın ve erkeğe verilecek cezadan acıma duygusuna kapılarak kesin-

likle vazgeçilmemesi hatırlatıldıktan sonra, hem ceza infazının daha tesirli ve caydırıcı olması hem de ibret teşkil etmesi için kalabalık bir Müslüman topluluk önünde yapılması emredilmiştir. Bilinen bir gerçektir ki bu çeşit cezalar ve bu cezalara çarptırılanlar, onları müşahede edenler üzerinde büyük korku yaratırlar ve onu görenler, böyle bir duruma düşmeyi hiç istemezler. Bu da onları aynı suçu işlemekten şiddetle kaçındırır.

3 Zina eden bir erkeğin, zinadan sakınan ve Allah'ın emir ve nehiylerine titizlikle riayet eden mümin bir kadınla evlenmesi nasıl tasvip olunamazsa, zina eden bir kadının da, mümin bir erkekle evlenmesi aynı şekilde tasvip edilemez. Daha değişik bir ifadeyle, mümin bir erkeğe, işi gücü fahişelik etmek olan fasık ve habis bir kadın layık olmadığı gibi, mümin bir kadına da, Allah'ın emir ve nehiylerini hiçe sayarak günlerini fahişe kadınlarla geçiren fasık ve habis bir erkek asla layık değildir. Kısacası, mümin olan erkeğe, fahişe ve müşrik olan kadın nasıl haram ise, mümin olan kadına da, zani ve müşrik olan erkek haramdır. Bu, bir bakıma şu demektir ki kötü olana, ancak kötü olan şeyler uygun düşer; kötüyü iyi olanla birleştirmek, kötülüğü iyiye de bulaştırmaktan başka hiçbir işe yaramaz. Ancak şu hususu açıkça belirtmek gerekir: Ayet-i kerime, açıklamaya çalıştığımız bu manasıyla herhangi bir emir getirmemiş, fakat üzerinde durulan konunun zina eden kadınlarla zina eden erkekler olması dolayısıyla, bunların evlenmek istemeleri halinde durumlarını, böyle bir evlenmenin sahih olmayacağını ifade eden bir haber cümlesiyle açıklamıştır. Ayet-i kerime, mümin erkeklere zina eden kadınlarla, mümin kadınlara da zina eden erkeklerle evlenmelerinin haram olduğu hükmünü getirmiştir. Ancak bu hüküm, fahişelik etmiş herhangi bir kadının veya zina etmiş herhangi bir erkeğin, hayatta kaldıkları sürece hiç evlenmeyecekleri manasında değildir. Haram hükmü, fahişeliği veya zinayı terketmemiş ve bu işi vazgeçilmez bir meslek haline getirmiş kadın ve erkeklerle ilgilidir. Müfessirler tarafından ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak zikredilen hadiseler de bunu teyit eder. Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 473), Tirmizî (*Sünen,* V: 328) ve Nesâ'î (*Sünen,* VI. 66)'nin Abdullah İbn Amr'dan (ra) naklettiklerine göre, Mersed İbn Ebî Mersed adında biri, Mekke'den aldığı esirleri Medine'ye götürürdü. Mekke'de Anâk adında fahişe bir kadın vardı ve Mersed'in de dostu idi. Bir gün Mersed, bu kadınla evlenmek için Hazreti Peygamber'e giderek izin istedi. Ancak Hazreti Peygamber ona ilk anda herhangi bir cevap vermedi. Bir süre sonra da müminlerin zani ile evlenmelerini haram kılan bu ayet nazil oldu. Hazreti Peygamber ayeti Mersed'e okudu sonra da "Sakın bu kadınla evlenme." buyurdu. Başka bir haberde de şunlar anlatılmıştır: "Müslümanlar, Mekke'den Medine'ye Hicret ettikleri zaman, aralarında, malı mülkü olmayan ve karınlarını doyuramayan fakir kimseler de vardı. Medine ise, yaşanması son derece güç, pahalı bir şehirdi. Bu sebeple, kadınları arasında fahişelik yaparak geçimlerini bu yolla temin eden kimseler az değildi. Mekke'den gelen fakir Müslümanlar, bu kadınların kazançlarına bakarak "Allah bizi onlara muhtaç etmeyecek duruma getirinceye kadar bu kadınlarla evlensek ve onlarla birlikte yaşasak..." düşüncesiyle Hazreti Peygamber'e başvurdular ve düşüncelerini ona anlatarak evlenmek için izin istediler. Ancak Allah Teâlâ, bu ayeti indirdi ve bir müminin fahişe bir kadınla evlenmesini haram kıldı.".

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, ayet-i kerimenin haram hükmü, fahişeliği meslek edinmiş kadınlarla evlenmek isteyen mümin erkeklerle ilgilidir. Keza zinayı terketmeyen bir erkekle evlenmek istemesi halinde, mümin bir kadının da aynı hükme tabi olduğuna şüphe yoktur. Bununla beraber eğer kadın fahişeliği, erkek de zinayı bırakıp tövbe ederek temiz ve iffetli bir hayata başlayacak olurlarsa, müminlerin bunlarla evlenmelerinde hiçbir sakınca kalmayacağı muhakkaktır. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا ۚ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٤﴾ إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَٰلِكَ وَأَصْلَحُوا فَإِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥﴾

4 İffetli kadınlara zina isnat eden, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen değnek vurun ve bir daha onların şahitliklerini kabul etmeyin. İşte onlar, fasık olan kimselerdir.

5 Ancak bundan sonra tövbe edenler ve hallerini düzeltenler, bunun dışındadır. Şüphe yoktur ki Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Nûr suresini tavsif ederek bu sure içerisinde yer alan bütün hükümlerin Müslümanlara farz kılındığını beyan ile, zina eden kadın ve erkeğe uygulanması gereken cezayı açıkladıktan ve acıma duygusu gibi herhangi bir sebeple bu cezayı vermekten kaçınılmamasını özellikle vurguladıktan ve müminlere de, zinayı meslek haline getirmiş kadın ve erkeklerle evlenmelerini haram kıldıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, iffetli kadınlara zina isnat edip de bu iddialarını dört şahitle ispat edemeyen iftiracılara verilecek cezayı açıklamış ve bu cezanın, seksen değnek ile tövbe edip de hallerini düzeltinceye kadar şahitlikten men cezası olduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

4 İffetli kadınlara zina isnat eden, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen değnek vurun ve bir daha onların şahitliklerini kabul etmeyin. İşte onlar, fasık olan kimselerdir.

5 Ancak bundan sonra tövbe edenler ve hallerini düzeltenler, bunun dışındadır. Şüphe yoktur ki Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

4 Ayet-i kerime, aklı başında ve namusuna düşkün evli kadınlara, iftira ile zina isnat eden kimseler hakkında uygulanacak ceza hükmünü beyan etmektedir. Bu hükmün kesinleşmesi ve cezanın uygulanması, zina isnadında bulunan kimsenin, doğru söylediğini teyit edecek sözlerine güvenilir dört şahit getirmesine bağlıdır. Eğer adil ve sözlerine güvenilir bu dört şahit, zina isnadında bulunan kimseyi doğrular ve o kadının zina işlediğine şahitlik ederlerse, kadın, işlediği bu suçtan dolayı cezalandırılır. Fakat kadına isnat edilen zina suçu, ona zina isnat eden kimsenin dört şahit getirememesi ve zinanın ispat edilememesi halinde, zina isnadında bulunan kimse, iffetli bir kadına haksız yere iftira etmiş olması dolayısıyla suçlu duruma düşer ve bu suçundan dolayı cezalandırılır. İffetli bir kadına zina isnat edip de, bunu dört şahitle ispat edemeyen kimsenin cezası da, kendisine seksen değnek vurulması ve hem yalancı hem de fasık vasfını kazanmış olması dolayısıyla, bundan böyle herhangi bir meselede şahitliğinin kabul edilmemesidir.

Ayet-i kerimeden şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki bülûğa ermiş, aklı başında, namusuna düşkün bir kadına iftira ile zina isnadında bulunmak, büyük günahlardan biridir. Zira ayet-i kerime böyle kimseleri fasık olarak isimlendirmiştir ki fısk, Allah'ın taatından çıkmak ve O'na karşı gelmektir.

5 Ancak aklı başında, namusuna düşkün evli kadınlara yalan yere zina isnadında bulunan kimsenin sonradan aklı başına gelir ve namuslu bir kadına yaptığı iftiranın kötü bir şey olduğunu anlayarak tövbe eder ve bu iftiradan dönerse, onun hakkında nasıl bir yol takip edileceği hususunda farklı görüşler ortaya atılmıştır. Her ne kadar Allah Teâlâ, ayet-i kerimede, *"Şüphe yoktur ki*

Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir." buyurarak tövbe edip hallerini düzeltenlerin bağışlanmalarına ışık tutmuşsa da bu bağışlamanın, üç değişik uygulamayı gerektiren iftira cezasından hangilerini şamil olacağı, İslam âlimleri arasında ihtilaf konusu olmuştur. Bir evvelki ayet-i kerimede de açıklandığı üzere, iftirada bulunan kişiye uygulanacak bu ceza, seksen değnek ile ölünceye kadar şahitliğinin kabul edilmemesi ve fasık vasfını iktisab etmiş olmasıdır. İftira edenin, dört şahit getirememesi ve zina isnadının sadece bir iftiradan ibaret olduğunun anlaşılması üzerine, iftirada bulunan kimseye uygulanan değnek cezası, iftiraya uğrayan kadının hakkını korumak için verilmiş bir cezadır ve bu ceza verilip bitmiştir. Bu hususta herhangi bir ihtilaf söz konusu değildir. İhtilaf daha ziyade, iftirada bulunan kişinin şahitliğinin kabul edilmemesi ile fasık olarak vasıflandırılmasındadır. Bazı imamlar - ki bunların başın İmâm Mâlik, eş-Şâfi'î ve Ahmed İbn Hanbel gelir- iftiracının tövbe edip halini düzeltmesi durumunda, şahitliğinin kabul edileceğini ve fasıklık vasfından kurtulacağını ileri sürmüşlerdir. İmam Ebû Hanîfe ise, çeşitli cümlelerden oluşan ve bir istisna cümlesiyle sona eren bir ibarede, istisnânın sadace son cümleye ait olduğunu ileri sürerek, tövbe ile oratadan kalkacak olan cezanın fasıklık olduğu görüşünü benimsemiş, şahitlikten men cezasının ise, ölünceye kadar devam edeceğini söylemiştir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ اَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَآءُ اِلَّآ اَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ اَحَدِهِمْ اَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهُ
لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٦﴾ وَالْخَامِسَةُ اَنَّ لَعْنَتَ اللّٰهِ عَلَيْهِ اِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٧﴾ وَيَدْرَؤُا عَنْهَا الْعَذَابَ
اَنْ تَشْهَدَ اَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللّٰهِ ۙ اِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ ۙ ﴿٨﴾ وَالْخَامِسَةَ اَنَّ غَضَبَ اللّٰهِ عَلَيْهَا اِنْ كَانَ مِنَ
الصَّادِقِينَ ﴿٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَاَنَّ اللّٰهَ تَوَّابٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾

[6] Eşlerine zina isnat eden ve kendilerinden başka şahitleri de olmayan kimselerden her birinin şahitliği, doğruyu söyleyenlerden olduğuna dair Allah'a dört defa yemin etmekle olur.

[7] Beşincisi ise, eğer yalan söylüyorsa, Allah'ın lanetini kendi üzerine olmasını dilemektir.

[8] Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah'a dört defa yemin etmesi,, zina cezasını ondan kaldırır.

[9] Beşincisi ise, eğer erkek doğruyu söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemektir.

[10] Ya Allah'ın lütfu ve merhameti üzerinize olmasaydı ve Allah, tövbeleri kabul eden, aynı zamanda hikmet sahibi olmasaydı, (haliniz nice olurdu)?

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, aklı başında, namusuna düşkün evli kadınlara iftira ederek zina isnadında bulunan kimselerin, iddialarını ispat edecek dört şahit getirmelerini, şahit getiremeleri halinde, iftiralarının cezası olmak üzere bunlara seksen değnek vurulmasını ve bundan böyle şahitliklerinin de kabul edilmemesini emrettikten, ayrıca bunların yapmış oldukları bu iftira ile fasıklık vasfını kazandıklarını, ancak tövbe edip durumlarını düzeltmeleri halinde, fasık-

lık vasfından kurtulmuş olacaklarını, şehadetlerinin de kabul edilebileceğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kendi eşlerine zina isnat eden, fakat isnat ettiği bu ağır suçu ispat edecek delil bulmakta güçlük çekeceği muhakkak olan kocaların durumlarını bahis konusu etmiş ve bunlar için yemin ve lian (lanetleşme) hükmünü getirmiştir. Bu ayet-i kerimelerin nüzul sebebi olarak şu hadiseler zikredilmiştir:

Buhârî (*Sahih,* III. 160; VI. 4;), Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 522), Tirmizî (*Sünen,* V.331) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 637) tarafından nakledilen bir haberden öğrenildiğine göre, İbn Abbâs (ra) şunları anlatmıştır: Hilâl İbn Umeyye, Hazreti Peygamber'in huzuruna gelerek, karısının Şerîk İbn Sehmâ' ile zina ettiğini söylemiş ve onu zina suçuyla itham etmişti. Bunun üzerine Hazreti Peygamber, Hilâl'e şöyle buyurmuştu: "Delil getir; aksi halde, sırtına had cezası uygulanır.". Bunun üzerine Hilâl: "Ya Resulallah! Şimdi içimizden biri, karısının üzerinde bir adam görünce, kalkıp şahit aramaya mı çıksın?" diyerek itirazda bulunmuştu. Hazreti Peygamber ise, sözünü tekrarlamış ve: "Ya delil getirirsin ya da değnek cezasına maruz kalırsın." buyurmuştu. Bunun üzerine Hilâl de şöyle dedi: "Seni hak ile gönderene yemin ederim ki ben doğru söylüyorm ve Allah da sırtımı değnekten kurtaracak bir vahyi mutlaka indirecektir.". İşte bu sırada Cebrail (as) hemen inmiş ve bu ayetleri indirmiştir.

Hilâl İbn Umeyye ile ilgili bu hadisin değişik bir rivayeti Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 239) tarafından da nakledilmiştir. Bu rivayette İbn Abbâs (ra) şöyle demiştir:*"İffetli kadınlara zina isnat eden, sonra da dört şahit getiremeyen kimselere seksen değnek vurun ve bir daha onların şahitliklerini kabul etmeyin. İşte onlar, fasık olan kimselerdir..."* ayet-i kerimeleri nazil olduğu zaman, Ensar'ın reisi olan Sa'd İbn Ubâde: "Bu ayetler bu şekilde mi nazil oldu, ya Resulallah?" demişti. Bunun üzerine Hazreti Peygamber: "Ey Ensar topluluğu! Efendinizin ne söylediğini duyuyor musunuz?" buyurdu. Ensar ise: "Ya Resulallah! Sen onun kusuruna bakma. O, çok kıskanç biridir. Vallahi o, bakireden başka biriyle evlenmez; çok kıskanç olduğu için de, onun boşadığı kadınla hiç kimse evlenmeye cesaret edemez." cevabını verdiler. Bunun üzerine Sa'd: "Vallahi ya Resulallah, çok iyi biliyorum ki bu ayetler haktır ve Allah katından gelmiştir. Yalnız beni şaşırtan şey, kadının üzerinde bir erkek görmüş olsam, dört şahit getirinceye kadar ona dokunamayacak ve yerinden kaldıramayacak olmam. Vallahi ben şahitleri getirinceye kadar o, işini çoktan bitirmiş olur." dedi. Aradan çok geçmemişti ki yanlarına Hilâl İbn Umeyye çıka geldi. Hilâl, Tebük Gazvesi'nde geri kalması sebebiyle tövbesi kabul olunan üç kişiden biri idi. Yatsı vakti çalıştığı arazisinden evine döndüğü zaman, eşinin yanında bir adam bulmuş, onu kendi gözleriyle görüp kendi kulaklarıyla işitmiş, sabaha kadar da ona hiç dokunmamıştır. Sabah olup da Hazreti Peygamber'in yanına gelince, ona: "Ya Resulallah! Yatsı vakti evime, eşime döndüm; fakat yanında bir adam buldum. Kendi gözlerimle görüp kendi kulaklarımla işittim." demişti. Resulullah (sas.), onun getirdiği bu haberden hoşlanmamış ve ona sert bir şekilde çıkışmıştı. Ensar ise, tolanıp aralarında şöyle konuşmuşlardı: "Sa'd İbn Ubâde'nin söylediği musibet işte şimdi başımıza geldi. Herhalde Resulullah (sas.) şimdi Hilâl İbn Umeyye'yi döver ve Müslümanlara şahitliğini iptal eder.". Hilâl ise, şöyle demişti: "Allah'a yemin ederim ki, Allah'ın, benim için bundan bir çıkış yolu koyacağını umut ederim.". Sonra da Hilâl demişti ki: "Ya Resulallah! Sana getirdiğim haberin sana ne derece ağır geldiğini biliyorum. Allah da biliyor ki ben doğruyu söylüyorum.". Allah'a yemin olsun ki Resulullah (sas.) Hilâl'e değnek vurulmasını emretmek istiyordu ki Allah, Resulüne birden vahiy indirdi. Ona vahiy geldiği zaman, bunu yüzünün değişmesinden anlıyorlardı. Vahyin gelişi sona erinceye kadar sustular. Peygamber (sas.)'e *"Eşlerine zina isnat eden ve kendilerin-*

den başka şahitleri de olmayan kimselerden her birinin şahitliği, doğruyu söyleyenlerden olduğuna dair Allah'a dört defa yemin etmekle olur." ayeti nazil oldu da ondan vahiy inme hali zail oldu ve Hilâl'e: "Müjde ey Hilâl! Allah, senin için bir kurtuluş ve bir çıkış yolu kıldı. " buyurdu. Hilâl de şöyle dedi: "Ben de Rabbimden bunu umuyordum.". Sonra Resulullah (sas.) kadına, gelmesi için haber gönderilmesini emretti. Kadın gelince Resulullah (sas.) ayetleri her ikisine de okudu ve onlara Ahiret azabının dünya azabından daha şiddetli olduğunu hatırlatarak onları uyardı. Hilâl şöyle dedi: "Ya Resulallah! Allah'a yemin ederim ki onun hakkında söylediklerim doğrudur.". Kadın ise, "Yalan söylüyor." Dedi. Bunun üzerine Resulullah (sas.): "Aralarında lian yapın." buyurdu. Hilâl'e: "Şahit getir." denildi. Hilâl de, doğru sözlülerden olduğuna dair Allah'ı dört defa şahit tutarak yemin etti. Beşinciye geldiğinde de, kendisine şöyle denildi: "Ey Hilâl! Allah'tan kork; dünya azabı, Ahiret azabından daha hafîftir. Bu beşinci şehadetle, azabı kendi üzerine vacip kılıyorsun." Hilâl ise: "Yemin ederim ki, Allah bana değneği vacip kılmadığı gibi, azabı da bana vacip kılmaz." diyerek eğer yalan söyleyenlerden ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını istedi ve beşinci şehadeti yaptı. Sonra Hilâl'in karısına: "Kocanın yalancılardan olduğuna dair dört defa Allah'ı şahit tutarak yemin et." denildi. Beşinciye gelindiğinde de denildi ki: "Allah'tan kork; zira dünya azabı, Ahiret azabından daha hafîftir. Bu şehadetle sen azabı kendi üzerine vacip kılıyorsun." Kadın bir süre duraladı; sonra da, eğer kocası doğruyu söyleyenlerden ise, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olması için beşinci şehadetini yaptı. Bunun üzerine Resulullah (sas.), kadın ile kocasını birbirinden ayırdı ve çocuğunun babasının adıyla çağrılmamasına, çocuğuna zina isnat edilmemesine, kadına veya çocuğa zina isnat eden olursa, ona ceza uygulanmasına hükmetti. Ayrıca kocası ölmediği ve talak ile biribirlerinden ayrılmadıkları için de, kadının mesken, barınma ve geçiminin kocası üzerine olmadığına hükmetti. Sonra da şöyle buyurdu: "Eğer kadın, kumral, uylukları etsiz ve ince baldırlı bir çocuk dünyaya getirirse bu, Hilâl'dendir. Eğer çocuk, esmer, kıvırcık saçlı, iri yapılı, baldırları büyük ve kalçaları etli olursa bu da, isnat edilen adamdandır. Kadın, esmer, kıvırcık saçlı, iri yapılı, baldırları büyük ve kalçaları etli bir çocuk doğurdu. Bunun üzerine Resulullah (sas.) şöyle buyurdu: "Eğer yemin etmemiş olsaydı, benimle o kadın arasında başka durum ortaya çıkardı.". Bu hadisi İbn Abbâs'tan nakletmiş olan İkrime şöyle demiştir: Kadının doğurduğu bu çocuk, sonradan Mısır'a Emir oldu. Anasının adıyla çağrılır, baba adıyla çağrılmazdı.".

6 Eşlerine zina isnat eden ve kendilerinden başka şahitleri de olmayan kimselerden her birinin şahitliği, doğruyu söyleyenlerden olduğuna dair Allah'a dört defa yemin etmekle olur.

7 Beşincisi ise, eğer yalan söylüyorsa, Allah'ın lanetini kendi üzerine olmasını dilemektir.

8 Kocasının yalancılardan olduğuna dair Allah'a dört defa yemin etmesi, zina cezasını ondan kaldırır.

9 Beşincisi ise, eğer erkek doğruyu söyleyenlerden ise, Allah'ın gazabının kendi üzerine olmasını dilemektir.

10 Ya Allah'ın lütfu ve merhameti üzerinize olmasaydı ve Allah, tövbeleri kabul eden, aynı zamanda hikmet sahibi olmasaydı, (haliniz nice olurdu)?

6 Ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, kendi eşlerinin zina ettiklerini ileri süren, fakat bu iddialarını delillendirecek dört şahit de getiremeyen kocalara düşen iş, getirmeleri gereken dört şahidin yerine, her bir şahide karşılık, doğruyu söyleyenlerden olduklarına dair Allah'a dört defa yemin etmektir. Yukarıda zikrettiğimiz

Hilâl İbn Ümeyye ile ilgili haberde de açıklandığı üzere, Hilâl, yatsı vaktine doğru evine gelmiş, fakat evde karısını Şerîk İbn Sehmâ' adında bir adamla zina ederken yakalamıştır. Hilâl'in ifadesine göre, hadiseyi kendi gözleriyle görmüş, konuşmalarını yine kendi kulaklarıyla duymuş, fakat o sırada dört şahit bulma imkanı olmadığı için sabaha kadar beklemek zorunda kalmıştır. Sabah olunca durumu Hazreti Peygamber'e anlatmış, Hazreti Peygamber de ondan, karısının başka bir adamla zina ettiğine dair dört şahit getirmesini istemiştir. Aksi halde Hilâl, daha önce üzerinde durduğumuz 4. ayetin hükmü gereğince seksen değnek yiyecek, aynı zamanda ebediyyen şahit olma vasfını da kaybedip fasıklar arasına girecektir. Ancak Hilâl, Allah'ın her şeyi bildiği ve durumunu aydınlatacak bir ayeti muhakkak indireceği inancı içerisinde, iffetli bir kadına zina iftirasında bulunmadığını ve sadece doğruyu söylediğini ileri sürüp dururken, Allah Teâlâ bu ve daha sonraki ayet-i kerimeyi indirmiş ve bu ayetlerle, karısına zina isnat edip de dört şahit getiremeyenlerin durumlarını aydınlığa kavuşturmuştur. Buna göre, karısının zina ettiğini bizzat kendi gözleriyle görüp de bunu dört şahitle ispat edemeyen adam, hâkim huzurunda dört şahit yerine geçmek üzere, doğruyu söyleyenlerden olduğuna dair Allah'a dört defa yemin edecektir. İşte Hilâl, durumu Hazreti Peygamber'e anlattığı sırada nazil olan ayet-i kerimenin hükmü budur ve bu ayetin hükmü gereğince Hilâl de doğruyu söylediğine dair dört defa yemin edecek ve Allah'ı şahit gösterecektir. Ancak daha sonraki ayet-i kerimelerden de anlaşılacağı üzere, dört yemin ile bu iş tamamlanmamıştır.

7 Nitekim bu ayetinde Allah Teâlâ, beşinci yemin olarak lian hükmünü vazetmiştir ki bu da, erkeğin yalan söylemiş olması halinde, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemekten ibarettir. Bu ise, Allah'ın rahmetinden uzak olmak manasındadır.. Yukarıda zikrettiğimiz hadiste de görüldüğü gibi Hilâl, doğru söylediğine dair Allah'a dört defa yemin ettikten sonra, beşinci yemininde de, eğer yalan söylüyorsa, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemiştir.

8 Erkeğin, karısına zina isnat etmesinden sonra, doğru söylediğine Allah'ı şahit göstererek dört defa yemin etmesinden, beşinci olarak da, yalan söylediği takdirde Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesinden sonra, erkek, kazif cezasından, yani karısına zina iftira etmiş olması ihtimali dolayısıyla haketmiş olduğu sırtına seksen değnek vurulmasından kurtulur. Erkeğin bu beş yemin ile cezadan kurtulması, bir bakıma onun aklanması manasına gelirken, karısının yabancı bir adamla zina halinde yakalanması ve bunun, kocasının yeminleriyle tespit edilmesi de, onun recmedilmesi, yani taşlanarak öldürülmesi neticesini doğurur. Ancak burada, üzerinde durulması gereken bir ihtimal vardır ve bu ihtimal de zina fiilinin dört ayrı şahitle değil, fakat kocanın yaptığı yeminlerle tespit edilmesi ve bunun da akla, şüpheye düşürücü birtakım sorular getirmiş olmasıdır. Karısına zina isnat eden erkek, her ne kadar doğru söylediğine dair dört defa Allah'a yemin etmiş, beşincisinde de, yalan söylediği takdirde Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemiş ise de, acaba bu yeminlerinde sadık mıdır? Ya yalan yere yemin etmiş ise? İşte böyle bir ihtimal, karısının iffetli bir kadın olduğuna ve zinanın sadece kocasından gelen bir iftira olduğuna delalet eder; eğer kocasının yeminleri dolayısıyla zina ettiğine hükmolunur, sonra da recmedilirse, büyük bir haksızlığa uğramış olur ki bu da zulümden başka bir şey değildir. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, karısına zina isnat eden kocaya teklif ettiği beş yeminin aynını kadına da teklif etmiş ve onun da kendisine zina isnat eden kocasının yalan söylediğine Allah'ı şahit göstererek dört defa yemin etmesini istemiştir. Nitekim yukarıda zikrettiğimiz hadiste de görüldüğü üzere Hilâl'in karısına: "Kocanın yalancılardan olduğuna dair dört defa Allah'ı şahit tutarak yemin et." denilmiştir. Kadın bu ye-

mini etmekle, zina etmenin cezası olan recmden de kurtulmuş olur.

9 Ancak kadının, kocasının yalancılardan olduğuna ve zina hususunda da kendisine iftira ettiğine dair Allah'ı şahit göstererek dört defa yemin etmesi yeterli değildir. Onun da kocası gibi lianda bulunması, yani eğer erkek doğruyu söylüyor ise, - ki bu, kendisinin yalan söylediğine ve başka bir erkekle zina ettiğine delalet eder - bu takdirde Allah'ın lanetinin kendi üzerine olmasını dilemesi gerekir. Nitekim Hilâl'in karısı da, kocasının yalancılardan olduğuna dair ilk dört yemini yaptıktan sonra, kocasının doğruyu söyleyenlerden olması halinde, Allah'ın lanetinin kendi üzerine olması için beşinci yeminini yapmıştır. İşte bundan sonradır ki Resulullah (sas.), kadın ile kocasını birbirinden ayırmış ve çocuğunun babasının adıyla çağrılmamasına, çocuğuna zina isnat edilmemesine, kadına veya çocuğa zina isnat eden olursa, ona ceza uygulanmasına hükmetmiştir. Lian ile karı koca arasındaki evliliğin baki kalıp kalmayacağı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. İmam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre, hâkim aralarını ayırmadığı sürece, lian ile böyle bir ayrılma meydana gelmiş olmaz. İmam Mâlik, el-Leys ve Zufer, hâkim onları ayırmasa bile lian ile ayrılmış olduklarını söylemişler, İmam eş-Şâfi'î de keza kocanın şehadeti ve lianı bitirmesiyle karısından ayrılmış olacağını ve o kadının kesinlikle kendisine helal olmayacağını ileri sürmüştür.

10 Daha sonra Allah Teâlâ, vazettiği bu hükümlerle, gerek erkeğin karısına zina isnat etmesi sebebiyle iftira cezasından gerekse kadının kocası tarafından kendisine isnat edilen zina sebebiyle recm edilmekten kurtarılışlarını, ayrıca tövbe kapısını da açık bırakışını bahis konusu etmiş ve bunu, kullarına ihsan ettiği büyük bir nimet, rahmet ve lütuf olarak değerlendirmiştir. Eğer Allah'ın kullarına bu hudutsuz rahmeti ve büyük lütfu olmasaydı, onların hali nice olurdu? Hiç şüphe yoktur ki tövbeleri en çok kabul eden ve her vazettiği hükümde kullarının yararına bir hikmet bulunan yalnız O'dur.

إِنَّ الَّذِينَ جَآءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِّنكُمْ ۚ لَا تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَّكُم ۖ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۚ لِكُلِّ امْرِئٍ مِّنْهُم
مَّا اكْتَسَبَ مِنَ الْإِثْمِ ۚ وَالَّذِي تَوَلَّىٰ كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١١﴾ لَّوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ ظَنَّ الْمُؤْمِنُونَ
وَالْمُؤْمِنَاتُ بِأَنفُسِهِمْ خَيْرًا وَقَالُوا هَٰذَا إِفْكٌ مُّبِينٌ ﴿١٢﴾ لَّوْلَا جَاءُو عَلَيْهِ بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ ۚ فَإِذْ لَمْ يَأْتُوا
بِالشُّهَدَاءِ فَأُولَٰئِكَ عِندَ اللَّهِ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٣﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ
لَمَسَّكُمْ فِي مَا أَفَضْتُمْ فِيهِ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٤﴾ إِذْ تَلَقَّوْنَهُ بِأَلْسِنَتِكُمْ وَتَقُولُونَ بِأَفْوَاهِكُم مَّا لَيْسَ لَكُم
بِهِ عِلْمٌ وَتَحْسَبُونَهُ هَيِّنًا وَهُوَ عِندَ اللَّهِ عَظِيمٌ ﴿١٥﴾ وَلَوْلَا إِذْ سَمِعْتُمُوهُ قُلْتُم مَّا يَكُونُ لَنَا أَن نَّتَكَلَّمَ
بِهَٰذَا سُبْحَانَكَ هَٰذَا بُهْتَانٌ عَظِيمٌ ﴿١٦﴾ يَعِظُكُمُ اللَّهُ أَن تَعُودُوا لِمِثْلِهِ أَبَدًا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ ﴿١٧﴾ وَيُبَيِّنُ
اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَن تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ
عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿١٩﴾ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ وَأَنَّ
اللَّهَ رَءُوفٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٠﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ ۚ وَمَن يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ

فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنكَرِ ۚ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَىٰ مِنكُم مِّنْ أَحَدٍ أَبَدًا وَلَٰكِنَّ
اللَّهَ يُزَكِّي مَن يَشَاءُ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٢١﴾ وَلَا يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنكُمْ وَالسَّعَةِ أَن يُؤْتُوا أُولِي الْقُرْبَىٰ
وَالْمَسَاكِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۖ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا ۗ أَلَا تُحِبُّونَ أَن يَغْفِرَ اللَّهُ لَكُمْ ۗ وَاللَّهُ
غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٢٢﴾

11 (Peygamber'in eşi hakkında) o iftirayı yapanlar, içinizden bir topluluktur. Bunu kendiniz için bir şer sanmayın; aksine o, sizin için hayırlı olmuştur. Onlardan her biri için kazandığı günah nisbetinde ceza vardır. İftiranın en büyüğünü yüklenene ise, büyük azap vardır.

12 Bu iftirayı işittiğiniz zaman, mümin erkek ve kadınların güzel zanda bulunup kendi kendilerine "Bu apaçık bir iftiradır." demeleri gerekmez miydi?

13 Bu iftiraya dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Şahitleri getirmediklerine göre, bunlar, Allah katında yalancı olanlardır.

14 Eğer Allah'ın dünyada üzerinizdeki lütfu ve Ahiret'te de rahmeti olmasaydı, içine daldığınız bu iftirada size büyük bir azap dokunurdu.

15 O zaman, siz onu dillerinizle alıyor ve hakkında bilgi sahibi olmadığınız şeyi söylüyordunuz ve bunu, Allah katındaki büyüklüğüne rağmen kolay sanıyordunuz.

16 Halbuki o iftirayı işittiğiniz zaman, "Bunu bizim konuşmamız bize yakışmaz; haşa; bu, büyük bir iftiradır." deseniz ne olurdu?

17 Eğer mümin kişiler iseniz, bunun gibi bir şeye bir daha dönmemeniz için, Allah size, vaz-u nasihat ediyor.

18 Ve Allah size ayetleri böyle açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

19 İman edenler arasında fuhşun yayılmasını arzu edenlere, dünya ve Ahiret'te çok acı bir azap vardır; Allah her şeyi bilir ve fakat siz bilmezsiniz.

20 Üzerinizde ya Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı; ya Allah çok şefkatli ve merhametli olmasaydı, (haliniz nice olurdu)?

21 Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına ayak uydurmayın. Her kim ona ayak uydurursa, bilsin ki o, hayasızlığı ve kötülüğü emreder. Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbiri, ebediyyen temize çıkmazdı. Fakat Allah, dilediğini temize çıkarır; Allah, hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

22 İçinizden fazilet ve servet sahipleri, yakınlarına, düşkünlere, Allah yolunda hicret edenlere vermemek hususunda yemin etmesinler; fakat affetsinler, geçsinler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, önce yabancı olan iffetli kadınlara, sonra da kendi eşlerine zina isnat eden, fakat isnat ettikleri bu fiili ispat edecek şahit bulamayan erkekler hakkında uygulanması gereken hükümleri beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, bir sefer dönüşü, Hazreti Peygamber'in eşi Ummu'l-müminin Hazreti Aişe'ye münafıklar tarafından yapılan bir iftirayı bahis konusu etmiş ve Hazreti Aişe'yi böyle bir iftiraya karşı aklarken, hem müfterilerin durumlarını ve böyle bir iftirayı yapmaktan dolayı hakettikleri cezayı hem de bu çeşit iftiralar karşısında müminlerin hatalı davranışlarını, sonra da takınmaları gereken tavrı açıklamıştır.

İslam tarihinde *ifk* adıyle yer alan bu iftira hadisesi, pek çok hadis imamı tarafından eserlerinde nakledilmiştir. Buhârî (*Sahih,* III. 154; V. 55; VI. 5), Müslim (*Sahih,* IV. 2129) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 332)'nin İbn Şihâb ez-Zuhrî vasıtasıyla naklettikleri bu hadiste, Aişe (r.ah.) şunları anlatmıştır:

"Resulullah (sas.) bir sefere çıkacağı zaman, hanımları arasında kura çeker, kurada kimin adı çıkarsa, onu da beraberinde götürürdü. (Benî Mustalık) gazvesine çıkılacağı zaman, Hazreti Peygamber yine kura çekmiş ve bu kurada benim adım çıkmıştı. Bu sefer, Hicap âyeti indirildikten sonra gerçekleşmişti. Ben, yolculuk sırasında, hevdecimin içine bindiriliyor, konak yerinde de hevdecimin içinden indiriliyordum. Bütün yolculuğumuz böyle geçmişti. Resulullah (sas.), gazvesini tamamlayıp Medine'ye doğru yola çıkmış, Medine'ye yaklaştığımız sırada da, bir konak yerinde durmuştuk. Gecenin bir kısmını orada geçirdikten sonra, Hazreti Peygamber hareket emrini vermişti. Ben de tam o sırada hacetimi gidermek için ordugahtan ayrılmıştım. Hacetimi görüp geri döndüğüm zaman, boynumda Yemen'in göz boncuğundan dizilmiş gerdanlığımın kopup düştüğünü farkettim. Hemen geri dönüp gerdanlığımı aramaya koyuldum. Ancak onu aramak beni bir hayli oyalamış ve yoldan alıkoymuştu. Bu sırada yolda bana hizmet edenler, gelip benim hevdecimin içinde olduğumu zannederek onu devenin üzerine yüklemişler. O zaman kadınlar hafif idiler. Çok yemek yemedikleri için şişman ve ağır değillerdi. Bu sebeple hevdeci deveye yükleyenler, onun ağır olup olmadığının farkına bile varmamışlar. Zaten ben de küçük yaşta ve ağırlığı olmayan bir kadındım. Hevdeci yükledikten sonra da deveyi sürüp gitmişler. Gerdanlığımı bulup geri döndüğüm zaman, orada ne bir çağıran ve ne de ona cevap veren kalmış, hepsi de çekip gitmişti. Ben de evvelce konakladığım yere geldim ve gidenlerin, beni hevdecte bulamadıkları zaman, beni aramak üzere geri dönüp gelirler diye düşündüm. Ben bu düşünce ile otururken, üzerime bir ağırlık çöktü; sonra da orada uyuya kalmışım.

Safvân İbn Mu'attal es-Sulemî, arkadan gelip askerin geride kalmış eşyasını toplamak ve diğer konak yerine götürüp sahiplerine vermekle görevli idi. Bu zat, sabaha doğru askerin arkasından yürümüş, benim bulunduğum yere gelmiş ve beni görüp tanımıştı. Bu zat, hicap emredilmeden önce beni görürdü. Bu sebeple beni tanır tanımaz İnnâ li'llah ve innâ ileyhi râci'ûn (Biz, muhakkak ki Allah'a aitiz ve muhakkak O'na geri döneceğiz) demiş ve ben de hemen uyanmıştım. Uyanıp da onu görünce, hemen örtüme büründüm. Allah'a yemin ederim ki o benimle hiç konuşmadı ve ben de onun ağzından istircadan, yani İnnâ li'llah ve innâ ileyhi râci'ûn sözünden başka hiçbir şey duymadım. Devesini hemen ıhtırıp çöktürdü. Benim binmem için de devenin ön ayağına bastı. Ben de deveye bindim. Sonra Safvân deveyi önünden çekerek yürüdü. Nihayet kafile öğle sıcağında konak yerine indiği bir sırada ona yetiştik. Bu sırada hakkımda iftira ederek helak olan olmuştur. İftiranın elebaşılığını ise, Abdullah İbn Ubeyy İbn İbn Selül yapmıştı.

Medine'ye geldiğimizde ben bir ay kadar hasta olmuştum. Meğer bu sırada, iftira sahiplerinin iftiraları halk arasına yayılmış, dolaşıp duruyormuş. Benim ise, bunlardan hiç haberim olmamış-

tı. Yalnız hastalığımda beni düşündüren bir şey olmuştu; o da, sair zamanlarda Peygamber'den gördüğüm şefkat ve lütfu, hastalığım sırasında hiç görmemiş olmamdı. Ancak yanıma girip selam veriyor, sonra da adımı anmadan 'Hastanız nasıl?' diyordu. Bu ise beni şüpheye düşürüyordu. Fakat bundan daha kötü bir şeyin olduğunu düşünmüyordum. Nihayet hastalığım geçip de nekahat dönemine girdiğim bir gece, Mıstah'ın annesiyle birlikte ihtiyaçlarımızı giderdiğimiz yer olan 'Menâsı' tarafına çıkmıştık. Buraya ancak geceden geceye çıkardık. Bu âdet, evlerimizin yakınında helalar edinmezden önceydi. O zamanlar bizim halimiz, ibtidai Arapların sahradaki nezahatine benziyordu. Evlerimizin yakınında hela olmasından rahatsızlık duyardık.

İşte ben, Mıstah'ın annesiyle birlikte gece dışarı çıkmıştım. Bu kadın, Ebû Ruhm İbn Abdi'l-Muttalib İbn Abdi Menâf'ın kızı idi. Annesi de Sahr İbn Âmir'in kızıdır ve bu da Ebû Bekr es-Sıddık'ın (ra) teyzesidir. Orada hacetimizi gördükten sonra, ben, Ebû Ruhm'un kızı ve Mıstah'ın anası Usâse ile eve dönerken, Usâse'nin ayağı çarşafına dolanmış ve yere düşmüştü. Araplar arasında felaket anında söylenmesi âdet olan 'Düşmanım helak olsun.' bedduası yerine Usâse kadın:

- Mıstah kahrolsun! diye oğluna beddua etmiş, ben de ona:

- Ne fena söz söyledin! Bunu, Bedir'de hazır bulunan birine mi söylüyorsun? dedim. Kadın bana:

- Ah şu saf taze! Sen onun ne dediğini duymadın mı? dedi. Ben de:

- O ne demiş ki? diye sordum. Bunun üzerine bana, iftiracıların hakkımda söylediklerini haber vermişti. İşte o zaman, hastalığıma bir hastalık daha eklenmişti. Eve dönünce yanıma Resulullah (sas.) gelmiş, selam verdikten sonra da:

- Hastanız nasıl? diye sormuştu. Ben de ona:

- Ebeveynimin yanına gitmek üzere bana izin verir misin? dedim. Zira ben, bu haberi ebeveynim vasıtasıyla tahkik etmek istiyordum. Resulullah (sas.) bana izin verdi; ben de onların yanına geldim ve annem Ummu Rummân'a:

- Ey anneciğim! İnsanlar ne konuşuyorlar? dedim. Annem:

- Ey kızcağızım! Kendini sakın üzme. Sen sadece kendi sıhhatini düşün. Vallahi güzel bir kadın kendini seven bir erkeğin yanında olsun ve onun birçok ortakları bulunsun da, onun aleyhinde konuşmasınlar, bu pek nadirdir, dedi. Ben de:

- Subhanallah! İnsanlar bunu mu konuşup duruyorlar? dedim. Bunun üzerine bütün gece ağladım. Sabaha kadar gözümün yaşı dinmedi. Gözüme bir türlü uyku girmedi. Ağlaya ağlaya sabahladım. O sabah, Resulullah (sas.) de, vahyin gecikmesi üzerine Alî İbn Ebî Tâlib ile Usâme İbn Zeyd'i yanına çağırmış, ailesi ile ayrılmak hususunda onlarla istişarede bulunmuştu. Usâme İbn Zeyd, Peygamber'in ailesinin kötülükten beri olduğunu, onlar için gönlünde muhabbet beslediğini Hazreti Peygamber'e bildirdikten sonra:

- Ya Resulallah! Onlar senin ehlindir. Biz onun hakkında hayırdan başka bir şey bimeyiz, dedi. Alî İbn Ebî Tâlib ise:

- Allah sana dünyayı dar etmemiştir. Aişe'den başka birçok kadın vardır. Bununla beraber Aişe'nin cariyesi Berîre'ye sorsan, o da sana doğruyu söyler, demişti. Bunun üzerine Resulullah (sas.) Berîre'yi çağırıp ona:

- Ey Berîre! Aişe'de seni şüpheye düşürecek bir durum gördün mü? diye sormuş, Berîre de:

- Seni hak ile gönderen Allah'a yemin ederim ki ben, Aişe'de, kendisini ayıplayabileceğim bir kusur olarak şundan fazla bir şey görmüş değilim: Aişe yaşı küçük bir kadın. Ailesinin hamurunu yoğururken uyurdu da, evin besi koyunu gelir hamuru yerdi, demişti.

Bunun üzerine Resulullah (sas.), o gün mescitte minber üzerinde ayağa kalkmış ve bu iftirayı ilk önce ortaya çıkaran Abdullah İbn Ubeyy İbn Selûl yüzünden söz söylemekte mazur görülme-

sini isteyerek cemaata hitap etmiş ve şöyle buyurmuş:

- Ey Müslüman topluluğu! Ev halkım hususunda bana ezası ulaşan bir şahsa karşı bana kim yardım eder? Vallahi ben ehlim hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyorum. Bu iftiracıları, bir adamın da ismini ortaya koydular ki bu zat hakkında da hayırdan başka bir bilgim yoktur. Bu kimse, bensiz ailemin yanına bile girmiş değildi. Hazreti Peygamber'in bu hitabı üzerine, Ensar'ın Evs kabilesinden olan Sa'd İbn Mu'âz hemen ayağa kalkmış ve:

- Ya Resulallah! O kimseye karşı sana ben yardım edeceğim. Eğer bu iftirayı çıkaran Evs'ten biri ise, onun boynunu vururuz. Eğer Hazreçli kardeşlerimizden ise, sen ne emredersen onu yaparız, demiş. Bunun üzerine Sa'd İbn Ubâde ayağa kalkmış. O da, Hazreç kabilesinin efendisi, salih bir kişi idi. Fakat kabile hamiyyeti, bu defa onu cahilliğe sürüklemiş ve Sa'd İbn Mu'âz'a:

- Sen yalan söylüyorsun. Allah'ın ebediyyetine yemin ederim ki sen onu (yani Abdullah İbn Ubeyy'i) öldüremezsin; öldürmeye gücün yetmez, demiş. Bunun üzerine Sa'd İbn Mu'âz'ın amcası oğlu Useyd İbn Hudayr ayağa kalkmış ve Sa'd İbn Ubâde'ye:

- Allah'ın beka ve ebediyyetine yemin ederim ki sen yalan söylüyorsun. Vallahi biz onu öldürürüz. Sen münafığın birisin ki münafıkları savunuyorsun, diyerek ona karşılık vermiş. Böylece Evs ve Hazreç kabileleri ayaklanmış, hatta birbirleriyle vuruşmayı bile arzalamışlar. Bütün bunlar, Resulullah (sas.) daha minberdeyken olmuş. Bu münakaşalar devam ederken Hazreti Peygamber hemen minberden inmiş ve onları teskin edinceye kadar yumuşak sözler söylemiş. Onlar sükun bulunca, Hazreti Peygamber de sözlerini bitirmiş.

Bana gelince, o gün hep ağladım. Ne gözümün yaşı dindi ne de gözüme uyku girdi. Ertesi gece de ağlayıp durdum. Yine gözüme hiç uyku girmedi. Ebeveynim ise, ağlamaktan ciğerlerimin parçalanacağını sanıyorlardı. Ebeveynimin yanında ağlayıp dururken, Ensar'dan bir kadın, içeri girmek için izin istemiş, ben de ona izin vermiştim. O da yanımıza oturup ağlamaya başlamıştı. Biz, bu şekilde ağlarken, Resulullah (sas.) içeri girdi; sonra selam verip yanıma oturdu. Oysa hakkımdaki dedikodular çıktı çıkalı yanıma hiç oturmamıştı. Bir ay beklediği halde, hakkımda kendisine hiçbir şey de vahyolunmamıştı. Şehadet kelimelerini söyledikten sonra, bana dönerek şöyle dedi:

- Ey Aişe! Hakkında şöyle şöyle sözler ulaştı. Eğer sana isnat edilen suçtan beri isen, yakında Allah seni temize çıkarır. Yok eğer böyle bir günaha yaklaştın ise, Allah'tan mağfiret dile; Allah'a tövbe et; çünkü kul günahını itiraf ederse, Allah da onun tövbesini kabul eder. Resulullah (sas.) konuşmasını bitirince, gözümün yaşı kesildi; tek bir damla bile kalmadı. Hemen babama:

- Resulullah'a benim adıma cevap ver, dedim. Babam ise:

- Vallahi Resulullah'a ne diyeceğimi bilmiyorum, dedi; sonra da anneme:

- Öyleyse Resulullah'a sen cevap ver, dedi. Annem de:

- Vallahi ben de Resulullah'a ne cevap vereceğimi bilmiyorum, dedi. Bunun üzerine ben söze karıştım ve dedim ki:

- Kur'an'ın büyük bir kısmını okuyamamış genç yaşta bir kadın olduğum halde, vallahi sizin bir dedikodu duyduğunuzu, bu dedikodunun gönüllerinizde yer ettiğini ve ona inandığınızı çok iyi biliyorum. Allah, benim suçsuz olduğumu bilip dururken, ben size suçsuzum desem, yine de benim sözümü doğrulamıyacaksınız. Allah benim suçsuz olduğumu bildiği halde, bir günah işlemiş olduğumu itiraf edecek olsam, hemen beni doğrulayacaksınız. Artık bu durumda benim size, Yusuf'un babası (Yakup)'un söylediği şu sözden başka söyleyecek bir sözüm yok: 'Artık benim için yapılacak iş, güzel bir sabırdır. Şu anlatışınıza göre, yardımına sığınılacak kimse,

yalnız Allah'tır.'. (Yûsuf suresi, 18). Bunları söyledim ve yatağıma yattım. Vallahi masum olduğum için, Allah'ın beni temize çıkaracağına iyice inanıyordum; fakat hakkımda okunur bir vahiy indirileceğini hiç ummuyordum. Çünkü kendimi, Allah'ın, hakkımda vahiy indirmeyeceği kadar hakîr görüyordum. Daha ziyade Resulullah (sas.)'in uykuda iken bir rüya göreceğini ve bu rüya sayesinde Allah'ın beni temize çıkaracağını umuyordum. Resulullah (sas.) oturduğu yerden kalkmamıştı; ev halkından hiç kimse de dışarı çıkmamıştı ki Allah (cc) Peygamber'ine vahiy indirivermişti. Ona vahiy gelirken üzerine gelen şiddetli hal yine gelmişti. Öyle ki, vahiy esnasında kış gününde bile indirilen vahyin ağırlığı sebebiyle alnından inci taneleri gibi ter dökülürdü. Vahiy hali zail olup da açılınca, sevincinden gülüyordu. Söylediği ilk söz şu olmuştu:

- Ey Aişe! Müjdeler olsun! Allah seni temize çıkardı. Bunun üzerine annem bana:

- Kızım kalk da Resulullah'a teşekkür et, demiş; ben de:

- Vallahi ne kalkarım ne de Allah'tan başkasına hamdederim; çünkü beni temize çıkaran O'dur, demiştim. Allah Teâlâ, benim suçsuzluğum hakkında '(Peygamber'in eşi hakkında) o iftirayı yapanlar, içinizden bir topluluktur...' sözleriyle başlayan on ayet indirmişti. Aziz ve Celil olan Allah benim suçsuz olduğumu bildiren bu ayetleri indirince, babam Ebû Bekr, akrabalığından ve fakirliğinden dolayı yardım ettiği Mıstah İbn Usâse için:

- Kızım Aişe'ye bu itirayı attıktan sonra, ben de bundan böyle Mıstah'a artık hiçbir şey vermem, diye yemin etmişti. Allah Teâlâ 'İçinizden fazilet ve servet sahipleri, yakınlarına, düşkünlere, Allah yolunda hicret edenlere vermemek hususunda yemin etmesinler; fakat affetsinler, geçsinler...' ayetini indirince, Ebû Bekr:

- Vallahi Allah'ın beni mağfiret etmesini umarım. Vallahi ona nafaka vermekten asla vazgeçmeyeceğim, diyerek Mıstah'a vermekte olduğu nafakayı yine vermeye devam etmişti.

Resulullah (sas.), zevcesi Zeyneb Bint Cahş'a da:

- Ey Zeynep! Aişe hakkında ne bilirsin; onun hakkında kanaatin nedir? diyerek benim durumumu sormuştu da, o:

- Ya Resulallah! Ben, kulağımı, gözümü, duymadığım, görmediğim şeylerden muhafaza ederim. Vallahi Aişe hakkında hayırdan başka bir şey bilmem, diyerek hüsn-i şehadette bulunmuştu."

İşte, Hazreti Peygamber'in bir sefer dönüşü, yanında götürdüğü eşi Ümmu'l-Müminin Aişe'ye (r.ah.) yapılan iftiranın Müslim'in *Sahih*'inde yer alan *İfk* hadisesinin kendi ağzından hikayesi bundan ibarettir. Allah Teâlâ, münafıklar tarafından ortaya atılan bu iftiradan hem onu hem de sevgili Peygamber'ini korumak ve Hazreti Aişe'yi temize çıkarmak için bu ayetleri indirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[11] (Peygamber'in eşi hakkında) o iftirayı yapanlar, içinizden bir topluluktur. Bunu kendiniz için bir şer sanmayın; aksine o, sizin için hayırlı olmuştur. Onlardan her biri için kazandığı günah nisbetinde ceza vardır. İftiranın en büyüğünü yüklenene ise, büyük azap vardır.

11 Ayet-i kerime, Hazreti Aişe'ye uydurulmuş bir yalanla gelip iftira atanların, bir veya iki kişi değil, fakat münafık Müslümanlardan oluşan bir topluluk olduğunu haber vermiştir. Bu topluluğun başında da, münafıkların lideri Abdullah İbn Übeyy İbn Selül vardır. Abdullah İbn Übeyy, Hazreti Peygamber'in Mustalık (Mureysî') Gazvesi'nden dönerken, yanında götürdüğü eşi Hazreti Aişe'nin bir konak yerinde düşürdüğü gerdanlığını aramak için vakit geçirip kafileden ayrı kalmasını bahane etmiş ve bu hadiseyi dallandırıp budaklandırarak kendi taraftarlarına bir zina hadisesi olarak nakletmiştir. Medine'ye dönüşte münafıklar tarafından bir aya yakın bir süreyle dillere düşürülen bu hadise, bazı müminlerin zihinlerini de meşgul etmiş ve onlar tarafından da konuşulmaya başlanmıştır. Nihayet

Allah Teâlâ, bir aya yakın bir süre geçtikten sonra, Peygamber'ine bu hadiseyle ilgili olarak on ayet indirmiş ve bu ayetleriyle, Hazreti Aişe'yi üzerine atılan bu iftiradan temize çıkarmıştır. Bu ayetlerin ilkinde, iftirayı yapanlar, *"ifk ile gelenler"* şeklinde zikredilmiştir ki, *ifk*'in yalan, iftira ve bühtan gibi manalarda kullanıldığı gözönünde bulundurulursa, Allah Teâlâ'nın, dillerde dolaşan bu hadiseyi, konuyla ilgili daha ilk ayetinde, bir yalan ve iftira olarak tavsif ettiği kolayca anlaşılır.

Hazreti Peygamber'in zevcesi Ümmu'l-Müminin Aişe hakkında bu derece çirkin bir haberin Müslümanlar arasında yayılmasının başta Ebû Bekr ailesi olmak üzere bundan büyük üzüntü duyan diğer müminler için ne derece ızdırap verici olduğuna hiç şüphe yoktur. Bununla beraber Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, yüreklerinde bu acıyı hisseden Müslümanları teselli etmiş ve Aişe (r.ah.) hakkında ortaya atılan bu iftirayı kendileri için bir şer olarak değil, fakat bunun kendilerine büyük sevap kazandırması ve ayrıca Allah Teâlâ'nın Kur'an-ı Kerim gibi yüce bir kitapta Hazreti Aişe'yi temize çıkararak ona olan inayetini kıyamete kadar okunmak üzere izhar etmesi dolayısıyla, hem dünya hem de Ahiret yönünden büyük bir hayır kabul etmelerini istemiştir.

Gerek bu iftirayı oratya atanlardan gerekse onu dillerine dolayıp sabah akşam dedikodu vesilesi yapanlardan her biri, bu dedikodunun içine daldığı oranda bir günah iktisab edecek ve bu günahının karşılığını da azap olarak mutlaka görecektir. Bu iftiranın ortaya çıkmasında ve halk arasında yayılmasında daha büyük payı bulunanlar ise, azabın en büyüğüne çarptırılacaklardır.

[12] Bu iftirayı işittiğiniz zaman, mümin erkek ve kadınların güzel zanda bulunup kendi kendilerine "Bu apaçık bir iftiradır." demeleri gerekmez miydi?

[13] Bu iftiraya dört şahit getirmeleri gerekmez miydi? Şahitleri getirmediklerine göre, bunlar, Allah katında yalancı olanlardır.

12 Allah Teâlâ, iftirayı atanların ve bunu dillerine dolayıp dedikodu yapanların işlemiş oldukları günahı ve bu günah sebebiyle hakettikleri azabı açıkladıktan sonra, hatalı davranışlarda bulunan bazı müminlere de, özellikle müminlerin anası olan bir kadına böyle bir iftira atıldığında, dedikoduya karışmak değil, fakat kendilerine yapılmış bir iftira karşısında kaldıkları zaman takınacakları tavrı da gözönünde bulundurarak nasıl davranmaları gerektiği hususunda terbiye edici dersler vermiş ve şöyle buyurmuştur:

Aişe hakkında ortaya atılan bu iftiraya karışarak dedikodu yapan ey müminler! Aişe'yle ilgili bu derece çirkin bir yalan orataya atılıp da bu yalanı işittiğiniz zaman, sahip olduğunuz imanın tabii bir neticesi olarak, sizin, dedikodu yapmak yerine, hüsn-i zanda bulunup, hayır; Peygamber'imizin sevgili eşi Aişe anamız hakkında söylenen bu sözler, iftiradan başka bir şey değildir. Biz bu yalana kesinlikle inanmıyoruz. Allah bu iftirayı yapanları şiddetli bir şekilde mutlaka cazalandıracaktır, demeniz gerekmez miydi?

13 Aişe hakkında ortaya atılan bu iftiraya katılanlar ve aynı yalanı tekrarlayanlar, bilmezler mi ki böyle bir iddia ile ortaya çıktıkları zaman, iddialarını ispat edecek ve yalan söylemediklerini açıkça ortaya koyacak dört de şahit getirmeleri gerekir? Oysa onlar şahit getirmemişler ve sadece kulaktan duydukları yalanı tekrarlamışlardır. Bunlar, iddialarındaki doğruluğu ortaya çıkaracak dört şahit getirmediklerine göre, Allah'ın açık ve kesin hükmüne göre yalancıdan başka bir şey değillerdir.

[14] Eğer Allah'ın dünyada üzerinizdeki lütfu ve Ahiret'te de rahmeti olmasaydı, içine daldığınız bu iftirada size büyük bir azap dokunurdu.

[15] O zaman, siz onu dillerinizle alıyor ve hak-

kında bilgi sahibi olmadığınız şeyi söylüyordunuz ve bunu, Allah katındaki büyüklüğüne rağmen kolay sanıyordunuz.

14 Eğer Allah, dünyada kullarından günah işleyen kimselere fazlı ve keremiyle hudutsuz nimetler ihsan etmeseydi ve onlara tövbe etmeleri için mühlet vermeseydi, Ahiret'te de onları cehennem azabından koruyacak rahmet ve mağfireti bulunmasaydı, sizin de böyle bir iftiraya karışmış olmanızdan dolayı, hakettiğiniz azabı üzerinize hemen indirir ve sizi layık olduğunuz yere oturturdu. Ayet-i kerimede söz konusu edilenler, şüphesiz, Abdullah İbn Übeyy İbn Selül gibi asıl iftira sahibi münafıklar değil, fakat münafıklardan aldıkları bu yalanlara kulak veren ve onları kendi aralarında gerçekmiş gibi konuşan, kısacası hadisenin dedikodusunu yapan müminlerdi. Daha önce de zikredildiği gibi, bu müminlere düşen iş, imanlarının bir gereği olarak bu yalanları duydukları zaman, Hazreti Aişe hakkında hüsn-i zanda bulunmak ve ortaya atılan yalanı şiddetle reddetmek idi. İşte Allah Teâlâ bu müminlere hitap etmiş ve buyurmuştur ki:

15 Münafıklar, Aişe'ye böyle bir yalanla geldikleri zaman, siz de onu dillerinize dolamıştınız. Hakkında hiçbir bilginiz olmadığı halde, şu şöyle dedi, bu böyle dedi, diyerek ve kendinizden de doğru olmayan birtakım sözler ekleyerek başkalarına naklediyor ve bu davranışınızla hadisenin iftiracılarından oluyordunuz. Bunları yaparken de yaptığınız işin önemi ve büyüklüğü üzerinde durup düşünmüyor, önemsiz işler yaptığınızı zannediyordunuz. Oysa bu iftiranın Allah katında önemi çok büyüktü ve sevgili Peygamber'inin bir hanımı hakkında bu çeşit dedikoduların O'nu öfkelendirmemesi mümkün değildi.

[16] Halbuki o iftirayı işittiğiniz zaman, "Bunu bizim konuşmamız bize yakışmaz; haşa; bu, büyük bir iftiradır." deseniz ne olurdu?

[17] Eğer mümin kişiler iseniz, bunun gibi bir şeye bir daha dönmemeniz için, Allah size, vaz-u nasihat ediyor.

[18] Ve Allah size ayetleri böyle açıklıyor. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

16 Ey müminler! Peygamber'in sevgili eşi Aişe hakkında ileri sürülen o çirkin sözleri işittiğiniz zaman, şöyle düşünmeniz ve bu düşüncelerinizi açık açık söylemeniz gerekmez miydi: "Aişe anamız hakkında ileri sürülen bu yalan ve iftiralara bizim kulak vermemiz ve onları dillerimize dolayarak başkalarına nakletmemiz, bize hiçbir surette yaraşmaz. Hiçbir delili ve hiçbir sağlam dayanağı bulunmayan bu çeşit sözlerle, Hazreti Peygamber'in ve onun eşinin namusuna biz nasıl dil uzatabiliriz? Biz, Allah Teâlâ'yı, O'nun Peygamber'inin eşi Aişe'ye kötülük isnat edilmesinden tenzih ederiz. Bu, büyük bir bühtan, eşi görülmemiş bir iftiradır. Böyle bir iftiraya karışmak, Ahzâb suresinin *"Allah ve Resulüne eza verenlere Allah, dünya ve Ahiret'te lanet etmiş ve onlar için rezil edici bir azap hazırlamıştır."* mealindeki 57. ayetinde de ifade edildiği gibi, Allah'a ve O'nun Peygamber'ine eza vermekten başka bir şey değildir.".

17 İşte Allah, bu çeşit kötülüklere bir daha düşmemeniz için sizi uyarıyor ve size vaz-u nasihatta bulunuyor. Eğer siz gerçekten iman ehlinden iseniz, Rabbinizin bu uyarılarına kulak verir ve bir daha bu çeşit dedikodulara kapılarak aslı esası ve hiçbir delili bulunmayan birtakım yalan ve iftiralarla dillerinizi kirletmezsiniz.

18 Allah, dininizin temeli olan şer'î ahkamı, dinî ve içtimai adabı böyle açık açık anlatıyor ki herhangi bir güçlükle karşılaşmadan onlara uyasınız ve Allah'ın rızasını kazanan müminlerden olasınız. Şüphesiz Allah, özellikle kullarının yararına olan her şeyi hakkıyla bilir ve bunlardan ifa edilmesini istediklerini kullarına emreder; sakınılması gerekenlerden de onları nehyeder. O, aynı zamanda hikmet sahibidir. Kullarının ise, Allah'ın kendilerine emrettiklerini ifa etmelerin-

den, nehyettiklerinden de sakınmalarından başka yapacakları hiçbir şey yoktur. Eğer gerçekten iman sahibi kimselerden iseler, onlara düşen iş, hiçbir bahane veya hiçbir gerekçe ileri sürmeden Allah'ın bu emir ve nehiylerine uymalarıdır. Hangi bahane veya hangi gerekçe ile olursa olsun, Allah'ın emir ve nehiylerinden saparak farklı uygulamalara yönelmek, iman ve İslam'ın yokluğundan başka bir şeyle izah edilemez. Mümin ve Müslüman olduklarını söylemiş olsalar bile...

[19] İman edenler arasında fuhşun yayılmasını arzu edenlere, dünya ve Ahiret'te çok acı bir azap vardır; Allah her şeyi bilir ve fakat siz bilmezsiniz.

19 Aişe'ye isnat edilen suçu bahane ederek fuhşun iman edenler arasında yayılmasını arzu eden kimseler vardır. Bunlar, ellerinde hiçbir delil veya hiçbir şahit bulunmadığı halde, Aişe hakkındaki söylentileri kasıtlı olarak dillerine dolamakta ve bunları zinaya teşvik ve tahrik edici birer unsur olarak müminler arasında yaymaktadırlar. Ayet-i kerimede söz konusu edilen bu tip insanlar, târihin her devrinde yaşamıştır. Bunlar, kendi hayatlarını fuhuş veya zina ile geçirirken, bu hayatın alabildiğine yayılması için ellerinden gelen çabayı da göstermekten geri durmamışlardır. Bugün çeşitli yayın organlarında, özellikle çıplak kadın resimlerinin veya yatak üzerinde soyunmuş kadın erkek görüntülerinin yayınlanması, zinaya tahrik ve teşvik etmekten başka herhangi bir maksada matuf değildir. Bu tahrik ve teşvik o derece yaygınlaşmıştır ki bunun tabii bir neticesi olarak bugünün kız ve erkek gençleri arasında birbirlerinden gönül eğlencesi veya sevgililer edinmek, birbirlerinden usandıkları zaman da başkalarını bulup onlardan faydalanmak moda haline gelmiştir. İşte, Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde bu çeşit insanları en şiddetli azap ile tehdit etmiş ve hem dünyada hem de Ahiret'te bunlar için çok acı bir azabın bulunduğunu haber vermiştir. Allah, hiç şüphesiz, bu insanların kalplerinde sır olarak gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir. İnsanların ise, bunları bilmesi elbette mümkün değildir.

[20] Üzerinizde ya Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı; ya Allah çok şefkatli ve merahmetli olmasaydı, (haliniz nice olurdu)?

[21] Ey iman edenler! Şeytanın adımlarına ayak uydurmayın. Her kim ona ayak uydurursa, bilsin ki o, hayasızlığı ve kötülüğü emreder. Eğer üzerinizde Allah'ın lütfu ve merhameti olmasaydı, içinizden hiçbiri, ebediyyen temize çıkmazdı. Fakat Allah, dilediğini temize çıkarır; Allah, hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir.

[22] İçinizden fazilet ve servet sahipleri, yakınlarına, düşkünlere, Allah yolunda hicret edenlere vermemek hususunda yemin etmesinler; fakat affetsinler, geçsinler. Allah'ın sizi bağışlamasını istemez misiniz? Allah çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

20 Allah'ın fuhşu ve zinayı meneden açık ve kesin hükümlerine rağmen yine de bu fiilleri işleyenler ve açık açık buna teşvik edenler için hazırlanan dünya ve Ahiret azabı, helak edici en büyük tehdit olarak onların başları üzerinde dönüp dolaşırken, onlar yine de hayatlarını zevk-u safa içinde ve dünyanın hudutsuz nimetlerinden faydalanarak sürdürebiliyorlarsa bu, Allah'ın kulları üzerindeki lütfu ve merhameti dolayısıyladır. Zira Allah, kullarına karşı çok şefkatli ve çok merhametlidir. Ancak bu şefkat ve merhamet, hiçbir surette suçluların işledikleri suçları hoş görmek ve hayatlarının sonuna kadar onları suçlarıyla başbaşa bırakmak manasında değil, fakat onlara, tövbe edip işledikleri suçları terketmeleri için mühlet vermesi manasındadır. Eğer onlara bu mühleti vermemiş olsaydı, hiçbir kuvvet, onları dünyevi azap ile helak olmaktan kurtaramazdı. Gerçek böyle olunca, hayatlarını zevk-u safa alemlerinde geçirmeyi âdet edinmiş kimselerin,

bu işi serbestçe yürütebilmelerine bakarak aldanmamaları ve bunu, Allah'tan kendilerine verilmiş bir ruhsat olarak görmemeleri gerekir. Zira O, kullarına karşı ne kadar şefkatli ve merhametli olursa olsun, yine de O'nun, dilediği anda kullarından diledikleri üzerine dilediği azabı indirmesine hiçbir şey engel olamaz.

21 Bu sebepledir ki ey iman edenler ve ey Allah'ın varlığını, birliğini ve Muhammed (sas.)'in O'nun kulu ve Resulü olduğunu tasdik edenler! Sakın şeytanın vesveselerine kanıp da onun adımlarına ayak uydurmayın. Zira şeytan, insanın en büyük düşmanıdır ve ona başta fuhuş olmak üzere her türlü kötülüğü emreder. Yukarıda da zikredildiği gibi, eğer Allah'ın kulları üzerinde lütfu ve merhameti olmasaydı ve O, bu lütuf ve merhametiyle onlara tövbe kapısını açıp Allah'tan af ve mağfiret dilemelerine fırsat vermeseydi, şeytanın emirlerine tabi olarak işledikleri büyük günahların cezasını daha bu dünyada iken çekmekten kurtulamazlar ve belki de bu yüzden başlarına gelecek büyük bir musibet veya şiddetli bir azap ile helak olup giderlerdi. Fakat Allah, ilm-i ezelîsi sayesinde mühlet verdiği kimselerden kimlerin tövbe edip af ve mağfiret dileyeceğini, kimlerin de şeytanın adımlarına uyarak onun peşinden gideceğini bildiği içindir ki tövbe edenleri temize çıkarırken, şeytana ayak uyduranları, ya başlarına getireceği bir musibet ile helak eder; ya da onlara verdiği mühlet ile cezalarını Ahiret'e tehir eder. Nitekim Nahl suresinin 61. ayetinde bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Eğer Allah, insanları haksızlıkları yüzünden cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat O, onları belli bir süreye kadar tehir eder. Ecelleri geldiği zaman da, ne bir saat geride kalırlar ne de bir saat öne geçerler."*. Fakat her şeye hâkim ve kadir olan Allah, kullarından dilediğinin tövbelerini kabul ederek onların, rızasını kazanmalarına yardımcı olur; dilediğini ise, hüsrana uğratır. Bu, onların söz ve fiillerini yakinen bilmesindendir.

22 Ey iman edenler! İçinizden dinde fazilet, ahlak ve ihsan sahibi olanlar, malı mülkü ve serveti bulunanlar, akrabalarına, düşkünlere ve Allah yolunda hicret edenlere yardım etmemek üzere yemin etmesinler. Eğer onlardan, daha önce sadır olmuş herhangi bir kötülük görmüşlerse, bunun üzerinde durmasınlar ve onları bağışlasınlar. Bu tıpkı, kulların Rablerine karşı günah işleyip de sonradan tövbe edip bağışlanmalarını dilemeleri ve Rablerinin da onları bağışlaması gibidir. Siz hiç tövbe edip Rabbinizden af ve mağfiret dilemez misiniz; bu dileğinizin kabul edilip bağışlanmanız halinde, bundan hoşnut olmaz mısınız? Allah, şüphesiz Gafur'dur; çok bağışlayıcıdır; Rahim'dir; çok merhametlidir.

Ayeti kerimenin Mistah İbn Usâse hakkında nazil olduğuna şüphe yoktur. Yukarıda zikrettiğimiz Hazreti Aişe (r.ah.)'nin *ifk* kıssasında da açıklandığı üzere, Allah Teâlâ, onun suçsuzluğu ile ilgili olarak *"(Peygamber'in eşi hakkında) o iftirayı yapanlar, içinizden bir topluluktur..."* sözleriyle başlayan on ayet indirmişti. Bu ayetlerin indirilmesi üzerine, Hazreti Aişe'nin babası Ebû Bekr (ra), akrabalığından ve fakirliğinden dolayı maddi yardımda bulunduğu Mıstah İbn Usâse için: "Kızım Aişe'ye bu iftirayı attıktan sonra, ben de bundan böyle Mıstah'a artık hiçbir şey vermem.", diye yemin etmişti. Zira Mistah, *ifk* hadisesini diline dolayıp önüne gelenle dedikodusunu yapanlardan biri idi. Yine yukarıda zikredilen kıssada açıklandığı gibi, Mistah'ın annesi de bunu itiraf etmişti. Hazreti Aişe ve Ummu Mıstah, hacet görmek için dışarı çıkmışlar, eve dönerken de Ummu Mıstah'ın çarşafı ayağına dolanmış ve yere düşmüştü. Araplar arasında felaket anında söylenmesi âdet olan "Süşmanım helak olsun." beddüası yerine Ummu Mıstah: "Mıstah kahrolsun!" diye oğluna beddua etmiş, Hazreti Aişe de ona: "Ne fena söz söyledin! Bunu, Bedir'de hazır bulunan birine mi söylüyorsun?" demişti. Kadın ise: "Ah şu saf taze! Sen onun ne dediğini duymadın mı? diye cevap vermişti.". Bunun üzerine Hazre-

ti Aişe: "O ne demiş ki?" diye sormuş, kadın da, iftiracıların onun hakkında söylediklerini haber vermişti. İşte Mıstah'ın da iftiracılar arasında bulunduğunun anlaşılması üzerine Hazreti Aişe'nin babası Ebû Bekr es-Sıddık da (ra), bundan böyle ona yaptığı maddi yardımları keseceğine ve ona bir daha yardımda bulunmayacağına yemîn etmişti. Ancak Allah Teâlâ, Hazreti Aişe'yi *ifk*'ten temize çıkaran ayetlerin ardından *"İçinizden fazilet ve servet sahipleri, yakınlarına, düşkünlere, Allah yolunda hicret edenlere vermemek hususunda yemin etmesinler; fakat affetsinler, geçsinler..."* ayetini indirince, Ebû Bekr de (ra) de: "Vallahi Allah'ın beni mağfiret etmesini umarım. Vallahi ona nafaka vermekten asla vazgeçmeyeceğim." diyerek Mıstah'a vermekte olduğu nafakayı yine vermeye devam etmiştir.

إِنَّ الَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ الْغَافِلَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ لُعِنُوا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾
يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٢٤﴾ يَوْمَئِذٍ يُوَفِّيهِمُ اللَّهُ دِينَهُمُ الْحَقَّ
وَيَعْلَمُونَ أَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ الْمُبِينُ ﴿٢٥﴾ الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ وَالْخَبِيثُونَ لِلْخَبِيثَاتِ ۚ وَالطَّيِّبَاتُ
لِلطَّيِّبِينَ وَالطَّيِّبُونَ لِلطَّيِّبَاتِ ۚ أُولَٰئِكَ مُبَرَّءُونَ مِمَّا يَقُولُونَ ۖ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٢٦﴾

[23] Namuslu, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara (zina ile) iftira edenler, dünya ve Ahiret'te lanetlenirler. Onlar için büyük bir azap vardır.

[24] O kıyamet günü, dilleri, elleri ve ayakları, işlemiş oldukları kötülüklerden dolayı aleyhlerine şahitlik edecektir.

[25] O gün Allah, onlara hakettikleri cezalarını verecek ve onlar da Allah'ın apaçık bir hak olduğunu anlayacaklardır.

[26] Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara mahsustur. Keza iyi kadınlar iyi erkeklere, iyi erkekler de iyi kadınlara mahsustur. Bunlar, diğerlerinin söylediklerinden uzaktırlar. Onlar için Rableri katında mağfiret ve bol rızık vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in eşi Ümmu'l-Müminin Aişe'ye (r.ah.) yapılan ve *ifk kıssası* olarak şöhret kazanan iftirayı zikrederek onu bu iftiradan temize çıkardıktan ve iftiracıların akibetlerini ve bu iftiraları sebebiyle kıyamet günü maruz kalacakları büyük azabı beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, umumi bir hüküm olarak, temiz, namuslu ve mümin kadınlara zina iftirasında bulunanların Allah'ın rahmetinden tardedilmiş olarak cehenneme gireceklerini ve orada cehennem azabıyla cezalandırılacaklarını açıklamıştır. Bu, hiç şüphesiz, başta Ümmu'l-Müminin Aişe olmak üzere, temiz, namuslu ve hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara iftira edenler için Allah Teâlâ'dan gelen büyük bir tehdit olup aynı zamanda bu ayetlerin de nüzul sebebidir. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[23] Namuslu, hiçbir şeyden haberi olmayan mümin kadınlara (zina ile) iftira edenler, dünya ve Ahiret'te lanetlenirler. Onlar için büyük bir azap vardır.

[24] O kıyamet günü, dilleri, elleri ve ayakları, işlemiş oldukları kötülüklerden dolayı aleyhlerine şahitlik edecektir.

[25] O gün Allah, onlara hakettikleri cezalarını verecek ve onlar da Allah'ın apaçık bir hak olduğunu anlayacaklardır.

23 Allah'a, Resulüne ve Ahiret gününe halis bir kalp ile inanan, bu inançla büyük küçük her türlü günahtan sakınan, iffetine ve namusuna düşkün hiçbir şeyden haberi olmayan kadınları fahişelikle suçlayan ve birtakım yalanlarla onları kötülemeye çalışan iftiracı erkekler, hem dünyada hem de Ahiret'te lanetlenirler. Allah'ın lanetine müstehak olan bu insanlar için iftiralarının cezası olmak üzere Ahiret'te büyük bir azap vardır. Ayet-i kerimenin bu ifadesinden de anlaşıldığı gibi, namuslu kadınlara zina isnat etmek ve iftirada bulunmak, kebairden, yani büyük günahlardan biridir. Nitekim Hazreti Peygamber de Buhârî (*Sahih*, III. 195; VIII. 33) ve Müslim (*Sahih*, I. 92) tarafından nakledilen bir hadisinde: *"Helak edici olan yedi şeyden sakınınız." buyurmuş, "Onlar nedir, ya Resulallah?" denilince de şu cevabı vermiştir: "Allah'a şirk koşmak, sihir yapmak, hak karşılığı olmaksızın Allah'ın haram kıldığı bir nefsi öldürmek, yetim malı yemek, riba yemek, düşmana taarruz sırasında savaştan kaçmak, zinadan uzak, iffetine düşkün, hatırından bile geçmeyen mümin kadınlara zina isnat etmek."*.

Ayet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazı müfessirler, ayetin yalnız Ümmu'l-Müminin Hazreti Aişe hakkında nazil olduğunu söylerken, diğer bazıları, Hazreti Peygamber'in bütün eşleriyle ilgili olarak nazil olduğunu ileri sürmüşlerdir. Eğer yalnız Hazreti Aişe hakkında nazil olduğu kabul edilecek olursa, bu takdirde ayetlerin ifk kıssasıyla ilgili olarak daha önce üzerinde durulan on ayetin devamı olduğu ve bu hadise hakkında onbeş ayetin indirildiği anlaşılır. Şu da var ki bu ayetlerde belirli bir kimseye yönelik iftiradan söz edildiğine delalet edecek hiçbir işaret yoktur. Mana geneldir; bu itibarla söz konusu olan kadınlar, başlarında Hazreti Aişe de olmak üzere bütün iffetli mümin kadınlardır. Biraz önce zikrettiğimiz Hazreti Peygamber'in hadisi de bu görüşü teyitîd eder. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

24 Büyük azabı hak eden ve Ahiret'te bu azabı mutlaka görecek olan bu müfterilerin en güvenilir şahitleri de, kendi dilleri, elleri ve ayakları olacaktır. Kısacası bütün organları onların aleyhine şahitlik edecek ve dünyada iken iffetine düşkün mümin kadınlara nasıl iftira atıp onları kirletmeye çalıştıklarını açık açık itiraf edeceklerdir. Suçluların organları tarafından yapılan bu şahitlik, Fussilet suresinin 20-22. ayetlerinde daha açık bir şekilde zikredilmiştir. Allah Teâlâ bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Oraya vardıkları zaman, kulakları, gözleri ve derileri, yaptıkları hakkında aleyhlerine şahitlik edecektir. Derilerine şöyle diyeceklerdir: "Niçin aleyhimize şahitlik ettiniz"? Onlar da diyeceklerdir ki: "Her şeyi konuşturan Allah, bizi de konuşturdu. Sizi ilk defa O yaratmıştı; yine O'na döndürüleceksiniz. Siz, kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin aleyhinize şahitlik etmelerinden çekinmemiştiniz. Fakat zannediyordunuz ki Allah, sizin yaptıklarınızın çoğunu bilmez. İşte Rabbiniz hakkındaki bu zannınız sizi helak etti ve bu yüzden hüsrana uğrayanlardan oldunuz."*.

25 İşte o gün Allah, dünyada iken işledikleri amellerin karşılığını onlara tam olarak verecek ve onları en şiddetli azap ile cezalandıracaktır. Onlar da o zaman çok iyi anlayacaklardır ki Allah, apaşikar hakkın ta kendisidir; keza O'nun vaad ve vaidi de haktır ve her neyi vaadetmiş ise, onu aynen gerçekleştirir; bundan asla geri dönmez.

[26] Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler de kötü kadınlara mahsustur. Keza iyi kadınlar iyi erkeklere, iyi erkekler de iyi kadınlara mahsustur. Bunlar, diğerlerinin söylediklerinden uzaktırlar. Onlar için Rableri katında mağfiret ve bol rızık vardır.

26 Müfessirler, genellikle bu ayet-i kerimenin de Hazreti Aişe ile ona iftirada bulunan münafıklar hakkında nazil olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, kötü olan bir kadının layığı ancak kötü bir erkek, kötü bir erkeğin layığı da sadece kötü bir kadındır. Bu, bir bakıma, her varlığın, gerek ahlak gerekse cins bakımından ancak kendi benzeriyle yakınlık kurabileceği ve hayatını ancak onunla devam ettirebileceği manasındadır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, bu surenin başında bu gerçeği zikretmiş ve *"Zina eden bir erkek, zina eden veya müşrik olan bir kadından başkasıyla, zina eden bir kadın da, zina eden veya müşrik olan bir erkekten başkasıyla evlenemez..."* buyurmuştur. Bunun gibi, kötü söz ve kötü fiil, daima içlerinde kötülük besleyen ve her zaman kötülük peşinde koşan insanlardan sadır olur. İşte Hazreti Aişe'ye atılan iftira ve onun hakkında çıkarılıp yayılan dedikodu da böyledir. Her ne kadar bu dedikoduya katılmış bazı Müslümanlar bulunsa bile, asıl zina iftirasını yapanlar ve onu Müslümanlar arasında yayarak hem Hazreti Peygamber'e hem de onun her şeyden habersiz masum eşine eza verenler, başlarında liderleri Abdullah İbn Übeyy İbn Selül'un da bulunduğu münafıklardan başkası değillerdir. Bilinen bir gerçektir ki bu münafıkların dinle ve imanla hiçbir ilgileri de yoktur. İşte masum oldukları halde iftiraya uğrayan ve haklarında bu şekilde dedikodular çıkartılan gerek Aişe gerek onu konak yerinde yalnız başına bulup devesine bindirerek kafileye ulaştıran Safvân es-Sulemî ve gerekse bunlar gibi iftiraya uğramış iffetli mümin kimseler, müfterilerin bu kötülemelerinden beridirler ve Allah katında rahmet, mağfiret ve cennet nimetlerinden hudutsuz rızıklar onlar içindir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّىٰ تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَىٰ أَهْلِهَا ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ
لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٢٧﴾ فَإِن لَّمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلَا تَدْخُلُوهَا حَتَّىٰ يُؤْذَنَ لَكُمْ ۖ وَإِن قِيلَ لَكُمُ
ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَىٰ لَكُمْ ۚ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ ﴿٢٨﴾ لَّيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَن تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ
مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَّكُمْ ۚ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا تُبْدُونَ وَمَا تَكْتُمُونَ ﴿٢٩﴾

27 Ey İman edenler! Evlerinizden başka evlere izin almadan ve ev halkına selam vermeden girmeyin. Eğer düşünecek olursanız, bu, sizin için daha hayırlıdır.

28 Eğer evde hiç kimseyi bulamazsanız, size izin verilmedikçe içeri girmeyin. Eğer geri dönün denilirse, siz de geri dönün. Bu, sizin için daha temizdir. Allah, sizin yaptıklarınızı hakkıyla bilir.

29 İçinde, eşyanızın bulunduğu meskun olmayan evlere girmenizde size bir beis yoktur. Allah, açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi de bilir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, ifk kıssasını ve iffetli mümin kadınlara yapılan zina isnadını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, iffetli mümin insanlara layık olan başka bir davranışı, evlere ev sahiplerinin izni olmadan ve evde bulunanlara selam vermeden girilmemesini zikretmiş, kısacası, Müslümanlara, evlere girme adap ve erkânını öğretmiştir. Müfessirlerin zikrettiklerine göre, Ensar'dan bir kadın, bir gün Hazreti Peygamber'e gelmiş ve: "Ya Resulallah! Ben, kendi evimde otururken veya işlerimi görürken öyle bir halde bulunuyorum ki başkalarının beni o halde görmeleri hiç hoşuma gitmez. Ben bu halde iken ailemden de olsa birisi aniden çıkıp gelse ben ne yapayım?" diye sormuş, bunun üzerine de Allah Teâlâ *"Ey İman edenler! Evlerinizden başka evlere izin almadan ve ev halkına selam vermeden girmeyin..."* ayetini indirmiştir.

Ayet-i kerimelerin hem şer'î, hem medeni ve hem de sosyal içerikli adaba müteallık hükümler ihtiva ettiği ve bu hükümleriyle hem aile fertleri arasında ve hem de komşu aileler arasında uyulması gereken adap ve erkânı talim ettiği açıkça anlaşılmaktadır. İşte bu maksatla Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[27] Ey iman edenler! Evlerinizden başka evlere izin almadan ve ev halkına selam vermeden girmeyin. Eğer düşünecek olursanız, bu, sizin için daha hayırlıdır.

[28] Eğer evde hiç kimseyi bulamazsanız, size izin verilmedikçe içeri girmeyin. Eğer geri dönün denilirse, siz de geri dönün. Bu, sizin için daha temizdir. Allah, sizin yaptıklarınızı hakkıyla bilir.

[29] İçinde, eşyanızın bulunduğu meskun olmayan evlere girmenizde size bir beis yoktur. Allah, açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi de bilir.

27 Ey Allah'a ve Resulüne iman edenler! Kendi evlerinizden başka evlere, ev halkından izin almadan ve onlara selam verip yakınlık kurmadan içeri girmeyin. Bu, izin almadan girilmesi halinde, içeride bulunan hane halkından bazılarını, görülmemesi gereken bir halde görmemek ve onları müşkil durumlara sokmamak için en uygun yoldur. İzin istemek için kapı karşısında durulduğu zaman bile, izin isteyenin uygunsuz bir durumla karşılaşmaması için yüzünün kapıya dönük olmaması ve kapının tam karşısında değil, fakat sağında veya solunda durması ve evin içine bakmaması gerekir. Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 639)'un Abdullah İbn Busr'den rivayet ettiğine göre "Resulullah (sas.), bir kavmin kapısına geldiği zaman, kapının karşısında yüzü kapıya dönük olarak durmazdı. O, kapının sağ veya sol tarafında durur, selamun aleyküm, selamun aleyküm", derdi; çünkü o günlerde evlerin kapılarında perde yoktu.".

Bir eve girmek için izin talebinin üç defa tekrarlanması, izin verilmediği takdirde de geri dönülmesi gerekir. Buhârî (*Sahih,* VII. 130), Müslim (*Sahih,* III. 1694), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 637), Tirmizî (*Sünen,* V. 53), İbn Mâce (*Sünen,* II. 398) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 6, 19, 221; IV. 393, 398, 400)'in naklettiklerine göre Ebû Sa'îd el-Hudrî (ra) şunları anlatmıştır: "Ben, Medine'de Ensar meclisinde oturuyordum. Yanımıza telaşlı bir halde, sanki bir şeyden korkmuş gibi, Ebû Musa el-Eş'arî geldi. Ona: Sana ne oldu? diye sorduk. Ebû Musa: Ömer, bana haberci gönderip yanına çağırtmış. Ben de kapısına gittim ve üç defa selam verdim. Fakat Ömer, selamıma cevap vermedi. Ben de geri döndüm. Sonradan bana: Seni bize gelmekten alıkoyan ne idi? diye sordu. Ben de: Senin kapına gelip üç defa selam verdim. Fakat benim selamıma ve izin istememe karşılık verilmedi. Ben de geri dönüp gittim. Çünkü Resulullah (sas.): *"Sizden biriniz üç defa izin ister de (içeri girmesi için) kendisine izin verilmezse, geri dönüp gitsin."* buyurmuştur, dedim. Bunun üzerine Ömer: Peygamber'in böyle söylediğine dair delil getir; yoksa sana çok acı bir ceza tayin ederim, dedi. Ebû Musa'nın bu isteği üzerine Übeyy İbn Ka'b: Ebû Musa ile beraber bu cemaatin en küçüğü bile gidip bu şehadeti yerine getirir, dedi. Ebû Sa'îd: Cemaatin en küçüğü benim, dedi. Übeyy de: Öyleyse haydi Ebû Musa ile git, dedi.".

Ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, bir eve sahibinden izin alarak ve ona selam vererek girmek her Müslüman üzerine vaciptir ve bu emrin yerine getirilmesinde, üzerinde durulup düşünüldüğü takdirde, hem ziyaretçi için hem de ev sahibi için pek çok yarar vardır. Her şeyden önce şunu akıldan çıkarmamak gerekir ki hiç kimse, veya hiçbir aile, aile mahremiyetlerinin veya sırlarının, ne kadar yakınları da olsa, aniden çıkıp gelen kimseler tarafından görülüp bilinmesini arzu etmez. Bu sebepledir ki Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* VIII. 40) ve Müslim (*Sahih,* III. 1699) tarafından nakledilen bir hadisinde *"Bir kimse izinsiz*

olarak senin mahremiyetine muttali olsa, sen de bir taş atıp onun gözünü çıkarsan, sana herhangi bir günah terettüb etmez." buyurmuştur.

28 Allah Teâlâ, bu ayetinde başka bir durumu bahis konusu etmiştir. Bir eve gelinip de orada hiç kimse bulunmadığı takdirde, yapılması gereken işi açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Eğer bir eve gelip de oraya girmek için izin istediğinizde, size hiç cevap verilmez ve evde hiç kimsenin bulunmadığını anlarsanız, ev sahibi tarafından size izin verilmediği sürece o eve girmeyin. Zira bir eve izinsiz girmede, mülkiyeti başkasına ait olan bir malda tasarrufta bulunmak manası vardır ki sahibinden başka hiç kimsenin böyle bir tasarrufa hakkı yoktur. Eğer girmek için geldiğiniz evde, sizden geri dönmeniz istenecek olursa, siz de o eve girmeden geri dönün. Bu durumda sizin geri dönmeniz, sizin için daha temiz ve daha hayırlıdır. Zira başkalarının kapıları önünde dikilip durmak, hem o ev halkı için hem de dikilen kimse için hoş bir durum değildir. Allah, hiç şüphesiz, sizin ne yaptığınızı veya ne yapmak istediğinizi çok iyi bilir.

29 Oturmak için kullanılmayan, fakat içinde sizin de faydalanacağınız eşyaların bulunduğu otel, motel, dükkan ve sair ticeret yerleri gibi binalara girmenizde hiçbir mahzur yoktur. Zira bu gibi mekanlar, herkesin görüşüne açık olduğu için, buralarda herhangi bir kimsenin sırlarına veya gizliliklerine muttali olma gayesi yoktur. Allah, hiç şüphesiz, açığa vurduğunuz şeyleri de, gizlediğiniz şeyleri de çok iyi bilir.

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ ﴿٣٠﴾ وَقُلْ
لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ
بِخُمُرِهِنَّ عَلٰى جُيُوبِهِنَّ وَلَا يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ اِلَّا لِبُعُولَتِهِنَّ اَوْ اٰبَآئِهِنَّ اَوْ اٰبَآءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اَبْنَآئِهِنَّ اَوْ
اَبْنَآءِ بُعُولَتِهِنَّ اَوْ اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِٓي اِخْوَانِهِنَّ اَوْ بَنِٓي اَخَوَاتِهِنَّ اَوْ نِسَآئِهِنَّ اَوْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُنَّ
اَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ اُولِي الْاِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ اَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلٰى عَوْرَاتِ النِّسَآءِ وَلَا يَضْرِبْنَ
بِاَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُٓوا اِلَى اللّٰهِ جَمِيعًا اَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٣١﴾

[30] (Ey Muhammed!) Mümin erkeklere söyle de, gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar ve mahrem yerlerini korusunlar; bu, onlar için daha temizdir. Şüphe yoktur ki Allah, onların ne yaptıklarından hakkıyla haberdardır.

[31] Mümin kadınlara da söyle: Onlar da gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini (zinadan) korusunlar. Kendiliğinden görünenler dışında ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine koysunlar ve kocalarından, babalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, kocalarının oğullarından, kardeşlerinden, kardeşlerinin oğullarından, mümin kadınlarından, elleri altındaki cariyelerinden, kadına ihtiyacı olmayan iktidarsız erkeklerden, tabileri olan hizmetçilerden ve kadınların avret yerlerini henüz bilmeyen çocuklardan başkasına ziynetlerini göstermesinler. Ziynetlerinden gizledikleri şeylerin görünmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allah'a tövbe edin de kurtuluşa eresiniz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, hem hane halkının birtakım mahremiyetlerinin açığa çıkıp bilinmemesi hem de onların bu yüzden müşkil bir duruma sokulmaması için evlere izinsiz girilmesini menettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde konuyla yakın ilgisi dolayısıyla, gözlerini harama bakmaktan sakınmaları ve iffetlerini korumaları için hem mümin erkekleri hem de mümin kadınları uyarıp irşat etmesini Peygamber'ine emretmiş, ayrıca kadınların yakın akrabalıkları dolayısıyla yanlarına ev kıyafetleriyle çıkabilecekleri erkekleri zikrederek bunların dışındakiler yanında nasıl örtünmeleri gerektiğini ve başkalarının dikkat ve bakışlarını üzerlerine çekmemek için nasıl davranacaklarını açıklamıştır.

Bilinen bir gerçektir ki gaye, iffetlerin korunması olunca, bu gayeyi gerçekleştirmek için hem erkeğe hem de kadına düşen birtakım davranış şekilleri vardır ve bunların başında da, her iki tarafın birbirini tahrik edici söz, fiil ve kıyafetlerden uzak kalmaları gelir. Kadın ve erkeğin birbirinden farklı fıtrat veya yaratılışları gözönünde bulundurulursa, kadının, daima erkeklerden kaçıp korunmasını gerektiren bir fıtrata sahip olduğu halde, erkeğin her fırsatta onun peşinde koşturan bir fıtrat üzere yaratıldığı anlaşılır. İnsan olsun hayvan olsun bütün canlı varlıklarda müşahede edilen bu hal, kadının erkekler yanında daima korunmasını ve erkeği tahrik edici kıyafetlerden, fiil ve davranışlardan sakınmasını, erkeğin ise, tahrike maruz kalmamak için gözlerini onlardan uzak tutmasını gerektirir. İşte açıklamaya çalıştığımız bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[30] (Ey Muhammed!) Mümin erkeklere söyle de, gözlerini harama bakmaktan sakınsınlar ve mahrem yerlerini korusunlar; bu, onlar için daha temizdir. Şüphe yoktur ki Allah, onların ne yaptıklarından hakkıyla haberdardır.

30 Allah Teâlâ, bu ayetinde Peygamber'ine hitap ederek buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Mümin kullarıma de ki: Gözlerinizi, bakılması mubah olanlar dışında, Allah'ın üzerinize haram kıldığı şeylere bakmaktan koruyun. Allah'a olan imanınız ve O'nun emir ve yasaklarına uymak hususundaki titizliğiniz dolayısıyladır ki size mümin kimseler olarak hitap edilmiştir. Binaenaleyh imanınızın bir gereği olarak Allah'ın bu emrine de uyun ve harama bakmaktan sakının. Keza mahrem yerlerinizi de koruyup zina ve livata gibi fuhşiyyattan uzak durun. Şunu da aklınızdan çıkarmayın ki gözlerin her fırsatta harama yönelmesi, bilerek ve isteyerek ona bakması, fuhuşu tahrik ve teşvik eden davranışlardandır. Hiç şüphe yoktur ki gözlerinizi haramdan korumanız ve zinadan uzak kalmanız, sizin için çok daha hayırlı ve çok daha temiz olan bir davranıştır. Keza şunu da unutmayın ki Allah, sizin ne yaptığınızı ve ne yapmak istediğinizi hakkıyla bilir. O'ndan hiçbir şeyi gizleyemezsiniz. Mümin (Ğâfir) suresinin 19. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Allah, gözlerin hainliğini ve göğüslerin gizlediğini bilir."*.

Unutulmaması gereken diğer bir husus da, gözlerin zinaya yatkın bir fıtratta yaratılmış olmasıdır. Nitekim Buhârî (*Sahih,* VII. 214), Müslim (*Sahih,* IV. 2046), Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 496) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 276, 343, 379, 431, 536)'in Ebû Hureyre'den (ra) naklettiklerine göre, Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: *"Allah, Ademoğlu üzerine zinadan nasibini takdir edip yazmıştır. Hiç şüphesiz Ademoğlu, (ezelde) mukadder olan bu akibete erişecektir. Gözlerin zinası (mahremi olmayan kadına şehvetle) bakmaktır. Dilin zinası da (bu konuda) konuşmaktır. Nefis temenni eder ve iştahlanır; (bu da nefsin zinasıdır). Tenasül organı ise, diğer organların arzularını ya gerçekleştirir ya da bırakır."*.

Şu da bir gerçektir ki bir erkek gözlerini haramdan ne derecede korursa korusun, bazı hallerde onun korunması gereken bir haramla karşı karşıya kalması kaçınılmaz olur ve kasıtlı olmasa

bile, ona bakmaktan kendini alamaz. İşte bu gibi durumlarda, o insanın yine de gözünü ondan hemen çevirmesi ve ona bakışını sürdürmemesi gerekir. Müslim (*Sahih,* III. 1699), Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 495), Tirmizî (*Sünen,* V. 101) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* IV. 358, 361)'in naklettiklerine göre, Cerîr İbn Abdillah (ra): "Ben, Resulullah (sas.)'e, ansızın kasıtsız olarak bakmanın hükmünü sordum da, Resulullah (sas.) bana gözümü çevirivermemi emretti." demiştir. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 264)'in Ebû Umâme'den naklettiği bir hadisinde de Hazreti Peygamber *"İlk defa bir kadının güzelliklerini görüp de gözünü ondan hemen çeviren hiçbir Müslüman yoktur ki bunun peşinden Allah ona tadını bulacağı bir ibadet bahşetmemiş olsun."* buyurmuştur.

[31] Mümin kadınlara da söyle: Onlar da gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini (zinadan) korusunlar. Kendiliğinden görünenler dışında ziynetlerini göstermesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine koysunlar ve kocalarından, babalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, kocalarının oğullarından, kardeşlerinden, kardeşlerinin oğullarından, mümin kadınlarından, elleri altındaki cariyelerinden, kadına ihtiyacı olmayan iktidarsız erkeklerden, tabileri olan hizmetçilerden ve kadınların avret yerlerini henüz bilmeyen çocuklardan başkasına ziynetlerini göstermesinler. Ziynetlerinden gizledikleri şeylerin görünmesi için ayaklarını yere vurmasınlar. Ey müminler! Hep birden Allah'a tövbe edin de kurtuluşa eresiniz.

31 Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde Peygamber'i vasıtasıyla mümin erkeklere, fuhşiyyattan korunmaları için uymaları gereken emirlerini beyan ettikten sonra, bu ayetindeki emirlerini mümin kadınlara tahsis etmiş ve yine Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Mümin kadınlara da de ki: Onlar da erkekler gibi, gözlerini, kendi kocalarından başka yabancı erkeklere bakmaktan korusunlar ve zinadan uzak dursunlar. Bir kadının, ister şehvetle olsun ister şehvet dışı olsun, yabancı bir erkeğe bakması asla caiz değildir. Nitekim Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 384), Tirmizî (*Sünen,* V. 102) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* VI. 296)'in naklettikleri bir hadiste, Ümmu Seleme şunları anlatmıştır: "Bir gün Meymûne ile birlikte Resulullah (sas.)'in yanında bulunuyorduk. Biz orada iken âmâ İbn Ummi Mektûm da geldi. Bu, biz örtünme ile emrolunduktan sonra idi. O gelince Resulullah (sas.) bize "Onun yanında örtünün." buyurdu. Ben: Ya Resulallah! O kör değil mi. Bizi görür ve tanır mı?" dedim. Bunun üzerine Resulullah (sas.) bize: "Siz de mi körsünüz; onu görmüyor musunuz?" buyurdu". Tirmizî'nin hasen sahih olarak değerlendirdiği bu hadisten anlaşıldığına göre, âmâ İbn Ummi Mektûm, her ne kadar kadınları göremese bile, kadınların ona bakmalarına rıza göstermemiş, bu sebeple İbn Ummi Mektûm'un gelmesi üzerine onlara örtünmelerini, daha doğrusu ona bakmamalarını emretmiştir. Allah Teâlâ'nın ayet-i kerimede yer alan mümin kadınların da gözlerini haramdan sakınmaları hususundaki emri ile, Hazreti Peygamber'in bu ve benzeri diğer hadislerindeki emirleri sebebiyle İslam ulemasının büyük çoğunluğu, kadınların erkeklere şehvetle veya şehvetsiz bakmalarını caiz görmemişler, bazıları ise, şehvetsiz bakmada herhangi bir mahzur bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. Nitekim Buhârî (*Sahih,* I. 116; II. 11; IV. 161; VI.159); Müslim (*Sahih,* II. 608-609); Nesâ'î (*Sünen,* III. 195) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* VI. 84,85, 166, 247, 270) tarafından nakledilen bir habere göre Ümmu'l-Müminin Aişe şunları anlatmıştır: "Bir gün Resulullah (sas.)'i odamın kapısı önünde ayakta dururken gördüm: O sırada Habeşliler, Resulullah (sas.)'in mescidinde harbeleriyle oynuyorlardı. Benim onların oyunlarını görebilmem için ridasıyla beni örtüyordu. Sonra benden dolayı ayakta dururdu; ta ben oradan ayrılıncaya kadar. Eğlenceye düşkün kü-

çük yaşta bir kız çocuğunun durumunu artık siz düşünün.".

Kadınların şehvet duygusuna kapılmadan erkeklere bakmalarında herhangi bir mahzur görmeyenler, onların İbn Ummi Mektûm gibi gözleri hiç görmeyen erkekler yanında bile örtünmelerini vera ve takvadan saymışlardır. Onlara göre bunun en açık delili de, kadınlar gibi örtünmekle emrolunmayan erkeklerin daha çok dolaştıkları sokaklara kadınların da çıkmaları ve hatta mescitlere bile girmeleridir. Netice olarak şunu belirtmek gerekir ki kadınların gözlerini haramdan korumalarıyla ilgili emir, zina gibi her türlü fuhşiyyattan uzak kalmalarını sağlayacak bakışlardan korunmak manasındadır. Nitekim örtülü olarak dolaşmaları sebebiyle hiçbir erkek tarafından görülmesi mümkün olmayan kadınların, örtünmeleri emredilmeyen erkeklere bakmaktan menedilmeleri de, böyle bir neticeye ulaşmayı sağlayacak en açık İlahî hükümlerdendir.

Allah Teâlâ, Peygamber'i vasıtasıyla mümin kadınlara, gözlerini haramdan korumalarını ve zinadan sakınmalarını emrettikten sonra, yine kadınlarla ilgili üç ayrı hüküm vazetmiştir ki bunlar da surenin ilk ayetinde açıkça ifade edildiği gibi mümin kadınlar üzerine farz kılınmış hükümlerden olup, Allah'a ve Ahiret gününe iman etmiş her mümin kadın, bunlara uymakla yükümlüdür. Allah Teâlâ, bu üç hükmü şöyle zikretmiştir:

1) *"Kendiliğinden görünenler dışında ziynetlerini göstermesinler."*. Ayet-i kerimenin bu ibaresinden anlaşıldığına göre, mümin kadınlar, kolye veya gerdanlık, bilezik, küpe ve halhal gibi süslenmelerinde birer araç olarak kullandıkları süs eşyalarını vücutlarının değişik yerlerine taktıkları ve bunlarla kendilerini süsledikleri zaman, bu ziynetleri yabancı erkeklere göstermesinler; onları örterek erkeklerin bakışlarını üzerlerinden uzak tutsunlar. Bu açık emirle ziynetlerin gösterilmesi menolununca, ziynet yerleri de tabii olarak gösterilmesi menolunanlar arasına girmiş olur. Bu sebepledir ki İslam uleması, ayet-i kerime ile menolunan şeyin, ziynetin kendisi değil, fakat ziynetin takıldığı yer olduğu üzerinde ittifak etmişlerdir. Bunun en açık delili de, kendiliğinden zahir olan yerlerin, bu hükmün dışında tutulmasıdır. Bunlar da, kadının yüzü, yüzük takılan parmakları ve dolayısıyla elleridir. Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 382) tarafından nakledilen bir hadise göre, Ümmu'l-Müminin Aişe (r.ah.) şunları anlatmıştır: "Bir gün Esmâ Bint Ebî Bekr Resulullah (sas.)'in yanına girmişti. Üzerinde ince bir elbise vardı. Resulullah (sas.) onu görünce yüzünü çevirdi ve: "Ey Esmâ! Kadın büluğ çağına eriştiği zaman, sadece şunları göstermesi caiz olur." buyurdu. Resulullah (sas.) bunu söylerken yüzünü ve ellerini işaret etmişti.". Ebû Dâvûd bu hadisi naklettikten sonra, hadisin mürsel olduğunu ve onu Hazreti Aişe'den (r.ah.) nakleden Hâlid İbn Dureyk'in Hazreti Aişe'yi idrak etmediğini zikretmiştir. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki İslam uleması arasında yaygın olan kanaat de budur; yani yüz ve eller, avret değildir; dolayısıyla onların yabancı erkekler tarafından görülmesinde herhangi bir mahzur yoktur. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

2) *"Başörtülerini yakalarının üzerine koysunlar."*. Mümin kadınlara yönelik ikinci emir, başörtülerinin, başlarını, boyunlarını ve göğüslerini örtecek şekilde başları üzerine konulmasıyla ilgilidir. Ayet-i kerimede başörtüsü manasında kullanılan kelime, kadınların hem başlarını hem de elbiselerinin göğüs yırtmaçları arkasındaki göğüs aralarını kapatan örtü manasındaki *humur* kelimesidir ve *himâr*'ın çoğuludur. Müfessirlerin açıkladıklarına göre, cahiliyye devrinde kadınlar, başörtülerini arkadan bağlarlardı. Bu yüzden de ön taraflarındaki elbise yakalarının birleştiği göğüs araları açıkta kalır ve herkes tarafından görünürdü. Buhârî (*Sahih,* VI. 13) ve Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 382)'un naklettiklerine göre Ümmu'l-Müminin Aişe (r.ah.) şöyle demiştir: "Allah ilk Muhacir kadınlarına rahmet eylesin. Allah Teâlâ *"Başörtüle-*

rini yakalarının üzerine koysunlar." ayetini indirdiği zaman, onlar, dışa giydikleri kalın elbiselerini ortalarından bölmüşlerdi de bunlarla başlarını örtmüşlerdi.".

3) *"(Ziynetlerini,) kocalarından, babalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, kocalarının oğullarından, kardeşlerinden, kardeşlerinin oğullarından... başkasına göstermesinler"*. Allah Teâlâ, mümin kadınlara yönelttiği bu üçüncü hitabında, kendiliğinden görünenler dışında, ziynetlerini ve dolayısıyla vücutlarından ziynet takılan yerleri, yakın akrabaları dışında hiçbir yabancı erkeğe göstermemelerini emretmiştir. Fazla süslenmeden ve aşırıya kaçmadan ziynetlerini gösterebileceklari kimseler, mahremleri, yani üzerlerine nikahlanması haram olan akraba erkeklerdir ki bunlar, ayet-i kerimede de zikredildiği gibi, sırasıyla kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları, kocalarının oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğullarıdır. Akrabalar arasında amca ve dayı zikredilmemiş olsa bile, bunlar da kadının babası ve oğlu gibidirler.

Mümin kadınların ziynetlerini, veya ziynet yerlerini göstermelerinde mahzur bulunmayan diğer kimseler ise, kendi kadınları, elleri altındaki memluklar, kadına ihtiyaç duymayan iktidarsız erkekler ve avret yerinin ne olduğunu henüz bilmeyen çocuklardır. Ancak İslam uleması, bunlar hakkında bazı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluğun görüşüne göre ayet-i kerimede zikredilen kendi kadınlarından murat, Müslüman kadınlardır. Yani mümin bir kadının, yine mümin kadınlar yanında ziynetlerini açmasında ve onlara göstermesinde herhangi bir mahzur yoktur. Ancak onun, yüzünden ve ellerinden başka vücudunun herhangi bir yerini kafir bir kadına göstermesi caiz değildir. Ona gösterdiği takdirde bu, onun mümin kadını kocasına tavsif etmesi ve kocasının da sanki ona bakıyormuş gibi olması manâsına gelir. Rivayet olunduğuna göre Ömer İbnu'l-Hattab (ra), Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'a (ra) yazdığı bir mektupta şöyle demiştir: "Emmâ ba'd! Bana ulaştığına göre, senin taraflarında Müslüman kadınlar, müşrik kadınlarla birlikte hamama giriyorlarmış. Allah'a ve Ahiret gününe iman etmiş bir kadının avret yerine, kendi dininden olan kadınlar dışında başka dinden olanların bakmaları asla helal olmaz.". Diğer bir grup ise - ki bunlar arasında Hanbelîler de vardır - ayet-i kerimede yer alan *kadınları* ibaresini, Müslüman olsun, kafir olsun, bütün kadınlara teşmil etmişler ve ibaredeki izafeti de kendi cinslerinden manasında kadın cinsiyle yorumlamışlardır.

Ayet-i kerimede yer alan *"Elleri altındaki memluklar"* ise, çoğunluğun görüşüne göre, kadın erkek bütün kölelerdir. Nitekim Ebû Dâvud (*Sünen*, II. 383)'un Enes İbn Mâlik'ten (ra) naklettiği bir hadise göre Resulullah (sas.), Fâtıma'ya, kendisine hediye ettiği bir köle getirmişti. O sırada da Fâtıma'nın (r.ah.) üzerinde fazla uzun olmayan bir elbise vardı ki bununla başını örttüğü zaman ayakları, ayaklarını örttüğü zaman da başı açıkta kalıyordu. Resulullah (sas.), onun örtünmeye çalıştığını görünce, şöyle buyurdu: "Bunda bir beis yok; gelen, (yaşlı olduğu için) senin baban gibidir ve kölendir.". Diğer bazıları ise, ayet-i kerimedeki ibareyle, sadece cariyelerin kastedildiğini, erkek kölenin ise, tahrim konusunda hür bir erkekten farkı bulunmadığını ileri sürmüşlerdir.

Mümin kadınların ziynetlerini göstermelerinde bir mahzur bulunmayan diğer erkekler, *kadına ihtiyaç duymayan iktidarsız* kimselerdir. Bunların şehevi duygulardan uzak durmaları ve kadına ihtiyaç duymamaları, İslam uleması tarafından değişik şekillerde tavsif edilmiştir. Bu erkekler, ya çok fakir kimselerdir ve yiyecek bir lokma ekmek bile bulmaktan âcizdirler. Eğer bunların bazı kadınların peşine düştükleri görülürse, bu, şehevî bir arzunun neticesi değil, fakat onların yemek artıklarını ele geçirebilmek içindir. Yahut bunlar, yaşlılık dolayısıyla iktidarsızlaşmış ve artık kadının ifade ettiği anlamı da unutmuş olan ihtiyarlardır. Yahutta akıllarını yitirmiş ahmak kimselerdir. İşte bu üç değişik vasfa sâhip

olan ve sadece iktidarsızlık vasfında birleşen erkeklere mümin kadınların ziynetlerini göstermelerinde herhangi bir mahzûr yoktur.

Ziynetlerin gösterilebileceği diğer bir grup da henüz büluğ çağına ermemiş, kadınların avret yerlerine muttali olmayan küçük çocuklardır.

Allah Teâlâ, mümin kadınların, yakın akraba ile bazı özel durumları bulunan yabancı erkekler dışında, ziynetlerini hiç kimseye göstermemelerini emrettikten sonra, onlara, dikkatleri üzerlerine çekerek fitne ve fesada sebep olacak başka bir davranışı da hatırlatmış ve gizledikleri ziynetlerin bilinmesi için, ses çıkartacak şekilde ayaklarını yere vurarak yürümekten onları menetmiştir. Ayak bileğine takılmış halhal ile sokakta yürürken, ayakları yere vurarak halhalın ses çıkartmasını ve bu sesle o civarda bulunan insanların dikkatlerini üzerlerine çekerek kendilerine bakmalarını sağlamak, cahiliye devri âdetlerindendi. Bu davranış içine giren kadın hiç şüphesiz, başkalarının kendisine bakmalarından zevk aldığı gibi, şehevi arzularını da açığa vurmuş olur ki bunun da nasıl bir sonuca ulaşacağını, yahut fitne ve fesada yol açacağını tahmin etmek güç değildir. Burada şu hususa da işaret etmek gerekir ki ayakların yere vurulmasındaki kasıt, başkalarının dikkatini çekmek ve onların bakmalarını sağlamak olunca, ayet-i kerimede zikredilmemiş olsa bile, kadının, bu neticeyi verecek başka davranışlarını da haram olan ve menedilen davranışlardan saymak gerekir. Yolda yürürken birtakım el kol hareketleri yapmak, aşırı derecede koku sürünmek, yol kenarından yürümek yerine yol ortasından yürümek, başka bir kadınla karşılaştığında, onunla yüksek sesle konuşmak ve akla gelebilecek dikkat çekici başka davranışlarda bulunmak; bunların hepsi de, mümin kadınların sakınmaları gereken davranışlardandır.

Allah Teâlâ, kadınların davranışlarıyla ilgili emir ve nehiylerini beyan ettikten sonra, erkek ve kadın bütün müminlere hitap etmiş ve hepsinin de bilerek veya bilmeyerek işlemiş oldukları bazı hatalı davranışlarının bulunması ihtimali dolayısıyla, hepsini de tövbeye davet ederek şöyle buyurmuştur: Ey Müminler! Hepiniz birden Allah'a itaat edin ve O'nun emir ve nehiylerine tabi olarak emrettiklerini yapın; nehyettiklerinden de sakının. Üzerinizde taşıdığınız iman ve İslam vasfına bihakkın sahip olabilmeniz için, kusurlu davranışlarınızdan Allah'a tövbe edin; O'ndan af ve mağfiret dileyin. Zira kurtuluşa ermenin ve mutluluğa kavuşmanın yegane yolu, Allah'a tövbe etmek ve istiğfarda bulunmaktır. Başka bir ifadeyle, bilerek veya bilmeyerek işlenmiş her türlü kusurdan ve kazanılmış her çeşit günahtan tövbe ve istiğfar etmek, hem dünyada hem de Ahiret'te kurtulaşa ermenin, aynı zamanda dünya ve Ahiret mutluluğuna erişmenin en emin yoludur.

وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَىٰ مِنْكُمْ وَالصَّالِحِينَ مِنْ عِبَادِكُمْ وَإِمَائِكُمْ ۚ إِنْ يَكُونُوا فُقَرَاءَ يُغْنِهِمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَاللَّهُ
وَاسِعٌ عَلِيمٌ ﴿٣٢﴾ وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّىٰ يُغْنِيَهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ ۗ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ
الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا ۖ وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ الَّذِي
آتَاكُمْ ۚ وَلَا تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا ۚ وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ
فَإِنَّ اللَّهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٣﴾ وَلَقَدْ أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَمَثَلًا مِنَ الَّذِينَ خَلَوْا
مِنْ قَبْلِكُمْ وَمَوْعِظَةً لِلْمُتَّقِينَ ﴿٣٤﴾

[32] İçinizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyileri evlendirin; eğer fakir iseler, Allah, lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, çok lütufkardır; her şeyi hakkıyla bilendir.

[33] (Fakirlik sebebiyle) evlenme imkanı bulamayanlar, Allah, lütfu ile kendilerini zenginleştirinceye kadar iffetlerini korusunlar. Elleriniz altında bulunup da mükatebe (yaparak hürriyetlerini satın almak) isteyenlere, eğer kendilerinde bir hayır olduğunu bilirseniz, mükatebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin. Dünya hayatından bir menfaat elde etmek için, kendileri namuslu kalmak istedikleri takdirde, cariyelerinizi zinaya teşvik etmeyin. Her kim onları zorlarsa, şüphesiz Allah, onların zorlanmalarından sonra onlara karşı çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.

[34] (Ey Müslümanlar!) Size apaçık ayetler ve sakınacak olanlar için, sizden önce gelip geçmiş kavimlere ait meseller ve vaaz ve nasihatlar indirdik.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, mümin erkekleri ve mümin kadınları, kendilerini fuhuş veya zinaya sevkedecek kötü davranışlardan sakınmalarını, ırz ve namuslarını korumalarını, bu maksatla gözlerini haramdan uzak tutmalarını emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, onlara helal olan yolu göstermiş ve bunun da evlenmek olduğunu beyan ederek, hür olsun köle olsun, her bekar erkek ve kadının evlenmesini, fakirlik sebebiyle evlenemeyenlere de hali vakti yerinde olan zenginlerin yardımcı olarak onları evlendirilmelerin emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[32] İçinizden bekar olanları, kölelerinizden ve cariyelerinizden iyileri evlendirin; eğer fakir iseler, Allah, lütfu ile onları zenginleştirir. Allah, çok lütufkardır; her şeyi hakkıyla bilendir.

[33] (Fakirlik sebebiyle) evlenme imkanı bulamayanlar, Allah, lütfu ile kendilerini zenginleştirinceye kadar iffetlerini korusunlar. Elleriniz altında bulunup da mükatebe (yaparak hürriyetlerini satın almak) isteyenlere, eğer kendilerinde bir hayır olduğunu bilirseniz, mükatebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan da onlara verin. Dünya hayatından bir menfaat elde etmek için, kendileri namuslu kalmak istedikleri takdirde, cariyelerinizi zinaya teşvik etmeyin. Her kim onları zorlarsa, şüphesiz Allah, onların zorlanmalarından sonra onlara karşı çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.

[34] (Ey Müslümanlar!) Size apaçık ayetler ve sakınacak olanlar için, sizden önce gelip geçmiş kavimlere ait meseller ve vaaz ve nasihatlar indirdik.

32 Bilindiği gibi Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, mümin erkek ve kadınlara hitap ederek gözlerini harama bakmaktan korumalarını ve mahrem yerlerini ve iffetlerini de koruyarak fuhuş veya zina gibi kötü ve haram olan fiillerden uzak durmalarını emretmiş, özellikle kadınları da ziynetlerini ve dolayısıyla ziynet yerlerini, yakın akrabaları dışında yabancı erkeklere göstermekten menetmişti. Şu husus da açıkça bilinmektedir ki fuhuş veya zina, insan fıtratında varolan ve zaman zaman aşırı derecelerde kabaran şehevi duyguların meşru olmayan yollardan tatmin edilmek istenmesi neticesinde ortaya çıkan fiillerdir. İnsanoğlu, yaratılışında varolan bu şehvet duygusuna kendisini kaptırdığı zaman, yapacağı ilk iş, erkek ise gözlerini harama çevirmek ve kadınların peşinde koşarak ziynet yerlerini göz hapsine almak olacak; kadın ise yaratılışının bir gereği olarak erkeğin önünden kaçarak kendisini ona teslim etmeyecek olsa bile, ziynet yerlerini göstererek şehevi duygularını tatmin yolları arayacaktır. İşte, Allah Teâlâ, mümin erkek ve kadınların böyle bir duruma düşmemeleri için onlara gözlerini haram-

dan korumalarını, fuhuş veya zinadan uzak durmalarını ve bunun için de, ziynet yerlerini yabancı erkeklere göstermemelerini emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, şehevi duygularını meşru yollardan tatmin etmeleri için onlara evlenmelerini emretmiştir. Zira kadın olsun erkek olsun, insanı zinadan koruyan en emin yol, evliliktir. Bu sebepledir ki Hazreti Peygamber (Buhârî, *Sahih,* VI. 117), Müslim (*Sahih,* II. 1018, 1019), Nesâ'î (*Sünen,* IV. 169; VI. 57, 58) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 566) tarafından nakledilen bir hadisinde, özellikle evlenme çağına gelmiş gençlere hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"Ey gençler topluluğu! Sizden kimin evlenmeye gücü yeterse evlensin. Zira evlenmek, gözü haramdan daha uzak tutar ve iffeti de daha iyi korur. Kimin de evlenmeye gücü yetmezse, o da oruç tutsun. Zira oruç, şehvetin en iyi kırıcısıdır."*.

İşte, Allah Teâlâ, açıklamaya çalıştığımız bu mana içinde, ayet-i kerimesinde, kız veya erkek çocuk sahibi olan her ana-babaya ve üzerlerinde velayet hakkı bulunan bütün velilere hitap ederek onlara, bakımlarını üzerlerine aldıkları bekar veya dul kadın ve erkekleri evlendirmelerini emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

Ey veliler ve ey hali vakti yerinde olan müminler! İçinizde hür olup da kadın veya erkek, hiç evlenmemiş bekarlarla evlenip eşsiz kalmış dulları, keza kölelerinizden yahut cariyelerinizden bekar kalıp da evliliğin gereklerini yerine getirebilecek salih kişileri evlendirin. Onların evlenmeleri için maddi ve manevi her türlü desteği sağlayın. Evlendireceğiniz bekarlar arasında eğer fakir olanlar varsa ve bunlar evlendikten sonra kurulacak ailenin geçiminden endişe duyuyorlarsa, böyle bir endişeye hiç gerek yoktur; çünkü çok lütufkar olan ve kimlerin neye muhtaç olduklarını çok iyi bilen Allah, lütfu ile onları zenginleştirir.

Ayet-i kerime, zahir manasıyla bütün velileri, bakmakla yükümlü oldukları kız veya erkek, köle veya cariye, evlenme çağına girmiş her bekarı evlendirmekle görevlendirdiği gibi, bekar olanları da evlenmeye teşvik ve evlilik hususunda velilerin üstlendiği bu görevi kolaylaştırmayı onlara tavsiye ve telkin etmektedir. Ayet-i kerimenin bekarları evlendirmek hususunda velilere yöneltilmiş bir emir manasında olması dolayısıyla bazı imamlar, bunun veliler üzerine vacip bir görev olduğunu ileri sürmüşler ve mesela İmam Şâfi'î, bekar, büyük olsun küçük olsun, rıza göstersin veya göstermesin, velisinin onu evlendirmesinin vacip olduğunu söylemişse de, çoğunluk bunun vacip değil, mendup olduğu görüşündedir. Zira Hazreti Peygamber'den nakledilen sahih hadisler de bu görüşün kaynağını teşkil eder. Buhârî (*Sahih,* VI. 135; VIII. 62), Müslim (*Sahih,* II. 1036), Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 482), Tirmizî (*Sünen,* III. 406), Nesâ'î, (*Sünen*, VI. 85-86), İbn Mâce (*Sünen,* I. 576) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 219; 242; 345; 355) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Dul kadın, kendisinden emir alınmadıkça nikah olunmaz. Hiç evlenmemiş bir kız da izni alınmadıkça nikah olunmaz.". Orada bulunan sahabiler: "Ya Resulallah! Bakire bir kızın izni nasıl alınır?" diye sorduklarında, Resulullah (sas.). "Onun izni sükutudur." buyurdu.*

Evlenecek olan gençlerde rastlanan en büyük endişe, evlendikten sonra geçim sıkıntısına düşerek evliliklerini sürdürememe korkusudur. Ancak Allah Teâlâ, onların böyle bir endişeye kapılmamalarını ve fakirliği evliliğe engel teşkil edecek bir sorun olarak görmemelerini, zira Allah'ın bu sorunu giderecek hudutsuz bir zenginliğe sahip olduğunu hatırlatmış ve dilediği kimseye, onun umduğundan çok mal mülk vererek onu zenginleştirebileceğini haber vermiştir. Nitekim Tirmizî (*Sünen,* IV. 184), Nesâ'î (*Sünen,* VI. 61), İbn Mâce (*Sünen,* II. 105) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 251; 437) tarafından Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Üç çeşit insan vardır ki Allah'ın onlara yardım etmesi, üzerine bir haktır: İffetini korumak için*

evlenen kimse, hürriyetini satın almak için efendisine borçlanan köle, Allah yolunda cihad eden gazi.".

33 Allah Teâlâ, hür olsun köle olsun, zengin olsun fakir olsun, evlenme çağına gelmiş olan gençleri evlendirmelerini onların velilerine emrettikten sonra, yine de evlenme imkanı bulamıyanlar olduğu takdirde, bunların, Allah kendilerine bu imkanı sağlayıp da evleninceye kadar, yine de iffetlerini korumalarını ve çaresizlik halinde de olsa, Allah'ın haram kıldığı fuhuş veya zina gibi kötü yollardan nefislerini tatmin etme yoluna düşmemelerini emretmiştir. Ayet-i kerime bu manasıyla, evlenme imkanı bulamamış olsalar bile, iffetlerini korumak için maddi manevi birtakım sıkıntılara katlanan müminlere Allah Teâlâ'nın büyük bir vaadini haber vermektedir ki bu vaad sebebiyle evlenemeyen hiç kimsenin sıkıntıya düşmemesi ve yeise kapılmaması gerekir. Zira ayet-i kerimenin ilk ibaresinden de açıkça anlaşıldığı gibi, fakirlik sebebiyle evlenememiş olsalar bile, Allah, iffetlerini koruyanların önlerindeki güçlükleri bir gün ortadan kaldıracak ve geçimlerini sağlayacak kadar da olsa onlara ihsanda bulunacaktır. Bu, hiç şüphesiz, Allah'a ve Allah'ın vaadine inanan mümin kullarına olan büyük lütfunun neticesinden başka bir şey değildir.

Allah Teâlâ, hür veya köle, kadın veya erkek, evlenemeyip bekar kalmış olanların iffetlerini korumaları ve kötü yollara düşmemeleri için evlenmelerini, fakirliği hiçbir surette evliliğe engel saymamalarını, zira evlendikleri takdirde Allah'ın lütfu ile onları zenginleştireceğini beyan ettikten sonra, kölelerle ilgili yeni bir hüküm vazetmiş ve bu hükümle, köle sahiplerine, *mükatebe* yaparak hürriyetlerini satın almak isteyen kölelerine kolaylık göstermelerini emretmiştir. İslam Hukuku'nda *mükatebe*, köle veya cariyelerin, efendilerine ücretlerini ödeyerek kendi hürriyetlerini satın almak üzere onlarla yaptıkları anlaşmadır. Ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, bir köle, hürriyetini satın almak istediği ve efendisi de onun hürriyete kavuşmasında bir hayır gördüğü zaman, efendisiyle bir anlaşma yapar ve bu anlaşma gereğince ona bir bedel ödeyerek hürriyetini satın alır ve kölelikten kurtulur. Ancak böyle bir anlaşmanın gerçekleşebilmesi için, kölenin efendisine ödeyeceği bedeli karşılayacak bir kazancı olması gerekir ki bu da yine efendisinin izniyle kölenin çalışıp kazanmasına bağlıdır.

Ayet-i kerimenin zahiri, köle sahiplerine, hürriyetlerini satın almak için mükatebe yapmak isteyen kölelerle mükatebe yapmalarını emreden bir manaya delalet eder. Bu emre istinaden bazıları, köle, bir ücret karşılığı kölelikten kurtulmak için böyle bir anlaşma istediği zaman, efendisinin onun bu isteğini kabul etmesinin vacip olduğunu ileri sürmüşler ve bununla ilgili bazı haberleri delil olarak göstermişlerdir. Bu haberlerden biri de, ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak zikredilen haberdir. Müfessirlerin naklettiklerine göre bu ayet, Huvaytıb İbn Abdi'l-Uzzâ'nın Sabîh adlı kölesi hakkında nazil olmuştur. Sabîh, efendisiyle mükatebe yapmak istemiş, fakat efendisi onun bu isteğini geri çevirince, bu ayet nazil olmuştur. Bunun üzerine Huvaytıb, kölesiyle yüz dinar üzerine anlaşma yapmış, yüz dinarın yirmi dinarını da ona bağışlamıştır.Sabîh, Huvaytıb'a seksen dinar ödeyerek hürriyetini satın almıştır.

Ayet-i kerimenin vücub ifade ettiğini ileri sürenlerin başka bir delilleri de Buhârî (*Sahih,* III. 126)'nin talik ettiği bir haberdir. Bu habere göre İbn Curayc şunları anlatmıştır: "Ata'ya sordum ve dedim ki: Malı olduğunu bildiğim kölem mükatebe yapmak istediğinde, onunla mükatebe yapmam üzerime vacip midir? Atâ': Bunun vacip olduğuna inanıyorum, der. Amr İbn Dînâr da Atâ'ya: Bunu birisinden mi naklediyorsun? diye sordum. O da: Hayır, dedi. Sonra Musa İbn Enes'ten bana nakletti ki: Enes'in kölesi Sîrîn, Enes'le mükatebe yapmak istemiş; malı da çok bir köleymiş. Ancak Enes buna yanaşmamış. Bunun üzerine durum Ömer İbnu'l-Hattab'a (ra) intikal etmiş. O da Enes'e mükatebe yap, demiş. Fakat o yine ağır alınca onu hem kırbaçlamış hem de

"Mükatebe yapmak isteyenlerle, eğer kendilerinde bir hayır olduğunu bilirseniz mükatebe yapın." ayetini okumuş.". Ancak İslam ulemasının büyük çoğunluğu, ayet-i kerimedeki emrin vücub ifade eden bir emir olmadığı, fakat müstehaplık ifade ettiği görüşündedir. Dolayısıyla bir köle, efendisiyle böyle bir anlaşma yapmak ister; fakat efendisi, onun ödeyebileceği ücreti yetersiz bulur, yahut hürriyete kavuşmasında herhangi bir hayır görmezse böyle bir anlaşmaya yanaşmayabilir. Kısacası, mükatebe yapma arzusu köleden gelse bile, bunun kabul edilip edilmemesi, efendiye aittir; o, isterse kabul eder; istemezse reddeder.

Allah Teâlâ, ücret mukabili hürriyetini satın almak için efendisiyle mükatebe yapmak isteyen kölenin, bu isteğinin kabul edilmesini emrettikten sonra, köleden alınacak ücretin bir miktarının köleye bağışlanmasını emretmiştir ki bağışlanacak bu miktarın, ücretin üçte biri, yahut dörtte biri, yahut beşte biri, yahut daha fazlası olabileceği hususunda değişik görüşler ileri sürülmüştür. Nitekim yukarıda ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak zikrettiğimiz Huvaytıb İbn Abdi'l-Uzzâ' ile kölesi Sabîh arasında geçen hadise de bunun bir örneğini teşkil eder. Sabîh, efendisiyle mükatebe yapmak istemiş, fakat efendisi onun bu isteğini geri çevirince, bu ayet nazil olmuştur. Bunun üzerine Huvaytıb, kölesiyle yüz dinar üzerine anlaşma yapmış, yüz dinarın yirmi dinarını, yani ücretin beşte birini ona bağışlamıştır. Sabîh da Huvaytıb'a seksen dinar ödeyerek hürriyetini satın almıştır.

İmam Şâfi'î, ayet-i kerimenin zahirine istinaden bağış emrinin de vücub ifade ettiğini ileri sürdüğü gibi, Hanefî mezhebi ve diğer bazı İslam uleması ise, Tövbe suresinin 60. ayetine istinaden, kölelerin hürriyetlerine kavuşturulması maksadıyla verilecek paranın zekattan olması itibariyle, bunun da vacip olduğu görüşündedir. Bu konuda istinad ettikleri başka bir delil de, yine yukarıda zikrettiğimiz Hazreti Peygamber'in şu hadîsidir: *"Üç çeşit insan vardır ki Allah'ın onlara yardım etmesi, üzerine bir haktır: İffetini korumak için evlenen kimse, hürriyetini satın almak için efendisine borçlanan köle, Allah yolunda cihad eden gazi."*. Ancak büyük çoğunluk, bu emrin de, daha önceki emir gibi vücub değil, müstehaplık ifade ettiğini ileri sürmüştür.

Allah Teâlâ, hürriyetlerini kazanmak için mükatebe yapmak isteyen kölelerin, bu isteklerinin kabul edilmesini ve onlardan alınan ücretin bir miktarının onlara geri verilmesini emrettikten sonra, ayet-i kerimenin başka bir hükmünü zikretmiş ve cariyeleri olan Müslümanlara, para kazanmak ve mal mülk sahibi olmak için cariyelerini ücret mukabili zinaya teşvik etmemelerini emretmiştir. İslam'dan önce cahiliyye devrinin yaygın âdetlerinden biri olan cariye pazarlamak, o devirde yaşayan Arapların önemli bir gelir kaynağı sayılırdı. Cariyesi olan kimse, onu, özellikle bekar olan, yahut dışardan gelen yabancı kimselere yüksek bir ücret karşılığı belirli bir süre için satar ve onların zina ile birleşmelerini sağlardı. İffetine düşkün olan ve onu korumak isteyen cariye, böyle bir birleşmeye rıza göstermese bile, efendisi onu çeşitli tehditlerle bu işe zorlar ve bu yoldan para kazanırdı. Müfessirlerin naklettiklerine göre, münafıkların lideri olan Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'un iki cariyesi vardı ve her ikisi de cahiliyye devrinde zina ederek İbn Selûl'e para kazandırırlardı. İslam dini gelip de zinayı yasaklayınca zinadan vazgeçtiler ve içlerinden biri: Allah'a yemin ederim ki bundan böyle bir daha zina etmem. Eğer zina hayırlı bir şeyse, daha önce onu çok yaptım. Yok eğer kötü bir şeyse, onu artık kesinlikle terk etmem gerekir, dedi. Ne var ki cariyelerin efendileri olan münafık Abdullah İbn Übeyy, onların zinadan kaçtıklarını görünce, onları zorlamaya başladı. Onlar da Hazreti Peygamber'e giderek durumu ona anlattılar ve şikâyette bulundular. Bunun üzerine Allah Teâlâ *"Dünya hayatından bir menfaat elde etmek için, kendileri namuslu kalmak istedikleri takdirde, cariyelerinizi zinaya teşvik etmeyin..."* ayetini indirdi. Hadis, Müslim (*Sa-*

hih, IV. 2320) tarafından Câbir İbn Abdillah'tan (ra) muhtasar olarak nakledilmiştir. Câbir şöyle demiştir: "Abdullah İbn Übeyy İbn Selûl'un Museyke denilen bir cariyesi vardı. Diğeri de Umeyme idi. Abdullah İbn Übeyy, her ikisini de zinaya zorlardı. Nihayet Resulullah (sas.)'e şikâyet ettiler. Bunun üzerine Allah *"Dünya hayatından bir menfaat elde etmek için, kendileri namuslu kalmak istedikleri takdirde, cariyelerinizi zinaya teşvik etmeyin..."* ayetini indirdi.".

Eğer bir cariye, iffetini korumak için efendisine karşı gelerek zinadan kaçar, fakat tehdit karşısında yine de bu fiili işlemek zorunda kalırsa, Allah, böylelerinin günahını bağışlar ve onların günahlarını, onları zinaya zorlayanların üzerine yükler. Zira Allah, iffetini korumak isteyen, fakat zor karşısında bunu başaramayan suçsuzlara karşı çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

Bugün, 21. asırda, cariyelik müessesesinin ortadan kalkmış olmasına rağmen, genelev işleten ve bu evlerde kadınları ücret karşılığı ziyaretçilere satarak hem para kazanan ve hem de zina yaptıran patron veya patroniçelerin bulunması ve daha da garibi, bunların mesleklerini kanunların himayesinde icra edebilmeleri ne kadar düşündürücüdür?

34 Allah Teâlâ, surenin ilk ayetinde müminler üzerine farz kıldığını açık bir şekilde ifade ettiği hükümleri zikrederek bunların beyanını yaptıktan sonra, Nûr suresinin veya genel olarak Kur'an-ı Kerim'in faziletlerini başlıca üç sıfatla vasfetmiş ve buyurmuştur ki:

1) Biz, bu surede ve Kur'an'ın diğer surelerinde, sizin için ayetler indirdik ve bu ayetleri hiçbir şüphe ve terettüde düşmeyesiniz diye açık açık beyan ettik.

2) Size indirdiğimiz bu ayetlerde, sizden önceki kavimlerin kendilerini helake götüren yaşantılarından örnekler verdik ki içinizde aynı akibete uğramak istemeyenler, onların yaşantılarından ibret alsınlar ve onları helake sürükleyen davranışlardan ve sapık inançlardan sakınsınlar.

3) İbret almanız ve aynı akibete düşmemeniz için geçmiş kavimlerden zikrettiğimiz bu örnekler arasında, sık sık vaaz ve nasihat olmak üzere size uyarılarda bulunduk. Bütün bunlar, şüphesiz, Allah'ın emir ve nehiylerine uyanlar ve O'na karşı gelmekten sakınanlar içindir.

اَللّٰهُ نُورُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۚ مَثَلُ نُورِهٖ كَمِشْكٰوةٍ فِيهَا مِصْبَاحٌ ۖ اَلْمِصْبَاحُ فِي زُجَاجَةٍ ۖ اَلزُّجَاجَةُ كَاَنَّهَا
كَوْكَبٌ دُرِّيٌّ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبٰرَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ ۙ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيٓءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ
نَارٌ ۚ نُورٌ عَلٰى نُورٍ ۗ يَهْدِي اللّٰهُ لِنُورِهٖ مَنْ يَشَٓاءُ ۚ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ ۗ وَاللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٣٥﴾

[35] Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nûrunun bir örneği, içinde ışık bulunan bir kandil yuvası gibidir. Işık bir cam içindedir; cam ise, şarka da garba da ait olmayan mübarek, ateş değmese bile yağı neredeyse ışık verecek olan bir zeytin ağacından yakılan sanki inci bir yıldız gibidir. Nur üzerine nurdur. Allah, dilediğini nuruna hidayet eder. Allah, böyle misalleri insanlar için verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, kendilerini fuhuş veya zinaya sevkedecek kötü davranışlardan sakınmalarını, ırz ve namuslarını korumalarını emrederek onlara helal olan yolu gösterdikten, bunun da evlilik olduğunu beyan ederek, hür olsun köle olsun, her bekar erkek ve kadının evlenmesini tavsiye ve telkin ettikten, ayrıca insanoğlunun dünya hayatında muhtaç olduğu dinî, dünyevi ve ahlaki ayetleri bu surede indirdiğini

ve hepsini de açık açık beyan ettiğini zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, akîde ve imanla ilgili bir konuya geçerek kendisini göklerin ve yerin nuru olarak tavsif etmiş ve O'nun hudutsuz kudretiyle her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilminden kaynaklanan bu nur ile bütün kainata hayat verdiğini beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[35] Allah, göklerin ve yerin nurudur. O'nun nurunun bir örneği, içinde ışık bulunan bir kandil yuvası gibidir. Işık bir cam içindedir; cam ise, şarka da garba da ait olmayan mübarek, ateş değmese bile yağı neredeyse ışık verecek olan bir zeytin ağacından yakılan sanki inci bir yıldız gibidir. Nur üzerine nurdur. Allah, dilediğini nuruna hidayet eder. Allah, böyle misalleri insanlar için verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

35 Allah, göklerin ve yerin, kısacası bütün âlemlerin nurudur. O, hem bu nur ile bütün âlemleri aydınlatarak hem de Peygamberler'ine apaçık ayetler indirerek varlığının ve birliğinin delillerini kullarının gözleri önüne sermiştir. Kim bu nur ile kalbini aydınlatır ve hidayet bulursa, hem dünyada hem de Ahiret'te ebedi saadete erişmiş olur.

Allah Teâlâ'nın nur ile vasfedilmesi, göklerin, yerin ve diğer bütün varlıkların mecazi manada O'nun bu nuru ile görünür olması, yahut varlık âleminde zuhur etmesi ve her birinin yine bu nur sayesinde kendi yolunu ve işlerliğini sürdürebilmesidir. Nitekim Zümer suresinin 69. ayetinde *"Yeryüzü, Rabbinin nuru ile aydınlanır..."* buyurulduğu gibi, aynı surenin 22. ayetinde de *"Allah'ın, göğsünü İslam'a açtığı kimse, Rabbinden gelen bir nur üzerinde değil midir?.."* buyurulmuştur ki bu ayetler de, her şeye ışık veren ve her şeyi aydınlatan nurun, asıl kaynağının ve bu nurun gerçek yaratıcısının Allah olduğunu gösterir. O halde Allah bir nurdur denilirken, bu nurun O'ndan kaynaklanan hudutsuz bir ilim ve kudret kümesi olduğunu ve her şeyin bununla vücuda gelip hidayet bulduğunu anlamak mümkündür. Buhârî (*Sahih,* II. 41; VII. 148; VIII. 167, 184), Müslim (*Sahih,* I. 532), Tirmizî (*Sünen,* V. 482), Nesâ'î (*Sünen,* III. 209) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 408) tarafından nakledilen bir hadiste İbn Abbâs (ra) şöyle demiştir: *"Resulullah (sas.), gece yarısı namaza kalktığı zaman şöyle dua ederdi: Ey Allahım! Hamd sanadır. Göklerin ve yerin nuru sensin. Hamd sanadır. Göklerin, yerin ve içinde olanların Rabbi sensin. Hak sensin. Vaadi hak olan sensin. Sözü hak olan sensin. Sana kavuşmak haktır. Cennet haktır. Cehennem haktır. Kıyâmet gününün geleceği haktır..."*

İşte, Allah Teâlâ'nın, kullarından dilediğini kendisiyle hidayete erdirdiği bu nurun misali, içinde çirağ bulunan bir kandilin ışığı gibidir. Bu çirağ da, parlak bir cam içindedir. Öyle bir cam ki inciden pırıl pırıl parlayan bir yıldız gibidir. Bunun ışık veren ateşi, ne sadece doğuya ne de sadece batıya nisbet edilmesi mümkün olmayan; fakat hem doğudan hem de batıdan daima güneş gören bir ağaçtan, faydası çok bir zeytin ağacından yakılır. Bu ağacın yağı ise, kendisine hiç ateş dokunmasa bile etrafa ışıklar saçan bir yağdır. Böylece bir taraftan parlak cam içindeki ışık, bir taraftan da ateş değmese bile ışıklar saçan yağın ışığı, tıpkı nur üstüne nur gibidir. Allah, kullarından dilediğini bu nuruna hidayet eder. İşte Allah, imanın delillerini ve hidayete ermenin yollarını, zihinlere daha çok yerleşmesi ve kalbin derinliklerine iyice sinmesi için böyle misaller vererek insanlara açık açık gösterir. O, hiç şüphesiz, kullarından kimlerin akıllarını çalıştırarak bu misallerden ders alıp hidayete ereceğini, kimlerin de zihinlerini dünyanın geçici nimetleriyle meşgul edip imandan ve İslam'dan uzak kalacağını çok iyi bilir ve her insana, tuttuğu yolun gidişini kolaylaştırarak hak ettiği akibete ulaştırır.

Bu ayet-i kerimeyle verilen misalde iman ve İslam, bütün dünyayı aydınlatacak olan İlahî bir

nura benzetilmiş ve bu nur, herhangi bir esintiyle sönmesin diye pırıl pırıl parlayan bir billur içine alınmıştır. Eğer billur içinde yanan ateşin ışığı İslam'ın kaynağı olan Kur'an ile, bu ateşe parlaklık kazandıran yağ da iman ile açıklanacak olursa, billur görevi yapan kalpte birleşen bu iki nur, nur üstüne nur olarak insanı hidayete erdirir ve Rabbi katında en yüksek mertebeler kazanmasına vesile olur.

فِي بُيُوتٍ أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَيُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ ﴿٣٦﴾ رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ
تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ
﴿٣٧﴾ لِيَجْزِيَهُمُ اللَّهُ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَيَزِيدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَاللَّهُ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ ﴿٣٨﴾

36 (İşte, içinde ışık bulunan o kandil yuvaları da) mescitlerdedir ki, Allah, onların temiz tutulup yüceltilmesini ve içinde isminin anılmasını emretmiştir. Adamlar, sabah akşam O'nu oralarda tesbih ederler.

37 O adamlar ki ne ticaret ve ne de alış veriş, Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan ve zekatı vermekten onları alıkor. Kalplerin ve gözlerin korkudan ters döneceği kıyamet gününden korkarlar.

38 (Bütün bunlar), Allah'ın, onları yaptıklarına karşılık en iyi bir şekilde mükafatlandırması ve lütfundan onlara daha da artırması içindir. Allah, dilediklerine hesapsız rızık verir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetinde, kendi zatını göklerin ve yerin nuru olarak tavsif ettikten ve bu nuru, kullarının hidayeti için bir yol olarak beyan ettikten sonra, bu ayetlerinde, Allah'ın bu nurundan faydalanmasını bilen insanların hallerini açıklamış ve buyurmuştur ki:

36 (İşte, içinde ışık bulunan o kandil yuvaları da) mescitlerdedir ki Allah, onların temiz tutulup yüceltilmesini ve içinde isminin anılmasını emretmiştir. Adamlar, sabah akşam O'nu oralarda tesbih ederler.

37 O adamlar ki ne ticaret ne de alış veriş, Allah'ı anmaktan, namazı kılmaktan ve zekatı vermekten onları alıkor. Kalplerin ve gözlerin korkudan ters döneceği kıyamet gününden korkarlar.

38 (Bütün bunlar), Allah'ın, onları yaptıklarına karşılık en iyi bir şekilde mükafatlandırması ve lütfundan onlara daha da artırması içindir. Allah, dilediklerine hesapsız rızık verir.

36 Allah'ın nurunun bir benzeri olarak içinde ışık bulunan ve billur camdan oluşan bu kandil yuvaları da, mescitlerde bulunan ve oraları aydınlatan kandil yuvaları gibidir. İşte bu mescitler, Kur'an'ın ışığı ile aydınlanan Allah'ın zikredildiği yeryüzündeki başlıca Allah evleridir ve bu evlerin daima temiz tutulması ve oralarda Allah isminin anılıp yüceltilmesi, yine Allah tarafından emredilmiştir. Bu sebepledir ki kalpleri Kur'an ve İslam ışığı ile aydınlanan Allah'ın mümin kulları, Rablerini sabah akşam bu mescitlerde tesbih ederler. Nitekim İbn Abbâs'tan (ra) gelen bir haberde, onun şöyle dediği rivayet olunmuştur: "Mescitler, Allah'ın yeryüzündeki evleridir ve gökyüzündeki yıldızların yeryüzü ehline ışık verdikleri gibi, bu evler de gökyüzü ehline ışık verirler.". Amr İbn Meymûn da şöyle demiştir: "Resulullah (sas.)'in ashabına yetiştim; onlar

diyorlardı ki: Mescitler, Allah'ın evleridir ve oralarda O'nu ziyaret eden kimselere O'nun ikramda bulunması, O'nun üzerine bir haktır.". Hazreti Peygamber ise, Buhârî (*Sahih,* I. 116), Müslim (*Sahih,* I. 378; IV. 2287), Tirmizî (*Sünen,* II. 134), Nesâ'î (*Sünen,* II. 31), İbn Mâce (*Sünen,* I. 249) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 20. 53, 61) tarafından çeşitli isnatlarla nakledilen bir hadisinde *"Her kim Allah için bir mescit inşa ederse, Allah da o kimse için onun benzerini cennette inşa eder."* buyurmuştur. İşte, mescitlerin müminler arasında kazandığı bu yüksek değer dolayısıyladır ki gerek mescit yapımı gerekse bu mescitlere gösterilen ihtimam, müminler arasında son derece yüksek olmuş ve bu müminler, Allah'ın emrine uyarak, günün ilk saatlerinden gecenin geç saatlerine kadar O'nu tenzih ve takdis ile O'na daima ibadet etmişler ve kulluk görevlerini yerine getirmeye çalışmışlardır.

37 Onlar, iman dolu kalpleriyle Rablerine olan bu görevlerini yerine getirirken, ne alış veriş ne de ticaretle ilgili hiçbir iş, onlara bu görevlerini unutturmaz; imanlarının bir gereği olarak bu mescitlerde namazlarını kılarlar, Allah'ı zikrederler ve zekatlarını vererek kulluk görevlerini yerine getirirler. Zira onlar, Allah Teâlâ'nın, Cuma suresinin *"Ey iman edenler! Cuma günü namaz için ezan okunduğunda, alışverişi bırakarak Allah'ın zikrine koşun. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır."* mealindeki 9. ayetiyle Münâfikûn suresinin *"Ey iman edenler! Mallarınız ve evlatlarınız, sizi Allah'ın zikrinden alıkoymasın. Kim bunu yaparsa, işte asıl hüsrana uğrayanlar onlardır."* mealindeki 9. ayetinde kendilerine yönelttiği emirlerini hiçbir zaman unutmazlar, bunu unuttukları takdirde, akibetlerinin ne büyük bir hüsran olacağını da çok iyi bilirler. Onların en büyük korkuları, kalpleri kararmış ve gözleri dönmüş olarak kıyamet gününe ulaşmaları ve günah sahiplerini bekleyen o kötü akibete düşmeleridir. Bu sebepledir ki dünyada yaptıkları her iyiliği, herhangi bir karşılık elde etmek için değil, fakat sırf Allah'ın rızasını kazanmak için yaparlar ve O'nun emir ve nehiylerine uyarak, Dehr (İnsan) suresinin 10. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Biz, yüzleri asıklaştıracak olan bir günde Rabbimizden korkarız."* derler.

Erkeklerin mescitlerde cemaatle namaz kılmaları, Müslümanların daima birlik ve beraberlik içinde olmaları yönünden her fırsatta teşvik edilmiş, özellikle Hazreti Peygamber, hadislerinde, cemaatle kılınan bir namazın, evde tek başına kılınan namazdan yirmi beş derece daha faziletli olduğunu belirtmiştir. Buhârî (*Sahih,* I. 157), Müslim (*Sahih,* I. 449, 450, 459), Tirmizî (*Sünen,* I. 420), Nesâ'î (*Sünen,* II. 103), İbn Mâce (*Sünen,* I. 264) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 376, 382; II. 65, 102, 112...) tarafından Ebû Hureyre'den (ra) nakledilen hadislerinde Hazreti Peygamber "Cemaatle kılınan namaz, birinizin tek başına kıldığı namazdan yirmi beş derece daha faziletlidir." buyurmuş, Buhârî ve Müslim'in yine Ebû Hureyre'den gelen başka bir hadisinde de Hazreti Peygamber'in konuyu şöyle tasvir ettiği açıklanmıştır: *"Kişinin cemaatle kıldığı bir namaz, evinde veya çarşısında kıldığı namazından yirmi beş derece daha faziletlidir. Bunun sebebi, güzelce abdest alıp mescide çıktığı zaman, onu evinden sadece namazın çıkarmış olmasıdır ve onun namazdan başka bir gayesi de yoktur. Mescide girinceye kadar attığı her adımda derecesi bir derece yükseltilir ve bir günahı eksiltilir. Mescide girdiği zaman da, orada kaldığı sürece, hep namazda imiş gibi sevaba nail olur. Melekler onun için dua ederler ve: Ey Allahım! Buna mağfiret et; ey Allahım! Onun tövbesini kabul eyle, derler."*.

Ayet-i kerimede, mescitlerde ifa edilen bu görevlerin *rical* (adamlar) kelimesi kullanılarak mümin erkeklere tahsis edilmesi, cemaatle kılınan namazların erkeklere has olduğu görüşünde delil olarak kullanılmış, kadınların ise, ibadetlerini cami veya mescitlerden ziyade evlerinde yapmalarının daha hayırlı olacağı ileri sürülmüştür. Nitekim Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 134) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* VI. 371)'in Abdullah İbn Mes'ûd (ra) vasıtasıyla naklettikleri bir hadisin-

de Hazreti Peygamber'in de, *"Kadının evindeki namazı, odasındaki namazından, yüklüğündeki namazı da evindeki namazından daha faziletlidir."* buyurarak kadınların mescitlerde namaz kılmalarını hoş karşılamadığı anlaşılmaktadır. Yine Hazreti Peygamber'den gelen diğer bazı rivayetlerde, kadınların mescitlere çıkmalarına izin verildiği görülse bile, onların evlerindeki namazlarının mescitlerde kılacakları namazlardan daha hayırlı olacağı belirtilmiştir. Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 134)'un İbn Ömer'den (ra) gelen bir rivayetinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Kadınlarınızın mescitlere gitmelerine engel olmayın; ancak evleri kendileri için daha hayırlıdır."*.

38 İşte, mümin erkeklerin, mescitlerde Allah'ın ibadetine koşarak O'nu zikretmelerine, namaz kılmalarına ve zekat vermelerine sebep olan başlıca amil, bu güzel amellerinin karşılığı olmak üzere sevap kazanmaları ve Rablerinin kendilerini en iyi bir şekilde mükafatlandırması içindir. Çünkü bilirler ki Allah, kullarından dilediğinin hatalarını bağışlar ve onları lütfu ile mükafatlandırıp bol rızıklar ihsan eder. En'âm suresinin 160. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"(Kıyamet günü, Rabbine) kim iyilikle gelirse, onun için, iyiliğin on misli (ecir) vardır..."* Buhârî (*Sahih,* IV. 86; VI. 21; VIII. 197), Müslim (*Sahih,* IV. 2174), Tirmizî (*Sünen.* V. 346), İbn Mâce (*Sünen,* II. 589) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 334)'in Ebû Hureyre vasıtasıyla Hazreti Peygamber'den naklettikleri kutsi bir hadiste de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ben, salih kullarım için, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin kalbine getirmediği şeyler hazırladım."*. Bu da göstermektedir ki Allah Teâlâ, kullarına karşı son derece şefkatli, merhametli ve lütufkardır; yeter ki onlar, imanları ve bu imanlarının bir gereği olarak işledikleri salih amelleriyle O'nun rızasını kazansınlar ve bunun mükafatını gerçek manada haketsinler.

وَالَّذِينَ كَفَرُوٓا۟ أَعْمَٰلُهُمْ كَسَرَابٍۭ بِقِيعَةٍ يَحْسَبُهُ ٱلظَّمْـَٔانُ مَآءً ۚ حَتَّىٰٓ إِذَا جَآءَهُۥ لَمْ يَجِدْهُ شَيْـًٔا وَوَجَدَ ٱللَّهَ
عِندَهُۥ فَوَفَّىٰهُ حِسَابَهُۥ ۗ وَٱللَّهُ سَرِيعُ ٱلْحِسَابِ ﴿٣٩﴾ أَوْ كَظُلُمَٰتٍ فِى بَحْرٍ لُّجِّىٍّ يَغْشَىٰهُ مَوْجٌ مِّن فَوْقِهِۦ مَوْجٌ
مِّن فَوْقِهِۦ سَحَابٌ ۚ ظُلُمَٰتٌۢ بَعْضُهَا فَوْقَ بَعْضٍ ۚ إِذَآ أَخْرَجَ يَدَهُۥ لَمْ يَكَدْ يَرَىٰهَا ۗ وَمَن لَّمْ يَجْعَلِ ٱللَّهُ لَهُۥ نُورًا فَمَا
لَهُۥ مِن نُّورٍ ﴿٤٠﴾

[39] Küfredenler ise, onların amelleri de, dümdüz sahradaki serap gibidir. Susuz kalmış insan onu su zanneder; fakat oraya gelince hiçbir şey bulamaz; fakat yanında Allah'ı bulur; O da onun hesabını görür. Allah, hesabı çabuk görendir.

[40] Yahutta (küfredenlerin amelleri), üzeri dalgalarla örtülmüş engin denizdeki karanlıklar gibidir; öyle ki onun da üzerinde bir dalga daha, sonra bulut ve karanlıklar... Hepsi birbirinin üzerinde.. Birisi elini çıkarsa, onu hemen hemen hiç göremez. (İşte böyle bir durumda) Allah'ın nur vermediği kimsenin hiçbir nuru yoktur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ın nuru ile hidayete eren mümin kullarının dünya hayatlarını mescitlerde Allah'ı zikrederek, namaz kılarak ve zekat vererek geçirdiklerini, ne alışverişin ne de ticaretin onları bu ibadetlerinden ayırmadığını, bu halleri dolayısıyla Ahiret'te de en yüksek makama ulaşacaklarını ve hudutsuz cennet nimetleriyle mükafatlandırılacaklarını

beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kafirlerin halini bahis konusu ederek hem Ahiret'te hem de dünyada maruz kalacakları kötü akibetlerini örneklerle açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[39] Küfredenler ise, onların amelleri de, dümdüz sahradaki serap gibidir. Susuz kalmış insan onu su zanneder; fakat oraya gelince hiçbir şey bulamaz; fakat yanında Allah'ı bulur; O da onun hesabını görür. Allah, hesabı çabuk görendir.

[40] Yahutta (küfredenlerin amelleri), üzeri dalgalarla örtülmüş engin denizdeki karanlıklar gibidir; öyle ki onun da üzerinde bir dalga daha, sonra bulut ve karanlıklar... Hepsi birbirinin üzerinde.. Birisi elini çıkarsa, onu hemen hemen hiç göremez. (İşte böyle bir durumda) Allah'ın nur vermediği kimsenin hiçbir nuru yoktur.

39 Allah'ın varlığını, birliğini, Kur'an-ı Kerim'i ve Kur'an'ın indirildiği Peygamber'ini inkâr edip de bu inkârın Allah katında kendilerine fayda vereceğini ve O'nun azabından kurtaracağını zanneden, fakat kıyamet günü gelip de zannetiklerinin aksine büyük bir hüsrana uğrayan kafirlerin amelleri, tıpkı çöllerde görülen serap gibidir. Bunlar, uçsuz bucaksız sahrada, yakıcı güneş ışıklarının altında susuz kalıp da su bulmak için sağa sola koşturan, sonra da kum yığınlarını deniz gibi görerek ona koşup atlayan, fakat düştüğü yerde yine kumdan başka bir şey bulamayan kimselerden farksızdırlar. Dünyada işledikleri amellerin faydalı olduğuna ve kendilerini Allah'ın azabından kurtaracağına inanırlar da, kıyamet günü hiç akıllarına getirmedikleri o büyük azap ile karşılaşınca şaşkına dönerler; Allah'ın cehennem zebanileri, bunları kollarından tutup cehenneme attıklarında, cehennem ateşinin verdiği hararetle su aramaya başladıkları zaman, kendilerine sunulan içeceğin, içlerini dağlayan kaynar irinden başka bir şey olmadığını görünce hem şaşkınlıkları hem de pişmanlıkları daha çok artar. Ne var ki buradaki pişmanlığın artık onlara hiçbir faydası yoktur. Allah Teâlâ, bunların hallerini Kehf suresinin 103-106. ayetlerinde de beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Dünya hayatında yaptıklarının güzel olduğunu sanıp da gayretleri boşa gittiği için (Ahiret'te) amel yönünden en çok ziyana uğrayanları size haber vereyim mi? İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr edenlerdir. Bu yüzden onların amelleri boşa gitmiştir. Kıyâmet günü onlar için bir tartı da yapmayacağız. İşte bu, küfretmiş olmaları ve ayetlerimi ve Peygamberlerimi eğlence edinmeleri dolayısıyla, onların cehennem cezalarıdır."*.

Kafirlerin, dünyada iken işleyip de hayırlı zannettikleri amellerinin karşılığını beklerken, Allah'ın kafirler için hazırladığı cehennem azabıyla karşılaşıp büyük hüsrana uğramalarının, yeryüzünün herhangi bir çölünde kızgın güneş altında susuz kalıp da su arayan kimsenin gördüğü serap gibi oluşu, Hazreti Peygamber'in, Buhârî (*Sahih*, V. 179; VIII. 181) ve Müslim (*Sahih*, I. 167) tarafından nakledilen ruyetle ilgili uzun bir hadisinde de zikredilmiştir. Hazreti Peygamber bu hadisinde, dünyada iken Allah'a oğul isnat ederek onlara İlah gibi ibadet eden Yahudi ve Hıristiyanları bahis konusu etmiş ve onların bu amelleri dolayısıyla, kıyamet günü su istediklerinde, kendilerine gösterilen cehennemi, nasıl serap gibi görerek ona atıldıklarını anlatmıştır. Hazreti Peygamber bu hadisinde şöyle buyurmuştur: *"...Yahudilerden geri kalanlar çağrılır ve onlara: (Dünyada iken) siz kime ibadet etmiştiniz"? diye sorulur. Onlar: Allah'ın oğlu Üzeyr'e" diye cevap verirler. Bunun üzerine onlara: "Siz yalan söylüyorsunuz. Allah, hiçbir zaman eş ve oğul edinmemiştir." denir. Sonra onlara ne istedikleri sorulur. Onlar da, çok susadıklarını söylerler ve "Bize su ihsan et, ey Rabbimiz!" derler. Onlara işaret olunur ve "Haydi su başına gelmek istemez misiniz?" denir. Onlar da birbirini çiğneyerek cehenneme doluşurlar. Sanki orası onlara bir serap gibi görünür. Sonra Hı-*

ristiyanlar çağrılır. Onlara da: "Siz (dünyada ike) kime ibadet ederdiniz?" diye sorulur. Onlar da: "Allah'ın oğlu Mesih İsa'ya ibadet ederdik." diye cevap verirler. Bunun üzerine onlara: "Yalan söylüyorsunuz; Allah, hiçbir zaman eş ve oğul edinmemiştir." denir. Sonra onlara ne istedikleri sorulur. Onlar da: Rabbimiz! Çok susadık; bize su ihsan et." derler. Onlara işaret olunur ve "Haydi su başına gelmek istemez misiniz?" denir. Onlar da birbirini ezerek cehenneme doluşurlar. Sanki cehennem onlara bir serap gibi görünür"...

40 Allah Teâlâ, kafirlerin Ahiret'teki hallerini, çöllerde görülen serap misaliyle beyan ettikten sonra, bu ayetinde de, onların dünyadaki hallerini ve amellerini, birbiri arkasına gelen azgın dalgaların iyice kararttığı engin denizlerin karanlığına benzetmiştir. Bir taraftan denizin derinliği, bir taraftan birbiri üstüne gelen dalgaların yüksekliği ve bunların üstünde de gökyüzünü kaplamış simsiyah bulutlar, bu ortama düşmüş insana, kendisine en yakın olan elini bile görme imkanı vermeyebilir. İşte küfür batağına saplanmış olan kimsenin, böyle bir denizin karanlıklarında boğulma durumuna düşmüş olan insandan hiçbir farkı yoktur. Eğer onun kalbinde iman bulunsaydı, bu iman onun yolunu aydınlatır, o da böyle bir zulmete saplanmadan selamete çıkardı. Ne var ki Allah'ın nuru ile hidayete ermeyen bir insanın böyle bir küfür karanlığından çıkması elbette mümkün değildir. Ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi *"...Allah'ın nur vermediği kimsenin hiçbir nuru yoktur."*. Bu tıpkı Â'râf suresinin *"Allah'ın saptırdığı kimseler için, artık hiçbir yol gösterici yoktur; Allah, onları azgınlıkları içinde bocalayıp durmaya bırakır."* mealindeki 186., Ra'd suresinin *"...Allah, kimi saptırırsa, artık onun için bir yol gösterici yoktur."* mealindeki 33. ve İbrahim suresinin *"Allah, iman edenleri, dünya hayatında ve Ahiret'te sağlam bir söz üzerinde tutar; zalim olanları da saptırır. Allah, dilediğini yapar."* mealindeki 27. ayetlerinde ifade edildiği gibidir.

اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُسَبِّحُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَالطَّيْرُ صَافّٰتٍ ۜ كُلٌّ قَدْ عَلِمَ صَلَاتَهُ وَتَسْبِيحَهُ ۜ وَاللّٰهُ
عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٤١﴾ وَلِلّٰهِ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۖ وَاِلَى اللّٰهِ الْمَصِيرُ ﴿٤٢﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُزْجِي سَحَابًا
ثُمَّ يُؤَلِّفُ بَيْنَهُ ثُمَّ يَجْعَلُهُ رُكَامًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهِ ۚ وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَٓاءِ مِنْ جِبَالٍ فِيهَا مِنْ بَرَدٍ
فَيُصِيبُ بِهِ مَنْ يَشَٓاءُ وَيَصْرِفُهُ عَنْ مَنْ يَشَٓاءُ ۖ يَكَادُ سَنَا بَرْقِهِ يَذْهَبُ بِالْاَبْصَارِ ﴿٤٣﴾ يُقَلِّبُ اللّٰهُ الَّيْلَ
وَالنَّهَارَ ۚ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَعِبْرَةً لِاُولِي الْاَبْصَارِ ﴿٤٤﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَ كُلَّ دَآبَّةٍ مِنْ مَٓاءٍ ۖ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰى بَطْنِهِ ۖ
وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰى رِجْلَيْنِ ۖ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلٰٓى اَرْبَعٍ ۚ يَخْلُقُ اللّٰهُ مَا يَشَٓاءُ ۚ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
﴿٤٥﴾ لَقَدْ اَنْزَلْنَٓا اٰيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ ۚ وَاللّٰهُ يَهْدِي مَنْ يَشَٓاءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٤٦﴾

41 Bilmiyor musun, göklerde ve yerde olan herkes, gökte kanat çırpan her kuş, Allah'ı tesbih ederler? Hepsi de duasını ve tesbihini bilir. Allah, onların ne yaptıklarını bilir.

42 Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; varış da O'nadır.

43 Görmüyor musun, Allah bulutları sürüyor, sonra biraraya getirip üstüste yığıyor? İşte o zaman, aralarından yağmurun çıktığını görürsün. Gökten, içinde dolu bulunan dağlar gibi bulut indirir de, bu doluyu dilediğine isabet ettirir; dilediğinden de uzak tutar. Şimşeğinin parıltısı ise, neredeyse gözleri kamaştırır.

[44] Allah, gece ile gündüzü de çevirir. Şüphesiz bunda, akıl sahipleri için bir ibret vardır.

[45] Allah, bütün hayvanları sudan yaratmıştır. Bunlardan bir kısmı karnı üzerinde yürür; bir kısmı da dört ayak üzerinde yürür. Allah, dilediğini yaratır. Şüphe yoktur ki Allah, her şeye kadirdir.

[46] Biz, apaçık ayetler indirdik. Allah, dilediği kimseyi dosdoğru yola hidayet eder.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, dünyada Allah'ın nuru ile kalpleri aydınlanan ve hidayete ererek salih amel işleyen, Ahiret'te de hudutsuz cennet nimetleriyle mükafatlandırılan müminlerin hallerini, buna karşılık, Allah'ın varlığını, birliğini, Kur'an-ı Kerim'i ve Kur'an'ın indirildiği Peygamber'ini inkâr eden, sonra da bu inkârın Allah katında kendilerine fayda vereceğini ve O'nun azabından kurtaracağını zanneden, fakat kıyamet günü gelip de zannetiklerinin aksine büyük bir hüsrana uğrayan kafirlerin hallerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'ın tevhidini ve hudutsuz kudretini bahis konusu etmiş ve bunların ispatıyla ilgili olarak mahlukatın tesbihi, yağmur yağdırması, gece ile gündüzün ihtilafı ve yaratılmış hayvan çeşitleri olmak üzere başlıca dört delil zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[41] Bilmiyor musun, göklerde ve yerde olan herkes, gökte kanat çırpan her kuş, Allah'ı tesbih ederler? Hepsi de duasını ve tesbihini bilir. Allah, onların ne yaptıklarını bilir.

[42] Göklerin ve yerin mülkü Allah'ındır; varış da O'nadır.

41 Ey insanoğlu! Sen, göklerde ve yerde olan her şeyin, ister melek olsun ister ins veya cin olsun ister göklerde uçan bir kuş yahut yerde sürünen, yürüyen veya koşturan herhangi bir hayvan olsun, hepsinin de Allah'ı tenzih, takdis ve tesbih ettiklerini bilmiyor musun? Bütün varlıkların Allah'ı tenzih etmelerinde, O'na oğul, eş veya ortaklar isnat ederek O'nu mahlukata has birtakım noksan veya kusurlu sıfatlarla tavsif eden müşriklerin yalan yanlış inanç ve iddialarından uzak tutmak ve O'nu kemal sıfatlarıyla tavsif etmek gayesi vardır. Zira Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzeh, buna karşılık hiçbir varlığın sahip olmadığı en yüce sıfatlarla mevsuf olan yegane varlıktır. O'nun hiçbir eşi ve benzeri yoktur; ibadet olunmaya layık yegane İlah O'dur.

Göklerde, yerde ve bu ikisi arasında bulunan bütün varlıkların Allah'ı tesbih etmeleri, varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin en açık ve kesin delillerinden birini teşkil eder. Eğer bir kuş, göklerde kanatlarını aşağı yukarı hareket ettirerek havada kalabiliyor ve yine kanatlarıyla hava tabakasına vurarak boşlukta ilerleyebiliyorsa, yahut ağaç dalları üzerinde gagasıyla taşıdığı çöplerle bir yuva yapabiliyor, yumurtasını bu yuvada tutarak yavru sahibi olabiliyor ve yine gagasıyla taşıdığı yemlerle yavrusunu besleyip büyütebiliyorsa, keza bir arı, çiçeklerden aldığı özle insanların en şifalı yiyeceklerinden sayılan balı üretebiliyorsa, bunun gibi diğer bütün canlılar, kendilerine has davranışlarla hem kendi hayatlarını hem de edindikleri yavrularının hayatlarını idame ettirebiliyorlarsa, bu canlılara yol ve yöntemlerini öğreten yüce bir varlığın bulunduğunu düşünmemek mümkün müdür? İşte bu yüce varlığın, göklerde ve yerde bulunan bütün canlılara yol ve yöntemlerini, yahut davranış biçimlerini gösterip öğrettiği gibi, yapacakları duayı ve tesbihi de öğretmiş olması elbette imkansız değildir. Nitekim İsra suresinin 44. ayetinde bu husus açık bir şekilde ifade edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Yedi tabaka gök ve yer ile bunların içindekiler Allah'ı tesbih ederler. O'nu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Fakat siz onların tesbihlerini anlamazsınız..."* Yukarıdaki ayetinde de Allah Teâlâ, bütün canlı varlıkların Allah'ı tesbih ettiklerini haber verdikten sonra, hepsinin de duasını ve tesbihini bildikleri gi-

bi, kendisinin de onların ne yaptıklarını bildiğini ve her şeyden haberdar olduğunu zikretmiştir ki bu manayı, En'âm suresinin 59. ayetinde de görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Gaybın anahtarları O'ndadır ve onları O'ndan başkası bilmez; karada ve denizde olan her şeyi bilir; hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin; yeryüzünün karanlıklarında hiçbir dane, hiçbir yaş ve kuru olmasın ki apaçık Kitap'ta bulunmasın."*.

42 Göklerde ve yerde olan her şeyi bilmesi, dalından düşen bir yaprağın, veya zifiri karanlıkta simsiyah bir taş üzerinde yuvasına yem taşıyan siyah bir karıncayı görmesi ve ona yol göstermesi, göklerin ve yerin yegane malikinin ve sahibinin O olması dolayısıyladır. Her şeyin mutlak hakimi ve mutasarrıfı yalnız O'dur. Dilediğine O hayat verir; verdiği hayatı geri alarak ona ölüm getiren de O'dur. Yegane İlah ve yegane mabud O'dur. O'ndan başka hiçbir şey ibadet olunmaya layık değildir. Kıyâmet günü kulları hakkında hüküm verecek olan ve dilediğini dilediğiyle cezalandıracak olan da yalnız O'dur. Necm suresinin 31-32. ayetlerinde de ifade edildiği gibi, *"Kötülük yapanları, işledikleriyle cezalandırmak ve bazı küçük günahlar dışında günahların büyüklerinden ve hayasızlıklardan sakınıp iyilik edenleri de daha güzeliyle mükafatlandırmak için göklerde olan ve yerde bulunan her şey Allah'a aittir. Şüphesiz Rabbinin bağışlaması çok geniştir. Sizi topraktan yaratması ve analarınızın karnında bir cenin iken size şekil vermesi itibariyle sizi en iyi O bilir. Bu sebeple kendinizi siz temize çıkarmayın; O, sakınan kimseleri daha iyi bilir."*.

[43] Görmüyor musun, Allah bulutları sürüyor, sonra biraraya getirip üstüste yığıyor? İşte o zaman, aralarından yağmurun çıktığını görürsün. Gökten, içinde dolu bulunan dağlar gibi bulut indirir de, bu doluyu dilediğine isabet ettirir; dilediğinden de uzak tutar. Şimşeğinin parıltısı ise, neredeyse gözleri kamaştırır.

[44] Allah, gece ile gündüzü de çevirir. Şüphesiz bunda, akıl sahipleri için bir ibret vardır.

43 Allah Teâlâ, göklerde ve yerde olan her şeyin Allah'ı tesbih etmelerini, varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin ilk delili olarak zikrettikten sonra bu ayetinde, gökten yağmur yağdırılmasını ikinci delil olarak zikretmiş ve bulutların nasıl hareket ederek birbiri üstüne yığılıp kalınlaştığını, sonra da nasıl yağmur halinde yeryüzüne döküldüğünü açıklamıştır.

Allah Teâlâ, yine insanlara hitap ederek şöyle buyurmuştur: Ey insanoğlu! Gökyüzünü kaplayan bulutların nasıl teşekkül ettiğini görmüyor musun? Allah, yeryüzünde bulunan denizlerin göllerin ve ırmakların sularından bir kısmını güneş ısısı ile buharlaştırarak bulutlar halinde gökyüzünde toplar. Bu bulutların üzerine rüzgarları göndererek onları dilediği istikamete sevkeder ve yağmur yağdıracağı yerde onların toplanıp yoğunlaşmasını sağlar. Bulutların soğuk bir hava tabakasıyla karşılaşması neticesinde yağmur oluşur ve yeryüzüne dökülür. İşte bütün bunlar, Allah'ın hudutsuz kudretine birer delildir. Bakara suresinin 164. ayetinde bu delilleri daha geniş bir şekilde sıralamış ve şöyle buyurmuştur: *"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlar için faydalı olan şeylerle denizde yüzen gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip de kendisiyle ölümünden sonra yeryüzüne hayat verdiği suda ve orada yaydığı her türlü canlıda, rüzgarları dilediği yöne sevkedişinde ve gökyüzüyle yeryüzü arasında (rüzgara) tabi olan bulutlarda, aklını kullanan kimseler için deliller vardır."*.

Eğer Allah dilerse, bulutlar üzerine sevkettiği daha soğuk bir hava tabakasıyla yağmur danelerini dondurarak doluya dönüştürür ve yeryüzüne irili ufaklı dolu yağdırır. Dolunun iri olması halinde, meyveli ağaçların meyvelerini dökerek onlara zarar vermesi ve hatta insanlar için bile tehlikeli olması çok tabiîdir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, bir uyarı olmak üzere, dilediğine bu iri doluyu isabet ettirir; dilediğinden de onu uzak tutar. Bulutların hareketiyle artı ve eksi elektonların birleşmesi neticesinde meydana gelen elektriklenme

olayı, gözleri kamaştıran şimşek çakmasına sebep olur ve bunu şiddetli bir gök gürültüsü takip eder. Bazen de bulutlarla yeryüzündeki yüksek cisimler arasında meydana gelen elektrik boşalmaları, isabet ettiği yeri yakıp yokeden yıldırımların düşmesine yol açar ki bu da daima insanları korkutan bir hadise olmuştur. Allah Teâlâ, Bakara suresinin 19. ayetinde, kafirlerin halini açıklarken buna da işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Onların durumu), gökten zifiri karanlıklar, gök gürültüsü ve şimşeklerle birlikte gelen yağmura (tutulmuş kimsenin durumu) gibidir: Bunlar, yıldırımlardan ölmek korkusuyla, parmaklarını kulaklarına tıkarlar. Oysa Allah, kafirleri çepeçevre kuşatmıştır."*.

44 Gece ile gündüzü birbiri arkasına getiren, bazen birini diğerinden daha uzun yapan, bazen bunu değiştirip kısa olanı uzatan ve diğerini kısaltan, bazen de her ikisini eşitleyen yine Allah Teâlâ'dır. Kısacası, her ikisi üzerinde tasarruf sahibi olan ve gündüzü insanlar için çalışıp kazanma, geceyi de dinlenme zamanı yapan O'dur. Şüphesiz bütün bunlar, düşünmesini bilen akıl sahiplerine, Allah'ın varlığı, birliği ve hudutsuz kudreti için apaçık birer delil teşkil eder. Nitekim Âl-i İmrân suresinin 190. ayetinde de bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Göklerin ve yerin yaratılışında, geceyle gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde, akıl sahipleri için (ibret alınacak) deliller vardır."*.

[45] Allah, bütün hayvanları sudan yaratmıştır. Bunlardan bir kısmı karnı üzerinde yürür; bir kısmı da dört ayak üzerinde yürür. Allah, dilediğini yaratır. Şüphe yoktur ki Allah, her şeye kadirdir.

[46] Biz, apaçık ayetler indirdik. Allah, dilediği kimseyi dosdoğru yola hidayet eder.

45 Allah Teâlâ, göklerde ve yerde olan her şeyin ve her mahlukun Allah'ı tesbih etmelerini, gökyüzünü kaplayan bulutların teşekkülü ile bu bulutlardan yağmur yağdırılmasını ve birbiri arkasına gelen gece ile gündüzün oluşunu, vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin apaçık delilleri olarak zikrettikten sonra bu ayetinde de, sayısını ve çeşidini ancak kendisinin bildiği irili ufaklı hayvanların yaratılışını bahis konusu etmiş ve bunu da vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin dördüncü delili olarak zikretmiştir.

Hayvanlar, çeşitleri itibariyle sayılamayacak kadar çok olmasına rağmen, hepsinin de aslı su veya meni içerisinde bulunan ve dişi yumurtayı ilkah eden nutfe veya spermdir. İnsan veya hayvan neslinin üremesinde ilk önemli rolü oynayan bu suyun erkek cinsine tahsis edilmesi, ilk yaratılışın erkekle başlamış olması dolayısıyladır. Yaratılış itibariyle birbirinden farklı olan hayvan cinsini birbirinden ayıran en belirgin özellik, yılan cinsinden olan bazı hayvanların sürüngen olmaları ve karınları üzerinde sürünerek yürümeleri, yahut balık gibi suda yüzmeleridir. Bazıları, insan ve kuşlar gibi iki ayaklı oldukları halde, at ve sığır cinsi diğer birçok hayvan da dört ayaklıdır.

Allah, hiç şüphesiz, hudutsuz kudretiyle dilediği hayvanı dilediği şekilde yaratır. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, gözle görülemeyecek kadar küçük olanından en irisine kadar sayısını bilmediğimiz yaratılmış binlerce hayvan çeşidinin azlığı veya çokluğu, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudreti karşısında sözkonusu edilecek bir husus değildir. O, dilerse, gökleri ve yeri yaratıklarıyla doldurabilir. O, her şeyi yapmaya kadirdir.

46 Allah, bu Kur'an'da, aklını kullanıp düşünebilen insanlar için, açık ve kesin delilleri, misalleri, hüküm ve hikmetleri ihtiva eden ve her şeyi açık açık anlatan ayetler indirmiştir. Bunların hepsi de, akıl sahiplerine yol gösteren, onları irşat eden ve hidayete erdiren bir özelliğe sahiptir. Allah, bunlarla dilediğini hidayete erdirir. O'nun dilediğini hidayete erdirmesi, Allah'a itaat eden ve O'nun ayetlerinden faydalanmak isteyen gerçek müminleri ezelden bilmiş olması dolayısıyladır. O, her şeyi hakkıyla bilendir.

وَيَقُولُونَ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ وَبِالرَّسُولِ وَاَطَعْنَا ثُمَّ يَتَوَلّٰى فَرِيقٌ مِنْهُمْ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ ۚ وَمَآ اُولٰٓئِكَ بِالْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾
وَاِذَا دُعُوٓا اِلَى اللّٰهِ وَرَسُولِهٖ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ اِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوٓا اِلَيْهِ
مُذْعِنِينَ ﴿٤٩﴾ اَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ اَمِ ارْتَابُٓوا اَمْ يَخَافُونَ اَنْ يَحِيفَ اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهٗ ۚ بَلْ اُولٰٓئِكَ هُمُ
الظّٰلِمُونَ ﴿٥٠﴾

47 (Birtakım kimseler) "Allah'a ve Peygamber'e iman ve itaat ettik." derler; sonra da onlardan bir grup, bunun ardından yüz çevirir. Bunlar mümin değillerdir.

48 Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resulüne davet olundukları zaman, yine onlardan bir grup yüz çevirir.

49 Eğer hak kendilerinde olursa, ona boyun eğerek gelirler.

50 Kalplerinde bir hastalık mı vardır; yoksa şüpheye mi düşmüşlerdir; yahutta Allah'ın ve Peygamber'inin kendilerine haksızlık yapacaklarından mı korkmuşlardır? Hayır; (hiçbiri değil;) bunlar, zalim olan kimselerdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, göklerde ve yerde olan her şeyin Allah'ı tesbih etmelerini, gökyüzündeki bulutların bir yerden diğer bir yere sürülerek bulut yığınlarının vücuda getirilmesini, sonra da yağmur yağdırılmasını, gece ile gündüzün birbiri arkasına gelmelerini ve bir kısmı karınları üzerinde sürünerek ilerleyen, bir kısmı iki ayakla, bir kısmı da dört ayakla yürüyen sayılamayacak kadar çok çeşitte hayvanın yaratılmasını tevhidinin ve hudutsuz kudretinin delilleri olarak zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, dilleriyle Allah'a ve Peygamber'ine iman ettiklerini söyleyen; fakat kalplerinde imanın zerresini bile bulundurmayan ve söylediklerinin zıddını işleyen bir grubu, yani münafıkları bahis konusu etmiş ve bunların belli başlı özelliklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

47 (Birtakım kimseler) "Allah'a ve Peygamber'e iman ve itaat ettik." derler; sonra da onlardan bir grup, bunun ardından yüz çevirir. Bunlar mümin değillerdir.

48 Aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Resulüne davet olundukları zaman, yine onlardan bir grup yüz çevirir.

49 Eğer hak kendilerinde olursa, ona boyun eğerek gelirler.

50 Kalplerinde bir hastalık mı vardır; yoksa şüpheye mi düşmüşlerdir; yahutta Allah'ın ve Peygamber'inin kendilerine haksızlık yapacaklarından mı korkmuşlardır? Hayır; (hiçbiri değil;) bunlar, zalim olan kimselerdir.

47 Allah'a ve Peygamber'ine kalben iman etmedikleri halde, müminlerin yanında iman ve itaat ettiklerini söyleyen, ancak gerçek imanın tezahürü olan amellere zıt davranışlarda bulunanlar, aslında imanla hiç ilgileri olmayan münafıklardır. Nisa suresinin 8. ve takip eden ayetlerinde münafıkların bu özelliklerine daha geniş yer verilmiş ve onların nasıl bir yaşantı içinde oldukları açık açık anlatılmıştır. Allah Teâlâ, bunlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"İnsanlardan öyle kimseler vardır ki, "Allah'a ve Ahiret gününe iman ettik." derler; halbuki onlar mümin değillerdir. Allah'ı da, iman edenleri de (güya) aldatırlar; halbuki onlar, kendilerinden başkasını aldatmaz-*

lar. (Bunun da) farkına varmazlar. Onların kalplerinde bir hastalık vardır; Allah da hastalıklarını gittikçe artırmıştır. Söyledikleri yalandan ötürü onlar için acıklı bir azap vardır. Onlara "Yeryüzünde fesat çıkarmayın." denildiği zaman, "Biz ancak ıslah edicileriz." derler. Onlara "Siz de insanların inandıkları gibi inanın." denildiği zaman, "Biz, beyinsizlerin inandıkları gibi mi inanıyoruz?" derler. Oysa bilesin ki asıl beyinsizler onlardır; fakat (bunu) bilmezler. Onlar, iman edenlerle karşılaştıkları zaman, "İman ettik." derler; şeytanlarıyla başbaşa kalınca da, "Biz sizinle beraberiz; onlarla sadece alay ediyoruz." derler. (Halbuki asıl) Allah onlarla alay ediyor ve azgınlık içinde şaşkın şaşkın dolaşmalarına (şimdilik) göz yumuyor.". Münafıklara, Allah'a ve Peygamber'ine iman edin, denildiğinde, onların, biz de sizin gibi iman ediyoruz demeleri, sonra da imana tamamıyla ters düşen davranışlarda bulunmaları ve özellikle kendi aralarında konuştukları zaman, kendilerini imana davet eden müminleri alaya almaları ve onlarla alay ettiklerini açık açık söylemeleri, şu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır ki iman, ben de diğer müminler gibi Allah'a, kitaplarına, Peygamberler'ine ve Ahiret gününe iman ettim, demekle gerçekleşen bir husus değildir. Bugün bile pek çok insan, kendilerine, İslam'ın esaslarına iman edip etmedikleri sorulduğu zaman, iman ettiklerini söylerler de, Allah'ın emir ve nehiyleri karşısında dudak büküp eski devirlerin önemi kalmamış söylentileri; artık bunlarla hiçbir yere varılmaz, derler ve Allah'ın emir ve nehiylerine tabi olan gerçek müminleri de alaya alırlar, yahut onların bu emir ve nehiylere uygun davranışlarını engellemeye çalışırlar. Bunlar, aslında iman etmeyen, fakat müminler karşısında küfürlerini içlerinde gizleyip sahte iman izhar eden münafıklardır.

48 Bunlardan, aralarında çıkan herhangi bir anlaşmazlık sebebiyle Kur'an'ın hükmüne tabi olmaları ve bu anlaşmazlığı Kur'an'ın gösterdiği yoldan gidermeleri istendiğinde, yahut onlara Hazreti Peygamber'in hakemliğine başvurmaları tavsiye olunduğunda, bunlar, ne Kur'an hükmüne ne de Hazreti Peygamber'in hükmüne rıza gösterirler ve onlardan hemen yüz çevirirler. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak Nisa suresinin 60-62. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Sana indirilen (Kur'an)'e ve senden önce indirilen (kitap) lere inandıklarını iddia eden (şu münafık) kimseleri görmüyor musun? Aslında (fesat ve dalalet kaynağı olan) tağutu inkâr etmekle emrolundukları halde, yine de onun önünde muhakeme olunmak istiyorlar. Şeytan da onları, (dönüşü olmayan) uzak bir sapıklığa düşürmek istiyor. Onlara, "Allah'ın indirdiği (Kur'an)'a ve Peygamber'e gelin." denildiği zaman, o münafıkların senden yüz çevirip kaçtıklarını da görüyorsun. Fakat kendilerine, kendi ellerinin sebep olduğu bir musibet gelip çattığı zaman, nasıl da "İyilikten ve arabulmaktan başka bir şey istemedik." diye Allah'a yemin ederek sana geliyorlar.".* Müfessirlerin naklettiklerine göre, bu konudaki ayetler, bir arazi meselesi üzerinde anlaşmazlığa düşen münafık Bişr ile bir Yahudi hakkında nazil olmuştur. Yahudi, anlaşmazlığın giderilmesi için Hazreti Peygamber'in hakemliğine başvurulmasını isterken, münafık Bişr, Peygamber'in kendilerine karşı olduğunu ileri sürerek Ka'b İbnu'l-Eşref'e gidilmesini talep etmiştir. Aynı konuda Mukatil ise, şunları söylemiştir: Bu ayet, münafık Bişr hakkında nazil olmuştur. Bişr ile aralarında çıkan bir anlaşmazlık sebebiyle bir Yahudi onu Hazreti Peygamber'e başvurmaları için davet etmiş, Bişr ise, Yahudiden Ka'b İbnu'l-Eşref'e gitmelerini istemiştir. Neticede Hazreti Peygamber'in hakemliğine başvurmuşlar, Hazreti Peygamber de, hak sahibi olması dolayısıyla Yahudi lehine karar vermiştir. Ancak Hazreti Peygamber'in hükmüne razı olmayan münafık, Ömer'in (ra) hakemliğine başvuralım, demiş ve ona gitmişlerdir. Ömer'in yanına vardıklarında Yahudi ona: Peygamber'e gittik; o da benim lehime hüküm verdi; ancak bu, onun hükmüne razı olmadı, demiştir. Ömer münafığa: Onun dediği gibi mi? diye sormuş, münafık, evet deyince, Ömer: O halde ben dö-

nünceye kadar bekleyin, diyerek evine gitmiş, biraz sonra da kılıcıyla dönerek münafığın boynunu vurmuş ve: Allah'ın ve Resulü (sas.)'in hükmüne rıza göstermeyenlere ben de böyle hükmederim, demştir.

49 Münafıklar, herhangi bir anlaşmazlığın giderilmesi için Hazreti Peygamber'e başvurulmasına rıza göstermeseler bile, kesinlikle haklı olduklarına inandıkları bir meselede Hazreti Peygamber'e başvurmakta herhangi bir tereddüt göstermiyorlardı. Çünkü yakinen biliyor ve inanıyorlardı ki Hazreti Peygamber, onların haklı oldukları bir meselede kendi lehlerine hüküm verecek, zerre miktarı da olsa hiçbir haksızlığa uğratılmayacaklardı. Onları Hazreti Peygamber'in hakemliğine başvurmaktan uzaklaştıran şey ise, kendilerinin haksız olduklarını bilmeleri ve bu haldeyken Hazreti Peygamber'den kendi lehlerine bir hükmün çıkmayacağına kesin inanmaları idi. Haksız da olsalar, kendi lehlerine hüküm verecek bir taraftar aramaları ve ona başvurmak istemeleri de bu sebepten idi.

50 Allah Teâlâ, münafıkların Hazreti Peygamber'in hakemliğine başvurmaktan ve onun hükmünü kabul etmekten nasıl kaçındıklarını beyan ettikten sonra, bu davranışlarının gerçek sebebini araştırmış ve bu sebebi açığa çıkarmak maksadıyla ortaya bazı sorular koyarak şöyle buyurmuştur: Onların, haksız olduklarını bilip dururken, Peygamber'in hakemliğine başvurmaktan kaçınmaları ve onun hükmüne rıza göstermemeleri, kalplerinde bulunan bir hastalık sebebiyle midir; yoksa onların dinden ve Peygamber'in Peygamberliğinden şüpheleri mi vardır; yahutta Allah'n ve Peygamber'inin kendilerine haksızlık edeceklerinden mi korkmaktadırlar? Gerçek olan şudur ki onların durumu, bu sorularla ortaya konan üç ihtimalden de uzak değildir. Onların kalblerinde, küfürden ve nifaktan kaynaklanan bir hastalık olduğu gibi, dinden ve Hazreti Peygamber'in Peygamberliğinden de şüphe içindedirler ve bu konulardaki gerçek inanç kalplerine hiç sinmemiştir. Gerçek böyle olunca, onların, Allah'ın ve Resulü (sas.)'in kendileri lehine karar vermeleri çok uzak bir ihtimaldir. Bütün bunlar bir tarafa, onların nasıl bir hal içinde olduklarını açıkça ortaya koyacak tek bir sıfat vardır; o da, onların gerçek manada zalim ve facir olmalarıdır. Zira ne Allah Teâlâ ne de O'nun Resulü Hazreti Muhammed (sas.), onların zannettikleri gibi, hiçbir surette başkalarına haksızlık etmezler; zira başkasına haksızlık etmek, ona zulmetmek demektir ki ne Allah Teâlâ ne de O'nun Resulü (sas.), asla zalim değillerdir. Asıl zulüm, onlara zulüm isnat ederek nefislerine küfür ile zulmetmektir; münafıkların yaptıkları da, bundan farklı bir şey değildir.

إِنَّمَا كَانَ قَوْلَ الْمُؤْمِنِينَ إِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ أَنْ يَقُولُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ۚ وَأُولَٰئِكَ
هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥١﴾ وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَخْشَ اللَّهَ وَيَتَّقْهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٥٢﴾ وَأَقْسَمُوا
بِاللَّهِ جَهْدَ أَيْمَانِهِمْ لَئِنْ أَمَرْتَهُمْ لَيَخْرُجُنَّ ۖ قُلْ لَا تُقْسِمُوا ۖ طَاعَةٌ مَعْرُوفَةٌ ۚ إِنَّ اللَّهَ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿٥٣﴾
قُلْ أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا عَلَيْهِ مَا حُمِّلَ وَعَلَيْكُمْ مَا حُمِّلْتُمْ ۖ وَإِنْ تُطِيعُوهُ
تَهْتَدُوا ۚ وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٥٤﴾

[51] Oysa aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamber'ine davet olunan müminlerin sözü ise, "İşittik ve itaat ettik." demeleridir. İşte kurtuluşa erenler de bunlardır.

[52] Kim, Allah'a ve Peygamber'ine itaat eder ve O'ndan korkar, sakınırsa, işte kurtuluşa erenler de bunlardır.

[53] (Ey Muhammed!) Kendilerine emrettiğin takdirde, savaşa mutlaka çıkacaklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yemin etmektedirler. Onlara de ki: "Yemin etmeyin. İtaatiniz (bizce) malumdur. Allah, elbette yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.".

[54] Yine de ki: "Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin; eğer yüz çevirirseniz (siz zararlı çıkarsınız); çünkü Peygamber, yüklendiği (tebliğ görevinden) sorumludur; siz ise, yüklendiğiniz (itaat)den sorumlusunuz. Eğer ona itaat ederseniz, hidayete erersiniz. Peygamber'e düşen apaçık beyan etmekten başka bir şey değildir.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, dilleriyle Allah'a ve Peygamber'ine iman ettiklerini söyleyen, fakat kalplerinde imanın zerresini bulundurmayan ve söylediklerinin zıttını işleyen bir grubu, yâni münafıkları bahis konusu ederek bunların belli başlı özelliklerini zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'ın ve Resulünün davetlerine icabet eden, Allah'ın dininden başka din aramayan gerçek müminlerin sıfatlarını ve takip etmeleri gereken yolu açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[51] Oysa aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamber'ine davet olunan müminlerin sözü ise, "İşittik ve itaat ettik." demeleridir. İşte kurtuluşa erenler de bunlardır.

[52] Kim, Allah'a ve Peygamber'ine itaat eder ve O'ndan korkar, sakınırsa, işte kurtuluşa erenler de bunlardır.

51 Allah'ın Kitabı'na ve Peygamber'inin sünnetine sıkı sıkıya bağlı kalan müminlere gelince, bunlar, herhangi bir anlaşmazlık halinde içlerinden biri, muhasımlarını Allah'ın ve Resulünün hükmüne uymaya davet ettiği zaman, muhasımları, işittik ve itaat ettik demekten başka hiçbir şey düşünmezler. İşte kurtuluşa erecek olanlar bunlardır. Allah'ın ve Resulünün emir ve nehiyleri karşısında müminlere düşen iş, bu emir ve nehiyleri dinlemek, sonra da onlara itaat ederek gereğini yapmaktır. Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 506) ve Tirmizî (*Sünen,*V. 44)'nin naklettiklerine göre, Resulullah (sas.), ashabına vaz-u nasihatta bulunmuş ve onlara: *"Size, Allah'tan korkmanızı ve işitip itaat etmenizi tavsiye ederim..."* buyurmuştur. Sahabî Ubâde İbnu's-Sâmit de, ölüm vakti gelince, kardeşinin oğlu Cunâde İbn Ebî Ümeyye'ye vasiyette bulunmuş ve: "Senin aleyhine ve lehine olan şeyleri sana haber vereyim mi?" demiş, Cunâde: "Evet." karşılığını verince sözüne şöyle devam etmiştir: "Senin görevin, zorluğunda ve kolaylığında, hoşlandığın ve hoşlanmadığın şeylerde ve kendin için seçtiklerinde, emir sahiplerini dinleyip onlara itaat etmen, keza dilini adaletle tutup iş sahipleriyle ihtilafa düşmemendir. Ancak Allah'a isyanı gerektirecek emirleri müstesna. Eğer sana, Allah'ın Kitabı'na muhalif bir şey emrederlerse, Allah'ın Kitabı'na uy. Gerçek olan şudur ki Allah'a itaatin olmadığı yerde İslam da yoktur..."

52 Allah Teâlâ, Allah'ı ve Resulünü dinleyip onlara itaat etmeyi emrettikten sonra, kurtuluşun ancak bunda olduğunu açıklamış ve "Kim Allah'a ve Resulüne itaat eder ve Allah'tan korkup sakınırsa, işte kurtuluşa erenler de bunlardır." buyurmuştur. Allah'a ve Resulüne itaat, ancak onların emir ve nehiylerine kusursuz bir şekilde uymakla mümkün olur. Bilindiği gibi, Allah'ın emir ve nehiylerinin topluca bulunduğu yer, Peygamber'ine indirdiği kitabı Kur'an-ı Kerim'dir. Hazreti Peygamber'in emir ve nehiylerinin kaynağı ise, bize sahih olarak nakledilen hadisleridir. İşte mümin olan bir kimsenin kurtuluşu, Allah'ın azabından korkarak ve O'na karşı gelmekten sakınarak Allah'ın Kur'an-ı Kerim'de,

Resulünün de sahih hadisleri arasında yer alan emir ve nehiylerine uymakla mümkün olur. Hiç kimse, bu emir ve nehiylere uymaksızın ne mümin olduğunu ileri sürebilir ne de kurtuluşa erenlerden olacağını iddia edebilir.

[53] (Ey Muhammed!) Kendilerine emrettiğin takdirde, savaşa mutlaka çıkacaklarına dair bütün güçleriyle Allah'a yemin etmektedirler. Onlara de ki: "Yemin etmeyin. İtaatiniz (bizce) malumdur. Allah, elbette yaptıklarınızdan hakkıyla haberdardır.".

[54] Yine de ki: "Allah'a itaat edin; Peygamber'e de itaat edin; eğer yüz çevirirseniz (siz zararlı çıkarsınız); çünkü Peygamber, yüklendiği (tebliğ görevinden) sorumludur; siz ise, yüklendiğiniz (itaat) den sorumlusunuz. Eğer ona itaat ederseniz, hidayete erersiniz. Peygamber'e düşen apaçık beyan etmekten başka bir şey değildir.".

53 Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Allah'a ve Peygamber'ine iman ettiklerini söyleyen, fakat kalplerinde imanın zerresine bile yer vermeyerek söylediklerinin zıttını işleyen münafıkların belli başlı özelliklerini, sonra da bunu takip eden ayetlerinde, Allah'ın ve Resulünün davetlerine icabet eden ve Allah'ın dininden başka din aramayan gerçek müminlerin sıfatlarını açıkladıktan sonra, bu ayetinde münafıkların müminler karşısındaki durumlarını tekrar bahis konusu etmiş ve özellikle onların yalancılıklarını ortaya koymak için şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Sen münafıklara Allah yolunda cihad edenlerle birlikte cihada çıkmalarını emrettiğin zaman, onlar senin emrine uyarak cihada çıkacaklarını söylerler; hatta yemin ederek ve yeminlerinde de mübalağaya kaçarak: Allah'a yemin ederiz ki eğer sen bize yurdumuzdan, mallarımızdan ve kadınlarımızdan ayrılmamızı ve cihada çıkmamızı emredersen, biz de senin emrine uyarak her şeyimizi terkeder, cihada çıkarız, derler. Onların bu çeşit yalan beyanları, Haşr suresinin 11-12. ayetlerinde de zikredilmiş ve Yahudilere verdikleri söz bahis konusu edilerek onlara nasıl yalan söyledikleri açıklanmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Şu münafıklık edenleri görmüyor musun? Kitap ehlinden inkâr eden Yahudilere diyorlar ki: "Eğer siz yurdunuzdan çıkarılacak olursanız, muhakkak biz de sizinle beraber çıkarız. Size karşı hiç kimseye itaat etmeyiz. Sizinle savaşırlarsa mutlaka size yardım ederiz.". Allah şahitlik eder ki onlar, muhakkak yalancıdırlar. Onlar gerçekten çıkarılsalar, münafıklar onlarla beraber asla çıkmazlar; onlarla savaşılsa, onlara asla yardım etmezler. Onlara yardım etseler bile, arkalarını dönüp kaçarlar; sonra da kendilerine bir daha yardım edilmez.".*

Ancak Allah Teâlâ, onların yalana dayanan bu sözlerini reddetmek için Peygamber'ine hitap etmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Onlara de ki: Yemin etmeyin. Sizin itaatiniz, sadece dillerinizle yaptığınız, fakat kalbinizle tasdik etmediğiniz ve fiiliyata geçirmediğiniz bilinen bir itaattir. Siz ne zaman yemin etmişseniz, bunun arkası hep yalan çıkmıştır. Tevbe suresinin 96. ayetinde de onlardan söz edilirken açıklandığı gibi, *"Kendilerinden hoşnut olmanız için size yemin etmektedirler. Halbuki siz onlardan hoşnut olsanız bile, Allah fasık kimselerden asla hoşlanmaz."*. Keza Mücâdele suresinin 16. ayetinde de bu husus açıkça ifade edilmiş ve Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yeminlerini kalkan edinmişler ve böylece insanları Allah'ın yolundan saptırmışlardır. Onlar için zelil edici bir azap vardır."*. Allah Teâlâ'nın yeminle ilgili bu beyanı, şu hususu açıkça göstermektedir ki yalan yere yemin etmek, hiçbir surette caiz olmayan bir davranıştır. Eğer bu caiz bir şey olsaydı, Allah Teâlâ münafıkları böyle bir davranıştan asla menetmezdi.

Allah Teâlâ, münafıkların yalancılıklarını bütün açıklığıyla ortaya koyduktan sonra, onların açık ve kapalı bütün davranışlarını bildiğini, kimin yalan, kimin doğru söylediğini ve hiçbir şe-

yin kendisine gizli kalmadığını haber vermiş, sonra da onları hak olan yola davet etmek için Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur:

54 Ey Muhammed! O münafıklara de ki: Allah'ın Kitabı'na ve Resulünün sünnetine tqbi olun ve onların emir ve nehiylerine uyun. Eğer yine de Allah'ın ve Resulünün taatından yüz çevirecek olursanız, şunu iyice bilin ki Peygamber, risaletin tebliğ ve tebyini ile görevlidir ve bundan sorumludur. Siz de, onun size tebliğ ettiklerine uyup onları aynen uygulamaktan sorumlusunuz. Eğer siz, ona itaat eder ve onun size tebliğ ettiği emir ve nehiylere uyarsanız, doğru yolu bulmuş olursunuz. Zira o, yalnız Allah'ın hak olan yoluna davet eder. Zaten onun görevi, Rabbinin kendisine indirdiklerini apaçık tebliğ etmekten başka bir şey değildir.

وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْاَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِهِمْ ۪ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي ارْتَضٰى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ اَمْنًا ۜ يَعْبُدُونَنِي لَا يُشْرِكُونَ
بِي شَيْـًٔا ۜ وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذٰلِكَ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ ﴿٥٥﴾ وَاَقِيمُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتُوا الزَّكٰوةَ وَاَطِيعُوا
الرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٥٦﴾ لَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ ۚ وَمَاْوٰيهُمُ النَّارُ ۜ وَلَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿٥٧﴾

[55] Allah, içinizden iman edenlere ve iyi iş işleyenlere, kendilerinden öncekileri hükümran kıldığı gibi, onları da yeryüzünde hükümran kılacağını, kendileri için hoşnut olduğu dinlerini, yine onlar için iyice yerleştireceğini ve korkulu hallerini güvene çevireceğini vaadetmiştir. Çünkü onlar, yalnız bana ibadet ederler ve hiçbir şeyi bana şirk koşmazlar. Bundan sonra her kim küfrederse, işte asıl fasık olanlar onlardır.

[56] (Ey Müslümanlar!) Namazı dosdoğru kılın; zekatı verin ve Peygamber'e itaat edin ki rahmet olunasınız.

[57] (Ey Muhammed!) Küfredenlerin yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak kimseler olduklarını sanma; onların varacakları yer ateştir. Ne kötü bir gidiştir o!..

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, taattan sözederek Allah'ın ve Resulünün davetlerine icabet eden ve Allah'ın dininden başka din aramayan gerçek müminlerin sıfatlarını ve takip etmeleri gereken yolu açıkladıktan ve bu yolun Peygamber'ine itaat etmek olduğunu, zira onun başlıca görevinin Allah'ın kendisine indirdiği emir ve nehiylerini kullarına tebliğ etmekten başka bir şey olmadığını ve ona kim itaat ederse hidayete ereceğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'ine itaat eden müminleri yeryüzünün halifeleri olarak hükümran kılacağını, dinlerini bütün dinlere üstün kılıp üzerlerinden her türlü düşman korkusunu gidererek onları emniyet içinde bulunduracağını vaadetmiş, sonra da, hem kendilerine ihsan edilen bütün bu nimetlere şükretmiş olmak hem de Allah'ın rahmetine nail olmak için namazlarını kılıp zekatlarını vermelerini, Peygamber'ine de itaat etmelerini emrederek Allah'ı hiçbir surette aciz bırakamayacak olan kafirlerin şerrinden emin olarak yaşamalarını tavsiyesinde bulunmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[55] Allah, içinizden iman edenlere ve iyi iş işleyenlere, kendilerinden öncekileri hükümran kıldığı gibi, onları da yeryüzünde hükümran kılacağını, kendileri için hoşnut olduğu dinlerini, yine onlar için iyice yerleştireceğini ve korkulu hallerini güvene çevireceğini vaadetmiştir. Çünkü onlar, yalnız bana ibadet ederler ve hiçbir şeyi bana şirk koşmazlar. Bundan sonra her kim küfrederse, işte asıl fasık olanlar onlardır.

55 Allah Teâlâ, Allah'a ve Resulüne iman eden ve salih amel işleyen Müslümanlara vaadediyor ki Peygamber'inin ümmeti olan bu Müslümanlar, imanın gereklerini kusursuz yerine getirdikleri takdirde, Allah onlardan razı olacak ve onları yeryüzünün halifeleri yaparak diğer bütün milletlere üstün kılacak, kendileri için rıza gösterdiği İslam dinini, yeryüzünün dört bir yanına yayacaktır. Nitekim Allah Teâlâ'nın bu vaadi, İslam'ın daha başlangıcında gerçekleşmiş ve Hazreti Peygamber'e inanan ve ona bağlanan belirli sayıdaki Müslüman, hem müşriklerin zulmünden kurtulmak hem de İslam'ı daha uygun şartlarda tebliğ edip yayabilmek için, Hazreti Peygamber'le birlikte Mekke'den Medine'ye Hicret etmişlerdir. Hazreti Peygamber henüz hayatta iken Mekke'yi terketmek zorunda kalan bu Müslümanlar, çok geçmeden Mekke'yi fethetmişler, bunun ardından, başlarında yine Hazreti Peygamber olduğu halde, Hayber'i, Bahreyn'i, Arap Yarımadası'nın diğer beldelerini ve Yemen'i ele geçirmişler, Hecer Mecusilerinden ve Şam yöresinin bir kısmından cizye almışlardır. Hazreti Peygamber'in kumandasındaki İslam ordularının kısa zamanda kazandığı bu zaferler, Rum Kralı Hirakl'ı ve Mısır hâkimi Mukavkıs'ı, Umman Kralını ve Yemen Kralı Necaşi'yi dize getirmiş ve hepsi de Hazreti Peygamber'e hediyeler göndermişlerdir. Hazreti Peygamber'in vefatından sonra yerine halife olarak seçilen Ebû Bekr es-Sıddık (ra) zamanında ordunun başına getirilen kumandan Hâlid İbn Velîd (ra), İran'ın büyük bir bölümünü fethetmiş, Ebû Ubeyde (ra) komutasındaki başka bir İslam ordusu Şam'a girerken, Amr İbnu'l-Âs komutasındaki bir ordu da Mısır' ı almıştır. Böylece Hulefa-i Raşidin devrinde, şarkta ve garpta, Fürs ve Rum hükümranlığına son verilmiş ve ülkeleri fethedilmiştir. Hulefa-i Raşidin'i takip eden devirlerde, Şam'da ve Endülüs'te kurulan Emevi Hilafeti, bunu takiben kurulan Abbasi Hilafeti, daha sonraları kurulan Osmanlı Hilafeti, Allah Teâlâ'nın Müslümanlara bu vaadiyle gerçekleşen yeryüzü hükümranlığının apaçık birer örneğidir. Allah Teâlâ, Müslümanlar için gerçekleştirdiği bu vaadinin kısa bir açıklamasını, Enfâl suresinin 26. ayetinde de yapmış ve şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde sayıca az ve zayıf olup halkın sizi sürüp çıkarmasından korkuyordunuz ki şükredesiniz diye, Allah'ın sizi barındırışını, yardımıyla sizi destekleyişini ve temiz şeylerden size rızık verişini hatırlayın."*. Bu vaadin nasıl ve ne şekilde gerçekleştiği ise, yine aynı surenin 15-18. ayetlerinde şöyle açıklanmıştır: *"Ey iman edenler! Küfredenlerle toplu halde karşılaştığınız zaman, onlara arkanızı dönüp kaçmayın. Savaş için yer değiştiren, yahut başka bir birliğe katılan dışında kim arkasını onlara dönüp kaçarsa, Allah'ın gazabına uğrar; onun yeri cehennemdir. Ne kötü akibet. (Ey müminler! Az sayınızla pek çok düşman öldürdüğünüz zaman, aslında) onları siz öldürmediniz; fakat onları Allah öldürmüştür. Keza (yüzlerine bir avuç toprak) attığında da sen atmadın; fakat müminleri güzel bir imtihanla denemek için Allah attı. Allah, şüphesiz, hakkıyla işiten, hakkıyla bilendir. İşte böyle.. Allah, muhakkak ki kafirlerin tuzaklarını zayıflatır."*.

Allah Teâlâ, imanları sayesinde Müslümanları kuvvetlendirip fetihlerle ülkelerini genişletmeyi ve diğer milletlere üstün kılmayı vaadedip bu vaadini gerçekleştirdiği gibi, onlar için seçip rıza gösterdiği dinlerini de yeryüzünde yayıp sabitleştireceğini vaadetmiş ve bu vaadini de gerçekleştirmiştir. Bugün temeli Kur'an ve Sünnet olan ve her türlü hurafeden ve şirk kaynağı olmaktan uzak bulunan bu din, yeryüzünün dört bir yanın-

da, iman sahiplerinin en kuvvetli ve yegane dayanağı olarak hükmünü sürdürmektedir. Bilinen bir gerçektir ki bugün yeryüzünde İlahi din olarak kabul edilen gerek Yahudilik ve gerekse Hıristiyanlık, daha İslam'dan önce İlahî olma vasfını yitirmiş, Kur'an ve Sünnet'e dayalı İslam'ın gelişiyle de hükmen neshedilmişlerdir. Her ne kadar bugün bu dinlerin mensupları da dünyanın dört bir tarafına yayılmış olsalar bile, hepsinin de batıl birer yol üzerinde oldukları açıkça bilinmektedir. Bunun en açık ve en kesin delili de, Allah Teâlâ'nın Tevbe suresinin 30-31. ayetlerinde yer alan şu kavl-i şerifidir: *"Yahudiler, "Üzeyr, Allah'ın oğludur." demişler, Hıristiyanlar da "Mesih Allah'ın oğludur." demişlerdir. Bu, onların kendi ağızlarıyla geveledikleri sözleridir ki kendilerinden önceki kafirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah, onları katletsin; nasıl da uyduruyorlar. Onlar, Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem'in oğlu Mesih'i kendilerine Rab edinmişler. Halbuki onlar da tek bir İlaha ibadet etmekten başka bir şeyle emrolunmamışlardı. Zira O'ndan başka İlah yoktur. O, onların şirk koştuklarından münezzehtir."*.

Allah Teâlâ, Müslümanları kuvvetlendirip dinlerini sabitleştirdikten sonra, hallerini düzeltmeyi ve korkularını giderip güven içinde yaşamalarını da vaadetmiş ve diğerleri gibi bu vaadini de gerçekleştirmiştir. Gerek Hazreti Peygamber hayatta iken gerek vefatından sonraki Hulefa-i Raşidin devrinde ve gerekse daha sonra çeşitli ülkelerde kurulan İslam devletleri idaresindeki Müslümanlar, daima fetihlerin kazandırdığı yeni ülkelerle ve çeşitli zenginliklerle güvenlerini artırmışlar ve çeşitli sıkıntıların sebep olabileceği korkudan uzak bir hayat yaşamışlardır. İşte, Allah Teâlâ'nın mümin kullarına olan bu vaadlerinin birbiri arkasına gerçekleşmesi, onların, Allah'ı yegane İlah ve Rab, Muhammed (sas.) O'nun son Peygamber'i, Kur'an'ı da bu Peygamber'ine indirilen ve tek bir harfi bile tahrife uğramayan son kitabı olarak kabul etmeleri ve Allah'tan başka hiçbir İlah tanımayıp yalnız Allah'a ibadet etmeleri, hiçbir şeyi O'na şirk koşmamaları dolayısıyladır ve onlara, Rablerinin dünyadaki en büyük ihsanıdır. İşte bütün bu gerçekler bilinip dururken, kim Rablerinin kendilerine ihsan ettiği bu nimetleri inkâr eder, yahut kendilerini yücelten dinlerinden yüzçevirip irtidat ederse, işte asıl fasıklar bunlardır. Allah'ın dünya ve Ahiret'teki en şiddetli azabı da bunlar içindir.

[56] (Ey Müslümanlar!) Namazı dosdoğru kılın; zekatı verin ve Peygamber'e itaat edin ki rahmet olunasınız.

[57] (Ey Muhammed!) Küfredenlerin yeryüzünde Allah'ı aciz bırakacak kimseler olduklarını sanma; onların varacakları yer ateştir. Ne kötü bir gidiştir o!..

56 Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinin son ibaresinde, mümin kullarının yalnız Allah'a ibadet ettiklerini ve O'na hiçbir şeyi şirk koşmadıklarını beyan ettikten sonra, bu ayetinde, ibadetin en önemli göstergesi olan namazı hatırlatmış ve onlara, namazlarını hiç kusur etmeden vaktinde kılmalarını, muhtaç olanların ihtiyaçlarını karşılamak için üzerlerine farz kılınmış olan zekatı vermelerini ve Resulullah (sas.)'in emir ve nehiylerine uyarak ona itaat etmelerini emretmiştir. Zira Allah'ın mümin kullarının başlıca özellikleri bunlardır. Tevbe suresinin 71. ayetinde de aynı özelliklerin zikredildiğini görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Mümin erkekler ve mümin kadınlar da birbirlerinin dostları olup iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar. Namazı dosdoğru kılar, zekatı verirler. Allah'a ve Resulüne itaat ederler. İşte Allah bunlara rahmet edecektir. Allah, Aziz'dir; Hakim'dir."*. İşte müminler, Allah'ın bu emirlerine uydukları takdirde, O'nun rahmetine kavuşacaklar ve yine Tevbe suresinin 72. ayetinde ifade edildiği gibi, ebedî kurtuluşa ereceklerdir. Bu ayetinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah, mümin erkek ve mümin kadınlara içinde daimi kalacakları, (ağaçları) altından ırmak-*

lar akan cennetler, Adn cennetlerinde güzel meskenler vaadetmiştir. Allah'ın hoşnutluğu ise, çok daha büyüktür. İşte, en büyük kurtuluş da budur.".

57 Allah Teâlâ, namaz kılarak Allah'a ibadet eden, zekatını veren ve Peygamber'ine itaat eden mümin kullarını rahmetiyle mükafatlandıracağını vaadettikten sonra, Peygamber'ine hitap ederek, Allah'a ibadet etmekten, zekatını vermekten ve Peygamber'ine itaat etmekten yüz çeviren kafirleri bahis konusu etmiş ve bunların, küfürden ibaret olan fiil ve davranışlarıyla Allah'ı asla aciz bırakamayacaklarını, küfürleri sebebiyle Allah'ın onları helak etmeyi murat etmesi halinde buna karşı çıkamayacaklarını ve kendilerini bu akibetten hiçbir surette kurtaramayacaklarını haber vermiştir. Zira Allah, her şeyi yapmaya kadirdir. Emirlerine itaat etmeyen ve Peygamber'ine karşı gelen kafirleri, dünyada başlarına açlık, hastalık, ruhi bunalım, sel, deprem, yangın ve bunun gibi çeşitli musibet veya felaketler vererek cezalandırır. Ahiret'te ise, bunların gidecekleri yer, cehennem ateşidir. Dünyada iken bunlar, kimlere bel bağlamış veya nelere güvenmiş olurlarsa olsunlar; bunlardan hiçbirinin gücü, onları bu akibetten kurtarmaya yeterli olmayacaktır. Bu ne kötü bir akibettir..

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لِيَسْتَأْذِنْكُمُ الَّذِينَ مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ وَالَّذِينَ لَمْ يَبْلُغُوا الْحُلُمَ مِنْكُمْ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ ۚ مِنْ قَبْلِ صَلَاةِ الْفَجْرِ وَحِينَ تَضَعُونَ ثِيَابَكُمْ مِنَ الظَّهِيرَةِ وَمِنْ بَعْدِ صَلَاةِ الْعِشَاءِ ۚ ثَلَاثُ عَوْرَاتٍ لَكُمْ ۚ لَيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ ۚ طَوَّافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَىٰ بَعْضٍ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ ۚ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٨﴾ وَإِذَا بَلَغَ الْأَطْفَالُ مِنْكُمُ الْحُلُمَ فَلْيَسْتَأْذِنُوا كَمَا اسْتَأْذَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ آيَاتِهِ ۗ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٥٩﴾ وَالْقَوَاعِدُ مِنَ النِّسَاءِ اللَّاتِي لَا يَرْجُونَ نِكَاحًا فَلَيْسَ عَلَيْهِنَّ جُنَاحٌ أَنْ يَضَعْنَ ثِيَابَهُنَّ غَيْرَ مُتَبَرِّجَاتٍ بِزِينَةٍ ۖ وَأَنْ يَسْتَعْفِفْنَ خَيْرٌ لَهُنَّ ۗ وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٦٠﴾

[58] Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunan köle, cariye veya hizmetçilerinizle, içinizden ergenlik çağına erişmemiş olanlar, (odanıza girebilmek için) sizden üç defa izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle sıcağının bastırdığı vakit elbisenizi çıkarıp koyduğunuzda ve bir de yatsı namazından sonra. Bunlar, sizin çıplak bulunabileceğiniz üç vakittir. Bunun dışındaki vakitlerde, sizin yanınıza girip çıkmalarında, gerek size ve gerekse onlara bir günâh yoktur. Allah, ayetlerini size işte böyle açıklar. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

[59] Çocuklarınız ergenlik çağına eriştikleri vakit de, büyüklerinin izin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah, ayetlerini size böyle açıklar. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

[60] Evlenme ümidi kalmamış yaşlı kadınların ziynetlerini açığa vurmaksızın üstlüklerini çıkarmalarında, üzerlerine herhangi bir günah yoktur. Fakat sakınıp örtünmeleri, kendileri için daha hayırlıdır. Allah, hakkıyla işitendir; hakkıyla bilendir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ın varlığı ve birliği, hudutsuz kudreti, Allah'a ve Resulüne itaatın vücubu, itaat edenlere vaadedilen güzel akibetle yüz çeviren ve küfredenler için hazırlanan kötü akibet gibi ilahiyata müteallik çeşitli ahkamı zikrettikten sonra, bu ayetlerinde, surenin baş taraflarında bahis konusu edilen yabancı kimselerin kendi evleri dışındaki evlere girmek için izin talebinde bulunmalarının vücubu ile tesettürün vücubu gibi konuların devamı olmak üzere, yakın akrabadan bazısının bazısından izin talebiyle bazı yaşlı kimselerin üstlüklerini üzerlerinden çıkartmalarıyla ilgili ahkamı açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[58] Ey iman edenler! Ellerinizin altında bulunan köle, cariye veya hizmetçilerinizle, içinizden ergenlik çağına erişmemiş olanlar, (odanıza girebilmek için) sizden üç defa izin istesinler: Sabah namazından önce, öğle sıcağının bastırdığı vakit elbisenizi çıkarıp koyduğunuzda ve bir de yatsı namazından sonra. Bunlar, sizin çıplak bulunabileceğiniz üç vakittir. Bunun dışındaki vakitlerde, sizin yanınıza girip çıkmalarında, gerek size ve gerekse onlara bir günah yoktur. Allah, ayetlerini size işte böyle açıklar. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

[59] Çocuklarınız ergenlik çağına eriştikleri vakit de, büyüklerinin izin istedikleri gibi izin istesinler. İşte Allah, ayetlerini size böyle açıklar. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

[60] Evlenme ümidi kalmamış yaşlı kadınların ziynetlerini açığa vurmaksızın üstlüklerini çıkarmalarında, üzerlerine herhangi bir günah yoktur. Fakat sakınıp örtünmeleri, kendileri için daha hayırlıdır. Allah, hakkıyla işitendir; hakkıyla bilendir.

58 Ey Allah'a ve Resulüne iman eden mümin erkekler ve mümin kadınlar! Ellerinizin altında bulunan köle, cariye ve hizmetçilerle henüz bülûğ çağına ermemiş küçük çocukların, sizin için mahrem sayılan üç vakitte yanınıza girmek için sizden izin almaları gerekir.

1) Bu vakitlerin ilki, sabah namazından önceki vakittir. Bu vakit, sizin henüz uykuda olduğunuz veya uyanık olsanız bile henüz yatakta bulunduğunuz bir vakittir. Bu vakitte sizin avret yerlerinizin açık olması, yahut çıplak bir halde bulunmanız mümkündür ve aile fertlerinden herhangi birinin, yanınıza aniden girmesi ve sizi bu halde görmesi, hoş karşılanacak bir durum değildir. Bu sebeple yanınıza girecek olanların sizden izin istemeleri gerekir.

2) İkinci vakit öğle vakti olup, rahatlamak için iş elbisenizi üzerinizden çıkarıp dinlenmek, yahut yorgunluğunuzu üzerinizden atmak için bir süre uyumak istediğiniz kaylule vaktidir. Bu vakitte de izin alınmaksızın yanınıza aniden girilmesi, sizi güç durumlara sokabilir.

3) Üçüncü vakit de yatsı vaktidir. Bu vakit, sizin günlük elbisenizi üzerinizden attığınız ve yatmak için hazırlandığınız, yahutta yatağa girdiğiniz bir vakittir. Bu vakitte de yanınıza izinsiz girilmesi hiçbir surette uygun değildir.

Köle, cariye veya hizmetçilerle, aileden olan ergenlik çağına henüz girmemiş küçük yaştaki çocukların, mahrem olan odalara girebilmek için içeridekilerden izin istemeleriyle ilgili ayet-i kerimedeki emrin zahiri, vücub ifade ederse de büyük çoğunluk, bunun hedefinin güzel ahlak ve adabı öğretmek olduğunu ve dolayısıyla mendub sayıldığını ileri sürmüşlerdir. Buna göre, zikredilenlerden herhangi biri odaya izinsiz girmiş olsa, günah işlemiş olmaz. Bazıları da sahabe ve tabiundan pek çok kimsenin, ayet-i kerimede mahrem olarak zikredilen üç vakitle ilgili izin emrinin hilafına hareket etmeleri dolayısıyla, bu emrin mensuh olduğunu ileri sürmüşlerdir. Ancak sahih olan görüşe göre izin emri mensuh değil, muhkemdir.

Allah Teâlâ, üç mahrem vakti zikredip bu vakit-

lerde köle, cariye ve küçük çocukların ana-baba odalarına girebilmek için izin istemelerini emrettikten sonra, bu üç vaktin dışında kalan vakitlerde, odalara izinsiz girip çıkmanın hiçbir mahzuru bulunmadığını zikretmştir. Zira bunların başlıca göevleri, aileye hizmet etmek ve onların ev içindeki her çeşit işlerini kolaylaştırmaktır. Bu da, daima onlarla birarada bulunmak ve yanlarına girip çıkmakla yürütülebilecek işlerdir. Bir ailenin hizmetçisinin başka bir ailenin yanına sıkça girip çıkması hoş karşılanmasa bile o hizmetçinin hizmetini gördüğü aile yanına girip çıkması böyle değildir. Nitekim Ebû Dâvûd (*Sünen,* I. 18), Tirmizî (*Sünen,* I. 154), İbn Mâce (*Sünen,* I. 150) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 296, 303, 309) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber, kedi hakkında şöyle buyurmuştur: *"O, necis bir hayvan değildir; zira sizin yanınıza sık sık girip çıkanlardandır."*.

Allah Teâlâ, güzel ahlak ve adaba delalet eden bu ayetiyle, insanlara en güzel ahlak ve adabı talim ettikten veya onlara bu konuda layık olan en güzel davranışı öğrettikten sonra, *"Allah, ayetlerini size işte böyle açıklar."* buyurmuştur ki bu, gerek iman ve ibadete taalluk etsin ve gerekse ahlak ve adaba müteallik olsun, dinî ahkamla ilgili bütün ayetlerinin en belirgin özelliğidir. Çünkü kullarının hallerini, nelerin onlar için daha uygun ve nelerin daha uygunsuz olduğunu en iyi bilen ve bu hallerine göre alınması gereken tedbirleri tespit ve tayin ederek onlara bunu açıklayan yalnız Allah Teâlâ'dır.

59 Allah Teâlâ, ergenlik çağına ermemiş olan küçük çocukların da köle ve cariyeler gibi üç mahrem vakitte ana-babalarının yanına izin alarak girmelerini emrettikten sonra, bu ayetinde, çocukların ergenlik çağına girmeleri halinde, diğer yabancılar gibi üç vakit dışında da olsa, ana-babalarının yanına girmek için izin istemelerinin vacip olduğunu beyan etmiştir. Ergenlik çağına girmemiş olan küçük çocuklar, bu surenin 31. ayetinde, mümin kadınların, ziynetlerini göstermelerinde bir sakınca bulunmayanlar zikredilirken kendilerinden söz edilen *"Kadınların avret yerlerini henüz bilmeyen çocuklar"*dır. Bu çocuklar, kadınların avret yerlerini bilip anlayacak bir yaşa geldikleri zaman, sair yabancılar gibi onlara da izin almak vacip olur. Ayet-i kerimede, sadece büluğ çağına ermiş çocuklar zikredilmiş, fakat köle ve cariyeler üzerinde daha önceki üç vakitte izin alarak girmeleriyle ilgili hüküm aynen baki kaldığı için, bu ayet-i kerimede onlardan söz edilmemiştir; zira bunların büyükleri ve küçükleri hakkındaki hüküm birdir.

Ekserî ulemaya göre büluğ çağının başlangıcı, ya ihtilam görmeye başladığı zamandır; yahutta onbeş yaşına girdiği senedir. Nitekim bu konuda gelen haberlerden öğrenildiğine göre, İbn Ömer (ra), Uhud'a katılmak üzere Hazreti Peygamber'e arzolunduğunda, Hazreti Peygamber bunu tecviz etmemiştir; çünkü bu sıralarda İbn Ömer (ra) henüz ondört yaşında idi. Fakat Hendek Savaşı için arzolunduğunda bunu tecviz etmiştir ki bu sıralarda o, onbeş yaşına girmiş bulunuyordu. Ebû Hanîfe ise, erkek çocuklar için büluğ çağını onsekiz; kız çocukları için ise, onyedi yaş olarak belirlemiştir; zira kız çocukları, erkek çocuklarına oranla çok daha çabuk gelişirler.

Allah Teâlâ, ergenlik çağına ermiş çocuklarla ilgili bu hükmünü de açıkladıktan sonra, bir evvelki ayet-i kerimede olduğu gibi, ahkam vaazıyla kullarına yaptığı bu ihsanı tekit için *"Allah, ayetlerini size böyle açıklar. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir."* buyurmuş ve kullarının hallerini ve ihtiyaçlarını en iyi bilenin O olması dolayısıyla, takip etmeleri gereken yol ile sakınmaları gereken yolu açıklayıp bunları birer birer hükme bağlayanın yine kendisi olduğunu beyan etmiştir.

60 Allah Teâlâ, gerek çocuklar gerekse henüz dünyadan elini ayağını çekmemiş olan ve genç sayılabilen kadın ve erkekler hakkındaki hükümleri açıkladıktan sonra, bu ayetinde, hayızdan kesilmiş ve artık çocuk yapma ümidi kal-

mamış, bekar veya dul olsalar bile evlenmek için bütün arzu ve isteklerini yitirmiş olan kadınları bahis konusu etmiş ve bunların biraz da hafiflemek maksadıyla yabancı erkekler yanında başörtüleri üzerine de çektikleri dış elbiselerini çıkarmalarında hiçbir sakınca bulunmadığını açıklamıştır. Yabancı erkekler yanında, dış elbiselerin çıkartılmasında hiçbir sakınca bulunmadığı açıklanırken; bunun, ziynet yerlerinin de açılabileceği manasında anlaşılmaması için, ayet-i kerimede, *"Ziynetlerini açığa vurmaksızın"* kaydına yer verilmiştir ki bu, yaşlı da olsalar, kadınların başörtülerini atmalarının hiçbir surette caiz olmadığını teyit eder. Nitekim yaşlı kadınların ziynetlerini açığa vurmaksızın üzerlerindeki örtüleri çıkartabileceklerine izin verilmiş olmakla beraber, iffetlerini korumak için örtünmelerinin daha hayırlı olacağı ifade edilmiştir ki bu da başörtüleri için ikinci bir teyit sayılır.

Allah, hiç şüphesiz, kadınların gerek kendi aralarında yaptıkları konuşmaları gerekse erkeklerle olan konuşmalarını işittiği gibi, bu konuşmalardaki maksatlarını da yakinen bilir. Hiçbir şey O'na gizli değildir.

لَيْسَ عَلَى الْاَعْمٰى حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْاَعْرَجِ حَرَجٌ وَّلَا عَلَى الْمَرِيْضِ حَرَجٌ وَّلَا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ اَنْ تَاْكُلُوْا مِنْ
بُيُوْتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اٰبَآئِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اُمَّهٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اِخْوَانِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخَوٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَعْمَامِكُمْ
اَوْ بُيُوْتِ عَمّٰتِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ اَخْوَالِكُمْ اَوْ بُيُوْتِ خَالٰتِكُمْ اَوْ مَا مَلَكْتُمْ مَّفَاتِحَهٗٓ اَوْ صَدِيْقِكُمْ ؕ
لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ اَنْ تَاْكُلُوْا جَمِيْعًا اَوْ اَشْتَاتًا ؕ فَاِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوْتًا فَسَلِّمُوْا عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ تَحِيَّةً مِّنْ
عِنْدِ اللّٰهِ مُبٰرَكَةً طَيِّبَةً ؕ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمُ الْاٰيٰتِ لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُوْنَ ﴿٦١﴾

[61] Köre bir sorumluluk yoktur; topala ve hastaya da bir sorumluluk yoktur. Keza size de kendi evinizde yemenizde, yahut babalarınızın evlerinde, yahut annelerinizin evlerinde, yahut erkek kardeşlerinizin evlerinde, yahut kız kardeşlerinizin evlerinde, yahut amcalarınızın evlerinde, yahut halalarınızın evlerinde, yahut dayılarınızın evlerinde, yahut teyzelerinizin evlerinde, yahut anahtarları elinizde bulunan kahyası olduğunuz evlerde, yahutta arkadaşınızın evinde yemenizde bir günah yoktur. Topluca veya ayrı ayrı yemenizde de size bir günâh yoktur. Evlere girdiğiniz zaman, kendinizden olan içeridekilere, Allah katından esenlik, bereket ve iyilik dileyerek selam verin. İşte Allah, aklınızı kullanasınız diye size ayetlerini böyle açıklar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, köle, cariye ve büluğ çağına girmemiş çocukların üç vakit dışında evlere izinsiz girebileceklerini, hayızdan kesilmiş yaşlı kadınların, yabancılar yanında ziynet yerlerini göstermeksizin çarşaf ve manto gibi üstlüklerini çıkartabileceklerini açıkladıktan sonra, bu ayetinde özür sahiplerinin izinsiz cihaddan geri kalabileceklerini ve ayet-i kerimede ayrı ayrı zikredilen evlerde, sahiplerinin rıza göstereceklerini bilmeleri halinde yemek yiyebileceklerini beyan etmiştir.

Müfessirler, ayet-i kerimenin nüzul sebebi hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Bir görüşe göre bu ayet, Hazreti Peygamber'le birlikte bir sefere çıkan Müslümanların, evlerinin anahtarlarını kör, topal ve hasta gibi özürlü kimselere bırakmaları ve muhtaç oldukları takdirde evde bulunan yiyeceklerden yemelerine izin vermeleri, buna karşılık özürlü kimselerin, bu iznin gö-

nülden olup olmadığını bilmedikleri için o yiyeceklere hiç el sürmemeleri üzerine nazil olmuş ve bu ayetiyle Allah Teâlâ, evde kalanların o yiyecekleri yemelerinde hiçbir günah bulunmadığını beyan etmiştir.

Diğer bir görüşe göre ayet-i kerime, cihadla ilgili olarak nazil olmuş ve İbn Ummi Mektûm gibi âmâ olan, yahut başka özürleri bulunan kimselerin cihadı terketmelerinde herhangi bir mahzur veya günah bulunmadığını beyan ettiği gibi, böyle kimselerin ayette zikredilen evlerde yemek yemelerine de izin vermiştir.

Üçüncü bir görüş de İbn Abbâs'tan (ra) nakledilmiştir. O demiştir ki: Allah Teâlâ, Bakara suresinin *"Aranızda, birbirinizin mallarını bile bile, haksızlıkla yemeyin ve insanların mallarından bir kısmını günahı gerektirecek şekilde yemek için hâkimlere onu peşkeş çekmeyin."* mealindeki 188. ayetini indirince, Müslümanlar: Allah, birbirimizin mallarını haksız yollardan yememizi yasaklamıştır. Yiyecek de malların en hayırlısıdır ve dolayısıyla başkasına ait yiyecekleri yemek de haramdır, diyerek başkalarının evinde yemek yemekten kaçınmışlardır. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ bu ayeti indirmiş ve özürlü kimselerin zikredilen evlerde yemek yemelerinde hiçbir günah bulunmadığını açıklamıştır.

Ayet-i kerimenin nüzul sebebi ne olursa olsun, açık ve kesin olan husus şudur ki mal sahibinin, evindeki yiyecekleri özürlü konuklarına gönül rızası ile yedirdiği, iziniyle veya iznine delalet eden bir karine ile bilindiği takdirde, bu evlerde yemek yemenin hiçbir mahzuru veya hiçbir günahı yoktur. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[61] Köre bir sorumluluk yoktur; topala ve hastaya da bir sorumluluk yoktur. Keza size de kendi evinizde yemenizde, yahut babalarınızın evlerinde, yahut annelerinizin evlerinde, yahut erkek kardeşlerinizin evlerinde, yahut kız kardeşlerinizin evlerinde, yahut amcalarınızın evlerinde, yahut halalarınızın evlerinde, yahut dayılarınızın evlerinde, yahut teyzelerinizin evlerinde, yahut anahtarları elinizde bulunan kahyası olduğunuz evlerde, yahutta arkadaşınızın evinde yemenizde bir günah yoktur. Topluca veya ayrı ayrı yemenizde de size bir günah yoktur. Evlere girdiğiniz zaman, kendinizden olan içeridekilere Allah katından esenlik, bereket ve iyilik dileyerek selam verin. İşte Allah, aklınızı kullanasınız diye size ayetlerini böyle açıklar.

61 Ayet-i kerimenin cihadla ilgili olarak nazil olduğu gözönünde bulundurulacak olursa, onun ilk ibaresini şöyle açıklamak mümkündür: İster âmâ olsun, ister topal olsun ve isterse hasta olsun, üç çeşit özürle malul olan kimselerin, zafiyetleri ve acizlikleri sebebiyle cihada katılmamalarında üzerlerine düşen büyük veya küçük hiçbir günah yoktur. Allah Teâlâ, bunu, Tövbe suresinin 91-92. ayetlerinde de açık bir şekilde beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Zayıflara, hastalara ve infak edecek bir şey bulamayanlara, Allah ve Resulü için nasihat etmeleri şartıyla (savaşa çıkmamalarında) hiçbir mahzur yoktur. Zira iyilik edenleri muâheze etmek için hiçbir yol mevcut değildir. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir. Keza kendilerine hayvan vermen için sana geldiklerinde, sizi üzerine bindirecek hayvan bulamıyorum." deyince, (seninle birlikte savaşa katılmak için hayvan satın almaya) sarfedecek bir şey bulamadıklarından üzüntü içinde gözyaşı dökerek dönüp gidenlere de (savaşa katılmamalarında) bir mahzur yoktur."*.

El-Fahru'r-Râzî ise, çoğunluğun görüşü olarak şu açıklamayı yapmıştır: Halk, zikredilen bu evlerde kör, topal ve hasta olan kişilerle birarada yemek yemekten çekiniyor ve aynı sofraya oturmak istemiyordu. İşte bu sebeple Allah Teâlâ bu ayeti indirmiş ve onlardaki bu çekingenliğin ortadan kaldırılmasını murat etmiştir. Ayet-i kerimenin zahirinden anlaşılan husus şudur ki aile yanına izinsiz girilmesinin menolunması ve yaşlanmış kadınların üstlüklerini çıkartabilmeleriy-

le ilgili daha önceki ayetlerde de görüldüğü gibi, gaye, aile içindeki hayat düzeninin sağlanması ve sağlıklı aile fertleriyle özür sahibi kimseleri bir sofra etrafında biraraya getirerek özel evlerde, yahut dost ve akraba evlerinde yemek yeme külfet ve meşakkatinin ortadan kaldırılmasıdır.

Keza bir insanın kendi evinde yemek yemesinde nasıl herhangi bir sakınca yoksa babasının, anasının, erkek yahut kız kardeşinin, amcasının, halasının, dayısının teyzesinin, kısacası yakın akrabalarından herhangi birisinin evinde, yahutta anahtarları kendisine teslim edilmiş bir evde veya bir arkadaşının evinde topluca veya ayrı ayrı yemesinde de hiçbir mahzur yoktur. Bu, ayet-i kerimede zikredilmemiş olsa bile, bir bakıma, ana ve babanın da evlatlarının evinde yemek yemeleri gibidir. Zira evladın malı, babasının malı mesabesindedir. Nitekim İbn Mâce (*Sünen,* II. 44) ve Ahmed İbn Hanbel (*Musned,* II. 179, 204, 214) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber *"Sen ve malın baban içindir."* buyurduğu gibi, Tirmizî (*Sünen,* III. 630), Nesâ'î (*Sünen,* VII. 241) ve İbn Mâce (*Sünen,* II. 44) tarafından nakledilen başka bir hadisinde de *"Sizin en güzel yiyeceğiniz, kendi kazancınızdan olanıdır; evlatlarınız da sizin kendi kazancınızdandır."* buyurmuştur.

Allah Teâlâ'nın bu beyanlarıyla şu husus iyice anlaşılmış olmaktadır ki yakın akraba ve dostların, birbirlerinin evlerine gidip gelmelerinde ve beraberce yemek yemelerinde herhangi bir mahzur veya herhangi bir günah yoktur. Hatta İmam Ebû Hanîfe, bu ayete dayanarak, bir kimsenin, bir yakınının evinden herhangi bir şey çalması halinde, hırsızlık sebebiyle onun elinin kesilemeyeceğine hükmetmiştir. Çünkü Allah, o kimseye, yakınının evine izinsiz girmesini ve evinde yemek yemesini mubah kıldığı gibi, mallarını ondan sakındıracak herhangi bir beyanda da bulunmamıştır.

Allah Teâlâ, Müslümanların akraba ve dost evlerinde yemek yiyebileceklerini beyan ettikten sonra, bu yemeğin topluca veya ayrı ayrı da yenebileceğini ve bunda hiçbir mahzur veya günah bulunmadığını açıklamıştır. Ancak Hazreti Peygamber'den nakledilen bazı hadisler, topluca yemenin daha bereketli ve daha faziletli olduğunu göstermektedir. Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 311) ve İbn Mâce (*Sünen,* II. 307) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber, "Yiyoruz, ama doymuyoruz." diyen bir adama: *"Siz herhalde ayrı ayrı yiyorsunuz. Toplanıp beraberce yiyin ve Allah'ın adını da anın ki yiyeceğinizi size bereketlendirsin."* buyurmuştur. İbn Mâce (*Sünen,* II. 308)'nin Ömer'den (ra), onun da Hazreti Peygamber'den naklettiği bir hadisinde de Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: *"Topluca yemek yeyin ve bölünmeyin; zira bereket topluluktadır."*.

Allah Teâlâ, evlere girişin usul ve adabını da beyan etmiş ve *"Evlere girdiğiniz zaman, kendinizden olan içeridekilere, Allah katından esenlik, bereket ve iyilik dileyerek selam verin."* buyurmuştur. Zira bu selamda, bir müminin kendisi gibi mümin olan yakınlarına hayır duası veya Allah'tan onlar için iyilik, güzellik ve bereket dileği vardır.

İşte Allah, bu surede fert, aile ve toplum olarak kullarına, gerek iman, ibadet ve akaidle gerekse ahlak ve adapla ilgili ahkam ve şeriatı beyan ettiği gibi, bu ayette de, üzerlerine düşen dinî ve dünyevi ahkamı en iyi bir şekilde açıklamıştır; umulur ki kulları da, bu açıklamalardan O'nun emir ve nehiyleri üzerinde durup düşünürler; onları iyice anlarlar ve onlara göre amel ederler.

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَىٰ أَمْرٍ جَامِعٍ لَّمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ إِنَّ
الَّذِينَ يَسْتَأْذِنُونَكَ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ فَإِذَا اسْتَأْذَنُوكَ لِبَعْضِ شَأْنِهِمْ فَأْذَن لِّمَن شِئْتَ
مِنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمُ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَّحِيمٌ ﴿٦٢﴾ لَّا تَجْعَلُوا دُعَاءَ الرَّسُولِ بَيْنَكُمْ كَدُعَاءِ بَعْضِكُم
بَعْضًا قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الَّذِينَ يَتَسَلَّلُونَ مِنكُمْ لِوَاذًا فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ أَن تُصِيبَهُمْ فِتْنَةٌ أَوْ
يُصِيبَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٦٣﴾ أَلَا إِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ قَدْ يَعْلَمُ مَا أَنتُمْ عَلَيْهِ وَيَوْمَ يُرْجَعُونَ إِلَيْهِ
فَيُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوا وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٤﴾

[62] Asıl müminler, Allah'a ve Peygamber'ine iman eden ve Peygamber'le beraber bir iş üzerinde biraraya geldikleri vakit, ondan izin almadan gitmeyenlerdir. (Ey Muhammed!) Senden izin isteyenler, Allah'a ve Peygamber'ine iman eden kimselerdir. Bazı işleri dolayısıyla senden izin talebinde bulundukları zaman, onlardan dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphe yoktur ki Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

[63] (Ey Müslümanlar!) Peygamber'i kendi aranızda çağırmayı, birbirinizi çağırmakla bir tutmayın. Allah, içinizden birbiri arkasına gizlice sıvışanları elbette bilmektedir. Bu itibarla, Allah'ın emrine muhalefet edenler, başlarına bir belanın gelmesinden, yahut acı bir azaba uğramaktan sakınsınlar.

[64] Şunu iyice bilesiniz ki göklerde ve yerde olan her şey, Allah'a aittir. O, üzerinde bulunduğunuz şeyi ve kendisine döndürülecekleri günü mutlaka bilir; yaptıklarını da kendilerine haber verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, köle, cariye ve büluğ çağına girmemiş çocukların belirli vakitlerde ancak izin isteyerek evlere girmelerini, hayızdan kesilmiş yaşlı kadınların, yabancılar yanında ziynet yerlerini göstermeksizin çarşaf ve manto gibi üstlüklerini çıkartabileceklerini açıkladıktan ve özür sahiplerinin izinsiz cihaddan geri kalabileceklerini ve ayet-i kerimede ayrı ayrı zikredilen evlerde, sahiplerinin rıza göstereceklerini bilmeleri halinde yemek yiyebileceklerini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müminlerin, evlerden ve özellikle Hazreti Peygamber'in de hazır bulunduğu bir topluluktan yine izin isteyerek ayrılmalarını ve Hazreti Peygamber'e karşı konuşmalarında, edeb dışı tavır ve hareketlerden, onun emrine, sünnetine ve şeriatine muhalefet etmekten sakınmalarını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[62] Asıl müminler, Allah'a ve Peygamber'ine iman eden ve Peygamber'le beraber bir iş üzerinde biraraya gel-

dikleri vakit, ondan izin almadan gitmeyenlerdir. (Ey Muhammed!) Senden izin isteyenler, Allah'a ve Peygamber'ine iman eden kimselerdir. Bazı işleri dolayısıyla senden izin talebinde bulundukları zaman, onlardan dilediğine izin ver ve onlar için Allah'tan mağfiret dile. Şüphe yoktur ki Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

63 (Ey Müslümanlar!) Peygamber'i kendi aranızda çağırmayı, birbirinizi çağırmakla bir tutmayın. Allah, içinizden birbiri arkasına gizlice sıvışanları elbette bilmektedir. Bu itibarla, Allah'ın emrine muhalefet edenler, başlarına bir belanın gelmesinden, yahut acı bir azaba uğramaktan sakınsınlar.

64 Şunu iyice bilesiniz ki göklerde ve yerde olan her şey, Allah'a aittir. O, üzerinde bulunduğunuz şeyi ve kendisine döndürülecekleri günü mutlaka bilir; yaptıklarını da kendilerine haber verir. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

62 Allah'ın varlığına, birliğine ve Muhammed (sas.)'in O'nun Resulü olduğuna gerçek manada iman etmiş müminler, Hazreti Peygamber'in de hazır bulunduğu Cuma namazlarında, Bayram namazlarında, yahut cemaatle kılınan namazlarda, yahutta belirli bir maksatla yapılmış herhangi bir toplantıda bulunup da oradan ayrılmak gereğini duydukları zaman, Hazreti Peygamber'den izin isteyen ve ancak kendilerine izin verildiği zaman o toplantıdan ayrılan kimselerdir. Bir toplum içinde, herhangi bir eve, o ev sakinlerinden izin almadan girilmesi nasıl adaba aykırı bir davranış ise, o evden izinsiz çıkılmasının da aynı şekilde adaba aykırı sayılan bir davranış olması gerekir. Bu husus gözönünde bulundurulursa, bir toplantıdan ancak izin isteyerek ayrılmayı emreden bu ayet-i kerimenin, izin isteyerek bir eve girilmesini emreden daha önceki ayet-i kerimeyi edep yönünden tamamlamış olduğu anlaşılır. Kısacası, Allah Teâlâ, evvelki ayetinde bir eve izin isteyerek girilmesini emrettiği gibi, bu ayetinde de o evden çıkılması halinde yine izin alınmasını emretmiştir. Eğer o evde Hazreti Peygamber de varsa, çıkış için izin istemek, şüphesiz çok daha zorunlu bir hale gelmiş olur; çünkü bu, Hazreti Peygamber'e karşı gösterilmesi gereken yüksek saygının tabii bir gereğidir. Hazreti Peygamber de, Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 643), Tirmizî (*Sünen,* V. 62, ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 230, 287, 439) tarafından nakledilen bir hadisinde, *"İçinizden biri, bir meclise geldiği zaman, selam versin; oradan ayrılmak istediğinde de selam versin; zira birincisi, ikincisinden daha üstün değildir."* buyurmuş ve selamı, o meclise geliş ve oradan gidiş için izin istemek manasında kullanmıştır.

Allah Teâlâ, ayet-i kerimenin ikinci ibaresinde Peygamber'ine hitap etmiş ve *"(Ey Muhammed!) Senden izin isteyenler, Allah'a ve Peygamber'ine iman eden kimselerdir."* buyurmuştur ki bu ibare, tekit maksadıyla izin talebinin tekrarı manasında gelmiş ve halis iman sahiplerini diğerlerinden ayırdetmek için imanın kemaline bir delil olmak üzere zikredilmiştir. Buna göre ibare, cemaatten ayrılırken Peygamber (sas.)'le müşavere edip izin talebinde bulunanlar, Allah'a ve Resulüne gerçekten iman eden ve imanlarının gereğini yerine getiren gerçek müminlerdir. Onlar izin talebinde bulunduktan sonra, onlara izin verip vermemek hususunda Rabbi, Peygamber'ini serbest bırakmış ve *"Bazı işleri dolayısıyla senden izin talebinde bulundukları zaman, onlardan dilediğine izin*

ver." buyurmuştur. Bu, sözüne güvenilir gerçek bir müminin, bir toplulukta veya herhangi bir görev sırasında Hazreti Peygamber'den izin talebinde bulunması, onu oradan ayrılmak zorunda bırakan önemli bir işin çıkmış olduğunu gösterir. Zira hiçbir mümin, sırf oradan sıvışmak için uydurduğu bir iş sebebiyle izin talebinde bulunmaz. Nitekim rivayet olunduğuna göre, Ömer İbnu'l-Hattab (ra) Tebük Gazvesi'nde ailesinin yanına gitmek için izin istediği zaman, Hazreti Peygamber: "Haydi git; Allah'a andolsun ki sen münafık değilsin." buyurarak ona izin vermişti. Hazreti Peygamber bunu söylerken de, özellikle münafıkların bu sözünü işitmelerini murat etmişti. Nitekim münafıklar onun bu sözünü işittikleri zaman: "Peygamber'e ne oluyor ki kendi ashabı izin istediği zaman, onlara izin veriyor da biz izin istediğimizde, bize izin vermiyor? Allah'a yemin ederiz ki biz, onun bu davranışını adaletli bulmuyoruz." demişlerdir. İbn Abbâs'tan (ra) gelen başka bir rivayete göre İbn Ömer (ra) Umre sırasında Resulullah (sas.)'den izin talebinde bulunmuş, o da ona: "Hayır dualarında bizi unutma." buyurarak izin vermişti.

Allah Teâlâ, Peygamber'ine, izin talebinde bulunanlardan dilediğine izin vermesini emrettikten sonra, izin verdiği kimseler için Allah'tan da af ve mağfiret dilemesini emretmiş, sonra da: *"Şüphe yoktur ki Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."* buyurmuştur. İzin talebiyle cemaatten veya o cemaatle birlikte ifa edilmekte olan görevden ayrılmakta, müminler için elbette gizli bir sıvışma gayesi söz konusu değildir. Bununla beraber, samimi müminlerin yine de izin talebinde bulunarak cemaatten ayrılmaları sebebiyle onlar için af ve mağfiret dileğinde bulunulması, izin isteyerek cemaattan ayrılmalarına sebep olan işin, cemaatte kalmaları halinde ifa edecekleri iş kadar önemli olmaması ihtimali dolayısıyladır. Daha kısa bir ifadeyle, dışarıda ifa edecekleri önemsiz bir iş için izin alıp cemaatten ayrılmakla hata işlemişler ve cemaatte kalarak kendileri için elde edecekleri büyük bir faydadan, yahut manevi bir kazançtan mahrum kalmışlardır. İşte, işledikleri bu hata dolayısıyla, Ey Peygamber, onlar için Allah'tan af ve mağfiret dile; zira Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir, buyurmuştur.

63 Allah Teâlâ, müminlere Hazreti Peygamber'e karşı saygılı davranmalarını ve onu kendi aralarındaki herhangi bir arkadaşlarıyla bir ve aynı seviyede tutmamalarını özellikle hatırlatmış ve onlara, Hazreti Peygamber'i çağırdıkları zaman, Ey Muhammed!, Ey Abdullah'ın oğlu! gibi kendi arkadaşlarından birini çağırır gibi çağırmamalarını, aksine onu çağırırken de saygılarını açıkça belli etmelerini ve ona olan hitaplarında Ya Resulallah! (Ey Allah'ın elçisi) veya Ya Nebiyyallah (Ey Allah'ın Peygamber'i!) gibi onu tazim eden, veya yücelten ifadeler kullanmalarını emretmiştir. Zira Hazreti Peygamber, her ne kadar bir beşer olarak diğer insanlardan hiçbir farkı yok ise de, onu diğer insanlardan ayıran en büyük özelliği, Rabbi tarafından Peygamber olarak seçilmesi ve Rabbinden kendisine vahyedilmiş bir Kitap (Kur'an) ile insanlara örnek alınacak bir hidayet rehberi Peygamber olarak gönderilmesidir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de müminlere, Hazreti Peygamber'e karşı olan davranışlarında saygılı olmalarını ve onu diğer insanlarla bir ve eşit tutmamalarını emretmiştir. Mesela Hucurât suresinin 2-5. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamber'in sesi üzerine yükseltmeyin. Farkına varmadan amellerinizin boşa gitmemesi için, birbirinize karşı bağırarak konuştuğunuz gibi, Peygamber'e karşı da bağırarak konuşmayın. Allah'ın Resulü yanında, seslerini kısarak konuşanların kalplerini Allah takva ile denemiştir. Onlar için mağfiret ve büyük mükafat vardır. Sana odaların arkasından seslenenlerin çoğu, akıllarını kullanmayan kimselerdir. Halbuki sen, onlara çıkıncaya kadar sabretselerdi, kendileri için daha hayırlı olurdu. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."*.

Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitap etmenin ve onunla konuşmanın, müminlere yakışan bir adap ve erkân içinde nasıl olması gerektiğini beyan ettikten sonra, onun meclisinden izin almadan gizlice sıvışıp gidenleri söz konusu etmiş ve bunlar, ne kadar gizli kaçarlarsa kaçsınlar, Allah'ın onları bildiğini haber vermiştir. Zira açık veya kapalı hiçbir şey, Allah'ın ilmi dışında kalmaz; O'nun ilmi her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. Rivayet olunduğuna göre bazı münafıklar, Cuma günleri namaza gelirler, fakat hutbe dinlemek ve mescitte oturmak kendilerine ağır gelmeye başlayınca, izin alıp dışarı çıkan bir Müslümanın arkasına sığınarak hiç kimseye hissettirmeden mescitten kaçmaya bakarlardı. İşte onların bu davranışları sebebiyle Allah-u Ta'ala bu ayet-i kerimeyi indirmiştir. Şunu hiç kimse unutmasın ki kim Resulullah (sas.)'in Allah katından getirdiği şeriata gizli veya açık muhalefet eder ve onun emrinden, taatından ve sünnetinden çıkarsa, bu dünyada en ağır sıkıntılar veya belalar, Ahiret'te de en şiddetli cehennem azabı onun başına gelir. Dünyadaki bu sıkıntı ve belalardan, Ahiret'te de cehennem azabından sakınmanın yolu ise, Allah'a ve Peygamber'ine sahih bir şekilde iman etmek ve onların emir ve nehiylerine uyarak bu imana zarar verecek her türlü kötü davranıştan sakınmaktır.

64 Keza şunu da hiçbir zaman unutmamak gerekir ki göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Bu itibarla O, kullarının içinde bulunduğu durumları da bilir. Gerçek böyle olunca, O'nun, münafıkların Hazreti Peygamber'in de bulunduğu bir topluluktan gizlice sıvışıp gitmelerini bilmemesi mümkün müdür? Allah Teâlâ bu hususu, Yunus suresinin 61. ayetinde de açık bir şekilde ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Ne işte olursan ol, ona dair Kur'an'dan ne okursan oku, (ve ey insanlar!) ne amel işlerseniz işleyin, siz ona daldığınız sırada, biz sizi mutlaka görürüz. Ne yerde ve ne de gökte zerre miktarı hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. İster bundan daha küçük olsun, ister büyük, hepsi de Kitab-ı Mübin (Levh-i Mahfuz)dedir."*.

Keza Allah, kıyamet günü kullarının ve diğer bütün mahlukatın kendisine döndürülecekleri günü de bilir ve onlara, dünyada iken işledikleri bütün iyi ve kötü amelleri haber verir. Kıyâmet suresinin 12-13. ayetlerinde de beyan edildiği gibi, *"O gün herkesin varıp duracağı yer, Rabbinin huzurudur. O gün insana ne yapıp yapmadığı haber verilir."*. Sonra da Allah onları, işledikleri amelle cezalandırır. Zira O, her şeyi hakkıyla bilendir.

FURKÂN SURESİ

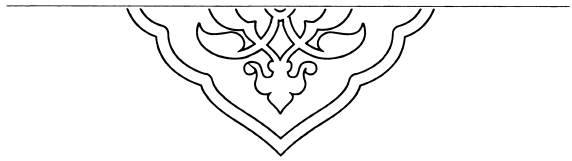

1. Surenin Adı, Nazil olduğu Yer ve Zaman

Furkân suresi, Kur'an-ı Kerim'in 25. suresi olup 77 ayetten müteşekkildir. Sureye *Furkân* adının verilmesi, ilk ayetinde, *Âlemlere uyarıcı olması için kuluna Furkân'ı indiren Allah ne yücedir."* buyurulmak suretiyle Furkân'dan söz edilmesi ve Kur'an'a *Furkân* adının da verilmiş olması dolayısıyladır. Lugatta ayırdedici manasına gelen furkân kelimesi, gerek Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliği konusunda, gerek helal ile haram konusunda hak ile batılı, hidayet ile sapıklığı, azgınlık ile rüşdü birbirinden ayırması dolayısıyla Kur'an-ı Kerim'in de adı olmuş ve Allah Teâlâ, surenin ilk ayetinde *Furkân*'ı Peygamber'ine indirdiğini bildirerek yüceliğini beyan etmiştir. Furkân suresi, Mekke'de Ya-sin suresinden sonra nazil olmuştur.

2. Furkân Suresinin Konusu

Furkân suresi de, diğer Mekkî sureler gibi, tevhid, nübüvvet ve kıyamet ahvali gibi akaide müteallık konuları ihtiva eder. Bu sebeple sureye, Allah'ın vahdaniyyetini ispat eden delillerin zikriyle başlanmış, bunu, Kur'an'ın doğruluğu, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğinin sıhhati, kıyamet günü öldükten sonra yeniden dirilmenin, hesap ve cezanın mutlak vukuu ile ilgili konuların beyanı takip etmiştir. Bu arada, Allah'ı bırakıp kendileri gibi yaratılmış olan ve fakat hiçbir şeyi yaratmaya gücü ve kudreti bulunmayan birtakım putları İlah edinen, Allah'a oğul isnat edip kıyameti inkâr eden müşriklerin, Kur'an'ı inkâr ederek Muhammed tarafından uydurulmuş yalandan, yahut sabah akşam okunan evvelkilerin masallarından başka bir şey olmadığını ileri süren ve bu ne biçim Peygamber; yemek yiyor, sokaklarda dolaşıyor, diyerek Hazreti Peygamber'i inkâr eden kafirlerin halleri tavsif edilmiş ve bunu, küfürleri dolayısıyla en şiddetli cehennem azabıyla tehdit edilişleri takip etmiştir.

Daha sonra surede, geçmiş Peygamberler'den bazılarının kıssalarına yer verilmiş ve bu Peygamberler'in kavimleri tarafından nasıl yalanlanıp çeşitli işkencelere maruz bırakıldıkları anlatıldıktan sonra, Nûh kavminin, Ad, Semud ve Lut kavimleriyle diğer benzeri kavimlerin, bu küfürleri sebebiyle nasıl helak edildikleri açıklamıştır.

Daha sonra surede, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretinin ve vahdaniyyetinin delilleri zikredilmiştir. Göklerin ve yerin altı günde yaratılışı, bulutların rüzgarlar vasıtasıyla herhangi bir yöne sevkedilişi, sonra o bulutların yağmur olarak

yeryüzüne yağması, gece ile gündüzün birbirini takip ederek gelmeleri, surede zikredilen bu delillerdendir.

Daha sonra surede, Allah'ın halis kullarının sıfatlarından sözedilmiş ve bunlar için hazırlanan cennet nimetleri zikredilerek sureye son verilmiştir.

3. Furkân Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı

Furkân suresinin, kendinden önceki Nûr suresiyle çeşitli yönlerden bağlantısı bulunduğuna şüphe yoktur. Bu bağlantıların en önemlisi, Nûr suresinin bitişiyle Furkân suresinin başlangıcında görülür. Nûr suresi, göklerde ve yerde olan her şeyin asıl malikinin Allah olduğunun beyanıyla sona ermiş, Furkân suresi de, hiçbir evlat edinmeyen ve hükümranlıkta hiçbir ortağı bulunmayan göklerin ve yerin yegane maliki olan Allah Teâlâ'nın tazimiyle başlamıştır.

Allah Teâlâ, Nûr suresinin sonlarında, Resulü (sas.)'e itaatı vacip kılmış, Furkân suresinde ise, bu itaatin özelliklerini ve esaslarını açıklamıştır ki bunlar da, insanları en sağlam yola irşat eden Kur'an-ı Azim'in prensipleridir.

Nûr suresinde, ilahiyata müteallık konulara da değinilmiş ve göklerin ve yerin ahvali, bulutların teşekkülü ile yağmurun yağdırılışı ve hayvanların halleri tevhidin delilleri olarak ele alınmışken, Furkân suresinde, gece ile gündüz, rüzgarlar, su, hayvanlar, denizler, insanın yaratılışı, göklerin ve yerin altı günde yaratılışı, Arş üzerinde istiva, ay, yıldızlar ve buna benzer birtakım mahlukat, tevhide delil olarak zikredilmiştir.

Keza her iki surede de kafirlerin ve münafıkların amellerinden sözedilmiş ve bu ameller batıl olarak vasfedilmiştir. Mesela Nûr suresinin 39. ayetinde *"Küfredenler ise, onların amelleri, dümdüz sahradaki serap gibidir..."* denilmiş, Furkân suresinin 23. ayetinde de *"(İyi de olsa) işledikleri her ameli alırız da, hepsini toz duman ederiz."* buyurulmuştur.

Nûr suresi, *"(Allah) kendisine döndürülecekleri günü mutlaka bilir; yaptıklarını da kendilerine haber verir."* kavl-i şerifiyle sona ermiş, Furkân suresi de, mutlak hükümranlığın Allah'a mahsus olduğunu beyan ederek başlamıştır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ عَبْدِهِ لِيَكُونَ لِلْعَالَمِينَ نَذِيرًا ﴿١﴾ الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَمْ
يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَّرَهُ تَقْدِيرًا ﴿٢﴾ وَاتَّخَذُوا مِنْ دُونِهِ آلِهَةً
لَا يَخْلُقُونَ شَيْئًا وَهُمْ يُخْلَقُونَ وَلَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَلَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيٰوةً وَلَا
نُشُورًا ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

[1] Âlemlere uyarıcı olması için kuluna Furkân'ı indiren Allah ne yücedir.

[2] Göklerin ve yerin hükümranlığı O'na mahsustur. Hiçbir oğul edinmemiştir ve hükümranlıkta hiçbir ortağı yoktur. Her şeyi O yaratmış ve bir düzen içinde O takdir etmiştir.

[3] Fakat müşrikler, Allah'ı bırakıp hiçbir şey yaratamayan ve fakat kendileri yaratılmış olan, kendilerine ne zarar ve ne de fayda verecek güçleri olmayan, ne ölüm ne hayat verebilen ve ne de ölüleri diriltip kabirlerden çıkarabilecek olan İlahlar edinmişlerdir.

Allah Teâlâ, Nûr suresini, göklerde ve yerde olan her şeyin mutlak sahibinin Allah olduğunu, O'nun gaybı ve hazır olanı, kullarının gizli veya açık bütün hallerini ve bütün amellerini bildiğini, kıyamet günü de hesap için huzuruna getirildiklerinde, kendilerine bütün yaptıklarını haber vereceğini beyan ederek bitirdikten sonra, Furkân suresine, adı Furkân olan Kur'an'ı Kulu ve Resulü Muhammed (sas.)'e indiren Allah'ın yüceliğini zikrederek başlamış, göklerin ve yerin hükümranlığının mutlak sahibinin yine kendisi olduğunu, bu hükümranlıkta hiçbir ortağı bulunmadığını, her şeyi kendisinin yarattığını ve onları bir düzen içinde yine kendisinin takdir ettiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur.

[1] Âlemlere uyarıcı olması için kuluna Furkân'ı indiren Allah ne yücedir.

[2] Göklerin ve yerin hükümranlığı O'na mahsustur. Hiçbir oğul edinmemiştir ve hükümranlıkta hiçbir ortağı yoktur. Her şeyi O yaratmış ve bir düzen içinde O takdir etmiştir.

[3] Fakat müşrikler, Allah'ı bırakıp hiçbir şey yaratamayan ve fakat kendileri yaratılmış olan, kendilerine ne zarar ve ne de fayda verecek güçleri olmayan, ne ölüm ne hayat verebilen ve ne de ölüleri diriltip kabirlerden çıkarabilecek olan İlahlar edinmişlerdir.

1 Allah Teâlâ, hak ile batılı, hidayet ile sapıklığı, helal ile haramı, azgınlık ile rüşdü birbirinden ayırması dolayısıyla bir adı da *Furkân* olan Kur'an'ı, inanan kullarını cennet nimetleriyle müjdelemek, küfredenleri de cehennem azabıyla tehdit etmek için, kulu ve Resulü Muhammed (sas.)'e indirmiş olması dolayısıyla kendi zatını övmüş ve *"...kuluna Furkân'ı indiren Allah ne yücedir."* buyurmuştur Kehf suresinin 1-4. ayetlerinde de aynı manayı görmek mümkündür. Bu ayetlerinde de Allah Teâlâ, Kur'an'ı kulu Muhammed (sas.)'e indirmiş olması dolayısıyla zatına hamdetmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Hamd, kendi katından gelecek şiddetli azapla (kafirleri) korkutmak, iyi iş işleyen müminlere, içinde ebedi kalacakları güzel bir mükafat olduğunu müjdelemek ve "Allah kendisine bir çocuk edindi." diyenleri korkutmak için, içinde hiçbir eğriliğe yer vermeden dosdoğru olarak, kulu Muhammed'e Kitab'ı indiren Allah'a mahsustur."*. Her iki ayette de Kur'an'ı kendisine indirdiği Hazreti Peygamber'i kulu olarak tavsif etmiştir ki bu sıfat, Hazreti Peygamber için de bir övgü sıfatıdır ve Allah Teâlâ, onu kendisine gerçek manada kul olmuş bir kimse olarak zikretmiştir. Bu manayı, İsra suresinin *"Kulu Muhammed'i, geceleyin, Mescid-i Haram'dan, kendisine bazı ayetlerimizi göstermek için etrafını mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren Allah, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir..."* mealindeki 1. ayetinde daha açık bir şekilde görüp anlamak mümkündür.

2 Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'i kulu Muhammed (sas.)'e indirmiş olması dolayısıyla yüceliğini beyan ettikten sonra, bu yüceliğin delillerinden olmak üzere kendi zatını dört sıfatla tavsif etmiş ve şöyle buyurmuştur:

1) *"Göklerin ve yerin hükümranlığı O'na mahsustur."*: Göklerde ve yerde bulunan her şeyin sahibi veya maliki yalnız O'dur. Bu itibarla göklerde ve yerde her ne varsa, onlar üzerinde tasarruf etme hakkı da yalnız O'na aittir. Dilediğini dilediği şekilde varettiği gibi, yoketme kudreti de yalnız O'na mahsustur. İlmi ve hikmeti neyi gerektiriyorsa onu yapmaya kadirdir. İşte bu sıfat, Allah Teâlâ'nın varlığının en önemli delillerinden biri olup, diğer sıfatlarının da başında gelir.. Zira bir şeyin varlığı, her şeyden önce hiç yoktan onu var eden, varettikten sonra da onu varlık âleminde tutarak onun üzerinde dilediği gibi tasarrufta bulunan böyle bir Kadir-i Mutlak'ın varlığına bağlıdır. Bu Kadir-i Mutlak var olmasaydı, kendisi dışında başka bir şeyin varolması da asla mümkün olmazdı. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak, Â'râf suresinin 158. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed! Bütün insanlara) de ki: Ey insanlar! Ben, sizin hepinize birden, göklerin ve yerin hükümranlı-*

ğı kendisine ait olan Allah'ın Peygamber'iyim. O'ndan başka İlah yoktur. Diriltir ve öldürür. Allah'a ve O'nun ümmi Peygamber'i olan elçisine iman edin; o Peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. Ona uyun ki hidayete eresiniz.".

2) *"O, hiçbir oğul edinmemiştir.":* Yahudilerin, Hıristiyanların ve müşrik Arapların iddiaları hilafına, O'nun hiçbir çocuğu olmamış, hiç kimseyi de kendisine evlat edinmemiştir. Filhakika yahudiler ve Hıristiyanlar, bu çeşit iddialarda bulunmaktan hiç çekinmemişlerdir. Bu konuda Allah-u Ta'ala Tövbe suresinin 30. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Yahudiler "Üzeyr, Allah'ın oğludur." demişler; Hıristiyanlar da "Mesih, Allah'ın oğludur." demişlerdir. Bu, onların kendi ağızlarıyla geveledikleri sözleridir ki kendilerinden önceki kafirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah, onları katletsin; nasıl da uyduruyorlar.".* Keza müşrikler de Yahudi ve Hıristiyanlardan farklı bir inanca sahip değillerdi. Onlar da, diğerleri gibi Allah'a çocuk isnat etmişler ve meleklerin Allah'ın kızları olduklarını ileri sürmüşlerdir. Allah Teâlâ, Saffât suresinin 149-153. ayetlerinde de müşriklerle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Müşriklere sor bakalım, kızlar Rabbinin da oğlanlar kendilerinin mi? Yoksa onların huzurunda mı biz melekleri dişi olarak yarattık? Bilesiniz ki onlar, iftiraları yüzünden Allah doğurdu diyorlar ve elbette yalan söylüyorlar. Allah, kızları oğlanlara tercih mi etmiştir"*?

3) *"Hükümranlıkta O'nun hiçbir ortağı yoktur.":* Mülkünde ve hükümranlığında hiçbir ortağı yoktur. Uluhiyyetinde de tektir. Bu itibarla yalnız O'na kulluk edilir; ibadet de yalnız O'na yapılır. Bu sebepledir ki bu gerçeği bilen kul, bütün dilek ve arzularını yalnız O'na yöneltir ve yalnız O'ndan ister. Ayet-i kerimenin bu beyanı, âlem için nur ve zulmet olmak üzere iki İlah olduğunu ileri süren Seneviyye, yıldızlara ibadet eden Sâbi'e ve Allah'tan başka İlahlara ibadet eden Arap müşriklerine apaçık bir reddiyedir.

4) *"Her şeyi O yaratmış ve bir düzen içinde O takdir etmiştir.":* Göklerde ve yerde bulunan canlı cansız bütün mahlukatı kendi irade ve ihtiyarıyla Allah Teâlâ yaratmıştır. Yarattığı her şeye, kendi ilminin ve hikmetinin bir gereği olarak belirli bir şekil ve düzen veren de O'dur. Mesela insanı, diğer varlıklardan ayrı bir özellikte yaratmış, ona, duygu, düşünce ve akıl vererek küçük çapta da olsa, onun da kendi irade ve ihtiyarıyla birtakım şeyler yapabilmesini sağlamıştır. Kısacası, bu âlemde her ne varsa, hepsi de Allah tarafından yaratılmış ve O'nun tarafından belli bir düzen içine yerleştirilmiştir. Dolayısıyla her şey, böyle bir Rabbe muhtaçtır. Allah Teâlâ da, her şeyin yaratıcısı, Rabbi, Hâkimi ve İlahıdır. Her şey O'nun emri, idaresi ve takdiri altındadır.

3 Allah Teâlâ, kendi nefsini, celal, izzet ve ulüv sıfatlarıyla tavsif ettikten sonra, putları kendilerine İlah edinen müşriklerin sapık davranışlarına işaret etmiş ve bu putların dört yönden acizliklerini zikrederek onların hiçbir surette İlah olamayacaklarını gözler önüne sermiştir. Filhakika bu putlar hiçbir surette İlah olamazlar; çünkü:

a) Onlar, hiçbir şey yaratamazlar; oysa gerçek bir İlah, hiç olmayan bir şeyi icat edip yaratmaya kadirdir.

b) Müşriklerin İlah edindikleri ve ibadet ettikleri putun kendisi mahluktur; yani yaratılmıştır. çünkü müşrikler onu kendi elleriyle taştan, ağaçtan veya çamurdan yapmışlar ve İlah olarak önlerine dikmişlerdir. Kendisi yaratılmış olan böyle aciz bir varlığın başka bir şey yaratması nasıl mümkün olur?

c) Kendilerine fayda veya zarar vermekten aciz olan bu putların, başkalarına fayda getirmekten, veya başlarına gelecek zararı onlardan defetmekten de aciz olduklarına şüphe yoktur. Gerçek böyle olunca, bir İlah olarak onlara ibadet etmenin getireceği fayda nedir?

d) Bu putların, ne öldürmeye, ne diriltmeye ve ne de kıyamet günü hesap ve ceza için bütün ölüleri yeniden canlandırmaya hiçbir güçleri yoktur. Böyle bir güce sahip olmayan varlığa İlah demek nasıl mümkün olur? Oysa kendinden

başka İlah olmayan Allah Teâlâ, hem hayat verir hem ölüm... Kıyâmet günü de bütün mahlukatı yeniden diriltir. Lokmân suresinin 28. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Sizin yaratılmanız ve yeniden diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir..."* Netice olarak, Allah birdir; her şeyden müstağni, fakat her şey O'na muhtaçtır. Doğurmamıştır; doğmamıştır. Hiç kimse ve hiçbir şey O'nun eşi ve benzeri değildir. O'ndan başka İlah, O'ndan başka Rab yoktur ve yalnız O'na ibadet edilir. O, her neyi dilerse, o olur; dilemediği şey ise, asla olmaz. Putlara ibadet eden müşrikler ise, ne kendilerine ne de başkalarına fayda ve zararları dokunan, küçücük bir sineği bile yaratmaktan aciz olan putları İlah edinmişlerdir ki aklı olan ve düşünebilen hiçbir insan bunu asla kabul etmez.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ ٱفْتَرٰيهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ ءَاخَرُونَ ۚ فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا ۚ ﴿٤﴾ وَقَالُوا
أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا ﴿٥﴾ قُلْ أَنزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوَاتِ
وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٦﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ هٰذَآ إِلَّآ إِفْكٌ ٱفْتَرٰيهُ وَأَعَانَهُ عَلَيْهِ قَوْمٌ
ءَاخَرُونَ ۚ فَقَدْ جَآءُو ظُلْمًا وَزُورًا ۚ ﴿٤﴾ وَقَالُوا أَسَاطِيرُ الْأَوَّلِينَ ٱكْتَتَبَهَا فَهِيَ تُمْلٰى عَلَيْهِ بُكْرَةً وَأَصِيلًا
﴿٥﴾ قُلْ أَنزَلَهُ الَّذِي يَعْلَمُ السِّرَّ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّهُ كَانَ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٦﴾

[4] Küfredenler ise, "Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Bu yalanda, ona başka kimseler de yardım ettiler." demişler ve böylece en büyük haksızlık ve yalan ile ortaya çıkmışlardır.

[5] Ve yine demişlerdir ki: "Kur'an, başkasına yazdırıp (ezberlemesi için) sabah akşam kendisine okunan evvelkilerin masallarıdır.".

[6] (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Onu, göklerdeki ve yerdeki bütün esrarı bilen Allah indirmiştir. O, aynı zamanda, çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, bir adı da Furkân olan Kur'an'ı kulu ve Resulü Muhammed (sas.)'e indiren Allah'ın yüceliğini, göklerin ve yerin hükümranlığının mutlak sahibinin yine Allah olduğunu, bu hükümranlıkta hiçbir ortağı bulunmadığını, her şeyi kendisinin yarattığını ve onları bir düzen içinde yine kendisinin takdir ettiğini, oysa müşriklerin, hiçbir şeyi yapmaya ve yaratmaya gücü olmadığı gibi kedilerine fayda da zarar da veremeyen, ölüleri de diriltip kabirlerinden çıkartamayacak olan birtakım putları İlah edindiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, onların Kur'an hakkındaki yalan iddia ve iftiralarını ve kendisine Kur'an'ın indirildiği Hazreti Peygamber'in nübüvvetine saldırılarını zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur.

[4] Küfredenler ise, "Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Bu yalanda, ona başka kimseler de yar-

dım ettiler." demişler ve böylece en büyük haksızlık ve yalan ile ortaya çıkmışlardır.

5 Ve yine demişlerdir ki: "Kur'an, başkasına yazdırıp (ezberlemesi için) sabah akşam kendisine okunan evvelkilerin masallarıdır.".

6 (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Onu, göklerdeki ve yerdeki bütün esrarı bilen Allah indirmiştir. O, aynı zamanda, çok bağışlayıcı, çok merhametlidir.".

4 Allah Teâlâ, bu ayetinde kafirlerin Kur'an hakkındaki en büyük yalanlarını haber vermiştir. Onların iddialarına göre Kur'an, uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değildir ve onu da Muhammed (sas.) uydurmuştur. Ancak bu işi o tek başına yapmamış, daha sonraları Müslüman olan Ehl-i Kitap'tan bazı kimseler de bu kitabın toplanmasında ona yardımcı olmuşlardır. Bazı müfessirlerin rivayetlerine göre, Kur'an hakkındaki bu iddianın asıl sahibi, en-Nadr İbnu'l-Hâris'tir ve bu ayet-i kerime de onun hakkında nazil olmuştur. En-Nadr İbnu'l-Hâris'in bu iddiasına göre Huvaytıb İbn Abdi'l-Uzzâ'nın kölesi Addâs, Ebû Fukeyhe er-Rûmî'nin kölesi Cebr ve Âmir İbnu'l-Hadramî'nin kölesi Yesâr da, Kur'an'ın toplanmasında Hazreti Peygamber'e yardım eden kimselerdi. Bunlar, kitab ehlinden idiler ve Tevrat okuyup onunla ilgili haberler naklediyorlardı. En-Nadr İbnu'l-Hâris, Kur'an hakkındaki bu iddiasını ileri sürünce, Allah Teâlâ ona reddiye olarak bu ayet-i kerimeyi indirmiş ve onların bu iddialarının, zulüm ve iftiradan başka bir şey olmadığını açıkça beyan etmiştir. Zira kendileri de çok iyi bilmektedirler ki Kur'an, herhangi bir beşerin benzerini bile getiremeyeceği Allah kelamından oluşan bir kitaptır. Eğer bu kafirler, iddialarında samimi idiyseler, başkalarından da yardım alarak onun bir benzerini getirmeye çalışsalardı ya!.. Fakat hayır; bunu kesinlikle yapamazlardı; çünkü Kur'an'ın icazı bunu yapmalarına imkan vermezdi.

5 Müşrik kafirler, Kur'an'ın Muhammed (sas.) tarafından uydurulmuş bir kitap olduğunu ve başkalarının da bu işte ona yardım ettiklerini ileri sürmekle yetinmemişler, aynı zamanda onun geçmiş kavimlerin masallarından ibaret olduğunu ve ezberlemesi için sabah akşam ona okunduğunu iddia etmişlerdir. Onların bu iddialarından anlaşıldığına göre Hazreti Peygamber, okuma yazma bilmediği için, kitap ehlinden olup da kendi kitaplarında yazılı olan ve kendi halkları arasında dilden dile dolaşan hikayeleri onlara yazdırmış ve bu yazılanları ezberlemek için de sabah akşam onları kendisine okutmuştur. Kafirlerin bu iddiaları da öncekiler gibi yalan ve iftiradan başka bir şey değildi. Zira kendi aralarında gelişip büyüyen Muhammed (sas.)'i yakından tanıyorlar ve onun nasıl güvenilir bir insan olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bu sebeple ona *Emin* lakabını takmışlardı. Bu da onların, hangi sebeple olursa olsun, Muhmmed (sas.)'in yalan söylemeyeceğinin apaçık bir delili idi. Nitekim kafirler de, onun yeni bir din ile ortaya çıkması ve herkesi bu dine davet etmesi üzerine, ona karşı çıkıp düşman olsalar bile, onu kötüleyecek bir söz bulamamışlar, bazen sihirbazlıkla, bazen delilikle, bazen şairlikle, bazen de yalancılıkla itham etmek zorunda kalmışlardı. Fakat kendileri de çok iyi biliyorlardı ki ona yönelttikleri bu ithamların hiçbiri gerçeğe uygun değildi ve Muhammed (sas.)'in, onların ortaya attıkları bu sıfatlardan hiçbirine uyan bir hali yoktu. Onun yaptığı yegane şey, atalarından görüp öğrendikleri müşrik dînine karşı çıkmak ve bu dînin yerine, Allah'ın tebliğ etmek üzere kendisine indirdiği Kur'an ile ortaya çıkan hak dini hâkim kılmaktı. İşte müşriklerin Hazreti Peygamber'i yalanlamalarının ve Kur'an'ı geçmiş kavimlerin masalları olarak tavsif etmelerinin başlıca sebebi de bu idi. Nitekim Allah Teâlâ, onların Kur'an hakkındaki bu iddialarına karşılık, onlara en açık ve en kesin cevabı vermiş ve Peygamber'ine hitapla şöyle buyurmuştur:

6 Ey Muhammed! Kur'an'ın evvelkilerin masallarından ibaret olduğunu söyleyen o kafirlere de ki: İlk insandan başlayarak gelip geçmiş bütün ka-

vimlerin haberlerini ve bu kavimlere gönderilen Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssalarını gerçeğe uygun olarak ihtiva eden Kur'an'ı, göklerin ve yerin esrarını zahirini bildiği gibi bilen Allah indirmiştir. Bu sebepledir ki Kur'an, Allah'ın, kullarına indirmiş olduğu bir rahmettir. Buna rağmen siz, Kur'an'ın daha önce gelip geçmiş kavimlerin uydurulmuş birtakım masallarından ibaret olduğunu söylemekle, hem Allah'a hem Kur'an'a ve hem de Kur'an'ın kendisine indirildiği Peygamber'e bühtanda bulunuyorsunuz. Bu yüzden de hem Allah'ın gazabına müstehak oluyor hem de dünya hayatında başınıza gelecek en büyük felaketlerle helak olmayı ve Ahiret'te de, ebediyyen içinde kalacağınız cehennem azabını hakediyorsunuz. Ancak şunu da unutmayın ki Allah Gafur ve Rahim'dir. O, bu yüce sıfatlarıyla, kullarından küfür ve şirk batağına saplanmış ve O'nun gazabına müstehak olup en şiddetli azap ile cezalandırılmayı hak etmiş olanları cezalandırmakta acele etmez; tövbe edip küfürlerinden dönmeleri için onlara belirli bir süre verir. Kim bu süre içerisinde Allah'ın Peygamber'ine ve ona indirilen Kitab'a isnat ettiği yalan ve iftira gibi büyük günahlardan tövbe ederse ve bu tövbesinde de samimi olursa, Allah onun günahlarını bağışlar. Bu gibiler hakkında Allah Teâlâ, Mâide suresinin 73-74. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın, üçün biri olduğunu söyleyenler de küfre girmişlerdir. Oysa tek bir İlahtan başka İlah yoktur. Eğer söylediklerini terketmezlerse, işte bu küfredenler, çok şiddetli bir azaba uğrayacaklardır. Bunlar, Allah'a tövbe edip O'ndan bağışlanmalarını dilemezler mi? Oysa Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."*. El-Hasanu'l-Basrî, Allah Teâlâ'nın Burûc suresinin *"Mümin erkeklere ve mümin kadınlara, dinden döndürmek için işkence edip sonra da tövbe etmeyenlere cehennem azabı vardır; onlara yangın azabı vardır."* mealindeki ayetini misal göstererek Allah'ın, tövbelerin kabulü hususundaki cömertliğine dikkatleri çekmiş ve "Şu şeref ve cömertliğe bakın: Onlar, Allah'ın dostlarını öldürüyorlar; Allah ise, onları bağışlamak için tövbeye davet ediyor." demiştir.

وَقَالُوا مَالِ هٰذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ ۙ لَوْلَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مَلَكٌ فَيَكُونَ مَعَهُ نَذِيرًا
﴿٧﴾ أَوْ يُلْقَىٰ إِلَيْهِ كَنْزٌ أَوْ تَكُونُ لَهُ جَنَّةٌ يَأْكُلُ مِنْهَا ۚ وَقَالَ الظَّالِمُونَ إِنْ تَتَّبِعُونَ إِلَّا رَجُلًا مَسْحُورًا
﴿٨﴾ انْظُرْ كَيْفَ ضَرَبُوا لَكَ الْأَمْثَالَ فَضَلُّوا فَلَا يَسْتَطِيعُونَ سَبِيلًا ﴿٩﴾ تَبَارَكَ الَّذِي إِنْ شَاءَ جَعَلَ
لَكَ خَيْرًا مِنْ ذَٰلِكَ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ وَيَجْعَلْ لَكَ قُصُورًا ﴿١٠﴾

7 Keza demişlerdir ki: "Şu da ne biçim Peygamber? Yemek yiyor, pazar yerlerinde yürüyor... Ona bir melek indirilseydi de onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya.".

8 "Yahut kendisine bir hazine verilseydi; yahut bir bahçesi olsaydı da oradan yeseydi olmaz mıydı"? Zalimler demişlerdir ki: "Siz büyülenmiş bir adamdan başkasının peşinden gitmiyorsunuz.".

9 (Ey Muhammed!) Bak sana nasıl misaller getiriyorlar. Onlar doğru yoldan sapmışlardır ve bir daha da o yolu bulamayacaklardır.

10 Dilediği takdirde sana bundan daha hayırlısını, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetleri veren ve senin için köşkler yapan Allah çok yücedir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin Kur'an hakkındaki yalan ve iddialarına değinerek, onun, Muhammed (sas.) tarafından uydurulmuş yalandan başka bir şey olmadığı, bazı kimselerin de onun toplanmasında Muhammed (sas.)'e yardım ettikleri, keza onun gelip geçmiş kavimlerin masallarından ibaret olduğu ve ezberlemesi için de sabah akşam Muhammed (sas.)'e okunduğu yolundaki iftiralarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, onların Hazreti Peygamber'i küçük düşürmek ve Peygamberliğini iptal etmek için Peygamberlikle uyuşmayacağını zannettikleri birtakım davranışlar içinde bulunmasını nasıl yadırgadıklarını ve bir Peygamber'in nasıl olması gerektiği hususunda hiçbir esasa istinad etmeyen boş hayallerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

7 Keza demişlerdir ki: "Şu da ne biçim Peygamber? Yemek yiyor, pazar yerlerinde yürüyor... Ona bir melek indirilseydi de onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya.".

8 "Yahut kendisine bir hazine verilseydi; yahut bir bahçesi olsaydı da oradan yeseydi olmaz mıydı"? Zalimler demişlerdir ki: "Siz büyülenmiş bir adamdan başkasının peşinden gitmiyorsunuz.".

9 (Ey Muhammed!) Bak sana nasıl misaller getiriyorlar. Onlar doğru yoldan sapmışlardır ve bir daha da o yolu bulamayacaklardır.

10 Dilediği takdirde sana bundan daha hayırlısını, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetleri veren ve senin için köşkler yapan Allah çok yücedir.

7 Müşrikler, Hazret Muhammed (sas.)'in diğer insanlar gibi yiyip içmesini, onun Peygamberliğini inkâr edebilmek için bir Peygamber'de bulunmaması gerektiğini zannettikleri beş sıfattan biri olarak görmüşler ve "Bu da nasıl bir Peygamber ki bizim yediğimiz gibi o da yemek yiyor; bizim su vesaireyi içtiğimiz gibi o da içiyor. Halbu ki o, Peygamber olduğunu iddia ettiğine göre, bizim ihtiyaç duyduğumuz yiyecek ve içeceklere hiç ihtiyaç duymamalı idi. Kısacası o bir melek olmalıydı ki yemekten ve içmekten müstağni olsun." demişlerdir.

Müşriklerin, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğiyle bağdaştıramadıkları ikinci sıfat, onun da diğer insanlar gibi sokaklarda dolaşmasıydı. Bu sebeple ona bakıyorlar ve "Böyle Peygamber olur mu? O da bizim gibi pazar yerlerine girip çıkıyor, rızık temin etmek için ticaret yapıyor, alışverişte bulunuyor. Bu, olacak şey midir? diyorlardı.

Müşriklerin Hazreti Peygamber'de görmek istedikleri üçüncü bir sıfat, Allah katından ona bir meleğin indirilip onunla birlikte bulunması ve bu meleğin, hem uyarıcılık görevi yapması hem de Hazreti Peygamber'in ileri sürdüğü görüş ve iddialarda onu doğrulayarak şahitlik etmesi idi. Nitekim Firavun da, Musa'nın (as) Peygamberliğine itiraz ederken buna benzer sözler söylemiş ve Zuhruf suresinin 53. ayetinde de açıklandığı gibi, *"(Eğer gerçekten Allah'ın elçisi ise), üzerine altın bilezikler atılamaz, yahut onunla birlikte ona yardım edecek melekler gelemez miydi?"* demişti.

8 Müşriklerin Hazreti Peygamber'de görmek isteyip de göremedikleri dördüncü özellik, kendisine gökten bir hazine indirilmesi ve bu hazineden muhtaç olanlara geçimlerini temin edecek şekilde infak etmesiydi. Bu, aynı zamanda kendi durumunu da düzeltmesine yarar ve geçimini temin etmek için pazar yerlerinde dolaşmasına gerek kalmazdı.

Müşriklerin beşinci beklentileri de, eğer gökten indirilen bir hazinesi de olmazsa, bu takdirde onun, meyvelerini ve sebzelerini yiyebileceği bir bahçesi olmalıydı. Bütün bunlar, müşriklere göre, Peygamber olduğunu iddia eden bir kimsede en azından bulunması gereken sıfatlardandı. Onların ilk beklentileri, her şeyden önce Hazreti Peygamber'in yemeden ve içmeden müstağni bir melek olması idi. Ancak o, bir melek olarak gelmediğine göre, hiç olmazsa yanında, onu doğ-

rulayan ve ona şahitlik eden bir melek bulunmalı idi. Bu da olmadığına göre, ya kendisine gökten bir hazine indirilmeli, yahutta çeşitli meyve ve sebze yönünden zengin bir bahçesi olmalaydı. Ancak, müşriklere göre, Peygamber olduğunu iddia eden Muhammed (sas.)'in, bu zikredilenlerden hiçbirine sahip olmaması, onun Peygamberlikle hiçbir ilgisinin bulunmadığını gösteren apaçık delillerdi. İşte bu sebepledir ki küfürleriyle nefislerine zulmeden bu kafirler, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğini inkâr etmişler, hem de Müslümanları Peygamber olmayan bir kimsenin peşinden gitmekle suçlamışlar ve onlara "Siz, bir Peygamber'in değil, fakat sadece büyülenmiş bir adamın peşinden gidiyorsunuz." demişlerdir.

9 Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'in dikkatini çekerek, müşriklerin onun hakkında ileri sürdükleri bu iddiaları açık bir şekilde reddetmiş ve ey Peygamber! Şu kafirlerin senin hakkında söyledikleri sözlere hayret ederek bak; nasıl da uyduruyorlar ve bu uydurduklarını sana yakıştırmaya çalışıyorlar. Sana sihirbaz diyorlar; büyülenmiş diyorlar; deli, yalancı ve şair diyorlar. Bunların hepsi de uydurulmuş batıl sözlerdir. Kendisinde azıcık da olsa, akıl ve anlayış bulunan hiçbir insan onların bu söylediklerini tasdik etmez. Bunlar, dosdoğru yoldan, Allah'ın hak olan yolundan sapmışlardır ve bu doğru yolu bulmaları artık mümkün değildir.

10 Oysa yüce Allah, dünyada, onların senin için istediklerinden çok daha hayırlısını sana vermeye ve ağaçları altından ırmaklar akan cennetlerde vaadettiği nimetleri bu dünyada senin önüne sermeye ve senin için köşkler kurmaya elbette kadirdir. Ancak Rabbin, sana verilecek hudutsuz nimetlerin bu geçici dünyada verilmesi halinde, seni meşgul edip din işlerinden alıkoyacağını bildiği içindir ki bunları sana Ahiret'te vermeyi takdir etmiştir.

Müfessirlerin naklettiklerine göre, Hazreti Peygamber'e: Dilersen Ahiret'te, Allah katında senin için hazırlananlardan hiçbir şey eksilmeksizin, sana yeryüzünün anahtarlarını ve hazinelerini verelim; yahut dilersen bunların hepsini senin için Ahiret'te birleştirelim, denilmişti de Hazreti Peygamber: Bunları benim için Ahiret'te birleştir, demiş, bunun üzerine de Allah Teâlâ *"Dilediği takdirde sana bundan daha hayırlısını...veren Allah ne yücedir."* ayetini indirmiştir.

بَلْ كَذَّبُوا بِالسَّاعَةِ وَاَعْتَدْنَا لِمَنْ كَذَّبَ بِالسَّاعَةِ سَعِيرًا ﴿١١﴾ اِذَا رَاَتْهُمْ مِنْ مَكَانٍ بَعِيدٍ سَمِعُوا لَهَا
تَغَيُّظًا وَزَفِيرًا ﴿١٢﴾ وَاِذَآ اُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا ﴿١٣﴾ لَا تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا
وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا ﴿١٤﴾ قُلْ اَذٰلِكَ خَيْرٌ اَمْ جَنَّةُ الْخُلْدِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ كَانَتْ لَهُمْ جَزَآءً
وَمَصِيرًا ﴿١٥﴾ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَآؤُنَ خَالِدِينَ كَانَ عَلٰى رَبِّكَ وَعْدًا مَسْؤُلًا ﴿١٦﴾

[11] Onlar zaten kıyameti de yalanlamışlardı. Fakat biz, kıyameti yalanlayanlar için alevli bir ateş hazırladık.

[12] Bu ateş, onlara uzak bir yerden göründüğü zaman, onun öfkesini ve uğultusunu da işitirler.

[13] Elleri boyunlarına bağlı olarak onun dar bir yerine atıldıkları zaman da, orada yok olup gitmeyi dilerler.

[14] (Fakat onlara) "Bugün bir defa yokolmayı dilemeyin; birçok defa yokolmayı dileyin." denir.

[15] (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Şimdi bu mu hayırlıdır, yoksa Allah'tan sakınanlara vaadolunan ve onlar için bir mükafat ve varılacak yer olan ebedi cennet mi"?

[16] Orada diledikleri her şey, ebedi oldukları halde ve Rabbinin kendisinden istenen bir vaadi olarak onlarındır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin önce Kur'an hakkındaki inkarcı görüşlerine işaretle onun Hazreti Muhammed (sas.) tarafından uydurulmuş bir yalan olup bazı kimselerin de bu işte ona yardım ettiklerini, ayrıca Kur'an'ın öncekilerin masalları olduğunu ileri sürdüklerini, daha sonra da Hazreti Peygamber hakkındaki iftiralarına değinerek onun Peygamberliğini inkâr edebilmek için ileri sürdükleri yemek yemesi, sokaklarda ve pazar yerlerinde dolaşması, kendisiyle birlikte bir meleğin bulunmaması, kendisine bir hazinenin verilmemesi, yahut bol meyveleri ve sebzeleri bulunan bir bahçesinin olmaması gibi çeşitli sebepleri açıkladıktan sonra, müşriklerin kıyameti ve öldükten sonra dirilmeyi de inkâr ettiklerini zikretmiş, bu küfürleri dolayısıyla inkâr ettikleri o günün azabıyla karşılaştıkları zaman duyacakları büyük pişmanlığı dile getirmiş, sonra da onların akibetleriyle, mümin müttakilere vaadolunan ebedi cennet nimetleri arasında bir mukayese yapmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[11] Onlar zaten kıyameti de yalanlamışlardı. Fakat biz, kıyameti yalanlayanlar için alevli bir ateş hazırladık.

[12] Bu ateş, onlara uzak bir yerden göründüğü zaman, onun öfkesini ve uğultusunu da işitirler.

[13] Elleri boyunlarına bağlı olarak onun dar bir yerine atıldıkları zaman da, orada yok olup gitmeyi dilerler.

[14] (Fakat onlara) "Bugün bir defa yokolmayı dilemeyin; birçok defa yokolmayı dileyin." denir.

[15] (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Şimdi bu mu hayırlıdır, yoksa Allah'tan sakınanlara vaadolunan ve onlar için bir mükafat ve varılacak yer olan ebedi cennet mi"?

[16] Orada diledikleri her şey, ebedi oldukları halde ve Rabbinin kendisinden istenen bir vaadi olarak onlarındır.

11 Ey Muhammed! Müşriklerin seni ve senin Peygamberliğini yalanlamaları, elbette gerçeği araştırıp bulmanın ve hakka ulaşmanın değil, fakat sadece küfrün ve yalan üzerinde inat etmenin bir neticesi idi. Onlar bu yüzden kıyamet gününü de yalanlamışlardı ve onların kıyamet gününü ve bu günde vuku bulacak hesap ve cezayı yalanlamaları, tabii olarak onları, seni ve senin Peygamberliğini de yalanlamaya sevketmişti. Zira kıyamet gününe ve bu günün hesap ve cezasına inanmayanları, o gün ile tehdit etmenin hiçbir faydası olmadığı gibi, o günü haber verip onunla tehdit edenleri de yalanlamalarına sebep olacağı muhakkaktır.

Fakat onların kıyamet gününü ve bu gün gerçekleşecek olan hesap ve cezayı yalanlamalarına bir karşılık olmak üzere, biz de onlar için alevi bol ve azabı şiddetli bir cehennem ateşi hazırladık.

12 İşte bu ateş, kendi içine atılacak olanlara uzaktan göründüğü zaman, onlar, ateşin öfkesini ve uğultusunu işiteceklerdir. Bu öyle bir öfkeden kaynaklanan uğultudur ki bazı rivayetlerde de açıklandığına göre, sırtlarındaki etleri titrer olduğu halde yere kapaklanan hiçbir melek ve hiçbir Nebi kalmayacak, hatta İbrahim (as) bile dizleri üzerine çöküp nefsinin o ateşten korunmasını dileyecektir.

13 Fakat kafirler, elleri boyunlarına zincirlerle bağlanmış oldukları halde cehennemin en dar yerine atıldıkları zaman, yegane kurtuluşu yok

olup gitmekte bulacaklar ve tekrar tekrar yokolup gitmeyi dileyeceklerdir.

14 Ancak onlara, küfürlerinin ve dünyada işledikleri kötülüklerin cezasını çekmeden, yokolup giderek kurtulma fırsatı verilmeyecek ve siz, bugün bir defa yokolup gitmeyi dileyerek ve bu dileğinize kavuşarak dünyada yaptıklarınızın karşılığını görmeden kurtuluşa eremezsiniz. Bu sebeple siz, bir defa değil, fakat daha pek çok defa yokolup gitmeyi dileyin; bakalım yine de bu dileğinize kavuşabilecek misiniz? denilecektir.

15 Allah Teâlâ, kıyamet gününü inkâr etmiş olmaları dolayısıyla o gün elleri boyunlarına bağlanmış olduğu halde cehennemin en dar yerine atılan ve Allah'tan yok olup gitmeyi dileyen kafirlerin bu kötü akibetlerini tavsif ettikten sonra, Peygamber'ine hitapla, kafirlere, kendi halleriyle mümin müttekilere bir mükafat olmak üzere vaadolunan ebediyyen kalacakları cennetle onun hudutsuz nimetleri arasında bir mukayese yapmalarını ve hangisinin daha hayırlı olduğunu sormasını emretmiştir.

16 Bu, öyle bir cennettir ki orada müminlerin akıllarına gelip de diledikleri ve Rabbinin de kendilerine vaadettiği bütün nimetler vardır. Onlar, bu nimetler içerisinde ebediyyen kalacaklardır.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ وَمَا يَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَقُولُ ءَأَنْتُمْ أَضْلَلْتُمْ عِبَادِي هَٰؤُلَاءِ أَمْ هُمْ ضَلُّوا السَّبِيلَ ﴿١٧﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ مَا كَانَ يَنْبَغِي لَنَا أَنْ نَتَّخِذَ مِنْ دُونِكَ مِنْ أَوْلِيَاءَ وَلَٰكِنْ مَتَّعْتَهُمْ وَآبَاءَهُمْ حَتَّىٰ نَسُوا الذِّكْرَ وَكَانُوا قَوْمًا بُورًا ﴿١٨﴾ فَقَدْ كَذَّبُوكُمْ بِمَا تَقُولُونَ فَمَا تَسْتَطِيعُونَ صَرْفًا وَلَا نَصْرًا وَمَنْ يَظْلِمْ مِنْكُمْ نُذِقْهُ عَذَابًا كَبِيرًا ﴿١٩﴾

17 (Müşriklere gelince) Allah, kıyamet günü onları ve Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleri şeyleri toplar ve onlara şöyle buyurur: "Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa doğru yoldan sapanlar kendileri mi"?

18 Onlar da derler ki: "Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmemiz bize yakışmaz. Fakat sen onlara ve babalarına çok nimet verdin; o derecede ki seni anmayı unuttular ve helak olmayı hak eden bir kavim olup çıktılar.".

19 (Ey kafirler!) İşte ibadet ettikleriniz, söylediklerinizde sizi yalanlıyorlar. Artık kendinizden azabı ne çevirebilirsiniz ne de kendinize bir yardım bulabilirsiniz. İçinizden kim (küfrü ile) zulmederse, ona büyük bir azap tattıracağız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kıyamet gününü inkâr eden kafirler için hazırlanan şiddetli azabı zikrettikten ve bunların kötü akibetleriyle cennet ehline vaadolunan hudutsuz nimetler arasında bir mukayese yaptıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'tan başkasını İlah edinip onlara ibadet eden müşriklerle ibadet ettikleri İlahları arasındaki bağlantıyı ve bu İlahların müşriklerin davranışlarını nasıl reddettiklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

17 (Müşriklere gelince) Allah, kıyamet günü onları ve Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleri şeyleri toplar ve onlara şöyle buyurur: "Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa doğru yoldan sapanlar kendileri mi"?

18 Onlar da derler ki: "Seni tenzih ederiz. Seni bırakıp da başka dostlar edinmemiz bize yakışmaz. Fakat sen onlara ve babalarına çok nimet verdin; o derecede ki seni anma-

yı unuttular ve helak olmayı hak eden bir kavim olup çıktılar.".

[19] (Ey kafirler!) İşte ibadet ettikleriniz, söylediklerinizde sizi yalanlıyorlar. Artık kendinizden azabı ne çevirebilirsiniz ne de kendinize bir yardım bulabilirsiniz. İçinizden kim (küfrü ile) zulmederse, ona büyük bir azap tattıracağız.

17 Allah Teâlâ, kıyamet günü, hem müşrikleri hem de onların Allah'ı bırakıp İlah edinerek ibadet ettikleri melekleri, Meryem oğlu Mesîh İsa'yı, Üzeyr'i ve mabud edindikleri diğer varlıkları toplayacak ve mabudlara, yani ibadet olunanlara şöyle buyuracaktır: Görüyorsunuz ki şu kullarım beni bırakarak sizi İlah edindiler ve size ibadet ettiler. Onları benim hak yolumdan saptıran ve beni bırakarak sizlere ibadet etmeye davet eden sizler miziniz, yoksa sizin davetiniz olmaksızın onlar kendiliklerinden mi beni bırakıp sizi İlah edindiler ve size ibadet ettiler?

Allah Teâlâ'nın mabudlara yönelttiği böyle bir sorunun hedefi, birtakım varlıkların İlah edinilerek onlara fiilen ibadet olunup olunmadığını ortaya çıkarmak ve sonra da kafirleri, bu fiilleri dolayısıyla azarlamak değildi. Zira Allah Teâlâ, kimlerin Allah'ı bırakarak başka varlıkları İlah edindiklerini ve onlara nasıl ve ne maksatla ibadet ettiklerini elbette biliyordu ve her şey O'nun ezelî olan ilminde vardı. Fakat böyle bir sorudan maksat, ibadet olunan varlıkların verecekleri cevapla, onlara ibadet eden kafirleri yalanlamak ve onların sapıklıklarını mabudları vasıtasıyla gözleri önüne sermekti. Nitekim bunun başka bir örneğini, Mâide suresinin 116. ayetinde de aynen görmek mümkündür. Bu ayette Allah Teâlâ, aynı soruyu Meryem oğlu İsa'ya da yöneltmiş ve ona şöyle buyurmuştur: *"Ey Meryem oğlu İsa! Beni ve anamı Allah'tan başka iki İlah edinin diye insanlara sen mi söyledin"? İsa ise, şöyle demişti: "Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Zaten bunu söylemiş olsam, sen onu muhakkak bilirdin. Sen, benim içimde olanı bilirsin; fakat ben, senin içindekini bilmem. Şüphe yoktur ki sen, gaybları hakkıyla bilirsin.".*

18 Mabudlar ise, kendilerine yöneltilen bu soru karşısında hayret ve şaşkınlık içinde Rablerini tenzih etmişler ve şöyle demişlerdir: Rabbimiz! Müşriklerin sana nisbet ettikleri her türlü kusurdan seni tenzih ederiz. Bizim seni bırakıp da başka dostlar edinmemiz bize asla yaraşmaz. Biz, her zaman ve her yerde yalnız sana muhtacız ve yalnız sana ibadet ederiz. Zâten hiçbir mahlukun senden başkasına ibadet etmesi olacak şey değildir. Bu itibarla biz, hiç kimseye bize ibadet etmesini söylemiş değiliz; fakat onlar, bizim emrimiz ve rızamız olmaksızın bu işi yaptılar. Biz, onlardan da, onların bize ibadetlerinden de uzağız. Senden başka hiç kimseyi dost edinmediğimiz halde, başkalarını, seni bırakıp da bize ibadet etmeye nasıl davet ederiz? Fakat senin onlara verdiğin uzun ömür içinde onlar, bol miktarda mal mülk ve evlat sahibi oldular. Bu da onların dünya nimetlerine karşı aşırı derecede hırs ve şehvetlerini artırdı ve senin ibadetine davet eden Peygamberler'i ve onların davetlerini onlara unutturdu; böylece kendilerini helake götürecek küfür içine dalmış bir kavim olup çıktılar.

19 Mabudların bu cevabı üzerine, Allah Teâlâ, onlara ibadet eden kafirlere şöyle buyuracaktır: İşte sizin Allah'ı bırakıp da kendinize İlah edinip ibadet ettiklerinizin sizi nasıl yalanladıklarını açıkça gördünüz. Onlar, iddia ettiğiniz gibi, sizi Allah'a yaklaştırmak isteseler bile bunu yapamayacaklar ve siz de kendinizi üzerinize gelen azaptan asla kurtaramayacaksınız. İçinizden küfürleriyle nefislerine zulmetmiş olanlar, bu azabı mutlaka göreceklerdir. Allah Teâlâ, Ahkâf suresinin 5-6. ayetlerinde de aynı konuya değinmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine hiç cevap vermeyecek olan kimseye ibadet edenden daha sapık kim vardır? Halbuki onların ibadetlerinden de habersizdirler. Nitekim insanlar haşrolundukları zaman, putlar onlara düşman olurlar ve onların ibadetlerini inkâr ederler.".*

وَمَآ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ اِلَّآ اِنَّهُمْ لَيَأْكُلُونَ الطَّعَامَ وَيَمْشُونَ فِي الْاَسْوَاقِ وَجَعَلْنَا بَعْضَكُمْ لِبَعْضٍ فِتْنَةً اَتَصْبِرُونَ وَكَانَ رَبُّكَ بَصِيرًا ﴿٢٠﴾

[20] Senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki yemek yememiş ve sokaklarda yürümemiş olsun. (Ey insanlar!) Biz, sizin bazınızı bazınız için sınama vesilesi yapmışızdır. Hiç sabrediyor musunuz? Rabbin her şeyi hakkıyla görendir.

Allah Teâlâ daha önceki bir ayetinde (ay. 7), müşriklerin *"Şu da ne biçim Peygamber? Yemek yiyor, pazar yerlerinde yürüyor...Ona bir melek indirilseydi de onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya."* diyerek Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğini nasıl inkâra kalkıştıklarını açıklamıştı. Bu ayetinde ise, gönderilen bütün Peygamberler'in birer beşer olarak yemek yediklerini ve sokaklarda yürüdüklerini, bu bakımdan onların diğer insanlardan hiçbir farklarının bulunmadığını, dolayısıyla gerek Hazreti Peygamber'e gerekse diğer Peygamberler'e yemek yedikleri ve sokaklarda yürüdükleri için ta'n etmenin hiçbir manası bulunmadığını zikrederek müşrikleri reddetmiştir.. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[20] Senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki yemek yememiş ve sokaklarda yürümemiş olsun. (Ey insanlar!) Biz, sizin bazınızı bazınız için sınama vesilesi yapmışızdır. Hiç sabrediyor musunuz? Rabbin her şeyi hakkıyla görendir.

20 Müfessirlerin İbn Abbâs'tan naklettiklerine göre müşrikler *"Şu da ne biçim Peygamber? Yemek yiyor, pazar yerlerinde yürüyor...Ona bir melek indirilseydi de onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya."* diyerek Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğini inkâra kalkışmış, Hazreti Peygamber de buna son derece üzülmüştü. Bunun üzerine Allah Teâlâ, Peygamber'ini teselli etmek için bu ayeti indirmiş ve *"Senden önce hiçbir Peygamber göndermedik ki yemek yememiş ve sokaklarda yürümemiş olsun..."* buyurmuştur. Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi, daha önce gelip geçmiş olan bütün Peygamberler birer beşerdir ve her beşer gibi onlar da hayatlarını sürdürmek için yemek yiyip gıda alırlar; sokaklarda dolaşarak ticaretle uğraşırlar ve geçimlerini temine çalışırlar. Bunda, onların görev ve yetkilerine aykırı düşen veya onların Peygamberlik görevlerine engel olan hiçbir husus yoktur. Onları diğer insanlardan ayıran birtakım özellikleri varsa, bunlar da, onların üstün bir ahlak ile muttasıf olmaları, Rableri tarafından birtakım işlerle görevlendirilmeleri ve Peygamberlik görevlerinin ifasında doğruluklarına delil olmak üzere kendilerine bazı mucizelerin verilmesidir. Allah Teâlâ, bu mananın bir benzerini Yûsuf suresinin 109. ayetinde zikretmiş ve bu ayette *"Senden önce de şehir halkından kendilerine vahyettiğimiz kimselerden başkasını göndermemiştik..."* buyurmuştur. Enbiya suresinin *"Onları yiyecek yemez bir ceset yapmamıştık; ebedi de değillerdi."* mealindeki 8. ayeti de aynı manada gelmiştir. Netice olarak Peygamber, kendilerine gönderildiği kimselerin cinsinden olur. Fakirliği onun için bir ayıp sayılmadığı gibi, işlediği ameller de şahsiyetinden veya kadr-u kıymetinden hiçbir şey eksiltmez.

Allah, bazı insanları, diğer bazılarını onlarla denemek veya imtihan etmek için bir vesile kılmıştır. Buna göre, bir zengin, fakir olan bir kimse için imtihan vesilesi olduğu gibi, fakirlik karşısında sabretmesini bilen bir fakir de, zengin olan bir kimse için imtihan vesilesidir. Zengin, sahibi olduğu mal ile gururlanır; fakat bu maldan aç uyuduğunu bildiği fakire bir lokma bile yedirmeyi düşünmezse, onun bu imtihandan başarı-

lı çıktığı ileri sürülemez; çünkü o, malı ile sadece kendi dünyasını mamur etmek için onu biriktirmiş, fakat o maldan bir fakire sadaka vererek Allah'ın rızasını kazanmayı ve Ahiret'ini de mamur etmeyi hiç düşünmemiştir. Keza bir zengin de fakir olan bir kimse için imtihan vesilesidir. Zenginin malı karşısında sabrını yitirmediği gibi, haksız yollarla ve sahibinin izni olmadan o maldan çalıp çırpmayı da düşünmez. Bunun gibi, hastalıklı bir kişi, sağlıklı bir kişi için, sağlıklı bir kişi de hastalıklı bir kişi için imtihan vesilesidir. Sağlıklı olan, sağlığı dolayısıyla Allah'a şükretmesini bildiği gibi, hastalıklı olan kişi de, hastalığı karşısında sabretmesini bilmelidir.

Allah, şüphesiz, kullarının bütün hallerini, bu haller karşısında ne yapıp yapmamaları gerektiğini ve kimin neler yaptığını çok iyi görür ve bilir.

وَقَالَ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا لَوْلَآ أُنزِلَ عَلَيْنَا الْمَلَٰٓئِكَةُ أَوْ نَرَىٰ رَبَّنَا ۗ لَقَدِ اسْتَكْبَرُوا فِىٓ أَنفُسِهِمْ
وَعَتَوْ عُتُوًّا كَبِيرًا ﴿٢١﴾ يَوْمَ يَرَوْنَ الْمَلَٰٓئِكَةَ لَا بُشْرَىٰ يَوْمَئِذٍ لِّلْمُجْرِمِينَ وَيَقُولُونَ حِجْرًا مَّحْجُورًا ﴿٢٢﴾
وَقَدِمْنَآ إِلَىٰ مَا عَمِلُوا مِنْ عَمَلٍ فَجَعَلْنَٰهُ هَبَآءً مَّنثُورًا ﴿٢٣﴾ أَصْحَٰبُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا
وَأَحْسَنُ مَقِيلًا ﴿٢٤﴾

[21] Bize kavuşacaklarını ümit etmeyenler, "Bize melekler indirilemez miydi; yahut Rabbimizi göremez miydik?" demektedirler. Muhakkak ki bunlar kendi kendilerine büyüklük taslamışlar ve haddi son derece aşmışlardır.

[22] Onlar, melekleri gördükleri gün, suçlular için artık hayırlı bir müjde yoktur ve melekler onlara diyeceklerdir ki: "(Mağfiret ve cennet) size artık yasak!".

[23] (İyi de olsa) işledikleri her ameli alırız da hepsini toz duman ederiz.

[24] Cennet ehlinin ise, o gün kalacağı yer daha hayırlı, dinlenecekleri mekan daha güzeldir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetinde, müşriklerin *"Şu da ne biçim Peygamber? Yemek yiyor, pazar yerlerinde yürüyor...Ona bir melek indirilseydi de onunla beraber bir uyarıcı olsaydı ya."* diyerek Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğini inkâra kalkışan müşrikleri, bütün Peygamberler'in birer beşer olarak yemek yediklerini ve sokaklarda yürüdüklerini, bu bakımdan onların diğer insanlardan hiçbir farklarının bulunmadığını, dolayısıyla gerek Hazreti Peygamber'e gerekse diğer Peygamberler'e yemek yedikleri ve sokaklarda yürüdükleri için ta'n etmenin hiçbir manası bulunmadığını zikrederek reddettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğini ve ona indirilen Kur'an'ı inkâr eden müşriklerin bu inkârlarına delalet etmek üzere başka bir iddialarını zikretmiş ve onların, Peygamber'i teyit etmek üzere kendilerine de bir melek gönderilmesini veya Rablerini görmek istediklerini haber vererek bu sapık iddialarını da reddetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[21] Bize kavuşacaklarını ümit etmeyenler, "Bize melekler indirilemez miydi; yahut Rabbimizi göremez miydik?" demektedirler. Muhakkak ki bunlar kendi kendilerine büyüklük taslamışlar ve haddi son derece aşmışlardır.

[22] Onlar, melekleri gördükleri gün, suçlular için artık hayırlı bir müjde yoktur ve melekler onlara diyeceklerdir ki: "(Mağfiret ve cennet) size artık yasak!".

[23] (İyi de olsa) işledikleri her ameli alırız da hepsini toz duman ederiz.

[24] Cennet ehlinin ise, o gün kalacağı yer daha hayırlı, dinlenecekleri mekan daha güzeldir.

21 Öldükten sonra yeniden dirilmeyi, hesabı ve cezayı inkâr eden müşriklerin, küfürlerindeki inat ve ısrarı gösteren acayip hallerinden biri de, Peygamberler'e gönderildikleri gibi ayan beyan görebilecekleri bir şekilde kendilerine meleklerin de gönderilmeleri ve Peygamber olarak gönderildiğini ileri süren Hazreti Muhammed (sas.)'i doğrulamaları idi. Yahut bu olmazsa, Rablerini açık seçik görmeleri ve O'nun da, kendilerine gönderdiği Peygamber'i haber vererek ona tabi olmalarını kendilerine emretmesi idi. İsra suresinin 92. ayetinde de açıklandığı gibi bu kafirler şöyle diyorlardı: *"Yahut iddia ettiğin gibi, göğü üstümüze parça parça düşürmedikçe, veya Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe...sana asla inanmayacağız."*. Aslında onlar bu çeşit istek veya iddiada bulunurken maksatları, kendilerine Hazreti Peygamber'i teyit ve tasdik edecek bir meleğin gönderilmesi, yahut Rablerini açık seçik görmeleri değildi. Onların asıl istekleri, büyüklük taslayarak küfürlerini inat ve ısrarla sürdürmekti. Nitekim Allah Teâlâ, ayet-i kerimede de bu hususa işaret etmiş ve onların, bu istekte bulunurken büyüklük tasladıklarını ve haddi son derece aştıklarını haber vermiştir. Zira onlara, Peygamberler'e indirildiği gibi melekler indirilse, yahut Rablerini açık seçik görmüş olsalar, yine büyüklük taslamaktan vazgeçmezler ve küfürlerini terketmezlerdi. Nitekim En'âm suresinin 111. ayetinde de bu husus açıklanmış ve Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Faraza onlara melekleri indirseydik, ölüler onlarla konuşsaydı ve her şeyi onların karşısında birara-ya getirseydik, Allah dilemedikçe yine de iman etmezlerdi; fakat çoğu bunu bilmez."*.

22 Şu da var ki onlar yine de melekleri göreceklerdir; fakat onları gördükleri gün, onlar için iyi bir gün olmayacaktır. Bu gün, ya onların ölüm günü olacak, yahutta melekler onlara kıyamet günü görünecekler ve: Size hayırlı bir haber yok, diyerek Allah'ın gazabını ve cehennem azabını haber vereceklerdir. Allah Teâlâ, En'âm suresinin 93. ayetinde de onların bu günkü halini tasvir etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"...O zalimler, ölüm sekeratı içinde, melekler ellerini uzatmış: "Haydi kendinizi kurtarın; bugün, Allah'a karşı doğru olmayanı söylemiş ve O'nun ayetlerinden büyüklenerek uzaklaşmış olmanız dolayısıyla zillet azabıyla cezalandırılacaksınız." derken, onların halini bir görsen."*. Bazı müfessirler, ayet-i kerimedeki *sığınak ve sığınılacak yer* manasına gelen *hicren mahcûrâ* sözünün kafirlere ait olduğunu söylemişler ve onların, kendilerini cehennem azabı ve Allah'ın gazabıyla tehdit eden melekleri görünce, onlardan kaçıp kurtulmak ve sığınacak bir yer bulmak isteyeceklerini ileri sürmüşlerdir. Bunların başlıca dayanakları da Araplardan birine bir musibet veya zorluk isabet ettiğinde, *hcren mahcûrâ* demeleri ve kendilerini bu musibetten koruyacak bir sığınak aramalarıdır. Ancak büyük çoğunluk, her ne kadar bu görüşün dayanağını doğru bulmuş olsa bile, ayet-i kerimeyle ilgili görüşü, onun siyakına uygun bulmamış ve sözün meleklere ait olduğunu, bununla onlara, cehennem azabından ve Allah'ın gazabından korunmak için sığınabilecekleri hiçbir yer olmadığını haber vereceklerini ileri sürmüştür.

23 Kıyâmet günü, insanların dünyada iken işlemiş oldukları iyi ve kötü amellerin ele alınıp da herkese bu amellerinin karşılığı verileceği zaman, kafirlerin, kendilerini Allah'a yaklaştıracağını ve O'nun azabından kurtaracağını zannettikleri amellerinin hepsi de iyi bile olsa, geçersiz sayılacaktır. Çünkü onlar bu amelleri, Allah'a ve Peygamber'ine inanmış insanlar olarak onların rızalarını kazanmak için değil; fakat dünyada elde

etmeyi planladıkları birtakım menfaatlara kavuşmak için işlemişlerdir ve bu da onlara Ahiret hayatı için hiçbir şey kazandırmamıştır. Kısacası kafirlerin dünyada işledikleri bütün iyi ameller, İbrahim suresinin *"Rablerini inkâr edenlerin amelleri, fırtınalı bir günde, rüzgarın şiddetle savurduğu küle benzer (ki, rüzgar sebebiyle ondan hiçbir eser kalmamış gibi) onlar da kıyamette amellerinden hiçbir şey elde edemezler. İşte bu çok uzak bir sapıklıktır."* mealindeki 18. ayetinde açıklandığı gibidir. Öyle ki bu ameller, yere atılan bir avuç küle benzer; fırtınalı bir günde bu kül toz duman olur da atıldığı yerde ondan hiçbir eser kalmaz. Allah Teâlâ, Nûr suresinin 39. ayetinde de kafirlerin amellerini, bu amellerin kendilerini Allah'a yaklaştıracağını ve O'nun azabından kurtaracağını zannetmeleri dolayısıyla, kızgın çölde, susuz kalmış bir insanın gördüğü seraba benzetmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Küfredenler ise, onların amelleri de dümdüz sahradaki serap gibidir. Susuz kalmış insan onu su zanneder; fakat oraya gelince hiçbir şey bulamaz..."*

24 Oysa Ahiret'te cennet ehlinin kalacağı yer, iyi de olsa dünyadaki amelleri heba olup giden kafirlerin cehennemde tutacakları yer gibi midir? Cennet ehli, gerek oturacakları yer bakımından ve gerekse ebediyyen kalacakları süre boyunca içinde bulunacakları hal bakımından, cehennem ehlinin yer ve halleriyle mukayese edilemeyecek kadar hayırlı ve güzel olacak ve onların dünyada iken sahip oldukları sahih iman ile işledikleri salih amellerin mükafatı olmak üzere, diledikleri her nimeti önlerinde bulmanın hudutsuz mutluluğu içinde hem çok rahat hem de istikrarlı bir şekilde devam edecektir. Allah Teâlâ, Yâsîn suresinin 55-58. ayetlerinde cennet ehlinin bu halini tasvir ederken şöyle buyurmuştur: *"O gün cennet ehli bir zevk ve eğlence ile meşguldür. Onlar ve eşleri, gölgeliklerde, süslü sedirler üzerinde yaslanmışlardır. Orada onlar için meyveler vardır; onlar için, istedikleri her şey vardır. Bir de, çok merhametli olan Rab'dan sözlü selam."*.

وَيَوْمَ تَشَقَّقُ السَّمَٓاءُ بِالْغَمَامِ وَنُزِّلَ الْمَلٰٓئِكَةُ تَنْزِيلًا ﴿٢٥﴾ اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ ۨالْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ ۜ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى
الْكَافِرِينَ عَسِيرًا ﴿٢٦﴾ وَيَوْمَ يَعَضُّ الظَّالِمُ عَلٰى يَدَيْهِ يَقُولُ يَا لَيْتَنِى اتَّخَذْتُ مَعَ الرَّسُولِ سَبِيلًا ﴿٢٧﴾
يَا وَيْلَتٰى لَيْتَنِى لَمْ اَتَّخِذْ فُلَانًا خَلِيلًا ﴿٢٨﴾ لَقَدْ اَضَلَّنِى عَنِ الذِّكْرِ بَعْدَ اِذْ جَٓاءَنِى ۜ وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِلْاِنْسَانِ خَذُولًا ﴿٢٩﴾

[25] O gün gök, bulutlar gibi parçalanacak ve melekler arka arkaya (amel defterleriyle) indirilecektir.

[26] Asıl hükümranlık, işte o günRahmân'a aittir. Kafirlere ise, çok güç bir gün olacaktır.

[27] Zalim, o gün elini ısıracak ve: "Ah ne olurdu, Peygamber'le bir yol edinseydim.".

[28] "Yazıklar olsun bana! Ne olurdu fulanı dost edinmeseydim.".

[29] "İşte o beni, bana Rabbimden geldikten sonra Kitap'tan uzaklaştırdı. Zaten şeytan insanı yalnız bırakır." diyecektir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğini ve ona indirilen Kur'an'ı inkâr eden müşriklerin, kendilerine, Peygamber'e inanmalarını sağlamak üzere onu teyit edecek bir melek gönderilmesini veya Rablerinin kendilerine gösterilmesini istediklerini haber vererek bu sapık isteklerini reddettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kıyamet gününün dehşetini açıklamış, o gün amel defterleriyle birbiri arkasına indirilecek olan melekleri görünce kafirlerin, korku, dehşet ve pişmanlık içinde nasıl ellerini ısırıp dünyada iken dost edindikleri kimselerin kendilerini saptırdıklarını anlatıp şikâyette bulunacaklarını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

25 O gün gök, bulutlar gibi parçalanacak ve melekler arka arkaya (amel defterleriyle) indirilecektir.

26 Asıl hükümranlık, işte o gün Rahmân'a aittir. Kafirlere ise, çok güç bir gün olacaktır.

27 Zalim, o gün elini ısıracak ve: "Ah ne olurdu, Peygamber'le bir yol edinseydim.".

28 "Yazıklar olsun bana! Ne olurdu fulanı dost edinmeseydim.".

29 "İşte o beni, bana Rabbimden geldikten sonra Kitap'tan uzaklaştırdı. Zaten şeytan insanı yalnız bırakır." diyecektir.

25 Allah Teâlâ, yukarıdaki bir ayetinde (ay. 21), kıyamet gününe inanmayan ve Allah'ın huzuruna çıkmayı olmayacak bir iş zanneden müşriklerin, *"Bize melekler indirilemez miydi; yahut Rabbimizi göremez miydik?"* dediklerini zikretmiş ve bu küfürleri dolayısıyla onları, büyüklük taslayan ve haddi aşan bir kavim olarak tavsif etmişti. Bu ayetinde ise, müşriklerin, meleklerin gelişiyle ilgili bu isteklerinin gerçekleşeceği zamanı açıklamış ve bunun, kıyamet günü, gökyüzünün parçalanmış bulut yığınları gibi parça parça olduğu bir zamanda vuku bulacağını ve meleklerin, elerinde her ferdin amel defterleri olduğu halde, birbiri arkasına geleceklerini haber vermiştir. İşte bu gün, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde tarif ve tavsifi yapılan Sûr'un da üflendiği hüküm günüdür. Nitekim Allah Teâlâ, Nebe suresinin 17-20. ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Hüküm günü, şüphesiz tespit edilmiş bir vakittir. Sûr'a üflendiği gün grup grup gelirsiniz. Gök açılır, kapı kapı olur. Dağlar yürütülür, serab'a dönüşür."*. İnfitâr suresinin 1-2. ayetlerinde de kıyametin başlangıcı tarif edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Göklerin yarıldığı, yıldızların dökülüp yayıldığı, denizlerin birbirine karıştırıldığı, kabirlerin içi dışına çıkarıldığı zaman, her nefis hayır olarak ne yapıp getirdiğini ve ne yapmadığını bilecektir."*. İşte o zaman, Bakara suresinin *"(O hak yoldan sapanlar), bulut gölgeleri içinde, Allah'ın (azabının) meleklerle birlik kendilerine gelmesini ve işin olup bitmesini mi bekliyorlar? Oysa her şey Allah'a döndürülecektir."* mealindeki 210. ayetinde de açıklandığı gibi, melekler, her kulun dünyada iken hangi iyi ve kötü amelleri işlediğini gösteren amel defteriyle inecek ve herkes dünyada ne yaptığını bir defa daha bu defterlerden bilip öğrenecektir.

26 İşte asıl hükümranlığın Allah'a ait olduğu o gün, dünyada iken küfür üzerindeki direnişlerini ve bu küfrün bir gereği olarak işledikleri kötü amellerini amel defterlerinde bir daha görüp öğrenen kafirler için geçmek bilmeyen çok kötü bir gün olacaktır. Müddessir suresinin 8-10. ayetlerinde de ifade edildiği gibi, *"Sûr'a üflendiği gün, işte o gün kafirlere kolay olmayan çetin bir gündür."*. Bu günün güçlüğü ve korkusu, elbette sadece kafirler için olacak; müminler ise, Enbiya suresinin 103. ayetinde de açıklandığı gibi, o büyük korku, onları hiç tasalandırmayacaktır.

27 Küfürleriyle nefislerine zulmetmiş olanlar, o günün dehşeti karşısında kalplerini dolduran büyük nedamet ve pişmanlık içinde ellerini ısırarak: Ah! Ne olurdu Peygamber'in sözlerini dinleyip uyarılarına tabi olsaydım da onun gösterdiği

hak yoldan sapmasaydım ve sadece onun peşinden gitseydim, diyeceklerdir.

Müfessirlerin İbn Abbâs'tan naklettiklerine göre, müşriklerden Ukbe İbn Mu'ayt, bir yere gidip de Mekke'ye geri döndüğü zaman bir ziyafet verir ve bu ziyafete komşularını davet ederdi. Hazreti Peygamber'le de sık sık oturur ve onun konuşmalarını severek dinlerdi. Ziyafetlerden birine Hazreti Peygamber'i de davet etmiş, ancak Hazreti Peygamber, sen kelime-i şehadet getirip Müslüman olmadıkça senin yemeğini yemem, demiş; bunun üzerine Ukbe şehadet getirmiş, Hazreti Peygamber de onun yemeğine katılmıştı. Sonradan bunu haber alan müşrik lider ve Ukbe'nin dostu Ubeyy İbn Halef, Ukbe'ye sinirlenmiş ve sen sapıttın ve dininden döndün, demişti. Ukbe ise, hayır, dinimden dönmedim; sadece o da benim yemeğimden yesin diye söyledim, cevabını vermişti. Übeyy ise, bu kafi gelmez; gidip onun yüzüne tükürmez ve boynunu ezmezsen, senden asla razı olmam, demişti. Ukbe de Hazreti Peygamber'i Dâru'n-Nedve'de namaz kılarken secde halinde bulmuş ve Übeyy İbn Halef'in dediklerini aynen yapmıştı. Bunun üzerine Hazreti Peygamber ona şöyle buyurmuştu: "Seninle Mekke dışında karşılaşırsam, kılıcımla mutlaka boynunu uçuracağım.". İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ *"Zalim, o gün elini ısıracak ve: "Ah ne olurdu, Peygamber'le bir yol edinseydim. Yazıklar olsun bana! Ne olurdu falanı (yani Übeyy İbn Halef'i) dost edinmeseydim."* ayetlerini indirmiştir. Bildirildiğine göre, Ukbe Bedir'de, Übeyy de Uhud'da öldürülmüşlerdir.

28 Ve yine diyecektir ki: Bana yazıklar olsun! İşte ben, bana hak olan yolu sadece kurtuluş yolunu gösteren bir Peygamber'i terkettim de beni onun yolundan saptıran dini imanı olmayan kimseleri dost edinip onların sözlerini dinledim ve onların peşinden gittim.

29 Bunlar da beni, Rabbimin, Peygamber'i vasıtasıyla bana indirdiği Kitab'ın Muhammed tarafından uydurulduğunu ve geçmiş kavimlerin masallarından ibaret olduğunu söyleyerek o Kitap'tan uzaklaştırdılar. Bu, hiç şüphesiz, şeytana tabi olan ve sadece onun sözlerine kulak veren kafirlerin hak ettikleri kötü bir akibettir. Zaten şeytanın işi de, insanoğlunu bu akibete ulaştırmaktır. Bu işi yaptıktan sonra da, onu kendi akibetiyle başbaşa bırakır ve çekip gider.

Müfessirler, ayet-i kerîmenin *"Zaten şeytan insanı yalnız bırakır."* mealindeki son ibaresinin pişmanlık duyguları içinde parmaklarını ısırarak yukarıdaki sözleri söyleyen kafire değil, fakat onun bu kötü akibetini açıklayan Allah Teâlâ'ya ait olduğunu zikretmişlerdir. Buna göre bu ifadeyle insanlara şu husus açıkça beyan edilmiş olmaktadır ki ister cin şeytanları olsun ister insan şeytanları olsun, bunları dost edinen kimseler bu akibete düşmekten asla kurtulamayacaklardır. Diğer bir görüşe göre ayet-i kerimenin bu ibaresinin, Allah Teâlâ'ya ait olduğu gibi, dünyada iken bazı sapık insanları dost edinerek işlediği büyük hatayı anlayan ve bunun pişmanlığını duyan kafirlere ait olması ihtimali de vardır. Doğrusunu, şüphesiz en iyi Allah bilir.

وَقَالَ الرَّسُولُ يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَٰذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا ﴿٣٠﴾ وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَا لِكُلِّ نَبِيٍّ عَدُوًّا مِنَ
الْمُجْرِمِينَ ۗ وَكَفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًا وَنَصِيرًا ﴿٣١﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَا نُزِّلَ عَلَيْهِ الْقُرْآنُ جُمْلَةً وَاحِدَةً ۚ
كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِ فُؤَادَكَ وَرَتَّلْنَاهُ تَرْتِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا يَأْتُونَكَ بِمَثَلٍ إِلَّا جِئْنَاكَ بِالْحَقِّ وَأَحْسَنَ تَفْسِيرًا
﴿٣٣﴾ الَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَىٰ وُجُوهِهِمْ إِلَىٰ جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٣٤﴾

30 Peygamber de diyecektir ki: "Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'an'ı terk etti.".

31 İşte biz, her Peygamber için, suçlulardan böyle bir düşman yapmışızdır. Fakat yol gösterici ve yardım edici olarak Rabbin yeter.

32 Küfredenler: "Kur'an, Peygamber'e hepsi bir defada indirilseydi ya!" demektedirler. Halbuki (ey Muhammed!) biz onu, senin kalbini iyice pekiştirmek için azar azar indirdik ve ağır ağır okuduk.

33 Sana hiçbir misal getirmezler ki, biz sana hak ve açıklaması en güzel olanını getirmemiş olalım.

34 Cehennemde yüzükoyun haşrolunacak olanlar, işte yerleri en kötü ve yolları en sapık olanlar bunlardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin meleklerin kendilerine indirilmeleri, yahut Rablerini görmeleri gibi bazı batıl isteklerini ve geçmiş kavimlerin masalları diyerek Kur'an'ı yalanlamalarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kavminin bu küfründen kalbi sıkışan Peygamber'inin onları Rabbine şikâyet edişini ve Rabbinin bu kafirlerle ilgili cavebını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

30 Peygamber de diyecektir ki: "Ey Rabbim! Kavmim bu Kur'an'ı terk etti.".

31 İşte biz, her Peygamber için, suçlulardan böyle bir düşman yapmışızdır. Fakat yol gösterici ve yardım edici olarak Rabbin yeter.

30 Daha önce de açıklandığı gibi, kafirler, Kur'an hakkında *"Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Bu yalanda ona başka kimseler de yardım ettiler."* (ay. 4) dedikleri gibi, *"Kur'an, başkasına yazdırıp (ezberlemesi için) sabah akşam kendisine okunan evvelkilerin masallarıdır."* (ay. 5) diyerek ona en büyük iftirayı yapıyorlardı. Bu iftira ise, Hazreti Peygamber'e son derece ağır geliyor ve onu derinden yaralıyordu. Ayrıca kavim Kur'an'a hiç kulak vermiyor, onu dinlemek bile istemiyordu. Fussilet suresinin 26. ayetinde de açıklandığı gibi, biribirlerine *"Bu Kur'an'ı dinlemeyin; okunurken gürültü çıkarın; belki bastırırsınız."* diyorlardı. Bu, onların Kur'an'a hiç değer vermediklerinin ve onu tam anlamıyla terketmiş olmalarının bir neticesiydi. Bu ise, ona hiç iman etmediklerinin açık ve kesin bir delili idi. İşte, kavminin Kur'an'a karşı bu tutumuna büyük üzüntü duyan Hazreti Peygamber Rabbine şikâyette bulunmuş ve: Ey Rabbim! Kavmim Kur'an'a kulak vermiyor. Ona inanmıyor ve onun emir ve nehiyleriyle amel etmiyor, demişti.

31 Allah Teâlâ da sevgili Peygamber'inin bu üzüntülü şikâyetine karşılık, daha önce gelip geçmiş Peygamberler'i misal göstererek onların da karşılarına dikilen ve inançsızlık içinde onlara cephe alan böyle düşmanları bulunduğunu ve bunların da o Peygamberler'in görevlerini yapmalarına engel olmaya çalıştıklarını; fakat Rabbinin bu düşmanlara karşı Peygamberler'ine yardım edici olarak yettiğini haber vermiş ve Peygamber'ini teselli etmiştir. Allah Teâlâ, En'âm suresinin 112. ayetinde de bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Biz, her Peygamber'e, aldatmak için birbirlerine yaldızlı sözler telkin eden insan ve cin şeytanlarını düşman etmişizdir. Eğer Rabbin dileseydi bunu yapamazlardı. Fakat onları, yaptıkları iftiralarla başbaşa bırak."*. O düşmanların yalan ve iftiralarına sabreden geçmiş Peygamberler gibi sen de sabret ve tebliğ görevini Rabbine güvenip dayanarak ifa etmeye çalış. Zira Rabbin, yol gösterici ve yardım edici olarak sana yeter.

32 Küfredenler: "Kur'an, Peygamber'e hep-

si bir defada indirilseydi ya!" demektedirler. Halbuki (ey Muhammed!) biz onu, senin kalbini iyice pekiştirmek için azar azar indirdik ve ağır ağır okuduk.

[33] Sana hiçbir misal getirmezler ki biz sana hak ve açıklaması en güzel olanını getirmemiş olalım.

[34] Cehennemde yüzükoyun haşrolunacak olanlar, işte yerleri en kötü ve yolları en sapık olanlar bunlardır.

32 Allah Teâlâ, müşriklerin Kur'an karşısındaki inançsız davranışlarını Rabbine şikâyet eden Peygamber'inin bu şikâyetini zikredip düşmanları karşısında Rabbinin kendisine yeterli olduğunu beyan ile onu teselli ettikten sonra, bu ayetinde, kafirlerin Kur'an'la ilgili inançsızlıklarının başka bir örneğini daha zikretmiştir. Kur'an'ın Hazreti Peygamber tarafından uydurulmuş eskilerin masallarından ibaret olduğunu ileri süren bu kafirler, Kur'an hakkında bir de şu görüşü ileri sürmüşlerdir: Muhammed madem ki Allah'ın Peygamber'i olduğunu söylüyor ve Kur'an'ın kendisine Allah tarafından indirildiğini iddia ediyor, o halde bu Kitap neden ona hepsi birden bir defada indirilmiyor da parça parça indiriliyor? Tevrat'ın Musa'ya, İncil'in İsa'ya Zebur'un da Davud'a bir defada indirildiği gibi, Kur'an da ona bir defada indirilse olmaz mıydı? Allah Teâlâ, kafirlerin bu görüşlerine de cevap vermiş ve şöyle buyurmuştur: Biz, bu Kur'an'ı, meydana gelen olaylara ve ihtiyaç duyulan hükümlere göre zaman zaman ve kısım kısım indirdik. Böyle indirmekle onun, senin kalbinde daha iyi yerleşmesini sağladık. Nitekim onun indirilişi tamamlandıktan sonra sen onun tek bir harfini bile unutmadan, yahut herhangi bir hataya düşmeden mümin kullarıma tebliğ ettin ve katiplerine yazdırdın; onlardan pek çok kimse de aynı şekilde onu hıfzetti. Bu, senin hayatında böyle olduğu gibi, tek bir harfine zarar gelmeden kıyamete kadar da böyle devam edecektir.

Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim, Cebrail'in (as) Hazreti Peygamber'e Allah katından getirdiği vahiylerle meydana gelmiş ve sadece Allah kelamından oluşmuş bir kitaptır. Cebrail'in (as) Hazreti Peygamber'e gelip gitmesi ve ona Rabbinin emriyle vahiy getirmesi 23 yıl devam etmiştir.Bu sürenin 13 yıla yakın bir kısmı Mekke'de, diğer kısmı da Medine'de geçmiştir. Kısacası, Kur'an'ın Hazreti Peygamber'e indirilişi 23 yıllık bir süreyi kapsamıştır. Bu uzun süre içinde Kur'an'ın ayet ayet veya birkaç ayet, yahutta kısa bir sure olarak azar azar indirilişinin elbette bir hikmeti vardı ve Allah Teâlâ bu hikmetin gereği olarak onu bir defada değil, kısım kısım indirmişti. Nitekim ayet-i kerimede, müşriklere cevap olmak üzere onun böyle indirilişinin bir sebebi zikredilmiş ve *"Biz onu, senin kalbini iyice pekiştirmek için azar azar indirdik ve ağır ağır okuduk."* buyurulmuştur. Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir ki Kur'an-ı Kerim, kendinden önceki kitaplar gibi, sadece Ahiret hayatını düzenlemek ve insanlara sadece bu hayatın güzel olan taraflarını kazandırmak için indirilmiş bir kitap değildir. O aynı zamanda, dünya hayatını da düzenleyen ve insanlara, uyulduğu takdirde bu hayatın da güzelliklerini kazandıran hükümleri, yahut emir ve nehiyleri içinde toplayan bir kitaptır. Bu sebepledir ki Kur'an'da, insanın Ahiret'ini olduğu kadar dünyasını da mamûr edecek hükümlere yer verilmiş ve bu hükümler, bazen toplum içinde cereyan eden hadiselere çözüm getirmek maksadıyla nazil olan ayetler içinde yer almış, bazen de herhangi bir sebebe istinad etmeksizin, fakat sadece fert veya toplum düzenini sağlamak maksadıyla müstakil olarak indirilmiştir. Allah Teâlâ, Kur'an'ın azar azar indirilişinin bir hikmetini de İsra suresinin 106. ayetinde zikretmiştir. Bu ayette şöyle buyurmuştur: *"Sana Kur'an'ı verdik ve onu, insanlara yavaş yavaş okuman için kısım kısım ve ihtiyaç hasıl oldukça indirdik."*. Kısaca ifade etmek gerekirse, Kur'an'ın azar azar indirilişinin sebep veya hikmetlerini şöyle sıralamak mümkündür:

1) Bu sebep veya hikmetlerin başında hiç şüphesiz, Allah Teâlâ tarafından vazedilen şeriat ahkamını gerek Hazreti Peygamber'in gerekse müminlerin kalplerine kusursuz bir şekilde yerleştirmek ve bu ahkamın tatbik edilmesini sağlamak gelir. Bu ise, Kur'an-ı Kerim'in daha kolay bir şekilde hıfzedilmesine bağlıdır. Halbuki gerek Hazreti Peygamber gerekse ümmeti ümmi idiler: yani okuyup yazma bilmiyorlardı. Eğer Kur'an bir defada indirilmiş olsaydı, onu hıfzetmek veya zaptetmek, hem Hazreti Peygamber'e hem de müminlere güç gelir ve bu da Kur'an metinlerinde unutkanlığa veya hata yapmaya yol açmış olurdu.

2) Bilindiği gibi Kur'an-ı Kerim'de Allah Teâlâ tarafından vazedilmiş pek çok ahkam vardır. Bu ahkqmın bir kitap içerisinde aniden ve topluca indirilerek müminlerden bunların tatbikini istemek, onları güç durumlara düşürdüğü gibi, tatbik edememelerinin büyük günqhını da yüklenmelerine sebep olurdu.

3) Keza Arapların cahiliye devrinden edindikleri pek çok âdet ve alışkanlıkları vardı. İslam, bunların çoğunu Kur'an ahkamıyla yasaklamış ve ortadan kaldırmıştır. Bunlar arasında bazı alışkanlıklar vardı ki bunları birdenbire kaldırmak mümkün değildi. Bu sebeple Kur'an, bunları kaldırmak için tederruci bir yol tutmuş ve müminleri alıştıra alıştıra onları terketmelerini sağlamıştır. Mesela sarhoş edici içkiler bu çeşit alışkanlıklardan biriydi. İslam geldiği zaman, pek çok Müslüman hamr denilen bu içkiyi kullanıyordu. Onun birdenbire haram kılınması halinde belki pek çok kimse onu hemen terkedemeyecek ve içmeye devam ederek günah işlemiş olacaktı. İşte bu sebeple Allah Teâlâ, Bakara suresinin 219. ayetinde *"(Ey Muhammed!) Sana içkiyi ve kumarı soruyorlar. (Onlara) de ki: İkisinde de insanlar için hem büyük günah hem de faydalar vardır; fakat günahları faydalarından daha büyüktür..."* buyurarak içkinin zararına da faydasına da işaret etmiş, zararının faydasından büyük olduğunu zikretmiş olsa bile, onu haram kılmamıştır. Aradan uzunca bir zaman geçmiş ve içki hakkında ikinci bir ayet nazil olmuştur. Nisa suresinde yer alan bu ayette (ay. 43) Allah Teâlâ *"Sarhoş olduğunuz halde namaza yaklaşmayın..."* buyurmuş, fakat içkiyi yine haram kılmamıştır. Şu var ki bu süre içinde Müslümanlar içkinin kötülüklerini ve insana verdiği büyük zararı anlamaya başlamışlar ve onu kendiliklerinden terkedebilecek bir duruma gelmişlerdir; hatta pek çok kişi de terketmiştir. İşte daha sonraları bu durumun ortaya çıkmasıyla Allah Teâlâ, içkiyi kesinlikle haram kılan Mâide suresinin *"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları, şeytan işi birer pisliktir. Ondan sakınınız ki kurtuluşa eresiniz."* mealindeki 90. ayetini indirmiştir. Bu ayetin inmesinden sonra da içki içen bütün Müslümanlar, hiç güçlük çekmeden onu hemen terketmişlerdir. Eğer Kur'an-ı Kerim bir defada indirilmiş ve içki de hemen haram kılınmış olsaydı, içkinin terkedilmesi nasıl mümkün olurdu?

4) Hazreti Peygamber'in kendisine nazil olan ayetleri insanlara tebliğ ederek onları imana ve İslam'a davet etmesiyle İslam giderek yaygınlaşıyor ve fethedilen ülkelerde çeşitli örf ve âdetlere sahip insanların yeni dine girmeleriyle de Müslümanların sayısı giderek artıyordu. Hayatın birbirini takip eden yaz ve kış aylarında geçmesi, insanların bazen savaşta bazen de barışta yaşamaları ve her geçen gün ve gecede birbirinden farklı hadiselerle karşılaşmaları, kafalarda birtakım istifhamların belirmesine sebep oluyor ve bu istifhamların Hazreti Peygamber'e yöneltilen sorular ve ondan alınacak cevaplarla giderilmesi gerekiyordu. Nitekim hadis kitaplarını gözden geçirenler, çeşitli konularda Hazreti Peygamber'e yöneltilmiş sorularla onun bu sorulara verdiği cevapların pek çok örneğini görmekte güçlük çekmezler. İşte bu soruların büyük bir kısmının da Allah Teâlâ'nın Peygamber'ine indirdiği vahiylerle cevaplandırıldığı ve bunların Kur'an-ı Kerim'de de yeraldığı görülür. Bakara suresinin *"(Ey Mu-*

hammed!) Sana hilalleri soruyorlar..." mealindeki 189, "*Sana, sadaka olarak ne verceklerini soruyorlar...*" mealindeki 215, "*Sana, içinde savaş yapılan haram ayı soruyorlar...*" mealindeki 217, "*Sana, içkiyi ve kumarı soruyorlar...*" mealindeki 219, "*Sana, yetimleri soruyorlar...*" mealindeki 220, "*Sana, hayızı (âdet halini) soruyorlar...*" mealindeki 222, Mâide suresinin "*Sana, kendilerine neyin helal kılındığını soruyorlar...*" mealindeki 5. ayetleri, Hazreti Peygamber'e yöneltilen sorulardan birkaç örnektir. Eğer Kur'an-ı Kerim, bir defada indirilmiş olsaydı, zaman zaman Müslümanların kafalarında beliren ve Hazreti Peygamber'e yöneltilen bu sorular ve Allah Teâlâ tarafından Peygamber'ine öğretilen soru cevaplarının Kur'an'a girmesi ve bunların, Müslümanların uymaları gereken birer hüküm haline gelmesi nasıl mümkün olurdu?

33 Nitekim Allah Teâlâ da bu ayetinde, Kur'an'ın bir defada değil, fakat azar azar indirilişindeki faydaya işaret etmiş ve müşrikleri bahis konusu ederek onların inanmadıkları Kur'an veya yalanladıkları Hazreti Peygamber hakkında söyledikleri herhangi bir sözün, yahut ileri sürdükleri herhangi bir misal veya şüphenin en doğru ve en güzel bir şekilde cevaplandırıldığını beyan etmiştir. Eğer Kur'an-ı Kerim Hazreti Peygamber'e bir defada indirilmiş olsaydı, müşriklerin gerek Kur'an hakkında ve gerekse Hazreti Peygamber hakkında farklı zamanlarda ileri sürdükleri çeşitli şüphe ve itirazları ayrı ayrı cevaplandırmak nasıl mümkün olurdu?

34 Allah Teâlâ, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğini ve Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından ona indirilmiş bir kitap olduğunu inkâr eden müşriklerin bu iddialarını reddettikten ve onlara en doğru ve güzel cevabı verdikten sonra, bu küfürleri dolayısıyla onların kıyamet günü mahşer yerindeki hallerini tavsif etmiş ve bunların o gün, yüzükoyun haşrolunup cehenneme sürünerek gideceklerini ve bu yerin Ahiret'te en kötü yer olduğunu haber vermiştir. Buhârî (*Sahih,* VI. 14) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2161)'in Enes İbn Mâlik'ten (ra) naklettiklerine göre bir adam: Ya Resulallah! Kıyâmet günü kafir yüzükoyun nasıl haşrolunur? diye sormuştu da, Resulullah (sas.) ona şu cevabı vermişti: "Dünyada onu iki ayağı üzerinde yürüten (Allah), kıyamet günü yüzü üzerinde yürütmeye kadir değil midir"? Tirmizi (*Sünen,* V. 305) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 354, 362) tarafından Ebû Hureyre'den nakledilen başka bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü insanlar üç sınıf halinde haşrolunacaklardır: Bir sınıf hayvanlara binmiş olarak, bir sınıf ayakları üzerinde, bir sınıf da yüzükoyun.". Bunun üzerine ona: Ya Resulallah! Yüzükoyun nasıl yürürler? diye sorunca, Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: Onları ayakları üzerinde yürüten (Allah), yüzükoyun yürütmeye de kadirdir. Ancak onlar, yüzlerini her türlü sivri şeyden ve dikenden korumaya çalışırlar".

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَا مَعَهٗٓ اَخَاهُ هٰرُونَ وَزِيرًاۚ ﴿٣٥﴾ فَقُلْنَا اذْهَبَآ اِلَى الْقَوْمِ الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَاۚ فَدَمَّرْنَاهُمْ تَدْمِيرًاۗ ﴿٣٦﴾ وَقَوْمَ نُوحٍ لَمَّا كَذَّبُوا الرُّسُلَ اَغْرَقْنَاهُمْ وَجَعَلْنَاهُمْ لِلنَّاسِ اٰيَةًۜ
وَاَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ عَذَابًا اَلِيمًاۚ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَا۠ وَاَصْحَابَ الرَّسِّ وَقُرُونًا بَيْنَ ذٰلِكَ كَثِيرًا ﴿٣٨﴾
وَكُلًّا ضَرَبْنَا لَهُ الْاَمْثَالَ وَكُلًّا تَبَّرْنَا تَتْبِيرًا ﴿٣٩﴾ وَلَقَدْ اَتَوْا عَلَى الْقَرْيَةِ الَّتِٓى اُمْطِرَتْ مَطَرَ السَّوْءِۜ اَفَلَمْ
يَكُونُوا يَرَوْنَهَاۚ بَلْ كَانُوا لَا يَرْجُونَ نُشُورًا ﴿٤٠﴾

35 Biz, Musa'ya kitap vermiş ve onunla beraber kardeşi Harun'u da vezir yapmıştık.

36 Onlara demiştik ki: "Ayetlerimizi yalanlayan kavme gidin.". Sonra da onları yerle bir etmiştik.

37 Peygamberler'i yalanlayınca, Nûh kavmine de aynı şeyi yapmıştık. Onları suda boğmuş ve insanlar için bir ibret kılmıştık. Biz, zalimler için acı bir azap hazırlamışızdır.

38 Ad kavmini, Semud kavmini, Ress ahalisini ve bunlar arasında daha birçok nesilleri hep helak etmişizdir.

39 Bunlardan herbirine misaller vermiş, fakat dinlemedikleri için, hepsini de kırıp geçirmişizdir.

40 O müşrikler, üzerine bela yağmuru yağdırılmış bir kasabaya da uğramışlardı. Onu görmemişler miydi? Hayır; onlar, öldükten sonra tekrar dirilmeyi ümit etmiyorlardı.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin Kur'an, nübüvvet ve öldükten sonra yeniden dirilme hakkındaki inançsızlıklarını ve bu konularda ileri sürdükleri birtakım sapık inanç ve iddiaları zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, geçmiş Peygamberler'den bazılarının kavimleriyle olan kıssalarını ve bu kavimlerin de kendilerine gönderilen Peygamberler'i nasıl yalanladıklarını ve bu küfürleri dolayısıyla başlarına gelen kötü akibetleri, Hazreti Peygamber'i tekzip eden müşriklere ibret olması için açıklamış, bu küfürlerinden vazgeçmeyip onda yine de direnmeleri halinde aynı akibete uğrayacaklarını haber vererek onları tehdit etmiştir. Allah Teâlâ, bu ayetlerinde dört kıssa zikretmiştir. Bunlar, Musa ve Harun'un (a.hima.s.) kavimleriyle olan kıssaları, ikincisi, Nûh'un (as) kavmiyle olan kıssası, üçüncüsü Ad, Semud ve Ress halkı kıssası, dördüncüsü de Lut'un (as) kavmiyle olan kıssasıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

35 Biz, Musa'ya kitap vermiş ve onunla beraber kardeşi Harun'u da vezir yapmıştık.

36 Onlara demiştik ki: "Ayetlerimizi yalanlayan kavme gidin.". Sonra da onları yerle bir etmiştik.

37 Peygamberler'i yalanlayınca, Nûh kavmine de aynı şeyi yapmıştık. Onları suda boğmuş ve insanlar için bir ibret kılmıştık. Biz, zalimler için acı bir azap hazırlamışızdır.

38 Ad kavmini, Semud kavmini, Ress ahalisini ve bunlar arasında daha birçok nesilleri hep helak etmişizdir.

39 Bunlardan herbirine misaller vermiş, fakat dinlemedikleri için hepsini de kırıp geçirmişizdir.

40 O müşrikler, üzerine bela yağmuru yağdırılmış bir kasabaya da uğramışlardı. Onu görmemişler miydi? Hayır; onlar, öldükten sonra tekrar dirilmeyi ümit etmiyorlardı.

35 Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'i ve ona indirilen Kur'an'ı inkâr eden Arap müşriklerine ibret teşkil etmesi için önce Musa'yı zikrederek söze başlamıştır. Ona Tevrat'ı indirdiğini, kardeşi Harun'u da ona yardımcı olarak görevlendirdiğini haber vermiştir ki bu, Musa (as) gibi onun da Peygamber olarak görevlendirildiğinin delilini teşkil eder. Nitekim Meryem suresinin *"Ona, rahmetimizden, kardeşi Harun'u bir Peygamber olarak vermiştik."* mealindeki 53. ayeti de bunun başka bir delilidir. Şu var ki Harun (as), kardeşi Musa'nın (as) veziri veya yardımcısı olarak onunla birlikte Peygamberlik görevi ifa etmiş olsa bile, şeriat, Musa'nın (as) şeriatıdır ve Tevrat da Musa'ya (as) indirilmiştir ve Harun da bu şeriatın tebliğinde Musa'ya (as) tabidir.

36 İşte bu manada Allah Teâlâ, ayet-i kerimede her ikisine birden hitap etmiş ve *"Ayetlerimizi yalanlayan kavme gidin."* buyurmuştur. Allah

Teâlâ bu emriyle Mısır kavmini ve bu kavmin başında hükümdar olarak bulunan Firavun'u kastetmiştir. Zira Firavun, kendisinin İlah olduğunu ve kendisinden başka İlah bulunmadığını iddia ediyor, kavmini de bu sapık inanç üzerinde tutuyordu. Musa ve Harun'un görevleri, risaletin tebliği için Firavun'a gitmek ve onu Allah'ın vahdaniyyetine ve rububiyyetine davet etmekti. Yani Allah'tan başka İlah yoktur ve yalnız O'na ibadet edilir. Musa ve Harun Rablerinden aldıkları bu emir üzerine Firavun'a gitmişler ve onu kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmişlertdi. Ne var ki gerek Firavun gerekse onun ileri gelen adamları Musa ve Harun'un bu davetlerine karşı gelmişler ve onları yalanlamışlardır. Allah Teâlâ bu konuyu Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de açıklamıştır. Mesela Nâziât suresinin 17-22. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Rabbi Musa'ya demişti ki: "Firavun'a git; çünkü o azdı; ona de ki: Günahtan temizlenmeye niyetin var mı? Sana Rabbine giden yolu göstereyim de O'ndan korkarsın.". Bunun üzerine Musa, ona en büyük mucizeyi göstermiş, fakat Firavun, yine de yalanlayıp karşı gelmiş, sonra da isyanını sürdürmek üzere dönüp gitmişti.".* Başka bir açıklama, Tâ-hâ suresinin 42- 47. ayetlerinde de yer almıştır. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Musa!) Kardeşinle beraber mucizelerimle git; beni anmakta kusur etme. Firavun'a gidin; çünkü o azmıştır. Ona yumuşak söz söyleyin; belki öğüt alır; yahut korkar.". Onlar da demişlerdi ki: "Onun bize karşı taşkınlık etmesinden, yahut azmasından korkuyoruz.". Allah da onlara şöyle buyurmuştu: "Korkmayın; ben sizinle beraberim; işitir ve görürüm. Ona gidin ve deyin ki: Biz, Rabbimizin iki elçisiyiz. İsrailoğullarını bizimle gönder. Onlara eziyet etme. Sana Rabbinden bir mucize ile geldik. Hidayete uyanlara selam olsun.".* Kur'an-ı Kerim'in kıssa ile ilgili diğer ayetlerinde de açıklandığı gibi, Musa ve Harun, akıllara durgunluk veren mucizelerle Firavun'a gitmişler, onu ve adamlarını Allah'ın vahdaniyyetine ve ibadetine davet etmişlerse de, Firavun onları yalanlamış, sonra da bu küfrünün cezası olmak üzere, askerleriyle birlikte denizde boğularak helak olmuştur. Bu, hiç şüphesiz, Allah'ı, O'nun Peygamberler'ini ve kitaplarını inkâr edenlerin kötü akibetleridir. Şimdi Mekkeli müşriklerin, kendilerinden önceki bu kavimlerden ve onların başlarına gelen bu ve benzeri akibetlerden ders almaları gerekmez mi? Muhammed suresinin 10. ayetinde de açıklandığı gibi, bu müşrikler *"Yeryüzünde hiç dolaşıp da kendilerinden öncekilerin akibetlerinin nasıl olduğuna bir bakmazlar mı? Kafirler için işte böyle akibetler vardır."*. Küfürleri dolayısıyla buna benzer akibetlerin kendi başlarına da gelmesinden hiç korkmazlar mı?

37 Başka bir örnek, kendilerini Allah'ın vahdaniyyetine ve yalnız O'nun ibadetine davet eden Peygamber Nûh'u (as) yalanlayan kavminin başına gelen akibetti. Şuarâ suresinin 105 -111. ayetlerinde de açıklandığı gibi *"Nuh'un kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı. Kardeşleri Nûh, onlara demişti ki: Ben, sizin için güvenilir bir Peygamber'im. Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Allah'tan korkun ve bana itaat edin.". Onlar da demişlerdi ki: "En rezil olanlar senin peşinden gidip dururken sana mı iman edeceğiz"*? Nûh (as), kavmi tarafından yalanlanınca, Rabbine şikâyette bulunmuş ve aynı surenin 117-121. ayetlerinde de açıklandığı gibi, *"Şöyle demişti: Rabbim! Kavmim beni yalanlıyor. Bu itibarla, benimle onlar arasında sen hüküm ver; beni ve benimle beraber olan müminleri kurtar.". Bunun üzerine biz de onu ve onunla bir gemi dolusu beraber olanları kurtarmıştık. Sonra geride kalanları ise, suda boğmuştuk. İşte bunda, mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu, yine de inanmış değillerdir.".* Bu akibet, şüphesiz, sadece Musa veya Nûh kavimlerinin başlarına gelen bir akibet değildir. Ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, bu, geçmiş kavimlerin başlarına gelen akibetlerden ibret almasını bilmeyen ve küfürlerinde direnen bütün kavimler için hazırlanmış bir akibettir. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, ayet-i kerimede, Nûh kavminin

bu akibetini gelecek nesiller için bir ibret kıldığını zikrettikten sonra bunu genelleştirmiş ve küfürleriyle nefislerine zulmeden bütün insanları söz konusu ederek bunlar için acı bir azap hazırladığını haber vermiştir.

38 Üçüncü kıssa, Ad ve Semud kavimleriyle Ress halkının kıssalarıdır. Ad kavmi, kendilerini Allah'ın tevhidine ve ibadetine davet etmek üzere kendi aralarından Peygamber olarak gönderilen Hud'u yalanlamıştı. Kıssası Hûd suresinde de açıklandığı üzere, Allah Teâlâ, bu surenin 50. ve daha sonraki ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Ad kavmine de kardeşleri Hud'u göndermiştik. O da şöyle demişti: "Ey Kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. O'ndan başkasına ibadet etmekle O'na iftira etmiş olursunuz. Ey Kavmim! Buna karşılık sizden bir ücret talep etmiyorum. Benim ücretim, ancak beni salim bir fıtrat üzere yaratan (Allah)a aittir. Siz hiç aklınızı kullanmaz mısınız? Ey kavmim! Rabbinizden mağfiret dileyin; sonra da O'na tövbe edin ki üzerinize bol bol yağmur göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günahkarlar olarak yüz çevirmeyin.". Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Ey Hud! Bize bir mucize getirmedin. Biz, ne sözünden dolayı İlahlarımızı terkedecek ve ne de sana inanacak kimseler değiliz. Bazı İlahlarımızın seni çarpmış olduklarını söylemekten başka bir şey demeyiz.".* İşte, Peygamberler'i Hud'u bu sözlerle yalanlayan Ad kavmi de, diğer kâfir kavimler gibi helak edilmişti.

Semud kavmi de kendilerine Peygamber olarak gönderilen Salih'i yalanlamıştı. Allah Teâlâ Hûd suresinin 61-62. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Semud kavmine de kardeşleri Salih gönderilmişti. Salih, kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Sizi yerden meydana getiren ve orada imar ile görevlendiren O'dur. Bu itibarla O'ndan mağfiret dileyin; sonra da O'na tövbe edin. Rabbim, şüphesiz, (kullarına) çok yakındır ve duaları kabul edendir.". Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Ey Salih! Bundan önce sen, içimizde ümit beslenen bir kimseydin. Sen şimdi bizi, babalarımızın ibadet ettikleri şeye ibadet etmekten men mi ediyorsun? Şurası muhakkaktır ki biz, senin bizi davet ettiğin şeyden şüphe içindeyiz; kuşkuluyuz.".* Semud kavmi de Peygamberler'i Salih'e karşı gelip onu yalanlayınca, kafir kavimlerin başlarına gelen akibet onun da başına gelmiş, şiddetli bir azap ile helak olmuştur. Allah Teâlâ, kavmin bu kötü akibetini de, aynı surenin 66-68. ayetlerinde şöyle açıklamıştır: *"Emrimiz gelince, Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri, kendi katımızdan bir rahmetle o günün azabından kurtarmıştık. Rabbin, asıl kuvvetli ve galip olan, işte O'dur. Küfürleriyle nefislerine zulmedenleri ise, şiddetli bir yıldırım sesi yakalamış ve yerlerinde (hiç kimsenin kurataramayacağı bir şekilde) yüzüstü çökekalmışlardı. Semud, sanki orada hiç ikamet etmemiş gibi olmuştu. Çünkü bilesiniz ki Semud, Rablerini inkâr etmişlerdi ve yine bilesiniz ki (Allah'ın Rahmetinden) uzak kalmak Semud içindi.".*

Ress halkına gelince, bunların da putlara ibadet eden bir kabile olduğu ve küfürleri sebebiyle helak edildikleri bilinmekle beraber, asılları ve nerede yaşadıkları hakkında kesin bir bilgi yoktur. Bu sebeple müfessirler bu kabile hakkında değişik görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazılarına göre Ress, Azerbaycan'da bir kuyu adı olup onun civarında yaşayanlara Ress halkı denilmiştir. Bazılarına göre Semud kasabalarından birinin adıdır. Hakkında daha başka görüşlerin de ileri sürüldüğü Ress'in neresi olduğunu şüphesiz en iyi Allah bilir. Netice olarak, Ress gibi daha pek çok kavim, Allah'ı, Peygamberler'ini ve Ahiret gününü inkâr etmeleri ve fısk-u fücur işlemeleri dolayısıyla helak olmuştur.

39 Üzerlerine indirilen bir azap ile helak olan bu kavimlerin herbirine açık deliller, hüccetler veya misaller de verilmiş ve onlara Peygamberler'inin irşat ettikleri dosdoğru yola yönelmeleri de emredilmişti. Fakat onlar, her zaman olduğu gibi bu emre de karşı gelmişler ve dost edindikleri sapık liderlerinin tavsiyelerine uyarak Peygamberler'ini yalanlamışlar ve onların hak yolundan uzak düş-

müşlerdir. Bu yüzden de üzerlerine onları helak edecek bir azabın inmesi vacip olmuştur. Allah Teâlâ, bu konuda İsra suresinin 16-17. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Bir kasabayı helak etmek istediğimiz zaman, ileri gelenlerine, (itaati) emrederiz; fakat onlar, orada (itaattan çıkıp) fısk-u fücur işlerler. Bunun üzerine kasabaya azap vacip olur; biz de onu yerle bir ederiz. Nûh'tan sonra nice nesilleri (böyle) helak etmişizdir. (Ey Muhammed!) Kullarının günahlarını hakkıyla gören ve bilen (bir İlah) olarak Rabbin yeter."*.

40 Mekkeli müşriklerin ticaret maksadıyla Şam'a yaptıkları seferlerde taş yağmuruna tutularak helak edilen Sedum kasabasının kalıntılarını da bir ibret vesikası olarak gördükleri bir gerçektir. Onların bu seferlerinde yolları üzerinde bulunan Sedum harabelerini görmemiş olmaları mümkün müdür? Hayır; elbette o kasabayı görmüşler, fakat o kasabanın nasıl bu hale geldiğini bilseler bile, bunu düşünmek istememişler veya bundan ibret almaya yanaşmamışlardır. Çünkü onlar, kıyameti inkâr ediyorlar ve öldükten sonra yeniden dirileceklerine hiç inanmıyorlardı. Şam yolu üzerindeki bu kasaba, Lut kavminin oturduğu bir yerdi. Bu kavim ise ahlak dışı yaşayışıyla şöhret kazanmış bir kavimdi. Bu ahlak dışı yaşayış, *livata* veya *oğlancılık* adıyle biliniyordu ve erkeklerin, kadınlarını bırakıp kendi hemcinsleriyle, yani başka erkeklerle cinsî ilişkilere girmeleriydi. İşte Lut (as), sapıklığın, fuhşun, edepsizliğin ve sair ahlaksızlığın bu derece yaygın olduğu bu kavme Peygamber olarak gönderilmişti. O, İbrahim'in de (as) yeğeni idi ve ona ilk iman edenlerin başında bulunuyordu. Ne var ki Lut'un (as), kavmini inançsızlıktan ve ahlaksızlıktan kurtarmak için giriştiği bütün gayretler boşa gitmiş, onlara yönelttiği İlahî azap tehditi de hiçbir fayda sağlamamıştı. Allah Teâlâ, Ankebût suresinin 28-29. ayetlerinde, bu ahlak dışı davranışları sebebiyle Lut'un (as) kavmini uyarısını ve kavmin ona verdiği cevabı şöyle açıklamıştır: *"Siz, âlemde hiç kimsenin sizden önce yapmadığı fuhşu yapıyorsunuz. Siz, erkeklere yanaşıyor, yol kesiyor, ve toplantılarınızda kötü şeyler yapıyorsunuz, değil mi"? Buna karşı kavmin cevabı, "Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, Allah'ın azabını bize getir." demekten başka bir şey olmamıştı. Lut ise, (bu azgın kavme karşı Rabbinin yardımını dilemekten başka bir şey yapamayacağını anlamış ve) "Rabbim! Bozgunculuk eden bu kavme karşı bana yardım et." demişti."*. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ, meleklerini Sedum halkının helakıyla görevlendirmiş, bu iş için gelen melekler de Lut'u (as) ve kafirlerden olan karısı dışında bütün ailesini sabaha karşı kasaba üzerine inecek bir azaba karşı uyarmış ve onların kasabadan çıkmalarını sağlamışlardı. İşte bundan sonra da güneşin doğduğu sıralarda, Allah Teâlâ'nın azap emri gelmiş ve Hûd suresinin 82-83. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Sedum halkı, üzerlerine gökten taşlaşmış çamur kütleleri yağdırılmak suretiyle helak edilmiştir. Kavmin üzerine yağdırılan bu taşlar, Allah Teâlâ tarafından işaretlenmiş ve üzerine indirileceği her şahsın adına tahsis edilmiş taşlardı. Başka bir ifadeyle her taşa, kimin üzerine düşeceği talim edilmiş ve o kimsenin adı taş üzerine işlenmişti. Bu sebeple, kafir Sedum halkından olup da meleklerin helak emriyle geldikleri gün, başka şehir veya kasabalara gitmiş olan ve Sedum'da bulunmayanlar dahi bu azaptan kurtulamamışlardır. Her nereye gitmişlerse taş onları bulmuş ve başlarının üzerine inerek onları helak etmiştir.

وَإِذَا رَأَوْكَ إِنْ يَتَّخِذُونَكَ إِلَّا هُزُوًا أَهَٰذَا الَّذِي بَعَثَ اللَّهُ رَسُولًا ﴿٤١﴾ إِنْ كَادَ لَيُضِلُّنَا عَنْ آلِهَتِنَا لَوْلَا
أَنْ صَبَرْنَا عَلَيْهَا ۚ وَسَوْفَ يَعْلَمُونَ حِينَ يَرَوْنَ الْعَذَابَ مَنْ أَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٢﴾ أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ

هَوٰىهُ ۚ اَفَاَنْتَ تَكُونُ عَلَيْهِ وَكِيلًا ﴿٤٣﴾ اَمْ تَحْسَبُ اَنَّ اَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ اَوْ يَعْقِلُونَ ۚ اِنْ هُمْ اِلَّا
كَالْاَنْعَامِ ۖ بَلْ هُمْ اَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٤٤﴾

41 Seni gördükleri zaman "Allah'ın Peygamber olarak gönderdiği bu mu?" diyerek seni alaya almaktan başka bir şey yapmıyorlar.

42 "İlahlarımıza ibadet etmekte direnmeseydik, neredeyse bizi onlardan saptıracaktı." demektedirler. Fakat onlar azabı gördükleri zaman, asıl kimin yolunun sapık olduğunu anlayacaklardır.

43 (Ey Muhammed!) Kendi hevasını İlah edinen kimseyi gördün mü? Ona sen mi vekil olacaksın?

44 Yoksa sen, onlardan çoğunun söz dinleyip akıl ettiklerini mi sanıyorsun? Oysa onlar, hayvanlar gibidirler; hatta yol itibariyle onlardan daha sapıktırlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Kur'an, nübüvvet ve öldükten sonra yeniden dirilme hakkındaki inançsızlıklarına işaretle, bu konularda birtakım sapık inanç ve iddialar ileri süren müşriklerin ibret almaları ve tuttukları sapık yolu terkederek Allah'ın hak olan yoluna yönelmeleri için geçmiş Peygamberler'den Musa ve Harun'un (a.hima.s.), Nûh'un (as), Hud'un (as), Salih'in (as) ve Lut'un (as) kavimleriyle olan kıssalarını ve bu Peygamberler'e inanmamakta direnen kavimlerinin nasıl helak edildiklerini zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşriklerin Hazreti Peygamber hakkındaki çirkin davranışlarından birini daha açıklamış ve onların Hazreti Peygamber'le nasıl alay ettiklerini, eğer kendi sapık dinlerinde sebat etmemiş olsalardı, bu Peygamber'in kendilerini atalarının dininden nasıl saptırmış olacağını ileri sürerek onu sapıklıkla itham etmeye kalkıştıklarını beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

41 Seni gördükleri zaman "Allah'ın Peygamber olarak gönderdiği bu mu?" diyerek seni alaya almaktan başka bir şey yapmıyorlar.

42 "İlahlarımıza ibadet etmekte direnmeseydik, neredeyse bizi onlardan saptıracaktı." demektedirler. Fakat onlar azabı gördükleri zaman, asıl kimin yolunun sapık olduğunu anlayacaklardır.

43 (Ey Muhammed!) Kendi hevasını İlah edinen kimseyi gördün mü? Ona sen mi vekil olacaksın?

44 Yoksa sen, onlardan çoğunun söz dinleyip akıl ettiklerini mi sanıyorsun? Oysa onlar, hayvanlar gibidirler; hatta yol itibariyle onlardan daha sapıktırlar.

41 Allah Teâlâ, bu ayetinde müşriklerin Hazreti Peygamber hakkındaki çirkin davranışlarından birini daha açıklamış ve onu gördükleri zaman, onun Peygamberliğini hiçbir suretle kabul etmediklerine delalet eden bir manada, Allah'ın Peygamber olarak gönderdiği kimse bu mu? diyerek onunla alay ettiklerini haber vermiştir. Allah Teâlâ, bu manadaki başka bir ayeti Enbiya suresinde de zikretmiş ve bu surenin 36. ayetinde *"Küfredenler seni gördükleri zaman, Rahmân'ın zikrini inkâr edenler kendileri oldukları halde, seni alaya alırlar ve "Sizin İlahlarınızı diline dolayan bu mu?" derler."* buyurmuştur. Aslında bir Peygamber'le istihza etmek veya onu alaya almak, kafirlerin belli başlı özelliklerinden bi-

ri idi. Tarih boyunca gelip geçmiş bütün Peygamberler, onlara inanmayanların alay konusu olmuş ve her fırsatta bu inançsızlıklarını alaylarıyla ortaya koymaktan çekinmemişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 10. ayetinde bu hususu açıklamış ve Peygamber'ine hitapla şöyle buyurmuştur: *"Senden önceki Peygamberler'le de alay edilmişti de alaya aldıkları (azap), içlerinden alay edenleri çepeçevre kuşatıvermişti."*. Ra'd suresinin 32. ayetinde de aynı manaya yer verilmiş ve Peygamberler'le alay eden kafirlerin, bu alayları sebebiyle nasıl cezalandırıldıkları açıklanmıştır. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Senden önceki Peygamberler'le de alay edilmişti de o küfredenleri bir süre için kendi hallerine bırakmış, sonra akibetin nasıl olduğunu göstermek için yakalarına yapışmıştım."*.

42 Müşrikler, Hazreti Peygamber'i alaya almakla yetinmemişler, ayrıca onu, sanki tuttukları yol hak yolmuş gibi, bu yoldan saptırmaya çalışan bir kimse olarak da tavsif etmişlerdir. İddialarına göre onlar, İlah edindikleri putlarına ibadet etmekte direnmeselermiş, Hazreti Peygamber onları dinlerinden saptırıp kendi dinine sokacakmış.. Ne var ki onlar, kendi İlahlarına ibadet etmekte ısrar etmişler ve bunda o derece metanet göstermişlerdir ki bu yüzden Hazreti Peygamber onları dinlerinden saptırmayı başaramamış.. Müşriklerin bu iddialarından anlaşılan odur ki kendi tuttukları yol hak yoldur; Hazreti Peygamber de onları bu hak yoldan saptırmaya çalışan bir kimse; onların kasdettikleri manada bir sapık.. Bu, şüphesiz, haddini bilmeyen ve hakkı gerçek manada inkâr eden kafirlerin kalplerinde yer etmiş sapık bir inançtan ve kafalarına yerleşmiş çirkin bir düşünceden başka bir şey değildi. Onlar bu inanç ve düşüncelerini açığa vururken asıl gayeleri, Hazreti Peygamber'i küçültmek ve yanlarında yetişen neslin ona inanmasını ve onun peşinden gitmesini önlemekti. *"İlahlarımıza ibadet etmekte direnmeseydik, neredeyse bizi onlardan saptıracaktı."* derken en büyük arzuları da bu nesle örnek olmak ve onların da kendileri gibi İlahlarına ibadette metanet göstermelerini sağlamaktı. Ancak onlar kıyamet gününe ve bu günün hesap ve cezasına inanmadıkları için böyle düşünüyorlar ve Hazreti Peygamber'i, kendilerini dinlerinden saptırmaya çalışan bir kimse olarak görüyorlardı. Fakat kıyamet günü gelip de her fert dünyadaki inanç ve amelinin karşılığını almaya başladığı ve kafir de kendisi için hazırlanan cehennem azabını gördüğü zaman, dünyada iken kimin tuttuğu yolun sapık yol olduğunu anlayacak ve işte o zaman, 27-28. ayetlerde de ifade edildiği gibi *"Elini ısıracak ve "Ah ne olurdu, Peygamber'le bir yol edinseydim; yazıklar olsun bana! Ne olurdu falanı dost edinmeseydim." diyecektir."*.

43 Ne var ki kafirlerin bu pişmanlıkları, kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak, sadece kendi heva ve heveslerinin arzusuna uyarak İlah edindikleri putları, onları, içine düştükleri bu elim akibetten kurtaramayacaktır. Zira onlar, herhangi bir şeyi kendilerine İlah edinirken akli bir delile dayanmadıkları gibi, kendi akıllarına bile danışmamışlar; fakat nefisleri neyi hoş görmüşse onu İlah edinmişlerdir. İbn Abbâs'tan rivayet edildiğine göre, cahiliye devrinde bir kişi, beyaz bir taşı görüp ondan hoşlanırsa, onu İlah edinir ve ona ibadet ederdi. Bir süre sonra, ondan daha güzeline rastlarsa, ilkini terkeder, ikincisini İlah edinir ve ona ibadet etmeye başlardı. Allah Teâlâ, bu konuda Fâtır suresinin 8. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Kötü ameli kendisine süslü gösterilip de onu güzel gören kimse böyle (iman eden ve salih amel işleyen kimse gibi) midir? Şüphesiz Allah, dilediğini saptırır; dilediğine de hidayet eder. Bu itibarla (ey Muhammed!) nefsin onların üzüntüsüyle harap olup gitmesin. Allah, şüphesiz, onların yaptıklarını hakkıyla bilendir."*. Gerçek böyle olunca, ey Muhammed! O müşriklerin kendi nefislerinin arzusuna uyarak sapıklığı kendilerine din edinmiş ve bütün gerçeklerden yüz çevirmişken, onları bu yollarından döndürebileceğini mi sanıyorsun? Hayır; sen onları bu şirklerinden ve işledikleri büyük günahtan

asla döndüremeyeceksin. Ğâşiye suresinin 21-22. ayetlerinde de ifade edildiği gibi, *"Sen onlara öğüt vermekle yetin; zira sen ancak bir öğütçüsün; yoksa sen onlara musallat olmuş bir zorlayıcı değilsin."*. Keza Bakara suresinin 256. ayetinde de beyan edilmiştir ki *"Dînde zorlama yoktur. Hak yol, batıl yoldan ayrılmıştır..."* Gerçek böyle olunca, hak yolu terkedip batıl yolu kendilerine din edinenleri, zorlayarak yollarından döndüremez, onlara hakkı kabul ettiremezsin.

44 Yoksa sen onların, sana uyarak akıllarını kullanıp her şeyi enine boyuna düşüneceklerini, sonra da gerçeği görüp senin peşinden geleceklerini mi sanıyorsun? Hayır onların çoğu, akılları olmayan ve düşünmenin ne olduğunu bilmeyen hayvanlardan farksızdırlar. Hatta gidecekleri yolu bilip öğrenen ve niçin yaratıldıklarını bilen hayvanlardan daha akılsız ve daha aşağı derecededirler. Zira insan, sırf Rabbini bilip tanıması ve yalnız O'na ibadet etmesi için yaratılmıştır. Bu akılsızlar ise, kendilerini yaratan ve O'ndan başka İlah olmayan Allah'ı terkederek O'nun yerine başka İlahlar edinmişler ve onlara ibadet etmişlerdir. Bu da onların hiçbir zaman akıllarını kullanmadıklarının ve düşünmediklerinin apaçık delilidir Bu sebepledir ki onların bildikleri tek şey, nefislerine hoş gelen şeyin peşine takılmak ve her fırsatta onun kavgasını etmektir.

اَلَمْ تَرَ اِلٰى رَبِّكَ كَيْفَ مَدَّ الظِّلَّ وَلَوْ شَآءَ لَجَعَلَهٗ سَاكِنًا ثُمَّ جَعَلْنَا الشَّمْسَ عَلَيْهِ دَلِيلًا ﴿٤٥﴾ ثُمَّ قَبَضْنَاهُ
اِلَيْنَا قَبْضًا يَسِيرًا ﴿٤٦﴾ وَهُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ لِبَاسًا وَالنَّوْمَ سُبَاتًا وَجَعَلَ النَّهَارَ نُشُورًا ﴿٤٧﴾
وَهُوَ الَّذِى اَرْسَلَ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهٖ وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً طَهُورًا ﴿٤٨﴾ لِنُحْيِىَ بِهٖ بَلْدَةً
مَيْتًا وَنُسْقِيَهٗ مِمَّا خَلَقْنَآ اَنْعَامًا وَاَنَاسِىَّ كَثِيرًا ﴿٤٩﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَاهُ بَيْنَهُمْ لِيَذَّكَّرُوا فَاَبٰٓى اَكْثَرُ
النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٥٠﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِى كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيرًا ﴿٥١﴾ فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهٖ
جِهَادًا كَبِيرًا ﴿٥٢﴾ وَهُوَ الَّذِى مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ هٰذَا عَذْبٌ فُرَاتٌ وَهٰذَا مِلْحٌ اُجَاجٌ وَجَعَلَ بَيْنَهُمَا بَرْزَخًا
وَحِجْرًا مَحْجُورًا ﴿٥٣﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ مِنَ الْمَآءِ بَشَرًا فَجَعَلَهٗ نَسَبًا وَصِهْرًا وَكَانَ رَبُّكَ قَدِيرًا ﴿٥٤﴾

45 Görmüyor musun, Rabbin gölgeyi nasıl uzatıyor? Eğer dileseydi onu sabit kılardı. Sonra güneşi ona delil kılmışızdır.

46 Sonra da onu kendimize yavaş yavaş çekmişizdir.

47 Geceyi örtü, uykuyu dinlenme ve gündüzü de dirilip çalışma zamanı yapan Allah'tır.

48-49 Rahmetinin önünden rüzgarları müjdeci olarak gönderen de Allah'tır. Nitekim gökten, ölü bir beldeye hayat vermek ve yarattığımız birçok hayvan ve insanı sulamak için tertemiz bir su indirmişizdir.

50 Sonra da ibret almaları için bu suyu aralarında, muhtelif vakitlere göre değiştirmişizdir. Buna rağmen insanların çoğu yine de nankörlükten vazgeçmemiştir.

51 Eğer dileseydik, her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik.

[52] Bu itibarla sen, kafirlere itaat etme ve onlara karşı Kur'an'la bütün gücünü kullanarak savaş.

[53] Birinin suyu son derece tatlı, birinin suyu da son derece tuzlu iki denizi salıveren, buna rağmen aralarına sanki birbirine karışmalarını önleyici bir engel koyan Allah'tır.

[54] Sudan bir insan yaratan, sonra da ona soy sop veren de Allah'tır. Rabbin her şeye kadirdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in bütün insanları Allah'ın hak olan yoluna davet etmesine karşılık, müşriklerin, onun bu Peygamberlik görevini hakkıyla ifa etmesini nasıl alaya aldıklarını, kendilerinin ise atalarının müşrik dininde sebat etmeleri dolayısıyla onun kendilerini dinlerinden saptıramadığını nasıl büyük bir gururla ileri sürdüklerini, oysa kıyamet gününün o acı azabını gördükleri zaman, kimlerin sapık yolda olduklarını görüp anlayacaklarını ve dünyadaki bu davranışlarından dolayı büyük pişmanlık duyacaklarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, akıllarını kullanmamakta direnen ve gerçekleri görmekten kaçınan müşriklere, kendilerinin de her gün müşahede ettikleri beş hadiseyi, her şeyi yapmaya ve yaratmaya kadir olan ve kendisinden başka İlah bulunmayan Allah Teâlâ'nın varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin birer delili olarak zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[45] Görmüyor musun, Rabbin gölgeyi nasıl uzatıyor? Eğer dileseydi onu sabit kılardı. Sonra güneşi ona delil kılmışızdır.

[46] Sonra da onu kendimize yavaş yavaş çekmişizdir.

[47] Geceyi örtü, uykuyu dinlenme ve gündüzü de dirilip çalışma zamanı yapan Allah'tır.

[48-49] Rahmetinin önünden rüzgarları müjdeci olarak gönderen de Allah'tır. Nitekim gökten, ölü bir beldeye hayat vermek ve yarattığımız birçok hayvan ve insanı sulamak için tertemiz bir su indirmişizdir.

[50] Sonra da ibret almaları için bu suyu aralarında, muhtelif vakitlere göre değiştirmişizdir. Buna rağmen insanların çoğu yine de nankörlükten vazgeçmemiştir.

[51] Eğer dileseydik, her kasabaya bir uyarıcı gönderirdik.

[52] Bu itibarla sen, kafirlere itaat etme ve onlara karşı Kur'an'la bütün gücünü kullanarak savaş.

[53] Birinin suyu son derece tatlı, birinin suyu da son derece tuzlu iki denizi salıveren, buna rağmen aralarına sanki birbirine karışmalarını önleyici bir engel koyan Allah'tır.

[54] Sudan bir insan yaratan, sonra da ona soy sop veren de Allah'tır. Rabbin her şeye kadirdir.

45 Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ bu ayetlerinde, beş olayı, varlığının ve hudutsuz kudretinin delilleri olarak zikretmiştir ki bunlar, her insanın ayan beyan her gün müşahede ettiği ve düşündüğü takdirde bunların ne olduğunu kolayca idrak edebildiği gölgenin, gece ile gündüzün, rüzgar ve yağmurun, suyu hem tatlı hem de tuzlu olan denizlerin yaratılmasıdır.

1) Allah Teâlâ, birinci delil ile ilgili olarak ilk ayetinde Peygamber'ine ve dolayısıyla bütün insanlara hitap ederek *"Görmüyor musun, Rabbin gölgeyi nasıl uzatıyor? Eğer dileseydi onu sabit kılardı..."* buyurmuş ve demiştir ki: Ey Peygamber ve ey Allah'ın varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine delalet eden olayları her gün müşahede ettiği halde aklını kullanıp bunları düşünmekten uzak kalan insanoğlu! Gün boyu, güneşin doğuşundan batışına kadar, Rabbinin gölgeyi yayıp da

onun altında sizi güneşin yakıcı sıcağından koruduğunu hiç görmüyor musun? Eğer Rabbin dileseydi bu gölgeyi belirli hal üzere bırakır, onu ne uzatır ne kısaltır ne de ayrı ayrı yerler üzerine düşmesini sağlar, aksine günün her saatinde ve her vaktinde aynı boy ve genişlikte, belirli bir yer üzerinde değiştirmeksizin onu sabit tutardı. Oysa her mevsimde ve günün her saatinde, onun değişmesinin ve ayrı ayrı yerler üzerinde uzayıp kısalarak bulunmasının, hem insanlar hem hayvanlar hem de bitkiler için ne kadar büyük faydaları vardır. Onun büyük faydalarından biri, saat denilen aletin bulunmadığı devirlerde zaman ölçüsü olarak kullanılmasıdır. Nitekim birçok fakih, gölgeyi bazı namaz vakitlerinin tayininde ölçü olarak kullanmış ve güneşin batıya doğru meylederken gölgenin doğuya meyletmesini öğlen namazının vakti olarak kabul ederken, bir cismin gölgesinin kendi boyu ölçüsüne ulaşmasını, ikindi vaktinin girişi olarak ileri sürmüştür. Ancak çoğunluğun bu görüşüne karşılık İmam Ebû Hanife'nin görüşüne göre ikindi vaktinin girişi, her şeyin gölgesinin iki katına ulaştığı vakittir.

Müfessirler, genellikle, güneşin doğudan batıya hareketiyle gölgenin kısalıp uzamasının gözle görülen bir hadise olması dolayısıyla ayet-i kerimedeki *elem tera* ibaresini *(görmüyor musun?)* sorusu ile tefsir etmişlerdir. Bazı müfessirler ise, görme fiilini kalbe isnat ederek bunun kalp gözüyle ilgili olduğunu ileri sürmüşler ve bu manaya delalet etmek üzere ibareye *(bilmiyor musun?)* manası vermişlerdir. Bunlara göre gölgenin uzayıp kısalması her ne kadar gözle görülen hadiselerden olsa bile, delalet ettiği mana, her şeyi dilediği şekilde yaratan, onu dilediği şekilde değiştirerek uzatıp kısaltan Allah Teâlâ'nın varlığı, birliği ve hudutsuz kudretidir ki bunlar gözle görülemez; ancak akıl yolu ile idrak edilip bilinebilir.

Allah Teâlâ, gölgenin yaratılışını ve gün boyu uzatılıp kısaltılmak suretiyle yer üzerindeki yayılışını varlığının ve hudutsuz kudretinin bir delili olarak beyan ettikten sonra, güneşin sabah doğup batıya doğru yükselişini ve sonra da zevalini gölgenin vücuduna bir delil kıldığını zikretmiştir. Bundan şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki gölgenin vücudu, ancak güneşin varlığıyla bilinmektedir. Eğer güneş olmasaydı ne gölge olur ne de onun varlığı bilinirdi. Başka bir ifadeyle gölgenin hem insanlar ve hayvanlar hem de bitkiler için faydalı bir varlık olarak zuhuru, güneşin yaratılışıyla mümkün olmuştur.

46 Allah Teâlâ, güneşi yaratıp gölgeye vücut verdikten ve onu yeryüzünde yaydıktan sonra da onu yavaş yavaş çekmiş, güneşin batışıyla da, yeniden doğuşuna kadar onu ortadan tamamıyla kaldırmıştır. İşte, güneşin doğuşundan sonra batışına kadar geçen zaman içinde, gölgenin icat edilerek bir halden başka bir hale geçirilişinde, zaman zaman tutulup zaman zaman yayılışında ve çekilişinde, kısa bir ifadeyle, hikmete uygun olarak onun birtakım tasarruflara tabi kılınışında, her şeyi yapmaya kaadir, ilim ve hikmet sahibi bir İlah'ın varlığına apaçık deliller vardır.

47 2) Allah Teâlâ, gölgenin icadıyla, onun, günün çeşitli zamanlarında yayılıp çekilişini, varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin ilk delili olarak açıkladıktan sonra, ikinci delil olarak, geceyi, bütün vücudu sarıp sarmalayan bir elbiseye benzetmiş ve onun, yeryüzünü kaplayan bir örtü kılındığını, uykunun ise her şeyin unutulup bütün faaliyetlerin durdurulduğu bir dinlenme vakti, gündüzün de, geçimi sağlamak için yiyecek ve içecek temini ile iş ve çalışma zamanı yapıldığını beyan etmiştir ki işte bütün bunları, hudutsuz kudreti ve sonsuz ilmiyle bir hikmetin gereği olarak yapan Allah'tan başkası değildir. Allah Teâlâ, bu açıklamanın başka bir benzerini, Kasas suresinin 73. ayetinde de zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"O, geceyi ve gündüzü, içinde dinlenmeniz ve lütfundan rızık aramanız için size kendi rahmetinden yaratmıştır; belki böylece şükredersiniz."*. İşte, gerek gecede ve onun sükuneti içinde geçen rahat ve dinlendirici uykusunda gerekse gündüz-

de ve onun hareketli geçen, buna rağmen yine de kazançlı olan yorucu işlerinde, bütün varlıkların mutlak Halık'ı, Hâkim'i ve Mutasarrıf'ı olan ve kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'ın varlığına apaçık deliller vardır. Burada şu hususu da balirtmek gerekir ki ayet-i kerimenin, Allah'ın varlığına ve hudutsuz kudretine delil teşkil eden bu manası yanında, O'nun, kullarına ihsan ettiği nimetlerin zikrini konu edinen manasını da gözden uzak tutmamak gerekir.

48 3) Keza insanlar, hayvanlar ve bitkiler için hudutsuz bir rahmet olan ve gökten yeryüzüne yağmur olarak dökülen suyun gelişini önceden müjdeleyen rüzgarları da Allah gönderir. Ayet-i kerimede gökten yağan yağmur, rahmet kelimesiyle ifade edilmiştir ki bu kelimeyle, pek çok faydası bulunan ve bütün canlı varlıkların hayat kaynağı olarak büyük bir nimet teşkil eden su murat olunmuştur. Yine şiddetli bir rüzgarla birlikte gelen, fakat her şeyi yıkıp yok eden bir de tufan vardır ki aslı yine su olsa bile, felaket kaynağı sayılan böyle bir suya rahmet demek elbette mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ, ayet-i kerimede rahmetinin gelişini müjdeleyen rüzgarları gönderenin de Allah olduğunu açık bir şekilde beyan ettikten sonra, bu rüzgarların ardından, gökyüzünden tertemiz bir su indirdiğini de haber vermiştir ki bu manasıyla indirilen suyun, temiz olduğu kadar temizleyici bir özelliğe de sahip olduğu anlaşılır. Nitekim gökten indirilen bu su içmek için kullanıldığı gibi, başta insanların sebze ve meyve gibi çeşitli yiyecekleri olmak üzere, giydikleri bütün elbiseler ve kullandıkları diğer maddeler de yıkanarak temizlenir.

49 İşte bu su, yeryüzünde seller oluşturan, her şeyi yıkıp yokeden, yahut kirleten bir tufan değil; fakat susuzluktan kavrulup ölü hale gelmiş bir beldeye hayat veren ve yaratılmış insan, hayvan ve bitkileri canlandıran tertemiz bir sudur. Bu su, gökten yere düştüğü zaman, sararıp kurumaya yüz tutmuş bütün bitkiler ve ağaçlar canlanır, yeşillenir ve meyve verecek bir duruma gelir. İşte bu manada Allah Teâlâ, Hacc suresinde, 5. ayetin son kusımlarında şöyle buyurmuştur: *"...Yeryüzünü kupkuru görürsün; fakat üzerine yağmur suyunu indirdiğimiz zaman, (toprak) harekete geçer; kabarır ve her çeşit güzel bitkilerden bitirir."*. Keza bu su, hayvan ve insan gibi diğer canlı varlıkların içerek susuzluklarını giderdikleri ve bulamadıkları takdirde ölüme doğru gidecek olan bedenlerine hayat kazandırdıkları bir sudur. Allah Teâlâ, Şûrâ suresinin 28. ayetinde de bu hususa işaret etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Kullarının ümitlerini kestikleri bir sırada yağmuru indiren ve rahmetini yayan O'dur. O, hamdolunmaya layık Veli'dir."*.

50 Allah Teâlâ, yeryüzünün ve yeryüzünde yaşayan canlı varlıkların suya olan ihtiyaçlarına işaretle, bu ihtiyaçlarını karşılamak üzere gökyüzünden yağmur veya tertemiz bir su indirdiğini açıkladıktan sonra, bu ayetinde, özellikle insanların ibret almalarını ve Allah'ın ilmine ve hudutsuz kudretine inanmalarını sağlamak için yağmuru nasıl yağdırdığını veya bu suyu nasıl indirdiğini beyan etmiş ve onun yeryüzüne indirilişini, muhtelif vakitlerde ayrı ayrı yerlere göre değiştirdiğini zikretmiştir. Yağmurun önünden rüzgarların müjdeci olarak gönderildiğini beyan eden 48. ayet gözönünde bulundurulacak olursa, gökyüzündeki yağmur yüklü bulutların rüzgar vasıtasıyla çeşitli yönlere sevkedildiğini tahmin etmek güç değildir. Zira bilinen bir gerçektir ki rüzgar bazen güneyden kuzeye, bazen kuzeyden güneye, bazen doğuya, bazen de batıya doğru eser. Buna göre Allah Teâlâ, hudutsuz kudretiyle rüzgarları dilediği istikamete sevkederken; rüzgarla birlikte hareket eden bulutlar da rahmet olarak inecekleri yere kadar taşınırlar ve geldikleri yerde tertemiz su olarak dökülürler. İşte bu, Allah Teâlâ'nın kullarına olan büyük ihsanının bir tezahürüdür. Eğer yağmurun yağdığı o bölge, insanları uzun süredir susuzluk içinde kıvranan bir bölge ise, yağan bu yağmurla onların ne büyük bir nimete kavuştuklarını idrak etmemiş

olmaları mümkün değildir. Zira bir şeyden mahrumiyet, o şeye olan ihtiyacı artırdığı gibi, onun kıymetini de son derece yükseltir. Bu da insanları, ihtiyaç duydukları kıymeti bu derece yüksek olan böyle bir nimete kavuşmaları halinde, onu kendilerine ihsan ederek kavuşturan Allah'a şükretmeye sevkeder. Ne var ki insanların çoğu nankör yaratılmıştır. Susuzluktan kıvranıp dururken suya kavuşmanın sevincini yaşarlar da nankörlükten yine vazgeçmezler; kendilerini ona kavuşturan Allah'a teşekkür etmeyi hiç düşünmezler. İşte o zaman Allah, onlara verdiği suyu keser ve üzerlerine uzun süre yağmur indirmezse, bunun, nankörlüklerinin bir cezası olduğunu acaba anlarlar mı? Yahut anlayan olursa, kaç kişi anlar da Rabbine, bu ihsanı dolayısıyla şükreder?

Burada, rüzgarın estiği istikametle ilgili olarak yağmurun muhtelif yerlere ve vakitlere göre değiştirilişi hakkındaki tefsirle ilgili bir hususa işaret etmekte fayda vardır. Yukarıda da açıkladığımız gibi Allah Teâlâ, bulutların tabi oldukları rüzgarları dilediği istikamete yönlendirmek suretiyle yağmuru dilediği bölgeye yağdırmaktadır. Bizim de tercih ettiğimiz bu manânın dayanağı, ayet-i kerimenin başındaki *ve lekad sarrafnâhu* ibaresidir. Müfessirlerin çoğunluğunca da kabul edilen görüşe göre bu ibaredeki *hu* zamiri, daha önceki ayet-i kerimelerde sözü geçen yağmur veya tertemiz suya racidir ki Allah Teâlâ o su ile ölü beldelere hayat vermiş, hayvan ve insanların su ihtiyaçlarını karşılamıştır. Bazı müfessirler ise, bu zamiri, yağmurun, önceki ayetlerde anlatıldığı gibi, değişik bölgelere yağdırılması olayına atfederek, bu olayın, insanların ibret almaları için Kur'an'ın muhtelif yerlerinde anlatıldığı manasında yorumlamışlardır. Kanaatımızce doğru olan yorum, müfessirlerin çoğunluğunca kabul edilen ve bizim de tercihimiz olan önceki yorumdur. Doğrusunu, şüphesiz, en iyi Allah bilir.

51 Allah Teâlâ, insanların ibret alıp şükretmeleri için yağmur kıssasını zikrettikten ve fakat çok kimsenin nankörlük edip şükretmeye yanaşmadığını belirttikten sonra, bu çeşit nankörleri uyarmak ve onları Allah'ın hak olan yoluna davet etmek için her kasabaya bir uyarıcı Peygamber gönderebileceğini haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: Eğer dilemiş olsaydık, her kasabaya, nankörlük ettiği ve Allah'ın hak yolundan uzaklaştığı takdirde o kasaba halkına Allah'ın acı azabını haber vererek onu uyarması ve hak yola davet etmesi için bir Peygamber gönderirdik. Fakat böyle yapmadık ve ey Muhammed, biz sadece seni göndermekle yetindik. Evet; her kasabaya ayrı bir Peygamber göndermek yerine, beyaz olsun siyah olsun, yeryüzündeki bütün insanlara seni gönderdik ve sana indirdiğimiz bu Kur'an'ı bütün insanlara tebliğ etmeni emrettik. Â'râf suresinin 158. ayetinde de açıklandığı gibi, sana dedik ki: *"(Ey Muhammed! Bütün insanlara) de ki: Ey insanlar! Ben, sizin hepinize birden göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın Peygamber'iyim. O'ndan başka İlah yoktur. Diriltir ve öldürür. Allah'a ve O'nun ümmi Peygamber'i olan elçisine iman edin; o Peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. Ona uyun ki hidayete eresiniz."*. Keza Sebe suresinin 28. ayetinde de şöyle denilmiştir: *"(Ey Muhammed!) Biz seni bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat insanların çoğu bilmiyor."*.

Filhakika son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.), her ne kadar Arap kavmi içinden çıkmışsa da, kendinden önceki Peygamberler gibi sadece içinden çıktığı kavme değil, fakat bütün insanlara gönderilmiştir. Onun son Peygamber oluşu ve kendisinden sonra başka bir Peygamber'in gelmeyecek olması dolayısıyla da kıyamete kadar bütün insanların tabi olmaları gereken bir Peygamber sayılmıştır. Buhârî (*Sahih*, I. 113) ve Müslim (*Sahih*, I. 370) tarafından Câbir İbn Abdillah'tan (ra) nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Benden önce hiç kimseye verilmeyen beş şey bana verildi: Her Peygamber, özellikle kendi kavmine gönderilmişken, ben, kırmızı siyah bütün insanlara gönderildim. Ganimetler bana helal kı-*

lındı; halbuki benden önce hiç kimseye helal kılınmamıştı. Yeryüzü bana tayyibe, temizlik sebebi ve mescit kılındı. Bu sebeple namaz vakti gelmiş her kim olursa olsun, namazını bulunduğu yerde kılsın. Bir aylık yol boyunca (düşmanların kalbine) korku salmakla yardım olundum. Bir de bana şefaat verildi.".

52 Allah Teâlâ, her kasabaya bir Peygamber göndermek yerine, Peygamberlik görevini yalnız Hazreti Muhammed (sas.)'e verdiğini ve onu bütün insanlara son Peygamber olarak gönderdiğini açıkça beyan ettikten sonra, ona bu konudaki emrini de açık bir şekilde bildirmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Madem ki sen, bütün insanlara gönderilmiş son Peygambersin, o halde sana düşen tebliğ ve davet görevini hakkıyla yerine getir ve kafirlerin hiçbirine uyma; onların İslam'a aykırı istek ve temennileri karşısında yumuşak davranma. Aksine, sana indirilen Kur'an da elinde olduğu halde onlara karşı bütün gücünle savaş.

53 4) Keza hudutsuz kudretiyle birinin suyu çok tatlı ve susuzluğu giderici, diğerinin suyu ise son derece tuzlu birbirine bitişik iki denizi kendi hallerine bırakıp da sanki aralarında bir perde veya engel varmış gibi iki zıt deniz suyunun birbirine karışmasını engelleyen, yahut başka bir ifadeyle, tatlı deniz suyunun tuzlu deniz suyuna karışarak onun suyunu tatlandırmasını veya tuzlu deniz suyunun tatlı deniz suyuna karışarak onun suyunu tuzlandırmasını önleyen de Allah'tır. Allah Teâlâ, Rahmân suresinin 19-20. ayetlerinde de bu konuyu zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Birinin suyu tuzlu, diğerininki tatlı olan) iki denizi birbirine kavuşmaları için salıvermiştir. Fakat aralarında bir engel vardır ki, birbirine karışıp suların özellikleri bozulmaz.".*

Allah Teâlâ, birinin suyu tatlı diğerinin suyu tuzlu iki denizi, varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin dördüncü delili olarak zikretmiştir. Bu iki denizin suları birbirine bitişik olduğu halde, kudretinden aralarına koyduğu bir engel sayesinde sular birbirine karışmaz ve birbirinin tatlarını değiştirmez. Müfessirler bu ayeti açıklarken, suyu tatlı olan bir denizin bulunmadığına işaret ederek, ayet-i kerimede bu manada zikredilen denizle, suları tatlı olan ve deniz suyuna karışan Dicle, Fırat ve Nil gibi büyük nehirlerin murat olunduğunu söylemişlerdir. Müfessirlere göre bu nehir suları denize aktıktan sonra, kilometrelerce deniz içerisinde tuzlu deniz suyunu yararak ilerler ve fakat tatlarında hiçbir değişme olmaz; yani ne denizin tuzlu suyu, kendisine karışan tatlı nehir suyu ile tatlanır; ne de nehrin tatlı suyu, deniz suyunu yararak ilerlediği sürece tadını kaybedip tuzlanır. Bu da, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudreti sayesindedir.

54 5) Allah Teâlâ'nın bu hudutsuz kudretinin beşinci delili de, bir damla hakir sudan bir insan yaratması ve o insana soy sop vermesidir. Filhakika insanın ana rahminde yaratılışı, değersiz bir damla su, yani meni içerisinde bulunan ve nutfe de denilen spermaya bağlıdır. Ana rahmine akıtılan bu bir damla su içerisindeki spermanın kırk gün içinde dişi yumurta ile birleşmesi neticesi oluşan ve rahim cidarına asılı olarak teşekkül eden hücre kümesi veya alak, ikinci kırk günde mudğa denilen bir et parçası haline gelir ve zaman içinde çeşitli organların da teşekkülü ile, dokuz ay sonra dünyaya gelecek insan yavrusunun vücuda gelişini gösterir. Allah Teâlâ, insanın bu yaratılışını Secde suresinin 7-9. ayetlerinde şöyle açıklamıştır: *"Her şeyin yaratılışını güzel yapan, insanı yaratışına çamurdan başlayan, sonra neslini hakir bir sudan, bir meniden meydana getiren, sonra (organlarına) şekil veren, ruhundan ona üfleyen, böylece size kulaklar, gözler ve kalpler veren işte O'dur. Buna rağmen ne kadar az şükrediyorsunuz.".* Kıyâmet suresinin 37-39. ayetlerinde de bu yaratılışın kısa bir özetini görmek mümkündür. Allah Teâlâ bu ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"O, rahme dökülen meniden bir nutfe değil miydi? Sonra da asılı bir hücre kümesi (alaka) olmadı mı? Allah onu yaratıp şekil vermedi mi? Sonra da ondan erkek ve dişi iki çift yapmadı mı"?* Allah, bu-

nu ve daha başka şeyleri de yapmaya elbette kadirdir. O'nun kudretine bir sınır koymak ve bundan ötesini yapmaya kadir olmadığını söylemek mümkün müdür? Haşa; Allah, dilediği her şeyi yapmaya kadirdir ve O'nun kudretini herhangi bir şeyle sınırlandırmak asla mümkün değildir.

وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ مَا لَا يَنْفَعُهُمْ وَلَا يَضُرُّهُمْ ۗ وَكَانَ الْكَافِرُ عَلَىٰ رَبِّهِ ظَهِيرًا ﴿٥٥﴾ وَمَا أَرْسَلْنَاكَ
إِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٥٦﴾ قُلْ مَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِلَّا مَنْ شَاءَ أَنْ يَتَّخِذَ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا
﴿٥٧﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ وَسَبِّحْ بِحَمْدِهِ ۚ وَكَفَىٰ بِهِ بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا ۚ ﴿٥٨﴾ الَّذِي خَلَقَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَىٰ عَلَى الْعَرْشِ ۛ الرَّحْمَٰنُ فَاسْأَلْ بِهِ خَبِيرًا ﴿٥٩﴾
وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اسْجُدُوا لِلرَّحْمَٰنِ قَالُوا وَمَا الرَّحْمَٰنُ أَنَسْجُدُ لِمَا تَأْمُرُنَا وَزَادَهُمْ نُفُورًا ﴿٦٠﴾ تَبَارَكَ الَّذِي
جَعَلَ فِي السَّمَاءِ بُرُوجًا وَجَعَلَ فِيهَا سِرَاجًا وَقَمَرًا مُنِيرًا ﴿٦١﴾ وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ خِلْفَةً
لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يَذَّكَّرَ أَوْ أَرَادَ شُكُورًا ﴿٦٢﴾

55 Allah'ı bırakıp, kendisine faydası da zararı da dokunmayan şeylere ibadet ediyorlar. Kafir, Rabbine karşı (şeytana) yardımcıdır.

56 (Ey Muhammed!) Biz seni ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

57 De ki: "Ben, bu göreve karşılık, sizden herhangi bir ücret değil, ancak Rabbine doğru bir yol edinmeyi dileyen kimseler (olmanızı) istiyorum.".

58 Hiç ölmeyen diriye güvenip dayan ve O'nu hamdile tesbih et. Kullarının günahlarından O'nun haberdar olması yeter.

59 Gökleri, yeri ve bunların arasındaki şeyleri altı günde yaratan, sonra Arş üzerinde istiva eden Rahmân'dır. Bunu, bir haberdar olana sor.

60 O müşriklere "Rahman'a secde edin." denildiği zaman, "Rahman nedir? (O'nun ne olduğunu bilmeden) senin bize emrettiğin şeye mi secde edeceğiz?" derler; bu da onların (Rahman'a karşı) nefretlerini daha da artırır.

61 Oysa gökte burçlar yaratan ve orada aydınlatıcı olarak güneşi ve ayı vareden Allah ne yücedir.

62 İbret almak, yahut şükretmek isteyen kimseler için, gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de Allah'tır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, akıllarını kullanmamakta direnen ve gerçekleri görmekten kaçınan müşriklere, kendilerinin de her gün müşahede ettikleri beş hadiseyi, gölgeyi uzatıp kısaltmasını, geceyi örtü, uykuyu dinlenme ve gündüzü de dirilip çalışma zamanı yapmasını, gökten insanların, hayvanların ve bitkilerin hayat kaynağı olan yağmuru indirmesini, birinin suyu tatlı, birinin suyu tuzlu iki denizi salıverdiği halde sanki aralarında bir engel varmış gi-

bi birbirlerinin tatlarını değiştirmemesini ve insanı bir damla hakir sudanı yaratıp ona soy sop vermesini, vahdaniyyetinin, hudutsuz kudretinin ve geniş ilminin birer delili olarak zikretmişti. Yukarıdaki ayetlerinde ise, bütün bu delillere ve kendilerini uyarmak ve kendisine uydukları takdirde hayırlı akibetle müjdelemek, yüz çevirip isyan ettikleri takdirde acı akibetle inzar etmek için bir de Peygamber gönderilmesine rağmen, akıllarını yine de kullanmamakta direnen müşriklerin ibret almadıklarını ve herhangi bir delile istinat etmeksizin, sırf atalarını ve babalarını taklit etmiş ve aynı zamanda heva ve heveslerinin sapık isteklerine uymuş olmak için, kendilerine faydası da zararı da dokunmayan taştan veya ağaçtan yaptıkları putlara ibadet ettiklerini beyan etmiş, sonra da Peygamber'ine hitap ederek, sonsuza kadar dipdiri kalacak olan, her şeyi bilen ve her şeyi yapmaya kadir olan Rabbine tevekkül etmesini, O'nu her türlü noksan sıfatlardan tenzih edip kemal sıfatlarıyla tavsif etmesini, gökleri, göklerdeki ayı, güneşi ve yıldızları yaratan ve şükretmek isteyenler için gece ile gündüzü birbiri ardına getiren Allah'ı tesbih etmesini ve yalnız O'na ibadet etmesini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[55] Allah'ı bırakıp, kendisine faydası da zararı da dokunmayan şeylere ibadet ediyorlar. Kafir, Rabbine karşı (şeytana) yardımcıdır.

[56] (Ey Muhammed!) Biz seni ancak müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik.

[57] De ki: "Ben, bu göreve karşılık, sizden herhangi bir ücret değil, ancak Rabbine doğru bir yol edinmeyi dileyen kimseler (olmanızı) istiyorum.".

[58] Hiç ölmeyen diriye güvenip dayan ve O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarından O'nun haberdar olması yeter.

[59] Gökleri, yeri ve bunların arasındaki şeyleri altı günde yaratan, sonra Arş üzerinde istiva eden Rahmân'dır. Bunu, bir haberdar olana sor.

[60] O müşriklere "Rahman'a secde edin." denildiği zaman, "Rahman nedir? (O'nun ne olduğunu bilmeden) senin bize emrettiğin şeye mi secde edeceğiz?" derler; bu da onların (Rahman'a karşı) nefretlerini daha da artırır.

[61] Oysa gökte burçlar yaratan ve orada aydınlatıcı olarak güneşi ve ayı vareden Allah ne yücedir.

[62] İbret almak, yahut şükretmek isteyen kimseler için, gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de Allah'tır.

55 Allah Teâlâ, müşriklerin, Allah'ı bırakıp kendilerine İlah edindikleri putlara ibadet etmelerindeki cehaletlerini haber vererek buyuruyor ki: Akıllarını kullanıp düşünmekten ve gerçeği görüp anlamaktan uzak duran bu kafirler, Allah'tan başka, kendilerine faydası da zararı da dokunmayan birtakım putları İlah edinmişler ve onlara ibadet etmektedirler. Oysa ellerinde, o İlahlara ibadet etmelerini doğrulayacak hiçbir delilleri de yoktur. Dayanakları ise, sadece kendi heva ve hevesleri, yahut kendi istek veya arzularından başka bir şey değildir. Onlar Allah'ı bırakıp hiçbir işe yaramayan putlara ibadet ederken, yukarıda bir kısmı zikredilen sayısız nimetleri kendilerine ihsan eden Rablerini terkettiklerinin de farkında değillerdir. Zaten kafir, Rabbine karşı isyan ederken, yahut O'na düşmanlık edip şirk koşarken, şeytandan, yahut kendisi gibi kafirden başka kime yardımcı veya destek olmaktadır ki...

Müfessirler, İbn Abbâs'tan gelen bir habere dayanarak bu ayet-i kerimenin Ebû Cehil hakkında nazil olduğuna işaret etmişlerse de, ayetin manası umumidir ve bütün kafirleri kapsamaktadır. Şu da bir gerçektir ki ayetin nüzul sebebinin hususi olması, onun umuma şamil manasını değiştirmez; çünkü Allah'ı bırakarak putları İlah edin-

mek ve onlara ibadet etmek, sadece Ebû Cehil'e has bir davranış değildir ve Ebû Cehil'in vasfına sahip daha binlerce müşrik vardır.

56 Kafirin Rabbine karşı düşmanlık besleyip O'na isyan etmesi ve bu davranışıyla şeytana, yahut kendisi gibi başka bir kafire yardımcı veya destek olması, onun son derece aptal ve cahil bir insan olduğunun apaçık delilidir. Zira bilinen bir gerçektir ki Allah, ona ve onun gibi olanlara Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'i uyarıcı olarak göndermiş ve o Peygamber de onlara, kendisine uydukları ve gösterdiği yoldan gittikleri takdirde ebedi cennet hayatını ve cennetin hudutsuz nimetlerini müjdelemiş, kendisine karşı gelip küfürlerinde direndikleri takdirde, onları sonu hiç gelmeyecek olan cehennem azabıyla tehdit etmiştir. Bu apaçık beyan karşısında, insanın yine de küfründe direnip kendisine hiçbir faydası ve zararı dokunmayan taştan veya ağaçtan yapılmış putu İlah edinip ona ibadet etmesi nasıl mümkün olur? Bu, akılsızlığın ve cehaletin apaçık bir göstergesi değil midir? İşte bu manada Allah Teâlâ Peygamber'ine hitap etmiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Kafirlerin küfürdeki bu inat ve ısrarları, seni yıldırmasın; zira biz seni müjdeci ve korkutucu olarak gönderdik. Sen, sana düşen tebliğ ve tebyin görevini yap. Onların muhakeme edilip cezalandırılmaları ise, bize aittir. Onlar iman etmiyor diye hüzünlenip kendini perişan etme. Onların bütün davranışları, kendi akılsızlıkları ve cehaletleri yüzündendir. Dünya ve Ahiret hayatının hudutsuz nimetleri kendilerine gösterilip dururken ve kendileri de dünyada bu çeşit menfaatler peşinde koştururken, kendilerini bunlardan uzaklaştıracak davranışlar üzerinde direnmeleri, akılsızlıklarının ve cahilliklerinin bir delili değil midir? Bu ayet-i kerimenin bir benzeri, Mâide suresinde yer almış ve Allah Teâlâ, bu surenin 67. ayetinde Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen (ayetler)i tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, Rabbinin Peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Allah, şüphesiz, kafir kavme hidayet etmez."*.

57 Hazreti Peygamber, tebliğ görevini yürütürken, yegane dileği, kendisi hiçbir karşılık veya hiçbir menfaat beklemeksizin, başta kafirler olmak üzere bütün insanların bundan istifade etmelerini sağlamaktı. Bunun içindir ki Rabbi ona şöyle hitap etmiştir: Ey Peygamber! Onlara de ki: Rabbimin ayetlerini size tebliğ ederken, bundan dolayı sizden veya sizin mallarınızdan herhangi bir karşılık veya ücret beklemiyorum. Benim ücretim, bu görevi hakkıyla yerine getirdiğim takdirde, Allah'a aittir. Benim asıl dileğim, sizi, Allah'ın rahmetine ve sevabına ulaştıracak olan yolu bulup o yola yönelmenizdir. Bu da ancak, sahih bir iman ve salih bir amel ile mümkün olur. Allah'ın varlığına, birliğine, Ahiret gününe, hesap ve cezaya, Kitab'ına ve Peygamber'ine hulus-u kalp ile iman ettiğiniz ve O'nun yapılmasını emrettiği amelleri işleyip nehyettiklerinden de sakındığınız zaman, Allah'ın hak olan yoluna girmiş olursunuz. İşte, benim sizden istediğim budur.

58 Allah Teâlâ, müşriklerin akılsızlıkları ve cehaletleri sebebiyle küfürlerinde direnerek Allah'a şirk koştuklarını ve böylece Peygamber'ine eziyet etmekte biribirlerine destek ve yardımcı olduklarını beyan ettikten ve tebliğ görevine onlardan hiçbir ücret beklemeksizin devam etmesini Peygamber'ine emrettikten sonra, onların kendisine herhangi bir zararlarının dokunmaması için, hep diri olan ve sonsuza kadar da diri kalacak olan Rabbine tevekkül etmesini, veya O'na güvenip dayanmasını ve hamdederek O'nu her türlü noksan sıfatlardan tenzih etmesini emretmiştir. Zira Allah, Hadîd suresinin *"O, ilkdir; sondur; zahirdir; batındır. O, her şeyi hakkıyla bilendir."* mealindeki 3. ayetinde de beyan edildiği üzere, gizli olsun açık olsun, kullarının iyi veya kötü, zararlı veya zararsız bütün fiillerini bilir. Bu da, kendisine tevekkül eden veya güvenip dayanan kullarını, başkalarının şerrinden korumasına ve kö-

tü düşünce ve davranış sahiplerini de cezalandırmasına yeter.

59 Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde, Peygamber'ine hitap ederek hep diri olan ve sonsuza kadar da diri kalacak olan Rabbine tevekkül etmesini, zira O'nun, gizli olsun açık olsun, kullarının iyi veya kötü, zararlı veya zararsız bütün fiillerini bildiğini beyan ederek onun sonsuz ilmini haber verdikten sonra, bu ayetinde de Allah'ın hudutsuz kudretine delalet eden yaratma gücünü açıklamış ve O'nun, gökleri, yeri ve bunların arasındaki canlı cansız bütün varlıkları altı günde yarattığını, sonra da Arş üzerinde istiva ettiğini haber vermiştir. Allah'ın Arş üzerinde istiva ettiği, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikredilmiştir. Tâ-Hâ suresinin 5. ayetinde *"Rahman (olan Allah) Arş üzerine istiva etti."*; Â'râf suresinin 54. ayetinde de *"Rabbiniz O Allah'tır ki semavat ve arzı altı günde yarattı, sonra da Arş üzerine istiva etti."* buyurulmuştur. Her şeyden önce şu hususu belirtmek gerekir ki göklerin ve yerin yaratılışıyla ilgili olarak zikredilen altı günlük süre, bizim 24 saat olarak bildiğimiz gün süresiyle aynı değildir. Bu süre, Allah katında, uzunluğunu ancak kendisinin bildiği bir süredir. İstiva meselesine gelince, Tâ-hâ suresinde, 5. ayetin tefsirinde de açıkladığımız gibi, göklerin ve yerin yaratıcısı olan ve Kur'an'ı sevgili Peygamber'ine Cebrail (as) vasıtasıyla indiren Allah, keyfiyetini hiçbir beşerin bilmediği ve bilmesinin de mümkün olmadığı bir şekilde, Arş üzerinde istiva etmiştir. *İstiva* kelimesinin Arapçada oturmak manasına geldiği düşünülürse, Allah Teâlâ'nın Arş üzerinde oturmuş olduğunu söylemek gerekir ki O, kesinlikle bundan münezzehtir; zira Allah, sağı solu, önü arkası olan bir cisim değildir ve O'nun, büyüklüğü ne olursa olsun Arş gibi bir sedir üzerine oturduğunu düşünmek, O'na belirli bir yönde, belirli bir mekan takdir etmek manasına gelir ki bu da O'na iftira etmekten başka bir şey değildir. Bu konuda kesin olarak bilinen husus, O'nun, mekan ve cihetten münezzeh olduğudur. Bu itibarla Ehl-i Sünnet uleması, hiçbir surette tevil, tahrif, teşbih, temsil ve tatile kaçmaksızın, Allah Teâlâ'nın Arş üzerinde istiva ettiğini söylemişler ve buna iman etmişler; fakat istivanın keyfiyetini tayin ve tespit etmeye kalkışmamışlardır. Bazı müfessirler ise, *istiva* kelimesini *istila* manasında tefsir etmişlerdir ki eğer bu kelimeden, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretiyle ve ilmiyle her şeyi çepeçevre kuşatan yegane Hâkim-i Mutlak olduğu; Arş'ın ise, böyle bir hükümdara mahsus mülkiyet veya hükümranlığa delalet ettiği anlaşılırsa, kanaatımizce gerçeğe en uygun açıklama da bu olur. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

Allah Teâlâ, gökleri ve yeri altı günde yarattığını, sonra da Arş üzerine istiva ettiğini haber verdikten sonra, bu konudaki ayetini okuyan ve bu hususta bilgisini kuvvetlendirmek isteyen mümin kuluna hitap etmiş ve *"Bunu, bir haberdar olana sor."* buyurmuştur. Bundan haberdar olan kimse, hiç şüphesiz, Rabbinin azametini, hudutsuz kudretini, geniş ilmini en iyi bilen ve yalnız hak olanı söyleyen sevgili Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'dir. Necm suresinin 3-4. ayetlerinde de ifade edildiği gibi, *"O, hevadan konuşmaz; onun konuşması, kendisine vahyedilen vahiyden başka bir şey değildir."*. Filhakika Hazreti Peygamber bazı sahih hadislerinde Arş'tan sözetmiş ve onun hakkında bilgi vermiştir. Buhârî (*Sahih,* VIII. 176)'de Ebû Hureyre'nin naklettiği uzunca bir hadisinde Hazreti Peygamber, Allah'a ve Peygamber'ine iman eden. namaz kılan, oruç tutan ve Allah yolunda cihad (veya muhaceret) eden kimselerin, cennete gireceğini haber vermişti. Hazreti Peygamber'i dinleyenlerin "Bunu halka müjdeleyelim mi?" diye sormaları üzerine, Hazreti Peygamber, cenneti tasvir etmiş ve cennet nehirlerinin fışkırdığı Arş'ın, bu cennetin üstünde olduğunu söylemiştir. Keza Buhârî (*Sahih,* VIII. 178-179) ve Müslim (*Sahih,* I. 139) tarafından nakledilen bir hadiste Ebû Zerr şöyle demiştir: "Resulullah (sas.)'e Yâsîn suresinin *"Güneş, kendine ait bir yer çevresinde seyreder gider..."* mealin-

deki 38. ayetini sordum. Resulullah (sas.) buyurdu ki: Güneşin seyredip gittiği yer, Arşın altındadır.". Bu hadis, Arş'ın, güneş sistemi dahil bütün semavatı kaplayan bir mevkide olduğu düşüncesini doğrulamaktadır. Bu ise, yeryüzü üzerinde yaşayan bir varlık için gökyüzü doğrultusunu verir. Eğer hiçbir tevile gitmeden Kur'an'da gelen *"Rahman, Arş üzerinde istiva etti."* (Tâ-hâ suresi, 5) gibi istiva ile ilgili ayetler gözönünde bulundurulursa, Hazreti Peygamber'in, Allah Teâlâ'yı sema doğrultusunda olarak tavsif ettiği söylenebilir. Bu görüş, Mülk suresinin *"Semada olanın sizi yere batırmayacağından emin misiniz? İşte o vakit yer sarsılır durur. Yoksa siz, semada olanın üzerinize taş yağdıran bir rüzgar göndermeyeceğinden emin misiniz? Fakat uyarımın nasıl olduğunu öğreneceksiniz."* mealindeki 16-17. ayetlerindeki açıklamalara da uygun düşer. Buhârî (*Sahih,* VII. 154; VIII. 177) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2092)'in naklettikleri bir hadiste İbn Abbas şöyle demiştir: Allah'ın Nebisi (sas.), sıkıntı anında şöyle dua ederdi: Alim ve Halim olan Allah'tan başka İlah yoktur; Azim olan Arş'ın Rabbi Allah'tan başka İlah yoktur; göklerin Rabbi, yerin Rabbi ve Kerim olan Arş'ın Rabbi Allah'tan başka İlah yoktur.".

Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde Peygamber'ine, kendisine tevekkül etmesini veya güvenip dayanmasını emrettiği zaman, kendi nefsini üç sıfatla tavsif ettiği anlaşılmaktadır. Bu üç sıfat şöyledir:

1) Allah, hiç ölmeyen bir diridir. 2) O, kullarının bütün davranışlarından ve bütün günahlarından haberdardır. Gizli olsun açık olsun, onların iyi veya kötü, zararlı veya zararsız bütün fiillerini bilir. 3) O, göklerin, yerin ve bunlar arasında bulunan canlı cansız bütün varlıkların yaratıcısıdır. O'ndan başka yaratıcı yoktur. Şu da açıkça anlaşılmıştır ki çeşitli şekilleriyle bütün iyilikler, zararın ve her türlü kötülüğün defi gibi bütün fayda veya menfaatler, yahut bütün nimetler, sadece O'nun cihetinden gelmektedir ve bunları kullarına vermeye kadir olan da sadece O'dur. O halde sadece O'na tevekkül edilir; O'ndan başkasına tevekkül etmek caiz değildir.

60 Gerçek böyle olduğu halde, kafirler, Allah Teâlâ'nın şükür ve tevekkül emrine küfürle mukabele etmişler ve bu ayet-i kerimede de açıklandığı gibi, onlara: Rahmân ve Rahim olan Allah'a secde edin, denildiğinde, Rahmân da ne oluyor ki? Biz Rahmân'ın kim olduğunu bilmiyoruz; biz, senin emrine uyup da O'na nasıl secde ederiz? diyerek Allah'ın Rahmân ismiyle isimlendirildiğini inkâr etmişler ve Rahmân olan Allah'a secde etmekten kaçınmışlardır. Bu da onların, Rahmân'dan daha çok uzaklaşmalarına ve O'ndan daha çok nefret etmelerine sebep olmuştur. Buhârî (*Sahih,* III. 178) ve Müslim (*Sahih,* III. 1411) tarafından nakledilen Hudeybiye Antlaşmasıyla ilgili haberler de bunun en açık delilini teşkil eder. Enes İbn Mâlik'in (ra) anlattığına göre Kureyş, Hazreti Peygamber'le bir antlaşma yapmıştır. Kureyş heyeti içinde Suheyl İbn Amr de vardı. Hazreti Peygamber Ali'ye antlaşma metnine başlarken *Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahîm* yazmasını emretmiş, Suheyl ve arkadaları ise, buna hemen itiraz etmişler ve: Biz, *Bi'smike'llahumme*'yi biliyoruz; *Bismi'llahi'r-Rahmani'r-Rahîm*'i bilmiyoruz. Bu itibarla siz, bizim bildiğimiz *Bismike'llahumme*'yi yazın, demişler, Hazreti Peygamber de Kureyş'i böyle bir antlaşma ile bağlamak için onların isteğine uymuştur. Oysa Allah Teâlâ, İsra suresinin 110. ayetinde, Rahmân'ın da Allah'ın isimlerinden biri olduğunu açıklamış, Peygamber'ine ve dolayısıyla bütün müminlere hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed ve ey müminler!) İster Allah'a dua edin, ister Rahmân'a dua edin; hangisiyle dua ederseniz, en güzel isimler O'nundur..."* Müfessirlerin Dahhâk'ten naklettiklerine göre, bu ayet nazil olunca, Resulullah (sas.), Ebû Bekr, Ömer, Osman, Ali, Osman İbn Maz'ûn ve Amr İbn Anbese (r.anhum) secdeye kapanmışlar, bunu gören müşrikler ise, gülerek ve onları alaya alarak mescidin bir kenarına çekilmişlerdir. İşte ayet-i keri-

mede sözü edilen secde emrinin onların nefretlerini artırmasıyla ilgili ibarenin açıklaması budur.

61 Allah Teâlâ, kafirlerin secde etmekten nasıl nefret ettiklerini açıkladıktan sonra, akıllarını kullanıp düşünmeleri halinde Rahmân'a secde etmenin ne derece gerekli olduğunu göstermek için, Allah'ın azametiyle birlikte, hudutsuz kudretinin başka bir delilini daha zikretmiş ve gökte burçlar, yani büyük yıldızlar, yahut bu yıldızlar için konaklama yerleriyle gökleri ve yeri aydınlatan güneşi ve ayı yarattığını haber vermiştir. Allah Teâlâ, buna benzer başka ayetlerinde de azametini ve hudutsuz kudretini akıl sahiplerinin gözleri önüne sermiştir. Nebe suresinin *"Üstünüze yedi sağlam tabaka gök bina edip oraya her tarafı pırıl pırıl aydınlatan bir lamba asmadık mı?"* mealindeki 12-13. ayetleri ile Yunus suresinin *"Güneşi ışık (kaynağı), ayı nur yapan, senelerin sayısını ve hesabı bilmeniz için aya konak yerleri takdir eden O'dur. Allah bütün bunları, ancak hak ile yaratmıştır. Ayetleri, bilen kimselere (işte böyle) uzun uzun beyan eder."* mealindeki 5. ayeti bunlardan birkaç örnektir. Gerçek böyle olunca, aklını kullanan ve düşünen bir insan, eşi ve benzeri bulunmayan böyle bir yaratıcı önünde secde etmekten nasıl imtina eder veya yüz çevirip kaçar?

62 Keza gece ile gündüzü birbiri arkasına getiren ve böylece kullarının O'na ibadet etmelerini belirli vakitlere göre ayarlanmasını sağlayan da Allah'tır. Bu sayededir ki geceleyin başladığı bir işi tamamlayamayan kimse, onu gündüz tamamlar; yahut gündüz başladığı bir işi tamamlayamayan kimse, onu geceleyin tamamlar. Bunda, üzerine vacip olan şeyleri hatırlayıp ifa etmek isteyen kimseler için olduğu gibi, Rabbinin nimetlerine şükretmek isteyen kimseler için de bir ibret vardır. Müslim (*Sahih,* IV. 2113) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* IV. 395, 404) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *Aziz ve celil olan Allah, gündüz kötü harekette bulunanların tövbelerini kabul etmek için geceleyin elini uzatır. Geceleyin kötü harekette bulunanların tövbelerini kabul etmek için de gündüzün elini uzatır. Ve bu, güneşin batıdan doğacağı (kıyamet gününe kadar) böylece devam eder.".*

وَعِبَادُ الرَّحْمٰنِ الَّذِينَ يَمْشُونَ عَلَى الْأَرْضِ هَوْنًا وَإِذَا خَاطَبَهُمُ الْجَاهِلُونَ قَالُوا سَلَامًا ﴿٦٣﴾ وَالَّذِينَ
يَبِيتُونَ لِرَبِّهِمْ سُجَّدًا وَقِيَامًا ﴿٦٤﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا اصْرِفْ عَنَّا عَذَابَ جَهَنَّمَ إِنَّ عَذَابَهَا كَانَ
غَرَامًا ﴿٦٥﴾ إِنَّهَا سَاءَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٦٦﴾ وَالَّذِينَ إِذَا أَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ
قَوَامًا ﴿٦٧﴾ وَالَّذِينَ لَا يَدْعُونَ مَعَ اللَّهِ إِلٰهًا آخَرَ وَلَا يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَلَا يَزْنُونَ
وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا ﴿٦٨﴾ يُضَاعَفْ لَهُ الْعَذَابُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَيَخْلُدْ فِيهِ مُهَانًا ﴿٦٩﴾ إِلَّا مَنْ تَابَ
وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلًا صَالِحًا فَأُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٠﴾ وَمَنْ
تَابَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَإِنَّهُ يَتُوبُ إِلَى اللَّهِ مَتَابًا ﴿٧١﴾ وَالَّذِينَ لَا يَشْهَدُونَ الزُّورَ وَإِذَا مَرُّوا بِاللَّغْوِ مَرُّوا
كِرَامًا ﴿٧٢﴾ وَالَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ لَمْ يَخِرُّوا عَلَيْهَا صُمًّا وَعُمْيَانًا ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ يَقُولُونَ
رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ وَاجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا ﴿٧٤﴾ أُولٰئِكَ يُجْزَوْنَ الْغُرْفَةَ

بِمَا صَبَرُوا وَيُلَقَّوْنَ فِيهَا تَحِيَّةً وَسَلَامًا ﴿٧٥﴾ خَالِدِينَ فِيهَا ۚ حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا وَمُقَامًا ﴿٧٦﴾ قُلْ مَا يَعْبَؤُا
بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ ۖ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا ﴿٧٧﴾

63 Rahman'ın kulları, yeryüzünde tevazu ile yürüyen, cahiller kendilerine laf attıkları zaman, (aynı şekilde mukabele etmeyip) "Selam." diyen kimselerdir.

64 Gecelerini, Rableri için secde ederek ve kıyama durarak geçirenlerdir.

65 "Rabbimiz! Cehennem azabını bizden çevir. Onun azabı devamlıdır.".

66 "Orası kalmak için kötü bir yer ve kötü bir makamdır." diyenlerdir.

67 Sarfettikleri zaman, hem israf hem de cimrilik etmeyen, fakat ikisi arasında orta bir yol tutanlardır.

68 Allah ile beraber başka bir İlaha yalvarmayanlar, hak yolla olmadıkça Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmeyenler ve zina etmeyenlerdir. Kim bunları yaparsa günahının cezasını bulur.

69 Kıyamet günü, onun azabı kat kat artırılır; orada zelil olarak ebediyyen kalır.

70 Ancak tövbe eden, iman eden ve iyi iş yapanlar başka. Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

71 Kim tövbe eder ve iyi iş yaparsa, tövbesi makbûl olarak Allah'a döner.

72 (Keza Rahmân'ın kulları), yalan yere şahitlik etmeyen ve boş laf edenlerle karşılaştıklarında, vakarla geçip gidenlerdir.

73 Rablerinin ayetleri zikrolunduğu zaman, onlara karşı sağır ve kör davranmayanlardır.

74 "Rabbimiz! Bize, eşlerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin bebeği iyi insanlar ihsan et. Bizi, Allah'tan sakınanlara önder yap." diyenlerdir.

75 İşte bunlar, sabretmeleri dolayısıyla cennette en yüksek derecelerle mükafatlandırılacaklar ve orada esenlik ve selamet dileğiyle karşılanacaklardır.

76 Orada ebedidirler; kalınacak ne güzel bir yer ve makam!

77 (Ey Muhammed!) De ki: "İbadetiniz olmazsa, Rabbiniz size neden değer varsin? Oysa siz yalanladınız; bu yüzden azap sizi bırakmayacaktır.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin cehaletlerini, Kur'an ve nübüvvete yönelik saldırılarını ve Allah'ın varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine ait apaçık delillerin gözleri önünde olmasına ve hepsini, her gün müşahede edip durmalarına rağmen, yine de O'na secde etmekten kaçındıklarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Rahmân'ın kulları olan müminlerin sıfatlarını zikretmiştir ki onlar, bu sıfatlarla cennetin en yüksek derecelerine müstehak olmuşlardır. Allah Teâlâ'nın, Müminleri *Ibâdu'r-Rahman* (Rahman'ın kulları) ismiyle zikrederek ubudiyyeti ibadetle meşgul olan müminlere tahsis etmesi, bu sıfatın, insanın sahip olduğu sıfatların en şereflisi olduğuna delalet eder. Hiçbir akıl sahibinin inkâr edemeyeceği bir gerçektir ki kim Allah'a itaat ve ibadetinde titiz davranır ve gözünü kulağını, kalbini ve dilini O'nun emrettikleriyle meşgul ederse, işte, ubudiyyet ismine tam manasıyla müstehak olan da o kimsedir.

Allah Teâlâ, bu ayetlerinde, müminleri, övülmeye değer dokuz sıfatla tavsif etmiştir ki bun-

lar: Tevazu, yumuşaklık, geceyi ibadetle geçirmek veya teheccüd namazı kılmak, Allah'ın azabından korkmak, harcamada itidalli davranmak, şirkten, katilden ve zinadan uzak kalmak, yalandan ve yalan şahitlikten uzak durmak, Allah'ın ayetlerine saygılı davranmak ve Allah'a yalvarıp yakarmaktır. Allah Teâlâ, mümin kullarını övülmeye değer bu sıfatlarla tavsif ettikten sonra, onların Ahiret'te kavuşacakları büyük mükafatı haber vermiş ve bu mükafatın cennet odaları olduğunu açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[63] Rahman'ın kulları, yeryüzünde tevazu ile yürüyen, cahiller kendilerine laf attıkları zaman, (aynı şekilde mukabele etmeyip) "Selam." diyen kimselerdir.

[64] Gecelerini, Rableri için secde ederek ve kıyama durarak geçirenlerdir.

[65] "Rabbimiz! Cehennem azabını bizden çevir. Onun azabı devamlıdır.".

[66] "Orası kalmak için kötü bir yer ve kötü bir makamdır." diyenlerdir.

[67] Sarfettikleri zaman, hem israf hem de cimrilik etmeyen, fakat ikisi arasında orta bir yol tutanlardır.

63 Ibâdu'r-Rahman, yani Allah'ın gerçek manada kulları olan müminler, yeryüzünde vakar ve tevazu ile yürürler. Bu yürüyüşlerinde ne gurur ve kibir ne de şahıslarını küçük düşürücü bir eziklik vardır. Daima ağırbaşlı ve yumuşaktırlar. Hiçbir zaman şımarıklık içinde ve haddi de aşarak ayaklarını yere vurup yürümezler. Lokmân suresinin 18. ayetinde de açıklandığı gibi, Lokman'ın oğullarına vasiyyeti de bu manada olmuştur: *"(Ey oğulcuğum!) Büyüklenerek yüzünü insanlardan çevirme. Yeryüzünde büyüklenerek yürüme. Muhakkak ki Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez."*. Şunu da özellikle belirtmek gerekir ki onların tevazu ile yürümeleri, hiçbir zaman eziklik içinde geçen yapmacıklı bir yürüyüş değil; fakat gurur ve kibirden uzak vakur bir yürüyüştür. Müfessirlerin naklettiklerine göre Ömer İbnu'l-Hattab (ra), yolda yavaş yavaş yürüyen bir gence rastlamış ve ona: Senin neyin var; hasta mısın? diye sormuş, gencin "Hayır, ey müminlerin emiri", demesi üzerine de elindeki kamçıyı kaldırarak: O halde güçlü bir şekilde yürü, diye emretmiştir.

Müminlerin ikinci sıfatları, cahillerin, kendilerine laf atıp sataşmaları halinde, onların muhatapları olmadıklarını göstermek, aynı zamanda böyleleriyle aralarında bulunması gereken sulh ve sükuneti korumak için onlara "Selam" diyerek onlardan uzaklaşmalarıdır. Bu selam, şüphesiz, böylelerini yüceltmek veya onlara saygılı davranıldığını göstermek için verilmiş bir selam değildir; fakat bu, onların dengi ve muhatabı olmadıklarına ve dolayısıyla onlardan uzak durduklarına delalet eden bir selamdır. Allah Teâlâ, bu manada Kasas suresinin 55. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Boş söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler. "Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de size aittir; içinde bulunduğunuz şeyde size selamet olsun; biz cahillerden olmak istemeyiz." derler."*.

64 Müminlerin, gecelerini Rablerine secde ve ibadet ederek geçirmeleri, onların sahip oldukları övülmeye değer üçüncü sıfatlarıdır. Bu bakımdan onların gece hayatları da gündüz hayatları gibi olup, geceye ulaştıkları zaman hemen Rablerine secdeye koşarlar. Allah Teâlâ müminlerin bu sıfatlarını başka surelerde de zikretmiş, mesela Zâriyât suresinin 17-18. ayetlerinde: *"Onlar geceleyin de az uyuyorlardı. Seherde ise, Allah'tan mağfiret diliyorlardı."*; Secde suresinin 16. ayetinde: *"Yanları yataklardan uzak kalır. Korku ve ümit ile Rablerine yalvarırlar. Verdiğimiz rızıklardan da infak ederler."*; Zümer suresinin 9. ayetinde de: *"(Hakkı inkâr eden mi daha iyidir) yoksa gece saatlerini secde ederek ve ayakta durarak taat içinde geçiren, Ahiret'ten çekinen ve Rabbinin rahmetini bekleyen mi?"* buyurmuştur.

65 Müminlerin dördüncü sıfatları, cehennemden ve cehenneme girmekten korkmalarıdır. Bu korku sebebiyledir ki sık sık Rablerine yalvarırlar ve: Rabbimiz! Cehennem azabını bizim üzerimizden uzak tut; bizi o azap ile cezalandırma, diye dua ederler. Bu, tıpkı Mü'minûn suresinin *"Rablerine döneceklerinden, verdiklerini kalpleri korkarak verenler;"* mealindeki 60. ayetinde ifade edildiği gibidir. Bu ayetin tefsirinde de açıkladığımız üzere, bu müminler, üzerlerinde vermeleri gereken hangi çeşit borç bulunursa bulunsun, o borcu, Allah'tan korkarak ve kalpleri titreyerek verirler. Filhakika insan, mal mülk sahibidir ve bunların zekat ve sadakasını vermekle mükelleftir. Bu yönden o insan borçlu sayılır. Keza onun, bir de Allah'a kulluk etme borcu vardır ve bu borcu da ödemekle yükümlüdür. Kulluk borcunu ise, vaktinde ve kusursuz namaz kılarak, oruç tutarak ve hacc farizasını ifa ederek öder. İşte insan, ödemekle yükümlü olduğu bu borçlarını, ödemede işlediği herhangi bir kusur sebebiyle, Allah katında makbul sayılmayacağı endişesine kapılarak ve bir gün Rabbinin huzuruna çıkacağını düşünerek korku içinde ve kalbi titreyerek öder ve böyle bir kusur işlememek için son derece titiz ve dikkatli davranır.

Allah Teâlâ, müminlerin cehennem azabı karşısındaki korkularını ve bu korku sebebiyle Rablerine yönelttikleri dua ve niyazlarını zikrettikten sonra, bu dua ve niyazın başlıca iki sebepten neşet ettiğini açıklamıştır ki birincisi, cehennem azabının sürekli oluşu ve cehenneme düşenlerin peşini bırakmayışıdır.

66 Müminlerin cehennemden ve cehennem azabından uzak kalmak için Rablerine yönelttikleri dua ve niyazın ikinci sebebi, cehennemin, orada kalacak olan kimseler için çok kötü bir yer oluşu ve böyle bir yerde ebediyyen kalınacak olmasıdır.

67 Müminlerin sahip oldukları övülmeye değer beşinci sıfat, ister kendileri için olsun ister aileleri veya başkaları için olsun, sarfettikleri para yahut malda hem israftan hem de cimrilikten sakınmaları ve itidali elden bırakmamalarıdır. Kısacası onlar, ihtiyacın üzerinde sarfedecek kadar savurgan, ihtiyacı karşılayacak kadarını bile vermeyecek kadar da cimri değillerdir. Çünkü bu, İsra suresinin 26 ve 29. ayetlerinde, Allah Teâlâ'nın kullarına yönelttiği emirlerinde de açıkça görülen bir özellik, veya sıfattır: *"Akrabaya, düşküne ve yolda kalmışa hakkını ver; fakat saçıp savurma.". "Elini boynuna asıp bağlama; onu büsbütün de açıp yayma. Aksi halde kötülenmiş olur, pişmanlık duyarsın.".*

[68] Allah ile beraber başka bir İlaha yalvarmayanlar, hak yolla olmadıkça Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmeyenler ve zina etmeyenlerdir. Kim bunları yaparsa günahının cezasını bulur.

[69] Kıyamet günü, onun azabı kat kat artırılır; orada zelil olarak ebediyyen kalır.

[70] Ancak tövbe eden, iman eden ve iyi iş yapanlar başka. Allah, onların kötülüklerini iyiliklere çevirir. Allah çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

[71] Kim tövbe eder ve iyi iş yaparsa, tövbesi makbul olarak Allah'a döner.

68 Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlerin övülmeye layık sıfatlarını, hafif ve yakışık almayan birtakım davranışlardan sakınma olarak açıkladıktan sonra, bu ayetinde, Allah'tan başkalarını İlah edinip onlara ibadet etmek manasına gelen şirk, haksız yere adam öldürmek ve zina etmek gibi büyük günahlardan sakınmayı altıncı sıfat olarak zikretmiş, her kim bu günahlardan sakınmayıp onları irtikap edecek olursa, böyleleri için en büyük cezanın, ebedi cehennem azabı olduğunu haber vermiştir. Filhakika ayet-i kerimede zikredilen bu günahlar, Hazreti Peygamber tarafından da en büyük günah olarak tavsif edilmiştir. Buhârî (*Sahih*, VII. 75), Müslim (*Sahih*, I. 91) ve diğer hadis kitaplarında da

nakledildiği üzere Abdullah İbn Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: Bir kimse, Resulullah (sas.)'e, Allah katında hangi günahın en büyük olduğunu sordu da Resulullah (sas.): "Seni yaratmış olduğu halde Allah'a şirk koşmandır." buyurdu. Adam: Sonra hangisidir? dedi. Resulullah (sas.): "Seninle birlikte yemek yemesinden korktuğun çocuğunu öldürmendir." buyurdu. Adam: Sonra hangisidir? dedi. Resulullah (sas.): "Komşunun hanımıyla zina etmendir." buyurdu. Bunu takiben de, Aziz ve Celil olan Allah, Peygamber'inin söylediklerini tasdik makamında *"Allah ile beraber başka bir İlaha yalvarmayanlar, hak yolla olmadıkça Allah'ın haram kıldığı nefsi öldürmeyenler ve zina etmeyenlerdir. Kim bunları yaparsa günahının cezasını bulur."* mealindeki ayeti indirdi.".

Hazreti Peygamber tarafından günahların en büyüğü olarak tavsif edilen bu üç şeyden birincisi ve en şiddetlisi, Allah'a şirk koşmaktır. İnsan aklını ifsat eden ve fıtratıyla taban tabana zıt düşen şirkten daha büyük bir günah tasavvur olunamaz. İnsanoğlu, yalnız Allah'a ibadet etmek için yaratılmıştır. Bu sebeple onun fatratı, ibadet etmeye meyyal bir oluşun içinde ve daima ibadet edecek bir varlık aramak gayretindedir. Eğer insanda, mal, mülk, para ve kadın sevgisi, kısacası dünya nimetlerine ve hemcinslerine karşı beslenen arzu haddi aşar ve insanı Allah'ın ibadetinden meşgul ederse, malı mülkü, parası ve kadını, onun mabudu olur; Bu ise, başka şeyleri Allah'a şirk koşmaktan başka bir manaya gelmez. Allah Teâlâ, Nisa suresinin 48. ayetinde, şirkin affedilmesi mümkün olmayan bir günah olduğunu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Allah, kendisine şirk koşulmayı asla affetmez; bunun dışındaki (günah)leri ise, dilediği kimseler için bağışlar. Her kim Allah'a şirk koşarsa, çok büyük bir günah irtikap etmiş olur."*.

Hazreti Peygamber'in hadisinde zikredilen ikinci büyük günah, kişinin kendisiyle birlikte yiyeceğini paylaşmaktan korktuğu çocuğunu öldürmesidir. Ayet-i kerimede de açıklandığı gibi, İslam dini, haksız yere adam öldürmeyi haram kılmıştır. Hangi sebeple olursa olsun, cana kıyan katil, Ahiret günü Allah'ın en şiddetli azabıyla tecziye edilir. Fakat Hazreti Peygamber'in yukarıda zikrettiğimiz hadisi bize gösteriyor ki insanın ya cimrilik ya da geçimini sağlayamamak sebebiyle çocuğunu öldürmesi, cinayetlerin en büyüğüdür. İnsanoğlunun rızkı, Allah'ın takdir ve meşiyyetindedir. Hiç kimse, yiyeceğine ortak olan çocuğunu öldürmekle rızkını takdir olunandan fazla artıramaz. Bu sebeple, evlat katili ana veya baba için kıyamet gününde hazırlanan azap, herhalde başka sebeplerle cana kıyan katiller için hazırlanan azabın fevkinde olacaktır.

Üçüncü büyük günah, komşunun karısıyla zinalaşmaktır. Zina da adam öldürmek gibi İslam'da şiddetle haram kılınan fiillerdendir. Bu sebepledir ki Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih*, VI. 241) ve Müslim (*Sahih*, I. 76) tarafından nakledilen bir hadisinde *"Zâni, zina ettiği sıra mümin olduğu halde zina edemez..."* buyurmuştur ki bunun manası, kalbinde imanı olan bir kimsenin asla zina edemeyeceği; fakat ne zaman da zina etmişse, bu imanın yokolup gitmiş olacağıdır. Şu da var ki daha önceki hadiste de ifade edildiği gibi, bir erkeğin, hakkını ve hukukunu korumakla mükellef olduğu komşusunun karısına göz koyması ve onunla rızası da olduğu halde zinalaşması, hem kadın hem de erkek için, başka kadın veya erkeklerle yapılan zinalardan daha şiddetli azabı gerektiren bir günahtır. İşte ayet-i kerimede müminlerin altıncı sıfatı olarak zikredilen hal, bu çeşit büyük günahlardan sakınmadır. Fakat her şeye rağmen yine de bu günahları, veya bunlardan herhangi birini işleyen kimse, işlediği günahın cezasını mutlaka çeker. Onun için bu cezadan kurtuluş yoktur.

69 Kıyâmet günü bu günahlarının karşılığı olarak ona verilen ceza kat kat artırılır ve hor ve hakir olarak bu ceza içinde ebediyyen kalır.

70 Allah Teâlâ, kullarının mutlaka uzak durmaları gereken büyük günahları zikrettikten ve

her şeye rağmen yine de bu günahları veya bunlardan birini irtikap edenleri kıyamet günü zelil olarak varacakları en şiddetli cehennem azabıyla tehdit ettikten sonra, günahkar kullarının doğru yola yönelme isteklerini artırmak ve bu yolda daim olmalarını sağlamak için tövbe kapısını açık tutmuş ve her kim bu günahlardan birini veyta birkaçını işler, sonra da aklını başına alarak tuttuğu yolun hayırlı bir yol olmadığını anlayıp tam bir imanla Allah'ı, Resulünü ve Ahiret gününü tasdik ile tövbe eder, iyi ve güzel ameller işlerse, işte o kimsenin hor ve hakir olarak ebediyyen içinde kalacağı cehennem azabından kurtarılacağını açıklamıştır. Onların, işledikleri günahlar sebebiyle Allah'tan af ve mağfiret dileyerek tövbe etmeleri, kötülüklerinin iyiliklere çevrilmesine vesile olacak ve bu iyiliklerle cehennem azabından kurtulacaklardır. Zira Allah, çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir. Allah Teâlâ, bu manada, Nisa suresinin 110. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Her kim bir kötülük işler, yahut nefsine zulmeder, sonra da Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı, çok merhametli bulur."*. Keza Zümer suresinin 53. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"(Ey Muhammed!) De ki: Ey kendilerine karşı günah işlemekte aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Zira Allah, bütün günahları bağışlar. O, çok bağışlayıcıdır, çok merhametlidir."*.

Burada bir hususa işaret etmekte fayda vardır. Bazı müfessirler, bu ayete istinaden bir mümini kasten öldüren kimsenin de tövbe etmesi halinde tövbesinin kabul edilip bağışlanacağını ileri sürmüşler, delil olarak da, Nisa suresinin *"Allah, kendisine şirk koşulmasını asla affetmez; bunun dışındaki (günah)leri ise, dilediği kimseler için bağışlar..."* mealindeki 48. ve Zümer suresinin biraz önce zikrettiğimiz 53. ayetlerini zikretmişlerdir. Oysa Allah Teâlâ, Nisa suresinin 53. ayetinde *"Her kim bir mümini kasten öldürürse, cezası, içinde daimi kalacağı cehennemdir. Allah, ona gazabetmiş, onu lanetlemiş ve onun için büyük bir azap hazırlamıştır."* buyurmuş ve bir mümini kasten öldüren kimsenin akibetinin ebedi cehennem olduğunu açıklamıştır. Gerçek böyle olunca, şu hususu hiçbir zaman gözden uzak tutmamak gerekir ki üzerinde durduğumuz Furkân suresi Mekke'de nazil olmuştur; Nisa suresi ise Medenîdir. Bu surenin 93. ayetinin tefsirinde de açıkladığımız gibi, zaman bakımında daha önce nazil olan bir ayet, daha sonra nazil olan bir ayeti beyan veya tahsis etmez. Ancak daha sonra nazil olan ayet, önce nazil olan ayeti beyan veya tahsis eder. Yukarıda zikrettiğimiz Nisa suresinin *"Allah, kendisine şirk koşulmasını asla affetmez; bunun dışındaki (günah) leri ise, dilediği kimseler için bağışlar..."* mealindeki 48.ayeti her ne kadar Medenî ise de, bu ayet, İbn Abbâs'tan gelen bir habere göre, aynı surenin 53. ayetinden, yani bir mümini kasten öldüren kimsenin ebediyyen cehennemlik olduğunu beyan eden ayetten altı ay önce nazil olmuştur ve önce nazil olan ayetin, daha sonra nazil olan ayeti neshetmiş olması da mümkün değildir. Buhârî (*Sahih*, V. 182) tarafından nakledilen bu habere göre İbn Abbâs şöyle demiştir: "Nisa suresinin *"Her kim bir mümini kasten öldürürse, cezası cehennemdir."* ayeti en son nazil olan ayettir; onu hiçbir şey neshetmemiştir.". Hazreti Peygamber'den nakledilen konuyla ilgili bir hadîsin de, ayet-i kerimenin bu manâsını teyit ettiği görülür. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, IV. 99), Nesâ'î (*Sünen*, VII. 81) ve Ebû Dâvûd (*Sünen*, II. 419) tarafından nakledilen bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Mümkündür ki Allah, bütün günahları bağışlar; yalnız kafir olarak ölen adamla, bir mümini kasten öldüren adamın günahları müstesna; (onları asla bağışlamaz)"*. Doğrusunu, hiç şüphesiz en iyi Allah bilir. Ancak şunu gözden uzak tutmamak gerekir ki eğer doğru olan görüş, katilin tövbe etse bile yine de bağışlanmayacağı görüşü ise, bu, insan hayatına verilen yüksek değerin en belirgin bir delili olur.

71 Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, şirk, katil ve zina olmak üzere üç büyük günahı zikrederek bu günahları işleyenlerin zelil ve hakir ola-

rak cehenneme gireceklerini ve orada cezaları kat kat artırılmış olarak azap göreceklerini haber verdikten, ancak bu günahlardan tövbe edenlerin ve iyi iş yapanların tövbelerinin kabul edileceğini ve kötülüklerinin iyiliğe çevrileceğini açıkladıktan sonra; bu ayetinde, üç büyük günahla birlikte diğer bütün günahları da içine alacak genel manadaki bir tövbeyi murat ederek, kim bu günahlardan da tövbe eder ve salih amel işlerse, o kimsenin, tövbesi kabul edilmiş bir kul olarak Rabbine döneceğini beyan etmiştir. Allah Teâlâ, bu manada, Tevbe suresinin 104. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Onlar, kullarının tövbesini kabul edenin ve sadakaları alanın Allah olduğunu bilmiyorlar mı? Evet, tövbeleri kabul eden, (kullarına karşı) çok merhametli olan Allah'tır."*. Kur'an-ı Kerim'de, hangi çeşit olursa olsun, işlenen günahlardan tövbe edilmesi ve salih amel işlenmesi halinde, Allah Teâlâ'nın bu tövbeleri kabul edeceğine dair buna benzer daha bir çok ayet vardır. Yukarıda zikrettiğimiz Zümer suresinin 53. ve Nisa suresinin 110. ayetleri de bunlardan ikisidir.

[72] (Keza Rahmân'ın kulları), yalan yere şahitlik etmeyen ve boş laf edenlerle karşılaştıklarında, vakarla geçip gidenlerdir.

[73] Rablerinin ayetleri zikrolunduğu zaman, onlara karşı sağır ve kör davranmayanlardır.

[74] "Rabbimiz! Bize, eşlerimizden ve nesillerimizden gözlerimizin bebeği iyi insanlar ihsan et. Bizi, Allah'tan sakınanlara önder yap." diyenlerdir.

72 Allah Teâlâ bu ayetinde, mümin kullarının övülmeye layık sıfatlarından yedincisini zikretmiş ve bu sıfatların, yalan yere şahitlik etmemek, yahut yalan konuşulan yerlerde bulunmamak ve boş yahut faydasız şeylerin konuşulduğu yerlerle karşılaştıklarında da, o yerleri vakarla terkedip gitmek olduğunu açıklamıştır. Bazı müfessirler, yalan manasına gelen *zûr* kelimesini, yalan yere şahitlik etmek manasında tefsir ettikleri gibi, yalan konuşulan yerlerde durmamak manasında da tefsir etmişlerdir. Buhârî (*Sahih,* III. 152; VII. 71, 138), Müslim (*Sahih,* I. 91), Tirmizî (*Sünen,* IV. 312, 548; V. 235) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 131; V. 36, 38) tarafından rivayet edilen bir hadiste Ebû Bekre (ra) şöyle demiştir: Resulullah (sas.)'in yanında bulunuyorduk. Üç defa "Büyük günahların en büyüğünü size haber vereyim mi?" buyurdu. Sonra şunları saydı: "Allah'a şirk koşmak, ana babaya eziyet etmek ve yalan yere şehadet etmektir. (Yahut: Yalan söylemektir)". Resulullah (sas.), dayanmakta iken doğrulup oturdu; bu son sözü o kadar çok tekrarladı ki biz: Keşke sussa, dedik.

Boş ve faydasız şeylerin konuşulduğu, yahut kötü lafların edildiği yerlerden de vakarla çıkıp gitmek, keza müminlerin muttasıf oldukları sıfatlardandır. Allah Teâlâ bu manada, Kasas suresinin 55. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Boş söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler. "Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de size aittir; içinde bulunduğunuz şeyde size selamet olsun; biz, cahillerden olmak istemeyiz." derler.*

73 Müminlerin övülmeye değer sekizinci sıfatları, yanlarında Rablerinin ayetleri okunduğu zaman, onlara kör ve sağır davranmayıp saygı ile kulak verip dinlemektir ki bu, tıpkı *"Müminler o kimselerdir ki, (yanlarında) Allah anıldığı zaman, yürekleri ürperir; kendilerine O'nun ayetleri okunduğu zaman da, imanları artar ve yalnız Allah'a dayanıp güvenirler."* mealindeki Enfâl suresinin 2. ayeti gibidir. Oysa münafıkların ve kafirlerin durumu böyle midir? Onların yanlarında bir ayet okunduğu zaman, ya yüzlerini buruşturup oradan uzaklaşırlar; yahutta o ayeti ve okuyanı alaya alırlar. Nitekim Allah Teâlâ, Tövbe suresinin 124-125 ve 127. ayetlerinde, münafıkları bahis konusu ederek şöyle buyurmuştur: *"Bir sure indirildiği zaman, o münafıklar arasında, "Bu sure hanginizin imanını artırdı?" diyenler vardır. İşte o iman edenler var ya, onların imanını artırmıştır. Ve bunu biribirlerine müjdelerler. Halbuki kalplerinde bir*

hastalık bulunanlar ise, onların pisliklerine bir pislik daha katmış ve kafir olarak ölmüşlerdir... Bir sure indirildiği zaman, biribirlerine bakarlar; "Sizi birisi görüyor mu?" derler, sonra da çekip giderler. Bunlar, anlamayan bir güruh olmaları dolayısıyla, Allah, onların kalplerini imandan döndürmüştür.".

74 Müminlerin övülmeye layık dokuzuncu sıfatları, kendileri için hayırlı bir eş istedikleri gibi, bu eşlerden de hayırlı evlat ve hayırlı nesiller vermesi ve kendilerini, Allah'tan sakınanların peşlerinden gelebilecekleri derecede üstün bir taat mertebesine ulaştırması için Rablerine dua ve niyazda bulunmaktır. Zira mümin bir ana ve babayı en çok sevindiren ve gururlandıran şey, mümin evlada ve onlardan gelecek mümin nesillere sahip olmaktır. Bunu düşünen ve bilen insan da sık sık Rabbine yönelir ve: Rabbim! Bana hayırlı evlat ve hayırlı nesiller ihsan et, diyerek dua ve niyazda bulunur. Şunu da hiçbir zaman hatırdan çıkarmamak gerekir ki hayırlı bir toplumun vücut bulması, ana ve babaların Allah'tan hayırlı evlat ve hayırlı nesiller istemelerine ve bunun için Rablerine dua ve niyazda bulunmalarına bağlıdır. Bu isteğe sahip olan ana ve babalar, hem hayırlı evlat yetiştirmede Allah'ın yardımına nail olurlar hem de yetiştirdikleri evladlarının hayır dualarını kazanırlar. Müslim (*Sahih*, III. 1255) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"İnsan öldüğü zaman, bütün amelleri kesilir. Yalnız üç şeyden devam eder (ve ona sevap kazandırır): Sadaka-i cariyeden, kendisiyle faydalanılan ilimden, kendisi için dua eden hayırlı evlâdtan"*. Kendisi için daima hayır duada bulunacak hayırlı bir evlat sahibi olmayı dilemeyen bir Müslüman bulunur mu?

75 Allah Teâlâ, önceki ayetlerinde, müminleri söz ve fiil olarak diğer insanlardan ayıran üstün sıfatlarıyla tavsif ettikten sonra, bu ayetinde, kıyamet günü onlar için hazırlanan mükafatı açıklamış ve şöyle buyurmuştur: İşte, yukarıda övülmeye layık güzel sıfatları zikredilen bu müminler, sahip oldukları o güzel sıfatları kazanmak için sarfettikleri büyük gayret ve gösterdikleri hudutsuz sabır dolayısıyla Ahiret'te gurfelerle mükafatlandırılacaklardır. Arapçada yüksek oda manasına gelen gurfe, ayet-i kerimede, yüksekliği dolayısıyla cennet veya cennette bulunan oda manasında kullanılmış ve müminlerin cennette yüksek derecelerdeki cennet odalarıyla mükafatlandırılacakları açıklanmıştır. Nitekim Sebe suresinin 37. ayetinde *"(...İman eden ve salih amel işleyen müminler için), yaptıklarına karşılık kat kat mükafatlar vardır. Onlar cennet odalarında güven içindedirler."* ve Zümer suresinin 20. ayetinde de *"Rablerinden korkanlar için, cennette (ağaçları) altından ırmaklar akan kat kat inşa edilmiş odalar vardır."* buyurulmuştur ki bu odaların müminler için hazırlanmış cennet odaları oldukları anlaşılır. İşte, cennet odalarıyla mükafatlandırılan bu müminler, odalarına girerken, sağlık ve selamet dilekleriyle karşılanacaklardır. Onları bu güzel dileklerle karşılayacak olanlar ise, Allah'ın cennette görevli melekleridir. Nitekim Allah Teâlâ, Ra'd suresinin 23-24. ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"...Orada melekler her kapıdan girecekler ve "Sabretmiş olmanız dolayısıyla (her türlü korkudan, endişeden ve üzüntüden) selamette olunuz. Dünyanın akibeti olan bu cennet ne güzel!" diyeceklerdir."*.

76 İşte sabırla kazandıkları üstün sıfatlara sahip olan ve bu sıfatlar sayesinde cennet odalarıyla mükafatlandırılan müminler orada ebediyyen kalacaklar ve hiç kesintiye uğramaksızın cennet nimetlerinden faydalanacaklardır. Artık orada ne ölüm vardır ne de herhangi bir üzüntü. Orası her yönüyle güzel bir yer ve güzel bir makamdır. Bu konuda da Allah Teâlâ, Hûd suresinin 108. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Mutlu olanlara gelince, onlar da cennette olup, Rabbinin dilemesi dışında, gökler ve yer durduğu sürece, kesintisiz bir ihsan olarak orada daimidirler."*.

77 Allah Teâlâ, iman edip salih amel işleyen ve bu iman ve amelleriyle üstün sıfatlar kazanan müminlerin hak etmiş oldukları güzel akibeti, için-

de ebediyyen kalacakları cennet odaları olarak açıkladıktan sonra, bu ayetinde, Peygamber'ine hitap ederek mümin ve kafir kullarına söylenmesi gereken bir hususu söylemesini emretmiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Mümin, kafir, bütün kullarıma de ki: Siz Rabbinizi ister tanıyın ister tanımayın, Allah, sizin hepinizden de müstağnidir. O, hiçbir surette sizin O'na ibadet etmenize muhtaç değildir. Eğer O sizi, Allah'ı bilip tanımaya ve O'na ibadet etmeye davet etmişse, bu sırf sizin menfaatiniz içindir; dünya ve Ahiret saadetine kavuşmanız içindir. Eğer O'na ibadet eder ve O'nun emir ve nehiylerine uyarsanız, mükafatınız, ebedi cennet hayatı olur; yok eğer O'ndan yüz çevirir ve kendinize başka İlahlar edinirseniz, ebedi cehennem hayatına mahkum olursunuz. Zaten Allah sizi, sadece kendisini tanımanız ve ona ibadet etmeniz için yaratmıştır. Ancak şunu da bilmeniz gerekir ki sizin O'na ibadet etmeniz, O'nun şanını artırmayacağı gibi; O'ndan yüz çevirmeniz de, O'nun şanından hiçbir şey eksiltmeyecektir. Bu itibarla ey müminler, eğer Allah size değer vermiş ve sizin için iyi ve güzel bir akibet hazırlamışsa, bu, sizin O'na inanmanız ve iyi ameller işlemeniz dolayısıyladır. Size gelince ey kafirler! Siz ise, küfrünüzde direndiniz ve Allah'ın size hiçbir şey yapamayacağını sandınız. Şimdi siz de bu direnişinizin akibetini göreceksiniz. Bu akibet, sizin için hazırlanan cehennem ateşidir ve bu ateş içinde, ebediyyen kalacaksınız. Kısacası sizin küfürde direnişiniz gibi azap da peşinizden gelmekte direnecek ve yakanızı hiçbir zaman bırakmayacaktır.

ŞUARÂ SURESİ

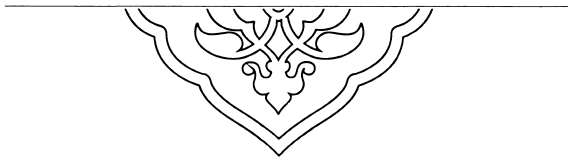

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Şuarâ suresi, Kur'an-ı Kerim'in 26. suresi olup 227 ayetten müteşekkildir ve Bakara suresinden sonra, ayet sayısı yönünden Kur'an-ı Kerim'in en uzun suresi sayılır. Bazı müfessirler, konu ve üslup itibariyle surenin tamamının Mekke'de Vâkıa suresinden sonra nazil olduğunu söylerken, bazıları da İbn Abbâs ve Katâde'den gelen bir görüşe dayanarak, 224 – 227. ayetlerden oluşan dört ayeti, bazıları buna 197. ayeti de ekleyerek beş ayeti istisna etmişler ve bu beş ayetin Medine'de, diğerlerinin ise Mekke'de nazil olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Şuarâ kelimesi, şair'in çoğulu olup şairler manasındadır. Surenin son ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in şair, Rabbi katından ona indirilen Kur'an-ı Kerim'in de şiir kabilinden söylenmiş birtakım sözler olduğunu ileri süren müşriklere reddiye mahiyetinde *"Şairlere gelince, onlara da azgınlar uyar. Bilmez misin ki onlar, her vadide şaşkın dolaşırlar ve yapmadıklarını (yaptık diye) söylerler. Ancak iman edenler, iyi iş yapanlar, Allah'ı çok zikredenler ve zulme uğradıktan sonra üstün gelenler müstesna..."* buyurularak kafir şairlerle mümin şairler arasında bir mukayese yapılmış olması dolayısıyla sureye "şairler" manasında *Şuarâ* adı verilmiştir.

2. Şuarâ Suresinin Konusu

Şuarâ suresi de diğer Mekkî sureler gibi tevhidin, nübüvvetin, Ahiret hayatının ve öldükten sonra yeniden dirilmenin ispatına müteallik iman ve akaidle ilgili ayetleri ihtiva eder. Bu sebepledir ki genel olarak sure içinde yer alan ayetler, insanları hem şirk ve küfür gibi sapık inançlardan uzaklaştırmak hem de kalpler üzerinde daha tesirli izler bırakabilmek için daha özlü ve daha kısa olarak vahyedilmiştir. Mesela tevhidle ilgili olarak 213. ayetinde *"Allah ile birlikte başka bir İlaha yalvarma; aksi halde azap görenlerden olursun."* buyurulmuş, hudutsuz kudretine ve nimet verenin sadece Allah olduğuna delalet etmek üzere, 78-82. ayetlerinde İbrahim'in (as) dilinden *"Beni yaratan O'dur; bana hidayet eden de O'dur. Keza beni yediren ve içiren O'dur. Hasta olduğum zaman yine O bana şifa verir. Beni öldürecek, sonra yine diriltecek olan O'dur. Kıyâmet günü hatalarımı bağışlamasını ümit ettiğim O'dur."* denilmiştir.

Allah'ın tevhidine ve hudutsuz kudretine delalet eden bu ayetler yanında, Allah'ın varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine inanmayan, Hazreti Peygamber'i alaya alan ve Allah katından getirdiği ayetleri şiir olarak tavsif eden kafirleri dünya ve Ahiret azabıyla tehdit eden ayetler de

yer almıştır. Surenin 6. ayetinde Allah'ın ayetlerini yalanlayanlar hakkında *"Onlar yalanlamışlardır; fakat alay edip durdukları şeyin haberleri kendilerine elbette gelecektir."* buyurulmuş, müşriklerin Hazreti Peygamber'i ve ona indirilen Kur'an'ı alaya almaları sebebiyle kavminin bu davranışından büyük üzüntü duyan Peygamber'ini de teselli etmek maksadıyla 3. ayetinde *"İman etmiyorlar diye neredeyse kendini mahvedeceksin."* denilmiştir.

Geçmiş Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssaları da, Şuarâ suresinin önemli bir bölümünü teşkîl eder. Surenin tamamının 227 ayetten oluştuğu gözönünde bulundurulursa, bunun 180 ayetinin kıssalarla ilgili olması, kıssalara verilen büyük önemi gösterir. Keza sadece Musa ile Firavun kıssasının bile 10. ayetten başlayarak 68. ayete kadar devam etmesi de, Allah Teâlâ'nın Peygamberler'le kavimleri arasındaki münasebetlere ne derece önem verdiğinin apaçık delilini teşkil eder.

Sure içinde yer alan ilk kıssa, biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, 10-68. ayetlerde zikredilen Musa kıssasıdır. Musa'nın (as) mucizeleri, Firavun'la ve kavmiyle tevhid konusunda konuşması, apaçık delil ve mucizelerle sözlerini teyit etmesi, getirdiği mucizeler karşısında sihirbazların Musa ve Harun'un Rabbine iman etmeleri, bu kıssada zikredilen başlıca konulardır.

Musa kıssasını, 69-104. ayetlerde zikredilen İbrahim (as) kıssası takip eder. İbrahim'in babasıyla olan konuşmaları, babasının ve kavminin putları İlah edinerek onlara yaptıkları ibadetin iptali ile, Allah'ın vahdaniyyetinin ispatı, bu kıssada yer alan konulardandır. Bunların ardından, Nûh (105-122), Hûd (123-140), Salih (141-159), Lut (160-175) ve Şuayb (176-191) (a.him.s.) Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssaları gelir ki bu kavimlerin hepsi de, Peygamberler'ini yalanlamış olmaları dolayısıyla çeşitli azap ile cezalandırılmışlardır. Kıssaların hitamında, surenin başlangıcında olduğu gibi Kur'an-ı Kerim'in, bir şeytan sözü değil, fakat âlemlerin Rabbi tarafından Peygamber'in kalbine Cebrail (as) vasıtasıyla indirilmiş bir kitap olduğu; Peygamber'in ise, kavmine ve diğer bütün insanlara risaletini tebliğ etmekle görevlendirilmiş bir elçi olup ne bir kahin ne de bir şair olmadığı, müşriklerin işledikleri amellerden de uzak kalmış halis bir muvahhid olduğu açıklanmış ve sûre bu konulardaki açıklamalarla sona ermiştir.

3. Şuarâ Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı

Şuarâ suresinin, gerek konusu yönünden gerekse başlangıç ve bitişi yönünden daha önceki Furkân suresiyle bir bağlantısının veya bir benzerliğinin bulunduğu açıkça görülmektedir. Konu yönünden, Furkân suresinde mücmel ve muhtasar olarak zikredilen Peygamber kıssaları, bu surede aynı tertip üzere mufassal bir şekilde ele alınmış ve Peygamberler'in kavimleriyle olan ilişkileri açık açık anlatılmıştır. Keza her iki surenin de başlangıcında, Kur'an-ı Kerim'in yüceliğini beyan etmeleri yönünden açık bir benzerliğin bulunduğuna şüphe yoktur. Furkân suresinin ilk ayetinde *"Âlemlere uyarıcı olması için kuluna Furkân'ı indiren Allah ne yücedir."* buyurulurken, Şuarâ suresinin başında, uyarıcı harflerin ardından *"Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir."* denilmiştir. Keza her iki surenin bitişinde de aynı benzerliği görmek mümkündür. Furkân suresinin son ayetlerinde müminler, kendilerine üstünlük kazandıran güzel sıfatlarla tavsif, buna karşılık küfürleriyle nefislerine zulmeden kafirler, en şiddetli azap ile tehdit edildikleri gibi, Şuarâ suresinin son ayetlerinde de, şeytanlara kulak verip yalan söyleyen ve her vadide şaşkın şaşkın dolaşarak yapmadıklarını yaptık diyen zalim şairler, aynı şekilde tehdit edilmişler, inanan, salih amel işleyen ve Allah'ı çok zikreden mümin şairler ise, bundan istisna kılınmışlardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ لَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَفْسَكَ اَلَّا يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٣﴾ اِنْ نَشَأْ
نُنَزِّلْ عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَآءِ اٰيَةً فَظَلَّتْ اَعْنَاقُهُمْ لَهَا خَاضِعِينَ ﴿٤﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ ذِكْرٍ مِنَ الرَّحْمٰنِ
مُحْدَثٍ اِلَّا كَانُوا عَنْهُ مُعْرِضِينَ ﴿٥﴾ فَقَدْ كَذَّبُوا فَسَيَأْتِيهِمْ اَنْبٰٓؤُا مَا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا
اِلَى الْاَرْضِ كَمْ اَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿٧﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٨﴾
وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٩﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

1 Tâ. Sîn. Mîm.

2 Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir.

3 İman etmiyorlar diye neredeyse kendini mahvedeceksin.

4 Eğer dilersek, üzerlerine gökten bir mucize indiririz de boyunları ona eğik kalır.

5 Rahman'dan kendilerine yeni hiçbir ihtar gelmez ki ondan, yüz çeviren kimseler olmasın.

6 Onlar yalanlamışlardır; fakat alay edip durdukları şeyin haberleri kendilerine elbette gelecektir.

7 Hiç yere bakmıyorlar mı, orada nice güzel çiftler bitirmişizdir?

8 Bunda elbette bir işaret vardır; buna rağmen çoğu, yine de mümin değillerdir.

9 Şüphesiz Rabbin, daima galiptir ve çok merhametlidir.

Allah Teâlâ, Furkân suresini, müminleri söz ve fiil olarak diğer insanlardan ayıran üstün sıfatlarıyla tavsif ettikten ve kıyamet günü onlar için hazırlanan mükafatı, içinde ebediyyen kalacakları cennetler olarak açıkladıktan, buna karşılık Allah'ı inkâr edip Peygamber'ini ve ona indirilen Kitab'ı yalanlayanların ise, cehennem azabından hiçbir zaman kurtulamayacaklarını beyan ederek sureyi hitama erdirdirdikten sonra, Şuarâ suresinin bu ilk ayetlerinde, küfürde direnmekten vazgeçmeyen kavminin bu acı akibeti karşısında büyük üzüntü duymaktan kendini alamıyan Peygamber'ini teselli etmek maksadıyla ona hitap etmiş ve *"İman etmiyorlar diye neredeyse kendini mahvedeceksin."* buyurarak onların küfür üzerindeki bu direnişlerinin kendi arzu ve isteklerinin bir neticesi olduğunu, dolayısıyla onların kendileri için ortaya çıkacak bu kötü akibetin, yine kendileri tarafından hazırlandığını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

1 Tâ. Sîn. Mîm.

2 Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir.

3 İman etmiyorlar diye neredeyse kendini mahvedeceksin.

4 Eğer dilersek, üzerlerine gökten bir mucize indiririz de boyunları ona eğik kalır.

5 Rahman'dan kendilerine yeni hiçbir ihtar gelmez ki ondan, yüz çeviren kimseler olmasın.

6 Onlar yalanlamışlardır; fakat alay edip dur-

dukları şeyin haberleri kendilerine elbette gelecektir.

[7] Hiç yere bakmıyorlar mı, orada nice güzel çiftler bitirmişizdir?

[8] Bunda elbette bir işaret vardır; buna rağmen çoğu, yine de mümin değillerdir.

[9] Şüphesiz Rabbin, daima galiptir ve çok merhametlidir.

1 *Tâ. Sîn. Mîm.* Daha önce bir sure başında da açıkladığımız gibi, *Hurûf-ı mukattaa* da denilen ve Kur'an-ı Kerim'in 29 suresinin başında yer alan bu birleşik harfler, Arap dilinde veya Kur'an ilminde belirli manası bulunan herhangi bir kelimeye delalet etmezler. Kur'an-ı Kerim'de *Elif. Lâm.Mîm.*, *Elif.Lâm Mîm Sâd.*, *Elif.Lâm.Râ.*, *Kâf. Hâ.Yâ.Ayn.Sâd.*, *Tâ.Hâ.*, *Tâ.Sîn.Mîm.*, *Tâ.Sîn.*, *Yâ.Sîn.*, *Sâd.*, *Hâ.Mîm* ve diğer şekillerde bulunan bu birleşik harflerin manaları hakkında Hazreti Peygamber'den nakledilmiş sahih bir hadis de bilinmemektedir. Bununla beraber seleften nakledilen bazı görüşlerde bu harflerin manaları açıklanmaya çalışılmıştır ki bazılarına göre bu harfler, Allah Teâlâ ile Peygamber'i arasında bir şifre olup manasını Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Bazılarına göre, başında bulunduğu surenin adıdır; bazılarına göre de, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarına delalet eden birer rumuz, bazılarına göre ise bizim de tercihimiz olan ikaz veya uyarı niteliğine sahip harflerden ibarettir. Biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, 29 surenin başında yer alan bu birleşik harflerin sadece beşi dışındaki diğer 24 harf grubunun ardından, hidayetin ta kendisi olan Kur'an-ı Kerim'den sözedilmesi de açıkça göstermektedir ki bu harflerle okuyucu, Kur'an karşısında uyarılmış ve ondan, bütün dikkatini, okumakta olduğu Kur'an üzerinde toplaması istenmiştir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

2 İşte, açıkladığımız bu mana gözönünde bulundurulursa, Allah Teâlâ, *Tâ. Sîn. Mîm.* harfleriyle Kur'an'ı okumakta olan insanı uyarmış ve dikkatini bu Kitap üzerinde toplayarak onun, Tâ', Sîn ve Mîm gibi Arapça birtakım harflerden oluştuğuna, eğer gücü yetiyorsa, onun gibi bir Kitap vücuda getirmesini, eğer buna gücü yetmez ve bir benzerini getirmekte acizlik göterirse, okumakta olduğu bu Kitab'ın Allah'ın kelamı olduğuna ve onu Peygamber'ine vahiy yolu ile indirdiğine inanması gerektiğini hatırlatmıştır. Şu da gözden uzak tutulmamalıdır ki bunlar, hak ile batılı ve doğrulukla sapıklığı birbirinden ayıran apaçık Kur'an ayetleridir.

3 Gerçek böyle olduğu halde, Ey Muhammed, senin kavminden olan o müşrikler, Rabbinin sana vahyettiği bu Kitab'ın ayetlerine inanmıyorlar ve onların şair sözü olduğunu ileri sürerek alay ediyorlar diye, kendini harap mı edeceksin? Bu kafirler, senin kendini mahvetmene değer mi? Sen kendini mahvetsen bile, onlar sana da, sana indirilen bu Kitab'a da zaten iman etmeyeceklerdir. Zira onların gerek sana gerekse senin Rabbin katından getirdiğin bu Kitab'a iman etmeyecekleri, Rabbinin ilm-i ezelisinde vardır ve bunun değişmesi asla mümkün değildir. Çünkü Allah, hiç kimseyi zorlayarak imana sokmadığı gibi, iman etmesine de engel olmamıştır. O daima dilemiştir ki kulları, kendi irade ve ihtiyarlarıyla iman etsinler ve bu iman üzerinde daim olsunlar. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Peygamber'ine yönelik bu hitabında, kavminin küfür üzerinde direnişine üzülmemesini, zira bu üzüntünün hiçbir fayda sağlamayacağını hatırlatmış, aynı zamanda böyle bir üzüntü sebebiyle Peygamber'ini teselli etmiştir. Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de Hazreti Peygamber'in bu çeşit üzüntüler sebebiyle teselli edildiği görülmektedir. Mesela Fâtır suresinin 8. ayetinde *"...Nefsin onların üzüntüsüyle harap olup gitmesin. Allah, şüphesiz onların yaptıklarını hakkıyla bilendir."* buyurulmuş, Kehf suresinin 6. ayetinde de *"Demek onlar, Kur'an'a inanmazlarsa, arkalarından üzülerek kendini helak edeceksin."* denilmiştir.

4 Şu da bir gerçektir ki Allah her şeyi yapma-

ya kadirdir. Eğer O dilemiş olsaydı, gökten öyle bir mucize indirirdi ki yeryüzünde bu mucizeyi görüp de iman etmemiş tek bir kişi kalmazdı. Hepsi de Allah'ın emirleri karşısında kahren de olsa boyun eğer, zelil ve hakir olarak o emirlere uyardı. Nitekim Allah Teâlâ, Yunus suresinin 99. ayetinde bu hususu zikretmiş ve buyurmuştur ki: *"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunan herkes, topyekun iman ederdi. Hal böyle olunca sen (ey Muhammed), insanları mümin oluncaya kadar zorlayıp duracak mısın"*? Hûd suresinin 118. ayetinde de, aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Eğer Rabbin dileseydi, insanları tek bir ümmet yapardı..."* Oysa Allah, hiç kimseyi imana zorlamamıştır. O dilemiştir ki her insan, apaçık delilleri görerek ve bu delillerin ışığında aklını kullanarak kendi gönül rızasıyla imana yönelsin ve doğru yola, Allah'ın hak olan yoluna girsin.

5 Ne var ki ne zaman onları Rahmân ve Rahim olan Allah'tan hak olan yoluna davet eden yeni bir ayet, bir kitap veya bir Peygamber gelse, yine de onların çoğu o ayet, kitap veya Peygamber'e iman etmemişler ve onlardan hemen yüz çevirmişlerdir. Bu husus, Yûsuf suresinin 103. ayetinde açıkça ifade edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Sen ne kadar istersen iste, insanların çoğu, yine de iman etmezler."*. Keza Yâsîn suresinin *"Yazıklar olsun o kullara! Kendilerine bir Peygamber gelmeye görsün; onu hemen alaya alırlardı."* mealindeki 30., Mü'minûn suresinin *"Sonra birbiri arkasına Peygamberler'imizi gönderdik. Her ümmete Peygamber'i gelince, onu yine yalanladılar..."* mealindeki 44. ayetleri de insanların küfre ne derece yakın olduklarını gösteren apaçık delillerdir.

6 Onlar, Rableri katından kendilerine her ne gönderilmişse onu yalanlamışlar, her neyin haberi verilmişse, onu inkâr edip alaya almışlardır. Fakat ne olursa olsun yalanladıkları ve alaya aldıkları haberler, çok geçmeden gerçekleşecek ve o haberlerin neticelerini mutlaka göreceklerdir.

7 Bu kafirler, Allah'a inanmamakta ve Peygamber'ini yalanlamakta yine de direnecekler mi? Akıllarını kullanıp da Allah'ın hudutsuz kudretini ve yeryüzüne bakıp boyları, renkleri, tatları ve kokuları birbirinden farklı nice bitkiler yarattığını hiç düşünmeyecekler mi?

8 Oysa bu bitkilerin en küçüğünden en büyüğüne kadar her birinde, onları hiç yoktan var eden ve her birine ayrı ayrı renk, tat ve koku veren Allah Teâlâ'nın varlığına, birliğine, hudutsuz kudretine ve geniş ilmine delalet eden apaçık işaretler vardır. Ancak aklını kullanmayan ve düşünce yeteneğini kazanmamış olan birtakım kimseler, o bitkileri birer süs aracı olarak kullanırlar, yahut sebze ve meyvelerinden yerler de onu yaratanı veya hiç yoktan varedeni düşünmezler; sözü edildiği zaman da, alaycı bir inkâr ile karşılık verirler. İşte bu yüzden onlar küfür içinde yaşayan ve iman etmeye hiç yanaşmayan kimselerdir. Allah'ın emir ve nehiyleri karşısında duyarsız, hatta onlara karşı düşmanca bir yaşayış içinde ömürlerini tüketirler de, bunun ardından gelecek ebedi Ahiret hayatının kendileri için nasıl olacağını hiç düşünmezler.

9 Gerçek olan şudur ki Ey Muhammed, her şeye galip ve dilediği her şeyi yapmaya kadir olan Rabbin, kullarına karşı da son derecede merhametlidir. Bu sebepledir ki dünyada kim O'nun emir ve nehiylerine karşı gelerek isyan ederse, onun yakasına hemen yapışıp cezalandırmakta acele etmez; belki küfründen döner de doğru yolu bulur diye ona mühlet verir. Fakat o, yine de küfründe direnir ve isyanını sürdürürse, onu kahredecek olan kudretiyle yakasına yapışır ve hakettiği cezayı ona verir.

وَإِذْ نَادَىٰ رَبُّكَ مُوسَىٰ أَنِ ائْتِ الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠﴾ قَوْمَ فِرْعَوْنَ ۚ أَلَا يَتَّقُونَ ﴿١١﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي أَخَافُ
أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿١٢﴾ وَيَضِيقُ صَدْرِي وَلَا يَنْطَلِقُ لِسَانِي فَأَرْسِلْ إِلَىٰ هَارُونَ ﴿١٣﴾ وَلَهُمْ عَلَيَّ ذَنْبٌ فَأَخَافُ
أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿١٤﴾ قَالَ كَلَّا ۖ فَاذْهَبَا بِآيَاتِنَا إِنَّا مَعَكُمْ مُسْتَمِعُونَ ﴿١٥﴾ فَأْتِيَا فِرْعَوْنَ فَقُولَا إِنَّا رَسُولُ رَبِّ
الْعَالَمِينَ ﴿١٦﴾ أَنْ أَرْسِلْ مَعَنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٧﴾ قَالَ أَلَمْ نُرَبِّكَ فِينَا وَلِيدًا وَلَبِثْتَ فِينَا مِنْ عُمُرِكَ
سِنِينَ ﴿١٨﴾ وَفَعَلْتَ فَعْلَتَكَ الَّتِي فَعَلْتَ وَأَنْتَ مِنَ الْكَافِرِينَ ﴿١٩﴾ قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ
﴿٢٠﴾ فَفَرَرْتُ مِنْكُمْ لَمَّا خِفْتُكُمْ فَوَهَبَ لِي رَبِّي حُكْمًا وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٢١﴾ وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا
عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿٢٢﴾

10 Hani Rabbin, Musa'ya "Zalim kavme git." diye seslenmişti.

11 "Firavun'un kavmine.. Hiç sakınmıyorlar mı"?

12 O da şöyle demişti: "Rabbim! Onların beni yalanlamalarından korkuyorum.".

13 "Göğsüm daralıyor; dilim çözülmüyor. Bu itibarla Harun'a (Cebrail'i) gönder.".

14 "Onlara göre üzerimde bir de suç var; bundan dolayı beni öldürmelerinden korkuyorum.".

15 Rabbi de buyurmuştu ki: "Asla. Her ikiniz de ayetlerimizle gidin. Biz de sizinle beraber dinleyeceğiz.".

16 "Firavun'a varın ve deyin ki: Biz, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın elçisiyiz.".

17 "İsrailoğullarını bizimle beraber gönder.".

18 Firavun ise, Musa'ya şöyle demişti: "Çocukken seni yanımızda terbiye etmedik mi? Ömründen nice yıllar yanımızda kalmadın mı"?

19 "Sen nankörlerden biri olarak, nihayet yapacağını da yaptın.".

20 Musa da demişti ki: "Ben onu o zaman cahillerden biri olarak yapmıştım.".

21 "Sizden korktuğum için de kaçmıştım. Fakat Rabbim bana hikmet verdi ve beni Peygamber yaptı.".

22 "Başıma kaktığın bu nimet de, İsrailoğullarını köle yapmandan dolayıdır.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Muhammed (sas.)'i yalanlamaları ve Peygamberliğini inkâr edip ondan yüz çevirmeleri sebebiyle müşrikleri başlarına gelecek en şiddetli azap ile tehdit ettikten ve yeryüzünde yetişen çeşitli bitkileri vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin delilleri olarak zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'i için bir teselli olmak üzere, Musa'nın (as), onu yalanlayan Firavun ve kavmiyle olan kıssasını ve Peygamberliğinin delilleri olarak Firavun ve adamlarına getirdiği çeşitli mucizeleri açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[10] Hani Rabbin, Musa'ya "Zalim kavme git." diye seslenmişti.

[11] "Firavun'un kavmine.. Hiç sakınmıyorlar mı"?

[12] O da şöyle demişti: "Rabbim! Onların beni yalanlamalarından korkuyorum.".

[13] "Göğsüm daralıyor; dilim çözülmüyor. Bu itibarla Harun'a (Cebrail'i) gönder.".

[14] "Onlara göre üzerimde bir de suç var; bundan dolayı beni öldürmelerinden korkuyorum.".

[15] Rabbi de buyurmuştu ki: "Asla. Her ikiniz de ayetlerimizle gidin. Biz de sizinle beraber dinleyeceğiz.".

[16] "Firavun'a varın ve deyin ki: Biz, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın elçisiyiz.".

[17] "İsrailoğullarını bizimle beraber gönder.".

[18] Firavun ise, Musa'ya şöyle demişti: "Çocukken seni yanımızda terbiye etmedik mi? Ömründen nice yıllar yanımızda kalmadın mı"?

[19] "Sen nankörlerden biri olarak, nihayet yapacağını da yaptın.".

[20] Musa da demişti ki: "Ben onu o zaman cahillerden biri olarak yapmıştım.".

[21] "Sizden korktuğum için de kaçmıştım. Fakat Rabbim bana hikmet verdi ve beni Peygamber yaptı.".

[22] "Başıma kaktığın bu nimet de, İsrailoğullarını köle yapmandan dolayıdır.".

10 Şuarâ suresinin başlangıç bölümünde de işaret ettiğimiz gibi, surenin ihtiva ettiği ettiği en önemli konular, Peygamber kıssaları idi ve bu kıssaların başında da, 10-68. ayetlerde zikredilen Musa'nın (as) Firavun ve kavmiyle olan kıssası yer alıyordu. Musa kıssası, Kur'an-ı Kerim'in Bakara, Araf, Yunus, Hud, Tâ-Hâ, Şuarâ, Neml, Kasas, Ğâfir (Mümin), Secde (Fussilet) ve Nâziât surelerinde çeşitli üsluplarla zikredilmiş meşhur bir kıssadır. Bu surede de, Musa'nın Medyen'den döndüğü sıralarda, Tur'un sağ tarafında, mukaddes Tuva vadisinde Rabbi ile konuşması ve Rabbi tarafından Peygamberlikle görevlendirilmesi bahis konusu edilmiştir. Kıssanın bu ilk ayetinde açıklandığı gibi, Rabbi, Musa'ya zalim kavme gitmesini ve kavmi Allah'ın vahdaniyyetine davet etmesini emretmiştir.

11 Bu zalim kavim, Mısır'da yaşayan ve kendisini İlah olarak ilan eden Firavun'un kavmi idi. Kavmin Firavun'u İlah kabul ederek şirke düşmesi ve bu yüzden nefsine zulmetmesi dolayısıyla, ayet-i kerimede zalim bir kavim olarak tavsif olunmuştur. Nitekim Kasas suresinin 39. ayetinde de açıklandığı gibi Firavun, kendisini kavmine İlah olarak tanıtıyor ve kendisinden başka İlah tanımadığını ileri sürüyordu. Bu ayet-i kerimede şöyle deniliyordu: *"Firavun da demişti ki: Ey ileri gelenler! Sizin için, benden başka bir İlah tanımıyorum..."* İşte Allah Teâlâ, Musa'yı böyle bir kafiri hak yola davet etmesi için görevlendirmişti. Ona, Firavun'a ve onun zalim kavmine gitmesini ve onları Allah'ın vahdaniyyetine davet etmesini emrettiği zaman, kavmin bu halinden kaynaklanan bir taaccüp veya hayret ifadesiyle: Onlar benden hiç sakınmazlar mı? Bu şirk veya küfürleri dolayısıyla Ahiret'te kendilerinden alacağım intikamdan hiç korkmazlar mı? Bana karşı gelmeleri veya isyan etmeleri sebebiyle üzerlerine indireceğim o şiddetli azaptan hiç çekinmezler mi? buyurmuştu. Musa (as), Tur'da Rabbinin bu sözlerini kendi kulaklarıyla işitmiştir ki bazı İslam uleması, bu sözlerin, ses ve harflerden münezzeh olup işitilen Allah Teâlâ'nın kelam-ı kadimi olduğunu ileri sürerken, bazıları da harflerden ve seslerden oluşan bir hitap olduğunu söylemişlerdir. Doğrusunu, hiç şüphesiz en iyi Allah bilir.

12 Musa (as), Rabbinin kendisine yönelttiği bu hitap karşısında, içinde beliren bir endişeyi dile getirmiş ve Rabbine şu cevabı vermiştir: Rabbim! Ben, bu zalim kavme gidip onları hak yola

davet ettiğim zaman, onların beni yalanlamalarından ve sözlerimi alaya alıp reddetmelerinden korkuyorum.

13 Bu yüzden göğsüm daralıyor; kalbim sıkışıyor ve Peygamberlik görevini ifa ederken söylemem gereken sözleri söyleyemeyecek derecede dilim tutuluyor. Bu itibarla kardeşim Harun'a da haber sal ki bu görevi onunla birlikte ifa edelim. Hem onun konuşması benim konuşmamadan daha iyidir.

Rabbinden aldığı Peygamberlik görevi üzerine bazı endişelerini dile getiren Musa'nın (as) bu cevabı, Tâ-hâ suresinin 25-35. ayetlerinde de zikredilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Musa da şöyle demişti: Rabbim! göğsümü aç; bana işimi kolaylaştır; dilimden şu düğümü çöz; sözümü anlasınlar; ailemden bana bir vezir çıkar; kardeşim Harun'u; beni onunla kuvvetlendir; İşimde onu bana ortak kıl; seni daha çok tesbih edelim: ve daha çok analım; şüphesiz sen bizi görmektesin."*. Musa'nın, kardeşi Harun'un da kendisine yardımcı olarak gönderilmesi hususundaki dileği ve Rabbinin onun bu dileğini kabul etmesi, Kasas suresinin 34-35. ayetlerinde daha açık bir şekilde ifade edilmiş ve şöyle denilmiştir: *"(Musa demişti ki: "Rabbim!) Kardeşim Harun dil yönünden benden daha açık konuşur. Onu, beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum.". Allah da şöyle buyurmuştu: "Seni kardeşinle kuvvetlendireceğiz ve size öyle bir üstünlük vereceğiz ki size asla ulaşamayacaklar. Siz ikiniz ve size uyanlar, ayetlerimizle daima galiptirler."*.

14 Musa'yı endişelendiren diğer bir husus da, Mısır'da bulunduğu sıralarda iki kişi arasında cereyan eden bir kavgaya karışması ve bu kavga sırasında tokat attığı kıpti bir adamın ölümüne sebep olması idi. Tâ-hâ suresinin 25. ayetiyle ilgili açıklamamızda da belirttiğimiz gibi Musa (as), çocukluğundan itibaren Firavun'un evinde kalmış, onun ve ailesinin kucaklarında büyümüştü. Daha sonraları içlerinden bir adamı öldürmüş, bu yüzden kendisinin de öldürülmesinden korkarak Mısır'dan kaçmıştı. Bundan dolayı halk nazarında kendisinin suçlu kabul edildiğine inanıyor ve Mısır'a girdiği takdirde ölümüne sebep olduğu adamın yakınları tarafından öldürülmekten korkuyordu. Kasas suresinin 15. ve daha sonraki ayetlerinde de açıklandığı gibi, hadise şöyle cereyan etmişti: Musa, ergenlik çağına erişip de olgunlaştığı sıralarda şehirde dolaşırken, biri kendi taraftarlarından, diğeri ise düşmanlarından olan iki adamın dövüştüğünü görmüş, kendi taraftarına yardım etmek için diğerine eliyle vurup yere düşürmüştü. Ne var ki bu düşme, onun ölümüne sebep olmuş, Musa da, istemeyerek sebep olduğu bu ölümden dolayı büyük bir korkuya kapılmış, sonra da Rabbinden af ve mağfiret dileyerek şöyle demişti: *"...Rabbim! Ben nefsime zulmettim; beni bağışla.". Rabbi de onu bağışlamıştı..."* Kıssanın bunu takip eden bölümleri, Kasas suresinin 17 – 22. ayetlerinde şöyle anlatılmıştır: *"Keza demişti ki: Rabbim! Bana verdiğin nimet hakkı için suçlulara asla yardım etmeyeceğim.". Böylece şehirde korkarak ve başına gelebilecek belaları bekleyerek sabahlamıştı. Bir gün önce kendisine yardım ettiği kimse, yine kendisinden yardım istiyordu. Musa ona demişti ki: "Şüphesiz sen, apaçık bir sapıksın.". Musa, kendilerinin düşmanı olan kimseyi yakalamak isteyince, adam şöyle demişti: "Ey Musa! Dün öldürdüğün kimse gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Sen, yeryüzünde ıslah edicilerden olmak istemiyorsun da, sadece bir zorba olmak istiyorsun.". Şehrin uzak semtinden bir adam koşarak gelmiş ve demişti ki: "Ey Musa! İleri gelen bazı kimseler, seni öldürmek için seninle ilgili görüşme yapıyorlar. Hemen çık. Ben sana tavsiye ediyorum.". Bunun üzerine Musa, korku içinde, başına gelebilecekleri gözetleyerek oradan çıkmıştı. Bu sırada da demişti ki: "Rabbim! Beni zalim kavimden kurtar.". Medyen istikametine yöneldiği zaman da şöyle demişti: "Belki Rabbim bana doğru yolu gösterir.".* İşte bu, Musa'nın Mısır'dan çıkıp Medyen'de sekiz on sene gibi uzun süre kaldığı bir dönemdir. Bu süre içinde bir aileyle yaptığı sekiz veya on yıl-

lık bir anlaşma ile onlara hizmet ederek yanlarında kalmış, aynı zamanda o ailenin iki kızından biriyle de evlenmişti. Musa, bu ailenin yanında anlaştıkları süreyi tamamladıktan sonra ailenin kızı olan eşiyle birlikte tekrar Mısır'a gitmek üzere yola çıkmıştır. İşte, soğuk bir gecede geçen bu yolculuk sırasında, yollarını kaybetmeleri, sonra Musa'nın Tur yakınlarında bir ateş görerek kor almak, yahut orada bulacağı bir kişiden yol sormak için mukaddes vadiye gitmesi ve orada Rabbinin hitabına mazhar olarak kendisine nübüvvet ve risalet görevlerinin verilmesi, sonra da Firavun'u tevhid inancına davet etmekle görevlendirilmesi, hepsi de bu yolculuk sırasında cereyan etmişti. Şimdi Musa'nın bir endişesi de, Mısır'a girdiği zaman, ölümüne sebep olduğu adam yüzünden başının yeniden derde girmesi idi. Rabbi ona zalim kavme gitmesini emrettiği zaman, göğsünü daraltan ve kalbini sıkıştıran korkulardan birisi de bu idi.

15 Ancak Rabbi, onu teselli etmek ve içindeki bu endişeleri gidermek için ona şöyle buyurmuştu: Hayır, ey Musa! Bu düşüncelerini içinden çıkarıp at ve hiçbir şeyden korkma. Onlar seni asla öldüremeyeceklerdir. Bu itibarla sen ve kardeşin, doğruluğunuzu kanıtlayacak olan mucizelerle Firavun ve kavmine gidin. Ben sizin yanınızdayım ve yardımcınızım. Onların size söyleyeceği her sözü ve verecekleri her cevabı sizinle beraber duyar dinlerim ve olacak her şeyi görürüm. Kısacası, sizin aleyhinize olabilecek her durumda size yardım ederim.

16 Firavun'un yanına vardığınız zaman, Tâ-hâ suresinin 44. ayetinde de ifade edildiği gibi, ona yumuşak bir dille hitap edin; belki öğüt alır; yahut korkar. Ona deyin ki: Biz, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın elçileriyiz. Bizi sana ve senin kavmine görevli iki elçi olarak gönderen O'dur.

17 Musa, kardeşi Harun'la birlikte Rabbinin bu emrine uyarak Firavun'a gitmiş ve ona şöyle demiştir: Esaretiniz altında bulunan İsrailoğullarını serbest bırakın ve onları hürriyetlerine kavuşturun. Onları bırakın ki bizimle beraber kendilerine vaadolunan mukaddes topraklarına dönsünler; orada yaşadıkları sürece Rablerine ibadetlerini tam olarak yapsınlar ve O'na olan kulluk görevlerini hakkıyla ifa etsinler.

18 Ne var ki Firavun, Musa'nın bu sözleri karşısında yüz çevirmiş ve onu azarlayan bir dille şöyle demiştir: Seni çocukluğundan beri yanımızda büyüttüğümüz ve terbiye edip yetiştirdiğimiz halde, bu iyiliklerimizi unutup bize nasıl karşı geliyorsun? Sen küçücük bir bebek iken, İsrailoğullarının bütün erkek çocukları öldürüldüğü halde, sen bizim yanımızda ve aile şefkati içinde en güzel yiyeceklerle beslenip büyütülmedin mi? Uzun senelerini bizim yanımızda ve bizimle birlikte geçirmedin mi?

19 Şimdi ise, bizim bu iyiliklerimize karşılık bize nankörlük ettin ve aynı zamanda içimizden birini de öldürüp kaçtın. Kısacası, bir nankörün yapabileceği her şeyi sen bize yaptın ve kaçtın.

20 Musa'nın, Firavun'un ailesi yanında uzun seneler kalarak onlar tarafından bakılıp büyütülmesi ve terbiye edilmesi konusunda Firavun'a söyleyeceği bazı sözler vardı. Fakat o, önce, ölümüne sebep olduğu adamla ilgili olarak mazeretini açıklamak zorunluluğunu duymuş ve şöyle demişti: Evet, o zamanlar cahilliğim yüzünden bir kıptinin ölümüne sebep olmuştum; fakat bunu asla kasıtlı olarak yapmamıştım. Adama vuruşum, sadece nefsimi müdafaa kabilindendi; ancak bu, onun ölümüne sebep oldu.

21 Sonra da sizden korkup Medyen'e kaçtım. Zira bir adam bana gelip bazı kimselerin beni öldürmek için hazırlık yaptıklarını haber vermişti. Bu durum karşısında benim, kaçmaktan başka yapacak bir şeyim yoktu. Ne var ki durum şimdi değişti. Rabbim bana ilim ve hikmet verdi; beni Peygamber yaparak sana gönderdi. Eğer Allah'a itaat edersen, doğru yolu bulur selamete çıkarsın; eğer O'na karşı gelirsen, helak olursun.

22 Bir de sen bana, hudutsuz nimetler içinde beni büyütüp yetiştirdiğini, buna karşılık benim sa-

na nankörlük ettiğimi söyledin. Aslında ben sana asla nankörlük etmedim. Zira sen, erkek çocukları öldürmeye ve İsrailoğullarını da köle yapmaya hükmettin ve bunları yaptın. Eğer ben ölümden kurtulmuş ve senin ailen içinde büyüyüp yetişmişsem, bu, kavmimin kölelikten kurtulmasına bir vesile olmamıştır. Kısacası başımıza kaktığın nimet, bizi kölelikten asla kurtarmamıştır.

قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ ﴿٢٤﴾
قَالَ لِمَنْ حَوْلَهُ أَلَا تَسْتَمِعُونَ ﴿٢٥﴾ قَالَ رَبُّكُمْ وَرَبُّ آبَائِكُمُ الْأَوَّلِينَ ﴿٢٦﴾ قَالَ إِنَّ رَسُولَكُمُ الَّذِي
أُرْسِلَ إِلَيْكُمْ لَمَجْنُونٌ ﴿٢٧﴾ قَالَ رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَمَا بَيْنَهُمَا ۖ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ قَالَ لَئِنِ
اتَّخَذْتَ إِلٰهًا غَيْرِي لَأَجْعَلَنَّكَ مِنَ الْمَسْجُونِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ أَوَلَوْ جِئْتُكَ بِشَيْءٍ مُبِينٍ ﴿٣٠﴾ قَالَ فَأْتِ بِهِ إِنْ
كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣١﴾

23 Firavun ona şöyle demişti: "Âlemlerin Rabbi nedir"?

24 Musa da demişti ki: "Eğer gerçekten anlayabilecek kimseler iseniz, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir.".

25 Firavun etrafındakilere şöyle demişti: "İşitmiyor musunuz"?

26 Musa da demişti ki: "Sizin de Rabbiniz, sizden evvelkilerin de Rabbidir.".

27 Firavun şöyle demişti: "Size gönderilen Peygamberiniz mutlaka bir delidir.".

28 Musa ise demişti ki: "Eğer aklınızı kullanacak olursanız, doğunun, batının ve bu ikisi arasındakilerin de Rabbidir.".

29 Firavun da şöyle demişti: "Eğer benden başkasını İlah edinirsen, seni mutlaka zindana atılanlardan ederim.".

30 Musa ise demişti ki: "Sana apaçık bir şey, (bir delil) getirmiş olsam da mı"?

31 Firavun da şöyle demişti: "Eğer doğruyu söyleyenlerden isen, haydi getir.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa'nın Firavun'la olan kıssası üzerinde durmuş ve bununla ilgili olarak, önce Musa'nın Firavun ve kavmini hak yola davet etmekle görevlendirilişini zikretmiştir. Bu arada Musa'nın izhar ettiği bazı endişelere istinaden kardeşi Harun'un da yardımcı olarak kendisiyle birlikte gönderilmesini istemesi üzerine, her ikisinin de Firavun'a gidişlerini ve ona, biz, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın elçileriyiz, diyerek onu Allah'ın tevhidine davetle İsrailoğullarını kendi yurtlarına dönmeleri için serbest bırakmasını istediklerini, ne var ki onların bu istekleri karşısında Firavun'un kendi ailesi içinde besleyip büyüttüğü ve terbiye ettiği Musa'yı nankörlükle suçladığını açıklamıştır. Yukarıdaki ayetlerinde ise, Allah Teâlâ, Musa ile Firavun arasında cereyan eden konuşmaları zikrederek kıssaya devam etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

23 Firavun ona şöyle demişti: "Âlemlerin Rabbi nedir"?

[24] Musa da demişti ki: "Eğer gerçekten anlayabilecek kimseler iseniz, göklerin, yerin ve bu ikisi arasındakilerin Rabbidir.".

[25] Firavun etrafındakilere şöyle demişti: "İşitmiyor musunuz"?

[26] Musa da demişti ki: "Sizin de Rabbiniz, sizden evvelkilerin de Rabbidir.".

[27] Firavun şöyle demişti: "Size gönderilen Peygamber'iniz mutlaka bir delidir.".

[28] Musa ise demişti ki: "Eğer aklınızı kullanacak olursanız, doğunun, batının ve bu ikisi arasındakilerin de Rabbidir.".

[29] Firavun da şöyle demişti: "Eğer benden başkasını İlah edinirsen, seni mutlaka zindana atılanlardan ederim.".

[30] Musa ise demişti ki: "Sana apaçık bir şey, (bir delil) getirmiş olsam da mı"?

[31] Firavun da şöyle demişti: "Eğer doğruyu söyleyenlerden isen, haydi getir.".

23 Firavun'u en fazla etkileyen ve çileden çıkaran söz, Musa ve Harun'un Rablerinın emrine uyarak Firavun'a varmaları ve ona: Biz, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın elçisiyiz. Seni doğru yola irşad etmek ve apaçık delillerle Allah'tan başka İlah olmadığını sana göstermek için gönderildik, demeleri idi. Bu söze tahammül edemeyen Firavun, inkâr ve isyanında inat ederek sizi bana gönderdiğini ileri sürdüğünüz bu âlemlerin Rabbi de ne oluyor? Daha açık bir ifadeyle, senin Rab dediğin, nedir, yahut nasıl bir şeydir? Ben böyle bir Rabb olduğunu hiç bilmiyorum ve onu tanımıyorum, demişti. Onun, Musa ve Harun'un bu sözleri karşısında tahammülsüzlük göstermesinin başlıca sebebi de kendisinden başka bir Rab olduğuna inanmaması ve kavmine de kendisini bir Rab veya İlah olarak tanıtması idi. Nitekim Kasas suresinin 38. ayetinde de açıklandığı gibi, Firavun, ileri gelen adamlarına şöyle diyordu: *" Ey ileri gelenler! Sizin için benden başka bir İlah tanımıyorum. Çamur üzerine benim için bir ateş yak ey Haman! Sonra da bana bir kule yap; belki Musa'nın İlahına ulaşabilirim. Ben onun mutlaka yalancılardan biri olduğunu zannediyorum.".* Firavunun, kendisini halkına İlah olarak tanıtması dolayısıyla, halk da onu İlah kabul etmiş ve onun dışında, hudutsuz kudreti ve sonsuz ilmiyle her şeyi yoktan vareden, aynı zamanda eşi ve benzeri bulunmayan gerçek bir İlahın varlığını her fırsatta inkâr etmiştir.

24 Musa ise, aklını hiç kullanmayan ve dolayısıyla en azından yaşadığı âlemde her gün kendi gözleriyle müşahade ettiği canlı cansız bütün varlıkların mutlaka bir yaratıcısının bulunması gerektiğini düşünmeyen Firavun'a, âlemlerin Rabbini kısaca tarif etmiş ve şöyle demiştir: Eğer aklınızı kullanıp da düşünme ve anlama yeteneğine sâhip kimseler iseniz, size diyebilirim ki: Âlemlerin Rabbi, hudutsuz kudreti ve sonsuz ilmiyle, gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan canlı cansız bütün varlıkları hiç yoktan vareden ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'tır.

25 Firavun, Musa'nın bu cevabını, inkâra delalet eden bir hayret ve şaşkınlık içinde karşılamış ve yanında bulunan adamlarına hitap ederek şöyle demiştir: Şu adamın ne söylediğini işitmiyor musunuz? Benden başka bir İlah olduğunu iddia ediyor.

26 Firavun'un kendisi, küçücük bir sineği bile yaratmaktan aciz olduğu halde, göklerde ve yerde bulunan her şeyi hiç yoktan vareden, dilediği zaman da onları yokedecek olan âlemlerin yegane gerçek Rabbini tanımamakta direnen Firavun'a daha açık ve daha kesin bir cevap vermiş olmak için şöyle demiştir: Sizin bir türlü anlamaya yanaşmak istemediğiniz âlemlerin Rabbi, hem sizin hem de sizden önceki babalarınızın ve atalarınızın yegane Rabbi ve Yaratıcısıdır. Sizin babalarınız ve atalarınız, nasıl sizden önce yok iken varolmuşlar, sonra yine yokolup gitmişlerse, siz de onlar gibi yok iken varoldunuz; sonra da yokolup gideceksiniz. Oysa Vâcibu'l-Vücûd olan İlah, ezelden beri zatıyla varolduğu gibi, sonsuza kadar da varolacaktır. Kısacası O'nun evveli de ahiri de yoktur; O, ebediyyen varolan bir

İlahtır. Gerçek böyle olduğu halde ey Firavun, dün yok iken bugün varolan, yarın da yine yokluğa karışman mukadder olan sen, yine de İlah olduğunu iddia edip duracak mısın?

27 Musa'dan hoşuna gidecek ve kendisini tatmin edecek bir cevap alamayacağını anlayan Firavun, işin kolay tarafına kaçmaktan başka çare bulamamış ve Musa'ya ucuz bir ithamda bulunarak şöyle demiştir: Size gönderilen bu elçi, sorduğum soruları anlamayan, onlara doğru cevaplar veremeyen ve benim de İlahınız olmadığımı ileri süren bir delidir.

28 Musa ise, âlemlerin Rabbi konusunda Firavun'u ikna etmek için başka bir cevap daha vermiş ve ona şöyle demiştir: Eğer aklınızı kullanıp düşünecek olursanız, Allah, doğunun, batının ve ikisi arasındakilerin de Rabbidır. Doğuyu doğu olarak yaratan O'dur. Güneş, ay ve yıldızlar oradan doğar. Keza batıyı batı olarak yaratan da odur. Güneş, ay ve yıldızlar oradan batar ve hepsi de bir yörünge üzerinde hiç aksamadan hareket eder dururlar. Şimdi sen, İlah olduğunu iddia eden ey Firavun! Gerçekten bir İlah isen ve Allah'ın sahip olduğu o hudutsuz güce sen de sahip isen, O'nun yaptıklarının aynını sen de yap: Güneş şimdi doğudan doğup batıdan batıyorsa, senin gücünle batıdan doğup doğudan batsın. Kısacası, sen gerçekten bir İlah isen, doğuyu batı, batıyı da doğu yap.

Musa'nın Firavun'a karşı ileri sürdüğü bu delil, daha önceleri, İbrahim'in (as) Nemrut'a karşı ileri sürdüğü delilin aynı idi. Bakara suresinin 258. ayetinde de açıklandığı gibi, kendisinin İlah olduğunu iddia eden Nemrut'a *"...İbrahim (as): "Rabbim hem diriltir, hem de öldürür." deyince, o: "Ben de diriltir ve öldürürüm." demişti. Fakat İbrahim: "Allah, güneşi doğudan getirir; sen de onu batıdan getir." deyince, o küfreden şaşırıp kalmıştı..."*

29 Musa'nın kuvvetli delilleri karşısında münakaşa edecek gücü kendinde bulamayan Firavun, ona, sen haklısın; yanlış yolda olan benim. Bütün söylediklerini kabul ediyor ve senin hak olan yoluna giriyorum, demek yerine, onu tehdit ederek kendi sapık yoluna çevirmeyi düşünmüş ve ona şöyle demiştir: Ey Musa! Eğer bu söylediklerinde direnir ve benden başkasını kendine İlah edinirsen, seni zindana atarım ve ölünceye kadar da orada kalırsın.

30 Firavun'un bu ağır tehditi karşısında, akli delillerle onun yola gelmeyeceğini anlayan Musa, hem bir Peygamber olarak gönderildiğini ve dolayısıyla sadece doğruyu söylediğini, hem de Allah'ın varlığını, birliğini ve O'ndan başka İlah olmadığını ispat edecek bazı mucizelerle ona karşılık vermeyi düşünmüş ve ona şöyle demiştir: Sana apaçık delilller veya mucizeler getirsem ve sen de bunları çürütecek hiçbir güce sâhip olmadığını görüp anlasan, yine de bu yanlış düşüncelerinde direnir misin?

31 Firavun, Musa'nın bu sözleri karşısında, kendi adamlarına çaresizliğini daha fazla hissettirmemek için onun teklîfini kabul etmiş ve eğer doğru söyleyenlerden isen, sözünü ettiğin o mucizeyi getir de görelim, demiştir.

فَأَلْقَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ ثُعْبَانٌ مُّبِينٌ ﴿٣٢﴾ وَنَزَعَ يَدَهُ فَإِذَا هِيَ بَيْضَاءُ لِلنَّاظِرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَ لِلْمَلَإِ حَوْلَهُ إِنَّ هَٰذَا
لَسَاحِرٌ عَلِيمٌ ﴿٣٤﴾ يُرِيدُ أَن يُخْرِجَكُم مِّنْ أَرْضِكُم بِسِحْرِهِ فَمَاذَا تَأْمُرُونَ ﴿٣٥﴾ قَالُوا أَرْجِهْ وَأَخَاهُ وَابْعَثْ
فِي الْمَدَائِنِ حَاشِرِينَ ﴿٣٦﴾ يَأْتُوكَ بِكُلِّ سَحَّارٍ عَلِيمٍ ﴿٣٧﴾

[32] İşte bunun üzerine Musa, asasını atmış ve o da hemen apaçık bir yılan oluvermişti.

[33] Bu sırada elini de (cebinden) çıkarmıştı ki, o da, bakanlar için bembeyaz kesilmişti.

[34] Firavun ise, etrafındaki ileri gelenlere şöyle demişti: "Bu, muhakkak çok bilgili bir sihirbazdır.".

[35] "Sihirleriyle sizi ülkenizden sürüp çıkarmak istiyor. O halde ne emrediyorsunuz"?

[36] Etrafındakiler de ona şöyle demişlerdi: "Onu ve kardeşini alıkoy; bütün şehirlere toplayıcılar gönder.".

[37] "Sana bütün bilgili sihirbazları getirsinler.".

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Musa ile Firavun arasında cereyan eden münazarayı ve bu münazarada Firavun'un kendisinden başka İlah bulunmadığı yolundaki iddia ve ısrarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Musa'nın getirdiği, Allah'ın varlığını, birliğini ve kendisinden başka İlah olmadığını ispat eden mucizeleri, buna karşılık Firavun ve adamlarının, bu mucizeler karşısında Musa'yı nasıl sihirbazlıkla itham ettiklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[32] İşte bunun üzerine Musa, asasını atmış ve o da hemen apaçık bir yılan oluvermişti.

[33] Bu sırada elini de (cebinden) çıkarmıştı ki, o da, bakanlar için bembeyaz kesilmişti.

[34] Firavun ise, etrafındaki ileri gelenlere şöyle demişti: "Bu, muhakkak çok bilgili bir sihirbazdır.".

[35] "Sihirleriyle sizi ülkenizden sürüp çıkarmak istiyor. O halde ne emrediyorsunuz"?

[36] Etrafındakiler de ona şöyle demişlerdi: "Onu ve kardeşini alıkoy; bütün şehirlere toplayıcılar gönder.".

[37] "Sana bütün bilgili sihirbazları getirsinler.".

32 Firavun, Musa'nın kendisini ikna edecek apaçık delil veya mucizeler getirmek hususundaki teklifini kabul edince, Musa, elindeki asayı yere atmış, işte o anda asa da, görenleri korku ve dehşet içinde bırakacak büyük bir yılan veya ejderha oluvermişti. Rivayet olunduğuna göre asa, bir yılan veya ejderhaya dönüşünce; bir mil kadar havaya yükselmiş, sonra da Firavun'un üzerine doğru süzülüp inmeye ve Musa'ya: "Ey Musa! Bana dilediğini emret." demeye başlamıştır. Bunu gören Firavun ise, büyük bir korkuya kapılmış ve o da Musa'ya: "Ey Musa! Seni Peygamber olarak gönderenin adına, bu ejderhayı tut." diye yalvarmıştır. Bunun üzerine Musa onu tutmuş, o da eski haline dönmüş, asa olmuştur.

33 Firavun'un Musa'ya "Getireceğin başka bir delil veya mucize var mı?" diye sorması üzerine, Musa, koynunda tuttuğu elini çıkarmış, o da, görenleri şaşkınlık içinde bırakacak şekilde, etrafa gözleri kamaştırıcı ışıklar saçan bir beyazlık içinde görünmüştür. Bu iki mucize, gerek Musa'nın yere bıraktığı asanın bir yılan veya ejderha haline dönüşmesi ve gerekse koynundan çıkardığı elinin etrafa ışıklar saçan bembeyaz bir renge bürünmesi, Allah Teâlâ'nın, Tur'un eteğindeki Mukaddes vadide Musa'ya verdiği ve Firavun'la ileri gelenlerine karşı kullanılmasını emrettiği iki delil veya iki mucize idi. Nitekim bu husus, Kasas suresinin 30-32. ayetlerinde açık bir şekilde zikredilmiştir. Musa, ailesiyle birlikte Tur'un yanına gelip de o civarda gördüğü bir ateşe doğru gidince, kendisine vâdinin sağ kıyısındaki bir ağaçtan: *"...Ey Musa! Ben, muhakkak ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım!" diye seslenilmiş, sonra da şöyle denilmişti: "Asanı at". Musa, asanın sanki küçük bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, arkasını dönüp kaçmış ve geri dönmemişti. (Ona denilmişti ki:) "Ey Musa! Gel, korkma; sen güven içinde olanlardansın. Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıksın. Kollarını kendine çek, korkun yok olsun. Bunlar, Firavun ve ileri gelenlerine karşı Rabbinden iki delildir. Onlar, bir gerçektir ki, yoldan çıkmış bir kavim idi.".*

Musa tarafından yere bırakılan asanın şekil değiştirerek canlı bir hayvan haline dönüşmesi, üç sûrede üç ayrı kelime ile zikredilmiştir. Halen üzerinde durduğumuz Şuarâ suresinin 32. ayetinde asa yere bırakılınca *Su'bân*'a dönüşmüştür ki bu kelime, büyük bir yılana delalet eder ve bu yüzden ona bazı müfessirler ejderha demişlerdir. Tâ-hâ suresinin 20. ayetinde, yere bırakılan asanın bütün yılan cinsine delalet etmek üzere *hayye* 'ye dönüştüğü zikredilmiştir. Kasas suresinin 31. ayetinde ise, asanın küçük bir yılan manasında *cânn*'a dönüştüğü açıklanmıştır. Tâ-hâ ve Kasas surelerinde zikredilen hadiselerin, Musa'nın Tur'da Rabbiyle buluştuğu zamana, Şuarâ suresindeki hadisenin ise, Firavun'la yaptığı bir münazaraya has olduğu gözönünde bulundurulursa, asanın yere bırakılışıyla ortaya çıkan yılanların aynı boy ve büyüklükte olmadıkları anlaşılır. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

34 Firavun, Musa tarafından ortaya konan bu delillerin büyük ölçüde tesiri altında kalmış olmasına ve kendisine doğru süzülen büyük yılanın korkusunu kalbinde hissetmesine rağmen, adamlarına bunu belli etmeme gereğini duymuş ve yine de Musa'yı küçümseyen ve onun Rabbi tarafından görevlendirilmiş bir Peygamber olduğunu inkâr eden bir dille, etrafını çeviren adamlarına şöyle demiştir: Belli ki bu çok bilgili bir sihirbaz..

35 Ortaya koyduğu bu sihirleriyle sizi ülkenizden çıkarıp atmak istiyor. Onun bu tutum ve davranışı karşısında siz ne yapmamızı düşünüyor veya ne tavsiyede bulunuyorsunuz? Onu elbette dilediğini yapsın diye kendi haline ve başıboş bırakamayız. Eğer onu bırakacak olursak, sihirleriyle birliğinizi bozar ve sizi darmadağın eder. Böylece kendi taraftarlarını çoğaltırken, düşmanlarınızı kuvvetlendirir ve İsrailoğullarını da yanına alarak sizi mağlup duruma düşürür. İşte böyle bir duruma düşmemek için, onu tesirsiz hale getirecek ve herhangi bir şey yapmasına engel olacak bir yol, bir çare bulmalıyız.

36 Firavun'un bu sözlerini haklı bulan ve mutlaka bir şeyler yapılması gerektiği yolundaki teklifine katılan adamları şu görüşü ileri sürmüşlerdir: Musa ve kardeşiyle münazara yapmayı terket. Fakat onları belirli bir süreye kadar yanında oyala. Onları öldürmeyi hiç düşünme. Eğer öldürecek olursan, halkın kafasında birtakım şüphelerin belirmesine ve onların haklı çıkmasına yol açarsın. Onları oyaladığın bu süre içinde, ülkenin dört bir tarafına elçilerini gönder.

Bazıları, ayet-i kerimede geçen ve "oyala" manasına gelen *ercih* kelimesine, Musa ve kardeşi Harun'un şehirden ayrılamalarına engel olunması için "hapset" manası da vermişlerdir. Rivayet olunduğuna göre Firavun'un asıl maksadı Musa'yı öldürmek ve ondan tam anlamıyla kurtulmaktı. Ancak Firavun'un danışmanları, bunun çok yanlış bir fikir olduğunu ve onun öldürülmesi halinde çok daha kötü sonuçlar verebilecğini ileri sürerek Firavun'u bundan vazgeçirmişlerdir.

37 Firavun'un adamlarına göre yapılması en uygun olan iş, ülkenin dört bir yanına gönderilen elçiler vasıtasıyla oralarda bulunan bütün bilgili ve mahir sihirbazların Firavun'un huzurunda toplanmalarını sağlamaktı. Bu sihirbazlar, ortaya atacakları sihirleriyle Musa'ya üstün gelebilirler ve böylece onun iddiasını boşa çıkarıp meseleyi kökünden halledebilirlerdi.

فَجُمِعَ السَّحَرَةُ لِمِيقَاتِ يَوْمٍ مَّعْلُومٍ ﴿٣٨﴾ وَقِيلَ لِلنَّاسِ هَلْ أَنتُم مُّجْتَمِعُونَ ﴿٣٩﴾ لَعَلَّنَا نَتَّبِعُ السَّحَرَةَ إِن
كَانُوا هُمُ الْغَالِبِينَ ﴿٤٠﴾ فَلَمَّا جَاءَ السَّحَرَةُ قَالُوا لِفِرْعَوْنَ أَئِنَّ لَنَا لَأَجْرًا إِن كُنَّا نَحْنُ الْغَالِبِينَ ﴿٤١﴾ قَالَ
نَعَمْ وَإِنَّكُمْ إِذًا لَّمِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ لَهُم مُّوسَىٰ أَلْقُوا مَا أَنتُم مُّلْقُونَ ﴿٤٣﴾ فَأَلْقَوْا حِبَالَهُمْ وَعِصِيَّهُمْ

وَقَالُوا بِعِزَّةِ فِرْعَوْنَ إِنَّا لَنَحْنُ الْغَالِبُونَ ﴿٤٤﴾ فَأَلْقَىٰ مُوسَىٰ عَصَاهُ فَإِذَا هِيَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُونَ ﴿٤٥﴾ فَأُلْقِيَ
السَّحَرَةُ سَاجِدِينَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا آمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٤٧﴾ رَبِّ مُوسَىٰ وَهَارُونَ ﴿٤٨﴾ قَالَ آمَنتُمْ لَهُ قَبْلَ أَنْ آذَنَ
لَكُمْ إِنَّهُ لَكَبِيرُكُمُ الَّذِي عَلَّمَكُمُ السِّحْرَ فَلَسَوْفَ تَعْلَمُونَ لَأُقَطِّعَنَّ أَيْدِيَكُمْ وَأَرْجُلَكُم مِّنْ خِلَافٍ
وَلَأُصَلِّبَنَّكُمْ أَجْمَعِينَ ﴿٤٩﴾ قَالُوا لَا ضَيْرَ إِنَّا إِلَىٰ رَبِّنَا مُنقَلِبُونَ ﴿٥٠﴾ إِنَّا نَطْمَعُ أَنْ يَغْفِرَ لَنَا رَبُّنَا خَطَايَانَا
أَنْ كُنَّا أَوَّلَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٥١﴾

38 Bunun üzerinedir ki sihirbazlar, belirli bir günün bilinen bir vaktinde toplanmışlardı.

39 Halka da "Siz de toplanır mısınız?" denilmişti.

40 "Eğer galip gelenler sihirbazlar olursa, herhalde biz de onlara uyarız.".

41 Sihirbazlar gelince Firavun'a şöyle demişlerdi: "Eğer galip gelenler biz olursak, bize bir ücret var mı"?

42 Firavun ise, demişti ki: "Evet. Ayrıca, galip gelirseniz gözdelerden olursunuz.".

43 Musa sihirbazlara şöyle demişti: "Ne atacaksanız atın.".

44 Bunun üzerine sihirbazlar iplerini ve değneklerini atmışlar ve "Firavun'un kudretiyle galip gelecek olanlar muhakkak biziz." demişlerdi.

45 O sırada Musa da asasını atmıştı ki, onların uydurduklarını hemen yutmaya başlamıştı.

46 Bunun üzerine sihirbazlar da secdeye kapanmışlardı.

47 Demişlerdi ki: "Âlemlerin Rabbine iman ettik.".

48 "Musa ve Harun'un Rabbine.".

49 Firavun ise, onlara şöyle demişti: "Ben size izin vermeden, siz ona iman ettiniz? Şüphe yoktur ki o, sihri size öğreten bir büyüğünüzdür. Şimdi anlayacaksınız, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama mutlaka keseceğim; ve sizin hepinizi asacağım.".

50 Onlar da demişlerdi ki: "Zararı yok; nasıl olsa biz Rabbimize döneceğiz.".

51 "Müminlerin ilki olmamızdan, Rabbimizin kusurlarımızı bize bağışlamasını ümit ediyoruz.".

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Musa'nın âlemlerin Rabbine iman etmesi için Firavun'la giriştiği münâzarada, kendisinden başka İlah olmadığı iddiasında bulunan ve asa mucizesini de getirmesine rağmen yine de bu iddiasından vazgeçmiyerek Musa'yı sihirbazlıkla itham eden Firavun'un, son çare olarak adamlarının görüşüne başvurduğunu ve onların da, ülkenin dört bir yanına toplayıcılar göndererek Musa ile bir müsabakaya sokmak için en bilgili ve en mahir sihirbazlarını getirtmesi teklifinde bulunduklarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, ülkenin dört bir yanından gelen sihirbazların, Firavun'un huzurunda Musa ile giriştikleri bu müsabakada nasıl bir başarısızlığa uğradıklarını ve bu başarısızlık sonucunda âlemlerin Rabbi olan Allah'a iman etmekten başka çare bulunmadığını düşünerek O'na nasıl iman ettiklerini,

Firavun'un ise, onların bu davranışlarını nasıl büyük bir tepki ile karşıladığını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[38] Bunun üzerinedir ki sihirbazlar, belirli bir günün bilinen bir vaktinde toplanmışlardı.

[39] Halka da "Siz de toplanır mısınız?" denilmişti.

[40] "Eğer galip gelenler sihirbazlar olursa, herhalde biz de onlara uyarız.".

[41] Sihirbazlar gelince Firavun'a şöyle demişlerdi: "Eğer galip gelenler biz olursak, bize bir ücret var mı"?

[42] Firavun ise, demişti ki: "Evet. Ayrıca, galip gelirseniz gözdelerden olursunuz.".

[43] Musa sihirbazlara şöyle demişti: "Ne atacaksanız atın.".

[44] Bunun üzerine sihirbazlar iplerini ve değneklerini atmışlar ve "Firavun'un kudretiyle galip gelecek olanlar muhakkak biziz." demişlerdi.

[45] O sırada Musa da asasını atmıştı ki, onların uydurduklarını hemen yutmaya başlamıştı.

[46] Bunun üzerine sihirbazlar da secdeye kapanmışlardı.

[47] Demişlerdi ki: "Âlemlerin Rabbine iman ettik.".

[48] "Musa ve Harun'un Rabbine.".

[49] Firavun ise, onlara şöyle demişti: "Ben size izin vermeden, siz ona iman ettiniz? Şüphe yoktur ki o, sihri size öğreten bir büyüğünüzdür. Şimdi anlayacaksınız, ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama mutlaka keseceğim; ve sizin hepinizi asacağım.".

[50] Onlar da demişlerdi ki: "Zararı yok; nasıl olsa biz Rabbimize döneceğiz.".

[51] "Müminlerin ilki olmamızdan, Rabbimizin kusurlarımızı bize bağışlamasını ümit ediyoruz.".

38 Firavun, adamlarının teklifine uyarak ülkenin dört bir yanına toplayıcılar göndermiş ve nerede bilgili ve mahir bir sihirbaz varsa onu huzuruna getirtmiştir. Böylece belirli bir günün belirli bir vaktinde hepsi de biraraya gelmişler ve Musa ile aralarında başlayacak olan müsabaka anını beklemeye başlamışlardır. Buluşma vakti ve yeri ise, Tâ-hâ suresinin 58-59. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Firavun'un teklifi üzerine Musa tarafından tespit edilmişti. Bu ayetlerde şöyle denilmiştir: *"...(Firavun Musa'ya demişti ki:) Bizimle senin aranda bir yer ve zaman tayîn et ki, bizim de senin de caymayacağımız uygun bir yer olsun". Musa da demişti ki: "Buluşma vaktimiz bayram günü, halkın toplandığı kuşluk vaktidir."*. Gerek Firavun olsun gerekse onun kavmi olsun, onların başlıca gayeleri, Musa ile etrafa yayılacak olan Allah'ın nurunu söndürmek ve ülkeyi şirkin zulmetinde bırakmaktı. Allah ise, kafirler istemeseler bile, nurunu yaymayı murat ediyordu ve Musa ile Harun'u da bunun için Firavun'a göndermişti. Bu, hiç şüphesiz, insanoğlunun yaratılışından bu yana imanla küfür, hak ile batıl arasında devam edegelen bir savaştı. Bunlar ne zaman karşı karşıya gelmişlerse, iman küfre, hak da batıla daima galip gelmişti. Nitekim Allah Teâlâ, Enbiya suresinin 18. ayetinde bu gerçeği şöyle açıklamıştı: *"Hakkı batıla fırlatırız; böylece o da onu helak eder; batıl da yok olur gider..."* Keza İsra suresinin 81. ayeti de bu gerçeği açık bir şekilde ortaya koymuştur: *"Ve de ki: Hak geldi, batıl yok oldu. Zâten batıl yok olmaya mahkumdur."*.

39 Firavun'un adamları, Musa ile sihirbazlar arasında cereyan edecek olan müsabakada halkın da hazır bulunmasını ve kendilerinde olacağına kesinlikle inandıkları galibiyet sevincini onların da coşku ile yaşamalarını istiyorlardı. Bu sebeple onlara, bu toplantıya siz katılmıyor musunuz? Haydi siz de orada hazır bulunun ve galibiyetimizin sevincini yaşayın, demişlerdi. Her şeyin halkın gözü önünde cereysn etmesini Musa da istiyordu. Zira buradaki karşılaşma, imanın

küfre, hakkın batıla galebesiyle neticelenecek ve Allah ismi burada da yücelik kazanacaktı. Çünkü halk, Firavun'dan başka İlah tanımıyor ve yalnız onun peşinden gidiyordu.

40 Bu sebeple onlar da galibiyetin Firavun'un sihirbazlarında olmasını istiyorlar ve eğer onlar galip gelirlerse, biz Musa'ya değil, yine onlara tabi olur ve onların peşinden gideriz, diyorlardı.

41 Sihirbazlar, Firavun'a gelip de huzurunda dikildikleri zaman, akıllarına ilk gelen şey, her görevlinin kendisini görevlendirenden beklediği ücretti. Bu sebeple ona, eğer biz, hasmımız karşısında galip gelecek olursak, bize hakettiğimiz ücret verilecek, değil mi? demişlerdi. Aslında, onların düşüncelerinde, galip gelmeleri halinde, ücretten de öte başka mükafatlar da vardı. Çünkü onların galibiyeti, aynı zamanda Firavun'un galibiyeti demekti ve bu galibiyeti Firavun gibi bir İlahın basit bir ücretle geçiştirivermesi, ona hiç yakışmazdı. Ancak sihirbazlar, Firavun'a, alacakları ücreti hatırlatmakla yetinmişler, ücrete eklenecek mükâfatı ise, onun takdirine bırakmışlardı.

42 Nitekim Firavun da alacakları ücreti tasdik etmiş, ayrıca, galip gelmeleri halinde, nezdinde kazanacakları büyük dereceye işaret ederek: Benim gözdelerimden olacaksınız, demiş ve böylece onları, hem maddi hem de manevi yönden mükafatlandıracağını müjdelemişti.

43 Nihayet sihirbazların Musa ile karşılaşacakları vakit gelince, hepsi de kararlaştırılan yerde toplanmışlardı. Musa'nın karşısına çıkan bu sihirbazların sayıları hakkında farklı görüşler ileri sürülmüş, bazıları onların oniki bin kişi olduklarını söylerken, diğer bazıları da bunun üzerinde rakamlar zikretmişlerdir. Yine rivayetlerden öğrenildiğine göre, bunların aralarında yer alan dört kişi vardı ki, bunların, diğerlerinden çok daha mâhir oldukları ve onlara liderlik yaptıkları ileri sürülüyordu.

Musa ve sihirbazlar, müsabakaya başlamak için karşı karşıya gelince, Musa, önceliği sihirbazlara vermiş ve onlara: Ne atacaksanız atın ve marifetinizi gösterin, demiştir. Ancak Ta-hâ suresinin 65-66. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Musa'nın önceliği onlara vermesi, aralarında cereyan eden bir anlaşma neticesinde olmuştur. Bu ayetlerde şöyle denilmiştir: *"(Sihirbazlar) Musa'ya şöyle demişlerdi: "Ey Musa! Ya sen at, (marifetini göster); ya da ilk atan biz olalım.". Musa da demişti ki: "Hayır siz atın.". Bunun üzerine (Onlar marifetlerini önce göstermişler), ipleri ve bastonları, sihirleri sebebiyle, Musa'ya sanki yürüyormuş gibi görünmüştü.".*

44 Musa'nın önceliği onlara vermesi üzerine, onlar da ellerinde bulunan iplerini ve değneklerini yere atmışlar ve biraz önce zikrettiğimiz Tâ-hâ suresinin 66. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...yere atılan ipler ve değnekler, sihir sebebiyle, Musa'ya sanki yürüyormuş gibi görünmüştü."*. Bu sihir, sadece Musa'nın değil, fakat bulundukları yeri dolduran kalabalık halk yığınlarının da gözlerini boyamış ve ortaya atılan ipler ve değnekler, onlara, biribirleriyle dalaşan irili ufaklı yılanlar halinde görünmüştür. Sihirlerinin başarıyle neticelendiği gören sihirbazlar ise, Musa karşısında gururlanmışlar ve bu başarının, İlah olarak kabul ettikleri Firavun'un gücü ve kudreti sayesinde gerçekleştiği inancı içinde, bu mücadeleden galip olarak çıkacak olan mutlaka bizleriz, demişlerdir. Gerek meydanı dolduran iplerin ve değneklerin, sihir sebebiyle hareket eden irili ufaklı yılan şeklinde görünüşü ve gerekse bu görüntü karşısında sihirbazların ve halkın gösterdiği büyük coşku, Tâ-hâ suresinin 67-69. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Musa'nın içine bir korku düşmesine sebep olmuştur ki bunun üzerine Rabbi ona hitap ederek *"Korkma; üstün gelecek olan sensin. Sağ elindekini at da onların yaptıklarını yutsun. Onlar, sadece bir sihirbazın hilesini yaptılar. Sihirbaz ne maksatla gelirse gelsin, iflah olmaz."* buyurmuştur.

45 İşte bundan sonradır ki Musa, elindeki asayı atmış, asa da, sihirbazların atıp da yılan gibi görünen iplerini ve değneklerini yutmaya başlamış ve neticede onlardan hiçbir kalıntı bile bırak-

mamıştır. Â'râf suresinin 118. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Böylece hak sabit, onların yapmış oldukları şeyler ise batıl olmuştur."*.

46 İşte bundan sonradır ki Musa'nın getirdiği mucizenin, insanoğlunun sihirle yapabileceği göz boyamak gibi bir gösteri olmadığını anlayan sihirbazlar, hemen secdeye kapanmışlardır. Zira hiçbir insan, ne derece bilgili ve mahir olursa olsun, hayal mahsulü olmayan ve sadece gerçek olarak vukubulan böyle bir hadiseyi asla gerçekleştiremez. Bu ancak, Musa'nın Firavun ve adamlarını imana davet ettiği âlemlerin Rabbi olan Allah'ın hudutsuz kudretiyle gerçekleştirdiği bir mucizedir.

47 İşte bu sebepledir ki sihirbazlar, Musa'nın önlerine getirdiği bu gerçek karşısında secdeye kapanmışlar ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a iman ettiklerini de açıklayarak: Biz, Musa ve Harun'un davet ettikleri âlemlerin Rabbine iman ettik. İmanın küfre ve hakkın da batıla üstün olduğuna inanarak, daha önce tuttuğumuz küfrün ve batılın yolunu terkedip imanın ve hakkın yolunu tuttuk, demişlerdir.

48 Önceleri Firavun'a inanarak onun Rab olduğunu ileri süren sihirbazlar, Musa'nın apaçık delillerini müşahede ettikten sonra, âlemlerin Rabbine iman ettiklerini söylemekle beraber, aynı iddiada bulunan ve kendisinin de âlemlerin Rabbi olduğunu ileri süren Firavun'dan Rablık vasfını kaldırmış olmak için *"Âlemlerin Rabbine iman ettik."* dedikten sonra, bu Rabbin, Musa ve Harun'un iman ettikleri Rab olduğunu belirtmişler ve *"Musa ve Harun'un Rabbine..."* diyerek bir evvelki söze eklemişlerdir. Bununla demek istemişlerdir ki: "Biz, âlemlerin Rabbi olan Allah'a, yani Musa ve Harun'un Rabbine iman ettik. Yoksa kendisinin de Rab olduğunu iddia eden Firavun'a değil.."

49 Ne var ki halkının önünde, kendilerinden Musa'ya karşı üstün bir zafer kazanmaları beklenen sihirbazların, önce Musa'nın getirdiği mucize karşısında mağlup olmaları, sonra da Firavun'u dışlayarak Musa ve Harun'un Rabbine iman ettiklerini söylemeleri, Firavun'u hem perişan etmiş hem de çileden çıkarmıştı. Bununla beraber o, yine de halkına karşı gururunu ve hükümranlığını muhafaza etmek gereğini duymuş ve sihirbazları tehdit ederek şöyle demiştir: Size izin vermediğim halde siz ona iman ettiniz. Oysa sizin başınızda yegane hüküm sahibi olan kişi benim. Bu itibarla bana danışmanız ve benden izin almanız gerekirdi. Fakat siz böyle yapmadınız. Belki de Musa ile kendi aranızda gizli bir anlaşmanız vardı ve onun Peygamberliğini sabitleştirmek için üzerinize düşeni yapmayıp onun galip gelmesini sağladınız. Belki de size sihir yapmayı öğreten o idi.

Firavun'un gerçekle hiçbir ilgisi olmaksızın ortaya attığı bu iddialar, aslında halkının nazarında sihirbazları suçlu duruma düşürerek kendi mevkiini korumaktı. Kendisi de çok iyi biliyordu ki ülkesinin dört bir yanından toplatıp getirttiği sihirbazların Musa ile biraraya gelip anlaşmaları ve hele onların sihiri Musa'dan öğrenmiş olmaları, hiçbir surette mümkün değildi. Bu sebeple Firavun'un iddiası gerçek değildi ve tamamıyla yalana dayanıyordu. Ona göre eğer sihirbazlar, Musa'nın karşısında üzerlerine düşen görevi hakkıyla yapmış olsalardı, böyle bir mağlubiyete uğramazlar, aksine, hem maddi yönden halkın en zengini olurlar hem de yüksek dereceler kazanırlardı. Sihirbazların görevlerini yapmıyarak Musa ve Harun'a tabi olmaları ve onların Rablerine iman etmeleri, Firavun'a göre, hem bir İlah olarak kendisine hem de kendisine inanan halkına büyük bir ihanetti; binaenaleyh bu ihaneti yapanların mutlaka cezalandırılmaları gerekirdi. İşte bu sebeple Firavun, sihirbazları tehdit etmekten de geri kalmamış ve onların el ve ayaklarını çaprazlama keseceğini, sonra da hepsini asacağını ileri sürmüştür. Bu konuyla ilgili olarak, Tâ-hâ suresinin 71. ayetinde şöyle denilmiştir: *"...Madem ki siz ona iman ettiniz, ben de sizin ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama mutlaka keseceğim ve sizi*

mutlaka hurma dalına asacağım. İşte o zaman hangimizin azabı daha şiddetli ve devamlı imiş, öğreneceksiniz.".

50 Ancak Firavun'un bu tehditi, sihirbazlar üzerinde herhangi bir korku veya endişeye sebep olmamış, aksine, Rablerine kavuşmaktan memnun olacaklarına delalet eden bir ifadeyle şöyle demişlerdir: Zararı yok; biz, nasıl olsa Rabbimize döndürüleceğiz. Eğer biz bu dönüşümüzü, Rabbimizin rızasını kazanmış müminler olarak gerçekleştirebilirsek, dönüşümüz ister el ve ayaklarımız kesilerek olsun, ister asılarak olsun, bunun hiçbir değeri yoktur. Onların bu görüşleri, Tâ-hâ suresinin 74-75. ayetlerinde daha açık bir şekilde şöyle zikredilmiştir: *"Kim Rabbine suçlu olarak gelirse, onun için cehennem vardır; orada ne ölür ne de yaşar. Kim de O'na iyi amel işlemiş bir mümin olarak gelirse, işte böyleleri için en yüksek dereceler vardır.".*

51 İşte bu sebepledir ki bizim için önemli olan husus, Peygamberlik görevini yapmak üzere bize gelen ve bizi âlemlerin Rabbi olan Allah'a iman etmeye davet eden Musa ve Harun'a inanmış ilk müminler olmamız dolayısıyla Rabbimizin bizi bağışlayacağını ümit etmemizdir. Onların iman etmeleriyle ilgili olarak, yine Tâ-hâ suresinin 73. ayetinde şöyle denilmiştir: *"Biz, hatalarımızı ve senin bize zorla yaptırdığın sihiri bağışlaması için Rabbimize iman ettik. Allah, daha hayırlı ve daha devamlıdır.".*

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اَنْ اَسْرِ بِعِبَادِىٓ اِنَّكُمْ مُتَّبَعُونَ ﴿٥٢﴾ فَاَرْسَلَ فِرْعَوْنُ فِى الْمَدَآئِنِ حَاشِرِينَ ﴿٥٣﴾
اِنَّ هٰٓؤُلَآءِ لَشِرْذِمَةٌ قَلِيلُونَ ﴿٥٤﴾ وَاِنَّهُمْ لَنَا لَغَآئِظُونَ ﴿٥٥﴾ وَاِنَّا لَجَمِيعٌ حَاذِرُونَ ﴿٥٦﴾ فَاَخْرَجْنَاهُمْ مِنْ
جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٥٧﴾ وَكُنُوزٍ وَمَقَامٍ كَرِيمٍ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ وَاَوْرَثْنَاهَا بَنِىٓ اِسْرَآئِيلَ ﴿٥٩﴾ فَاَتْبَعُوهُمْ مُشْرِقِينَ
﴿٦٠﴾ فَلَمَّا تَرَآءَ الْجَمْعَانِ قَالَ اَصْحَابُ مُوسٰٓى اِنَّا لَمُدْرَكُونَ ﴿٦١﴾ قَالَ كَلَّا اِنَّ مَعِىَ رَبِّى سَيَهْدِينِ ﴿٦٢﴾
فَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوسٰٓى اَنِ اضْرِبْ بِعَصَاكَ الْبَحْرَ فَانْفَلَقَ فَكَانَ كُلُّ فِرْقٍ كَالطَّوْدِ الْعَظِيمِ ﴿٦٣﴾ وَاَزْلَفْنَا
ثَمَّ الْاٰخَرِينَ ﴿٦٤﴾ وَاَنْجَيْنَا مُوسٰى وَمَنْ مَعَهٗٓ اَجْمَعِينَ ﴿٦٥﴾ ثُمَّ اَغْرَقْنَا الْاٰخَرِينَ ﴿٦٦﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً وَمَا
كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿٦٧﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٦٨﴾

[52] Musa'ya "Kullarımı geceleyin yola çıkar; mutlaka takip olunacaksınız." diye vahyetmiştik.

[53] Bu sırada Firavun da şehirlere toplayıcılar göndermişti.

[54] "Bu İsrailoğulları, şüphesiz azınlıkta olan bir cemaattir.".

[55] "Onlar bizi son derece kızdırmaktadırlar.".

[56] "Biz ise, tedbirli bir topluluğuz." diyorlardı.

[57-58] Biz de Firavun ve adamlarını bahçelerden, su başlarından, hazinelerden ve şerefli makamdan çıkarmıştık.

[59] Her şey böyle olmuş ve İsrailoğullarını da bütün bunlara mirasçı kılmıştık.

[60] Firavun ve adamları ise, güneşin doğuşu ile onların peşine düşmüşlerdi.

[61] İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları "İşte yakalandık." demişlerdi.

[62] Musa ise şöyle demişti: "Asla; Rabbim benimle beraber olup bana yol gösterecektir.".

[63] İşte o sırada Musa'ya, "Asanı denize vur." diye vahyetmiştik ki, deniz ikiye ayrılmış, her parçası büyük bir dağ gibi olmuştu.

[64] Oraya arkadakileri de yaklaştırmıştık.

[65] Musa'yı ve onunla beraber olanların hepsini kurtarmıştık.

[66] Sonra arkadan gelenleri ise, suda boğmuştuk.

[67] İşte bunda mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu, yine de inanmış değildi.

[68] Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, ülkenin dört bir yanından gelen sihirbazların, Firavun'un huzurunda Musa ile giriştikleri müsabakada uğradıkları büyük başarısızlığı ve bu başarısızlık sonunda Allah'a iman etmekten başka çare olmadığını düşünüp *"Âlemlerin Rabbine iman ettik; Musa ve Harun'un Rabbine..."* diyerek hem Firavun'u dışladıklarını hem de gerçek imana yöneldiklerini; Firavun'un ise, onların bu davranışlarını büyük bir tepki ile karşıladığını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, İsrailoğullarının Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkarılışını, onları takip eden Firavun ve askerlerinin ise, suda helak edilişini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[52] Musa'ya "Kullarımı geceleyin yola çıkar; mutlaka takip olunacaksınız." diye vahyetmiştik.

[53] Bu sırada Firavun da şehirlere toplayıcılar göndermişti.

[54] "Bu İsrailoğulları, şüphesiz azınlıkta olan bir cemaattir.".

[55] "Onlar bizi son derece kızdırmaktadırlar.".

[56] "Biz ise, tedbirli bir topluluğuz." diyorlardı.

[57-58] Biz de Firavun ve adamlarını bahçelerden, su başlarından, hazinelerden ve şerefli makamdan çıkarmıştık.

[59] Her şey böyle olmuş ve İsrailoğullarını da bütün bunlara mirasçı kılmıştık.

[60] Firavun ve adamları ise, güneşin doğuşu ile onların peşine düşmüşlerdi.

[61] İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları "İşte yakalandık." demişlerdi.

[62] Musa ise şöyle demişti: "Asla; Rabbim benimle beraber olup bana yol gösterecektir.".

[63] İşte o sırada Musa'ya, "Asanı denize vur." diye vahyetmiştik ki deniz ikiye ayrılmış, her parçası büyük bir dağ gibi olmuştu.

[64] Oraya arkadakileri de yaklaştırmıştık.

[65] Musa'yı ve onunla beraber olanların hepsini kurtarmıştık.

[66] Sonra arkadan gelenleri ise, suda boğmuştuk.

[67] İşte bunda mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu, yine de inanmış değildi.

[68] Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

52 Musa, kardeşi Harun'la birlikte Rabbi tarafından iyice azmış olan Firavun ve kavmini uyarıp hak yola davet etmekle görevlendirilmiş, onlar da bu görevi ifa etmek için Mısır'a gelmişlerdi. Ancak Firavun ve adamlarının, kendilerini ikna etmek için Musa'nın Rabbi katından getirdiği delilleri birtakım sihirbazlık oyunları saymaları, sonra da Musa'yı sihirbazlıkla itham ederek ülkenin dört bir yanından getirttikleri sihirbazlarla onları bir müsabakaya zorlamaları, bu müsabaka neticesinde mağlup olmalarına rağmen

küfürlerinde yine ısrar etmeleri ve gerçeği anlayıp hakka yönelen sihirbazları da el ve ayaklarını kesmek, sonra da asmakla tehdit etmeleri, artık onların iflah olmaz bir kavim olduğunu açıkça ortaya koymuştu. Böyle bir kavmin cezası ise, şiddetli bir azap ile helak edilmekten başka bir şey değildi. İşte Allah Teâlâ, hem İsrailoğullarını Musa'nın önderliğinde Mısır'dan çıkarıp kendilerine vaadolunan ülkelerine dönmelerini sağlamak hem de Firavun ve adamlarını hakettikleri kötü akibete ulaştırmak için Musa'ya, kavmini gecenin sessizliğinde Mısır'dan çıkarmasını emretmiştir. Ona, şunu da haber vermiştir ki Firavun, onların Mısır'dan çıkmalarına engel olmak için ordusuyla mutlaka peşlerinden gelecek ve muhtemelen yakaladığı yerde hepsini de öldürmek isteyecektir..

Rivayet olunduğuna göre Mısır'da ikamet eden İsrailoğullarının sayısı 600 bin kadardı ve oradaki ikametleri 430 seneyi buluyordu. Musa Rabbinin emrine uyarak İsrailoğullarını ay doğuşunda harekete geçirmiş ve deniz istikametinde yürümeye başlamışlardır. Yine rivayete göre Yusuf (as), ölümünden önce, İsrailoğullarının Mısır'dan göçetmeleri halinde, tabutunun Mısır'da bırakılmamasını ve kendisinin de yanlarında götürülmesini vasiyet etmesi dolayısıyla, Musa, onun kabrini araştırmış, İsrailoğullarından yaşlı bir kadının delaletiyle bulduğu kabirden Yusuf'un tabutunu çıkartmış ve onu da yanına alarak yola koyulmuştur.

53 Sabah olunca, şehrin sessizliğini ve sükunetini hisseden Firavun, İsrailoğullarının şehri terkettiklerini anlamakta güçlük çekmemiş ve büyük bir öfke içinde, Mısır'ın muhtelif şehirlerine adamlar göndererek asker toplamalarını emretmiştir.

54 Bir taraftan İsrailoğullarının peşine takılacak asker toplanırken, bir taraftan da Firavun, adamlarının ve askerlerinin İsrailoğulları üzerindeki kin ve düşmanlığını artırmak ve bir an önce onları yakalayıp imha edilmelerini sağlamak için onları kötü bir dille vasfediyor ve şöyle diyordu: Bu İsrailoğulları, parçalanmış, zelil ve hakir olmuş az sayıda bir kavimdir. Onların bize karşı üstün gelmeleri hiç düşünülemez

55 Buna rağmen onlar, yine de bizim canımızı sıkmakta ve bizi kızdıracak işler yapmaktadırlar. Bu itibarla hiç vakit geçirmeden onları yakalayıp hesaplarını görmeliyiz. Firavun'un canını sıkan ve onu kızdıran bu davranışlar, hiç şüphesiz, İsrailoğullarının Firavun'u İlah olarak benimsemeyip onun dinine girmemeleri ve Musa'nın peşine takılıp gitmeleri idi. Diğer bir husus da, muhtemelen, İsrailoğullarının şehri terkederken, Firavun kavmine ait pek çok eşyayı, takıyı ve süs eşyasını yanlarında alıp götürmeleri idi.

56 Firavun İsrailoğullarını bu çeşit sözlerle suçlarken, kendilerini de methetmekten geri kalmıyor ve biz ise, hiç böyle değiliz; biz, son derece tedbirli ve olgun bir topluluğuz, diyordu.

57-58 Firavun'un, adamlarını ve askerlerini İsrailoğulları aleyhine tahrik eden ve onları imha edip cezalandırmak için bir an evvel peşlerine takılma arzusu uyandıran bu sözleri, aslında, onlar için düşündükleri bu kötü akibete kendilerini düşürmek içindi; çünkü bu akibet, küfürde direnmeleri sebebiyle artık hakettikleri cezayı bulmalarını murat eden Allah Teâlâ'nın takdirinden başka bir şey değildi. İşte bu sebepledir ki mısırlılar, İsrailoğullarını cezalandırmak için, Firavun'un tahriki, fakat aslında âlemlerin Rabbi olan Allah'ın takdiri ile, bahçelerinden, su başlarından, hazine değerindeki mal ve mülklerinin başından ve süslü evlerinden güneşin doğuşu ile birlikte çıkarak onların peşlerine düşmüşler ve bütün servetlerini geride bırakıp gitmişlerdi.

59 Hadise, tam anlamıyla, Allah Teâlâ'nın bu ayetlerinde tavsif ettiği şekilde cereyan etmişti. İsrailoğulları, mısırlıların terkettikleri bu servetin mirasçıları olmuşlar, aynı zamanda, kölelikten ve köleliğin zorunlu kıldığı yokluktan kurtulup hürriyete ve hudutsuz nimetlere kavuşmuşlardı. Bu konuda Allah Teâlâ, Â'râf suresinin

137. ayetinde *"Küçük görülüp hakarete maruz kalan kavmi, bol bereket verdiğimiz yeryüzünün doğularına ve batılarına mirasçı kılmıştık. Rabbinin, sabretmeleri dolayısıyla İsrailoğullarına verdiği güzel söz de yerine gelmişti. Firavun ve kavminin yapmakta oldukları şeyleri ve yükseltmiş olduklarını ise, hep harap etmiştik."* buyurduğu gibi, Kasas suresinin 5-6. ayetlerinde de aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde zayıf bırakılanlara lütufta bulunmak, onları imam yapmak, varis kılmak, onlara yeryüzünde bir mekan vermek, Firavun'a, Haman'a ve onlardan olan askerlerine, çekindikleri şeyi göstermek istedik."*.

60 İşte, Allah Teâlâ'nın bu takdirinin tabii bir neticesi olarak Firavun ve askerleri, güneşin doğuşu ile birlikte İsrailoğullarının peşlerine düşmüşler ve Süveyş Kanalı yakınlarında biribirlerini görecek şekilde onlara iyice yaklaşmışlardı.

61 Özellikle uzun seneler köle olarak yaşayıp her an ölüm korkusunu içlerinde hissetmişken, Musa'nın önderliğinde kurtuluşa ermenin sevincini yaşamaya başlayan İsrailoğulları, Firavun ve askerlerini arkalarında görünce, daha önce yaşadıkları korkuya tekrar kapılmışlar ve "İşte yakalandık; onlar bizi artık sağ bırakmazlar ve mutlaka öldürürler." demişlerdi.

62 Ancak Musa, onların bu korkularını anlamakta güçlük çekmemiş ve: Hayır; onlar bizi asla yakalayamayacaklar. Rabbim benimle beraberdir. O bizi Firavun'un adamlarından mutlaka koruyacak ve bize yardım ederek kurtuluş yolunu gösterecektir, demişti.

63 Nitekim çok geçmeden de Rabbi Musa'ya vahyederek asasını denize vurmasını emretmiştir. Musa'nın asasını denize vurması üzerine deniz ortasından yarılarak yanları dağ gibi yükselen iki parça haline gelmiş, açılan orta kısmında ise, yürüyüşe elverişli bir yol oluşmuştur. Nitekim Tâ-hâ suresinin 77. ayetinde açılan bu yolla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"Musa'ya: Kullarımı geceleyin yürüt; onlara, denizde kuru bir yol aç; (Firavun'un sana) yetişmesinden ve (boğulmaktan) korkma, diye vahyetmiştik."*. Bu ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, asanın vurulmasıyla denizin ortadan yarılması ve yanlara çekilen suların birer dağ gibi yükselmesi, ortada bir yolun oluşmasını sağlamış, bazı rivayetlere göre deniz dibine gönderilen bir esinti veya rüzgar da, açılan yolun yürünebilecek şekilde kurumasını sağlamıştır. Bu hadise de, hiç şüphesiz, daha önce Firavun'un sihirbazlarını çaresiz bırakarak âlemlerin Rabbine iman etmelerini sağlayan asa mucizesinin bir başka şekliydi. Rabbinin Musa'ya verdiği bu mucize sayesinde İsrailoğulları deniz ortasında açılan yoldan karşı kıyıya geçmişler ve böylece Firavun ve askerlerinden kurtulmuşlardır.

64 Firavun ve askerleri ise, İsrailoğullarının denizi yürüyerek geçtiklerini görünce, onlar da denize yaklaşmışlar ve aynı yoldan İsrailoğullarına yetişmeye gayret etmişlerdir. Şüphesiz onların bu gayreti, daha önce de işaret olunduğu gibi, Allah Teâlâ'nın onlar için takdir edip hazırladığı bir akibete ulaşmak içindi. Ancak bu akibet, kendisini kavmine İlah olarak kabul ettiren ve küfründe direnen Firavun'la, ona inanan ve onun peşinde gitmekten vazgeçmeyen kavminin helakı ile neticelenecek bir akibetti.

65 Nitekim İsrailoğulları. Allah'ı n lütuf ve inayetiyle deniz ortasında açılan yoldan sağ salim geçerek karşı sahile ulaşmışlar ve Firavun ve askerlerinin intikamından kurtulmuşlardı.

66 Onları takip eden ve denizden geçtikleri gibi kendilerinin de geçeceğinden emin olan Firavun ve askerleri ise, denizin tam ortasına geldikleri bir sırada, asanın vuruşu ile yanlara çekilen ve ortada yol açan deniz sularının aniden yolu doldurmasıyla su altından kalmışlar ve hepsi de boğularak ölmüşlerdir.

67 İşte, yukarıdan beri anlatılan Musa'nın Firavun'la olan bu kıssasında ve bu kıssa içerisinde yer alan ve insana acayip gelen mucizelerde, Allah'ın hudutsuz kudretini, geniş ilmini, Musa'nın doğruluğunu, Allah'ın mümin kul-

larının bir felaketten kurtulurken, kafirlerin helak edilişlerini gösteren apaçık deliller, alınması gereken vaaz ve ibretler vardır. Ne var ki insanların çoğu, kendilerine akıl ve düşünce verilmiş olmasına rağmen, akıllarını doğru yolda kullanmadıkları ve hiç imana yönelmedikleri için, bu ve benzeri kıssalardan ders almasını bilmemişler ve küfürleri üzerinde direnmeyi bir başarı saymışlardır. Fakat bunlar, küfürde ne kadar direnirlerse direnşinler, bir gün, Firavun ve adamlarının başına gelen akibet, bunların da başına geldiği zaman, hiç şüphesiz gerçeği anlayacaklar ve ne derece yanıldıklarını göreceklerdir. Ne var ki bundan sonra duyacakları pişmanlık onlara hiçbir fayda sağlamayacak ve düştükleri akibetten kurtulamayacaklardır.

68 Zira her yerde ve her zaman hakkın gerçekleşmesinde galip gelecek olan, yalnız Allah'tır. Kullarından küfürleriyle nefislerine zulmedenlere azap ederken, kalplerini iman nuru ile aydınlatanlara merhamet edip onları da kurtuluşa erdirmek, yalnız O'na mahsustur.

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ اِبْرٰهِيمَ ﴿٦٩﴾ اِذْ قَالَ لِاَبِيهِ وَقَوْمِهِ مَا تَعْبُدُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا نَعْبُدُ اَصْنَامًا فَنَظَلُّ لَهَا عَاكِفِينَ
﴿٧١﴾ قَالَ هَلْ يَسْمَعُونَكُمْ اِذْ تَدْعُونَ ﴿٧٢﴾ اَوْ يَنْفَعُونَكُمْ اَوْ يَضُرُّونَ ﴿٧٣﴾ قَالُوا بَلْ وَجَدْنَآ اٰبَآءَنَا كَذٰلِكَ
يَفْعَلُونَ ﴿٧٤﴾ قَالَ اَفَرَاَيْتُمْ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٧٥﴾ اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمُ الْاَقْدَمُونَ ﴿٧٦﴾ فَاِنَّهُمْ عَدُوٌّ لِّٓى اِلَّا
رَبَّ الْعَالَمِينَ ﴿٧٧﴾ اَلَّذِى خَلَقَنِى فَهُوَ يَهْدِينِ ﴿٧٨﴾ وَالَّذِى هُوَ يُطْعِمُنِى وَيَسْقِينِ ﴿٧٩﴾ وَاِذَا مَرِضْتُ فَهُوَ
يَشْفِينِ ﴿٨٠﴾ وَالَّذِى يُمِيتُنِى ثُمَّ يُحْيِينِ ﴿٨١﴾ وَالَّذِٓى اَطْمَعُ اَنْ يَغْفِرَ لِى خَطِيٓـَٔتِى يَوْمَ الدِّينِ ﴿٨٢﴾

69 (Ey Muhammed!) Kavmine İbrahim'in haberini de oku.

70 Hani babasına ve kavmine "Neye ibadet ediyorsunuz?" demişti.

71 Onlar da demişlerdi ki: "Putlara ibadet ediyoruz. Gece gündüz onların ibadetindeyiz.".

72 İbrahim ise, şöyle demişti: "Çağırdığınızda sizi işitiyorlar mı"?

73 "Yahut size faydaları veya zararları dokunuyor mu"?

74 Onlar da şöyle demişlerdi: "Hayır; ama biz, atalarımızı böyle yapar bulduk.".

75-76 İbrahim de demişti ki: "Şimdi, gerek sizin ve gerekse daha evvelki atalarınızın nelere ibadet ettiğinizi görüyor musunuz"?

77 "Onların hepsi benim düşmanımdır; yalnız âlemlerin Rabbi hariç.".

78 "Beni yaratan O'dur; bana hidayet eden de O'dur.".

79 "Keza beni yediren ve içiren O'dur.".

80 "Hasta olduğum zaman yine O bana şifa verir.".

81 "Beni öldürecek, sonra yine diriltecek olan O'dur.".

82 "Kıyamet günü hatalarımı bağışlamasını ümit ettiğim O'dur.".

Allah Teâlâ, surenin baştaraflarında da beyan ettiği gibi, son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'in, kavminin imana yanaşmayıp küfür üzerinde direnmesi sebebiyle kendisini harap etmesine rıza göstermemiş, daha önce gelip geçmiş Peygamberler'in de kavimlerinden aynı muameleye maruz kaldıklarını hatırlatarak Peygamber'ini teselli etmek maksadıyla Musa'nın (as) Firavun'la olan kıssasını nakletmiştir. Bu kıssada, kendisinin İlah olduğunu iddia eden ve kavmini de buna inandıran Firavun'u ve onun yolunda giden kavmini Allah'ın hak olan yoluna davet etmekle görevlendirdiği Musa ve kardeşi Harun'un apaçık delil ve mucizelerle Mısır'a gönderilişlerini, Firavun'un huzurunda, Musa'nın getirdiği mucizeler karşısında sihirbazların mağlup oluşlarını, Musa'nın kavmi ile birlikte Mısır'dan çıkışını, onların peşine düşen Firavun ve askerlerinin ise, denizde boğulup helak oluşlarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Şuarâ suresinin ikinci kıssası olan İbrahim'in (as) kıssasını zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[69] (Ey Muhammed!) Kavmine İbrahim'in haberini de oku.

[70] Hani babasına ve kavmine "Neye ibadet ediyorsunuz?" demişti.

[71] Onlar da demişlerdi ki: "Putlara ibadet ediyoruz. Gece gündüz onların ibadetindeyiz.".

[72] İbrahim ise, şöyle demişti: "Çağırdığınızda sizi işitiyorlar mı"?

[73] "Yahut size faydaları veya zararları dokunuyor mu"?

[74] Onlar da şöyle demişlerdi: "Hayır; ama biz, atalarımızı böyle yapar bulduk.".

[75-76] İbrahim de demişti ki: "Şimdi, gerek sizin ve ve gerekse daha evvelki atalarınızın nelere ibadet ettiğinizi görüyor musunuz"?

[77] "Onların hepsi benim düşmanımdır; yalnız âlemlerin Rabbi hariç.".

[78] "Beni yaratan O'dur; bana hidayet eden de O'dur.".

[79] "Keza beni yediren ve içiren O'dur.".

[80] "Hasta olduğum zaman yine O bana şifa verir.".

[81] "Beni öldürecek, sonra yine diriltecek olan O'dur.".

[82] "Kıyamet günü hatalarımı bağışlamasını ümit ettiğim O'dur.".

69 Allah Teâlâ, Musa'yı ve onun önderliğinde Mısır'dan ayrılan İsrailoğullarını helak etmek için peşlerine düşerek denize kadar gelen, fakat denizde boğularak kendileri helak olan Firavun ve askerlerinin bu kötü akibetlerini açıklayıp tamamladıktan sonra, Peygamber'ine hitap etmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Yukarıda zikredilen Musa kıssasında, hiç şüphesiz, aklını kullanan ve düşünmesini bilen insanlar için alınması gereken ibretler vardır. Şimdi sen, bu kıssadan sonra, ihlas ve samimiyetle uyarak şirkten temizlenmeleri, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a güvenip dayanmaları ve yalnız O'na ibadet etmeleri için kavmine İbrahim'in haberlerini de oku. Zira İbrahim, daha gençliğinden itibaren babasının ve kavminin Allah'ı bırakıp putlara ibadet etmelerine karşı çıkmış, kendilerine faydası da zararı da dokunmayan bu taş veya odun parçalarına ibadet etmenin manasız bir davranış olduğunu sık sık onlara hatırlatmıştır.

70 Yine bir gün, ibadet ettikleri bu şeylerin ne aklen ne de dinen ibadet edilmeye layık birer İlah olmadıklarına dikkatlerini çekmek maksadıyla, babasına ve kavmine şöyle demişti: Sizin ibadet ettiğiniz bu şeyler nedir? Nedir bu heykeller; önlerinde eğilip duruyorsunuz?

71 Onlar da hiç çekinmeden açık açık itiraf etmişler ve putlara ibadet ediyoruz; biz, onlara bağlanmışız ve gece gündüz hep onların ibadetindeyiz, diye cevap vermişlerdi.

72 İbrahim ise, onların putlara yaptıkları bu ibadetin, aklın ve mantığın kabul etmeyeceği bir

davranış olduğuna onları da ikna etmek için, onlara yönelttiği akıl ve mantığa dayalı sorularını yoğunlaştırmış ve şöyle demişti: Peki, siz onları çağırdığınızda, yahut onlara dua ettiğinizde, size hiç cevap verdikleri oluyor mu?

73 Yahutta siz, gece gündüz onlara bu ibadetlerinizi hiç aksatmadan sürdürdüğünüzde, onların size herhangi bir faydaları veya bu ibadetleri terkettiğinizde az veya çok zararları dokunuyor mu? Eğer bu putlarınız, sizin onları çağırmanızda, size cevap vermiyorlarsa, yahut onlara yaptığınız ibadetler dolayısıyla size herhangi bir faydaları, yahut bu ibadetleri terkettiğinizde de size zararları dokunmuyorsa, hangi akıl ve mantıkla onları kendinize İlah ediniyor, sonra da onlara ibadet ediyorsunuz? Eğer sizde akıl varsa, onu kullanıp, bu yaptıklarınızın doğru olup olmadığını hiç düşünemez misiniz?

74 İbrahim'in bu soruları karşısında, akıl ve mantıkla hiçbir ilgilerinin bulunmadığını ve dolayısıyla hiç düşünceye yer vermeden sadece taklide dayalı bir davranış içinde bulunduklarını gösteren bir ifadeyle, "Biz, atalarımızdan böyle gördük; onlardan ne gördüysek, hiç eksiksiz onu uyguluyoruz." demişlerdir.

75-76 Onların bu cevabı karşısında İbrahim, kavmini sorgulamaya devam etmiş ve onlara şöyle demiştir: Şimdi siz, gerek sizden önce gelip geçmiş atalarınızın gerekse onların ardından da kendinizin, neleri İlah edinip onlara ibadet ettiğinizini görüyor musunuz? Çağıdığınızda size cevap vermekten aciz olan, yahut size fayda veya zararları dokunmayan bir yığın taş yahut odun parçalarını İlah edinmekte, sonra da onlara ibadet etmekte siz kendinizi nasıl haklı bulabilir, yahut bu cansız taş veya odun parçalarının, ibadet edilmeye layık birer İlah olduklarını nasıl ileri sürebilirsiniz?

77 Sizin bu İlahlarınızın canlı olduklarını ve bana her türlü kötülüğü yapabileceklerini farzetsek bile, ben yine de onların en şiddetli düşmanıyım ve onlara asla ibadet etmem. Benim ibadet ettiğim ve her zaman edeceğim tek bir İlahım vardır ve O da, âlemlerin Rabbi olan Allah'tır.

78 Beni ve diğer bütün mahlukatı hiç yoktan yaratan O'dur. Dünya ve Ahiret hayatında beni en güzele ve en doğruya yönelten ve benim için daima hayırlı olanı takdir eden de O'dur. A'lâ suresinin 2-3. ayetlerinde de zikredildiği gibi, yaratıp düzen veren, takdir edip yol gösteren O'dur.

79 Keza beni yarattıktan sonra, hayatımı devam ettirebilmem için bana yiyecek veren, gökten su indiren ve bu su ile benim ve bütün mahlukatın su ihtiyacını gideren, yine bu su ile yerden çeşitli bitkiler ve meyveler çıkararak bütün canlı varlıklara çeşit çeşit nimetler ihsan eden de O'dur.

80 Hastalandığım zaman da bana şifa veren ve beni sağlığıma kavuşturan O'dur. Müfessirlerin de işaret ettikleri gibi İbrahim (as) bu sözünde, şifayı Allah'a nisbet ederek şifa verenin O olduğunu söylediği halde, hastalığı verenin de Allah olmasına rağmen, "Beni hastalandırdığı zaman." demeyip, fakat "Hastalandığım zaman." diyerek hastalığın kendisine isabetini kendi nefsine nisbet etmiştir. Oysa hastalığı da şifayı da takdir edip veren Allah'tan başkası değildir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki kullara isabet eden nimet veya iyiliklerin Allah'a nisbet edilmesine rağmen çeşitli kötülüklerin veya zararların kullara nisbeti, bir edep veya saygı gereğidir ve hiçbir zaman "Allah bana şu kötülüğü yapar veya şu zararı verirse." denmez. Kur'an-ı Kerim'de bunun çeşitli örneklerini görmek mümkündür. Mesela kulların dualarına yer verilen Fatiha suresinin 4-7. ayetlerinde *"(Rabbimiz) Ancak sana ibadet eder ve ancak senden yardım isteriz. Bizi doğru yola ulaştır; kendilerine nimet verdiğin kimselerin yoluna...Gazaba uğrayanların ve dalalete düşenlerin yoluna değil..."* Burada nimet verme fiili Allah'a nisbet edilerek "Nimet verdiğin kimseler." denildiği halde, gazabın faili zikredilmeyerek "Gazaba uğrayanlar" denilmiş, dalalete düşme fiili ise, "dalalete düşenler" denilerek kullara nisbet edilmiştir. Cin suresinin *"Yeryüzündekilere bir kötülük mü murat olundu, yoksa Rableri onlara bir hayır mı istedi, doğrusu biz bunu bilmi-*

yoruz." mealindeki 10. ayetinde de bu husus açıkça görülür. Ayet-i kerimede *"Yeryüzündekilere bir kötülük mi murat olundu, yoksa Rableri onlara bir hayır mı istedi."* denilerek murat olunan kötülüğün faili, yani o kötülüğü isteyen zikredilmemiş, fakat onlar için istenen iyilik, onların Rabbine nisbet edilmiştir.

81 İbrahim (as), kavmine gerçek İlahı, yani Rabbini fiilleriyle tavsif etmeye devam etmiş ve şöyle demiştir: Ben yok iken dünyada beni yaratıp hayat veren Rabbim olduğu gibi, vakti saati geldiği zaman bu hayatıma son verip öldürecek, sonra tekrer diriltecek olan da O'dur.

82 Kıyâmet günü, dünyada iken işlediğim günahları bağışlamasını umduğum da keza O'dur. Âl-i İmrân suresinin 135. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...Zaten günahları Allah'tan başka kim bağışlar..?"* Müslim (*Sahih,* I. 196) tarafından nakledilen bir hadiste de Aişe (r.ah.) şöyle demişti: "Ya Resulallah! İbn Cud'ân, cahiliyye devrinde hısımlara yardım eder, fakirleri doyururdu. Bunlar Ahiret'te ona fayda verir mi? dedim. Resulullah (sas.) ise, şu cevabı vermişti: "Bu ona fayda vermez. Çünkü o, hiçbir gün, Rabbim! Din gününde benim günahlarımı bağışla, dememiştir.".

رَبِّ هَبْ لِي حُكْمًا وَأَلْحِقْنِي بِالصَّالِحِينَ ﴿٨٣﴾ وَاجْعَلْ لِي لِسَانَ صِدْقٍ فِي الْآخِرِينَ ﴿٨٤﴾ وَاجْعَلْنِي مِنْ
وَرَثَةِ جَنَّةِ النَّعِيمِ ﴿٨٥﴾ وَاغْفِرْ لِأَبِي إِنَّهُ كَانَ مِنَ الضَّالِّينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ ﴿٨٧﴾ يَوْمَ لَا
يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾

[83] "Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat.".

[84] "Benden sonrakiler içinde, beni iyi dille anılanlardan eyle.".

[85] "Beni nimet cennetinin varislerinden kıl.".

[86] "Babamı da bağışla; o, şüphesiz sapıklardan biriydi.".

[87] "İnsanların yeniden diriltilecekleri gün beni rezil etme.".

[88] "Zira o gün, ne mal fayda verir; ne de oğullar.".

[89] "Meğer ki insan, Allah'a tertmiz bir kalp ile gelmiş olsun.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İbrahim'in (as), sorulan sorulara cevap vermekten aciz olan, hiçbir faydası ve hiçbir zararı da dokunmayan birtakım putları İlah edinen babasına ve kavmine karşı Rabbini medh-u senasını, O'nu yüceltişini, yaratılışından ölümüne kadar kendisine ve sair mahlukata ihsan ettiği hudutsuz nimetleri zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, onun Rabbine yönelttiği duayı açıklamıştır. İbrahim (as), bu duasında demiştir ki:

[83] "Rabbim! Bana hikmet ver ve beni iyiler arasına kat.".

[84] "Benden sonrakiler içinde, beni iyi dille anılanlardan eyle.".

[85] "Beni nimet cennetinin varislerinden kıl.".

[86] "Babamı da bağışla; o, şüphesiz sapıklardan biriydi.".

[87] "İnsanların yeniden diriltilecekleri gün beni rezil etme.".

[88] "Zira o gün, ne mal fayda verir; ne de oğullar.".

[89] "Meğer ki insan, Allah'a tertemiz bir kalp ile gelmiş olsun.".

83 İbrahim'in (as) Rabbine yönelttiği bu dua ve niyazı üzerinde durulacak olursa, onun, Rabbinden kendisi için bazı dileklerde bulunduğu açıkça görülecektir. Önce *"Rabbim! Bana hüküm ihsan et."* diyerek, Rabbinden, kalbini aydınlatması ve gerçekleri daha iyi görüp anlayabilmesi için ilim, anlayış ve bilgi niyaz etmiştir. İkinci dileği olarak *"Beni iyiler arasına kat."* demiş ve Rabbinin emir ve nehiylerine uyan, büyük olsun küçük olsun, her çeşit günahtan sakınan itaatkar kullarından biri olmasını ve hem dünyada v hem de Ahiret'te Allah'ın salih kulları arasında yer almasını dilemiştir.

84 İbrahim'in (as) Rabbinden üçüncü dileği, *"Benden sonrakiler içinde, beni iyi dille anılanlardan eyle."* diyerek, işlediği iyi ve güzel ameller sayesinde, gerek bu dünyada yaşadığı sürece gerekse ölümünden sonra arkadan gelecek nesiller içinde hayırla yadedilen kullarından biri olmasıdır.

85 İbrahim'in (as) dördüncü dileği, *"Beni nimet cennetinin varislerinden kıl."* diyerek cennet ehli arasında yer almasını ve cennetin hudutsuz nimetlerinden faydalanmayı istemesidir. Nitekim dünyada da yakınları tarafından kendilerine miras bırakılan çeşitli malların varisleri, o malları diledikleri gibi kullanarak onlardan faydalanırlar.

86 İbrahim (as), Rabbinden, yukarıda zikredilen dünya ve Ahiret saadetini kendi nefsi için diledikten sonra, beşinci dileğini babası için Rabbine yöneltmiş ve *"Her ne kadar sapıklardan olsa bile, babamı da bağışla."* diyerek babasının da bağışlanması için niyazda bulunmuştur. Zira babası Azer, kavmiyle birlikte birtakım putları İlah edinmiş ve onlara ibadet eden bir sapıktı. En'âm suresinin 74. ayetinde de açıklandığı üzere *"(Bir gün) İbrahim, babası Azer'e: "Birtakım putları İlah mı ediniyorsun? Ben, seni ve kavmini apaçık bir sapıklık içinde görüyorum." demişti."*. İbrahim (as) ile babası arasında cereyan eden bu konuşmaya Meryem suresinin 42-47. ayetlerinde daha geniş yer verilmiş, ayrıca İbrahim'in babasına olan mağfiret vaadi de burada zikredilmiştir. Allah Teâlâ bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Babasına bir gün şöyle demişti: "Ey babacığım! İşitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir faydası olmayan şeylere niçin ibadet ediyorsun? Ey babacığım! Şu bir gerçektir ki sana gelmeyen ilim bana geldi. Bu sebeple bana tabi ol ki seni doğru yola hidayet edeyim. Ey babacığım! Şeytana ibadet etme; zira şeytan, Rahmân'a asi olmuştur. Ey babacığım! Ben, Rahmân'dan gelecek bir azabın sana dokunmasından korkuyorum; bu takdirde (cehennemde de) şeytana dost olursun.". Babası ise, ona şöyle demişti: "Benim İlahlarımdan yüz mü çeviriyorsun, ey İbrahim? Eğer bundan vazgeçmezsen, seni muhakkak taşlarım. Benden ebediyyen uzaklaş.". İbrahim de demişti ki: "Sana selam olsun. Senin için Rabbimden mağfiret dileyeceğim. Zira O, bana çok lütufkar olmuştur.".*

Ancak İbrahim'in (as) babası için mağfiret dilemesi, onun Allah düşmanı bir sapık olduğu bilinmezden önce, İbarahim'in ona olan bir vaadi dolayısıyla idi. Nitekim bu husus, Tevbe suresinin 114. ayetinde de açıklanmış ve Allah Teâlâ, bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"İbrahim'in, babası için af ve mağfiret dilemesi, sadece, ona bunu vaadetmesindendir. Nitekim onun, Allah'ın bir düşmanı olduğu anlaşılınca, ondan uzaklaşmıştı. Zaten İbrahim çok içli idi; çok yumuşak idi.".*

87 İbrahim'in (as) altıncı dileği, Rabbine *"İnsanların yeniden diriltilecekleri gün beni rezil etme."* diyerek niyazda bulunması idi. Ancak İbrahim (as), *Halîlu'r-Rahman* olma vasfına nail olmuş günahsız bir Peygamber olmasına rağmen, kıyamet günü rezil ve rüsvay olma endişesine düşerek Rabbine *"İnsanların yeniden diriltilecekleri gün beni rezil etme."* diye niyazda bulunmasının sebebini anlamak oldukça güç görünmektedir. Bununla beraber Buhârî (*Sahih*, VI. 16) tarafından nakledilen bir hadis, bu güçlüğü giderecek ve böyle bir niyazda bulunmanın sebebini açıklayacak bir manaya sâhiptir. Bu hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "İbrahim (as), kıya-

met günü babasını, yüzü bulanık, karmakarışık bir halde görünce: Rabbim! Sen, kıyamet günü beni rezil etmeyeceğini bana vaadetmiştin, diyecek, Allah Teâlâ da ona: Şüphesiz ben, cenneti kafirlere haram kıldım, buyuracak". Nahl suresinin 27. ayeti de bunu teyit eder bir manada gelmiştir. Allah Teâlâ, bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"...Kendilerine ilim verilmiş olanlar, bu günkü rezilliğin ve kötülüğün kafirler üzerine olduğunu söyleyeceklerdir."*.

Hiç şüphe yoktur ki kafirler, kıyamet günü, küfürlerinin karşılığı olmak üzere en şiddetli azap ile cezalandırılacakları gibi, diğer yaratıkların önünde rezil ve rüsvay edilmekten de kurtulamayacaklardır. Nitekim Allah Teâlâ, biraz önce zikrettiğimiz Nahl suresinin 27. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Allah, kıyamet günü onları rezil edecek ve "Hani haklarında (müminlerle) münakaşa ettiğiniz ortaklarım nerede? diyecektir.."* Zira kafirler dünyada iken, var olan her şeyi hiç yoktan yaratan Allah'ı bırakarak kendi elleriyle taştan ve ağaçtan yonttukları putların kıyamet günü kendilerine şefaatçi olacaklarına inanmışlar ve onları kendilerine İlah edinerek Allah'a ortaklar kılmışlardı. İşte Allah Teâlâ, kıyamet günü onlara bu ortaklardan söz edecek ve onların kendilerini neden kurtarmaya gelmediklerini soracaktır. Bu ise, hiç şüphesiz, İlah edindikleri ve kıyamet günü kendilerine şefaatte bulunacaklarına inandıkları putların hiçbir işe yaramadığını açıkça gören kafirlerin rezil ve rüsvay olmaları için en büyük sebebi oluşturacaktır. Bu açıklamadan da iyice anlaşıldığı gibi, kıyamet günü rezil ve rüsvay olmak, sadece kafirler için hazırlanmış bir cezadır. Eğer yukarıda zikrettiğimiz Buhârî tarafından nakledilen hadisinde Hazreti Peygamber'in, "İbrahim (as), babasını, yüzü bulanık, karmakarışık bir halde görünce: "Rabbim! Sen, kıyamet günü beni rezil etmeyeceğini bana vaadetmiştin, diyecek." açıklaması da gözönünde bulundurulursa, İbrahim'in (as), kafir babası yüzünden nasıl böyle bir sıkıntı yaşadığı ve Rabbine bu sebepten dua ve niyazda bulunduğu anlaşılır. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

88 İbrahim (as), Rabbine, insanların yeniden diriltilecekleri kıyamet günü kendisini rezil ve rüsvay etmemesi için dua ve niyazda bulunduktan sonra, kendi lisanıyla bu günü tavsif etmiş ve şöyle demiştir: Zira insan, dünyada iken ne kadar çok mal sahibi olursa olsun, kafir olarak Ahiret'e göçmüş ise, kıyamet günü yeniden diriltildiğinde, onun malı onu Allah'ın azabından asla kurtarmaz. Hatta dağlar kadar altını fidye olarak dağıtmış olsa bile, yine bu azaptan kurtulamaz. Keza o insanın pek çok oğlu bulunsa bile, bunlardan da herhangi bir fayda göremez.

89 Meğer ki o insan, Allah'ın huzuruna, her türlü kötülükten ve pislikten arınmış, iman dolu bir kalple gelmiş olsun. Eğer o, böyle bir kalple gelecek olursa, onun, Allah'ın rızasını kazanması ve cennet nimetlerinden faydalanması için, dünyada iken pek çok mal mülk edinmesine ve evlat sahibi olmasına da gerek yoktur. İyi ve güzel bir akibet için, Allah'a olan imanı ve O'nun dinine hulus-ı kalp ile bağlanması, şirkten ve şirk ehlinden uzak durması, ona yeterlidir. Ayet-i kerimede yer alan kalb-i selimden murat, Allah'tan başka İlah olmadığına şehadet etmektir ki bu da sadece müminlere has bir haldir.

وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٩٠﴾ وَبُرِّزَتِ الْجَحِيمُ لِلْغَاوِينَ ﴿٩١﴾ وَقِيلَ لَهُمْ أَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَعْبُدُونَ ﴿٩٢﴾
مِنْ دُونِ اللَّهِ هَلْ يَنْصُرُونَكُمْ أَوْ يَنْتَصِرُونَ ﴿٩٣﴾ فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ ﴿٩٤﴾ وَجُنُودُ إِبْلِيسَ
أَجْمَعُونَ ﴿٩٥﴾ قَالُوا وَهُمْ فِيهَا يَخْتَصِمُونَ ﴿٩٦﴾ تَاللَّهِ إِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٩٧﴾ إِذْ نُسَوِّيكُمْ بِرَبِّ

الْعَالَمِينَ ﴿٩٨﴾ وَمَا أَضَلَّنَا إِلَّا الْمُجْرِمُونَ ﴿٩٩﴾ فَمَا لَنَا مِنْ شَافِعِينَ ﴿١٠٠﴾ وَلَا صَدِيقٍ حَمِيمٍ ﴿١٠١﴾ فَلَوْ
أَنَّ لَنَا كَرَّةً فَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٢﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً ۖ وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ
الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾

90 O gün cennet, Allah'tan korkanlara yaklaştırılır.

91 Cehennem de, hak yoldan sapanlara gösterilir.

92-93 Onlara: "Hani Allah'ı bırakıp da ibadet etmiş olduğunuz putlar nerede? Hiç size yardım ediyorlar mı, yahut kendilerine yardımları dokunuyor mu?" denir.

94-95 Onlar, hak yoldan sapmış azgınlar ve İblis'in askerleri, hepsi oraya yüzüstü atılırlar.

96 Orada putlarıyla çekişerek derler ki:

97 "Vallahi biz apaçık bir sapıklıkta idik.".

98 "Zira sizi, âlemlerin Rabbi ile eşit tutmuştuk.".

99 "Bizi o suçlulardan başkası saptırmamıştır.".

100 "Bizim şimdi hiçbir şefaatçimiz yok.".

101 "Candan bir dost da.".

102 "Keşke bizim dünyaya dönüşümüz olsaydı da, biz de müminlerden olsaydık.".

103 İşte bunda mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu, yine de inanmış değildi.

104 Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İbrahim'in (as) hulus-ı kalp ile yaptığı duayı zikrettikten ve bu duasını, insanların yeniden diriltilecekleri gün Rabbinin kendisini rezil etmemesi niyazıyla bitirdiğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kıyamet gününü ve bu günün sevap ve ikabını, müşriklerin kötü akibetlerini gördükten sonra büyük bir nedamet içinde iman ve itaat eden birer kul olmak için yeniden dünyaya dönme temennilerini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

90 O gün cennet, Allah'tan korkanlara yaklaştırılır.

91 Cehennem de, hak yoldan sapanlara gösterilir.

92-93 Onlara: "Hani Allah'ı bırakıp da ibadet etmiş olduğunuz putlar nerede? Hiç size yardım ediyorlar mı, yahut kendilerine yardımları dokunuyor mu?" denir.

94-95 Onlar, hak yoldan sapmış azgınlar ve İblis'in askerleri, hepsi oraya yüzüstü atılırlar.

96 Orada putlarıyla çekişerek derler ki:

97 "Vallahi biz apaçık bir sapıklıkta idik.".

98 "Zira sizi, âlemlerin Rabbi ile eşit tutmuştuk.".

99 "Bizi o suçlulardan başkası saptırmamıştır.".

100 "Bizim şimdi hiçbir şefaatçimiz yok.".

101 "Candan bir dost da.".

102 "Keşke bizim dünyaya dönüşümüz olsaydı da, biz de müminlerden olsaydık.".

103 İşte bunda mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu, yine de inanmış değildi.

[104] Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

90 Kıyâmet günü, Allah'tan korkan ve O'nun emir ve nehiylerine halisane itaat ederek salih kullarından olmaya hak kazanan müminlere cennet iyice yaklaştırılır; bu yakınlıkta onu ve içindekileri ayan beyan görürler; çok geçmeden de içine girerler. Çünkü bu, dünyada iken, Allah'ın salih kullarından oldukları takdirde kendilerine vadolunan en güzel akibettir ve onlar da bu güzel akibete ulaşmak için Rablerine tam bir iman ile itaat etmişler ve daima O'nun rızasını kazandıracak ameller işelemeye gayret göstermişlerdir. Allah Teâlâ, kıyamet günü müminlerin kavuşacakları bu mükafatı, Kaf suresinin 31-34. ayetlerinde de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Cennet, Allah'tan sakınanlara uzak düşmeyecek şekilde yaklaştırılır. İşte bu, Allah'a her yönelen, hududuna riayet eden, görmediği halde Rahmân'dan korkan ve ihlaslı bir kalple gelen sizlere vadolunan cennettir. Oraya selametle girin. Bu, ölümü olmayan ebedilik günüdür."*.

91 Dünyada iken Allah'a iman etmeyen, O'ndan korkmayan ve dolayısıyla O'nun emir ve nehiylerine kulak asmayan kafirler ise, kıyamet günü gelince, cehennem ateşini yakından görürler ve o ateşin içine daha atılmadan onun azabını üzerlerinde hissederler. Mülk suresinin 27. ayetinde açıklandığı gibi, *"O azabı yakın gördükleri zaman, inkâr edenlerin yüzleri kötüleşir ve onlara: "İşte sizin alay ederek istediğiniz azap.." denir."*. Keza Câsiye suresinin 34. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Onlara, "bugününüze kavuşmayı unuttuğunuz gibi, biz de sizi bugün unuttuk. Varacağınız yer ateştir; sizin için herhangi bir yardımcı da yoktur." denir."*.

92-93 Oysa onlar, dünyada iken Allah'ı bırakarak kendilerine hiçbir faydası da zararı da dokunmayacak olan taştan veya ağaçtan yontarak yaptıkları birtakım putları kendilerine İlah edinmişler ve onların kıyamet günü kendilerine şefaatçi olacaklarına inanarak onlara ibadet etmişlerdi. İşte kıyamet günü, kendilerini cehennem ateşinin karşısında görüp de onun azabını henüz içine atılmadan hissetmeye başladıkları zaman, onlara dünya hayatındaki bu halleri hatırlatılır ve denir ki: Hani siz, dünyada iken Allah'ı bırakıp da birtakım putları İlah edinmiştiniz. Görülüyor ki şimdi, bu cehennem ateşinin karşısında korkudan tir tir titreyip duruyorsunuz. Hani size yardım edeceklerine inandığınız o putlarınız nerede? Neden şimdi gelip de size yardım etmiyorlar ve sizi bu ateşin önünden uzaklaştırmıyorlar? Onların size herhangi bir yardımı dokunmasa bile, acaba onlar kendilerine yardım edebilecekler mi? Hayır; onların ne size ne de kendilerine hiçbir yardımı dokunmayacaktır. Gerek siz gerekse sizin İlahlarınız, hepiniz de cehennem için yakıttan başka bir şey değilsiniz. Bu husus, Enbiya suresinin 98. ayetinde de açıkça ifade edilmiş ve denilmiştir ki: *"(Ey kafirler!) Siz ve Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleriniz cehennem odunusunuz. Siz oraya mutlaka gireceksiniz."*.

94-95 Kafirlerin İlah edindikleri putlar önde olmak üzere, gerek onların peşinden gidenler gerekse İblis'in hizmetinde olanlar, dünyadaki yaşantıları ve hak yoldan sapmış olmaları dolayısıyla, birbiri arkasına, sonuncusuna varıncaya kadar cehenneme yüzüstü atılırlar. İlahlarının önde olmaları, onları İlah edinip de ibadet ettikleri putlarının cehenneme atılışlarını ve bu kötü hallerini görüp de dünyada ne derece büyük yanılgıya düştüklerini anlamaları içindir.

96 Nitekim putlarıyla birlikte cehenneme atılan kafirler, onları İlah edinip ibadet etmekle düştükleri bu yanılgıyı anlamakta güçlük çekmezler ve onlarla şiddetli bir çekişmeye girişerek derler ki:

97 Allah'a yemin ederiz ki biz, dünyada iken apaçık bir sapıklığa düşmüştük.

98 Sizi ve sizin gibi daha birçok mahlukatı kendimize İlah edinerek ibadet etmiş ve âlemlerin Rabbi olan Allah'a sizleri eş ve ortak kılmıştık. Allah'ın emir ve nehiylerini terketmiş, sizlerin emir ve nehiylerinize tabi olduğumuz gibi, sizlere karşı gelenlerin de en şiddetli düşmanı kesilmiştik.

99 Oysa bizi bu büyük yanılgıya düşürenler, dünyada iken körükörüne tabi olup peşlerinden gittiğimiz işte bu şeytanlar ve onların yolunda giden liderlerdir. Ahzâb suresinin 66-68. ayetlerinde de, onların pişmanlıklarından ve dünyada iken tabi oldukları liderler hakkındaki şikayetlerinden sözedilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Ateşte yüzlerinin çevrildiği o gün, "Keşke Allah'a itaat etseydik ve keşke Resule itaat etseydik." derler. Ve yine derler ki: "Rabbimiz! Biz, kendi liderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik; onlar da bizi doğru yoldan saptırdı. Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onlara büyük lanet et.".*

100 Dünyada iken İlah edindikleri putlarının, kıyamet günü Allah katında şefaatçi olacaklarına inanan müşrikler, kendilerinden önce İlahlarının cehenneme atıldıklarını görünce, yanılgılarının büyüklüğünü çok daha iyi anlarlar ve: Şimdi burada, bize şefaatte bulunacak hiç kimse yok;

101 Hatta bizim bu acınacak halimizle ilgilenecek ve bize yardımı dokunacak bir dostumuz bile yok. Oysa biz dünyada iken dostumuz olduklarını söyleyen ve bize kurtuluş vaadeden ne kadar çok kimse vardı. Gerçek şu ki bu kafirlerin dünyadaki dostları ve onlara hem şefaat hem de kurtuluş vaadedenler, insan kılığına girmiş şeytanlardan başkası değildi.

102 Onlar bu gerçeği, ancak kendilerini cehennem ateşinin içinde gördükleri zaman anlayabilmişler ve büyük bir pişmanlık içinde: Ah ne olurdu, dünyaya geri dönüşümüz olsaydı da, hiçbir eşi ve benzeri bulunmayan âlemlerin Rabbi Allah'a ve O'nun Peygamberler'ine iman etmiş olarak, daha önce işlediğimiz amellerin aksine, salih ameller işleyerek buraya gelseydik, derler. Ne var ki onların bu pişmanlıkları ve bu pişmanlık içinde söyledikleri sözler de yalandan ve aldatmacadan başka bir şey değildi. Eğer onlar dünyaya geri döndürülmüş olsalardı, yine küfürden başka bir şey işlemezlerdi. Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 28. ayetinde, onların kıyamet günü izhar ettikleri bu pişmanlığın mahiyetini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"(Onların bu pişmanlıkları) önceden gizlemiş oldukları şeyin, (kıyamet günü) açığa çıkması dolayısıyladır. Eğer (dünyaya) geri gönderilselerdi, men olundukları küfre tekrar dönerlerdi. Zira onlar, hiç şüphesiz, yalancıdırlar.".* Keza Mü'minûn suresinin 75. ayeti de, kafirlerin bu hallerini açık bir şekilde ortaya koymuştur. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onlara merhamet etsek ve sıkıntılarını gidersek bile, sürdürüp geldikleri azgınlıklarına yine devam edeceklerdir.".*

103 İşte, yukarıdan beri anlatılan İbrahim'in bu kıssasında, onun babası ve kavmiyle giriştiği münakaşada ve bu münakaşa sırasında getirdiği Allah'ın varlığını, birliğini ve hudutsuz kudretini ispat eden delillerle onlara üstün gelişinde, aklını kullanan ve düşünmesini bilen insanların alacakları apaçık dersler ve ibretler vardır. İşte bu dersler ve ibretler sayesindedir ki insan, gerçek manada inanır ve kabul eder ki Allah'tan başka İlah yoktur ve yalnız O'na ibadet edilir; keza O, âlemlerin Rabbidir ve O'ndan başka da Rab yoktur. Kıssadan öğrenilen diğer bir husus da İbrahim kavminin çoğunluğu, Allah'a ve Resulüne iman etmeyen insanlardan müteşekkildir. Bunda ise, getirdiği apaçık delillere ve mucizelere rağmen, kavmi tarafından yalanlanan ve davetinden yüz çevrilen son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.) için apaçık bir teselli manası vardır.

104 O halde şu gerçek bir defa daha ortaya çıkmış olmaktadır ki kavminin ve diğer bütün insanların hidayete ermeleri ve doğru yolu bulmaları için seni Peygamber olarak gönderen Rabbin, seni yalanlayan, senden ve senin davetinden yüz çeviren o kafirlerden intikam almaya elbette kadirdir. Bununla beraber eğer O, senden yüz çeviren kafirleri hemen helak etmiyor ve onları geciktiriyorsa, bu da O'nun kullarına karşı merhametinin çokluğundandır; zira asıl merhamet sahibi olan da O'dur.

كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٠٥﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ نُوحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٠٦﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٠٧﴾
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٠٨﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠٩﴾ فَاتَّقُوا
اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١١٠﴾ قَالُوا أَنُؤْمِنُ لَكَ وَاتَّبَعَكَ الْأَرْذَلُونَ ﴿١١١﴾ قَالَ وَمَا عِلْمِي بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١١٢﴾ إِنْ
حِسَابُهُمْ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّي لَوْ تَشْعُرُونَ ﴿١١٣﴾ وَمَا أَنَا بِطَارِدِ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٤﴾ إِنْ أَنَا إِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١١٥﴾ قَالُوا
لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا نُوحُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمَرْجُومِينَ ﴿١١٦﴾ قَالَ رَبِّ إِنَّ قَوْمِي كَذَّبُونِ ﴿١١٧﴾ فَافْتَحْ بَيْنِي وَبَيْنَهُمْ
فَتْحًا وَنَجِّنِي وَمَنْ مَعِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١١٨﴾ فَأَنْجَيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِي الْفُلْكِ الْمَشْحُونِ ﴿١١٩﴾ ثُمَّ أَغْرَقْنَا بَعْدُ
الْبَاقِينَ ﴿١٢٠﴾ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٢١﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٢٢﴾

105 Nuh'un kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı.

106 Kardeşleri Nûh, onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

107 "Ben, sizin için güvenilir bir Peygamber'im.".

108 "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

109 "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.".

110 "Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

111 Onlar da demişlerdi ki: "En rezil olanlar senin peşinden gidip dururken sana mı iman edeceğiz"?

112 Nuh da demişti ki: "Onların yaptıkları hakkında hiçbir bilgim yoktur.".

113 "Eğer anlarsanız, onların hesapları ancak Rabbime aittir.".

114 "Ben, müminleri kovacak değilim.".

115 "Ben, sadece apaçık bir uyarıcıyım.".

116 Onlar ise, demişlerdi ki: "Ey Nûh! Eğer buna son vermezsen, muhakkak taşlananlardan olacaksın.".

117 Nuh şöyle demişti: "Rabbim! Kavmim beni yalanlıyor.".

118 "Bu itibarla, benimle onlar arasında sen hüküm ver; beni ve benimle beraber olan müminleri kurtar.".

119 Bunun üzerine biz de onu ve onunla bir gemi dolusu beraber olanları kurtarmıştık.

120 Sonra geride kalanları ise, suda boğmuştuk.

121 İşte bunda, mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

122 Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, âlemlerin Rabbi olan Allah'a iman etmeyen kavmi tarafından yalanlanarak bazen mecnun, bazen de şair olarak itham edilen ve bu yüzden hem kendisini harap edecek derecede üzüntü duyan son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'i teselli etmek ve hem de insanlar için akıllarını kullanıp düşünmelerini sağlayacak bir ibret olmak üzere, önce Musa'nın Firavun'la, sonra da İbrahim'in kavimiyle olan kıssalarını zikrettikten ve Peygamberler'ini yalanlayan bu kavimlerin nasıl helak edildiklerini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber kıssalarını zikretmeye devam etmiş ve bunlardan, insanların Adem'den sonra ikinci babaları sayılan Nûh'un (as) kıssasını anlatmıştır. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

105 Nuh'un kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı.

106 Kardeşleri Nûh, onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

107 "Ben, sizin için güvenilir bir Peygamber' im.".

108 "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

109 "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir.".

110 "Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

111 Onlar da demişlerdi ki: "En rezil olanlar senin peşinden gidip dururken sana mı iman edeceğiz"?

112 Nuh da demişti ki: "Onların yaptıkları hakkında hiçbir bilgim yoktur.".

113 "Eğer anlarsanız, onların hesapları ancak Rabbime aittir.".

114 "Ben, müminleri kovacak değilim.".

115 "Ben, sadece apaçık bir uyarıcıyım.".

116 Onlar ise, demişlerdi ki: "Ey Nûh! Eğer buna son vermezsen, muhakkak taşlananlardan olacaksın.".

117 Nuh şöyle demişti: "Rabbim! Kavmim beni yalanlıyor.".

118 "Bu itibarla, benimle onlar arasında sen hüküm ver; beni ve benimle beraber olan müminleri kurtar.".

119 Bunun üzerine biz de onu ve onunla bir gemi dolusu beraber olanları kurtarmıştık.

120 Sonra geride kalanları ise, suda boğmuştuk.

121 İşte bunda, mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

122 Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

105 Bilindiği gibi Nûh (as), insanların yeryüzünde Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinmeleri ve onlara ibadet etmeleri üzerine, onları Rablerinın ikabına karşı uyarmak ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmek üzere gönderilen ilk Peygamber'dir. Kavmi arasında yaşadığı 950 sene boyunca bu görevi ifa etmeye çalışmış olmasına rağmen, kavmi onu yalanlamaya devam etmiş ve üzerinde bulunduğu şirk yolundan hiçbir dönüş yapmamıştır. Nûh'un kavmi tarafından yalanlanması, Allah Teâlâ katında bütün Peygamberler'in yalanlanması mesabesinde tutulmuş olması dolayısıyladir ki ayet-i kerimede, *"Nuh'un kavmi de Peygamberleri yalanladı."* denilmiştir. Kavmin Nûh'u yalanlaması, şüphesiz onun, Rabbi tarafından bir Peygamber olarak görevlendirilmesi ve bu göreve başlaması üzerine vukubulmuş bir hadisedir.

106 Zira Nûh, o kavim içerisinde büyüyüp gelişen ve bir bakıma o kavmi teşkil eden fertlerden her birinin kardeşi olan bir kimseydi. Rabbi tarafından bir Peygamber olarak görevlendirilince, o da onların bir kardeşi olarak bu göreve başlamış ve ilk iş olarak, Allah'ı bırakıp birtakım putları İlah edinmeleri ve onlara ibadet etmele-

ri sebebiyle onları, Allah'ın azabına karşı uyarmak olmuş ve: Siz, Allah'ı bırakıp da birtakım putlara ibadet ederken, hiç Allah'tan korkmaz ve bu küfrünüzle O'nun cezasından sakınmaz mısınız? demiştir. İşte Nûh'un bu uyarısından sonradır ki kavmi küfründe direnerek onu yalanlamış, o ise, kavminin bu yalanlamasına karşı kendisini iki özelliğiyle tavsif etmiştir.

107 Nûh'un kendisini tavsif ettiği bu iki özellikten birincisi, kendisinin, diğer insanlardan farklı olarak, Rabbi tarafından kavmine gönderilmiş güvenilir bir Peygamber oluşudur. Bu itibarla onun, yalanlanmasını gerektirecek hiçbir hali yoktur. Kavmine her neyi emreder, veya neden nehyederse, bu emir ve nehiylerin hepsi de Rabbi tarafından kendisine bildirilen emir ve nehiylerdir. İşte bu sebepledir ki Nûh, kavmine *"Ben sizin için güvenilir bir Peygamber'im."* demiştir.

108 Nûh, kendisini kavmine güvenilir bir Peygamber olarak tavsif ettikten sonra, onları, küfürlerinde direndikleri takdirde Allah'ın azabına karşı uyararak Allah'tan korkmalarını, O'nun tevhidi, ibadeti ve taatı hususundaki telkin ve tavsiyelerinde kendisine itaat etmelerini emretmiştir. Zira Allah'ın rızasını kazanmanın en iyi yolu, Nisa suresinin 80. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, O'nun Peygamberler'inin emir ve nehiylerine uymak, telkin ve tavsiyelerini eksiksiz uygulamaktır. Allah Teâlâ, Nisa suresinin bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Her kim Peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur."*.

109 Nuh'un, kavmi karşısında kendisini tavsif ettiği ikinci özelliği, Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamber olarak, Rabbinin emir ve nehiylerini kavmine tebliğ etmesine ve onları Allah'ın hak olan yoluna yöneltmek için onlara telkin ve tavsiyelerde bulunmasına karşılık, onlardan herhangi bir ücret talebinde bulunmamasıdır. Kısacası, Peygamberlik görevini, maddi bir menfaat veya herhangi bir ücret karşılığı değil, fakat Rabbinden kazanacağı bir sevap mukabili yapmasıdır. Bu sebepledir ki kavmine, ben, size yaptığım uyarılara karşılık, sizden herhangi bir ücret beklemiyorum. Yaptığım bu iş için Rabbim katında kazanacağım sevap, benim için yeterlidir ve maddi kazançtan çok daha değerlidir, demiş ve daha önceki sözünü teyit maksadıyla tekrarlamıştır:

110 *"Allah'tan korkun ve bana itaat edin."*.

111 Nûh'un uyarılarından usanan ve getirdiği deliller karşısında söyleyecek fazla bir şey bulamayan kavim, onu çirkin ve uydurma bir sıfatla kötüleyerek ondan kurtulmaya yönelmiş ve ona şöyle demişlerdir: Bizim sana inanmamız ve senin peşinden gelmemiz olacak bir iş değildir. Zira görüyoruz ki toplumumuz içinde sana inananlar ve senin peşinden gelenler, en fakir, en zayıf, en rezil ve en bayağı insanlardır. Senin yoldaşların böyle iken, biz nasıl olur da onlara katılır ve senin peşinden geliriz? Bu, olacak bir şey midir?

Kavmin ileri gelenleri tarafından ileri sürülen bu sözler, şunu açıkça gösteriyordu ki onlar, Nûh'a (as) inanan ve ona tabi olan müminleri, yaptıkları iş, meslek ve kazanç yönünden değerlendiriyorlar ve çoğunun fakir insanlar olmaları dolayısıyla onları, bayağı ve rezil kimseler olarak tavsif ediyorlardı. Allah Teâlâ, onların Nûh (as) ile ona tabi olanlar hakkındaki bu tür görüşlerini Hûd suresinin 27. ayetinde de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Kavminin inkâr eden ileri gelenleri ise, şöyle demişlerdi: "Biz, seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Keza sana, bizim en bayağı ve en düşüncesiz olanlarımızdan başkasının tabi olmadığını da görüyoruz. Ve yine sizin, bizim üzerimizde herhangi bir üstünlüğe sahip olduğunuzu düşünmüyoruz; aksine sizin yalancı olduğunuzu sanıyoruz."*.

Kavmi tarafından Nûh'a yöneltilen bu ve buna benzer sözler, küfürde direnen insanların çaresizlik içindeki çırpınışlarından başka bir şey değildi. Zira Nûh, kavminden sadece belirli bir topluluğa değil, fakat bütün insanlara Allah'ın hak olan yolunu göstermek üzere gönderilmiş bir Peygamber'di. Bu itibarla ona inanan insanların zenginliği veya fakirliği, bir meslek sahibi oluşu

veya olmayışı, kendisini hiç ilgilendirmezdi. O isterdi ki zengin olsun fakir olsun, yüksek tabakadan olsun aşağı tabakadan olsun, bütün insanlar, Allah yolunda kendisine tabi olsunlar; emir ve nehiylerine itaat etsinler. Bu sebeple onlara tekrar tekrar Allah'tan korkmalarını ve kendsine itaat etmelerini emretmişti.

112 Nitekim kavmi, onun bu emrine karşı gelip "Sana en fakir ve en bayağı insanlarımız tabi olup peşinden geliyorlar. Biz de onlar gibi senin peşine takılıp yine onlar gibi bayağı insanlar mı olalım?" dedikleri zaman Nûh da (as) aynı cevabı vermiş ve "Ben onların ne iş yaptıklarını ve ne ile meşgul olduklarını bilmem. Onların fakir veya zengin oluşları da beni ilgilendirmez. Benim için önemli olan husus, onların, benim söylediklerime uyup uymadıklarıdır. Çünkü ben her ne söylüyorsam, sadece Rabbimin bana söylenmesini emrettiği şeyleri söylüyorum.

113 Ben onlara Allah'ın hak olan yolunu gösterdikten sonra, onların bana itaat edip bu yoldan gitmelerini veya bana karşı gelip yollarını saptırmalarını sorgulamak benim görevim değildir. Eğer aklınızı kullanıp düşünecek olursanız, onların hesabı, sadece, onların takip edecekleri yolu ve işleyecekleri amelleri belirleyen Allah'a aittir. Kim Allah'ın hak olan yolundan gider ve sadece iyi ve güzel ameller işlerse, onu mükafatlandıracak olan Allah'tır. Kim de kötü ameller peşinde koşarsa, onu yine Allah cezalandırır.

114 Yoksa Allah'a iman ederek O'nun hak yolundan giden ve beni tasdik ederek emirlerime itaat eden müminleri ben elbette kovacak değilim.

115 Ben, sadece bir uyarıcı olarak gönderildim. İster fakir olsun ister zengin, ister mevki sahibi olsun ister basit, ister şerefli olsun ister şerefsiz, kim bana itaat eder ve beni tasdik ederek benim yolumdan giderse, o, bendendir, ben de ondanım. Kim bana karşı gelir ve beni yalanlarsa, benim ona karşı yapabileceğim şey, sadece Rabbimin kafirler için hazırladığı azabı haber vererek onu korkutmaktır. Küfrü dolayısıyla onu cezalandırmak ise, sadece Allah'a aittir.

116 Kavmin ileri gelenleri, Nûh'un (as) kendilerine yönelttiği bu uyarılardan vazgeçmediğini ve bunları ısrarla tekrarladığını görünce, onu tehdit ederek bundan vazgeçirmeyi düşünmüşler ve ona şöyle demişlerdir: Ey Nûh! Görüyoruz ki sen, bizi yolumuzdan çevirmeye çalışıyor ve bizim sana inanarak peşinden gelmemizi istiyorsun. Bunda da direniyorsun. Artık buna bir son ver ve bizi zorlamaktan vazgeç. Eğer yine de zorlamaya devam edecek olursan, seni taşa tutarak öldürürüz.

117 Kavminin küfür üzerindeki bu direnişinden ümitsizliğe düşen Nûh ise, onların kendisine hiçbir zaman inanmayacaklarını düşünerek Rabbine yönelmiş ve: Rabbim! Senin de çok iyi bildiğin gibi, kavmim, benim onları sana iman etmeye davetim hususunda beni yalanlıyor ve bundan sonra da yalanlamakta direnecekleri anlaşılıyor.

118 Bu itibarla benimle onlar arasında, hak yolda olanların lehine olacak adil bir hüküm ver ve bu hükmünle, beni ve benimle beraber olan müminleri bu zalim kavmin elinden kurtar, diye dua etmişti. Allah Teâlâ, Kamer suresinin 10. ayetinde de Nûh'un (as) bu duasına işaret etmiş ve *"Ben yenildim; yardım et." diye Rabbine dua etmişti."* buyurmuştur. Nûh'un, kavmi tarafından yalanlandığını açıklayarak Rabbinin yardımını dilemesi, şüphesiz O'na, kavminin kendisine karşı olan tutumunu bildirmek maksadına matuf değildi. Zira Allah Teâlâ, Nûh'a karşı kavmin tutumunun ne olacağını önceden zaten biliyordu. Nitekim Hûd suresinin 36. ayetinde bu husus açık bir şekilde ifade edilmiştir ve Allah Teâlâ bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Nuh'a şöyle vahyedilmişti: "Kavminden, şimdiye kadar iman edenlerden başkası artık iman etmeyecektir. Bu itibarla onların yapmış oldukları şeylerden dolayı üzülme."*. Nûh, duasında kavmi tarafından yalanlandığını söylerken maksadı, buna istinaden Rabbinin yardımını dilemekti.

119 Nitekim onun bu duası üzerine, Rabbi da, hem onu hem de onunla beraber olan bir gemi dolusu canlıyı suda boğulmaktan kurtarmıştı. Hûd suresinin 37 ve müteakip ayetlerinde de açıklandığı gibi, Allah Teâlâ'nın, nezareti altında bir gemi yapmasını Nûh'a vahyetmesi üzerine, Nûh, bu gemiyi yapmış ve kendisine iman edenlerle birlikte, her hayvandan erkek ve dişi olmak üzere ikişer çifti gemiye almış, kendisine inanmayıp yalanlayanları ise, dışarıda bırakmıştı. Nihayet gökten inen ve yerden kaynayan sularla yeryüzünde bir deniz oluşunca, gemi, içindekilerle birlikte dağlar gibi yükselen dalgalar üzerinde yüzmeye başlamış, böylece, müminler suda boğulmaktan kurtulmuşlardır.

120 Gemi dışında kalan kafirler ise, suda boğulup helak olmuşlar ve kendilerine bir uyarıcı olarak gönderilen Peygamberler'i Nûh'u yalanlamanın acı akibetine kavuşmuşlardır.

121 İşte, Nûh'a Allah'ın bir Peygamber'i olarak inanan, onu tasdik eden ve onun peşinden giden müminlerin kurtuluşunda, buna karşılık, Nûh'u yalanlayan ve uyarılarını bitirmemesi halinde taşlayarak öldürmekle tehdit eden kafirlerin suda boğularak helak edilişlerinde, ister mümin olsun ister kâfir olsun, aklını kullanıp düşünebilen insanlar için ders alacakları bir vaaz ve ibret vardı. Şu ders, hiçbir zaman unutulmamalıdır ki Peygamberler'le birlikte onlara inanan ve onların peşinden giden müminlerin kurtuluşu, buna karşılık, Peygamberler'i yalanlayanların ve onlardan yüz çevirenlerin helaki, Allah Teâlâ'nın, hiçbir surette değişmeyen bir sünneti veya kanunudur.

122 Zira O, emir ve nehiylerinde daima hâkim ve galip, bu emir ve nehiylere karşı gelenlerden intikam almaya kadir olduğu kadar, tövbe edip mağfiret dileyenlere karşı da son derece merhametlidir.

كَذَّبَتْ عَادٌ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٢٣﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ هُودٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٢٤﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ ﴿١٢٥﴾ فَاتَّقُوا
اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٢٦﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٢٧﴾ أَتَبْنُونَ بِكُلِّ
رِيعٍ آيَةً تَعْبَثُونَ ﴿١٢٨﴾ وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ ﴿١٢٩﴾ وَإِذَا بَطَشْتُمْ بَطَشْتُمْ جَبَّارِينَ ﴿١٣٠﴾
فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٣١﴾ وَاتَّقُوا الَّذِي أَمَدَّكُمْ بِمَا تَعْلَمُونَ ﴿١٣٢﴾ أَمَدَّكُمْ بِأَنْعَامٍ وَبَنِينَ ﴿١٣٣﴾
وَجَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٣٤﴾ إِنِّي أَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٣٥﴾ قَالُوا سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَوَعَظْتَ أَمْ لَمْ تَكُنْ
مِنَ الْوَاعِظِينَ ﴿١٣٦﴾ إِنْ هَٰذَا إِلَّا خُلُقُ الْأَوَّلِينَ ﴿١٣٧﴾ وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿١٣٨﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَهْلَكْنَاهُمْ
إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً وَمَا كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣٩﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٤٠﴾

123 Ad kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı.

124 Kardeşleri Hûd onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

125 "Ben sizin için güvenilir bir Peygamber'im.".

126 "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

127 "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum; benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.".

128 "Siz, her yüksek yere bir köşk yapıp abesle mi uğraşıyorsunuz"?

129 "Sanki dünyada ebedi kalacakmışsınız gibi binalar ediniyorsunuz.".

130 "Tuttuğunuz zaman zorbalar gibi tutuyorsunuz.".

131 "Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

132 "Bildiğiniz şeyleri sizin emrinize veren Allah'tan sakının.".

133 "Size nimetler ve oğullar vermiştir.".

134 "Bahçeler ve pınarlar vermiştir.".

135 "Ben, sizin hesabınıza o büyük günün azabından korkuyorum.".

136 Onlar da şöyle demişlerdi: "Öğüt versen de, öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir.".

137 "Bu, şüphesiz, evvelkilerin âdetlerinden başka bir şey değildir.".

138 "Biz azap edilecek değiliz.".

139 İşte Peygamber'i bu şekilde yalanlamışlardı. Biz de onları helak etmiştik. Bunda, mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

140 Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kendilerine, yine kendi içlerinden Peygamber olarak gönderilen Nûh (as) ile, onun bütün uyarılarına rağmen onu yine de yalanlayan, sonra da bu uyarılarından vazgeçmemesi halinde taşlayarak öldüreceklerini söyleyerek tehdit eden, fakat Peygamberler'inin Rabbinden yardım dilemesi üzerine küfürleri sebebiyle helak edilen Nûh kavminin kıssasını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, yine vaaz ve ibret olmak üzere, Hûd (as) ile, onun Peygamber olarak gönderildiği Ad kavmi arasındaki kıssayı anlatmıştır. Â'râf suresinin 69. ayetinde de açıklandığı üzere bu kavim, Nûh kavminden sonra gelen bir kavimdir. Bu ayetinde Allah Teâlâ, Hud'un (as) kavmine yaptığı hitabı şöyle haber vermiştir: *"Sizi uyarmak için kendi içinizden bir adam vasıtasıyla size Rabbinizden bir ihtarın gelmesine hayret mi ediyorsunuz? Nûh kavminden sonra Allah'ın sizi (yeryüzünün) hâkimleri kılışını, yaratılışta boy pos ve güç kuvvet yönünden size üstünlük verişini düşünün..."* Ad kavmi, Yemen'in Sıhr bölgesinde denize bakan ve Ahkâf denilen kumluk bir bölgede yaşıyordu. Müfessirlerin açıkladıklarına göre Ad, Nûh'un torunlarından olan Avs'ın oğlu idi. Avs, İrem'in, İrem de Sâm'ın oğludur. Sâm ise, Nûh'un oğlu idi. Halen üzerinde durduğumuz Şuarâ suresinin 128 ve 133. ayetlerinde de açıklandığı gibi, bu kavim, muhteşem saraylara, mallara, hayvan sürülerine, eşsiz bağ ve bahçelere sahip zengin bir kavimdi. Bu zenginlik ise, onları Allah'ın hak yolundan uzaklaştırmış, Ahiret'ini unutturarak azgın ve zalim bir kavim haline getirmişti. İşte Allah Teâlâ, onları uyarması ve hak olan yoluna davet etmesi için, kendi içlerinden Hud'u onlara Peygamber olarak göndermişti. Ne var ki her Peygamber gibi o da kavmi tarafından yalanlanmıştı. Bu konuda Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

123 Ad kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı.

124 Kardeşleri Hûd onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

125 "Ben sizin için güvenilir bir Peygamber'im.".

126 "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

127 "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum; benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.".

128 "Siz, her yüksek yere bir köşk yapıp abesle mi uğraşıyorsunuz"?

129 "Sanki dünyada ebedi kalacakmışsınız gibi binalar ediniyorsunuz.".

130 "Tuttuğunuz zaman zorbalar gibi tutuyorsunuz.".

131 "Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

132 "Bildiğiniz şeyleri sizin emrinize veren Allah'tan sakının.".

133 "Size nimetler ve oğullar vermiştir.".

134 "Bahçeler ve pınarlar vermiştir.".

135 "Ben, sizin hesabınıza o büyük günün azabından korkuyorum.".

136 Onlar da şöyle demişlerdi: "Öğüt versen de, öğüt verenlerden olmasan da bizim için birdir.".

137 "Bu, şüphesiz, evvelkilerin âdetlerinden başka bir şey değildir.".

138 "Biz azap edilecek değiliz.".

139 İşte Peygamber'i bu şekilde yalanlamışlardı. Biz de onları helak etmiştik. Bunda, mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

140 Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

123 Hud'un (as) kıssası da Nûh'un (as) kıssası gibi başlamıştır. Nûh kavmi, kendilerini uyarmak ve Allah'ın tevhidine davet etmek için gönderilen Nûh'u (as) yalanlamakla nasıl bütün Peygamberler'i yalanlamışsa, Ad kavmi de kendilerini uyarmak ve Allah'ın tevhidine davet etmek için gönderilen Hud'u (as) yalanlamakla bütün Peygamberler'i yalanlamıştır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Nûh'un (as) kıssasıyla ilgili ilk ayette olduğu gibi, bu ayette de Ad kavminin sadece Hud'u değil, fakat onun şahsında daha sonra gelecek bütün Peygamberler'i yalanladığını haber vermiştir.

124 Hud'un (as) kavmi tarafından yalanlanması üzerine, onun kavmine yönelttiği sözler ve uyarılar da Nûh'un (as) kavmine yönelttiği söz ve uyarıların aynıdır. Nitekim Hûd (as) kavmi trafından yalanlanınca, o da Nûh (as) gibi kavmine ilk uyarısını yapmış ve: Siz beni yalanlarken, Allah'tan ve O'nun azabından hiç korkmuyor musunuz? demiş, sonra da sözlerine şöyle devam etmiştir:

125 Ben, size Allah tarafından gönderilmiş güvenilir bir Peygamber'im.

126 Bu itibarla, Allah'tan korkun ve O'nun emir ve yasaklarına karşı gelmekten sakının. Benim size yönelttiğim emir ve yasaklarda da bana itaat edin.

127 Ben, sırf sizin iyiliğiniz için, hem dünya hem de Ahiret mutluluğuna erişmeniz için yaptığım hizmetlere karşılık sizden herhangi bir ücret veya mal mülk ve mevki istemiyorum. Benim ücretim, âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Bu dünyada O'nun bana verdiği Peygamberlik görevini hakkıyla yapıp emir ve yasaklarını kusursuz size tebliğ edebildiğim sürece, O'nun bana yazacağı sevap, benim için yeterlidir.

128 Şimdi siz, sırf gücünüzü, kuvvetinizi ve yüceliğinizi ispat edip övünmek için, her yüksek yere köşkler ve binalar mı inşa ediyorsunuz? Aslında siz, bu yaptıklarınızla boşuna uğraşıyorsunuz. Zira bunların ne dünyada ne de Ahiret'te size hiçbir faydası dokunmayacaktır.

129 Öyle anlaşılıyor ki siz, yaptığınız bu binaların, köşklerin ve kalelerin, yahut yer altındaki su mahzenlerinin sizi dünyada ebedî kılacağını zannediyor, yahut öyle umuyorsunuz. Fakat bunların hepsi de bir gün yokolup gidecektir. Siz de sizden öncekiler gibi bu dünyadan yokolup gitmeye mahkumsunuz. İbn Ebî Hâtim'in bir rivayetine göre, Ebu'd-Derdâ' (ra), Dimaşk'ta halkın, Ğûta denilen bölgede, yüksek binalar yapıp

ağaçlar diktiklerini görünce, mescitte: Ey Dimaşk halkı! diye hitap etmiş, cemaat etrafına toplanınca da, önce hamd-u senada bulunmuş, sonra da şöyle demiştir: "Siz hiç utanmıyor musunuz? Siz hiç utanmıyor musunuz? Oturmayacağınız binalar yapıp ulaşamayacağınız emeller besliyorsunuz. Sizden önce de toplayıp biriktiren, binalar yapıp sağlamlaştıran, ulaşamayacakları büyük emeller besleyen kavimler vardı. Fakat umutları gurur oldu; topladıkları helak oldu; yaptıkları binalar ise, kendilerine kabir oldu. Ad kavmi de Aden ile Umman arasındaki atlara ve binitlere sahip olmuştu. Şimdi bu kavmin mirasını benden iki dirheme kim satın alır"?

130 Keza siz, içinizi dolduran bu hırsla, başkalarının mallarını da zorla alıyor ve onlara zorbalıkla sahip oluyorsunuz.

131 İşte bütün bunlar, gerek gücünüzü ve kuvvetinizi göstermek için yaptığınız yüksek binalar gerek sizi ebedîleştirsin diye inşa ettiğiniz köşkler ve kaleler ve gerekse her şeye ve herkese hâkim olarak tek ve yegane kalmak için başvurduğunuz zorbalıklar, sizin, dünyaya olan aşırı derecedeki bağlılığınızı daha da artırmakta, buna karşılık Ahiretinizi ve Rabbinize olan görevlerinizi de size unutturmaktadır. Bu itibarla tuttuğunuz bu küfür yolunda Allah'ın azabından korkun ve O'nun emir ve nehiylerine uymak hususunda size gösterdiğim hak yolda bana itaat edin.

132 Bildiğiniz her şeyi sizin emrinize veren ve kullanıp onlardan dilediğiniz gibi faydalanmanızı sağlayan Allah'tan sakının.

133 Size, çeşit çeşit hayvanlardan rızıklar, soyunuzu devam ettirmeniz için oğullar veren de işte O Allah'tır.

134 Keza bağları, bahçeleri ve buralarda yetişen çeşit çeşit meyve ve sebzeleri, bağ ve bahçelerinizi sulamanız ve su ihtiyacınızı karşılamanız için pınarları ve ırmakları size ihsan eden da Allah'tır. İşte O'nun size olan bu hudutsuz ihsanına karşılık O'na karşı gelmekten sakının ve yalnız O'na ibadet edin.

135 Ne var ki ben, Allah'ın size gönderdiği Peygamberler'i yalanlamanız, onlara muhalefet ederek Allah'tan başka İlahlar edinmeniz ve bu İlahlara ibadet ederek küfür üzerinde direnmeniz sebebiyle, geleceğinden hiç şüphe edilmeyecek olan o büyük günün azabından sizin hesabınıza korkuyorum. Çünkü o gün mutlaka gelecek ve geldiği zaman da, Allah'a ve Peygamberler'ine karşı gelen kafirler, büyük pişmanlık içinde o günün azabından kurtulmak için Allah'tan başka hiçbir yardımcı bulamıyacaklar; ancak bu pişmanlıkları, onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır.

136 Hud'un (as) bu uyarısına rağmen kavmi, yine küfründe direnmiş ve ona şöyle demiştir: Sen bize öğüt versen de vermesen de, yahut bizi uyarsan da uyarmasan da, senin bu öğüt veya uyarılarının bizim nazarımızda hiçbir değeri yoktur. Çünkü biz, senin bu söylediklerinin doğru olduğuna inanmıyoruz ve hiçbirini ciddiye almıyoruz. Allah Teâlâ da Bakara suresinin 6. ayetinde, kafirlerin bu hallerini bahis konusu ederek şöyle buyurmuştur: *"Küfredenleri (başlarına gelecek tehlikeyi haber vererek) korkutsan da korkutmasan da (onlar için) birdir. (Onlar, yine de) inanmazlar."*. Aynı konuda, Hûd suresinin 53. ayetinde de ifade edildiği gibi, kavim, Hud'a (as) şunları da söylemiştir: *"...Biz, ne sözünden dolayı İlahlarımızı terkedecek ve ne de sana inanacak kimseler değiliz."*.

137 Çünkü senin bütün bu söylediklerin, daha önceki kavimlerin söyleyegeldikleri birtakım uydurma veya efsanelerden başka bir şey değildir. Müfessirlerin açıkladıklarına göre ayet-i kerimede geçen *huluk* kelimesinin farklı iki kıraatı vardır. Bazıları kelimeyi, *hâ* harfinin fethası, *lâm* harfinin de sükunu ile *halk* şeklinde okumuşlardır ki bu kıraata göre mana, örf, âdet demek olur ve ibare, evvelkilerin masal veya efsanelerinden başka bir şey değildir, manasına gelir. Nitekim Furkân suresinin 5. ayetinde açıklandığı gibi, müşrikler de Kur'an hakkında aynı sözü söylemişler ve *"...(Kur'an), başkasına yazdırıp (ezberle-*

mesi için) sabah akşam kendisine okunan evvelkilerin masallarıdır." demişlerdir. Keza Nahl suresinin 24. ayeti de müşriklerin bu konudaki inançlarını açıklar: *"Onlara "Rabbiniz ne indirdi?" denildiği zaman, "Evvelkilerin masalları." derler."*. Bazı kıraat imamları ise, *huluk* kelimesini, *hâ* ve *lâm* harflerinin zammesiyle okumuşlardır ki buna göre Hûd kavminin, kendi atalarının âdetleri olan dinlerini kasdettikleri anlaşılır ve ibare "Bu, evvelkilerin âdetlerinden veya dinlerinden başka bir şey değildir. Biz, atalarımızdan gördüğümüz ve öğrendiğimiz dine uyuyoruz." manasına gelir.

138 İşte bu manada kavim, din adına yaptıkları her şeyin kendilerine atalarından intikal ettiğini ve her şeyi onlardan aldıklarını ileri sürmüşler ve şöyle demişlerdir: Bizim üzerinde bulunduğumuz bu din, atalarımızdan aldığımız bir dindir. Biz, bu husuta onların yolunda gidiyoruz ve onlara tabi oluyoruz. Onlar nasıl yaşamışlarsa biz de öyle yaşıyoruz. Onların öldükleri gibi biz de öleceğiz. Öldükten sonra da tekrar dirilecek değiliz. Bu itibarla ne sevap vardır ne de ikap. Ne cennet ne de cehennem.. Kısacası biz, öldükten sonra, sizin iddia ettiğiniz gibi azap görecek de değiliz.

139 Böylece Hûd kavmi, hem Hud'u (as) hem de onun Rabbinden alıp kendilerine tebliğ ettiği dini yalanlamış ve bu küfründe direnerek Allah'a karşı gelmiştir. Allah da onların üzerine, yedi gece ve sekiz gün devam eden son derece acımasız, uğultulu bir fırtına göndererek onları helak etmiştir. Hâkka suresinin 5-8. ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"...Ad ise, son derece acımasız, uğultulu bir fırtına ile yok edilmişti. Allah, o fırtınayı onlara, hiç kesilmeksizin yedi gece sekiz gün musallat etmişti. Sen olsan, bu süre içinde onların sanki içi boş hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün. Şimdi sen, onlardan, orada kalmış hiçbir şey görüyor musun"*? Allah Teâlâ, Ad kavmini şiddetli bir azap ile helak etmiş olmakla beraber, Hud'u ve onunla birlikte iman edenleri ise, bu felaketten kurtarmıştır. Hûd suresinin 58. ayetinde bu hususu da açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Emrimiz gelince, Hud'u ve onunla birlikte iman edenleri, bizden bir rahmetle kurtarmıştık. Onları şiddetli bir azaptan korumuştuk."*.

İşte kavmin, kendilerini uyarmak için yine kendi içlerinden gönderilen Peygamberler'i Hud'u yalanlamalarında, sonra da bu yalanlamaları sebebiyle helak edilmelerinde, kendilerine Allah'ın risaleti ulaşmış bütün kavimler veya milletler için, muhakkak ki alınacak bir ibret veya bir ders vardır. Ne var ki ders almaları gereken bu milletler içerisinde yine de ders almayan ve inancı olmayan pek çok insan vardır ve bunlar, Allah'ın üzerlerine indirdiği çeşitli azap ile helak edilecekleri o büyük günü beklemeyi, kendileri için bir eğlence edinmişlerdir.

140 Oysa asıl galip olan ve küfrü kendilerine eğlence edinenlerden intikamını alacak olan, elbette Allah Teâlâ'dır. Hiç kimse küfrüyle gurulanarak Allah'ın intikamından kurtulabileceğini sanmasın. Ancak küfründen dönenler ve tövbe edip imana yönelenler müstesna.. Allah, hiç şüphesiz, mümin kulları için son derece merhametlidir; son derece bağışlayıcıdır.

كَذَّبَتْ ثَمُودُ الْمُرْسَلِينَ ﴿١٤١﴾ إِذْ قَالَ لَهُمْ أَخُوهُمْ صَالِحٌ أَلَا تَتَّقُونَ ﴿١٤٢﴾ إِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ أَمِينٌ
﴿١٤٣﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٤٤﴾ وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَىٰ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٤٥﴾
أَتُتْرَكُونَ فِي مَا هَاهُنَا آمِنِينَ ﴿١٤٦﴾ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿١٤٧﴾ وَزُرُوعٍ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴿١٤٨﴾ وَتَنْحِتُونَ مِنَ
الْجِبَالِ بُيُوتًا فَارِهِينَ ﴿١٤٩﴾ فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ ﴿١٥٠﴾ وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ ﴿١٥١﴾ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ

فِي الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿١٥٢﴾ قَالُٓوا اِنَّمَٓا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَ ﴿١٥٣﴾ مَٓا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا فَأْتِ بِاٰيَةٍ اِنْ
كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿١٥٤﴾ قَالَ هٰذِهٖ نَاقَةٌ لَهَا شِرْبٌ وَلَكُمْ شِرْبُ يَوْمٍ مَعْلُومٍ ﴿١٥٥﴾ وَلَا تَمَسُّوهَا بِسُٓوءٍ
فَيَأْخُذَكُمْ عَذَابُ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٥٦﴾ فَعَقَرُوهَا فَاَصْبَحُوا نَادِمِينَ ﴿١٥٧﴾ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً
وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٥٨﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٥٩﴾

141 Semud kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı.

142 Kardeşleri Salih, onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

143 "Ben, sizin için güvenilir bir Peygamber'im.".

144 "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

145 "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.".

146 "Siz burada güven içinde mi bırakılacaksınız"?

147 "Hem de bahçeler ve pınarlar içinde.".

148 "Ekinler ve tomurcukları yumuşak hurmalıklar arasında.".

149 "Dağlarda neşe içinde evler de yontuyorsunuz".

150 "O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

151 "Aşırı gidenlerin emrine itaat etmeyin.".

152 Onlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, fakat ıslah etmiyorlar.".

153 Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin.".

154 "Bizim gibi bir insandan başkası da değilsin. Eğer doğruyu söyleyenlerden isen, bir mucize getir.".

155 Salih de şöyle demişti: "İşte şu, bir devedir; onun belli bir gün su içme hakkı vardır; sizin de bir gün su içme hakkınız var.".

156 "Sakın ona bir kötülük etmeyin. Aksi halde sizi, o büyük günün azabı yakalar.".

157 Buna rağmen onlar deveyi kesmişler, sonra da pişman olmuşlardı.

158 Çünkü azap onları yakalayıvermişti. İşte bunda, mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

159 Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hud'un (as) Ad kavmiyle olan kıssasını zikrettikten sonra, Peygamber kıssalarını zikretmeye devam etmiş ve bu ayetlerinde de, Salih'in (as) Semud kavmiyle olan kıssasını anlatmıştır. Semud kavmi de Ad kavmi gibi Arap asıllı idi ve Medine yolu üzerinde, Vâdi'l-Kurâ ile Şam arasındaki Hicr şehrinde oturuyorlardı. Kureyş, ticaret maksadıyla Şam'a yaptıkları yolculuklarda bu bölgeden geçtiği gibi, Hazreti Peygamber'in de Şam seferinde buradan geçtiği, Tebük'e ulaştıktan sonra hazırlanmak üzere tekrar Medine'ye döndüğü rivayet

edilmiştir. Bu konuda gelen haberlerden öğrenildiğine göre, Hazreti Peygamber, bu bölgeden geçerken, ashabını Hicr şehrine girmekten, suyunu içmekten ve bu su ile hamur yoğurmaktan menetmiştir. Bu konuda daha geniş bilgi, Â'râf suresinin 73. ayetiyle ilgili tefsirimizde verilmiştir.

Salih de (as) Semud kavmine Peygamber olarak gönderilince, o da diğer Peygamberler gibi kavmini, kendisinden başka İlah olmayan ve benzeri bulunmayan Allah'ın ibadetine ve Peygamber olarak Rabbinden tebliğ ettiği emir ve nehiylerde kendisine itaate davet etmiş; ancak kavmi onu yalanlamış ve ona karşı çıkmış, küfür üzerindeki bu direnişi yüzünden, her asi kavim gibi, o da şiddetli bir zelzeleyle helak olmuştur. Salih'in (as) kavmiyle olan bu kıssasında Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

141 Semud kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı.

142 Kardeşleri Salih, onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

143 "Ben, sizin için güvenilir bir Peygamber' im.".

144 "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

145 "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.".

146 "Siz burada güven içinde mi bırakılacaksınız"?

147 "Hem de bahçeler ve pınarlar içinde.".

148 "Ekinler ve tomurcukları yumuşak hurmalıklar arasında.".

149 "Dağlarda neşe içinde evler de yontuyorsunuz.".

150 "O halde Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

151 "Aşırı gidenlerin emrine itaat etmeyin.".

152 Onlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyor, fakat ıslah etmiyorlar.".

153 Onlar ise, şöyle demişlerdi: "Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin.".

154 "Bizim gibi bir insandan başkası da değilsin. Eğer doğruyu söyleyenlerden isen, bir mucize getir.".

155 Salih de şöyle demişti: "İşte şu, bir devedir; onun belli bir gün su içme hakkı vardır; sizin de bir gün su içme hakkınız var.".

156 "Sakın ona bir kötülük etmeyin. Aksi halde sizi, o büyük günün azabı yakalar.".

157 Buna rağmen onlar deveyi kesmişler, sonra da pişman olmuşlardı.

158 Çünkü azap onları yakalayıvermişti. İşte bunda, mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

159 Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

141 Daha önce zikredilen Nûh ve Hûd (a.hima.s.) kıssalarındaki ibareler, bu ve daha sonraki ayet-i kerimelerde de aynen tekrar edilmiştir. Gerek Nûh kavmi olsun gerekse Hûd kavmi olsun, kendilerine gönderilen ve Allah'ın varlığına, birliğine ve ibadetine davet eden Peygamberler'i nasıl yalanlamışlarsa, Semud kavmi de kendilerine Peygamber olarak gönderilen Salih'i (as) ve onun şahsında diğer bütün Peygamberler'i aynı şekilde yalanlamış ve onun bu davetine karşı çıkmıştır.

142 Kavmin, Peygamberler'ini yalanlaması ve küfür üzerinde direnmesi karşısında, kendi içlerinden olan ve kardeşleri sayılan Salih de (as) kavmini uyarmış ve onlara şöyle demiştir: Sizi Allah'ın hak olan yoluna davet eden bir Peygamber'i yalanlarken ve dolayısıyla Allah'a karşı gelirken, hiç Allah'tan ve O'nun azabından korkmuyor musunuz?

143 Oysa ben, Allah tarafından seçilen, sizi uyarmak ve O'nun hak olan yoluna davet etmek için görevlendirilen güvenilir bir Peygamber'im.

144 Bu itibarla, Allah'tan ve O'nun kafirler için hazırladığı şiddetli azaptan korkarak küfür üzerindeki direnişinizden vazgeçin ve sizi uyarmak ve Allah'ın hak olan yoluna girmenizi sağlamak için size verdiğim emir ve nehiylerde bana uyun. Allah'a, O'nun varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine inanın.

145 Ben bu işi yaparken, yani Peygamberlik görevi olarak sizi uyarıp doğru yola davet ederken, sizden bir karşılık beklemiyor, herhangi bir ücret, mal, mülk veya yüksek bir mevki istemiyorum. Benim ücretim, görevimi hakkıyla yapabildiğim takdirde, beni bu işle görevlendiren Allah'a aittir. Görevimi kusursuz yaptığım sürece, Rabbimin bana yazacağı sevap, benim için yeterlidir.

146 Salih (as), küfründe direnen kavmine ilk uyarılarını yaptıktan ve onları Allah'ın azabıyla tehdit ettikten sonra, küfür üzerinde direnmenin ne derece ahmakça bir davranış olduğunu anlatabilmek için Allah'ın onlara ihsan ettiği hudutsuz nimetlerini hatırlatmış ve şöyle demiştir: Siz, bu nimetlerle güven içinde yaşayıp dururken, küfür üzerinde direnmeniz halinde, bu yaşantınızın devam edeceğini mi sanıyorsunuz?

Filhakika Semud, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği bol ve çeşitli nimetlerle refah içinde yaşayan bir kavimdi. Ancak bu hayat, onları, gururlu ve kibirli kılıp dünyaya daha çok bağlarken, kendilerine, Allah'a şükretmelerini unutturmuş ve bu bollukta ebediyyen yaşayacakları inancını telkin etmişti. İşte şimdi Salih (as), onlara dünyanın ebedi olmadığını ve bolluk içinde geçen bu hayatın mutlaka sona ereceğini anlatmaya çalışıyordu. Bunları anlatırken de, sahip oldukları zenginliği hatırlatarak şöyle diyordu:

147 Şu yaşantınıza bir bakın; hem de bahçeler ve pınarlar içinde...

148 Ekinler ve olgunlaşmış hurma tanecikleri-nin meydana getirdiği salkımlarla dolu hurma ağaçları arasında yaşıyor ve gününüzü gün ediyorsunuz.

149 Bu bolluğun size sağladığı neşe ile, dağlarda evler yontuyorsunuz.

150 İşte bütün bu nimetleri size ihsan eden Allah'ı bırakıp da hiçbir faydası olmayan birtakım putları İlah edinmeniz, sonra da onlara ibadet etmeniz olacak şey midir? Siz hiç aklınızı kullanıp düşünmez misiniz? Düşünün ve size dünyada bol bol rızık veren ve güven içinde yaşamanızı sağlayan Allah'a, O'nun varlığına birliğine ve hudutsuz kudretine iman edin. O'ndan başka İlah yoktur ve dolayısıyla yalnız O'na ibadet edin. O'nu terkettiğiniz ve başka İlahlar edindiğiniz takdirde, O'nun üzerinize indireceği azabından da korkun. Bütün bunları size, Allah'ın beni görevlendirdiği bir Peygamber olarak söylüyorum;

151 Bu itibarla bana itaat edin ve sakın sizi küfre ve şirke davet ederek Allah'ın hak yolundan uzaklaştırmak isteyenlerin sözlerine kanıp onların peşine düşmeyin.

152 Zira onlar, daha çok kavmin reisleri ve ileri gelenleri olup, yeryüzünde bozgunculuk yapıyor ve insanları doğru yoldan saptırıp uçuruma sevkediyorlar; fakat hiçbir zaman iyiye, doğruya ve güzele yönlendirmiyorlardı. Neml suresinin 49. ayetinde, yeryüzünde bozgunculuk yapan, fakat ıslah etmeyen bu kişilerin, dokuz kişi olduğu zikredilmiştir ki Allah Teâlâ bu kimseler hakkında şöyle buyurmuştur: *"Şehirde dokuz kişi vardı ki yeryüzünde bozgunculuk ediyor, fakat ıslah etmiyorlardı."*. Semud kabilesinden çok az bir kimse, Salih'e (as) inanmış ve doğru yola, Allah'ın hak olan yoluna girmiş olsa bile, büyük çoğunluk, bu dokuz kişinin tesiri altında ve onların yolunda idi. Bu itibarla Salih (as), kavminin bu dokuz kişinin şerrinden kurtulmalarını ve kendisine itaat etmelerini istemişti.

153 Ne var ki onun bu uyarıları hiçbir fayda sağlamamış ve ona: Öyle zannediyoruz ki sen, birtakım sihirbazların tesiri altında kalmış ve aklını kullanamaz hale gelmiş kişilerden birisin, diyerek onu büyülenmiş bir kişi olarak tavsif et-

mişler, sonra da onun Peygamber olarak gelişini reddetmek maksadıyla şöyle demişlerdir:

154 Sonra sen, Peygamber olduğunu ileri sürüyor ve bizim atalarımızdan görüp tuttuğumuz yolu terketmemizi istiyorsun. Sen kimsin ki biz sana uyacak ve senin peşinden geleceğiz? Oysa sen de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsin. Kamer suresinin 24-25. ayetlerinde de, Semud kavminin onun hakkında şöyle konuştukları haber verilmiştir: *"İçimizden tek bir insana mı uyacağız? Bu takdirde biz, mutlaka bir sapıklık ve delilik içinde oluruz. Vahiy, içimizden ona mı gönderilecek? Hayır; o, yalancı küstahın biridir."*.

Daha sonra kavmin adamları, ona, eğer gerçekten doğruyu söyleyenlerden biri isen, bize bir mucize getir de görelim ve senin bizden farklı bir kimse olduğunu anlayalım, diyerek Salih'in (as) Rabbi katından bir mucize getirmesini teklif etmişler ve bazı müfessirlerin açıkladıklarına göre, bir kayaya işaret ederek, işte şu kayadan, şu ve şu niteliklere sahip, on aylık gebe bir deve çıkarmasını istemişlerdir.

155 Kavmin bu teklifi üzerine, doğruluğunun bir delili olarak istedikleri deveyi onlara göstermiş ve şöyle demiştir: İşte şu, bir devedir. Suyu, aranızda nöbetleşe içeceksiniz: Bir gün suya o gidip içecek, bir gün de siz gidip içeceksiniz. Â'râf suresinin 73. ayetinde de, Salih'in (as) kavmine şöyle dediği haber verilmiştir: *"...Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Bu, size bir mucize olmak üzere, Allah'ın devesidir. Onu, Allah'ın arzında kendi başına yiyip içmeye bırakın..."*

156 Salih (as), kavmine, Rabbinin bir mucizesi olarak deveyi gösterdikten sonra ona, nasıl davranmaları gerektiğini de açıklamış ve şöyle demiştir: Sakın o deveye bir kötülük etmeyin. Onu kendi halinde bırakın, yeyip içsin. Eğer ona bir kötülük edecek olursanız, o büyük günün azabı sizi yakalar ve helak olursunuz.

157 Kavim, Salih'in (as) bu uyarılarını bir süre dikkate almış ve devenin sütünden de faydalanmak için onu kendi başına kırlarda dolaşmaya terketmiş olsa bile, çok geçmeden yine de onu boğazlayıp öldürmekte gecikmemiştir. Ancak aradan üç gün geçmişti ki yaptıkları bu işin başlarına ne büyük bir felaket getireceğini anlamakta da güçlük çekmemişler ve büyük bir pişmanlık içine düşmüşlerdir. Zira Hûd suresinin 65. ayetinde de açıklandığı üzere, kavmin deveyi boğazlaması üzerine Salih (as) onlara: *"...Yurdunuzda üç gün daha (dünya nimetlerinden) faydalanın. Bu, yalanlanmıyacak bir sözdür."* demiş ve onlara üç günlük bir süreyi işaret etmişti. İşte bu üç günlük sürenin tamamlanmasından sonra, muhtemelen zuhur eden bazı alametler, Salih'in haber verdiği azabın gelmekte olduğunu onlara göstermiş ve onlar da büyük bir korku içinde, o pişmanlığı hissetmişlerdir.

158 Çünkü çok geçmeden Allah'ın azabı üzerlerine inmiş ve deveyi boğazlamaktan duydukları büyük pişmanlığın ve içlerini dolduran şiddetli korkunun sebebini, bütün açıklığıyla orataya koymuştur. Filhakika Allah Teâlâ, başka bir ayetinde, biraz önce zikrettiğimiz Hûd suresinin 65. ayetini takiben kavmin üzerine gelen azabı da açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Nitekim emrimiz gelince, Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri, kendi katımızdan bir rahmetle o günün azabından kurtarmıştık. Rabbin, asıl kuvvetli ve galip olan, işte O'dur. (Küfür işleyip) zulmedenleri ise, şiddetli bir yıldırım sesi yakalamış ve yerlerinde yüzüstü çökekalmışlardı."*.

İşte, Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinen ve onlara ibadet eden Semud kavminin, hem kendilerini uyarmak hem de kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmek için yine kendi içlerinden Peygamber olarak gönderilen kardeşleri Salih'i (as) yalanlamalarında ve kendilerine bir mucize olarak Rabbi katından getirdiği deveyi boğazlamalarında, kısacası yukarıdan beri anlatılan Salih'in (as) kavmiyle olan bu kıssasında, aklını kullanıp düşünebilen insanlar için hem bir ibret hem de alınması gereken bir ders vardır. Öyle bir kavim ki kendileri-

ne gönderilen Peygamber'e iman etmedikleri gibi onu yalanlamış, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği pek çok mal ve mülk ile gururlanmış, sonra Peygamberler'inden istedikleri bir mucizeyi veya deveyi boğazlayarak öldürmüş, bütün bunların karşılığı olarak da çok azı müstesna, Allah'ın üzerlerine indirdiği bir azap ile helak olmuştur. Helak olmaktan kurtulanın çok az olması ise, büyük çoğunluğunun küfründe direnmesindendi.

159 Hiç şüphe yoktur ki Allah, kendisini inkâr edenlerden intikam alırken, tövbe edip imana yönelenler için de son derece merhametlidir.

كَذَّبَتْ قَوْمُ لُوطِ ِۨالْمُرْسَلِينَ ۚ﴿١٦٠﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ اَخُوهُمْ لُوطٌ اَلَا تَتَّقُونَ ۚ﴿١٦١﴾ اِنِّي لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌ ۙ﴿١٦٢﴾
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِ ۚ﴿١٦٣﴾ وَمَا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَ ۖ﴿١٦٤﴾ اَتَأْتُونَ
الذُّكْرَانَ مِنَ الْعَالَمِينَ ۙ﴿١٦٥﴾ وَتَذَرُونَ مَا خَلَقَ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِنْ اَزْوَاجِكُمْ ۜ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ عَادُونَ ﴿١٦٦﴾
قَالُوا لَئِنْ لَمْ تَنْتَهِ يَا لُوطُ لَتَكُونَنَّ مِنَ الْمُخْرَجِينَ ﴿١٦٧﴾ قَالَ اِنِّي لِعَمَلِكُمْ مِنَ الْقَالِينَ ۖ﴿١٦٨﴾ رَبِّ نَجِّنِي وَاَهْلِي
مِمَّا يَعْمَلُونَ ﴿١٦٩﴾ فَنَجَّيْنَاهُ وَاَهْلَهُ اَجْمَعِينَ ۙ﴿١٧٠﴾ اِلَّا عَجُوزًا فِي الْغَابِرِينَ ۚ﴿١٧١﴾ ثُمَّ دَمَّرْنَا الْاٰخَرِينَ ۚ﴿١٧٢﴾
وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا ۚ فَسَاۤءَ مَطَرُ الْمُنْذَرِينَ ۚ﴿١٧٣﴾ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَةً ۖ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٧٤﴾
وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ۧ﴿١٧٥﴾

160 Lut kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı.

161 Kardeşleri Lut, onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

162 "Ben sizin için güvenilir bir Peygamber'im.".

163 "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

164 "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.".

165-166 "Rabbinizin sizin için yarattığı zevcelerinizi bırakıp, âlemlerin içinde erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Hayır, siz haddi aşan bir kavimsiniz.".

167 Onlar ise şöyle demişlerdi: "Ey Lut! Eğer buna son vermezsen, mutlaka sürülenlerden olacaksın.".

168 Lut da demişti ki: yaptığınıza çok kızanlardanım.".

169 "Rabbim! Beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar.".

170-171 Bundan sonradır ki geride kalan yaşlı bir kadın dışında, onu ve ailesini hep kurtarmıştık.

172 Sonra, diğerlerini ise, helak etmiştik.

173 Üzerlerine şiddetli bir yağmur yağdırmıştık. Uyarılmış olanların yağmuru da ne kötüdür.

174 İşte bunda mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

175 Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, aklını kullanıp düşünebilen insanlar için vaaz ve ibret olmak üzere Salih'in (as), kavmi Semud ile olan kıssasını zikrettikten sonra, bu ayetlerinde, Lut'un (as), Sedum halkıyla olan kıssasını anlatmıştır. Â'râf suresinin Lut (as) ile ilgili ayetlerinin tefsirine başlarken de açıkladığımız gibi, Lut, İbrahim'in (as) kardeşi oğlu olup Lut İbn Hârân İbn Âzer nesebiyle tanınmıştır. *"Bir gün İbrahim, babası Azer'e şöyle demişti..."* ibaresiyle başlayan En'âm suresinin 64. ayetinden de anlaşıldığı gibi, İbrahim'in (as) babası Azer, Lut'un (as) dedesi, babası Hârân da İbrahim'in (as) kardeşi idi. Lut, amcası İbrahim (as) ile birlikte iman etmiş ve babası Hârân'ın ölümünden sonra da muhtelif yolculuklarında amcasının yanından ayrılmamıştı. Son Mısır yolcuğundan dönüşlerinde Filistin'e yerleşmişlerse de, raiyyeleri arasında çıkan bazı anlaşmazlıklar sebebiyle Lut, Ürdün tarafına geçmiş ve orada Sedum şehrine yerleşmişti. Ne var ki Sedum halkı, eşi görülmemiş derecede kötü bir ahlaka ve çirkin bir seciyeye sahiptiler. Günah işlemekten hiç çekinmiyorlar, işledikleri günaha son vermeyi de düşünmüyorlardı. Kadınları bırakarak erkeklerle münasebette bulunmak gibi o zamana kadar Ademoğulları arasında hiç işlenmemiş olan en çirkin fuhşun mucidi olarak da şöhret kazanmışlardı. Keza ticaret kervanlarını vurup mallarını gasbediyorlar, halkın arasında ve gözleri önünde haya ve iffetten yoksun her türlü habaisi işliyorlardı. Nitekim Allah Teâlâ'nın, Ankebût suresinin 28-29. ayetlerinde de açıkladığı gibi, Lut, bir gün onlara: *"Siz, âlemden hiç kimsenin sizden önce yapmadığı fuhşu yapıyorsunuz: Erkeklere yanaşıyor, yol kesiyor ve toplantılarınızda kötü şeyler yapıyorsunuz, değil mi"*? demişti. Ancak kavmi, Lut'un uyarılarına hiç aldırış etmiyor, hatta daha da ileri giderek onu ülkesinden sürmekle tehdit ediyordu.

Lut, kavminin, sözlerine kulak vermediklerini ve kendisine itaat etmediklerini görünce, onları Allah'ın üzerlerine gelecek azabıyla ve çok kötü sonuçlanacak bir akibetle korkutmuş (Kamer suresi, 36) ise de, onlar, bu tehditleri hafife almışlar, aksine kötü ve çirkin davranışlarını daha da artırmışlardır. Bunun üzerine çaresiz kalan Lut, *"Rabbim! Beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar."* (Şuarâ, 169) ; *"Rabbim! Bozgunculuk yapan bu kavme karşı bana yardım et."* (Ankebût suresi, 30) diyerek Rabbine yalvarmış ve bu müfsit kavme karşı O'ndan yardım istemiştir.

Lut'un bu yardım isteğine icabet eden Rabbi, ahalisi zalim olan bu şehre, hakettikleri cezayı vermek üzere meleklerini göndermiştir. Ancak melekler, Lut'a gitmeden önce İbrahim'in (as) evine uğramışlar ve orada bir süre konaklamışlardır. İbrahim (as) ise, onların, Allah'ın elçileri olduklarından habersiz, gelip geçen bazı yolcular olduklarını düşünerek onların istirahatlarını sağlamaya ve bir müsafire yapılması gereken izaz ve ikramda kusur etmemeye çalışmıştır. Ne var ki elçilerin kendilerine ikram edilen yiyeceklere el uzatmadıklarını görünce, önce şaşırmış, sonra da içinde bir korku hissetmiştir. Bunun üzerine elçiler onu teselli etmişler ve *"Korkma; biz Lut kavmine gönderildik."* (Hud suresi, 70) demişler, bu arada hizmet için ayakta duran İbrahim'in karısına da, önce İshak, ardından da Yakup adında iki oğul müjdesi vermişlerdir. İşte bunun üzerinedir ki kadın: *"Vay başıma gelenlere! Ben kocakarı, kocam da yaşlı bir adam olduğu halde çocuk mu doğuracağım? Bu, gerçekten şaşılacak bir şey."* (Hud suresi, 72) demiştir.

Allah'ın elçileri İbrahim'in (as) yanından ayrıldıktan sonra güzel yüzlü gençler suretinde Sedum şehrine gelmişlerdir. Bazı rivayetlerden öğrenildiğine göre, şehrin girişinde ailesine su götüren genç bir kızla karşılaşmışlar ve ona misafir olarak kalacakları bir ev sormuşlardır. Bu genç kız, Lut'un kızı idi ve meleklere "Ben dönünceye kadar yerinizden ayrılmayın." diyerek hemen babasına koşmuştu. Zira genç kız, kavmin bu gençlerden haberdar olup onlara bir kötülük etmelerinden korkuyordu. Bu sebeple babasına gel-

miş ve ona, şehre gelen gençlerden haber vermiştir. Lut, yabancıları, şehir halkının haberi olmadan eve getirmişse de onun iyi niyetli olmayan karısı, şehir halkına, Lut'un evindeki misafirleri haber vermekte gecikmemiştir. Bunun üzerine halk, gözü dönmüş bir halde Lut'un evine gelerek gençleri kendilerine teslim etmesini istemişlerdir. Ancak Lut onlara şöyle demiştir: *"Ey kavmim! İşte bunlar kızlarım. (Evlenmek istiyorsanız) onlar sizin için daha temizdir; Allah'tan korkun. Beni müsafirlerimin içinde küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında hiçbir adam yok mu"?* (Hud suresi, 78). Gençleri almadan gitmeye niyetli görünmeyen Sedum halkı ise, Lut'un bu sözlerine karşı şu cevabı vermişlerdir: *"Bizim, kızlarınız üzerinde hiçbir hakkımızın olmadığını çok iyi biliyorsun. Ayrıca bizim ne istediğimizi de iyi bildiğine hiç şüphe yok."*. Lut, halkın bu ısrarlı direnişi karşısında, onlara karşı koyacak bir gücü, yahut sığınacak bir kalesi bulunmasını temenni etmişti ki müsafirleri, kendilerinin kim olduklarını açıklamışlar ve onu, içinde bulunduğu üzüntülü halden kurtarmak için şöyle teselli etmişlerdir: *"Ey Lut! Biz, Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana aslâ ilişemeyeceklerdir. Gecenin bir vaktinde ailenle birlikte çık. Karın dışında, içinizden hiçbiri geriye dönüp bakmasın. Zira kavminin başına gelecek olan (azap), onun da başına gelecektir. Onlara vaadedilen (azap) sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi"?* (Hud suresi, 81). İşte bundan sonradır ki Allah'ın emri gelince, bu azgın kavmin üzerine gökten taşlaşmış çamur yağmış ve bulundukları yerin altını üstüne getirmiştir. Allah Teâlâ, Sedum halkının üzerine gelen bu azap ile ilgili olarak, Â'râf suresinin 83-84. ayetlerinde, *"Bunun üzerine biz de, geride kalanlardan olan karısı dışında, hem Lut'u hem de ehlini kurtarmıştık. Üzerlerine öyle bir (taş) yağmuru yağdırmıştık ki mücrimlerin akibetinin nasıl olduğunu bir gör."*; Hûd suresinin 82-83. ayetlerinde, *"Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirmiş, üzerine birbiri arkasından taşlaşmış çamur yağdırmıştık. Rabbin katında işaretlenmiş (taşlardı bunlar). (Bu hadisenin cereyan ettiği yer ise, bugünkü Mekkeli) zalimlerden hiç de uzak değildi."*; Şuarâ suresinin 170-173. ayetlerinde de *"Bundan sonradır ki geride kalan yaşlı bir kadın dışında, onu ve ailesini hep kurtarmıştık. Sonra diğerlerini ise, helak etmiştik. Üzerlerine şiddetli bir (taş) yağmur yağdırmıştık. Uyarılmış olanların yağmuru da ne kötüdür."* buyurmuştur ki bu da Sedum halkı gibi ahlak yönünden çökmüş isyankar milletlerin ibret almaları ve Allah'ın yoluna girmeleri için anlatılan Lut kıssasıdır. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

160 Lut kavmi de Peygamberler'i yalanlamıştı.

161 Kardeşleri Lut, onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

162 "Ben sizin için güvenilir bir Peygamber'im.".

163 "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

164 "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.".

165-166 "Rabbinizin sizin için yarattığı zevcelerinizi bırakıp, âlemlerin içinde erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Hayır, siz haddi aşan bir kavimsiniz.".

167 Onlar ise şöyle demişlerdi: "Ey Lut! Eğer buna son vermezsen, mutlaka sürülenlerden olacaksın.".

168 Lut da demişti ki: yaptığınıza çok kızanlardanım.".

169 "Rabbim! Beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar.".

170-171 Bundan sonradır ki geride kalan yaşlı bir kadın dışında, onu ve ailesini hep kurtarmıştık.

172 Sonra, diğerlerini ise, helak etmiştik.

173 Üzerlerine şiddetli bir yağmur yağdırmış-

tık. Uyarılmış olanların yağmuru da ne kötüdür.

[174] İşte bunda mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

[175] Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

160 Lut kavmi de, daha önce gelip geçmiş kavimler gibi, kendilerine Peygamber olarak gönderilen Lut'u yalanlamıştı. Bilinen bir gerçektir ki bir Peygamber'i yalanlayan bir kavim, bütün Peygamberler'i yalanlamış olur. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, daha önce zikredilen Peygamber kıssalarında, kendilerine gönderilen Peygamber'i yalanlayan kavimlerden sözederken, o kavimlerin sadece kendi Peygamberler'ini değil, fakat bütün Peygamberler'i yalanladıklarına delalet etmek üzere cemi sigasıyle *"...Peygamberler'i yalanladılar."* buyurmuştur.

161 Lut (as) ise, kavminin kendisini yalanlaması ve küfür üzerinde direnmesi üzerine, onları uyarmış ve: Siz, Allah'ın size bir uyarıcı olarak gönderdiği Peygamber'i yalanlarken, Allah'a karşı geldiğinizin ve O'na inanmadığınızı açıkça ortaya koyduğunuzun farkında değil misiniz? Siz bu davranışınızla, Allah'ın üzerinize indireceği, indirdiği zaman da sizi helak edeceği şiddetli bir azaptan hiç korkmuyor musunuz?

162 Oysa ben, Allah'a ve O'nun Peygamber'ine iman etmeniz için sizi uyarmak ve Allah'ın hak olan yoluna davet ederek yalnız O'na ibadet etmenizi sağlamak için size Allah tarafından gönderilmiş güvenilir bir Peygamber'im.

163 Bu itibarla sizi bir defa daha uyarıyor ve aklınızı başınıza almanızı istiyorum: Allah'tan ve Allah'ın azabından korkun ve O'nun emrettiklerini yapın; nehyettiklerinden de uzak durun. Siz helak olmuş birçok kavim gibi, Allah size her neyi yapmanızı emretmişse, o emrini yapmamakta, neyden sizi nehyetmişse, o nehyini yapmak için de direniyor ve aranızda adeta yarışıyorsunuz. Bu alışkanlığınızı terkedin ve yalnız Allah'ın emrettiklerini yapıp nehyettiklerinden de sakının. Allah'ın bir Peygamber'i olarak bana uyun; size Allah katından getirdiğim bütün emir ve nehiylerde bana itaat edin ve yalnız Allah'a ibadet edin. Özellikle erkekleri eş görüp onlarla birleşmek gibi çok çirkin olan bu ahlaktan da temizlenin ve eşlerinizi yalnız kadınlar arasından seçerek onlarla evlenip yuva kurun.

164 Ben, size yaptığım bu uyarılara karşılık sizden herhangi bir ücret veya mal mülk, yahut yüksek bir mevki beklemiyorum. Benim ücretim, görevimi tam olarak yapabildiğim sürece, Rabbimin bana yazacağı sevaptır. Hem dünyada hem de Ahiret'te bu bana yeter.

165 - 166 Lut (as), kavminin kadınlarla evlenmeyi terkederek erkeklerle fuhuş yapması sebebiyle onları bir defa daha uyarmış ve onlara şöyle demiştir: Siz, Allah'ın sizin için eş olarak yarattığı kadınları terkedip, insanlar arasında erkeklerle mi fuhuş yapmak istiyorsunuz? Siz bu halinizle iyice sapıtmış ve doğru yoldan çıkmış bir kavimsiniz.

167 Kavmi ise, Lut'un bu uyarıları karşısında iyice sıkıldığını açıklamaktan çekinmemiş ve ona şöyle demiştir: Ey Lut! Bu uyarılarınla sen artık çok olmaya başladın ve bizi iyice sıktın. Artık buna bir son ver. Eğer sen buna son vermeyecek olursan, bu işi biz yapacağız ve seni ülkemizden sürüp çıkaracağız. Â'râf suresinin 81. ayetinde Lut'un kavmine *"Siz, kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yaklaşıyorsunuz. Belli ki siz haddi aşan bir kavimsiniz."* demesi üzerine, bunu takip eden ayette kavmin Lut'a verdiği cevap açıklanmış ve şöyle denilmiştir: *"(Buna karşılık) kavminin cevabı, "Lut ve taraftarlarını, ülkenizden çıkarın; zira onlar, (bizim fiillerimize iştirak etmeyen ve fazlaca) temizlenen insanlardır." demekten başkası olmamıştı."*.

168 Lut ise, onların ahlak dışı bu davranışlarından hiç hoşnut olmadığını bir defa daha açıklamış ve insanlar arasında, başka hoşnut olmayanların da bulunduğuna delalet eden bir ifade ile: Siz beni ülkemden sürmekle tehdit etseniz de

etmeseniz de ben, sizin bu yaptıklarınızı tasvip edecek değilim; aksine ben, bu çirkin davranışınıza en çok kızanlardan biriyim, demiştir.

169 Daha sonra Rabbine yönelmiş ve: Rabbim! Kavmimin işlediği bu büyük günahın ukubetinden beni ve ailemi kurtar, diye dua ve niyazda bulunmuştur.

170-171 Bundan sonradır ki Allah Teâlâ, Lut'un (as) bu duasını kabul ederek onu ve yaşlı bir kadın dışında, ailesinden ona iman eden herkesi kurtarmış;

172 Diğerlerini ise, gökten inen bir yağmurla helak etmiştir. Ailesi içinde, diğerleriyle birlikte helak olan yaşlı kadın, Lut kıssasının başında yaptığımız açıklamada da zikri geçen Lut'un (as) karısı idi. Bu kadın, hem inançsız hem de kötü niyetli bir kadın idi. İbrahim'in (as) evine uğradıktan sonra, genç ve yakışıklı erkekler kılığına girerek Lut'un (as) evine gelen Allah elçilerini kavme haber vererek onların evin önünde toplanmalarına ve bu elçileri ahlak dışı davranışları için Lut'tan (as) istemelerine sebep olmuştu. İşte Lut (as) ile ona inananlar, Allah'ın azabından kurtulurken, aralarında bu kadının da yer aldığı kavmin bütün kafirleri helak olmuştur. Nitekim Hûd suresinin 81. ayetinde, Lut'u (as) ziyaret eden Allah elçilerinin, kavminin şerrinden korkuya kapılan Lut'u teselli etmek ve korkusunu gidermek için ona, bu kadından da söz ederek ksfir kavimle birlikte onun da helak edileceğini haber vermişler ve şöyle demişlerdir: *"Ey Lut ! Biz, Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ilişemeyeceklerdir. Gecenin bir vaktinde ailenle birlikte çık. Karın dışında, içinizden hiçbiri geriye dönüp bakmasın. Zira kavminin başına gelecek olan (azap), onun da başına gelecektir. Onlara vaadedilen (azap) sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi."*.

173 Kavmin helaki, Allah Teâlâ'nın üzerlerine şiddetli bir yağmur yağdırmasıyla olmuştur. Ancak bu yağmur, gökyüzünü kaplayan simsiyah bulutların yeryüzüne indirdiği sulardan oluşan ve kuruyup çatlamış olan topraklara can veren bir rahmet değil; fakat kuruyup taşlaşmış bir çamur yağmuru idi. Yahut başka bir ifadeyle, kendisine isabet eden kimseyi yere mıhlayan taşlardan ibaretti. Nitekim Allah Teâlâ, Hûd suresinin 82-83. ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirmiş, üzerine birbiri arkasından taşlaşmış çamur yağdırmıştık.Rabbin katında işaretlenmiş (taşlardı bunlar. Bu hadisenin cereyan ettiği yer ise, bugünkü Mekkeli) zalimlerden hiç de uzak değildi."*. Hıcr suresinin 74. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Şehrin altını üstüne getirmiş ve üzerlerine çamurdan sertleşmiş taşlar yağdırmıştık."*. Uyarılmış olmalarına rağmen yine de iman etmiyenlerin üzerlerine indirilen bu yağmur ne kötüdür.

174 İşte, daha önce zikredilen Peygamber kıssalarında olduğu gibi, Lut'un (as) kavmiyle olan bu kıssasında da, aklını kullanıp düşünebilen insanlar için hem bir ibret hem de alınması gereken bir ders vardır. Şu husus iyice anlaşılmış olmalıdır ki kim Allah'ın emir ve yasaklarını hiçe sayarak O'na karşı gelir ve dünya nimetlerinin kulu ve kölesi olursa, bu gibi kimselerin akibeti, Allah'ın takdir edeceği şiddetli cezalardan biriyle helak olmaktır. Pek çok kimse, bu gerçeği bilmiş olmasına rağmen, neden yine de Allah'a inanmamakta ve O'na karşı gelmekte direnirler, bunu anlamak gerçekten zordur.

175 Oysa her zaman ve her şeye karşı daima galip olan ve düşmanlarından intikam alan Allah'tır; hiç kimse küfrüne rağmen O'nun intikamından yakasını kurtarabileceğini sanmamalıdır. Ancak tövbe edip imana yönelenler müstesna. Allah, bu gibiler için de son derece merhametlidir.

كَذَّبَ اَصْحٰبُ لْـَٔيْكَةِ الْمُرْسَلِينَۚ ﴿١٧٦﴾ اِذْ قَالَ لَهُمْ شُعَيْبٌ اَلَا تَتَّقُونَۚ ﴿١٧٧﴾ اِنِّى لَكُمْ رَسُولٌ اَمِينٌۙ ﴿١٧٨﴾
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَطِيعُونِۚ ﴿١٧٩﴾ وَمَٓا اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍۚ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلٰى رَبِّ الْعَالَمِينَۚ ﴿١٨٠﴾ اَوْفُوا
الْكَيْلَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ الْمُخْسِرِينَۚ ﴿١٨١﴾ وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِۚ ﴿١٨٢﴾ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ
اَشْيَٓاءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَۚ ﴿١٨٣﴾ وَاتَّقُوا الَّذِى خَلَقَكُمْ وَالْجِبِلَّةَ الْاَوَّلِينَۜ ﴿١٨٤﴾ قَالُٓوا
اِنَّمَٓا اَنْتَ مِنَ الْمُسَحَّرِينَۙ ﴿١٨٥﴾ وَمَٓا اَنْتَ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا وَاِنْ نَظُنُّكَ لَمِنَ الْكَاذِبِينَۚ ﴿١٨٦﴾ فَاَسْقِطْ
عَلَيْنَا كِسَفًا مِنَ السَّمَٓاءِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَۜ ﴿١٨٧﴾ قَالَ رَبِّىٓ اَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٨٨﴾ فَكَذَّبُوهُ
فَاَخَذَهُمْ عَذَابُ يَوْمِ الظُّلَّةِۜ اِنَّهُ كَانَ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿١٨٩﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةًۜ وَمَا كَانَ اَكْثَرُهُمْ مُؤْمِنِينَ
﴿١٩٠﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿١٩١﴾

176 Eyke halkı da Peygamberler'i yalanlamıştı.

177 Şuayb onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

178 "Ben sizin için güvenilir bir Peygamber'im.".

179 "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

180 "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.".

181 "Ölçüyü tam yapın ve eksik tartanlardan olmayın.".

182 "Doğru terazi ile tartın.".

183 "İnsanların hakkını eksiltmeyin; yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın.".

184 "Sizi ve daha evvelki nesilleri yaratan Allah'tan korkun.".

185 Onlar ise şöyle demişlerdi: "Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin.".

186 "Sen bizim gibi sadece bir insansın ve seni yalancılardan sanıyoruz.".

187 "Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, üzerimize gökten bir parça düşür.".

188 Şuayb da demişti ki: "Rabbim, yaptıklarınızı daha iyi bilir.".

189 İşte onu böyle yalanlamışlar ve bu yüzden de bulutlu bir günün azabı onları yakalayıvermişti. O, büyük bir günün azabı idi.

190 İşte bunda mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

191 Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

Â'râf suresinin Şuayb (as) ile ilgili 85 ve daha sonraki ayetlerin tefsirine girerken de açıkladığımız gibi, Allah Teâlâ, Nûh, Hud, Salih ve Lut'tan sonra da, beşinci olarak Şuayb ile, onun Peygamber olarak gönderildiği Medyen halkının kıssasını zikretmiştir. Bazı müfessirlere göre Medyen, Ürdün'ün güney doğusunda, Hicaz yolu üzerindeki Ma'ân bölgesinde yaşayan ve Medyen İbn İbrahim (as) sülalesinden gelen bir Arap kavminin adıdır. Şuayb ise, İbn Mîkîl İbn Yeşcûr İbn Medyen'dir. Diğer bazı müfessirler ise, Medyen'in bir belde adı olduğunu ve halkına da bu beldeye nisbetle Medyen halkı denildiğini ileri sürmüşlerdir.

Medyen halkı, Allah'a inanmıyor, sık ağaçlardan oluşan ve koruluğun yetiştiği bataklık manasına gelen Eyke'ye ibadet ederek O'na şirk koşuyorlardı. Bu itibarla Kur'an-ı Kerim'in Şuarâ suresinde (ay. 176), Sâd suresinde (ay. 13) ve Kaf suresinde (ay. 14) bu kavmin *Ashâbu'l-Eyke* (Eyke Ehli) adıyla da zikredildiği ve kendilerine gönderilen Peygamber'i yalanlayarak azaba müstehak oldukları açıklanır. Ancak Eyke halkı ile Medyen halkının aynı halk olup olmadığı hususunda açık ve kesin bir bilgi mevcut değildir. Zira bazı haberlere göre Eyke halkı, Medyen halkından ayrı olup Medyen'e doğru deniz kenarında bol ağaç bitiren bir bataklık halkıdır ve Şuayb onlara da Peygamber olarak gönderilmişse de onlardan değildir. Nitekim Şuayb adının Eyke halkı ile ilgili olarak zikredildiği ayetlerde Şuayb'tan *ahûhum Şuayb* (kardeşleri Şuayb) şeklinde bahsedilmemiş, fakat sadece Şuayb denilmiştir. Buna rağmen Medyen halkından bahsedilirken *"Medyen kavmine de kardeşleri Şuayb'ı göndermiştik."* denilmiştir. Yukarıda da açıkladığımız gibi Şuayb, Medyen'in torunlarındandır.

Müşrik Medyen halkının en belirgin özelliklerinden biri, ticaret hayatında, ölçüyü ve tartıyı eksik tutarak birbirlerini kandırmak ve bu yolla zenginliklerini artırmaktı. Bu sebepledir ki Şuayb da (as) kavmini tevhide davet ederek onlara yalnız Allah'a ibadet etmelerini emrettikten sonra, ölçüde ve tartıda hile yaparak başkalarının hakkına tecavüz etmekten onları menetmiştir. Zira ölçü ve tartılarında hileye başvuranlar, birgün mutlaka hüsrana uğrayacaklar ve dünyada hileyle kazandıklarının kat kat fazlasını ceza olarak ödemek zorunda kalacaklardır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Mutaffifîn suresinin 1-6. ayetlerinde, bunlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"İnsanlardan ölçüyle bir şey aldıkları zaman tam alan, fakat onlara ölçüyle, yahut tartıyla verdikleri zaman da ölçüyü ve tartıyı eksilten o hilekarların vay haline! Bunlar, âlemlerin Rabbi huzurunda duracakları o büyük gün için yeniden dirilecekleri ni sanmıyorlar mı"*? İşte Medyen halkına Peygamber olarak gönderilen Şuayb'ın başlıca görevi, onları şirki terkedip kendisinden başka İlah olmayan Allah'a iman ederek O'nun ibadetine davet etmek, sonra da, içlerini dolduran mal mülk hırsıyla fazla kazanmak için ölçüyü ve tartıyı eksik yapmaktan vazgeçirmek ve onlara iman yolunu daha kolay açmak olmuştur. İşte bu manada Allah Teâlâ Şuayb'ın Eyke halkına Peygamber olarak gönderilişini açıklarken, daha önce gönderilen Peygamberler'in kavimlerine yönelttikleri aynı sözleri burada da tekrar etmiş ve buyurmuştur ki:

[176] Eyke halkı da Peygamberler'i yalanlamıştı.

[177] Şuayb onlara demişti ki: "Hiç Allah'tan korkmuyor musunuz"?

[178] "Ben sizin için güvenilir bir Peygamber'im.".

[179] "Bu itibarla Allah'tan korkun ve bana itaat edin.".

[180] "Bu işe karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, ancak âlemlerin Rabbi Allah'a aittir.".

[181] "Ölçüyü tam yapın ve eksik tartanlardan olmayın.".

[182] "Doğru terazi ile tartın.".

[183] "İnsanların hakkını eksiltmeyin; yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın.".

[184] "Sizi ve daha evvelki nesilleri yaratan Allah'tan korkun.".

[185] Onlar ise şöyle demişlerdi: "Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin.".

[186] "Sen bizim gibi sadece bir insansın ve seni yalancılardan sanıyoruz.".

[187] "Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, üzerimize gökten bir parça düşür.".

[188] Şuayb da demişti ki: "Rabbim, yaptıklarınızı daha iyi bilir.".

[189] İşte onu böyle yalanlamışlar ve bu yüzden de bulutlu bir günün azabı onları yakalayıvermişti. O, büyük bir günün azabı idi.

[190] İşte bunda mutlaka bir ibret vardır; fakat onların çoğu yine de inanmış değillerdir.

[191] Şüphesiz Rabbin, işte asıl galip olan, asıl merhamet eden O'dur.

176 Eyke halkı da daha önceki kavimler gibi kendilerine Peygamber olarak gönderilen Şuayb'ı yalanlamış ve onun Peygamberliğini kabul etmemişti. Oysa Şuayb'ın görevi de, daha önce gönderilen Peygamberler gibi, Allah'ı terkederek başka İlahlar edinen ve onlara ibadet eden bu halkı uyarmak ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet ile, onları bazı kötü alışkanlıklarından uzaklaştırmak ve sadece imana yönelmelerini sağlamaktı.

177 İşte bu maksatla onlara şöyle demişti: Siz, Allah'ı terkedip başka İlahlara ibadet ederken, yahut malınızı mülkünüzü daha çok artırmak için eksik tartıp insanların haklarını gasbederken, Allah'tan ve O'nun üzerinize indireceği azabından hiç korkmuyor musunuz?

178 Oysa ben, sizi uyarmak ve O'nun dosdoğru yolunu göstermek için Allah'ın size gönderdiği güvenilir bir Peygamber'im. Size uymanız için emir ve nehiy olarak söylediğim her şey, Rabbimin size tebliğ etmem içim bana bildirdiklerinden başka bir şey değildir.

179 Bu itibarla Allah'ı bırakarak birtakım mahlukatı İlah edinmekten ve onlara ibadet etmekten uzak durun ve yalnız Allah'a ibadet edin. Allah'tan ve O'nun azabından korkarak emir ve nehiylerine karşı gelmekten sakının. Allah'ın sizi uyarmak için görevlendirdiği bir Peygamber olarak bana da itaat edin.

180 Ben, yaptığım bu işe karşılık sizden herhangi bir ücret veya mal mülk ve makam istemiyorum. Benim ücretim, bu işi hakkıyla yapabildiğim sürece, Rabbimin bana yazacağı sevaptır. Hem dünyada hem de Ahiret'te bu kazanç bana yeter.

181 Sizin dikkat etmeniz gereken diğer bir husus da ölçü ve tartılarınızda dikkatli davranmak ve sizden mal alanlara, birtakım hileli yollara başvurarak eksik ölçü ve tartılarla mal satmamaktır. Ölçülerinizi tam yapın ve eksik tartmayın. Aksi halde, başkalarının malını eksiltmiş ve hırsızlık etmiş olursunuz.

Allah Teâlâ, ölçü ve tartılarda hile yapanlara tahsis edilen Mutaffifîn suresinde bu hilekarları şiddetle tehdit etmiş, 1-6. ayetlerinde bunlar hakkında şöyle buyurmuştur: *"İnsanlardan ölçüyle bir şey aldıkları zaman tam alan, fakat onlara ölçüyle yahut tartıyla verdikleri zaman da ölçüyü ve tartıyı eksilten o hilekarların vay haline! Bunlar, âlemlerin Rabbi huzurunda duracakları o büyük gün için yeniden dirileceklerini sanmıyorlar mı."*.

182 Şuayb (as), kavmini uyardıktan ve onları eksik ölçü ve tartılarla mal vermekten menettikten sonra, eksik tartılara sebep olan hileli terazi kullanmalarını da menetmiş ve mallarını doğru tartan terazilerle tartmalarını emretmiştir.

183 Zira hileli terazilerle malları eksik tartmak, insanların mallarını eksiltmek ve onlardan birşeyler çalmak demektir. Bu ise, Allah'ın azabından korkmayı gerektiren davranışlardan biridir. Daha sonra Şuayb (as), kavmini diğer bazı kötü davranışlardan da menetmiştir ki bunlar,

yol kesmek, baskınlar düzenlemek, ekinleri tahrip etmek gibi birtakım davranışlardır ki bunlar da yeryüzünde fesat çıkarmak ve bozgunculuk yapmak demektir.

184 Şuayb (as), kavmini bazı kötü amelleri işlemekten menederek onları uyardıktan sonra, bu kötü davranışları dolayısıyla tekrar Allah'tan korkmaya davet etmiş, ancak bu daveti yaparken onlara "Hem sizi hem de sizden önceki nesilleri yaratan Allah'tan korkun." diyerek Rabbini, gelip geçmiş ve halen yaşamakta olan bütün nesillerin sebeb-i vücudu olarak tavsif etmiştir. Bundan anlaşılan mana odur ki, Allah Teâlâ, bir nesli varetmeye nasıl kadirse, onu yoketmeye de aynı derecede kadirdir. Başka hiçbir güç, O'nun bu kudretini engelleyemez veya sınırlayamaz. Buna göre, ister Nûh kavmi olsun, ister Hûd kavmi olsun ve isterse Salih ve Lut kavimleri olsun, daha önceki nesiller, Allah'a karşı gelmiş ve uyarmak için kendilerine gönderilen Peygamberler'i yalanlamış olmaları dolayısıyla nasıl helak edilerek yeryüzünden silinmişlerse, Şuayb kavminin de önceki nesillerin yolunu tutmaları halinde aynı akibete uğrayacaklarından hiç şüphe edilmemelidir. Şuayb da (as) kavmini bu yönden uyarmış ve Allah'ın takdir edeceği bu kötü akibetten korkmalarını istemiştir.

185 Ne var ki kavmi, onun bu uyarılarına kulak asacak gibi değildi. Nitekim o, bu son uyarılarını yapar yapmaz, onu, hemen sihirbazların tesiri altında kalmış bir kimse olarak itham etmişler ve onun Peygamberliğini de inkâr ile, kendileri gibi alelade bir insan olduğunu ileri sürmüşler ve şöyle demişlerdir: Sen büyülenmiş kimselerden birisin;

186 Senin bizden hiçbir farkın yok; sen de bizim gibi bir insansın. Dahası, senin yalancılardan biri olduğunu ve sık sık yalan söylediğini sanıyoruz. Bu halinle senin, Allah tarafından bize gönderilmiş bir elçi olman da mümkün değildir.

187 Eğer gerçekten sen, üzerimize ineceğini haber verdiğin azap ile bize yönelttiğin tehditlerinde doğruyu söyleyen kimselerden biri isen, yahut gerçekten bize Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber isen, üzerimize gökten bir parça düşürmesi için Rabbine dua et de O da düşürsün. İsra suresinin 90-92. ayetlerinde de açıklandığı üzere, Medyen halkının Şuayb'a (as) yönelttiği bu sözler, Kureyş'in Hazreti Peygamber'e söyledikleri sözlerin bir benzeridir. Allah Teâlâ bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Ve demişlerdir ki: "Yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça sana asla iman etmeyeceğiz. Yahut senin hurma ağaçlarından ve üzümden bir bahçen olup da aralarından ırmaklar fışkırtmadıkça; yahut iddia ettiğin gibi, göğü üstümüze parça parça düşürmedikçe, veya Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe...sana asla inanmayacağız."*. Müşrik Medyen halkı zannediyordu ki eğer Şuayb onların bu isteklerini yerine getiremez ve üzerlerine gökten bir parça düşüremezse, onun hakkındaki iddiaları gerçekleşmiş ve yalancılığı ortaya çıkmış olacaktı.

188 Şuayb ise, onların bu sözlerine karşı şu cevabı vermiştir: Hiç şüphe yoktur ki Rabbim, sizin düşüncelerinizi de amellerinizi de çok iyi bilmektedir ve bunların karşılığı olarak, ya hiç vakit geçirmeden hemen, yahutta mühlet vererek sizi cezalandıracaktır. Bundan sizin de hiç şüpheniz olmasın. Ancak ben, her ne kadar siz hak etmiş olsanız bile, sizin üzerinize azap indirmeye kadir değilim.

189 İşte Medyen halkı, kendilerini uyarmak ve Allah'ın hak olan yoluna davet ederek O'nun varlığına, birliğine, hudutsuz kudretine ve ibadetine davet etmek için kendilerine gönderilen Peygamber Şuayb'ı (as) böyle yalanlamışlardı. Bu yalanlamaları yüzünden de hiç gecikmeden Allah'ın azabı üzerlerine inivermişti. Bu azap, bulutlu bir günün azabı idi. Ancak bu azap nasıl bir azaptı? Kur'an-ı Kerim'de bu bulutlu günün azabıyla ilgili herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bununla beraber, Â'râf suresinin 91. ayetiyle ilgili tefsirimizde bazı müfessirlerin bu konudaki açıklamalarını zikretmiş ve şöyle demiştik: Bazı müfes-

sirlerin naklettiklerine göre, Eyke halkı, bir gün, uzun süren sıcak günlerin yakıcı hararetinden kurtulmak için çöl üzerinde beliren siyah bir bulutun altına toplanmışlar ve onun gölgesinde serinlemeyi hayal etmişlerdir. Ne var ki onlar, bulutun gölgesinde tatlı bir esinti beklerken, üzerlerine buluttan yağan bir ateş kümesiyle karşılaşmışlar ve bu ateşin altında yanıp gitmişlerdir. Bu akibet, aslında, onların Şuayb'tan istedikleri bir akibetti. Çünkü Şuayb onları, Allah'tan korkmaya ve kendisine tabi olmaya, ölçüyü ve tartıyı tam yapıp insanların haklarından da eksiltmemeye davet ettiği zaman, onlar Şuayb'ı büyülenmiş bir kimse olarak itham etmişler, sonra da ona *"Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, üzerimize gökten bir parça düşür."* demişlerdi. İşte şimdi onların istedikleri olmuş ve serinlemek için toplandıkları bulut altında, üzerlerine gökten ateş parçaları düşmüş ve onları helak etmiştir.

190 İşte, kendilerini uyarmak ve Allah'ın hak olan yoluna davet etmek için gönderilen Peygamber Şuayb'ı (as) yalanlayan, hileli ölçü ve tartılarla insanların mallarını eksilten, yeryüzünde fitne ve fesat çıkaran Eyke halkı'nın yukarıdan beri anlatılan bu kıssasında, onların yolunda giden veya onlar gibi küfürlerinde direnen insanlar için almaları gereken çok önemli dersler vardır. Her şeyden önce şunu iyice bilip kabul etmelidirler ki kavimleri uyarmak ve onları Allah'ın hak olan yoluna davet etmek için gönderilen Peygamberler'in hiçbiri, asla yalan söylemez. Onlar, âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından özellikle seçilmiş ve yine Allah tarafından terbiye edilmiş özel kişilerdir. Ne var ki kavimlerin çoğu, bu gerçeği kabul etmemiş ve kendilerine gönderilen Peygamberler'i daima yalanlamışlar, sonra da bu küfürleri dolayısıyla, Allah'ın üzerlerine indirdiği azap ile helak olup gitmişlerdir.

191 Şüphesiz Allah, düşmanlarından intikam almaya ve onları, üzerlerine indireceği şiddetli azap ile helâk etmeye kadirdir. Hiç kimse, O'nun bu kudreti karşısında durmaya ve O'nun azabından kurtulmaya kaadir değildir. Daima galip gelen O'dur. Şu da var ki Allah, tövbe edip imana yönelenlere karşı da son derece merhametlidir.

Bu ayet-i kerimeyle, Şuarâ suresinde akıl sahipleri için ders ve ibret olmak üzere zikredilen yedi kıssa sona ermiş bulunmaktadır. Bunların hepsi de, Yûsuf suresinin *"Onların kıssalarında akıl sahipleri için bir ibret vardır. Bu kıssalar, uydurulmuş bir söz değil; fakat kendilerinden öncekilerin tasdiki ve her şeyin açıklamasıdır; iman edenler için hidayet ve rahmettir."* mealindeki 111. ayette de açıklandığı gibi, Kur'an-ı Kerim'in, gaybtan haber veren bir Allah kelamı olduğunun açık ve kesin delilidir.

وَإِنَّهُ لَتَنْزِيلُ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٩٢﴾ نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ ﴿١٩٣﴾ عَلَىٰ قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿١٩٤﴾ بِلِسَانٍ
عَرَبِيٍّ مُبِينٍ ﴿١٩٥﴾ وَإِنَّهُ لَفِي زُبُرِ الْأَوَّلِينَ ﴿١٩٦﴾ أَوَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ آيَةً أَنْ يَعْلَمَهُ عُلَمَاءُ بَنِي إِسْرَائِيلَ ﴿١٩٧﴾ وَلَوْ
نَزَّلْنَاهُ عَلَىٰ بَعْضِ الْأَعْجَمِينَ ﴿١٩٨﴾ فَقَرَأَهُ عَلَيْهِمْ مَا كَانُوا بِهِ مُؤْمِنِينَ ﴿١٩٩﴾ كَذَٰلِكَ سَلَكْنَاهُ فِي قُلُوبِ
الْمُجْرِمِينَ ﴿٢٠٠﴾ لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ حَتَّىٰ يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ ﴿٢٠١﴾ فَيَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٠٢﴾
فَيَقُولُوا هَلْ نَحْنُ مُنْظَرُونَ ﴿٢٠٣﴾ أَفَبِعَذَابِنَا يَسْتَعْجِلُونَ ﴿٢٠٤﴾ أَفَرَأَيْتَ إِنْ مَتَّعْنَاهُمْ سِنِينَ ﴿٢٠٥﴾ ثُمَّ جَاءَهُمْ
مَا كَانُوا يُوعَدُونَ ﴿٢٠٦﴾ مَا أَغْنَىٰ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يُمَتَّعُونَ ﴿٢٠٧﴾ وَمَا أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ إِلَّا لَهَا مُنْذِرُونَ

﴿٢٠٨﴾ ذِكْرٰى ۛ وَمَا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٢٠٩﴾ وَمَا تَنَزَّلَتْ بِهِ الشَّيَاطِينُ ﴿٢١٠﴾ وَمَا يَنْبَغِي لَهُمْ وَمَا يَسْتَطِيعُونَ ﴿٢١١﴾
إِنَّهُمْ عَنِ السَّمْعِ لَمَعْزُولُونَ ﴿٢١٢﴾

192 Şurası bir gerçektir ki Kur'an, âlemlerin Rabbinin indirdiği (bir kitap)dir.

193-195 Uyarıcılardan olman için (ey Muhammed!) onu senin kalbine apaçık bir Arapçayla Cebrail indirmiştir.

196 O, daha öncekilerin kitaplarında da zikredilmiştir.

197 İsrailoğulları âlimlerinin bunu bilmeleri, onlar için bir delil değil midir?

198199 Biz Kur'an'ı (Arapça bilmeyen) bazı yabancıya indirseydik, o da onu onlara okusaydı, ona yine de iman etmezlerdi.

200 Suçluların kalplerine biz onu böyle sokarız.

201 Öyle ki, acı azabı görmedikçe, onlar Kur'an'a yine de iman etmezler.

202 İşte o azap, onlara, farkında olmadan, birdenbire gelir.

203 Gelince de, onlar, "(iman etmemiz için) acaba bize mühlet verilir mi?" derler.

204 Halbuki azabımızın gelmesi için acele etmiyorlar mıydı?

205 Şimdi sen söyle ey Peygamber, onları senelerce nimet içinde yüzdürsek,

206 Sonra onlara, tehdit olundukları azap gelip çatsa,

207 Nimet içinde yüzdürülmeleri onlara ne fayda sağlar.

208-209 Biz, hiçbir kasabayı, oraya uyarıcılar göndermeden ibret olmak üzere helak etmemişizdir. Biz, hiçbir surette zalim olmamışızdır.

210 Kur'an'ı şeytanlar indirmemiştir.

211 (Onu indirmek) onlara düşmez; zaten buna güçleri de yetmez.

212 Onlar, (vahiy sırasında Kur'an'ı) dinlemekten menolunmuşlardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, gelip geçmiş Peygamberler gibi müşrik kavmi tarafından yalanlanan, ölümle tehdit edilen ve yurdundan çıkarılan son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'i düşmanlarına karşı hem teselli etmek hem ona başarı vaadinde bulunmak hem de onu yalanlayan müşriklere, aynı davranışlar içinde bulunan geçmiş kavimlerin helakini örnek göstererek içlerine korku salmak için Peygamber kıssalarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğine bir delil olmak üzere, Kur'an-ı Kerim'in bazı özelliklerini ve bu özellikleriyle birlikte onun indirilişini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

192 Şurası bir gerçektir ki Kur'an, âlemlerin Rabbinin indirdiği (bir kitap dir.

193-195 Uyarıcılardan olman için (ey Muhammed!) onu senin kalbine apaçık bir Arapçayla Cebrail indirmiştir.

196 O, daha öncekilerin kitaplarında da zikredilmiştir.

192 Allah Teâlâ, Hazreti Muhammed (sas.)' in

Peygamberliğine delalet etmek üzere ona indirdiği Kur'an-ı Kerim'in bazı özelliklerini açıklamıştır ki bu özellikler, onun Peygamberliğinin en açık ve kesin delillerini teşkil ederler. Bu delillerin ilki, surenin baş tarafında *"Rahman'dan kendilerine yeni hiçbir ihtar gelmez ki..."* mealindeki 5. ayetinde de zikredildiği gibi, Kur'an'ın, Hazreti Muhammed (sas.)'e indirilen bir Allah kelamı oluşudur. Fesahat yönünden onun bir mucize olduğu da gözönünde bulundurulursa, herhangi bir insanın onun bir benzerini getirmesi asla mümkün değildir. Bu da onun Allah kelamı oluşunun bir başka delilini teşkil eder. Dolayısıyla onu, âlemlerin Rabbi olan Allah indirmiştir. Keza bu öyle bir kitaptır ki içerisinde yer alan geçmiş Peygamberler'e ve onların kavimlerine dair kıssaların, Allah Teâlâ'nın vahyi olmaksızın Peygamber tarafından insanlara haber verilmesi de mümkün değildir. Çünkü okuma yazma bilmeyen Hazreti Peygamber'in bunları daha öncekilerin kitaplarından okumuş veya başkalarından dinlemiş olması da mümkün değildir.

193 - 195 Kur'an'ın Hazreti Muhammed (sas.)'e indirilişine gelince, onun, kavmine ve diğer bütün insanlara uyarıcılardan olması ve insanları Allah'ın hak olan yoluna davet etmesi için Allah o Kitab'ı, en şerefli meleklerinden biri olan Cebrail (as) vasıtasıyla Peygamber'inin kalbine apaçık bir Arapça ile indirmiş ve onu, orada tek bir harfini bile unutmayacak şekilde sabitleştirmiştir. Bu itibarla Hazreti Peygamber, onun ayetlerini insanlara okurken, veya onlara tebliğ ederken, onun herhangi bir kelimesinde veya harfinde hata yapmamış, Cebrail (as) onu kendisine nasıl okumuşsa, o da müminlere onu aynen tekrarlamıştır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Hıcr suresinin 9. ayetinde *"Kur'an'ı biz, evet biz indirdik; onu muhafaza edecek olan da elbette biziz."* buyurmuştur.

196 İşte, hem Kur'an'ın hem de onun indirildiği Hazreti Peygamber'in açıklanan bu özellikleri veya sıfatları, daha önceki kavimlere indirilen Tevrat ve İncil gibi kitaplarda da zikredilmişti. Bu bakımdan Hazreti Peygamber, Yahudi ve Hıristiyanların, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları bir Peygamber idi. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 146. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, Peygamber'i, kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar ve onlardan bir grup da, hakkı bile bile gizlerler."*. Bu ayetin tefsirinde de zikrettiğimiz gibi, Ömer İbnu'l-Hattab, hicretten önce Yahudi ileri gelenlerinden sayılan; fakat hicrette Hazreti Peygamber'i görünce Müslüman olan Abdullah İbn Selâm'a "Sen, Peygamber'i oğlunu tanıdığın gibi tanır mısın?" diye sorduğu zaman, İbn Selâm, "Evet, belki daha fazla; çünkü Hazreti Peygamber'i kendi sıfatlarıyla hemen tanıdım; ondan aslâ şüphe etmem; fakat oğlumun benden olup olmadığını kesin olarak bilemem." cevabını vermiştir ki bu haberin doğruluğundan şüphe edilse bile, Yahudilerin Hazreti Peygamber'i bu haberde ifade edildiği şekilde tanıdıklarından şüphe etmek mümkün değildir. Keza Saf suresinin 6. ayetinde Meryem oğlu İsa'nın İsrailoğullarına yaptığı bir hitapta kendisini tanıtırken, kendisinden sonra gelecek olan son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.)'i de zikrettiği görülür ki bu da Hazreti Peygamber henüz gelmeden önce onun geleceğinin bilindiğini gösteren apaçık delillerdendir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Meryem oğlu İsa şöyle demişti: "Ey İsrailoğulları! Ben, benden önce gönderilmiş olan Tevrat'taki şeyleri doğrulayıcı ve benden sonra gelecek Ahmed ismindeki Peygamber'i de müjdeleyici olarak Allah'ın size gönderdiği Peygamber'im.". Fakat İsa'nın müjdelediği Peygamber apaçık delillerle gelince de "Bu, besbelli bir sihirdir." demişlerdir."*.

[197] İsrailoğulları âlimlerinin bunu bilmeleri, onlar için bir delil değil midir?

[198-199] Biz Kur'an'ı (Arapça bilmeyen) bazı ya-

bancıya indirseydik, o da onu onlara okusaydı, ona yine de iman etmezlerdi.

200 Suçluların kalblerine biz onu böyle sokarız.

201 Öyle ki, acı azabı görmedikçe, onlar Kur'an'a yine de iman etmezler.

202 İşte o azap, onlara, farkında olmadan, birdenbire gelir.

203 Gelince de, onlar, "(iman etmemiz için) acaba bize mühlet verilir mi?" derler.

204 Halbuki azabımızın gelmesi için acele etmiyorlar mıydı?

205 Şimdi sen söyle ey Peygamber, onları senelerce nimet içinde yüzdürsek,

206 Sonra onlara, tehdit olundukları azap gelip çatsa,

207 Nimet içinde yüzdürülmeleri onlara ne fayda sağlar.

208-209 Biz, hiçbir kasabayı, oraya uyarıcılar göndermeden ibret olmak üzere helak etmemişizdir. Biz, hiçbir surette zalim olmamışızdır.

197 O halde bu haberler şu gerçeği açıkça ortaya koymuş olmaktadır ki Hazreti Peygamber'in gelip de Kureyş'i İslam'a davet etmeye başladığı sıralarda, bazı Yahudi bilginlerinin Hazreti Peygamber'i görünce iman etmelerinin ve hemen İslam'a girmelerinin başlıca sebebi, son Peygamber'in geleceğine dair kendi kitaplarından edindikleri bu bilgilerdi. Gerçek böyle olunca, Arap müşriklerinin de küfür üzerinde direnmek yerine, kendi içlerinden çıkan böyle bir Peygamber'e iman etmeleri ve ona tabi olmaları gerekmez miydi? Hazreti Peygamber henüz gelmezden önce Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarında onun geleceğinin haber verilmesi ve Yahudi âlimlerinin bu gerçeği bilmeleri, Arap müşrikleri için de bir delil olamaz mıydı?

198-199 Ne var ki onlar, Allah'a, Peygamber'ine ve ona indirdiği Kur'an'a iman etmemek için hiçbir esasa dayanmayan ve sadece uydurma olan birtakım bahaneler bulmuşlar, Hazreti Peygamber'i şair ve mecnun gibi sıfatlarla tavsif ederken, Kur'an hakkında da bazen şiir bazen de eskilerin masalları gibi sözler sarfederek onu inkâr etmişlerdir. Onların asıl gayeleri inkâr olduğu için, faraza Kur'an, yine Arapça olarak Muhammed (sas.)'e değil de, hiç Arapça bilmeyen bir yabancıya indirilmiş olsaydı ve bu yabancı da Kur'an'ı onlara okusaydı, onlar, bu Kitab'a yine de iman etmezlerdi. Çünkü küfür üzerindeki inatlaşmaları, onların kalplerine iyice yerleşmişti. Onların bu halleri, tıpkı Hıcr suresinin 14-15. ayetlerinde de açıklandığı gibi idi. Allah Teâlâ bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Eğer gökten, üzerlerine bir kapı açsaydık da oradan yukarı çıksalardı, yine de "gözlerimiz engellendi; biz (Muhammed tarafından) büyülenmiş kimseleriz." derlerdi."*.

200 İşte, Arapça bilmeyen yabancı birine indirilen Kur'an'ı onların yine de inkâr etmeleri kalplerine nasıl sokulmuşsa, diğer bütün suçluların kalplerine de bu inkâr veya yalanlama aynı şekilde sokulmuştur. Bu itibarla Kur'an'ın herhangi bir Arab'a veya yabancıya indirilmesi hiçbir şeyi değiştirmez. Kafirler, onu yine de yalanlamaya devam ederler. Çünkü küfür veya yalanlama, onların kalplerini doldurmuş ve oraya iyice yerleşmiştir. Bu tıpkı, Kur'an-ı Kerim'in Hazreti Peygamber'e ayet ayet vahyedilmesi yerine, hepsi kağıtlara yazılı bir kitap halinde indirildiği zaman o kafirlerin, onu yine de yalanlamaları gibidir. Nitekim Allah Teâlâ bu hususu da En'âm suresinin 7. ayetinde açıkça ifade etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Sana, kağıtta yazılı bir kitap indirmiş olsaydık ve onlar da o kitaba elleriyle dokunsalardı, yine de o küfredenler, bunun apaçık bir sihir olduğunu söylerlerdi."*.

201 Bu itibarla o kafirlerin Kur'an'a iman etmeleri ve Allah'ın hak olan yoluna girmeleri asla mümkün değildir. Çünkü onlar, küfürleri dolayısıyla kendilerine vaadedilen azabı görmedikçe Kur'an'ı yalanlamaktan, Allah'a ve Resulüne

karşı gelmekten hiçbir surette vazgeçmeyeceklerdir.

202 Geleceğine inanmasalar bile, o azap üzerlerine mutlaka gelecek ve onun gelişi de, onlar farkına varmadan aniden olacaktır. Zaten bir şeyin geleceğine inanmayan kimseye o şeyin gelişi, her zaman için ani olur ve geldiği zaman da onu hazırlıksız yakalar.

203 O azabın aniden gelişi, kafirleri şaşkınlık içinde bırakır ve kendi kendilerine, biraz mühlet verilseydi de biz iman etseydik; bu azap da ondan sonra gelseydi, derler.

204 Halbuki onlar, azabın geleceğine inanmadıkları gibi, onu haber veren Allah'ın Resulüne de: Haber verdiğin bu azabı haydi bir an önce getir de görelim, diyerek hem o azabın gelmesi için acele ediyorlar hem de onu vesile kılarak Peygamber'i alaya alıyorlardı.

205 Aslında onların, geleceğine inanmadıkları ve sırf yalanlamak maksadıyla o azabın bir an önce gelmesini istemeleri, daha uzun süre yaşayıp dünya nimetlerinden faydalanmak arzusundan kaynaklanan bir duygu idi. İşte Allah Teâlâ, onların içlerini dolduran bu duygudan sözetmiş ve onun ne kadar boş ve faydasız bir şey olduğunu açıklamak maksadıyla şöyle buyurmuştur: Faraza biz onlara dilediklerinden de fazla ömür verip senelerce dünya nimetlerinden faydalandırsak;

206 Sonra da geleceğine hiç inanmadıkları o azabı üzerlerine indirerek onları helak etsek;

207 Dünyada uzun süre yaşamaları ve yaşadıkları bu süre içinde dünya nimetlerinden faydalanmaları, onlara ne kazandıracaktır? Bilinen bir gerçektir ki dünya hayatı ne kadar uzun sürerse sürsün ve insan, yaşadığı bu uzun süre içinde dünya nimetlerinden ne kadar çok faydalanırsa faydalansın, neticede bu hayat sona erecek ve o insan, sonu hiç gelmeyecek olan Ahiret hayatına göçecektir. İşte onun için önemli olması gereken hayat, bu Ahiret hayatı olmalıdır. Eğer dünyada yaşadığı sürece Ahiret hayatını mamûr etmeyi düşünerek Allah'a, Peygamber'ine ve Kitab'ına iman ederek onların yolunda gitmişse, geçici olan bu dünya hayatının nimetlerinden yeterince faydalanamamış olsa bile, Ahiret hayatının nimetlerinden ebediyyen faydalanma imkanına kavuşacak ve bunun sonu hiç gelmeyecektir. Fakat bunun aksine, Ahiret'ini hiç düşünmeksizin sırf dünya nimetlerinden faydalanmak ister ve gayretini sırf bunun için sarfederse, bu nimetlerden fazlasıyla faydalanmış olsa bile, bunun sonu gelecek ve bundan sonra başlayacak olan Ahiret hayatını ise, sonu hiç gelmeyecek olan büyük bir azap içerisinde sürdürecektir. Gerçek böyle olunca, hangi aklı başında olan insan, üç beş günlük dünya hayatını güzelleştirmek için Peygamber'inin yolunu terkeder de ebediyyen sürecek olan Ahiret hayatını cehennem azabına çevirir? İşte Allah Teâlâ, bu gerçeği Bakara suresinin 94-96. ayetlerinde Peygamber'ine hitap ederek şöyle açıklanmasını emretmiştir: *"(Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Allah katında Ahiret yurdu, başkalarına değil de, sadece size ait ise, (bu inancınızda da) samimi iseniz, haydi ölümü isteyin. (Fakat) kendi elleriyle işleyip çıkardıkları cürümlerinden dolayı, ölümü asla istemeyeceklerdir. Allah, elbette zalim olanları en iyi bilendir. Sen, onların, hayata başkalarından ve hatta her biri bin sene yaşamayı temenni eden müşriklerden bile daha düşkün olduklarını görürsün. Halbuki uzun yaşamak, hiçbirini azaptan kurtarmayacaktır. Allah, elbette yaptıklarını hakkıyla görendir."*.

Daha sonra Allah Teâlâ, insanlara uyguladığı gerçek adaletin mahiyetini açıklamış ve bu adaletin, uyarmadan hiçbir kavme azap etmemek ve apaçık delil ve hüccetlerle kendilerini uyaracak Peygamberler göndermeden hiçbirini helak etmemek olduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

208-209 Biz, bir kasaba halkını, küfürleri sebebiyle maruz kalacakları muhakkak olan azabımıza karşı uyaracak, onları Allah'ın hak olan yoluna davet edecek, bu davete uyarak hak yola girdikleri takdirde onları cennet nimetleriyle müjdeleyecek Peygamberler göndermeden o kasaba-

yı helak etmeyiz. Onları helak etmemiz de kendilerinden başka halklara ibret olmaları ve onlar gibi küfür yoluna düşmemeleri içindir. Yoksa biz, kendilerine Peygamber gönderilmeyen, yahut Peygamber gönderilip de onun irşat ettiği yolda giden ve hiçbir surette küfre bulaşmayan kavimlere azap ederek zulüm işlemeyiz; biz asla zalim değiliz. Kur'an-ı Kerim'de bu manada gelmiş başka ayetler de vardır. Mesela Allah Teâlâ, İsra suresinin 15. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"...Biz, bir Peygamber göndermedikçe (hiçbir kavme) azap etmeyiz."*. Keza Kasas suresinin 59. ayeti de aynı manadadır: *"Rabbin, ana şehirlere, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir Peygamber göndermedikçe hiçbir şehrin helak edicisi olmamıştır. Biz, ancak ahalisi zalim olan şehirleri helak etmişizdir."*. Daha sonra Allah Teâlâ, Müşriklerin, Kur'an hakkında gerçekle hiçbir ilgisi olmayan, fakat sadece içlerindeki kin ve gayz eseri olarak ileri sürdükleri birtakım iddiaları reddetmiş ve şöyle buyurmuştur:

[210] Kur'an'ı şeytanlar indirmemiştir.

[211] (Onu indirmek) onlara düşmez; zaten buna güçleri de yetmez.

[212] Onlar, (vahiy sırasında Kur'an'ı) dinlemekten menolunmuşlardır.

210 Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitaben daha önceki bir ayetinde de buyurduğu gibi, Kur'an-ı Kerîm'i, *er-Rûhu'l-Emîn* olarak adlandırdığı Cebrail (as) vasıtasıyla indirmiş ve onu Peygamber'inin kalbinde tek bir harfi bile değişmeyecek şekilde yerleştirmiştir. Gerçek böyle olduğu halde müşrikler, Kur'an'ın gelişini, cin ve şeytanların, bazı kimselerin kalplerine ilka ettikleri haberlerle bir tutmuşlar ve Kur'an'ın da böyle bir kitap olduğunu ve Peygamber'e şeytanlar tarafından getirildiğini ileri sürmüşlerdir. İşte, Allah Teâlâ bu ayetinde, müşriklerin bu iddialarını reddederek, Kur'an'ın şeytanlar tarafından indirilmediğini beyan etmiştir.

211 Zira Kur'an, hedefi o derece yüce olan bir kitaptır ki insanlar ancak onun getirdiği delil, hüccet ve hükümlere tabi oldukları takdirde hidayete erebilirler. Şeytanların işi ise, bozgunculuk etmek ve doğru yolda buldukları insanları saptırıp küfür batağına sürüklemektir. Gerçek böyle olduğu halde şeytan, yüce bir hidayet kaynağını, saptırmak istediği bir insana getirip teslim eder mi? Böyle bir iş, onun doğru yoldan saptırmak olan gerçek mesleğiyle tezat teşkil etmez mi? Bu bakımdan Kur'an'ı indirmek, şeytanların yapacakları bir iş değildir. Zaten buna güçleri de yetmez. Haşr suresinin *"Biz bu Kur'an'ı bir dağ üzerine indirseydik, onun, Allah korkusundan baş eğip parça parça olduğunu görürdün..."* mealindeki 21. ayetinde de buyurulduğu gibi, şeytan Kur'an ayetlerini indirmek için yüklenmeye kalksaydı, hırsından ve hasedinden dağ misali parça parça olurdu.

212 Zaten onlar, Kur'an'ın nüzulü sırasında herhangi bir karışıklığa sebep olmamaları ve Allah'ın dinini bozmamaları için Kur'an dinlemekten menolunmuşlardı. Zira Allah Teâlâ, Kur'an'ı ve Peygamber'ini korumak için gökyüzünü sert bekçiler ve alevlerle doldurmuş ve onu her yönden muhafaza altına almıştı. Keza şeytanların, nazil olan Kur'an'dan bir şeyler kaçırmalarına ve kaçırdıkları şeyleri kahinlerin diline verip birtakım karışıklıklar çıkararak Kur'an üzerinde şüphe uyandırmalarına engel olmak için, onlar da oturdukları yerden kovulmuşlardı. Nitekim Allah Teâlâ, Cin suresinin 8-10. ayetlerinde cinlerin bu konudaki kendi sözlerini haber vermiş ve buyurmuştur ki: *"Biz, gökyüzünü yokladık ve onu, sert bekçiler ve birer atımlık alevlerle doldurulmuş bulduk. Halbuki biz önceden, göğün haberlerini dinlemek için onun oturulacak yerlerine otururduk; şimdi ise, kim dinlemek isterse, kendisini gözleyen bir alev buluyor. Yeryüzündekilere bir kötülük mü murat olundu, yoksa Rableri onlara bir hayır mı istedi, doğrusu biz bunu bilemiyoruz."*.

فَلَا تَدْعُ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَكُونَ مِنَ الْمُعَذَّبِينَ ﴿٢١٣﴾ وَاَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْاَقْرَبِينَ ﴿٢١٤﴾ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ
لِمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٢١٥﴾ فَاِنْ عَصَوْكَ فَقُلْ اِنِّي بَرِيٓءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٢١٦﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى الْعَزِيزِ الرَّحِيمِ
﴿٢١٧﴾ اَلَّذِي يَرٰيكَ حِينَ تَقُومُ ﴿٢١٨﴾ وَتَقَلُّبَكَ فِي السَّاجِدِينَ ﴿٢١٩﴾ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٢٢٠﴾

213 Allah ile birlikte başka bir İlaha yalvarma; aksi halde azap görenlerden olursun.

214 (Ey Muhammed!) Önce en yakın akrabanı uyar.

215 Müminlerden sana uyanlara da kanadını ger.

216 Eğer sana karşı gelirlerse, de ki: "Ben, sizin yaptıklarınızdan uzağım.".

217-219 Namaza kalktığın zaman, seni ve secde edenler arasında (rükudan secdeye, secdeden kıyama) değişmeni gören, daima galip olan, çok merhamet eden Allah'a tevekkül et.

220 Her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilen, muhakkak ki O'dur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kavmi tarafından yalanlanan, şair ve mecnun gibi sıfatlarla tavsif olunan, Rabbinin kendisine indirdiği Kur'an'ın da şair sözü ve eskilerin masalları olduğu ileri sürülen Hazreti Muhammed (sas.)'i teselli etmek maksadıyla aynı iftiralara maruz kalan geçmiş Peygamberler'in kıssalarını zikrettikten, inkârcıların bazı sorularını cevapladıktan ve Peygamber'ine yönelik risalet ve tebliğ görevine müteallik bazı emirleri bildirdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, uyarı görevine, yakın akrabadan başlamasını ve müminlere yumuşak davranmasını emretmiş, son olarak da Allah'a tevekkül ile ilgili bazı tavsiyelerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

213 Allah ile birlikte başka bir İlaha yalvarma; aksi halde azap görenlerden olursun.

214 (Ey Muhammed!) Önce en yakın akrabanı uyar.

215 Müminlerden sana uyanlara da kanadını ger.

216 Eğer sana karşı gelirlerse, de ki: "Ben, sizin yaptıklarınızdan uzağım.".

217-219 Namaza kalktığın zaman, seni ve secde edenler arasında (rükudan secdeye, secdeden kıyama) değişmeni gören, daima galip olan, çok merhamet eden Allah'a tevekkül et.

220 Her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla bilen, muhakkak ki O'dur.

213 Allah Teâlâ, Hazreti Muhammed (sas.)' e Peygamberlik görevini verip ona ilk yapması gereken işi beyan ederken, eşi ve benzeri bulunmayan kendi zatını hatırlatarak yalnız Allah'a ibadet etmesini ve Allah'tan başka İlah edinmemesini emretmiş, aksi halde, Allah'a şirk koşmuş diğer insanlar gibi azaba uğrayanlardan olacağını haber vermiştir.

Allah Teâlâ'nın bu hitabı, her ne kadar sevgili Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e yönelik gibi görünürse de, O, hiç şüphesiz, Peygamber'inin Allah'tan başka İlahlar edinmeyeceğini en iyi bilendir. Ancak çok iyi bilinen bir hususdur ki eğer bir topluma hitap ederek onu belirli bir tarafa yönlendirmek gerekirse, bu hitap, zahirde o toplumun idarecilerine yöneltilir ve bütün toplum kasdedilir. Bu ayet-i kerimede de Allah Teâlâ zâhiren Peygamber'ine hitap etmişse de kasdettiği, Hazreti Peygamber'in kavmidir; çünkü Allah'ı terkederek birtakım putları İlah edinen de bu kavimdir.

214 Allah Teâlâ'nın, Peygamberlik göreviyle ilgili olarak, Hazreti Muhammed (sas.)'e yönelttiği ikinci emir, en yakın akrabasını uyararak Allah'tan başka İlahları terkedip yalnız Allah'a ibadet etmeleri için onları uyarması ve Allah'ın azabıyla tehdit etmesi hakkındadır. İnzar, şüphesiz, Peygamberlikle ilgili görevlerin başında gelen bir iştir. Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 92. ayetinde, Kur'an-ı Kerim'i tavsif ederken, onun, inzar görevinin yürütülmesinde dayanak olacak bir kitap olduğunu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"İşte bu Kitap da, Mekke ve havalisindekileri uyarman için, kendinden önceki kitapları doğrulayan mübarek bir kitaptır. Ahiret'e iman edenler, namazlarına kusursuz devam ederek bu Kitab'a da iman ederler."*. Keza Şûrâ suresinin 7. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"(Ey Muhammed!) Mekke ve çevresindekileri uyarman ve kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan toplanma gününden onları korkutman için, sana böyle Arapça bir Kur'an vahyettik. O gün insanların bir kısmı cennette bir kısmı da ateştedir."*.

Kafirleri Allah'ın azabıyla inzar etmek veya korkutmak, Peygamberlik görevlerinden olduğu gibi, müminleri cennet nimetleriyle tebşir etmek veya müjdelemek de bunların arasında yer alan görevlerden biridir. Bu itibarla Hazreti Peygamber, kafirleri küfürleri dolayısıyla inzar ederken, mümin ve müttakileri de iyi ve güzel akibetle müjdelemiştir. Nitekim bu konuda da Allah Teâlâ, Meryem suresinin 97. ayetinde Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Allah'tan sakınanları müjdelemen ve düşman bir kavmi de korkutman için Kur'an'ı senin dilinde indirerek kolaylaştırdık."*. Keza Ahzâb suresinin 45-46. ayetleri de bu manaya delalet eder: *"Ey Peygamber! Biz seni, şahit olarak, müjdeci olarak uyarıcı ve aydınlatıcı bir ışık olarak gönderdik."*.

Şu hususun iyice bilinmiş olması gerekir ki Allah'a iman ederek yalnız O'nu İlah bilmekten ve yalnız O'na ibadet etmekten başka hiçbir şey, insanları dünya ve Ahiret azabından kurtaramaz; çünkü Allah'tan başka İlah yoktur ve Allah'tan başka hiçbir şeye ibadet edilmez. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, insan topluluklarına birbiri arkasına Peygamberler göndermiş ve onlar vasıtasıyla bu gerçeği onlara duyurmuştur. Ne var ki insanlardan bir kısmı, kendilerine gönderilen bu Peygamberler'i yalanlamış ve Allah'tan başka İlahlar edinip onlara ibadet etmişler, diğer bir kısmı da onları doğrulayıp Allah'ın hak olan yoluna girmişlerdir. Onların bu farklı davranışları da, Peygamberler'in küfür üzerinde direnenleri Allah'ın azabını haber vererek onları inzar etmelerine, mümin ve müttaki olanları da cennet nimetleriyle müjdelemelerine sebep olmuştur.

Buhârî (*Sahih*, VI. 16), Müslim (*Sahih*, I. 192) ve diğer hadis kitaplarının naklettiklerine göre, *"En yakın akrabanı uyar."* ayeti nazil olunca, Resulullah (sas.) Safa tepesine çıkmış ve halkın toplanması için "Ya *sabâhâh!* diye haykırmaya başlamıştır. Bunu duyanlar "Bağıran kim?" demişler, sonra da onun Hazreti Muhammed olduğunu görünce etrafında toplanmaya başlamışlardır. Hazreti Peygamber, orada toplananlara hitaben şöyle demiştir: "Ey fulan oğulları! Ey fulan oğulları! Ey Abdu Menâf oğulları! Ey Abdu'l-Muttalib oğulları! Ne dersiniz! Size şu dağın aşağısından birtakım atlıların çıkıp geleceğini haber versem, beni tasdik eder misiniz"? Orada bulunanlar: "Evet; biz senin üzerinde hiç yalan tecrübe etmiş değiliz." demişler, bunun üzerine Resulullah (sas.) de şöyle buyurmuştur: "Öyle ise, ben, sizler için şiddetli bir azabın önünde onu haber veren bir nezirim.". Hazreti Peygamber'in bu sözleri üzerine, orada bulunanlardan Ebû Leheb: "Ellerin kurusun! Bizi bunun için mi topladın?" demiş, bundan sonra da Allah Teâlâ Tebbet suresinin *"Asıl Ebû Leheb'in elleri kurusun. Nitekim kurudu da. Ne malı ve ne de kazandığı ona hiçbir fayda sağlamadı."* ayetlerini inzal buyurmuştur.".

215 Allah Teâlâ, Peygamber'ine, uyarı görevine en yakın akrabasından başlamasını emrettikten sonra, müminlere karşı nasıl davranması ge-

rektiğini açıklamış ve sana inanan, sana tabi olan ve senin yolunda giden müminlere de kol kanat ger ve onlara yumuşak davran.

216 Eğer sana karşı gelirler ve senden yüz çevirirlerse, sizin amelleriniz beni bağlamaz; ben sizin yaptıklarınızdan beriyim, de ve sen de onlardan yüz çevir, buyurmuştur. Hiç şüphe yoktur ki Allah Teâlâ'nın hoşnut olmadığı birtakım amel sahiplerine karşı Hazreti Peygamber'in yakınlık göstermesi ve onlara yumuşak davranması elbette beklenemezdi. Zira böyle bir davranış, onların kötü amellerini tasvip etmek manâsına geldiği gibi, Allah Teâlâ'ya da ters düşmek olurdu ki bu da Hazreti Peygamber'in titizlikle kaçındığı davranışlardan biri idi.

217-220 Allah Teâlâ, Peygamber'ine, müminlere kol kanat germesini ve onlara karşı yumuşak davranmasını, kendisine karşı gelenlerden de yüz çevirip uzaklaşmasını emrettikten sonra, bu ayetlerinde de ona dördüncü emrini yöneltmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Düşmanlarından her an intikam almaya kadir, mümin ve mütteki olanlara karşı da son derece merhametli olan ve sen, diğer insanlarla birlikte namaz kılarken, senin rükudan secdeye, secdeden de kıyama geçtiğini gören Allah'a her işinde tevekkül et ve yalnız O'na güvenip dayan. Tûr suresinin 48. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Rabbinin hükmüne karşı sabret. Zira sen, bizim gözümüz önündesin. Kalkarken de Rabbini hamdile tesbih et."*. Şunu hiçbir zaman unutma ki Rabbin, daima seninle beraberdir ve senin yardımındadır. Sen hangi halde bulunursan bulun, O, senin bütün hallerini bilir. Çünkü her şeyi hakkıyla işiten ve hakkıyla bilen O'dur. Yunus suresinin 61. ayetinde de açıklandığı gibi, *"(Ey Muhammed!) Ne işte olursan ol, ona dair Kur'an'dan ne okursan oku; (ve ey insanlar!) ne amel işlerseniz işleyin, siz ona daldığınız sırada, biz sizi mutlaka görürüz. Ne yerde ve ne de gökte zerre miktarı hiçbir şey Rabbinden gizli kalmaz. İster bundan daha küçük olsun, ister büyük, hepsi de Kitab-ı Mübin (Levh-ı Mahfuz) dedir."*.

هَلْ أُنَبِّئُكُمْ عَلَىٰ مَنْ تَنَزَّلُ الشَّيَاطِينُ ﴿٢٢١﴾ تَنَزَّلُ عَلَىٰ كُلِّ أَفَّاكٍ أَثِيمٍ ﴿٢٢٢﴾ يُلْقُونَ السَّمْعَ وَأَكْثَرُهُمْ
كَاذِبُونَ ﴿٢٢٣﴾ وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ ﴿٢٢٤﴾ أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ ﴿٢٢٥﴾ وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لَا
يَفْعَلُونَ ﴿٢٢٦﴾ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللَّهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا
وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ ﴿٢٢٧﴾

221 Size, şeytanların kimlere indiğini haber vereyim mi?

222 Onlar, çok günah işleyen yalancılara inerler.

223 Bunlar, şeytanlara kulak verirler; çoğu yalancıdırlar.

224 Şairler de, onlara da azgınlar uyar.

225 Bilmez misin ki onlar, her vadide şaşkın dolaşırlar.

226 Ve yapmadıklarını (yaptık diye) söylerler.

227 Ancak iman edenler, iyi iş yapanlar, Allah'ı çok zikredenler ve zulme uğradıktan sonra üstün gelenler, bunların dışındadır. O zulmedenler, nereye döneceklerini çok yakında öğreneceklerdir.

Allah Teâlâ, bu surenin 210. ayetinde, müşriklerin Kur'an-ı Kerim'i, cin ve şeytanların, kahinlerin kalplerine ilka ettikleri bazı kitaplarla bir tutarak onun da şeytanlar tarafından indirildiği yolundaki bazı sapık iddialarını *"Kur'an'ı şeytanlar indirmemiştir."* buyurarak rededetmiş ve Kur'an-ı Kerim'in apaçık bir Arapça ile, Cebrail (as) tarafından indirildiğini beyan etmişti. Yukarıdaki ayetlerinde ise, şeytanların her yönden sadık ve emin olan Peygamber'e değil; fakat çok günah işleyen ve her söylediği yalan olan kimselere indiklerini, zira bunların her fırsatta şeytanların sözlerine kulak verdiklerini açıklamış ve bu ayetleriyle, Hazreti Peygamber'e ve Kur'an-ı Kerim'e müşrikler tarafından isnat edilen kehanet ve şiir sıfatlarını kesinlikle reddetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

221 Size, şeytanların kimlere indiğini haber vereyim mi?

222 Onlar, çok günah işleyen yalancılara inerler.

223 Bunlar, şeytanlara kulak verirler; çoğu yalancıdırlar.

224 Şairler de, onlara da azgınlar uyar.

225 Bilmez misin ki onlar, her vadide şaşkın dolaşırlar.

226 Ve yapmadıklarını (yaptık diye) söylerler.

227 Ancak iman edenler, iyi iş yapanlar, Allah'ı çok zikredenler ve zulme uğradıktan sonra üstün gelenler, bunların dışındadır. O zulmedenler, nereye döneceklerini çok yakında öğreneceklerdir.

221 Allah Teâlâ, cin veya şeytanların Hazreti Peygamber'e indiklerini ve her inişlerinde de ona Kur'an'dan bir parça getirdiklerini iddia eden müşriklere hitap etmiş ve şöyle buyurmuştur: Siz, Kur'an'ı getirmek için şeytanların Peygamber'e indiklerini mi iddia ediyorsunuz? Hayır; hiçbir şeytan ona inmemiştir. Onların kimlere indiklerini ben size haber vereyim mi?

222 Şeytanlar, çok yalan söyleyen, fiillerinde fasık ve facir olan kimselere inerler ki bunlar, kahinlerdir. Müfessirlerin naklettiklerine göre, gökyüzünde taşlanarak melekleri dinlemekten menolunmadan önce, şeytanlar, meleklerden duydukları gayba ait haberleri kâhinlere ulaştırırlar, kahinler de bu haberlere çeşit çeşit yalanlar karıştırarak insanlar arasında yayarlardı.

223 Bu bakımdan kahinler, şeytanlara kulak veren, insanlar arasında yaydıkları yalan haberleri şeytanlardan alan ve hemen hepsi yalan söyleyen kimselerdir. Kahinlerin bu özellikleri gözönünde bulundurulursa, müşriklerin, Kur'an-ı Kerim'den gayba taalluk eden haberleri insanlara tebliğ eden Hazreti Peygamber'i kahin olarak tavsif etmelerinin ne derece büyük bir yalan ve iftira olduğu kolayca anlaşılır. Çünkü Hazreti Peygamber, gayba taalluk eden haberleri ve Kur'an'ın tamamını, şeytanlardan değil, ona Rabbinden vahiy yoluyla getiren Cebrail'den (as) almış ve ona kendinden tek bir kelime bile ilave etmeden veya hiçbir değişiklik yapmadan kendisine vahyedildiği şekilde tebliğ etmiştir. O, her ne tebliğ etmişse, onu Rabbinden almıştır ve tebliğ ettiklerinin hepsi de gerçeğe uygundur ve doğrudur.

224 Müşriklerin Hazreti Peygamber'e şairlik isnat edip onu şair olarak tavsif etmelerine gelince, bu da kahinlik gibi gerçekle ilgisi olmayan yalan ve iftiradan başka bir şey değildir. Onların iddialarına göre şeytanlar, kehaneti nasıl kahinlere ilham etmişlerse, şiiri de şairlere ilham etmişlerdir. Bu tıpkı, yine şeytanların Kur'an'ı Hazreti Muhammed (sas.)'e ilham etmeleri gibidir. Bu bakımdan Hazreti Muhammed (sas..), müşriklere göre hem kahin hem de şairdir. Ancak yukarıda da açıklandığı gibi, kahinlerin bütün sözleri yalana dayanması dolayısıyla, yalnız Rabbinden aldıklarını söyleyen Hazreti Peygamber'in kahin olması mümkün değildir ve ona kehanet isnadı da sadece yalan ve iftiradır. Ona şairlik isnadı da, aynı şekil-

de yalan ve iftiradan başka bir şey değildir. Çünkü şairlere sadece azgınlar ve sapık olanlar uyar. Hazreti Muhammed (sas.)'e uyanlar ise, Allah'a, Peygamberler'ine, kitaplarına ve Ahiret gününe gerçek manada iman etmiş ve yalnız Allah'ın hak olan yoluna girmiş olan müminlerdir.

225 Şairlerin diğer bir özellikleri de her sahaya girip çıkmaları, bazen iyiyi zemmedip kötüyü överken bazen de bunun aksini yapmalarıdır. Değersiz bir şeyi övüp yüceltirken, aynı şeyin tersini yapmaları da onların özelliklerindendir.

226 Kısacası onlar, hayal âleminde dolaşarak görmediklerini gördük, yapmadıklarını da yaptık diyebilen kimselerdir. Oysa Hazreti Muhammed (sas.)'in yolu, bunların tuttukları yolun tam zıttıdır. O, başkalarına her neyin yapılmasını emretmişse, kendisi de onu yapmış, başkalarını her neden nehyetmişse, kendisi de o nehyettiğinden uzak durmuştur. Çünkü o, her şeyden önce yalnız Rabbinin emir ve nehiylerine uymuş ve herkesten önce amel ve ibadetlerinde ihlas sahibi olmayı öğrenmiştir. Şöyle ki Rabbi ona, bu surenin 213. ayetinde de görüldüğü gibi, *"Allah ile birlikte başka bir İlaha yalvarma; aksi halde azap görenlerden olursun."* buyurarak takip edeceği en emin yolu göstermiştir.

227 Allah Teâlâ, kendilerine sadece azgın ve sapık olanların uydukları şairleri tavsif ettikten sonra, bunlar arasından başlıca dört sıfatla muttasıf olanları ayırmış ve bunların diğer şairler gibi olmadıklarını beyan etmiştir. Bu dört sıfatla muttasıf olanlar ise, gerçek manada iman edenler, salih amel işleyenler, Allah'ı çok zikredenler ve kendilerine saldıranlara karşı savunma dışında hiç kimseye saldırıda bulunmayanlardır. Müfessirlerin naklettiklerine göre, şairlerle ilgili olan ve şairlere sadece azgın ve sapık olanların uyduklarını beyan eden 224. ayet nazil olunca, Abdullah İbn Ravâha, Ka'b İbn Mâlik, Ka'b İbn Zuheyr ve Hassân İbn Sâbit gibi bazı şairler Hazreti Peygamber'e gelmişler ve: Ya Resulallah! Allah, bizim hakkımızda bu ayeti indirdi. O, bizim şair olduğumuzu elbette biliyordu. Biz şimdi helak olduk, demişlerdir. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ, iman etmiş, salih amel işleyen ve Allah'ı çok zikreden şairleri, diğerlerinden ayıran bu ayeti indirmiştir.

Allah Teâlâ, kahinler ve şairlerle ilgili bu açıklamalarından sonra, sureyi, küfürleriyle nefislerine zulmedenlere yönelttiği şiddetli bir tehdit ile tamamlamış ve bu kafirlerin, ölümden sonra nereye vasıl olacaklarını çok iyi görüp öğreneceklerini haber vermiştir. Varacakları bu yer, hiç şüphesiz, içinde ebediyyen kalacakları cehennem ateşi olup, hiçbir güç artık onları oradan çıkaramayacak ve onları içine düştükleri bu acı azaptan kurtaramayacaktır. Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki bu tehdit, müfessirlerin büyük çoğunluğuna göre, daha önceki ayet-i kerimede sözü edilen ve kendilerine sadece sapık ve azgın olanların uyacakları şairlere yöneliktir. bazı müfesirler ise, tehditin genel anlamda bütün zalimlere raci olduğunu ileri sürmüşlerdir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

NEML SURESİ

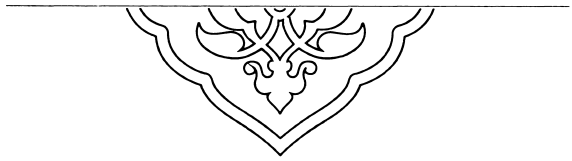

1. Neml Suresinin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Neml suresi, Kur'an-ı Kerim'in 27. suresi olup 93 ayetten müteşekkildir. Sure, Mekke'de Şuarâ suresinden sonra nazil olmuştur. *Neml,* Arapçada *karınca* manasına gelir. Surenin 18. ayetinde neml'den sözedilmiş olması dolayısıyla sureye bu ad verilmiştir. 17. ayette açıklandığına göre Davud'un (as) oğlu Süleyman (as), cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan bir orduya sahipti ve hepsinin dilinden anlardı. Bu sebeple ordusunu düzenli bir şekilde sevk ve idare ederdi. Müfessirlere göre, Şam civarında karıncası bol bir vadiye doğru ilerleyip de bu vadiye gediği zaman, bir karınca, diğerlerine seslenmiş ve: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; zira Süleyman ve ordusu geliyor; farkına varmadan üzerinize basıp sizi ezebilirler." demiş, Süleyman da onun bu sözünü duyunca gülümsemekten kendini alamamıştır. İşte, surenin 17-18. ayetlerinde nakledilen bu hadise dolayısıyla, sureye Neml Suresi denilmiştir.

2. Neml Suresinin Konusu

Neml suresinin başlıca konuları, diğer Mekkî surelerde olduğu gibi, tevhid, nübüvvet, öldükten sonra yeniden dirilme ve Kur'an-ı Kerim'in Allah katından vahiy yolu ile indirilmiş bir kitap oluşunun isbatıdır. Bu Kitab'ın müminler için bir hidayet, rahmet ve müjdeci olmak üzere Hazreti Peygamber'e ebedî bir mucize olarak indirilişi, surenin mukaddimesi olarak zikredilmiş, bunu, Musa, Davud, Süleyman, Salih ve Lut Peygamberler'in (Allah'ın salat ve selamı hepsinin üzerine olsun) kıssaları takip etmiştir. Her Peygamber kıssasında olduğu gibi bu kıssalarda da adı geçen Peygamberler'in kavimlerinden gördükleri eza ve cefalarla kavimleri tarafından yalanlanmaları, sonra da bu küfürleri dolayısıyla kavimlerin üzerlerine indirilen elim azap anlatılmıştır. Ayrıca Allah Teâlâ'nın Davud ve Süleyman (a.hima.s.)'a ihsan ettiği büyük nimetlerle, cinlerin, insanların ve kuşların Süleyman'a (as) musahhar kılınışları zikredilmiş, bu arada başka bir kıssaya, yani Sebe Melikesi Belkıs'ın Süleyman'ın (as) davetiyle Müslüman oluşuna da yer verilmiştir.

Daha sonra, Allah'ın varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin en açık ve kesin delilleri olmak üzere göklerin, yerin, kara ve denizlerin yaratılışı üzerinde durulmuş, bu apaçık delillere rağmen, müşriklerin öldükten sonra yeniden dirilmeyi, hesap ve cezayı inkâr eden sapık görüşleri ele alınarak bu görüşler reddedilmiştir. Sure, insanların, iyiler ve kötüler, yahut müminler ve kafirler olmak üzere iki sınıfa ayrıldıklarını ve her sınıf için davranışlarına uygun cezalar bulunduğunu haber vererek sona ermiştir.

3. Neml Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı

Neml suresinin kendinden önceki sure ile bağlantısını birkaç noktadan tespit etmek mümkündür:

1) Bilindiği gibi, bir önceki Şuarâ suresinde, Musa, İbrahim, Nûh, Hud, Salih, Lut ve Şuayb (Allah'ın salat ve selamı hepsinin üzerine olsun) olmak üzere yedi Peygamber'in kıssaları üzerinde durulmuştu. Neml suresinde de Davud ve Süleyman (a.himâ s.) Peygamberler'in kıssaları zikredilmiş ve böylece bu sure, önceki surenin tamamlayıcısı gibi olmuştur.

2) Şuarâ suresinde kısa ve özet olarak zikredilen bazı Peygamber kıssaları, Neml suresinde daha geniş bir şekilde ele alınmıştır. 7-14. ayetlerde zikredilen Musa kıssası, 45-53. ayetlerde zikredilen Salih kıssası ve 54-58. ayetlerde zikredilen Lut kıssası bunlardandır.

3) Baştarafta da işaret ettiğimiz gibi, Neml suresi, Şuarâ suresinden sonra, Neml suresiden sonra gelen Kasas suresi de Neml suresinden sonra nazil olmuş ve her üç sure de Mushaflarda bu tertip üzere yer almıştır. Dikkati çeken bir husus da, birbiri arkasına nazil olan her üç surenin ilk ayetlerinin birbirine yakın olan benzerliğidir. Filhakika Şuars sûresi *"T. Sîn. Mîm. Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir."* mealindeki syetle başlamışken, Neml suresi *"Tâ. Sîn. Bunlar, Kur'an'ın ve apaçık Kitab'ın ayetleridir."* mealindeki ayetle, Kasas suresi de, Şuarâ suresinde olduğu gibi *"Tâ. Sîn. Mîm. Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir."* mealindeki ayetle başlamıştır.

4) Her iki surede göze çarpan bir özellik de zikredilen kıssaların gayelerinin, Kur'an'ın diğer kıssalarında olduğu gibi, tek bir hedefe yönelmesidir ki o da Hazreti Peygamber'in kavminden gördüğü eziyetlere karşı teselli edilmesidir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓ تِلْكَ اٰيَاتُ الْقُرْاٰنِ وَكِتَابٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ هُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ
الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ زَيَّنَّا لَهُمْ اَعْمَالَهُمْ فَهُمْ يَعْمَهُونَ
﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَهُمْ سُوٓءُ الْعَذَابِ وَهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ ﴿٥﴾ وَاِنَّكَ لَتُلَقَّى الْقُرْاٰنَ مِنْ
لَدُنْ حَكِيمٍ عَلِيمٍ ﴿٦﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

[1] Tâ-Sîn. Bunlar, Kur'an'ın ve apaçık Kitab'ın ayetleridir.

[2-3] Namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Ahiret'e de yakînen inanan müminler için bir hidayet ve bir müjdedir.

[4] Ahiret'e iman etmeyenler ise, biz onlara amellerini öyle süsledik ki bu yüzden bocalayıp dururlar.

[5] Bunlar, azabın en kötüsünü görecek olan kimselerdir. Ahiret'te en büyük hüsrana uğrayacak olanlar da bunlardır.

[6] (Ey Muhammed!) Şurası muhakkaktır ki Kur'an sana, hikmet sâhibi, her şeyi hakkıyla bilen Allah tarafından verilmektedir.

1 *Tâ - Sîn.* Daha önce de açıkladığımız gibi, *Hurûf-ı mukatta'a* denilen ve Kur'an-ı Kerim'in 29 suresinin başında yer alan bu birleşik harfler, Arap dilinde veya Kur'an ilminde belirli manası bulunan herhangi bir kelimeye delalet etmezler. Kur'an-ı Kerim'de değişik şekillerde bulunan bu birleşik harflerin manaları hakkında Hazreti Peygamber'den nakledilmiş sahih bir hadis de bilinmemektedir. Bununla beraber seleften nakledilen bazı görüşlerde bu harflerin manaları açıklanmaya çalışılmıştır ki bazılarına göre bu harfler, Allah Teâlâ ile Peygamber'i arasında bir şifre olup manasını Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Ancak, biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, 29 surenin başında yer alan bu birleşik harflerin sadece beşi dışındaki diğer 24 harf grubunun ardından, hidayetin ta kendisi olan Kur'an-ı Kerim'den söz edildiği gözönünde bulundurulacak olursa, bu harflerle okuyucunun, Kur'an karşısında uyarılmış olduğu ve ondan, bütün dikkatini okumakta olduğu Kur'an üzerinde toplamasının istendiği neticesine varılır. Bu açıklamanın eğer doğru olduğu kabul edilecek olursa, okuyucu şu hususu iyice bilmiş olmalıdır ki işte bu surede zikredilen bütün ayetler, adı Kur'an olan bu kitabın ayetlerindendir. Kısacası, bu surede yer alan ayetlerin hepsi de Kur'an'ın veya apaçık Kitab'ın bir parçası veya bir kısmıdır.

2-3 İşte bu Kitab, namazını, şartlarına ve erkânına riayet ederek hiç kusursuz kılan, sahip olduğu malın zekatını veren ve yoksulları doyuran, Ahiret gününe ve o günün hesap ve cezasına tam olarak inanan müminler için, gerçek bir hidayet rehberi ve güzel akibetlerinin müjdecisidir. Onun müminler için bir hidayet rehberi olması, hidayetlerini daha çok artırması ve daha güzel bir akibete yönlendirmesi manasındadır. Nitekim Allah Teâlâ, Tevbe suresinin 124. ayetinde, münafıkların alaylı bir sorusunu cevaplarken bu gerçeği de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Bir sure indirildiği zaman, o münafıklar arasında, "Bu sure hanginizin imanını artırdı?" diyenler vardır. İşte o iman edenler var ya, onların imanını artırmıştır. Ve bunu birbirlerine müjdelerler."*.

4 Ahiret hayatını inkâr eden ve bizim dünya hayatımızdan başka hayat yoktur diyenlere gelince, biz onların içinde bulundukları bu azgınlığı ve sapıklığı onlara o derece süslü göstermişizdir ki bu azgınlık ve sapıklığın içinden çıkıp çıkmamakta şaşkın kalırlar da ne yapacaklarını bilemezler; bocalayıp dururlar. Bu mananın bir benzerini, En'âm suresinin 110. ayetinde de görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onların kalplerini ve gözlerini ters çevririz de ilk defa inanmadıklarına yine inanmazlar ve biz de onları azgınlıkları içinde bocalamaya bırakırız."*.

5 İşte böylelerinin cezası, dünya ve Ahiret'te azabın en şiddetlisidir. Dünyada, hiç ummadıkları bir anda başlarına gelecek kötü bir felaketle her şeylerini ve özellikle en çok sevip bağlandıkları şeyleri kaybetmek ve bunun acısını ölünceye kadar içlerinde veya bedenlerinde taşımak, Ahiret'te ise, ebedi cehennem azabına uğrayıp bu azaptan yakalarını hiç kurtaramamaktır; kısacası bunların Ahiret'teki akibetleri, hüsrandan başka bir şey değildir.

6 Allah Teâlâ, Kur'an'a iman edenlerle inkâr edenlerin hallerini veya akibetlerini beyan ettikten sonra, Kur'an'ın kendisine indirildiği sevgili Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e hitaben Kur'an'ı onun nasıl aldığını açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! İşte bu Kur'an'ı sen, Hakîm ve Alim olan, başka bir ifadeyle bütün emir ve nehiylerinde hikmet sahibi olan, kulları için önemli veya önemsiz, hayırlı veya hayırsız olsun her şeyi hakkıyla bilen Allah'tan alıyorsun ve yalnız O'ndan öğreniyorsun. İşte bu hudutsuz ilmiyle hem senin için bir teselli hem de düşünebilen insanlar için bir ibret kaynağı olan Peygamber kıssalarını sana anlatan da O'dur.

اِذْ قَالَ مُوسٰى لِاَهْلِهٖٓ اِنِّٓى اٰنَسْتُ نَارًاۜ سَاٰتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ اٰتِيكُمْ بِشِهَابٍ قَبَسٍ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٧﴾ فَلَمَّا جَٓاءَهَا نُودِىَ اَنْ بُورِكَ مَنْ فِى النَّارِ وَمَنْ حَوْلَهَاۜ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٨﴾ يَا مُوسٰٓى اِنَّهٗٓ اَنَا اللّٰهُ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُۙ ﴿٩﴾ وَاَلْقِ عَصَاكَۜ فَلَمَّا رَاٰهَا تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْۜ يَا مُوسٰى لَا تَخَفْ اِنِّى لَا يَخَافُ لَدَىَّ الْمُرْسَلُونَۜ ﴿١٠﴾ اِلَّا مَنْ ظَلَمَ ثُمَّ بَدَّلَ حُسْنًا بَعْدَ سُٓوءٍ فَاِنِّى غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١﴾ وَاَدْخِلْ يَدَكَ فِى جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَٓاءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوءٍ فِى تِسْعِ اٰيَاتٍ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَقَوْمِهٖۜ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿١٢﴾ فَلَمَّا جَٓاءَتْهُمْ اٰيَاتُنَا مُبْصِرَةً قَالُوا هٰذَا سِحْرٌ مُبِينٌۚ ﴿١٣﴾ وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَآ اَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّاۜ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَۧ ﴿١٤﴾

7 Hani Musa, ailesine "Ben bir ateş gördüm; oradan size bir haber getireceğim; yahutta ısınasınız diye bir ateş getireceğim." demişti.

8 Oraya geldiği zaman, ona "Ateşin olduğu yerde ve çevresinde bulunanlar mübarek kılındı. Âlemlerin Rabbi Allah, bütün kusurlardan münezzehtir." diye seslenilmişti.

9 (Ve yine ona denilmişti ki:) "Ey Musa! Ben, Aziz ve Hakim olan Allah'ım.".

10 "Asanı at.". Musa, asanın sanki bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçmıştı. (Ona denilmişti ki:) "Ey Musa! Korkma. Benim yanımda Peygamberler korkmazlar.".

11 "Ancak (diğer insanlardan) zulmedenler müstesna.. Kötülüğü (tövbe edip) iyilikle değiştirenler ise, şurası bir gerçektir ki ben, çok bağışlayıcıyım; çok merhametliyim.".

12 "Elini koynuna sok; Firavun ve kavmine gelecek dokuz mucize içinde, kusursuz, bembeyaz çıksın. Zira onlar yoldan çıkmış bir kavimdir.".

13 Nitekim kendilerine apaçık delillerimiz gelince, "Bu, besbelli bir sihirdir." demişlerdi.

14 Gönülleri, o delillerin hak olduğuna kanaat getirdiği halde, sırf zulüm ve kibir yüzünden onları inkâr etmişlerdi. Şimdi sen (ey Muhammed), o bozguncuların akibetinin nasıl olduğuna bir bak.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Kur'an-ı Kerim'in, namazını dosdoğru kılan, zekatını veren, Ahiret gününe ve Ahiret'in hesap ve cezasına inanan müminler için müjdeci, iman etmeyenler için de dünya ve Ahiret azabıyla korkutucu bir Kitab olduğunu ve bu Kitab'ın, Hazreti Muhammed (sas.)'e, hikmet ve ilim sahibi Allah katından geldiğini haber verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, vaaz ve ibret olmak üzere Musa'nın (as) kıssasını zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

7 Hani Musa, ailesine "Ben bir ateş gördüm; oradan size bir haber getireceğim; yahutta ısınasınız diye bir ateş getireceğim." demişti.

8 Oraya geldiği zaman, ona "Ateşin olduğu yerde ve çevresinde bulunanlar mübarek kılındı. Âlemlerin Rabbi Allah, bütün kusurlardan münezzehtir." diye seslenilmişti.

9 (Ve yine ona denilmişti ki:) "Ey Musa! Ben, Aziz ve Hakim olan Allah'ım.".

[10] "Asanı at.". Musa, asanın sanki bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, arkasına bakmadan dönüp kaçmıştı. (Ona denilmişti ki:) "Ey Musa! Korkma. Benim yanımda Peygamberler korkmazlar.".

[11] "Ancak (diğer insanlardan) zulmedenler müstesna. Kötülüğü (tövbe edip) iyilikle değiştirenler ise, şurası bir gerçektir ki ben, çok bağışlayıcıyım; çok merhametliyim.".

[12] "Elini koynuna sok; Firavun ve kavmine gelecek dokuz mucize içinde, kusursuz, bembeyaz çıksın. Zira onlar yoldan çıkmış bir kavimdir.".

[13] Nitekim kendilerine apaçık delillerimiz gelince, "Bu, besbelli bir sihirdir." demişlerdi.

[14] Gönülleri, o delillerin hak olduğuna kanaat getirdiği halde, sırf zulüm ve kibir yüzünden onları inkâr etmişlerdi. Şimdi sen (ey Muhammed) o bozguncuların akibetinin nasıl olduğuna bir bak.

7 Allah Teâlâ, Musa kıssasına, onu insanlar arasından seçip onunla nasıl konuşarak yücelttiğini, ona nasıl insanları aciz bırakan büyük mucizeler ve deliller vererek Firavun ve adamlarına gönderdiğini, ancak Firavun'un büyüklenerek ona nasıl karşı geldiğini açıklayarak başlamış ve buyurmuştur ki: Hani Musa, Medyen'den Mısır'a giderken karanlık ve soğuk bir gecede ailesine: Durun; ben bir ateş gördüm; oradan size bir haber getireceğim, demiş ve ateşin bulunduğu yere gitmişti. Ayet-i kerimede bu hadisenin nerede cereyan ettiği açıklanmamıştır. Tâ-hâ suresinin 10. ayetiyle ilgili tefsirimizde de zikrettiğimiz gibi, Musa (as), Mısır'da yaşayan annesine gitmek üzere kayınpederi Şuayb'tan (as) izin istemiş, onun izin vermesinden sonra da, eşiyle birlikte yola çıkmıştı. Ancak yola çıkalı uzun bir zaman geçmemişti ki hamile olan eşi, doğum sancılarıyla kıvranmaya başlayınca, Tur yakınında bir yerde konaklamışlar ve soğuğu şiddetli bir Cuma gecesi, kadın, bir oğlan çocuğu dünyaya getirmişti. Bir taraftan soğuk bir havada dünyaya gelen çocuk, bir taraftan da karanlıkta yol bulmanın güçlüğü, Musa'yı sıkıntılı bir duruma düşürmüş, şaşkın şaşkın etrafa bakınırken uzak bir yerde parıldayan bir ışık görmüştü. Bu ışığın orada yanmakta olan bir ateşten yayıldığını düşünmüş ve ailesine şöyle seslenmişti: Durun; ben, uzakta bir ateş gördüm; belki oradan size, ısınmanızı sağlayacak bir kor, yahut bir ateş parçası getiririm; yahutta orada, gideceğimiz istikamette bize yol gösterecek birini bulurum da ondan yolumuzu öğrenirim.

8 Musa (as), ateşin bulunduğu yere gelince, büyük bir şaşkınlık içinde kalmıştı. Zira ateş, yemyeşil bir ağacın dalları arasında bulunuyor ve ışığı göğe doğru yükseliyordu. Ancak onun, yakıcı olmaktan ziyade aydınlatıcı bir özelliği vardı ve bir nur gibi etrafı aydınlatıyor, ağacın dallarını da daha çok yeşillendiriyordu. İşte Musa (as), bu gördükleri karşısında şaşkın bir halde duruken, ona ağaçtan bir ses gelmişti. Bu ses, ona şöyle diyordu: *"Ateşin olduğu yerde ve çevresinde bulunanlar mübarek kılındı. Âlemlerin Rabbi Allah, kusurlardan münezzehtir."*.

9 "Ey Musa! Ben, Aziz ve Hakim olan Allah'ım.". Yukarıda zikrettiğimiz Tâ-hâ suresinin ilgili ayetlerinde de açıklandığı gibi, Musa (as), ateşin yanına yaklaşınca, kendisine Rabbi tarafından seslenilmiş ve ona: *"Ey Musa! Ben, senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar; sen, mukaddes vadide, Tuva'dasın."* diye hitap edilmişti. Aynı hitap, kıssanın anlatıldığı Kasas suresinin 30. ayetinde de zikredilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Musa oraya gelince, mukaddes arazide, vadinin sağ kıyısındaki ağaçtan, kendisine: Ey Musa! Ben, muhakkak ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım." diye seslenilmişti."*. Bu beyanlardan şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki Allah Teâlâ, Musa'ya uzaktan gösterdiği bir ışık veya ateş yardımıyla, adı ayet-i kerimede Tuva olarak zikredilen mukaddes vadiye gelmesini sağlamış, sonra da ona ağaç üzerinde yarattığı bir sesle hitap ederek kendisini Musa'nın ve bütün âlemlerin Rab-

bi Allah olarak tanıtmış, ayrıca, onun mukaddes vadi Tuva'da ve Rabbi huzurunda olması dolayısıyla ona pabuçlarını çıkarmasını emretmiştir. Musa'nın, arada hiçbir vasıta olmaksızın Rabbinin böyle bir hitabına mazhar olması, Ademoğulları içerisinde hiç kimseye nasip olmayan bir faziletti. Bu, aynı zamanda Musa'nın Rabbi tarafından Peygamber olarak seçilişinin de bir işaretiydi. Nitekim Allah Teâlâ, bunu takip eden ayetinde bunu da açık bir şekilde ifade etmiş ve Musa'ya olan hitabına devam ederek şöyle buyurmuştur:

10 Ey Musa! Elindeki asayı at. Musa, kendisine yöneltilen bu emre itaat ederek elinde bulunan asayı yere atmış, işte o zaman asa, yerde, kıvrılıp bükülerek hareket eden iri bir yılan haline gelmiştir. Musa ise, bunu görünce büyük bir korkuya kapılmış ve arkasına dönüp bakmadan kaçmaya başlamıştır. Bunun üzerine, ağaç yönünden gelen ses yeniden yükselmiş ve ona şöyle denilmiştir: Bir mucize izhar edip bir şey emrettiğim zaman, Peygamberler benim katımda hiç korkmazlar. Ben, seni insanlar arasından seçip Peygamber olarak yüceltmek istiyorum. Bu itibarla gördüğün şeyler seni korkutmasın, ey Musa!

11 Ancak işledikleri küfürle nefislerine, yahut başkalarına zulmedenler, işte asıl korkmaları gerekenler onlardır. Zira böyleleri için hem dünyada hem de Ahiret'te kendilerini hiç kurtaramayacakları büyük bir azap hazırlanmıştır. Bununla beraber eğer bunlar, dünyada iken işledikleri bu kötülüklerden tövbe eder ve iyiliğe dönerlerse, işte onların bu tövbelerini kabul eder ve bütün günzhlarını bağışlarım. Zira ben, çok bağışlayıcıyım; çok merhametliyim. Tâ-hâ suresinin 82. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Şüphesiz ben, tövbe edenler, iman edip iyi iş işleyenler ve doğru yola girenler için çok bağışlayıcıyım."*. Keza aynı husus, Nisa suresinin 110. ayetinde de aynen açıklanmıştır: *"Her kim bir kötülük işler, yahut nefsine zulmeder, sonra da Allah'tan mağfiret dilerse, Allah'ı çok bağışlayıcı, çok merhametli bulur."*.

12 Allah Teâlâ, Musa'ya (as) *"'Asanı yere at."* emrinden sonra, ona başka bir emir yöneltmiş ve *"Elini koynuna sok."* buyurmuştur. Elini koynuna sokup da çıkardığı zaman, el, görenleri şaşkınlık içinde bırakacak bir beyazlık içinde olacaktı. Bu, asa mucizesinden sonra Rabbinin ona verdiği dokuz mucize veya delilden ikincisi idi. Nitekim bu husus Kasas suresinin 32. ayetinde de açıklanmıştır. Bu ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Elini koynuna sok; kusursuz bembeyaz çıksın. Kollarını kendine çek, korkun yok olsun. Bunlar, Firavun ve ileri gelenlerine karşı Rabbinden iki delildir..."* Firavun'la ilgili olarak Musa'ya verilen dokuz mucizeden beşinin ise, Â'râf suresinin 133. ayetinde zikredilmiş olduğu görülür. Bu ayette şöyle buyurulmuştur: *"Bunun üzerine biz de ayrı ayrı mucizeler olmak üzere, onlara tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan göndermiştik."*.

İsra suresinin 101. ayetiyle ilgili tefsirimizde de açıkladığımız gibi, Allah Teâlâ'nın Musa'ya verdiği dokuz mucizenin neler olduğu hususunda bazı farklı görüşler ileri sürülmüştür. Ancak bu görüş farkının, Musa'ya verilen mucizelerin, dokuzun çok daha üzerinde olmasından ve ayet-i kerimede zikredilen dokuz çeşit mucizenin bunlardan hangileri olduğu hususundaki soruya bulunan cevaplardan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Burada şunu da belirtmek gerekir ki ayet-i kerimede zikredilen dokuz mucize, Firavun ve kavminin şahit olduğu mucizelerdir. Bu sebeple Musa'nın kavmiyle birlikte Mısır'dan ayrıldıktan sonra ona verilen mucizeleri, bu ayet-i kerimede bahis konusu edilen dokuz mucizeden ayırmak gerekir. Nitekim üzerinde durduğumuz Neml suresinin bu ayetinde de dokuz mucizeden, *Firavun ve kavmine gelecek dokuz mucize* olarak söz edilmiştir. Bu husus gözönünde bulundurulursa, Firavun'la ilgili olarak Musa'ya verilen dokuz mucizeden beşinin, biraz önce işaret ettiğimiz Â'râf suresinin 133. ayetinde zikredilmiş olduğu görülür. Buna göre, Firavun ve kavmine gelecek dokuz mucizeden beşinin, biraz

önce zikrettiğimiz Â'râf suresinin 133. ayetindeki tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan mucizeleri, ikisinin de asa mucizesiyle beyaz el mucizesi olduğu gözönünde bulundurulursa, yedi mucizenin açık bir şekilde belirlendiği anlaşılır. Diğer iki mucizenin ise, hangileri olduğu hususunda açık ve kesin bir delil mevcut değildir. Müfessirlerin bu iki mucizeyle ilgili olarak ileri sürdükleri farklı görüşler de, tatmin edici olmaktan uzak görünmektedir.

13 Netice olarak, Musa, kendisine verilen dokuz mucizeyle Firavun ve adamlarını imana davet etmişse de onlar yoldan çıkmış bir kavim olmaları dolayısıyla, yine de küfürlerinde direnmişler, hatta Firavun, bu mucizeleri gördükten sonra, Musa'yı büyülenmiş bir kimse olarak küçümsemekten bile çekinmemiş, mucizeler hakkında da, *"...Bu, besbelli bir sihirdir, demiştir."*.

14 Aslında onlar, Musa'nın (as) getirdiği bu mucizelerin Allah katından geldiğini çok iyi biliyorlardı. Buna rağmen onları reddetmeleri, sırf kibirlerini elden bırakmamalarından ve küfür üzerinde inadlaşmalarından kaynaklanıyordu. Şimdi sen ey Muhammed ve ey aklını kullanıp düşünebilen insan! Onlar böyle bir yol seçtiklerine göre, gerek Firavun olsun gerekse onun adamları olsun, bu küfürleri dolayısıyla başlarına gelecek o kötü akibeti ve Allah'ın onları nasıl bir azap ile helak edeceğini bir düşünün. Ve Muhammed (sas.)'i yalanlayarak onun Peygamberliğini inkâr eden ey Kureyş halkı! Firavun ve adamlarının davranışlarından ve bu davranışları sebebiyle başlarına gelen o kötü akibetten ders alın ve aynı akibetin sizin de başınıza gelmemesi için küfür üzerindeki inatlaşmanızdan hemen vazgeçin. Şunu iyice bilin ki Muhammed (sas.), Peygamberler'in sonuncusudur ve onun size haber verdiği her geçmiş olay, Allah'ın Kitabı'nda yazılı olup bunların hepsi de Rabbi tarafından Peygamber'ine indirilmiştir. Dolayısıyla sizin bunlara iman edip hepsini tasdik etmekten başka yapabileceğiniz hiçbir şey yoktur.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوٗدَ وَسُلَيْمٰنَ عِلْمًا ۚ وَقَالَا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِىْ فَضَّلَنَا عَلٰى كَثِيْرٍ مِّنْ عِبَادِهِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١٥﴾
وَوَرِثَ سُلَيْمٰنُ دَاوٗدَ وَقَالَ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ عُلِّمْنَا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَاُوْتِيْنَا مِنْ كُلِّ شَىْءٍ ۭ اِنَّ هٰذَا لَهُوَ الْفَضْلُ
الْمُبِيْنُ ﴿١٦﴾ وَحُشِرَ لِسُلَيْمٰنَ جُنُوْدُهٗ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ وَالطَّيْرِ فَهُمْ يُوْزَعُوْنَ ﴿١٧﴾ حَتّٰٓى اِذَآ اَتَوْا عَلٰى
وَادِ النَّمْلِ ۙ قَالَتْ نَمْلَةٌ يّٰٓاَيُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوْا مَسٰكِنَكُمْ ۚ لَا يَحْطِمَنَّكُمْ سُلَيْمٰنُ وَجُنُوْدُهٗ ۙ وَهُمْ لَا يَشْعُرُوْنَ
﴿١٨﴾ فَتَبَسَّمَ ضَاحِكًا مِّنْ قَوْلِهَا وَقَالَ رَبِّ اَوْزِعْنِىْٓ اَنْ اَشْكُرَ نِعْمَتَكَ الَّتِىْٓ اَنْعَمْتَ عَلَىَّ وَعَلٰى وَالِدَىَّ وَاَنْ
اَعْمَلَ صَالِحًا تَرْضٰىهُ وَاَدْخِلْنِىْ بِرَحْمَتِكَ فِىْ عِبَادِكَ الصّٰلِحِيْنَ ﴿١٩﴾

[15] Davud'a ve Süleyman'a da ilim vermiştik de şöyle demişlerdi: "Mümin kullarından çoğuna bizi üstün kılan Allah'a hamdolsun.".

[16] Süleyman, Davud'a varis olmuş ve demişti ki: "Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi ve her şey verildi. İşte bu, apaçık bir lütuftur.".

[17] Süleyman için cinlerden, insanlardan ve kuşlardan bir ordu toplanmıştı; hepsi düzenli bir şekilde (Süleyman tarafından) sevk ve idare ediliyordu.

[18] Nihayet karıncalar vadisine geldikleri zaman, bir karınca şöyle demişti: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve askerleri, farkına varmadan sizi ezmesin.".

[19] Süleyman, karıncanın sözüne tebessüm etmiş ve demişti ki: "Rabbim! Bana ve anama babama verdiğin nimetine şükretmemi ve hoşnut olacağın işi yapmamı bana kolaylaştır ve beni rahmetinle iyi kulların arasına sok.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Kur'an'ın Alim ve Hakîm olan Allah tarafından son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e indirilişini ve Musa'nın (as) kıssasıyla ona verilen mucizeleri zikrettikten sonra, bu ayetlerinde, ikinci olarak Davud ve Süleyman (a.hima.s.) kıssasını, onlara verilen büyük nimetleri, hükümranlıkla hudutsuz mülkü içeren dünya ve Ahiret saadetini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[15] Davud'a ve Süleyman'a da ilim vermiştik de şöyle demişlerdi: "Mümin kullarından çoğuna bizi üstün kılan Allah'a hamdolsun.".

[16] Süleyman, Davud'a varis olmuş ve demişti ki: "Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi ve her şey verildi. İşte bu, apaçık bir lütûftur.".

[17] Süleyman için cinlerden, insanlardan ve kuşlardan bir ordu toplanmıştı; hepsi düzenli bir şekilde (Süleyman tarafından) sevk ve idare ediliyordu.

[18] Nihayet karıncalar vadisine geldikleri zaman, bir karınca şöyle demişti: "Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve askerleri, farkına varmadan sizi ezmesin.".

[19] Süleyman, karıncanın sözüne tebessüm etmiş ve demişti ki: "Rabbim! Bana ve anama babama verdiğin nimetine şükretmemi ve hoşnut olacağın işi yapmamı bana kolaylaştır ve beni rahmetinle iyi kulların arasına sok.".

15 Allah Teâlâ bu ayetinde, Davud'u ve oğlu Süleyman'ı nasıl ilim sahibi iki Peygamber yaptığını haber vermiş ve buyurmuştur ki: Biz, Davud'a ve oğlu Süleyman'a hem şerî ahkamı hem de insanlar arasında adaletle hüküm vermeyi öğrettik. Ayrıca Davud'a harp sanatını, Süleyman'a da kuş dilini öğrettik. Bu sebeple o, çeşitli hayvanların birbirleriyle yaptıkları konuşmaları kolayca anlayabiliyordu. Onlara ihsan ettiğimiz bu büyük nimetler dolayısıyla her ikisi de Allah'a daima şükrediyor ve: Bize ihsan ettiği bu geniş ilim ve marifet sayesinde, bizi birçok mümin kulundan üstün kılan Allah'a hamdolsun, diyorlardı.

16 Süleyman, babası Davud'un ölümü üzerine, gerek onun Peygamberliğine gerekse geniş ilim ve hikmetine varis olmuştu. Bu veraset, elbette mal mülk veraseti değildi. Ayrıca Rabbinin ihsanı ile pek çok hayvanın dilini anlama yeteneği de kazanmıştı. Bu sebeple halka, kendilerine ihsan edilen bu büyük nimeti haber verir ve: Ey insanlar! Bize kuşların dili öğretildi ve ayrıca hükümran olmanın gerektirdiği pek çok şey verildi. Bu, hiç şüphesiz, Rabbimizin bize olan büyük ve hudutsuz bir lütfudur, diyerek Rabbine şükrederdi. Filhakika Süleyman'a ihsan edilen bu nimetler, Sad suresinin 34-39. ayetlerinde de zikredilmiştir. Allah Teâlâ bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Biz, Süleyman'ı bir imtihana da tabi tutmuştuk: Onu, tahtı üzerinde (bir hastalık yüzünden) ceset haline getirmiştik; sonra yine eski haline dönmüştü. Demişti ki: "Rabbim! Beni bağışla ve bana, benden sonra hiç kimseye nasip olmayacak bir hükümranlık ihsan et. Şüphesiz, daima ihsan eden sensin.". Emriyle istediği yere yumuşak bir şekilde esip giden rüzgarı, bina yapan ve dalgıçlık eden şeytanları ve yine şeytanlardan zincire vurulmuş diğerlerini ona tabi kılmıştık. "Bu, bizim (sana) ihsanımızdır; ister ver, ister tut; hesapsızdır." (demiştik).".* Keza Sebe suresinin 12-13. ayetlerinde de ona ihsan edilen bu nimetler ayrıca zikredilmiştir: *"Süleyman'a, sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü de bir ay süren rüzgarı boyun eğdirmiş, erimiş ba-*

kırı, onun için sel gibi akıtmıştık. Cinlerden bir kısmı da onun önünde Rabbinin izniyle çalışırdı. Bunlardan, emrimizden çıkan olursa, ona şiddetli dünya azabı tattırırdık. Cinler, onun için dilediği her şey, kaleler, heykeller, havuza benzer çanaklar ve sabit kazanlar yaparlardı. "Ey Davud ailesi! Şükür olmak üzere Allah'ın itaatine çalışın. Zira kullarımdan şükredenler azdır.".

17 Ayrıca Süleyman'ın cinlerden, insanlardan ve kuşlardan oluşan bir ordusu da vardı ve bu orduyu düzenli bir şekilde idare ederdi. Her grubun kendine has bir düzeni vardı ve her biri diğerine karışmaksızın sahip olduğu bu düzeni muhafaza etmeye dikkat gösterirdi.. Kendisi, bir kumandan olarak insanların başında bulunur, onları cinler takip ederdi. Kuşlar ise, başlarının üzerinde uçarak ilerler, sıcak havalarda, kanatlarıyla onları gölgelerlerdi.

18 İşte bu ordu, bir gün karınca vadisine ulaşmıştı. Müfessirler, bu vadinin Şam'da bulunduğunu ve karıncasının bol olması dolayısıyla bu yere karınca vadisi denildiğini zikrederler. Karıncaların lideri, Süleyman ve ordusunun vadiye inmek üzere olduklarını görünce, diğer karıncalara seslenmiş ve onlara şöyle demişti: Ey karıncalar! Süleyman ve ordusu, vadiye inmiş bulunmaktadır; bu sebeple hemen evlerinize girin. Girin ki farkına varmadan sizi ayakları altında ezmesinler.

19 Süleyman, onun bu sözlerini işitince, gülümsemekten kendini alamamıştı. Onun bu gülümsemesi, hiç kimsede olmayan bir yeteneğin, yani karıncanın diğerlerine yönelttiği uyarı niteliğindeki sözlerini anlama gücünün Rabbi tarafından kendisine verilmiş olmasından kaynaklanan bir sevincin neticesi idi. Çünkü o, kendisine ihsan edilen bu yeteneği, Rabbine daha çok şükretmek için ayrı bir vesile saymış ve gülümsemenin hemen ardından şöyle demişti: Rabbim! Kuşların ve hayvanların konuşamalarını öğretmek suretiyle bana ihsan ettiğin nimete, keza ana ve babama ihsan ettiğin iman ve İslam nimetine şükretmemi bana ilham eyle; ayrıca senin rıza gösterip hoşnut olacağın amelleri işlememi bana kolaylaştır. Öldüğüm zaman da, beni cennette enbiya, evliya ve diğer salih kulların arasına sok.

Bu ayet-i kerimeden şu husus açıkça anlaşılmış olmaktadır ki yalnız ilim bile şükrün vücubu için yeterli olduğu gibi, anaya babaya iyilik etmek ve ölümlerinden sonra onlar için hayır duada bulunmak da aynı şekilde vaciptir.

وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَآ اَرَى الْهُدْهُدَ اَمْ كَانَ مِنَ الْغَآئِبِينَ ﴿٢٠﴾ لَاُعَذِّبَنَّهُ عَذَابًا شَدِيدًا اَوْ لَاَاْذْبَحَنَّهُ
اَوْ لَيَاْتِيَنِّي بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿٢١﴾ فَمَكَثَ غَيْرَ بَعِيدٍ فَقَالَ اَحَطْتُ بِمَا لَمْ تُحِطْ بِهِ وَجِئْتُكَ مِنْ سَبَاٍ بِنَبَاٍ
يَقِينٍ ﴿٢٢﴾ اِنِّي وَجَدْتُ امْرَاَةً تَمْلِكُهُمْ وَاُوتِيَتْ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ وَلَهَا عَرْشٌ عَظِيمٌ ﴿٢٣﴾ وَجَدْتُهَا وَقَوْمَهَا
يَسْجُدُونَ لِلشَّمْسِ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ فَهُمْ لَا يَهْتَدُونَ
﴿٢٤﴾ اَلَّا يَسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِي يُخْرِجُ الْخَبْءَ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَيَعْلَمُ مَا تُخْفُونَ وَمَا تُعْلِنُونَ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ
لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿٢٦﴾ قَالَ سَنَنْظُرُ اَصَدَقْتَ اَمْ كُنْتَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ اِذْهَبْ
بِكِتَابِي هٰذَا فَاَلْقِهْ اِلَيْهِمْ ثُمَّ تَوَلَّ عَنْهُمْ فَانْظُرْ مَاذَا يَرْجِعُونَ ﴿٢٨﴾

[20] Süleyman kuşları araştırıp şöyle demişti: "Hüdhüd'ü neden göremiyorum; yoksa kayıplara mı karıştı"?

[21] "Ona şiddetle azap edeceğim; yahut keseceğim; yahutta o bana mutlaka açık bir delil getirmelidir.".

[22] Çok geçmeden Hüdhüd gelmiş ve demişti ki: "Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim ve sana Seba'dan gerçek bir haber getirdim.".

[23] "Ben orada, bir kadını, Seba halkına hükümdarlık eder buldum. Bu kadına her şey verilmiş; onun, bir de büyük tahtı var.".

[24-25] "Şu da var ki kadının ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini de gördüm. Şeytan, onların, göklerde ve yerde bulunan gizlilikleri ortaya çıkaran ve gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilen Allah'a ibadet etmemeleri için, onlara amellerini süslemiş ve doğru yoldan onları saptırmıştır. Bu yüzden de doğru yolu bulamazlar.".

[26] "Büyük Arş'ın Rabbi olan Allah'tan başka İlah yoktur.".

[27] Süleyman da demişti ki: "Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın"?

[28] "Bu mektubumu götür ve onlara at; sonra onlardan biraz ayrıl da bak, neye başvuracaklar.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, cinlerin, insanların ve kuşların, Süleyman'a (as) nasıl müsahhar kılındıklarını veya onun emirlerine nasıl tabi tutulduklarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, bir ara ortadan kaybolan Hüdhüd kuşunu araştırdığını, fakat onu bulamadığını, bu sebepten kuşun ortadan kayboluşuna sinirlendiğini, daha sonra onun ortaya çıkarak Sebe Melikesi Belkıs'tan ve halkından haberler getirdiğini, bu cümleden olarak kavmin Allah'ı bırakarak güneşe ibadet ettiklerini bildirdiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[20] Süleyman kuşları araştırıp şöyle demişti: "Hüdhüd'ü neden göremiyorum; yoksa kayıplara mı karıştı"?

[21] "Ona şiddetle azap edeceğim; yahut keseceğim; yahutta o bana mutlaka açık bir delil getirmelidir.".

[22] Çok geçmeden Hüdhüd gelmiş ve demişti ki: "Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim ve sana Seba'dan gerçek bir haber getirdim.".

[23] "Ben orada, bir kadını, Seba halkına hükümdarlık eder buldum. Bu kadına her şey verilmiş; onun, bir de büyük tahtı var.".

[24-25] "Şu da var ki kadının ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini de gördüm. Şeytan, onların, göklerde ve yerde bulunan gizlilikleri ortaya çıkaran ve gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilen Allah'a ibadet etmemeleri için, onlara amellerini süslemiş ve doğru yoldan onları saptırmıştır. Bu yüzden de doğru yolu bulamazlar.".

[26] "Büyük Arş'ın Rabbi olan Allah'tan başka İlah yoktur.".

[27] Süleyman da demişti ki: "Doğru mu söylüyorsun, yoksa yalancılardan mısın"?

[28] "Bu mektubumu götür ve onlara at; sonra onlardan biraz ayrıl da bak, neye başvuracaklar.".

20 Cinlerin, insanların, kuşların ve diğer hayvanların kendisine müsahhar kılındığı Süleyman (as), bir gün Hüdhüd kuşunu ordusu içinde araştırmış, fakat onu bulamamıştı. Kuşun bir yere gitmek için kendisinden izin almadığını da çok iyi biliyordu. Bu durumda kuş, diğer kuşlar

arasında bulunmadığına göre izinsiz bir yerlere gitmişti ve bu da Süleyman'ın canını sıkmıştı.

21 Bu sebeple onu cezalandırmayı düşünüyor ve kendi kendine: Benden izinsiz ayrıldığı için onu mutlaka cezalandıracağım; ona azap edeceğim; yahutta bana ayrılışıyla ilgili haklı bir sebep bulmalı ve özrünü ortaya koymalıdır, diyordu.

22 Uzun bir zaman geçmemişti ki Süleyman, bu düşüncedeyken Hüdhüd ortaya çıkmış ve Süleyman'ın ona nereye kaybolduğunu sorması üzerine: Senin bile bilmediğin çok önemli şeyler öğrendim. Sana, Sebe ülkesinden gerçek bir haber getirdim, cevabını vermiştir. Sebe, Yemen'de, Himyer de denilen bir ülkenin adı idi.

23 Hüdhüd, getirdiği haberleri Süleyman'a aktarmaya devam etmiş ve şöyle demiştir: Öğrendiğime göre Sebe ülkesinde bir kadın varmış ve Sebe halkına o kadın hükümdarlık ediyormuş. Bu kadın, bir hükümdarın sahip olması gereken her şeye ve her türlü imkana sâhipmiş. Ayrıca onun çok azametli bir tahtı da varmış. Bu taht, altın ve inci gibi değerli taşlardan yapılmış mücevheratla süslü imiş. Tefsir kaynaklarında ismi Belkıs olarak zikredilen bu kadın, Şerâhîl'in kızı idi; Şerâhîl ise, Belkıs'tan önce Sebe hükümdarı idi ve zenginliğiyle şöhret kazanmıştı. Sahip olduğu ordu da, çeşitli savaş araç ve gereçleriyle donatılmış eşi bulunmaz bir güçte idi.

24-25 Ne var ki gerek bu hükümdar kadın gerekse kavmi, Allah'ı bırakmış, güneşe ibadet ediyorlardı. Tarihçilerin naklettiklerine göre, Sebe Melikesi Belkıs'ın tahtının da bulunduğu saray, çok yüksek bir bina idi. Sarayın doğu tarafında 360, batı tarafında da yine 360 pencere vardı ve güneş bir pencereden doğar, karşısındaki pencereden de batardı. Bu sebeple Melike ile birlikte sarayda yaşayanlar, sabah akşam güneşe secde ederlerdi. Şeytan, onların, saklansa da açığa vurulsa da her şeyi bilen ve kendisinden hiçbir şeyin gizlenmesi mümkün olmayan Allah'a ibadet etmelerini engellemek için, onlara amellerini süslü göstermiş ve onları doğru yoldan saptırmıştı. Bu itibarla onların doğru yolu bulmaları hiçbir surette mümkün değildi. Nitekim güneşi İlah bilerek ona ibadetlerinin sebebi de bu sapıklıkları idi. Oysa Fussilet suresinin 37. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Gece ile gündüz, güneş ile ay, Allah'ın ayetlerindendir. Bu itibarla güneşe secde etmeyin; aya da secde etmeyin. Fakat gerçekten Allah'a ibadet ediyorsanız, yalnız O'na secde edin."*.

26 Zaten büyük Arş'ın Rabbi olan Allah'tan başka İlah da yoktur. O, yegane İlahtır ve mahlukat içinde O'ndan daha büyüğü yoktur.

27 Hüdhüd, Sebe Melîkesi Belkıs hakkında duyduklarını ve gördüklerini Süleyman'a (as) haber verince, Süleyman (as), ona şu cevabı vermiştir: Söylediklerinin hepsini araştıracak ve doğru olup olmadığını anlayacağız.

28 Süleyman (as), Hüdhüd'e bu cevabı verdikten sonra, Belkıs ve kavmini iman ve İslam'a davet eden bir mektup yazmış ve onu Hüdhüd'e vererek şöyle demiştir: Şimdi sen, şu mektubu onlara götür ve üzerlerine at; sonra da fazla olmamak üzere oradan biraz uzaklaş ve onların mektubu okuduktan sonra nasıl bir davranış içine gireceklerini veya ne yapacaklarını gözle.

قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ إِنِّىٓ أُلْقِىَ إِلَىَّ كِتَٰبٌ كَرِيمٌ ﴿٢٩﴾ إِنَّهُۥ مِن سُلَيْمَٰنَ وَإِنَّهُۥ بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ ﴿٣٠﴾
أَلَّا تَعْلُوا۟ عَلَىَّ وَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَتْ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَفْتُونِى فِىٓ أَمْرِى مَا كُنتُ قَاطِعَةً أَمْرًا حَتَّىٰ
تَشْهَدُونِ ﴿٣٢﴾ قَالُوا۟ نَحْنُ أُو۟لُوا۟ قُوَّةٍ وَأُو۟لُوا۟ بَأْسٍ شَدِيدٍ وَٱلْأَمْرُ إِلَيْكِ فَٱنظُرِى مَاذَا تَأْمُرِينَ ﴿٣٣﴾ قَالَتْ
إِنَّ ٱلْمُلُوكَ إِذَا دَخَلُوا۟ قَرْيَةً أَفْسَدُوهَا وَجَعَلُوٓا۟ أَعِزَّةَ أَهْلِهَآ أَذِلَّةً ۖ وَكَذَٰلِكَ يَفْعَلُونَ ﴿٣٤﴾ وَإِنِّى مُرْسِلَةٌ إِلَيْهِمْ

بِهَدِيَّةٍ فَنَاظِرَةٌ بِمَ يَرْجِعُ الْمُرْسَلُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَاءَ سُلَيْمٰنَ قَالَ اَتُمِدُّونَنِ بِمَالٍ فَمَآ اٰتٰىنِىَ اللّٰهُ خَيْرٌ مِّمَّآ
اٰتٰىكُمْ بَلْ اَنْتُمْ بِهَدِيَّتِكُمْ تَفْرَحُونَ ﴿٣٦﴾ اِرْجِعْ اِلَيْهِمْ فَلَنَأْتِيَنَّهُمْ بِجُنُودٍ لَا قِبَلَ لَهُمْ بِهَا وَلَنُخْرِجَنَّهُمْ مِنْهَآ
اَذِلَّةً وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٣٧﴾

29 Nitekim kadın şöyle demişti: "Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup atıldı.".

30-31 "Bu mektup, Süleyman'dan gelmekte ve Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlayıp, bana karşı büyüklenmeyin ve bana teslim olarak gelin, diye yazmaktadır.".

32 Yine demişti ki: "Ey ileri gelenler! Bu işimde bana fikir verin. Siz yanımda bulunmadıkça, bir iş hakkında kesin hüküm veremiyorum.".

33 Onlar ise, demişlerdi ki: "Biz, kuvvetli kimseler ve doğru savaşçılarız; fakat emir senindir. Bu itibarla sen neye emredeceğine bak.".

34 Kadın hükümdar da şöyle demişti: "Hükümdarlar bir ülkeye girdikleri zaman, orayı ifsat eder, bozarlar; ahalisinin şereflerini alçaltırlar. Böyle yaparlar.".

35 "Ben onlara bir hediye göndereceğim; sonra da elçilerin ne ile döneceklerini bekleyeceğim.".

36 Nitekim elçi, Süleyman'a geldiği zaman, Süleyman ona şöyle demişti: "Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allah'ın bana verdikleri, size verdiklerinden daha hayırlıdır. Hediyenizle siz sevinirsiniz; (fakat ben sevinmem).".

37 "Onlara geri dön (ve şunu bildir ki): Onlara, karşı koyamayacakları bir ordu ile geliriz ve onları hor ve hakir oldukları halde oradan sürer çıkarırız.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, bir ara ortadan kaybolan Hüdhüd kuşunun, tekrar dönüşünden sonra Sebe ülkesi ile ona hükümdarlık eden Belkıs hakkında edindiği bilgileri Süleyman'a (as) anlattığını, bunun üzerine Süleyman'ın da (as) Melike Belkıs'ı ve kavmini iman ve İslam'a davet eden bir mektup yazarak bu mektubu Hüdhüd'le Sebâ ülkesine gönderdiğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Belkıs'ın, mektup muhtevasını müşavirleriyle müzakere ederek ona nasıl bir cevap vereceklerini araştırdığını, neticede Süleyman'ın ordusuyla savaşmak yerine sulh yolunu tercih ederek ona hediyeler gönderdiğini, ancak Süleyman'ın (as) bu hediyeleri geri çevirdiğini ve böylece gücünü Seba hükümdarlığına gösterdiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

29 Nitekim kadın şöyle demişti: "Ey ileri gelenler! Bana çok önemli bir mektup atıldı.".

30-31 "Bu mektup, Süleyman'dan gelmekte ve Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlayıp, bana karşı büyüklenmeyin ve bana teslim olarak gelin, diye yazmaktadır.".

32 Yine demişti ki: "Ey ileri gelenler! Bu işimde bana fikir verin. Siz yanımda bulunmadıkça, bir iş hakkında kesin hüküm veremiyorum.".

33 Onlar ise, demişlerdi ki: "Biz, kuvvetli kimseler ve doğru savaşçılarız; fakat emir senindir. Bu itibarla sen neye emredeceğine bak.".

34 Kadın hükümdar da şöyle demişti: "Hükümdarlar bir ülkeye girdikleri zaman, orayı ifsat

eder, bozarlar; ahalisinin şereflerini alçaltırlar. Böyle yaparlar.".

35 "Ben onlara bir hediye göndereceğim; sonra da elçilerin ne ile döneceklerini bekleyeceğim.".

36 Nitekim elçi, Süleyman'a geldiği zaman, Süleyman ona şöyle demişti: "Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allah'ın bana verdikleri, size verdiklerinden daha hayırlıdır. Hediyenizle siz sevinirsiniz; (fakat ben sevinmem).".

37 "Onlara geri dön (ve şunu bildir ki): Onlara, karşı koyamayacakları bir ordu ile geliriz ve onları hor ve hakir oldukları halde oradan sürer çıkarırız.".

29 Süleyman (as) tarafından yazılıp Hüdhüd'le Sebe ülkesine gönderilen mektup, Melike Belkıs'in eline geçince, müşavirlerini, devlet erkânını ve kavminin diğer ileri gelenlerini hemen sarayında toplamış ve onlara şöyle demiştir: Ey kavmimin eşrafı! Bana çok önemli bir mektup ulaştı. Bu mektup, ne derece önemli ise, onun bana gelişi de o derece şaşırtıcı idi. Zira onu bana getiren ve önüme atan da bir kuş idi.

30-31 Bu mektup, Allah'ın Nebisi Süleyman tarafından yazılmış. Çünkü mektubun başında, onun Süleyman tarafından yazıldığı ifade ediliyor ve mektuba, Rahmân ve Rahim olan Allah'ın adıyla başlanıyordu. Mektubun altında bulunan mühür ve ibarelerinin güzelliği ise, onu yazanın yüceliğini ve eşi görülmemiş bir hükümdar olduğunu gösteriyordu. Ayrıca mektupta, bana karşı büyüklük taslamayın ve bana Müslüman olarak gelin, diye yazıyordu.

32 Melike Belkıs, mektubun gelişini ve muhtevasını kavminin ileri gelenlerine açıkladıktan sonra, onlara, Allah'ın Peygamber'i Süleyman tarafından gönderilen bu mektup karşısında nasıl bir davranış içinde bulunmak gerektiğini sormuş ve: Ey kavmimin ileri gelenleri! Bu mektup hakkında bana görüş ve düşüncelerinizi bildirin. Zira ben, ne yapacağım ve nasıl davranacağım hakkında tek başıma bir hüküm veremiyorum, demiştir.

33 Kavmin ileri gelenleri ise, Melike Belkıs'ın bu sorusuna karşı görüşlerini açıklamışlar ve şöyle demişlerdir: Sen bizden çok iyi bilirsin ki biz, her yönden güçlü bir kavimiz. Sahip olduğumuz ordu ve silah gücüyle bütün düşmanların karşısına çıkar ve hepsine galip geliriz. Fakat herhangi bir düşmanla savaşıp savaşmamak hususundaki emir sana aittir. Bu hususta emir vermek bize düşmez. Eğer sen, savaşmamızı emredersen, bütün gücümüzle harekete geçer, galip gelinceye kadar savaşırız.

34 Melike Belkıs, Süleyman (as) tarafından yazılan mektubun, gerek üslubundan ve gerekse onun garip ve şaşırtıcı olan gönderiliş tarzından çok iyi anlamıştı ki Süleyman, küçümsenecek bir hükümdar değildi ve müşavirlerinin de söyledikleri gibi, kendileri ne derece güçlü olurlarsa olsunlar, Süleyman'ın ordusu karşısında perişan olmaktan hiçbir surette kurtulamazlardı. Bu itibarla görüşlerini sorduğu adamlarına, Süleyman'la savaşmak taraftarı olmadığını gösteren bir ifadeyle şöyle demişti: Hükümdarlar, mağlup ettikleri bir ordunun ülkesine girdikleri zaman, o ülkeyi mahv-u perişan ederler; Özellikle o ülkenin ileri gelenlerini ya esir alırlar, yahut öldürürler; en büyük arzuları da, orada yaşayanları hor ve hakir kılmaktır. İşte ben de, Süleyman'la savaşa girdiğimiz takdirde, böyle bir duruma düşmekten korkarım; zira Süleyman, küçümsenecek bir hükümdar değildir.

35 Bu itibarla ben, onunla savaşmak yerine onun dostu olmayı düşünüyorum. Bunun için de onun mektubuna karşılık, ona, yanlarında kıymetli hediyeler bulunan elçiler gönderceğim ve bu elçilerin, Süleyman tarafından nasıl karşılandıklarını öğrenmek için onların dönüşünü bekeleyeceğim.

36 Filhakika Melike Belkıs, adamlarına dediğini uygulamış ve Süleyman'a (as), içinde al-

tın, gümüş, inci ve değerli mücevherler bulunan bir sandıkla elçiler göndermiştir. Ne var ki elçiler bu hediyelerle ona gelince, Süleyman onların bu gelişinden hoşlanmamış ve: Siz bana mallarınızla yardım mı etmek istiyorsunuz? Yahut sizi şirkinizle başbaşa bırakmam için malınızla bana dostluk mu sunuyorsunuz? Hayır; getirdiğiniz her şey sizin olsun; benim onlara ihtiyacım yoktur. Zira Allah'ın bana verdikleri, sizin bana getirdiğiniz bu hediyelerden çok daha kıymetli ve çok daha hayırlıdır. Aldığınız dünya malı hediyelerle ancak sizler sevinirsiniz; oysa bizim yanımızda bunların hiçbir değeri yoktur.

37 Bu itibarla siz getirdiğiniz bu hediyelerle ülkenize geri dönün ve hükümdarınıza şunu da haber verin ki: Biz, karşısında hiç duramayacağı bir ordu ile gelir, onu ve adamlarını hor ve hakir oldukları halde ülkelerinden sürer çıkarırız.

قَالَ يَٰٓأَيُّهَا ٱلْمَلَؤُا۟ أَيُّكُمْ يَأْتِينِى بِعَرْشِهَا قَبْلَ أَن يَأْتُونِى مُسْلِمِينَ ﴿٣٨﴾ قَالَ عِفْرِيتٌ مِّنَ ٱلْجِنِّ أَنَا۠ ءَاتِيكَ
بِهِۦ قَبْلَ أَن تَقُومَ مِن مَّقَامِكَ ۖ وَإِنِّى عَلَيْهِ لَقَوِىٌّ أَمِينٌ ﴿٣٩﴾ قَالَ ٱلَّذِى عِندَهُۥ عِلْمٌ مِّنَ ٱلْكِتَٰبِ أَنَا۠ ءَاتِيكَ
بِهِۦ قَبْلَ أَن يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ ۚ فَلَمَّا رَءَاهُ مُسْتَقِرًّا عِندَهُۥ قَالَ هَٰذَا مِن فَضْلِ رَبِّى لِيَبْلُوَنِىٓ ءَأَشْكُرُ أَمْ
أَكْفُرُ ۖ وَمَن شَكَرَ فَإِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهِۦ ۖ وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ رَبِّى غَنِىٌّ كَرِيمٌ ﴿٤٠﴾ قَالَ نَكِّرُوا۟ لَهَا عَرْشَهَا
نَنظُرْ أَتَهْتَدِىٓ أَمْ تَكُونُ مِنَ ٱلَّذِينَ لَا يَهْتَدُونَ ﴿٤١﴾ فَلَمَّا جَآءَتْ قِيلَ أَهَٰكَذَا عَرْشُكِ ۖ قَالَتْ كَأَنَّهُۥ هُوَ ۚ
وَأُوتِينَا ٱلْعِلْمَ مِن قَبْلِهَا وَكُنَّا مُسْلِمِينَ ﴿٤٢﴾ وَصَدَّهَا مَا كَانَتْ تَعْبُدُ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ إِنَّهَا كَانَتْ مِن قَوْمٍ
كَٰفِرِينَ ﴿٤٣﴾ قِيلَ لَهَا ٱدْخُلِى ٱلصَّرْحَ ۖ فَلَمَّا رَأَتْهُ حَسِبَتْهُ لُجَّةً وَكَشَفَتْ عَن سَاقَيْهَا ۚ قَالَ إِنَّهُۥ صَرْحٌ مُّمَرَّدٌ
مِّن قَوَارِيرَ ۗ قَالَتْ رَبِّ إِنِّى ظَلَمْتُ نَفْسِى وَأَسْلَمْتُ مَعَ سُلَيْمَٰنَ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿٤٤﴾

38 (Sonra Süleyman kendi adamlarına) demişti ki: "Ey ileri gelenler! Onlar, boyun eğerek bana gelmeden önce, o kadının tahtını bana hanginiz getirecek"?

39 Cinlerden bir ifrit de şöyle demişti ki: "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Ben buna kesinlikle eminim.".

40 Kendisinde kitaptan bir ilim bulunan kimse ise, demişti ki: "Ben onu sana, gözünü açıp kapamadan getiririm.". Nitekim Süleyman, o anda tahtın yanında olduğunu görünce, "Bu, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak için Rabbimin bir lütfudur. Kim şükrederse, yalnız kendisi için şükretmiş olur; kim de nankörlük ederse, şurası bir gerçektir ki Rabbim, onun şükrüne muhtaç değildir; çok kerem sahibidir.".

41 Süleyman, askerlerine de şöyle demişti: "Tahtının şeklini değiştirin; bakalım onu tanıyabilecek mi, yoksa tanımayanlardan biri mi olacak.".

42 Nitekim (kadın hükümdar Belkıs) geldiği zaman, ona denilmişti ki: "Senin tahtın da böyle mi"? O da şöyle demişti: "Tıpkı o. Bize daha önce bilgi verilmiş ve biz Müslüman olmuştuk.".

[43] Onu, Allah'tan başka ibadet ettiği şeyler (İslam'dan) alıkoymuştu; çünkü o, kafir bir kavme mensuptu.

[44] Ona "Saraya gir." denilmişti. Kadın, saray zeminini görünce, onu su zannetmiş ve ayaklarını sıvamıştı. Süleyman da demişti ki: "O, camdan yapılmış cilalı bir satıhtır.". Kadın ise, şöyle demişti: "Rabbim! Ben, kendime zulmetmişim. Süleyman eliyle âlemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Sebe Melikesi Belkıs'ın, Süleyman'dan (as) gelen mektup muhtevasını devlet erkânıyla müzakere ederek ona verecekleri cevabı araştırdıklarını, neticede Süleyman'ın ordusuyla savaşmak yerine sulh yolunu tercih ederek ona hediyeler gönderdiklerini, ancak Süleyman'ın (as) bu hediyeleri geri çevirdiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Melike Belkıs'ın Müslüman olarak Süleyman'a (as) gelmeye karar verdiğini, Süleyman'ın ise bundan büyük bir sevinç ve mutluluk duyduğunu, ancak o gelmeden önce, Belkıs'ın tanıyıp tanıyamayacağını öğrenmek ve aynı zamanda ona bazı gerçekleri anlatmış olmak maksadıyla tahtını cinler vasıtasıyla getirttiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[38] (Sonra Süleyman kendi adamlarına) demişti ki: "Ey ileri gelenler! Onlar, boyun eğerek bana gelmeden önce, o kadının tahtını bana hanginiz getirecek"?

[39] Cinlerden bir ifrit de şöyle demişti ki: "Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Ben buna kesinlikle eminim.".

[40] Kendisinde kitaptan bir ilim bulunan kimse ise, demişti ki: "Ben onu sana, gözünü açıp kapamadan getiririm.". Nitekim Süleyman, o anda tahtın yanında olduğunu görünce, "Bu, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak için Rabbimin bir lütfudur. Kim şükrederse, yalnız kendisi için şükretmiş olur; kim de nankörlük ederse, şurası bir gerçektir ki Rabbim, onun şükrüne muhtaç değildir; çok kerem sahibidir.".

[41] Süleyman, askerlerine de şöyle demişti: "Tahtının şeklini değiştirin; bakalım onu tanıyabilecek mi yoksa tanımayanlardan biri mi olacak.".

[42] Nitekim (kadın hükümdar Belkıs) geldiği zaman, ona denilmişti ki: "Senin tahtın da böyle mi"? O da şöyle demişti: "Tıpkı o. Bize daha önce bilgi verilmiş ve biz Müslüman olmuştuk.".

[43] Onu, Allah'tan başka ibadet ettiği şeyler (İslam'dan) alıkoymuştu; çünkü o, kafir bir kavme mensuptu.

[44] Ona "Saraya gir." denilmişti. Kadın, saray zeminini görünce, onu su zannetmiş ve ayaklarını sıvamıştı. Süleyman da demişti ki: "O, camdan yapılmış cilalı bir satıhtır.". Kadın ise, şöyle demişti: "Rabbim! Ben, kendime zulmetmişim. Süleyman eliyle âlemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum.".

38 Ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, Süleyman (as), cinlere emrederek, Melike Belkıs Sebe'den çıkıp Şam diyarına gelmeden önce, tahtının getirilmesini istemiştir. Ancak konuyla ilgili ayetlerde, Melike Belkıs'ın Müslüman olarak Süleyman'ın (as) yanına gelip gelmeyeceğine dair herhangi bir açıklama yapılmamışsa da Süleyman'ın, adamlarına hitap ederek, o kadın teslimiyet gösterip veya Müslüman olup gelmeden önce tahtının getirilmesini istemesi, onun, Belkıs'ın geleceği hakkında önceden bilgi sahibi olduğunu göstermektedir. Bu, hiç şüphesiz, çeşitli işlerinde cinleri gözcü veya bilgi toplayıcı elemanlar olarak kullanan Süleyman (as) için güç bir iş değildi. Hüdhüd kuşu ile kendisine gönderilen

mektubu alıp okuduktan sonra, Melike Belkıs'ın davranışlarını ve takip edeceği yolu gözleyen bir cinninin, edindiği bilgileri Süleyman'a (as) aktarması elbette mümkündü. Ona aktarılan bu bilgiler içinde en önemlisi, hiç şüphesiz, Belkıs'ın Süleyman'la savaşmak yerine, Müslüman olarak onu ülkesinde ziyaret etmeye karar vermesi ve bu maksatla hazırlıklarını tamamlayıp yola çıkması idi. İşte bu bilgi Süleyman'a ulaşınca, o da hemen cinlere emretmiş ve onlardan, Belkıs gelmeden önce tahtının getirilmesini istemiştir.

Ayet-i kerimede açıklanmayan diğer bir husus da, Melike Belkıs gelmeden önce tahtının getirilmesindeki sebeptir. Süleyman (as), Belkıs'ın tahtını neden getirtmek istemiştir? Hatta onu getirtmekle yetinmemiş, daha sonraki bir ayette de görüldüğü üzere, Belkıs'ın, tahtını tanıyıp tanımayacağını anlamak için, şeklinin değiştirilmesini de emretmiştir. Tahtın getirtilmesindeki en önemli sebep, bazı müfessirlerin de işaret ettikleri gibi, Allah'ın bir Peygamber'i olarak Süleyman'ın (as) sahip olduğu gücü Belkıs'a göstermek ve onun İslam'a daha sıkı bir şekilde bağlanmasını sağlamaktı. Nitekim onun tarafından yazılan bir mektubun Hüdhüd kuşu tarafından Belkıs'a ulaştırılmasında da bu maksat vardı ve Belkıs bunu anlamakta güçlük çekmediği gibi, büyük ölçüde de bunun tesiri altında kalmıştı.

39 Süleyman (as), adamlarına, kadının tahtını bana kim getirecek? sorusunu yönelttiği zaman, iri yarı bir cin, hemen öne çıkmış ve sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm; benim buna gücüm yeter; bundan hiç şüphen olmasın, cevabını vermiştir.

40 İlahî kitapların sırrına vâkıf, âlim bir kişi de aynı anda ortaya çıkmış ve: Ben, gözünü açıp da onu kapamadan önce tahtı buraya getiririm, demiştir. İlahî kitapların sırrına vakıf olan bu âlimin kim olduğu açıklanmamıştır. Bazıları, bunun meleklerden biri veya Cebrail (as) olduğunu söylerken, bazıları Süleyman'ın (as) kendisi olduğunu söylemişler, İbn Abbâs'tan gelen ve müfessirler arasında meşhur olduğu söylenen bir habere göre de o, Süleyman'ın (as) veziri Âsaf İbn Berhiyâ' idi. Ancak, insanlardan olduğu söylenen bu zatın, İlahî kitapların sırrına ne derece vâkıf olursa olsun, Belkıs'ın tahtını göz açıp kapayıncaya kadar Yemen'den Şam'a nasıl getirdiğini anlamak mümkün değildir. Bu, ancak İlahî bir mucize ile gerçekleşebilecek bir hadisedir ve Vezîr Âsaf'a da böyle bir mucizenin verilip verilmediği bilinmemektedir. Ancak gerçek olan şudur ki tahtın gelişi, Süleyman'ı (as) bile şaşırtan bir süratle gerçekleşmiş ve onu, bu konuşmaların devam ettiği sırada, bir anda yanında görüvermiştir. İşte o zaman Süleyman, bu şaşkınlığını, *"Bu, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak için Rabbimin bir lütfudur."* diyerek dile getirmiş ve şunları ilave etmiştir: Kim şükrederse, hiç şüphesiz kendisi için şükretmiş ve onun faydasını görmüş olur. Kim de nankörlük ederse, bu da yine kendisi içindir ve Allah'ın, onun şükrüne ihtiyacı yoktur; yahut başka bir ifadeyle, onun nankörlüğü Allah'a asla zarar vermez. O, yine de nimetlerini hiç kimseden kesmeyecek derecede kerem sahibidir. Bu, tıpkı İbrahim suresinin 8. ayetinde zikredilen Musa'nın (as), kavmine söylediği şu söz gibidir: *"Siz ve yeryüzündeki herkes, eğer küfrederseniz, şurası muhakkaktır ki Allah, her şeyden müstağnidir ve hamd edilmeye layıktır."*. Keza Fussilet suresinin 46. ayeti de aynı manayı içermektedir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kim salih amel işlerse, kendi menfaatinedir. Kim de kötülük ederse, kendi aleyhinedir. Rabbin, hiçbir surette kulları için zalim olmamıştır."*. Müslim (*Sahih,* IV. 1994)'in Ebû Zerr (ra) tarikiyle Nebi (sas.)'den, onun da Allah Tebareke ve Teala'dan naklettiği bir hadis-i kutside Allah Teâlâ buyurmuştur ki: *"...Ey kullarım! Sizin evveliniz ve ahiriniz, insiniz ve cinniniz, içinizden en temiz kalpli bir adam gidişinde olsa, o, benim mülkümde hiçbir şey artırmaz. Ey kullarım! Sizin evveliniz ve ahiriniz, insiniz ve cinniniz, içizden en fena kalpli bir adam gidişinde olsa, o, benim mülküm-*

den bir şey eksiltmez. Ey kullarım! Sizin evveliniz ve ahiriniz, insiniz ve cinniniz, hepiniz bir yere toplanıp benden isteseler de ben, sizlerden her insana istediğini versem, o, benim mülkümden hiçbir şey eksiltmez. Bunun hepsi, benim katımda olanlardan ancak bir iğnenin denize bir kere daldırıldığı zaman, denizden eksiltmesi gibidir... Ey kullarım! Sadece sizin amellerinizdir ki ben onları sizin için sayar, size karşı korur, sonra da onları size tastamam veririm. Onun için her kim hayır bulursa, hemen Allah'a hamdetsiz. Ondan başkasını bulan da ancak kendine levmetsin.".

41 Süleyman (as), Melike Belkıs gelmeden önce tahtının Yemen'den getirilmesi üzerine, askerlerine tahtın şeklini ve evsafını değiştirmelerini de emretmiş ve: Onu her yönden değiştirin; bakalım kadın onun kendi tahtı olduğunu tanıyabilecek mi? Biz de böylece, onun aklının ve zekasının derecesini ölçmüş oluruz. Bu, aynı zamanda o kadın için, Allah'ın yüce kudretinin hudutsuzluğu hakkında da uyarıcı bir delil olur. Zira tahtın göz açıp kapayıncaya kadar Yemen'den Şam'a getirilmesi, ancak Allah'ın bu hudutsuz kudreti ile mümkündür; bunun dışında hiç kimse bu işi gerçekleştiremez, demiştir.

42 Nitekim Melike Belkıs, Süleyman'ın huzuruna geldiği zaman, üzerinde bir hayli değişiklik yapılmış ve tanınmayacak hale gelmiş olan taht ona gösterilmiş ve senin tahtın da böyle miydi? diye sorulmuştur. Kadın, akıl ve zeka sahibi olduğunu gösteren ve ihtiyatlı davrandığına delalet eden bir ifadeyle: Tıpkı o, cevabını vermiş, fakat kesin bir şekilde, bu odur veya bu o değildir, dememiştir.

Bazı müfessirler, ayet-i kerimede yer alan*"Bize daha önce bilgi verilmiş ve biz Müslüman olmuştuk."* mealindeki sözün Melike Belkıs'ın sözü değil Süleyman'ın (as) sözü olduğunu ileri sürmüşler, bir sonraki ayet-i kerimede yer alan ve Belkıs'a ait olan *"Süleyman eliyle âlemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum."* sözünü de bu görüşün delili olarak göstermişlerdir. Zira bu müfessirlere göre Belkıs'ın Müslüman oluşu, zeminini su zannettiği sırçalı saraya girmesinden sonradır ve dolayısıyla Belkıs'in *"Bize daha önce bilgi verilmiş ve biz Müslüman olmuştuk."* demiş olması mümkün değildir. Bu bakımdan bu söz, Belkıs'a ait değil, bir başkasına aittir.

Kanaatımizce bu görüş, ayet-i kerimenin manasını zorlamaktan başka bir manaya gelmez. Zira Melike Belkıs'a *"Senin tahtın da böyle mi?"* sorusu yöneltildiği zaman o *"Tıpkı o."* cevabını vermiş ve sözüne devamla *"Bize daha önce bilgi verilmiş ve biz Müslüman olmuştuk."* demiştir. Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki Belkıs'in *"Tıpkı o."* sözünü takip eden sözün bir başkasına ait olduğuna delalet edecek hiçbir işaret mevcut değildir. Bir sonraki ayet-i kerimede yer alan ve saraya girdikten sonra söylediği açık olan *"Süleyman eliyle âlemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum."* sözüne gelince, bu sözün, Belkıs'ın saraya girdikten sonra Müslüman olduğu manasında alınması da şart değildir. O yine de Süleyman eliyle Müslüman olmuştur; fakat saraya girdikten sonra değil, Yemen'den çıkmadan ve Süleyman'ın ülkesine gelmeden önce onun eliyle Müslüman olmuştur. Çünkü o daha Yemen'de iken Süleyman'a ait en büyük mucizeye şahit olmuş ve onun habercisi Hüdhüd kuşundan kendisini imana, İslam'a ve Allah'ın ibadetine davet eden mektubunu almıştır. Daha sonra Süleyman'a kıymetli hediyelerle elçiler göndermiş ve o elçiler vasıtasıyla onun hakkında geniş bilgiler edinmiştir. İşte gerek Süleyman'ın mucizevi bir yolla gelen bu mektubu gerekse elçilerin getirdikleri bilgiler, Melike Belkıs'ın daha kendi ülkesinde iken Müslüman olmasını sağlamıştır ve Belkıs da bunu, daha sonraki ayet-i kerimede zikredilen *"Süleyman eliyle âlemlerin Rabbi Allah'a teslim oldum."* sözüyle ifade etmiştir.

43 Ne var ki o, Müslüman olmadan önce, kafir bir kavme mensup olması ve Süleyman gibi bir Peygamber'den habersiz bulunması dolayısıyla, kavminin yolunda gidiyor ve kavmi gibi İlah

edindiği güneşe ibadet ediyordu. Fakat Hüdhüd kuşu vasıtasıyla Süleyman'ın mektubunu alınca, dünyayı gerçek yüzüyle tanımış ve her şey bir anda değişmişti. Zengin ve güçlü bir hükümdar olmasına rağmen, mektuptan edindiği intiba ve elçilerinin getirdikleri bilgi ile Süleyman'ın ülkesine onunla savaşmak için değil; fakat Müslüman bir dost olarak gitmeye karar vermiştir.

44 Süleyman'ın sarayına gelip de muhtemelen teşrifat salonuna davet edilince oraya girmiş, ancak salonun camdan yapılmış ve cilalı zeminini su zannederek ayaklarını çıplak bırakacak şekilde eteklerini toplamıştır. İşte o zaman Süleyman, ona zeminin su olmadığını; fakat camdan yapılmış cilalı bir satıh olduğunu haber vermiştir. Bunun üzerine Melike Belkıs, muhtemelen kendi ülkesindeki zenginliğine ve ihtişamlı hayatına rağmen, bu hayatı, Süleyman'ın sarayında gördüğü hayatın çok daha altında görmüş ve bunun sebebini de çok daha önceleri Müslüman olmamakta bularak nefsine levmetmiş, Süleyman eliyle Müslüman olmasından dolayı da âlemlerin Rabbi olan Allah'a şükretmiştir. Bu ayet-i kerimeyle Neml suresindeki Süleyman kıssası da sona ermiştir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰى ثَمُودَ اَخَاهُمْ صَالِحًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ فَاِذَا هُمْ فَرِيقَانِ يَخْتَصِمُونَ ﴿٤٥﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
لِمَ تَسْتَعْجِلُونَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ الْحَسَنَةِ لَوْلَا تَسْتَغْفِرُونَ اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالُوا اطَّيَّرْنَا بِكَ
وَبِمَنْ مَعَكَ قَالَ طَآئِرُكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ تُفْتَنُونَ ﴿٤٧﴾ وَكَانَ فِى الْمَدِينَةِ تِسْعَةُ رَهْطٍ يُفْسِدُونَ فِى
الْاَرْضِ وَلَا يُصْلِحُونَ ﴿٤٨﴾ قَالُوا تَقَاسَمُوا بِاللّٰهِ لَنُبَيِّتَنَّهُ وَاَهْلَهُ ثُمَّ لَنَقُولَنَّ لِوَلِيِّهِ مَا شَهِدْنَا مَهْلِكَ اَهْلِهِ
وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٤٩﴾ وَمَكَرُوا مَكْرًا وَمَكَرْنَا مَكْرًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٥٠﴾ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ
مَكْرِهِمْ اَنَّا دَمَّرْنَاهُمْ وَقَوْمَهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٥١﴾ فَتِلْكَ بُيُوتُهُمْ خَاوِيَةً بِمَا ظَلَمُوا اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ
يَعْلَمُونَ ﴿٥٢﴾ وَاَنْجَيْنَا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٥٣﴾

45 Semud kavmine de, Allah'a ibadet etmeleri için kardeşleri Salih'i göndermiştik. Hemen birbirleriyle mücadele eden iki fırka oluvermişlerdi.

46 Salih demişti ki: "Ey kavmim! İyilikten önce niçin kötülüğe acele ediyorsunuz? Merhamet olunasınız diye Allah'tan mağfiret dileseniz olmaz mıydı"?

47 Onlar da şöyle demişlerdi: "Senin ve seninle birlikte olanların yüzünden başımıza uğursuzluk geldi.". Salih de demişti ki: "Sizin uğursuzluğunuz, Allah katındaki (kaderiniz) dir. Zaten siz, (Allah tarafından) sınanmakta olan bir kavimsiniz.".

48 Şehirde dokuz kişi vardı ki yeryüzünde bozgunculuk ediyor, fakat ıslah etmiyorlardı.

49 Aralarında Allah'a yemin ederek demişlerdi ki: "Geceleyin Salih'e ve ailesine baskın yapalım; sonra velisine, ailesinin yok edilişine biz şahit olmadık; biz doğru söyleyen kimseleriz, diyelim.".

[50] Onlar bu şekilde bir tuzak kurarlarken, biz de onların farkına varmadıkları bir tuzak kurmuştuk.

[51] Tuzaklarının akibetinin nasıl olduğuna bir bak. Onları ve kavimlerini tamamen helak ettik.

[52] İşte, zulmetmeleri sebebiyle çökmüş evleri.. Bunda, bilen kavim için muhakkak bir ibret vardır.

[53] İman edenleri de kurtardık; çünkü onlar, (Allah'ın gazabından) korkuyorlardı.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İsrailoğullarından Musa, Davud ve Süleyman kıssalarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'tan başka İlah edinmemeleri ve yalnız Allah'a ibadet etmeleri hususunda özellikle Kureyş'i uyarmak için Arap asıllı Semud kavmine kendi içlerinden Peygamber olarak gönderilen Salih kıssasını zikretmiştir. Zaten Arap olsun Acem olsun, gönderilen her Peygamber'in görevi, kavimlerinin, Allah'tan başkasına ibadet etmenin en büyük dalalet olduğunu bilmelerini sağlamak ve kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine dâvet etmektir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[45] Semud kavmine de, Allah'a ibadet etmeleri için kardeşleri Salih'i göndermiştik. Hemen birbirleriyle mücadele eden iki fırka oluvermişlerdi.

[46] Salih demişti ki: "Ey kavmim! İyilikten önce niçin kötülüğe acele ediyorsunuz? Merhamet olunasınız diye Allah'tan mağfiret dileseniz olmaz mıydı"?

[47] Onlar da şöyle demişlerdi: "Senin ve seninle birlikte olanların yüzünden başımıza uğursuzluk geldi.". Salih de demişti ki: "Sizin uğursuzluğunuz, Allah katındaki (kaderiniz) dir. Zaten siz, (Allah tarafından) sınanmakta olan bir kavimsiniz.".

[48] Şehirde dokuz kişi vardı ki yeryüzünde bozgunculuk ediyor, fakat ıslah etmiyorlardı.

[49] Aralarında Allah'a yemin ederek demişlerdi ki: "Geceleyin Salih'e ve ailesine baskın yapalım; sonra velisine, ailesinin yok edilişine biz şahit olmadık; biz doğru söyleyen kimseleriz, diyelim.".

[50] Onlar bu şekilde bir tuzak kurarlarken, biz de onların farkına varmadıkları bir tuzak kurmuştuk.

[51] Tuzaklarının akibetinin nasıl olduğuna bir bak. Onları ve kavimlerini tamamen helak ettik.

[52] İşte, zulmetmeleri sebebiyle çökmüş evleri.. Bunda, bilen kavim için muhakkak bir ibret vardır.

[53] İman edenleri de kurtardık; çünkü onlar, (Allah'ın gazabından) korkuyorlardı.

45 Allah Teâlâ, bu ayetinde, bir Arap kabilesi olan Semud'a, Allah'tan başka ibadet ettikleri İlahlarını terkederek kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmeleri için, kendi soylarından olan Salih'i Peygamber olarak gönderdiğini haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: Biz, yalnız Allah'a ibadet etsinler diye, Semud kavmine de kardeşleri olan Salih'i Peygamber olarak göndermiştik. Fakat o Peygamber'in gelmesiyle kavim, hemen iki zıt guruba ayrılmış ve her biri, yalnız kendisinin hak yolda olduğunu ileri sürmeye başlamıştır. Allah Teâlâ, bu konuyu, Â'râf suresinin 75-76. ayetlerinde de zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, içlerinden iman etmiş zayıflara şöyle demişlerdi: "Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderildiğine inanıyor musunuz"? Onlar da demişlerdi ki: "Elbette; biz, onunla gönderilen (hakk) e iman edenleriz.". Büyüklük taslayanlar ise demişlerdi ki: "Biz de sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz.".*

46 Salih, kavminin bu tutumu karşısında, küfürlerinde direnenlere ve kendisinin Allah tarafından gönderilmiş bir Peygamber olduğunu inkâr edenlere şöyle demişti: Ey kavmim! Görüyorum ki siz, Allah'ın hak olan yoluna girmemek hususunda direniyor ve sizi büyük bir felakete götürecek olan batıl yolda ısrar ediyorsunuz. O halde siz, bana iman edip sizi davet ettiğim yola girerek Allah'ın sevabını ve rahmetini istemek yerine, neden O'nun gazabını ve üzerine gelecek azabını istiyorsunuz? Neden iyiliği istemek varken, ondan önce kötülüğü istemekte direniyorsunuz? Bu, bir bakıma, kendisinden vaadettiği azabı bir an önce getirmesini isteyen kavmine Salih'in cevabı idi. Nitekim Â'râf suresinin 77. ayetinde de açıklandığı üzere, *"Kavmi, (kendisine zarar verilmemesi sıkı sıkı tenbih edilen) deveyi boğazlayıp Rablerinin emrine karşı gelmişler, (Salih'e de şöyle) demişlerdi: "Ey Salih! Eğer gönderilmiş Peygamberler'den isen, bize vaadettiğin azabı getir."*. İşte Salih, kavmine, Allah'ın rahmetinden önce neden O'nun azabını istiyorsunuz; yahut iyilikten önce niçin kötülüğe acele ediyorsunuz? diyerek tuttukları yolun kendileri için hayırlı bir yol olmadığına dikkatlerini çektikten sonra, onlara şöyle demiştir: Allah'ın merhametine nail olmak için, küfrünüzü terkedip tövbe etseniz ve O'ndan mağfiret dileseniz, sizin için daha iyi olmaz mıydı?

47 Ne var ki küfürlerinde direnmekte kararlı görünen kavim, Salih'in bu telkin ve tavsiyelerine karşılık, ona şu cevabı veriyorlardı: Senin ve sana inanıp da seninle birlikte olanların yüzünden başımıza hep uğursuzluk geldi. Sizden hiçbir zaman hayır görmedik. Aramızdaki bu ayrılık da sizin bu dini icat etmenizden sonra ortaya çıktı. Filhakika kavim buna o derece inanmıştı ki içlerinden birine herhangi bir kötülük isabet etse, işte bu, Salih ve onun taraftarları yüzünden, diyordu. Bu, tıpkı Firavun kavminin Musa ve onunla birlikte olanlar hakkında söylediklerine benziyordu. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak, Â'râf suresinin 131. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine bir iyilik geldiği zaman, "Bu bizden." diyorlar; kendilerine bir kötülük isabet edince de, Musa'nın ve onunla beraber olanların uğursuzluğuna yoruyorlardı..."* Keza Nisa suresinin 78. ayeti de bu manadadır: *"...Eğer onlara bir iyilik isabet ederse, "Bu, Allah'tandır, derler. Eğer bir kötülük isabet ederse "Bu da sendendir." derler. De ki: "Hepsi de Allah'tandır..."*

Kavminin bu suçlamalarına karşılık Salih de onlara şöyle diyordu: Sizin uğursuzluğunuz, yahut size isabet eden iyilik veya kötülük, hepsi de Allah katında yazılı olan kaderinizdir ve Allah, sizi buna göre cezalandırır. Eğer O dilerse, sizi rızıklandırır; dilerse bundan mahrum eder. Kısacası, iyilik de kötülük de Allah'tandır. Zâten siz, taat ve masiyet yönünden Allah tarafından sınanmaktasınız. Beni de size bunun için gönderdi. Eğer bana itaat ederseniz, Allah size sevabını çoğaltır; eğer karşı gelir veya isyan ederseniz, bu yüzden de cezalandırılırsınız.

48 Daha sonra Allah Teâlâ, Semud kavminin ileri gelen ve kavmi Salih'e karşı ayaklanmaya teşvik eden azgınlarından haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: Semud şehrinde, yeryüzünde hep bozgunculuk yapmayı görev edinmiş dokuz kişi vardı ki bunlar, hiçbir zaman iyileştirmek ve güzelleştirmek için çaba sarfetmiyorlardı. Bütün gayretlerini, küfür, dalalet ve Salih'in yalanlanması üzerinde teksif ettikleri gibi, kavimlerini de hep bu yönde teşvik etmişlerdir. Bir mucize olmak üzere, Allah Teâlâ tarafından kendilerine ihsan edilen ve ona hiçbir zarar verilmemesi istenen deveyi, yine bu dokuz azgının teşvikiyle kesmişler, ayrıca hem Salih'in hem de ona inananların öldürülmeleri için planlar bile hazırlamışlardır.

49 Bu planı gerçekleştirmek için biraraya geldiklerinde, Allah'a yemin ederek şu kararı almışlardır: Geceleyin Salih'in ve ailesinin evini basacaklar, bu baskında Salih'i ve ona inananları öldürecekler, sonra da onların ölümü konuşulduğu

zaman, biz bu baskında bulunmadık ve onların ölümüne şahit olmadık; nasıl öldürüldüklerini ve kimlerin öldürdüğünü de bilmiyoruz. Biz, sadece doğruyu söyleyen kimseleriz, diyeceklerdi.

50 Ne var ki onlar, bu düşüncelerini gerçekleştirememişler, Salih ve ona inananlar için kurmaya çalıştıkları tuzağı işletmeye fırsat bulamadan, Allah Teâlâ'nın onlar için hazırladığı başka bir tuzağa düşmüşlerdir.

51 Şimdi, bu azgınlar tarafından hazırlanan tuzağın akibetinin ne olduğuna bir bak: Onlar, Salih'i ve diğer müminleri öldürmeye hazırlanırken, Allah Teâlâ'nın üzerlerine aniden indirdiği bir azap ile hem o dokuz azgın ve hem de diğer kafirler helak olup gitmişlerdir.

Dokuz azgın Semudlu'nun, Salih'i ve ailesini evine baskın yaparak öldürmeye karar vermiş olmalarına ve bunun için gereken hazırlıkları yapmalarına rağmen, bunu gerçekleştirememelerinin sebebi, onları öldürmeden önce kendilerinin helak olup gitmeleridir. Nitekim Şuarâ suresinin 153-155. ayetlerinde de açıklandığı üzere, Salih (as) kavmine gelip de Rabbinin emrini tebliğ edince, ona şöyle demişlerdi: *"Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin. Bizim gibi bir insandan başkası da değilsin. Eğer doğruyu söyleyenlerden isen, bir mucize getir."*. İşte kavminin bu isteği üzerinedir ki Salih de (as) onlara bir deveyi göstererek şöyle demişti: İşte bu, Rabbimin size mucize olarak gönderdiği ve sizi de ona dokunmaktan kesinlikle menettiği bir devedir. Allah'ın bu devesi, yemesi, içmesi ve sütünün bolluğu ile diğer develerden farklılık arzeden bir deve olup benim sözümdeki doğruluğumun da bir delilidir. Binaenaleyh o deveyi kırlarda kendi haline bırakın; yesin içsin, dilediği yerlerde dolaşsın. Her ne olursa olsun, ona herhangi bir şekilde kötülük etmeyin. Aksi halde, ona işlediğiniz kötülüğün hemen ardından şiddetli bir azap ile cezalandırılırsınız. Ne var ki kavmin kafirleri, bu uyarılara rağmen, o dokuz azgının da teşvikiyle deveyi kesmişlerdi. Bunun üzerine Salih, Hûd suresinin 65-67. ayetlerinde de açıklandığı üzere, onlara şöyle demişti: *"...Yurdunuzda üç gün daha (dünya nimetlerinden) faydalanın. Bu, yalanlanmayacak bir sözdür."*. *Nitekim emrimiz gelince, Salih'i ve onunla birlikte iman edenleri, kendi katımızdan bir rahmetle o günün azabından kurtarmıştık. Rabbin, asıl kuvvetli ve galip olan, işte O'dur. Zulmedenleri ise, şiddetli bir yıldırım sesi yakalamış ve yerlerinde yüzüstü çökekalmışlardı."*.

Bu açıklamadan şu husus anlaşılmış olmaktadır ki zikri geçen dokuz Semudlu azgının teşvikiyle kendilerine Allah'ın bir mucizesi olarak verilen deve, bütün uyarılara rağmen yine de kesildikten sonra, sıra Salih'in ve ona inananların öldürülmesine gelmişti. Ancak biraz önce zikrettiğimiz Hûd suresinin 65. ayetinde de görüldüğü gibi, Salih, deveyi kesmiş olmaları dolayısıyla onlara üç günlük bir mühlet vermiş ve *"...Yurdunuzda üç gün daha (dünya nimetlerinden) faydalanın. Bu, yalanlanmayacak bir sözdür."* demişti. Bu, üç günün hitamında, kafir kavmin artık dünya nimetlerinden faydalanamayacağı ve helak olup gideceği manasına geliyordu. Nitekim yukarıdaki ayet-i kerimelerde de bu husus açıkça görülmektedir. Salih ile birlikte ona inananlar Allah katından bir rahmetle o günün azabından kurtulmuş, zulmedenler ise, şiddetli bir yıldırım sesiyle yerlerinde yüzüstü çökekalmışlar ve helak olmuşlardır. Dolayısıyla dokuz Semudlu azgın, Salih'in ve ona inananların öldürülmesi için hazırladıkları planı tatbik edemeden o üç gün dolmuş ve Allah'ın rahmetiyle Salih ve ona inananlar, kafirlerin hazırladıkları tuzağa düşmekten kurtulmuşlardır.

52 İşte, küfrederek nefislerine zulmedenlerin ülkelerinde ıssız kalmış ve çökmeye yüztutmuş evleri.. Bir zamanlar içinde yaşayanların küfürleri sebebiyle helak olan Semud kavminin boş kalan bu evleri, geçen zaman içinde harap olmuştur ve kalıntıları, daha sonra gelen ve akıllarını kullanıp ders almasını bilen kavimler için birer ibret teşkil etmektedir.

53 O zamanlar, nefislerine zulmeden bu kafirler, üzerlerine inen bir azap ile helak olurken, iman edenler, Allah'ın rahmetiyle bu azaptan kurtulmuşlardı. Çünkü onlar, Allah'a ve Peygamber'i Salih'e iman ediyorlar ve Allah'ın azabından korkuyorlardı. İşte burada şu hususu açıkça belirtmek gerekir ki Allah'a iman etmek ve O'nun azabından korkmak, dünya ve Ahiret azabından kurtulmanın başlıca vesilesidir.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِۦٓ أَتَأْتُونَ ٱلْفَٰحِشَةَ وَأَنتُمْ تُبْصِرُونَ ﴿٥٤﴾ أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ ٱلرِّجَالَ شَهْوَةً مِّن دُونِ
ٱلنِّسَآءِ ۚ بَلْ أَنتُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿٥٥﴾ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِۦٓ إِلَّآ أَن قَالُوٓا۟ أَخْرِجُوٓا۟ ءَالَ لُوطٍ مِّن قَرْيَتِكُمْ ۖ
إِنَّهُمْ أُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٥٦﴾ فَأَنجَيْنَٰهُ وَأَهْلَهُۥٓ إِلَّا ٱمْرَأَتَهُۥ قَدَّرْنَٰهَا مِنَ ٱلْغَٰبِرِينَ ﴿٥٧﴾ وَأَمْطَرْنَا عَلَيْهِم
مَّطَرًا ۖ فَسَآءَ مَطَرُ ٱلْمُنذَرِينَ ﴿٥٨﴾

[54] Peygamber olarak gönderdiğimiz Lut da kavmine demişti ki: "Göz göre göre bu fuhşu mu işliyorsunuz"?

[55] "Kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Siz, muhakkak cahillik eden bir kavimsiniz.".

[56] Buna karşılık kavminin cevabı "Lut ailesini memleketinizden çıkarın; zira onlar, (sizin yaptığınız şeyden) temiz kalmak isteyen insanlardır." demekten başka bir şey olmamıştı.

[57] Buna rağmen biz, Lut ve ailesini kurtarmış, yalnız karısının azapta kalanlardan olmasını takdir etmişizdir.

[58] Üzerlerine şiddetli bir yağmur yağdırmışızdır. Allah tarafından korkutulanların bu yağmuru ne kötüdür.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa, Süleyman ve Salih olmak üzere (Allah'ın salat ve selamı hepsinin üzerine olsun) bu surenin üç Peygamber kıssasını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde dördüncü kıssa olarak Lut (as) kıssasını zikretmiştir. Â'râf suresinin Lut (as) ile ilgili ayetlerinin tefsirine başlarken de açıkladığımız gibi, Lut, İbrahim'in (as) kardeşi oğlu olup Lut İbn Hârân İbn Âzer nesebiyle tanınmıştır. *"Bir gün İbrahim, babası Azer'e şöyle demişti..."* ibaresiyle başlayan En'âm suresinin 64. ayetinden de anlaşıldığı gibi, İbrahim'in (as) babası Azer, Lut'un (as) dedesi, babası Hârân da İbrahim'in (as) kardeşi idi. Lut, amcası İbrahim (as) ile birlikte iman etmiş ve babası Hârân'ın ölümünden sonra da muhtelif yolculuklarında amcasının yanından ayrılmamıştı. Son Mısır yolculuğundan dönüşlerinde Filistin'e yerleşmişlerse de, raiyyeleri arasında çıkan bazı anlaşmazlıklar sebebiyle Lut, Ürdün tarafına geçmiş ve orada Sedum şehrine yerleşmişti. Ne var ki Sedum halkı, eşi görülmemiş derecede kötü bir ahlaka ve çirkin bir seciyeye sahiptiler. Günah işlemekten hiç çekinmiyorlar, işledikleri günaha son vermeyi de düşünmüyorlardı. Kadınları bırakarak erkeklerle münasebette bulunmak gibi o zamana kadar Ademoğulları arasında hiç işlenmemiş olan en çirkin fuhşun mucidi olarak da şöhret kazanmışlardı. İşte Lut, böyle bir kavmi uyarmak ve onları Allah'ın hak olan yoluna davet etmek için Peygamber ola-

rak gönderilmişti. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur:

[54] Peygamber olarak gönderdiğimiz Lut da kavmine demişti ki: "Göz göre göre bu fuhşu mu işliyorsunuz"?

[55] "Kadınları bırakıp şehvetle erkeklere mi yaklaşıyorsunuz? Siz, muhakkak cahillik eden bir kavimsiniz.".

[56] Buna karşılık kavminin cevabı "Lut ailesini memleketinizden çıkarın; zira onlar, (sizin yaptığınız şeyden) temiz kalmak isteyen insanlardır." demekten başka bir şey olmamıştı.

[57] Buna rağmen biz, Lut ve ailesini kurtarmış, yalnız karısının azapta kalanlardan olmasını takdir etmişizdir.

[58] Üzerlerine şiddetli bir yağmur yağdırmışızdır. Allah tarafından korkutulanların bu yağmuru ne kötüdür.

54 Ey Muhammed! Kavmine Lut Peygamber'in kıssasını da hatırlat. Hani onu, Sedum halkına Peygamber olarak göndermiştik. Bu halk, daha önce hiçbir kavmin işlemediği çirkin bir fiili işliyor, erkekleri, kadınları bırakarak kendi cinslerinden olan diğer erkeklerle fuhuş yapıyorlardı. İşte Lut, onlara Peygamber olarak gönderildiği zaman, ilk tepkisi, onların bu çirkin davranışlarına karşı olmuş ve onlara şöyle demişti: Siz göz göre göre ve ne derece kötü bir fiil olduğunu bile bile bu fuhşu mu işliyorsunuz?

55 Siz, Allah'ın size helal kıldığı kadınları bırakarak, insan fıtratına tamamıyla aykırı olan ve Allah tarafından harâm kılınan bir fiili mi işliyorsunuz; yani erkeklerle fuhuş mu yapıyorsunuz? Hiç şüphe yoktur ki siz, iyi ile kötüyü, helal ile haramı birbirinden ayırt edemeyecek kadar cahil bir kavimsiniz. Allah Teâlâ, başka bir ayetinde, Şuarâ suresinin 165-166. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Rabbinizin sizin için yarattığı zevcelerinizi bırakıp, âlemlerin içinde erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Hayır, siz haddi aşan bir kavimsiniz."*.

56 Lut'un sözlerine karşı kavminin verdiği cevap, çirkin fiillerini işlemeye devam edeceklerini gösteren bir ifadeyle sadece şu olmuştur: Lut'un ailesini ülkenizden çıkarıp atın. Zira onlar, sizin yaptıklarınızı yapmayan ve sizinle birarada bulunmaya layık olmayan insanlardır. Kavmin, aralarında yaptıkları müşavere ve müzakere neticesinde verdikleri bu kararı uygulamaya ve Lut ailesini ülkelerinden çıkarmaya kalkıştıkları anda, Allah Teâlâ onları helak etmiştir.

57 Lut ve ailesini ise, bu helaktan kurtarmıştır. Helak olanlar arasında Lut'un karısı da bulunuyordu. Zira bu kadın, hem inançsız hem de kötü niyetli bir kadın idi. İbrahim'in (as) evine uğradıktan sonra, genç ve yakışıklı erkekler kılığına girerek Lut'un (as) evine gelen Allah elçilerini kavme haber vererek onların evin önünde toplanmalarına ve bu elçileri ahlak dışı davranışları için Lut'tan (as) istemelerine sebep olmuştu. İşte Lut (as) ile ona inananlar, Allah'ın azabından kurtulurken, aralarında bu kadının da yer aldığı kavmin bütün kafirleri helak olmuştur. Nitekim Hûd suresinin 81. ayetinde, Lut'u (as) ziyaret eden Allah elçilerinin, kavminin şerrinden korkuya kapılan Lut'u teselli etmek ve korkusunu gidermek için ona, bu kadından da söz ederek kafir kavimle birlikte onun da helak edileceğini haber vermişler ve şöyle demişlerdir: *"Ey Lut ! Biz, Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ilişemeyeceklerdir. Gecenin bir vaktinde ailenle birlikte çık. Karın dışında, içinizden hiçbiri geriye dönüp bakmasın. Zira kavminin başına gelecek olan (azap), onun da başına gelecektir. Onlara vaadedilen (azap) sabah vaktidir. Sabah da yakın değil mi."*.

58 Kavmin helaki, Allah Teâlâ'nın üzerlerine şiddetli bir yağmur yağdırmasıyla olmuştur. Ancak bu yağmur, gökyüzünü kaplayan simsiyah bulutların yeryüzüne indirdiği sulardan oluşan ve kuruyup çatlamış olan topraklara can veren bir rahmet değil, fakat kuruyup taşlaşmış bir ça-

mur yağmuru idi. Yahut başka bir ifadeyle, kendisine isabet eden kimseyi yere mıhlayan taşlardan ibaretti. Nitekim Allah Teâlâ, Hûd suresinin 82-83. ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirmiş, üzerine birbiri arkasından taşlaşmış çamur yağdırmıştık. Rabbin katında işaretlenmiş (taşlardı bunlar. Bu hadisenin cereyan ettiği yer ise, bugünkü Mekkeli) zalimlerden hiç de uzak değildi."*. Hıcr suresinin 74. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Şehrin altını üstüne getirmiş ve üzerlerine çamurdan sertleşmiş taşlar yağdırmıştık."*.

İşte, Allah'ın Peygamber'i tarafından çeşitli deliller de getirilerek uyarılan, fakat yine de bu uyarılara kulak asmayıp o Peygamber'i yalanlayan ve getirdiği delilleri de küçümseyerek ona muhalefet eden, sonra da ülkesinden onu çıkartmaya çalışan kavmin üzerine indirilen bu çeşit yağmurlar ne kötü yağmurlardır. İşte, kafir ve fasık kavimlerin akibetleri budur.

قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ وَسَلَامٌ عَلٰى عِبَادِهِ الَّذِينَ اصْطَفٰى ۗ آٰللّٰهُ خَيْرٌ اَمَّا يُشْرِكُونَ ۝٥٩ اَمَّنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
وَاَنْزَلَ لَكُمْ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً ۚ فَاَنْۢبَتْنَا بِهٖ حَدَآئِقَ ذَاتَ بَهْجَةٍ ۚ مَا كَانَ لَكُمْ اَنْ تُنْۢبِتُوا شَجَرَهَا ۗ ءَاِلٰهٌ
مَعَ اللّٰهِ ۚ بَلْ هُمْ قَوْمٌ يَعْدِلُونَ ۝٦٠ اَمَّنْ جَعَلَ الْاَرْضَ قَرَارًا وَجَعَلَ خِلٰلَهَآ اَنْهٰرًا وَجَعَلَ لَهَا رَوَاسِيَ
وَجَعَلَ بَيْنَ الْبَحْرَيْنِ حَاجِزًا ۗ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ۝٦١ اَمَّنْ يُجِيبُ الْمُضْطَرَّ اِذَا
دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوٓءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَآءَ الْاَرْضِ ۗ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ ۚ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ۝٦٢ اَمَّنْ
يَهْدِيكُمْ فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَنْ يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ رَحْمَتِهٖ ۗ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ ۚ تَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا
يُشْرِكُونَ ۝٦٣ اَمَّنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهٗ وَمَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ ۗ ءَاِلٰهٌ مَعَ اللّٰهِ ۚ قُلْ هَاتُوا
بُرْهَانَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ۝٦٤

59 (Ey Muhammed!) De ki: "Allah'a hamdolsun; selam da, O'nun seçtiği kullarına olsun. Allah mı hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları şeyler mi"?

60 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa gökleri ve yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indiren mi"? İşte biz o su ile, sizin bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel bahçeler bitirmişizdir. Allah ile birlikte bir de İlah mı? Hayır, onlar doğru yoldan sapan bir kavimdir.".

61 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa yeryüzünü karargah yapan, aralarına ırmaklar koyan, üzerine sabit dağlar diken ve iki deniz arasına bir engel koyan mı? Allah ile birlikte bir de İlah mı? Hayır, onların çoğu bilmiyorlar.".

62 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa kendisine dua ettiği zaman, darda kalana yardım eden, sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapan mı? Allah ile birlikte bir de İlah mı? Ne kadar az düşünüyorsunuz.".

63 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa karanın ve denizin karanlıklarında size yol gösteren ve rah-

metinin önünden rüzgarları bir müjdeci olarak gönderen mi? Allah ile birlikte bir de İlah mı? Allah, sizin ortak koştuğunuz şeylerden çok yücedir.".

64 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa mahlukatı yaratan, sonra onu iade edecek olan ve size hem gökten hem de yerden rızık veren mi? Allah ile birlikte bir de İlah mı"? (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Eğer söylediklerinizde doğru iseniz delilinizi getirin.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, dört Peygamber'in kavimleriyle olan kıssalarını ve bu kavimlerin küfür üzerindeki direnişleri sebebiyle helak edilişlerini, hudutsuz kudretinin ve düşmanlarına karşı Peygamberler'ine yardım edişinin birer delili olarak zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, sevgili Peygamber'i Muhammed (sas.)'e, bütün bu nimetlere karşılık Allah'a hamdetmesini ve Allah'ın risalet görevini hakkıyla yerine getirmiş olmaları dolayısıyla bütün Peygamberler'e salat ve selamda bulunmasını emretmiş, daha sonra, Allah'ın vahdaniyyetine, mahlukatı tek başına yartışına, hudutsuz kudretine ve ibadetin sadece kendisine yapılması gerektiğine çeşitli deliller getirerek, Allah'tan başka İlah edinen ve onlara ibadet eden bütün müşriklerin bu inanç ve davranışlarını reddetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

59 (Ey Muhammed!) De ki: "Allah'a hamdolsun; selam da, O'nun seçtiği kullarına olsun. Allah mı hayırlıdır, yoksa onların ortak koştukları şeyler mi"?

60 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa gökleri ve yeri yaratan ve sizin için gökten bir su indiren mi"? İşte biz o su ile, sizin bir ağacını bile bitirmeye gücünüzün yetmediği güzel bahçeler bitirmişizdir. Allah ile birlikte bir de İlah mı? Hayır, onlar doğru yoldan sapan bir kavimdir.".

61 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa yeryüzünü karargah yapan, aralarına ırmaklar koyan, üzerine sabit dağlar diken ve iki deniz arasına bir engel koyan mı? Allah ile birlikte bir de İlah mı? Hayır, onların çoğu bilmiyorlar.".

59 Allah Teâlâ bu ayetinde Peygamber'i (sas.) ne, Allah'ın kullarına ihsan ettiği sayılamayacak kadar çok ve çeşitli nimetleri dolayısıyla O'na hamdetmesini, ayrıca O'nun risaletle görevlendirdiği bütün Peygamberler'ine de, bu görevlerini, kavimlerinden gördükleri çeşitli eza ve cefalara rağmen, yine de hakkıyla ifa etmeleri dolayısıyla selam vermesini emretmiştir. Filhakika gerek bu surede olsun gerekse diğer surelerde olsun, Allah Teâlâ tarafından seçilip risalet göreviyle kavimlerine gönderilen Peygamberler'in kıssalarından açıkça anlaşılmaktadır ki bu Peygamberler, kavimlerini Allah'a iman ile sadece O'nun ibadetine davet etmiş olmalarına rağmen, onların şiddetli muhalefetiyle karşılaşmışlar, bazıları yurtlarından çıkarılırken, bazıları da öldürülmek istenmişlerdir. Kavimlerinin bu tepkisi karşısında onlar yine de yılmamış, Allah Teâlâ'nın yardımıyla da, bu kafirlere karşı galibiyet daima bu Peygamberler'in olmuştur.

Allah Teâlâ, hudutsuz kudretiyle kullarına sayılamayacak kadar çok ve çeşitli nimetlerine karşılık O'na hamdetmesini ve Allah katında O'nun seçkin kullarından olan Peygamberler'ine selam vermesini Peygamber'ine emrettikten sonra, ona, şu soruyu da müşriklere yöneltmesini emreder: Siz, Allah'ı bırakarak hiçbir işe yaramayan, size ne faydası ne de zararı dokunan birtakım putları İlah edinmiş, onlara ibadet ediyorsunuz. Hangi akıl ve düşünceyle böyle sapık bir yola girdiniz de o yolda gidiyorsunuz? Sizce Allah mı daha hayırlıdır; yoksa O'na ortak koşup ibadet ettiğiniz putlarınız mı?

60 Allah Teâlâ, müşriklerin davranışlarını inkâr manasına gelen bu icmalî soruyu yönelttikten sonra, Allah'ın, şeriki olmayan yegane İlah olduğuna ve yaratma veya hiç yoktan varetme husu-

sundaki hudutsuz kudretine delalet eden daha mufassal sorulara geçmiş ve şöyle buyurmuştur: Siz, Allah'ı bırakarak hiçbir işe yaramaz birtakım putlara ibadet ediyorsunuz. Sizin ibadet ettiğiniz bu putlar mı daha hayırlıdır; yoksa gökleri ve yeri yaratan, gökten su indirerek onunla ölümünden sonra yere yeniden hayat veren Allah mı daha hayırlıdır? Nitekim gökten o suyu indirdikten sonra, içinde çeşit çeşit bitkiler, ağaçlar ve meyveler yetişen bahçeler bitirmiştir. Oysa sizin İlah edinip ibadet ettiğiniz putlarınız, bahçe değil, o bahçedeki ağaç veya bitki de değil, küçücük bir otu bile bitirmekten acizdirler. Nahl suresinin 17. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Yaratan, hiç yaratmayan kimse gibi midir? Siz hiç düşünmez misiniz"*? Hudutsuz kudretiyle her şeyi hiç yoktan yaratan, dilediği zaman da onları bir anda yokedebilecek güce sahip olan Allah ile birlikte, bir sineği bile yaratmaktan aciz başka bir İlah daha, öyle mi? Her şeyi hiç yoktan varedip yaratan bir tek İlahı bırakıp da her şeyden aciz bir yaratığı nasıl İlah edinip da ona ibadet ediyorlar? Doğrusu bunlar, akıllarını yitirmiş ve yollarını saptırmış kimselerdir.

61 Keza onların, herhangi bir şeyi yapmaktan ve yaratmaktan aciz putları mı daha hayırlıdır; yoksa yeryüzünü bütün canlı varlıkların karargahı yaparak orada onlara çeşit çeşit nimetler ihsan eden ve diledikleri gibi yaşamalarını sağlayan, aralarında ırmaklar akıtan, üzerinde iri-li ufaklı dağlar yükselten ve suyu tatlı denizlerle suyu tuzlu denizler arasına engeller koyan ve sularının karışmasını engelleyen Allah mı daha hayırlıdır? Bunun benzeri bir ayet, Ğâfir (Mümin) suresinde de yer almış ve Allah Teâlâ, bu surenin 64. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünü sizin için durulacak yer, göğü de bina yapan, sizi en güzel bir surette yaratan ve size temiz şeylerden rızık veren Allah'tır. İşte Rabbiniz Allah budur. Bütün âlemlerin Rabbi ne yücedir."*. Deniz suları ile ilgili benzer bir ayet de Furkân suresinin 53. ayetidir: *"Birinin suyu son derece tatlı, birinin suyu da son derece tuzlu iki denizi salıveren, buna rağmen aralarına sanki birbirine karışmalarını önleyici bir engel koyan Allah'tır."*. İşte bütün bunları hiç kimsenin yardımına muhtaç olmadan hudutsuz kudretiyle gerçekleştiren Allah ile birlikte, hiçbir gücü olmayan başka bir İlah daha, öyle mi? Doğruusu bunlar, akıllarını yitirmiş, düşünmekten aciz ve hiç bilgisi olmayan kimselerdir.

62 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa kendisine dua ettiği zaman, darda kalana yardım eden, sıkıntıyı gideren ve sizi yeryüzünün halifeleri yapan mı? Allah ile birlikte bir de İlah mı? Ne kadar az düşünüyorsunuz.".

63 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa karanın ve denizin karanlıklarında size yol gösteren ve rahmetinin önünden rüzgarları bir müjdeci olarak gönderen mi? Allah ile birlikte bir de İlah mı? Allah, sizin ortak koştuğunuz şeylerden çok yücedir.".

64 "(Onlar mı daha hayırlıdır), yoksa mahlukatı yaratan, sonra onu iade edecek olan ve size hem gökten hem de yerden rızık veren mi? Allah ile birlikte bir de İlah mı"? (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Eğer söylediklerinizde doğru iseniz, delilinizi getirin.".

62 Keza herhangi bir şeyi yapmaktan ve yaratmaktan aciz olan sizin bu İlahlarınız mı daha hayırlıdır; yoksa darda kalmış bir kimse, kendisine dua ettiği zaman ona yardım eden, sıkıntısını gideren ve insanları yeryüzünün halifeleri yapan Allah mı daha hayırlıdır? Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 165. ayetinde, insanları yeryüzünün halîfeleri yapışını açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Sizi yeryüzünün halîfeleri yapan, size verdiği şeylerle sizi imtihan etmek için bazınızın derecesini bazınızın üstüne yükselten O'dur..."* Kullarının dualarını dinleyen, onlar için son derece merhametli ve bağışlayıcı olan ve onların her çeşit sıkıntılarını gideren Allah'ın, duaları bile duymaktan aciz olan putlarla bir tutulması mümkün

müdür? Nitekim Allah Teâlâ, Fâtır suresinin 14. ayetinde, birtakım akılsız sapıkların yalvarıp yakardıkları bu aciz putlarını bahis konusu ederek şöyle buyurmuştur: *"Eğer onlara dua ederseniz, duanızı işitmezler; işitseler bile, size cevap veremezler. Kıyâmet günü sizin ortak koşmanızı inkâr ederler. Her şeyden haberdar olan Allah gibi hiç kimse sana (bu gerçeği) haber veremez."*. İşte gerçek bu iken, Allah ile birlikte dualarınızı bile işitmekten aciz olan başka bir İlah daha mı? Bu sapıklar ne kadar da az düşünüyorlar?

63 Keza hiçbir şey yapamayan ve hiçbir şey yaratamayan bu İlahlarınız mı daha hayırlıdır; yoksa zifiri karanlıkta, karada ve denizde yol alırken, yarattığı birtakım delil ve işaretlerle size yol gösterip yolunuzu aydınlatan, yeryüzüne ölümünden sonra yeniden hayat verecek olan yağmurların önünden rüzgarları bir müjdeci olarak gönderen Allah mı daha hayırlıdır? O Allah ki, Nahl suresinin 15-17. ayetlerinde de açıkça ifade edildiği gibi *"Yeryüzünde sizi sarsılmaktan koruması için sabit dağlar, yolunuzu bulmanız için de nehirler ve yollar yaratmıştır. Keza bir takım alametleri de yaratan O'dur. Nitekim insanlar, yıldızla da doğru yolu bulurlar. Yaratan, hiç yaratmayan kimse gibi midir. Hiç düşünmüyor musunuz"*? Keza En'âm suresinin 97. ayetinde de bu konuda şöyle buyurulmuştur: *"Karaların ve denizlerin karanlıklarında kendileriyle yolunuzu bulasınız diye yıldızları sizin için yaratan O'dur..."* İşte bütün bu gerçekler bilinip dururken, her şeyi yaratan ve bütün yarattıklarını kullarının istifadesine sunan Allah ile birlikte, aciz bir de İlah, öyle mi? Oysa Allah, bu akılsız sapıkların O'na ortak koştıkları aciz mahlukattan çok yücedir

64 Keza herhangi bir şeyi yapmaktan ve küçücük bir sineği bile yaratmaktan aciz olan sizin bu İlahlarınız mı daha hayırlıdır; yoksa daha önce hiç yaratılmamış olan ve benzeri bulunmayan çeşitli mahlukatı icat edip yaratan, sonra onlara ölüm veren, ölümünden sonra tekrar diriltecek olan, ayrıca size hem gökten hem de yerden sebze, meyve ve et gibi çeşit çeşit rızıklar vererek sizin açlığınızı ve susuzluğunuzu gideren Allah mı daha hayırlıdır? İşte siz, hayatınızı idame ettirmek için Allah'ın verdiği bu rızıklardan gıdanızı alıp dururken, bir de Allah ile birlikte başka İlahlar öyle mi? Hem de size bir buğday tanesi bile vermekten aciz İlahlar... Siz gerçekten bu aciz İlahlara inanıyor musunuz? Ey Muhammed! Eğer bu akılsız sapıklar, inançlarında ve iddialarında samimi iseler, bunun doğruluğunu ispat edecek delillerini getirsinler de görelim. Fakat Mü'minûn suresinin 117. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Kim Allah ile beraber, varlığına hiçbir delil bulunmayan başka bir İlaha ibadet ediyorsa, onun hesabı Rabbi yanındadır. Gerçek şudur ki, kafirler asls iflsh olmazlar."*.

قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ الْغَيْبَ اِلَّا اللّٰهُ ۚ وَمَا يَشْعُرُونَ اَيَّانَ يُبْعَثُونَ ﴿٦٥﴾ بَلِ ادّٰرَكَ عِلْمُهُمْ
فِي الْاٰخِرَةِ ۖ بَلْ هُمْ فِي شَكٍّ مِنْهَا ۖ بَلْ هُمْ مِنْهَا عَمُونَ ۚ ﴿٦٦﴾

[65] Yine de ki: "Göklerde ve yerde Allah'tan başka hiç kimse gaybı bilmez. Ne zaman diriltileceklerinin de farkına varmazlar.".

[66] Aslında onların Ahiret hakkındaki bilgileri giderek artmaktadır; buna rağmen onlar, Ahiretten yine de şüphe içindedirler ve ona karşı kördürler.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Allah'ın vahdaniyyetine, mahlukatı tek başına yaratışına, hudutsuz kudretine ve ibadetin sadece kendisine yapılması gerektiğine çeşitli deliller getirerek, Allah'tan başka İlah edinen ve onlara ibadet eden bütün müşriklerin bu inanç ve davranışlarını reddettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, uluhiyyetin belli başlı özelliklerinden biri sayılan gayb bilgisini bahis konusu etmiş ve bu bilginin sadece kendisine has olduğunu, bunun da ibdet olunmaya layık yegane İlah olduğunun en açık delili sayıldığını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[65] Yine de ki: "Göklerde ve yerde Allah'tan başka hiç kimse gaybı bilmez. Ne zaman diriltileceklerinin de farkına varmazlar.".

[66] Aslında onların Ahiret hakkındaki bilgileri giderek artmaktadır; buna rağmen onlar, Ahiret'ten yine de şüphe içindedirler ve ona karşı kördürler.

65 Ey Muhammed! Şu gerçeği bütün herkese söyle: Allah'tan başka, gök ve yer ehlinden hiç kimse gaybı bilmez. Başka bir ifadeyle, gaybı bilmek hususunda Allah tektir; O'ndan başka hiç kimsede gayba ait bilgi yoktur. Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de bu konuyu açıklayan birçok ayet yer almıştır. Mesela En'âm suresinin 59. ayetinde, Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Gaybın anahtarları O'ndadır ve onları O'ndan başkası bilmez; karada ve denizde olan her şeyi bilir; hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin; yeryüzünün karanlıklarında hiçbir dane, hiçbir yaş ve kuru olmasın ki, apaçık Kitap'ta bulunmasın."*. Keza Lokmân suresinin 34. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet gününün vakti hakkındaki bilgi, şüphesiz, Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır; rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse, hangi yerde öleceğini de bilmez. Allah, şüphesiz, her şeyi hakkıyla bilendir; her şeyden haberdardır."*. Buhârî (*Sahih*, VIII. 166) tarafından nakledilen bir haberden öğrenildiğine göre Hazreti Aişe (r.ah.) de şöyle demiştir: *"Her kim Muhammed (s.a.s.)'in Rabbini gördüğünü rivayet ederse, yalan söylemiş olur. Keza her kim onun gaybı bildiğini rivayet ederse, o da yalan söylemiş olur. O, Allah'tan başka hiç kimsenin gaybı bilmediğini söylerdi."*.

Keza yer ve gök ehli, kıyamet vaktinin ne zaman olduğunu ve ölülerin ne zaman dirileceklerini de bilmezler. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak, Â'râf suresinin 187. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Sana, "kıyamet vaktinin gelişi ne zaman?" diye soruyorlar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Onun ilmi ancak Rabbimin yanındadır. Vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. Göklere ve yere (onun vakti) çok ağır basmıştır. O, yavaş yavaş değil, fakat ansızın gelecektir."*. *Sanki senin ona bir yakınlığın varmış gibi sana soruyorlar. De ki: "Onun ilmi, ancak Allah'ın yanındadır; fakat bunu, insanların çoğu anlamıyor."*.

66 Aslında insanların Ahiret hakkındaki bilgileri giderek artmış olsa bile, kıyamet vaktini tayin edememeleri ve bu vaktin ne zaman geleceğini bilmemeleri sebebiyle pek çok kimse, ondan yine de şüphe etmekte ve sanki o hiç gelmeyecekmiş gibi bir davranış içinde bulunmaktadır.

Müfessirler, bu ayet-i kerimenin başında yer alan *eddârake* kelimesinin değişik şekillerde okunması sebebiyle, ona değişik manalar vermişler, bazıları, onların, Ahiret hakkındaki bilgilerinin birbiri ardınca gelip toplandığını veya arttığını söylerken, bazıları, Ahiret hakkındaki bilgilerinin yetersiz olduğunu, bazıları da bu bilgilerinin ardarda yokolup gittiğini ileri sürmüşlerdir. Ayet-i kerimede bahis konusu edilen Ahiret bilgisiyle, eğer kıyametin ne zaman geleceği ve insanların yeniden ne zaman diriltilecekleri murat olunuyorsa, şüphesiz bunu, Allah'tan başka hiç kimse bilmez. İnsanların bu konudaki bilgisizlikleri de bazılarının ondan şüphe etmeleri sonucunu doğurabilir. Fakat Ahiret bilgisiyle, insanların yeniden diriltilecekleri, diriltildikten sonra hesaba çekilecekleri ve bu hesap neticesinde,

zerre miktarı da olsa hayır işleyenin, onun karşılığını sevap olarak göreceği ve mükafatlandırılacağı, zerre miktarı da olsa kötülük işleyenin ise, onun karşılığını göreceği ve suçlu olarak cezalandırılacağı, mükafatlandırılacak olan kimseler için cennetin, cezalandırılacak olan kimseler için de cehennemin hazırlandığı murat olunuyorsa, bu çeşit bilgilerin kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Hazreti Peygamber'in hadisleridir ve kim bu konulardaki bilgisini artırmak isterse, bu kaynakları sık sık okuması ve onları anlamaya çalışması yeterlidir. Dolayısıyla inanan insanlar için Ahiret bilgilerini artırmak ve inançlarını daha da kuvvetlendirmek mümkün olsa bile, inançsızlar için bu kaynaklara başvurarak bilgilerini artırmaları, onlara hiçbir fayda sağlamaz; onlar, yine de şüphe içindedirler; çünkü onların kalp gözleri kördür ve gerçekleri hiçbir zaman görmezler.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا ءَإِذَا كُنَّا تُرَابًا وَءَابَآؤُنَآ أَئِنَّا لَمُخْرَجُونَ ﴿٦٧﴾ لَقَدْ وُعِدْنَا هَٰذَا نَحْنُ وَءَابَآؤُنَا مِن قَبْلُ
إِنْ هَٰذَآ إِلَّآ أَسَٰطِيرُ الْأَوَّلِينَ ﴿٦٨﴾ قُلْ سِيرُوا فِى الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَٰقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٦٩﴾ وَلَا
تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُن فِى ضَيْقٍ مِّمَّا يَمْكُرُونَ ﴿٧٠﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْوَعْدُ إِن كُنتُمْ صَٰدِقِينَ ﴿٧١﴾ قُلْ
عَسَىٰٓ أَن يَكُونَ رَدِفَ لَكُم بَعْضُ الَّذِى تَسْتَعْجِلُونَ ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَذُو فَضْلٍ عَلَى النَّاسِ وَلَٰكِنَّ
أَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَإِنَّ رَبَّكَ لَيَعْلَمُ مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٧٤﴾ وَمَا مِنْ غَآئِبَةٍ فِى
السَّمَآءِ وَالْأَرْضِ إِلَّا فِى كِتَٰبٍ مُّبِينٍ ﴿٧٥﴾

67 O küfredenler demektedirler ki: "Biz ve atalarımız toprak olduğumuz zaman da mı mutlaka çıkarılacağız"?

68 "Şurası bir gerçek ki biz ve daha önce de atalarımız, bununla tehdit olunmuştuk. Oysa bu, şüphesiz, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir.".

69 (Ey Muhammed! O kafirlere) de ki: "Yeryüzünde bir yürüyün ve suçluların akibetinin nasıl olduğuna bir bakın.".

70 Onlara sakın üzülme; kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme.

71 Onlar: "Eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz, vaadolunan bu tehdit ne zaman?" demektedirler.

72 Onlara de ki: "Acele ettiğiniz şeyin bir kısmı başınıza hemen gelebilir.".

73 Rabbin, insanlara karşı şüphesiz lütuf sahibidir; Fakat onların çoğu şükretmez.

74 Rabbin, onların içlerinde gizlediklerini de açığa vurduklarını da mutlaka bilir.

75 Gökte ve yerde, Kitab-ı Mübin'de bulunmayan gizli hiçbir şey yoktur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, uluhiyyetin başlıca özelliklerinden sayılan gayb bilgisini bahis konusu ederek, bu bilginin sadece kendisine has olduğunu, bunun da ibadet olunmaya layık yegane İlah olduğunun en açık delili sayıldığını, ancak kafirlerin Ahiret hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamaları sebebiyle ondan şüphe ettiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, bu şüphe sebebiyle onların Ahireti nasıl inkâr ettiklerini ve bu inkârla ilgili sözlerini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[67] O küfredenler demektedirler ki: "Biz ve atalarımız toprak olduğumuz zaman da mı mutlaka çıkarılacağız"?

[68] "Şurası bir gerçek ki biz ve daha önce de atalarımız, bununla tehdit olunmuştuk. Oysa bu, şüphesiz, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir.".

[69] (Ey Muhammed! O kafirlere) de ki: "Yeryüzünde bir yürüyün ve suçluların akibetinin nasıl olduğuna bir bakın.".

[70] Onlara sakın üzülme; kurdukları tuzaklardan da sıkıntıya düşme.

67 Allah'tan başka İlahlar edinerek onlara ibadet eden ve Allah'a iman edip O'nun hak olan yoluna davet etmek için kendilerine gönderilen Peygamber'i yalanlayan müşrikler, öldükten sonra yeniden dirilmeyi de akıllarına sindirememekte ve biz öldükten ve kemiklerimiz çürüyüp toprak olduktan sonra, yine de dirilecek miyiz ve kabirlerimizden dirilmiş olarak mı çıkacağız? demektedirler. Müşrikler, bu sözleriyle öldükten sonra dirilmeyi ve dolayısıyla Ahiret hayatını inkâr etmektedirler. Nitekim Mü'minûn suresinin 37. ayetinde zikredilen şu sözleri de bunun en açık delilidir: *"Hayat, sadece şu dünya hayatımızdır; ölürüz ve yaşarız. Tekrar dirilecek değiliz."*. Allah Teâlâ, müşriklerin öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr eden sözlerini, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikretmiştir. Meselâ biraz önce zikrettiğimiz Mü'minûn suresinin 35-36. ayetlerinde onların şöyle dediklerini haber vermiştir: *"Size, öldüğünüz, toprak ve kemik olduğunuz zaman, tekrar (kabirlerinizden) çıkarılacağınızı mı vaadediyor? Oysa vaadolunduğunuz şey ne kadar uzak, ne kadar"!* Ra'd suresinin 5. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Eğer şaşacaksan, onların "Biz, toprak olduğumuz zaman mı yeniden yaratılacağız?" sözüne şaşmak gerekir. İşte Rablerini inkâr edenler bunlardır..."* Saffât suresinin 53. ayetinde yer alan sözleri de şöyledir: *"Biz, öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı yeniden dirilip cezalandırılacağız"?* Kaf suresinin 1-3. ayetlerinde de açıklandığına göre kafirler, kendi içlerinden bir uyarıcının yine kendilerine gelmesine şaşırdıkları gibi, öldükten sonra yeniden dirilmeyi de çok uzak bir ihtimal olarak görüyorlar ve şöyle diyorlardı: *"...Bu, acayip bir şey; biz öldüğümüz ve toprak olduğumuz zaman mı yeniden dirileceğiz? Bu, çok uzak bir ihtimal."*. Vâkıa suresinin 47-48. ayetlerinde de şöyle buyurulmuştur: *"Ve diyorlar ki: "Öldüğümüz, toprak ve kemik olduğumuz zaman mı, biz mi ve gelip geçmiş atalarımız mı yeniden dirileceğiz"?*

68 Müşrikler, kendilerine uyarıcı olarak gönderilen Hazreti Peygamber'in söylediği öldükten sonra yeniden dirilmekle ilgili bu sözlerinin, sadece bir tehdit unsuru olarak kullanıldığını ileri sürüyorlar ve şöyle diyorlardı: Gerçek olan şudur ki, hem biz hem de atalarımız, daima bu çeşit sözlerle tehdit olunduk. Oysa bunların hiçbir aslı ve esası yoktur ve geçmiş kavimlerin uydurdukları masallardan başka bir şey değildir. Ortada bu söyleneni kanıtlayacak hiçbir delil de yoktur.

69 Allah Teâlâ, müşriklerin bu sapık sözlerine cevap teşkil etmek üzere Peygamber'ine hitap etmiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed: O kafirlere de ki: Yeryüzünde dolaşın da irşat etmek için kendilerine gönderilen Peygamberler'i yalanlayan ve Ahiret hayatını inkâr eden kavimlerin akibetlerini araştırın; başlarına nelerin geldiğini sorup soruşturun. Allah, onları, bu küfür-

leri dolayısıyla helak etmiş, yurtlarını da, vaaz ve ibret olmak üzere gelecek nesillere harabe halinde bırakmıştır. Peygamberler'i ve onlara tabi olan müminleri ise, helak olmaktan kurtarmıştır.

70 Daha sonra Allah Teâlâ, müşriklerin kendisinden yüz çevirip yalanladıkları Peygamber'ini teselli etmiş ve şöyle buyurmuştur: Onların sana karşı cephe alıp senin Allah katından getirdiklerini yalanlamalarına üzülüp de kendini harap etme. Sana karşı ne çeşit tuzak hazırlarlarsa hazırlasınlar, bu yüzden de kendini hiç sıkıntıya sokma. Zira Allah, daima senin yanında ve yardımındadır. O, seni daima destekleyecek ve onlara karşı seni hiç yalnız bırakmayacaktır.

[71] Onlar: "Eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz, vaadolunan bu tehdit ne zaman?" demektedirler.

[72] Onlara de ki: "Acele ettiğiniz şeyin bir kısmı başınıza hemen gelebilir.".

[73] Rabbin, insanlara karşı şüphesiz lütuf sahibidir; Fakat onların çoğu şükretmez.

[74] Rabbin, onların içlerinde gizlediklerini de açığa vurduklarını da mutlaka bilir.

[75] Gökte ve yerde, Kitab-ı Mübin'de bulunmayan gizli hiçbir şey yoktur.

71 Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, müşriklerin Ahiret'e ve Ahiret günündeki hesap ve cezaya inanmadıklarını zikretmiş ve onların, Ahiret günüyle ilgili olarak *"Şurası bir gerçek ki biz ve atalarımız, hep bununla tehdit olunmuştuk. Oysa bu, şüphesiz, evvelkilerin masallarından başka bir şey değildir."* dediklerini haber vermişti. Bu ayetinde de, onların, yine Ahiret'le ilgili inançsızlıklarına delalet eden başka bir sözlerini zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Onlar diyorlar ki: Eğer Ahiret'in geleceği hususundaki iddianızda samimi ve sözüne güvenilir kimselerden iseniz, bizi gelmesiyle tehdit ettiğiniz bu Ahiret ne zaman gelecek? Geleceği zamanı veya günü de haber verin ki biz de bilelim.. Müşriklerin sırf istihza maksadıyla sordukları bu çeşit sorulara Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de yer verilmiştir. Nitekim İsra suresinin 49. ayetinde *"Biz, (kabirlerimizde) kemik haline geldikten ve ufalanıp toprak olduktan sonra, yeni bir yaratık olarak tekrar dirilecek miyiz?"* diyen müşriklere karşı Allah Teâlâ Peygamber'ine, onlara *"İster taş olun, ister demir; isterse içinizde büyüyen herhangi bir yaratık olun, (yine de dirileceksiniz)."* demesini emretmiş, bunun üzerine müşriklerin *"Bizi yeniden kim diriltir?"* diyeceklerini, Peygamber'in de onlara *"Sizi ilk defa ve hiç yoktan yaratan."* cevabını vermesi üzerine de, Allah Teâlâ, onların takınacakları tavrı açıklayarak şöyle buyurmuştur: *"...Sana alaylı alaylı başlarını sallayacaklar ve "O ne zaman?" diyeceklerdir. De ki: "Yakında olması mümkündür."*.

72 Allah Teâlâ, bu ayetinde de, Peygamber'ine, bize geleceğini söyleyerek kendisiyle tehdit ettiğiniz bu Ahiret ne zaman gelecek? diyen müşriklere vereceği cevabı hatırlatmış ve şöyle demesini emretmiştir: Sizin bir an önce gelmesini istediğiniz şeyin bir kısmı, pek yakında gelebilir. Hemen gelmesi muhtemel olan bu şey, savaş, kıtlık, sel, deprem ve bunlara benzer herhangi bir azap olabilir ve bu geldiği zaman da sizin bir kısmınızı veya bazınızı helak edebilir.

73 Ancak şunu da unutmayın ki Allah, ister mümin olsun ister kafir olsun bütün insanlara karşı son derece lütufkardır. Dünyada küfrederek nefislerine zulmetmiş olsalar bile, küfürleri ve sair günahları yüzünden onları cezalandırmayı belirli bir süre için erteler ve onların çeşitli dünya nimetlerden diledikleri gibi faydalanmalarına göz yumar. Buna rağmen onların çoğu, yine de Rablerine şükretmeyi hiç düşünmezler.

74 Şüphe yoktur ki Rabbin, insanların içlerinde gizlediklerini de, açığa vurduklarını da bilir; hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz. Ra'd suresinin 10. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"İçinizden sözünü gizleyen de açığa vuran da, geceleyin gizlenip gündüzün ortaya çıkan da birdir. (Allah, hepsini bilir)."*.

75 Keza insanlar için göklerde ve yerde gaybtan olan hiçbir şey yoktur ki Allah onu Kitab-ı Mübin'de veya Levh-i Mahfuz'da tespit etmemiş olsun. Bu sebepledir ki olan ve kıyamete kadar olacak olan her şeyin bilgisi, Allah Teâlâ'nın ezelî olan ilmi içindedir. Göklere ve yere ait hiçbir şey O'nun ilmi dışında değildir. Hacc suresinin 70. ayeti de aynı manada gelmiştir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Bilmiyor musun ki Allah, gökte ve yerde olan her şeyi bilir; bu, Levh-ı Mahfuz'da yazılıdır. Bu, şüphesiz, Allah'a kolaydır."*. Keza Lokmân suresinin 16. ayetinde de açıklandığı üzere, Lokman'ın oğluna olan nasihatlarından biri de yine bu manaya sahiptir. Bu ayet-i kerimede şöyle buyurulmuştur: *"Ey oğulcuğum! Yaptığın şey, bir hardal tanesi ağırlığında da olsa, ister bir kaya içinde bulunsun, ister göklerde veya yerin içinde olsun, Allah onu getirir. Şüphesiz Allah, Latif'tir; her şeyden haberdardır."*.

إِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَقُصُّ عَلٰى بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ اَكْثَرَ الَّذِى هُمْ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٧٦﴾ وَإِنَّهُ لَهُدًى وَرَحْمَةٌ
لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٧٧﴾ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ بِحُكْمِهِۦ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْعَلِيمُ ﴿٧٨﴾ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ ۖ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ
الْمُبِينِ ﴿٧٩﴾ إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتٰى وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَآءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٨٠﴾ وَمَآ اَنْتَ بِهَادِى
الْعُمْىِ عَنْ ضَلَٰلَتِهِمْ ۖ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾

[76] İşte bu Kur'an, İsrailoğullarına, onların ihtilaf ettikleri şeylerin çoğunu anlatmaktadır.

[77] Ve bu Kitap, hiç şüphesiz, müminler için bir hidayet ve bir rahmettir.

[78] Rabbin onların arasında elbette kendi hükmünü verecektir. O, daima galiptir; her şeyi hakkıyla bilendir.

[79] Bu itibarla Allah'a tevekkül et. Muhakkak ki sen, apaçık hak üzerindesin.

[80] (Ey Muhammed!) Sen, elbette ölülere duyuramazsın; arkalarına dönüp gidenlere de çağrıyı işittiremezsin.

[81] Sen, o körleri sapıklıklarından çevirip hidayet edici değilsin. Sen ancak, ayetlerimize iman eden kimselere duyurabilirsin; işte asıl Müslüman onlardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, çeşitli delillerle mebde' ve ma'âdın ispatı üzerinde durmuş ve bu meyanda, Ahiret hakkında hiçbir bilgiye sahip olmayan kafirlerin onunla ilgili şüphelerini ve onu inkâra delalet eden sözlerini zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, çeşitli delillerle nübüvvetin ispatını bahis konusu ederek Kur'an-ı Kerim'i delillerin en büyüğü olarak zikretmiştir. Eğer bu delillere kısaca işaret etmek gerekirse denilebilir ki:

1) Kur'an-ı Kerim'de yer alan Peygamber kıssaları, Kur'an'ın da beyanıyla Tevrat ve İncil'de yer alan kıssalara uygundur. Şu var ki Hazreti Peygamber'in ümmi olması, yani okuma yazma bilmemesi ve Ehl-i Kitap âlimlerinden herhangi birinden de faydalanmamış olması dolayısıyla, bu kıssaları daha önceki kitaplardan almış olması mümkün değildir. Bu husus, şu gerçeği açıkça ortaya çıkarır ki Kur'an-ı Kerim'deki bu kıssaların hepsi de ona Rabbi tarafından indirilmiştir ve bunda hiçbir şüphe yoktur.

2) Kur'an-ı Kerim'de yer alan tevhide, öldükten sonra yeniden dirilmeye, nübüvvete ve hem dünya hem de Ahiret'le ilgili beşerî ihtiyaca müteallik akli ve şerî delillerden hiçbirine veya bir benzerine, Kur'an-ı Kerim dışındaki herhangi bir kitapta rastlamak mümkün değildir. Bu da açıkça gösterir ki bütün bu delilleri ihtiva eden Kur'an-ı Kerim, Allah katından gelmiş bir kitaptır.

3) Kur'an-ı Kerim'in fesahat ve belağat yönünden üstünlüğüne gelince, çeşitli ayetlerinde de açıkça ifade edildiği gibi, insanlar ve cinler onun bir benzerini getirmek için biraraya gelseler, birbirlerine yardımcı da olsalar, yine de onun bir benzerini getiremezler. Hatta onun tek bir suresini bile getirmekten aciz kalırlar. İşte bütün bunlar, Kur'an-ı Kerim'in Allah katından gelmiş bir kitap olduğunun apaçık delilleri olduğu gibi, Hazreti Peygamber'in doğruluğunun da delilleridir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[76] İşte bu Kur'an, İsrailoğullarına, onların ihtilaf ettikleri şeylerin çoğunu anlatmaktadır.

[77] Ve bu Kitap, hiç şüphesiz, müminler için bir hidayet ve bir rahmettir.

[78] Rabbin onların arasında elbette kendi hükmünü verecektir. O, daima galiptir; her şeyi hakkıyla bilendir.

[79] Bu itibarla Allah'a tevekkül et. Muhakkak ki sen apaçık hak üzerindesin.

[80] (Ey Muhammed!) Sen, elbette ölülere duyuramazsın; arkalarına dönüp gidenlere de çağrıyı işittiremezsin.

[81] Sen, o körleri sapıklıklarından çevirip hidayet edici değilsin. Sen ancak, ayetlerimize iman eden kimselere duyurabilirsin; işte asıl Müslüman onlardır.

76 Allah Teâlâ, bu ayetinde, Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e indirdiği Kur'an-ı Kerim'in, Yahudi ve Hıristiyanlar karşısındaki yüksek mevkiini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Şu da bir gerçektir ki Ey Muhammed, Rabbinin sana indirdiği işte bu Kur'an, kitap ehlinin üzerinde ihtilaf ettikleri pek çok şeyin doğrusunu ve en güzelini onlara haber verip anlatmakta ve onların gerçeği bilmelerine yardımcı olmaktadır. Yahudi ve Hıristiyanların ihtilaf ettikleri en önemli konu, hiç şüphesiz, İsa'nın (as) Peygamberliği konusudur. Nitekim İsa, İsrailoğullarına Peygamber olarak gönderildiği zaman, Yahudiler onu inkârla karşılamışlar, içlerinden bazıları ona inanmış olsa bile büyük çoğunluk, her fırsatta ona cephe almış ve onu kötülemek için her çareye başvurmuştur. Gelen haberlerden öğrenildiğine göre, zaman zaman İsa'nın etrafında toplanıyorlar ve ona "Ey İsa! Fulan kimse dün ne yedi? Yarın için ne biriktiyor?" gibi sorular yöneltiyorlar, onun verdiği cevaptan sonra da onu alaya alıyorlardı. Alayın kendileri için hafîf geldiği zamanlarda da, işkence usullerini değiştiriyorlar, başka yollara başvuruyorlardı. Birçok defalar onu öldürmeye bile teşebbüs etmişler, fakat bunda başarılı olamamışlardı. Allah Teâlâ, onların bu teşebbüslerinden birini, Âl-i İmrân suresinin 54. ayetinde zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Yahudiler, İsa'yı öldürmek için) hileye sapmışlar, Allah da onları kendi tuzaklarına düşürmüştü. Allah, hileyi hayra çevirenlerin en hayırlısıdır."*. Yahudilerden pek çoğunun küfür üzerinde direnmesi, kalblerinin Allah tarafından mühürlenmesine sebep olmuş, bu yüzden de hiçbir zaman gerçek imana yanaşmamışlardır. Bu sebepledir ki Allah Teâlâ, Nisa suresinin 155. ve daha sonraki ayetlerinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"(Onlar, kalplerimiz kapalıdır, demiş olsalar bile, aslında onların kalpleri kapalı değildir); fakat Allah, küfürleri yüzünden kalplerini mühürlemiştir... Çok azı dışında onlar iman etmezler. (Kalplerinin mühürlenmesinin bir sebebi de İsa'yı) inkâr etmeleri ve Meryem'e büyük bir iftirada bulunmalarıdır. (Ayrıca) "Biz, Allah'ın Peygamber'i Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük." demeleridir. Oysa onu ne*

öldürmüşler ve ne de asmışlardır; fakat kendilerine öyle gösterilmiştir..."

Görüldüğü gibi Kur'an-ı Kerim, ellerinde Allah'ın kendilerine indirdiği bir de Tevrat bulunduğu halde, Yahudilerin iman ve amel konusundaki yanlış tutum ve davranışlarını bütün açıklığıyla ortaya koymuş ve bunlardan hiçbirini tasvip etmemiştir.

İsa'ya (as) inandıklarını söyleyen ve onun peşinden giden Hıristiyanların davranışları da Yahudilerinkinden farklı değildir. Onlar da İsa'nın şahsiyeti hakkında aşırıya kaçmışlar ve İsa Mesih'in Allah'ın oğlu olduğunu ileri sürerek onu İlah mertebesine yükseltmişlerdir. Kur'an-ı Kerim ise, onların bu sapık inançlarını kesinlikle reddetmiş ve onun, Allah'ın bir kulu ve Peygamber'i olduğunu bildirmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Mâide suresinin 17. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Şurası muhakkaktır ki "Meryem oğlu Mesih, Allah'ın ta kendisidir." diyenler küfre girmişlerdir. (Ey Peygamber! Onlara) de ki: "Allah, Meryem oğlu Mesih'i, anasını ve yeryüzündekileri toptan helak etmek istese, kim Allah'ın iradesinden bir şeye engel olacak kudrete sahip olabilir"? Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin mülkiyeti yalnız Allah'a mahsustur. Dilediğini yaratır. Allah, her şeye kadirdir."*. Hıristiyanların sahip oldukları bu sapık inancın İsa'dan (as) kaynaklandığını ve kendisini onlara böyle tanıttığını ileri sürmek de mümkün değildir. Nitekim Kur'an-ı Kerim, onların bu hususlaki iddialarını da reddetmiş ve yine Mâide suresinin 116. ayetinde bununla ilgili gerçeği şöyle açıklamıştır: *"Allah, (Meryem oğlu İsa'ya) demişti ki: "Ey Meryem oğlu İsa! Beni ve anamı Allah'tan başka iki İlah edinin, diye insanlara sen mi söyledin"? İsa ise, şöyle demişti: "Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Zaten bunu söylemiş olsam, sen onu muhakkak bilirdin. Sen, benim içimde olanı bilirsin; fakat ben senin içindekini bilmem. Şüphe yoktur ki sen, gaybları hakkıyla bilirsin."*.

Kur'an-ı Kerim, başka ayetlerinde de Yahudi ve Hıristiyanları yanlış inançları yüzünden uyarmış ve onlara daima doğru olan yolu göstermiştir. Allah Teâlâ, Mâide suresinin 18. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Yahudiler ve Hıristiyanlar, "Biz, Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz." demektedirler. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Öyleyse Allah, günâhlarınız yüzünden size niçin azap ediyor? Hayır, siz de O'nun yarattıklarından bir beşersiniz. O, dilediğini bağışlar, dilediğine de azap eder. Göklerin, yerin ve ikisi arasındaki her şeyin mülkiyeti yalnız Allah'a aittir. Varış O'nadır."*. Kendilerini diğer insanlardan farklı ve üstün görmeye yönelik bu çeşit görüşlerin başka bir benzeri, Yahudilere ait olmak üzere, Bakara suresinin 80-81. ayetlerinde zikredilmiş ve Kur'an-ı Kerim, onların bu görüşlerini de reddetmiştir. Allah Teâlâ bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Demişlerdi ki: "Sayılı günler dışında, bize asla ateş dokunmayacaktır."*. *(Ey Muhammed! Sen de onlara) de ki: "Siz, Allah katından bir söz mü aldınız - zira Allah, asla sözünden dönmez -? Yoksa Allah'a karşı bilemeyeceğiniz bir şey mi söylüyorsunuz? Hayır, (öyle değil)! Kim bir günah kazanır ve suçu çepeçevre kendisini kuşatırsa, işte böyleleri cehennem ehlidir; onlar, orada ebedi kalacaklardır."*.

77 İşte, Yahudi ve Hıristiyanlara, ihtilaf ettikleri veya bilerek yahut bilmeyerek hataya düştükleri konularda uyaran ve onlara sadece gerçeği açıklayan bu Kur'an, ona inanan ve içindekilerle amel eden müminler için de bir rahmet ve hidayet kaynağı olan bir kitaptır. Binaenaleyh kim bu Kitab'a uyar ve onun nuru ile kalbini aydınlatırsa, hem dünyasını hem de Ahiret'ini Allah'ın izniyle mamur etmiş olur. Fakat kim de kalbini onun nuruna kapalı tutar ve ondan yüz çevirirse, Allah'ın gazabına uğrar ve kendisini, dünyada da Ahiret'te de yalnız ve kimsesiz bulur ve ebedi cehennem hayatına mahkum edilir.

78 Şunu da unutmamak gerekir ki ey Muhammed, Rabbin, Yahudi ve Hıristiyanlara ihtilaf ettikleri ve hataya düştükleri konuları Kur'an ile anlatıp onları uyardığı ve hak olan yolu onlara gösterdi gibi, kıyamet günü de, aralarında adaletle hükmünü verecek ve yanlış yolda olanla doğru yolda ola-

nı birbirinden ayıracaktır. Zira kullarının işlerini ve kimin ne yapıp kimin ne yapmadığını en iyi bilen O olduğu gibi, yegane galip ve aralarında adaletle hüküm verecek olan da yalnız O'dur.

79 Bu itibarla ey Muhammed, yalnız Allah'a güvenip dayan ve bütün işlerini O'na havale et; sonra da sana vermiş olduğu risalet görevini en iyi bir şekilde ifa etmeye çalış. Muhakkak ki sen, Rabbinin sana gösterdiği hak yol üzerindesin. Bu itibarla hiç kimsenin ve özellikle Allah düşmanlarının bu hak yol dışındaki telkin ve tavsiyelerine iltifat etme; zira onlar seni Allah'ın hak olan yolundan çıkarmak ve kendi emellerine alet etmek isterler. Sen, onların bu sapık emellerine uymadıkça, sana karşı sert davranışlar içine gireceklerini de bil, fakat bunu umursama. Zira senden önceki Peygamberler'e de aynı muameleyi reva görmüşler ve onlardan kimini öldürmüşler, kimini yurtlarından çıkarmışlar, kimine de çeşitli işkenceler etmişlerdir. Bunların hiçbiri sana risalet görevini unutturmasın. Sen yalnız Rabbine güvenip dayan; O, senin yanında ve yardımındadır.

80 Şunu bil ki sen, ölülere asla duyuramazsın. İşte kalpleri ve kulakları mühürlenmiş, gözlerine de perde çekilmiş olan kafirler de bir ölüden farksızdırlar. Onlara ne söylersen söyle ve ne çeşit tehditte bulunursan bulun, onlara doğru yolu gösteremez, doğru sözü duyuramaz ve küfürlerinden döndüremezsin. Bakara suresinin 18. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"(Onlar), sağırdırlar; dilsizdirler; kördürler. (Hakka bir daha) dönmezler."*. Allah Teâlâ, yine Bakara suresinin 170-171. ayetlerinde kafirlerin bu hallerini tavsif ederek şöyle buyurmuştur: *"Onlara, Allah'ın indirdiklerine uyun, denildiği zaman, "Hayır, biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeylere uyarız." derler. O halde ya ataları hiçbir şeyi akıl edememiş ve doğru yolu bulamamış iseler!.. Küfredenleri uyaranın hali, sadece çağırış ve bağırış olarak işitenlere haykıran çobanın hali gibidir. Onlar, öyle sağır, dilsiz ve körlerdir ki akıllarını kullanamazlar."*.

81 Zaten sen, ey Muhammed, o körleri sapıklıklarından döndürüp doğru yola iletmeye muktedir değilsin. Onları dalaletten hidayete döndüremezsin. Bakara suresinin 7. ayetinde de beyan edildiği gibi, *"Allah, onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş, gözlerine de perde çekmiştir..."* Seni ancak Rabbinin ayetlerine inanan ve onlarla amel eden müminler işitirler. Çünkü bunlar, dinlerini alay konusu ve oyuncak edinmeyen ve kalplerini yalnız Allah'a teslim eden gerçek Müslümanlardır.

وَاِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ اَخْرَجْنَا لَهُمْ دَآبَّةً مِنَ الْاَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ اَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِاٰيَاتِنَا لَا يُوقِنُونَ ﴿٨٢﴾
وَيَوْمَ نَحْشُرُ مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ فَوْجًا مِمَّنْ يُكَذِّبُ بِاٰيَاتِنَا فَهُمْ يُوزَعُونَ ﴿٨٣﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَآءُو قَالَ اَكَذَّبْتُمْ
بِاٰيَاتِى وَلَمْ تُحِيطُوا بِهَا عِلْمًا اَمَّاذَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾ وَوَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ بِمَا ظَلَمُوا فَهُمْ لَا يَنْطِقُونَ
﴿٨٥﴾ اَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا الَّيْلَ لِيَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٨٦﴾ وَيَوْمَ
يُنْفَخُ فِى الصُّورِ فَفَزِعَ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ اِلَّا مَنْ شَآءَ اللّٰهُ وَكُلٌّ اَتَوْهُ دَاخِرِينَ ﴿٨٧﴾ وَتَرَى
الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِىَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللّٰهِ الَّذِى اَتْقَنَ كُلَّ شَىْءٍ اِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ
﴿٨٨﴾ مَنْ جَآءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا وَهُمْ مِنْ فَزَعٍ يَوْمَئِذٍ اٰمِنُونَ ﴿٨٩﴾ وَمَنْ جَآءَ بِالسَّيِّئَةِ فَكُبَّتْ
وُجُوهُهُمْ فِى النَّارِ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٠﴾

[82] O söylenen başlarına geldiği zaman, kendileri için yerden bir "dabbe" çıkartırız da, o onlara, insanların ayetlerimize yakinen inanmadıklarını haber verir.

[83] O gün, her ümmetten, ayetlerimizi yalanlayanlardan, kalabalık bir cemaat toplarız; hepsi de (hesaba çekilecekleri yerde) hapsolunurlar.

[84] Nihayet o yere geldikleri zaman, Allah onlara şöyle buyurur: "Ayetlerimi iyice anlamadığınız halde onları yalanladınız mı; yahut yaptığınız neydi"?

[85] Zulmetmeleri dolayısıyla o söz başlarına gelmiştir; bu itibarla hiç konuşmazlar.

[86] İçinde dinlenmeleri için geceyi, aydınlık olarak da gündüzü yarattığımızı görmediler mi? Bunlarda, iman eden kimseler için mutlaka deliller vardır.

[87] Sûr'a üfürüleceği gün, Allah'ın dilediği kimseler dışında, göklerde ve yerde kim varsa korku içinde kalır. Hepsi de, (hesap vermek üzere) hor ve hakir, Allah'a gelirler.

[88] Donup kalmış sandığın dağları görürsün; halbuki onlar bulut geçmiş gibi geçerler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın yapısıdır. O, sizin yaptıklarınızdan da elbet haberdardır.

[89] Oraya iyilikle gelen bir kimse için, iyiliğinden daha hayırlı mükafat vardır. O gün onlar korkudan da emin kalırlar.

[90] Kim de kötülükle gelirse, yüzüstü cehenneme atılır. Onlara, "Yapmış olduklarınızdan başka bir şeyle mi cezalandırılacaksınız?" denir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, hudutsuz kudretinin ve geniş ilminin delillerini, kıyamet gününün geleceğini, ölülerin hesap ve ceza için yeniden dirileceklerini, Kur'an-ı Kerim'in Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğine delalet eden eşsiz bir kitap olduğunu beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kıyametin vukuu ile kıyamet alametlerini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[82] O söylenen başlarına geldiği zaman, kendileri için yerden bir "dabbe" çıkartırız da, o onlara, insanların ayetlerimize yakinen inanmadıklarını haber verir.

[83] O gün, her ümmetten, ayetlerimizi yalanlayanlardan, kalabalık bir cemaat toplarız; hepsi de (hesaba çekilecekleri yerde) hapsolunurlar.

[84] Nihayet o yere geldikleri zaman, Allah onlara şöyle buyurur: "Ayetlerimi iyice anlamadığınız halde onları yalanladınız mı; yahut yaptığınız neydi"?

[85] Zulmetmeleri dolayısıyla o söz başlarına gelmiştir; bu itibarla hiç konuşmazlar.

[86] İçinde dinlenmeleri için geceyi, aydınlık olarak da gündüzü yarattığımızı görmediler mi? Bunlarda, iman eden kimseler için mutlaka deliller vardır.

82 Allah'ın emir ve nehiylerine karşı çıkanların, Peygamber'inden yüz çevirenlerin ve dinini alay konusu edinenlerin, kısacası küfür üzerinde direnenlerin, Allah Teâlâ tarafından şiddetli bir azap ile tehdit edilmeleri bahis konusu olduğu zaman, kıyamet gününden de söz edilmiş olması ve bu günün yaklaşmış olduğunun açıkça beyan edilmesi, Kur'an-ı Kerim'in bilinen üsluplarından biridir. İşte insanlar fesada uğrayıp da, Allah'ın emirlerine karşı gelerek O'nun hak olan dinini değiştirdikleri ve kıyametin de iyice yaklaştığı bir zamanda, Allah, yerden bir *dâbbe* çıkartacak ve bu *dâbbe,* insanların, Allah'ın ayetlerine yakinen inanmadıklarını haber verecektir.

Dâbbe, Hazreti Peygamber'in Müslim (*Sahih,* IV. 2225) tarafından da nakledilen bir hadisinde, on

kıyamet alametinden biri olarak zikredilmiştir. Hadisin ravisi Huzeyfe İbn Esîd el-Ğıfârî der ki: *"Bizler kıyamet hakkında konuşurken yanımıza Resulullah (sas.) geldi ve ne hakkında konuştuğumuzu sordu. Orada bulunanlar "Kıyamet hakkında konuşuyoruz." dediler. Bunun üzerine Hazreti Peygamber: "Sizler, daha önce on alameti görmedikçe kıyamet kopmayacaktır." buyurdu; sonra da diğer alametleri zikretti: Duhân, Deccâl, Dâbbe, Güneşin batıdan doğuşu, İsa İbn Meryem'in (as) nüzulü, Ye'cûc ve Me'cûc'un çıkışı, biri şarkta, biri garpta ve biri de Arap Yarımadası'nda olmak üzere üç husûf (yâni arzın çöküşü), bunların sonuncusu da Yemen'den çıkıp insanları mahşer yerlerine süren ateştir."*. Müslim (*Sahih*, IV. 2260) tarafından nakledilen başka bir hadiste, Abdullah İbn Amr (ra) şöyle demiştir: Resulullah (sas.)'den hiçbir zaman unutmadığım bir hadis hıfzettim. İşittiğim bu hadisinde Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştu: *"Çıkacak olan kıyamet alametlerinin ilki, güneşin batıdan doğuşu ile, kuşluk vakti insanlara Dâbbe'nin çıkışı dır. Bu iki alametten hangisi diğerinden önce vuku bulmuşsa, diğeri, hemen ilkinin ardından gelir."*. Yine Müslim (*Sahih*, IV. 2267)'in Ebû Hureyre'den (ra) gelen diğer bir rivayetinde, Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Şu altı alametin vukuundan önce amellerde acele edin: Deccâl, Duhân, Dâbbetu'l-arz, güneşin batıdan doğuşu, umuma şamil olan iş ve birinize ait olan iş."*. Bu hadisten anlaşıldığına göre, kıyamet alametleri belirmeden önce insan, iyi ameller işleyerek sevap kazanmalı ve Ahiret'ini mamur etmelidir. Alametlerin birbiri ardınca belirmesinden sonra, işlenecek ameller ne kadar iyi olurlarsa olsunlar, onların sahibine hiçbir faydası olmayacaktır.

Müfessirler arasında *dâbbe* ile ilgili çok değişik görüşler ileri sürülmüştür. Her ne kadar bu kelime, dört ayaklı hayvanlara verilen bir isim olarak kullanılmışsa da, ayet-i kerimeden onun, kıyamet gününe yakın bir zamanda zuhur edecek konuşan bir hayvan olduğu anlaşılmaktadır. Değişik rivayetlerle gelen haberlerden öğrenildiğine göre, bu hayvan yetmiş zirâ uzunluğundadır. Başka bir rivayette, başının göğe uzandığı ve bulutlara değdiği ifade edilmiş, ayrıca vücudunun her bir uzvunun, değişik bir hayvana ait olduğu söylenmiştir. Onun yeryüzüne çıkışı hakkında da değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre yeryüzüne üç günde çıkıp büyüyecek, bazılarına göre yeryüzüne sadece üçte biri çıkacak, bazılarına göre de çıkışı üç günde tamamlanacaktır. Keza çıkacağı yer hakkında da farklı görüşler vardır. O, ya Mescid-i Haram'dan çıkacak, ya Safa tepesinden ya da Yemen'den çıkacaktır. Şu var ki Kur'an-ı Kerim'de bu görüşlerden herhangi birini doğrulayacak hiçbir delil mevcut değildir. Doğrusunu, Allah'tan başka hiç kimse bilmez.

83 İşte kıyametin koptuğu o gün, Allah Teâlâ, her ümmetten Allah'ın ayetlerini ve Peygamberler'ini alaya alıp yalanlayanların ve bu küfürleriyle nefislerine zulmedenlerin ileri gelenlerinden kalabalık bir cemaati sorgu ve sual için mahşer yerinde toplar. Hepsi de Allah'ın huzurunda hesap vermek için toplandıkları yerde bekletilirler.

84 Nihayet ilkinden sonuncusuna kadar, hepsi de hesap yerinde toplandıkları zaman, Allah Teâlâ onlara, siz, benim ayetlerimi ve Peygamberler'imi yalanladınız; onlarla alay ettiniz; hem de onları anlamak ve onlar hakkında bilgi edinmek için hiçbir gayret sarfetmeden, öyle değil mi? Bunun dışında yaptığınız başka bir şey var mı? diyecektir.

85 İşte, küfürleriyle nefislerine zulmetmeleri yüzünden bu hal onların başına gelmiş ve en şiddetli azabı haketmişlerdir. Mürselât suresinin *"Bu gün, onların konuşamayacakları, özür dilemeleri için kendilerine izin de verilmeyen gündür. Bunları yalanlayanların o gün vay haline!"* mealindeki 35-37. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Allah'ın emrettiği, Peygamberler'inin de gösterdikleri yola girmeyip neden küfür yolunu seçtikleri kendilerine sorulduğu zaman, şaşkınlıktan cevap verecek gücü kendilerinde bulamayacakları gibi, özür de dileyemeyeceklerdir.

86 Halbuki onlar, dünyada kaldıkları sürece, Allah'ın, gündüzün çalışıp didinmenin yorgunluğunu gidermeleri ve iyice dinlenmeleri için geceyi, çalışıp rızık kazanmaları ve karınlarını doyurmaları için de gündüzü yarattığını hiç anlamamışlar veya farkına varmamışlar mıydı? Oysa, geceyle gündüzün birbiri arkasına gelişlerinde, aklını kullanıp düşünen müminler için apaçık deliller vardır. Nitekim Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak, İsra suresinin 12. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Biz, geceyi ve gündüzü iki delil kıldık. Gecenin delilini silip, Rabbinizden rızık istemeniz ve senelerin sayısını ve hesabını bilmeniz için gündüzün delilini aydınlık kıldık. Her şeyi uzun uzun açıkladık."*.

[87] Sûr'a üfürüleceği gün, Allah'ın dilediği kimseler dışında, göklerde ve yerde kim varsa korku içinde kalır. Hepsi de, (hesap vermek üzere) hor ve hakir, Allah'a gelirler.

[88] Donup kalmış sandığın dağları görürsün; halbuki onlar bulut geçmiş gibi geçerler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın yapısıdır. O, sizin yaptıklarınızdan da elbet haberdardır.

[89] Oraya iyilikle gelen bir kimse için, iyiliğinden daha hayırlı mükafat vardır. O gün onlar korkudan da emin kalırlar.

[90] Kim de kötülükle gelirse, yüzüstü cehenneme atılır. Onlara, "Yapmış olduklarınızdan başka bir şeyle mi cezalandırılacaksınız?" denir.

87 Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, *dâbbe* denilen bir yaratığın zuhûrunu, kıyametin ilk alameti olarak zikrettikten sonra, bu ayetlerinde, yine kıyamet alametlerinden olmak üzere, insanların kalblerine korku ve dehşet veren Sûr hadisesi ile, yerlerinde donup kalmış gibi durduğu görülen dağların seyrini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Sûr'a üfürüldüğü zaman, göklerde ve yerde bulunan bütün canlıların içlerini şiddetli bir korku kaplar. Bu korku, o derece şiddetlidir ki Allah'ın dilediklerı dışında bütün canlıları ölüme sürükler. Kalpleri sağlamlaştırılmış olması dolayısıyla ölümden kurtulanlar, bazı müfessirlere göre Cebrail, Mikail, İsrafil ve Azrail'dir. Bazıları ise, bunların şehitler olduğunu söylemişlerdir. Allah Teâlâ, Zümer suresinin 68. ayetinde de, bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Sûr'a üflenince, Allah'ın dilediklerı dışında, göklerde ve yerde olanlar baygın bir halde kendilerinden geçerler. Sonra Sûr'a tekrar üflenir. İşte o zaman, onlar dirilip kalkarlar ve bakınırlar."*. Yâsîn suresinin 51-53. ayetlerinde ise, Sûr'a ikinci üflenişte, ölülerin kabirlerinden çıkarak hesap için Rablerinin huzuruna koşturmaları zikredilmiştir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Sûr'a üflenince, kabirlerinden çıkıp Rablerine koşacaklardır. Ve diyeceklerdir ki: "Vay bize! Yattığımız yerden bizi kim kaldırdı"? İşte bu, Rahmân'ın vaadettiği ve Peygamberler'in de dosdoğru söyledikleri ba's (yani yeniden dirilme) dir. (Onların öldükten sonra dirilmeleri anı) sadece tek bir sayhadan ibarettir. İşte o zaman, hepsi huzurumuza getirilmiş olurlar."*.

Sûr, bazı haberlerden öğrenildiğine göre, İsrafil adlı melek tarafından üfürülecek olan bir boru, veya boynuzdur. İsrafîl, bu boruyu iki defa üfürmekle görevlendirilmiştir. Uzun ve şiddetli olan ilk üfürüşte, göklerde ve yerde olan bütün canlılar, yalnız Allah'ın dilediklerı müstesna, korku ve dehşet içinde yere serilip ölürler veya bayılırlar. Sûr'un ikinci üfürülüşünde ise, ölen veya bayılan insanlar, Rablerinin huzurunda toplanmak üzere kendilerine gelip ayağa kalkarlar. Bu, bir bakıma kalk borusudur. İşte o zaman insanlar, hesap vermek için başları önlerine düşmüş, hor ve hakir bir halde Rablerinin huzuruna gelirler. Bu geliş, büyük küçük, mümin-kafir her insan için zorunludur; hiç kimse Rabbinin bu emrine karşı gelemez. Bu konuyla ilgili olarak, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde çeşitli ayetler yer almıştır. Meryem suresinin *"Göklerde ve yerde olan herkes, Rahmân'a*

kul olarak gelir." mealindeki 93., İsra suresinin *"Sizi çağırdığı gün, O'na hamdederek uyarsınız da, (kabirlerinizde) çok az kaldığınızı zannedersiniz."* mealindeki 52., Rum suresinin *"O'nun emriyle göğün ve yerin ayakta durması da keza O'nun (kudretinin) delillerindendir. Sonra sizi kabirlerinizden bir defa çağırdı mı, hemen çıkar gelirsiniz."* mealindeki 25., Meâric suresinin *"O gün onlar, gözleri dönmüş ve kendilerini zillet kaplamış olduğu halde, sanki dikili bir taşa koşuyorlarmış gibi süratle kabirlerinden çıkarlar. İşte bu, kendilerine vaadolunan gündür."* mealindeki 43-44. ayetleri bunlardandır.

88 Allah Teâlâ, Sûr'a üflendiği zaman, Allah'ın dilediği kimseler dışında, göklerde ve yerde bulunan bütün canlıların korku ve dehşet içinde kabirlerinden çıkıp hesap vermek üzere hor ve hakir bir halde Rablerinin huzuruna gelecekleri, kıyametin alametlerinden biri olarak zikrettikten sonra, bu ayetinde, başka bir kıyamet alametini zikretmiştir ki o da insanların yeryüzünde hiç hareket etmeden donup kalmış gibi gördükleri dağların, sanki gökyüzündeki bulut dalgaları gibi harekete geçtiklerini ve yerlerini terkedip başka yerlere doğru akıp gittiklerini görmeleridir. Tûr suresinin *"...Kasem olsun ki, göğün sarsıldıkça sarsıldığı, ve dağların harekete geçip yürüdüğü gün, Rabbinin azabı mutlaka vuku bulacak ve onu defeyleyecek hiçbir şey bulunmayacaktır."* mealindeki 6-10., Kehf suresinin *"Bir gün dağları yürütürüz ve sen yeryüzünü apaçık (ve dümdüz) görürsün. Gelmiş geçmiş harkesi haşrederiz; tek birini bile terketmeyiz."* mealindeki 47., Nebe suresinin *"Sûr'a üflendiği gün grup grup gelirsiniz. Gök açılır, kapı kapı olur. Dağlar yürütülür, seraba dönüşür."* mealindeki 18-20., Tâ-hâ suresinin *"(Ey Muhammed!) Sana dağlar hakkında sormaktadırlar. Onlara de ki: "Rabbim onları (kıyamet günü) unufak edecektir. Yerlerini de çırılçıplak ve dümdüz bırakacaktır. Artık orada ne bir çukur ve ne de bir tümsek görebileceksin."* mealindeki 105-107. ayetleri de, dağların Sûr'a üflenişiyle nasıl harekete geçtiklerini gösteren diğer açıklamalardır.

Ayet-i kerimenin sibakından da anlaşıldığı gibi, gökyüzündeki bulutların dalga dalga geçişleri gibi yeryüzündeki dağların da yer değiştirerek bir yerden başka bir yere geçmeleri, insanların kabirlerinden kalkıp hesap vermek üzere Allah'ın huzuruna geldikleri Sûr'a ikinci üflenişle vukubulacak bir hadisedir. Zira Allah Teâlâ, İbrahim suresinin 48. ayetinde suçlulardan alacağı intikamdan sözederken, *"(bu intikamın), Yeryüzünün ve göklerin başka bir yeryüzü ve gökle değiştirildiği ve (herkesin kabirlerinden çıkıp) tek ve kahredici olan Allah'ın huzurunda durdukları gün..."* olduğunu açıklamış ve yeryüzüyle göklerin kıyamet günü tamamıyla değiştirileceğini haber vermiştir. İşte, bu hadisenin Sûr'a ikinci defa üflenişinden sonra cereyan etmesi de, mahşer halkının göklerde ve yerde vuku bulacak bu değişikliği kendi gözleriyle müşahade etmeleri içindir.

İşte bütün bu oluşlar, her şeyi hudutsuz kudretiyle dilediği gibi ve sapasağlam yapan Allah Teâlâ'nın ilim ve hikmete dayalı yapısıdır. O, aynı zamanda kullarının dünyada iken işledikleri iyi ve kötü bütün amellerden de haberdardır. Zaten kıyamet günü bütün insanları huzurunda toplaması da onların dünyada iken işledikleri bu amelleri cezalandırmak içindir.

89 İşte bu sebepledir ki, her kim Allah'ın huzuruna, dünyada O'na iman etmiş olarak işlediği güzel ameller ve iyiliklerle gelirse, Rabbi katında o kimse için, kıyamet azabından emin olarak dünyada işlediği iyiliklerin kat kat fazlası vardır. İşte böyle kimseler, Enbiya suresinin *"O en büyük korku onları tasalandırmaz..."* mealindeki 103. ayetinde de beyan edildiği üzere, her türlü korkudan emindirler. Bunların durumları, şüphesiz, kötülük işleyerek gelenlerin durumlarıyla bir ve aynı değildir. Fussilet suresinin 40. ayetinde de yer alan *"...Kıyamet günü ateşe atılan mı daha hayırlıdır, yoksa güven içinde gelen mi..."* sorusu karşısında, herhangi bir akıl sahibinin, kıyamet azabının korkusunu içinde hissetmeksizin, güven içinde Allah'ın huzuruna çıkmak yerine, ate-

şe atılmanın daha hayırlı olduğunu ileri sürerek imandan yoksun bir kalp ile daima kötülük peşinde koşması ve Rabbine böyle bir kalp ile gelmesi düşünülebilir mi?

90 Oysa Kim iyilikle gelmek yerine, dünyada iken imandan yoksun bir kalp ile hep kötülük peşinde koşmuş olarak Rabbine gelirse, işte böyle kimseler için kıyamet günü de iyilik yoktur. Zira bunlar, kötülüğü iyiliğe tercih etmiş ve hep kötülük işlemiş kişilerdir. Bunların cezası da elbette cehennem ateşi olacak ve cehenneme atılırlarken onlara, "Siz, yapmış olduklarınızdan farklı bir şeyle mi cezalandırılacağınızı umuyordunuz?" denilecektir.

إِنَّمَآ أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ رَبَّ هٰذِهِ الْبَلْدَةِ الَّذِي حَرَّمَهَا وَلَهُ كُلُّ شَيْءٍ وَأُمِرْتُ أَنْ أَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٩١﴾ وَأَنْ أَتْلُوَا الْقُرْآنَ فَمَنِ اهْتَدَىٰ فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَقُلْ إِنَّمَآ أَنَا مِنَ الْمُنْذِرِينَ ﴿٩٢﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ سَيُرِيكُمْ آيَاتِهِ فَتَعْرِفُونَهَا وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾

[91] (Ey Muhammed! De ki:) "Ben, bizzat kendisinin haram kıldığı bu şehrin Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Her şey O'na aittir. Ve ben, Müslümanlardan olmakla emrolundum.".

[92] "Keza Kur'an okumakla da emrolundum.". Her kim doğru yola girerse, kendisi için girmiş olur. Kim de saparsa, (ey Muhammed! Böylelerine) de ki: "Ben ancak uyarıcılardanım.".

[93] Ve yine de ki: "Hamd Allah'a mahsustur. Size O ayetlerini gösterecek ve siz de onları tanıyacaksınız.". Rabbin, yaptıklarınızdan asla gafil değildir.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, kıyamet gününün başlangıcıyle kıyamet alâmetlerini ve kıyamet ehlinin sevâb ve ıkâb yönünden sıfatlarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'ine emrederek, müşriklere, dâvet görevini yapıp tamamladığını, bundan sonra yapacağı işin, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet etmek, Kur'an okumak ve ihsan ettiği hudutsuz nimetlerine karşılık şükretmek olduğunu, dâvet görevinin tamamlanmasıyle de bundan sonraki işin artık kendilerine kaldığını, bunun için de ya bu dâvete icabet etmeleri gerektiğini, yahutta diledikleri takdirde onu reddedeceklerini, iyi veya kötü bir akibete ulaşmanın ise, sadece kendi davranışlarına bağlı olduğunu söylemesini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[91] (Ey Muhammed! De ki:) "Ben, bizzat kendisinin haram kıldığı bu şehrin Rabbine ibadet etmekle emrolundum. Her şey O'na aittir. Ve ben, Müslümanlardan olmakla emrolundum.".

[92] "Keza Kur'an okumakla da emrolundum.". Her kim doğru yola girerse, kendisi için girmiş olur. Kim de saparsa, (ey Muhammed! Böylelerine) de ki: "Ben ancak uyarıcılardanım.".

[93] Ve yine de ki: "Hamd Allah'a mahsustur. Size O ayetlerini gösterecek ve siz de onları tanıyacaksınız.". Rabbin, yaptıklarınızdan asla gafil değildir.

91 Allah Teâlâ, bu ayetinde ve bunu takîp eden diğer iki ayetinde, Peygamber'ine yönelttiği bazı emirleri beyan ederek ve bu emirlerin müşriklere de duyurulmasını emrederek Neml sûresini bitirmiştir. Bu bakımdan surenin sonunda yer alan bu üç âyet, onun bir hâtimesi mâhiyetindedir. Allah Teâlâ, Peygamber'ine yönelttiği ilk emrinde şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Ben, insanlara harâm belde kıldığı

Mekke şehrinin Rabbi olan Allah'a ibadet etmekle emrolundum.

Bilindiği gibi, Mekke, hacc farizasını ifa edenler için bazı şeylerin haram kılındığı bir şehirdir. Orada kan akıtılmaz; hiç kimseye zulmedilmez; av hayvanı da olsa, hiçbir hayvan avlanmaz; oraya sığınan kimse her türlü tecavüzden emindir; ağacı kesilmez. Nitekim Buhârî (*Sahih,* II. 157) ve Müslim (*Sahih,* II. 986) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber, Mekke'nin fethi günü şöyle buyurmuştur: *"Hiç şüphe yoktur ki Allah, gökleri ve yeri yarattığı gün, bu şehri de haram kılmıştır. Bu itibarla bu belde, kıyamet gününe kadar, Allah'ın haram kılması sebebiyle haramdır. Şu da bir gerçektir ki benden önce burada kıtal helal olmamıştır. Bana da günün bir saati müstesna helal değildir. O, kıyamete kadar Allah'ın haram kılması sebebiyle haramdır. Onun dikeni koparılmaz; avı ürkütülmez; yitiği, onu ilan edecek kimse müstesna, hiç kimse tarafından alınmaz; bitkisi koparılmaz.". Resulullah (sas.) bunları buyurmuştu ki Abbâs: Ya Resulallah! Izhır otu müstesna olsun; zira bu ot, Mekke'nin demircileri ve evleri için (bir ihtiyaç maddesi)dir, demiş, Resulullah (sas.) da: "Izhır müstesna." buyurmuştur.".*

Evet ben, hiçbir şeriki olmayan Allah'a ibadet etmekle emrolundum. Zira göklerde ve yerde her ne varsa, hepsini O yaratmıştır ve hepsi de O'nundur. Hepsi üzerinde tasarruf etme hakkı da yalnız O'na mahsustur. Keza Rabbim bana Müslümanlardan olmamı da emretmiştir. Bu itibarla ben, sadece O'nun emir ve nehiylerine uyar ve sadece O'na itaat ederim. Yunus suresinin 104. ayeti de aynı manada gelmiştir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: "Ey insanlar! Eğer benim dinimden şüphede iseniz, şunu bilin ki ben, sizin Allah'tan başka ibadet ettiklerinize ibadet etmem; fakat ben, sizi öldürecek olan Allah'a ibadet ederim. Bana, müminlerden olmam emredildi.".*

92 Keza Rabbim bana, Kur'an'ı insanlara okumamı da emretmiştir. Zira Kur'an, insanları, Rabbimin hak olan yoluna hidayet eden ve onlara hak ile batılı, güzel ile çirkini ve doğru ile eğriyi öğreten yegane kitaptır. O, içine hiçbir beşer sözü karışmamış Allah kelamıdır. Bu itibarla her kim bu Kitab'ın gösterdiği yola girerse, kendi nefsi için girmiş olur ve kıyamet günü, cennet kapıları kendileri için açılan müminler topluluğu içinde yer alır. Her kim de onun gösterdiği yoldan sapar ve kendi heva ve hevesinin peşine düşerek beni ve benim Allah katından getirip size okuduğum Kur'an'ı inkâr etmeye kalkarsa, işte o da kendi davranışının karşılığını görür. Şunu iyice bilmiş olmanız gerekir ki sizin işlediğiniz iyi veya kötü amellerin akibetini tayin edecek olan ben değilim. Benim görevim, sadece Rabbimin emirlerini size tebliğ etmek ve sizi uyarmaktır. Ulaşacağınız her akibet, sadece sizin kendi amellerinizle elde ettiğiniz kendi kazancınızdır.

93 Hamd, Allah Teâlâ'nın bu ayetlerdeki sonuncu emridir ve Peygamber'ine şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! De ki: Allah'a hamdolsun ki hakkında herhangi bir azap ile cezalandırılmasını gerektirecek bir delil ortaya koymadan kullarından hiçbirine azap etmez. Ve yine Allah'a hamdolsun ki bana nübüvvet nimetini ihsan ederek bilmediğim pek çok şeyi bana öğretmiş ve beni, hem bu görevi ifa etmemde başarılı kılmış hem de bana indirdikleriyle amel etmemi sağlamıştır. O, hiç şüphesiz hudutsuz kudretinin ve ilminin delilleriyle inançsızların ve kötü amel sahiplerinin cezalandırılmalarını gerektiren delilleri de ortaya koyacak ve her amel sahibi bunları yakinen öğrenecektir. Bu ayet-i kerimenin bir benzeri, Fussilet suresinde yer almıştır. Bu surenin 53. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kur'an'ın hak olduğu onlar için iyice belirinceye kadar, bütün âlemde ve kendi içlerinde delillerimizi onlara göstereceğiz. Rabbinin her şeye şahit olması yetmez mi"*? Hiç şüphesiz Allah her şeye şahittir ve O, kullarının işledkleri amellerden gafil değildir. Bu itibarla onları kendi amelleriyle cezalandırır: Kim hayır işlemişse, cezası hayırdır; kim de şer işlemişse, onun cezası da şerdir.

KASAS SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Kur'an-ı Kerim'in 28. suresi olup 88 ayetten müteşekkildir. Surenin 25. ayetinde "Kasas" tan sözedilmiş olması dolayısıyla ona bu ad verilmiştir. Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi, anlatılan kıssalar zinciri manasına gelen Kasas, Musa'nın (as) doğumundan risaletle görevlendirildiği döneme kadar geçen zaman içindeki hayat hikayesinden ibarettir.

Sure, Mekke devrinde, Neml suresinden sonra nazil olmuştur. Bazı rivayetlere göre 52-55. ayetler Medenîdir. 85. ayeti ise, Mekke'den Medine'ye hicret sırasında Cuhfe'de nazil olmuştur.

Tâ-hâ suresinin 25. ayetiyle ilgili açıklamamızda da belirttiğimiz gibi Musa (as), çocukluğundan itibaren Firavun'un evinde kalmış, onun ve ailesinin kucaklarında büyümüştü. Daha sonraları içlerinden bir adamı öldürmüş, bu yüzden kendisinin de öldürülmesinden korkarak Mısır'dan kaçmıştı. Bundan dolayı halk nazarında kendisinin suçlu kabul edildiğine inanıyor ve Mısır'a girdiği takdirde ölümüne sebep olduğu adamın yakınları tarafından öldürülmekten korkuyordu. Surenin 15. ve daha sonraki ayetlerinde de açıklandığı gibi, Musa, ergenlik çağına erişip de olgunlaştığı sıralarda, şehirde dolaşırken, biri kendi taraftarlarından, diğeri ise, düşmanlarından olan iki adamın dövüştüğünü görmüş, kendi taraftarına yardım etmek için diğerine eliyle vurup yere düşürmüştü. Ne var ki bu düşme, onun ölümüne sebep olmuş, Musa da istemeyerek sebep olduğu bu ölümden dolayı büyük bir korkuya kapılmış, sonra da Rabbinden af ve mağfiret dileyerek şöyle demişti: *"...Rabbim! Ben nefsime zulmettim; beni bağışla.". Rabbi de onu bağışlamıştı..."* Kıssanın bunu takip eden bölümleri, yine bu surenin 17–22. ayetlerinde şöyle anlatılmıştır: Musa, sebep olduğu bu ölümden dolayı şehirde korkarak dolaşmaya başlamıştı. Zira öldürdüğü adamın yakınlarından herhangi biri, bir gün karşısına çıkabilir ve ondan intikam almak için başına kötü işler açabilirdi. Nitekim yine bu surenin 20-22. ayetlerinde de açıklandığı gibi, *"Şehrin uzak semtinden bir adam koşarak gelmiş ve demişti ki: "Ey Musa! İleri gelen bazı kimseler, seni öldürmek için seninle ilgili görüşme yapıyorlar. Hemen çık. Ben sana tavsiye ediyorum.". Bunun üzerine Musa, korku içinde, başına gelebilecekleri gözetleyerek oradan çıkmıştı. Bu sırada da demişti ki: "Rabbim! Beni zalim kavimden kurtar.". Medyen istikametine yöneldiği zaman da şöyle demişti: "Belki Rabbim bana doğru yolu gösterir.".* İşte bu, Musa'nın Mısır'dan çıkıp Medyen'de sekiz on sene gibi uzun süre kaldığı bir dönemdir. Bu süre içinde kızların-

dan birisiyle evlendiği bir aileyle tanışmış ve doğumundan itibaren başından geçenleri ailenin reisine anlatmıştır ki işte bu anlattıkları, sureye, *Kasas Suresi* denilmesine vesile olan kıssalardır.

2. Kasas Suresinin Konusu

Surenin Mekkî surelerden olması dolayısıyla ihtiva ettiği konuların akaide taalluk eden konular olması çok tabiidir. Bu itibarla Peygamber kıssalarına da yer verilerek tevhidin, risaletin ve öldükten sonra yeniden dirilmenin ispatı maksadıyla zikredilen deliller ve bu delillere müteallik açıklamalar, surenin belli başlı konularını oluştururlar. Kasas suresinin bu yönden göze çarpan en büyük özelliği, Musa'nın Firavun'la olan kıssası ve bu kıssada üstün bir gücü temsil eden Firavun'la zayıf bir gücün temsilcisi olan Musa arasındaki mücadeleye yer verilmesidir. Şu var ki bu mücadelede, aynı zamanda batılın da temsilcisi olan Firavun, hakkın temsilcisi olan Musa karşısında mağlup olmuş, başka bir ifadeyle hak, batıla üstün gelmiştir.

Bu mücadelede Firavun'un başlıca dayanağı, Mısır hükümranlığı ile kuvveti ve serveti idi. Bu üstünlüğü sebebiyle Mısırda yaşayan İsrailoğullarını kendisine köle edinmiş, kadınlarını sağ bıraksa bile, yeni doğan erkek çocuklarını öldürterek ülkesinde büyük bir fesada yol açmıştır. Fakat o, bununla da yetinmemiş ve kendisini halkına İlah olarak tanıtmıştır.

Firavun'un erkek çocukları öldürtmek için ülkenin dört bir tarafına adamlar çıkarması, henüz yeni doğmuş olan Musa'nın ölümden kurtulması için, annesi tarafından bir sepete konularak Nil nehrine bırakılmasına yol açmıştır. Nehir sularının akıntısına kapılan sepet, su üzerinde giderken Firavun'un ailesi tarafından görülmüş ve nehirden çıkarılarak saraya alınmıştır. Bu da, Mısır'da İsrailoğullarının erkek çocukları öldürülürken, Musa'nın, Firavun'un sarayında büyümesine ve genç bir delikanlı oluncaya kadar Firavun ailesi tarafından terbiye edilmesine vesile olmuştur. İşte bu gençlik çağında bir gün şehirde dolaşırken, iki adamın dövüştüklerini görmüş ve bunlardan birisine yardım etmek isterken Kıpti olan diğer adama vurmuş ve onun ölümüne sebep olmuştur. İşte bundan sonradır ki Musa, korkarak Mısır'dan kaçmış ve Medyen'e gitmiştir. Orada, rivayetlere göre Şuayb'ın (as) kızı ile evlenerek on sene kadar o ailenin yanında kalmış ve hayvanlarına çobanlık etmiştir. Daha sonra eşiyle birlikte Mısır'a dönmek için yola çıkmış ve hayatının en büyük mucizesini de bu yolculuk sırasında görmüştür. Tur yakınlarında soğuk ve karanlık bir gecede konaklarken gördüğü bir ışığın yanına gitmiş ve orada Rabbinin hitabına mazhar olarak asa ve beyaz el mucizeleriyle tanışmış, aynı zamanda Rabbinden aldığı risaletle, Firavun'u, Rabbinin hak olan yoluna davet etme görevini yüklenmiştir. Ne var ki Firavun, büyüklenerek onun bu davetini reddetmiş ve onu yalanlamıştır. Bunun üzerine Allah Teâlâ da onu denizde boğarak helak etmiştir.

İşte, Musa (as) ile Firavun ve adamları arasında cereyan eden ve Musa'nın (as) Firavun tarafından red ve inkâr edilmesiyle her münkirin helak edilerek cezalandırılması esasına dayanan bu kıssa, tıpkı Kureyş'in Hak ile gelen Hazreti Muhammed (sas.)'in nübüvvetini inkâr etmesi ve onu sahir, şair ve mecnun gibi çeşitli sıfatlarla tavsif etmesi gibidir ki Allah Teâlâ, bu yüzden onları da Firavun ve adamlarını tehdit ettiği aynı azap ile tehdit etmiştir. Şunu da açıkça beyan etmiştir ki hiçbir kavmi, kendisine bir Peygamber göndermedikçe helak etmez. Bir Peygamber'in gelişi de müşriklerin heva ve heveslerine göre değil, fakat Allah Teâlâ'nın ihtiyarına göre olur. Çünkü yegane İlah O'dur; O'nun hiçbir eşi ve benzeri yoktur. O, bütün varlıkları hiç yoktan varetmeye kadir olduğu gibi, öldükten sonra onları yeniden diriltmeye de kadirdir.

Allah Teâlâ, Musa'nın (as) Firavun'la olan kıssasını zikrettikten sonra, Firavun gibi güce, kuvvete ve servete dayanan ve bu serveti dolayısıyla Allah'a karşı isyan eden Musa kavminden Karun'un kıssasını zikretmiştir. Ne var ki

Karun'a, sahip olduğu mal, mülk ve servet, hiçbir fayda sağlamamış, onu, eviyle birlikte yerin dibine geçirivermiştir.

İşte, hem Musa'nın (as) Firavun'la olan kıssası hem de Karun'un kıssası, her iki kıssa da, Hazreti Muhammed (sas.)'in nübüvvetinin doğruluğuna en açık ve kesin delil teşkil eder. Zira bu kıssaları haber veren Hazreti Muhammed (sas.), onlarla beraber değildi ve cereyan eden olayların hiçbirine şahit olmadığı gibi, herhangi bir kimseden dinleyip öğrenmemiş, bir kıtaptan da okumamıştı.

İşte Kasas suresi, kısaca özetlemeye çalıştığımız bu kıssaları beyan ettikten sonra, Ahiret sevabının yeryüzünde büyüklük taslamayan ve fesat çıkarmayan kimselere ait olduğunu, mutluluk yolunun, ancak Allah'a ve Ahiret gününe iman ve salih amellerle kazanılacağını, Allah'tan başka her şeyin bir gün mutlaka helak olacağını, yegane İlahın ve hüküm sahibinin de O olduğunu ve neticede herkesin O'na döndürüleceğini ifade ederek sona ermiştir.

3. Kasas Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı

Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki surenin ilk iki ayetinin, Şuarâ suresinin ilk iki ayetiyle olduğu kadar, Neml suresinin ilk ayetiyle de açık bir benzerliği vardır. Konuları yönünden sureler arasındaki bağlantıya gelince, daha önceki Neml ve Şuarâ surelerinde kısaca bahis konusu edilen Musa (as) kıssasının, Kasas suresinde daha mufassal bir şekilde zikredilmesi sebebiyle, onun kendinden önceki surelerle bağlantısı daha açık ve belirgindir. Bu bakımdan Kasas suresini, önceki surelerin açıklayıcı bir devamı olarak değerlendirmek mümkündür. Nitekim bu surenin ilk ayetlerinde, Firavun'un zulümle ülkeye hâkim olduğuna işaret edildikten sonra, halkını fırkalara ayırıp ülkesinde yaşayan İsrailoğullarını köle edindiği, annelerini sağ bırakıp yeni doğan erkek çocuklarını öldürttüğü, bu sıralarda yeni doğmuş olan Musa'nın, Firavun'un zulmünden kurtarmak için annesi tarafından Nil nehrine atılışı, Fakat sonradan onun Firavun ailesi tarafından kurtarılarak saraya alınışı ve gençlik çağına erişinceye kadar sarayda bu aile tarafından terbiye edilişi, sonra bir Kıptiyi öldürmesi sebebiyle Mısır'dan kaçıp Medyen'e ve orada bir ailenin kızıyle evlenip on yıla yakın kalışı, Mısır'a dönüşü, dönüş sırasında Tur'a çıkışı ve orada Rabbinin kendisine hitap ederek risalet görevini verişi ve Firavun'u hak yola davet etmekle görevlendirilişi açık açık anlatılmıştır.

Keza bu surede, müşriklerin kıyamet gününü inkâr etmeleri sebebiyle Kur'an-ı Kerim'in onları uyarıp tehdit etmesi yönünden bazı özellikleri üzerinde daha geniş bir şekilde durulmuş ve pek çok kavmin, bu çeşit küfürleri sebebiyle helak edilişleri zikredilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

طٰسٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿٢﴾ نَتْلُوا عَلَيْكَ مِنْ نَبَإِ مُوسٰى وَفِرْعَوْنَ بِالْحَقِّ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٣﴾ اِنَّ فِرْعَوْنَ عَلَا فِي الْاَرْضِ وَجَعَلَ اَهْلَهَا شِيَعًا يَسْتَضْعِفُ طَآئِفَةً مِنْهُمْ يُذَبِّحُ اَبْنَآءَهُمْ وَيَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ اِنَّهُ كَانَ مِنَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٤﴾ وَنُرِيدُ اَنْ نَمُنَّ عَلَى الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا فِي الْاَرْضِ وَنَجْعَلَهُمْ اَئِمَّةً وَنَجْعَلَهُمُ الْوَارِثِينَ ﴿٥﴾ وَنُمَكِّنَ لَهُمْ فِي الْاَرْضِ وَنُرِيَ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَجُنُودَهُمَا مِنْهُمْ مَا كَانُوا يَحْذَرُونَ ﴿٦﴾

Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla

[1] Tâ. Sîn. Mîm.

[2] Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir.

[3] Musa ve Firavun'un haberini, mümin kimseler için, sana dosdoğru okuyacağız.

[4] Firavun, ülkeye hâkim olmuş ve halkını fırkalara ayırmıştı. Onlardan bir grubu, oğullarını boğazlayarak, kadınlarını da hayatta bırakarak zayıflatıyordu. O, bozgunculardan biriydi.

[5-6] Yeryüzünde zayıf bırakılanlara lütufta bulunmak, onları imam yapmak, varis kılmak, onlara yeryüzünde bir mekan vermek, Firavun'a, Haman'a ve onlardan olan askerlerine, çekindikleri şeyi göstermek istedik.

Daha önce de açıkladığımız gibi, Allah Teâlâ, daha önceki iki surede muhtasar olarak zikrettiği Musa'nın (as) Firavun'la olan kıssasını bu surede daha geniş bir şekilde açıklamış ve gerek zikredilen bu kıssalarla ilgili ayetlerin gerekse diğer konulara müteallik ayetlerin, hepsinin de Allah tarafından Peygamber'ine indirilen ayetlerden olduğunu açık ve kesin bir ifadeyle beyan etmiştir. Dolayısıyla bu surede yer alan bütün ayetler, Kur'an-ı Kerim'in diğer surelerindeki ayetler gibi, hepsi de Allah kelamıdır ve ona herhangi bir beşer kelamı karışmamıştır. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Tâ. Sîn. Mîm.

[2] Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir.

1 *Tâ. Sîn. Mîm.* Daha önce yaptığımız açıklamalardan da anlaşıldığı üzere, Şuarâ suresinin başında da yer alan bu ve benzeri birleşik harflerin, Kur'an ilminde belirli bir manaya sâhip oldukları bilinmediği gibi, onların manalarını açıklayan Hazreti Peygamber'den nakledilmiş sahih bir hadis de mevcut değildir. Bununla beraber seleften nakledilen bazı görüşlerde, *Hurûf-ı mukatta'a* da denilen bu birleşik harflerin manaları açıklanmaya çalışılmıştır ki bazılarına göre bunlar, Allah Teâlâ ile Peygamber'i arasında bir şifre olup manasını Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Bazılarına göre, başında bulunduğu surenin adıdır; bazılarına göre de, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarına delalet eden birer rumuz, bazılarına göre ise, bizim de tercih ettiğimiz gibi, ikaz veya uyarı niteliğine sahip harflerden ibarettir. 29 surenin başında yer alan bu birleşik harflerin sadece beşi dışındaki diğer 24 harf grubunun ardından, hidayetin ta kendisi olan Kur'an-ı Kerim'den sözedilmesi de açıkça göstermektedir ki bu harflerle okuyucu, Kur'an karşısında uyarılmış ve ondan, bütün dikkatini, okumakta olduğu Kur'an üzerinde toplaması istenmiştir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

2 İşte bu surede yer alan, gerek Musa'nın Firavun'la olan kıssasını ve gerekse Karun kıssasını ihtiva eden ayetlerle, küfürleri yönünden Firavun ve Karun'a olan benzerlikleri sebebiyle onların başlarına gelen kötü akibetleri haber vererek diğer kavimleri ve özellikle Kureyş'i tehdit eden diğer bütün ayetler, bu apaçık Kitab'ın ayetleridir ve hepsi de arasına hiçbir beşer sözü karışmadan, kulu ve Resulü olan Muhammed'e Rabbi tarafından indirilmiştir.

[3] Musa ve Firavun'un haberlerinden bir kısmını, mümin kimseler için, sana dosdoğru okuyacağız.

[4] Firavun, ülkeye hâkim olmuş ve halkını fırkalara ayırmıştı. Onlardan bir grubu, oğullarını boğazlayarak, kadınlarını da hayatta bırakarak zayıflatıyordu. O, bozgunculardan biriydi.

[5-6] Yeryüzünde zayıf bırakılanlara lütufta bulunmak, onları imam yapmak, varis kılmak, onlara yeryüzünde bir mekan vermek, Firavun'a,

Haman'a ve onlardan olan askerlerine, çekindikleri şeyi göstermek istedik.

3 İşte ey Muhammed, bu surede Musa ve Firavun'la ilgili bazı önemli haberleri, doğru bir şekilde sana anlatacağız. Öyle ki sen, sanki onların devrinde yaşamış ve onların bütün yaşantılarını görüp öğrenmiş gibi olacaksın ve sen de öğrendiklerini insanlara aynen okuyacaksın. Ta ki akıl sahibi olup da düşünmesini ve ibret almasını bilen müminler, senin bu okudukların üzerinde durup düşünsünler ve onlardan ibret alsınlar. Zira Kur'an'ın, Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e vahiy yolu ile indirilmiş bir Allah kelamı olduğuna ve ona hiçbir beşer sözünün karışmadığına gerçek manada inanan insanlar, sadece müminlerdir.

4 Kıssası bu surede anlatılacak olan Firavun, Mısır'a hâkim olmuş ve halkını zulmü ile fırkalara ayırarak aralarına düşmanlık sokmuş bir hükümdardı. Özellikle Mısır'da yaşayan İsrailoğullarını köleleştirmişti ve her çeşit pis işlerinde onları kullanıyordu. Müfessirlerin haberlerine göre, bir kahin kehanette bulunarak, veya bir rüyayı tabir ederek İsrailoğullarından dünyaya gelecek bir çocuğun büyüdükten sonra, Firavun'a karşı geleceğini ve hükümdarlığını onun elinden alacağını haber vermişti. Bir rivayete göre de bunu haber veren Peygamber İbrahim (as) idi. Mısır'a geldiği sıralarda, orada hüküm süren bir zorba ile aralarında çıkan bir anlaşmazlık sebebiyle çocuklarına, kendi sülalesinden gelecek bir çocuğun Mısır hükümdarını helak edeceğini haber vermiş ve bu haber de Mısır halkı arasında yayılmıştı. İşte bu haber, Firavun'u son derece tedirgin etmiş ve bundan sonra hükümdarlığını koruyabilmek için, ülkenin dört bir yanına adamlar çıkararak yeni dünyaya gelen bütün İsrail çocuklarının öldürülmesini, kadınlarının ise sağ bırakılmasını emretmiştir. Firavun bunu yaparken, Mısır'da İsrailoğullarından hiçbir erkeğin kalmayacağını, kadınlarının ise kendisi için bir tehlik teşkil etmeyeceğini düşünmüş ve İsrailoğullarını zayıf düşürerek kendisi için bir tehlike teşkil etmemelerini sağlamak için, bu düşüncesini adamları vasıtasıyla hemen uygulamaya başlamıştı. Bu ise, hiç şüphesiz, halk arasında büyük bir tedirginlik yaratmış ve Mısır'da büyük bir fesadın veya bozgunun zuhuruna yol açmıştır. Zaten o, günahsız insanları öldürmesi, ülke içinde ve halk üzerinde korku ve dehşet yaratması ve herkesi sindirmesi sebebiyle müfsid insanlardan biri idi.

5-6 İşte Allah Teâlâ, Mısır hükümdarı Firavun'un birtakım kötü sıfatlarını zikrederek onun müfsid bir insan olduğunu ortaya koyduktan sonra, onun bu kötülükleri karşısında zayıf düşüp çaresiz kalan insanlara ve özellikle İsrailoğullarına lütufta bulunarak veya onlara yardım ederek, zulümden kurtarmayı, din ve dünya işlerinde kendilerine başvurulan önderler yapmayı, Â'râf suresinin *"Küçük görülüp hakarete maruz kalan kavmi ise, bol bereket verdiğimiz yeryüzünün doğularına ve batılarına mirasçı kılmıştık..."* mealindeki 137. ayetinde de ifade edildiği gibi, onları Mısır ve Şam'a varis kılmayı ve böylece, Firavun'a, Haman'a ve onların askerlerine korktukları felaketi üzerlerine indirmeyi murat etmiştir. Hiç şüphe edilmemesi gereken bir gerçektir ki Allah Teâlâ, herhangi bir şeyi yapmayı murat ettiği zaman, onu mutlaka yapar; hiçbir güç, O'nun bu muradını engelleyemez. Nitekim bundan sonraki ayetlerinde, bu muradını derece derece nasıl gerçekleştirdiğini açıklamış ve buyurmuştur ki:

وَاَوْحَيْنَآ اِلٰٓى اُمِّ مُوسٰٓى اَنْ اَرْضِعِيهِۚ فَاِذَا خِفْتِ عَلَيْهِ فَاَلْقِيهِ فِى الْيَمِّ وَلَا تَخَافِى وَلَا تَحْزَنِىۚ اِنَّا رَآدُّوهُ
اِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ ﴿٧﴾ فَالْتَقَطَهٗٓ اٰلُ فِرْعَوْنَ لِيَكُونَ لَهُمْ عَدُوًّا وَحَزَنًاۗ اِنَّ فِرْعَوْنَ وَهَامَانَ

وَجُنُودَهُمَا كَانُوا خَاطِئِينَ ﴿٨﴾ وَقَالَتِ امْرَأَتُ فِرْعَوْنَ قُرَّتُ عَيْنٍ لِي وَلَكَ ۖ لَا تَقْتُلُوهُ ۖ عَسَىٰ أَنْ يَنْفَعَنَا
أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩﴾ وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ فَارِغًا ۖ إِنْ كَادَتْ لَتُبْدِي بِهِ لَوْلَا أَنْ رَبَطْنَا
عَلَىٰ قَلْبِهَا لِتَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٠﴾ وَقَالَتْ لِأُخْتِهِ قُصِّيهِ ۖ فَبَصُرَتْ بِهِ عَنْ جُنُبٍ وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ۝
﴿١١﴾ وَحَرَّمْنَا عَلَيْهِ الْمَرَاضِعَ مِنْ قَبْلُ فَقَالَتْ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَىٰ أَهْلِ بَيْتٍ يَكْفُلُونَهُ لَكُمْ وَهُمْ لَهُ
نَاصِحُونَ ﴿١٢﴾ فَرَدَدْنَاهُ إِلَىٰ أُمِّهِ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلَا تَحْزَنَ وَلِتَعْلَمَ أَنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣﴾ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ وَاسْتَوَىٰ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا ۚ وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿١٤﴾

7 Musa'nın annesine, "Onu emzir; başına gelecekten korktuğun zaman onu denize at; korkma ve üzülme. Onu sana mutlaka geri vereceğiz ve onu Peygamberler'den kılacağız." diye ilham etmiştik.

8 Firavun ailesi de onu, kendilerine bir düşman ve başlarına bir dert olmak üzere bulup almıştı. Firavun, Haman ve askerleri hatalı idiler.

9 Firavun'un karısı şöyle demişti: "Benim için de senin için de bir gözbebeği.. Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur; yahut onu evlat ediniriz.". Oysa onlar, işin farkında değillerdi.

10 Musa'nın annesi, kalbi bomboş olarak sabahı etmişti. Müminlerden olması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse çocuğu açığa vuracaktı.

11 Musa'nın kızkardeşine şöyle demişti: "Onu takip et.". O da kimse farkına varmadan onu gözetliyordu.

12 Önceden sütanalarını ona haram kılmıştık. Bu sebeple Musa'nın kızkardeşi, Firavun'un ailesine şöyle demişti: "Sizin için ona bakacak ve öğütler verecek bir ev halkını size tavsiye edeyim mi"?

13 Böylece ferahlasın, üzülmesin ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin diye Musa'yı annesine geri verdik. Fakat onların çoğu bilmez.

14 Musa, ergenlik çağına erişip olgunlaşınca, ona hikmet ve ilim vermiştik. Biz, iyileri işte böyle mükafatlandırırız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa'nın (as) Firavun'la olan kıssasını, akıl sahibi olan ve düşünmesini bilen insanların ibret almaları için anlatmayı beyan ederek, önce Firavun'un kötü vasıflarını ve yeryüzünde nasıl bozgunculuk ettiğini zikirle, onun bu kötülüklerine karşı, zayıf ve çaresiz kalmış insanlara ve özellikle İsrailoğullarına yardım ederek onları Firavun'un ülkesine varis yapıp yeryüzünün hâkimleri kılmayı, böylece Firavun'un zulme dayalı hükümdarlığına da son vermeyi murat ettiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde bu muradını derece derece nasıl gerçekleştirdiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

7 Musa'nın annesine, "Onu emzir; başına gelecekten korktuğun zaman onu denize at; korkma ve üzülme. Onu sana mutlaka geri vereceğiz ve onu Peygamberler'den kılacağız." diye ilham etmiştik.

8 Firavun ailesi de onu, kendilerine bir düşman ve başlarına bir dert olmak üzere bulup almıştı. Firavun, Haman ve askerleri hatalı idiler.

9 Firavun'un karısı şöyle demişti: "Benim için de senin için de bir gözbebeği.. Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur; yahut onu evlat ediniriz.". Oysa onlar, işin farkında değillerdi.

7 Firavun'un yeni doğan erkek çocukları öldürtmek için ülkeye adamlar çıkarması ve ele geçirilen her çocuğun öldürülmesi, çocuk sahibi ana ve babalarda büyük bir korkuya sebep olmuş ve çocuklarını böyle bir ölümden korumak için nasıl bir çareye başvuracaklarını araştırmaya sevketmişti. Ancak her tarafta kolgezen Firavun canilerinden çocuklarını kurtarabilecek bir yol da bulamıyorlar, bu da, içlerindeki korku ve endişeyi daha da artırıyordu. İşte bu korkuyu içinde taşıyanlardan biri de henüz yeni doğmuş ve Musa adı verilmiş bir oğlan çocuğunun annesi idi. Oğluna karşı büyük bir sevgi besleyen bu anne de diğer çocuk sahibi anneler gibi bunalımlar geçiriyor ve sevgili oğlunu Firavun'un elinden kurtarabilmenin yollarını arıyordu. İşte bu sırada Rabbi onun imdadına yetişmiş ve ona şunları ilham etmişti: Ey Musa'nın annesi! Sen, oğlunu emzirmene devam et. Eğer oğlun için bir tehlikenin yaklaştığını hissedersen, onu sarıp sarmalayarak küçük bir sepete koy ve Nil nehrinin sularına bırak. Nehrin akıntısı onu belli bir yöne götürecektir. Ancak onu denize bıraktıktan sonra, hiçbir korku ve endişeye kapılma. O, bir gün sana geri dönecektir. Büyüdükten ve yetişkin bir erkek olduktan sonra ona Peygamberlik görevi verilecek ve kavminin başında ülkesine dönecektir.

8 Musa'nın annesi, Allah Teâlâ'nın kendisine ilham ettiği bu yola başvurmuş ve bir sepet veya tahtadan bir sandık yaptırarak oğlunu içine koyacağı zamanı beklemeye başlamıştır. Evi civarında bazı şüpheli şahısların dolaştığını farkedince, oğlunu emzirmiş, sonra da onu sepete koyarak Nil nehrinin sularına bırakmıştır. Evi nehrin kıyısında olduğu için bunda herhangi bir güçlük çekmemiştir. Nil sularının akıntısına kapılan sepet, bir süre su üzerinde seyrettikten sonra, Firavun'un sarayına kadar gemiş, cariyeler tarafından farkedilince de, sudan çıkarılarak Firavun'un karısına götürülmüştür. Böylece Musa, diğer erkek çocukları gibi kendisini öldürmek isteyen Firavun'un evine girmiş ve İlahî bir takdir ile, orada kendisine düşman bir ailenin arasında onların ihtimamına terkedilmiştir. Aslında Firavun olsun, onun yardımcılarından Haman ve askerleri olsun, Musa'yı yanlarına almakla büyük bir hata işlemişlerdi. Zira yanlarına aldıkları Musa, Firavun'un hükümranlığına son verecek olan kimse idi ve Firavun onun yüzünden yeni doğan erkek çocukların öldürülmesini emretmiş ve o zamana kadar pek çok çocuk da Firavun'un bu emriyle öldürülmüştü. Şimdi ise, Firavun, başına dert açacak bu çocuğu evine almıştı. Ancak o bunu bilmiyordu.

9 Musa, son derece sevimli bir çocuktu. Nitekim Allah Teâlâ, kıssasını zikrettiği Tâ-hâ suresinin 39. ayetinde onunla ilgili olarak *"...(Ey Musa!) Gözümün önünde terbiye edilip yetişesin diye üzerine kendimden bir sevgi koydum."* buyurmuştur ki bu, onu gören herkesin kalbinde beliren sevginin asıl kaynağını açıklamaktadır. Filhakika Firavun'un karısı da onu kucağına aldığı zaman, aynı hudutsuz sevgiyi içinde hissetmiş ve Firavun'a: İşte bu çocuk, senin ve benim, her ikimizin de gözbebeğimiz.. Onu sakın öldürmeye kalkışma. Onu evlat da edinebiliriz, demiştir. Firavun, yeni doğmuş her erkek çocuğun kendisi için bir tehlike teşkil edeceğini düşünmüş ve bu yüzden erkek çocukların öldürülmesini em-

retmiş olsa bile, Musa'nın üzerinde bulunan İlahî sevgi, onu da etkisi altına almış ve o da karısının teklifine sıcak bakmaktan başka bir şey düşünmemiştir. Oysa gerek Firavun gerekse karısı, işin farkında değillerdi ve hudutsuz bir sevgiyle yanlarına aldıkları bu çocuğun, ileride başlarına neler getireceğini ve onların nasıl helakine sebep olacağını hiç bilmiyorlardı.

[10] Musa'nın annesi, kalbi bomboş olarak sabahı etmişti. Müminlerden olması için kalbini pekiştirmeseydik, neredeyse çocuğu açığa vuracaktı.

[11] Musa'nın kızkardeşine şöyle demişti: "Onu takip et.". O da kimse farkına varmadan onu gözetliyordu.

[12] Önceden sütanalarını ona haram kılmıştık. Bu sebeple Musa'nın kızkardeşi, Firavun'un ailesine şöyle demişti: "Sizin için ona bakacak ve öğütler verecek bir ev halkını size tavsiye edeyim mi"?

[13] Böylece ferahlasın, üzülmesin ve Allah'ın vaadinin hak olduğunu bilsin diye Musa'yı annesine geri verdik. Fakat onların çoğu bilmez.

[14] Musa, ergenlik çağına erişip olgunlaşınca, ona hikmet ve ilim vermiştik. Biz, iyileri işte böyle mükafatlandırırız.

10 Ancak çocuğunu Nil sularına bırakan anne, suyun akıntısına kapılarak giden oğlunun başına nelerin geleceğinden habersiz, dünya ile ilgisini kesmiş boş bir kalple sabahlamıştı. Korku ve endişe, üzerinden henüz kaybolmamıştı. Eğer Allah, kalbindeki imanı kuvvetlendirmemiş ve onu içindeki korkuyla başbaşa bırakmış olsaydı, oğlunun Nil sularının akıntısına kapılıp gitmesi sebebiyle, ardından ağlayıp sızlayarak onu sularda kaybettiğini haykıracak ve böylece gizli yaptığı bir işi açığa çıkararak oğlunu ele vermiş olacaktı. Ne ise ki her işi hudutsuz ilmiyle bildiği bir düzen içinde yürüten Allah Teâlâ, takdir ettiği sonuca ulaşılmasını sağlamış ve annenin kalbini iman ile pekiştirerek hadiseleri sükun içinde karşılamasını ve oğlunu uzaktan takip etmesini ona telkin etmiştir.

11 Nitekim onu Nil sularına bıraktıktan sonra kızına daa suyun akıntısına kapılan küçük kardeşinin nereye gittiğinin ve ne durumda olduğunun bilinmesi için onu uzaktan takip etmesini, fakat takip ettiğini de hiç kimseye farkettirmemesini söylemiştir. Bundan sonradır ki kızı, Nil kıyısından, içinde Musa'nın yattığı sepeti gözetlemeye başlamış ve onu gözetlediğini de hiç kimseye farkettirmemeye çalışmıştır.

12 Kızkardeşi, Musa'yı uzaktan takip ederken, onun Firavun'un sarayına kadar geldiğini ve cariyeler tarafından sepetiyle birlikte alınıp saraya götürüldüğünü de görmüştü. Daha önce de açıklandığı gibi, Firavun'un karısı, cariyeleri tarafından getirilen bebeği görünce, büyük bir sevgiyle onu bağrına basmış ve Firavun'dan da onun öldürmemesini istemiş ve ileride onu evlat edinebileceklerini söylemişti. Musa'nın üzerinde bulunan İlahî sevgi dolayısıyla Firavun da ona sıcak bakmış ve ileride başına büyük dertler açacak olan bu çocuğun ailesi arasında yetişip büyümesine rıza göstermişti. Şimdi karısına düşen iş, bu çocuğu emzirecek ve onunla yakından ilgilenecek bir süt anne bulmaktı. Ancak Allah Teâlâ ona, annesi dışında yabancı kadınların memelerini emmeyi haram kılmıştı. Bu sebeple Musa, kendisi için bulunan bütün emzikli kadınları reddetmiş, bu da Firavun'un karısını büyük bir endişe içine sokmuştu. Zira çocuğun iyi bir şekilde yetişip büyümesi için aç kalmaması gerekiyordu. İşte bu sırada, kardeşini takip eden ve durumu hakkında bilgiler edinen Musa'nın kızkardeşi, ailenin çocuk için bir sütanne bulmakta güçlük çektiğini öğrenince Firavun'un sarayına gelmiş ve karısına, çocuğa iyi bakacak ve onu kendi çocuğu gibi besleyip büyütecek bir aile tavsiye edebileceğini söylemiştir. Bundan son dere-

ce memnun olan kadın, o aile ile hemen tanışmak istemiş, Musa'nın eline teslim edildiği kadının memesini emmeye başladığını görünce de bu memnuniyeti ve sevinci bir kat daha artmıştır. Şu var ki ne Firavun'un karısı ne de saraya mensup herhangi bir kimse, Musa'nın memesini emdiği kadının, o çocuğun annesi olduğunu bilmiyordu.

13 Bu, hiç şüphesiz, daha önce de açıklandığı gibi, Allah Teâlâ'nın Musa'yı annesine geri vereceği hususundaki vaadinin gerçekleşmesinden başka bir şey değildi. Böylece anne, çocuğuna yeniden kavuşmanın mutluluğunu duyacak ve onu elden çıkarmış olmanın üzüntüsünden kurtulup rahata kavuşmuş olacaktı. Şu da bir gerçektir ki ne saray içinden ne de dışından hiç kimse, Musa'yı emziren kadının, onun gerçek annesi olduğunu bilmiyordu ve bilmesi de mümkün değildi. Zira her şey, İlahî bir gözetim altında cereyan ediyor ve Allah Teâlâ'nın takdirine uygun bir neticeye ulaşıyordu; bunu da herhangi bir kimsenin bilmesi elbette mümkün değildi.

14 Nitekim Musa, ergenlik çağına ulaşınca, Rabbi ona hikmet ve ilim vermiş, sonra da onu iktidarına son verecekleri korkusuyla bütün yeni doğan erkek çocukların öldürülmesini emretmesine ve bu emrinin uygulanmasına rağmen, Musa'yı kendi çatısı altında bakıp büyüten ve terbiye eden Firavun'u hak yola davet etmekle görevlendirmiş, kötü akibetini de yine onun eliyle hazırlamıştır. Musa'nın (as) ulaştığı bu netice, hiç şüphesiz Rabbinin onun için hazırladığı bir mükafattı; çünkü O, iyileri daima böyle mükafatlandırmıştır.

وَدَخَلَ الْمَدِينَةَ عَلَىٰ حِينِ غَفْلَةٍ مِّنْ أَهْلِهَا فَوَجَدَ فِيهَا رَجُلَيْنِ يَقْتَتِلَانِ هَٰذَا مِن شِيعَتِهِ وَهَٰذَا مِنْ عَدُوِّهِ ۖ
فَاسْتَغَاثَهُ الَّذِي مِن شِيعَتِهِ عَلَى الَّذِي مِنْ عَدُوِّهِ فَوَكَزَهُ مُوسَىٰ فَقَضَىٰ عَلَيْهِ ۖ قَالَ هَٰذَا مِنْ عَمَلِ الشَّيْطَانِ ۖ
إِنَّهُ عَدُوٌّ مُّضِلٌّ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ قَالَ رَبِّ إِنِّي ظَلَمْتُ نَفْسِي فَاغْفِرْ لِي فَغَفَرَ لَهُ ۚ إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٦﴾
قَالَ رَبِّ بِمَا أَنْعَمْتَ عَلَيَّ فَلَنْ أَكُونَ ظَهِيرًا لِّلْمُجْرِمِينَ ﴿١٧﴾ فَأَصْبَحَ فِي الْمَدِينَةِ خَائِفًا يَتَرَقَّبُ فَإِذَا
الَّذِي اسْتَنصَرَهُ بِالْأَمْسِ يَسْتَصْرِخُهُ ۖ قَالَ لَهُ مُوسَىٰ إِنَّكَ لَغَوِيٌّ مُّبِينٌ ﴿١٨﴾ فَلَمَّا أَنْ أَرَادَ أَنْ يَبْطِشَ بِالَّذِي
هُوَ عَدُوٌّ لَّهُمَا قَالَ يَا مُوسَىٰ أَتُرِيدُ أَنْ تَقْتُلَنِي كَمَا قَتَلْتَ نَفْسًا بِالْأَمْسِ ۖ إِن تُرِيدُ إِلَّا أَنْ تَكُونَ جَبَّارًا فِي
الْأَرْضِ وَمَا تُرِيدُ أَنْ تَكُونَ مِنَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٩﴾ وَجَاءَ رَجُلٌ مِّنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ يَسْعَىٰ ۖ قَالَ يَا مُوسَىٰ إِنَّ
الْمَلَأَ يَأْتَمِرُونَ بِكَ لِيَقْتُلُوكَ فَاخْرُجْ إِنِّي لَكَ مِنَ النَّاصِحِينَ ﴿٢٠﴾ فَخَرَجَ مِنْهَا خَائِفًا يَتَرَقَّبُ ۖ قَالَ رَبِّ
نَجِّنِي مِنَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٢١﴾

[15] Musa, ahalisinin habersiz bulunduğu bir sırada şehre girmiş ve orada, biri kendi taraftarlarından, diğeri de düşmanlarından olan iki adamın dövüştüğünü görmüştü. Bunun üzerine, düşmanına karşı kendi taraftarlarından olana yardım etmişti. Bu maksatla Musa, onu itmiş ve öldürmüştü. "Bu, şeytanın işinden. O, apaçık yoldan saptıran bir düşman.." demişti.

[16] Yine demişti ki: "Rabbim! Ben nefsime zulmettim; beni bağışla.". Rabbi de onu bağışlamıştı. Çünkü O, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

17 Keza demişti ki: "Rabbim! Bana verdiğin nimet hakkı için suçlulara asla yardımcı olmayacağım.".

18 Böylece şehirde, korkarak, (başına gelebilecek belaları) bekleyerek sabahlamıştı. Bir gün önce kendisine yardım ettiği kimse, yine kendisinden yardım istiyordu. Musa ona demişti ki: "Şüphesiz sen, apaçık bir sapıksın.".

19 Musa, kendilerinin düşmanı olan kimseyi yakalamak isteyince, adam şöyle demişti: "Ey Musa! Dün öldürdüğün kimse gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Sen, yeryüzünde ıslah edicilerden olmak istemiyorsun da sadece bir zorba olmak istiyorsun.".

20 Şehrin uzak semtinden bir adam koşarak gelmiş ve demişti ki: "Ey Musa! İleri gelen bazı kimseler, seni öldürmek için seninle ilgili görüşme yapıyorlar. Hemen çık. Ben sana tavsiye ediyorum.".

21 Bunun üzerine Musa, korku içinde, başına gelebilecekleri gözetleyerek oradan çıkmıştı. Bu sırada da demişti ki: "Rabbim! Beni, zalim kavimden kurtar.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa'yı, henüz yeni doğmuş bir bebek iken, annesine, zalim hükümdar Firavun'un katlinden kurtarmak için bir sepete koyarak Nil sularına bırakmasını ilham ettiğini, daha sonra Firavun'un ailesi tarafından bulunan sepetin, içindeki bebekle birlikte saraya alındığını ve hiç çocuğu olmayan Firavun'un karısı tarafından sevgiyle karşılanıp evlatlık edinildiğini ve böylece ergenlik çağına erişinceye kadar sarayda bakılıp büyütüldüğünü beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, ergenlik çağına ulaşan ve kendisine ilim ve irfan verilen Musa'nın, bir gün şehri dolaşmak için dışarı çıktığında, kavga eden iki adamdan birine yardım ederken diğerinin ölümüne sebep olduğunu, bu yüzden Rabbinden af ve mağfiret dilemesi üzerine Rabbi tarafından affedildiğini, ancak ölümüne sebep olduğu adamın yakınları tarafından kendisinin de öldürülmek istendiğini öğrenince korku içinde şehirden kaçtığını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

15 Musa, ahalisinin habersiz bulunduğu bir sırada şehre girmiş ve orada, biri kendi taraftarlarından, diğeri de düşmanlarından olan iki adamın dövüştüğünü görmüştü. Bunun üzerine, düşmanına karşı kendi taraftarlarından olana yardım etmişti. Bu maksatla Musa, onu itmiş ve öldürmüştü. "Bu, şeytanın işinden. O, apaçık yoldan saptıran bir düşman.." demişti.

16 Yine demişti ki: "Rabbim! Ben nefsime zulmettim; beni bağışla". Rabbi de onu bağışlamıştı. Çünkü O, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

17 Keza demişti ki: "Rabbim! Bana verdiğin nimet hakkı için suçlulara asla yardımcı olmayacağım.".

18 Böylece şehirde, korkarak, (başına gelebilecek belaları) bekleyerek sabahlamıştı. Bir gün önce kendisine yardım ettiği kimse, yine kendisinden yardım istiyordu. Musa ona demişti ki: "Şüphesiz sen, apaçık bir sapıksın.".

19 Musa, kendilerinin düşmanı olan kimseyi yakalamak isteyince, adam şöyle demişti: "Ey Musa! Dün öldürdüğün kimse gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Sen, yeryüzünde ıslah edicilerden olmak istemiyorsun da sadece bir zorba olmak istiyorsun.".

20 Şehrin uzak semtinden bir adam koşarak gelmiş ve demişti ki: "Ey Musa! İleri gelen bazı kimseler, seni öldürmek için seninle ilgi-

li görüşme yapıyorlar. Hemen çık. Ben sana tavsiye ediyorum.".

[21] Bunun üzerine Musa, korku içinde, başına gelebilecekleri gözetleyerek oradan çıkmıştı. Bu sırada da demişti ki: "Rabbim! Beni, zalim kavimden kurtar.".

15 Musa, bir gün, vakti açıklanmayan bir zamanda şehri dolaşmak için dışarı çıkmıştı. Firavun'un sarayında yetişen bir genç olması dolayısıyla şehirde tanınan bir kimse idi. Bu sebeple o, dışarıda herhangi bir kimsenin ilgisini çekmemek ve halkın bakışlarını üzerinde toplamamak için herkesin evine kapandığı bir vakti tercih etmişti. Bu da, halkın ya öyle vakti kaylule uykusuna çekildiği ya da geceleyin evlerine kapandığı bir vakit olabilirdi. Musa, sokaklarda dolaşırken, iki adamın dövüştüklerini görmüş ve yanlarına sokulmuştu. Bunlardan birisi, ayet-i kerimeden de anlaşıldığı üzere, Kıptilerden olup Firavun'u İlah kabul edenlerdendi ve dolayısıyla Musa'nın da düşmanı idi. Diğeri ise, kendi taraftarlarındandı ve Musa'yı görünce ondan dövüştüğü adama karşı yardım talebinde bulunmuştu. Musa da ona yardım etmek maksadıyla kavgaya karışarak Kıptiyi itmiş ve yere düşürmüştü. Bu ise, Kıptinin ölümüne sebep olmuştu. Aslında Musa'nın onu öldürmek gibi bir niyeti yoktu. Onu itmesinin de, ölümüne sebep olacağını hiç düşünmemişti. Belki onu iteklemekle, adamın iki kişiye karşı dövüşemeyeceğini anlayarak oradan çekip gideceğini ummuştu. Fakat bu umduğunu bulamamış, aksine adamın ölümüne sebep olmuştu. Bu yüzden büyük bir üzüntü içinde, işi bu hale getirenin şeytan olduğunu düşünmüş ve insanları yoldan saptıranın o olduğunu söylerek ona lanet etmişti.

16 Sonra da bir adamın ölümüne sebebiyet vermesinden dolayı "Rabbim! Ben bu adamı öldürmekle kötü bir iş yaptım ve kendimi günaha soktum; beni bağışla!" diyerek Rabbinden bağışlanmasını dilemiş, Rabbi de onu bağışlamıştı. Zira O, çok merhametlidir ve çok bağışlayıcıdır.

17 Daha sonra Musa, yaptığı işten pişmanlığını bir daha dile getirerek Rabbine yalvarmış ve şöyle demiştir: Rabbim! Bana ihsan ettiğin ilim, irfan, hikmet, iman, makam ve izzet gibi çeşitli nimetler hakkı için, bundan böyle seni inkâr eden ve senin emir ve nehiylerine ters giden kimselere asla yardımcı olmayacağım

18 Musa, cereyan eden hadiseleri düşünerek ve bir adamın ölümüne sebep olmanın verdiği korku içinde sokakları dolaşarak geceyi geçirmiş ve sabaha ulaşmıştı. İşte o zaman, bir gün önce kendisine yardım ettiği adam tekrar karşısına çıkmış ve yine dövüştüğü bir Kıptiye karşı ondan yardım talebinde bulunmuştu. Ancak Musa, daha önce olduğu gibi bu sefer de bir hataya düşmemek için onun bu teklifini, "Öyle anlaşılıyor ki sen iyice azmış kimselerden birisin." diyerek geri çevirmişti.

19 Bununla beraber, yardım ettiği kimse ile kendisinin de düşmanı olduğu anlaşılan Kıptiyi tutup diğerinden uzaklaştırmak isteyince, adam her ikisiyle de dövüşmek yerine, Musa'yı birtakım sözlerle kendisinden uzaklaştırmanın daha iyi olacağını düşünmüş ve ona şöyle demiştir: "Ey Musa! Dün de bu adama yardım etmiş ve onun dövüştüğü adamı yere yıkarak öldürmüşsün. Şimdi dünkü hadisenin bir benzeriyle karşılaştın ve bu adam, bana karşı senden yine yardım istedi. Bu durumda sen, dün öldürdüğün o adam gibi beni de mi öldürmek istiyorsun? Öyle anlaşılıyor ki sen, yeryüzündeki bozuklukları düzelten ve iyileştiren bir kimse değil; fakat aksine, bozup dağıtan ve dilediğini öldüren bir zorbasın.".

Hadise bu şekilde kapanmış olmasına rağmen, müfessirlerin verdikleri bilgilerden öğrenildiğine göre, Musa'nın kendi taraftarına yardım etmek maksadıyla ayrı ayrı iki Kıpti ile dövüşmesi, bunlardan birini de öldürmüş olması, kısa bir zaman içinde etrafa yayılmış, Hatta Firavun'un kulağına kadar gitmiştir. Böylece hem Firavun hem de Kıptiler, Musa'nın öldürülmesi gereken tehlikeli bir düşman olduğunu düşünmeye başlamışlardır.

20 İşte durum bu hale gelince, bir gün, Firavun hanedanından olduğu söylenen, fakat Musa'ya inandığı halde bu inancını gizleyen bir adam, şehrin uzak semtlerinden koşarak Musa'ya gelmiş ve ona bu halktan bazı kimselerin onu öldürmek istediklerini ve bunu gerçekleştirmek için de aralarında toplantılar yapıp görüştüklerini haber vermiş ve sonra da "Benim sana tavsiyem, bu şehri hemen terketmen ve bir an evvel buradan çıkıp gitmendir." demiştir.

21 Durumdan zaten şüphelenmekte olan Musa, böyle bir haberin de gelmesinden sonra, endişesi daha çok artmış ve korku içinde, fakat başına gelebilecek herhangi bir hadiseye karşı daha dikkatli davranarak şehri terketmiştir. Artık onun için, burada yapabileceği başka bir şey de yoktu. Şehri terkederken de Rabbine dua ve niyazda bulunmayı ihmal etmemiş ve *"Rabbim! Beni bu zalim kavimden kurtar."* demiştir. Cereyan eden her şey, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın takdir ettiği bir neticeye ulaşmak içindi. Böyle bir neticeye ulaşılması da, onun, inançsız bir Kıptiyi öldürmüş olması dolayısıyla, hem Firavun hem de onun tebası tarafından intikam için öldürülmesine karar verilmiş olsa bile, Rabbi tarafından bağışlanarak bu şehirden sağ sâlim çıkmasına bağlı idi. Nitekim bu husus, Tâ-hâ suresinin 40. ayetinde de açıklanmış ve Allah Teâlâ, bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"...Ve sen bir adam öldürmüştün de seni yine üzüntüden kurtarmıştık. Bu şekilde seni bir çok imtihana tabi tutmuştuk: Senelerce Medyen halkı arasında kalmış, sonra yine takdir ettiğimiz vakte gelmiştin, ey Musa"!.*

وَلَمَّا تَوَجَّهَ تِلْقَاءَ مَدْيَنَ قَالَ عَسَىٰ رَبِّيٓ اَنْ يَهْدِيَنِي سَوَآءَ السَّبِيلِ ﴿٢٢﴾ وَلَمَّا وَرَدَ مَآءَ مَدْيَنَ وَجَدَ عَلَيْهِ
اُمَّةً مِنَ النَّاسِ يَسْقُونَ ۖ وَوَجَدَ مِنْ دُونِهِمُ امْرَاَتَيْنِ تَذُودَانِ ۚ قَالَ مَا خَطْبُكُمَا ۖ قَالَتَا لَا نَسْقِي حَتّٰى يُصْدِرَ
الرِّعَآءُ وَاَبُونَا شَيْخٌ كَبِيرٌ ﴿٢٣﴾ فَسَقٰى لَهُمَا ثُمَّ تَوَلّٰٓى اِلَى الظِّلِّ فَقَالَ رَبِّ اِنِّي لِمَآ اَنْزَلْتَ اِلَيَّ مِنْ خَيْرٍ
فَقِيرٌ ﴿٢٤﴾ فَجَآءَتْهُ اِحْدٰىهُمَا تَمْشِي عَلَى اسْتِحْيَآءٍ ۖ قَالَتْ اِنَّ اَبِي يَدْعُوكَ لِيَجْزِيَكَ اَجْرَ مَا سَقَيْتَ لَنَا ۚ
فَلَمَّا جَآءَهُ وَقَصَّ عَلَيْهِ الْقَصَصَ ۙ قَالَ لَا تَخَفْ ۖ نَجَوْتَ مِنَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ﴿٢٥﴾ قَالَتْ اِحْدٰىهُمَا يٰٓاَبَتِ
اسْتَاْجِرْهُ ۖ اِنَّ خَيْرَ مَنِ اسْتَاْجَرْتَ الْقَوِيُّ الْاَمِينُ ﴿٢٦﴾ قَالَ اِنِّٓي اُرِيدُ اَنْ اُنْكِحَكَ اِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلٰٓى
اَنْ تَاْجُرَنِي ثَمَانِيَ حِجَجٍ ۖ فَاِنْ اَتْمَمْتَ عَشْرًا فَمِنْ عِنْدِكَ ۚ وَمَآ اُرِيدُ اَنْ اَشُقَّ عَلَيْكَ ۚ سَتَجِدُنِٓي اِنْ شَآءَ
اللّٰهُ مِنَ الصّٰلِحِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ ذٰلِكَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ ۖ اَيَّمَا الْاَجَلَيْنِ قَضَيْتُ فَلَا عُدْوَانَ عَلَيَّ ۖ وَاللّٰهُ عَلٰى مَا نَقُولُ
وَكِيلٌ ﴿٢٨﴾

[22] Medyen istikametine yöneldiği zaman da şöyle demişti: "Belki Rabbim bana doğru yolu gösterir.".

[23] Medyen suyuna gelince, orada, insanlardan bir topluluğun hayvanlarını suladığını, onların aşağısında iki kadının da kendi koyunlarını sudan menettiklerini görmüş ve kadınlara "İşiniz

ne?" demişti. İki kadın da demişlerdi ki: "Çobanlar suyun başından ayrılmadıkça biz hayvanları sulamayız. Babamız yaşlı bir ihtiyardır.".

24 Musa, onların hayvanlarını da sulamış, sonra gölgeliğe çekilip demişti ki: "Rabbim! Ben, senin bana indireceğin mala muhtacım.".

25 O sırada kadınlardan birisi, utana utana yürüyerek ona gelmiş ve şöyle demişti: "Babam sana, bizim için hayvanları sulamanın ücretini ödemek için seni çağırıyor.". Musa gelip de ona başından geçenleri anlatınca, adam demişti ki: "Korkma; zalim kavimden kurtuldun.".

26 Kadınlardan biri de şöyle demişti: "Ey Babacığım! Onu ücretli tut; ücretli tuttuğun kimselerin en hayırlısı, kuvvetli ve güvenilir olandır.".

27 Adam da demişti ki: "Bana sekiz yıl ücretli durmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on seneyi tamamlarsan, bu, senden bir iyilik olur. Ben sana güçlük vermek istemem. İnşaallah beni iyilerden bulacaksın.".

28 Musa da şöyle demişti: "Bu, benimle senin arandadır. Hangi süreyi tamamlarsam bana karşı düşmanlık yok demektir. Söylediklerimize Allah vekildir.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Firavun'la ona bağlı olan kavminin, Musa'yı öldürme planları yapmaya başladıklarını ve bunu da Firavun'un kavminden mümin bir kişinin Musa'ya gelerek haber verdiğini, sonra da ona şehri terketmesini tavsiye ettiğini, bunun üzerine Musa'nın Rabbinden yardım niyaz ederek şehri terkettiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, onun, şehirden ayrılarak Medyen istikametine gittiğini ve Medyen suyuna gelişinde, çobanların hayvanlarını sularken, iki genç kadının koyunlarını sulamak için kalabalık arasına sokulamadıklarını, bunun üzerine Musa'nın onlara yardımcı olup koyunlarını suladığını ve böylece Musa ile kadınların ailesi arasında başlayan yakınlaşmanın evlilikle neticelendiğini ve onun da aile içine girerek on yıl boyunca yanlarında kaldığını beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

22 Medyen istikametine yöneldiği zaman da şöyle demişti: "Belki Rabbim bana doğru yolu gösterir.".

23 Medyen suyuna gelince, orada, insanlardan bir topluluğun hayvanlarını suladığını, onların aşağısında iki kadının da kendi koyunlarını sudan menettiklerini görmüş ve kadınlara "İşiniz ne?" demişti. İki kadın da demişlerdi ki: "Çobanlar suyun başından ayrılmadıkça biz hayvanları sulamayız. Babamız yaşlı bir ihtiyardır.".

24 Musa, onların hayvanlarını da sulamış, sonra gölgeliğe çekilip demişti ki: "Rabbim! Ben, senin bana indireceğin mala muhtacım.".

22 Musa, Kıptilerden bazı kimselerin kendisini öldürmek üzere görüşmeler yaptıklarını haber alınca, şehri terketmiş ve Medyen istikametinde yürümeye başlamıştır. Onun Medyen'i seçmesinin ve o tarafa yönelmesinin başlıca sebebi, Medyen halkıyla aralarında bulunan bağdı. Çünkü Medyenliler de İsrailoğullarındandı ve Medyen İbn İbrahim (as) soyundan geliyorlardı. Her ne kadar Medyen yolunu tam olarak bilmiyorsa da *"Rabbim bana doğru yolu gösterir."* niyazıyla yola çokmış ve Allah Teâlâ da onu seçeceği yola hidayet etmiştir.

23 Musa, Medyen suyuna vardığı zaman, kalabalık bir grubun su başında hayvanlarını suladıklarını görmüştü. Gruptan ayrı iki kadın ise, kalabalığa sokulmadıkları gibi, suyun başına gelmek isteyen koyunlarına da engel olmaya ve onları da kalabalığa sokmamaya çalışıyorlardı. Musa, iki kadına yaklaşarak "Sizin burada işiniz ne?"

diye sormuş, kadınlar da koyunlarını sulamak için geldiklerini, fakat çobanlar su başından ayrılmadıkça koyunlarını sulamayacaklarını belirtmişler, sonra da babalarından sözederek, onun yaşlı bir ihtiyar olduğunu ve buralara gelemediğini söylemişlerdir. Kadınların babalarının kim olduğu hakkında açık ve kesin bir bilgi mevcut değildir. Bazı rivayetlerde onun Şuayb (as) olduğu söylenmiş, bazıları onun kardeşi Bîrûn'dur demişler, bazıları da başka isimler ileri sürmüşlerdir. Ancak bunların hiçbirisi kesin değildir ve onu Allah'tan başka hiç kimse bilmez.

24 Bunun üzerine Musa, kadınlara yardım etmek maksadıyla koyunlarını su başına sürerek onları sulamış, sonra da bir gölgeliğe çekilerek Rabbine dua ve niyazda bulunarak şöyle demiştir: Rabbim! Ben burada yalnızım. Yapacak bir işe ve karnımı doyuracak yiyeceğe muhtacım. Bu itibarla bana bir yol göster ve bir kapı aç. Az veya çok bana bir hayır ihsan eyle.

[25] O sırada kadınlardan birisi, utana utana yürüyerek ona gelmiş ve şöyle demişti: "Babam sana, bizim için hayvanları sulamanın ücretini ödemek için seni çağırıyor.". Musa gelip de ona başından geçenleri anlatınca, adam demişti ki: "Korkma; zalim kavimden kurtuldun.".

[26] Kadınlardan biri de şöyle demişti: "Ey Babacığım! Onu ücretli tut; ücretli tuttuğun kimselerin en hayırlısı, kuvvetli ve güvenilir olandır.".

[27] Adam da demişti ki: "Bana sekiz yıl ücretli durmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on seneyi tamamlarsan, bu, senden bir iyilik olur. Ben sana güçlük vermek istemem. İnşaallah beni iyilerden bulacaksın.".

[28] Musa da şöyle demişti: "Bu, benimle senin arandadır. Hangi süreyi tamamlarsam bana karşı düşmanlık yok demektir. Söylediklerimize Allah vekildir.".

25 Muhtemelen kadınlar koyunlarını evlerine götürdükten ve babalarına çabuk dönüşlerinin sebebini, koyunları sulamak için Musa'nın onlara yardım edişi olarak açıkladıktan sonra, baba, bu yardımın ücretini ödemeyi düşünmüş ve kızlarından birini Musa'ya göndermiştir. Kız, halen suyun başında olacağını tahmin ettiği Musa'ya tekrar gelmenin verdiği bir sıkılganlık ve utanç içinde ona gelmiş ve şöyle demiştir: Koyunların sulanmasında bize yardım ettiğin ve bizim yüzümüzden yorulduğun için, hem sana teşekkür etmek hem de ücretini ödemek için babam seni davet ediyor. Musa, babadan vaki olan bu davet üzerine, kızın peşine takılmış ve evlerine kadar gitmiştir. Evde, baba ile tanışmış, kendisini tanıtırken de Firavun'un şehrinde cereyan eden ve başından geçen bütün hadiseleri ona anlatmıştır. Bunun üzerine kızların babası, onu teselli etmiş ve: Korkma; sen zalim bir hükümdardan ve onun zalim kavminden kurtuldun; içini ferah tut. Artık burada böyle şeyler olmayacaktır.

26 Konuşmaları dinleyen kızlardan biri, söze karışmış ve babasına: Babacığım, koyunlarınla ve diğer işlerinle yakından ilgilenmesi için onu yanına al ve ücretini de öde. Ücretini ödeyerek yanında çalıştırdığın kimselerin en hayırlısı, hiç şüphesiz, kuvvetli ve güvenilir olan kimsedir, demiştir. Öyle anlaşılıyor ki kızlar, su başındaki kalabalığa rağmen, Musa'nın koyunları rahatlıkla sulamasından onun güçlü kuvvetli bir erkek olduğu neticesini çıkardıkları gibi, onun hem suyun başında hem de eve gelirken kendilerine karşı takındığı tavır ve davranışlardan, güvenilir bir kimse olduğunu da müşahade etmişler ve bu müşahade neticesine göre babalarına, onun kuvvetli ve güvenilir bir kimse olduğunu söylemişlerdir.

27 Musa'nın, kızlarının güvenini kazanmış olduğunu farkeden baba, kızından gelen bu teklifi müspet karşılamış ve Musa'ya şu teklifte bulunmuştur: Ücret karşılığı bana sekiz yıl süreyle hizmet et. Eğer bu süreyi tamamlayacağına söz verirsen, kızlarımdan birini de seninle evlendiririm.

Eğer bu süreyi on yıla çıkarırsan, fazlası da benim için büyük bir iyilik olur. Yanımızda kaldığın bu süre içinde benden hiçbir güçlük görmezsin ve beni, Allah'ın izniyle, sadece iyilerden bulursun.

28 Musa, kızların babasından gelen bu teklifi kabul etmiş ve bu anlaşmanın kendisiyle kızların babası arasında geçerli bir anlaşma olduğunu ve şartların da sadece kendilerini ilgilendirdiğini belirtmiştir. Ayrıca sekiz veya on senelik her iki sürenin de kendisi yönünden sakıncalı olmadığını, eğer on yılı tamamlarsa, bunun kendinden olduğunu, sekiz yılı tamamlarsa, yine anlaşma şartlarını yerine getirmiş sayılacağını ve herhangi bir kötülükle karşılaşmayacağını söylemiş, Allah Teâlâ'yı da aralarındaki bu anlaşmaya vekil veya şahit kılmıştır.

فَلَمَّا قَضٰى مُوسَى الْاَجَلَ وَسَارَ بِاَهْلِهٖٓ اٰنَسَ مِنْ جَانِبِ الطُّورِ نَارًا ۚ قَالَ لِاَهْلِهِ امْكُثُوٓا اِنِّٓى اٰنَسْتُ نَارًا لَعَلِّٓى
اٰتِيكُمْ مِنْهَا بِخَبَرٍ اَوْ جَذْوَةٍ مِنَ النَّارِ لَعَلَّكُمْ تَصْطَلُونَ ﴿٢٩﴾ فَلَمَّآ اَتٰىهَا نُودِىَ مِنْ شَاطِئِ الْوَادِ الْاَيْمَنِ
فِى الْبُقْعَةِ الْمُبَارَكَةِ مِنَ الشَّجَرَةِ اَنْ يَا مُوسٰٓى اِنِّٓى اَنَا اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٠﴾ وَاَنْ اَلْقِ عَصَاكَ ۖ فَلَمَّا رَاٰهَا
تَهْتَزُّ كَاَنَّهَا جَآنٌّ وَلّٰى مُدْبِرًا وَلَمْ يُعَقِّبْ ۖ يَا مُوسٰٓى اَقْبِلْ وَلَا تَخَفْ اِنَّكَ مِنَ الْاٰمِنِينَ ﴿٣١﴾ اُسْلُكْ يَدَكَ فِى
جَيْبِكَ تَخْرُجْ بَيْضَآءَ مِنْ غَيْرِ سُٓوٓءٍ ۖ وَاضْمُمْ اِلَيْكَ جَنَاحَكَ مِنَ الرَّهْبِ فَذَانِكَ بُرْهَانَانِ مِنْ رَبِّكَ اِلٰى
فِرْعَوْنَ وَمَلَا۟ئِهٖ ۚ اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٣٢﴾

[29] Musa, süreyi tamamlayıp ailesiyle birlikte yola çıkınca, Tur'un yanında bir ateş görmüş ve ailesine şöyle demişti: "Durun; ben bir ateş gördüm; belki size oradan bir haber, yahut ateşten alevli bir odun getiririm de ısınırsınız.".

[30] Musa oraya gelince mukaddes arazide vadinin sağ kıyısındaki ağaçtan, kendisine: "Ey Musa! Ben, muhakkak ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım." diye seslenilmişti.

[31] "Asanı at.". Musa, âsânın, sanki küçük bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, arkasını dönüp kaçmış ve geri dönmemişti. (Ona denilmişti ki:) Ey Musa! Gel, korkma; sen güven içinde olanlardansın.".

[32] "Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıksın. Kollarını kendine çek, korkun yok olsun. Bunlar, Firavun ve ileri gelenlerine karşı Rabbinden iki delildir. Onlar, bir gerçektir ki, yoldan çıkmış bir kavim idi.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa'nın Mısır'dan çıkıp Medyen'e gelişinde, bir su başında koyunlarını sulamak için bekleyen iki kadına yardım ederek onlarla tanıştığını, daha sonra babalarının davetine uyarak evlerine gittiğini ve onunla da tanıştıktan sonra, aralarında, yanlarında sekiz veya on sene süreyle ücretli olarak çalışmak ve dilediği takdirde kızlarından biriyle de evlenmek üzere anlaşma yaptığını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kızlarından biriyle evlenerek sekiz veya on senelik süreyi tamamlayan Musa'nın, Mısır'a dönmek üzere eşiyle birlikte Medyen'den ayrıldığını ve bu yolculuk sırasında, Tur yakınlarına geldiklerinde Rabbinin hitabına mazhar olduğunu ve kendisine iki mucize ile birlikte risalet görevinin verildiğini beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[29] Musa, süreyi tamamlayıp ailesiyle birlikte yola çıkınca, Tur'un yanında bir ateş görmüş ve ailesine şöyle demişti: "Durun; ben bir ateş gördüm; belki size oradan bir haber, yahut ateşten alevli bir odun getiririm de ısınırsınız.".

[30] Musa oraya gelince mukaddes arazide vadinin sağ kıyısındaki ağaçtan, kendisine: "Ey Musa! Ben, muhakkak ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım." diye seslenilmişti.

[31] "Asanı at.". Musa, asanın, sanki küçük bir yılan gibi hareket ettiğini görünce, arkasını dönüp kaçmış ve geri dönmemişti. (Ona denilmişti ki:) Ey Musa! Gel, korkma; sen güven içinde olanlardansın.".

[32] "Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıksın. Kollarını kendine çek, korkun yok olsun. Bunlar, Firavun ve ileri gelenlerine karşı Rabbinden iki delildir. Onlar, bir gerçektir ki yoldan çıkmış bir kavim idi.".

29 Musa, ücretli olarak yanlarından çalışmak üzere anlaşma yaptığı ve kızlarından biriyle de evlendiği ailenin yanında on senelik süreyi doldurduktan sonra, ailesiyle birlikte Mısır'a dönmek üzere yola çıkmıştı. Tur dağı yakınlarına geldikleri ve dinlenmek için konakladıkları bir sırada, Musa, Tur'un yanında bir ateş görmüş ve ailesine şöyle demişti: Durun; uzakta bir ateş veya bir ışık gördüm. O ateşin yanında birilerinin olması muhtemel; ben oraya kadar gidip bakayım. Hem oradan alevli bir odun getiririm ve onunla burada ısınmak için bir ateş yakabiliriz; hem de ateşin yanında birileri varsa, onlardan yolumuzu sorup öğrenirim. Gece bastırmış ve hava da iyice soğumuştu. Musa, gidecekleri yolu ve istikameti de iyi bilmiyordu. Bu sebeple hem ısınmak için ateşe, hem de yollarını sorup öğrenebilecekleri bir kişiye çok ihtiyaçları vardı.

30 İşte bu sebeple Musa, Tur'da ateşi gördüğü yere gelince, o mukaddes arazide, vadinin sağ kıyısındaki ağaçtan bir ses yükselmiş ve ona hitapla *"Ey Musa! Ben, muhakkak ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım."* buyurmuştur. O, öyle Allah'tır ki kendisinden başka İlah yoktur; şeriki ve benzeri de yoktur ve bütün noksan sıfatlardan münezzehtir; keza Tâ-hâ suresinin 12-13. ayetlerinde de ifade edildiği gibi, Musa'ya hitabında şöyle buyurmuştur: *"Ey Musa! Ben, senin Rabbinim; Pabuçlarını çıkar; sen, mukaddes vadide, Tuva'dasın. Ben seni seçtim; sana vahyolunanı dinle."*.

İşte bu hitaplar sayesindedir ki Musa, yeryüzünde Allah Teâlâ tarafından kendisine hitap edilen ve bu sebeple Rabbinin ağaçta yarattığı ses ve harflerden oluşan kelamını işiten yegane beşer olarak tanınmıştır. Bu husus, Nisa suresinin 164. ayetinde de açıkça ifade edilmiş ve Allah Teâlâ'nın bütün Peygamberler'e vahyettiği açıklanırken, Musa'ya hitap ettiği ve onunla konuştuğu zikredilmiştir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Daha önce (kıssalarını) sana anlattığımız Peygamberler'le, anlatmadığımız başka Peygamberler'e de vahyettik. Allah, Musa'ya da hitap ederek onunla konuştu."*. Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi, Allah Teâlâ, bütün Peygamberler'e vahyetmiş, Musa (as) ile de doğrudan doğruya ve vasıtasız olarak konuşmuştur. Bu ayet-i kerimenin tefsirinde de belirttiğimiz gibi, eğer diğer Peygamberler'e vahyettiği gibi Musa'ya da (as) onunla konuşmaksızın vahyetmiş olsaydı, bu ayet-i kerimede *teklim* (konuşma) fiilini Musa'ya (as) tahsis etmeksizin onu da vahyine mazhar olan diğer Peygamberler meyanında zikrederdi. Şûrâ suresinin 51. ayetinde, Allah Teâlâ'nın *"Allah'ın bir insanla karşılıklı konuşması, asla olacak şey değildir. Ancak ya vahiy (ilham) yoluyla ya da perde arkasından konuşur; yahutta bir elçi gönderir ve izniyle dilediğini vahyeder..."* buyurduğu gözönünde bulundurulursa, Allah Teâlâ'nın bütün Peygamberler'e Cebrail (as) vasıtasıyla vahiy gönderdiği, Musa'ya (as) da bazı vahiylerini, perde arkasından vasıtasız ona hitap ederek duyurduğu anlaşılır. İşte bu husus, üzerinde durduğumuz ayet-i kerimedeki *"Ey Musa! Ben, muhak-*

kak ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım." hitabıyla, yukarıda zikrettiğimiz Tâ-hâ suresinin 12-13. ayetlerindeki hitabı gibidir ve Allah Teâlâ, kendisini göstermeden Musa'ya (as) hitap etmiş ve onunla konuşmuştur. İşte bu sebepledir ki Musa'ya *Kelîmullah* denilmiştir.

31 Allah Teâlâ, gerek *"Ey Musa! Ben, muhakkak ben, âlemlerin Rabbi Allah'ım."*, mealindeki bu ayet-i kerimesinde gerekse yukarıda zikrettiğimiz Tâ-hâ suresinin *"Ey Musa! Ben, senin Rabbinim; Pabuçlarını çıkar; sen, mukaddes vâdide, Tuvâ'dasın. Ben seni seçtim; sana vahyolunanı dinle."* mealindeki 12-13. ayet-i kerimelerinde görüldüğü gibi kendisini Musa'nın ve âlemlerin Rabbi olarak tanıttıktan sonra, ona yönelttiği bu hitabını teyit etmek ve kalbinde zerre miktarı da olsa herhangi bir şüphe ve tereddüde yer bırakmamak maksadıyla ona, *"Asanı at."* buyurarak elinde taşıdığı ve zaman zaman kendisine dayanak yaptığı, hayvanları için ağaçlardan yaprak silktiği ve çeşitli işlerinde kendisinden faydalandığı asasını yere atmasını emretmiştir. Nitekim Tâ-hâ suresinin 17-18. ayetlerinde bu konuya daha geniş yer verilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Şu sağ elindeki nedir, ey Musa? Musa da şöyle demişti: O, asam; ona dayanırım ve koyunlarıma onunla yaprak silkerim. Onda, benim için daha başka faydalar da vardır."*. Allah Teâlâ, ona bu soruyu yöneltmekle, onun dikkatini elinden hiç düşürmediği asasına çekmiş ve netice itibariyle çeşitli işlerde kullandığı bu asanın, ağaç dalından yapılmış bir değnek olduğunu, biraz zorlanması halinde bu değnek parçasının kırılıp parçalanabileceğini, kısacası, onun hiçbir özelliğinin bulunmadığını Musa'ya anlatmayı murat etmiştir. Bununla beraber Musa'nın elindeki asayı yere atmasıyla birlikte bu asa, hemen şekil değiştirmiş ve Musa'yı korkutup kaçırtan bir yılan haline gelivermiştir. Asanın böyle bir şekil değiştirmesi ve yılan haline gelmesi, hiç şüphesiz, onun sahip olduğu bir özellikten değildir. Başka bir ifadeyle, asanın yılan şekline dönüşüverecek bir özelliği yoktur. Aksine hiçbir özelliği bulunmayan böyle bir odun parçasını yılan şekline dönüştüren bir güç vardır ve işte o da, Allah Teâlâ'dır. Çünkü asanın yılan olmasını O murat etmiştir ve ona muradı istikametinde "Ol" demiş, o da hemen yılan oluvermiştir. Nitekim Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak Nahl suresinin 40. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Bizim, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz, ona "Ol" demektir; o da hemen oluverir."*. Zira Â'râf suresinin 54. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...yaratma ve emir O'na mahsustur..."* O, neyi yaratmayı veya vücuda getirmeyi murat ederse, ona emretmesi yeterlidir. İşte Allah Teâlâ, Musa'ya önce elindeki asasını yere atmasını emretmiş, sonra da asaya yılan ol emrini vermiştir. Musa ise, asanın yılan şekline dönüştüğünü görünce, içini korku doldurmuş ve hemen kaçmaya başlamıştır. İşte o zaman Allah Teâlâ Musa'ya güven içinde bulunduğunu ve korkmaması gerektiğini hatırlatmıştır.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, cereyan eden bu hadise, asanın özelliğinden kaynaklanan bir hadise değildir ve Musa'nın, *"Şu sağ elindeki nedir, ey Musa?"* sorusuna cevap verirken de başka türlü düşünmüş olması mümkün değildir. Bu bakımdan o, asanın yılan şekline dönüşmesiyle, onu bu şekle dönüştüren bir gücün varlığını ve bu gücün de Allah Teâlâ olduğunu anlamakta güçlük çekmemiştir. İşte bu, Rabbinin Musa'ya *"...Ben seni seçtim; sana vahyolunanı dinle."* buyurarak Peygamberlik göreviyle birlikte verdiği ilk mucizesidir.

32 Allah Teâlâ'nın, asa mucizesinden sonra Peygamber'i Musa'ya (as) verdiği ikinci mucize, beyaz el mucizesidir. Ona emretmiş ve *"Elini koynuna sok; kusursuz, bembeyaz çıksın..."* buyurmuştur. Tâ-hâ suresinin 22. ayetinde de yer alan bu emirle elin kusursuz, bembeyaz çıkması, bir mucize olarak beyan edilmiş ve şöyle denilmiştir: *"Elini koynuna koy; başka bir mucize olarak kusursuz, bembeyaz çıksın."*. Bu ayetin tefsirinde de açıkladığımız gibi, Musa'nın (as) koynun-

da elini sokacağı yer, genellikle sol kolla vücut arasında sağ elin sokulacağı sol koltuk altı olarak açıklanmıştır. Elin, sokulduğu bu koltuk altından çıkarılması halinde, onda meydana gelecek olan değişiklik, herhangi bir kusur, ayıp veya hastalıktan uzak, gece olsun gündüz olsun, etrafa yaydığı parlak ışık ve beyazlıkla, görenleri şaşkınlık içinde bırakacak bir değişiklik olacaktır. Ancak bu değişiklik, bir mucize olması dolayısıyla Musa'da (as) devamlı kalacak bir değişiklik olmayacak, kısa bir süre sonra eli normal haline dönecektir. Ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, el mucizesi, asa mucizesinden sonra, Musa'nın (as) Peygamberliğine delalet eden ve yoldan çıkmış Firavun ve adamlarına karşı gözleri önünde sergilenecek olan ikinci büyük mucize idi. Nitekim Allah Teâlâ, halen üzerinde durduğumuz ayetinde de bu hususa işaret etmiş ve bu mucizelerin, Firavun ve adamlarına karşı kullanılmak üzere Rabbi tarafından verilmiş iki delil olduğunu açıklamıştır. Zira gerek Firavun ve gerekse adamları, yoldan çıkmış ve uyarılmaları zorunlu hale gelmiş kimselerdi.

قَالَ رَبِّ إِنِّي قَتَلْتُ مِنْهُمْ نَفْسًا فَأَخَافُ أَنْ يَقْتُلُونِ ﴿٣٣﴾ وَأَخِي هَارُونُ هُوَ أَفْصَحُ مِنِّي لِسَانًا فَأَرْسِلْهُ مَعِيَ
رِدْءًا يُصَدِّقُنِي إِنِّي أَخَافُ أَنْ يُكَذِّبُونِ ﴿٣٤﴾ قَالَ سَنَشُدُّ عَضُدَكَ بِأَخِيكَ وَنَجْعَلُ لَكُمَا سُلْطَانًا فَلَا
يَصِلُونَ إِلَيْكُمَا بِآيَاتِنَا أَنْتُمَا وَمَنِ اتَّبَعَكُمَا الْغَالِبُونَ ﴿٣٥﴾ فَلَمَّا جَاءَهُمْ مُوسَى بِآيَاتِنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا
هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُفْتَرًى وَمَا سَمِعْنَا بِهَذَا فِي آبَائِنَا الْأَوَّلِينَ ﴿٣٦﴾ وَقَالَ مُوسَى رَبِّي أَعْلَمُ بِمَنْ جَاءَ بِالْهُدَى
مِنْ عِنْدِهِ وَمَنْ تَكُونُ لَهُ عَاقِبَةُ الدَّارِ إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٣٧﴾

33 Musa şöyle demişti: "Rabbim! Ben onlardan bir insan öldürdüm. Ve şimdi, onların beni öldürmelerinden korkuyorum.".

34 "Kardeşim Harun dil yönünden benden daha açık konuşur. Onu, beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum.".

35 Allah da şöyle buyurmuştu: "Seni kardeşinle kuvvetlendireceğiz ve size öyle bir üstünlük vereceğiz ki, size asla ulaşamayacaklar. Siz ikiniz ve size uyanlar, ayetlerimizle daima galipsiniz.".

36 Nitekim Musa, apaçık mucizelerimizle onlara gelince demişlerdi ki: "Bu, uydurulmuş sihirden başka bir şey değildir. Biz bunu, evvelki atalarımızdan bile işitmedik.".

37 Musa da demişti ki: "Rabbim, kendi katından hidayeti getireni ve dünyanın iyi akibetinin kime ait olacağını daha iyi bilir. Şu muhakkaktır ki zalimler, asla iflah olmazlar.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Medyen suyunda koyunlarını sulayarak yardım ettiği bir ailenin kızlarından biriyle evlenen ve orada on yıllık bir süreyi tamamlayan Musa'nın, Mısır'a dönmek üzere eşiyle birlikte Medyen'den ayrıldığını ve bu yolculuk sırasında, Tur yakınlarına geldiklerinde Rabbinin hitabına mazhar olduğunu ve kendisine iki mucize ile birlikte risalet görevinin verildiğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Rabbinin *"...Bunlar, Firavun ve ileri gelenlerine karşı, Rabbinden iki delildir...."* hitabından, bu iki delil ile Firavun ve adamlarına gideceğini anlamakta güçlük çekmeyen Musa'nın, Rabbine dua ve niyazda bulunarak içindeki kor-

kuyu gidermesini ve Firavun'a karşı kardeşi Harun'un da kendisine yardımcı olarak verilmesi talebinde bulunduğunu, bunun üzerine bu talebinin de kabul edildiğini, daha sonra Allah'ın elçileri olarak Firavun'a gelen iki kardeşin Firavun tarafından yalancılıkla itham edildiklerini ve delillerinin de sihirden başka bir şey olmadığının ileri sürüldüğünü açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur.

[33] Musa şöyle demişti: "Rabbim! Ben onlardan bir insan öldürdüm. Ve şimdi, onların beni öldürmelerinden korkuyorum.".

[34] "Kardeşim Harun dil yönünden benden daha açık konuşur. Onu, beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Ben, onların beni yalanlamalarından korkuyorum.".

[35] Allah da şöyle buyurmuştu: "Seni kardeşinle kuvvetlendireceğiz ve size öyle bir üstünlük vereceğiz ki size asla ulaşamayacaklar. Siz ikiniz ve size uyanlar, ayetlerimizle daima galipsiniz.".

[36] Nitekim Musa, apaçık mucizelerimizle onlara gelince demişlerdi ki: "Bu, uydurulmuş sihirden başka bir şey değildir. Biz bunu, evvelki atalarımızdan bile işitmedik.".

[37] Musa da demişti ki: "Rabbim, kendi katından hidayeti getireni ve dünyanın iyi akibetinin kime ait olacağını daha iyi bilir. Şu muhakkaktır ki zalimler, asla iflah olmazlar.".

33 Musa (as), Rabbi tarafından Firavun ve adamlarına karşı bir uyarıcı ve onları hak yola davet edici bir Peygamber olarak görevlendirildiğini anlayınca, on yıl önce Mısır'dan kaçışına sebep olan hadiseleri hatırlamış ve: Rabbim! Ben, bu kadar yıl önce onlardan bir adamı öldürmüş ve onların da beni öldürmek üzere görüşmeler yaptıklarını haber alınca oradan kaçmıştım. Şimdi oraya dönmek üzere yola çıkmış olmama rağmen, yine de onların beni öldürmelerinden korkuyorum, demişti. Musa'nın, Mısır'dan kaçmasına sebep olan hadiseyi hatırlayarak korkusunu zikretmesi, bu korkunun giderilmesi ve Firavun'a karşı daha güçlü çıkması için kalbinin kuvvetlendirilmesi sebebine dayanıyordu. Zira çok iyi biliyordu ki Firavun, hem çok zalim hem de zalim olduğu kadar aklını kullanabilen bir kimseydi.

34 Musa'yı korkutan diğer bir husus da dilindeki tutuklukdu. Bu tutukluk ise, ya doğuştan olan bir kusurdu ya da bazı müfessirlerin açıkladıklarına göre, Firavun'un kucağında iken onun sakalını tutup çekmesi ve ondan bir tutam sakal koparmış olmasıydı. Buna çok kızan ve hükümdarlığının bu çocuk yüzünden yok olacağını düşünen Firavun, önce onu öldürmek istemiş, fakat karısının, o ne yaptığını henüz bilmeyen bir çocuk; bu yüzden onu öldürecek misin? diyerek müdahale etmesi üzerine, bu çocuğun iyi veya kötü, yaptığı bir şeyi ayırt edip edemeyeceğini denemek maksadıyla ona bir hurma ile bir kor uzatmış, o da koru tercih edip ağzına atmıştı. İşte bu kor yüzünden dili yanan Musa, bir süre konuşamamış, sonra da kendisine kekemelik arız olmuştu. Rabbinin kendisine risalet vermesi ve tebliğ ile görevlendirmesi üzerine, O'na yönelttiği niyazlardan birisi de dilindeki bu kekemeliğin giderilmesi ve düğümün çözülmesi olmuştur. İşte Musa da bu durumunu gözönünde bulundurarak, Rabbinden, kardeşi Harun'un kendisinden çok daha iyi konuşması dolayısıyla onun kendisine yardımcı olarak verilmesini ve kendisiyle birlikte Firavun'a onun da gitmesini niyaz etmiştir. Zira dilindeki bu tutukluk sebebiyle birtakım gerçekleri yeterince ifade edememekten ve bu sebeple de Firavun tarafından yalanlanmaktan korkuyordu. Oysa Harun yanında olduğu takdirde, söylemek istediği hususları daha açık bir ifadeyle o tekrar edebilir, aynı zamanda söylediği her hususta kendisini teyit ve takviye ederdi.

35 Rabbi de Musa'nın bu niyazını kabul etmiş ve ona şöyle buyurmuştur: Seni, kardeşin Harun'la

kuvvetlendireceğiz ve size, Firavun ve adamları karşısında öyle bir üstünlük vereceğiz ki onlar, hiçbir şekilde sizin karşınızda duramayacaklar ve size karşı koyamayacaklardır. Onun için gerek siz gerekse size tabi olanlar, size verdiğimiz deliller veya mucizeler sayesinde daima galip geleceksiniz.

36 Nitekim Musa, yanında kardeşi Harun da olduğu halde, kendisine Rabbi tarafından verilen asa ve beyaz el mucizeleriyle Firavun ve adamlarına gelmiş ve onlara, âlemlerin Rabbi olan ve kendisinden başka İlah olmayan Allah Teâlâ'nın elçileri olarak geldiklerini söylemiş, sonra da onları Allah'ın hak olan yoluna davet ederek doğruluklarının delili olmak üzere Rabbi tarafından verilen mucizeleri arzetmiştir. Ne var ki Firavun ve adamları, Musa tarafından ortaya konan bu mucizeleri rededetmişler ve onların uydurulmuş sihirden başka bir şey olmadığını, atalarından da hiç buna benzer şeyler işitmediklerini ileri sürmüşlerdir.

Musa'nın, Firavun ve adamlarının önünde mucizelerini ortaya koyması, Tâ-hâ suresinde daha geniş bir şekilde açıklanmıştır. Bilindiği gibi Firavun, bu mucizeleri gördüğü zaman, bizi sihrinle yurdumuzdan çıkarmak mı istiyorsun? diyerek önce onları sihir olarak tavsif etmiş, sonra da ülkenin dört bir yanına adamlar çıkararak Musa ile yarıştırmak için bütün sihirbazlarını toplatmıştır. Müsabaka günü sihirbazlar, ellerinde bulunan ipleri ve bastonları atmışlar, sihir sebebiyle hepsi de Musa'ya yürüyor gibi görünmüş, fakat Musa da asasını atınca, İlahî bir mucize olarak yılan şekline dönüşen asa, sihirbazların hareket ediyor gibi görünen bütün sihir malzemelerini yalayıp yutmuştur. İşte bundan sonradır ki sihirbazlar *"Biz, Harun ve Musa'nın Rabbine iman ettik."* diyerek secdeye kapanmışlardır. Firavun ise, küfründe direnmiş ve büyük bir kızgınlık içinde, secdeye kapanan sihirbazların el ve ayaklarını çaprazlama keseceğine ve hepsini de hurma dallarına asacağına yemin etmiştir.

37 Firavun ve adamlarının Musa'yı yalanlamaları ve onu sihirbazlıkla itham etmeleri üzerine, Musa da onlara şöyle demişti: Biz, Rabbimizin bize verdiği görevi yerine getiriyoruz ve sizi Allah'ın hak olan yoluna davet ediyoruz. Şunda hiç şüpheniz olmasın ki Rabbim, hak yolda olup bu yola davet edeni ve sonunda dünyanın iyi akibetinin kime ait olacağını çok daha iyi bilir. Buna karşılık, O'nun yolundan yüz çevirip küfürlerinde direnerek nefislerine zulmedenler ise, asla kurtuluşa eremezler.

وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا اَيُّهَا الْمَلَاُ مَا عَلِمْتُ لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرِىْ ۚ فَاَوْقِدْ لِىْ يَا هَامَانُ عَلَى الطِّيْنِ فَاجْعَلْ لِّىْ
صَرْحًا لَّعَلِّىْٓ اَطَّلِعُ اِلٰٓى اِلٰهِ مُوْسٰى ۙ وَاِنِّىْ لَاَظُنُّهٗ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٣٨﴾ وَاسْتَكْبَرَ هُوَ وَجُنُوْدُهٗ فِى الْاَرْضِ
بِغَيْرِ الْحَقِّ وَظَنُّٓوْا اَنَّهُمْ اِلَيْنَا لَا يُرْجَعُوْنَ ﴿٣٩﴾ فَاَخَذْنٰهُ وَجُنُوْدَهٗ فَنَبَذْنٰهُمْ فِى الْيَمِّ ۚ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ
عَاقِبَةُ الظّٰلِمِيْنَ ﴿٤٠﴾ وَجَعَلْنٰهُمْ اَئِمَّةً يَّدْعُوْنَ اِلَى النَّارِ ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ لَا يُنْصَرُوْنَ ﴿٤١﴾ وَاَتْبَعْنٰهُمْ
فِىْ هٰذِهِ الدُّنْيَا لَعْنَةً ۚ وَيَوْمَ الْقِيٰمَةِ هُمْ مِّنَ الْمَقْبُوْحِيْنَ ﴿٤٢﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوْسَى الْكِتٰبَ مِنْۢ بَعْدِ مَآ
اَهْلَكْنَا الْقُرُوْنَ الْاُوْلٰى بَصَآئِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لَّعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُوْنَ ﴿٤٣﴾

[38] Firavun ise şöyle demişti: "Ey ileri gelenler! Sizin için, benden başka bir İlah tanımıyorum. Çamur üzerine benim için bir ateş yak, ey Haman! Sonra da bana bir kule yap; belki Musa'nın İlahına ulaşabilirim. Ben, onun mutlaka yalancılardan biri olduğunu zannediyorum.".

[39] Firavun ve askerleri ülkede haksız bir şekilde büyüklük taslamışlar ve bize hiç döndürülmeyeceklerini zannetmişlerdir.

[40] Oysa biz onu ve askerlerini yakalamış, sonra da denize atıvermişizdir. Bak, zalimlerin akibeti nasıl oluyormuş.

[41] Onları, ateşe davet eden önderler yapmışızdır; kıyamet günü de yardım edilmeyeceklerdir.

[42] Bu dünyada onların peşine bir lanet takmışızdır; kıyamet günü ise, kötülenenlerden olacaklardır.

[43] İlk nesilleri helak ettikten sonra, insanlar için, belki düşünürler diye kalp gözü, hidayet ve rahmet olmak üzere Musa'ya Kitap da verdik.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, iki delil veya mucize ile Firavun ve adamlarına gideceğini anlamakta güçlük çekmeyen Musa'nın, Rabbine dua ve niyazda bulunarak içindeki korkuyu gidermesini ve Firavun'a karşı kardeşi Harun'un da kendisine yardımcı olarak verilmesi talebinde bulunduğunu, bunun üzerine bu talebinin de kabul edildiğini, daha sonra Allah'ın elçileri olarak Firavun'a gelen iki kardeşin Firavun tarafından yalancılıkla itham edildiklerini ve delillerinin de sihirden başka bir şey olmadığının ileri sürüldüğünü açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Musa ve Harun'un tevhide davetlerini, Firavun'un iki büyük küfür alametiyle karşıladığını zikretmiştir ki bunlardan biri, onun *"Sizin için, benden başka bir İlah tanımıyorum."* sözü ile *"Çamur üzerine benim için bir ateş yak, ey Haman! Sonra da bana bir kule yap; belki Musa'nın İlahına ulaşabilirim. Ben, onun mutlaka yalancılardan biri olduğunu zannediyorum."* sözüdür. Her iki sözün de koyu birer azgınlık ve cehalet eseri olduğunu beyan eden Allah Teâlâ, bu cehalet sebebiyle Allah'a hiç döndürülmeyeceklerini zanneden bu küfür erbabının, dünyadaki akibetlerinin denizde boğularak helak olmak, Ahiret'te ise, hiç yardım görmemek olduğunu, bunların küfürlerine karşılık olarak da bunlardan sonra gelecek nesillerin akıllarını kullanıp düşünmelerini sağlamak için de Musa'ya Kitap verildiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[38] Firavun ise şöyle demişti: "Ey ileri gelenler! Sizin için, benden başka bir İlah tanımıyorum. Çamur üzerine benim için bir ateş yak, ey Haman! Sonra da bana bir kule yap; belki Musa'nın İlahına ulaşabilirim. Ben, onun mutlaka yalancılardan biri olduğunu zannediyorum.".

[39] Firavun ve askerleri ülkede haksız bir şekilde büyüklük taslamışlar ve bize hiç döndürülmeyeceklerini zannetmişlerdir.

[40] Oysa biz onu ve askerlerini yakalamış, sonra da denize atıvermişizdir. Bak, zalimlerin akibeti nasıl oluyormuş.

38 Allah Teâlâ, bu ayet-i kerimesinde, Mısır hükümdarı Firavun'un, küfür ve azgınlıktaki azametine delalet etmek üzere sarayındaki ileri gelen adamlarına söylediği bir sözü haber vermiş, aynı zamanda onun söylediği bu sözle, adamlarını birer cehalet örneği göstererek nasıl küçümsediğini de gözler önüne sermiştir. Zira Firavun'un sözü, gayet açık ve net olarak kendisinin İlah olduğunu ve kendisinden başka da İlahın bulunmadığını ortaya koymakta, adamları ise, onun bu sapık sözünü, hiç itirazsız kabul edip ona bir İlah olarak itaat etmektedirler. Allah Teâlâ, onların bu durumunu Zuhruf suresinin 54. ayetinde de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Böylece Firavun, kavmini küçümsemiş, onlar da itaat etmişlerdir. Zaten onlar Fasık kimseler idiler."*. Firavun'un buna benzer bir sözüne Nâziât suresinde de yer verilmiş ve bu surenin 20-24. ayetlerinde, onun, Musa tarafından ortaya konan mucizeleri yalan-

ladığı ifade edildikten sonra, isyanını yine sürdürmeye devam ettiği açıklanmıştır. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Bunun üzerine Musa, ona en büyük mucizeyi göstermiş; fakat Firavun, yine de yalanlayıp karşı gelmiş, sonra da isyanını sürdürmek üzere dönüp gitmişti. Bundan sonra da sihirbazlarını toplayıp onlara seslenmiş ve "Ben sizin en yüce Rabbinizim." demişti. Bunun üzerine Allah da onu Ahiret ve dünya azabıyla yakalamıştı."*.

Firavun, kavmine kendisinin İlah olduğunu, onlar için başka bir İlah da tanımadığını söyledikten sonra, bu sözlerini teyit etmek maksadıyla veziri Haman'a seslenmiş ve ona, Musa'nın İlahına ulaşmak için çamur üzerine bir ateş yakmasını, sonra da yüksek bir kule yapmasını, bu kuleye çıkarak belki Musa'nın İlahına ulaşabileceğini söylemiş, sonra da Musa'nın, yalancılardan biri olduğunu ileri sürmüştür. Aslında Firavun'un İlah olduğunu ileri sürerken ve Musa'nın İlahına ulaşmak bahanesiyle yüksek kuleler yapılmasını emrederken başlıca gayesi, halkın zihnini karıştırmak ve Musa'nın yalan söylediğine onları da inandırarak kendini halkın gözünde yüceltmekti. Zaten uluhiyyet iddiasında bulunurken de kendisinin gökleri ve yeri yaratan bir İlah olduğunu söylemiyor, fakat bu iddia ile halkın kendisini yüceltmesini ve kendisine ibadet etmesini istiyordu. Bir hükümdarın emirlerine en iyi bir şekilde uyulması ve her yönden ona itaat edilmesi, ancak böyle bir yüceliğe eriştikten sonra mümkün olabilirdi.

39 İşte bu düşünceyle o ve adamları, ülkede haksız yere büyüklük taslamışlar, bozgunculuk yapmışlar, fitne ve fesada yol açmışlar, fakat onlar bu davranış içinde iken, hiçbir zaman Allah'a döndürüleceklerini ve bu davranışlarının hesabını vererek en şiddetli azap ile cezalandırılacaklarını düşünmemişlerdir.

40 Ne var ki bu düşüncesizlikleri, hem Firavun'un hem de adamlarının suç üzerinde iken yakalanmalarına sebep olmuştur. Musa ve kavminin Mısır'ı terketmek üzere yola çıktıkları ve Firavun'la adamlarının ise, onları yakalamak için peşlerine düştükleri bir sırada, Musa ve kavmi denizi geçerek kurtulmuşken, Firavun ve adamları denizde boğularak helak olmuşlardır. İşte bu, küfürleriyle nefislerine zulmedenlerin başlarına geleceği muhakkak olan en kötü akibettir.

[41] Onları, ateşe davet eden önderler yapmışızdır; kıyamet günü de yardım edilmeyeceklerdir.

[42] Bu dünyada onların peşine bir lanet takmışızdır; kıyamet günü ise, kötülenenlerden olacaklardır.

[43] İlk nesilleri helak ettikten sonra, insanlar için, belki düşünürler diye kalp gözü, hidayet ve rahmet olmak üzere Musa'ya Kitap da verdik.

41 Firavun'un kendisini İlah olarak ilan etmesi, ileri gelen adamlarının da onu İlah kabul ederek peşinden gitmeleri sebebiyle, içine düştükleri bu şirk çukurunda görecekleri azabı daha çok artırmak ve daha çok şiddetlendirmek için, Allah onları, cehennem ateşine davet eden önderler kılmıştır. Zira onlar, kendi küfürleri yüzünden görecekleri azap ile yetinmemişler, başkalarının da aynı azabı görmeleri için, onları da kendi küfür yollarına dâvet etmişlerdir. Bu sebepledir ki onlar, kıyamet günü Allah'ın azabından kendilerini kurtaracak hiçbir yardımcı, veya hiçbir şefaatçi bulamayacaklardır.

42 Yine bu küfürleri sebebiyle, Allah Teâlâ, dünyada Peygamberler'in ve onlara tabi olan müminlerin diliyle onların peşine öyle bir lanet takmıştır ki nerede bulunurlarsa bulunsunlar ve nerede adları zikredilirse edilsin, bu lanet, onların peşinden hiç ayrılmayacaktır. Genellikle üzerlerinde dolaşıp duran bu lanet sözü, "Allah'ın laneti onların üzerine olsun." şeklindedir. Kıyâmet günü de keza hep kötülenenler arasında yer alacaklardır. Bu manada başka bir ayet, Hûd sure-

sinde yer almıştır. Allah Teâlâ, bu surenin 99. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Onlar, bu dünyada da lanete uğramışlardır, kıyamet gününde de. Onlara verilen (bu lanet), ne kötü bir vergidir."*.

43 İşte Allah Teâlâ, Firavun ve kavmi gibi, kendilerine gönderilen Nûh, Hud, Salih ve Lut Peygamberler'i yalancılıkla itham eden, sonra da Allah'ı bırakarak O'ndan başka İlahlar edinip onlara ibadet eden ilk kavimleri, bu küfür ve şirkleri dolayısıyla helak ettikten sonra, Musa'yı (as) bir uyarıcı ve Allah'ın hak yoluna davet edici bir Peygamber olarak göndermiş ve insanların akıllarını kullanıp düşünmeleri ve hak yolu bulmaları için ona bir de *Tevrat* adındaki kitabı vermiştir.

وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغَرْبِيِّ اِذْ قَضَيْنَآ اِلٰى مُوسَى الْاَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ ﴿٤٤﴾ وَلٰكِنَّآ اَنْشَأْنَا
قُرُونًا فَتَطَاوَلَ عَلَيْهِمُ الْعُمُرُ وَمَا كُنْتَ ثَاوِيًا فِٓى اَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُوا عَلَيْهِمْ اٰيَاتِنَا وَلٰكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ
﴿٤٥﴾ وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الطُّورِ اِذْ نَادَيْنَا وَلٰكِنْ رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَآ اَتٰيهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ
قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَوْلَآ اَنْ تُصِيبَهُمْ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيهِمْ فَيَقُولُوا رَبَّنَا لَوْلَآ
اَرْسَلْتَ اِلَيْنَا رَسُولًا فَنَتَّبِعَ اٰيَاتِكَ وَنَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾

44 (Ey Muhammed!) Bız, Musa'ya (Peygamberlik) işini verdiğimizde sen (mukaddes vadinin) ne batı tarafında idin ne de şahit olanlardan idin.

45 Bununla beraber biz, bir çok nesiller yarattık; onların üzerinden seneler geçti ve sen, Medyen halkı içinde bulunup da onlara ayetlerimizi okumamıştın; fakat onları sana gönderen biziz.

46 Musa'ya seslendiğimiz zaman, sen, Tur'un yanında da değildin. Fakat senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için ve belki onlar da düşünürler diye Rabbinden bir rahmet olmak üzere (Kur'an'ı bu haberlerle sana biz gönderdik).

47 Seni gönderdik ki kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde, "Rabbimiz! Bize bir Peygamber gönderseydin de senin ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık." demesinler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Musa ve Harun'un Firavun ve kavmiyle olan kıssalarını ve bu arada cereyan eden garip ve garip olduğu kadar da ibret verici hadiseleri naklettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, daha önceden ne kendisinin ne de kavminin bilmediği bu kıssa ile ilgili bütün haberleri, büyük bir nimet ve rahmet olmak üzere son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e vahiy yolu ile bildirdiğini, ayrıca insanların başlarına herhangi bir musibet geldiğinde, "Rabbimiz! Eğer bize bir Peygamber göndermiş olsaydın ve biz de onun getirdiği âyetlere uysaydık, başımıza bunlar gelmezdi." diyerek kendilerini mazur göstermeye kalkışmamaları için onu Peygamber olarak gönderdiğini açıklamıştır ki, bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, Kur'an, Allah Teâlâ'nın okuma yazma bilmeyen Hazreti Muhammed (sas.)'e indirdiği bir kitap olduğu gibi, onun Peygamberliğinin de apaçık bir delilidir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[44] (Ey Muhammed!) Biz, Musa'ya (Peygamberlik) işini verdiğimizde sen (mukaddes vadinin) ne batı tarafında idin ne de şahit olanlardan idin.

[45] Bununla beraber biz, bir çok nesiller yarattık; onların üzerinden seneler geçti ve sen, Medyen halkı içinde bulunup da onlara ayetlerimizi okumamıştın; fakat onları sana gönderen biziz.

[46] Musa'ya seslendiğimiz zaman, sen, Tur'un yanında da değildin. Fakat senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için ve belki onlar da düşünürler diye Rabbinden bir rahmet olmak üzere (Kur'an'ı bu haberlerle sana biz gönderdik).

[47] Seni gönderdik ki kendi yaptıklarından dolayı başlarına bir musibet geldiğinde, "Rabbimiz! Bize bir Peygamber gönderseydin de senin ayetlerine uysaydık ve müminlerden olsaydık." demesinler.

44 Allah Teâlâ, bu ayetinde, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğinin apaçık ve kesin delillerinden birini zikretmiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Biz Musa'ya hitap ettiğimiz ve ona Peygamberlik görevi verdiğimiz sırada, sen, onun bulunduğu mukaddes vadinin batı yakasında olmadığın gibi, orada cereyan eden hadiselere de şahit olmuş değildin. Bu husus, şüphesiz Kur'an-ı Kerim'de anlatılan diğer Peygamber kıssaları hakkında da aynen böyledir. Hazreti Peygamber, bu kıssaları kavmine okuduğu zaman, her ne kadar o hadiselerin cereyân ettiği yerlerde bulunmuş ve onlara şahit olmuş gibi okumuşsa da aslında bunlardan hiçbirisine şahit olmamış, fakat onların hepsini de ona Rabbi bildirmiştir. Nitekim Hûd suresinde Allah Teâlâ, önce Nûh'un (as) kavmiyle olan kıssasını zikrettikten sonra, *"(Ey Muhammed!) Bunlar, sana vahyettiğimiz gayba ait haberlerdendir. Bundan önce ne sen ve ne de kavmin bunları bilmiyordunuz. Bu itibarla sabret; akibet, elbette Allah'tan sakınanlar içindir."* buyurmuş, sonra da, sırasıyle Ad kavmine gönderilen Hud'un (as), Semud kavmine gönderilen Salih'in (as), Lut kavmine gönderilen Lut'un (as), Medyen halkına gönderilen Şuayb'ın (as), son olarak da Musa'nın (as) kavimleriyle olan kıssalarını zikretmiş, bu kıssaların bitiminde de yine Peygamber'ine hitap ederek şu gerçeği açıklamıştır: *"(Ey Muhammed!) İşte sana bu anlattıklarımız, birtakım kasabaların haberlerindendir. O kasabaların bir kısmı halen ayaktadır; bir kısmı da yokolup gitmiştir."*. Buna benzer bir açıklama da Yûsuf suresinin 102. ayetinde yer almıştır. Yusuf'un (as), kıskanç kardeşleri tarafından babalarından kaçırılıp bir kuyuya atılışıyla başlayan ve Mısır'da son bulan kıssanın bitiminde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) İşte sana vahyettiğimiz bu (Yusuf kıssası), gayba ait haberlerdendir. Kardeşleri hile yapıp (onu kuyuya atmayı) kararlaştırdıklarında, sen onların yanında değildin."*. Âl-i İmrân suresinde zikredilen Meryem kıssasında da aynı açıklama yapılmıştır. Önce Meryem'in dünyaya gelişi, Zekeriyya'nın mabedde ona bakmakla görevlendirilişi, daha sonra Zekeriyya'nın Meryem gibi temiz bir evlat sahibi olmak için Rabbine yönelttiği dua ve niyazı, bu duadan sonra ona Yahya adlı bir erkek çocuğunun müjdelenmesi, kendisine hiçbir beşer eli değmemişken Meryem'e de İsa Mesih'in verilmesi, bu kıssada yer alan haberlerdendi. İşte Allah Teâlâ, bu haberleri zikrettikten sonra Peygamber'ine hitap etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) İşte bunlar, sana vahyettiğimiz gayba ait haberlerdendir. Onlar, Meryem'i hangisi himayesine alacak diye fal oklarını atarlarken, sen onların yanıda değildin; onlar çekişirlerken de yanlarında bulunmuyordun."*. İşte Hazreti Peygamber, kendisi için gaybtan olan bu haberleri herhangi bir kitaptan okumadığına ve başkalarından da dinleyip öğrenmediğine göre, bu haberlerin elbette bir kaynağı vardı ve bu kaynak da, Allah Teâlâ'nın vahyi idi. Kısacası, Allah Teâlâ, Kur'an'ı vahiy yolu ile Peygamber'ine

indirmiş ve ona, birer vaaz ve ibret olmak üzere bütün Peygamber kıssalarını bildirip öğretmiştir.

45 İşte bu kıssalarda zikredilen hadiseler cereyan edip sona erdikten sonra, aradan asırlar geçmiş ve geçen bu süre içinde Allah Teâlâ pek çok nesiller yaratmıştır. Bu nesillerin yaratıldığı sıralarda Hazreti Peygamber onların arasında yine de yoktu ve dolayısıyla Şuayb'ın, kavmi olan Medyen halkına söylediklerini ve halkının da ona verdiği cevabı onlara okumamıştı. Bununla beraber aradan asırlar geçtikten sonra Rabbi, ona indirdiği Kur'an-ı Kerîm'da, Şuayb'ın (as) kavmine söylediklerini ve kavmin de ona verdiği cevabı diğer Peygamber kıssaları meyanında ona bildirmişti.

46 Daha önce Tâ-hâ sûresinde de zikredildiği gibi, Musa, eşiyle birlikte Medyen'den Mısır'a giderken Tur yakınlarına gelip de orada konakladıkları bir sırada, Musa bir ateş görmüş ve o ateşten bir kor almak, yahut bir yol gösteren bulmak ümidiyle o ateşe gitmişti. İşte o ateşin yanına geldiği zaman, kendisine seslenilmiş ve: *"Ey Musa! Ben, senin Rabbinim! Pabuçlarını çıkar; sen, mukaddes vadide, Tuva'dasın. Ben seni seçtim, sana vahyolunanı dinle. Gerçek şudur ki ben Allah'ım. Benden başka İlah yoktur. Bana ibadet et ve beni anmak için namaz kıl..."* denilmişti. İşte Musa, Rabbinin bu hitabına mazhar olduğu zaman Hazreti Peygamber yine orada değildi ve orada cereyan eden hiçbir hadiseye şahit olmamıştı. Bununla beraber Hazreti Peygamber, kendinden önce hiçbir Peygamber'in gönderilmediği müşrik Kureyş kavmini uyarmak ve onları, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a iman ve yalnız O'na ibadet etmeye davet edip onlara Allah'ın hak olan yolunu göstermek üzere Peygamber olarak gönderildiğinde, hem düşünmelerini sağlamak hem de onlara vaaz ve ibret olmak üzere işte bu Peygamber kıssalarını da ihtiva eden Kur'an, bir rahmet olarak ona indirilmiştir.

47 Hazreti Muhammed (sas.)'in, kavmine ve diğer bütün insanlara Peygamber olarak gönderilmesi, inançsızlıkları ve Allah'tan başka İlahlar edinerek onlara ibadet etmeleri sebebiyle, başlarına herhangi bir musibet geldiği zaman, işledikleri günahlarda kendilerini mazur göstermeye kalkışmamaları içindi. Nitekim bunlara bir Peygamber gönderilmemiş ve onlar da, geçmiş kavimlerin sapıklıkları yüzünden uğradıkları kötü akibetler misal gösterilerek uyarılmamış olsalardı derlerdi ki: Rabbimiz! Sen bizi uyaran ve takip edeceğimiz doğru yolu bize gösteren bir Peygamber göndermediğin için doğru yolu bulamadık ve sapık yollara düşerek büyük günahlar işledik. Eğer bize bir Peygamber göndermiş olsaydın, herhalde o Peygamber'e tabi olur ve senin huzuruna da günahsız kulların olarak gelirdik. İşte küfürleri sebebiyle kötü akibet başlarına geldiği zaman, böyle bir mazerete sığınmamaları için onlara son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.) gönderilmiştir.

فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوا لَوْلَآ أُوتِيَ مِثْلَ مَآ أُوتِيَ مُوسٰى ۚ أَوَلَمْ يَكْفُرُوا بِمَآ أُوتِيَ مُوسٰى مِنْ قَبْلُ ۖ
قَالُوا سِحْرَانِ تَظَاهَرَا ۖ وَقَالُوٓا إِنَّا بِكُلٍّ كَافِرُونَ ﴿٤٨﴾ قُلْ فَأْتُوا بِكِتَابٍ مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ هُوَ أَهْدٰى مِنْهُمَآ
أَتَّبِعْهُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٤٩﴾ فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَآءَهُمْ ۚ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ
اتَّبَعَ هَوٰيهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللّٰهِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿٥٠﴾ وَلَقَدْ وَصَّلْنَا لَهُمُ الْقَوْلَ لَعَلَّهُمْ
يَتَذَكَّرُونَ ﴿٥١﴾

[48] Nitekim, yanımızdan kendilerine hak geldiği zaman, "Musa'ya verilen (mucizeler) gibi ona

da verilseydi ya!" demişlerdir. Halbuki önceden Musa'ya verilenleri inkâr edip "Birbirine destek olan iki sihir." dememişler mi idi; "Biz, hepsini de inkâr ediyoruz." dememişler mi idi?

[49] (Ey Muhammed!) De ki: "Eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz, Allah katından Kur'an ve Tevrat'tan daha hidayet edici bir kitap getirin de ona uyayım.".

[50] Eğer sana cevâp vermezlerse, bil ki onlar, kendi batıl heveslerine uymaktadırlar. Oysa Allah'tan bir hidayet olmaksızın kendi batıl hevesine uyan kimseden daha sapık kim vardır. Allah, zalim olan kimselere asla hidayet etmez.

[51] Şu muhakkaktır ki belki düşünürler diye Kur'an ayetlerini birbiri arkasına indirdik.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, önceden ne Peygamber'inin ne de kavminin bilmediği Peygamber kıssalarını ve bu kıssalarla ilgili bütün haberleri, vaaz ve ibret, aynı zamanda bir rahmet olmak üzere son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e vahiy yolu ile bildirdiğini, ayrıca insanların ve özellikle Mekkeli müşriklerin başlarına herhangi bir musibet geldiğinde, "Rabbimiz! Eğer bize bir Peygamber göndermiş olsaydın ve biz de onun getirdiği ayetlere uysaydık, başımıza bunlar gelmezdi." diyerek kendilerini mazur göstermeye kalkışmamaları için Hazreti Muhammed (sas.)'i Peygamber olarak gönderdiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Mekkeli müşriklerin, "Musa'ya verilen mucizelerin benzerleri Muhammed'e de verilseydi olmaz mıydı?" diyerek hem Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğini hem de ona indirilen Kur'an-ı Kerim'i inkâr ettiklerini, zaten Firavun ve adamlarının da daha önceleri, Musa'nın getirdiği mucizeleri birbirini destekleyen iki sihir diyerek hem Musa'yı yalanladıklarını hem de onun Peygamberliğini inkâr ettiklerini beyan etmiş ve onlara, eğer güçleri yeterse, Musa ve Muhammed'e indirilen kitapların dışında, hidayet edici başka bir kitap getirmelerini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[48] Nitekim, yanımızdan kendilerine hak geldiği zaman, "Musa'ya verilen (mucizeler) gibi ona da verilseydi ya!" demişlerdir. Halbuki önceden Musa'ya verilenleri inkâr edip "Birbirine destek olan iki sihir." dememişler mi idi; "Biz, hepsini de inkâr ediyoruz" dememişler mi idi?

[49] (Ey Muhammed!) De ki: "Eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz, Allah katından Kur'an ve Tevrat'tan daha hidayet edici bir kitap getirin de ona uyayım.".

[50] Eğer sana cevap vermezlerse, bil ki onlar, kendi batıl heveslerine uymaktadırlar. Oysa Allah'tan bir hidayet olmaksızın kendi batıl hevesine uyan kimseden daha sapık kim vardır. Allah, zalim olan kimselere asla hidayet etmez.

[51] Şu muhakkaktır ki belki düşünürler diye Kur'an ayetlerini birbiri arkasına indirdik.

48 Her devirde kafirler, kendilerine doğru yolu göstermek için gönderilen Peygamber'i ve onun, Peygamberliğini kanıtlamak için getirdiği delil veya mucizeleri, birtakım bahaneler uydurarak inkâr etmekte hiç güçlük çekmemişlerdir. Nitekim daha önce kendilerine hiç Peygamber gönderilmemiş olan Mekkeli müşriklere Allah katından Hazreti Muhammed (sas.) gönderildiği ve ona eşsiz bir mucize olarak Kur'an indirildiği zaman, bu kafirler de tıpkı kendilerinden önceki kavimler gibi hem Allah'ın Peygamber'ini hem de ona indirilen Kur'an'ı inkâr etmişler ve Musa'yı (as) örnek göstererek, keşke bize gönderilen bu Peygamber'e de Musa'ya verilen asa ve beyaz el mucizeleri gibi iki mucize verilmiş olsaydı.. İşte o zaman biz de bu Peygamber'i ve onun kitabını inkâr etmez ve ona uyan kimselerden olurduk, demişlerdir. Oysa onların bu sözleri, yalana dayanan bahaneden baş-

ka bir şey değildi ve bu yalanla sadece kendilerini kandırıyorlardı. Eğer onlara gönderilen Peygamber de Musa Peygamber gibi iki mucize ile gelmiş olsaydı, yine de onu sihirbazlıkla itham ederler ve getirdiği mucizelere de sihirden başka bir şey değil, derlerdi. Nitekim Musa da (as) Mısır halkına asa ve beyaz el mucizeleriyle gönderildiği zaman, başta Firavun olmak üzere ona tabi olan halk bu mucizeleri reddetmiş ve onların birbirini destekleyen iki sihir, Musa'nın da çok bilgili bir sihirbaz olduğunu iddia etmişlerdi.

Bazı müfessirler, Musa'ya (as) verilenleri de inkâr edenlerin müşrik Araplar olduklarını söylemişler ve Musa'ya verilen mucilerin benzerlerinin Hazreti Muhammed (sas.)'e de verilmesini istediklerini, halbuki bu kafirlerin, Hazreti Muhmmed'den önce Musa'ya da inanmadıklarını ileri sürmüşlerdir. Keza bazı kıraat imamları, ayet-i kerimede *"Birbirine destek olan iki sihir"* mealindeki ibarede yer alan *sihrâni* (iki sihir) kelimesini *sâhirâni* (iki sihirbaz) şeklinde okumuşlar, bu kıraata istinad eden müfessirler de, bununla Hazreti Musa ve Hazreti Muhammed'in kasdolunduğunu ileri sürerek, müşrik Arapların, her iki Peygamber'in birbirine destek olan iki sihirbaz olduklarını ve her ikisine de inanmadıklarını söylediklerini iddia etmişlerdir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

49 Mekkeli müşriklerin *"Biz, hepsini de inkâr ediyoruz."* diyerek hem Hazreti Musa'ya hem de Hazreti Muhammed'e inanmadıklarını ve onlara verilen Tevrat ve Kur'an'ı da reddettiklerini açıkça itiraf etmelerine karşılık, Allah Teâlâ, onları küçümseyerek inkâr ettikleri Tevrat ve Kur'an'ın birer benzerini getirmeye davet etmiş ve Peygamber'ine hitapla onlara şöyle demesini emretmiştir: Eğer bu kitapları inkâr ederken sözüne güvenilir kimseler idiyseniz, o kitaplardan daha hayırlısını ve daha hidayet edicisini getirin de ona uyalım.

50 Eğer sana cevap veremezler ve bu iki kitaptan daha hayırlı ve daha hidayet edici başka bir kitap getiremezler, sonra da sana ve senin getirdiğin Kur'an'a tabi olmazlarsa, bu takdirde onların sadece küfür üzerinde ısrar ederek kendi batıl heveslerine uydukları anlaşılır ki yeryüzünde böyle kimselerden daha sapık birinin bulunduğu düşünülemez. İşte Allah da küfürleriyle nefislerine zulmeden böyle kimselere hiçbir surette hidayet etmez.

51 Daha sonra Allah Teâlâ, Kur'an'ı Peygamber'ine nasıl indirdiğini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Biz, Kur'an'ın tamamını bir anda indirmedik; fakat hem vaaz ve nasihat olması hem de daha kolay öğrenilip hatırlanabilmesi için Kur'an ayetlerini birbiri arkasına indirdik.

اَلَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهٖ هُمْ بِهٖ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾ وَاِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ قَالُوا اٰمَنَّا بِهٖٓ اِنَّهُ الْحَقُّ
مِنْ رَبِّنَآ اِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهٖ مُسْلِمِينَ ﴿٥٣﴾ اُولٰٓئِكَ يُؤْتَوْنَ اَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَؤُنَ بِالْحَسَنَةِ
السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٥٤﴾ وَاِذَا سَمِعُوا اللَّغْوَ اَعْرَضُوا عَنْهُ وَقَالُوا لَنَآ اَعْمَالُنَا وَلَكُمْ
اَعْمَالُكُمْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَا نَبْتَغِي الْجَاهِلِينَ ﴿٥٥﴾

[52] Önceden kendilerine kitap verdiklerimiz Kur'an'a da iman ederler.

[53] Kendilerine bu Kitap okunduğu zaman, "Biz ona iman ettik; o, Rabbimizden gelen bir haktır; ondan önce de biz Müslüman idik." derler.

[54] İşte bunlara mükafatları, sabretmeleri dolayısıyla iki kere verilir. Bunlar, kötülüğü iyilikle savarlar; kendilerine rızık olarak verdiklerimizden hayra sarfederler.

[55] Boş söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler. "Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de size aittir. Size selam olsun; biz, cahillerden olmak istemeyiz." derler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Kur'an-ı Kerim'in Allah tarafından vahyedilmiş bir kitap olduğunu ve Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğinin sıhhatini delilleriyle açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, bunu, Kur'an'ın nüzulünden önce Allah'a ve O'nun vahdaniyyetine iman eden kitap ehlinden bir cemaatin Müslüman olup Hazreti Muhammed (sas.)'e ve Kur'an'a iman etmeleri ve onlara tabi olmalarıyla da teyit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[52] Önceden kendilerine kitap verdiklerimiz Kur'an'a da iman ederler.

[53] Kendilerine bu Kitap okunduğu zaman, "Biz ona iman ettik; o, Rabbimizden gelen bir haktır; ondan önce de biz Müslüman idik." derler.

[54] İşte bunlara mükafatları, sabretmeleri dolayısıyla iki kere verilir. Bunlar, kötülüğü iyilikle savarlar; kendilerine rızık olarak verdiklerimizden hayra sarfederler.

[55] Boş söz işittikleri zaman, ondan yüz çevirirler. "Bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz de size aittir. Size selam olsun; biz, cahillerden olmak istemeyiz." derler.

52 Gerek Yahudilerden olsun gerekse Hıristiyanlardan olsun, Ehl-i Kitap âlimlerinden bir cemaat, kitaplarının geleceğini haber verdiği son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.) geldiği zaman, hem ona hem de ona indirilen Kur'an'a iman etmişlerdi. Bunlardan öyle kimseler de vardı ki Bakara suresinin 146. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...Peygamber'i, oğullarını tanıdıkları gibi tanırlardı..."* Nitekim müfessirlerin naklettikleri bir haberden öğrenildiğine göre, Ömer İbnu'l-Hattab (ra), hicretten önce Yahudi ileri gelenlerinden sayılan, fakat hicrette Hazreti Peygamber'i görünce Müslüman olan Abdullah İbn Selâm'a: "Sen, Peygamber'i oğlunu tanıdığın gibi tanır mısın?" diye sorduğu zaman, İbn Selâm: "Evet; belki daha fazla; çünkü Hazreti Peygamber'i kendi sıfatlarıyla hemen tanıdım; ondan asla şüphe etmem; fakat oğlumun benden olup olmadığını kesin olarak bilemem." cevabını vermiştir. Âl-i İmrân suresinin 199. ayeti de aynı manada gelmiş ve kitap ehlinden gerçek manada iman edenlerin bu durumlarını açıklamıştır. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kitap ehlinden öyle kimseler vardır ki Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene Allah'tan korkarak iman ederler; Allah'ın ayetlerini yok pahasına satmazlar. İşte böylelerinin Rableri katında mükafatları vardır. Allah, şüphesiz, hesabı çabuk görendir."*. Kitap ehli içerisinde İslam'a daha yakın olanlar, hiç şüphesiz, "Biz Hıristiyanız." diyenlerdi. Yahudilerle müşrikler ise, hem İslam'a hem de Müslümanlara karşı daha sert ve daha katı davranıyorlardı. Bu husus, Mâide suresinin 82-85. ayetlerinde de açık bir şekilde beyan edilmiştir. Allah Teâlâ, bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"İman edenlere karşı, düşmanlık yönünden insanların en şiddetlilerinin, Yahudiler ve şirk koşanlar olduklarını görürsün. Sevgi yönünden ise, iman edenlere karşı insanların en yakınlarını "Biz Hıristiyanız." diyenlerde bulursun. Bu, içlerinde, (hakka karşı) büyüklenmek istemeyen keşişlerin ve rahiplerin bulunması yüzündendir. Peygamber'e indirilen (Kur'an)i dinledikleri zaman da hakkı öğrenmiş olmalarından dolayı gözlerinin yaşla dolup taştığını görürsün. (Sonra da) derler ki:" "Rabbimiz! İman ettik, bizi şahitlerle birlikte yaz. Hem, Rabbimizin bizi salih kişilerle birlikte (cennete) sokmasını dileyip dururken, neden Allah'a ve hak olarak bize gelen şeylere iman etmeyelim"? İşte, onların bu söylediklerinden dolayıdır ki*

Allah onları, içinde daimi kalacakları (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetlerle mükafatlandırmıştır. Zaten iyi davrananların mükafatı da budur.".

Aslında Hazreti Peygamber'in gelişinden önce, kendi Peygamberler'ine ve bu Peygamberler'e indirilen kitaplara gerçek manada iman etmiş olan her Yahudi ve Hıristiyanın, Hazreti Peygamber'in gelişinden sonra ona ve ona indirilen Kitab'a da iman ederek Yahudi ve Hıristiyan kisvesinden tamamen sıyrılmaları ve gerçek manada birer Müslüman olmaları gerekirdi. Çünkü bilinen bir gerçektir ki Âl-i İmrân suresinin 19. ayetinde de açık ve kesin bir şekilde ifade edildiği gibi, *"Allah katında asıl din, şüphesiz İslam'dır."*. Gerçek böyle olunca, bugün Yahudilik ve Hıristiyanlık adları altında karşımıza çıkan dinlerin, bu din mensupları arasında beliren ihtilaflardan, bölünmelerden ve birbirleriyle şiddetli mücadeleye girişmelerinden sonra İslam'dan ayrılmalarının ve tuttukları yolları din olarak benimsemelerinin bir neticesi olduğu anlaşılır. Eğer bunlar, Allah'a ve Musa'nın (as) Allah katından getirdiği dine gerçekten inanmış olsalardı, hiç ihtilafa düşmeden ve hiç muhalefet etmeden, bu dini teyit için gönderilen İsa'ya (as) ve onun tebliğine de inanırlar, sonra da bu inanç, onları, yine ihtilafsız ve muhalefetsiz, hem Musa'yı hem de İsa'yı teyit için gönderilen Hazreti Muhammed (sas.)'in tebliğinde birleştirirdi. Fakat durum böyle olmamış, Allah'ın tek olan dininde ihtilafa düşen kavimler, hem kendileri fırka fırka ve mezhep mezhep bölünüp birbirleriyle kıyasıya mücadeleye girişmişler hem de dinlerini kendi keyiflerine göre tefsir edip onu bölük pörçük etmişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 113. ayetinde, Yahudi ve Hıristiyanların bu durumlarını bahis konusu ederek şöyle buyurmuştur: *"Hepsi de (kendilerine indirilen) kitabı okuyup durdukları halde, Yahudiler Hıristiyanların (doğru) bir şey üzerinde olmadıklarını söylerken, Hıristiyanlar da Yahudilerin (doğru) bir şey üzerinde olmadıklarını söylemektedirler..."* Onların bu ihtilafı, tabiatıyla tek olan dinin de bölünüp parçalanmasına ve Peygamberler'inin kendilerine tebliğ ettikleri din olmaktan çıkmasına yol açmıştır. Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 159. ayetinde de bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Dinlerini, (bir kısmına inanıp bir kısmına da inanmayarak) parçalayanlar ve böylece fırka fırka olanlar, işte hiçbir hususta sen onlardan olmadın. Onların işi artık Allah'a kalmıştır; sonra da yapmış oldukları şeyi kendilerine haber verecektir."*.

53 Önceden kendilerine kitap verilmiş olan, fakat Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamber olarak gönderilmesinden sonra hem ona hem de ona indirilen Kur'an'a iman ederek Müslüman olan Yahudi ve Hıristiyanlar ise, yanlarında Kur'an'dan bir sure veya ayet okunduğu zaman, huşu içinde okunanı dinlerler ve sonra da "Biz, Rabbimiz katından gelen bu hakka yürekten iman ettik; biz, zaten Muhammed (sas.) gelmezden önce de Müslümandık.", derler. Onların kalplerindeki gerçek imanı teyit eden bu sözleri, kendilerine indirilmiş olan Tevrat ve İncil'in muhtevasını yakinen bildiklerinin ve yukarıda da zikrettiğimiz gibi, kendi kitaplarında geleceği bildirilen son Peygamber'i kendine has sıfatlarıyla oğullarını tanıdıkları gibi tanıdıklarının apaçık delilidir. İşte Yahudi veya Hıristiyan olarak önceden sahip oldukları bu gerçek iman sayesindedir ki kendilerini Yahudi veya Hıristiyan olmaktan ziyade, Allah'ın hak dini İslam'ın mensubu saymışlar ve Hazreti Muhammed (sas.)'in gelişiyle de hiç tereddüt etmeden onun davetine icabet etmişlerdir. İşte, ayet-i kerimede zikredilen *"...ondan önce de biz Müslüman idik."* sözlerinin mahiyeti budur.

54 Gerek Yahudi olsun gerekse Hıristiyan olsun, Hazreti Muhammed (sas.)'in gelişinden önce kendilerine gönderilen kitaplara iman edip bu imanlarında sebat gösteren ve kitaplarının geleceğini haber verdiği son Peygamber'in gelişini sabırla bekleyen, Hazreti Muhammed (sas.)'in gelişinden sonra da hem ona hem de ona indirilen Kur'an'a gerçek manada iman edip onlara sıkı sıkıya bağlanan, bu yüzden gördükleri çeşitli eziyet-

lere de sabreden bu müminlerin mükafatları, kendilerine iki kat olarak verilecektir. Buhârî (*Sahih*, I. 33), Müslim (*Sahih*, I. 134) ve Tirmizi (*Sünen*, III. 415)'nin Ebû Musa el-Eş'arî vasıtasıyle naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber de şöyle buyurmuştur: *"Üç çeşit insan vardır ki ecirleri kendilerine ikişer defa verilir: Kitap ehlinden bir kimse, kendi Peygamber'ine iman eder; sonra Muhammed devrine erişir; ona da iman eder; ona tabi olur ve onu tasdik eder. İşte bu kimsenin iki ecri vardır. Köle olan bir kul, hem Allah'ın hakkını hem de efendisinin hakkını tam olarak eda eder; bunun da iki ecri vardır. Cariyesi olan bir kimse, onu güzelce terbiye eder, sonra onu azat eder, sonra da onunla evlenir; işte bu kimsenin de iki ecri vardır."*. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, V. 259)'in Ebû Umâme'den rivayetinde de o şöyle demiştir: Mekke'nin fethi günü, Resulullah (sas.)'ın biniti altında bulunuyordum. Birara o kadar güzel bir söz söyledi ki.. O sözünde şöyle buyuruyordu: *"İki kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanlardan her kim Müslüman olursa, o kimse için iki ecir vardır. Bizim lehimize olan onun da lehine, bizim aleyhimnize olan onun da aleyhinedir."*.

Bu açıklamalardan şu husus iyice anlaşılmış olmaktadır ki iki kat ecir kazanmanın yolu, Allah'a ve Peygamber'ine gerçek manada iman etmek, emir ve nehiylerinde onlara tabi olmaktır. Bu husus, Hadîd suresinin 28. ayetinde de açıklanmış ve şöyle buyurulmuştur: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve Peygamber'ine iman edin ki size rahmetinden iki kat versin; sizin için ışığında yürüyeceğiniz bir nur yaratsın ve günahlarınızı bağışlasın. Allah çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."*.

İşte bu müminlerin belli başlı özelliklerinden biri de, kötülüğe, yine kötülükle karşılık vermek değil, fakat o kötülüğü iyilikle savmaktır. Başka bir ifadeyle bunlar, kötülüğe iyilikle mukabele ederler ve iyilikleriyle o kötülüğü önlemeye çalışırlar. Ayrıca bunlar, Allah'ın kendilerine rızık olarak verdiklerinden, yoksullara da pay ayırırlar ve hayır olarak onlara da yedirip içirirler.

55 Yine bu müminlerin başka bir özellikleri, boş sözlerden yüz çevirmeleri ve boş söz sahipleriyle arkadaşlık edip boşa vakit harcamamalarıdır. Ne zaman böyle bir kimseyle karşılaşıp da o kimsenin çirkin bir sözüne muhatap olsalar, o kimseye aynı derecede çirkin sözle mukabele etmeyip, bizim işimiz bize, sizin işiniz de size ait; her ne işle meşgulseniz, o işte başınız selamet olsun. Bizim cahillerle kaybedecek vaktimiz yok, diyerek ondan usulüne uygun bir şekilde uzaklaşırlar. Furkân suresinde Rahmân'ın kulları olarak tavsif edilen böyle müminler hakkında, surenin 63. ayetinde *"Rahman'ın kulları, yeryüzünde tevazu ile yürüyen, cahiller kendilerine laf attıkları zaman (aynı şekilde mukabele etmeyip) "Selam." diyen kimselerdir."* denilmiş, yine aynı surenin 72. ayetinde de *"(Rahman'ın kulları), yalan yere şahitlik etmeyen ve boş laf edenlerle karşılaştıklarında vakarla geçip gidenlerdir."* buyurularak müminlerin bu üstün sıfatları teyit edilmiştir.

إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَٰكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ ۚ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿٥٦﴾ وَقَالُوا إِنْ نَتَّبِعِ
الْهُدَىٰ مَعَكَ نُتَخَطَّفْ مِنْ أَرْضِنَا ۚ أَوَلَمْ نُمَكِّنْ لَهُمْ حَرَمًا آمِنًا يُجْبَىٰ إِلَيْهِ ثَمَرَاتُ كُلِّ شَيْءٍ رِزْقًا مِنْ لَدُنَّا
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٧﴾ وَكَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ بَطِرَتْ مَعِيشَتَهَا ۚ فَتِلْكَ مَسَاكِنُهُمْ لَمْ
تُسْكَنْ مِنْ بَعْدِهِمْ إِلَّا قَلِيلًا ۖ وَكُنَّا نَحْنُ الْوَارِثِينَ ﴿٥٨﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ مُهْلِكَ الْقُرَىٰ حَتَّىٰ يَبْعَثَ فِي أُمِّهَا
رَسُولًا يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا ۚ وَمَا كُنَّا مُهْلِكِي الْقُرَىٰ إِلَّا وَأَهْلُهَا ظَالِمُونَ ﴿٥٩﴾ وَمَا أُوتِيتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَمَتَاعُ

الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَزِينَتُهَا ۚ وَمَا عِنْدَ اللَّهِ خَيْرٌ وَأَبْقَىٰ ۚ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿٦٠﴾ أَفَمَنْ وَعَدْنَاهُ وَعْدًا حَسَنًا فَهُوَ لَاقِيهِ
كَمَنْ مَتَّعْنَاهُ مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ثُمَّ هُوَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مِنَ الْمُحْضَرِينَ ﴿٦١﴾

56 (Ey Muhammed!) Sen, sevdiğin kimseye hidayet edemezsin; fakat Allah dilediğine hidayet eder. O, hidayete layık olanları daha iyi bilir.

57 "Eğer seninle beraber hidayete uyarsak, ülkemizden sürülürüz." demektedirler. Halbuki biz onları, kendi katımızdan her şeyin ürünlerinin içinde toplandığı hürmetli ve güvenli bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmemektedirler.

58 Biz, yaşayışını inkâr eden nice şehirler helak etmişizdir. İşte yerleri; kendilerinden sonra oralarda çok az oturulmuştur. Oralara varis biz olmuşuzdur.

59 Rabbin, ana şehirlere, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir Peygamber göndermedikçe hiçbir şehrin helak edicisi olmamıştır. Biz, ancak ahalisi zalim olan şehirleri helak etmişizdir.

60 Size verilen her şey, dünya hayatının bir geçimliği ve süsüdür. Allah katında olan şeyler ise, daha hayırlı ve daha devamlıdır. Hiç aklınızı kullanmıyor musunuz?

61 Kendisine, ileride kavuşacağı güzel bir vaatte bulunduğumuz kimse, kendisine dünya hayatının geçimliğini verdiğimiz, sonra da kıyamet günü azap için hazır edilecek kimse gibi midir?

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kendi Peygamberler'ine ve kitaplarına gerçek manada iman etmiş kitap ehlinden bir cemaatin, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamber olarak gelişinden sonra, ona ve ona indirilen Kur'an'a da iman ederek Allah'ın hak olan yoluna girdiklerini beyan ettikten ve bunların belli başlı sıfatlarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşriklerin iman etmekten uzak kalmalarını ve bunun için ileri sürdükleri sudan sebepleri ve bunlara verilen cevapları açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

56 (Ey Muhammed!) Sen, sevdiğin kimseye hidayet edemezsin; fakat Allah dilediğine hidayet eder. O, hidayete layık olanları daha iyi bilir.

57 "Eğer seninle beraber hidayete uyarsak, ülkemizden sürülürüz." demektedirler. Halbuki biz onları, kendi katımızdan her şeyin ürünlerinin içinde toplandığı hürmetli ve güvenli bir yere yerleştirmedik mi? Fakat onların çoğu bilmemektedirler.

56 Allah Teâlâ, müşriklerin imana yanaşmamalarının sebebini zikretmeden önce, bu ayetinde Peygamber'ine hitap etmiş ve onun, Allah dilemedikçe hiç kimseye hidayet edemayeceğini, çünkü kimlerin hidayete daha layık olduklarını, ancak Allah'ın bildiğini haber vermiştir. Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de bu ayetin manasında başka ayetler yer almıştır. Mesela Bakara suresinin 272. ayetinde, yine Peygamber'ine hitapla: *"(Ey Muhammed!) Onları hidayete erdirmek senin üzerine borç değildir; fakat Allah, dilediği kimseye hidayet eder..."*, Yûsuf suresinin 103. ayetinde de: *"Ne kadar istersen iste, insanların çoğu, yine de iman etmez."* buyurmuştur.

Allah'ın dilediği kimseler dışında, Hazreti Peygamber'in sevdiği bir kimseye hidayet edemeyeceğini beyan eden bu ayet-i kerimeyle ilgili olarak kaynaklar bir nüzul sebebi zikretmişlerdir. Buhârî (*Sahih*, VI. 17) ve Müslim (*Sahih*,

I. 54) tarafından nakledilen bir haberden öğrenildiğine göre, Hazreti Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'e ölüm yaklaşınca, Resulullah (sas.) ona gelmiş ve yanında da Ebû Cehil ile Abdullah İbn Ebî Umeyye İbni'l-Muğîre'yi bulmuştu. Resulullah (sas.) orada amcasına: Ey amca! LÂ İLÂHE İLLALLAH kelimesini söyle de bununla Allah katında senin lehine şehadet edeyim, demişti. Bunun üzerine Ebû Cehil ve Abdullah İbn Ebî Ümeyye hemen söze karışmışlar ve: Yâ Ebâ Tâlib! Abdu'l-Muttalib'in dinini terk mi edeceksin? demişlerdir. Resulullah (sas.) ise, o sözü amcasına söyletmek için ısrar etmiş, diğerleri de sözlerini aynı şekilde tekrar etmişlerdir. Nihayet Ebû Tâlib, diğerlerine son söz olarak (ve kendisini kasdederek) "o, Abdu'l-Muttalib dini üzeredir." demiş ve LÂ İLÂHE İLLA'LLAH demekten çekinmiştir. Onun bu sözüne karşılık Resulullah (sas.) da amcasına şöyle demiştir: "İyi bil, Allah'a yemin ediyorum ki nehyolunmadığım sürece, senin için Allah'tan muhakkak mağfiret dileyeceğim.". İşte bunun üzerine, Aziz ve Celil olan Allah: *"Kendilerinin cehennem ehlinden oldukları iyice belli olduktan sonra, yakın akraba da olsalar, müşrikler için (Allah'tan) af ve mağfiret dilemek, ne Peygamber için ne de müminler için yapılacak iş değildir."* ayetini (Tevbe Suresi, 113), Ebû Tâlib hakkında da *"Sen, sevdiğin kimseye hidayet edemezsin; fakat Allah dilediğine hidayet eder. O, hidayete layık olanları daha iyi bilir."* (Kasas suresi, 56) ayetini indirmiştir.

57 Müşriklerin, Hazreti Peygamber'in davetinden yüz çevirmelerine ve imana yanaşmamalarına gelince, kendi açıklamalarına göre bunun sebebi, iman edip Hazreti Peygamber'e uydukları takdirde, diğer müşrik kabileler tarafından yurtlarından sürülmeleri korkusudur. İşte bu korku sebebiyledir ki Hazreti Peygamber kendilerini imana davet ettiği zaman, ona: Seninle beraber hidayete uyacak olursak, yurdumuzdan sürülürüz, demişlerdir. Allah Teâlâ, onların, imandan yüz çevirmek için gerçekle ilgisi olmayan böyle bir mazerete dayanmalarını reddetmiş ve cevap olarak şöyle buyurmuştur: Onların iman etmemek için ileri sürdükleri bu özür, yalandan başka bir şey değildir ve batıldır. Oysa Harem adıyla da şöhret kazanmış olan o beldeye, yani Mekke'ye onları biz yerleştirmedik mi? Nasıl olur da kurulduğu günden beri güvenli ve emniyetli bir şehir ve bir ticaret merkezi olarak her çeşit meyve ve ürünün toplandığı bu belde, kafirler için emniyetli ve güvenli bir şehir iken, bu kafirlerin mümin ve Müslüman olmalarından sonra, bu güvenini yitirir onlar için korkulacak bir yer haline gelir? Bu olacak şey midir? Bu itibarla sizin, iman ettiğiniz için değil, fakat küfrünüzde direndiğiniz için sürgüne uğramaktan korkmanız gerekmez mi? Öyle anlaşılıyor ki siz, aklını hiç kullanmayan ve düşünmesini bilmeyen cahil kişilerden başka bir şey değilsiniz.

[58] Biz, yaşayışını inkâr eden nice şehirler helak etmişizdir. İşte yerleri; kendilerinden sonra oralarda çok az oturulmuştur. Oralara varis biz olmuşuzdur.

[59] Rabbin, ana şehirlere, kendilerine ayetlerimizi okuyan bir Peygamber göndermedikçe hiçbir şehrin helak edicisi olmamıştır. Biz, ancak ahalisi zalim olan şehirleri helak etmişizdir.

58 İman ettikleri ve Hazreti Peygamber'le birlikte hidayete uydukları takdirde, çeşitli nimetleriyle güven içinde yaşadıkları Mekke'den sürüleceklerini ileri süren bu cahiller, her şeyden önce şunu çok iyi bilmelidirler ki Allah, halkı, hudutsuz nimetleriyle refah içinde yaşayan, fakat bu yaşantıları yüzünden şımarıp azgınlaşan ve küfre dalan nice kasabayı helak etmiş ve içinde yaşanamayacak hale getirmiştir. Bugün kalıntılarına hâlâ rastlanan ve varisi de sadece Allah olan bu kasabaları görüp onlardan hiç ibret almıyorlar mı? Allah Teâlâ, Nahl suresinin 112-113. ayetlerinde, bu konuya açıklık kazandıran bir mana-

da şöyle buyurmuştur: *"Allah, bir kasabayı misal olarak verir: (Bu kasaba) güven ve huzur içinde idi; rızkı her taraftan kendisine bol bol geliyordu. Fakat bir gün, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etti. Allah da o kasabaya, yapmış oldukları yüzünden açlık ve korku libasını giydirdi. Kendilerine içlerinden bir de Peygamber gelmişti; fakat onu yalanladılar. Bunun üzerine zulümleri içinde azap, onları yakalayıverdi."*. Gerçek böyle olduğu halde, ülkelerinden sürülmemek için kendilerine Allah'ın hak olan yolunu gösteren Peygamber'e iman etmekten ve ona tabi olmaktan imtina eden ve küfrü, hudutsuz nimetler içinde ülkelerinde yaşamanın yegane çaresi sayan bu cahiller, bu ayet-i kerimede de zikredildiği gibi, küfürleri sebebiyle üzerlerine inecek bir azaba yakalandıkları zaman, kendilerini bu azaptan kurataracak herhangi bir kurtarıcı bulabileceklerini mi sanıyorlar?

59 Onların bilmeleri gereken bir gerçek daha vardı ki o da, küfürleri sebebiyle üzerlerine inecek bir azaptan kurtulabilmek için, biz, dinin gerçeklerini ve davranışlarımızın nasıl olması gerektiğini bilmiyorduk; bunları bize açıklayan ve öğreten bir Peygamber gelmiş olsaydı, bu yanlış davranış içine düşmezdik, gibi bir mazerete sığınamayacak olmalarıdır. Evet; Allah, bir kavme Peygamber göndermedikçe ve o Peygamber vasıtasıyle onlara hak olan yoldaki davranış biçimlerini gösterip öğretmedikçe, o kavmi asla helak etmemiştir. Bu, Allah'ın değişmeyen sünnetlerinden ve aynı zamanda O'nun adaletinin en açık delillerinden biridir. Kısaca ifade etmek gerekirse, eğri ile doğru yolu gösterip öğretmedikçe, ikap veya ceza yoktur. İkap veya ceza, ancak bir Peygamber'in davetine karşı gelindiği zaman söz konusudur. Bu itibarla, Allah bir kavme Peygamber göndermiş ve o Peygamber de onlara Allah'ın ayetlerini okuyup O'nun hak olan yoluna davet etmişse, o kavim için artık hiçbir mazeret geçerli değildir. Eğer Peygamber'in bu davetine rağmen onlar yine de küfür yolunu seçmişlerse, üzerlerine inecek bir azap ile helak olmaktan hiçbir surette kurtulamayacaklardır. Allah'ın bu şekilde helak ettiği ne kadar çok şehirler vardır.

Burada şuna da işaret etmek gerekir ki ayet-i kerime, Ummu'l-Kurâ (kasabaların merkezi) olarak zikredilen Mekke'ye Peygamber olarak gönderilen Hazreti Muhammed (sas.)'in, Arap olsun veya başka bir kavim olsun, bütün insanlara gönderildiğinin de delilini teşkil eder. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de bu manada gelmiş başka ayetler de vardır. Mesela Şûrâ suresinin *"(Ey Muhammed!) Mekke ve çevresindekileri uyarman ve kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan toplanma gününden onları korkutman için, sana böyle Arapça bir Kur'an vahyettik. O gün insanların bir kısmı cennette, bir kısmı da ateştedir."* mealindeki 7. ayeti, Â'râf suresinin *"(Ey Muhammed! Bütün insanlara) de ki: Ey İnsanlar! Ben, sizin hepinize birden, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın Peygamber'iyim. O'ndan başka İlah yoktur. Diriltir ve öldürür. Allah'a ve O'nun ümmi Peygamber'i olan elçisine iman edin; o Peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. O'na uyun ki hidayete eresiniz."* mealindeki 158. ayeti, En'âm suresinin *"...Bu Kur'an, sizi ve ulaştığı kimseleri, kendisiyle uyarmam için bana vahyolunmuştur..."* mealindeki 19. ayeti bunlardan bazılarıdır.

[60] Size verilen her şey, dünya hayatının bir geçimliği ve süsüdür. Allah katında olan şeyler ise, daha hayırlı ve daha devamlıdır. Hiç aklınızı kullanmıyor musunuz?

[61] Kendisine, ileride kavuşacağı güzel bir vaatte bulunduğumuz kimse, kendisine dünya hayatının geçimliğini verdiğimiz, sonra da kıyamet günü azap için hazır edilecek kimse gibi midir?

60 Şunu da unutmamak gerekir ki sahip olduğunuz çeşitli nimetler ve zenginlikler, dünya hayatının geçici zinet veya süsünden başka bir şey değildir. İnsan, bu dünyada ne kadar uzun yaşarsa yaşasın ve bu nimetlerden ne kadar çok

faydalanırsa faydalansın, onun yine de ulaşacağı bir son vardır ve bu sona ulaştığı zaman, her şeyin göz açıp kapayıncaya kadar olup bittiğini görecek ve ömrü boyunca faydalandığı nimetlerin nasıl geçici birer süs olduğunu anlayacaktır. Eğer hayatını sırf bu nimetler için harcamış ve Ahiret'ini hiç düşünmemiş ise, işte o zaman, geçici bir dünya menfaati için hayatını heder etmenin ve Ahiret'te Allah katında elde edeceği sonu hiç gelmeyecek olan hudutsuz nimetlerden mahrum kalmanın pişmanlığını duyacaktır. Zira insanın, ancak dünyadaki yaşantısıyla hak edebileceği Allah katındaki bu nimetler, dünya nimetleri gibi geçici değil, fakat ebedidir ve bu nimetleri hak eden insan, Ahiret'te ebediyyen bu nimetlerle beraber olacak ve dilediği her an onlardan faydalanabilecektir. Nitekim Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de bunu sık sık açıklamış ve kullarına, Ahiret'te bu nimetlere kavuşmanın yollarını göstermiştir. Mesela Nahl suresinin 95-96. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın ahdini yok pahasına satmayın. Eğer bilirseniz, Allah'ın yanında olan, sizin için daha hayırlıdır. Hem sizin yanınızda olan tükenir de, Allah'ın yanında olan bakidir. Sabredenlerin ecrini, işlemiş oldukları nın en güzeliyle ödeyeceğiz."*. Âl-i İmrân suresinin 198. ayetinde Rablerinden sakınanların mükafatını açıklarken şöyle buyurmuştur: *"Onlar için, Rableri katından bir ikram olmak üzere, içinde daimi kalacakları (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler vardır. İyiler için Allah katındaki mükafat daha hayırlıdır."*. A'lâ suresinin 16-17. ayetlerinde, Ahiret hayatının, dünya hayatından daha hayırlı olduğunu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Siz, dünya hayatını üstün tutuyorsunuz. Oysa Ahiret hayatı daha hayırlı ve daha kalıcıdır."*. Hazreti Peygamber de Müslim (*Sahih*, IV. 2193) tarafından nakledilen bir hadisinde, dünya hayatıyle Ahiret hayatını mukayese etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Allah'a yemin ederim ki Ahiret'e nisbetle dünya, herhangi birinizin şu (şehadet) parmağını denize daldırması gibidir. Baksın bakalım, parmağı denizden ne kadar su ile dönecek."*. Gerçek böyle olduğu halde, insan nasıl olup da aklını kullanmaz ve geçici dünya hayatını kendisi için daha hayırlı olan ebedi Ahiret hayatına tercih eder?

61 Oysa, dünyadaki sahih imanı ve salih amelleri sebebiyle kendisine Ahirette güzel bir akibet vaadedilen kimse, dünyada iken sahip olduğu mal hırsıyla dünyanın çeşitli zenginliklerini elde eden, fakat imandan ve İslam'dan haberi olmadığı için Ahiret'te de kendisine cehennem azabı hazırlanan kimse gibi midir?

وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ أَيْنَ شُرَكَاءِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٦٢﴾ قَالَ الَّذِينَ حَقَّ عَلَيْهِمُ الْقَوْلُ رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ
الَّذِينَ أَغْوَيْنَا أَغْوَيْنَاهُمْ كَمَا غَوَيْنَا تَبَرَّأْنَا إِلَيْكَ مَا كَانُوا إِيَّانَا يَعْبُدُونَ ﴿٦٣﴾ وَقِيلَ ادْعُوا شُرَكَاءَكُمْ
فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَرَأَوُا الْعَذَابَ لَوْ أَنَّهُمْ كَانُوا يَهْتَدُونَ ﴿٦٤﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ مَاذَا
أَجَبْتُمُ الْمُرْسَلِينَ ﴿٦٥﴾ فَعَمِيَتْ عَلَيْهِمُ الْأَنْبَاءُ يَوْمَئِذٍ فَهُمْ لَا يَتَسَاءَلُونَ ﴿٦٦﴾ فَأَمَّا مَنْ تَابَ وَآمَنَ
وَعَمِلَ صَالِحًا فَعَسَىٰ أَنْ يَكُونَ مِنَ الْمُفْلِحِينَ ﴿٦٧﴾

62 O gün, Allah onlara seslenir ve der ki: "Sizin iddia etmiş olduğunuz ortaklarım hani nerede"?

63 Azap hükmü aleyhlerine kesinleşmiş olanlar da şöyle derler: "Rabbimiz! Şunlar, bizim azdır-

dıklarımızdır; onları, kendimizi azdırdığımız gibi azdırdık. Onlardan uzaklaşıp sana sığınıyoruz; zaten onlar, bize de ibadet etmiyorlardı.".

64 Onlara "Koştuğunuz ortaklarınızı çağırın." denir. Onlar da çağırırlar; fakat kendilerine cevâp vermezler; cehennem azabını görürler; doğru yolda olmadıklarına yanarlar.

65 O gün Allah onlara seslenir ve der ki: "Peygamberler'e ne cevap verdiniz"?

66 O gün bütün haberler, sanki kendilerine kör olmuştur; (söyleyecekleri sözü) biribirlerine bile soramazlar.

67 Oysa (dünyada iken) tövbe eden, iman eden ve salih amel işleyen kimsenin, kurtuluşa erenlerden olması umulur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, eğer iman eder ve Peygamber'in yolunda gidersek, bizi ülkemizden sürerler, diyerek dünya hayatına bağlanan ve Ahiret'i inkâr eden müşriklere, onları korkusuz ve ürünleri bol bir haremde yerleştirdiğini, sahip oldukları çeşitli dünya nimetleriyle şımarıp azgınlaşan pek çok kasabayı ise, imha ettiğini ve kendilerine verilen her şeyin geçici bir dünya metaı olduğunu, oysa Allah nezdinde olan şeylerin daha hayırlı ve daha devamlı olduğunu bildirerek üç yönden cevap verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinen müşriklerden, kıyamet günü, Allah'a ortak koştukları İlahlarını çağırmalarının isteneceğini, ancak onlardan hiçbir cevap alamayacaklarını, kendilerini Allah'ın hak yoluna davet eden Peygamberler'e ne cevap verdiklerinin sorulacağını, onların buna da kendilerini kurtaracak bir cevap bulmaktan aciz kalacaklarını, hatta biribirlerine bile bunu soramayacaklarını, oysa dünyada iken günahlarından tövbe ederek imana yönelen ve salih amel işleyen kimselerin kurtuluşa erenlerden olacaklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

62 O gün, Allah onlara seslenir ve der ki: "Sizin iddia etmiş olduğunuz ortaklarım hani nerede"?

63 Azap hükmü aleyhlerine kesinleşmiş olanlar da şöyle derler: "Rabbimiz! Şunlar, bizim azdırdıklarımızdır; onları, kendimizi azdırdığımız gibi azdırdık. Onlardan uzaklaşıp sana sığınıyoruz; zaten onlar, bize de ibadet etmiyorlardı.".

64 Onlara "Koştuğunuz ortaklarınızı çağırın." denir. Onlar da çağırırlar; fakat kendilerine cevap vermezler; cehennem azabını görürler; doğru yolda olmadıklarına yanarlar.

65 O gün Allah onlara seslenir ve der ki: "Peygamberler'e ne cevap verdiniz"?

66 O gün bütün haberler. sanki kendilerine kör olmuştur; (söyleyecekleri sözü) biribirlerine bile soramazlar.

67 Oysa (dünyada iken) tövbe eden, iman eden ve salih amel işleyen kimsenin, kurtuluşa erenlerden olması umulur.

62 Allah Teâlâ, kıyamet günü müşriklere yönelteceği sorularla, onları nasıl azarlayıp rezil ve rüsvay edeceğini göstermek için bu ayetinde ilk sorusunu sormuş ve şöyle buyurmuştur: O gün Allah onlara hitap edecek ve buyuracaktır ki: Dünyada iken meleklerden, cinlerden, yıldızlardan, şahıslardan ve çeşitli putlardan kendinize İlah edinip de ibadet ettiğiniz ve bana ortak olduğunu ileri sürdüğünüz o İlahlarınız hani nerede? Başınızın büyük derde girdiği şu sıralarda, onların size hiç yardımları dokunmayacak mı? Oysa siz onları, başınızın sıkıştığı şu günlerde, size yardım etsinler ve sizi her türlü beladan kurtarsınlar diye İlah edinmemiş miydiniz? Görülüyor ki sizin en çok yardıma muhtaç olduğunuz bu günlerde, onlar sizi terkedip gitmişler ve başınıza gelecek büyük felaket-

ler karşısında yalnız bırakmışlar. Allah Teâlâ, müşriklere yönelik böyle bir hitabını En'âm suresinde de haber vermiş ve surenin 94. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"İşte sizi ilk defa yarattığımız gibi, bize tek başınıza geldiniz; (dünyada iken) size verdiklerimizi arkanızda bıraktınız. Ne var ki kendiniz için (Allah'a) ortak oldukları iddiasında bulunduğunuz şefaatçilerinizi beraberinizde göremiyoruz. Aranızdaki bağlar kopmuş; (sizin için şefaatçi olduklarını) iddia ettikleriniz sizden uzaklaşıp gitmiş."*.

63 Bu sırada, kafirlerin önde gelenlerinden ve insanları doğru yoldan saptırıp dalalet ve küfre davet edenlerden olup da Allah Teâlâ'nın, Secde suresinin 13. ayetindeki *"...Cehennemi mutlaka oraya layık olan cin ve insanlarla dolduracağım."* kavli gereğince, haklarında verilen azap hükmü aleyhlerine kesinleşmiş olanlar hemen öne çıkıp şöyle diyeceklerdir: Rabbimiz! Bunlar, bizim doğru yoldan saptırıp azdırdığımız ve küfre yönlendirdiğimiz kimselerdir. Onlar da bizim azıp küfre yöneldiğimiz gibi azmış ve küfre yönelmişlerdir. Ancak biz, nasıl kendi irade ve ihtiyarımızla küfre yönelmiş isek, onlar da bizim gibi kendi irade ve ihtiyarlarıyla ona yönelmişlerdir. Kısacası, bizim bu hususta onlara hiçbir zorlamamız, tehdit veya korkutmamız olmamıştır. Küfür liderlerinin bu itirafları, dünyada iken şeytana tabi olan, fakat kıyamet günü ondan beklediklerini elde edemeyen kimselere şeytanın sözlerini bildiren Allah Teâlâ'nın İbrahim suresindeki 22. ayeti gibidir. *"İş bitirilince şeytan der ki: Allah size hak olan bir vaadde bulunmuştu. Ben de size vaadetmiştim; fakat sonra sözümden döndüm. Benim, sizin üzerinizde herhangi bir kuvvetim yoktu; ancak ben sizi dâvet ettim; siz de bana icabet ettiniz. Bu itibarla beni değil kendinizi kötüleyin. Ben sizi kurtaramam; siz de beni kurataramazsınız. Daha önce, (dünyada iken) sizin beni şirk koşmanızı bugün inkâr etmiş bulunuyorum. Muhakkak ki zalimler için çok acı bir azap vardır."*. Küfrün liderleri, kendilerini, kendilerine tabi olan azgınlardan Allah'a sığınırken, onların inanç ve amelleriyle tuttukları küfür ve isyan yolundan da kendilerini tebriye ediyorlar ve aslında onların, kendilerine değil, fakat kendi heva ve heveslerine ibadet ettiklerini ileri sürüyorlardı. Allah Teâlâ, bu manada, Meryem suresinin 81-82. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine kuvvet olması için Allah'tan başka İlahlar edinmektedirler. Hayır; o İlahlar, onların kendilerine ibadetlerini inkâr edecekler ve onlara düşman olacaklardır."*. Ahkâf suresinin *"Allah'ı bırakıp da kıyamet gününe kadar kendisine hiç cevap vermeyecek olan kimseye ibadet edenden daha sapık kim vardır? Halbuki onların ibadetlerinden de habersizdirler. Nitekim insanlar haşrolundukları zaman, putlar onlara düşman olurlar ve onların ibadetlerini inkâr ederler."* mealindeki 5-6. ve Bakara suresinin *"(Yine o zaman) peşlerinden gidilenler, azabı görüp peşlerinden gelenlerden kaçıp kurtulmuşlar; kendileriyle aralarındaki münasebetler kesilmiş..."* mealindeki 166. ayetleri de aynı manada gelmiştir.

64 O gün, dünyada iken Allah'ı bırakıp da kendilerine birtakım putları İlah edinen müşriklere "Allah'a ortak koştuğunuz İlahlarınızı çağırın. Onları çağırın da dünyada iken umutla bağlandığınız ve bugünün azabından sizi kurtaracaklarına inandığınız bu İlahlar size yardım etsinler ve sizin için hazırlanan azaptan sizi kurtarsınlar." denir. Müşrikler, korku ve dehşet içinde, dünyada iken İlah edindikleri putlarını, kendilerine yardımcı olacakları ümidiyle çağırırlar; fakat cevap vermekten bile aciz olmaları sebebiyle bu çağrıya karşılık veremezler. İşte o zaman, cehennem azabının da yanlarında olduğunu ve ondan kaçıp kurtuluşun da mümkün olmayacağını görüp anlayınca, büyük bir pişmanlık içinde, dünyada tuttukları yolun ne derece yanlış ve hatalı olduğuna yanarlar ve keşke o zaman doğru bir yol üzerinde olsaydık da bugün böyle durumlara düşmeseydik, derler. Bu manada Allah Teâlâ, Kehf suresinin 52-53. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"O gün Allah der ki: "(Ey kafirler!) Ortaklarım zannettiklerinizi çağırın.". Onları çağırırlar; fakat onlara hiç kimse cevap vermez. Çünkü*

müşriklerle putları arasına ateşten bir engel koymuşuzdur. Suçlular ateşi görürler ve ona gireceklerini anlarlar; fakat kaçacak bir yer de bulamazlar.".

65 Kıyâmet günü Allah, müşriklere, Allah'ın varlığına ve birliğine iman etmeleri ve O'nun hak olan yoluna girmeleri için kendilerine bir davetçi ve uyarıcı olarak gönderilen Peygamberler'e ne cevap verdiklerini sorar. Bu, bir bakıma, insanın ölüp de kabre konduğu sırada, sorgu meleklerinin gelerek Rabbin kimdir? Peygamber'in kimdir? Dinin nedir? gibi sorulara muhatap olması, mümin olan kişinin, Rabbim Allah; Peygamber'im Muhammed, dinim de İslam'dır, cevabını verirken; kafirin, bu soruları cevapsız bırakması veya bilmiyorum, cevabıyla geçiştirmesi gibidir.

66 O gün kafirlerin kendilerini savunacak hiçbir sözleri veya savunmalarına yardım edecek hiçbir delilleri olmayacaktır. Bütün haber kapıları kendileri için kapanmış olması dolayısıyla hiçbir yerden işlerine yarayacak haber alamayacakları gibi, insanların çeşitli güçlüklerle karşılaştıkları, yahut korkulu anlar yaşadıkları zamanlardaki gibi birbirlerine yaklaşma ve sorular sorup müşkillerini halletme imkanı bile bulamayacaklardır.

67 Allah Teâlâ, dünyada iken Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinen ve onların kıyamet günü kendilerine şefaatçi olacaklarına inanan müşriklerin hallerini ve kötü akibetlerini açıkladıktan sonra, bu ayetinde, dünyada iken günah işlemiş olsa bile, sonradan bunun yanlışlığını anlayarak tövbe edip imana yönelen, Allah'ın varlığına, birliğine ve Muhammed (sas.)'in O'nun Peygamber'i olduğuna iman ederek salih ameller işleyen kimsenin halini zikretmiş ve böyle kimselerin kurtuluşa ereceklerini beyan etmiştir. Her ne kadar Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde böyle bir kurtuluşun umulacağını zikretmişse de, bu, mümin kullarına böyle güzel bir akibeti vaadetmiş olması dolayısıyla O'nun fazl ve ihsanıdır ve bunu mutlaka gerçekleştirecektir. Kullarına düşen iş ise, Rablerinin bu fazl ve ihsanını ummaktan ibarettir.

وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَآءُ وَيَخْتَارُ ۗ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ ۗ سُبْحَانَ اللّٰهِ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿٦٨﴾ وَرَبُّكَ يَعْلَمُ
مَا تُكِنُّ صُدُورُهُمْ وَمَا يُعْلِنُونَ ﴿٦٩﴾ وَهُوَ اللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ ۖ لَهُ الْحَمْدُ فِي الْاُولٰى وَالْاٰخِرَةِ ۖ وَلَهُ الْحُكْمُ
وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٧٠﴾

[68] Rabbin dilediğini yaratır ve seçer; onların seçme hakları yoktur. Allah, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir ve çok yücedir.

[69] Rabbin, göğüslerinde gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir.

[70] O, kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'tır. Dünyada ve Ahiret'te hamd, O'na mahsustur; hüküm O'nundur; yine O'na döndürüleceksiniz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinip cehennem azabını haketmiş olan, kıyamet günü de Allah'a ortak koştukları İlahlarını çağırmaları istenince onlardan hiçbir cevap alamayan müşriklerin halleriyle onlara yöneltilen kınama ve azarları beyan ettikten, buna karşılık, dünyada iken günahlarından tövbe ederek imana yönelen ve salih amel işleyen kimselerin kurtuluşa erenlerden olacaklarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, yaratma hakkının sadece kendisine ait olduğu gibi, kulları için şefaat edecek kimseler-

le bunlardan bazılarının derecesini yükselterek onları Peygamberlikle görevlendirme hakkının da yalnızca kendisine ait olduğunu, zira âlemde var olan her şeyi yaratanın kendisi olup âlemin bütün gizliliklerini bildiğini, bu itibarla hamdedilmeye ve ibadet olunmaya kendisinden başka hiçbir varlığın müstehak olmadığını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[68] Rabbin dilediğini yaratır ve seçer; onların seçme hakları yoktur. Allah, onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir ve çok yücedir.

[69] Rabbin, göğüslerinde gizlediklerini de açığa vurduklarını da bilir.

[70] O, kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'tır. Dünyada ve Ahiret'te hamd, O'na mahsustur; hüküm O'nundur; yine O'na döndürüleceksiniz.

68 Ey Muhammed! Şu gerçeği bütün kullarıma bildir ki yaratma ve seçme hakkı yalnızca Rabbine mahsustur. O, her neyi diler veya murat ederse, O'nun dilediği ve murat ettiği şey hemen olur; dilemediği şey ise, asla olmaz. İster hayır olsun ister şer olsun, her şey ve her iş, O'nun elindedir. Kullarından dilediğini seçerek derecesini yüceltir ve onu kullarını kendi hak yoluna davet etmesi için Peygamber yapar. Keza melekler ve insanlar arasından seçtiği bazı kimseleri de yeryüzünde olsun, gökyüzünde veya bütün âlemde olsun, bazı işleri yapıp yürütmekle görevlendirir. Bu itibarla kullarından bazısı, bazısından daha üstündür ve bunlardan bazısına şefaat etme hakkını da vermiştir. Şu da bir gerçektir ki ne müşriklerin ne de bunların dışında herhangi bir kimsenin, kendi başına seçme ve seçilme hakkını elinde bulundurması ve bununla amel etmesi hiçbir surette mümkün değildir. Nitekim Allah Teâlâ, Ahzâb suresinin 36. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Allah ve Resulü, bir şeye hükmettikleri zaman, mümin erkek ve mümin kadınların kendi işlerinde artık başka bir şeyi seçmeye hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur."*. Bu apaçık gerçeğe rağmen, müşriklerin, Allah'ı bırakarak kendilerine hiçbir fayda ve zararları dokunmayan, sordukları herhangi bir soruya bile cevap vermekten aciz olan birtakım putları İlah edinmeleri, apaçık bir cehalet ve sapıklıktan başka bir şey değildir. Oysa bütün âlemleri hiç yoktan yaratmış olan ve dilediği zaman da hepsini bir anda yok etme kudretini elinde bulunduran Allah, o müşriklerin şirk koştukları şeylerden münezzehtir; O'nun eşi ve benzeri yoktur; O çok yücedir.

69 O, aynı zamanda, kullarının göğüslerinde neyi gizlediklerini ve neyi de açığa vurduklarını bilir. Hiç kimse, gizli veya açık, hiçbir şeyi O'ndan gizleyemez. Bu, tıpkı Ra'd suresinin 10. ayetinde buyurulduğu gibidir: *"İçinizden, sözünü gizleyen de açığa vuran da geceleyin gizlenip gündüzün ortaya çıkan da birdir."*.

70 O, uluhiyyetinde yegane olan ve kendisinden başka İlah bulunmayan, her şeyi bilen ve her şeye kadir olan Allah'tır. Bu sebepledir ki dünyada olsun Ahiret'te olsun, hamd, şükür ve ibadet yalnız O'na yapılır. Keza dünyada da Ahiret'te de hüküm yalnız O'na mahsustur. Hangi şeyde ve hangi meselede O hükmünü koymuşsa, O'nun hükmünü geciktirecek veya engelleyecek hiç kimse yoktur. Kıyâmet günü bütün insanlar, dünyada işledikleri iyi veya kötü amelleriyle, sahip oldukları iman veya küfürleriyle O'na döndürülecek ve hepsi de bu inanç ve amellerinin karşılığını görecektir. İman ve iyi amel sahipleri, bunun mükafatını görürken, küfür ve kötü amel sahipleri de bununla cezalandırılacaklardır.

قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ الَّيْلَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِضِيَآءٍ اَفَلَا تَسْمَعُونَ ﴿٧١﴾ قُلْ اَرَاَيْتُمْ اِنْ جَعَلَ اللّٰهُ عَلَيْكُمُ النَّهَارَ سَرْمَدًا اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ مَنْ اِلٰهٌ غَيْرُ اللّٰهِ يَأْتِيكُمْ بِلَيْلٍ تَسْكُنُونَ فِيهِ اَفَلَا تُبْصِرُونَ ﴿٧٢﴾ وَمِنْ رَحْمَتِهِ جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٣﴾ وَيَوْمَ يُنَادِيهِمْ فَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تَزْعُمُونَ ﴿٧٤﴾ وَنَزَعْنَا مِنْ كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا فَقُلْنَا هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ فَعَلِمُوا اَنَّ الْحَقَّ لِلّٰهِ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٧٥﴾

71 (Ey Muhammed!) De ki: "Allah, kıyamet gününe kadar geceyi üzerinize devamlı kılsa, Allah'tan başka hangi İlah size bir ışık getirir, haydi söyleyin; hiç işitmiyor musunuz"?

72 Ve yine de ki: "Allah, kıyamet gününe kadar gündüzü üzerinizde devamlı kılsa, Allah'tan başka hangi İlah size bir gece getirir de, o gecede dinlenirsiniz, haydi söyleyin; hiç görmüyor musunuz"?

73 O, geceyi ve gündüzü, içinde dinlenmeniz ve lütfundan rızık aramanız için size kendi rahmetinden yaratmıştır; belki böylece şükredersiniz.

74 O gün Allah onlara seslenir ve der ki: "Sizin iddia etmiş olduğunuz ortaklarım hani nerede"?

75 Her ümmetten bir şahit çıkarır ve deriz ki: "Haydi delillerinizi getirin.". İşte o zaman bilirler ki hak Allah'ındır ve iftira etmiş oldukları şeyler, kendilerinden kaçıp gitmiştir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, yaratma hakkının sadece kendisine ait olduğu gibi, kullarından dilediklerini bazı önemli işlerde görevlendirmek için seçme hakkının da yalnızca kendisine ait olduğunu, zira âlemde var olan her şeyi yaratanın kendisi olup âlemin bütün gizliliklerini bildiğini, bu itibarla hamdedilmeye ve ibadet olunmaya kendisinden başka hiçbir varlığın müstehak olmadığını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kullarına ihsan ettiği hudutsuz nimetlerden bazılarını, azametinin, hükümranlığının ve hamdedilmeye layık yegane İlah oluşunun delilleri olarak zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

71 (Ey Muhammed!) De ki: "Allah, kıyamet gününe kadar geceyi üzerinize devamlı kılsa, Allah'tan başka hangi İlah size bir ışık getirir, haydi söyleyin; hiç işitmiyor musunuz"?

72 Ve yine de ki: "Allah, kıyamet gününe kadar gündüzü üzerinizde devamlı kılsa, Allah'tan başka hangi İlah size bir gece getirir de, o gecede dinlenirsiniz, haydi söyleyin; hiç görmüyor musunuz"?

73 O, geceyi ve gündüzü, içinde dinlenmeniz ve lütfundan rızık aramanız için size kendi rahmetinden yaratmıştır; belki böylece şükredersiniz.

74 O gün Allah onlara seslenir ve der ki: "Sizin

iddia etmiş olduğunuz ortaklarım hani nerede"?

[75] Her ümmetten bir şahit çıkarır ve deriz ki: "Haydi delillerinizi getirin.". İşte o zaman bilirler ki hak Allah'ındır ve iftira etmiş oldukları şeyler, kendilerinden kaçıp gitmiştir.

71 Allah Teâlâ'nın kullarına ihsan ettiği nimetlerin en önemlilerinden biri, hiç şüphesiz, birbiri arkasına gelen gece ile gündüzü, faydalanmaları için onlara müsahhar kılması, yahut başka bir ifadeyle, onların emrine vermesidir. Bu sebepledir ki Yunus suresinin 67. ayetinde *"Geceyi, size, içinde dinlenesiniz diye (karanlık), gündüzü de (çalışıp kazanasınız diye) aydınlık yapan O'dur. İşte bunda, (Allah'ın kelamını) dinleyen kimseler için (alınacak) ibretler vardır."* buyurmuştur. Keza Furkân suresinin *"Geceyi örtü, uykuyu dinlenme ve gündüzü de dirilip çalışma zamanı yapan Allah'tır."* mealindeki 47. ayetiyle, yine aynı surenin *"İbret almak, yahut şükretmek isteyen kimseler için, gece ile gündüzü birbiri ardınca getiren de Allah'tır."* mealindeki 62. ayeti de, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlar için ne büyük faydalar bulunduğunu gösteren en açık beyanlardır. İşte Allah Teâlâ, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişindeki bu faydanın büyüklüğünü, yukarıdaki ayetinde *"Allah, kıyamet gününe kadar geceyi üzerinize devamlı kılsa, Allah'tan başka hangi İlah size bir ışık getirir?..."* sorusunu yönelterek açık bir şekilde göstermiştir. Filhakika insanın, aklını ve düşüncesini bu soru üzerinde toplayarak, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelişindeki çeşitli faydaları bulup çıkarması ve bu faydalar dolayısıyla Rabbine daima hamdetmesi gerekir. Eğer gecenin ardından gündüz gelmeseydi ve insan kıyamete kadar hep gece içinde kalsaydı, gündüz gözüyle yaptığı ve böylece rızkını temin ettiği pek çok işini geceleyin nasıl yapardı? Yahut Allah, gecenin bir kısmını gündüze, gündüzün bir kısmını da geceye çevirip gece ile gündüzü birbiri arkasına gelen iki zaman birimi yapmasaydı, çalışıp rızkını temin eden insan, o çalışmanın yorgunluğunu üzerinden nasıl atar, yahut rızkını temin için ne zaman çalışma imkanı elde edebilirdi? Oysa Allah Teâlâ, yukarıda zikrettiğimiz Yunus suresinin bir ayetinde de açıkladığı gibi, geceyi, gündüzün yorgunluğunu gidermek için dinlenme zamanı, gündüzü de, rızık kazanmak için çalışıp yorulma zamanı olarak yaratmıştır. Bütün bu gerçekler bilinip dururken ve insan, bütün ömrünü bu gerçekler içinde geçirirken, ona bu imkanı sağlayan Rabbine nasıl şükretmez; bu nimetler karşısında nasıl bu derece nankör olabilir? Müşrik, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ı bırakmış, O'nun yerine birtakım putları kendisine İlah edinmiş.. Şimdi Allah, insanın faydalandığı birbiri arkasına gelen gece ile gündüz gerçeğini ortadan kaldırıp da kıyamete kadar uzayıp gidecek olan zaman birimini sadece geceye çevirse, müşriğin İlah edindiği o putlardan hangisi ona gündüz ışığını getirir de rızkını kazanacak çalışma imkanı bulabilir?

72 Yahut Allah, geçen zamanı sadece gündüze çevirse, o müşriğin hangi İlahı devam edip giden gündüzün bir kısmını içinde dinlenilebilecek bir geceye çevirebilir? İşte bu gerçekler karşısında insan, yine de Rabbine şükretmemekte direnebilir mi?

73 Oysa Allah, birbiri ardınca gelen gece ile gündüzü, kullarının hem dinlenmeleri hem de çalışıp lütfundan rızık temin etmeleri için yaratmış, bunu da kullarına karşı merhametinin çokluğu sebebiyle yapmıştır. Şimdi o kulların da Rablerinin kendilerine olan bu merhametine ve lütfuna karşı şükretmeleri gerekmez mi?

74 O kıyamet günü Allah, müşriklere seslenir ve dünyada iken kendinize İlah edinip bana ortak koştuğunuz o İlahlar hani nerede? diye sorar. 62. ayette de müşriklere yöneltilen bu hitap, burada tekit maksadıyla tekrar edilmiştir. Bu, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın, kendisine şirk koşanlara ve tevhidini ihlal edenlere karşı gazabının iz-

harından başka bir manaya gelmez. Zira şirkten daha büyük bir küfür yoktur.

75 İşte o gün, Allah Teâlâ, her ümmetten, aralarında o ümmetin Nebisi veya Resulü de olmak üzere, o ümmete karşı bir şahit çıkarır ve o şahitlerden, dünyada iken içinde yaşadıkları ümmetin ne yaptığını ortaya koymalarını ister. Allah Teâlâ, şahitler konusunu Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikretmiştir. Zümer suresinin *"Yeryüzü, Rabbinin nuru ile aydınlanır; amel defterleri açılır; Peygamberler ve şahitler getirilir ve aralarında, kendilerine hiç haksızlık edilmeden adaletle hüküm verilir."* mealindeki 69. ayetiyle, Nisa suresinin *"Her ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de (Ey Muhammed!) bunlara şahit gösterdiğimiz zaman, o kafirlerin halleri nasıl olacaktır?"* mealindeki 41. ayeti bunlardandır. Getirilen bu şahitlerin huzurunda, o ümmetten de, Allah'ı bırakıp birtakım putları İlah edinmeleri sebebiyle, o putların İlah olduklarını kanıtlayacak delil getirmeleri istenir. İşte o zaman, hayatlarını şirk ve küfür içinde geçirmiş olanlar, dünyada Allah'a karşı büyük bir yalan ve iftira etmiş olduklarını anlarlar ve kendileri için şefaatçi olacaklarına inandıkları İlahlarının da kendilerinden uzaklaşıp gittiklerini görürler.

إِنَّ قَارُونَ كَانَ مِنْ قَوْمِ مُوسَىٰ فَبَغَىٰ عَلَيْهِمْ ۖ وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي
الْقُوَّةِ إِذْ قَالَ لَهُ قَوْمُهُ لَا تَفْرَحْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْفَرِحِينَ ﴿٧٦﴾ وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ ۖ وَلَا
تَنْسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا ۖ وَأَحْسِنْ كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ ۖ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ ۖ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ
الْمُفْسِدِينَ ﴿٧٧﴾ قَالَ إِنَّمَا أُوتِيتُهُ عَلَىٰ عِلْمٍ عِنْدِي ۚ أَوَلَمْ يَعْلَمْ أَنَّ اللَّهَ قَدْ أَهْلَكَ مِنْ قَبْلِهِ مِنَ الْقُرُونِ مَنْ
هُوَ أَشَدُّ مِنْهُ قُوَّةً وَأَكْثَرُ جَمْعًا ۚ وَلَا يُسْأَلُ عَنْ ذُنُوبِهِمُ الْمُجْرِمُونَ ﴿٧٨﴾

[76] Karun, Musa kavminden idi; fakat onlara karşı azmıştı. Biz de ona öyle bir hazine vermiştik ki onun anahtarları, kuvvet sahibi kalabalık bir cemaate ağır gelirdi. Bir gün kavmi ona şöyle demişti: "Şımarma; Allah, şımaranları sevmez.".

[77] "Allah'ın sana verdiği şeylerden Ahiret yurdunu ara; dünyadaki nasibini de unutma. Allah'ın sana iyilik ettiği gibi sen de iyilik et. Yeryüzünde fesat peşinde koşma; Allah, fasitleri hiç sevmez.".

[78] Karun da demişti ki: "Bu hazine bana, bende olan bir ilme göre verilmiştir.". O hiç bilmez mi ki Allah, ondan evvelki nesillerden ondan daha kuvvetli ve topladığı mal daha çok olan nice kimseleri helak etmiştir. Suçluların günahları kendilerinden asla sorulmaz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kullarına ihsan ettiği hudutsuz nimetlerden bazılarını, azametinin, hükümranlığının ve hamdedilmeye layık yegane İlah oluşunun delilleri olarak zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, zenginlikleriyle övünen kafirlere bir ders olmak üzere, elinde dünyanın en zengin hazinelerini bulundurmuş olsa bile, hayatını şirk ve küfür içinde geçiren Karun'un kıssasını anlatmış ve hazineleriyle şöhret kazanan bu kimseye, daha önceki kavimler içinde zengin olup da küfürleri yüzünden helak edilen kimseleri örnek göstermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[76] Karun, Musa kavminden idi; fakat onlara karşı azmıştı. Biz de ona öyle bir hazine

vermiştik ki onun anahtarları, kuvvet sahibi kalabalık bir cemaate ağır gelirdi. Bir gün kavmi ona şöyle demişti: "Şımarma; Allah, şımaranları sevmez.".

[77] "Allah'ın sana verdiği şeylerden Ahiret yurdunu ara; dünyadaki nasibini de unutma. Allah'ın sana iyilik ettiği gibi sen de iyilik et. Yeryüzünde fesat peşinde koşma; Allah, fasitleri hiç sevmez.".

[78] Karun da demişti ki: "Bu hazine bana, bende olan bir ilme göre verilmiştir.". O hiç bilmez mi ki Allah, ondan evvelki nesillerden ondan daha kuvvetli ve topladığı mal daha çok olan nice kimseleri helak etmiştir. Suçluların günahları kendilerinden asla sorulmaz.

76 İsrailoğullarından olan Karun, müfessirlerin ittifakla belirttiklerine göre, Musa'nın (as) da yakın akrabalarından biri olup, adı, Karun İbn Yahsur İbn Kâhes idi. Dedesi Kâhes, aynı zamanda Musa İbn İmrân İbn Kâhes adıyle bilinen Musa'nın (as) da dedesi idi ve dolayısıyla Musa ve Karun, amca çocukları oluyorlardı. Karun, yüzünün ve görünüşünün güzelliği dolayısıyla Münevvir olarak da isimlendirilmişti. İsrailoğulları içinde Tevrat'ı en iyi hıfzeden ve en çok okuyan bir kimse olarak biliniyordu. Ne var ki sahip olduğu zenginlik, onu zaman içinde azdırmış ve helakine sebep olmuştu.

Allah, ona o kadar çok mal vermişti ki mallarını muhafaza altına aldığı hazinelerin anahtarları, yakınlarından pek çok kimse tarafından taşınır ve korunurdu. Gerek bu zenginliği gerekse bazı davranışları dolayısıyla, kavminin önde gelen vaaz ve nasihat erbabı, ona sık sık nasihatlarda bulunur ve davranışlarında dikkatli olmasını ve sahip olduğu mal yüzünden şımarmamasını telkin ve tavsiye ederlerdi.

77 Ayrıca ona, yeryüzünde fesat çıkarmaması, malını dünya işlerinde ölçülü bir şekilde kullanması ve Allah'ın gazabına sebep olacak yerlerde değil, fakat Allah'ın rızasını kazanmasına vesile olacak yerlerde sarfetmesi için onu uyarırlar, aksi davranışlarının, malını tamamıyla kaybetmesine sebep olabileceğini söyleyerek, Allah'ın yeryüzünde fesat çıkaranları hiç sevmediğini hatırlatırlardı.

78 Ancak o, büyüklenerek, böyle nasihatlara ihtiyacı olmadığını, zira sahibi olduğu bu malı, kendi akıl ve zekası sayesinde ticaret yaparak kazandığını ileri sürer, kendisine yöneltilen nasihatları ise, dudak bükerek geçiştirirdi. Onun bu hali, Allah Teâlâ'nın, tıpkı Zümer suresinin 49. ayetinde tavsif ettiği kimsenin hali gibi idi. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ne gariptir ki insana bir zarar dokunduğu zaman, bize yalvarır; sonra ona kendi katımızdan bir nimet verdiğimiz zaman da "Bu, bana sadece bilgim sayesinde verildi." der. Fakat onların çoğu bilmezler."*. Şu var ki Karun'un, sahip olduğu malı ilmi ve zekası sayesinde kazandığını ileri sürerek büyüklenmesine karşılık Allah Teâlâ, onu şu cevapla uyarmıştır: O, madem ki ilminin ve zekasının çokluğu ve büyüklüğü ile övünmektedir, o halde şunu da çok iyi bilmiş olmalıdır ki daha önceki nesiller içinde kendisinden daha çok mal toplamış ve daha çok zengin olmuş kimseler vardı. Ancak zenginlikleri bunları da azdırmış ve dünya hayatından başka hayat tanımaz olmuşlardı. İşte zenginliklerine dayanarak azmış olmaları sebebiyle, Allah, günahlarının ne olduğunu sormaksızın bunları da helak etmiştir. Zira bilinen bir gerçektir ki Allah onların günahlarını çok iyi biliyordu ve suçluların günahlarını sormaya da hiç gerek yoktu. Rahmân suresinin 39. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"O gün, hiçbir insana ve hiçbir cinne günahından sorulmaz."*.

فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوْمِهِۦ فِى زِينَتِهِۦ ۖ قَالَ ٱلَّذِينَ يُرِيدُونَ ٱلْحَيَوٰةَ ٱلدُّنْيَا يَٰلَيْتَ لَنَا مِثْلَ مَآ أُوتِىَ قَٰرُونُ إِنَّهُۥ لَذُو
حَظٍّ عَظِيمٍ ﴿٧٩﴾ وَقَالَ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَيْلَكُمْ ثَوَابُ ٱللَّهِ خَيْرٌ لِّمَنْ ءَامَنَ وَعَمِلَ صَٰلِحًا ۚ وَلَا يُلَقَّىٰهَآ
إِلَّا ٱلصَّٰبِرُونَ ﴿٨٠﴾ فَخَسَفْنَا بِهِۦ وَبِدَارِهِ ٱلْأَرْضَ فَمَا كَانَ لَهُۥ مِن فِئَةٍ يَنصُرُونَهُۥ مِن دُونِ ٱللَّهِ ۖ وَمَا كَانَ مِنَ
ٱلْمُنتَصِرِينَ ﴿٨١﴾ وَأَصْبَحَ ٱلَّذِينَ تَمَنَّوْا۟ مَكَانَهُۥ بِٱلْأَمْسِ يَقُولُونَ وَيْكَأَنَّ ٱللَّهَ يَبْسُطُ ٱلرِّزْقَ لِمَن يَشَآءُ
مِنْ عِبَادِهِۦ وَيَقْدِرُ ۖ لَوْلَآ أَن مَّنَّ ٱللَّهُ عَلَيْنَا لَخَسَفَ بِنَا ۖ وَيْكَأَنَّهُۥ لَا يُفْلِحُ ٱلْكَٰفِرُونَ ﴿٨٢﴾

79 Bir gün kavmine ziynetleriyle çıkmıştı. Dünya hayatını isteyenler de demişlerdi ki: "Keşke Karun'a verilen şeyler gibisi bizim de olsaydı. Doğrusu o çok talihli imiş.".

80 Kendilerine ilim verilen kimseler ise, şöyle demişlerdi: "Size yazıklar olsun! İman eden ve salih amel işleyen kimseler için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler erişebilir.".

81 Sonunda Karun'u da evini de yerin dibine geçirdik. Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiçbir yardımcısı yoktu; kendi kendine yardım edebilecek kimselerden de değildi.

82 Daha dün onun yerinde olmak isteyenler ise: "Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediğine rızkını genişletiyormuş ve sıkıyormuş. Eğer üzerimizde Allah'ın lütfu olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki kafirler aslâ iflah olmuyorlarmış." demeye başlamışlardı.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, zenginlikleriyle övünen kafirlere bir ders olmak üzere, elinde dünyanın en zengin hazinelerini bulunduran, fakat hayatını şirk ve küfür içinde geçiren Karun'un kıssasını anlatmış ve hazineleriyle şöhret kazanan bu kimseye, daha önceki kavimler içinde zengin olup da küfürleri yüzünden helak edilen kimseleri örnek olarak zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, zenginliğini kavmine gösteriş ve kibir vesilesi kılarak onların mala karşı hırslarını kabartan Karun'un, bu büyüklenmesine rağmen nasıl helak edildiğini ve bu helakinin de, onun gibi olmak isteyenleri nasıl bir düş kırıklığına uğratıp bundan kendileri için ders aldıklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

79 Bir gün kavmine ziynetleriyle çıkmıştı. Dünya hayatını isteyenler de demişlerdi ki: "Keşke Karun'a verilen şeyler gibisi bizim de olsaydı. Doğrusu o çok talihli imiş.".

80 Kendilerine ilim verilen kimseler ise, şöyle demişlerdi: "Size yazıklar olsun! İman eden ve salih amel işleyen kimseler için Allah'ın sevabı daha hayırlıdır. Ona da ancak sabredenler erişebilir.".

81 Sonunda Karun'u da evini de yerin dibine geçirdik. Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiçbir yardımcısı yoktu; kendi kendine yardım edebilecek kimselerden de değildi.

82 Daha dün onun yerinde olmak isteyenler ise: "Vay! Demek ki Allah, kullarından dilediğine rızkını genişletiyormuş ve sıkıyormuş. Eğer üzerimizde Allah'ın lütfu olmasaydı, bizi de yerin dibine geçirirdi. Vay! Demek ki kafirler asla iflah olmuyorlarmış." demeye başlamışlardı.

79 Karun, bir gün kavmine, kendisini çok süslü ve şaşaalı gösteren kıymetli taşlardan yapılmış ziynetleriyle çıkmıştı. Maksadı, herkese kendisi-

ni çok daha üstün göstermek ve üzerlerinde manevi bir baskı oluşturmaktı. Nitekim onu bu haliyle gören ve dünya hayatının zenginliğini Ahiret hayatının mutluluğuna tercih eden bazı kimseler, büyük bir küçüklük duygusu içinde ona bakmışlar ve kendilerinin de onunla aynı derecede olması arzusu ile "Ah! Keşke Karun'a verilen zenginlik bize de verilmiş olsaydı ve keşke bizim de onunki kadar mallarımız ve hazinelerimiz bulunsaydı..." Bu adam ne kadar talihli imiş, demişlerdir.

80 Bu temennide bulunanlar yanında, bazı kimseler daha vardı ki bunlar, kendilerine ilim ve hikmet verilmiş, dinî bilgileri olduğu kadar inanç yönünden de sağlam olan insanlardı ve Karun'a gıpta ile bakıp kendilerinin de aynı derecede zengin olmalarını isteyen kimselere itiraz ediyorlar ve şöyle diyorlardı: Size yazıklar olsun! Mal mülk sahibi olup da dinden imandan haberi olmayan kimse ile iman sahibi olan ve salih ameller işleyen kimse bir midir? Siz, Allah'tan size bol sevap kazandıracak iman ve salih amel istemiyorsunuz da, size Ahiret'inizi unutturacak mal ve mülk gibi sadece maddi zenginlik istiyorsunuz. Geçici olan dünya hayatının zenginliğini, ebedi Ahiret hayatının mutluluğuna tercih ediyorsunuz. Şunu da unutmamanız gerekir ki insanlar için çok daha hayırlı olan Ahiret sevabına, ancak sabredenler erişebilir. Filhakika Allah, mümin kulları için Ahiret'te, dünya zenginliklerinin çok daha üstünte hudutsuz zenginlikler hazırlamıştır. Nitekim Buhârî (*Sahih,* IV. 86, VI. 21, VIII. 197) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2184-5) tarafından nakledilen bir hadis-i kutside Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: Aziz ve Celil olan Allah buyurdu ki: *"Ben, salih kullarım için Ahiret nimeti olarak hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin hatırına bile getirmediği nimetler hazırladım. Ey Mümin kulum! Allah'ın sana bildirdiği nimetleri bir tarafa bırak; (bunlar, O'nun hazinesinde bulunan gizli nimetler yanında hiç kalır.). Sonra Hazreti Peygamber şu ayeti okudu: "Yaptıklarına mükafat olmak üzere hoşlarına gidecek nimetlerden kendileri için gizli tutulan şeyleri hiç kimse bilmez.".* (Secde suresi, 17).

81 Karun'un, ziynetlerle süslenmiş olarak kavmine karşı çıkıp büyüklenmesi ve onların kafalarında da olumsuz birtakım düşüncelerin belirmesine sebep olması üzerine, Allah Teâlâ da hem kendisini hem de hazinelerini sakladığı sarayını yerin dibine geçirmiştir. Bu, hiç şüphesiz, Ahiret'ini düşünmeyen, fakat sâhip olduğu hazînelerin ve hudutsuz zenginliğin, dünya hayatını kendisine ebedi kılacağını zanneden düşüncesiz kimseler için hazırlanmış kötü bir akibetten başka bir şey değildi. Nitekim bu akibetle karşı karşıya kaldığı zaman, Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiç kimse çıkmadığı gibi, kendisi de bu akibetten kurtulmasını sağlayacak bir şeyler yapmaya fırsat bulamamıştı. Çünkü bu akibet, Allah Teâlâ'nın onun hakkında vazettiği bir hükümdü ve bunun değişmesi mümkün değildi. Buhârî (*Sahih,* VII. 35) ve Müslim (*Sahih,* III. 1653)'in naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Bir adam kibirlenerek izarını yerde sürürken, aniden yere batırıldı. Artık o, kıyamet gününe kadar yere batmaya devam edecektir.".*

82 İşte, Karun'un zenginliğiyle ve göz kamaştıran ziynetleriyle kibirlenerek kavminin arasına karışıp onların mala karşı olan şehvet duygularını kabartması üzerine, onu görüp de onun gibi mal mülk ve hazine sahibi olmayı arzu eden kimseler, hem Karun'un hem de sarayının yere batırıldığını görünce, onun bu kötü akibetinden ders almasını bilmişler ve onun gibi zengin olmaya heveslenmenin ne derece hatalı olduğunu anlayarak şöyle demeye başlamışlardır: Demek ki Allah, kullarından dilediğinin rızkını genişletiyor ve dilediğinin rızkını da daraltıyormuş. Allah'a şükürler olsun ki O, bizi Karun gibi zengin etmemiş.. Eğer O'nun, bizim üzerimizde lütfu olmasaydı ve biz de Karun gibi zengin olsaydık, onun akibetine uğramaktan asla kurtulamazdık. Şunu da iyice anlamış olduk ki kafirler için hiçbir kurtuluş yolu yoktur.

تِلْكَ الدَّارُ الْاٰخِرَةُ نَجْعَلُهَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْاَرْضِ وَلَا فَسَادًا ۚ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿٨٣﴾ مَنْ جَاءَ بِالْحَسَنَةِ فَلَهُ خَيْرٌ مِنْهَا ۖ وَمَنْ جَاءَ بِالسَّيِّئَةِ فَلَا يُجْزَى الَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٨٤﴾

[83] İşte Ahiret yurdu. Biz onu, yeryüzünde büyüklük taslamayan ve fesat istemeyen kimselere veririz. Güzel akibet, Allah'tan sakınanlarındır.

[84] Kim iyilikle gelirse, ona, yaptığı iyiliğin daha hayırlısı vardır. Kim de kötülükle gelirse, o kötülükleri işleyenler, ancak işlemiş oldukları kadar cezalandırılır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, zenginliğini kavmine gösteriş ve kibir vesilesi kılarak onların mala karşı hırslarını kabartan Karun'un bu büyüklenmesine rağmen onun nasıl helak edildiğini ve bu helakinin de onun gibi olmak isteyenleri, nasıl bir düş kırıklığına uğrattığını, bununla beraber, onların bundan yine de kendileri için ders aldıklarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde geçici dünya nimetlerinden daha hayırlı olan Allah'ın sevabının gerçekleşeceği yerin Ahiret yurdu olduğunu beyan ile, bu yurdun büyüklük taslamayan ve yeryüzünde fesat istemeyen mümin ve müttekilere ait olduğunu, oraya kim iyiliklerle gelirse karşılığının fazlasıyla ödeneceğini, kim de kötülüklerle gelirse sadece işlediği kötülüğün karşılığını bulacağını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[83] İşte Ahiret yurdu. Biz onu, yeryüzünde büyüklük taslamayan ve fesat istemeyen kimselere veririz. Güzel akibet, Allah'tan sakınanlarındır.

[84] Kim iyilikle gelirse, ona, yaptığı iyiliğin daha hayırlısı vardır. Kim de kötülükle gelirse, o kötülükleri işleyenler, ancak işlemiş oldukları kadar cezalandırılır.

83 Allah Teâlâ, hudutsuz nimetleri hiçbir zaman eksilmeyen ve yok olmayan Ahiret yurdunu yeryüzünde Allah'ın kullarına karşı büyüklük taslamayan, onlara zulmetmeyen ve onlar arasında fesat çıkarmayan tevazu sahibi mümin müttekilere tahsis etmiştir. Müslim (*Sahih,* IV. 2199), Ebû Dâvûd, *Sünen,* II. 572) ve İbn Mâce (*Sünen,* II. 545) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber: *"Allah bana, birbirinize karşı mütevazi olmanızı, hiç kimsenin hiç kimseye büyüklük taslamamasını ve hiç kimsenin diğeri aleyhine bir talepte bulunmamasını vahyetti."* buyurmuştur. İnsanın güzelliği ve güzel olmayı sevmesi, şüphesiz, mütevazi veya alçak gönüllü olmasına engel teşkil etmez. Fakat her kim bu güzelliği başkalarına karşı böbürlenmek ve büyüklük taslamak için kullanırsa, yahut bu niyetle güzel olmayı isterse, bu takdirde Ahiret yurdundan nasibini alamaz. Nitekim Müslim (*Sahih,* I. 93) ve Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 380) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber: *"Kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez."* buyurunca, *bir adam: "İnsan, elbisesinin güzel olmasını, ayakkabısının güzel olmasını ister." demiş, bunun üzerine Resulullah (sas.) de: "Şüphesiz Allah Cemil (güzel)dir; güzelliği sever. Kibir ise, hakkı def ve inkâr etmek, insanları hor görmektir."* buyurmuştur. Hiç şüphe yoktur ki sahih iman ile salih amellerin insana kazandırdığı ebedi cennet hayatından ibaret olan güzel akibet, Allah'tan korkan mümin kullar içindir.

84 Bu sebepledir ki kıyamet günü kim Allah'ın huzuruna güzel ameller işlemiş bir kul olarak gelirse, onun mükafatı, Allah'ın bir rahmeti ve ih-

sanı olarak, işlediği amellerin kat kat fazlasıyla ödenir. Kim de dünya hayatını kötü ameller işleyerek tüketmişse, cezası ne fazla ne eksik, işlediği amellerin tam karşılığıdır. Nitekim Allah Teâlâ, Neml suresinin 90. ayetinde de *"Kim de kötülükle gelirse, yüzüstü cehenneme atılır. Onlara: "Yapmış olduklarınızdan başka bir şeyle mi cezalandırılacaksınız?" denir."* buyurmuştur.

إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَادُّكَ إِلَىٰ مَعَادٍ ۚ قُل رَّبِّي أَعْلَمُ مَن جَاءَ بِالْهُدَىٰ وَمَنْ هُوَ فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٨٥﴾ وَمَا كُنتَ تَرْجُو أَن يُلْقَىٰ إِلَيْكَ الْكِتَابُ إِلَّا رَحْمَةً مِّن رَّبِّكَ فَلَا تَكُونَنَّ ظَهِيرًا لِّلْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَلَا يَصُدُّنَّكَ عَنْ آيَاتِ اللَّهِ بَعْدَ إِذْ أُنزِلَتْ إِلَيْكَ وَادْعُ إِلَىٰ رَبِّكَ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿٨٧﴾ وَلَا تَدْعُ مَعَ اللَّهِ إِلَٰهًا آخَرَ ۘ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ ۚ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ ۚ لَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿٨٨﴾

[85] (Ey Muhammed!) Kur'an'ı sana farz kılan Allah, döneceğin yere seni elbette döndürecektir. De ki: "Rabbim, kimin hidayetle geldiğini, kimin de apaçık sapıklıkta bulunduğunu daha iyi bilir.".

[86] Sen, bu Kitab'ın sana indirileceğini beklemiyordun. Ancak Rabbinden bir rahmet olmak üzere sana indirildi. Bu itibarla sakın kafirlere arka çıkma.

[87] Allah'ın ayetleri sana indirildikten sonra, sakın seni onlardan alıkoymasınlar. İnsanları Rabbine davet et ve sakın müşriklerden olma.

[88] Sakın Allah'la beraber başka bir İlaha ibadet etme; zira O'ndan başka İlah yoktur. O'ndan başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur. Yine O'na döndürüleceksiniz.

Allah Teâlâ bu surede, Musa'nın Firavun'la ve Karun'un da kavmi İsrailoğullarıyla olan kıssalarını Peygamber'ine anlattıktan ve bütün isyankarların helak olduklarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'in ve ashabının kavimleriyle olan kıssalarını, kavmi yüzünden Mekke'den Medine'ye hicret etmek zorunda kalışıyla muzaffer olarak tekrar Mekke'ye dönüşünü açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[85] (Ey Muhammed!) Kur'an'ı sana farz kılan Allah, döneceğin yere seni elbette döndürecektir. De ki: "Rabbim, kimin hidayetle geldiğini, kimin de apaçık sapıklıkta bulunduğunu daha iyi bilir.".

[86] Sen, bu Kitab'ın sana indirileceğini beklemiyordun. Ancak Rabbinden bir rahmet olmak üzere sana indirildi. Bu itibarla sakın kafirlere arka çıkma.

[87] Allah'ın ayetleri sana indirildikten sonra, sakın seni onlardan alıkoymasınlar. İnsanları Rabbine davet et ve sakın müşriklerden olma.

[88] Sakın Allah'la beraber başka bir İlaha ibadet etme; zira O'ndan başka İlah yoktur. O'ndan başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur. Yine O'na döndürüleceksiniz.

85 Allah Teâlâ, Hazreti Muhammed (sas.)' e, Peygamberlik görevini hakkıyla ifa edip kendisine indirdiği Kur'an'ı insanlara okumasını ve onları, Kur'an'ın emir ve nehiylerine uymaya davet etmesini emrederken; onu, dönüş ye-

rine de mutlaka döndüreceğini haber vermiştir. Ayet-i kerimenin bu ilk cümlesinden anlaşılan manayı kısaca ifade etmek gerekirse, denilebilir ki: Peygamber'ine hitapla, Kur'an'ı insanlara tebliğ etmesini ona farz kılan Allah, onu, döneceği yere mutlaka döndüreceğini de haber vermiştir. Ayet-i kerimede *ma'âd* olarak zikredilen dönülecek yerin neresi olduğu hususunda herhangi bir açıklık getirilmemiştir. Bu sebeple müfessirler bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşler, bazıları bunu, Hazreti Peygamber'in ölümünden sonra varacağı yer olarak açıklarken, bazıları da Mekke'de doğup büyüyen ve orada iken Rabbinden aldığı vahiyle Peygamberlik görevini yüklenen ve Kur'an'ı orada almaya başlayan Hazreti Muhammed (sas.)'in, Mekkeli müşrikler tarafından yalanlanıp inkâr edilmesi, sonra çeşitli eziyetlerle Mekke'den Medine'ye Hicret etmek zorunda bırakılması üzerine, Hicret sırasında onun Mekke'ye özlem duyması sebebiyle, Rabbinin onu bu ayetle Mekke'ye dönüşünü müjdelediğini zikretmişlerdir ki buna göre ayet-i kerimede dönüş yeri olarak belirtilen yer Mekke'dir. Nitekim Buhârî (*Sahih,* VI. 18) tarafından nakledilen bir haberde de İbn Abbâs (ra), *ma'âd*'ı Mekke olarak açıklamıştır. Müfessirlerin Mukâtil'den naklettikleri bir habere göre, Hazreti Peygamber Hicret sırasında, müşriklerin takibinden kurtulmak için bir mağaraya sığınmış, oradan çıktıktan sonra da peşine düşülmemesi için, Medine'ye giden ana yolu terkederek tali bir yola girmişti. Bir süre bu yolu takip ettikten sonra, kendisini emniyette hissedince tekrar ana yola dönmüş ve bu yolu takip ederek Mekke ile Medine arasındaki Cuhfe'ye ulaşmıştı. İşte bu yolculuk sırasında, hem kendisinin hem de babasının doğup büyüdüğü Mekke şehrini hiç aklından çıkarmamış ve içinde o şehre karşı hep bir özlem duymuştur. Bu sırada Cebrail de (as) ona gelerek "Sen, beldene ve doğum yerine arzu duyuyorsun, değil mi?" deyince, o "Evet" demiş, bunun üzerine Cebrail de (as) ona: Allah Teâlâ'nın yukarıdaki ayetini okumuş ve *"Kur'an'ı sana farz kılan Allah, döneceğin yere seni elbette döndürecektir."* buyurdu, yani Mekke'ye, hem de muzaffer olarak, demiştir.

Allah Teâlâ, Peygamber'ine Mekke'ye döndüreceğini vaadettikten sonra, onu yalancılıkla itham eden müşriklere şöyle demesini emretmiştir: Ey Muhammed! Kavmin içinde sana muhalefet eden ve seni yalanlayan müşriklere ve onlara tabi olanlara de ki: İster ben olayım ister siz olun, Rabbim, kimlerin doğru yolda olduklarını, kimlerin de sapıklık içinde bulunduğunu elbette çok daha iyi bilir. Bu itibarla dünyada olsun, Ahiret'te olsun, güzel akibetin kimlerde olacağını, kimlerin üstün gelip zafer kazanacağını, kimlerin de rezil ve rüsvay olarak kötü akibete düşeceğini en iyi bilen de elbette O'dur; siz de bunu çok yakında görüp öğreneceksiniz.

86 Daha sonra Allah Teâlâ, Peygamber'ine Kur'an'ı indirmekle ona ve onu kullarına Peygamber olarak göndermekle onlara ihsan ettiği nimetin azametini hatırlatmış ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Vahiy sana gönderilmezden önce sen, böyle bir Kitab'ın sana verileceğini beklemiyordun. Oysa bu Kitap, Rabbinden bir rahmet olmak üzere sana indirilmiştir. Bu Kitap sayesinde sen, toplumların uydukları takdirde hem dünyada hem de Ahiret'te onları sonsuz mutluluğa kavuşturan, karşı geldikleri takdirde ise büyük hüsrana ve kötü akibetlere götüren hayat kaidelerini öğrendiğin gibi, geçmiş kavimleri uyarmak ve onlara doğru yolu göstermek için gönderilen Peygamberler'in ibret verici kıssalarını ve o kavimlerin iyi veya kötü akibetlerini öğreniyorsun. Bu Kitap, sana bir rahmet olarak indirildiğine göre: Hangi halde olurlarsa olsunlar, sakın kafir kavimlere arka çıkıp onlara yardım etme. Onlardan uzak dur ve daima onlara muhalefet et. Senin, her çeşit hallerinde yardım edeceğin kimseler Müslümanlardır. Bu davranışlarında Rabbin daima seninledir ve senin yardımcın ve koruyucundur.

87 Kafir kavimlerden uzak dur ki, Rabbinin

ayetleri sana indirildikten sonra, seni o ayetlerden alıkoymaya ve çeşitli oyunlara başvurarak onlardan uzaklaştırmaya, yahut onları insanlara tebliğ etmene engel olmaya çalışmasınlar. Senin görevin, Rabbinin sana indirdiklerini insanlara tebliğ etmektir. Mâide suresinin 67. ayetinde de ayrıca beyan edildiği gibi: *"Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilen (ayetler)i tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan, Rabbinin Peygamberliğini tebliğ etmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Allah, şüphesiz, kafir kavme hidayet etmez."*. Rabbinin ayetlerini insanlara tebliğ ederken, onları kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine de davet et. Birtakım putları İlah edinerek onları Allah'a ortak koşanlarla beraber olmaktan sakın. Zira onlarla bir ve beraber olmak, onlardan olmayı gerektirdiği gibi onlarla birlikte helak olmayı da gerektirir.

88 Sakın Allah ile birlikte başka bir İlaha daha ibadet etme. Zira Allah'tan başka İlah olmadığı gibi, O'nun eşi ve benzeri de yoktur. Bu itibarla O'ndan başkası asla ibadete layık değildir. Müzzemmil suresinin 9. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"O, doğunun da batının da Rabbidir; O'ndan başka İlah yoktur. O'nu kendine vekil tut."*. Kafir olsun müşrik olsun, bütün insanları kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine çağır ve O'nun dinini bütün insanlara tebliğ et. Şunu herkesin çok iyi bilmesi gerekir ki Allah'ın zatı dışında her şey yok olmaya mahkumdur. Vakti zamanı gelince, varlık âleminde olan her şey, mutlaka yok olacaktır; ancak Allah, zatıyla daim, Baki, Hayy ve Kayyum'dur. Rahmân suresinin 26-27. ayetlerinde de beyan edildiği üzere, *"Yeryüzünde bulunan her şey fanidir. Ancak celal ve ikram sahibi Rabbinin zatı baki kalacaktır."*. Her şeyin maliki ve mutasarrıfı O'dur. Dolayısıyla bunlar hakkındaki hüküm de yalnız O'na mahsustur. Hiç kimsenin, O'nun vereceği hükme karşı çıkması, onu değiştirmesi veya geciktirmesi mümkün olmadığı gibi, herhangi bir hükmünden dolayı sorgulanması da asla mümkün değildir. Neticede bütün mahlukatın dönüp varacağı ve amellerinin karşılığını bulacağı yer, O'nun huzurudur. Kim O'nun huzuruna sahih iman ve salih amelle giderse, orada hayrı, kim de kötü amelle giderse, şerri bulur.

ANKEBÛT SURESİ

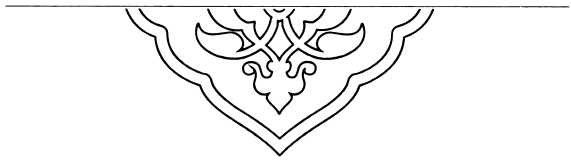

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Ankebût suresi, Kur'an-ı Kerim'in 29. suresi olup 69 ayetten müteşekkildir. Başındaki ilk 11 ayet dışında sure Mekke'de Rum suresinden sonra ve Müslümanların Mekke'ye hicret etmeye hazırlandıkları bir dönemde nazil olmuştur. Bu sebeple surede, oldukça sıkıntılı geçen bu dönemde müminlerin, imanlarını muhafaza etmeleri ve bir nevi imtihan kabilinden üzerlerine gelen çeşitli sıkıntılar ve eziyetler karşısında sabırlarını yitirmemeleri telkin ve tavsiye edilmiştir. Surenin ilk 11 ayeti ise, içinde cihaddan ve münafıklardan da sözedilmiş olması dolayısıyla Medenîdir. Bununla beraber, surenin tamamının Mekke'de nazil olduğunu söyleyenler de vardır. Bunlara göre surede söz konusu edilen cihad, silahla yapılan bir savaş değil, fakat fitneye karşı nefsin sabırla mücadele etmesi manasındadır. Nifaktan sözedilmesi ise, insanlardan bazılarının sahip oldukları hallere örnek verme kabilindendir. Ankebût, örümcek demektir. Sureye Ankebût adının verilmesi, surenin 41. ayetinde, Allah Teâlâ'nın, birtakım putları İlah edinen müşrikleri, hafif bir dokunuşla ortadan kalkabilecek çürük evler edinen örümceklere benzetmiş olması dolayısıyladır. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, kendine ev yapan örümceğin durumu gibidir; zira evlerin en çürüğü, şüphe yoktur ki örümceğin evidir. Keşki bunu bilselerdi."*.

2. Ankebût Suresinin Konusu

Ankebût suresinin konusunu, diğer Mekkî sureler gibi, vahdaniyyet, risalet, öldükten sonra yeniden dirilme ve ceza ile, iyi veya kötü her durumda ve özellikle nifak gibi kötülükler karşısında, imanın korunması ve kalblerde sabit tutulması teşkil eder. Bu husus gözönünde bulundurulursa, sureyi oluşturan bu konuları üç bölümde ele almak mümkündür.

1) Surenin ilk 13 ayetini içine alan bu bölümde, imanın gerçek mahiyeti üzerinde durulmuş, müminlerle kafirlerin akibetleri bahis konusu edilerek, insanların denenmeden veya imtihana tabi tutulmadan "İman ettik." demekle kurtulamayacakları, müminlerin bile inançları yüzünden çektikleri sıkıntıların bir îmtihan olduğu açıklanmış, daha sonra münafıklardan söz edilerek kendilerini bekleyen acı akibet zikredilmiştir.

2) Surenin 14. ayetinden 45. ayetine kadar devam eden bu bölümde, Nûh, İbrahim, Lut ve Şuayb (a.him s.) Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssalarına yer verilmiş, Allah'ı bırakıp birtakım

putları İlah edinen bu kavimlerin acı akibetleri gözler önüne serilirken, akıl sahibi olanların ibret almaları sağlanmış, müminlere ümit ve güven verildiği gibi, kafirlere de başlarına gelecek kötü akibetler hatırlatılmıştır. Bu bölümün son ayeti, aynı zamanda 20. cüzün de son ayetini teşkil eder ki Kur'an'ın okunmasını ve namazın kılınmasını emrettiği bu meşhur ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kitap'tan sana vahyolunanları oku; namazı da dosdoğru kıl; zira namaz, hayasızlıklardan ve kötülüklerden korur. Allah'ın zikri, şüphesiz, (sizin için faydası) daha büyüktür. Allah, yaptıklarınızı bilir."*.

3) Surenin 46. ayetinden sonuna kadar devam eden bu üçüncü bölümde, Yahudi ve Hıristiyanların oluşturduğu Ehl-i Kitap ile yapılacak mücadele üzerinde durulmuş, ancak Ehl-i Kitab'ın, müşrikler gibi inatçı ve inkârcı olmamaları dolayısıyla bunlarla yapılacak bu mücadelenin en güzel bir şekilde yapılması istenmiştir. Ayrıca din, akîde ve iman birliğinden söz edilerek, bu birliğin, son din ile tamamlanması neticesine ulaşılmıştır. Zira bilinen bir gerçektir ki, Nûh (as) ile başlayıp Hazreti Muhammed (sas.)'e kadar birbiri arkasına gönderilen bütün Peygamberler'in başlıca görevleri, akîde ve imanı ile Allah katında tek olan İslam dinine davet etmek olmuştur. Gönderilen her Peygamber zamanında yaşayan ve daha önce gönderilmiş Peygamberler'le birlikte kendi Peygamber'ine de iman eden bütün insanlar, tek bir ümmet olup hepsi de tek bir İlaha ibadet etmekle mükelleftir. Bu bakımdan asırlar boyu hayatiyyetini devam ettiren beşeriyet, iki sınıftan ibaret olup biri, Peygamberler'in davetine icabet eden müminler sınıfı, diğeri ise, şeytana tabi olan ve onun peşinden giden kafirler sınıfıdır.

3. Ankebût Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı

Ankebût suresinin, kendinden önceki Kasas suresiyle çeşitli yönlerden bağlantılı olduğu açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Her şeyden önce şunu belirtmek gerekir ki Kasas suresinden sözederken de açıkladığımız gibi, surenin sonlarındaki 85. ayetinde, Kur'an'ı Peygamber'ine indiren Allah Teâlâ'nın, ona ihsan ettiği bu büyük nimeti zikrederken, müşriklerin baskısı ile ayrılmak zorunda kaldığı Mekke'ye zaferle döndüreceğini de müjdelemiş ve bu ayetiyle Hazreti Peygamber'in Medine'ye hicretini hatırlatmıştır. Bu surenin 56. ayetinde ise, Allah Teâlâ, Mekke'de müşriklerin zulmünden bunalmış olan mümin kullarına *"Ey iman eden kullarım! Arzım geniştir; bu itibarla (nerede olursa) bana ibadet edin."* buyurarak hem müşriklerin zulmünden kurtulmaları hem de daha iyi ibadet edebilmeleri için, onlara, Medine'ye hicret etmelerini emretmiştir. Bu bakımdan, Kasas suresi Hazreti Peygamber'in, Ankebût suresi de onun arkasından diğer müminlerin Medine'ye hicret etmelerini bahis konusu ederek, her iki surenin yakın aralıklarla ve birbiriyle bağlantılı olarak nazil olduğu görüşünü doğrulamıştır.

İki sure arasındaki bağlantıya delalet eden diğer bir husus, Kasas suresinin son ayetlerinde, özellikle 83. ayetinde *"İşte Ahiret yurdu. Biz onu, yeryüzünde büyüklük taslamayan ve fesat istemeyen kimselere veririz. Güzel akibet, Allah'tan sakınanlarındır."* buyurularak en güzel akibetin takva ehline ait olduğu açıklanmış, Ankebût suresinin ilk ayetlerinde ise, *"İnsanlar, "İman ettik." demekle, hiç denenmeden hemen bırakılıvereceklerini mi zannediyorlar? Halbuki biz, kendilerinden öncekileri de denemiştik. Deneneceklerdir ki Allah, doğru söyleyenleri de bilecek, yalan söyleyenleri de bilecek."* buyurularak insana yüklenen sorumluluklara işaret edilmiş ve bu sorumlulukları yüklenmek için, azim, irade, sabır ve sadakat gibi üstün sıfatlarla takva ehlinden olmanın yolları gösterilmiştir.

Ankebût suresinin kendinden önceki Kasas suresiyle bağlantısı, her iki sûrede misal olarak zikredilen hak ile batıl arasındaki mücadelenin benzerliğinde de görülür. Allah Teâlâ, Kasas suresinde, Mısır'a hâkim olan Firavun'un insanları nasıl fırkalara ayırdığını, bunlardan İsrailoğullarını zayıflatmak için nasıl kadınlarını sağ bırakıp erkek

çocuklarını öldürdüğünü, buna rağmen yine İsrailoğullarından olan ve Firavun'un sarayında yetişip büyüyen Musa'nın (as) Firavun'a nasıl galip geldiğini, keza Karun'un eşi bulunmayan hazinelerine rağmen, eviyle birlikte nasıl yerin dibine geçirildiğini zikretmiş ve hak karşısında batılın nasıl yok olup gidişini bu misallerle açıklamıştır. Ankebût suresinde ise, tıpkı Mısır'da Firavın'un zulmüne uğrayan İsrailoğulları gibi, Mekke'de müşriklerin zulmüne maruz kalan Müslümanların kıssası ve Nûh (as) kavminden ona iman edenlerin gemiye binerek kurtuluşa ermelerine karşılık, kafirlerin tufanda helak oluşları zikredilmiştir.

Keza her iki surede, mümin müttekîlerin akibetlerini beyan etme yönünden bir bağlantının bulunduğu da açıkça görülmektedir. Mesela Kasas suresinin 83. ayetinde müttekilerin güzel akibetleri *"İşte Ahiret yurdu. Biz onu, yeryüzünde büyüklük taslamayan ve fesat istemeyen kimselere veririz. Güzel akibet, Allah'tan sakınanlarındır."* ayetiyle beyan edildiği gibi, bu surenin 58. ayetinde de, iman edip salih amel işleyenler için aynı güzel akibet zikredilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"İman edenleri ve salih amel işleyenleri, içinde ebedî kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetteki odalara yerleştireceğiz. Amel edenlerin mükafatı ne güzeldir."*.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ اَحَسِبَ النَّاسُ اَنْ يُتْرَكُٓوا اَنْ يَقُولُٓوا اٰمَنَّا وَهُمْ لَا يُفْتَنُونَ ﴿٢﴾ وَلَقَدْ فَتَنَّا الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ
فَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِينَ صَدَقُوا وَلَيَعْلَمَنَّ الْكَاذِبِينَ ﴿٣﴾ اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَسْبِقُونَا ۟
سَآءَ مَا يَحْكُمُونَ ﴿٤﴾ مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَآءَ اللّٰهِ فَاِنَّ اَجَلَ اللّٰهِ لَاٰتٍ ۟ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥﴾ وَمَنْ جَاهَدَ
فَاِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهٖ ۟ اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِىٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٦﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُكَفِّرَنَّ عَنْهُمْ
سَيِّـَٔاتِهِمْ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذِى كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

[1] Elif. Lâm. Mîm.

[2] İnsanlar, "İman ettik." demekle, hiç denenmeden hemen bırakılıvereceklerini mi zannediyorlar?

[3] Halbuki biz, kendilerinden öncekileri de denemiştik. Deneneceklerdir ki Allah, doğru söyleyenleri de bilecek, yalan söyleyenleri de bilecek.

[4] Yoksa kötülükleri işleyenler, bizden kaçabileceklerini mi zannediyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar.

[5] Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa, bunun için Allah'ın belirlediği süre işte gelmektedir. Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

[6] Her kim, (gerek düşmana karşı ve gerekse nefsine karşı) savaşırsa, sadece kendisi için savaşmış olur. Zira Allah, âlemlerden müstağnidir.

[7] İman edenlerin ve salih amel işleyenlerin kötülüklerini mutlaka örter ve onları, mutlaka işlemiş olduklarının en güzeli ile mükafatlandırırız.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, Kasas suresini, 83. ayetinde *"İşte Ahiret yurdu. Biz onu, yeryüzünde büyüklük taslamayan ve fesat istemeyen kimselere veririz. Güzel akibet, Allah'tan sakınanlarındır."* buyurarak en güzel akibetin takva ehline ait olduğunu açıkladıktan sonra, Ankebût suresinin ilk ayetlerinde aynı konuyu daha değişik bi ifadeyle teyit etmiş ve *"İnsanlar, "İman ettik." demekle, hiç denenmeden hemen bırakılıvereceklerini mi zannediyorlar? Halbuki biz, kendilerinden öncekileri de denemiştik. Deneneceklerdir ki Allah, doğru söyleyenleri de bilecek, yalan söyleyenleri de bilecek."* buyurarak insana yüklenen sorumluluklara işaretle, bu sorumlulukları yüklenmek için, azim, irade, sabır ve sadakat gibi üstün sıfatlarla takva ehlinden olmanın yollarını göstermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Elif. Lâm. Mîm.

[2] İnsanlar, "İman ettik." demekle, hiç denenmeden hemen bırakılıvereceklerini mi zannediyorlar?

[3] Halbuki biz, kendilerinden öncekileri de denemiştik. Deneneceklerdir ki Allah, doğru söyleyenleri de bilecek, yalan söyleyenleri de bilecek.

[4] Yoksa kötülükleri işleyenler, bizden kaçabileceklerini mi zannediyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar.

[5] Kim Allah'a kavuşmayı ümit ediyorsa, bunun için Allah'ın belirlediği süre işte gelmektedir. Allah, her şeyi hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

[6] Her kim, (gerek düşmana karşı ve gerekse nefsine karşı) savaşırsa, sadece kendisi için savaşmış olur. Zira Allah, âlemlerden müstağnidir.

[7] İman edenlerin ve salih amel işleyenlerin kötülüklerini mutlaka örter ve onları, mutlaka işlemiş olduklarının en güzeli ile mükafatlandırırız.

1 *Elif. Lâm. Mîm.* Daha önce de müteaddit defalar açıkladığımız gibi, ne Kur'an'da ne de Hazreti Peygamber'den nakledilmiş sahih bir hadiste, *Hurûf-ı mukatta'a* da denilen bu birleşik harflerin manaları hakkında herhangi bir açıklama gelmemiştir. Bu sebeple bazı müfessirler, bu harflerin, Allah Teâlâ ile Peygamber'i arasında bir şifre olup manasını Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceğini ileri sürerken, bazıları, başında bulunduğu surenin adı, bazıları, Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarına delalet eden birer rumuz, bazıları ise, bizim de tercih ettiğimiz gibi, ikaz veya uyarı niteliğine sahip harflerden ibaret olduğunu söylemişlerdir. 29 surenin başında yer alan bu birleşik harflerin sadece beşi dışındaki diğer 24 harf grubunun ardından, hidayetin ta kendisi olan Kur'an-ı Kerim'den sözedilmesi de açıkça göstermektedir ki bu harflerle okuyucu, Kur'an karşısında uyarılmış ve ondan, bütün dikkatini, okumakta olduğu Kur'an üzerinde toplaması istenmiştir. Arkasında Kur'an veya Kitap adının zikredilmediği diğer birleşik harflerin de, keza aynı uyarı manasına sahip oldukları ve okuyucunun, arkadan gelen beyana dikkatinin çekildiği muhakkaktır. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

2 İnsanlar, yaratıldıktan ve yeryüzünde her canlı varlık gibi kendilerine düşen işleri yapmaya başladıktan sonra, birtakım güçlüklerle karşılaşmadan, hatta hayatlarında hoşlarına hiç gitmeyecek bazı sıkıntılı değişiklikler meydana gelmeden ve bu değişiklikler karşısında ne gibi bir davranış içine girecekleri anlaşılıp öğrenilmeden, sadece kendilerini imana davet eden bazı görevlilerin seslerine kulak vererek "Biz Allah'a ve Resulüne iman ettik." demelerinin yeterli olacağını ve bu mücerred cevapla kendi hallerine bırakılıvereceklerini mi zannediyorlar? Oysa bunların dünyada yaşadıkları sürece sorumlu oldukları bazı mükellefiyetler vardır ve bu mükellefiyetlerin bazısı, pek çok kimseye çok ağır bile gelse, onlar, yine de bu mükellefiyetlerini yerine getir-

mek zorundadırlar. Zira bu mükellefiyetler, insanlar için Allah tarafından vazedilmiş bir deneme veya imtihandır ve insan, kendisi için vazedilen bu denemeleri başarıyla bitirmeye mecburdur. Aksi halde bu dünyada alacağı not, kıyamet günü onun için sevindirici bir geçiş notu olamaz. Bu, Allah Teâlâ'nın, mümin kullarını, sahip oldukları imana göre denemesinden ibarettir. Dolayısıyla her inanan kul, birtakım güçlüklerle karşılaşacak ve bu güçlükler karşısında ne derece sabırlı olduğu ve bu güçlüklerin onun imanı üzerinde nasıl bir tesir vücuda getirdiği ortaya konacaktır. Nitekim Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 1482, 1494) Tirmizî (*Sünen,* IV. 601) ve İbn Mâce (*Sünen,* II. 490) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber: "Ya Resulallah! İnsanlardan en şiddetli belaya maruz kalanlar kimlerdir?" diyen Sa'd İbn Ebî Vakkâs'a şu cevabı vermiştir: *"Peygamberler, sonra salih kimseler, sonra onlara benzeyenler, sonra onlardan derece itibariyle aşağı olanlar. Kul, dini ölçüsünde belaya maruz kalır. Eğer dininde sağlam ise, belası şiddetlenir..."* Bu ayet-i kerimenin bir benzeri, Âl-i İmrân suresinin 142. ayetidir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yoksa siz, Allah, içinizden cihada katılanları belli etmeden ve sabredenleri ortaya çıkarmadan cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz.".* Keza Bakara suresinin 214. ayeti de bu manada gelmiştir: *"Yoksa siz (ey Müslümanlar), sizden evvel gelip geçen, hatta Peygamberler'i, beraberindeki müminlerle birlikte "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyecek kadar sıkıntılara ve acılara maruz kalıp sarsılan (millet) lerin hali, sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Bilin ki Allah'ın yardımı yakındır.".*

Müfessirler, ayet-i kerimeyle ilgili bazı nüzul sebepleri zikretmişlerdir. Bazı rivayetlere göre ayet, müşriklerin şiddetli işkencelerine maruz kalan bazı sahabiler hakkında nazil olmuştur. Bazıları, Allah yolunda azaba uğrayan Ammâr İbn Yâsir hakkında nazil olduğunu söylemişler, bazıları da Şa'bî'den şu haberi nakletmişlerdir: Bu ayet-i kerime, Mekke'de yaşayan ve İslam'ı ikrar eden bazı kimseler hakkında indirilmiştir. Resulullah (sas.)'in bazı ashabı, bunlara Medine'den bir mektup yazmışlar ve "Siz oradan hicret etmedikçe, Allah sizin İslamınızı kabul etmez.", demişlerdi. Bunun üzerine, bu Müslümanlar Medine'ye hicret etmek üzere Mekke'den ayrılmışlar, fakat bunları takip eden müşrikler, onları Mekke'ye geri çevirmişlerdir. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ bu ayeti indirmiş, Medineli Müslümanlar da onlara, "Allah, hakkınızda şöyle şöyle buyuruyor." diyerek bir mektup daha yazmışlar ve bu ayeti bildirmişlerdir. Bunun üzerine Mekkeli müminler, "Biz çıkıyoruz. Eğer müşrikler bizi yine takip edecek olurlarsa, onlarla dövüşürüz." demişler ve Medine'ye gitmek üzere yola çıkmışlardır. Müşrikler onları yine takip edince, onlarla dövüşmüşler, bazıları şehit düşmüş, bazıları da kurtulmuştur. İşte bundan sonra da Allah Teâlâ, Nahl suresinin *"Sonra Rabbin (ey Muhammed!), zulme uğradıktan sonra hicret eden, sonra savaşan ve sabreden kimseler için, evet Rabbin, onların bu fiillerinden sonra çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."* mealindeki 110. ayetini indirmiştir.

3 İnsanların, başlarına gelecek çeşitli belalarla, yahut birtakım eziyet veya işkencelerle denenmeleri, Müslümanlar arasında sonradan ortaya çıkmış bir hadise değildir. Bu, yaratılışın başlangıcından beri devam eden ve gelecekte de aynı şekilde devam edecek olan bir hadise, daha doğrusu, Allah Teâlâ'nın değişmeyen sünnetlerinden biridir. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, takip eden ayetinde *"Halbuki biz, kendilerinden öncekileri de denemiştik. Deneneceklerdir ki, Allah, doğru söyleyenleri de bilecek, yalan söyleyenleri de bilecek."* buyurmuştur. Bundan anlaşılıyor ki herhangi bir kimsenin "Ben, elhamdulillah müminim, Müslümanım." demesi yeterli değildir. O kimse bunu demiş olsa bile, ilk yaratılıştan itibaren her insan gibi, o da başına gelecek bazı belalarla, yahut eziyet veya işkencelerle denenecek ve

yalan söyleyip söylemediği böylece anlaşılacaktır. Ayet-i kerimede her ne kadar "*...Allah, doğru söyleyenleri de bilecek, yalan söyleyenleri de bilecek.*" buyurulmuş olsa bile, bu, Allah Teâlâ'nın gerçeği bilip öğrenmesi manasında değil, fakat kulun iman davasında durumunun herkes tarafından bilinecek bir şekilde zahir olması manasındadır. Zira Allah, kullarının doğruyu veya yalanı söyledikten sonra değil, fakat ezelden beri onların yalan söyleyip söylemeyeceklerini de bilir; O'nun bunları bilmesi için, onların doğruyu veya yalanı söylemiş olmaları şart değildir. İşte Allah Teâlâ, her şeyin açık açık ortaya çıkması, kimin doğru, kimin de yalan söylediğinin bilinmesi için, eskiden beri aralarında Peygamber olarak gönderilmiş insanların da bulunduğu müminleri, çeşitli güçlükler, meşakkatler ve eziyetlerle denemiş ve bu gerçeği, Âl-i İmrân suresinin 146. ayetinde şu ifadelerle açıklamıştır: "*(Gelip geçmiş nice) Peygamber vardır ki onunla birlikte bir çok mümin, (Allah yolunda) savaşmışlardır da, kendilerine Allah yolunda isabet eden (musibet) lerden dolayı gevşeklik ve zaaf göstermemişler, boyun eğmemişlerdir. Allah, sabredenleri sever.*". Bu manada bir hadis de, Buharî (*Sahih,* IV. 179, 238; VIII. 56) ve Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 44) tarafından nakledilmiştir. İlk Müslüman olan sahabilerden Habbâb İbn Eret (ra), şöyle demiştir: İslam'ın ilk günlerinde, Resulullah (sas.)'in, Kâbe'nin gölgesinde kaftanını yastık ederek dayandığı bir sırada yanına geldik ve müşriklerin müminlere yaptıkları işkencelerden şikâyet ederek: "Ya Resulallah! Bizim için Allah'tan yardım dileyemez misin; bizim için Allah'a dua edemez misin?" dedik. Bunun üzerine Resulullah (sas.), yüzü kızarmış bir halde doğruldu ve bize şöyle buyurdu: "*(Sabrediniz;) Sizden önceki ümmetler içinde öyle mazlum kimseler vardı ki onlar için yerde bir çukur kazılır ve (başları dışarıda kalacak şekilde) o çukura gömülürlerdi. Sonra bir testere getirilir ve başının üstüne konularak ikiye bölünürdü de, bu işkence, o mümini dininden yine döndürmezdi. Bir başkası da, demir taraklarla etinin altındaki kemiği ve siniri taranırdı da, bu, onu yine dininden döndürmezdi. Allah'a yemîn ederim ki Allah, bu Din'i mutlaka tamamlayacak ve bir süvari, yalnız başına San'a'dan Hadramevt'e kadar Allah'tan ve bir çoban da koyunları için kurttan başka hiçbir şeyden korkmadan gidecektir. Ne var ki siz acele ediyorsunuz.*".

4 Aralarında Peygamberler'in bile bulunduğu iman ve salih amel sahibi her insanın, Allah'ın takdir ettiği bir ölçüde çeşitli musibetlerle ve güçlüklerle denenmesi ve dinindeki salabet ve sağlamlık sebebiyle bu güçlük ve musibetlerin daha da artacak olması, değişmeyen İlahî bir sünnet olunca, bu, elbette dininde zayıf olup hayatını çeşitli kötülüklerle geçiren kimselerin, İlahî denetimden uzak kalacakları ve onların, kendilerini Allah'ın azabından kurtarabilecekleri manasında değildir. Eğer onlar böyle bir zan veya düşünce içinde iseler, onların bu düşünceleri çok yanlıştır; bu, asla onların zannettikleri veya düşündükleri gibi değildir. Bu konuda verdikleri hükmün de gerçekle hiçbir ilgisi yoktur. Allah'ın emir ve nehiylerine uymaktan ve bunların gereklerini yerine getirmekten kaçanlar, yahut bu emir ve nehiyleri hiç umursamayanlar, er veya geç, mutlaka bunun cezasını çekecekler ve haklarında takdir olunan azabı göreceklerdir.

5 Ahiret gününe inanan ve o gün Rabbine kavuşacağını düşünerek salih amel işleyen kimse ise, mutlaka bu düşüncesine ulaşacak ve Allah, onun bu arzusunu yerine getirecektir. Çünkü geçici olan bu dünya hayatı ölümle sona erince, göz açıp kapayıncaya kadar geçecek bir süre içinde insan, haşr ile ikinci hayata başlayacak ve bu hayat, dünyada iken Rabbinden dua ve niyaz ile dilediği ve amellerini bu maksatla işlediği güzel bir hayat olarak ebediyyen devam edecektir. Hiç kimsenin şüphesi olmasın ki Allah, kullarının dünyada iken ne için dua ve niyazda bulunduklarını ve ne istediklerini hakkıyla işitir ve bilir; hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz; sonra da onların amellerine göre dileklerini yerine getirir.

6 Şunu da unutmamak gerekir ki her kim Rabbinin emir ve nehiylerine uyarak nefsine karşı savaşır ve gerektiğinde düşmana karşı da cihad ederse, bu, sadece kendi lehinedir ve bu savaştan kârlı çıkacak olan da ancak kendisidir. Bu tıpkı, Allah Teâlâ'nın Fussilet sûresindeki *"Kim salih amel işlerse, kendi menfaatinedir. Kim de kötülük ederse, kendi aleyhinedir. Rabbin, hiçbir surette kulları için zalim olmaz."* mealindeki 46. ve İsra suresinin *"Eğer iyilik ederseniz kendinize iyilik etmiş olursunuz. Kötülük ederseniz, o da kendinizedir..."* mealindeki 7. ayetleri gibir. Çünkü iyiliğin sevabı onu işleyen kula ait olduğu gibi, kötülüğün cezası da keza onu işleyene aittir. Allah, kullarının işledikleri bütün fiillerden müstağnidir. Kulun işlediği iyiliğe karşılık kazandığı sevap, dağlar boyuna ulaşmış olsa bile, bu, Allah'ın mülkünde zerre miktarı da olsa bir fazlalık meydana getirmez. Kulun iyilikten veya kötülükten kazanacağı her şey, sadece kendisine aittir.

7 Şu da var ki Allah, iman ederek salih amel işleyen kullarına sadece o amelinin karşılığı olan sevabı yazmaz, aynı zamanda, onlardan herhangi bir sebeple, istemeyerek de olsa kötü bir fiil sadır olmuşsa, onların kötülüklerini de örter ve böylece onları, işlemiş oldukları iyi amellerin en güzeli ile mükafatlandırır. Nitekim Nisa suresinin 40. ayetinde de, aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Allah, şüphesiz, zerre kadar haksızlık yapmaz. (Yapılan) bir iyilik olursa, onun karşılığını kat kat artırır ve ayrıca kendi katından son derece büyük mükafat verir."*. Bu mananın bir benzerini En'âm suresinin 160. ayetinde de görmek mümkündür. Allah Teâlâ, bu ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"(Kıyamet günü, Rabbine) kim iyilikle gelirse, onun için, iyiliğin on misli (ecir) vardır. Kim de kötülükle gelirse, o, sadece onun misliyle cezalandırılır. (Orada) asla zulmedilmez."*. Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir ki iyilik edenlere, hak ettiklerinin on misli fazlasıyla verilen ecir, amellerinin karşılığı olan ecir değil; fakat Allah'ın fazl-u keremînden onlara ihsan ettiği büyük atiyyedir; aynı zamanda mümin kulları üzerindeki sonsuz rahmetinin de şaşmaz delilidir.

وَوَصَّيْنَا الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا[8] وَاِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ
فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٨﴾ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ لَنُدْخِلَنَّهُمْ فِي الصّٰلِحِيْنَ[9] ﴿٩﴾ وَمِنَ
النَّاسِ مَنْ يَّقُوْلُ اٰمَنَّا بِاللّٰهِ فَاِذَآ اُوْذِيَ فِي اللّٰهِ جَعَلَ فِتْنَةَ النَّاسِ كَعَذَابِ اللّٰهِ وَلَئِنْ جَآءَ نَصْرٌ مِّنْ رَّبِّكَ
لَيَقُوْلُنَّ اِنَّا كُنَّا مَعَكُمْ اَوَلَيْسَ اللّٰهُ بِاَعْلَمَ بِمَا فِيْ صُدُوْرِ الْعٰلَمِيْنَ ﴿١٠﴾ وَلَيَعْلَمَنَّ اللّٰهُ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَلَيَعْلَمَنَّ
الْمُنٰفِقِيْنَ ﴿١١﴾ وَقَالَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا لِلَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّبِعُوْا سَبِيْلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطٰيٰكُمْ وَمَا هُمْ بِحٰمِلِيْنَ مِنْ
خَطٰيٰهُمْ مِّنْ شَيْءٍ اِنَّهُمْ لَكٰذِبُوْنَ ﴿١٢﴾ وَلَيَحْمِلُنَّ اَثْقَالَهُمْ وَاَثْقَالًا مَّعَ اَثْقَالِهِمْ وَلَيُسْـَٔلُنَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
عَمَّا كَانُوْا يَفْتَرُوْنَ ﴿١٣﴾

[8] Biz insana, ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Bununla beraber eğer onlar, senin bana hiç bilmediğin bir şeyi ortak koşman için seni zorlarlarsa, o zaman onlara itaat etme. Dönüşünüz banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

[9] İman edenleri ve salih amel işleyenleri mutlaka iyiler arasına koruz.

[10] İnsanlar arasında, "Allah'a iman ettik." diyen kimseler vardır. Fakat Allah uğrunda eziyet olundukları zaman, insanların eziyetini Allah'ın gazabı gibi tutarlar. Rabbinden bir yardım gelirse, "Biz seninle beraberdik." derler. Allah, sanki herkesin kalbinde olanları daha iyi bilmiyor mu?

[11] Allah, elbette iman edenleri de bilir, münafıkları da bilir.

[12] Küfredenler, iman edenlere "Bizim yolumuza uyun da sizin günahlarınızı biz taşıyalım." demektedirler. Halbuki onların günahlarından hiçbir şey taşıyacak değillerdir.

[13] Onlar, mutlaka kendi ağırlıklarını ve kendi ağırlıklarıyla beraber daha nice ağırlıkları taşıyacaklar ve kıyamet günü, iftira ettikleri şeylerden mutlaka sorguya çekileceklerdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanların "Biz de iman ettik." diyerek kendileri lehine yapacakları bir şahitlikle kurtulamayacaklarını, fakat iman ve amel yönünden doğru söyleyip söylemediklerinin açığa çıkması için başlarına gelecek bazı musibetlerle mutlaka deneneceklerini, nitekim eskiden beri aralarında Peygamberler'in de bulunduğu kavimlerin bu şekilde denendiklerini ve bu denemenin kıyamete kadar devam edeceğini, bu itibarla insanların ancak kendi menfaatlerine olacak sahih bir imanla salih amel işlemelerini, kötü amellerden de sakınmalarını telkin ve tavsiye ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, insanın, anasına ve babasına itaat etmekle yükümlü olduğunu, ancak ana ve baba, evlatlarına, Allah'ı bırakıp başka bir İlaha ibadet etmesini emreden ve bu işte onu zorlayan birer müşrik iseler, bu takdirde onlara itaat edilmemesi gerektiğini zikretmiş; sonra da Allah'a iman edip salih amel işleyen müminlerle kafirlerin ve üçüncü bir sınıf olarak da "Biz Allah'a iman ettik." dedikleri halde gerçek manada iman etmeyen münafıkların hallerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[8] Biz insana, ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Bununla beraber eğer onlar, senin bana hiç bilmediğin bir şeyi ortak koşman için seni zorlarlarsa, o zaman onlara itaat etme. Dönüşünüz banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

[9] İman edenleri ve salih amel işleyenleri mutlaka iyiler arasına koruz.

8 Allah Teâlâ bu ayetinde, insanı, anasına ve babasına iyilik etmekle mükellef kıldığını hatırlatmış, fakat ana ve babanın batıl bir dine mensup olup da evlatlarına bu dini telkin etmeleri ve onu Allah'tan başka bir İlaha ibadet etmeye zorlamaları halinde, onlara itaat etmemesini emretmiştir. Filhakika Allah Teâlâ'nın anaya babaya itaatla ilgili bu emrini, İsra suresinin 23-24. ayetlerinde açık bir şekilde görmek mümkündür. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Rabbin kendisinden başkasına ibadet etmemenizi ve anaya babaya iyilik etmenizi emretmiştir. Eğer onlardan biri, yahut her ikisi de senin yanında ihtiyarlığa erişirse, onlara "uf" bile deme. Onları azarlama. Onlara güzel söz söyle. Onlara, merhametten ileri gelen tevazu kanadını indir ve "Rabbim! Onların küçükken bana bakıp terbiye ettikleri gibi, sen de onlara merhamet et." de."*. Bu ayetlerin tefsirinde de açıkladığımız gibi, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde, Allah'a ibadet etmek emriyle anaya babaya iyilik etmek emrinin birarada zikredildiği görülür. Bunun başlıca sebebi de insanı hiç yoktan vareden Allah Teâlâ'dan sonra, onun bir evlat olarak dünyaya gelmesini, geliştirilip büyütülmesini ve terbiye edilmesini sağlayan varlıkların ana ve baba oluşudur. Nitekim Allah Teâlâ, Lokmân suresinin 14. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Biz insana, ana ve babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Anası onu karnın-*

da, giderek artan bir güçlükle taşımıştır. Memeden ayrılması iki yılda olur. Bu itibarla insana, "Bana ve ana-babana şükret. Dönüş banadır." diye tavsiye etmişizdir.". İnsanın ana ve babasına şükretmesi, küçüklüğünde ona şefkat göstermeleri, yedirip içirmeleri, bakıp büyütmeleri ve terbiyesi için büyük gayret sarfetmeleri dolayısıyladır. Bu sebepledir ki insanın üzerinde, anasına ve babasına karşı ödenmesi güç bir vefa borcu vardır ve bu borç da, Allah Teâlâ'nın emrettiği şekilde insanın, Rabbine ibadetten sonra anasına ve babasına iyilik etmesi ve teşekkürde bulunmasıyla ödenebilir. Buhârî (*Sahih,* I. 134; VII. 69), Müslim (*Sahih,* I. 89-90), Tirmizî (*Sünen,* I.326) ve Nesâ'î (*Sünen,* I. 292) tarafından nakledilen bir hadiste Abdullah İbn Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: *Resulullah (sas.)'e: Ya Resulallah! amellerin en faziletlisi hangisidir? diye sordum: "Vaktinde namaz kılmaktır." buyurdu. Sonra hangisidir? dedim: "Anaya babaya iyilik etmektir." buyurdu. Sonra hangisidir? dedim: "Allah yolunda cihad etmektir." buyurdu.".*

Ana ve babanın çocuklarına bakıp büyütmeleri ve terbiye edip yetiştirmeleri, çocuğun üzerinde onlara ödenmesi gereken bir borç olarak kalmasına rağmen, ana ve babanın müşrik olmaları ve çocuklarını da kendi inançlarına sokarak Allah'tan başka bir İlaha ibadet etmeye zorlamaları halinde, çocuğa düşen iş, onlara itaat etmemek ve onların yoluna girmemektir. Zira insan, bir kimseye ne kadar borçlu olursa olsun, bu borcunu, onun emrettiği kötülüğü veya günahı işleyerek ödeyemez; daha doğrusu onu ödemekle mükellef değildir. Nitekim Buhârî (*Sahih,* VIII. 135), Müslim (*Sahih,* III. 1469), Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 38), İbn Mâce (*Sünen,* II. 202) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 129, 131) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber: *"...Allah'a masiyet hususunda itaat yoktur. İtaat, ancak maruf (ve makul olan emirler) hakkındadır."* buyurmuştur.

Bu ayet-i kerimenin Sa'd İbn Ebî Vakkâs (ra) hakkında nazil olduğunu beyan eden rivayetler vardır. Sa'd, ilk Müslüman olan sahabilerden biri idi. Müslim (*Sahih,* IV. 1877,1878) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 341)'nin Sa'd'tan naklettikleri bir haberden öğrenildiğine göre, bir gün Sa'd'ın müşrik annesi, Müslüman olan oğlu Sa'd'a: Allah, anaya babaya iyilik etmeni emretmiyor mu? Yemin ederim ki sen dinini inkâr etmedikçe, ne bir şey yerim ne de bir şey içerim, demişti. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *"Biz insana, ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. (Ancak onların seni şirke zorlamaları müstesna. Eğer seni zorlarlarsa onlara itaat etme)."* ayetini indirmiştir. Bu haberden de anlaşıldığı gibi, ana ve babanın, bir insan hayatında ne derece büyük önemi olsa ve insanın bu önemi çok iyi kavraması gerekse bile, onun, Allah'a ve Peygamber'ine iman etmesi ve salih amel işlemesi çok daha önemlidir. Çünkü dönüş Allah'adır ve ve insan O'na döndüğü zaman, dünyada işlediği bütün iyi ve kötü ameller kendisine haber verilecek, sonra da bu amellerin karşılığını mutlaka görecektir.

9 Allah'a ve Peygamber'ine sahih olarak iman etmiş olanlarla, onların emir ve nehiylerine uyarak nefislerini ıslah edenler ve farzlarını eda edip sadece salih amel işleyenler, kıyamet günü diğerlerinden ayırt edilecek ve salihler zümresi arasında haşrolunacaklardır ki bu zümre, Peygamberler ve evliyalar zümresi olup, müşrik ana ve babaların zümresi değildir. Her ne kadar dünyada insanın en yakınları ana ve babası olsa bile, kıyamet günü, onun aralarında haşrolunacağı kimseler, din yönünden daha çok sevdiği kimselerdir ve bunlar da, Peygamberler'le onlara en yakın olan evliyalardır.

[10] İnsanlar arasında, "Allah'a iman ettik." diyen kimseler vardır. Fakat Allah uğrunda eziyet olundukları zaman, insanların eziyetini Allah'ın gazabı gibi tutarlar. Rabbinden bir yardım gelirse, "Biz seninle beraberdik." derler. Allah, sanki herkesin kalbinde olanları daha iyi bilmiyor mu?

[11] Allah, elbette iman edenleri de bilir, münafıkları da bilir.

10 İnsanlar arasında bir zümre daha vardır ki bunlar, yalancı münafıklardır. Kendilerine dinden ve imandan bahsedildiği zaman, dilleriyle "Biz, Allah'ın varlığını ve birliğini tasdik ediyoruz." derler; fakat iman kalplerine girmemiş ve orada sabitleşmemiştir. Bu sebeple dünyada başlarına herhangi bir musibet veya bela geldiği, yahut birtakım inançsız kimseler, Allah'a inandıklarını söylemeleri sebebiyle onları baskı altına alıp eziyet etmeye başladıkları zaman, bunu Allah'ın gazabıyla bir tutarlar ve Allah'ın kendilerinden intikam aldığını söyleyerek hemen İslam'dan yüz çevirirler. Bu, tıpkı Allah Teâlâ'nın, Hacc suresinin 11. ayetindeki şu beyanı gibidir: *"Bir de insanlardan, Allah'a gönülsüzce ibadet eden vardır ki eğer ona bir hayır isabet ederse, onunla içi rahatlar; fakat başına bir kötülük gelirse, yüzüstü (dinden) döner; böylece dünyayı da Ahiret'i de kaybeder. İşte bu, apaçık bir kayıptır."*. Fakat Allah'tan müminlere bir zafer ve fetih ile ganimetler gelecek olsa, hemen Peygamber'e ve onunla birlikte olanlara yanaşırlar ve biz de sizinle beraberdik, derler. Allah Teâlâ, Nisa suresinin 141. ayetinde de, bu konuda şöyle buyurmuştur: *"(Münafıklar) sizi gözetleyip dururlar; eğer Allah'tan size bir zafer nasip olursa, "Biz, sizinle beraber değil miydik?" derler. Eğer bu zafer kafirlere nasip olursa, onlara da "Size yardım etmedik mi ve müminlerden size (bir kötülük gelmesini) önlemedik mi?" derler..."* Allah, mümin olsun, münafık olsun, herkesin kalbinde ne olduğunu ve neyi gizleyip neyi açığa vurduğunu elbette bilir. Gerçek böyle olduğu halde münafıklar, gerçekle ilgisi olmayan, fakat zamana ve karşısındaki insanlara göre her an değişebilen bu sözleri söylerken, sanki Allah, onların kalplerinde olanı hiç bilmiyor mu idi de, onlar böyle konuşabiliyorlar?

Müfessirler, bu ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak, Nisa suresinin "Melekler, canlarını alacakları nefislerine zulmeden kimselere: *"Ne işte idiniz? (Dininizle ne derece meşgul oldunuz)" derler. Onlar: "Biz yeryüzünde (kafirler sebebiyle, dinin gereklerini yapmaktan) aciz kaldık." diye cevap verirler. (Melekler de:) "Allah'ın arzı geniş değil miydi ki, oraya hicret etseydiniz?" derler. İşte bunların yeri cehennemdir. O, ne kötü bir yerdir."* mealindeki 97. ayetiyle bağlantısını zikretmişlerdir. Buhârî (*Sahih*, V.183)'nin muhtasar olarak İbn Abbâs'tan naklettiğine göre, Müslümanlardan bir grup, müşriklerle beraber bulunuyor ve bu da özellikle savaş zamanlarında müşriklerin sayıca daha çok görünmelerine sebep oluyordu. Bazen atılan bir ok, onlardan birine isabet edip onu öldürüyor, yahut vurulup öldürülüyordu. İşte bu sebeple Allah Teâlâ, biraz önce zikrettiğimiz Nisa suresinin 97. ayetini indirmiş ve bunların yerlerinin cehennem olduğunu bildirmiştir. Müfessirler ise, bu hadiseyi daha geniş bir şekilde nakletmişler ve şöyle demişlerdir: Mekke halkından bazı kimseler Müslüman olmuşlardı. Ancak bunlar, Müslüman olduklarını gizlemişlerdi. Müşrikler de Bedir günü onları beraberlerinde savaş alanına getirmişlerdi. Bazıları savaşta yaralanıp ölünce, onları tanıyan Müslümanlar, "Bunlar Müslüman idiler; buraya zorla getirilmişler; onlar için mağfiret dileyin." demişlerdi. Bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur. Müslümanlar, müşriklerle Bedir'e gelen ve orada yaralanıp ölen Mekkeli Müslümanlar hakkında nazil olan bu ayeti, Mekke'de kalan diğer Müslümanlara yazmışlar ve Mekke'de kalmaları için kendilerinden hiçbir mazeretin kabul edilemeyeceğini bildirmişlerdi. Bunun üzerine Mekkeli Müslümanlar Mekke'den çıkmışlarsa da, arkalarından yetişen müşrikler, onları kandırıp geri dönmelerini sağlamışlardı. Bunun üzerine Ankebût suresinin *"İnsanlar arasında, "Allah'a iman ettik." diyen kimseler vardır. Fakat Allah uğrunda eziyet olundukları zaman, insanların eziyetini Allah'ın gazabı gibi tutarlar. Rabbinden bir yardım gelirse, "Biz seninle beraberdik." derler. Allah, sanki herkesin kalbinde olanları daha iyi bilmiyor mu?"* mealindeki 10. ayetini indirmiştir. Müslü-

manlar, bu ayeti de Mekke'dekilere yazmışlardı. Mekkeli Müslümanların buna üzülmeleri üzerine de, Nahl suresinin *"Eziyet edildikten sonra hicret eden, sonra savaşan ve sabreden kimseler için, Rabbin, onların bu fiillerinden sonra çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."* mealindeki 110. ayeti nazil olmuştur. Kendilerine bu ayet de yazılınca, Mekke'den çıkmışlar, arkalarından yetişen müşriklerle de savaşmışlardır. Bunlardan kimi kurtulmuş, kimi de öldürülmüştür.

İbn Abbas'tan rivayet edilen ve birbirine bağlı hadiseleri aksettiren bu haber, üç ayrı surede yer alan üç ayrı ayetin de nüzul sebebi olarak zikredilmiştir. Buna göre Nahl ve Ankebût surelerinde yer alan diğer iki ayetin de, Nisa suresinin 97. ayeti gibi Medine'de indirilmiş olması gerekir.

11 Fakat hiç şüphe yoktur ki Allah, iman edenleri de bilir, münafıkları da bilir. Ancak Allah'ın bunları bilip ortaya çıkarması, zahire göre hüküm vermesi manasında değil, fakat kalbin içinde gizlenmiş olan ve sahibine gerçek manada mümin veya münafık vasfını kazandıran iman veya nifakı bilmesi demektir. Zira insanlar, bir kimsenin kalbinde gizlediği inancı bilmezler ve o kimsenin zahirî vasfına göre hüküm verirler. İslam'ın ilk devirlerinde olduğu gibi, Müslüman olan bir kimse, müşriklerin zulmüne maruz kalır ve dinini terketmesi için zorlanır. Daha fazla işkence görmemek için bazen bunların dinlerinden döndükleri ve müşriklere tabi oldukları görülür. İşte o zaman müşrikler de onları kendi hallerine bırakırlar. Oysa bunlar, aslında dinlerini terketmemişler, fakat imanlarını kalplerinde gizlemişlerdir. Müşriklerin onları kendi hallerine terketmeleri de, kalplerinde gizledikleri imanı bilmemelerinden ve onların kendi dinlerine döndüklerini sanmalarındandı. Bunun gibi, münafıklar da "Allah'a iman ettik." diyerek iman izhar ediyorlar, fakat küfürlerini kalplerinde gizleyerek müminleri kandırabiliyorlardı. İşte Allah, insanlar bilemeseler bile, müminin kalbinde gizlediği imanı bildiği gibi, münafığın gizlediği küfrü de bilir ve onları kalplerinde olan gerçek inanca göre cezalandırır.

[12] Küfredenler, iman edenlere "Bizim yolumuza uyun da sizin günahlarınızı biz taşıyalım." demektedirler. Halbuki onların günahlarından hiçbir şey taşıyacak değillerdir.

[13] Onlar, mutlaka kendi ağırlıklarını ve kendi ağırlıklarıyla beraber daha nice ağırlıkları taşıyacaklar ve kıyamet günü, iftira ettikleri şeylerden mutlaka sorguya çekileceklerdir.

12 Bu ayet-i kerimeyle üzerinde durulan diğer önemli bir mesele de Mekkeli kafirlerin, Müslümanlar arasına fitne sokup onları dinlerinden ayırmak ve kendi batıl yollarına sokmak istemeleridir. Onların Müslümanlara "Dininizi terkedip bizim dinimize dönün ve bizim yolumuza tabi olun. Bizim dinimize döndüğünüz ve bize tabi olduğunuz takdirde, eğer size bir günah yüklenecek olursa, o günah bizim üzerimize olsun." demeleri, bu ayet-i kerimenin de nüzul sebebi olmuştur. Ancak Allah Teâlâ, bu kafirlerin sözlerini kesinlikle reddetmiş ve "Onların günahlarından hiçbir şey taşıyacak değillerdir. Söyledikleri de sadece yalandır. Zira hiç kimse, hiç kimsenin günahını yüklenmez, buyurmuştur. Filhakika Allah Teâlâ, bu hususu, Fâtır suresinin *"Hiçbir günahkar, başkasının günahını da yüklenmez. Günahı ağır olan kimse, onun bir başkasına yüklenmesini istese, o, yakını bile olsa, hiçbir şey ondan yüklenmez..."* mealindeki 18. ayetinde de açıklamış, En'âm suresinin 164. ayetinde de aynı manada *"...Herkesin kazandığı sadece kendisine aittir. Hiçbir günahkar nefis, başkasının günahını yüklenmez..."* buyurmuştur. Keza Necm suresinin 38-41. ayetleri de aynı manada gelmiştir: *"Hiçbir günahkar, başkasının günahını yüklenmez. İnsan için ancak çalıştığı kadarı vardır. Çalışması mutlaka görülecektir. Sonra da karşılığı eksiksiz ona verilecektir."*.

13 Daha sonra Allah Teâlâ, *"Bizim yolumuza uyun da sizin günahlarınızı biz taşıyalım."* diyerek

Müslümanlar arasına fitne sokup onları dinlerinden ayırmaya çalışan Mekkeli kafirlerin akibetlerini haber vermiş ve şöyle buyurmuştur: Müminleri kandırarak kendi sapık yollarına sokmak isteyen bu kafirler, kıyamet günü, kendi ağırlıkları yanında yoldan çıkarıp saptırdıkları daha pek çok kimsenin ağırlıklarını da hiç eksiltilmeksizin taşıyacaklar ve sonra da bu yaptıklarından sorguya çekilip cezalandırılacaklardır. Nitekim Allah Teâlâ, Nahl suresinin 25. ayetinde, Kur'an'ın, evvelkilerin masalları olduğunu söyleyen müşriklerden sözederken bu hususu da açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Bunu, kıyamet günü, kendi günahlarını tam olarak, bilgisizce saptırdıklarının günahlarını da kısmen yüklenmek için söylerler. Bilesiniz ki yüklendikleri ne kötü bir şeydir."*. Müslim (*Sahih*, IV. 2060), Ebû Dâvûd (*Sünen*, II. 507), Tirmizî (*Sünen*, V. 43) ve İbn Mâce (*Sünen*, I. 91) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Her kim bir hidayete çağırırsa, buna uyup da onun ardından gidenlerin sevabı kadar bir sevap da o çağrıyı yapanın olacaktır. Kendisine verilen bu sevap, diğerlerine verilen sevaptan hiçbir şey eksiltmeyecektir. Her kim de bir sapıklığa çağırırsa, buna uyup da onun ardından gidenlerin günahı kadar bir günah da o çağrıyı yapanın olacaktır. Kendisine yazılan bu günah, diğerlerinin günahından hiçbir şey eksiltmeyecektir."*. Bu, Hazreti Peygamber'in Müslim (*Sahih*, II. 705) tarafından nakledilen *"Her kim İslam'da iyi bir sünnet (yol, âdet) edinirse, onun ve onunla amel edecek olanların sevabı o kimseye ait olur. Kim de kötü bir yol edinirse, onun ve onunla amel edecek olanların günahı da, onların günahlarından hiçbir şey eksilmeksizin, o kimseye ait olur."* hadisi gibidir.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَلَبِثَ فِيهِمْ اَلْفَ سَنَةٍ اِلَّا خَمْسِينَ عَامًا فَاَخَذَهُمُ الطُّوفَانُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١٤﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَصْحَابَ السَّفِينَةِ وَجَعَلْنَاهَا اٰيَةً لِلْعَالَمِينَ ﴿١٥﴾

[14] Nuh'u kendi kavmine (Peygamber olarak) göndermiştik. Nûh, onların içinde elli yılı hariç bin sene (950 yıl) kalmıştı. Sonunda onlar, zalimliklerini sürdürürken tufan onları yakalayıvermişti.

[15] Buna rağmen Nûh'u ve gemi halkını kurtardık ve bunu âlemlere ibret kıldık.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kafirlerin müminlere yaptıkları çeşitli eziyetlerle onları Allah'ın hak olan yolundan döndürmek ve kendi batıl yollarına sokmak için giriştikleri faaliyetleri zikrederek, buna sabredenleri kazanacakları büyük sevap ile müjdeledikten, buna karşılık kafirlere tabi olup onların peşinden gidenleri de en şiddetli azap ile tehdit ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde,Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'i teselli etmek için, Peygamberler arasında en uzun ömürlü olarak bilinen ve kavmini Allah'ın tevhidine davet eden Nûh'un (as) kıssasını, daha sonraki ayetlerinde de, İbrahim, Lut, Hud, Şuayb ve Salih Peygamberler'in kavimleriyle olan kıssalarını ve bu kıssalarda Allah'a isyan eden ve Peygamberler'ini yalanlayan kavimlerin kötü akibetlerini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[14] Nuh'u kendi kavmine (Peygamber olarak) göndermiştik. Nûh, onların içinde elli yılı hariç bin sene (950 yıl) kalmıştı. Sonunda onlar, zalimliklerini sürdürürken tufan onları yakalayıvermişti.

[15] Buna rağmen Nûh'u ve gemi halkını kurtardık ve bunu âlemlere ibret kıldık.

14 Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanların mücerred "Biz de iman ettik." demelerinin yetersiz olduğunu, imanlarının ameli de gerek-

tiren sahih bir iman mı, yoksa darda kalmış bir insanın başı sıkışınca söylemek zorunda kaldığı, kalbe nüfuz etmemiş bir söz mü olduğunun belirlenmesi için mutlaka deneneceklerini, nitekim daha önceki kavimlerin de kendilerini doğru yola irşat edecek Peygamberler gönderilmiş olmasına rağmen, bu kavimlerin Peygamberler'ini yalanlayıp yine de isyan etmeleri yüzünden çeşitli musibetlerle helak edildiklerini haber verdikten sonra, bu ayetlerinde de, geçmiş kavimlerde olduğu gibi, kavminin benzer muhalefetine maruz kalan son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'i teselli etmek için Nûh'un (as), kavmine Peygamber olarak gönderilişini ve kavmi tarafından onun da aynı şekilde yalanlandığını, bu yüzden de Nûh kavminin helak edildiğini zikretmiştir.

Filhakika daha önce muhtelif surelerde geniş bir şekilde zikredilen Nûh'un (as) kavmi ile olan kıssasına, bu surede sadece hatırlatma kabilinden olmak üzere iki ayette yer verilmiş ve şöyle buyurulmuştur:

Nuh (as), kavmine ilk defa Peygamber olarak gönderilmiş bir kimse idi. Kavminin başında da, elli yılı eksik bin yıl kalmış ve bu 950 yıllık süre içinde onları gece gündüz daima tek bir İlah inancına ve sadece bu İlaha ibadet etmeye davet etmişti. Nûh suresinin 2-4. ayetlerinde de açıklandığı gibi, onlara şöyle demişti: *"Ey kavmim! ben size gönderilmiş apaçık bir uyarıcıyım. Allah'a ibadet etmeniz, O'ndan korkmanız ve O'na itaat etmeniz gerekir. Ta ki O da sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir süreye kadar ertelesin. Zira bilmiş olsanız, Allah'ın belirlediği süre dolduğu zaman, hiç geri bırakılmaz."*. Buna rağmen onlar, aralarından birkaç kişi müstesna, Nûh'un bu davetine hiç itibar etmemişler ve sadece kendilerine İlah edindikleri birtakım putlara ibadet etmekte direnmişlerdir. Nitekim Nûh da (as). biraz önce zikrettiğimiz ayet-i kerimenin devamında da zikredildiği üzere, onların bu davranışını Rabbine şikâyet etmiş ve şöyle demiştir: *"Rabbim! Kavmimi gece gündüz davet ettim; fakat davetim, sadece onların kaçışlarını artırdı. Senin onları bağışlaman için her davet edişimde, parmaklarını kulaklarına tıkadılar; elbiselerine sarındılar; direndiler ve büyüklendikçe büyüklendiler. Sonra onları açıktan açığa davet ettim. Sonra onlara davetimi ilân ettim; gizli olarak da söyledim. Ve dedim ki: Rabbinizden mağfiret dileyin; zira O, çok bağışlayıcıdır. Mağfiret dileyin ki, size gökten birbiri ardınca yağmur göndersin... Rabbim! Onlar bana karşı geldiler; malı ve çocuğu, kendisinin ancak hüsranını artıran kimseye uydular. Büyük büyük tuzaklar kurdular. Ve dediler ki: Sakın İlahlarınızı terketmeyin..."* İşte bu direnişleri sebebiyle, Allah'ın bu kafir kavmi cezalandırma vakti gelince, diğer surelerde de açıklandığı üzere, Peygamber'ine bir gemi yapmasını ve kendisine inananları ve her hayvandan ikişer çifti bu gemiye yüklemesini emretmiş, sonra da gökyüzünün sularıyla yerin sularını birleştirerek bir tufan yaratmıştır. Allah Teâlâ, bu konuyu Hûd suresinin 40. ayetinde de zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Nihayet emrimiz gelip de fırın kaynayınca, (Nuh'a) şöyle demiştik: "Her hayvandan ikişer çifti, daha önce (iman etmeyecekleri için boğulacakları hususunda) hükmümüzün geçtiği kimseler dışında, aileni ve müminleri gemiye yükle.". Zaten onunla birlikte çok az kimse iman etmişti."*.

15 Tufan başlayınca, gemi, içindekilerle birlikte dağlar gibi dalgalar üzerinde ilerlemeye başlamış, nihayet Allah Teâlâ'nın takdir ettiği bir yere gelince, Hûd suresinin 44. ayetinde de açıklandığı üzere *"Ey yer! Suyunu çek; ey gök! Sen de tut."* denilmiş, su çekilmiş, iş tamamlanmış ve gemi, Cudi üzerine oturmuş; zalim kavimlere de *"(Allah'ın rahmetinden) uzak olsunlar."* Denilmiştir.". Böylece Nûh kavminden ona inanan çok az kimse kurtulmuş, kafir kavim ise, suda boğularak helak olmuştur.

İşte bu kıssa, kavminin tekzibine ve çeşitli eziyetlerine maruz kalan, sonra da, kendisine inananlarla birlikte doğup büyüdüğü Mekke şehrini terkederek Medine'ye hicret etmek zorunda bırakılan Hazreti Muhammed (sas.) için bir teselli kaynağı teşkil ediyor ve kıssa ile Rabbi ona bu-

yuruyordu ki: Ey Muhammed! Kavminin seni yalanlamasına yurdundan sürüp çıkarmasına üzülme. İşte Nûh da, kavminin başında bin seneye yakın bir süre kalıp onları uyarmasına ve Allah'a iman edip yalnız O'nun ibadetine davet etmesine rağmen, yine onu dinlememişler ve küfürlerinde ısrar etmişlerdir. Neticede Nûh'a karşı direnen kavim helak olurken, zafer yine Nûh'un olmuştur. Bu itibarla sen de kavminin bu davranışına esef edip üzülme. Allah, dilediğine hidayet eder, dilediğini de dalalette bırakır. Şundan hiç şüphen olmasın ki Allah senin yanındadır ve kafir kavme karşı seni de muzaffer kılacaktır.

Zikredilen Nûh kıssası, Hazreti Muhammed (sas.) için bir teselli olduğu kadar, Mekkeli kafirler için de bir tehdit oluşturmakta ve onlara, Nûh kavminin küfretmeleri ve Nûh'a karşı direnmeleri sebebiyle başlarına gelen kötü akibet örnek gösterilerek bundan ders almaları istenmekte, ayrıca onlara, benzer bir akibete maruz kalmamaları için Peygamber'in gösterdiği hak yola girmeleri emredilmektedir. Nitekim ayet-i kerimenin *"...bunu âlemlere ibret kıldık."* mealindeki son ibaresinin delalet ettiği mana da bunu açıkça göstermektedir.

وَاِبْرٰهِيمَ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاتَّقُوهُ ۖ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿١٦﴾ اِنَّمَا تَعْبُدُونَ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ اَوْثَانًا وَتَخْلُقُونَ اِفْكًا ۚ اِنَّ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَمْلِكُونَ لَكُمْ رِزْقًا فَابْتَغُوا
عِنْدَ اللّٰهِ الرِّزْقَ وَاعْبُدُوهُ وَاشْكُرُوا لَهُ ۖ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ تُكَذِّبُوا فَقَدْ كَذَّبَ اُمَمٌ مِنْ قَبْلِكُمْ ۖ وَمَا عَلَى
الرَّسُولِ اِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿١٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا كَيْفَ يُبْدِئُ اللّٰهُ الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ۚ اِنَّ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرٌ ﴿١٩﴾
قُلْ سِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ بَدَاَ الْخَلْقَ ثُمَّ اللّٰهُ يُنْشِئُ النَّشْاَةَ الْاٰخِرَةَ ۚ اِنَّ اللّٰهَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۚ
﴿٢٠﴾ يُعَذِّبُ مَنْ يَشَاءُ وَيَرْحَمُ مَنْ يَشَاءُ ۚ وَاِلَيْهِ تُقْلَبُونَ ﴿٢١﴾ وَمَا اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ فِي الْاَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ ۖ
وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَالَّذِينَ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَلِقَائِهِ اُولٰٓئِكَ يَئِسُوا مِنْ
رَحْمَتِي وَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢٣﴾

16 Keza İbrahim de kavmine şöyle demişti: "Allah'a ibadet edin ve O'ndan korkun. Eğer bilirseniz, bu, sizin için daha hayırlıdır.".

17 "Siz, Allah'ı bırakıp birtakım putlara ibadet ediyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Allah'ı bırakıp da sizin ibadet ettikleriniz, size hiçbir rızık vermeye muktedir değillerdir. Siz, rızkı Allah katında arayın; O'na ibadet edin ve O'na şükredin. Sonunda O'na döndürüleceksiniz.".

18 "Eğer yalanlayacak olursanız bilin ki sizden önceki milletler de yalanlamışlardı. Peygamber'e düşen, sadece, apaçık tebliğdir.".

19 Allah, yaratmayı nasıl başlatıyor, sonra da nasıl onu iade edecek, anlamıyorlar mı? Oysa bu, Allah'a daha kolaydır.

[20] De ki: "Yeryüzünde dolaşın ve Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını araştırın. Sonra Allah, son yaratmayı da yapacaktır. Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir.

[21] Dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. O'na döndürüleceksiniz.

[22] Siz, ne yeryüzünde ve ne de gökyüzünde Allah'ı aciz bırakabilirsiniz ve sizin için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı vardır.

[23] Allah'ın ayetlerini ve Allah'a kavuşmayı inkâr edenler, işte bunlar, benim merhametimden ümitlerini kesmiş olanlardır. Bunlar için çok acı bir azap vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, hem son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'i teselli etmek hem de onu yalanlayan ve çeşitli eziyetleriyle onun doğup büyüdüğü yer olan Mekke'den hicret etmesine sebep olan Kureyş kavmini, küfür üzerindeki direnişleri dolayısıyla başlarına gelecek kötü akibeti göstererek bu akibetle tehdit etmek için, beşeriyetin ikinci babası sayılan Nûh'un (as) kavmiyle olan kıssasını ve bu kafir kavmin tufan ile nasıl helak edildiğini zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamberler babası İbrahim'in (as) kıssasını zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[16] Keza İbrahim de kavmine şöyle demişti: "Allah'a ibadet edin ve O'ndan korkun. Eğer bilirseniz, bu, sizin için daha hayırlıdır.".

[17] "Siz, Allah'ı bırakıp birtakım putlara ibadet ediyorsunuz ve yalan uyduruyorsunuz. Allah'ı bırakıp da sizin ibadet ettikleriniz, size hiçbir rızık vermeye muktedir değillerdir. Siz, rızkı Allah katında arayın; O'na ibadet edin ve O'na şükredin. Sonunda O'na döndürüleceksiniz.".

[18] "Eğer yalanlayacak olursanız, bilin ki sizden önceki milletler de yalanlamışlardı. Peygamber'e düşen, sadece, apaçık tebliğdir.".

16 Keza İbrahim de (as) Rabbi tarafından kavmini uyarması ve Allah'tan başka ibadet ettikleri putları terkederek kendisinden başka İlah olmayan, eşi ve benzeri de bulunmayan bir tek Allah'ın ibadetine davet etmesi için Peygamber olarak görevlendirildiği zaman, kavmine hitap etmiş ve onlara şöyle demişti: Ey kavmim! Allah'tan başka ibadet ettiğiniz putları terkedin; zira onların size ne faydaları dokunur ve ne de zararları; fakat siz, ancak bu davranışınızla kendinize zarar vermiş olursunuz. Eğer Allah'ın emirlerine karşı gelir ve O'nun kulu olarak üzerinize düşen görevleri yapmazsanız, sizi en acı bir şekilde cezalandıracak olan yalnız O'dur. Bu itibarla yalnız Allah'a ibadet edin ve O'na karşı gelmekten sakının. Şunu hiçbir zaman da aklınızdan çıkarmayın ki: İbadet ettiğiniz putları terkederek yalnız Allah'ı İlah kabul edip O'na ibadet etmeniz, sizin için çok daha hayırlıdır. Çünkü Sahih bir imanla Allah'a ibadet ederek geçireceğiniz bu dünya hayatında, her güçlüğe karşı sizin yardımcınız daima Allah olur ve Ahiret'te de ebediyyen devam edecek olan bir mutluluğa kavuşursunuz.

17 Oysa görüp bildiğim kadarıyla siz, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ı terketmiş, taştan, ağaçtan veya çamurdan kendi ellerinizle yaptığınız birtakım cansız putlara ibadet ediyor ve bunlar bizim İlahımız diyorsunuz. Sonra da birtakım yalanlar uydurup onların, Allah katında size şefaatçi olacaklarını iddia ediyorsunuz. Halbuki bunlar, sizin kendi ellerinizle yaptığınız cansız birer heykel değil mi? Bunların size nasıl faydaları dokunacak ve bu küfrünüzden dolayı başınıza bir felaket geldiği zaman sizi nasıl kurtaracaklar? Bunu hiç düşünmüyor musunuz?

Üzerinize bir kıtlık gelip de yiyecek hiçbir şey bulamadığınız ve açlıktan ölme durumuna geldiğiniz zaman, size, bir sorunuza bile cevap ver-

mekten aciz olan bu putlar mı rızık temin edecek? Hayır; onlar size bir zeytin tanesi bile bulup getiremezler. Siz, rızkı ancak Allah katında arayın. Yağmuru kestiği zaman bütün yeşillikleri gideren ve yeryüzünde tek bir ot bile bırakmayan O olduğu gibi, rüzgarları dilediği istikamete yönelterek gökyüzündeki bulutları hareket ettiren ve dilediği yere yağmur yağdırarak ölümünden sonra yeryüzüne yeniden hayat verip bütün bitkileri canlandıran ve size çeşit çeşit sebze ve meyveler veren de işte O Allah'tır. Onun için yalnız Allah'a ibadet edin ve size verdiği bol rızık dolayısıyla de yalnız O'na şükredin. Sonunda yine O'na döndürüleceksiniz ve dünyadaki iyi veya kötü amellerinizden sorguya çekileceksiniz.

18 Eğer siz, bütün bu söylediklerimde beni ve benim Peygamberliğimi yine de yalanlayacak olursanız, bana asla bir zarar veremezsiniz. Nitekim sizden önceki milletler de kendilerine gönderilen ve Allah'ın hak olan yoluna davet eden Peygamberler'i yalanlamışlar, fakat onlara hiçbir surette zarar veremedikleri gibi, bu yalanlamalarının zararını yine kendileri görmüşlerdi. Bu yalanlamaları yüzünden başlarına nelerin geldiğini ve ne türlü azap ile karşılaştıklarını siz de çok iyi bilirsiniz. Nitekim onların haberleri aranızda hâlâ dolaşmakta ve onlara nelerin olduğunu birbirinize anlatıp durmaktasınız. Şunu da hiçbir zaman unutmayın ki benim size söylediklerim, sadece Rabbimin bana haber verdiklerinden başka bir şey değildir. Bir Peygamber olarak benim görevim de, Rabbimin haberlerini, emir ve nehiylerini size duyurmak ve bunlarla sizi uyarmaktır.

[19] Allah, yaratmayı nasıl başlatıyor, sonra da nasıl onu iade edecek, anlamıyorlar mı? Oysa bu, Allah'a daha kolaydır.

[20] De ki: "Yeryüzünde dolaşın ve Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını araştırın. Sonra Allah, son yaratmayı da yapacaktır. Şüphesiz Allah, her şeye kadirdir.

[21] Dilediğine azap eder, dilediğine de merhamet eder. O'na döndürüleceksiniz.

[22] Siz, ne yeryüzünde ve ne de gökyüzünde Allah'ı âciz bırakabilirsiniz ve sizin için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı vardır.

[23] Allah'ın ayetlerini ve Allah'a kavuşmayı inkâr edenler, işte bunlar, benim merhametimden ümidlerini kesmiş olanlardır. Bunlar için çok acı bir azap vardır.

19 Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinen ve onlara ibadet eden kafirler, öldükten sonra yeniden dirilmeyi de daima inkâr etmişler ve biz öldükten, çürüyüp toprak ve kemik olduktan sonra yeniden dirilecek miyiz? demişlerdir. Oysa bunların, öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr etmeden, kendi yaratılışlarına bakıp da düşünüp taşınmaları ve neticeye bakmaları gerekmez mi? Önceden onlar ortada yok iken ve hiçbir şey değil iken, Allah onları analarının rahminde bir damla sudan yaratmadı mı? Ana rahminde belirli bir süre içinde rahim cidarına yapışmış bir hücre kümesi haline getirdikten ve daha sonraki günlerde teşekkül etmeye başlayan et ve kemiği deri ile kaplayıp onlara göz, kulak, ağız, burun, el, ayak ve sair organları ekleyerek ve can vererek bir insan haline getirdikten sonra, onların gözlerini dünyaya açmadı mı? Şimdi bu insanlar hiç düşünmezler mi, kendilerini hiç yoktan vareden Allah, onlar ölüp gitmiş ve geriye çürümüş de olsalar birtakım kalıntılar bırakmışken, onları yeniden eski hallerine getirmekten aciz mi kalacak? Her ne kadar bir şeyin olmasını murat ettiği zaman ona "ol" demesi yeterli olan Allah için zorluk veya kolaylık söz konusu olmasa bile, O'nun önceden var olan bir şeye yeniden hayat vermesi, onu hiç yoktan yaratmasından daha kolay değil mi? Nitekim Allah Teâlâ, Rum suresinin 27. ayetinde de bunu zikretmiş ve *"Mahlukatı ibtida yaratan, sonra onu tekrar varedecek olan O'dur. Bu, O'na daha kolaydır."* buyurmuştur.

20 Eğer bu kafirler, dünyada varoluşlarının nasıl başlayıp nasıl gerçekleştiğini akıllarını kullanarak ve düşünüp taşınarak anlayamamışlarsa, bu takdirde yapmaları gereken şey, yeryüzünde dolaşmak ve Allah'ın yaratmaya nasıl başladığını araştırmaktır. İşte ey Muhammed, sen bunu o kafirlere hatırlat da, yeryüzünde dolaşarak Allah'ın gökleri, göklerdeki yıldızları, ayı, güneşi, sonra da yeryüzünü ve yeryüzündeki dağları, vadileri, denizleri, ırmakları, ağaçları, tatları, kokuları ve renkleri birbirinden farklı meyveleri nasıl yarattığını görüp anlamaya çalışsınlar. Tûr suresinin 35-36. ayetlerinde de ifade edildiği gibi, *"(Eğer onları Allah hiç yoktan yaratmadı ise), onlar hiçbir yaratıcı olmadan mı yaratıldılar; yahutta onların kendileri mi yaratıcıdırlar? Yoksa gökleri ve yeri onlar mı yarattılar? Hayır, onlar kesin olarak inanmıyorlar."*. Gerçek olan şudur ki bütün mevcudatın tek bir yaratıcısı vardır ve o da Allah'tır; bu ise, O'nun varlığının başlıca delilidir. Keza gerçek olan diğer bir husus da, hiç yoktan yaratmaya kadir olan, daha önce yarattıklarını kıyamet günü tekrarlamaya ve onları yeniden yaratmaya da kadirdir. O'nun kudreti her şeyi yapmaya yeterlidir; kudretinin erişemeyeceği hiçbir şey yoktur.

21 Keza O, dilediğine azap eder; dilediğine de merhamet eder. O, hiçbir şeyin veya hiç kimsenin, dilediklerini gerçekleştirmesine engel olamayacağı veya geciktiremeyeceği yegane hâkim ve yegane tasarruf sahibidir. Ancak yine O dilerse, azabını da merhametini de bir süre erteleyebilir; çünkü herkesin dönüp varacağı yer, yine O'nun huzurudur. Her ne kadar ayet-i kerimede Allah Teâlâ'nın azap fiili, rahmetinden önce zikredilmişse de bu, yukarıdan beri bahse konu olanların kafirler olması dolayısıyladır. Zira onlara layık olan, Allah'ın rahmeti değil, gazabı ve azabıdır. Oysa, Buhârî (*Sahih,* IV. 73; VIII. 171, 176, 188, 216) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2107-2108) tarafından nakledilen bir hadis-i kutsi de Hazreti Peygamber, Allah Teâlâ'nın, kitabında, kendi nefsine bir taahhüd olmak üzere *"Rahmetim, gazabıma galip gelir."* yazdığını haber vermiştir.

Allah, hiç şüphe yoktur ki dilediğine hükmeder ve dilediğini yapar. O'nun hükümlerini sorgulayacak veya yaptıklarına karşı çıkacak hiçbir güç yoktur. Yaratma ve emir sadece O'na mahsustur. O, her dilediğini yapmış olsa bile, yaptıklarında zerre miktarı da olsa haksızlık yoktur. Her ne yapmışsa, mahza adalettir. Ebû Dâvûd (*Sünen,* II. 527), İbn Mâce (*Sünen,* I. 40-41) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 112, 185, 189) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Allah, göklerle yer halkına azap etmiş olsaydı, onlara haksızlık etmeksizin azap etmiş olurdu."*.

22 Ey insanlar! Şunu da aklınızdan hiç çıkarmayın ki siz, ne yerde ne de göklerde, Allah'ın size hükmetmesinde O'nu asla aciz bırakamazsınız. Gücünüz, O'nu aciz bırakmaya yetmeyeceği gibi, O'nun, sizin üzerinizdeki hükümranlığından da kendinizi asla kurtaramazsınız. Aslında, sizin bütün işlerinizi çekip çeviren, her çeşit güçlük karşısında size yardımcı olan ve sizi koruyan Allah'tan başka bir dost da yoktur. Allah Teâlâ, tevhidi ve öldükten sonra yeniden dirilmeyi delilleriyle beyan ettikten sonra, kendisine karşı gelip ayetlerini inkâr edenleri en şiddetli azap ile tehdit etmiş ve şöyle buyurmuştur:

23 ayetlerini ve Allah'a kavuşmayı inkâr edenlere gelince, bunların, Allah inancını tam olarak yitirmiş olmaları sebebiyle O'nun merhametinden de ümitlerini kesmiş olmaları çok tabiidir. Nitekim Allah Teâlâ, Yûsuf suresinin 87. ayetinde, Yakub'un (as) bir nasihatında oğullarına şöyle dediğini zikretmiştir: *"...Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; zira Allah'ın rahmetinden, kafir olanlardan başkası ümit kesmez."*. İşte bu kafirler için, dünyada olduğu kadar, Ahiret'te de içinde ebediyyen kalacakları bir cehennem azabı vardır.

فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّٓا اَنْ قَالُوا اقْتُلُوهُ اَوْ حَرِّقُوهُ فَاَنْجٰيهُ اللّٰهُ مِنَ النَّارِ ۜ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٢٤﴾ وَقَالَ اِنَّمَا اتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اَوْثَانًا مَوَدَّةَ بَيْنِكُمْ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۚ ثُمَّ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ يَكْفُرُ
بَعْضُكُمْ بِبَعْضٍ وَيَلْعَنُ بَعْضُكُمْ بَعْضًا وَمَأْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٥﴾ فَاٰمَنَ لَهُ لُوطٌ
وَقَالَ اِنِّي مُهَاجِرٌ اِلٰى رَبِّي ۖ اِنَّهُ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٦﴾ وَوَهَبْنَا لَهُٓ اِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ وَجَعَلْنَا فِي
ذُرِّيَّتِهِ النُّبُوَّةَ وَالْكِتَابَ وَاٰتَيْنَاهُ اَجْرَهُ فِي الدُّنْيَا ۚ وَاِنَّهُ فِي الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٢٧﴾

[24] (Bütün bu delillere karşı) İbrahim kavminin cevabı, (onu öldürün, yahut onu yakın) demekten başka bir şey olmamıştı. Buna rağmen Allah, İbrahim'i ateşten kurtarmıştı. İşte bunda, iman eden kimseler için muhakkak ki ibretler vardır.

[25] İbrahim demişti ki: "Dünya hayatında, Allah'ı bırakıp birtakım putları, kendi aranızda muhabbet vesilesi yaptınız. Sonra kıyamet günü, birbirinizi inkâr edip birbirinizi lanetleyeceksiniz. Varacağınız yer ateştir ve sizin için hiçbir yardımcı da yoktur.".

[26] Lut da İbrahim'e iman etmişti. Demişti ki: "Ben, Rabbime hicret ediyorum; zira O, daima galiptir; hikmet sahibidir.".

[27] Ona İshak ve Yakub'u bağışladık; nesli içine Peygamberlik ve kitap koyduk. Ona dünya mükafatını verdik; o, Ahiret'te de muhakkak iyilerdendir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Mekkeli müşriklerin eza verici davranışları karşısında doğup büyüdüğü Mekke şehrinden kendisine inanan Müslümanlarla birlikte hicret etmek zorunda kalan son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'i teselli etmek maksadıyla, Nûh'un (as), sonra da İbrahim'in (as) kavimleriyle olan kıssalarını zikrettikten, İbrahim'in (as) Allah'ın vahdaniyyetine, risalete ve öldükten sonra yeniden dirilmeye ait kavmine sunduğu delilleri ve onları kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davetini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, İbrahim'in (as) sunduğu deliller karşısında verecek cevap bulamayan kavmin, küfür üzerinde direnerek ve birbirlerine "İbrahim'i öldürün, yahut onu yakın." diyerek hakkı batılla yoketmeye çalıştıklarını zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[24] (Bütün bu delillere karşı) İbrahim kavminin cevabı, (onu öldürün, yahut onu yakın) demekten başka bir şey olmamıştı. Buna rağmen Allah, İbrahim'i ateşten kurtarmıştı. İşte bunda, iman eden kimseler için muhakkak ki ibretler vardır.

[25] İbrahim demişti ki: "Dünya hayatında, Allah'ı bırakıp birtakım putları, kendi aranızda muhabbet vesilesi yaptınız. Sonra kıyamet günü, birbirinizi inkâr edip birbirinizi lanetleyeceksiniz. Varacağınız yer ateştir ve sizin için hiçbir yardımcı da yoktur.".

[26] Lut da İbrahim'e iman etmişti. Demişti ki: "Ben, Rabbime hicret ediyorum; zira O, daima galiptir; hikmet sahibidir.".

[27] Ona İshak ve Yakub'u bağışladık; nesli içine Peygamberlik ve kitap koyduk. Ona dünya mükafatını verdik; o, Ahiret'te de muhakkak iyilerdendir.

24 İbrahim'in (as) zikrettiği apaçık deliller karşısında verecek cevap bulamayan, fakat kuvvetle ve zorbalıkla onu susturabileceklerini düşünen kavmin ileri gelenleri, birbirlerine "Onu öldürün, yahut onu ateşte yakın." tavsiyesinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Saffât suresinin *"...Onun için bir bina inşa edin ve onu ateşe atın."* mealindeki 97. ayetinde de işaret edildiği gibi, geniş bir meydanı dört yüksek duvarla çevirmişler, içerisine de dağlar gibi odun yığarak bu odunları tutuşturmuşlardır. Alevlerin göklere yükseldiği bir sırada İbrahim'i de (as) bir mancınıkla bu alevlerin ortasına fırlatmışlardır. İşte o sırada Allah Teâlâ, Enbiya suresinin 69. ayetinde de açıklandığı üzere, ateşe hitap ederek *"Ey ateş! İbrahim'e serin ve selamet ol!"* diye emretmiştir. Bu ayetin tefsirinde de zikrettiğimiz gibi, ateş, yakıcı özelliğini kaybetmiş ve odunların yığılıp yakıldığı ateş alanı, İbrahim (as) için bir bahçe haline gelmiştir. Bazı müfessirler, ateşin cansız bir şey olduğunu söyleyerek ona hitabın gereksiz olduğunu ileri sürmüşlerse de bu, her şeyden önce, Nahl suresinin 40. ayetinde de açıklandığı üzere, Allah Teâlâ'nın iradesine taalluk eden hususlardan biridir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Bizim, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman sözümüz, ona "ol" demektir; o da hemen oluverir."*. Bir şey canlı veya cansız da olsa, Allah Teâlâ'nın ona yönelttiği *"ol"* emriyle ateşe yöneltilen *"serin ve selamet ol"* emri arasında hiçbir fark yoktur ve her iki halde de emrin ona taalluk etmesiyle, onun, Allah'ın murad ettiği şeye dönüşmemesi mümkün değildir. Ayet-i kerimede, İbrahim'in (as) ateşte yanmaktan nasıl kurtulduğu hususunda herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bu, ya gökyüzüne kadar yükselen alevlerin bir anda sönmesiyle olabilir; ya da İbrahim'in (as) içine atılmasından sonra alevlerin gökyüzüne yükselmesi devam etse bile, yakıcı özelliğini kaybetmesiyle olabilir. Şüphesiz en doğrusunu Allah Teâlâ bilir. O, her şeyi yapmaya kadirdir. İşte, kafirlerin İbrahim'i (as) ateş içine atarak yakmak istemelerine rağmen, Allah Teâlâ'nın ateşi bir çiçek bahçesine çevirerek onu kurtarmasında, iman eden kimseler için alınması gereken bir ders veya bir ibret vardır.

25 Allah Teâlâ, İbrahim'i (as) ateşten kurtardıktan sonra, onun kavmine verdiği cevabı zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: İbrahim (as), kavmine yönelttiği bu cevabında şöyle diyordu: Siz, Allah'ı bırakarak birtakım putları kendinize İlah edindiğiniz gibi, onları kendi aranızda birbirinize karşı sevgi ve bağlılık vesilesi de kıldınız. Böylece nerede sizin gibi putları İlah edinip onlara ibadet eden bir kimse gördüyseniz, onu kendinize, ana, baba ve kardeş gibi yakın bir kimse saydınız ve ona bağlandınız. Oysa kendi aranızda sevgi ve bağlılık vesilesi yaptığınız bu putlar, aslında size herhangi bir fayda sağlamayacakları gibi, size zarar vermekten de aciz birtakım taş veya odun parçalarından başka bir şey değildir. Kıyâmet günü, dünyadaki bu yaptıklarınız gözlerinizin önüne serilip de ateşe atıldığınız zaman, putlarla aranızdaki bu sevgi ve bağlılık düşmanlığa ve kine dönüşecek, sonra da birbirinize lanet etmeye başlayacaksınız. Neticede hepinizin varacağı yer cehennem ateşidir ve orada size yardım edecek hiç kimse de bulamayacaksınız. Nitekim Â'râf suresinin *"...Her ümmet ateşe girince, kendi yoldaşına lanet eder. Nihayet hepsi orada birarada gelince, sonrakiler, evvelkiler hakkında şöyle der: "Rabbimiz! Bizi saptıranlar işte bunlar. Onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver..."* mealindeki 38. ve Zuhruf suresinin *"O gün Allah'tan sakınanlar dışında, dostlar, biribirlerinin düşmanıdırlar."* mealindeki 67. ayetleri de, kıyamet günü, dünyada iken birbirlerini dost edinen kafirlerin bu halini açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

26 Allah Teâlâ, İbrahim'i (as) ateşten kurtarıp selamete çıkardıktan sonra ona kavmi içinden Lut'un iman ettiğini haber vermiştir ki müfessirlerin belirttiklerine göre, o sıralarda ona iman eden karısı Sâre'den başka hiç kimse yoktu. Lut ise, İbrahim'in (as) kardeşinin oğlu olup künyesi Lut İbn Hârân İbn Âzer idi. Nitekim İki kardeşin

baba ismi olan Azer, En'âm suresinin 74. ayetinde de zikredilmiş ve *"(Bir gün) İbrahim babası Azer'e şöyle demişti..."* denilmiştir. Lut'un İbrahim'e (as) iman etmesi, muhtemelen onun Allah tarafından seçilmiş bir Peygamber olduğuna inanması manasındadır. Zira bir insanın göklere kadar yükselen alevlerin ortasına atıldığı halde oradan selametle çıkması, ancak Peygamberler'e verilen bir mucize ile gerçekleşebilir ve böyle bir mucize de onun verildiği kimseye inanmayı gerektirir. İbrahim (as), kendisine karısından ve yeğeni Lut'dan başka kavminden hiç kimsenin iman etmemiş olması sebebiyle, bulunduğu yerde kaldığı takdirde Peygamberlik görevini gerektiği şekilde ifa edemeyeceğini düşünmüş ve ben, Rabbime hicret ediyorum; muhakkak ki O, hükümranlığında daima galiptir ve hikmet sahibidir, diyerek Şam diyarına gitmiştir. O sıralarda henüz Peygamberlik görevi verilmemiş olan Lut'un da onunla birlikte hicret ettiği ve Sedum'a kadar gidip orada kaldığı söylenir.

27 Daha sonra Allah Teâlâ, ihlası dolayısıyla İbrahim'e (as) ihsan ettiği nimetleri zikretmiş, önce ona, iyice yaşlanmış olmasına rağmen İshak adında bir oğul ile, bu oğuldan da Yakup adlı bir torun ihsan ettiğini bildirmiştir. Nitekim Meryem suresinin *"İbrahim, onlardan ve Allah'tan başka ibadet ettikleri şeylerden ayrılınca, ona İshak ve Yakub'u bağışladık ve hepsini de Peygamber yaptık."* mealindeki 49. ayetinde de belirtildiği üzere, İshak ve Yakup müjdesi, ona, küfründe direnen kavminden ayrılıp başka bir yere hicret ettiği sıralarda verilmişti ve bu müjdenin verildiği sırada yanında, Rabbi tarafından Lut kavmi için elçi olarak gönderilmiş müsafir melekler de bulunuyordu. Nitekim Hûd suresinin 69-72. ayetlerinde de, bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurulmuştur: *"Elçilerimiz (olan melekler), İbrahim'e müjdeyle gelmişler "Sana selam." demişlerdi. O da onlara "Selam" demiş, sonra da hemen kızarmış bir buzağı getirmişti. (Yemek için) ellerinin ona uzanmadığını görünce, onların bu davranışını anlamamış ve içinde bir korku hissetmişti. Onlar: "Korkma, biz Lut kavmine gönderildik." demişlerdi. Bu sırada İbrahim'ın karısı (hizmet için) ayakta duruyordu ve (elçilerin "korkma" sözü üzerine) gülmüştü. Biz de ona İshak'ı, İshak'ın da ardından Yakub'u müjdelemiştik. (Ancak İbrahim'in karısı) demişti ki: "Vay başıma gelenlere! Ben kocakarı, kocam da yaşlı bir adam olduğu halde çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey."*. Buna cevap olarak elçilerin de zikrettikleri gibi, Allah'ın işinde şaşılacak hiçbir şey yoktur. O, her ne murat ederse, murat ettiği şey mutlaka olur. Yaşlılık halinde de olsa, Halîli İbrahim'e (as) İshak ve Yakub'u ihsan etmiş, bunların neslinden de kitap sahibi Peygamberler çıkarmıştır. Dünyada ona ihsan ettiği bu mükafatlardan başka, Ahiret'te sahip olacağı mevki de son derece yüksek olup, Allah'ın salih kullarından olacaktır.

وَلُوطًا إِذْ قَالَ لِقَوْمِهِ إِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٢٨﴾ أَئِنَّكُمْ
لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنْكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلَّا أَنْ قَالُوا ائْتِنَا
بِعَذَابِ اللَّهِ إِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٩﴾ قَالَ رَبِّ انْصُرْنِي عَلَى الْقَوْمِ الْمُفْسِدِينَ ﴿٣٠﴾ وَلَمَّا جَاءَتْ
رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا إِنَّا مُهْلِكُوا أَهْلِ هَذِهِ الْقَرْيَةِ إِنَّ أَهْلَهَا كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ إِنَّ فِيهَا
لُوطًا قَالُوا نَحْنُ أَعْلَمُ بِمَنْ فِيهَا لَنُنَجِّيَنَّهُ وَأَهْلَهُ إِلَّا امْرَأَتَهُ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٢﴾ وَلَمَّا أَنْ جَاءَتْ
رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالُوا لَا تَخَفْ وَلَا تَحْزَنْ إِنَّا مُنَجُّوكَ وَأَهْلَكَ إِلَّا امْرَأَتَكَ

كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٣٣﴾ إِنَّا مُنْزِلُونَ عَلَىٰ أَهْلِ هَٰذِهِ الْقَرْيَةِ رِجْزًا مِنَ السَّمَاءِ بِمَا كَانُوا يَفْسُقُونَ ﴿٣٤﴾ وَلَقَدْ تَرَكْنَا مِنْهَا آيَةً بَيِّنَةً لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٣٥﴾

[28] Lut'u da (Peygamber olarak göndermiştik). Kavmine demişti ki: "Siz, âlemden hiç kimsenin sizden önce yapmadığı fuhşu yapıyorsunuz.".

[29] "Siz, erkeklere yanaşıyor, yol kesiyor ve toplantılarınızda kötü şeyler yapıyorsunuz, değil mi"? Buna kavminin cevabı, "Eğer doğruyu söyleyen kimselerden isen, Allah'ın azabını bize getir." demekten başka bir şey olmamıştı.

[30] Lut da demişti ki: "Rabbim! Bozgunculuk yapan bu kavme karşı bana yardım et.".

[31] Elçilerimiz, müjde ile İbrahim'e gelince şöyle demişlerdi: "Biz, bu şehrin halkını helak edecek kimseleriz. Zira oranın halkı zalim kimselerdir.".

[32] İbrahim de şöyle demişti: "Fakat orada Lut vardır". Elçiler ise, demişlerdi ki: "Orada kim olduğunu biz daha iyi biliriz. Azapta kalacak olan Lut'un karısı dışında, onu ve ailesini elbette kurtaracağız.".

[33] Elçilerimizin Lut'a gelmesi, onun fenasına gitmiş, onlarla ilgili bir tedbîr almaktan aciz kalmıştı. Onlar da demişlerdi ki: "Korkma ve üzülme. Azapta kalacaklardan olan karın dışında seni ve aileni kurtaracağız.".

[34] "Biz, işlemiş oldukları büyük günah sebebiyle bu şehir halkına gökten bir azap indireceğiz.".

[35] Şurası bir gerçektir ki biz, aklını kullanabilen kimseler için, bu şehirle ilgili apaçık bir delil bırakmışızdır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, İbrahim'in (as) kavmiyle olan kıssasını ve onları, şirki terkedip kendinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davetiyle ilgili tevhid konularını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde de Lut'un (as) kavmiyle olan kıssasını zikretmiştir. Zira Lut, daha önce de işaret ettiğimiz gibi, İbrahim'in yeğeni idi ve aynı devirde yaşamışlardı. Ancak Lut kıssasıyla ilgili bu ayetlerde, diğer Peygamber kıssalarında olduğu gibi, onun, kavmini tevhide davetiyle ilgili hususlara yer verilmemiş, fakat kavminin fuhşu terkedip doğru yola davet edilmesi hususundaki konularla yetinilmiştir. Zaten İbrahim de (as) onları daha önce tevhide davet ederek bu görevi ifa etmiş bulunuyordu. Ne var ki ayet-i kerimelerde de açıklandığı üzere, Lut'un (as), kavmini fuhuştan menetmesi hiçbir fayda sağlamamış, bundan büyük bir ümitsizliğe kapılarak Rabbinden yardım istemesi üzerine, Rabbi de onun bu dileğine icabet ederek, ona iman edenler dışında bütün kavmi helak etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[28] Lut'u da (Peygamber olarak göndermiştik). Kavmine demişti ki: "Siz, âlemden hiç kimsenin sizden önce yapmadığı fuhşu yapıyorsunuz.".

[29] "Siz, erkeklere yanaşıyor, yol kesiyor ve toplantılarınızda kötü şeyler yapıyorsunuz, değil mi"? Buna kavminin cevabı, "Eğer doğruyu soyleyen kimselerden isen, Allah'ın azabını bize getir." demekten başka bir şey olmamıştı.

30 Lut da demişti ki: "Rabbim! Bozgunculuk yapan bu kavme karşı bana yardım et.".

28 İbrahim'in (as), kavmini putları terkederek kendisinden başka İlah olmayan bir tek Allah'ın ibadetine davet ettiği sıralarda, kardeşinin oğlu Lut da, Sedom halkına gönderilmiş ve onları, daha önce hiçbir kavimde görülmeyen fuhuştan ve ahlaksızca bir yaşantıdan menetmekle görevlendirilmişti. Bu sebeple kavmine yönelttiği ilk hitabında, onlara, daha önce hiçbir kavmin işlemediği çok çirkin bir fiili, fuhuş da denilen en büyük hayasızlığı işlediklerini söylemiş, sonra da sözlerine şöyle devam etmiştir:

29 Siz, kadınları bırakıp erkeklere şehvetle yanaşıyor, insanların gelip geçtiklere yollara dikilip onları öldürüyor, sonra da mallarını alıyorsunuz. Toplantılarınızda da, hem söylenmemesi gereken sözler söylüyor hem de yapılmaması gereken şeyler yapıyorsunuz; ancak içinizden hiç kimse, çıkıp da bu söylenenlerin ve yapılan şeylerin doğru olmadığını söylemeye lüzum görmüyor. Bütün bu yaptıklarınızın doğru olmadığını söyleyebilir misiniz? Kavmin, Lut (as) tarafından yapılan bu suçlamalara karşı kendilerini savunmak için söyleyecekleri hiçbir sözleri yoktu. Aslında onların toplum içindeki yaşantıları belki bundan çok daha kötü idi ve yaptıklarının normal bir insan yaşantısıyla hiçbir ilgisi yoktu. Bu sebepledir ki onun sözlerine karşı kendilerini savunma ihtiyacı duymamışlar; fakat sadece, hem küfürlerindeki direnişi sürdürmek hem de Lut'u (as) alaya almış olmak için, eğer sen doğruyu söyleyen kimselerden isen ve bizi tehditinde de samimi isen, haydi sözünü ettiğin Allah'ın azabını bir an önce üzerimize getir de görelim, demişlerdir. Â'râf suresinin 82. ayetinde de, Lut'un (as) bu sözlerine karşı kavmin başka şeyler de söyleyip onu tehdit ettikleri zikredilmiştir. Bu ayette şöyle denilmiştir: "(Buna karşılık) kavmin cevabı, *"Lut ve taraftarlarını, ülkenizden çıkarın; zira onlar, (bizim fiillerimize iştirak etmeyen ve fazlaca) temizlenen insanlardır." demekten başkası olmamıştı.*".

30 Lut, kavminin bu cevabı karşısında, onların, küfürlerinde direneceklerini ve doğru yola girmeyeceklerini anlayınca, ümitsizliğe kapılmış ve Rabbine yalvararak: Rabbim! İlk defa ortaya koydukları bir fuhuşla yeryüzünde fesada yol açan bu kavme karşı bana yardım et, diye dua ve niyazda bulunmuştur.

31 Elçilerimiz, müjde ile İbrahim'e gelince şöyle demişlerdi: "Biz, bu şehrin halkını helak edecek kimseleriz. Zira oranın halkı zalim kimselerdir.".

32 İbrahim de şöyle demişti: "Fakat orada Lut vardır.". Elçiler ise, demişlerdi ki: "Orada kim olduğunu biz daha iyi biliriz. Azapta kalacak olan Lut'un karısı dışında, onu ve ailesini elbette kurtaracağız.".

33 Elçilerimizin Lut'a gelmesi, onun fenasına gitmiş, onlarla ilgili bir tedbir almaktan aciz kalmıştı. Onlar da demişlerdi ki: "Korkma ve üzülme. Azapta kalacaklardan olan karın dışında seni ve aileni kurtaracağız.".

34 "Biz, işlemiş oldukları büyük günah sebebiyle bu şehir halkına gökten bir azap indireceğiz.".

35 Şurası bir gerçektir ki biz, aklını kullanabilen kimseler için, bu şehirle ilgili apaçık bir delil bırakmışızdır.

31 Onun bu duasına icabet eden Allah Teâlâ, yardım etmek maksadıyla ona genç ve yakışıklı bazı melekler göndermiştir. Ancak bu melekler, Lut'a gelmeden önce, misafir olarak onun amcası İbrahim'in (as) evine uğramışlardır. Hûd suresinin 69 ve daha sonraki ayetlerinde de açıklandığı üzere, melekler İbrahim'in (as) evine gelince, İbrahim (as) onları karşılamış ve onlara kızarmış buzağı ikram etmiştir. Ancak onların kendilerine ikram edilen şeylere el uzatmadıklarını görünce, büyük bir korkuya kapılmış, melekler ise, korkma, biz Lut kavmine gönderildik, diyerek onu teselli etmişler, bu arada da ona, önce İshak,

sonra da Yakup müjdesini vermişlerdir. Bir süre İbrahim'in (as) yanında kalan melekler, Lut kavmine gitmek üzere oradan ayrılmışlardır.

32 Şu var ki meleklerin Lut kavmini helak etmek üzere geldiklerini söylemeleri, İbrahim'i (as) çok tedirgin etmiş ve meleklerle mücadele edercesine *"Orada Lut vardır."* diyerek onların oraya gitmelerine engel olmaya çalışmıştır. Zira İbrahim, Hûd suresinin 75. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Çok yumuşak, çok içli ve her işinde Allah'a başvuran bir kimse idi."*. Melekler ise, *"Orada kimin olduğunu biz daha iyi biliriz. Azapta kalacak olan Lut'un karısı dışında, onu ve ailesini elbette kurtaracağız."* diyerek İbrahim'in (as) bu müdahelesine karşılık vermişlerdir.

Â'râf suresinin konuyla ilgili ayetlerini tefsir ederken de açıkladığımız gibi, gençler, İbrahim'in (as) evinden ayrılıp Lut'un (as) yanına gelirken, şehrin girişinde, ailesine su götüren genç bir kızla karşılaşmışlar ve ona, misafir olarak kalacakları bir ev sormuşlardır. Bu genç kız, Lut'un (as) kızı idi ve meleklere "Ben dönünceye kadar yerinizden ayrılmayın." diyerek hemen babasına koşturmuştu. Zira genç kız, kavmin bu gençlerden haberdar olup onlara bir kötülük etmelerinden korkuyordu. Bu sebeple babasına gelmiş ve ona, şehre gelen gençlerden haber vermiştir. Lut (as), yabancıları, şehir halkının haberi olmadan eve getirmişse de onun iyi niyetli olmayan karısı, şehir halkına, Lut'un evindeki misafirleri haber vermekte gecikmemiştir. Bunun üzerine kavmin bazı erkekleri, gözü dönmüş bir halde Lut'un evine gelerek gençlerin kendilerine teslim edilmelerini istemişlerdir. İşte Lut'un karısının da kavimle birlikte azap görecek olması, eve gelen gençleri kavme haber vererek hainlik etmesi yüzündendi.

33 Aslında kavminin Lut'un müsafirleri karşısındaki bu davranışları, garip karşılanacak bir şey değildi; çünkü önceden de bu çeşit davranışları sık sık oluyor ve Lut'un hiçbir uyarısı, onları bu gibi davranışlardan vazgeçirmiyordu. Bu sebeple onların Lut'un evine gelişleri, onu hiç memnun etmemiş, daha ilk andan itibaren bu misafirlerden haberleri olduğu takdirde, eve baskın edip onları kendisinden almaya çalışacaklarını ve bu yüzden başına büyük dertlerin açılacağını düşünerek korkmaya başlamıştı. Onun korkusunu daha çok artıran bir husus da, onların, Lut'a müsafir olarak gelmiş olmaları idi. Bu sebeple onun, bu misafirleri, ne olursa olsun, kavmine teslim etmesi mümkün değildi. Bunun içindir ki o, Hûd suresinin 78. ayetinde de açıklandığı üzere, onlara seslenmiş ve şöyle demişti: *"...Ey kavmim! İşte bunlar kızlarım; onlar sizin için daha temizdir; Allah'tan korkun. Beni müsafirlerimin içinde küçük düşürmeyin. İçinizde aklı başında hiçbir adam yok mu"*? Lut'un (as) bu sözleri karşısında isteklerini tekrarlayan kavmin gözü dönmüş adamları, ona şu cevabı vermişlerdir: *"(Ey Lut!) Bizim kızlarınız üzerinde hiçbir hakkımızın olmadığını çok iyi biliyorsun. Ayrıca bizim ne istediğimizi de iyi bildiğine hiç şüphe yok."*. Lut'un (as) kavmi karşısındaki bu korku ve tedirginliğini anlamakta güçlük çekmeyen elçiler, onu teselli etme gereğini duymuşlar, kendi kimliklerini de açıklayarak: *"... Korkm ve üzülme. Azapta kalacak olan karın dışında seni ve aileni kurtaracağız."* demişler, sonra da sözlerini şu açıklama ile tamamlamışlardır:

34 Biz, kavminin işlemiş olduğu bu büyük ayıp ve günah sebebiyle, üzerlerine gökten bir azap indirerek onları helak edeceğiz. Filhakika Hûd suresinin 82. ayetinde de açıklandığı üzere Sedum şehri, önce şiddetli bir depremle altı üstüne getirilmiş, sonra da üzerine, birbiri arkasına işaretlenmiş ve taşlaşmış çamur yağdırılmak suretiyle hepsi helak edilmiş, karısı dışında Lut ve ailesi ise, kurtarılmıştır.

35 Bugün, helak edilen o şehrin kalıntıları, Ölü Deniz veya Lut Gölü olarak bilinen bir tuz gölünün altında, aklını kullanıp düşünebilen kimseler için bir ibret vesikası olarak halen durmaktadır. Nitekim Saffât suresinin 137-138. ayetlerinde de bu konuyla ilgili olarak *"Siz (ey insanlar!) halen sabah akşam onların üzerinden gelip geçiyorsunuz da, hiç aklınızı kullanmıyor musunuz?"* buyurulmuştur.

وَإِلَىٰ مَدْيَنَ أَخَاهُمْ شُعَيْبًا فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللَّهَ وَارْجُوا الْيَوْمَ الْآخِرَ وَلَا تَعْثَوْا فِي الْأَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٣٦﴾ فَكَذَّبُوهُ فَأَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٣٧﴾ وَعَادًا وَثَمُودَ وَقَدْ تَبَيَّنَ لَكُمْ مِنْ مَسَاكِنِهِمْ وَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ أَعْمَالَهُمْ فَصَدَّهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَكَانُوا مُسْتَبْصِرِينَ ﴿٣٨﴾ وَقَارُونَ وَفِرْعَوْنَ وَهَامَانَ وَلَقَدْ جَاءَهُمْ مُوسَىٰ بِالْبَيِّنَاتِ فَاسْتَكْبَرُوا فِي الْأَرْضِ وَمَا كَانُوا سَابِقِينَ ﴿٣٩﴾ فَكُلًّا أَخَذْنَا بِذَنْبِهِ فَمِنْهُمْ مَنْ أَرْسَلْنَا عَلَيْهِ حَاصِبًا وَمِنْهُمْ مَنْ أَخَذَتْهُ الصَّيْحَةُ وَمِنْهُمْ مَنْ خَسَفْنَا بِهِ الْأَرْضَ وَمِنْهُمْ مَنْ أَغْرَقْنَا وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٠﴾

[36] Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı göndermiştik. O da demişti ki: "Ey Kavmim! Allah'a ibadet edin ve (O'na ibadetinizle) Ahiret gününün sevabını umutlanın. Yeryüzünde bozguncular gibi fesat çıkarmayın.".

[37] Ne var ki kavmi onu yalanlamıştı. Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakalamış ve yerlerinde çakılıp kalmışlardı.

[38] Ad ve Semud kavimlerini de helak etmiştik. Oturdukları yerlerden bu size açıkça belli olmuştur. Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş ve böylece onları doğru yoldan alıkoymuştu. Oysa kendileri, bunu anlayabilecek kimseler idiler.

[39] Karun'u, Firavun'u ve Haman'ı da helak etmiştik. Musa, onlara apaçık mucizeler getirmişti de onlar, yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Fakat helak olmaktan kurtulamamışlardı.

[40] Herbirini kendi günahı ile yakalamışızdır. İçlerinde, üzerlerine taş savuran kasırga gönderdiğimiz kimseler vardır; kendilerini şiddetli bir sesin yakaladığı kimseler vardır; kendilerini yerin dibine geçirdiğimiz kimseler vardır; kendilerini suda boğduğumuz kimseler vardır. Allah onlara zulmetmiyordu; fakat onlar, kendilerine zulmediyordu.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, hem Hazreti Peygamber'e teselli olması hem de gelecek olan nesiller için vaaz ve ibret teşkil etmesi için, Nûh, İbrahim ve Lut'un kavimleriyle olan kıssalarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Şuayb, Hûd ve Musa'nın kavimleriyle olan kıssalarını muhtasar olarak zikretmiş, bu kavimlerin de diğer kavimler gibi Peygamberler'ini yalanlamaları ve küfürlerinde direnerek yeryüzünde fesada yol açmaları sebebiyle üzerlerine inen çeşitli musibetlerle helak edildiklerini, keza Karun, Firavun ve Haman'ın da helak edilenler arasında bulunduklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[36] Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı göndermiştik. O da demişti ki: "Ey Kavmim! Allah'a ibadet edin ve (O'na ibadetinizle) Ahiret gününün sevabını umutlanın. Yeryüzünde bozguncular gibi fesâd çıkarmayın.".

[37] Ne var ki kavmi onu yalanlamıştı. Bunun üzerine onları şiddetli bir sarsıntı yakalamış ve yerlerinde çakılıp kalmışlardı.

36 Allah Teâlâ, Lut'un kavmiyle olan kıssasını zikrettikten sonra, bu ayetlerinde de, kısaca Şuayb'ın kıssasına yer vermiş ve şöyle buyurmuştur: Medyen halkına da, kendilerinden olan Şuayb Peygamber olarak gönderilmiştir. Şuayb,

Peygamberlik görevini yüklenince hemen kavmine hitap ederek onları uyarmış ve: Ey kavmim! Kendinize İlah edinerek ibadet ettiğiniz putlarınızı terkedin ve yalnız Allah'a ibadet edin. Başkalarının mallarını gasbederek yeryüzünde fesat çıkarmayın ve salih ameller işleyerek Ahiret hayatınızı mamur etmeye çalışın, demiştir. Filhakika Medyen halkı, Allah'ı ve Peygamber'ini inkâr ediyor, alışverişlerinde ölçüyü ve tartıyı eksik yaparak halkın mallarından çalıyor, ayrıca yol kesip yine mal gasbediyor; mallarını gasbettikleri kimseler arasında Allah'a inanmış kimseler varsa, onları tehdit ile Allah'ın yolundan uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. İşte Şuayb da (as) onların bu çirkin hallerini açık açık söyleyerek onları Allah'ın azabıyla korkutup doğru yola davet ediyordu. Â'râf suresinin 85-86. ayetlerinde, onun kavmine olan bu uyarısı daha geniş bir şekilde zikredilmiş ve denilmiştir ki: *"Medyen kavmine de kardeşleri Şuayb'ı göndermiştik. Şuayb, (onlara şöyle) demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'a ibadet edin. Rabbinizden size apaçık bir delil gelmiştir. Ölçüyü ve tartıyı tam yapın ve halkın eşyasını eksiltmeyin. Islahından sonra yeryüzünde fesat çıkarmayın. Eğer mümin kişiler iseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Allah'a iman edenleri tehdit ederek O'nun yolundan çevirmek ve o yolu eğriltmeye çalışmak için her yolun başına oturmayın. Sayıca az iken sizi çoğaltışını düşünün ve fesatlık edenlerin akibetinin ne olduğuna bir bakın.".*

37 Ne var ki kavmi, onun bu uyarılarını hiç umursamamış, küfür ve isyanlarında inat ederek onu yalanlamışlardır. İşte bunun üzerine Allah Teâlâ da şiddetli bir depremle ülkelerini yerle bir etmiş, kafir kavim de harabelerin altında çökekalmıştır.

[38] Ad ve Semud kavimlerini de helak etmiştik. Oturdukları yerlerden bu size açıkça belli olmuştur. Şeytan onlara amellerini süslü göstermiş ve böylece onları doğru yoldan alıkoymuştu. Oysa kendileri, bunu anlayabilecek kimseler idiler.

[39] Karun'u, Firavun'u ve Haman'ı da helak etmiştik. Musa, onlara apaçık mucizeler getirmişti de onlar, yeryüzünde büyüklük taslamışlardı. Fakat helak olmaktan kurtulamamışlardı.

[40] Herbirini kendi günahı ile yakalamışızdır. İçlerinde, üzerlerine taş savuran kasırga gönderdiğimiz kimseler vardır; kendilerini şiddetli bir sesin yakaladığı kimseler vardır; kendilerini yerin dibine geçirdiğimiz kimseler vardır; kendilerini suda boğduğumuz kimseler vardır. Allah onlara zulmetmiyordu; fakat onlar, kendilerine zulmediyordu.

38 Ad ve Semud kavimleri de, keza kendilerine gönderilen Peygamberler'i yalanladıkları için helak edilmişlerdir. Ad kavmine kendi içlerinden Hûd (as), Semud kavmine de yine kendi içlerinden Salih (as) Peygamber olarak gönderilmişti. Hud'un (as) mensup olduğu Ad kavmi, Yemen ile Umman arasında yer alan ve *Ahkâf* denilen bir yerde ikamet ediyordu. Ahkâf suresinin 21. ayetinde bu isme de yer verilmiş ve şöyle denilmiştir: *"(Ey Muhammed!) Kavmine, Ad'ın kardeşini hatırlat: Hani Hud, "Allah'tan başkasına ibadet etmeyin." diye önünden ve ardından nice uyarıcıların gelip geçtiği Ahkâf'taki kavmini uyarmış ve "Ben, sizin hesabınıza büyük bir günün azabından korkuyorum." demişti.".* Ahkâf'ta yaşayan bu kavim, yaşadığı yerde kat kat binalar inşa etmek, saraylar yapmak, oğullar, mallar ve davarlar edinmekle şöhret kazanmıştı. Binalarının çevresinde bağlar ve bahçeler vardı. Bu hudutsuz zenginlik ve şaşaalı yaşantı, onların büyüklük taslamalarına sebep olduğu gibi, onları dünya hayatına daha çok bağlamış, Ahiret hayatını da tamamıyla unutturmuştu. Bu sebeple Allah'a inanmadıkları gibi, kendilerine Peygamber olarak gönderilen Hud'u da (as) yalanlamışlar, birtakım putları da İlah edinip onlara ibadet etmişlerdir.

Hud, Peygamberlik görevini üstlenince, ilk işi, kavmini, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmek olmuştur. Nitekim Allah Teâlâ, Hûd suresinin 50. ayetinde bu dâvetle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Ad kavmine de kardeşleri Hud'u göndermiştik. O da şöyle demişti: "Ey kavmim! Sizin için kendisinden başka İlah olmayan Allah'a ibadet edin. O'ndan başkasına ibadet etmekle O'na iftira etmiş olursunuz.".* Hud'un (as) bu sözlerine karşı kavminin tepkisi ise, 53.ayette de açıklandığı gibi, şöyle olmuştur: *"...Ey Hud! Bize bir mucize getirmedin. Biz, ne sözünden dolayı İlahlarımızı terkedecek ve ne de sana inanacak kimseler değiliz.".* Â'râf suresinin 70. ayetinde de, Ad kavminin farklı bir tepkisi zikredilmiş ve şöyle denilmiştir: *"(Kavmi, Hud'a şöyle) demişlerdi: "Sen, bize tek bir Allah'a ibadet etmemiz ve babalarımızın ibadet ettiklerini terketmemiz için mi geldin? Eğer sözüne güvenilir kimselerden isen, bizi kendisiyle tehdit ettiğin (azap)i getir.".* Onların bu tepkisi karşısında Hûd da (as), inanmadıkları halde, sırf alay etmiş olmak için istedikleri azabın üzerlerine mutlaka geleceğini haber vermiş ve aynı surenin 71. ayetinde şöyle dediği zikredilmiştir: *"Rabbinizden üzerinize bir azap ve bir intikam hak oldu..."* Filhakika bu azap ve intikamın gelişinde, Hûd (as) ile ona inananlar Allah'tan bir rahmetle kurtarılmış, Allah'ı ve Peygamber'ini inkâr edenler ise, helak edilmiştir. Nitekim Zâriyât suresinin 41-42. ayetlerinde *"Ad kavminin kıssasında da ibretler vardı. Hani üzerlerine kurutucu bir rüzgar göndermiştik de uğradığı her şeyi toz haline getirip bırakmıştı.",* denilmiş, Hâkka suresinin 6-8. ayetlerinde de bu rüzgar tavsif edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"...Ad ise, son derece acımasız, uğultulu bir fırtına ile yok edilmişti. Allah, o fırtınayı onlara, hiç kesilmeksizin yedi gece sekiz gün musallat etmişti. Sen olsan, bu süre içinde, onların sanki içi boş hurma kütükleri gibi yere serildiklerini görürdün. Şimdi sen, onlardan, orada kalmış herhangi bir şey görüyor musun"?*

Kavim, uzun süre yağmur yüzü görmemişti. Bu yüzden her taraf kurumuş, insanları ağızlarını ıslatacak bir damla suya hasret kalmışlardı. O derecede ki Hud'a (as) *"...Eğer sözüne güvenilir kimselerden isen, bizi kendisiyle tehdit ettiğin (azap)i getir."* diyerek azap istemelerine rağmen, istedikleri bu azap üzerlerine inerken bile onu yağmur bulutları zannetmişler ve sevinç içinde birbirlerini bu yağmur bulutlarıyla müjdelemişlerdi. Oysa bu, geleceğine inanmadıkları azaptan başka bir şey değildi. Nitekim Allah Teâlâ, Ahkâf suresinin 24-25. ayetlerinde ibret verici bu hadiseyi şöyle zikretmiştir: *"Azabın bir bulut halinde vâdilerine doğru gelişini görünce demişlerdi ki: "Bu, bize yağmur getiren buluttur.". Hayır; o, acele gelmesini istediğiniz bir şey, içinde acı bir azap bulunan bir rüzgardır. Rabbinin emriyle her şeyi tahrip eder. Nitekim kaldıkları yer müstesna, hiç görünmez olmuşlardır. İşte suçlu olanları böyle cezalandırırız.".*

Semud kavmine gelince, Şam ile Hicaz arasında Vâdî'l-Kurâ'ya bir günlük mesafedeki Hicr bölgesinde oturan bu kavme de, Allah Teâlâ, kendi içlerinden kardeşleri Salih'i Peygamber olarak göndermişti. O da bu görevi üstlenince, ilk iş olarak kavmini, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet etmiş ve O'ndan korkmalarını, kendisine de Allah'ın bir elçisi olarak itaat etmelerini istemişti. Ne var ki bu kavim de, Salih'in bu davetine karşı gelmişler ve Şuarâ suresinin 153-154. ayetlerinde de açıklandığı üzere, onu yalancılıkla itham etmişlerdir: *"Onlar şöyle demişlerdir: Sen ancak büyülenmiş kimselerden birisin. Bizim gibi bir insandan başkası da değilsin. Eğer doğruyu söyleyenlerden isen, bir mucize getir.".* Hatta Kamer suresinin 24-25. ayetlerinde de zikredildiği gibi, bunlar daha da ileri gitmişler ve Salih (as) hakkında çok daha ağır sözler sarfetmişlerdir: *"Demişlerdir ki: İçimizden tek bir insana mı uyacağız? Bu takdirde biz, mutlaka bir sapıklık ve delilik içinde oluruz. Vahiy, içimizden ona mı gönderilecek? Hayır; o, yalancı küstahın biridir.".*

Biraz önce zikrettiğimiz ayet mealinde de görüldüğü gibi, kavmin ileri gelenlerinin Salih'ten

(as) mucize istemeleri, ona inanma arzularından kaynaklanan bir istek değildi. O, bir mucize getirmiş olsa bile, birtakım bahanelerle ona yine karşı çıkacaklar ve onu yalanlamaya devam edeceklerdi. Nitekim Allah Teâlâ, yine Kamer suresinin 27. ayetinde, onların mucize taleplerine cevâp vermiş ve Salih'e (as) hitapla şöyle buyurmuştur: *"(Ey Salih!) Onları denemek için kendilerine dişi deveyi göndereceğiz. Onları gözetle ve sabret."*. Bir mucize olarak dişi devenin verilmesi üzerine, Salih de kavmine bunu müjdelemiş ve Hûd suresinin 64. ayetinde de açıklandığı üzere, onlara şöyle demiştir: *"Ey kavmim! Bu, size bir mucize olmak üzere Allah'ın bir devesidir. Bu sebeple onu bırakınız; Allah'ın arzında yeyip içsin. Ona kötülük etmeyin; aksi halde, sizi, yakın bir azap yakalar."*. Şuarâ suresinin 155-156. ayetlerinde, Salih'in şu sözleri de zikredilmiştir: *"İşte şu, bir devedir; onun belli bir gün su içme hakkı vardır; sizin de bir gün su içme hakkınız var. Sakın ona bir kötülük etmeyin. Aksi halde sizi, o büyük günün azabı yakalar."*. Ne var ki kavim, Salih'in (as) bu uyarılarına hiç itibar etmemiş ve kendilerine bir mucize olarak verilen deveyi keserek yok etmişlerdir. Â'râf suresinin 77. ayetinde de açıklandığı üzere, *"Deveyi boğazlayıp, Rablerinin emrine karşı gelmişler ve (Salih'e de şöyle) demişlerdir: "Ey Salih! Eğer gönderilmiş Peygamberler'den isen, bize vaadettiğin (azap)i getir"*. Bundan sonra yapılacak bir şeyin olmadığı anlaşılınca, Semud kavmi de, Allah'ın ayetlerini yalanlamaları ve O'na şirk koşmaları sebebiyle, gökten gelen şiddetli bir ses dalgasıyla helak edildikleri gibi, yaşadıkları yerde, sanki hiç yaşamamış gibi olmuşlardır. Salih ve onunla birlikte iman edenler ise, Rablerinden gelen bir rahmetle kurtarılmışlardır.

Gerek Hûd kavmi olsun gerekse Semud kavmi olsun, sahip oldukları dünya nimetleriyle ebediyyen yaşayacaklarını zannederek hem Allah'ı inkâr etmişler hem de Peygamberler'ini yalanlamışlar, fakat sadece şeytana kulluk etmişlerdir. Şeytan da onlara işledikleri amelleri süslü göstermiş ve asıl gitmeleri gereken yoldan onları alıkoymuştur. Oysa sahip oldukları aklı kullanıp biraz düşünebilselerdi, gerçeği anlamakta ve doğru yolu bulmakta güçlük çekmezlerdi.

39 Karun, Firavun ve Haman da dünya hayatına düşkünlükleri, azgınlıkları ve küfürleri dolayısıyla helak edilmişlerdir. Kasas suresinin 76. ayetinin tefsirinde de açıkladığımız gibi, İsrailoğullarından olan Karun, Musa'nın da (as) yakın akrabalarından biri olup, adı, Karun İbn Yahsur İbn Kâhes idi. Dedesi Kâhes, aynı zamanda Musa İbn Imrân İbn Kâhes adıyle bilinen Musa'nın da (as) dedesi idi ve dolayısıyla Musa ve Karun, amca çocukları oluyorlardı. Karun, yüzünün ve görünüşünün güzelliği dolayısıyla Münevvir olarak da isimlendirilmişti. İsrailoğulları içinde Tevrat'ı en iyi hıfzeden ve en çok okuyan bir kimse olarak biliniyordu. Ne var ki sahip olduğu zenginlik, onu zaman içinde azdırmış ve helakine sebep olmuştu.

Allah, ona o kadar çok mal vermişti ki mallarını muhafaza altına aldığı hazinelerin anahtarları, yakınlarından pek çok kimse tarafından taşınır ve korunurdu. Gerek bu zenginliği gerekse bazı davranışları dolayısıyla, kavminin önde gelen vaaz ve nasihat erbabı, ona sık sık nasihatlarda bulunur ve davranışlarında dikkatli olmasını ve sahip olduğu mal yüzünden şımarmamasını telkin ve tavsiye ederlerdi. Ancak o, büyüklenerek, böyle nasihatlara ihtiyacı olmadığını, zira sahibi olduğu bu malı, kendi akıl ve zekası sayesinde ticaret yaparak kazandığını ileri sürer, kendisine yöneltilen nasihatları ise, dudak bükerek geçiştirirdi. İşte zenginliğine dayanarak azmış olması sebebiyle, Allah, azgın kafirler gibi onu da helak etmiştir.

Firavun, Musa (as) zamanında Mısır hükümdarı; Haman ise, Firavun'un veziri ve her işinde onun destekleyicisi ve yardımcısı olan bir kimse idi. Allah Teâlâ, onu uyarması ve Allah'ın hak olan yoluna davet etmesi için Musa ve kardeşi Harun'u apaçık deliller ve mucizelerle onlara göndermiş-

ti. Bu mucizeler, aynı zamanda onun Peygamberliğinin apaçık ve kesin delilleri idi. Ne var ki gerek Firavun gerekse Haman, tasdik ile iman etmek yerine büyüklenerek ona karşı gelmeyi tercih etmişler, Musa kıssasının anlatıldığı çeşitli surelerde de açıklandığı gibi, Musa'nın, kavmi İsrailoğullarını Mısır'dan gizlice çıkardığı bir sırada, peşinden gelen Firavun ve ordusu denizde boğularak helak olmaktan kurtulamamışlardır.

40 Peygamberler'ini yalanladıkları için helak edilen bu kavimlerden her biri, kendisine uygun olan bir ikapla cezalandırılmıştır. Bunlar arasında, üzerlerine taş savuran şiddetli bir fırtına ile helak edilenler vardır. Nitekim Ad kavmi, yeryüzünde büyüklük taslayan ve "Bizden daha kuvvetli kim vardır?" diyen bir kavim idi. Halbuki bunlar, kendilerini yaratan Allah'ın kendilerinden çok daha kuvvetli olduğunu bilmiyorlar mı idi? İşte bu büyüklenmeleri sebebiyle üzerlerine, şiddetle esen, son derece soğuk ve yeryüzündeki taşları ve çakılları kaldırarak üzerlerine fırlatan bir fırtına gönderilmiş, bu fırtına, aynı zamanda onları yerden kaldırıp gökyüzüne çıkarmış, sonra da tepeleri üstüne yeryüzüne çarparak içi boş hurma kütükleri gibi başsız cesetler haline getirmiştir. Nitekim Allah Teâlâ, Fussilet suresinin 16. ayetinde, bu kavmin helakiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Bu yüzden biz de onların üzerine, dünya hayatında rezillik azabını onlara tattırmak için, o uğursuz günlerde buz gibi bir rüzgar göndermiştik."*.

Başka bir kavim ki bu da Semud kavmidir, küfür üzerinde direnip imana yanaşmamaları, buna karşılık Peygamberleri Salih'i (as) ve onunla beraber olanları yurtlarından çıkarmak ve onları taşlayarak öldürmekle tehdit etmeleri sebebiyle üzerlerine gelen şiddetli bir çığlık veya yıldırım sesi ile helak olmuşlardır. Allah Teâlâ, bu konuda da, Hûd suresinin 67. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(İşte o zaman küfür işleyip) zulmedenleri şiddetli bir yıldırım sesi yakalamış ve yerlerinde (hiç kimsenin kurtaramayacağı bir şekilde) yüzüstü çökekalmışlardı."*.

Yeryüzünün hazinelerine sahip olan ve bu hazinelerin anahtarlarını yakınlarına taşıtan Karun'un, hem büyüklenmesi hem de küfrü dolayısıyla helak edilmesi, diğerlerinden farklı olmuş ve hazinelerini muhafaza ettiği evi, kendisi de içinde olduğu halde yerin dibine batırılmıştır. Bu batış, kıyamete kadar da devam edecektir. Allah Teâlâ, Kasas suresinin 81. ayetinde, onun bu akibetini şöyle açıklamıştır: *"Sonunda Karun'u da evini de yerin dibine geçirdik. Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiçbir yardımcısı yoktu; kendi kendine yardım edebilecek kimselerden de değildi."*.

Suda boğularak helak olma ise, hem Nûh kavminin hem de Firavun ve ordusunun akibeti idi. Bilindiği gibi Allah'a hiçbir zaman inanmayan Nûh kavmi, putları kendilerine İlah edinmişler ve kendilerini hem uyarmak hem de Allah'ın ibadetine davet etmek için gönderilen Peygamberler'i Nûh'u da (as) yalanlamışlardı. Nûh'un, kavmini Allah'ın yoluna sokmak için yaptığı bütün gayretler hiçbir fayda sağlamayınca, Allah Teâlâ ona bir gemi yapmasını ve bu gemiye kendisine inananlarla her hayvandan ikişer çift almasını emretmiştir. Vakti gelip de tûfan başlayınca, gemidekiler boğulmaktan kurtulmuş, dışarıda kalanlar ise tamamen boğulmuştur. Allah Teâlâ, onların bu akibetini Â'râf suresiinin 64. ayetinde şöyle açıklamıştır: *"(Buna rağmen yine de) onu yalanlamışlardı. Bunun üzerine biz de onu ve onunla birlikte gemide olanları kurtarmış, ayetlerimizi yalanlayanları ise, (suda) boğmuştuk. Zira onlar kör bir kavim idiler."*.

Suda boğulan başka bir kavim de Firavun, Haman ve orduları idi. Musa'ya (as) karşı şiddetli bir mücadeleye girişen Firavun, onu ortadan kaldırmak için harekete geçtiği bir sırada, Rabbi Musa'ya kavmiyle birlikte geceleyin Mısır'dan çıkmasını emretmiş, o da Rabbinin bu emrine uyarak kavmini sabaha karşı yola çıkarmış, bunu farkeden Firavun da ordusuyla birlikte onun peşine düşmüştü. Musa ve kavmi denize ulaştıkları zaman, İlahî bir mucize ile denizde açılan bir yoldan

karşıya geçmişler, onları takip eden Firavun ve ordusu ise, deniz ortasında suların birleşmesi neticesinde boğularak yok olmuşlardır. Allah Teâlâ, bu hadiseyi de Tâ-hâ suresinin 77-78. ayetlerinde şöyle açıklamıştır: *"Musa'ya: "Kullarımı geceleyin yürüt; onlara, denizde kuru bir yol aç; (Firavun'un sana) yetişmesinden ve (denizde boğulmaktan) korkma." diye vahyetmiştik. Firavun ise, askerleriyle onları takip etmişti. Fakat denizde, onları kaplayacak olan su kaplamış ve onları boğmuştu."*.

Şüphesiz Allah, kafir kavimleri, zikredilen bu çeşitli azap şekilleriyle helak ederken, onlara zulmetmiş olmuyordu. Fakat onlar, kendi irade ve istekleriyle tuttukları kötü yolun sonuna ulaşıyorlar ve böylece kendi kendilerine zulmetmiş oluyorlardı.

مَثَلُ الَّذِينَ اتَّخَذُوا مِنْ دُونِ اللهِ اَوْلِيَآءَ كَمَثَلِ الْعَنْكَبُوتِ ۚ اِتَّخَذَتْ بَيْتًا ۖ وَاِنَّ اَوْهَنَ الْبُيُوتِ لَبَيْتُ
الْعَنْكَبُوتِ ۘ لَوْ كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ اِنَّ اللهَ يَعْلَمُ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ ۚ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤٢﴾
وَتِلْكَ الْاَمْثَالُ نَضْرِبُهَا لِلنَّاسِ ۚ وَمَا يَعْقِلُهَآ اِلَّا الْعَالِمُونَ ﴿٤٣﴾

[41] Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, kendine ev yapan örümceğin durumu gibidir; zira evlerin en çürüğü, şüphe yoktur ki örümceğin evidir. Keşke bunu bilselerdi.

[42] Allah, kendisinden başka nasıl bir şeye yalvardıklarını elbette bilir. O, daima galiptir; hikmet sahibidir.

[43] Biz bu misalleri insanlar için veriyoruz. Onları da ancak ilim sahibi olanlar anlayabilir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ı inkâr ederek birtakım putları İlah edinen ve Peygamberler'ini yalanlayan kavimleri, kendilerine uygun çeşitli azap şekilleriyle cezalandırdığını, ancak İlahlarının kendilerine hiçbir faydalarının dokunmadığını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'tan başka mabud edinen bu müşrikleri, yeryüzünde kendilerine ev edinen örümceklere benzetmiş, ancak edindikleri bu evlerin en çürük evler olduğunu ve kendilerini hiçbir şeyden koruyamadığını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[41] Allah'tan başka dostlar edinenlerin durumu, kendine ev yapan örümceğin durumu gibidir; zira evlerin en çürüğü, şüphe yoktur ki örümceğin evidir. Keşke bunu bilselerdi.

[42] Allah, kendisinden başka nasıl bir şeye yalvardıklarını elbette bilir. O, daima galiptir; hikmet sahibidir.

[43] Biz bu misalleri insanlar için veriyoruz. Onları da ancak ilim sahibi olanlar anlayabilir.

41 Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinen, sonra da onlara ibadet ederek sıkıntılı hallerinde onların yardımlarını uman ve onlardan rızık bekleyen müşriklerin durumları, kendilerini ne sıcaktan, ne soğuktan ve ne de fırtınadan koruyacak hiçbir özelliği bulunmayan ve kendilerine hiçbir fayda sağlamayan ağları ev edinmiş örümceklerin durumları gibidir. Zira bu örümcek evleri, en çürük evlerdir ve bir örümceğin yaşadığı sürece üzerinde durabileceği cinsten bir ev değildir. Oysa bir ev, her şeyden önce bir barınak olması itibariyle, içinde barınan canlıyı, sıcaktan, soğuktan ve diğer birtakım tehlikelerden koruyabilecek özelliği bulunan bir yer olmalıdır. Bu-

nun gibi, bir insanın da İlah olarak benimsediği ve ibadet ettiği bir varlığın, onu her türlü sıkıntıdan kurtaracak, ona çeşit çeşit rızıklar vererek hayatta kalmasını sağlayacak ve çeşitli tehlikelere karşı kendisini koruyabilecek üstün gücü bulunan bir varlık olması gerekir. Oysa müşriklerin İlah edindikleri taştan, çamurdan veya ağaçtan yapılmış cansız putlar böyle midir? Sorulacak bir soruya bile cevap vermekten aciz olan bu putlar, onların hangi isteklerini karşılayabilir veya hangi tehlikeye karşı onları koruyabilir? Aklı olan ve düşünebilen bir insan, bu gerçekler karşısında, putları İlah edinmenin ne derece ahmakça bir iş olduğunu anlamaz mı? Gerçek olan şu ki putları İlah edinenlerin bu dünyadaki kazançları, bir örümceğin ağına yapışıp da onun rızkını oluşturan küçücük bir sinekten farklı değildir. Ahiret'te kaybettikleri ise, hiçbir şeyle kıyaslanamayacak kadar büyüktür.

42 Hiç şüphe yoktur ki Allah, bu müşriklerin kendisini terkederek nasıl bir varlığı İlah edinip ona ibadet ettiklerini ve ondan neler umduklarını çok iyi bilir. Sonra da onları bu şirklerinden dolayı en ağır bir şekilde cezalandırır. O, daima galiptir; hiç kimse ve hiçbir güç, O'nun bu suçluları cezalandırmasına engel olamaz. Dilediği anda onların hepsini yok etmeye kadirdir. Şu var ki O'nun suçluları bir anda helak etmemesi ve onları yeryüzünde belirli bir süreye kadar kendi yaşantıları içinde bırakması, kendi hallerini kendilerinin de bilip anlamaları içindir. Zira O, aynı zamanda Hakim'dir; takdir ettiği her işte muhakkak bir hikmet vardır.

43 İşte, gerek bu surede zikredilen örümcek misali gerekse Kur'an-ı Kerim'in diğer surelerinde yer alan buna benzer diğer misaller, insanların mana ve mahiyetini anlamadan yaptıkları bir işin gerçek yüzünü onlara göstermek ve mahiyetini anlatmak için zikredilmiştir. Bu manada, evlerin en zayıfı olduğunda şüphe bulunmayan bir örümcek evi, onu ören örümcek için ne derece güvenilir ise, müşriklerin Allah'tan başka ibadet ettikleri putların da onlar için örümcek evinden daha fazla güvenilirliği yoktur. Şu var kia örümcek evi ile Allah'tan başka ibadet olunan İlahlar arasındaki bu benzerliği de, ancak aklını kullanıp düşünebilen insanlar anlar ve dolayısıyla Allah'ı terkederek birtakım putları İlah edinmekten şiddetle kaçınırlar.

خَلَقَ اللّٰهُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ ۚ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٤٤﴾ اُتْلُ مَآ اُوْحِىَ اِلَيْكَ مِنَ
الْكِتٰبِ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ ۚ اِنَّ الصَّلٰوةَ تَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ ۗ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ اَكْبَرُ ۗ وَاللّٰهُ
يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُوْنَ ﴿٤٥﴾

[44] Allah, gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır. Bunda, müminler için mutlaka bir ibret vardır.

[45] (Ey Muhammed!) Kitap'tan sana vahyolunanları oku; namazı da dosdoğru kıl; zira namaz, hayasızlıklardan ve kötülüklerden korur. Allah'ın zikri, şüphesiz, (sizin için faydası) daha büyüktür. Allah yaptıklarınızı bilir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanlara, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a iman etmelerini emrederek birtakım putları İlah edinen ve onlara ibadet edenlerin durumlarını, gövdelerinin arka uçlarındaki salgı bezlerinden çıkardıkları sıvı ile ağ ören ve bu ağları kendilerine ev edinen örümceklere benzettikten ve böylece müşriklerin putlara ibadet delillerini çürüttük-

ten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, ibadet olunmaya layık yegane İlahın, müminler için apaçık ayet veya delilleri ihtiva ettiğinde şüphe bulunmayan gökleri ve yeri hak ile yaratan Allah olduğuna dikkatleri çekmiş; Peygamber'ine hitapla, kendisine vahyolunanları insanlara okumasını, her türlü hayasızlıktan ve kötülükten koruyacak olan namazı dosdoğru kılmasını, zira gerek Kitab'ın okunması ve gerekse namazın kılınmasıyla hasıl olan *Zikrullah* (Allah'ın zikri)'ın en büyük ibadet olduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[44] Allah, gökleri ve yeri hak ile yaratmıştır. Bunda, müminler için mutlaka bir ibret vardır.

[45] (Ey Muhammed!) Kitap'tan sana vahyolunanları oku; namazı da dosdoğru kıl; zira namaz, hayasızlıklardan ve kötülüklerden korur. Allah'ın zikri, şüphesiz, (sizin için faydası) daha büyüktür. Allah yaptıklarınızı bilir.

44 Allah, gökleri ve yeri, sadece bir iş olsun diye boşuna değil; fakat onları, hudutsuz kudretinin bir delili olmak üzere yaratmıştır. Zira göklerin ve yerin yaratılışında, aklını kullanıp düşünebilen insanlar için ibret alınacak pek çok deliller vardır. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 164. ayetinde, göklerin ve yerin insanlar için ihtiva ettiği sayılamayacak kadar çok çeşitli faydaları da zikrederek bu konuya açıklık getirmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ve gündüzün birbiri ardınca gelişinde, insanlar için faydalı olan şeylerle denizde yüzen gemilerde, Allah'ın gökyüzünden indirip de kendisiyle ölümünden sonra yeryüzüne hayat verdiği suda ve orada yaydığı her türlü canlıda, rüzgarları dilediği yöne sevkedişinde ve gökyüzüyle yeryüzü arasında (rüzgara) tabi olan bulutlarda, aklını kullanan kimseler için deliller vardır."*. Her şeyden önce şu hususu gözden uzak tutmamak gerekir ki göklerin yaratılışında, hem Allah'ın vahdaniyyetinin hem de hudutsuz kudretinin apaçık delilleri vardır. Nitekim ucu bucağı bulunmayan bu boşlukta, kocaman bir güneş sistemine bağlı olarak milyonlarca yıldız yüzmekte ve her biri, kendisi için takdir olunan yolda ve bir nizam içinde hareket edip durmaktadır. Bu nizamın bir an için bozulduğu düşünülse, güneşin, ayın ve yıldızların birbirinin içine girip atılmış pamuk gibi boşlukta uçuşmalarına kim engel olabilir? O halde bu sistemi yarattıktan sonra onlara bir nizam veren ve bu nizamı sürdüren yüce bir gücün bulunduğunu inkâr etmek asla mümkün değildir. İşte bu gücün sahibi, tek bir İlah olan Allah Teâlâ'dır ve O'ndan başka güç sahibi İlah da yoktur.

Allah'ın vahdaniyyetinin ve hudutsuz gücünün başka bir delili de yerin yaratılışıdır. Dağları, denizleri, ırmakları ve üzerinde yetişen çeşitli meyve ve bitkileriyle her türlü canlının hayatını kolaylaştıran oluşumunda, aklını kullanan insanlar için deliller vardır. Keza geceyle gündüzün birbiri arkasına gelişinde, zamana ve bölgelere göre uzayıp kısalışında ve güneşe bağlı olarak mevsimlerin teşekkülünde de aynı delilleri bulmak mümkündür. Her ne kadar bu deliller, bütün insanlar için söz konusu olsa bile, onların delil olarak kullanılışının imana taalluk etmesi ve onlardan yalnız Allah'ı ve Resulünü tasdik edenlerin faydalanmaları dolayısıyla, ayet-i kerimede de onlardan alınacak ibret, sadece müminlere tahsis edilmiş ve *"...bunda, müminler için mutlaka bir ibret vardır."* buyurulmuştur.

45 Daha sonra Allah Teâlâ, Peygamber'ine hitap ederek, kendisine vahyolunan Kur'an'ı okumasını, insanlara da onu okuyarak tebliğ etmesini ve dolayısıyla onların da, Allah'ın varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine delalet eden bilgilerini artırmaları için onu devamlı okumalarını emretmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Sana vahyolunan Kur'an'ı daima oku ve insanlara da okuyarak onu tebliğ et; senin gibi Müslümanlar da onu okusunlar ve okumaya devam etsinler; zira Kur'an, bir nur, hidayet ve rahmettir; çeşitli dertlere, sıkıntı ve hastalıklara karşı bir ilaç,

bir şifa ve onlardan kurtuluştur. Farz olsun, nafile olsun, bütün namazları da erkân ve şartlarına riayet ederek kıl. Zira namaz, dinin direği olduğu gibi, kul ile Rabbi arasında da en kuvvetli bağdır ve insanları, hem hayasızlıktan hem de kötülüklerden korur. Kısacası, insanların çeşitli günah ve masiyetlerden temizlenmeleri için en önemli vesiledir. Ancak namazla bu iyiliklerin gerçekleşmesi, onun, huşu, huzu ve ihlas ile eda edilmesine bağlıdır. Eğer eda edilen namazda bu şartlar yer almazsa, bu takdirde namaz, yatıp kalkmaktan ibaret birtakım fiil ve davranışlar haline gelmiş olur ki insana, sözü edilen bu faydalardan hiçbirini sağlayamaz. Oysa zikredilen bu şartlarla eda edildiği zaman namaz, Allah'ı zikretmek manasını kazanmış olur ve bu da, sair taat ve ibadetlerin en büyüğüdür. Hiç şüphe yoktur ki Allah, kullarının ibadet olarak ne yaptıklarını ve nasıl bir davranış içinde bulunduklarını yakinen bilir. Hiç kimsenin O'ndan hiçbir şeyi gizlemesi mümkün değildir.

وَلَا تُجَادِلُوٓا اَهْلَ الْكِتَابِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ ۟ اِلَّا الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْهُمْ وَقُولُٓوا اٰمَنَّا بِالَّذِىٓ اُنْزِلَ اِلَيْنَا
وَاُنْزِلَ اِلَيْكُمْ وَاِلٰهُنَا وَاِلٰهُكُمْ وَاحِدٌ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ ﴿٤٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَٓا اِلَيْكَ الْكِتَابَ ۛ فَالَّذِينَ
اٰتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يُؤْمِنُونَ بِهٖ ۚ وَمِنْ هٰٓؤُلَٓاءِ مَنْ يُؤْمِنُ بِهٖ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَٓا اِلَّا الْكَافِرُونَ ﴿٤٧﴾
وَمَا كُنْتَ تَتْلُوا مِنْ قَبْلِهٖ مِنْ كِتَابٍ وَلَا تَخُطُّهٗ بِيَمِينِكَ اِذًا لَارْتَابَ الْمُبْطِلُونَ ﴿٤٨﴾ بَلْ هُوَ اٰيَاتٌ بَيِّنَاتٌ
فِى صُدُورِ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ ۚ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيَاتِنَٓا اِلَّا الظَّالِمُونَ ﴿٤٩﴾

[46] İçlerinden zalim olanlar dışında, kitap ehline karşı, en güzel bir şekilde mücadele edin ve deyin ki: "Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim İlahımız da, sizin İlahınız da birdir ve biz O'na teslim olan kimseleriz.".

[47] (Ey Muhammed! Senden önceki Peygamberler'e indirdiğimiz gibi) sana da böylece bir kitap indirdik. Bu itibarla kendilerine kitap verdiklerimiz ona inanıyorlardı; bunlardan da ona inananlar vardır. Ayetlerimizi kafirlerden başkası inkâr etmez.

[48] (Ey Muhammed!) Kur'an'dan önce sen herhangi bir yazı okumuş değildin; onu elinle de yazmamıştın. Aksi halde o batıla uyanlar, şüpheye düşerlerdi.

[49] Hayır, Kur'an, kendilerine ilim verilenlerin gönüllerine yerleşmiş apaçık ayetlerdir. Ayetlerimizi zalim olanlardan başkası inkâr etmez.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşrikleri irşat etmenin ve onlarla mücadeleye girmenin onlara layık olan bir biçimde, daha sert ve daha ağır olarak yapılması gerektiğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kitap ehlinden zalim olanlar dışında, Yahudi ve Hıristiyanlarla yapılacak cidal ve münakaşalarda daha yumuşak davranılmasını ve bu münakaşaların delillere dayalı bir biçimde ve güzel bir üslupla sürdürülmesini emretmiştir. Müşriklere karşı daha sert ve katı davranılmasının başlıca sebebi de müşriklerin birtakım putları İlah edinip onlara ibadet etmeleri ve onlardan yardım umarak Allah'a şirk koşmalarıdır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de zaman zaman onlardan söz edilirken sert ve ağır bir dil kullanılmış ve mesela Bakara suresinin 18. ayetinde *"(onlar) sağırdırlar; dilsizdirler; kördürler. (Bir daha Hâkka) dönmezler."*, Â'râf suresinin 179.

ayetinde de *"...Onların kalpleri vardır; fakat onlarla anlamazlar; onların gözleri vardır; fakat onlarla görmezler; onların kulakları da vardır; fakat onlarla işitmezler. Bunlar, tıpkı hayvan gibidir; hatta daha sapık. İşte gaflet içinde olanlar bunlardır."* buyurulmuştur. Oysa Ehl-i Kitap olan Yahudi ve Hıristiyanlar, müşrikler gibi değillerdir. Onlar da Allah'a inanırlar ve Hazreti Muhammed (sas.) dışında, daha önceki Peygamberler'i itiraf ederler; ancak Yahudilik ve Hıristiyanlık adını verdikleri dinlerinin veya şeriatlerinin baki olduğunu ve hiçbir din veya şeriat tarafından neshedilmediğini ileri sürerler. İşte Allah Teâlâ, bu gibilerle yapılacak cidal ve münakaşaların delile dayalı olarak güzel bir biçimde yapılmasını ve onları ikna etme yollarının aranmasını emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

[46] İçlerinden zalim olanlar dışında, kitap ehline karşı, en güzel bir şekilde mücadele edin ve deyin ki: "Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim İlahımız da sizin İlahınız da birdir ve biz O'na teslim olan kimseleriz.".

[47] (Ey Muhammed! Senden önceki Peygamberler'e indirdiğimiz gibi) sana da böylece bir kitap indirdik. Bu itibarla kendilerine kitap verdiklerimiz ona inanıyorlardı; bunlardan da ona inananlar vardır. Ayetlerimizi kafirlerden başkası inkâr etmez.

[48] (Ey Muhammed!) Kur'an'dan önce sen herhangi bir yazı okumuş değildin; onu elinle de yazmamıştın. Aksi halde o batıla uyanlar, şüpheye düşerlerdi.

[49] Hayır, Kur'an kendilerine ilim verilenlerin gönüllerine yerleşmiş apaçık ayetlerdir. Ayetlerimizi zalim olanlardan başkası inkâr etmez.

46 Allah Teâlâ bu ayetiyle, Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e ve dolayısıyla bütün Müslümanlara, kitap ehliyle yapılacak dinî münakaşalarda takip edecekleri yolu ve takınacakları tavrı öğretmekte ve şöyle buyurmaktadır: Kitap ehlinden Yahudi ve Hıristiyanlarla münakaşaya girdiğiniz zaman, onlarla en güzel bir biçimde münakaşa edin. Ancak bunlar arasında küfürleriyle nefislerine zulmeden hak yoldan sapmış bir takım kimseler de vardır ki bunlarla yapılacak delile ve mantığa dayalı münakaşalar hiçbir fayda sağlamaz. Bu sebeple onlara karşı takınılacak tavır, onların takındıkları tavrın benzeri olacaktır. Eğer onlar, münakaşalarında düşmanlığı ön planda tutuyorlarsa, onlara aynıyla mukabele edilecek; eğer bu düşmanlıklarını savaşa kadar götürürlerse, hiç çekinmeden onlarla savaşa girilecek ve bu savaş da onlar ya iman edinceye ya da boyun eğip teslim oluncaya kadar sürdürülecektir.

Ayet-i kerimede kitap ehlinin, iki kısımda mütalaa edildiği açıkça görülmektedir. Birinci kısım, kendileriyle en güzel bir şekilde mücadele edilmesi istenen ve kendilerine *"Bize indirilene de, size indirilene de iman ettik. Bizim İlahımız da, sizin İlahınız da birdir ve biz O'na teslim olan kimseleriz."* denilmesi emredilen kitap ehlidir. İkinci kısım ise, yine Ehl-i Kitap'tan olan fakat İslam'a ve Müslümanlara karşı takındıkları zalimce tavırlarıyla diğerlerinden ayrılan kimselerdir ki bunlar, inanç yönünden de diğerlerinden ayrı bir yol tutmuşlar ve bu yol, kendilerini şirke kadar götürmüştür. Zira bunların iddialarına göre İsa (as), Allah'ın oğludur ve Allah üçün biridir. Kur'an-ı Kerim, kitap ehli tarafından ortaya atılan bu iddiaları açık açık zikretmiş ve bu iddiaların sapıklıktan başka bir şey olmadığını ve gerçekle hiçbir ilgilerinin bulunmadığını beyan etmiştir. Allah Teâlâ, Nisa suresinin 171. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Ey kitap ehli! Dîninizde (Allah'ın vazettiği hududu) tecavüz etmeyin ve Allah'a karşı gerçek olandan başkasını söylemeyin. Meryem oğlu Mesih İsa, sadece Allah'ın Peygamber'i, Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Allah'a ve Peygamber'ine iman edin. "(İlahlar) üçtür.", demeyin. Kendi hayrınıza olmak üzere (bu teslis safsa-*

tasından) vazgeçin. Zira Allah tek bir İlahtır. O, bir oğul sahibi olmaktan münezzehtir. Göklerde ve yerde olan her şey O'nundur. Vekil olarak Allah yeter.". Keza Mâide suresinin 72. ayetinde de kitap ehlinin küfrü veya şirki açıkça ortaya konmuş ve bu küfürleri yüzünden sert bir şekilde uyarılmışlardır. Bu ayetinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın, Meryem oğlu Mesih olduğunu söyleyenler, muhakkak küfre girmişlerdir. Halbuki Mesih: "Ey İsrailoğulları! Rabbim ve Rabbiniz olan Alah'a ibadet edin. Zira her kim Allah'a şirk koşarsa, Allah ona cenneti haram kılar ve varacağı yer de ateş olur. Zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.", demişti".* Bunu takip eden 73. ayet de, küfürleriyle nefislerine zulmeden kitap ehline yöneltilmiş açık bir tehdittir. Bu ayetinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın, üçün biri olduğunu söyleyenler de küfre girmişlerdir. Oysa tek bir İlahtan başka İlah yoktur. Eğer söylediklerini terketmezlerse, işte bu küfredenler, çok şiddetli bir azaba uğrayacaklardır.".*

Meallerini zikrettiğimiz bu ayet-i kerimelerden şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki kitap ehlinden olup da, İsa'nın (as) Allah'ın oğlu olduğunu iddia edenler ve teslis akidesinin bir netîcesi olarak Allah'ın üçün biri olduğunu ileri sürenler, küfre girmiş ve Allah'a şirk koşmuş olmaları dolayısıyla nefislerine zulmeden kimselerdir ve üzerinde durduğumuz ayet-i kerimeye göre, kendileriyle en güzel bir şekilde mücadele edilecek kimselerden değillerdir. O halde bunlara karşı takınılacak tavır, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, onların Müslümanlara karşı takındıkları tavrın misli veya benzeri olacaktır. Ancak burada, üzerinde durulması gereken önemli bir husus vardır. Eğer Ehl-i Kitap'tan olup da, İsa'nın (as) Allah'ın oğlu ve Allah'ın da üçün biri olduğuna inanan kimseler, Allah'a şirk koşmaları ve küfretmeleri sebebiyle nefislerine zulmeden kimseler olarak tavsif edilecek olurlarsa, bunların, ikinci kısımda yer alan zalimler oldukları anlaşılır. Bu durumda karşımıza çıkacak bir soru vardır ve bu sorunun mutlaka cevaplandırılması gerekir: İçlerinde zalim olanlar, bu sıfatlarıyla belli olduklarına göre, birinci kısımda yer alması gereken ve kendileriyle en güzel bir şekilde mücadele edilecek olan kitap ehli kimlerden oluşmaktadır? Bunlar Allah'a ve Peygamberler'ine gerçekten iman etmiş kimseler midir? Oysa bilinen bir gerçek vardır ki o da, Allah katında geçerli olan yegane dinin İslam dini olmasıdır. Bilinen diğer bir husus da, birbiri arkasına gönderilen bütün Peygamberler'in, Allah'ın tek olan bu dinini, yani İslam'ı tebliğ ile insanları bu dine davet etmekle görevlendirilmiş olmalarıdır. Her ne kadar Hazreti Muhammed (sas.)'den önceki Peygamberler, kendi kavimlerini Allah'ın hak olan dinine davet etmiş olsalar bile, son Peygamber Hazreti Muhammed (sas.) bütün insanlara gönderilmiş ve onları hak dine, yani İslam'a davet etmekle görevlendirilmiştir. Nitekim Allah Teâlâ Â'râf suresinin 158. ayetinde Peygamber'ine hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed! Bütün insanlara de ki: "Ey insanlar! Ben sizin hepinize birden, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın Peygamber'iyim. O'ndan başka İlah yoktur. Diriltir ve öldürür. Allah'a ve O'nun ümmi Peygamber'i olan elçisine iman edin; o Peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. Ona uyun ki, hidayete eresiniz.".* Dikkat edilecek olursa, bu ayet-i kerimede Hazreti Peygamber, insanların sadece Allah değil, fakat aynı zamanda O'nun ümmi Peygamber'i olan Muhammed (sas.)'e de iman etmelerini istemiştir. Hazreti Peygamber, insanları ve dolayısıyla Yahudi ve Hıristiyanları Allah'a ve son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e imana davet ettiği gibi, kendisine indirilen Kur'an-ı Kerim'e de imana davet etmiştir. Bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ, Bakara suresinin 41. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey İsrailoğulları!) Elinizdeki (Tevrat)'ni doğrulamak üzere indirdiğim (Kur'an)e iman edin ve onu inkâr edenlerin ilki olmayın; ayetlerimi de yok pahasına satmayın. Ve yalnız benden sakının".* Keza Al-

lah Teâlâ, Nisa suresinin 47. ayetinde bütün kitap ehline hitap ederek şöyle buyurmuştur: *"Ey kendilerine kitap verilmiş olanlar! Birtakım yüzleri belli belirsiz edip arkalarına döndürmeden, yahut "sebt" halkına lanet ettiğimiz gibi, onları da lanetlemeden önce, nezdinizde bulunan (Tevrat)'ı tasdik etmek için indirdiğimiz (Kur'an)'e iman edin. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecektir."*. Allah'a, son Peygamber'i Muhammed (sas.)'e ve ona indirilen Kur'an-ı Kerim'e iman etmek, ister Yahudi ve Hıristiyan olsun ister müşrik olsun, bütün insanlara yöneltilmiş İlahî bir emirdir ve her kim bu emirden yüz çevirecek olursa, Fetih suresinin 13. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi kafir vasfını kazanmış olur ve bu vasıfla cehenneme gider. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kim, Allah'a ve Resulüne iman etmezse, gerçek şu ki biz kafirler için alevli bir ateş hazırladık."*.

Bu açıklamalardan sonra, kitap ehlinden olan Yahudi ve Hıristiyanların, Allah'a, O'nun son Peygamber'i olan Muhammed (sas.)'e ve ona indirilen Kur'an-ı Kerim'e iman ettiklerini söylemek mümkün müdür? Eğer bunlar, Allah'a, Hazreti Muhammed (sas.)'e ve Kur'an-ı Kerim'e gerçek manada iman etmiş olsalardı, yine de "Biz Yahudiyiz.", yahut "Biz Hıristiyanız.", diyebilirler mi idi? Zira bilinen bir gerçektir ki iman ameli gerektirir ve her kim gerçek manada Hazreti Muhammed (sas.)'e ve Kur'an'a iman ederse, onların yoluna girmiş olur ve Müslüman vasfını kazanır. Böyle kimseler için artık Yahudilik veya Hıristiyanlık söz konusu olmaz; çünkü Tevrat ve İncil'e dayalı dinler artık neshedilmiş, yani hükümleri ortadan kaldırılmıştır. Bu, tıpkı eski bir kanunun yerine yeni bir kanunun çıkarılması ve eskisinin yürürlükten kaldırılması gibidir. Allah Teâlâ da, kendi nezdinde tek olan İslam dinini her yeni gönderdiği Peygamber'le yenilemiş ve son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.) ile de ona son şeklini vermiştir. O halde insanların tabi olmaları gereken din de işte bu dindir; yani İslam'dır. Bu açıklamalardan sonra şu husus iyice anlaşılmış olmaktadır ki Yahudi ve Hıristiyan olan kitap ehline, iman etmiş kimseler olarak bakmak mümkün olmadığı gibi, bunlardan İsa'ya (as) Allah'ın oğlu, Allah'a da üçün biri olarak inanan Hıristiyanları da, müşriklerin sıfatlarından başka bir sıfatla tavsif etmek mümkün değildir.

O halde, üzerinde durduğumuz ve tefsirine çalıştığımız ayet-i kerimeye dönecek olursak, kitap ehli, iman vasfına sahip olmayıp küfür ve şirk içinde dolanıp dursalar bile, yine de onlarla en güzel bir şekilde mücadele etmek mümkün müdür? Ayet-i kerimede kendileriyle en güzel bir şekilde mücadele edilecek olanlar, zalim olanlardan, yani şirk ve küfürleriyle nefislerine zulmedenlerden ayırt edilmişlerdir. O halde bunlar kimlerdir? Bize göre bunlar, hicretten önce Mekke'de, sayıları çok az olan ve henüz kuvvetli sayılmayan Müslümanlara karşı yumuşak davranan, sert ve katı davranılmasına da rıza göstermeyen Yahudi ve Hıristiyanlardır. Her ne kadar bu dönemde Müslümanların Yahudi ve Hıristiyanlarla fazlaca temasları olmamış ise de, Hazreti Peygamber'in İslami davetle ortaya çıktığı duyuluyor, Yahudi ve Hıristiyanlar da, kendi kitaplarının verdikleri haberler vasıtasıyla böyle bir Peygamber'in geleceğini önceden biliyorlardı. Bu sebeple müşriklerin Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara kötü davranmalarını hoş karşılamıyorlardı. Nitekim Medine'ye hicretten önce bazı Müslümanların Mekkeli müşriklerin engellemelerinden kurtulmak ve ibadetlerini daha iyi yapabilmek için iki ayrı kafile halinde Habeşistan'a hicret ettikleri ve orada Hıristiyan Habeş hükümdar Necaşi tarafından iyi bir şekilde karşılandıkları bilinen hususlardandır. İşte bazı Yahudi ve Hıristiyanların Müslümanlara karşı daha iyi davranmalarını sağlamak ve hatta bunlardan gönülleri yatkın olanları İslam'a ısındırmak için, Allah Teâlâ'nın, Müslümanların da onlara karşı iyi davranmalarını ve onlarla yaptıkları cidal ve münakaşalarda en güzel yolu seçmelerini emretmiş ol-

ması mümkündür. Nitekim böyle bir yumuşaklığı, yine Mekke döneminde nazil olan Kâfirûn suresinde, hem de müşrikler hakkında nazil olan ayetlerde görmek mümkündür. Bu surenin 4-6. ayetlerinde Allah Teâlâ, Peygamber'ine, müşriklere şöyle demesini emretmiştir: *"Ben, asla sizin ibadet ettiklerinize ibadet edecek değilim. Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. Sizin dininiz size aittir; benim dinim de bana..."* Bu, hiç şüphesiz, Hazreti Peygamber'in, müşrikleri kendi dinleriyle başbaşa bırakması için verilmiş bir emir değildi. Eğer böyle olsaydı, böyle bir emir, Hazreti Peygamber'in davet görevine ters düşen bir emir olurdu ki Allah Teâlâ'nın bu manada bir emir vereceği elbette düşünülemezdi. Bu, Mekke döneminde, o günün şartları karşısında yine de İslam'ın ve Müslümanların başarıya ulaşmaları için tutulması gereken bir yoldu. Nitekim Medine'ye hicretten ve o başarıya ulaşıldıktan sonra nazil olan Tevbe suresinin 5. ayetinde, Allah Teâlâ, Peygamber'ine, yine müşriklerle ilgili olarak şu emrini vermişti: *"Haram aylar çıkınca, müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları tutun; hapsedin; bütün gözetleme yerlerinde onları gözetlemek için oturun. Fakat tövbe ederler, namazı dosdoğru kılarlar ve zekatı da verirlerse, artık yollarını serbest bırakın. Allah, şüphesiz, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir."*.

İşte, müşriklerle ilgili olarak Mekke'de nazil olan ve Kâfirûn suresinde yer alan ayetlerle Tevbe suresinin Medine'de nazil olan bu ayeti, halen tefsiri üzerinde durduğumuz kitap ehli hakkındaki Mekkî ayetiyle, yine Tevbe suresinin Medine'de nazil olan 29. ayeti arasındaki benzerliği gözler önüne sermektedir. Nitekim Allah Teâlâ, kitap ehliyle ilgili olarak, Tevbe suresinin 29. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret gününe iman etmeyenlerle, Allah'ın ve Resulünün haram kıldığını haram saymayanlarla ve hak dini din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye vermedikçe savaşın."*. Bu ayet-i kerimeye göre, küfürleriyle nefislerine zulmeden kimseler, gerçekte İslam ve Müslüman düşmanı olan kimselerdir ve bunlarla, cizye vermeyi kabul edinceye kadar savaşmak gerekir. Buna göre, bu zalimler için tutulacak dört yol vardır: Ya Allah'a ve Resulüne iman ederek hak din olan İslam'a gireceklerdir; yahut cizye vermeyi kabul edeceklerdir; yahutta kendileriyle savaşılarak yeryüzündeki etkileri ortadan kaldırılacaktır.

Bu ayet-i kerimenin tefsirinde de açıkladığımız gibi, Allah Teâlâ bu ayetinde, kitap ehlinin özelliğini teşkil eden başlıca dört sıfat zikretmiştir ki bu sıfatlar, onların mümin olarak tavsif edilmelerini mümkün kılmadığı gibi, küfürlerinin belli başlı delilleri olması itibariyle de onlarla savaşılmasını gerektirir. Onların küfürlerine delalet eden bu sıfatlar sırasıyla şunlardır:

1) Kitap ehli, Allah'a gerçek manada iman etmemişlerdir. Kur'an-ı Kerim, pek çok suresinde ve birçok ayetlerinde, Yahudi ve Hıristiyanların, ahbar ve ruhbanlarını Rab edinerek Allah'a şirk koşmak suretiyle dinin aslını teşkil eden tevhid esasını yıktıklarına şehadet etmiştir.

2) Kitap ehli, Ahiret'e de gerçek manada iman etmemişlerdir. Onlara göre Ahiret hayatı, sadece rûhanî bir hayattan ibarettir ve insanlar orada melekler gibi yaşarlar. Öldükten sonra yeniden dirilme ile hesap ve ceza hakkında kendilerine Tevrat ve İncil'den gelen sarîh nasslar mevcût değildir. Oysa bizim inancımızda insan, kıyamet günü dünyada olduğu gibi rûh ve cesed olarak yeniden dirilir ve dünyada işlediği iyi ve kötü amellerinin karşılığını görmek üzere hesaba çekilir.

3) Kitap ehli, Allah'ın ve Resulü Muhammed (s.a.s.)'in haram kıldıklarını haram saymamışlardır. Tevrat ve İncil'i tahrîf etmişler, Gerek Musa (a.s.) ve gerekse Îsâ (a.s.)'nın haram kıldıklarını haram saymamışlar, İslam'ın gelişinden sonra da, Kur'an-ı Kerîm'in neshettiği kendi dinlerine aykırı düşen hükümler vazedip onlara tâbi olmuşlardır.

4) Kitap ehli, Allah katında geçerli yegane hak din olan İslam'a inanmamışlardır. Fakat haham ve rahiplerinin, kendi heva ve heveslerine göre düzenleyip ortaya attıkları birtakım batıl inançları din olarak benimsemişler ve onların peşinden gitmişlerdir. Tevrat ve İncil'i tahrif etmiş olmaları dolayısıyla, bu kitapların, Musa (as) ve İsa'ya (as) indirilen kitaplar olduklarını ileri sürmek mümkün olmadığı gibi, dinlerinin İslam'a uygun asılları olduklarını söylemek de mümkün değildir. Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'in pek çok ayetinde, kitap ehlinin sapıklıklarını açıklamış ve onları hak olan dine, yani İslam'a davet etmiş, fakat onlar yine de yüz çevirmişlerdir. Nitekim Mâide suresinin 15. ayeti, Hazreti Peygamber'in ve ona indirilen Kur'an-ı Kerim'in, aynı zamanda kitap ehline de gönderilmiş olduklarının ve dolayısıyla Yahudi ve Hıristiyanların da onlara iman etmeleri gerektiğinin apaçık bir delilidir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey kitap ehli! Kitaptan gizlemiş olduğunuz şeylerin çoğunu size açıklayan, çoğundan da vazgeçen Peygamberimiz size gelmiştir. Ayrıca size, Allah'tan bir nur ve apaçık bir Kitap da gelmiştir. Allah, o Kitap'la rızasına uygun hareket edenleri selamet yollarına iletir; onları kendi izniyle karanlıklardan aydınlığa çıkarır ve onları dosdoğru yola sevkeder."*.

İşte, kitap ehlinin gerçek vasıfları bunlar olduğu halde, kendileriyle en güzel bir şekilde mücadele edilecek olanlar yine de bunlar mıdır? Eğer ayet-i kerimede sözü edilen zalimler bunlar ise, bu takdirde diğerleri, yâni en güzel bir şekilde kendileriyle mücadele edilecek olanlar kimlerdir? Öyle anlaşılıyor ki Mekke'de nazil olan bu ayet-i kerime de, Kâfirûn suresinin yukarıda zikrettiğimiz ayetleri gibi Müslümanların henüz zayıf oldukları bir dönemde, İslam'ın ve Müslümanların zaferi için, yabancı din mensuplarıyla iyi geçinmeyi ön plana geçirmiş bir manada gelmiştir. Fakat İslam'ın yayıldığı ve Müslümanların kuvvet kazandığı Medine döneminde ise, bu plan değiştirilmiş ve yine Tevbe suresinin *"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve Ahiret gününe iman etmeyenlerle, Allah'ın ve Resulünün haram kıldığını haram saymayanlarla ve hak dini din edinmeyenlerle, boyun eğip kendi elleriyle cizye vermedikçe savaşın."* mealindeki 29. ayeti nazil olmuş ve diğer ayetin hükmünü iptal etmiştir. Bu sebepledir ki bazı müfessirler, kitap ehliyle en güzel bir şekilde mücadeleyi emreden Mekkî ayetin, Medenî Tevbe suresinin biraz önce zikrettiğimiz 29. ayetiyle neshedildiğini, yani hükmünün kaldırıldığını zikretmişlerdir. Doğrusunu hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

47 Allah Teâlâ, bu ayetinde, Peygamber'ine hitap ederek, kendisine indirdiği Kur'an-ı Kerim'e kitap ehlinden ve müşriklerden de inananlar olduğunu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Senden önceki Peygamberler'den Musa'ya Tevrat'ı ve İsa'ya İncil'i indirdiğimiz gibi sana da Kur'an'ı indirdik. Kitap sahibi olan Yahudi ve Hıristiyanlardan kendi kitaplarını okuyup da bir Peygamber'in daha geleceğini ve ona da bir kitap indirileceğini kitaplarından öğrenenler, Kur'an'ı da tam olarak ve dikkatle okudukları zaman, o Kitab'ın Allah tarafından indirilmiş bir kitap olduğunu anlamakta güçlük çekmemişler, Abdullah ibn Selâm ve Selmân el-Fârisî gibi kimseler ona inanmışlar ve Müslüman olmuşlardır. Nitekim Â'râf suresinin 156-157. ayetlerinde, Rabbinden iyilik dileğinde bulunan Musa'ya (as) verdiği cevabında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"...Azabımı dilediğime veririm. Rahmetim ise, her şeyi kuşatmıştır. İyiliği (benden) sakınanlara, zekatı verenlere ve bir de ayetlerimize iman edenlere yazacağım. İşte bunlar, yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı olarak buldukları ümmi Nebi'ye, Resul'e tabi olanlardır. O Resul (Peygamber), onlara iyiliği emreder, onları kötülükten nehyeder; onlara, iyi ve temiz olan şeyleri helal, kötü ve pis olan şeyleri de haram kılar. Üzerlerindeki ağırlıklarını ve zincirleri onlardan kaldırıp atar. Ona iman edenler, onu yücelterek himaye edenler, ona yardım edenler ve onun vasıtasıyla indirilen nura tabi olanlar, işte kurtuluşa erenler bunlardır."*.

Keza kitap ehlinden iken Kur'an'ı okuyup da ona iman edenler ve Allah'ın hak olan yoluna girenler olduğu gibi, Kureyş kafirlerinden de iman edenler vardı ve bunlar da Kur'an'ı okudukları zaman, onun herhangi bir beşer kelâmı olmadığını çok iyi anlamışlardı. Zaten Kur'an'ı okudukları halde onu yine de inkâr edenler, küfür üzerinde direnmeyi alışkanlık haline getirmiş olan ve bundan fayda uman beyinsizlerden başkası değildi. Bunlar, Allah'ın varlığına ve birliğine inanmadıkları gibi, kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak olan birtakım putları da İlah edinen ve onlara ibadet etmekte direnen ve hakkı batılla ortadan kaldıracaklarını zanneden kafirlerdi.

48 Allah Teâlâ bu ayetinde de, yine Peygamber'ine hitapla, Kur'an'ın bir beşer kelamı değil; fakat Allah tarafından indirilmiş bir kitap olduğunun apaçık delillerinden birini daha zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Kur'an sana indirilmezden önce, sen, ne Tevrat, ne İncil ve ne de herhangi bir kitap okumuş değildin. Kendi elinle tek bir kelime de olsa yazmamıştın. Çünkü okuma yazma bilmiyordun. Eğer sen, okuma yazma bilseydin, Kureyşli müşrikler, sana indirilen Kur'an'ı okudukları zaman senden şüpheye düşerler ve: Muhakkak ki Muhammed, kendisine Allah tarafından indirildiğini iddia ettiği bu Kur'an'ı daha önceki kitaplardan almıştır, derlerdi. Sen okuma yazma bilmediğine göre, artık böyle bir şüpheye mahal yoktur. Bu bakımdan Hazreti Peygamber'in okuma yazma bilmemesi ve Mekke'deki müşriklerin de bunu yakinen bilmeleri, onlar için Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğinin ve Kur'an'ın ona Rabbi tarafından indirildiğinin en açık delillerinden olması gerekirdi. Onlardan çok azı bu gerçeği anlayıp hakka yönelmiş olsa bile, büyük çoğunluk, yine de büyüklenmekten vazgeçmemiş ve küfürlerinde direnmişlerdir.

49 Oysa Kur'an, hakka ışık tutan ayetleriyle ister kitap ehlinden olsun, ister müşriklerden olsun, kendilerine ilim verilmiş olanların gönüllerine iyice yerleşmiş bir kitaptır. Onu inkâr edenler ise, küfürleriyle nefislerine zulmetmiş olan kafirlerdir. Bunlar küfürlerine o derece gömülmüşlerdir ki hiçbir mucize onları gömüldükleri o küfrün derinliklerinden çıkaramaz. Bu, tıpkı Allah Teâlâ'nın Yunus suresinin 96-97. ayetlerindeki şu beyanı gibidir: *"Üzerlerine Rabbinin (azap) sözü gerçekleşmiş olanlar, kendilerine bütün mucizeler gelmiş olsa bile, o acı azabı görmedikçe, yine de iman etmezler."*.

وَقَالُوا لَوْلَآ أُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَاتٌ مِنْ رَبِّهٖ ۟ قُلْ اِنَّمَا الْاٰيَاتُ عِنْدَ اللّٰهِ ۟ وَاِنَّمَآ اَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿٥٠﴾ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ
اَنَّآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلٰى عَلَيْهِمْ ۟ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَرَحْمَةً وَذِكْرٰى لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ
بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ شَهِيدًا ۚ يَعْلَمُ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۟ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْبَاطِلِ وَكَفَرُوا بِاللّٰهِ ۙ اُولٰٓئِكَ هُمُ
الْخَاسِرُونَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۟ وَلَوْلَآ اَجَلٌ مُسَمًّى لَجَآءَهُمُ الْعَذَابُ ۟ وَلَيَاْتِيَنَّهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا
يَشْعُرُونَ ﴿٥٣﴾ يَسْتَعْجِلُونَكَ بِالْعَذَابِ ۟ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكٰفِرِينَ ۙ ﴿٥٤﴾ يَوْمَ يَغْشٰيهُمُ الْعَذَابُ
مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ وَيَقُولُ ذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٥٥﴾

[50] Müşrikler demektedirler ki: "Ona, Rabbinden mucizeler indirilmeliydi.". (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Mucizeler sadece Allah'ın yanındadır. Ben ancakapaçık bir uyarıcıyım.".

[51] Kendilerine okunan Kitab'ı sana indirmiş olmamız, onlara yetmedi mi? Bu Kitap'ta, iman eden bir kavim için. muhakkak bir rahmet ve bir öğüt vardır.

[52] De ki: "Benimle sizin aranızda şahit olarak, göklerde ve yerde olan her şeyi, batıla inananları ve Allah'ı inkâr edenleri bilen Allah yeter." İşte, hüsrana uğrayacak olanlar bunlardır.

[53] Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Eğer belirli bir süre olmasaydı, azap onlara hemen gelirdi. Fakat onlar farkına varmadan birdenbire onlara yine gelecektir.

[54] Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Oysa cehennem, kafirleri çepeçevre mutlaka kuşatacaktır.

[55] O kıyamet günü azap, onları, üstlerinden ve ayaklarının altından örtecek ve Allah onlara "Yaptıklarınızın karşılığını tadın." diyecektir.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Kur'an-ı Kerim'in Hazreti Peygamber (sas.)'e Allah tarafından indirilmiş bir kitap olduğunu, o Kitab'ın, Hazreti Peygamber tarafından yazılmadığını, zira onun, böyle bir Kitap yazmak için okuma yazma bilmediğini ve kitap ehlinden de herhangi bir kimseyle temasının bulunmadığını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşriklerin bazı şüphelerinden bahisle, onların Hazreti Peygamber'e: Sen, Musa ve İsa'ya indirildiği gibi sana da bir kitabın indirildiğini iddia ediyorsun. Oysa geçmiş Peygamberler'e birtakım maddi mucizeler de verilmişti. Sen de diğerleri gibi Allah'ın bir Peygamber'i isen, Salih'e verilen deve, Musa'ya verilen asa ve İsa'ya verilen maide (sofra) mucizeleri gibi bize bir mucize getiremez misin? dediklerini zikretmiş, sonra da müşriklerin bu isteklerini "Mucizeler sadece Allah'ın yanındadır." buyurarak cevaplandırmıştır. Zira mucize getirmek, Peygamberliğin şartlarından değildir; eğer Allah dilerse, dilediği Peygamber'ine mucize verir; dilemediğine de vermez. Peygamber'e indirilen Kur'an, apaçık bir mucizedir. Allah Teâlâ, izhar ettikleri birtakım şüpheler dolayısıyla müşrikleri irşat ettikten sonra, batıla inananların ve Allah'ı inkâr edenlerin şiddetli bir azap ile mutlaka cezalandırılacaklarını haber vermiş, bu azabın ise, onların istemeleri ve gelmesinde acele etmeleriyle değil; fakat Allah'ın tayin ve takdir ettiği bir zamanda geleceğini bildirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[50] Müşrikler demektedirler ki: "Ona, Rabbinden mucizeler indirilmeliydi.". (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Mucizeler sadece Allah'ın yanındadır. Ben ancak apaçık bir uyarıcıyım.".

[51] Kendilerine okunan Kitab'ı sana indirmiş olmamız, onlara yetmedi mi? Bu Kitap'ta, iman eden bir kavim için. muhakkak bir rahmet ve bir öğüt vardır.

[52] De ki: "Benimle sizin aranızda şâhid olarak, göklerde ve yerde olan her şeyi, batıla inananları ve Allah'ı inkâr edenleri bilen Allah yeter." İşte, hüsrana uğrayacak olanlar bunlardır.

50 Hazreti Peygamber, Rabbinden kendisine indirilen ayetleri Mekkeli müşriklere okuyarak onları, kendisinden başka İlah olmayan Allah'a iman etmeye ve O'nun bir Peygamber'i olarak kendisine tabi olmaya davet ettiği zaman, müşrikler, küfürlerinde direnerek, geçmiş Peygamberler'i örnek gösteriyorlar ve eğer Muhammed de onlar gibi Allah'ın bir Peygamber'i ise, hem Peygamberliğini, hem de doğruluğunu kanıtlamak için, o Peygamberler'in getirdikleri mucizelerin benzerlerini bize de getirmeliydi, diyorlardı. İşte Allah Teâlâ, bu ayetinde Peygamber'ine hitap ederek, onların bu çeşit isteklerine karşı verilecek cevabı göstermiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! O kafirlere de ki: Mucizeler, ancak Allah katındadır ve onları Peygamberler'inden diledi-

ğine indirir. Hiçbir Peygamber'in kendi istediği bir mucizeyi getirmeye ve onu insanların gözleri önüne sermeye gücü yetmez. Eğer daha önce gelip geçmiş Peygamberler'den Salih'e deve, Musa'ya asa, İsa'ya da mâide mucizeleri verilmişse, bunlar, Allah'ın takdiri ile olmuştur, yoksa onlar istedikleri için değil...Eğer Allah, indireceği mucize ile sizin iman edeceğinizi bilmiş olsaydı, sizin isteğinizi yerine getirir ve bir mucize indirirdi. Zira dilediği herhangi bir mucizeyi indirmek, O'na güç gelecek bir iş değildir. Fakat Allah Teâlâ şu gerçeği çok iyi bilmektedir ki siz, doğru yolu bulmak için değil; fakat hem küfür üzerindeki inatçılığınızı sürdürmek hem de O'nun Peygamber'ini sözde imtihan etmek için mucize istiyorsunuz. Keza Allah şunu da çok iyi biliyor ki geçmiş Peygamberler'e indirdiği mucizelerin bir benzerini sizin için de indirmiş olsa, siz, bir yolunu bulup o mucizeyi de yalanlarsınız. Nitekim Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak, İsra suresinin 59. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Bizim birtakım mucizeler göndermemize engel olan şey, onları, evvelkilerin yalanlamalarından başka bir şey değildir. Nitekim Semud kavmine apaçık bir mucize olarak dişi deve vermiştik de, onu öldürerek kendilerine zulmetmişlerdi. Oysa biz, mucizeleri, korkutmaktan başka bir maksatla indirmeyiz."*.

Ben, sizin istediğiniz mucizeleri indirmek için gönderilmiş bir kimse değilim. Benim görevim, size doğru yolu göstermek ve küfrünüzde direndiğiniz takdirde, en şiddetli azap ile sizi uyarmaktır. Size hidayet etmek de benim görevim değildir; fakat dilediği takdirde size hidayet edecek olan, sizin içinizde gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da en iyi bilen Allah'tır. Bu konuda Allah Teâlâ, Bakara suresinin 272. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Onları hidayete erdirmek, senin üzerine borç değildir; fakat Allah, dilediği kimseye hidayete eder..."* Keza İsra suresinin 97. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Allah, kime hidayet ederse, işte o, doğru yolu bulmuştur; kimi de saptırırsa, onlar için O'ndan başka yardımcılar bulamazsın..."*

51 Allah Teâlâ, Peygamberliğinin delili olarak Hazreti Peygamber'den mucize getirmesini isteyen müşriklere, mucizelerin sadece Allah katında olduğunu, Peygamber'in ise, bir uyarıcı olarak gönderildiğini beyan ederek cevap verdikten sonra, mucize isteyen müşriklerin ne derece büyük bir akılsızlık ve cehalet içinde bulunduklarını göstermek için Peygamber'ine şöyle buyurmuştur: Senin Peygamberliğinin apaçık delili olmak üzere sana indirdiğimiz Kitap onlara yetmedi mi? Oysa o Kitab'ın içerisinde, kendilerinden önce gelip geçmiş kavimlerin haberleriyle aralarındaki ihtilaflara ait hükümler açık açık zikredilmiştir. Halbuki sen, geçmiş kavimlere ait bu haberleri herhangi bir kitaptan okuyup öğrenmiş değilsin; çünkü sen okuyup yazma bilmiyorsun. Yahut bu haberleri alacağın kitap ehlinden birisiyle de beraber olmadın. Bu açıklamanın bir benzerini de, Tâ-hâ suresinin 133. ayetinde görmek mümkündür. Bu ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Rabbinden bize bir mucize getiremez miydi? demektedirler. Onlara, önceki kitaplarda bulunanların apaçık delili (olan Kur'an) gelmedi mi"*? Buhârî (*Sahih*, VI. 97; VIII. 138) ve Müslim (*Sahih*, I. 134) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber de şöyle buyurmuştur: *"Hiçbir Peygamber yoktur ki ona, beşerin iman edeceği bir mucize verilmemiş olsun. Mucize olarak bana verilen şey ise, Allah'ın bana vahyettiği Kur'an'dır. Bunun içindir ki, kıyamet günü kendisine uyanları en çok olan Peygamber'in ben olacağımı umarım."*. İşte bu Kitap'ta, onu ciddiyetle okuyan, sonra da aklını kullanıp düşünen ve ona iman eden insanlar için gerçeği beyan edip batılı ortadan kaldırması itibariyle bir rahmet ve Allah'ı yalanlayanlar için kendilerini kutaramayacakları azabı haber veren bir öğüt vardır.

52 O halde ey Muhammed, o kafirlere de ki: Bir Peygamber olarak, Rabbimin bana indirdiği ayetlere dayanarak sizi gerçek imana davetimi ve karşı koyup imandan yüz çevirdiğiniz takdirde başınıza gelecek büyük azabı haber vererek size

yaptığım uyarıları, buna karşılık sizin beni yalanlayan bütün söz ve davranışlarınızı bilen Allah, benimle sizin aranızda bir şahit olarak yeter. Zira O, göklerde ve yerde olan her şeyi bildiği gibi, batıla inanıp onun peşinden gidenleri, Allah'ı inkâr edip Peygamberler'ini yalanlayanları da bilir. Hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz. Binaenaleyh, kim batıla inanır ve Allah'ı da inkâr ederse, işte hüsrana uğrayacak olanlar böyle kimselerdir. Allah, onlara bu yaptıklarının karşılığını soracak ve onları mutlaka cezalandıracaktır.

[53] Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Eğer belirli bir süre olmasaydı, azap onlara hemen gelirdi. Fakat onlar farkına varmadan birdenbire onlara yine gelecektir.

[54] Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar. Oysa cehennem, kafirleri çepeçevre mutlaka kuşatacaktır.

[55] O kıyamet günü azap, onları, üstlerinden ve ayaklarının altından örtecek ve Allah onlara "Yaptıklarınızın karşılığını tadın." diyecektir.

53 İşte o Kureyşli kafirler, Hazreti Peygamber'den, azabın bir an önce üzerlerine indirilmesini istemektedirler. Nitekim Enfâl suresinin 32. ayetinde de onların böyle bir istekleri zikredilmiş ve şöyle buyurulmuştu: *"O kafirler demişlerdi ki: Allahım! Bu (Kitab), senin katından gelmiş bir hak ise, üzerimize gökten taş yağdır; yahut bize elim bir azap ver."*. Oysa indirilecek olan bu azabın belirli bir zamanı olmasaydı, yahut belirli bir süreyle tahdit edilmeseydi, istedikleri o azap, üzerlerine hemen indirilirdi. Fakat o, üzerlerine aniden mutlaka gelecek ve onlar, onun gelişinin farkına bile varmayacaklardır.

54 Allah Teâlâ, müşriklerin azap isteklerini tekit maksadıyla *"Senden, azabın çabuk gelmesini istiyorlar."* ibaresini tekrar ederek, bu azabın mutlaka geleceğini ve cehennem ateşi olarak onları çepeçevre kuşatacağını haber vermiş, sonra da azabın onları çepeçevre kuşatmasını şöyle tavsif etmiştir:

55 Kıyâmet günü azap, onları üstlerinden ve ayaklarının altından olmak üzere çepeçevre saracaktır. Â'râf suresinin 41. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Onlar için cehennemde (ateşten) bir döşek, üstlerinde de (ateşten) örtüler vardır..."* İşte o zaman Allah Teâlâ da onları azarlayan bir sesle, dünyada iken işlediğiniz küfür ve isyanınızın karşılığını tadın, buyuracaktır. Enbiya suresinin 39. ayetinde de beyan edildiği üzere, *"O küfredenler, ne yüzlerini ne de sırtlarını ateşten koruyamıyacakları ve kendilerine yardım da edilmeyeceğini keşke bilselerdi."*.

يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ أَرْضِي وَاسِعَةٌ فَإِيَّايَ فَاعْبُدُونِ ﴿٥٦﴾ كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ ثُمَّ إِلَيْنَا تُرْجَعُونَ
﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَنُبَوِّئَنَّهُمْ مِنَ الْجَنَّةِ غُرَفًا تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا ۚ نِعْمَ أَجْرُ الْعَامِلِينَ ﴿٥٨﴾ الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٥٩﴾ وَكَأَيِّنْ مِنْ دَابَّةٍ لَا تَحْمِلُ رِزْقَهَا
اللَّهُ يَرْزُقُهَا وَإِيَّاكُمْ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٠﴾

[56] Ey iman eden kullarım! Arzım geniştir; bu itibarla (nerede olursa) bana ibadet edin.

[57] Her nefis ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.

[58] İman edenleri ve salih amel işleyenleri, içinde ebedi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetteki odalara yerleştireceğiz. Amel edenlerin mükafatı ne güzeldir.

[59] İşte onlar, sabredenler ve Rablerine tevekkül edenlerdir.

[60] Nice canlılar vardır ki rızıklarını kendileri temin edemezler de, Allah, onları da sizi de rızıklandırır. O hakkıyla işitendir; hakkıyla bilendir.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, gerek müşrikleri gerekse kitap ehlini, Allah'a, Peygamber'ine ve Peygamber'ine indirdiği Kitab'a hem iman etmemiş olmaları, hem küfür üzerinde direnmeleri hem de müminlere karşı eziyetlerini artırıp ibadetlerine engel olmaları dolayısıyla cehennem ehli olarak tavsif ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müminlerin, kendi ülkelerinde ibadetlerini rahat bir şekilde yapamamaları halinde, bunu daha rahat ve diledikleri gibi yapabilecekleri başka bir ülkeye hicret etmelerini emretmiş, sonra da müminlerin kıyamet günü nâil olacakları mükafatları açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[56] Ey iman eden kullarım! Arzım geniştir; bu itibarla (nerede olursa) bana ibadet edin.

[57] Her nefis ölümü tadacaktır. Sonra bize döndürüleceksiniz.

[58] İman edenleri ve salih amel işleyenleri, içinde ebedi kalacakları, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetteki odalara yerleştireceğiz. Amel edenlerin mükafatı ne güzeldir.

[59] İşte onlar, sabredenler ve Rablerine tevekkül edenlerdir.

[60] Nice canlılar vardır ki rızıklarını kendileri temin edemezler de, Allah, onları da sizi de rızıklandırır. O hakkıyla işitendir; hakkıyla bilendir.

56 Allah Teâlâ, Mekke'de müşriklerin devamlı baskı ve eziyetleri altında kalan ve ibadetlerini gönül rahatlığı içinde yapamayan mümin kullarına hitap etmiş ve onlara şöyle buyurmuştur: Ey bana ve Peygamberim Muhammed (sas.)'e iman eden kullarım! Bulunduğunuz yerde, kafirlerin size eziyet etmeleri sebebiyle huzur içinde ibadet etme imkanı bulamadığınız takdirde, benim arzım, hiç kimselere dar gelmeyecek kadar geniştir. Bu itibarla nerede huzur içinde ve daha rahat ibadet etme ve dinin sair gereklerini yapma imkanı bulursanız, oraya hicret edin.

Ankebût suresinin baş tarafında da zikrettiğimiz gibi, sure, Mekke'de Rum suresinden sonra ve Müslümanların Mekke'ye hicret etmeye hazırlandıkları bir dönemde nazil olmuştur. Bu dönem, İslam dininin yayılmaya ve giderek kuvvetlenmeye başlaması üzerine, bundan gelecekleri için büyük endişeye kapılan ve kurtuluşu, başta Hazreti Peygamber olmak üzere, ona inanan ve onun peşinden giden Müslümanları ortadan kaldırmakta bulan Kureyşli müşriklerin, Müslümanlar üzerindeki baskılarının arttığı ve bazılarını işkence altına aldıkları bir dönemdi. İşte Müslümanlar için Mekke'de yaşamanın ve İslam'ın gereklerini yerine getirmenin iyice güçleştiği bu dönemde Allah Teâlâ, onlara, başka ülekelere hicret etme izni vermiş, bundan sonra da Müslümanlar, önce Habeşistan'a, sonra da Medine'ye hicret etmişlerdir.

57 Allah Teâlâ, müminlere yönelttiği hitabında, onlara, ibadetlerini huzur içinde yapabilecekleri yerlere hicret etme izni verdikten sonra, şu hususu da belirtmiştir ki insan, ister kendi ülkesinde olsun, ister başka bir ülkede olsun, nerede olursa olsun, ölüm onu mutlaka yakalayacak ve o da ölümü mutlaka tatmış olacaktır. Ondan hiçbir surette kaçış ve kurtuluş mümkün değildir. Bu itibarla, ölümün geldiği sırada insanın şurada veya burada olmasının hiçbir önemi yoktur. Önemli olan, Rabbinin onun üzerine yüklediği ibadet görevini ve dinin, yapılmasını zorunlu kıldığı diğer görevleri kusursuz bir şekilde ifa edebilmektir. Çünkü insan, ölümünden sonra mutlaka Rabbine döndürülecek ve O'nun huzurunda dünyadaki iyi ve kötü amellerinin hesabını verecektir.

58 Bu hesap neticesinde, dünyada iken iman etmiş ve ibadetleriyle birlikte salih amel işlemiş olanlar, cennete alınacaklar ve orada, ağaçları altından ırmaklar akan özel odalarına yerleştirileceklerdir. Onlar, yerleştirildikleri ve cennetin akla hayale gelmeyen her çeşit nimetlerinden diledikleri şekilde faydalandıkları bu odalarda ebediyyen kalacaklardır. Dünyada iken kusursuz ibadetlerini yapan ve güzel ameller işleyen müminlere ihsan edilen bu mükafat, ne güzel ve ne büyük bir mükafattır.

59 İşte cennette bu çeşit mükafata nail olan bu müminler, namaz olsun, oruç olsun, Allah yolunda ülkesini terkederek yabancı bir ülkeye hicret etmek ve düşmanlara karşı savaşmak olsun, insana güç gelen ve onu çeşitli sıkıntılara sokan bu çeşit ameller karşısında sabretmesini bilen ve bütün işlerinde, Allah'a tevekkül edip her işin akibetini O'nun takdirine bırakan gerçek müminlerdir. Burada zikredilen sabır ve tevekkül, kendilerinden sözedilen müminlere uygun en güzel iki sıfattır. Önce müşriklerin çeşitli eza ve cefalarına katlanarak imanı kalplerde muhafaza etmek, sonra ülkeyi, o ülkedeki anayı, babayı ve evladı terkedip yabancı bir ülkeye hicret etmek, gerektiğinde düşmanlara karşı savaşmak ve buna benzer diğer güçlükler ve bu güçlüklere rağmen Allah'ın farz kıldığı ibadetleri ifa etmek, hepsi de sabrı ve tevekkülü gerektiren amellerdir.

60 İnsanların Alllah'a ibadetlerini huzur içinde yapabilmeleri için ülkelerini terkedip başka bir ülkeye hicret etmeleri halinde, rızklarını temin edemeyip de aç kalmak gibi bir korku veya endişeye de kapılmamaları gerekir. Zira bir insanın rızkı, onun bulunduğu yerle değil, fakat Allah'ın takdir ve tayiniyle ilgilidir. Nitekim öyle canlılar vardır ki bunlar, zayıflıkları dolayısıyla rızklarını taşıyamazlar; onları toplayamazlar; yarını düşünüp biriktiremezler; kısacası rızklarını kendileri temin edemedikleri halde, Allah onları aç bırakmaz, çeşitli şekillerde rızıklandırır. İster toprak altında veya yeryüzünde bir canlı olsun, ister havada uçan kuş veya denizde yüzen balık olsun, her canlıya, ona uygun gelen rızıktan yetecek kadar ulaştırır ve ondan faydalanmalarını kolaylaştırır. Çünkü Allah, onların sözlerini işittiği gibi, içlerini ve içlerinde gizledikleri duygularını da bilir ve onlara her çeşit ihtiyaçlarını karşılayacak imkanları sağlar. Nitekim Hûd suresinin 6. ayetinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki onun rızkı, Allah'ın üzerine olmasın. O, canlının duracağı yeri de, konulacağı yeri de bilir. Bunların hepsi de Kitab-ı Mübin (Levh-i Mahfuz) de (yazılı) dir."*.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۖ فَأَنّٰى يُؤْفَكُونَ
﴿٦١﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ ۚ إِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿٦٢﴾ وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ
نَزَّلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَحْيَا بِهِ الْأَرْضَ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهَا لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ
لَا يَعْقِلُونَ ﴿٦٣﴾

[61] Eğer onlara "Gökleri ve yeri kim yarattı; güneşi ve ayı kim emrine amade kıldı?" diye sorarsan, muhakkak "Allah." diyeceklerdir. O halde nasıl olup da (tevhid inancından) döndürülüyorlar.

[62] Allah, kullarından dilediğine rızkı bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

[63] Eğer onlara "Gökten su indirip onunla ölümünden sonra arza hayat veren kimdir?" diye sorarsan, muhakkak "Allah." diyeceklerdir. De ki: "Hamd, Allah'a mahsustur; fakat çoğu aklını kullanmaz.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin hallerini, Müslümanlara karşı takındıkları düşmanca davranışları ve ibadetlerine engel olmaları sebebiyle onların kendi ülkelerinde ibadetlerini rahat bir şekilde yapamamaları halinde, bunu daha rahat bir şekilde yapabilecekleri başka ülkelere hicret etmelerini, Allah'ın rızık temin edemeyen canlıları rızıklandırdığını beyan ederek gittikleri yerlerde rızık bulamama gibi bazı sıkıntılarla karşılaşsalar bile sabır gösterip Allah'a tevekkül etmelerini emretmiş, onların kıyamet günü nail olacakları büyük mükafatları açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşrikleri irşat etmek maksadıyla, "Bunu sana söylüyorum, ama sen işit." kabîlinden müminlere hitabetmiş ve müşriklerin, Allah'ın varlığı, birliği ve hudutsuz kudreti hakkında akıllarını kullanıp düşünmeleri ve ibret almaları için bazı açıklamalarda bulunmuştur. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[61] Eğer onlara "Gökleri ve yeri kim yarattı; güneşi ve ayı kim emrine amade kıldı?" diye sorarsan, muhakkak "Allah." diyeceklerdir. O halde nasıl olup da (tevhid inancından) döndürülüyorlar.

[62] Allah, kullarından dilediğine rızkı bol bol verir, dilediğine de kısar. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

[63] Eğer onlara "Gökten su indirip onunla ölümünden sonra arza hayat veren kimdir?" diye sorarsan, muhakkak "Allah." diyeceklerdir. De ki: "Hamd, Allah'a mahsustur; fakat çoğu aklını kullanmaz.".

61 Ey Muhammed! Eğer müşriklere, gökleri ve göklerdeki güneşi, ayı ve yıldızları, yeryüzünü, yeryüzündeki dağları ve ırmakları kimin icat edip yarattığını, güneşi, ayı ve arzı emrine amade kılarak onlara verdiği düzenli bir hareketle kullarının hayrına geceyi, gündüzü ve dört mevsimi birbiri arkasına getirenin kim olduğunu soracak olsan, muhakkak ki onlar, bunları yapanın Allah olduğunu söyleyeceklerdir. Buna göre, göklerde ve yerde olan her şeyi yaratanın ve onların hepsini bir düzen içinde idare edenin Allah olduğunu itiraf etmek, O'nun vahdaniyyetini ve uluhiyyetini de ikrar etmeyi gerektirir. Müşrikler de, kendilerine yöneltilen bu sorular karşısında her şeyi yaratanın Allah olduğunu ikrar ve itiraf ettikleri halde, nasıl olup da Allah'ın tevhidinden ve ibadetinden yüz çevirip başka İlahlar ediniyorlar? Zira her şeyi yaratanın Allah olduğunu itiraf etmek, Allah'tan başka bir İlaha ibadet etmeyi, yahut O'na şirk koşmayı engeller. Keza müşriklerin *Lebbeyk lâ şerîke lek...* diyerek Allah'tan başka Rab olmadığını itiraf etmeleri de, O'nun uluhiyyetinde tek olduğunu ikrar etmeyi gerektirir. Müslim (*Sahih,* II. 843) tarafından nakledilen bir haberden öğrenildiğine göre İbn Abbâs (ra) şunları anlatmıştır: "Müşrikler de telbiye edip *Lebbeyk lâ şerîke lek* derlerdi. Onlar bunu söyleyince, Resulullah (sas.) onlara: "Allah müstehakkınızı versin! Bu kadar yeter; alt tarafını söylemeyin." buyururdu. Onlar ise buna devam ederler ve şu cümleleri de söylerlerdi: *İllâ şerîken lek. Temlikuhû ve mâ melek* (= Ancak bir ortak vardır ki o ve onun sâhip oldukları da senindir). Onlar bunu Kâbe'yi tavaf ederlerken söylerlerdi.".

İşte bütün bu ikrar ve itiraflardan sonra, onlar nasıl olup da tevhid inancından döndürülüyorlar ve başka İlahlar edinip onlara ibadet ediyorlardı?

Allah Teâlâ, müşriklerin bir yaratıcı olarak Allah'ın varlığını ve birliğini nasıl ikrar ve itiraf ettiklerini, buna rağmen yine de başka İlahlar edindiklerini açıkladıktan sonra, hayatın devamında ve mahlukatın varlığında en önemli unsur olan rızık konusu zikretmiş ve şöyle buyurmuştur:

62 Allah, kullarından dilediğini imtihan etmek ve takınacağı tavrı gözler önüne sermek maksadıyla onun rızkını bollaştırır; dilediğinden de bunu kıstıkça kısar; çünkü asıl rızkın sahibi O olduğu gibi Rezzak (rızkı dilediklerine dilediği şekilde dağıtan) da O'dur. O'nun kullarından dilediğine rızkını bol bol vermesi, dilediğine de kısması, her şeyi hakkıyla bilmesi dolayısıyladır. Zira O, hangi çeşit rızkın kullarının hayrına, hangi çeşit rızkın da onların şerrine olacağını bilir ve bol rızkın kendileri için hayırlı olacağını bildiği kullarının rızkını artırır; buna karşılık, bol rızkın hayırdan uzaklaştırıp şerre götüreceğini bildiği kullarının rızkını da kısar. Ancak bütün bunlar, Allah Teâlâ'nın hudutsuz ilmi ve iradesi içerisinde cereyan eder ki insanların bunların sırrına nüfuz etmeleri mümkün değildir. Bazen hayatta bunun tamamıyla tersi de olmuş ve Allah Teâlâ, hak yoldan sapmış olan ve bu yola bir daha dönmek istemeyen kulunu, daha çok saptırmak için ona hayalinden bile geçiremeyeceği zenginlikler vermiştir. Daha önceki Kasas suresinde kıssası zikredilen Karun bunun en açık örneklerinden biridir. Hazinelerinin anahtarlarını başkalarının yardımıyla taşıyan bu adam, malının çokluğu sebebiyle azdıkça azmış ve bir deprem neticesinde, hazineleriyle birlikte yerin dibine geçirilerek helak edilmiştir.

63 Keza müşriklere, gökten indirdiği yağmur ile, ölümünden sonra yeryüzüne hayat veren ve sararmış otları, kurumuş bitkileri yeniden diriltip yeşerten kimdir? diye sorsan, onlar, yine "Allah" diyeceklerdir. Ne var ki onlar, ölümünden sonra yeryüzüne hayat verenin Allah olduğunu itiraf etmiş olsalar bile, yine de O'nu terkederek birtakım putları İlah edinip onlara ibadet ederler ve akılsızca yapmış oldukları bu ibadetleriyle, o hudutsuz nimetleri sanki o putlar veriyormuş gibi onlara hamdederler. Bir taraftan yeryüzüne hayat ve canlılara rızık verenin Allah olduğunu itiraf etmeleri, bir taraftan da uluhiyeti Allah'tan başkasına nisbet etmeleri, onların, davranışlarındaki bu tenakuzu anlamaktan ne derece uzak kaldıklarını ve akıllarını kullanmaktan ne derece aciz düştüklerini gösteren en açık delillerden biridir. Bu itibarla ey Muhammed ve ey müminler! Siz, Allah'ın size ihsan ettiği bu hudutsuz nimetlere karşı hamdetmeyi ve bunun için de sık sık *elhamdulillah* demeyi ihmal etmeyin.

وَمَا هٰذِهِ الْحَيٰوةُ الدُّنْيَآ اِلَّا لَهْوٌ وَلَعِبٌ ۭ وَاِنَّ الدَّارَ الْاٰخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ ۘ لَوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ ﴿٦٤﴾ فَاِذَا
رَكِبُوْا فِي الْفُلْكِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ اِلَى الْبَرِّ اِذَا هُمْ يُشْرِكُوْنَ ﴿٦٥﴾ لِيَكْفُرُوْا
بِمَآ اٰتَيْنٰهُمْ ۙ وَلِيَتَمَتَّعُوْا ۣ فَسَوْفَ يَعْلَمُوْنَ ﴿٦٦﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّا جَعَلْنَا حَرَمًا اٰمِنًا وَّيُتَخَطَّفُ النَّاسُ مِنْ
حَوْلِهِمْ ۭ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ وَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَكْفُرُوْنَ ﴿٦٧﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ
بِالْحَقِّ لَمَّا جَاۗءَهٗ ۭ اَلَيْسَ فِيْ جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكٰفِرِيْنَ ﴿٦٨﴾ وَالَّذِيْنَ جَاهَدُوْا فِيْنَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا ۭ وَاِنَّ
اللّٰهَ لَمَعَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿٦٩﴾

[64] Bu dünya hayatı, bir eğlence ve bir oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu, işte asıl hayat odur; keşke bunu bilmiş olsalardı.

[65 - 66] Gemiye bindikleri zaman, dini Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar; fakat onları karaya çıka-

rıp kurtarınca, kendilerine verdiklerimize nankörlük etmek ve dünya zevklerinden faydalanmak için, hemen Allah'a şirk koşarlar.

[67] Çevrelerindeki insanlar tutulup öldürülürken, Mekke'yi haram ve güvenli bir yer kıldığımızı hiç görmüyorlar mı? Batıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?

[68] Allah'a yalan iftira edenden, yahut kendisine geldiğinde hakkı yalanlayandan daha zalim kim vardır? Kafirler için cehennemde bir durak yok mudur?

[69] Bizim uğrumuzda cihad edenleri biz mutlaka kendi yolumuza irşat ederiz. Allah, şüphesiz, iyilik edenlerle beraberdir.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, müşriklerin akılsızca davranıp bir taraftan gökleri, göklerdeki güneşi, ayı ve yıldızları, yeri ve yerdeki dağları, ırmakları ve diğer varlıkları yaratanın, onlara hayat ve rızık verenin Allah olduğunu itiraf ederken, bir taraftan da Allah'ı terkederek kendilerine başka İlahlar edindiklerini ve onlara ibadet ettiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşrikleri bu yola sevkeden şeyin dünyanın süsü olduğunu, oysa gerçek hayatın geçici olan dünya hayatı değil, ebedi Ahiret hayatı olup aklı başında olan kimselerin, bu hayat için haris olmaları gerektiğini beyan etmiştir. Allah Teâlâ, bu ayetleriyle, müşriklerin birbirine zıt şu davranışlarını da gözler önüne sermiştir: Bunlar, duâ ve ibadetlerinde Allah'a şirk koşmalarına rağmen, kendileri için tehlikeli olabileceğini hissettikleri bir durumla karşılaştıkları zaman, hemen tevhide dayalı fıtratlarına dönerler ve o tehlikeyi atlatıncaya kadar dua ve ibadetlerini yalnız Allah'a yönelterek kendilerini o tehlikeden kurtarması için ihlas ve samimiyetle Allah'a dua ve niyazda bulunurlar. Fakat ne zaman o tehlikeden kurtulurlarsa, hemen şirklerine dönerler. Bu, onların tenakuz dolu yaşantılarına bir örnektir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[64] Bu dünya hayatı, bir eğlence ve bir oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu, işte asıl hayat odur; keşke bunu bilmiş olsalardı.

[65 - 66] Gemiye bindikleri zaman, dini Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar; fakat onları karaya çıkarıp kurtarınca, kendilerine verdiklerimize nankörlük etmek ve dünya zevklerinden faydalanmak için, hemen Allah'a şirk koşarlar.

64 Müşriklerin, Ahiretlerini unutup dünyaya bağlanmalarına sebep olan başlıca unusur, dünyanın bir eğlence ve oyun yerinden ibaret olması ve geçici olmasına rağmen, kendilerini bu eğlenceli hayata kaptırmalarıdır. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, bu ayetinde, dünya ile Ahiret'i karşılaştırmış ve dünya hayatının, hakir, devamı olmayan, oyun ve eğlenceden ibaret geçici bir hayat olduğunu haber vermiştir. Yine bu hayatla ilgili olarak şu da söylenmiştir: Dünya, senin için baki kalsa bile, sen dünya için baki kalacak değilsin. Oysa Ahiret hayatı, dünya hayatından tam anlamıyla farklı olup hiçbir zaman zail olmayacak ve içindekilerle birlikte ebediyyen devam edecektir. İşte kafirler, bu gerçeği bilmiş olsalar ve akıllarını kullanıp düşünselerdi, yine de fani, yahut geçici olanı, ebedî olana tercih ederler miydi?

Daha sonra Allah Teâlâ, müşriklerin birbirine zıt davranışlarını gözler önüne seren başka bir davranışlarını daha zikretmiş ve buyurmuştur ki:

65-66 Müşrikler, herhangi bir tehlike veya sıkıntı ile karşı karşıya kaldıkları zaman, hemen hiçbir şeriki bulunmayan Allah'a yönelirler ve tam bir teslimiyet içinde, dua ve niyazda bulunarak kendilerini bu tehlike veya sıkıntıdan kurtarmasını dilerler. Keşki onların bu davranışları hep böyle olsaydı. Nitekim bir gemiye bindikle-

ri zaman, denizin dalgaları üzerinde geminin sağa sola yatarak batacak gibi olması, içlerinin büyük bir korku ile dolmasına sebep olur. İşte o zaman, akıllarına gelen Allah'a büyük bir tutku ile yalvarıp yakarmaya başlarlar ve kendilerini sağ salim karaya çıkarması için dua ve niyazda bulunurlar. Fakat Allah onları karaya çıkarıp da içlerindeki korkuyu giderip güvenle doldurunca, dünya zevklerinden faydalanmak için şirklerine hemen geri dönerler. Bu mananın bir benzerini, İsra suresinin 67. ayetinde de görmek mümkündür. Bu ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Denizde başınıza bir felaket geldiği zaman, Allah'tan başka yalvardıklarınız kaybolur; fakat sizi karaya çıkarıp kurtarınca, yüz çevirirsiniz. Zâten insan çok nankördür."*. Muhammed İbn İshak tarafından nakledilen bir haberden öğrendiğimize göre, Hazreti Peygamber, ordusuyla Mekke'yi fethettiği zaman, müşrik İkrime İbn Ebî Cehl, Hazreti Peygamber'den kaçıp kurtulmak için bir gemiye binmiş ve Habeşistan'a doğru yola çıkmıştı. Ancak gemi deniz ortasında iken, yakalandıkları şiddetli bir fırtına yüreklerini ağızlarına getirmiş ve içlerinden bazıları diğer bazılarına: Sizin, bu durumdan kurtulmanız için yalnız Allah'a dua etmeniz gerekir, demişlerdir. İkrime ise, kendi kendine şöyle demiştir: "Allah'a yemin ederim ki eğer Allah'tan başkası denizde fayda vermiyorsa, karada da vermiyor, demektir. Allah'ım! Sana ahdederim ki eğer beni bu felaketten kurtaracak olursan, gidip elimi Muhammed'in eli üzerine koyacağım. Ve muhakkak ki onu çok yakın ve çok merhametli bulacağım.". Gemi, yolcuların dilek ve temennileri neticesinde herhangi bir kazaya uğramadan sahile ulaşmıştır. Ancak İkrime İbn Ebî Cehl, gittiği yerden hemen geri dönmüş ve Hazreti Peygamber'e ulaşıp ona biat etmiş ve Müslüman olmuştur. İslam'ı da güzel olan İkrime'den Allah razı olsun.

67 Allah Teâlâ, müşriklerin korku ve sıkıntılı hallerinde, Allah'a sığınıp o korkulu halden kendilerini kurtarması için dua ve niyazda bulunduklarını, fakat güven içinde oldukları zaman, onların Allah'ı terkedip başka İlahlara ibadet ettiklerini ve Allah'a şirk koştuklarını açıkladıktan sonra, bu ayetinde, Allah'ın onlara Mekke'de güvenli bir hayat vermiş olmasına rağmen, onların yine de nankörlük ederek Allah'a şirk koşmaktan vazgeçmediklerini zikretmiştir. Filhakika İbrahim (as), oğlu İsmail ile birlikte Beyt'i inşa ettikten sonra, Beyt'in bulunduğu Mekke çevresindeki insanlar tutulup öldürülürken, şehir, içinde yaşayan herkes için güvenilir bir yer haline gelmişti. Bakara suresinin 126. ayetinde de açıklandığı giibi, Beyt'in inşasından sonra, *"İbrahim, "Rabbim! Burasını emniyetli bir şehir kıl; ahalisinden Allah'a ve Ahiret gününe inananları ürünlerle rızıklandır." demiş, (Rabbi de ona:) "Küfredeni de; onu da kısa bir süre için faydalandıracak. sonra da cehennem azabına mecbur tutacağım; ne kötü bir akibet!" diye buyurmuştu"*. Bu ayet-i kerimeden de anlaşıldığı gibi, Beyt'in inşasından sonra İbrahim (as), Mekke'nin Allah'a ve Ahiret gününe inananlar için emniyetli bir şehir kılınması için Rabbine dua ve niyazda bulunmuş, Rabbi de onun bu duasını kabul ettiği gibi, şehri sadece inananlar için değil, fakat kafirler için de emniyetli bir şehir yapacağını bildirmiş ve öyle de yapmıştır. Durum böyle olunca, Mekke'de yaşayan o müşriklerin, nankörlüğü bırakarak kendilerini her türlü tahlikeden koruyan ve onlara emniyetli bir hayat sağlayan Rablerine şükretmeleri gerekmez mi? İşte bu manada Allah Teâlâ, Kureyş sûresinde, Mekke'de yaşayan müşrik Kureyş kabîlesinden sözederek şöyle buyurmuştur: *"Bari Kureyş'in emniyetini, onların kış ve yaz yolculuğunda güvenliğini sağladığı için, onları yedirip açlıktan, onlara güven verip korkudan kurtaran bu Beyt'in Rabbine ibadet etsinler."*.

68 Allah Teâlâ, korkulu anlarında Allah'a sığınan, içlerine güven geldikten sonra şirklerine dönen Mekkeli müşriklerin bu birbirine zıt davranışlarını açıkladıktan sonra, onların, yeryüzünde yaşayan en zalim bir kavim olduğunu beyan

etmiş ve şöyle buyurmuştur: Allah'a şirk ile yalan iftira edenden, yahut kendisine hak geldikten sonra Allah'ın Kitab'ını ve Peygamber'ini yalanlayandan daha zalim bir kimse olur mu? İşte bu Mekkeli müşrikler, bir taraftan Allah'ı bırakıp kendi elleriyle yaptıkları putları İlah edinmiş onlara ibadet ederken, bir taraftan da kendilerine Allah'ın Kitabını okuyarak onları hak yola davet eden Peygamber'ini şair, mecnûn ve sihirbaz gibi birtakım vasıflarla yalanlamışlar, Allah'ın Kitabını da, evvelkilerin masallarından ibaret birtakım uydurmalar olarak tavsif etmişlerdir. İşte bu kafirler için cehennemde hazırlanmış, içinde ebediyyen kalacakları bir yer yok mudur? Elbette vardır; bunu, "Dünyadaki küfrünüzün ve kötü amellerinizin cezası olarak haydi oraya girin." denilip de içine atıldıkları zaman görüp anlayacaklar ve dünyada yaptıklarından büyük pişmanlık duyacaklardır; ne var ki bu pişmanlık, onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır.

69 Oysa Allah yolunda cihad eden, Allah'ın dinine yardım eden ve hem Peygamber'ini hem de Kitab'ını yalanlayanlarla savaşan kimselerin durumları böyle midir? Allah, dünyada da Ahiret'te de onların yollarını aydınlatır ve onları cennet yoluna irşat eder. Hiç şüphe yoktur ki Allah, iyilik edenlerle beraberdir.

RUM SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Kur'an-ı Kerim'in 30. suresi olup 60 ayetten müteşekkildir. Surenin 18. ayeti dışında diğer ayetlerin hepsi Mekke'de, İnşikâk suresinden sonra nazil olmuştur. Surenin 18. ayetinin ise, Medine'de nazil olduğu söylenir. Sureye Rum suresi denilmesi, onun ilk ayetlerinde, kitap ehlinden olan Şarki Roma'nın veya Bizanslıların, mecusi İranlılara galip geleceklerinin haber verilmesi dolayısıyladır. Hicret'e yakın senelerde, kitap ehlinden olan Bizanslılarla müşrik İranlılar arasında cereyan eden savaşta, İranlılar galip gelmişler ve Irak, Suriye, Filistin, Mısır ve Anadolu'yu işgal ederek her yerde dinlerinin sembolü olan ateşgedeler vücuda getirmişlerdi. Müşriklerin bu zaferi, kitap ehlini ne derece üzmüş ise, Mekkeli müşrikleri de o derece sevindirmişti. Şarki Roma'nın mağlubiyeti de, kitap ehlini üzdüğü kadar, yine kitap ehlinden sayılan Mekke'deki Müslümanları da üzmüştü. Onlar için diğer bir üzüntü kaynağı da, Mekkeli müşriklerin Hazreti Peygamber'e, eğer bizimle savaşırsanız akibetiniz Hıristiyan kardeşlerinizin akibeti gibi olur, demeleri idi.

İşte müşriklerin bu galibiyet sevinci devam edip dururken, Allah Teâlâ, Peygamber'ine, birkaç sene içinde kitap ehlinin mecusiler karşısında galip geleceğini müjdeleyen Rum suresinin ilk ayetlerini indirmiş ve bu ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Elif. Lâm. Mîm. Rumlar, en yakın bir yerde mağlup oldular. Bu mağlubiyetlerinden sonra onlar, üç ila dokuz yıl içerisinde galip geleceklerdir. Eninde de sonunda da emir Allah'ındır..."* Bu, hiç şüphesiz, gayba taalluk eden bir haberdi ve kitap ehlinin mecusiler karşısında galip gelmesiyle, Kur'an'ın bir mucizesi daha gerçekleşmiş olacaktı. Ancak Mekkeli müşrikler, İranlıların zaferden zafere koştukları ve Bizanslılara ait şehir ve kasabaları tahrip edip binlerce Bizanslıyı öldürdükleri bir sırada, böyle bir mucizenin gerçekleşeceğine hiç inanmıyorlar ve Müslümanları alaya alıyorlar, hatta onlarla bahse girerek, Hazreti Peygamber'in dediği gerçekleşirse, bahsi kaybettiklerini kabul edeceklerini bile söylüyorlardı. Fakat ayet-i kerimede de ifade edildiği gibi, eninde de sonunda da hüküm Allah'ındır. Müşrikler inanmasalar bile, Allah Teâlâ dokuz sene içinde vaadini gerçekleştirmiş ve Rumlar, mağlubiyetlerinden yedi sene sonra savaştıkları İranlı mecusilere galip gelmişlerdir. Böylece Kur'an-ı Kerim'in gayptan vardiği bir haber, İlahi bir mucize olarak gerçekleşirken, Hazreti Peygamber'in Rabbinden verdiği haberlerdeki doğruluğu da, bir defa daha teyit edilmiştir.

2. Rum Suresinin Konusu

Rum suresinin Mekkî surelerden olması dolayısıyla üzerinde durduğu konular, diğer Mekkî surelerde olduğu gibi, İslam akaidinin aslını teşkil eden tevhid, Allah Teâlâ'nın sıfatları, Peygamberliğe ve Peygamberler'e iman ile Ahiret gününe ve bu günde gerçekleşecek olan hesap ve cezaya imandan ibarettir. Nitekim sureye, Peygamberliğin ispatına taalluk eden bir haberle başlanmıştır ki bu haber, Rumların İranlılara 3-9 sene içerisinde galip geleceklerini müjdeleyen bir haber olup, Kur'an'ın bir mucizesi olarak onun verdiği şekilde gerçekleşmiş, ayrıca Rabbinden bu haberi veren Hazreti Peygamber'in doğruluğu da ispat edilmiştir.

Daha sonraki ayetlerde, göklerin ve yerin yaratılışı karşısında kafirlerin inkârcı tutumlarının reddi ile Allah Teâlâ'nın vahdaniyyetinin, hudutsuz kudretinin ve öldükten sonra yeniden dirilmenin delilleri zikredilmiş ve insanlara, üzerinde yaratıldıkları fıtratlarının bir gereği olarak, Allah'a ibadet etmeleri emredilmiştir.

Bunları, müşriklerin Allah'tan başka İlah edindikleri putların acizliklerini ortaya koyan delillerin zikri takip etmiş, bu cümleden olarak, kıyamet günü onların kendilerine bile faydalarının dokunmayacağı, hiç kimseden zararı defedecek bir güce sahip olmadıkları, herhangi bir şeyi icat edemeyecekleri veya yaratamayacakları ve hiç kimseye rızık temin edemeyecekleri açıklanmıştır.

Allah Teâlâ, daha önceki surede olduğu gibi, bu surede de insanların nankörlüklerine değinmiş ve kendilerine bir zarar isabet ettiği zaman Rablerine yönelip yalvardıklarını, fakat bir rahmet tattırıldıkları zaman da, kendilerine verilene nankörlük etmek için Allah'a şirk koştuklarını zikretmiştir.

Daha sonra Allah Teâlâ, müşriklere ve dinlerini parçalayıp bölük pörçük edenlere tabi olmaktan Müslümanları menetmiş, ayrıca onlara, akrabaya, yoksullara ve yolda kalmışlara tasadduk etmeyi ve mallarını ancak hayırlı yoldan biriktirmeyi emretmiştir.

Surede, Allah'tan bir lütuf olarak, cennet bahçelerinde günlerini gün eden müminlerle, küfürlerinin ve kötü amellerinin bir cezası olarak cehennem ateşine atılan kafirler arasında bir karşılaştırma yapılmış ve bu karşılaştırma neticesinde, imanla hayrın faydaları, buna karşılık küfürle şerrin de zararları gözler önüne serilmiştir.

Daha sonra, sevkettiği rüzgarlarla ölümüden sonra yeryüzüne hayat veren yağmur bulutlarını harekete geçirenin, ölüleri diriltenin, gemileri denizlerde yüzdürüp rızık temini için ticaret yolculuklarını kolaylaştıranın Allah olduğunu zikrederek vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin delillerini göstermiştir.

Sure, hidayet yollarını tıkaması ve aklını kullanıp düşünerek Allah'a iman etme imkânlarını ortadan kaldırması sebebiyle Allah'a ve Peygamberliğine iman etmekten yüz çeviren kavminin sebep olduğu üzüntü dolayısıyla Hazreti Peygamber'i teselli ederek ona sabır tavsiyesinde bulunan ayetlerle sona ermiştir.

3. Rum Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı

Rum suresi de, kendinden önceki Ankebût suresi gibi, huruf-ı mukattaa ile başlayan diğer surelerin aksine, Kitap, Tenzil ve Kur'an'la herhangi bir bağlantı yapmadan mücerred *Elif. Lâm. Mîm* ayetiyle başlamış ve bu harflerin akabinde, bir mucize olmak üzere gayba taalluk eden bir haber verilmiştir. Buna göre, huruf-ı mukattaa ile başlayan ve çoğunda Kitap, Tenzil ve Kur'an isimlerine yer verilerek okuyucunun dikkatleri bunlar üzerine çekilmişken, bu surede dikkatler, harflerin hemen akabinde zikredilen ve bir mucize olarak gerçekleşen gaybi habere çekilmiştir.

İki sure arasındaki diğer benzerlikleri üç yönden ele almak mümkündür:

1) Ankebût suresi, 6. ayetinde de görüldüğü gibi *"Her kim (gerek düşmana karşı ve gerekse nefsine karşı) savaşırsa, sadece kendisi için savaşmış olur..."* buyurularak cihadla başlamış, son ayetin-

de de *"Bizim uğrumuzda cihad edenleri biz mutlaka kendi yolumuza irşat ederiz..."* buyurularak yine cihadla sona ermişti. Rum suresi de, Allah yolunda cihad eden müminlere yardım ve galibiyet vaadiyle başlamıştır.

2) Evvelki surede tevhide taalluk eden itikadi deliller mücmel olarak zikredildiği halde, bu surede bunlar daha mufassal bir şekilde ele alınmıştır.

3) Her iki surede de kitap ehli ile müşrikler arasındaki bağlantı üzerinde durulmuş ve müşriklerin kitap ehline karşı olan düşmanlıkları dile getirilmiştir. Bu düşmanlığın başlıca sebebi de, önceki surenin 63. ayetinde de zikredildiği gibi, müşriklerin münakaşalarında akıllarını kullanmamalarıdır. Buna karşılık Allah Teâlâ, 46. ayetinde, içlerinde zalim olanlar dışında kitap ehli ile en güzel bir şekilde mücadeleyi emretmişti. Bunun gibi, müşrik İran ordularının Ehl-i Kitap'tan olan Rumlarla yaptıkları savaşı kazanmaları, müşrik Mekkelileri büyük ölçüde sevindirmişti. Buna rağmen Rum suresinin ilk ayetlerinde, 3-9 yıl gibi bir zaman içinde müşriklerle Rumlar arasında çıkacak bir savaşta, kitap ehlinden olan Rumların galip gelecekleri haber verilmiş ve bu haber, bir Kur'an mucizesi olarak gerçekleşmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ غُلِبَتِ الرُّومُ ﴿٢﴾ فِيٓ أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُم مِّنۢ بَعْدِ غَلَبِهِمْ سَيَغْلِبُونَ ﴿٣﴾ فِي بِضْعِ سِنِينَ ۗ لِلَّهِ الْأَمْرُ
مِن قَبْلُ وَمِنۢ بَعْدُ ۚ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٤﴾ بِنَصْرِ اللَّهِ ۚ يَنصُرُ مَن يَشَآءُ ۖ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ ﴿٥﴾
وَعْدَ اللَّهِ ۖ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُۥ وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٦﴾ يَعْلَمُونَ ظَٰهِرًا مِّنَ الْحَيَوٰةِ
الدُّنْيَا ۖ وَهُمْ عَنِ الْءَاخِرَةِ هُمْ غَٰفِلُونَ ﴿٧﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

1 Elif. Lâm. Mîm.

2-5 Rumlar, (Araplara) en yakın bir yerde mağlup oldular. Bu mağlubiyetlerinden sonra onlar, üç ila dokuz yıl içerisinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. Ve işte o zaman müminler, dilediğine yardım eden Allah'ın yardımına sevineceklerdir. O, daima galiptir; çok merhametlidir.

6 Bu, Allah'ın vaadidir. Allah, vaadinden asla dönmez. Fakat insanların çoğu bilmezler.

7 Onlar, dünya hayatının zahirini bilirler; Ahiret'ten ise, gafildirler.

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, Ankebût suresinin son ayetinde, *"Bizim uğrumuzda cihad edenleri biz mutlaka kendi yolumuza irşat ederiz. Allah, şüphesiz, iyilik edenlerle beraberdir."* buyurarak müminleri Allah yolunda ve din uğrunda cihada teşvik etmiş ve bu cihad sırasında onların yardımcısı olduğunu beyan buyurmuştu. Rum suresinin bu ilk ayetlerinde de, önceki surenin bir devamı olarak, Ehl-i Kitap'tan olan Rumların, mecusi İranlılara mağlup olduklarını, fakat üç ila dokuz yıl içerisinde kitap ehli Rumların, Allah'ın yardımıyla müşrik İranlılara galip geleceklerini haber

vermiş ve işte o zaman, müminlerin, dilediğine yardım eden Allah'ın bu yardımına sevineceklerini bildirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Elif. Lâm. Mîm.

[2-5] Rumlar, (Araplara) en yakın bir yerde mağlup oldular. Bu mağlubiyetlerinden sonra onlar, üç ila dokuz yıl içerisinde galip geleceklerdir. Eninde sonunda emir Allah'ındır. Ve işte o zaman müminler, dilediğine yardım eden Allah'ın yardımına sevineceklerdir. O, daima galiptir; çok merhametlidir.

[6] Bu, Allah'ın vaadidir. Allah, vaadinden asla dönmez. Fakat insanların çoğu bilmezler.

[7] Onlar, dünya hayatının zahirini bilirler; Ahiret'ten ise, gafildirler.

1 *Elif. Lâm. Mîm.* Ne Kur'an'da ne de Hazreti Peygamber'den nakledilmiş sahih bir hadiste, *huruf-ı mukattaa* da denilen bu birleşik harfler hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. Bazı müfessirler, bu harflerin, Allah Teâlâ ile Peygamber'i arasında bir şifre olduğunu ileri sürerken, bazıları başında bulunduğu surenin adı, bazıları Allah Teâlâ'nın isim ve sıfatlarına delalet eden birer rumuz, bazıları ise bizim de tercih ettiğimiz gibi ikaz veya uyarı manalarını taşıyan harflerden ibaret olduğunu söylemişlerdir. 29 surenin başında yer alan bu birleşik harflerin büyük çoğunluğunun ardından, Kitap, Tenzil veya Kur'an isimlerinin zikredilmesi de açıkça göstermektedir ki bu harflerle okuyucu, Kur'an karşısında uyarılmış ve ondan, bütün dikkatini, okumakta olduğu Kur'an üzerinde toplaması istenmiştir. Arkasında Kur'an veya Kitap adının zikredilmediği diğer birleşik harflerin de keza aynı uyarı manasına sahip oldukları ve okuyucunun, arkadan gelen beyana dikkatinin çekildiği muhakkaktır.

2-5 İşte bu manada Allah Teâlâ, hem Kur'an-ı Kerim'in Allah katından geldiğine hem de Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğinin doğruluğuna delil olmak üzere, Ürdün ile Filistin arasındaki Arap ülkelerine en yakın olan bir bölgede, Rumlarla İranlılar arasında cereyan eden bir savaşın Rumlar aleyhine neticelendiğini, ancak daha sonra çıkacak ikinci bir savaşta Rumların galip geleceklerini, İranlıların ise, mağlup olacaklarını haber vermiş ve *Elif. Lâm. Mîm.* harfleriyle, önemli bir delil olmak üzere, dikkatleri bu haber üzerine çekmiştir.

Tirmizî (*Sünen,* V. 344)'nin Niyâr İbn Mukerrem el-Eslemî'den naklettiği bir haber göre, *"Elif. Lâm. Mîm. Rûmlar, (Araplara) en yakın bir yerde mağlup oldular. Bu mağlubiyetlerinden sonra onlar, üç ila dokuz yıl içerisinde galip geleceklerdir."* ayeti nazil olduğunda, savaş, İranlıların galebesiyle neticelenmiş bulunuyordu. Müslümanlar, bu savaşta Rumların galip gelmelerini arzu ediyorlardı. Çünkü hem Rumlar hem de Müslümanlar kitap ehli idiler. Nitekim Allah Teâlâ da, bu konuyla ilgili olarak 4. ayetinde *"(Rumların galip gelmeleri halinde) Müminler, dilediğine yardım eden Allah'ın yardımına sevineceklerdir..."* buyurmuştur. Müşrik Kureyş ise, İranlıların galip gelmelerini istiyordu; çünkü hem Kureyş hem de İranlılar, kitap ehlinden olmadıkları gibi, öldükten sonra yeniden dirilmeye de inanmıyorlardı. İşte, Allah Teâlâ bu ayeti indirince, Ebû Bekr es-Sıddık (ra) çıkmış ve Mekke'nin muhtelif yerlerinde *"Elif. Lâm. Mîm. Rûmlar, (Araplara) en yakın bir yerde mağlup oldular. Bu mağlubiyetlerinden sonra onlar, üç ila dokuz yıl içerisinde galip geleceklerdir."* diyerek yüksek sesle onu okumuştu. Bunun üzerine halktan bazı kimseler, Ebû Bekr'e: Bu, bizimle sizin aranızdadır. Arkadaşın, birkaç yıl içinde Rumların İranlıları yeneceğini zannediyor. Böyle olmayacağına, bizimle bahse var mısın? demişlerdir. Ebû Bekr de: Varım, demiştir. Bu, bahse tutuşmanın henüz haram kılınmadığı bir zamanda olmuştu. Bunun üzerine hem Ebû Bekr hem de müşrikler, bahiste söz kesilen malı bir yed-i emine bırakmışlardır. Müşrikler, Ebû Bekr'e ayet-i kerimede zikri geçen ve üç ila dokuz yıl arasındaki bir zamana delalet eden *bid'ı sinîn* (birkaç yıl)'in kaç yıl olarak kabul edileceğini de sormuşlar, Ebû

Bekr de altı yılı uygun bulmuştu. Ancak bu süre içinde savaş çıkmamış ve Rumlar mağlubiyetten kurtulamamışlardı. Bunun üzerine müşrikler de, bahiste kazandıkları malları yed-i eminden almışlardır. Ne var ki yedince sene girince, Rumlarla İranlılar arasında ikinci bir savaş çıkınca, Rumlar İranlılara galip gelmişlerdi. Müslümanlar ise, *bid'ı sinîn*'i altı yıl ile sınırlayan Ebû Bekr'i ayıplamışlar, Ebû Bekr ise, ayet-i kerimedeki *bid'ı sinîn*'i zikrederek kendisini müdafaa etmişti. İşte bu hadiseden sonra müşriklerden pek çok kimse, Müslüman olmuştur.".

Rumların İranlılar karşısındaki mağlubiyetlerinden üç-beş sene sonra galip geleceklerine dair bu ayetlerde verilen haber, şüphesiz, gayba taalluk eden bir haberdir. Zira bu ayetler İran ordusunun, Şam diyarında Rum ordularıyla savaşıp onlara galip geldiği sıralarda nazil olmuş ve *Elif. Lâm. Mîm.* harflerinin hemen akabinde *"Rumlar mağlup oldular."* denilmiştir. Dolayısıyla bu haber, cereyan eden bir hadiseyle ilgilidir ve gaypla herhangi bir ilgisi yoktur. Ancak bunun ardından *"Bu mağlubiyetlerinden üç-beş sene sonra galip geleceklerdir."* buyurulmuştur ki işte bir çeşit müjdeye de delalet eden bu haber, henüz gerçekleşmemiş bir hadisenin ne şekilde gerçekleşeceğinin beyanı manasındadır ve gayba aittir. Filhakika Rumların mağlubiyetlerinden yedi sene sonra cereyan eden ikinci bir savaşta Rumlar İranlılara galip gelmişler ve böylece ayet-i kerimenin önceden verdiği haber, aynen gerçekleşmiştir.

Bütün bunlar, gerek İran'ın Rumlar üzerine galibiyeti ve gerekse yedi sene sonra Rumların İran'a galip gelmeleri hepsi de, aslında Allah Teâlâ'nın kaza ve kaderine taalluk eden hususlardır ve O, kulları hakkında dilediğine hükmeder. Nitekim Allah Teâlâ, Âl-i İmrân suresinin 140. ayetinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"...Allah'ın iman edenleri ortaya çıkarması, içinizden şehitler edinmesi ve iman edenleri temizleyip kafirleri de yoketmesi için, bu günleri insanlar arasında nöbetleşe döndürür dururuz. Allah, zalimleri sevmez."*. Bu bakımdan zafer, daima maddi kuvvetten kaynaklanan kesin bir netice değildir. Kuvvet, sadece zafere götüren çeşitli vesilelerden biridir. Her şey, Allah'ın irade ve kudretine dayanır. Bu sebepledir ki bazen zayıf olan kuvvetli olana galip geldiği gibi, sayıca az olan da çok olana galip gelir. Nitekim Bakara suresinin 249. ayetinde de şöyle denilmiştir: *"...Nice az bir topluluk vardır ki Allah'ın izniyle çok bir topluluğa galip gelmiştir. Allah, sabredenlerle beraberdir."*.

İşte, Allah'ın yardımıyla kitap ehlinden olan Rumların müşrik İranlılara galip gelmeleri sebebiyledir ki müminler bundan büyük bir sevinç duymuşalardır. Çünkü bu bir bakıma, Allah'a ve O'nun Peygamberler'ine inananların, Allah ve Peygamber tanımayanlara galebesi manasındadır ve bundan da ancak, Allah'ı ve O'nun Peygamberler'ini tanıyan ve onların yolunda giden müminler hoşnut olurlar. Şüphesiz Allah, kullarından dilediğine ve özellikle mümin olanlara yardım eder ve onları, kafir olan düşmanları karşısında boyun eğip zelil ve hakir olmaktan korur. Şüphe yoktur ki Allah, daima kuvvetli ve galip olup düşmanlarından intikam alandır ve mümin kullarına karşı da o derece merhametlidir. Ancak O, günahlarıyle nefislerine zulmedenlerden intikam almakta aceleci davranmaz; onlara, ancak kendi katında belirli olan bir süre tanır. Fâtır suresinin 45. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Eğer Allah, insanları işledikleri yüzünden hemen cezalandırsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı; fakat onları belirli bir süreye kadar tehir eder. Süreleri gelince de mükellefleri, işledikleriyle cezalandırır. Şüphesiz Allah, kullarını hakkıyla görendir."*.

6 İşte, Allah'ın İranlılara karşı Rumlara yardım edeceği ve Rumların İranlılar karşısında galip gelecekleri hususundaki bu haber, doğru bir haberdir ve aynı zamanda Allah'ın vaadidir. Allah, vaadinden asla dönmez; O, her neyi vaadetmiş ise, o, mutlaka tahakkuk eder. Allah, savaşan iki kavimden Rumların İranlılar karşısında galip geleceklerini haber vermiştir. Allah'ın sünneti, bun-

lardan hakka daha yakın olanın galip gelmesini gerektirir ki bu kavim de, kitap ehlinden olmaları dolayısıyla Rumlardır. Ne var ki insanların çoğu, dünya hayatında geçerli olan bu İlahî sünnete cehaletleri dolayısıyla bu gerçeği bilmezler.

7 Onların bildikleri yegane şey, yaşadıkları dünya hayatının zahiridir. Geçimlerini temin etmek için bazı işlerin peşinde koşturmak, mal biriktirmek için zirai veya ticari bazı faaliyetlerde bulunmak ve daha çok kazanmak için meşru veya gayrimeşru yollara başvurarak birtakım neticelere ulaşmak, onların dünya hayatındaki başlıca gayretleridir. Ne var ki bunlar, dünyada yaşadıkları sürece istikballerini hiç düşünmezler: Ölüp de yeniden dirilecekleri ve ebediyyen devam edecek olan yeni bir hayata başlayacakları zaman, bu hayatın iyi geçmesi için, dünyada sahip olunması gereken sahih iman ve salih ameli hiç düşünmezler. Kısacası, Ahiret hayatında faydalanacakları işler peşide hiç koşturmazlar. Allah'ın emir ve nehiylerine karşı gelirler; Peygamber tanımazlar; bütün hayatın, sadece yaşadıkları bu dünya hayatından ibaret olduğunu ve öldükten sonra da her şeyin biteceğini zannederler. Oysa bu, ne kadar yanlış ve aldatıcı bir zandır. Keşke bunu anlayabilselerdi de, Ahiret hayatına başladıkları zaman, kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak olan o büyük pişmanlığın acısını hissetmeselerdi..

أَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا فِي أَنْفُسِهِمْ ۗ مَا خَلَقَ اللَّهُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَجَلٍ مُسَمًّى ۗ وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ بِلِقَاءِ رَبِّهِمْ لَكَافِرُونَ ﴿٨﴾ أَوَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ كَانُوا أَشَدَّ مِنْهُمْ قُوَّةً وَأَثَارُوا الْأَرْضَ وَعَمَرُوهَا أَكْثَرَ مِمَّا عَمَرُوهَا وَجَاءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۖ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ ثُمَّ كَانَ عَاقِبَةَ الَّذِينَ أَسَاءُوا السُّوأَىٰ أَنْ كَذَّبُوا بِآيَاتِ اللَّهِ وَكَانُوا بِهَا يَسْتَهْزِئُونَ ﴿١٠﴾

[8] O inkârcılar, kendi kendilerine, Allah'ın gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri, ancak hak ile ve belli bir sürede yarattığını hiç düşünmemişler midir? Nitekim insanların çoğu Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

[9] Yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin akibetinin nasıl olduğuna hiç bakmamışlar mıdır? Halbuki onlar, kendilerinden çok daha kuvvetli idiler; toprağı kazıp onu, bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Onlara da Peygamberler'i apaçık deliller getirmişlerdi. (fakat onlar, yine de helak olmuşlardır.) Böylece Allah onlara zulmetmemiş, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

[10] Sonra, Allah'ın ayetlerini yalanlayarak ve onları alaya alarak kötülük edenlerin akibeti de azap olmuştur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşrik İranlılar karşısında mağlup olan kitap ehli Rumların, üç ila dokuz yıl gibi kısa bir süre sonra tekrar savaşıp galip geleceklerini İlahî bir müjde olarak haber verdikten ve Allah'ın yardımıyla gerçekleşen bu galibiyete müminlerin sevineceklerini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde Allah'ı, Allah'ın ayetlerini ve Ahiret gününü inkâr eden müşrikleri uyararak, onları, kıyamet gününün en şiddetli azabıyla tehdit etmiş, Allah'ın

varlığının, birliğinin ve gökleri, yeri ve ikisi arasındaki her şeyi yaratan hudutsuz gücünün delilleri üzerinde durup düşünmeye davet etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[8] O inkârcılar, kendi kendilerine, Allah'ın gökleri, yeri ve ikisi arasındakileri, ancak hak ile ve belli bir sürede yarattığını hiç düşünmemişler midir? Nitekim insanların çoğu Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.

[9] Yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden öncekilerin akibetinin nasıl olduğuna hiç bakmamışlar mıdır? Halbuki onlar, kendilerinden çok daha kuvvetli idiler; toprağı kazıp onu, bunların imar ettiklerinden daha çok imar etmişlerdi. Onlara da Peygamberler'i apaçık deliller getirmişlerdi. (fakat onlar, yine de helak olmuşlardır.) Böylece Allah onlara zulmetmemiş, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

[10] Sonra, Allah'ın ayetlerini yalanlayarak ve onları alaya alarak kötülük edenlerin akibeti de azap olmuştur.

8 O müşrikler gökleri, yeri ve ikisi arasındaki her şeyi belirli bir süre içinde hiç yoktan yaratanın ve onların yine belirli bir süreye kadar baki kalmalarını sağlayacak olanın sadece Allah olduğunu ve Allah'ın onları boş yere ve batıl olarak değil, fakat hak ile yarattığını hiç düşünmezler mi? En azından onlar, kendi nefislerine bakıp da deri, et ve kemikten oluşan bedenlerinin senelerce hayatiyetlerini nasıl devam ettirebildiklerini, bu maksatla aldıkları gıdanın o beden içinde kendilerine nasıl bir canlılık verdiğini hiç akıllarını kullanıp düşündükleri olmaz mı? Oysa aklını kullanıp da bir an için bunları düşünen bir insanın, var olan ve belli bir süre varlıklarını devam ettirecek olan bu şeylerin, hiçbir yaratıcı olmadan kendiliklerinden var olamayacaklarını ve onları mutlaka var eden bir yaratıcının bulunması gerektiğini anlamaması mümkün değildir. İşte onları bir hak üzere yaratan ve hepsine de, göze görme, kulağa işitme ve dile de konuşma gibi kendine has görevler veren bu yaratıcı, Allah Teâlâ'dan başkası değildir. Dolayısıyla O'ndan başka İlah, O'ndan başka Rab yoktur. İşte, yine Allah Teâlâ tarafından insana verilen ve ancak kullanmasını bilenlerce kendisinden faydalanılabilen akıl sayesindedir ki insan bu kesin neticeye ulaşabilir. O halde insana düşen ilk ve en önemli görev, Rabbinin kendisine ihsan ettiği bu nimetten faydalanmasını bilmek ve onu her çeşit illetten salim bir şekilde kullanmaktır. Tıpkı, Allah'ın ona ihsan ettiği sebze, meyve ve sair nimetlerden faydalandığı ve onların sayesinde hayatiyyetini devam ettirebildiği gibi..

Fakat ne acı bir gerçektir ki insanların çoğu ve özellikle kafirler, akıllarını kullanıp düşünmekten ve varlıklarının sebep ve hikmetini anlamaktan daima uzak kalmışlar ve mutlak bir yaratıcının varlığını inkâr ettikleri gibi, öldükten sonra yeniden dirilmeyi, hesap ve cezayı da inkâr etmişlerdir. Oysa bunlar, akıllarını kullanıp düşünselerdi, öldükten sonra yeniden dirileceklerini ve dünyadaki amellerinin hesabını vermek için Allah'ın karşısına çıkarılacaklarını da mutlaka anlarlardı.

9 Keza kendilerine Rablerinden geçmişin ve geleceğin hak olan haberlerini getiren Peygamberler'i ve Ahiret gününü inkâr eden bu kafirler, yeryüzünde dolaşıp da geçmiş kavimlerden geriye kalan asarı hiç görmezler mi; bunların ağızdan ağıza dolaşan haberlerini ve kendileri gibi Peygamberler'ini ve Ahiret'i inkâr edenlerin akibetlerinin ne olduğunu hiç duymazlar mı; görüp duydukları bu asar hakkında ibret almalarını sağlayacak bir düşünceye hiç varmazlar mı? Oysa geçmişte helak olmuş ve asarı bugüne kadar kalmış olan bu kavimler, Mekkeli müşriklerden ve benzeri diğer kavimlerden çok daha kuvvetli, mal mülk ve evlat yönünden çok daha zengin idiler. Gerek ziraat için gerekse imar için toprağı bunlardan daha çok kazıp bağlar bahçeler,

köşkler ve saraylar meydana getirmişlerdi. Onlara da apaçık delillerle Peygamberler gönderilmiş ve bu Peygamberler, onları Allah'ın hak olan yoluna davet etmişler, kendilerine uydukları takdirde ebedi cennet nimetleriyle müjdelemişler, karşı geldikleri takdirde, en şiddetli cehennem azabıyla tehdit etmişlerdi. Ne var ki bu kavimler de Peygamberler'ini yalanladıkları gibi, kıyamet gününü, öldükten sonra yeniden dirilmeyi, hesap ve cezayı inkar etmişler ve bu küfürleri yüzünden de üzerlerine inen çeşitli azap şekilleriyle helak olmuşlardır. Allah'ın başlarına büyük felaketler getirerek onları helak etmesi, elbette Allah tarafından onlara yapılmış bir zulüm değildi. Fakat onlar Allah'ı, Peygamberler'ini ve Ahiret gününü inkâr ederek bunun cezasını görmüşler ve böylece kendi kendilerine zulmetmişlerdir.

10 Netice olarak, kötülük edenlerin akibetleri de kötü olmuştur; çünkü bunlar, Allah'ın ayetlerini yalanlayarak ve onlarla alay ederek kötülük etmişler, bu da onların başına en büyük azabı getirmiştir.

اَللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ ثُمَّ اِلَيْهِ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُبْلِسُ الْمُجْرِمُونَ ﴿١٢﴾ وَلَمْ يَكُنْ
لَهُمْ مِنْ شُرَكَآئِهِمْ شُفَعٰٓؤُا وَكَانُوا بِشُرَكَآئِهِمْ كَافِرِينَ ﴿١٣﴾ وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يَوْمَئِذٍ يَتَفَرَّقُونَ ﴿١٤﴾
فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَهُمْ فِي رَوْضَةٍ يُحْبَرُونَ ﴿١٥﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا
وَلِقَآئِ الْاٰخِرَةِ فَاُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿١٦﴾

[11] Allah, mahlukatı önce (hiç yoktan) yaratır; (ölümünden) sonra da onu yeniden eski haline getirir. Sonra O'na döndürülürsünüz.

[12] Kıyamet saati koptuğu gün suçlular susarlar.

[13] O gün onların ortak koştuklarından şefaatçileri de yoktur; ortaklarını inkâr etmişlerdir.

[14] Kıyamet saatinin koptuğu gün, (müminler ve kafirler birbirlerinden) ayrılırlar.

[15] İman edenler ve salih amel işleyenler, cennet bahçelerinde neşelenirler.

[16] Küfredenler, ayetlerimizi ve Ahiret'e kavuşmayı yalanlayanlar ise, işte bunlar da azap içinde bulundurulurlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, suçluların veya küfrederek büyük günah işleyenlerin akibetlerinin ebedi cehennem azabı olduğunu zikrettikten ve bununla iade ve haşre işaret ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, bunun apaçık delillerini göstermiş ve hudutsuz kudreti ve iradesiyle bir şeyi hiç yoktan var edenin, ölümünden sonra onu iade etmekten veya eski haline getirmekten aciz olmayacağını beyan ile, o gün insanların, bir kısmının cennette, bir kısmının da cehennemde olduklarını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[11] Allah, mahlukatı önce (hiç yoktan) yaratır; (ölümünden) sonra da onu yeniden eski haline getirir. Sonra O'na döndürülürsünüz.

[12] Kıyamet saati koptuğu gün suçlular susarlar.

[13] O gün onların ortak koştuklarından şefaatçileri de yoktur; ortaklarını inkâr etmişlerdir.

[14] Kıyamet saatinin koptuğu gün, (müminler ve kafirler birbirlerinden) ayrılırlar.

[15] İman edenler ve salih amel işleyenler, cennet bahçelerinde neşelenirler.

[16] Küfredenler, ayetlerimizi ve Ahiret'e kavuşmayı yalanlayanlar ise, işte bunlar da azap içinde bulundurulurlar.

11 Hiç şüphe yoktur ki Allah, bir şeyi hiç yokken icat edip yaratmaya kadir olduğu gibi, onun ölümünden veya yokolmasından sonra da onu aynen tekrar edip var etmeye kadirdir. Kısaca ifade etmek gerekirse, bir şeyi ilk defa yaratan, onu tekrar yaratmaktan asla aciz değildir. İşte bu yeniden yaratma, kıyamet günü vuku bulacak bir hadisedir ve işte o gün, dünyada iken genç veya yaşlı ölümü tadan herkes yeniden yaratılacak ve hepsi de, dünyadaki amellerinin karşılığını almak üzere Rablerine döndürülecektir. Dünyada iken iyi ve güzel ameller işleyerek sevap kazanmış olanlar, bununla mükafatlandırılacak, kötü ve çirkin amelleriyle günah kazananlar ise, bu günahlarının karşılığı olarak cezalandırılacaklardır.

12 Ne var ki kıyamet koptuğu zaman, dünyada iken Allah'ı ve Peygamber'ini inkâr eden ve yeniden dirileceklerine inanmayan suçlular, hiçbir kurtuluş ümidinin kalmadığını görerek tam bir suskunluğa bürünürler.

13 Çünkü dünyada iken Allah'ı terkederek O'na ortak koştukları ve O'nun huzurunda kendilerine şefaatte bulunacaklarına inandıkları İlahları ortadan kaybolup gitmiş ve onları işledikleri amellerle başbaşa bırakmışlardır. Oysa dünyada yaşadıkları sürece Allah'ın yerine İlah edindikleri o putlarına ne kadar güvenmişlerdi. Her ne kadar taştan, ağaçtan veya çamurdan kendi elleriyle yaptıkları ve Allah'ın yerine İlah edindikleri bu putlar, sordukları bir soruya cevap vermekten, yahut konuşmaktan ve bir iş yapmaktan aciz olsalar bile, yine de Allah katında onların kendilerine şefaat edeceklerine ve kendilerini azaptan kurtaracaklarına inanıyorlardı. Halbuki şimdi onardan hiçbiri ortada görünmüyordu. İşte içlerini dolduran korku ve ümitsizliğin başlıca sebebi bu idi. Bakara Suresinin 166-167. ayetlerinde de açıklandığı gibi, *"Peşlerinden gidilenler, azabı görüp peşlerinden gelenlerden kaçıp kurtulmuşlar; kendileriyle aralarındaki münasebetler kesilmiş. Ve peşlerinden gidenler, "Keşke bizim için dünyaya bir defa daha dönüş olsaydı da, onların bizden kaçıp kurtuldukları gibi, biz de onlardan kurtulsaydık." demekteler. İşte Allah, onlara amellerini, üzerlerine yığılmış pişmanlıklar halinde böyle gösterecektir. Fakat onlar ateşten çıkacak değillerdir."*.

14 İşte kıyametin koptuğu o gün, küfür gibi dünyada iken kötü ve çirkin amelleri işleyip suçlu durumuna düşenlere, Yâsîn suresinin 59. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Bugün müminlerden ayrılın, ey suçlular!"* diye hitap edilir ve suçlular, bir daha biraraya gelmemek üzere, iyi ve güzel amel sahibi müminlerden ayrılırlar ve suçlarının cezasını ebediyyen çekmek üzere cehennemin yolunu tutarlar.

15 Allah'a, Peygamber'ine ve Ahiret gününe iman eden ve Allah'ın emrettiği salih amelleri işleyen, buna karşılık O'nun nehyettiği kötü amellerden de sakınan müminler ise, ebediyyen nimetlerinden faydalanacakları cennetlere girerler. İşte bu cennetlerde o derecede bol ve çeşitli nimetler vardır ki Buhârî (*Sahih,* IV. 86; VI. 21; VIII. 197) ve Müslim (*Sahih,* IV.2174) tarafından nakledilen kutsi bir hadisinde Hazreti Peygamber, Rabbinin şöyle buyurduğunu haber vermiştir: *"Ben salih kullarım için Ahiret azığı olarak hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin hatırına bile getirmediği nimetler hazırladım..."* İşte müminler, içlerinde bu derece güzel bir akibete ulaşmanın neşe ve sevincini duyarak cennete girerler ve orada da kalplerini daima bu neşe ve sevinç ile doldururlar.

16 Allah'ın varlığını, birliğini ve Ahiret hayatını inkâr edip Peygamberler'ini ve ayetlerini yalanlayanlara gelince, işte bunlar da cehennemde ebediyyen kalacaklar ve cehennem azabıyla cezalandırılacaklardır. Bunlar için, artık oradan hiçbir kaçış ve kurtuluş yolu yoktur. Hacc suresinin 22. ayetinde de açıklandığı gibi, *"Oradan, o şiddetli üzüntüden her çıkmak isteyişlerinde, oraya tekrar döndürülürler ve onlara "Yangın azabını ta-*

dın." denir.". Keza onlar hakkında, Zuhruf suresinin 74-75. ayetlerinde de şöyle buyurulmuştur: *"Cehennem azabında ebedidirler. Üzerlerindeki azaba hiç ara verilmez; orada ümitsizdirler.".*

فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ﴿١٧﴾ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ ﴿١٨﴾ يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ۚ وَكَذٰلِكَ تُخْرَجُونَ ﴿١٩﴾

[17] Akşamı ettiğiniz ve sabaha erdiğiniz vakitlerde Allah'ı tesbih edin.

[18] Göklerde ve yerde, yatsı vaktinde ve öğleye eriştiğinizde hamd O'na mahsustur.

[19] O, ölüden diriyi çıkarır; diriden de ölüyü çıkarır. Ölümünden sonra da arza hayat verir. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ın yüceliğini, gökerin ve yerin ibtida yaratılışındaki hudutsuz kudretini, kıyametin kopmasıyla birlikte bu âlemin sona erişindeki ve insanların cennet ve cehennem ehli olarak iki kısma ayrılışındaki azametini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, mümin kullarına, Allah'ı, kendisine layık olmayan her türlü noksan sıfatlardan tenzih ile her hal ve gidişte O'na hamd-u senada bulunmalarını emretmiştir. Zira O, ölüleri diriltmede, dirilere ölüm vermede, ölümünden sonra arzı canlandırmada tektir. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[17] Akşamı ettiğiniz ve sabaha erdiğiniz vakitlerde Allah'ı tesbih edin.

[18] Göklerde ve yerde, yatsı vaktinde ve öğleye eriştiğinizde hamd O'na mahsustur.

[19] O, ölüden diriyi çıkarır; diriden de ölüyü çıkarır. Ölümünden sonra da arza hayat verir. İşte siz de böyle çıkarılacaksınız.

17 Akşama girerken ve sabaha ererken Allah'ı tesbih ve tenzih edin. Zira birbirini takip eden ve gecenin zulmetiyle âlemlerin kararıp, gündüzün ışığıyla da aydınlanan bu vakitler, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretinin ve büyük hükümranlığının en önemli delillerindendir. Gündüzün başlangıcıyla sonundan ibaret olan bu vakitlerin diğer bir özelliği de, insanların, Rablerini tesbih ve tenzih etmeleri için en uygun vakitler olmasıdır. Her ne kadar Enbiya suresinin 20. ayetinde meleklerin *"Gece gündüz usanmadan Allah'ı tesbih ettikleri"* açıklanmışsa da, insanların bütün vakitlerini Allah Teâlâ'nın tesbih ve tenzihine ayırmaları elbette mümkün değildir. Çünkü onların, günün belirli vakitlerinde hem kendilerinin hem de ailelerinin geçimlerini temin etmek için çalışıp kazanmak gibi başka görevleri de vardır. Bu görevin ifasından sonra insanın dinlenmesi de, onun tabii haklarından sayılmıştır. Nitekim Allah Teâlâ, Nebe suresinin 9-11. ayetlerinde de bu hususu açıkça beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Uykunuzu dinlenme, geceyi üzerinize örtü, gündüzü de geçim sebeplerini temine yarayan bir vakit kılmadık mı"?* İşte Allah Teâlâ, geceyi dinlenme, gündüzü de geçim sebeplerini temine yarayan bir vakit kıldığı gibi, gecenin ve gündüzün başlangıç vakitlerini de Allah'a ibadet ve O'nu en yüce sıfatlarla tesbih ve noksan sıfatlardan da tenzih etme zamanı kılmıştır.

18 Göklerde ve yerde hamd yalnız O'na mahsustur. Gök ve yer ehlinden olan meleklerin, cinlerin

ve insanların hepsi yalnız O'na hamdederler. Keza yatsı ve öğle vakitleri de O'nu tesbih ve tenzih etmenin en uygun vakitleridir. Bu ayet- i kerimelerden de anlaşılmaktadır ki Allah Teâlâ, tesbih ve tenzihi, günün belirli vakitlerine tahsis etmiş, gündüzün evvelinde, öğle vaktinde, gündüzün sonunda, veya ikindi vaktinde ve geceye girerken akşam ve yatsı vakitlerinde, kullarına Allah'ı tesbih ve tenzih etmelerini emretmiştir. Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, her ne kadar insan melekler gibi gece gündüz hiç usanmadan Allah'ı tesbih edemese bile, tesbihin, gece ve gündüzün belirli vakitlerine tahsis edilerek onun bu vakitlerde Allah'ı tesbih etmekle emrolunması, yine de bütün gece ve gündüzünü Rabbini tesbih ederek geçirdiğine delalet eder.

19 Allah'a hamdetmeyi ve O'na gece gündüz tesbih ve tenzihte bulunmayı gerektiren pek çok sebepler vardır. Bu sebeplerin başında, hiç şüphesiz, O'nun hudutsuz kudreti ve azameti gelir. Zira O, ölüden diriyi çıkardığı gibi, diriden de ölüyü çıkarır. Başka bir ifadeyle O, mütekabil şeyleri yaratmaya kadirdir. İnsanı, önce cansız bir topraktan, sonra nutfeden yaratmış, nutfeyi de insandan çıkarmıştır. Bunun gibi tavuğu yumurtadan, yumurtayı tavuktan, bitkiyi taneden, taneyi bitkiden, mümini kafirden, kafiri de müminden yaratması, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretinin delillerindendir.

Ölümünden sonra arza hayat veren de Allah Teâlâ'dır. Yaprakları kuruyup dökülmüş ağaçlarla ve sararıp solmuş otlar ve bitkilerle kaplı yeryüzünün, yağmurla sulanmaya başladığı zaman, kısa bir süre sonra her tarafın taze ve yeşil yapraklar ve çiçeklerle canlanmaya başladığı ve yeniden hayat kazandığı görülür ki, bu, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretiyle gerçekleşen bir hadisedir. Nitekim Allah Teâlâ, Hacc suresinin 5. ayetinde de bunu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"...Yeryüzünü kupkuru görürsün; fakat üzerine yağmur suyunu indirdiğimiz zaman, (toprak) harekete geçer; kabarır ve her çeşit güzel bitkilerden bitirir."*. Yâsîn suresinin 33-35. ayetlerinde de keza aynı manayı görmek mümkündür: *"Ölü yeryüzü onlar için bir delildir: Onu diriltir ve oradan birtakım hububat çıkarırız da ondan yerler. Ayrıca orada, meyvelerinden ve ellerinin yetiştirdiklerinden yemeleri için hurma ve üzüm bahçeleri yaratmış ve içlerinde pınarlar fışkırtmışızdır..."* İşte yeryüzü, ölümünden sonra üzerine düşen yağmur taneleriyle nasıl canlanıyorsa, ölüp toprağa gömülen insanoğlu da etleri dökülüp kemikleri çürümüş olsa bile, kıyamet günü yeniden dirilip kabirlerinden çıkacaktır. Bu, hiç şüphesiz, onu ilk defa yoktan yaratıp vareden Allah Teâlâ'ya çok daha kolaydır. Allah, her şeyi yapmaya elbette kadirdir.

وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ اِذَآ اَنْتُمْ بَشَرٌ تَنْتَشِرُونَ ﴿٢٠﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ
اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا لِتَسْكُنُٓوا اِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿٢١﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاخْتِلَافُ اَلْسِنَتِكُمْ وَاَلْوَانِكُمْ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ
﴿٢٢﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖ مَنَامُكُمْ بِالَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَابْتِغَآؤُكُمْ مِنْ فَضْلِهٖ اِنَّ فِي ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٢٣﴾
وَمِنْ اٰيَاتِهٖ يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنَزِّلُ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَيُحْيِۦ بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا اِنَّ فِي ذٰلِكَ
لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٤﴾ وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ تَقُومَ السَّمَآءُ وَالْاَرْضُ بِاَمْرِهٖ ثُمَّ اِذَا دَعَاكُمْ دَعْوَةً مِنَ الْاَرْضِ اِذَآ

أَنْتُمْ تَخْرُجُونَ ﴿٢٥﴾ وَلَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلٌّ لَهُ قَانِتُونَ ﴿٢٦﴾ وَهُوَ الَّذِي يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
وَهُوَ أَهْوَنُ عَلَيْهِ وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلٰى فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٢٧﴾

[20] Sizi topraktan yaratması, O'nun (kudretinin) delillerindendir. Sonra siz, birer insan olur, yeryüzünde yayılırsınız.

[21] Size kendi nefsinizden, kendisiyle huzura kavuşabileceğiniz eşler yaratıp aranıza sevgi ve merhamet koyması da O'nun delillerindendir. Bunda, hiç şüphesiz, düşünen kimseler için ibretler vardır.

[22] Keza gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklılığı da O'nun ayetlerindendir. Bunda da, şüphesiz, alimler için ibretler vardı.

[23] Geceleyin uyumanız, gündüzün O'nun lütfundan rızık aramanız da O'nun delillerindendir. Bunda da, şüphesiz, dinleyen kimseler için ibretler vardır.

[24] Size korku ve ümit veren şimşeği göstermesi, gökten su indirmesi, bu su ile ölümünden sonra arza hayat vermesi, hep O'nun delillerindendir. Aklını kullanan kimseler için bunlarda da ibretler vardır.

[25] O'nun emriyle göğün ve yerin ayakta durması da keza O'nun (kudretinin) delillerindendir. Sonra sizi kabirlerinizden bir defa çağırdı mı, hemen çıkar gelirsiniz.

[26] Göklerde ve yerde olan herkes O'nundur; hepsi O'na boyun eğmiştir.

[27] Mahlukatı ibtida yaratan, ölümünden sonra onu tekrar varedecek olan O'dur. Bu, O'na daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek sıfatlar O'nundur. O, daima galiptir; hikmet sahibidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kullarına, Allah'ı en yüce sıfatlarla tesbih, noksan sıfatlardan da tenzih etmelerini emredip, göklerde ve yerde olan her şeyi yaratmış olması dolayısıyla hamdolunmaya ancak kendisinin layık olduğunu beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin delillerini, öldükten sonra yeniden dirilmenin örneklerini çeşitli misallerle açıklamıştır. Önce insanın topraktan yaratılışı, sonra doğum yoluyla insan neslinin değişik renk ve dillere sahip olarak devam etmesi, göklerin ve yerin yaratılışı, gecenin uyku ve dinlenme, gündüzün ise çalışıp kazanma zamanı kılınması, bulutların hareketiyle insanlara korku ve ümit veren şimşeklerin çakması, onun ardından kurumuş olan yeryüzüne hayat veren yağmurun gelmesi, yağmurla birlikte toprağın çeşitli bitkilerle örtülmesi, bunların hepsi de Allah Teâlâ'nın iradesi ve hudutsuz kudretiyle gerçekleşen oluşumlardır. Bunları ilk defa gerçekleştiren, onları tekrar gerçekleştirmeye kadir olduğu gibi, insanı ilk defa yaratan Allah, ölümünden sonra da ona tekrar hayat vermeye elbette kadirdir. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[20] Sizi topraktan yaratması, O'nun (kudretinin) delillerindendir. Sonra siz, birer insan olur, yeryüzünde yayılırsınız.

[21] Size kendi nefsinizden, kendisiyle huzura kavuşabileceğiniz eşler yaratıp aranıza sevgi ve merhamet koyması da O'nun delillerin-

dendir. Bunda, hiç şüphesiz, düşünen kimseler için ibretler vardır.

20 Allah Teâlâ'nın azametinin ve hudutsuz kudretinin en önemli delillerinden biri, hiç şüphesiz, insanı ilk defa topraktan yaratmış olmasıdır. Nitekim Âl-i İmrân suresinin 59. ayetinde de bu hususu zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"...Adem'i topraktan yaratmış, sonra ona "Ol." demiştik; o da hemen oluvermişti."*. Adem'in ve eşi Havva'nın yeryüzünde yerleşmelerinden sonra, insan nesli doğum yoluyla çoğalmış ve yeryüzünün çeşitli bölgelerinde yayılarak değişik renk ve dillerde çeşitli kabileler ve kavimler vücuda getirmişlerdir. Bunlar, yaşadıkları bölgelerde yeryüzünü imar ederek evler, köşkler ve saraylar inşa etmişler, yiyeceklerini temin etmek için sebze ve meyve bahçeleri vücuda getirirken, et ihtiyaçlarını karşılayacak hayvanlar beslemeyi de ihmal etmemişlerdir. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, IV. 406, 406), Ebû Dâvûd (*Sünen*, II. 525) ve Tirmizî (*Sünen*, V. 204) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Allah, Adem'i, yeryüzünün her tarafından aldığı bir avuç topraktan yaratmıştır. Bu sebepledir ki Ademoğulları, yeryüzünden alınan bu topraklar oranında dünyaya gelirler. Bunlar arasında beyazı, kırmızısı ve siyahı olduğu gibi, kötüsü, iyisi, uysalı ve hüzünlüsü vardır."*.

21 Keza aralarında tam bir uygunluk olması için, insan cinsinden ve erkeğin kaburga kemiğinden kadını yaratması ve erkekle kadının huzurlu bir hayat sürdürmeleri için aralarına sevgi, muhabbet ve şefkat koyarak aile hayatının tam bir uyum içinde sürdürülmesini mümkün kılması da, Allah'ın hudutsuz kudretinin delillerindendir. Bu manada Allah Teâlâ, Â'râf suresinin 189. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Sizi bir cinsten yaratan, kendisiyle sükun bulması için yine aynı cinsten eşini vücuda getiren O (Allah)'dur..."* İşte insanın bu ilk yaratılışında asli unsurun toprak oluşunda, eşlerin de insan cinsinden yaratılışında, erkek ve kadın arasındaki bağın sevgi, muhabbet ve şefkatle takviye edilişinde, aklını kullanıp düşünebilen insanlar için, her şeyi hiç yoktan icat edip yaratan Allah'ın varlığını ve birliğini ispat eden apaçık deliller vardır.

[22] Keza gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklılığı da O'nun ayetlerindendir. Bunda da, şüphesiz, âlimler için ibretler vardı.

[23] Geceleyin uyumanız, gündüzün O'nun lütfundan rızık aramanız da O'nun delillerindendir. Bunda da, şüphesiz, dinleyen kimseler için ibretler vardır.

22 Hiçbir destek ve dayanak olmaksızın derinliği bilinmeyen bir yükseklikte uzatılmış, sabit ve gezegen halindeki yıldızlarla tezyin edilmiş gökyüzü ile, onun altında, vadiler, denizler, çöller, ormanlar ve ırmaklarla kaplanmış, yüksek dağlarla sabitleştirilmiş, içlerinde çeşitli madenleri olan yeryüzü de, keza Allah Teâlâ tarafından yaratılmıştır. İşte bu yeryüzü, üzerinde yaşayan mahlukattan da boş kalmamış, iki veya dört ayakla yürüyüp koşturan, yahut yerde sürünerek giden, yahutta kanatlarıyla uçabilen cinsini ve çeşidini Ancak Allah'ın bilebileceği hayvanlarla kaplanmıştır. Bunlar arasında yer alan, fakat yaratılışı diğerlerinden çok daha farklı olan insan ise aklı, zekası ve düşünme yeteneği ile yeryüzünün hâkimi ve halifesi olmaya hak kazanmıştır. Belirli bazı ortak özellikleri olmasına rağmen, insanlar da bazı farklı özelliklerle birbirlerinden ayrılmışlar ve bu özelliklerle ayrı kavimler veya milletler vücuda getirmişlerdir. Bu kavim veya milletleri birbirinden ayıran en belirgin özellikleri de, bazılarının beyaz, bazılarının siyah oluşu, bazılarının Arapça, Türkçe, İngilizce, Fransızca, Almanca, Rumca ve sayılamayacak kadar çok değişik dillerde konuşmalarıdır. Oysa bütün insanların babası olan Adem topraktan, onun zürriyyeti de bir damla sudan, su, kandan; kan, alınan gıdadan; gıda ise yeryüzünün çeşitli bitkilerinden vücuda gelmiştir ve hepsini yaratan da Allah Teâlâ'dır. Şu var ki O, aynı kökten

yarattığı insanları bir hikmete dayalı olarak farklı renklere ve dillere ayırmış ve hepsine de yine birbirinden farklı özellikler vermiştir. Nitekim yarattığı bu insanların kimi akıl ve zeka yönünden üstün bir dereceye sahip olmuşken kimi de akılsız, düşünmekten aciz ve dolayısıyla aptal olarak kalmıştır. Bazısı uzun boylu, bazısı kısa, bazısı güzel, bazısı da çirkindir. İşte, göklerin ve yerin yaratılışında, insanların farklı renk ve dillerle birbirinden ayrılışında, aklını kullanıp düşünebilen insanlar için Allah'ın varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine delalet eden ayetler veya işaretler vardır.

23 Keza insanların geceleri uyuyup dinlenmelerinde ve gündüzün yorgunluğunu üzerlerinden atmalarında; gündüzleri de dinlenmiş bir vücut ve salim bir kafa ile çalışıp rızık temin etmelerinde de, bunu vaaz ve öğüt kabul edip kulak veren kimseler için, Allah'ın hudutsuz kudretinin ve kullarına olan geniş rahmetinin delilleri vardır. Nitekim Allah Teâlâ, bu manada Nebe suresinin 9-13. ayetlerinde *"Uykunuzu dinlenme, geceyi üzerinize örtü, gündüzü de geçim sebeplerini temine yarayan bir vakit kılmadık mı? Üstünüze yedi sağlam tabaka gök bina edip oraya her tarafı pırılpırıl aydınlatan bir lamba asmadık mı?"* İsra suresinin 12. ayetinde de *"Biz, geceyi ve gündüzü iki delil kıldık. Gecenin delilini silip, Rabbinizden rızık istemeniz ve senelerin sayısını ve hesabını bilmeniz için gündüzün delilini aydınlık kıldık. Her şeyi uzun uzun açıkladık."* buyurmuştur ki bütün bunlar, aklını kullanan insanlar için, O'nun sahip olduğu kudretin azametini ve bu azameti sınırlandıran hiçbir hududun bulunmadığını gösteren en açık delillerdir.

[24] Size korku ve ümit veren şimşeği göstermesi, gökten su indirmesi, bu su ile ölümünden sonra arza hayat vermesi, hep O'nun delillerindendir. Aklını kullanan kimseler için bunlarda da ibretler vardır.

[25] O'nun emriyle göğün ve yerin ayakta durması da keza O'nun (kudretinin) delillerindendir. Sonra sizi kabirlerinizden bir defa çağırdı mı, hemen çıkar gelirsiniz.

24 Keza Allah Teâlâ'nın azametinin ve hudutsuz kudretinin delillerinden biri de, bazen insanlara korku, bazen de ümit veren şimşeği göstermesi, onun ardından da bitkileri ve ağaçları kurumuş ve adeta ölü hale gelmiş olan yeryüzüne yeniden hayat veren yağmuru indirmesidir. Şimşeğin bazen insanlara korku vermesi, şimşekle birlikte helak edici yıldırımların düşmesi ve ardından gelecek olan sel felaketi dolayısıyladır. Bazen de şimşek, kurumuş olan toprağın yeniden canlanması ve hayat bulması için uzun zamandır yağmur bekleyen insanlar için bir ümit kaynağı olur ki onu, gelecek olan yağmur müjdecisi olarak gören insanlar büyük bir sevinç içerisinde o yağmuru beklemeye başlarlar. Zira Hacc suresinin 5. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...Yeryüzünü kupkuru görürsün; fakat üzerine yağmur suyunu indirdiğimiz zaman, (toprak) harekete geçer; kabarır ve her çeşit güzel bitkilerden bitirir."*. İşte ölümünden sonra toprağın yeniden hayata dönmesinde, aklını kullanıp düşünebilen insanlar için, kıyamet günü, yeniden dirilmenin, hesap ve cezanın apaçık ve kesin delilleri vardır. Zira düşünmesini ve ibret almasını bilen insan şu gerçeği kolayca anlar ki üzerindeki bitki ve ağaçları kurumuş ve ölü bir hale gelmiş olan yeryüzüne yağmur indirerek hayat veren ve toprağı harekete geçirip kabartan, üzerinde de her çeşit güzel bitkileri bitiren Allah Teâlâ, ölü bir insanı da diriltmeye elbette kadirdir ve bu, onu hiç yoktan yaratmaktan daha kolaydır.

25 Hiçbir destek ve dayanağı olmaksızın göklerin ve küre şeklindeki yeryüzünün O'nun emriyle boşlukta durması da varlığının ve yüce kudretinin delillerindendir. Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de bu konuya değinen ayetler vardır. Ra'd suresinin *"Gördüğünüz gibi, gökleri direksiz yükselten Allah'tır..."* mealindeki 2. ayeti, Hacc suresinin *"...İzni olmaksızın yer üzerine düşmemesi için göğü tutmaktadır..."* mealindeki 65. aye-

ti, Fâtır suresinin *"Yerlerinden oynamamaları için gökleri ve yeri Allah tutmaktadır..."* mealindeki 41. ayeti bunlardandır. Kıyâmet günü geldiği zaman, şüphesiz bunların hepsi değişecek ve eski nizamın yerine yeni bir nizam gelecektir. İşte o zaman, dünyada iken ölüp de kabirlerine gömülmüş olan bütün insanlar, Rablerinin davetine icabet ederek yeniden dirilecekler ve süratle O'nun huzuruna geleceklerdir. Bu konuyla ilgili olarak da, Meâric suresinin 43-44. ayetlerinde şöyle denilmiştir: *"O gün onlar, gözleri dönmüş ve kendilerini zillet kaplamış olduğu halde, sanki dikili bir taşa koşturuyorlarmış gibi süratle kabirlerinden çıkarlar. İşte bu, kendilerine vaadolunan gündür."*. Keza İsra suresinin *"Sizi çağırdığı gün, O'na hamdederek uyarsınız da, (kabirlerinizde) çok az kaldığınızı zannedersiniz."* mealindeki 52., Nâziât suresinin *"O tek bir çığlıktır; işte o zaman herkes, uyanık olarak yerin yüzündedir."* mealindeki 13-14., Yâsîn suresinin *"(Onların öldükten sonraki dirildikleri an), tek bir çığlıktan ibarettir. İşte o zaman, hepsi huzurumuza getirilmiş olurlar."* mealindeki 53. ayetleri de aynı manadadır.

[26] Göklerde ve yerde olan herkes O'nundur; hepsi O'na boyun eğmiştir.

[27] Mahlukatı ibtida yaratan, ölümünden sonra onu tekrar varedecek olan O'dur. Bu, O'na daha kolaydır. Göklerde ve yerde en yüksek sıfatlar O'nundur. O, daima galiptir; hikmet sahibidir.

26 Netice olarak, göklerde ve yerde her ne varsa, hepsi de Allah'ındır ve O'nun hükmü ve tasarrufu altındadır. Dolayısıyla isteseler de istemeseler de, istisnasız hepsi de O'nun kullarıdır ve O'na boyun eğmişlerdir.

27 İnsanı ilk defa yaratan O olduğu gibi, ölümünden sonra tekrar diriltecek olan da O'dur ve bu, O'na daha kolaydır. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki bir şeyin yapılmasında veya yaratılmasında, Allah Teâlâ için zorluk veya kolaylık söz konusu değildir. Çünkü O'nun yapmak veya yaratmak istediği bir şey, ister zor olsun ister kolay olsun, ona "Ol" demesi yeterlidir. O "Ol" dediği zaman, o da hemen olur. Zorluk ve kolaylık, sadece insanlar için söz konusudur; bazı işleri kolayca yapabildikleri halde, bazı işleri yapmakta güçlük çekerler ve hatta yapamayıp terkettikleri olur. Ayet-i kerimede *"Bu,O'na daha kolaydır."* denilmesi, yapılacak işler arasındaki farkı insanlara beyan etmek içindir. Zira bir insanın ilk defa yaratılışı söz konusu olduğu zaman, onun bütün uzuvlarının ayrı ayrı yaratılması akla gelir; çünkü her uzvun birbirinden farklı görevleri vardır ve her biri bu görevleri başka bir uzva yaptıramaz. Yaratılmış bir varlığın ölümünden sonra iade edilmesinde ise, daha önce yaratılmış olan uzuvları biraraya getirmekten başka bir iş yoktur ve bu, elbette ilk defa yaratmaktan daha basit ve daha kolaydır. Ancak biraz önce de işaret ettiğimiz gibi, Allah Teâlâ için bu kolaylık söz konusu değildir. Buhârî (*Sahih*, VI. 95) tarafından Ebû Hureyre'den (ra) nakledilen bir hadisinde Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: *" Allah Teâlâ buyurdu ki: Ademoğlu beni yalanladı; oysa buna hiç hakkı yoktu. Keza Ademoğlu bana sövdü; oysa buna hiç hakkı yoktu. Onun beni yalanlaması, beni ilk defa yaratması gibi, beni asla yeniden diriltemeyecek, demesidir. Oysa ilk yaratma, bana iadesinden daha kolay değildir. Bana sövmesi ise, Allah çocuk edindi, demesidir. Oysa ben, Ahad ve Samed'im. (İhlas suresinde de ifade edildiği gibi) doğurmamıştır; doğmamıştır. Hiç kimse (ve hiç bir şey) O'na denk değildir."*.

Göklerde ve yerde en üstün ve en mükemmel sıfatlar O'nundur. O, her türlü noksan sıfatlardan münezzehtir. O'ndan başka İlah, O'ndan başka Rab olmadığı gibi, hiçbir şey O'nun dengi ve benzeri de değildir. Göklerde ve yerde hiçbir şeyi yapmakta veya yaratmakta acizlik göstermez. O, her şeyi yapmaya kadirdir. Her şeye galiptir ve hikmet sahibidir.

ضَرَبَ لَكُمْ مَثَلًا مِنْ اَنْفُسِكُمْ ۜ هَلْ لَكُمْ مِنْ مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُكُمْ مِنْ شُرَكَآءَ فِي مَا رَزَقْنَاكُمْ
فَاَنْتُمْ فِيهِ سَوَآءٌ تَخَافُونَهُمْ كَخِيفَتِكُمْ اَنْفُسَكُمْ ۚ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٢٨﴾ بَلِ اتَّبَعَ الَّذِينَ
ظَلَمُوٓا اَهْوَآءَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۚ فَمَنْ يَهْدِي مَنْ اَضَلَّ اللّٰهُ ۖ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٢٩﴾

[28] Allah, size kendi nefsinizden bir misal vermektedir: Emriniz altında bulunan kölelerden, size rızık olarak verdiklerimizde size ortak olan ve sizinle eşit hakka sahip bulunup birbirinizden korktuğunuz gibi kendilerinin istedikleri şekilde tasarruf etmelerinden korktuğunuz ortaklar var mı? İşte biz, aklını kullanan kimseler için ayetleri bu şekilde uzun uzun açıklarız.

[29] Fakat (küfürleriyle) zulmedenler, bilgisizce kendi heveslerine uymuşlardır. Zâten Allah'ın saptırdığına kim hidayet eder? Onların herhangi bir yardımcıları da yoktur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin delillerini ve öldükten sonra yeniden dirilmenin örneklerini çeşitli misallerle açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'ı terkederek birtakım putları İlah edinip onlara ibadet eden, bununla beraber Allah'a şirk koştukları bu putların, yine de Allah'ın mülkü ve kulları olduklarını söyleyen ve telbiyelerinde de bunu açıkça itiraf eden müşriklere, bir kölenin zenginliğiyle şöhret kazanmış efendisinin malına mülküne ortak çıkmasını misal olarak zikretmiş ve onlara, vahdaniyyetin ispatı maksadıyla, siz, böyle bir zengin iken, kölenizin sizin malınıza ortak olmasına rıza gösterir misiniz? sorusunu yöneltmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[28] Allah, size kendi nefsinizden bir misal vermektedir: Emriniz altında bulunan kölelerden, size rızık olarak verdiklerimizde size ortak olan ve sizinle eşit hakka sahip bulunup birbirinizden korktuğunuz gibi kendilerinin istedikleri şekilde tasarruf etmelerinden korktuğunuz ortaklar var mı? İşte biz, aklını kullanan kimseler için ayetleri bu şekilde uzun uzun açıklarız.

[29] Fakat (küfürleriyle) zulmedenler, bilgisizce kendi heveslerine uymuşlardır. Zaten Allah'ın saptırdığına kim hidayet eder? Onların herhangi bir yardımcıları da yoktur.

28 Hiçbir gücü ve kudreti olmayan, fayda veya zarar vermekten aciz bulunan birtakım varlıkları Allah'a ortak koşan müşriklere kendileriyle ilgili şöyle bir misal verilse ve denilse ki: Ey müşrikler! Efendileri olduğunuz kölelerinizin, üzerinde hiçbir hakları bulunmadığı halde, malınızda ve mülkünüzde size ortak olmalarına ve hak sahipleri imiş gibi onu diledikleri şekilde kullanmalarına razı olur musunuz? Gerçek şu ki sizden hiçbiriniz buna razı olmazsınız. Siz buna razı olmadığınız halde, böyle bir şeyi nasıl Allah'a nisbet ediyor ve O'nun kullarını O'na ortaklar kılıyorsunuz? Kısacası onlar, Nahl suresinin 62. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Kendilerine hoş görmediklerini Allah'a nisbet ediyorlar."*. Nitekim aynı surenin 57-59. ayetlerinde de onların benzer davranışlarından birini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Allah'a kızlar isnat ediyorlar. O bundan münezzehtir. Kendilerine de erkek çocukları ayırıyorlar. İçlerinden birine kız (çocuk) müjdelendiği zaman, öfkesinden yüzü kapkara kesiliyor. Kendisine verilen müjdenin kötülüğü dolayısıyla kavminden gizleniyor. Şimdi onu zillet altında kalarak mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün? Bak ne kötü hükmediyorlar."*. Tıpkı bunun gibi, Allah'ın kulları olan yaratıklarından O'na ortaklar koşuyorlar ve or-

tak koştukları bu yaratıklara sanki İlahmış gibi ibadet ediyorlar. Oysa Allah elbette bundan münezzehtir. İşte Allah, aklını kullanıp düşünebilen kimseler için ayetlerini böyle açıklamaktadır.

29 Ne var ki küfürleriyle nefislerine zulmedenler, akıllarını kullanıp düşünmeye gerek duymadan, körü körüne kendi heva ve heveslerine uymuşlar ve Allah'a, yaratıklarından ortaklar koşmuşlardır. Allah Teâlâ da, küfür yolunu seçen ve bu yoldan dönmek istemeyen kafirleri, istedikleri bu yolda sapıklıklarıyla başbaşa bırakmıştır. Onlar için artık bu yoldan dönüş ve kurtuluş olmadığı gibi, onları kurtaracak herhangi bir yardımcıları da yoktur.

فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا ۚ فِطْرَتَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا ۚ لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٠﴾ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ وَاتَّقُوهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَلَا تَكُونُوا مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيَعًا ۖ كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾

[30] (Ey Muhammed!) Dosdoğru olarak yüzünü dine, Allah'ın insanları ona göre yarattığı fıtratına çevir. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmez.

[31-32] O'na ihlas ile yönelin, O'ndan korkun ve namazı dosdoğru kılın. Sakın dinlerini parçalayan, fırka fırka olan ve her fırkası, kendi elindekiyle sevinen müşrikler gibi olmayın.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin delillerini ve öldükten sonra yeniden dirilmenin örneklerini çeşitli misallerle açıkladıktan ve Allah'ı terkederek birtakım putları İlah edinip onlara ibadet eden müşriklere bir misal olmak üzere, bir kölenin, zenginliğiyle şöhret kazanmış efendisinin malına mülküne ortak çıkmasına müşriklerin bile rıza göstermeyeceklerini zikrederek şirki bütün özellikleriyle iptal ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamber'ine ve dolayısıyla bütün insanlara, Allah'ın fıtrat dini olan İslam'a yönelmelerini ve bu din üzerinde sebat göstererek bütün emir ve nehiylerine ihlas ile tabi olmalarını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[30] (Ey Muhammed!) Dosdoğru olarak yüzünü dine, Allah'ın insanları ona göre yarattığı fıtratına çevir. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmez.

[31-32] O'na ihlas ile yönelin, O'ndan korkun ve namazı dosdoğru kılın. Sakın dinlerini parçalayan, fırka fırka olan ve her fırkası, kendi elindekiyle sevinen müşrikler gibi olmayın.

30 Ey Muhammed ve ey Muhammed ümmeti! Yukarıda da açıklandığı üzere, Allah'ın varlığına, birliğine ve hudutsuz kudretine taalluk eden bütün delillerin ortaya koyduğu akaid ile, bu akaide paralel olarak vazolunan amellerin teşkil ettiği İbrahim'in Hanif dini olan hak dine, yani İslam dinine yönelin ve bu din üzerinde sebat edin. Zira bu din, fıtrat dinidir ve insanlar bu fıtrat üzere yaratılmışlardır. Nitekim Â'râf suresinin 172. ayetinde de açıklandığı gibi *"Rabbin, Ademoğullarından, onların sırtlarından zürriyetlerini almış ve onları kendilerine şahit tutarak "Ben, sizin Rabbiniz değil miyim?" (demişti). Onlar da: "Evet; buna şahidiz." demişlerdi..."* İşte ilk yaratılışlarındaki bu itirafları sebebiyledir ki her doğan çocuk, Allah'ın varlığını, birliğini ve hudutsuz kudretini itiraf eden böyle bir fıtrat üzere doğmuş, ba-

zısı hayatını aynı fıtrat üzerinde ikmal ederken, bazısı da çeşitli tesir ve telkinler altında fıtratlarını bozmuşlar, yollarını değiştirmişlerdir. Nitekim Buhârî (*Sahih,* VI. 20) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2047) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber, ayet-i kerimenin bu manasını teyiden şöyle buyurmuştur: *"Her doğan, ancak fıtrat üzere doğar; sonra da anası babası onu ya Yahudi yaparlar, ya nasrani yaparlar, ya da mecusi yaparlar. Nitekim bir hayvan yavrusu da derli toplu bir hayvan yavrusu olarak doğurulur. Hiç bu hayvan yavruları arasında, kulağı, burnu veya ayağı kesik olanlarını görüyor musunuz"*? Bundan sonra hadisin ravisi Ebû Hureyre şöyle demiştir: "İsterseniz şu ayeti okuyunuz: *"Dosdoğru olarak yüzünü dine, Allah'ın fıtratına çevir ki insanları o fıtrat üzere yaratmıştır. Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur.."*. Hazreti Peygamber, Müslim (*Sahih,* IV. 2197) tarafından rivayet edilen başka bir hadisinde de Rabbinden naklen şöyle buyurmuştur: *"...Ben bütün kullarımı Hanifler (Müslümanlar) olarak yarattım; fakat onlara şeytanlar geldi de onları dinlerinden ayırdılar. Benim onlara helal kıldığımı onlar haram kıldılar. Hakkında hiçbir hüccet indirmediğim şeyleri bana şirk koşmalarını onlara yine şeytanlar emrettiler."*..

İşte, insanların yönelmeleri ve üzerinde sebat etmeleri gerek bu din, onların fıtratında olan bir dindir ve hiçbir surette bunda bir değişme olmaz. Kısacası Allah, bütün kullarını istisnasız bu fıtrat üzere yaratmıştır ve anasından doğan her çocuk bu fıtrat üzere doğar. O halde insanların görevleri, üzerinde yaratıldıkları bu fıtratı bozmamak, başka bir ifadeyle Allah'ın hak dini olan İslam'dan sapmamaktır. Tefsirlerdeki açıklamalardan anlaşıldığına göre, müfessirler, *"Allah'ın yaratışında hiçbir değişme yoktur."* ibaresine, "Allah'ın yaratışını değiştirmeyiniz." manası vermişler ve Allah'ın dinini şirk ile ve diğer sapık davranışlarla değiştirip bozmayınız, şeklinde tefsir etmişlerdir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

İşte, itikat ve amelleriyle insanların üzerinde sebat etmeleri ve hiçbir surette bozmamaları gereken dosdoğru din budur. Ne var ki insanların çoğu bu gerçeği hakkıyla bilmezler, yahut akıllarını kullanıp düşünmedikleri için, onu anlamaya çalışmazlar. Bunun neticesi olarak da dini, hayatın lüzumsuz bir meşgalesi olarak yorumlarlar ve ondan uzak durmayı, dünya hayatının süs ve eğlencesinden diledikleri gibi faydalanmak çin zorunlu sayarlar.

31-32 Ey insanlar! Yalnız Allah'a yönelin; O'na yönelip dünyayı da terkettikten sonra, artık güven içinde olduğunuzu düşünerek O'nun ibadetini terketmeyin. Allah'tan korkun ve namazınızı dosdoğru kılarak ibadete devam edin. Dinlerini kendi heva ve hevesleri istikametinde yorumlayarak bir kısmına inanan, bir kısmını terkederek onu parça parça eden, sonra da en doğru dinin kendi dinleri olduğunu ileri sürüp onunla övünen müşrikler gibi olmayın. Bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ, En'âm suresinin 159. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Dinlerini (bir kısmına inanıp bir kısmına da inanmayarak) parçalayanlar ve böylece fırka fırka olanlar, işte hiçbir hususta sen onlardan olmadın. Onların işi artık Allah'a kalmıştır; sonra da yapmış oldukları şeyi kendilerine haber verecektir."*.

Nitekim müşrikler, kendi heva ve heveslerine uyarak kendilerine çeşitli İlahlar edinmişler, bir kısmı kendi elleriyle yaptıkları ve değişik isimler verdikleri putları İlah edinip onlara ibadet ederken, bir kısmı ateşe, bir kısmı aya, bir kısmı da yıldızlara ibadet etmişlerdir. Keza kendilerine Peygamber gönderilmiş olmasına rağmen, Yahudiler ve Hıristiyanlar da fıtrat dininin bir kısmına inanıp bir kısmını da inkâr ederek onu bozmuşlar, sonra da Bakara suresinin *"Hepsi de (kendilerine indirilen) kitabı okuyup durdukları halde, Yahudiler Hıristiyanların (doğru) bir şey üzerinde olmadıklarını söylerken, Hıristiyanlar da Yahudilerin (doğru) bir şey üzerinde olmadıklarını söylemektedirler..."* mealindeki 113. ayetinde de ifade edil-

diği gibi, birbirlerini hak yol üzerinde olmamakla suçlamışlardır. Aslında her iki kavmin de hak yol üzerinde olmadığı Kur'an-ı Kerim'in apaçık ayetleriyle sabittir. Bu ayetlerden sadece ikisi bile bu gerçeği açıklamaya yeterlidir. Allah Teâlâ, Tevbe suresinin 30-31. ayetlerinde Yahudi ve Hıristiyanlarla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Yahudiler, "Üzeyr, Allah'ın oğludur." demişler, Hıristiyanlar da "Mesih Allah'ın oğludur." demişlerdir. Bu, onların kendi ağızlarıyla geveledikleri sözleridir ki kendilerinden önceki kafirlerin sözlerine benzetiyorlar. Allah, onları katletsin; nasıl da uyduruyorlar. Onlar, Allah'ı bırakıp hahamlarını, rahiplerini ve Meryem'in oğlu Mesih'i kendilerine Rab edinmişler. Halbuki onlar da tek bir İlaha ibadet etmekten başka bir şeyle emrolunmamışlardı. Zira O'ndan başka İlah yoktur. O, onların şirk koştuklarından münezzehtir."*.

Üzerinde durduğumuz ayet-i kerimenin, İslam topluluklarını da şamil olduğunu ve fıtrat dinini parçalayarak fırka fırka olan ve her fırkası kendi elindekiyle sevinen gruplar arasında bazı Müslüman fırka ve mezheplerin de bulunduğunu gözden uzak tutmamak gerekir. Sahabe ve tabiun ile Allah'ın Kitabı'na ve Peygamber'inin sünnetine sıkı sıkıya bağlı kalan Ehl-i Sünnet mezhebi dışındaki bazı fırka ve mezhepler, Bazen Hazreti Peygamber'in sünnetini reddederek, bazen de Kur'an ayetlerini kendi heva ve hevesleri istikametinde yorumlayarak fıtrat dininden uzaklaşmışlar ve İslam dışı fırka ve mezhep haline gelmişlerdir.

وَإِذَا مَسَّ النَّاسَ ضُرٌّ دَعَوْا رَبَّهُمْ مُنِيبِينَ إِلَيْهِ ثُمَّ إِذَا أَذَاقَهُمْ مِنْهُ رَحْمَةً إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ بِرَبِّهِمْ
يُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ لِيَكْفُرُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ فَتَمَتَّعُوا فَسَوْفَ تَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ أَمْ أَنْزَلْنَا عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا فَهُوَ
يَتَكَلَّمُ بِمَا كَانُوا بِهِ يُشْرِكُونَ ﴿٣٥﴾ وَإِذَا أَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً فَرِحُوا بِهَا وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ
أَيْدِيهِمْ إِذَا هُمْ يَقْنَطُونَ ﴿٣٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّ اللَّهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ
يُؤْمِنُونَ ﴿٣٧﴾

33-34 İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman, tövbe ile Rablerine yönelerek yalvarırlar; sonra onlara kendinden bir rahmet tattırınca da, onlardan bir grup, kendilerine verdiğimize nankörlük etmek için Rablerine şirk koşarlar. Faydalanın bakalım. Nasıl olsa yakında anlayacaksınız.

35 Yoksa onlara, şirk koştukları şeylerle konuşan (ve onları tasdik eden) bir delil mi indirmişiz?

36 İnsanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, ona sevinirler; fakat kendi yaptıkları yüzünden kendilerine bir kötülük gelirse, hemen ümitsizliğe düşerler.

37 Görmüyorlar mı ki Allah, rızkı dilediğine genişletir ve daraltır. İşte bunda, iman eden kimseler için ibretler vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, tevhidi ispat eden bazı misal ve deliller zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, insanlardan iki grubun halini açıklamıştır ki bunlardan birincisi, herhangi bir sıkıntı veya tehlike anında, o sıkıntıdan kurtarıp rahata kavuşturması için Allah'a dua ve niyazda bulunan, rahata kavuştukları zaman da birtakım putları İlah edinip onlara ibadet eden müşriklerdir. İkinci grup ise, Allah'a ibadetlerini sırf dünya için yapan kimselerdir. Aslında bun-

lar da kendilerine hoşlanacakları herhangi bir nimet isabet ettiği zaman buna sevinen ve şımarıp azan, fakat herhangi bir sıkıntı ile karşılaştıkları zaman da, Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesip her şeye düşman olan kafirlerdir. Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

33-34 İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman, tövbe ile Rablerine yönelerek yalvarırlar; sonra onlara kendinden bir rahmet tattırınca da, onlardan bir grup, kendilerine verdiğimize nankörlük etmek için Rablerine şirk koşarlar. Faydalanın bakalım. Nasıl olsa yakında anlayacaksınız.

35 Yoksa onlara, şirk koştukları şeylerle konuşan (ve onları tasdik eden) bir delil mi indirmişiz?

36 İnsanlara bir rahmet tattırdığımız zaman, ona sevinirler; fakat kendi yaptıkları yüzünden kendilerine bir kötülük gelirse, hemen ümitsizliğe düşerler.

37 Görmüyorlar mı ki Allah, rızkı dilediğine genişletir ve daraltır. İşte bunda, iman eden kimseler için ibretler vardır.

33-34 Tabii olarak insanların başlarına, kıtlık, açlık, sel, deprem ve benzeri felaketlerden biri geldiği, yahut ağır bir hastalığa yakalandıkları zaman, hemen eşi ve benzeri olmayan Allah'a sığınırlar ve başlarına gelen bu beladan kurtarması için O'na dua ve niyazda bulunurlar. Bu beladan kurtulup rahata kavuştukları ve birtakım nimetlerle taltif olundukları zaman da, onlardan bir kısmı sırf Allah'ın bu büyük ihsanına nankörlük etmiş olmak için, kendilerini bu beladan kurtaranın Allah olduğunu unuturlar ve O'na şirk koşarlar: Ben, fulan kimsenin şu yardımı sayesinde kurtuldum, yahut beni şu şey kurtardı derler. Kısaca ifade etmek gerekirse bunlar, ihtiyaç halinde Allah'ı hatırlayan ve O'na inandıklarını izhar eden, fakat hiçbir sıkıntıları bulunmadığı zamanlarda da, Allah'ı hatırlarına bile getirmeyen ve hatta daha da ileri giderek Allah'tan başkalarını O'na eş ve ortak kılarak onlara ibadet eden müşriklerdir. İşte böylelerine söylenecek söz, ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, şu dünya nimetlerinden dilediğiniz kadar faydalanın bakalım, sözüdür. Zira bu nimetlerden ne kadar çok faydalanırsanız faydalanın, bunların faydası yine de sınırlı ve azdır. İnsan için faydaları sınırsız olan nimetler ise, sadece Ahiret nimetleridir ve bu nimetlere de ancak dünyada iken sahih iman ve salih amel sahipleri kavuşabilir. Ne var ki siz,Ahiret'in ebedi nimetleri yerine dünyanın geçici nimetlerini tercih ettiniz ve Ahiret'e de, ebediyyen devam edecek olan cehennem azabını bıraktınız. Bunu, çok yakında siz de görüp anlayacaksınız.

35 Müşrikler, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinmişler ve onlara ibadet etmektedirler. Yoksa onlara, bu putları İlah edinmeleri ve onlara ibadet etmeleri için Allah katından birtakım deliller, veya bu delilleri ihtiva eden bir kitap mı indirilmiştir de, onlar bu delillere istinaden o putlara ibadet etmektedirler? Yoksa onlara bu yolu telkin ve tavsiye eden bir Peygamber mi gönderilmiştir? Hayır; bunların hiçbirisi elbette olmamıştır. Fakat onlar, dünyanın çeşitli nimetlerinden daha çok faydalanacaklarını düşünerek ve kendi heva ve heveslerine uyarak bu sapık yolu tercih etmişlerdir.

Allah Teâlâ, şirki açık ve kesin olan insanların hallerini açıkladıktan sonra, Allah'a ibadetlerini sırf dünya için yapan, kendilerine hoşlanacakları herhangi bir nimet isabet ettiği zaman buna sevinen, fakat herhangi bir sıkıntı ile karşılaştıkları zaman da Allah'ın rahmetinden ümitlerini kesip her şeye düşman kesilen kafirlerin hallerini açıklamış ve şöyle buyurmuştur:

36 Bunlar, o çeşit insanlardır ki kendilerine Allah'tan bir rahmet tattırıldığı veya Allah onlara bir nimet ihsan ettiği zaman, bundan gururlanırlar ve son derece büyük sevinç duyarlar. Allah Teâlâ, Hûd suresinin 10. ayetinde de bu çeşit in-

sanlardan sözederek onları şöyle tavsif etmiştir: *"Başına gelmiş bir sıkıntıdan sonra kendisine bir hayır tattırsak, "Kötülükler artık benden gitti." der. O sırada kendisi son derece neşeli ve kibirlidir."*. Fakat böylelerine herhangi bir kötülük isabet ederse, Allah'ın rahmetinden ümitlerini keserler ve öfkelenirler. Oysa, yine Hûd suresinin 11. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Sabredenler ve amel-i salih (iyi iş) işleyenler ise, böyle değildir. İşte bunlar için, mağfiret ve büyük mükafat vardır."*. Böyleleri de, herhangi bir nimetle karşılaştıkları veya Allah'ın bir rahmetine nail oldukları zaman, buna şükrederler; bir kötülükle karşılaştıkları zaman da sabrederler ve Allah'ın rahmetini umarlar. Nitekim Müslim (*Sahih,* IV. 2295) ve Ahmed İbn Hanbel (*Musned,* V. 24) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Mümin kimsenin şu hali ne kadar dikkat çekicidir: Allah onun için ne takdir etmişse, bu onun için hayır olur. Bu hal, müminden başka hiç kimse için böyle değildir: Eğer ona bolluk isabet ederse, şükreder; bu, onun için hayırdır. Eğer darlığa düşer, ona bir zarar isabet ederse, sabreder; bu da onun için hayır olur."*. Daha sonra Allah Teâlâ, herhangi bir kötülük karşısında, Allah'ın rahmetinden ümitsizliğe düşen insanları uyarmış ve bunların akıllarını kullanarak birtakım gerçekleri görüp anlamaları ve bundan ibret almaları gerektiğini hatırlatarak şöyle buyurmuştur:

37 Bunlar hiç görmüyorlar mı ki Allah, kullarından dilediğinin rızkını alabildiğine genişlettiği halde, dilediğinin rızkını da daraltıkça daraltır. Bu, sırf onları denemek veya imtihan etmek içindir. Zira daha önce de açıklandığı gibi, sahih iman ve salih amel sahibi olan kimselere düşen iş, bol rızka nail oldukları zaman, bunda bir hayır olduğunu düşünerek Rablerine şükretmektir. Eğer rızıkları daraltılırsa, ümitsizliğe düşmek yerine, bunda da bir hayır olduğunu düşünürler ve ona da sabrederler. Oysa sadece dünya için yaşayan ve Allah'a da sadece dünyalık için ibadet eden ve rızıkları daraltıldığı zaman da ümitsizliğe düşen kimseler, Allah'ın hikmet ve adaletiyle yegane tasarruf sahibi olduğunu düşünmeyen ve durumlarından ibret almasını bilmeyen ve dolayısıyla Allah'ın vahdaniyyetine ve hudutsuz kudretine yeterince vakıf olamayan kimselerdir.

فَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهٗ وَالْمِسْكِيْنَ وَابْنَ السَّبِيْلِ ۭ ذٰلِكَ خَيْرٌ لِّلَّذِيْنَ يُرِيْدُوْنَ وَجْهَ اللّٰهِ ۡ وَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُفْلِحُوْنَ
﴿٣٨﴾ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ رِّبًا لِّيَرْبُوَا۟ فِيْٓ اَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوْا عِنْدَ اللّٰهِ ۚ وَمَآ اٰتَيْتُمْ مِّنْ زَكٰوةٍ تُرِيْدُوْنَ وَجْهَ
اللّٰهِ فَاُولٰۗىِٕكَ هُمُ الْمُضْعِفُوْنَ ﴿٣٩﴾ اَللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَكُمْ ثُمَّ رَزَقَكُمْ ثُمَّ يُمِيْتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيْكُمْ ۭ هَلْ مِنْ
شُرَكَاۗىِٕكُمْ مَّنْ يَّفْعَلُ مِنْ ذٰلِكُمْ مِّنْ شَيْءٍ ۭ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿٤٠﴾

[38] Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya hakkını ver. Bu, Allah'ın rızasını isteyenler için daha hayırlıdır.

[39] İnsanların malları içinde artması için verdiğiniz mal, Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekattan bir şey böyle değildir. Bunu yapanlar, sevaplarını kat kat artıranlardır.

[40] Sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra ölüm veren, sonra da tekrar hayat verecek olan Allah'tır. Sizin ortaklarınız içinde bunlardan herhangi bir şeyi yapan var mı? O, onların ortak koştuklarından münezzehtir, çok yücedir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, yegane tasarruf sahibi olarak, kullarından dilediklerinin rızıklarını artırdığını, dilediklerinin rızıklarını da daralttığını ve bunda akıl sahibi müminlerin alacakları ibretler bulunduğunu açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde mümin kullarının ihtiyaç sahipleri karşısında duyarsız kalmamalarını ve kendi durumları oranında onların ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmalarını emretmiş ve şu gerçeği de hatırlatmıştır ki: Allah, bir kişinin rızkını artırdığı zaman, o kişinin elindeki rızıktan ihtiyaç sahiplerine infak etmesiyle o rızık eksilmez; eğer Allah, bir kişinin rızkını daraltmışsa, o kişinin onu elinde tutup başkasına infak etmemesiyle de artmaz. Bu itibarla, her iman sahibi kişinin, akraba olsun, yoksul veya yolda kalmış olsun, ihtiyaç sahibi kimselere yardım elini uzatması imandandır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[38] Akrabaya, yoksula ve yolda kalmış yolcuya hakkını ver. Bu, Allah'ın rızasını isteyenler için daha hayırlıdır.

[39] İnsanların malları içinde artması için verdiğiniz mal, Allah katında artmaz. Fakat Allah'ın rızasını isteyerek verdiğiniz zekattan bir şey böyle değildir. Bunu yapanlar, sevaplarını kat kat artıranlardır.

[40] Sizi yaratan, sonra size rızık veren, sonra ölüm veren, sonra da tekrar hayat verecek olan Allah'tır. Sizin ortaklarınız içinde bunlardan herhangi bir şeyi yapan var mı? O, onların ortak koştuklarından münezzehtir, çok yücedir.

38 Ey Muhammed ve ey sana tabi olan müminler! Yakın akrabanızdan olan kimselere, gerek sıla-i rahimde bulunarak, gerek iyilik ederek gerekse muhtaç olanlara maddi yardımda bulunarak üzerinizde bulunan haklarını ödemeyi ihmal etmeyin; zira bunlar, kan bağı ve nesep yönünden başkalarına nisbetle size daha yakın olan kimselerdir. Keza harcamak için yetecek bir şeyi olmayan, olsa bile yeterince karın doyuramayan yoksula ve yolluğunu karşılayamayıp yolda kalmış yolcuya da yardım edin ve ihtiyaçlarını karşılamaları için haklarını verin. Sizin, muhtaç olanlara maddi ve manevi yardımlarda bulunarak onların ihtiyaçlarını karşılamanız ve sıkıntılarını gidermeniz, hiç şüphesiz Allah'ın rızasını kazanmak için işleyebileceğiniz en hayırlı ve en güzel amellerden biridir.

39 Fakat her kim verdiği malı, Allah'ın rızasını kazanmak için değil de verdiği paraya veya mala karşılık hediyyeler kazanmak ve malını daha çok artırmak için verirse, bunun Allah katında hiçbir sevabı yoktur. Bunu, bazı müfessirler, Müddessir suresinin *"Yaptığın iyiliği çok görüp başa kakma."* mealindeki 6. ayetiyle tefsir etmişlerdir. Bu maksatla yapılan mal yardımı haram sayılmasa bile, bunun yardım edene sevap kazandırmayacağı muhakkaktır. Nitekim İbn Abbâs'tan (ra) gelen bir habere göre, iki çeşit riba vardır. Biri, alışverişte uygulanan ve fazlası alınmak üzere verilen maldır ki bu, kesinlikle haramdır. İkincisi ise, insanın, karşılığını bekleyerek verdiği hediye olup, haram sayılmasa bile sevabı yoktur. İbn Abbas, bunu zikrettikten sonra *"İnsanların malları içinde artması için verdiğiniz mal, Allah katında artmaz."* ayetini okumuştur.

Allah'ın rızasını kazanmak için verilen zekat ise, elbette böyle değildir. Kim Allah'ın rızasını kazanmak için sadaka verirse, onun Allah katındaki sevabı kat kat artar. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 245. ayetinde bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Allah'a güzel bir ödünç verip de Allah'ın da onun karşılığını kat kat artırarak vereceği hani kim vardır"*? Hadîd suresinin 11. ayetinde de aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Kim Allah'a güzel bir ödünç verirse, Allah onu, ona kat kat öder. Ayrıca ona bol bir mükafat da vardır."*. Buhârî (*Sahih*, II. 113; VIII.178), Müslim (*Sahih*, II. 702), Nesâ'î (*Sünen*, V. 57), Tirmizî (*Sünen*, III. 40) ve İbn Mâce (*Sünen*, I. 565) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Pey-

gamber şöyle buyurmuştur: *"Her kim temiz kazançtan bir denk hurma tasadduk ederse, Rahmân onu eliyle alır ve sizin tayınızı veya deve yavrusunu büyüttüğünüz gibi, Uhud dağından daha büyük oluncaya kadar büyütür."*.

40 Şunu da hiçbir zaman unutmamak gerekir ki istisnasız bütün insanların sahip olacakları mal, mülk veya rızık, hepsi de Allah Teâlâ tarafından takdir olunan mikdar ile tahdit olunmuş ve her insan, kendisi için takdir olunan ölçüde mala, mülke veya rızka sahip olmuştur. Bu itibarla hiç kimsenin kendisi için takdir olunanın ötesinde mala, mülke veya rızka sahip olması mümkün değildir. Çünkü bilinen ve hiç şüphe edilmemesi gereken bir gerçek vardır ki insanları önce yaratan, sonra onlara takdir ettiği ölçüde rızık vererek yine takdir ettiği ölçüde hayatlarını sürdüren, sonra ölüm veren ve kıyamet günü onları tekrar hayata döndürecek olan Allah Teâlâ'dır. Gerçek bu olunca, ey müşrikler, sizin İlah edinip ibadet ettiğiniz ortaklarınız arasında, bunlardan herhangi birini yapabilecek kudrete sahip bir İlah var mı? Sizin Allah'tan başka ibadet ettiğiniz hangi İlahınız bunlardan birini yapabilecek bir kudrete sahiptir? Hacc suresinin *"...Allah'ı bırakıp da yalvarıp yakardıklarınız, biraraya gelseler bile, bir sineği dahi yaratamazlar. Sinek onlardan bir şey kapsa, onu, ondan kurtaramazlar..."* mealindeki 73. ayetinde de ifade edildiği gibi, bir sinek bile yaratmaktan aciz olan ortaklarınız bir insanı mı yaratacak; yahut ona rızık verecek; sonra ölüm verecek; sonra da onu yeniden diriltecek? Allah, hiç şüphesiz onların ortak koştukları şeylerden münezzehtir ve çok yücedir. O, her şeyden müstağni, her şey O'na muhtaçtır. Doğmamıştır; doğurulmamıştır. O'nun bir ortağı olmadığı gibi, eşi ve benzeri de yoktur.

ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ لِيُذِيقَهُمْ بَعْضَ الَّذِي عَمِلُوا لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٤١﴾ قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلُ كَانَ أَكْثَرُهُمْ مُشْرِكِينَ ﴿٤٢﴾ فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ الْقَيِّمِ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَأْتِيَ يَوْمٌ لَا مَرَدَّ لَهُ مِنَ اللَّهِ يَوْمَئِذٍ يَصَّدَّعُونَ ﴿٤٣﴾ مَنْ كَفَرَ فَعَلَيْهِ كُفْرُهُ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِأَنْفُسِهِمْ يَمْهَدُونَ ﴿٤٤﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْكَافِرِينَ ﴿٤٥﴾

41 İnsanların elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıkmıştır. Allah da, belki yaptıklarından dönerler diye, onlardan bir kısmının cezasını onlara tattırır.

42 (Ey Muhammed!) De ki: "Yeryüzünde bir dolaşın ve çoğu müşrik olan evvelkilerin akibetlerinin nasıl olduğuna bir bakın.".

43 Allah'tan reddedilmesi mümkün olmayan, insanların bölük bölük olduğu o gün gelmezden önce, yüzünü dosdoğru olan o dine çevir.

44 Kim inkâr ederse, inkârı onun aleyhinedir; salih amel işleyenler ise, kendileri için rahat bir yer hazırlamış olurlar.

45 (O gün insanların bölük bölük olmaları da), iman edenleri ve salih amel işleyenleri, Allah'ın lütfu ile mükafatlandırması içindir. Kafirleri ise, O asla sevmez.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin kötü hallerini ve şirkin yeryüzünde sebep olduğu büyük fesadı beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, fesadın insanlar arasında yayılması üzerine, helalin haram, haramın da helal kılındığını, zulmün yayılıp savaşların çoğaldığını zikretmiş, daha sonra insanları uyararak yeryüzünde dolaşıp birçok milletlerin büyük günahları ve şirkleri sebebiyle nasıl helak olduklarını bizzat görmelerini emretmiştir. Zira Allah Teâlâ'nın, kavimleri bazen şirkleri, bazen de büyük günahları sebebiyle helak ettiğini zikretmiş, sonra da Peygamber'ine, hesap gününün gelip de insanlardan bir kısmının cennete, bir kısmının da ateşe gönderilmelerinden önce, hak din üzerinde sebat etmesini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

41 İnsanların elleriyle işledikleri yüzünden karada ve denizde fesat çıkmıştır. Allah da, belki yaptıklarından dönerler diye, onlardan bir kısmının cezasını onlara tattırır.

42 (Ey Muhammed!) De ki: "Yeryüzünde bir dolaşın ve çoğu müşrik olan evvelkilerin akibetlerinin nasıl olduğuna bir bakın.".

43 Allah'tan reddedilmesi mümkün olmayan, insanların bölük bölük olduğu o gün gelmezden önce, yüzünü dosdoğru olan o dine çevir.

44 Kim inkâr ederse, inkârı onun aleyhinedir; salih amel işleyenler ise, kendileri için rahat bir yer hazırlamış olurlar.

45 (O gün insanların bölük bölük olmaları da), iman edenleri ve salih amel işleyenleri, Allah'ın lütfu ile mükafatlandırması içindir. Kafirleri ise, O asla sevmez.

41 İnsanların işledikleri küfür ve zulüm yüzünden yeryüzünün düzeni bozulmuş, yağmurlar azalmış, kuraklık yayılarak sebzelerde, meyvelerde ve ekinlerde kıtlıklar başgöstermiştir. Kıtlığın yaygınlaşmasıyla hakka tecavüzler de çoğalmış, bu ise haramı helal sayan kimselerin zuhuruna ve başkalarının mallarını gasbedip onları haksız bir şekilde yemelerine yol açmıştır. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, belki kendilerine ders olur da işledikleri bu büyük günahlardan dönerler diye onların bir kısmını çeşitli musibetlerle cezalandırmıştır. Bu musibetlerden birine, Meryem suresinin 90-91. ayetlerinde de işaret edilmiş ve eğer Allah Teâlâ, şirklerinin bir cezası olmak üzere bu âlemlerin helakini murat etmiş olsaydı, ne gök ve yerden ne de yaşayan herhangi bir canlıdan eser bırakmazdı, denilmiştir. Bu ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Rahman için çocuk edindiği iddiasında bulunmaları yüzünden, neredeyse gökler çatlayacak, yer yarılacak ve dağlar yıkılıp dağılacaktı."*. Allah Teâlâ, Â'râf suresinin 168. ayetinde de Yahudilerden söz ederken aynı konuya işaret etmiş ve bunlardan bir kısmının cezalandırılışını zikrederek şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde onları (dağınık) topluluklara ayırmıştık. Onlardan bir kısmı iyiler, bir kısmı da bunların aşağısında olanlardı. Belki (kötülüklerinden) dönerler diye de onları kah iyiliklerle, kah kötülüklerle imtihana tabi tutmuştuk."*.

Fesadın yeryüzünde yayılması üzerine Allah Teâlâ, insanları, geçmiş milletlerin başlarına gelen büyük felaketlerle de tehdit etmiş ve Peygamber'ine hitapla şöyle buyurmuştur:

42 Ey Muhammed! Şirkleriyle yeryüzünde fesada yol açan o insanlara de ki: Yeryüzünde gezip dolaşın ve kendilerinden önce gelip geçmiş Nûh, Ad ve Semud gibi kavimlerin Allah'a şirk koşmaları sebebiyle başlarına gelen akibetin nasıl olduğunu bir görün. Zira o kavimler de Peygamberler'inin kendilerine yaptıkları bütün uyarılara rağmen, hem Peygamberler'ini yalanlamışlar hem de uyarılarını umursamayarak Allah'tan başka kendilerine İlah edindikleri putlara ibadet etmeye devam etmişlerdi. Allah da, onların şirk üzerindeki bu direnişleri sebebiyle, bazısını suda boğarak, bazısını şiddetli bir yıldı-

rım sesiyle, bazısını da ardı kesilmez bir yer sarsıntısıyla helak etmiştir.

43 O halde ey Muhammed ve ey taatta ona tabi olan Müslümanlar! Allah'ın gelmesini murat ettiği takdirde hiç kimsenin engelleyemeyeceği kıyamet günü gelmeden önce, yüzünüzü dosdoğru dine, Allah'ın hak olan İslam dinine çevirip sahih iman ve salih amellerle onu aynen uygulayın. Zira o gün geldiği zaman insanlar, dünyadaki iman ve amellerine göre bölük bölük olacaklar, bir bölüğü sahih iman ve salih amelleri sayesinde cennete girerken, bir bölüğü de küfür üzerindeki direnişleri sebebiyle cehenneme gideceklerdir.

44 Çünkü insanın küfür işlemesi ve küfür üzerinde direnmesi, daima onun aleyhinedir. Bu sebeple kim Allah'ı, kitaplarını ve Peygamberler'ini inkâr eder ve Ahiret gününü de yalanlarsa, bunun vebali ve günahı, onun üzerine olur; bu günahın akibeti de, ebediyyen içinde kalacağı cehennem olup orada onun azabını görür. Salih amel işleyen müminler ise, cennette, kendilerine, ebediyyen rahat edecekleri bir yer hazırlamış olurlar.

45 Kıyâmet günü insanların bölük bölük olmaları, Allah'ın, iman edenlerle salih amel işleyenleri, fazlı ve ihsanıyla mükafatlandırması içindir. Kafirleri ise, Allah hiç sevmez; onlara buğzeder ve küfürleri sebebiyle onları en ağır bir şekilde cezalandırır. Ancak Allah Teâlâ'nın kafirleri cezalandırması, adalet üzeredir; hiç kimseye hakettiğinin üstünde zulmetmez. O, asla zalim değildir.

وَمِنْ اٰيَاتِهٖٓ اَنْ يُّرْسِلَ الرِّيَاحَ مُبَشِّرٰتٍ وَّلِيُذِيقَكُمْ مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَلِتَجْرِيَ الْفُلْكُ بِاَمْرِهٖ وَلِتَبْتَغُوا
مِنْ فَضْلِهٖ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٤٦﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآءُوهُمْ بِالْبَيِّنٰتِ
فَانْتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ اَجْرَمُوا ؕ وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿٤٧﴾ اَللّٰهُ الَّذِي يُرْسِلُ الرِّيَاحَ فَتُثِيرُ
سَحَابًا فَيَبْسُطُهُ فِي السَّمَآءِ كَيْفَ يَشَآءُ وَيَجْعَلُهُ كِسَفًا فَتَرَى الْوَدْقَ يَخْرُجُ مِنْ خِلٰلِهٖ ۚ فَاِذَآ اَصَابَ بِهٖ
مَنْ يَّشَآءُ مِنْ عِبَادِهٖٓ اِذَا هُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٤٨﴾ وَاِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلِ اَنْ يُّنَزَّلَ عَلَيْهِمْ مِّنْ قَبْلِهٖ لَمُبْلِسِينَ ﴿٤٩﴾
فَانْظُرْ اِلٰٓى اٰثٰرِ رَحْمَتِ اللّٰهِ كَيْفَ يُحْيِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ اِنَّ ذٰلِكَ لَمُحْيِ الْمَوْتٰى ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
﴿٥٠﴾ وَلَئِنْ اَرْسَلْنَا رِيحًا فَرَاَوْهُ مُصْفَرًّا لَّظَلُّوا مِنْ بَعْدِهٖ يَكْفُرُونَ ﴿٥١﴾

[46] Rahmetinden size tattırması, gemileri emriyle yürütmesi, sizin de O'nun lütfundan rızkınızı aramanız ve böylece şükretmeniz için, rüzgarları müjdeci olarak göndermesi, (O'nun vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin) delillerindendir.

[47] (Ey Muhammed!) Senden önce de kendi kavimlerine Peygamberler göndermiştik de onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat suç işleyenlerden intikam almıştık. Müminlere yardım etmek de üzerimize borç olmuştu.

[48-49] Rüzgarları sevkedip bulutları harekete getiren, sonra onları gökte nasıl isterse yayan ve parça parça yapan Allah'tır. Nitekim bu bulutların arasından yağmurun çıktığını görürsün. Yağmuru, kullarından dilediğine verdiği zaman, önceden yağmurun kendilerine indirilmesinden ümitsizliğe kapılmış olsalar bile, hemen sevinirler.

[50] Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak; nasıl arza ölümünden sonra hayat vermiş.. İşte bu da gösterir ki ölüleri yeniden dirilten O'dur ve O, her şeye kadirdir.

[51] Bir rüzgar göndersek de (onun yüzünden bütün yeşillikleri) sararmış görseler, bunun ardından hemen nankörlüğe başlarlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, şirk ve büyük günahlar sebebiyle fesadın insanlar arasında yayılması üzerine, helalin haram, haramın da helal kılındığını, zulmün yayılıp savaşların çoğaldığını zikrettikten ve insanları uyararak yeryüzünde dolaşıp birçok kavimlerin büyük günahları ve şirkleri sebebiyle nasıl helak olduklarını bizzat görmelerini ve Peygamber'ine, hesap gününün gelip de insanlardan bir kısmının cennete, bir kısmının da ateşe gönderilmelerinden önce, hak din üzerinde sebat etmesini emrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, rüzgarların ardından yağmurun gönderilişini vahdaniyyetinin, yeryüzünün ölümünden sonra yağmurlarla canlanıp yeşermesini de hudutsuz kudretiyle rahmetinin ve insanları, kıyamet günü yeniden diriltmesinin apaçık ve kesin delilleri olarak zikretmiş, daha sonra, kavmi tarafından yalanlanan Peygamber'ini teselli etmek maksadıyla, önceden de birçok Peygamber gönderildiğini; fakat o Peygamberler'in de kavimleri tarafından yalanlandıklarını, fakat Allah'ın o kavimleri cezalandırarak onlardan intikam aldığını, yardımının ise daima müminlerin yanında olduğunu beyan ederek, kendilerine bir hayır dokunduğunda ona sevinen, bu hayır kesildiği zaman, bundan ümitsizliğe kapılan, bir zarara uğradıkları zaman da nankörlük eden kafirlerin kötü davranışlarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[46] Rahmetinden size tattırması, gemileri emriyle yürütmesi, sizin de O'nun lütfundan rızkınızı aramanız ve böylece şükretmeniz için, rüzgarları müjdeci olarak göndermesi, (O'nun vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin) delillerindendir.

[47] (Ey Muhammed!) Senden önce de kendi kavimlerine Peygamberler göndermiştik de onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat suç işleyenlerden intikam almıştık. Müminlere yardım etmek de üzerimize borç olmuştu.

46 Yeryüzünü yeşertip canlandırması ve üzerinde yaşayan bütün varlıkların rızıklarını temin etmeleri için rüzgarları bir müjdeci olarak göndermesi, bu rüzgarlara verdiği emirle, bir taraftan yağmur bulutlarını dilediği bölgelere sevkederken, bir taraftan da denizlerde gemileri yüzdürerek insanların hem yolculuk etmelerini hem de eşyalarını ve ticaret mallarını taşımalarını sağlaması, sonra da gökyüzünde dilediği bölgelere sevkettiği yağmur bulutlarından oralara yağmur indirmesi ve yeryüzüne ölümünden sonra hayat vermesi, işte, birbiri ardınca gerçekleşen bütün bu olayalar, bunları gerçekleştiren Allah Teâlâ'nın varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin apaçık ve kesin delillerindendir. Bu, şu gerçeği de açıkça ortaya koymaktadır ki kullarına sayısız nimetleri ihsan eden de Allah'tan başkası değildir ve bütün bunları, kullarının O'na şükretmeleri için yapmıştır. O halde kullarına düşen iş de, O'nun bu ihsanına karşılık sabah akşam O'na şükretmektir. İbrahim suresinin 34. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"İstediğiniz her şeyi size veren, işte O Allah'tır. Allah'ın nimetlerini saysanız, onları sayamazsınız. Buna rağmen insan, nefsine karşı çok zalim, çok nankördür."*.

47 Daha sonra Allah Teâlâ, kavmi tarafından yalanlanan Peygamber'ini teselli etmek için, geçmiş Peygamberler'in benzer durumlarını açıklamış ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Kavminden pek çok kimse seni yalanlamaktadır. Şunu unutma ki sen, yalanlanan ilk Peygamber değilsin. Senden önce de pek çok Peygamber,

kendilerinin Allah tarafından gönderilmiş olduklarını apaçık ispat eden delillerle gelmişlerdi de kavimleri, bu delillere rağmen kavminin seni yalanladığı gibi onları da yalanlamışlardı. Ne var ki onların Peygamberler'ini yalanlamaları ve onlara karşı gelmeleri sebebiyle, Allah da onlardan intikamını almış ve üzerlerine indirdiği çeşitli musibetlerle onları helak etmişti. Buna karşılık, Allah'ı ve Peygamberler'ini tasdik eden ve onlara itaatlarında kusur işlemeyen müminlere ise, her hususta yardım etmiştir. Başka bir ifadeyle, En'âm suresinin 12. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"...Allah, rahmeti kendi üzerine vacip kılmıştır..."* Tirmizî (*Sünen*, IV. 327) tarafından Ebu'd-Derdâ'dan (ra) nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Kardeşinin ırzını koruyan hiçbir Müslüman yoktur ki Allah, kıyamet günü cehennem ateşini ondan geri çevirmesin."*.

48-49 Rüzgarları sevkedip bulutları harekete getiren, sonra onları gökte nasıl isterse yayan ve parça parça yapan Allah'tır. Nitekim bu bulutların arasından yağmurun çıktığını görürsün. Yağmuru, kullarından dilediğine verdiği zaman, önceden yağmurun kendilerine indirilmesinden ümitsizliğe kapılmış olsalar bile, hemen sevinirler.

50 Allah'ın rahmetinin eserlerine bir bak; nasıl arza ölümünden sonra hayat vermiş.. İşte bu da gösterir ki ölüleri yeniden dirilten O'dur ve O, her şeye kadirdir.

51 Bir rüzgar göndersek de (onun yüzünden bütün yeşillikleri) sararmış görseler, bunun ardından hemen nankörlüğe başlarlar.

48-49 Allah Teâlâ bu ayetlerinde, yağmura çevirdiği bulutları nasıl yarattığını açıklamış ve buyurmuştur ki: Kendi irade ve ihtiyarıyla ve bir hikmet gereği, rüzgarları dilediği yöne gönderir de, o rüzgarlar vasıtasıyla denizlerin, göllerin ve ırmakların üzerinde buharlaşarak gökyüzünde toplanmış ve bulut haline gelmiş su zerreciklerini, rüzgarların gönderildiği istikamette harekete geçirir; sonra onları dilediği bir yerde yayıp uzatır ve bütün gökyüzünü onunla kapladığı gibi, bazen de onu parça parça yaparak gökyüzünde dağıtır; sonra da bu bulutlardan yeryüzüne yağmur taneciklerinin döküldüğü görülür. Allah Teâlâ, Â'râf suresinin 57. ayetinde de bu konuyu açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Rahmetinin önünden müjdeci olarak rüzgarları gönderen O'dur. (Öyle ki bu rüzgarlar) yağmur yüklü bulutları yüklendiği zaman, biz onu ölü bir memlekete sevkederiz; sonra o bulutlarla suyu indiririz; sonra da o su ile her çeşit meyveyi çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde düşünüp ibret alırsınız."*.

Allah Teâlâ, uzun zaman yağmur yüzü görmemiş, bu yüzden toprağı çatlamış ve bitkileri sararmış bir bölgeye, irade ve ihtiyarıyla yağmur indirdiği zaman, yeryüzü yeniden canlanıp yeşerirken, daha önce yağmur bekleyen, fakat bekledikleri yağmur gelmediği için iyice ümitsizliğe düşen insanlar, yağmuru görünce büyük bir seviç içinde kalırlar.

50 Şimdi ey Peygamber ve ey ona tabi olan Müslümanlar! Allah'ın kullarına ihsan ettiği rahmetin eseri olarak yağan şu yağmura ibret nazarıyla bakın da, onun nasıl kurumuş olan toprakları harekete geçirip onu kabarttığını, ona yeniden hayat verip üzerinde bulunan bitkileri yeşerttiğini ve çeşit çeşit meyveler, sebzeler ve ekinler bitirdiğini bir görün. İşte ölü toprağa yeniden hayat vererek çeşit çeşit meyve ve bitkileri bitiren Allah, kıyamet günü, ölmüş ve toprağa gömülmüş insanları da yeniden diriltecektir. Hatta etleri dökülmüş ve kemikleri çürümüş olsa bile bu, O'nun için güç değildir. Zira O, her şeyi yapmaya kadirdir. Göklerde ve yerde hiçbir şey, O'nu dilediğini yapmakta aciz bırakmaz. Nitekim Allah Teâlâ,Yâsîn suresinin 78-79. ayetlerinde de bu gerçeği açık bir şekilde ifade etmiş ve kendi yaratılışını unutup da Rabbine misaller veren ve *"...Çürümüş olduğu halde bu kemikleri kim diriltecek?"* diyen bir kafire, şu cevabı vermesini

Peygamber'ine emretmiştir: *"(Ey Muhammed!) De ki: Onları ilk defa yoktan varedip yaratan, diriltir. O, bütün yaratmayı hakkıyla bilendir."*.

51 Allah Teâlâ, insanoğlunun beklediği bir şeye kavuşamadığı zamanlarda ümitsizliğe kapıldığını, bir hayırla karşılaşınca da, büyük ölçüde sevindiğini açıkladıktan sonra, bu ayetinde, onun sık sık değişen ve kötü hallerinden biri olan nankörlüğünü zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: Allah, zararlı bir rüzgar gönderip de bu rüzgarla yeşerip gelişmiş bitkileri sarartıp bozacak olsa, meyvelerinin ve bitkilerinin yok olduğunu gören o nankör insan, daha önce kendisine ihsan edilen nimetleri inkâra ve nankörlük etmeye başlar. Allah Teâlâ, Vâkıa suresinin 63-67. ayetlerinde de, bu konuda şöyle buyurmuştur: *"Toprağa ektiğiniz tohumdan haber verir misiniz? Onu yerde siz mi bitiriyorsunuz; yoksa asıl bitiren biz miyiz? Dilesek, onu kupkuru bir çöp kırıntısı yaparız da şaşar kalırsınız. Sonra da, "Borç altına girdik; daha doğrusu mahrum kaldık." dersiniz."*.

فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَىٰ وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا أَنْتَ بِهَادِ الْعُمْيِ عَنْ
ضَلَالَتِهِمْ ۖ إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا فَهُمْ مُسْلِمُونَ ﴿٥٣﴾

[52] (Ey Muhammed!) Şüphe yoktur ki sen, ölülere işittiremez, dönüp gittikleri zaman da, sağırlara çağırıyı duyuramazsın.

[53] Körleri sapıklıklarından çevirip onlara hidayet edemezsin. Sen ancak, ayetlerimize iman eden kimselere işittirebilirsin. Çünkü onlar Müslümandırlar.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, rüzgarların ardından yağmurun gönderilişini vahdaniyyetinin, yeryüzünün ölümünden sonra yağmurlarla canlanıp yeşermesini de hudutsuz kudretiyle rahmetinin ve yeniden dirilişin delilleri olarak zikretmiş, daha sonra kavmi tarafından yalanlanan Peygamber'ini teselli etmek maksadıyla, önceden de birçok Peygamberler gönderilmiş olmasına rağmen, o Peygamberler'in de kavimleri tarafından yalanlandıklarını, fakat Allah'ın o kavimleri cezalandırarak onlardan intikam aldığını, yardımının ise daima müminlerin yanında olduğunu beyan ederek, kendilerine bir hayır dokunduğunda ona sevinen, bu hayır kesildiği zaman, bundan ümitsizliğe kapılan, bir zarara uğradıkları zaman da nankörlük eden kafirlerin kötü davranışlarını açıklamıştı. Yukarıdaki ayetlerinde ise, Peygamber'inin davetinden yüz çeviren ve küfründe inat eden kavmini ölü, sağır ve kör insanlar olarak tavsif etmiş ve onlara davetini hiçbir surette işittiremeyeceğini, işittirebileceği kimselerin ise, sadece müminler olduklarını haber vererek onu teselli etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[52] (Ey Muhammed!) Şüphe yoktur ki sen, ölülere işittiremez, dönüp gittikleri zaman da, sağırlara çağırıyı duyuramazsın.

[53] Körleri sapıklıklarından çevirip onlara hidayet edemezsin. Sen ancak, ayetlerimize iman eden kimselere işittirebilirsin. Çünkü onlar Müslümandırlar.

52 Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'in daveti karşısında duyarsız kalan ve hatta ona karşı çıkarak zaman zaman onu yalanlayan, zaman zaman da sert davranışlar içine girerek onu tehdit eden kavminin bu davranışından büyük üzüntü duyan Peygamber'ini teselli etmek maksadıyla

ona hitap etmiş ve buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Allah'ın vahdaniyyetini ve hudutsuz kudretini ispat eden apaçık ve kesin deliller getirmiş olmana rağmen, müşriklerin senden ve senin onları iman ve İslam'a davetinden yüz çevirmeleri ve hatta daha da ileri giderek seni tehdit etmeleri, seni hiçbir surette üzmesin. Zira sen, davetini ölülere işittiremez, sağırlara da duyuramazsın.

53 Keza körleri de sapıklıklarından çevirip Allah'ın hak olan yoluna yöneltmeye de senin kudretin yetmez. Zira onlar, Bakara suresinin 18. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Sağırdırlar; dilsizdirler; kördürler. (Bir daha hakka) dönmezler."*. Sen ancak, Allah'a, Peygamber'ine, Kur'an'a ve Kur'an'ın ihtiva ettiği tevhidin ve İlahî kudretin delillerine inanmış müminlere işittirebilirsin. Zira bunlar, kendilerine Allah'ın kelamı okunduğu zaman, dış dünya ile ilgilerini hemen keserler ve bütün dikkatlerini okunan ayetlerin üzerinde toplayarak onları anlamaya, sonra da bu ayetlerle kendilerine ulaşmış olan Allah'ın emir ve nehiylerine uyarak onları aynen uygulamaya çalışırlar. İşte bunlar, sadece gerçek Müslümanlardır.

اَللّٰهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ ﴿٥٤﴾

[54] Sizi güçsüz olarak yaratan, sonra bu güçsüzlüğün ardından kuvvetli kılan, sonra bu kuvvetliliğin ardından yeniden zayıflık ve ihtiyarlık veren Allah'tır. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir; her şeye kadirdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Peygamber'inin davetinden yüz çeviren ve küfründe inat eden kavmini ölü, sağır ve kör insanlar olarak tavsif ettikten ve onlara davetini hiçbir surette işittiremeyeceğini, işittirebileceği kimselerin ise, sadece müminler olduklarını haber vererek onu teselli ettikten sonra, yukarıdaki ayetinde, insan nefsinin dünya hayatında geçirdiği çeşitli safhaları misal göstererek, Allah'ın vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin başka bir delilini zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[54] Sizi güçsüz olarak yaratan, sonra bu güçsüzlüğün ardından kuvvetli kılan, sonra bu kuvvetliliğin ardından yeniden zayıflık ve ihtiyarlık veren Allah'tır. O, dilediğini yaratır. O, hakkıyla bilendir; her şeye kadirdir.

54 Dünyada yaşadığı sürece insanı bir halden başka bir hale geçiren de Allah Teâlâ'dır. İnsanın aslını önce topraktan yaratmış, neslini ise, bir damla su içinde barınan spermi ana rahminde yumurta ile birleştirip bir süre rahim cidarında alak olarak asılı bıraktıktan sonra, alakı nutfeye, nutfeyi mudgaya, mudgayı da kemikle bu kemiği saran ete dönüştürerek insan yavrusu haline getirmiş, sonra da ona ruh üfleyerek anasının karnından dünya hayatına çıkarmak suretiyle çoğaltmıştır.

İşte bu insan yavrusu, bidayette son derece güçsüz bir varlık olarak ana karnından çıkar ve ilk defa dünyaya gözlerini açar. Fakat bu varlık, dünyaya gelişini takiben aradan geçen günler, aylar ve seneler sonra, güçsüzlük dönemini geride bırakıp büluğ çağına erişir ve genç bir delikanlı olarak kuvvet çağına girer. Hayatını bir süre bu kuvvet çağında geçirdikten sonra, tekrar zayıflık çağına girmeye başlar. Önce orta yaşlı bir insan iken, yaşlılığı ilerler; daha sonra iyice yaşlanır ve gücünü kuvvetini kaybederek pir-i fani haline gelir. İhtiyarlık artık onun belini iyice bükmüş ve kımıldayacak hal bırakmamıştır. İşte, dünya-

da kaldığı sürece insanın bu hayat safhalarını yaratan ve önce güçsüz bir insan yavrusu iken, ona güç ve kuvvet veren, sonra da onun gücünü ve kuvvetini alarak onu güçsüz bir ihtiyar haline getiren Allah Teâlâ'dan başkası değildir. O, dilediğini dilediği şekilde yaratır. O, her şeyi hakkıyla bilir; her şeyi yapmaya da kadirdir.

وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ يُقْسِمُ الْمُجْرِمُونَ مَا لَبِثُوا غَيْرَ سَاعَةٍ ۚ كَذَٰلِكَ كَانُوا يُؤْفَكُونَ ﴿٥٥﴾ وَقَالَ الَّذِينَ
أُوتُوا الْعِلْمَ وَالْإِيمَانَ لَقَدْ لَبِثْتُمْ فِي كِتَابِ اللَّهِ إِلَىٰ يَوْمِ الْبَعْثِ ۖ فَهَٰذَا يَوْمُ الْبَعْثِ وَلَٰكِنَّكُمْ كُنْتُمْ لَا
تَعْلَمُونَ ﴿٥٦﴾ فَيَوْمَئِذٍ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَعْذِرَتُهُمْ وَلَا هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٥٧﴾

[55] Kıyamet saatinin koptuğu gün, suçlular, bir saatten fazla kalmadıklarına yemin ederler. Zaten dünyada da onlar, böyle döndürülüyorlardı.

[56] Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar da, "Allah'ın Kitabı'na göre siz, yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bu, yeniden dirilme günüdür. Fakat siz, hiç anlamıyordunuz." derler.

[57] İşte o gün, küfürleriyle zulmedenlerin mazeretleri hiç fayda etmez. Artık onlardan, Allah'ın rızasını kazanmaları da istenmez.

Allah Teâlâ daha önceki ayetinde, insan nefsinin dünya hayatında geçirdiği çeşitli safhaları misal göstererek, Allah'ın vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin başka bir delilini zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kıyamet günü insanların yeniden diriltilip hayata döndürülüşlerini, kıyamet ahvalini ve kıyamet ahvali ile dünya ahvali arasındaki yakınlığı, müminlerle mücrimler arasında cereyan eden münakaşayı ve kafirlerin dünya ve Ahiret hakkındaki cehaletlerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmştur:

[55] Kıyamet saatinin koptuğu gün, suçlular, bir saatten fazla kalmadıklarına yemin ederler. Zaten dünyada da onlar, böyle döndürülüyorlardı.

[56] Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar da, "Allah'ın Kitabı'na göre siz, yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bu, yeniden dirilme günüdür. Fakat siz, hiç anlamıyordunuz." derler.

[57] İşte o gün, küfürleriyle zulmedenlerin mazeretleri hiç fayda etmez. Artık onlardan, Allah'ın rızasını kazanmaları da istenmez.

55 Kıyâmetin koptuğu gün, ister yenice ölmüş olsun ister asırlarca önce ilk yaratılış dönemlerinden kalma olsun, Allah, kabirlerinde yatmakta olan bütün ölüleri yeniden hayata döndürecek ve hepsini de dirilterek kabirlerinden çıkartacaktır. İşte o zaman, dünyada iken kıyamete ve Ahiret hayatına inanmayan ve kıyamet hakkında hiç bilgileri olmayan kafirler, dünyada bir saatten fazla kalmadıklarını ileri sürecekler ve bu iddialarını da, Allah'a yemin ederek teyit etmeye çalışacaklardır. Onların böyle bir iddia ile ortaya çıkıp iddialarını da yemin ile teyit etmek istemeleri, küfürlerine mazeret bulma endişesinden başka bir şeye dayanmıyordu. Çünkü onların, bir saati de geçmeyecek şekilde, dünyada çok az kalmış olmaları, Ahiret hayatını düşünmeye veya bu hayat için hazırlık yapmaya fırsat bulama-

dıkları gibi bir mazerete sığınma imkanı vermiş olacaktı. Ne var ki bu, hiçbir dayanağı bulunmayan bir mazeretti ve böyle bir mazeret, onları küfürlerinin ve dünyada işledikleri kötü amellerinin akibetinden asla kurtaramayacaktı. Zaten onlar, dünyada iken de bu çeşit asılsız mazeretlerle Allah'ın hak olan yolundan döndürülmüşler ve batıl yola, küfür yoluna yöneltilmişlerdi.

56 Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar ise, dünyada iken nasıl bu kafirlere karşı çıkmışlar ve Kitap'larından aldıkları delillere dayanarak onlarla mücadele etmişlerse, kıyamet günü de, yeniden dirilip dünyada çok az kaldıklarını ileri süren suçlularla da aynı şekilde mücadele edecekler ve onlara: Hayır; Allah'ın Kitabı'na göre siz dünyada, yaratıldığınız andan yeniden diriltildiğiniz güne kadar uzun bir süre kaldınız; işte bu gün, yeniden diriliş günüdür. Fakat siz, dünyada iken bu konularla hiç ilgilenmediğiniz için bunu bilmiyordunuz, diyerek onların görüşlerini reddeceklerdir.

57 İşte o kıyamet günü, küfürleriyle nefislerine zulmetmiş olanların yeminle ileri sürdükleri mazeretleri, kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak, dünyada iken işledikleri kötülüklerin akibetinden kendilerini hiçbir surette kurtarmayacaktır. Onlardan tövbe etmeleri ve Allah'ın rızasını kazanmaları da istenmeyecek, tövbe etseler bile, tövbeleri kabul olunmayacaktır. Çünkü tövbe, iyi veya kötü amellerin işlendiği dünya hayatında geçerlidir. Dünyada iken işlediği günahtan pişmanlık duyan ve o günahı bir daha işlememek üzere tövbe eden kimse, tövbesine sadık kaldığı sürece Allah'ın rızasını kazanır ve günahları bağışlanır. Ahiret hayatı ise, sadece dünyada işlenen amellerin karşılığının verileceği ve amel sahiplerinin cezalandırılacağı bir hayattır.

وَلَقَدْ ضَرَبْنَا لِلنَّاسِ فِي هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَلَئِنْ جِئْتَهُمْ بِاٰيَةٍ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا
مُبْطِلُونَ ﴿٥٨﴾ كَذٰلِكَ يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٥٩﴾ فَاصْبِرْ اِنَّ وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَلَا يَسْتَخِفَّنَّكَ
الَّذِينَ لَا يُوقِنُونَ ﴿٦٠﴾

[58] Şurası bir gerçektir ki biz bu Kur'an'da, insanlar için her çeşit misali vermişizdir. Buna rağmen sen, onlara mucize de getirsen, o inkâr edenler, mutlaka "Siz, iptalcilerden başka bir şey değilsiniz." derler.

[59] Allah, bilmeyenlerin kalplerini işte böyle mühürlemiştir.

[60] Bu itibarla (ey Muhammed!) sabret. Şüphe yoktur ki Allah'ın vaadi haktır. İnanmayanlar, sakın seni sıkıntıya düşürüp gevşetmesin.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kıyamet günü insanların yeniden diriltilip hayata döndürülüşlerini, kıyamet ahvalini ve kıyamet ahvali ile dünya ahvali arasındaki yakınlığı, müminlerle mücrimler arasında cereyan eden münakaşayı ve kafirlerin dünya ve Ahiret hakkındaki cehaletlerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde Rum suresinin bir hatimesi olarak, Kur'an-ı Kerim'in, insanların her çeşit meseleleri için ibret alacaklarını misaller getiren bir kitap olduğunu, bununla beraber, Kur'an karşısında ilgisiz ve hatta inkârcı olanların, onun bu misallerinden ibret almak değil; fakat ona karşı gelmek olduğunu, bu yüzden de kalplerinin Allah tarafından mühürlendiğini ve hiçbir şeyi bilmez ve anlamaz bir hale sokulduklarını zikretmiş, sonra da Peygamber'ine, bu gibi kimseler karşısında sabretmesini tavsiye etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[58] Şurası bir gerçektir ki biz bu Kur'an'da, insanlar için her çeşit misali vermişizdir. Buna rağmen sen, onlara mucize de getirsen, o inkâr edenler, mutlaka "Siz, iptalcilerden başka bir şey değilsiniz." derler.

[59] Allah, bilmeyenlerin kalplerini işte böyle mühürlemiştir.

[60] Bu itibarla (ey Muhammed!) sabret. Şüphe yoktur ki Allah'ın vaadi haktır. İnanmayanlar, sakın seni sıkıntıya düşürüp gevşetmesin.

58 Hiç kimse tarafından şüphe edilmemelidir ki Allah Teâlâ, Kur'an-ı Kerim'de, vahdaniyyetinin, hudutsuz kudretinin, öldükten sonra yeniden dirilmenin ve Peygamber'i (sas.)'in tebliğindeki doğruluğunun bütün delillerini açık açık zikretmiş ve insanların anlayışla uymaları için, kafalarına takılıp da anlayamayacakları herhangi bir husus bırakmamak maksadıyla her meseleyi misal ve örnekleriyle açık açık anlatmıştır. Buna rağmen, insanlardan bir kısmının, Peygamber (sas.)'den yine de hiçbir aslı ve esası olmayan birtakım şeyler istemeleri, hatta onu geçmiş Peygamberler'den bazılarını örnek göstererek onların getirdikleri gibi birtakım mucizeler getirmeye davet etmeleri, Kur'an delillerini inkâr etmelerinden ve küfür üzerindeki inatlıklarından başka bir şey değildir. Zira sen onlara istediklerinin de üstünde mucizeler getirsen, onlar yine de inkârlarına devam edecekler ve seni yalanlayarak hakkında, bu, sadece bir büyücü; getirdikleri de büyüden başka bir şey değil, diyeceklerdir. Allah Teâlâ, Yunus suresinin 96-97. ayetlerinde de bu manada şöyle buyurmuştur: *"Üzerlerine Rabbinin (azap) sözü gerçekleşmiş olanlar, kendilerine bütün mucizeler gelmiş olsa bile, o acı azabı görmedikçe, yine de iman etmezler."*. Bunların en açık örneği de kıssaları başka surelerde anlatılan Firavun ve adamlarıdır. Bunlar, küfür ve zulümlerinde o derece ileri gitmişlerdi ki kendilerini imana davet etmek için apaçık deliller ve mucizelerle gönderilen Musa'yı (as) yalanlamaktan yine de vazgeçmemişler ve küfürlerinde direndikçe direnmişlerdi. Böylece Allah'ın azabını haketmiş olan bu kafirler, Musa'nın İsrailoğullarıyla birlikte Mısır'ı terkedişinden sonra da onları imha etmek için onların peşlerine düşmüşler ve Kızıldeniz'e kadar onları takip etmişlerdi. Ne var ki Kızıldeniz'de Allah'ın üzerlerine vacip kıldığı o acı azabı gördükleri zaman, iman etmekten başka çare kalmadığını anlamışlarsa da, bu imanları onlara artık hiçbir fayda sağlamamıştır.

59 İşte, Allah ve Peygamber tanımayan, Allah'ın, Peygamber'ine indirdiği Kur'an ayetlerinin mana ve mahiyetlerini bilmeyen ve bilmek istemediği için de öğrenmek gereğini duymayan cahillerin kalplerini Allah böyle mühürlemiştir. Allah Teâlâ'nın, Bakara suresinin 6-7. ayetlerinde de buyurduğu gibi, *"Küfredenleri (başlarına gelecek tehlikeyi haber vererek) korkutsan da korkutmasan da (onlar için) birdir; onlar yine de inanmazlar. Allah da onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiş, gözlerine perde çekmiştir. Onlar için büyük azap vardır."*.

Bunu takiben Allah Teâlâ, müşriklerin, Peygamber'ine karşı çıkıp ona eziyet etmeleri ve küfür üzerinde direnmeleri sebebiyle ona sabretmesini emretmiş ve şöyle buyurmuştur:

60 Ey Muhammed! Sen onların eziyetleri karşısında sabret ve risaletinin tebliğini sürdür. Senin onlara karşı yürüttüğün bu mücadelende Rabbinin sana yardım edeceği, seni ve sana tabi olanları mutlaka zafere ulaştıracağı hususundaki vaadi haktır ve onu mutlaka gerçekleştirecektir. Hiç şüpheniz olmasın ki dünyada ve Ahiret'te en güzel akibet de senin ve sana tabi olanlarındır. Bu itibarla, Allah'a ve Ahiret gününe yakinen inanmayanlar seni, yaptığın risalet görevinde hafifliğe düşürüp gevşetmesinler. Zira senin insanları imana davet görevini sürdürmen, ihmal edilmemesi gereken bir görevdir. Eğer bu görevinde bir gevşeklik veya bir aksama olursa, sana karşı çıkan kafirler, senin, işinde sebatı olmayan tutarsız bir kişi olduğunu ileri sürmekten hiç çekinmezler. Doğrusunu, hiç şüphesiz en iyi Allah bilir.

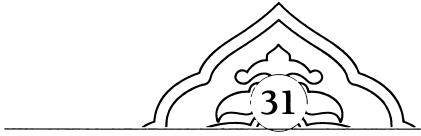

LOKMÂN SURESİ

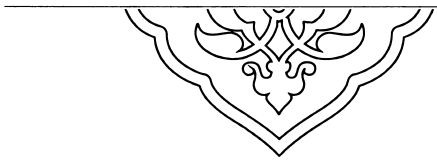

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Kur'an-ı Kerim'in 31. suresi olup 34 ayetten müteşekkildir. Surenin 12-19. ayetlerinde, kendisine hikmet verilmiş olan Lokman Hekim'in kıssasından ve onun oğullarına yönelik nasihatlarından sözedilmiş olması dolayısıyla sureye Lokmân Suresi denilmiştir. Saffât suresinden sonra Mekke'de nazil olmuştur. Surenin 27, 28 ve 29 uncu ayetlerinin Medine'de nazil olduğuna delalet eden haberler vardır. Hazreti Peygamber Medine'ye Hicret ettiği zaman, bazı Yahudi hahamları ona gelmişler ve İsra suresinin *"(Ey Muhammed!) Sana ruhtan soruyorlar. De ki: "Ruh, RabbiRabbimin emrindendir. Onun hakkında size çok az bilgi verilmiştir."* mealindeki 85. ayetini zikrederek "Sen böyle diyormuşsun. Bu sözünle bizi mi kasdediyorsun, yoksa kendi kavmini mi?" demişler, Hazreti Peygamber de "Hepinizi kasdediyorum." cevabını vermiştir. Yahudiler ise, "Sen de çok iyi biliyorsun ki bize Tevrat verildi. Onun içinde her şeyin beyanı var." demeleri üzerine de, Hazreti Peygamber, "Bu, Allah'ın ilmine göre çok azdır." buyurmuş, bundan sonra da diğer Medenî iki ayet nazil olmuştur. Bazı müfessirler ise, surenin tamamının Mekkî olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşe göre, Mekke'de Kureyş kabilelerine mensup bazı kimseler, Hazreti Peygamber'e Lokman'ın oğlu ile olan kıssasını ve oğlunun ana ve babasına karşı olan üstün saygısını sormuşlar, bunun üzerine Lokmân suresi nazil olmuştur.

2. Lokmân Suresinin Konusu

Diğer Mekkî sureler gibi, Lokmân suresi de, Allah'a ve vahdaniyyetine iman ile nübüvvetin tasdiki ve kıyamet günü ile öldükten sonra yeniden dirilmenin ikrarı gibi akaide taalluk eden konuların ispatını gaye edinmiştir. Surenin ilk ayetlerinde, İlahî hidayetin düsturu olan Kur'an-ı Kerim'in Hazreti Peygamber'e verilmiş en büyük mucize olduğu açıklanmış, daha sonra insanların Kur'an karşısındaki tutumlarına yer verilmiştir. Zira bunlardan bir kısmı, Kur'an'a inanan ve onun getirdiği her şeyi tasdik eden müminler, diğer bir kısmı da, onun evvelkilerin masalları olduğunu ileri süren ve ondan yüz çeviren kafirlerdir. Bunlar, cehaletleri sebebiyle Allah'ın hak olan yolundan sapmışlar ve ebedi azabı hak etmişlerdir.

Göklerin ve yerin yaratılışının söz konusu edilerek Allah'ın vahdaniyyetini ve hududsuz kudretini ispat eden delilleri ihtiva eden ayetlerden sonra, Lokmân Hekim'in oğlu ile olan kıssasına yer verilmiş ve bu kıssada, onun oğluna yönelttiği nasihatlar açıklanmıştır. Bu nasihatların başında Lokmân'ın *"Ey oğulcuğum! Allah'a sakın şirk koşma."* sözü zikredilmiş, bunu, anaya babaya iyi dav-

ranması, ananın babanın şirke zorlamaları halinde onlara itaat etmemesi, namazını dosdoğru kılması, iyiliği emredip kötülükten menetmesi, mütevazi olması, kibirden sakınması, yürüyüşünde mutedil olması ve sesini yükseltmemesi gibi diğer güzel davranışları tavsiye etmesi takip etmiştir.

Daha sonraki ayetler, tevhidle ilgili apaçık delilleri kendilerinin de müşahade etmelerine rağmen, şirk üzerinde ısrar eden müşriklere yönelik ihtarla, atalarını taklid etmekten vazgeçmeleri ve Allah'ın hudutsuz nimetlerini inkâr etmekten sakınmaları için yapılan uyarıları muhtevidir. Bu arada müşriklerin, birbirini nakzeden davranışlarına da yer verilmiş ve onların, her şeyi Allah'ın yarattığını ikrar etmelerine rağmen, Allah ile birlikte başka İlahlar da edindikleri ve onlara ibadet ettikleri zikredilmiştir. Oysa hudutsuz kudrtiyle gökleri ve yeri yaratan ve kullarına sayısız nimetler ihsan eden sadece Allah Teâlâ'dır. O'nun hiçbir ortağı, eşi ve benzeri yoktur. Her şeyi hudutsuz ilmiyle çepeçevre kuşatmıştır. Bütün beşeriyeti, tek bir nefsi yaratır gibi yaratmıştır; kıyamet günü hepsinin diriltilişi, yine aynı olacaktır.

Daha sonra surede, Allah'ın hudutsuz kudretinin başka delillerine de yer verilmiş, geceyle gündüzün, gündüzle gecenin birbirine katılışı, güneşin ve ayın emre amade kılınışı ve denizlerde gemilerin seyredişi zikredilmiştir.

Sure, takvayı, geleceğinden hiç şüphe olmayan kıyamet gününün azabından korkmayı, şeytanın kandırmacalarından sakınmayı ve dünya hayatının süslerine kanmamayı emreden ve ilmi sadece Allah'a mahsus olup da hiç kimsenin bilmediği beş gaybın anahtarlarını hatırlatan ayetleriyle sona ermiştir.

3. Lokmân Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı

Lokmân suresinin, kendinden önceki Rum suresi ile çeşitli yönlerden birbiriyle bağlantılı olduğu açık bir şekilde görülmektedir. Bunları sırasıyla zikretmek gerekirse, denilebilir ki:

1) Allah Teâlâ, Rum suresinin sonlarında (ay. 58), *"Şurası bir gerçektir ki biz bu Kur'an'da, insanlar için her çeşit misali vermişizdir..."* buyurmuş ve bununla Kur'an-ı Kerim'in bir mucize olduğuna işaret etmiştir. Lokmân suresinin başında ise, *"Bunlar, iyi davranışlı kimseler için, hidayet ve rahmet olan hikmetli Kitab'ın ayetleridir."* buyurarak Rum suresinin ilk ayetlerini teyit etmiştir.

2) Keza Rum suresinin son ayetlerinde (ay. 58), Allah Teâlâ, *"Buna rağmen sen onlara bir ayet getirsen..."* buyurarak müşriklerin ayetleri nasıl inkâr ettiklerini zikretmiş, Lokmân suresinin 7. ayetinde de *"Ayetlerimiz ona okunduğu zaman, sanki kulaklarında bir ağırlık varmış da okunanı hiç işitmemiş gibi, büyüklenerek sırt çevirir..."* buyurarak Rum suresindeki beyanı teyit etmiştir.

3) Allah Teâlâ, her iki surede de, ilk yaratılışla öldükten sonra yeniden dirilmeyi zikrederek hudutsuz kudretini vasfetmiş, bu cümleden olarak, Rum suresinin 27. ayetinde *"Mahalukatı ibtida yaratan, ölümünden sonra onu tekrar varedecek olan O'dur..."* buyurduğu gibi, Lokmân suresinin 28. ayetinde de, *"Sizin yaratılmanız ve yeniden diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir..."* buyurmuştur.

4) Allah Teâlâ, her iki surede de, müminlerin kıyamet günü öldükten sonra yeniden dirilme konusundaki sağlam inançlarını teyit etmiş, Rum suresinin 56. ayetinde *"Kendilerine ilim ve iman verilmiş olanlar da, "Allah'ın Kitabı'na göre siz, yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bu, yeniden dirilme günüdür. Fakat siz, hiç anlamıyordunuz." derler."* buyurduğu gibi, Lokmân suresinin 4. ayetinde de müminleri, *"Ahiret'e de yakinen inanan kimseler"* olarak tavsif etmiştir.

5) Allah Teâlâ, her iki surede de, müşriklerin çelişkili hallerini zikretmiş, sıkıntılı hallerinde Allah'a sığınırken, bollukta ve sevinçli günlerinde ise, O'nu inkâr ettiklerini açıklamıştır. Bu cümleden olarak, Rum suresinin 33. ayetinde *"İnsanlara bir zarar dokunduğu zaman, tövbe ile Rablerine yönelerek yalvarırlar; sonra onlara ken-*

dinden bir rahmet tattırınca da, onlardan bir grup, kendilerine verdiğimize nankörlük etmek için Rablerine şirk koşarlar..." buyururken, Lokmân suresinin 32. ayetinde de, *"Onları dağlar gibi dalgalar örttüğü zaman, dini Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar. Onları karaya çıkarıp kurtarınca, içlerinden bir kısmı (küfürde) orta yolu tutar..."* buyurmuştur. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿٢﴾ هُدًى وَرَحْمَةً لِلْمُحْسِنِينَ ﴿٣﴾ الَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ
وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ ﴿٤﴾ اُولٰٓئِكَ عَلٰى هُدًى مِنْ رَبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٥﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

[1] Elif. Lâm. Mîm.

[2-4] Bunlar, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Ahiret'e de yakinen inanan iyi davranışlı kimseler için hidayet ve rahmet olan hikmetli Kitab'ın ayetleridir.

[5] Bu kimseler, Rablerinden gelen bir hidayet üzerindedirler; kurtuluşa erecek olanlar da onlardır.

Allah Teâlâ, daha önceki Rum suresinin 58. ayetinde Kur'an'da insanlar için her çeşit misalin zikredildiğini, buna rağmen küfürleriyle nefislerine zulmeden kimselerin bu misallerle yetinmeyip Hazreti Peygamber'den başka mucizeler istediklerini, oysa onlara, her çeşit mucize getirilmiş olsa bile, onların yine bu mucizeleri inkâr edeceklerini açıkladıktan sonra, Lokmân suresinin bu ilk ayetlerinde, yine Kur'an ayetlerini bahis konusu ederek, bu ayetlerin, inanan insanlar için bir hidayet ve rahmet olduğunu beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Elif. Lâm. Mîm.

[2-4] Bunlar, namazı dosdoğru kılan, zekatı veren ve Ahiret'e de yakinen inanan iyi davranışlı kimseler için hidayet ve rahmet olan hikmetli Kitab'ın ayetleridir.

[5] Bu kimseler, Rablerinden gelen bir hidayet üzerindedirler; kurtuluşa erecek olanlar da onlardır.

1 *Elif. Lâm. Mîm.* Kendinden önceki Rum ve Ankebût sureleri gibi bu sure de, hurûf-ı mukattaa denilen birleşik harflerle başlamış ve bu harflerle başlayan diğer sure başlarında da açıkladığımız gibi, bu harfleri takiben Kitap'tan, yani Kur'an'dan sözedilmiş olması dolayısıyla, Kitab'ı okuyan kimse, Kur'an karşısında bu harflerle uyarılmış ve ondan, bütün dikkatini, okumakta olduğu Kur'an üzerinde toplaması istenmiştir.

2-4 O halde, Kur'an'ı okuyan kimse, her şeyden önce şu hususu çok iyi bilmelidir ki okuduğu işte bu Kitab, namazlarını vaktinde ve şartlarına uygun olarak hiç kusursuz eda eden, zekatını veren, yoksulları doyuran, Ahiret gününe ve bu günün hesap ve cezasına yakinen inanan salih amel sahiplerini doğru yola, Allah'ın hak olan yoluna hidayet eden ve onları, şeytanın vesvese-lerinden ve sapıkların helak edici yolundan koruyan hikmet dolu ayetlerden müteşekkildir.

5 İşte, zikredilen bu sıfatlara sahip kimseler, Rablerinden gelen bir basiret, bir nur ve apaçık bir yol üzerindedirler. Dünyada ve Ahiret'te kurtuluşa ermiş kimseler de bunlardır.

وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولَٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ
مُهِينٌ ﴿٦﴾ وَإِذَا تُتْلَىٰ عَلَيْهِ آيَاتُنَا وَلَّىٰ مُسْتَكْبِرًا كَأَنْ لَمْ يَسْمَعْهَا كَأَنَّ فِي أُذُنَيْهِ وَقْرًا فَبَشِّرْهُ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ
﴿٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَهُمْ جَنَّاتُ النَّعِيمِ ﴿٨﴾ خَالِدِينَ فِيهَا وَعْدَ اللَّهِ حَقًّا وَهُوَ الْعَزِيزُ
الْحَكِيمُ ﴿٩﴾

6 İnsanlar arasında, (başkalarını) bilgisizce Allah'ın yolundan saptırmak ve onu alaya almak için boş sözleri satın alanlar bulunmaktadır. İşte bunlar için alçaltıcı bir azap vardır.

7 Ayetlerimiz ona okunduğu zaman, sanki kulaklarında bir ağırlık varmış da okunanı hiç işitmemiş gibi büyüklenerek sırt çevirir. İşte ona da acı azabı haber ver.

8 İman edenler ve salih amel işleyenler için nimet cennetleri vardır.

9 Allah'ın hak vaadi olarak orada daimidirler. Allah, daima galigaliptir; hikmet sahibidir.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Kur'an-ı Kerim'in sahih iman ve salih amel sahibi kimseler için hikmet dolu ayetlerden oluşan bir kitap olduğunu ve ona kulak verip dinleyenlerin hidayete erdiklerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'ın Kitabı'ndan büyüklenerek yüz çevirip kendilerini dünya hayatının eğlenceli meşgalelerine kaptıranları zikrederek bunları acı bir azab ile tehdit etmiş, iman ve salih amel sahibi olanlara da cennet nimetleri vaadetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

6 İnsanlar arasında, (başkalarını) bilgisizce Allah yolundan saptırmak ve onu alaya almak için boş sözleri satın alanlar bulunmaktadır. İşte bunlar için alçaltıcı bir azab vardır.

7 Ayetlerimiz ona okunduğu zaman, sanki kulaklarında bir ağırlık varmış da okunanı hiç işitmemiş gibi büyüklenerek sırt çevirir. İşte ona da acı azabı haber ver.

8 İman edenler ve salih amel işleyenler için nimet cennetleri vardır.

9 Allah'ın hak vaadi olarak orada daimidirler. Allah, daima galigaliptir; hikmet sahibidir.

6 İnsanlar arasında öyle kimseler vardır ki insanlar için rahmet ve hidayet kaynağı olan ve onlara sadece gerçeği açıklayan Kur'an gibi Allah kelamından oluşan bir kitabın sözlerini terkederler de, hiç kimseye faydası olmayan ve sadece birtakım masal ve hikayelerden ibaret bulunan sözlere bağlanırlar ve insanları işte bu sözlerle oyalamaya veya eğlendirmeye çalışırlar. Bunların bütün gayeleri, insanları, Allah'ın hak olan yolundan saptırmak ve onu alaya almaktan başka bir şey değildir. Oysa Zümer suresinin 23. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Allah, (Kur'an'da) sözün en güzelini, ayetleri güzellikte birbirine benzeyen ve mükerrer olarak gelen bir kitap şeklinde indirmiştir. Allah'tan korkanların ondan tüyleri ürperir. Sonra Allah'ın zikriyle derileri ve kalplerkalpleri sükuna kavuşur. İşte bu Kitap, Allah'ın rehberidir ve onunla dilediğine hidayet eder. Allah, kimi de sapıklıkta bırakırsa, artık onun için hiçbir yol gösteren bulunmaz."*. İşte, birtakım boş sözler satın alıp bu sözlerle insanları böyle bir Kitap'tan uzaklaştırmak ve Allah'ın hak yolundan saptırmak isteyenler vardır. Müfessirlerin naklettiklerine göre, boş sözler satın alarak gerçeği onlarla değiştirmekten maksat, şarkı söyleyen cariyeler satın alıp, Kur'an yerine, bu şarkıcıların söy-

ledikleri şarkıları dinlemektir. Çeşitli rivayetlerle gelen bu haberlerde boş sözlerin şarkı olduğu açıklanmıştır. İbn Abbâs'tan nakledildiğine göre, bu ayet-i kerime, şarkıcı bir cariye satın alan Kureyşli bir adam hakkında nazil olmuştur. Yine İbn Abbâs'tan gelen başka bir haberde, "Ayet, en-Nadr İbnu'l-Hâris hakkında nazil olmuştur. Bu adam, İslam'dan sözeden hiç kimseye kulak vermez, sadece şarkıcısını dinlerdi. Bir gün: Ona yedirin, içirin ve şarkı söyletin. Bu, Muhammed'in, seni namaza ve oruca davet etmesinden ve senin onun önünde savaşmandan daha hayırlıdır, demişti de, bunun üzerine bu ayet nazil olmuştur.". Mukatil'den gelen başka bir rivayette de, ayetin nüzul sebebi, yine en-Nadr İbnu'l-Hâris olarak belirtilmiş, ancak onun ismi, farklı bir hadisede zikredilmiştir. Mukatil'in zikrettiğine göre en-Nadr İbnu'l-Hâris, ticaret maksadıyla Fâris'e gider ve oradan Acemlerin kitaplarını satın alır gelir; sonra da Kureyş'e bu kitaplardan bahseder, onlardan nakillerde bulunur ve: Muhammed (sas.), size Ad ve Semud kıssalarını anlatıyor; ben ise, Rüstem'in, İsfendiyar'ın kıssalarını anlatıyor, Kisraların haberlerini veriyorum, der, onlar da, Kur'an'ı terkederek onun sözlerine kulak verirlerdi. İşte bundan sonra bu ayet nazil olmuştur.

İşte, gayeleri, bu çeşit sözlerle Müslümanları Allah'ın hak olan yolundan saptırmak ve bu yolu alaya almak olan bu gibi kafirler için hor ve hakir kılıcı bir azap vardır. Ayet-i kerimede, bu kafirler için haber verilen azabın, alçaltıcı veya hor ve hakir kılıcı bir azap *(azabun muhin)* olarak tavsif olunması, günahkar müminler için hazırlanan ve onları sadece günahlarından temizlemek için uygulanan ve ebedi olmayan diğer azap çeşidinden ayırt etmek içindir. Oysa kafirlerin horlayıcı azabı ebedidir ve onlar, nasıl Allah'ın ayetlerini alaya alarak onları terketmişlerse, onlar da alçaltıcı bir azap içinde küfürlerinin cezasını ebediyyen çekeceklerdir.

7 İnsanları Allah'ın yolundan saptırmak ve onu alaya almak için boş ve faydasız sözleri satın alan bu kafirlere Kur'an ayetleri okunduğu zaman, onlar, büyüklenerek arkalarını dönerler ve okunan ayetlerden yüz çevirirler. Kulakları sapasağlam olduğu ve her şeyi işittikleri halde, sanki sağırmış gibi davranırlar. Onların Kur'an ayetlerinden yüz çevirmeleri, bu ayetlerden hiç faydalanmamaları ve onları duydukları zaman, bir çeşit işkence altında kaldıklarını hissetmeleri sebebiyledir. İşte, Kur'an ayetlerini dinledikleri zaman işkence altında kalan ve bu sebeple onlardan yüz çeviren bu kafirler, Kur'an ayetlerini dinledikleri zaman duydukları büyük acının bir benzerini de, kıyamet günü büyük azabı gördükleri zaman duyacaklardır. Ey Muhammed! Onlara o gün görecekleri bu büyük azabı azabı haber ver. Oysa bu Kur'an, Fussilet suresinin 44. ayetinde de ifade edildiği gibi *"...İman edenler için bir hidayet ve bir şifadır. İman etmeyenlerin kulaklarında bir ağırlık vardır. Kur'an, onlara karşı bir körlüktür. Sanki onlara uzak bir yerden sesleniyor."*. Keza İsra suresinin 82. ayetinde de aynı manayı görmek mümkündür: *"Biz Kur'an'dan, müminler için şifa ve rahmet olan ayetler indiriyoruz. O, zalimlerin ise, hüsranını artırır."*.

8 Oysa Allah'a iman eden, Peygamber'ini tasdik edip onun yolundan giden ve dinin emir ve yasaklarına uyarak salih amel işleyen gerçek müminlerin durumları böyle midir? İşte bu müminler için, hiç kimsenin hatırana bile getiremeyeceği tatları, kokuları ve renkleri birbirinden farklı sayılamayacak kadar çok çeşitli yiyecek ve içeceklerden oluşan cennet nimetleri vardır. Onlar bu nimetlerden diledikleri gibi faydalanacaklardır.

9 Bu müminler, Allah'ın hak vaadi olarak orada ebediyyen kalacaklardır. Zira Allah, vaadinden asla dönmez. O, Kerim'dir; Mennan'dır; dilediği her şeyi yapandır ve her şeye kadirdir. Her şey O'nun kahr-u galebesi altında olup her şey O'na boyun eğmiştir.

خَلَقَ السَّمٰوٰتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ اَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَبَثَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ دَآبَّةٍ وَاَنْزَلْنَا
مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَنْبَتْنَا فِيهَا مِنْ كُلِّ زَوْجٍ كَرِيمٍ ﴿١٠﴾ هٰذَا خَلْقُ اللّٰهِ فَاَرُونِى مَاذَا خَلَقَ الَّذِينَ مِنْ دُونِهِ بَلِ
الظّٰلِمُونَ فِى ضَلٰلٍ مُبِينٍ ﴿١١﴾

[10] Gördüğünüz gibi, gökleri direksiz yaratmış, sizi sarsmasın diye de, yeryüzüne sabit dağlar atmış ve orada her çeşit hayvanı yaymıştır. Gökten bir su indirip, orada her güzel çifti bitirmişizdir.

[11] Bu, Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi (İlah deyip şirk koştuğunuz) Allah'tan başkasının neler yarattığını bana gösterin. Fakat hayır, gösteremezler. Zalimler, apaçık bir sapıklık içindedirler.

Allah Teâlâ, bir evvelki ayetinde, Aziz ve Hakim olduğunu zikrederek hudutsuz ilmini ve kudretini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, vahdaniyyetinin beyanı, şirkin iptali ve Peygamberler tarafından getirilen hak yola tabi olmanın vücubunu tenbih için, gökleri, yeri ve ikisi arasında yaratılmış olan şeyleri, yüce kudretinin delilleri olarak zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[10] Gördüğünüz gibi, gökleri direksiz yaratmış, sizi sarsmasın diye de, yeryüzüne sabit dağlar atmış ve orada her çeşit hayvanı yaymıştır. Gökten bir su indirip, orada her güzel çifti bitirmişizdir.

[11] Bu, Allah'ın yarattıklarıdır. Şimdi (İlah deyip şirk koştuğunuz) Allah'tan başkasının neler yarattığını bana gösterin. Fakat hayır, gösteremezler. Zalimler, apaçık bir sapıklık içindedirler.

10 Hiç şüphe yoktur ki göklerin üzerine dayandığı, görünen veya görünmeyen herhangi bir destek, dayanak veya direk olmadan yaratılması, Allah Teâlâ'nın yüce kudretinin delillerinden biridir. Gökler, her ne kadar dümdüz bir satıh gibi görülürse de Enbiya suresinin "*...bunların herbiri bir yörüngede yüzer.*" mealindeki 33. ayetinde de ifade edildiği gibi, bu ayette yörünge manasında zikredilen *felek* kelimesi, onun küre şeklinde olduğuna delalet eder. Şu var ki gökler, ister düz olarak yaratılmış olsun, ister küre şeklinde yaratılmış olsun, hepsi de Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretiyle yaratılmış ve yine O'nun kudretiyle desteksiz olarak bir boşluğa yerleştirilmiştir. Dolayısıyla hiçbir şeyin onu yerinden oynatması veya başka bir yere nakletmesi mümkün değildir.

Keza Allah Teâlâ, yine o yüce kudretiyle yeryüzüne, insanları sarsmaması için ağır dağlar dikerek onu sabitleştirmiş, sonra, sayısını Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceği her çeşit hayvanı yaratarak üzerinde yaymış, gökten de su indirerek, tatları, kokuları ve renkleri birbirinden farklı meyve ağaçları, sebzeler ve bitkiler yetiştirmiştir.

11 İşte bidayette hiçbir şey yok iken sonradan varedilen gökler, yer ve bu ikisi arasındakileriyle bütün bu zikredilenler, Allah Teâlâ'nın o yüce kudretiyle yaratılmış olan varlıklardır. Şimdi ey kafirler ve ey müşrikler! Hiçbir eşi, benzeri ve ortağı bulunmayan Allah, bu zikredilenlerin hepsini yarattığı halde, sizin Allah'ı bırakıp da kendinize İlah edindiğiniz ve sonra da ibadet ettiğiniz o putlarınızdan hangisinin neler yarattığını gösterebilir misiniz? Hayır; mabudlarınız tarafından yaratılmış hiçbir şey gösteremezsiniz; çünkü onların yarattıkları hiçbir şey olmadığı gibi, küçücük bir sineği bile yaratacak güçleri yoktur. Gerçek böyle olunca, onların Allah'ı bırakarak hiçbir gücü ve kudreti olmayan birtakım mahlukatı İlah edinmeleri, sapıklıktan başka bir şey değildir. Onlar, bu sapıklıklarıyla nefislerine zulmetmiş zalimlerdir.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا لُقْمٰنَ الْحِكْمَةَ اَنِ اشْكُرْ لِلّٰهِ ۚ وَمَنْ يَشْكُرْ فَاِنَّمَا يَشْكُرُ لِنَفْسِهٖ ۚ وَمَنْ كَفَرَ فَاِنَّ اللّٰهَ غَنِيٌّ
حَمِيدٌ ﴿١٢﴾ وَاِذْ قَالَ لُقْمٰنُ لِابْنِهٖ وَهُوَ يَعِظُهٗ يٰبُنَيَّ لَا تُشْرِكْ بِاللّٰهِ ۭ اِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ ﴿١٣﴾ وَوَصَّيْنَا
الْاِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ ۚ حَمَلَتْهُ اُمُّهٗ وَهْنًا عَلٰي وَهْنٍ وَّفِصٰلُهٗ فِيْ عَامَيْنِ اَنِ اشْكُرْ لِيْ وَلِوَالِدَيْكَ ۭ اِلَيَّ الْمَصِيْرُ
﴿١٤﴾ وَاِنْ جَاهَدٰكَ عَلٰٓي اَنْ تُشْرِكَ بِيْ مَا لَيْسَ لَكَ بِهٖ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوْفًا ۡ وَّاتَّبِعْ
سَبِيْلَ مَنْ اَنَابَ اِلَيَّ ۚ ثُمَّ اِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَاُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿١٥﴾ يٰبُنَيَّ اِنَّهَآ اِنْ تَكُ مِثْقَالَ حَبَّةٍ
مِّنْ خَرْدَلٍ فَتَكُنْ فِيْ صَخْرَةٍ اَوْ فِي السَّمٰوٰتِ اَوْ فِي الْاَرْضِ يَاْتِ بِهَا اللّٰهُ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَطِيْفٌ خَبِيْرٌ ﴿١٦﴾ يٰبُنَيَّ
اَقِمِ الصَّلٰوةَ وَاْمُرْ بِالْمَعْرُوْفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَاصْبِرْ عَلٰي مَآ اَصَابَكَ ۭ اِنَّ ذٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْاُمُوْرِ ۚ
﴿١٧﴾ وَلَا تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلَا تَمْشِ فِي الْاَرْضِ مَرَحًا ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُوْرٍ ۚ ﴿١٨﴾ وَاقْصِدْ
فِيْ مَشْيِكَ وَاغْضُضْ مِنْ صَوْتِكَ ۭ اِنَّ اَنْكَرَ الْاَصْوَاتِ لَصَوْتُ الْحَمِيْرِ ۧ ﴿١٩﴾

12 Allah'a şükret diye Lokman'a hikmet vermiştik. Zira kim şükrederse, kendisi için şükretmiş olur. Kim de küfrederse, elbette Allah onun şükründen müstağnidir; hamdolunmaya layıktır.

13 Lokman, oğluna nasihat ederek demişti ki: "Ey oğulcuğum! Allah'a sakın şirk koşma; zira şirk, en büyük zulümdür.".

14 Biz insana, ana ve babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Anası onu karnında, giderek artan bir güçlükle taşımıştır. Memeden ayrılması iki yılda olur. Bu itibarla insana, "Bana ve ana-babana şükret. Dönüş banadır." diye tavsiye etmişizdir.

15 Eğer ana-baba, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dünya işlerinde onlara iyilik üzere muâmele et. Bana yönelen kimsenin yoluna uy; sonra dönüşünüz yine banadır. O zaman, size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

16 "Ey oğulcuğum! Yaptığın şey, bir hardal tanesi ağırlığında da olsa, ister bir kaya içinde bulunsun, ister göklerde veya yerin içinde olsun, Allah onu getirir. Şüphesiz Allah, Latif'tir; her şeyden haberdardır".

17 "Ey oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl; iyiliği emret; kötülükten menet; başına gelene de sabret. Bunlar, azmedilmesi gereken işlerdendir.".

18 "Büyüklenerek yüzünü insanlardan çevirme. Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Muhakkak ki Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez.".

19 "Yürüyüşünde mutedil ol; sesini de kıs; zira seslerin en çirkini, muhakkak ki eşeklerin sesidir.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin inançlarındaki bozukluğu ve onların sapık birer zalim olduklarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kendilerine Peygamber gelmemiş olsa bile, Allah'ın vahdaniyyetini ikrara götüren ilim ve hikmetin bir gereği olmak üzere müşriklerin sapıklıklarına ve zulümlerine delalet eden hususları zikretmiştir. Nitekim Lokman da, hiçbir NNebi veya Resul olmaksızın kendisine ihsan edilen hikmet sayesinde tevhidin ispatı ile Allah'ın itaatı ve mekârim-i ahlakın lüzumu inancına ulaşmış bir kimse idi. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[12] Allah'a şükret diye Lokman'a hikmet vermiştik. Zira kim şükrederse, kendisi için şükretmiş olur. Kim de küfrederse, elbette Allah onun şükründen müstağnidir; hamdolunmaya layıktır.

12 Müfessirlerin açıkladıklarına göre, selef âlimleri, Kur'an-ı Kerim'de hikmet sahibi olarak adı zikredilen bu mümin kişinin mevkii hakkında ihtilaf etmiş, bazıları onun Peygamber olduğunu ileri sürerken, bazıları da, Peygamber değil, fakat salih bir kişi olduğunu söylemişlerdir. Kanaatımızce doğru olan görüş, bu ayet-i kerimenin de delaletiyle, onun bir Peygamber değil; salih bir kişi olduğudur. Zira Allah Teâlâ bu ayetinde, salih kullarından biri olması ve Allah'a şükretmesi için Lokman'a hikmet, yani ilim ve anlayış verdiğini açıklamıştır ki ona verilen bu ilim ve anlayış sayesinde Lokman, iman edip salih amel işlesin ve Allah'ın ihsan ettiği çeşitli nimetlere şükrederek yalnız hayra yönelsin. Bu da göstermektedir ki Allah onu, Peygamberlik yoluyla değil, fakat ona ihsan ettiği hikmet sayesinde doğru yola hidayet etmiştir.

Şükür, hiç şüphe yoktur ki imanın bir gereğidir ve insan, ancak imanı sayesinde Allahın kendisine ihsan ettiği çeşitli nimetlere şükreder. Bu itibarla kim RabbiRabbinin kendisine verdiği nimetlere şükreder, O'nun emir ve nehiylerine tabi olarak salih amel işlerse, bunları sadece kendi nefsi için yapmış ve onu azaptan kurtarmış olur. Allah, hiç şüphesiz, onun işlediği iyiliklerin hiçbirine muhtaç değildir. Bunun gibi, kim de Allah'ın nimetlerini inkâr eder, başkalarını O'na ortak koşarak emir ve nehiylerine karşı gelirse, bu kötülükleri de yine kendi nefsine karşı işlemiş olur. Bunları yapmakla Allah'a herhangi bir zarar vermiş olamaz. Fussilet suresinin 46. ayetinde de aynı manayı görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kim salih amel işlerse, kendi menfaatinedir. Kim de kötülük ederse, kendi aleyhinedir. RabbiRabbin, hiçbir surette kullarına zalim olmamıştır."*. Keza Rum suresinin 44. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Kim inkâr ederse, inkârı onun aleyhinedir; salih amel işleyenler ise, kendileri için rahat bir yer hazırlamış olurlar."*.

[13] Lokman, oğluna nasihat ederek demişti ki: "Ey oğulcuğum! Allah'a sakın şirk koşma; zira şirk, en büyük zulümdür.".

[14] Biz insana, ana ve babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Anası onu karnında, giderek artan bir güçlükle taşımıştır. Memeden ayrılması iki yılda olur. Bu itibarla insana, "bana ve ana-babana şükret. Dönüş banadır." diye tavsiye etmişizdir.

[15] Eğer ana-baba, hakkında bilgin olmayan bir şeyi bana ortak koşman için seni zorlarlarsa, onlara itaat etme. Dünya işlerinde onlara iyilik üzere muamele et. Bana yönelen kimsenin yoluna uy; sonra dönüşünüz yine banadır. O zaman, size yapmış olduklarınızı haber vereceğim.

13 Allah Teâlâ, salih kullarından biri olan Lokman'a RabbiRabbine şükretmesi için hikmet, veya ilim ve anlayış verdiğini zikrettikten sonra, onun, bazı müfessirler tarafından adı Sârân olarak zikredilen oğluna yaptığı vaz-u nasihati açıklamış ve şöyle buyurmuştur:

Lokman, kendisine insanların en sevimlisi olan ve en çok şefkat duyduğu oğluna nasihatta bulunarak demişti ki: Ey oğulcuğum! Yalnız Allah'a ibadet et ve hiçbir şeyi sakın O'na şirk koşma. Zira şirk, en büyük zulümdür. Zulüm, bir şeyi kendine ait olmayan bir yere koymaktır. Buna göre Allah'tan başka bir şeyi İlah edinerek ona ibadet etmek, ibadeti, olması gereken yerin dışına koyarak orada istimal etmek manasına gelir ki bu da, Allah Teâlâ'nın rızasına tam anlamıyla aykırı düşen bir husustur. Bu zulmün büyüklüğü ise, inanç veya itikada taalluk etmesi ve yaratıcı ile yaratılanın, nimet verenle nimetlendirilenin bir ve eşit seviyeye getirilmesi sebebiyledir. Kendi eliyle çamurdan veya taştan yaptığı bir putu İlah edinerek ona ibadet eden bir müşrik, herhangi bir şeyi yapmaktan veya yaratmaktan ve herhangi bir kimseyi bir arpa tanesiyle bile nimetlendirmekten aciz olan putunu, gökleri, yeri ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi yaratan ve kullarına sayılamayacak kadar çeşitli nimetler ihsan eden Allah Teâlâ ile aynı seviyeye yükseltmiş olur ki bu, hiçbir akıl sahibinin kabul edebileceği bir husus değildir. Gerçek böyle olduğu halde bu akılsızlığa cüret edenler, en büyük zulmü işlemiş olurlar. Buhârî (*Sahih,V. 193*), Müslim (*Sahih,I. 114*) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 262)'nin rivayet ettiklerine göre, Abdulla İbn Mes'ûd (ra) şunları anlatmıştır: "En'âm suresinin *"İman edenler ve imanlarına zulm (şirk) bulaştırmayanlar, işte emniyet onlar içindir ve doğru yola iletilmiş olanlar da onlardır."* mealindeki 82. ayeti nazil olduğu zaman, bu, Resulullah (sas.)'in ashabına çok ağır gelmişti de "Ya Resulallah! Bizim hangimiz nefsine zulmetmez ki?" demişlerdi. Bunun üzerine Resulullah (sas.), onlara şu cevabı vermişti: Ayetteki zulüm, sizin sandığınız gibi değildir. O ancak Lokman'ın oğluna söylemiş olduğu şu şirktir: *Ey oğulcuğum ! Allah'a sakın şirk koşma; zira şirk, en büyük zulümdür."*.

14 Daha sonra Allah Teâlâ, anaya babaya iyilik etmeyi emretmiştir ki bu emir, Kur'an-ı Kerim'in bilinen üsluplarından biridir. Zira pek çok ayetinde Allah Teâlâ ne zaman şirkten sakınmayı ve Allah'a ibadet etmeyi emretmişse, bunun ardından anaya babaya iyilik etmeyi de emretmiştir. Mesela İsra suresinin 23. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"RabbiRabbin kendisinden başkasına ibadet etmemenizi ve anaya babaya iyilik etmenizi emretmiştir..."* Buhârî (*Sahih,* I. 134; VII. 69), Müslim (*Sahih,* I. 89-90), Tirmizî (*Sünen,* I.326) ve Nesâ'î (*Sünen,* I. 292) tarafından nakledilen bir hadisten öğrendiğimize göre, Abdullah İbn Mes'ûd (ra) şöyle demiştir: *Resulullah (sas.)'e: Ya Resulallah! Amellerin en faziletlisi hangisidir? diye sordum: "Vaktinde namaz kılmaktır." buyurdu. Sonra hangisidir? dedim: "Anaya babaya iyilik etmektir." buyurdu. Sonra hangisidir? dedim: "Allah yolunda cihad etmektir." buyurdu.*

İnsanın anasına babasına iyilik etmesi, onlara karşı üzerinde taşıdığı büyük borç dolayısıyladır. Zira anası, dokuz ay boyunca onu karnında taşımış ve taşıdığı bu yükün çeşitli meşakkatlerine katlanmıştır. Doğumundan sonra ise, Bakara suresinin *"Analar, emzirmeyi tamamlatmak isteyen kimseler için çocuklarını iki tam yıl emzirirler..."* mealindeki 233. ayetinde de açıklandığı üzere, onu iki yıl süreyle emzirip doyurmuş ve bir çok hallerde onu kucağında veya sırtında taşımıştır. Bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ, Ahkâf suresinin 15. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Biz insana, anasına babasına yilikte bulunmasını tavsiye ettik. Anası onu güçlükle taşımış ve güçlükle doğurmuştur. Onun taşınması ile memeden kesilmesi otuz ay sürer..."*

Kısacası, ana ve babanın küçüklüğünden itibaren ona şefkat göstermeleri, yedirip içirmeleri, bakıp büyütmeleri ve terbiyesi için büyük gayret sarfetmeleri, onun üzerine, anasına ve babasına karşı ödenmesi gereken bir vefa borcu yüklemiştir ki bu borcun, Allah Teâlâ'nın emrettiği şekilde, RabbiRabbine ibadetten sonra anasına ve babasına iyilik etmekten ve onlara teşekkürde bulunmaktan başka bir yolla ödenmesi mümkün

değildir. İşte bu gerçeği bilen insanın üzerine düşen görev, biraz önce işaret ettiğimiz Ahkâf suresinin 15. ayetinde de zikredildiği gibi, büluğ çağına eriştiği ve kırk yaşına vardığı zaman, Rabbi-Rabbine şu dua ile yönelmesidir: *"...Rabbim! Bana ve anama babama verdiğin nimetine şükretmeme ve hoşlanacağın amelleri yapmama beni muvaffak eyle; benim için zürriyetimde de iyiliği devam ettir. Ben sana tövbe ettim ve ben sana teslim olanlardanım."*.

15 Allah Teâlâ, evlatların ana ve babalarına mutlaka iyi davranmalarını ve her hususta onlara iyilik etmelerini emrettikten sonra, bu ayetinde, istisnai bir durumu bahis konusu etmiş, ve eğer ana baba, evlatlarına, hakkında hiçbir bilgileri bulunmayan bir şeyi Allah'a şirk koşmaları veya Allah'ın hak dini olan İslam'ı terkederek kendi batıl dinlerine girmeleri için onları zorlarlarsa, bu takdirde onlara itaat etmemelerini veya kesinlikle onlara uymamalarını emretmiştir. Şu var ki ana ve babanın, evlatlarını Allah'ı tarkederek başka bir İlaha ibadet etmeye ve bir mahluku O'na ortak kılmaya zorlamaları, sair hususlarda ve özellikle dünya işlerinde yine de evlatların onlara iyi ve itaatta kusursuz davranmalarına engel olmamalıdır. Evlatları, ana ve babalarının batıl yollarına karşı çıkarken, mutlaka Allah'a yönelmiş mümin kimselerin yoluna uymalıdırlar. Zira eninde sonunda dönüş yine Allah'adır ve kullarının dünyadaki iyi ve kötü davranışlarını sorgulayarak kendilerine akibetlerini haber verecek olan da Allah Teâlâ'dır.

Allah Teâlâ, Ankebût suresinin 8. ayetinde de aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Biz insana, ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Bununla beraber eğer onlar, senin bana hiç bilmediğin bir şeyi ortak koşman için seni zorlarlarsa, o zaman onlara itaat etme. Dönüşünüz banadır. O zaman size, yapmış olduklarınızı haber vereceğim."*. Bu ayetin tefsirinde de açıkladığımız gibi, ana ve babanın çocuklarına bakıp büyütmeleri ve terbiye edip yetiştirmeleri, çocuklar üzerinde ana ve babalarına ödemeleri gereken bir borç bırakmış olmasına rağmen, ana ve babanın müşrik olmaları ve çocuklarını da kendi inançlarına sokarak Allah'tan başka bir İlaha ibadet etmeye zorlamaları halinde, çocuklarına düşen iş, onlara itaat etmemek ve onların yoluna girmemektir. Zira insan, bir kimseye ne kadar borçlu olursa olsun, bu borcunu, onun emrettiği kötülüğü veya günahı işleyerek ödeyemez; daha doğrusu onu ödemekle mükellef değildir. Nitekim Buhârî (*Sahih,* VIII. 135), Müslim (*Sahih,* III. 1469), Ebû Davud (*Sünen,* II. 38), İbn Mâce (*Sünen,* II. 202) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 129, 131) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber: *"...Allah'a masiyet hususunda itaat yoktur. İtaat, ancak maruf (ve makul olan emirler) hakkındadır."* buyurmuştur.

Gerek Ankebût suresinin 8. ayeti gerekse Lokmân suresinin tefsiri üzerinde durduğumuz bu ayeti arasındaki benzerlik dolayısıyladır ki müfessirler, her iki ayetin de Sa'd İbn Ebî Vakkâs (ra) hakkında nazil olduğunu rivayet etmişlerdir. Sa'd, ilk Müslüman olan sahabilerden biri idi. Müslim (*Sahih,* IV. 1877) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 341)'nin Sa'd'tan naklettikleri bir haberden öğrenildiğine göre, bir gün Sa'd'ın müşrik annesi, Müslüman olan oğlu Sa'd'a: Allah, anaya babaya iyilik etmeni emretmiyor mu? Yemin ederim ki sen dinini inkâr etmedikçe, ne bir şey yerim ne de bir şey içerim, demişti. Bunun üzerine Allah Teâlâ, *"Biz insana, ana ve babasına karşı iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. (Ancak onların seni şirke zorlamaları müstesna. Eğer seni zorlarlarsa onlara itaat etme)"* ayetini indirmiştir. Bu haberden de anlaşıldığı gibi, ana ve babanın, insan hayatında çok büyük önemi bulunsa ve o insanın bu önemi çok iyi kavraması gerekse bile, onun, Allah'a ve Peygamber'ine iman etmesi ve salih amel işlemesi çok daha önemlidir. Çünkü dönüş mutlaka Allah'adır ve insan O'na döndüğü zaman da dünyada işlediği bütün iyi ve kötü ameller kendisine haber verilecek, sonra da bu amellerin karşılığını mutlaka görecektir.

[16] "Ey oğulcuğum! Yaptığın şey, bir hardal tanesi ağırlığında da olsa, ister bir kaya içinde bulunsun, ister göklerde veya yerin içinde olsun, Allah onu getirir. Şüphesiz Allah, Latif'tir; her şeyden haberdardır.".

[17] "Ey oğulcuğum! Namazı dosdoğru kıl; iyiliği emret; kötülükten menet; başına gelene de sabret. Bunlar, azmedilmesi gereken işlerdendir.".

[18] "Büyüklenerek yüzünü insanlardan çevirme. Yeryüzünde böbürlenerek yürüme. Muhakkak ki Allah, kendini beğenip övünen hiç kimseyi sevmez.".

[19] "Yürüyüşünde mutedil ol; sesini de kıs; zira seslerin en çirkini, muhakkak ki eşeklerin sesidir.".

16 Allah Teâlâ, evlatların ana ve babalarına karşı iyi davranmalarını ve inanç hususundaki bazı istisnalar dışında onlara itaat etmelerini emrettikten sonra, insanlara örnek olup onların da aynen uymaları için Lokman Hekim'in oğluna yönelttiği nasihatları zikretmeye devam etmiş ve şöyle buyurmuştur:

Lokman oğluna demişti ki: Ey oğulcuğum! Yaptığın şey veya bir iş, ister iyi olsun ister kötü olsun, ister büyük olsun ister bir hardal tanesi kadar küçük olsun, ister bir kayanın içinde veya yerin derinliklerinde gizli bulunsun, ister göklerde olsun, nerede ve nasıl olursa olsun, Allah onu mutlaka ortaya çıkarır ve önüne getirir. Sonra da iyi ise, karşılığını adil bir şekilde yine iyi olarak sana verir; eğer kötü ise, hiç zulmetmeksizin onun da karşılığını verir. Zilzal suresinin 7-8. ayetlerinde de ifade edildiği gibi, *"Her kim zerre miktarı hayır işlemişse, onu görecektir. Kim de zerre miktarı kötülük işlemişse, onu görecektir."*. Enbiya suresinin 47. ayetinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet günü adalet terazileri kuracağız. Bu itibarla hiçbir nefis, hiçbir şekilde haksızlığa uğramayacaktır. Ameli, bir hardal tanesi kadar bile olsa, onu getirir (karşılığını verir)iz. Hesap gören (bir Hâkim-i Mutlak) olarak biz yeteriz."*. Hiç kimsenin bundan en ufak bir şüphesi bulunmasın. Zira Allah, Latif'tir: İlmi, açık olsun gizli olsun, her şeyi çepeçevre kuşatmış olup hiçbir şey O'na asla gizli değildir. O, aynı zamanda Habir'dir. Her şeyin içini dışını, açığını gizlisini bilir; her şeyden haberdardır. Kısacası O, *Âlimu'l-gayb ve'ş-şehâde* (gaybı da hazır olanı da bilen) dir.

17 Ey oğulcuğum! Namazını dosdoğru kılarak RabbiRabbine ibadetini kusursuz yap. Zira Allah'a ibadet, O'nu birlemenin, veya O'ndan başka ibadet olunmaya layık İlah bulunmadığını açık ve kesin bir şekilde ifade etmenin en emin yolu olduğu gibi, gerçek imanın başlıca göstergesi ve Allah'a yakin olmanın da en kuvvetli vesilesidir. Keza gerek kendi nefsine ve gerekse kendinden başkasına iyiliği emrederek ve onları kötülükten de menederek iyiliğin ve güzel ahlakın toplum içinde yayılmasına ve yerleşmesine yardımcı ol. Filhakika Şems suresinin 9-10. ayetlerinde de ifade edildiği gibi, *"kim nefsini temizlerse kurtuluşa ermiş, kim de onu günah ile örtüp gizlerse, hüsrana uğramıştır."*. Şu da bir gerçektir ki iyiliği emredip kötülükten de menetmek, ancak salih kişilerin işlerindendir. Nitekim Allah Teâlâ, Âl-i İmrân suresinin 114 ve 115. ayetlerinde bu kişileri tavsif ederken şöyle buyurmuştur: *"Allah'a ve Ahiret gününe inanırlar. İyiliği emredip kötülükten de nehyederler ve hayır işlerinde yarışırlar. İşte bunlar, salih kişilerdir. Onlar, yaptıkları hiçbir hayırlı işin sevabından asla mahrum edilmeyeceklerdir. Allah, takva sahiplerini hakkıyla bilendir."*. Hazreti Peygamber de, Müslim (*Sahih*, I. 69), Tirmizî (*Sünen*, IV. 469), Nesâ'î (*Sünen*, VIII. 111) ve Ebû Davud (*Sünen*, I. 260) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Sizden her kim bir münker (kötülük) görürse, onu eliyle değiştirsin. Eğer buna gücü yetmezse diliyle, buna da gücü yetmezse kalbiyle (ona buğzetsin). İşte bu da imanın en zayıf olanıdır."*.

Lokman Hekim, oğluna yönelttiği nasihatına

devam ederek demiştir ki: Eğer başına herhangi bir musibet gelirse, ona da sabret. İşte, gerek iyiliği emredip kötülükten menetmen gerekse herhangi bir musibetle karşılaştığın zaman ona da sabretmen, azmedilmeye değer işlerdendir ve terk veya ihmal edilmesi asla caiz değildir.

Lokman'ın oğluna iyiliği emredip kötülükten de nehyetmesiyle ilgili nasihatının ardından başına gelecek bir musibete de sabretmesini tavsiye etmesinde dikkate değer bir inceliğin bulunduğuna şüphe yoktur. Zira bir kimsenin başkalarına iyiliği emrederken veya onları kötülükten nehyederken, onlardan nasıl bir karşılık göreceği az çok tahmin edilebilen bir husustur. Gerek iyiliği emretmekte olsun gerekse kötülükten menetmekte olsun, başkalarının davranışlarına bir müdahale sözkonusudur ve bu müdahale, çok defa hoş karşılanmayabilir; özellikle müdahale edenin iyiliği emrinde veya kötülükten nehyinde ısrarlı davranması, karşısındakinin sabrını taşırmasına ve onun üzerine yürümesine sebep olabilir; bu da onun başına hoş olmayan bazı musibetler getirebilir. İşte bu gibi durumlarda, iyiliği emreden veya kötülükten meneden kişinin, Lokman'ın da oğluna tavsiye ettiği gibi, sabretmesi ve yumuşaklık içinde görevini sürdürmesi gerekir. Bu görevin sürdürülmesi ise, Hazreti Peygamber'in yukarıda zikrettiğimiz hadisinde de belirtildiği gibi, ancak belli bir noktaya kadardır.

18 Lokman, oğluna, hem kendisini hem de başkalarını iyiliğe yönlendirmesi için elinden geleni yapmasını ve bu arada başına gelebilecek musibetler karşısında sabretmesini de emrettikten sonra, bazı kötü davranışlardan onu menetmiş ve şöyle demiştir: İnsanlarla konuşurken, büyüklenerek ve onları küçük görerek onlardan yüz çevirme. Aksine, onlara karşı yumuşak ve mütevazi ol. Müslim (*Sahih,* IV. 2026), Ebû Davud (*Sünen,* II. 378), Tirmizî (*Sünen,* IV. 274) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 482) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber de şöyle buyurmuştur: *"İyi olandan hiçbir şeyi hakir görme. Hatta kardeşine güleç bir yüzle kavuşup buluşmayı bile."*. Bu hadisten de anlaşıldığı gibi, insanın, bir tanıdığıyla karşılaşması halinde, onu tatlı ve mütebessim bir yüzle karşılaması, en iyi ve en güzel davranışlardan biri ve aynı zamanda bir insanlık gereğidir. Bunun aksine, karşılaştığı kimseyi küçük görerek ondan yüz çevirmesi, veya selam bile vermeden ondan asık suratla uzaklaşması, iyi olan bir davranışı kötü görmek demektir ki bu da insanlık dışı bir davranıştır.

Lokman'ın oğluna yönelttiği diğer bir nasihat, yolda böbürlenerek yürümekten şiddetle kaçınmasıdır. Zira Allah, kendini beğenip büyüklük taslayanları asla sevmez. Nitekim Allah Teâlâ, İsra suresinin 37. ayetinde de aynı konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Yeryüzünde kuruna kuruna yürüme. Sen, hiçbir zaman yeri yaramaz, boyca da dağlara erişemezsin. Bunların hepsi de, RabbiRabbin katında, kötü olup hoş görülmeyen şeylerdir."*. Hazreti Peygamber'den nakledilen çeşitli hadislerde de kibir veya böbürlenmenin kötülendiği görülür. Müslim (*Sahih,* I. 93), Ebû Davud (*Sünen,* II. 380), Tirmizî (*Sünen,* IV. 361), İbn Mâce (*Sünen,* I. 29; II. 543) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 399, 412, 416) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Kalbinde hardal tanesi kadar kibir bulunan kimse cennete giremez."*. Buhârî (*Sahih,* VII. 33-34), Müslim (*Sahih,* III. 1652), Ebû Davud (*Sünen,* II. 378), Tirmizî (*Sünen,* IV. 223), İbn Mâce (*Sünen,* II. 370) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 5,10, 32) tarafından nakledilen başka bir hadisi de şöyledir: *"Kibri dolayısıyla elbisesini yerlere kadar uzatıp sürüyen kimseye, Allah, kıyamet günü hiç bakmaz."*.

19 Lokman, oğlunu, dünyaları ben yarattım dercesine kibirlenerek ve büyüklük taslayarak yürümekten menettikten sonra, ona nasıl yürümesi gerektiğini söylemiş, sonra da konuşurken sesini fazla yükseltmemesini ve tabii bir sesle konuşmasını tavsiye ederek şöyle demiştir: Yürüyü-

şünde mutedil ol ve tabii bir şekilde yürü; ne aşırı derecede süratli ne de bunun aksine çok yavaş ve cansız bir halde yürü; fakat ikisi arasında dengeli bir biçimde yürü. Başkalarıyla konuşurken de sesini fazla yükseltme ve bağırmadan konuş. Şunu da unutma ki bağırarak konuşanlar, seslerini eşek sesine benzetmiş olurlar; oysa eşek sesi, seslerin en çirkinidir.

أَلَمْ تَرَوْا أَنَّ اللَّهَ سَخَّرَ لَكُمْ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَأَسْبَغَ عَلَيْكُمْ نِعَمَهُ ظَاهِرَةً وَبَاطِنَةً ۗ وَمِنَ النَّاسِ
مَنْ يُجَادِلُ فِي اللَّهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَلَا هُدًى وَلَا كِتَابٍ مُنِيرٍ ﴿٢٠﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمُ اتَّبِعُوا مَا أَنْزَلَ اللَّهُ قَالُوا بَلْ نَتَّبِعُ مَا وَجَدْنَا
عَلَيْهِ آبَاءَنَا ۗ أَوَلَوْ كَانَ الشَّيْطَانُ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿٢١﴾

[20] Hiç görmüyor musunuz, Allah, göklerde ve yerde olan her şeyi sizin emrinize vermiş, açık ve gizli bütün nimetlerini size ihsan etmiş? Buna rağmen insanlar arasında Allah'a karşı bilgisiz, delilsiz ve aydınlatıcı kitapsız mücadele eden kimseler vardır.

[21] Onlara, "Allah'ın indirdiğine uyun." denildiği zaman, "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız." derler. Şeytan onları alevli ateşin azabına çağırmış olsa da mı onlara uyacaklar?

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, tevhidin delillerini zikrederek bu delilleri Lokman Hekim'in de kendisine verilen hikmet sayesinde bilip öğrendiğini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, şirk üzerinde direnen müşrikleri uyarmaya devam etmiş ve onları, tevhidin göklerdeki ve yerdeki apaçık delillerini görüp müşahade etmelerine ve Allah'ın hudutsuz nimetlerinden diledikleri gibi faydalanmalarına rağmen, atalarının sapık yolundan ayrılmadıklarını ve bu yüzden de kendi istekleriyle şiddetli bir azaba yöneldiklerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[20] Hiç görmüyor musunuz, Allah, göklerde ve yerde olan her şeyi sizin emrinize vermiş, açık ve gizli bütün nimetlerini size ihsan etmiş? Buna rağmen insanlar arasında Allah'a karşı bilgisiz, delilsiz ve aydınlatıcı kitapsız mücadele eden kimseler vardır.

[21] Onlara, "Allah'ın indirdiğine uyun." denildiği zaman, "Hayır, biz atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye uyarız." derler. Şeytan onları alevli ateşin azabına çağırmış olsa da mı onlara uyacaklar?

20 Ey müşrikler ve ey insanlar! Siz, her hususta, Allah'ın birliğini ve kendisinden başka İlah olmadığını açık açık beyan eden delillerini görmüyor musunuz? Size hudutsuz nimetler ihsan edenin, göklerdeki güneşi, ayı ve yıldızları sizin emrinize tahsis ederek gece gündüz sizi aydınlatanın, göklerde yarattığı bulutlardan yağmur indirerek sizi, hayvanları ve nebatları sulayanın, yeryüzünde size tatları, renkleri ve kokuları birbirinden farklı meyveler, sebzeler ve çeşitli bitkiler yetiştirenin ve onları sulayasınız diye nehirler ve ırmaklar yaratanın, iyiyi ve güzeli kötüden ve çirkinden ayırmanız ve doğru yolu bulmanız için, size akıl, fikir ve düşünce vererek sair mahlukattan ayrı ve üstün bir dereceye yükseltenin Allah'tan başka biri olduğunu mu zannediyorsunuz? Hayır. Bunlardan hiçbirini ve hatta en basitini bile yapabilecek güce sahip Allah'tan başka hiçbir İlah yoktur. Buna rağmen aranızda, kendilerine verilen aklı kullanmaktan ve düşünmekten aciz öyle kimseler vardır ki bilgileri, de-

lilleri ve ellerinde kendilerine ışık tutup yol gösterecek kitapları bulunmadığı halde, gökleri, yeri ve bu ikisi arasındaki her şeyi hudutsuz ilmi ve yüce kudretiyle hiç yoktan yaratan, eşi ve benzeri bulunmayan yegane İlah olan Allah'a karşı mücadele etmektedirler.

21 Akıllarını kullanmaktan aciz bu yaratıklara, Allah'ın size gönderdiği son Peygamber'i Hazreti Muhammed (sas.)'e ve onun vasıtasıyla indirdiği kitabı Kur'an'a uyun ve onların gösterdiği yoldan gidin, denildiği zaman, onları küçümseyerek alaylı bir tavırla yüzlerini ters yöne çevirirler ve: Biz, atalarımızın tuttukları ve hiç terketmedikleri yolda gider ve sadece onların yaptıkları şeyleri yaparız, derler. Akıllarını kullanmaktan aciz bu kafasızlar hiç düşünmezler mi ki ya ataları da şeytana uymuşlar ve onun yolunu takip ederek alevli bir ateşin azabına yönelmişlerse? Ayet-i kerimenin bu manadaki bir benzerini Bakara suresinde de görmek mümkündür. Bu surenin 170. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onlara, "Allah'ın indirdiklerine uyun." denildiği zaman, "Hayır; biz, atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeylere uyarız." derler. O halde, ya ataları hiçbir şeyi akıl edememiş ve doğru yolu bulamamış iseler!.."* Bu ayetin tefsirinde de açıkladığımız gibi, akıl sahibi olanlar ve akıllarını kullanıp düşünmesini bilenler, atalarının yoluna uyup onları taklit etmeden önce, ayet-i kerimede de işaret edildiği gibi, ya atalarımızın yolu Allah'ın indirdiklerine uygun değilse, diyerek bu yolun Allah'ın indirdiklerine uygun olup olmadığını araştırabilen ve ancak uygun olduğu takdirde onların ve dolayısıyla Allah'ın yolundan gitmiş olan kimselerdir. Oysa bu kafasızlar, tuttukları bu yolun, Allah'ın hak olan yoluna uygun olup olmadığını hiç araştırmadan ona uyarlar ve bu yolda gitmekte direnirler. Halbuki bu yol, aslında şeytanın atalarına talim etmiş olduğu alevli bir ateşin azabına götüren sapık bir yoldur ve onlar da, tıpkı ataları gibi bu alevli ateşin azabına doğru gitmektedirler.

وَمَنْ يُسْلِمْ وَجْهَهُۥٓ إِلَى ٱللَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَقَدِ ٱسْتَمْسَكَ بِٱلْعُرْوَةِ ٱلْوُثْقَىٰ ۗ وَإِلَى ٱللَّهِ عَٰقِبَةُ ٱلْأُمُورِ ﴿٢٢﴾ وَمَن
كَفَرَ فَلَا يَحْزُنكَ كُفْرُهُۥٓ ۚ إِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ فَنُنَبِّئُهُم بِمَا عَمِلُوٓا۟ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌۢ بِذَاتِ ٱلصُّدُورِ ﴿٢٣﴾ نُمَتِّعُهُمْ
قَلِيلًا ثُمَّ نَضْطَرُّهُمْ إِلَىٰ عَذَابٍ غَلِيظٍ ﴿٢٤﴾

[22] Kim itaatkar davranarak işini Allah'a bırakırsa, en sağlam kulpa yapışmış olur. Zaten işlerin akibeti de Allah'a varır.

[23] (Ey Muhammed!) Kim de inkâr ederse, onun inkârı sakın seni üzmesin; zira onların dönüşü bizedir. İşte o zaman, yaptıklarını onlara haber vereceğiz. Şüphesiz Allah, kalplerkalplerde olanı hakkıyla bilendir.

[24] Dünyada onları az bir süre faydalandırırız; sonra da ağır bir azaba onları mecbur bırakırız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, tevhidin göklerdeki ve yerdeki apaçık delillerini görüp müşahade etmelerine ve Allah'ın hudutsuz nimetlerinden diledikleri gibi faydalanmalarına rağmen, atalarının sapık yolundan ayrılmayan ve Allah'a karşı hiçbir bilgileri, hiçbir delilleri ve aydınlatıcı hiçbir kitapları bulunmadığı halde mücadele ederek şeytanın kendilerini davet ettiği şiddetli bir azaba yönelen müşriklerin hallerini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'ın emir ve nehiylerine uyarak sağlam bir kulpa yapışmış olan Müslümanların gü-

zel akibetlerini zikretmiş, bunu takiben, Hazreti Peygamber'in davetinden yüz çevirmekte direnen müşrikleri, Ahiret azabının çok daha ağır ve şiddetli olduğuna işaret ederek, hem dünya hem de Ahiret azabıyla tehdit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[22] Kim itaatkar davranarak işini Allah'a bırakırsa, en sağlam kulpa yapışmış olur. Zaten işlerin akibeti de Allah'a varır.

[23] (Ey Muhammed!) Kim de inkâr ederse, onun inkârı sakın seni üzmesin; zira onların dönüşü bizedir. İşte o zaman, yaptıklarını onlara haber vereceğiz. Şüphesiz Allah, kalpleri kalplerde olanı hakkıyla bilendir.

[24] Dünyada onları az bir süre faydalandırırız; sonra da ağır bir azaba onları mecbur bırakırız.

22 İnsanlar arasında, Allah'a karşı bilgisiz, delilsiz ve aydınlatıcı kitapsız mücadele eden ve bu davranışlarıyla şeytanın davetine uyarak alevli ateşin azabına koşan kimseler olduğu gibi, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak kendilerine güzel bir akibet hazırlamış olanlar da vardır. İşte bunlardan kim Allah'ın rızasını kazanmak için O'nun ibadetine sıkı sıkıya bağlanır ve salih ameller işleyerek akibetini Allah'a bırakırsa, sapasağlam bir ipe tutunmuş ve kendisini güvence altına almış olur. Zaten işlerin akibeti veya sonucu Allah'a aittir ve kullarını iyi veya kötü amellerine göre muhakeme ederek layık olduğu yere oturtacak olan da O'dur.

23 Gerçek böyle olduğu halde, ey Muhammed, seni ve Allah'ın sana indirdiği ayetlerini inkâr eden ve Allah'tan başkasını kendilerine İlah edinen kimseler vardır. İşte kim de bu inkâr yolunu seçer ve küfrü kendisine din edinirse, böylelerinin küfrü sakın seni üzüntüye sokmasın ve onlar bu yolu seçtikleri için sakın üzüntüden saçını başını yolmaya kalkışma. Nasıl olsa onların dönüşü yine Allah'a olacak ve Allah, yaptıkları her şeyi onlara haber vererek hesabını soracaktır. Zira onlar her ne yapmışlarsa, yaptıkları hiçbir şey Allah'tan gizli kalmaz; O, hepsini bilir.

24 İşledikleri bu küfre rağmen Allah onları hemen cezalandırmaz. Onlara dünya nimetlerinden faydalanmaları için bir süre verir. Bu süre tamam olduktan sonra da, küfürlerinin karşılığını görmek için en şiddetli azaba sürüklenirler. Yunus suresinin 69-70. ayetlerinde de ifade edildiği gibi *"Allah'a karşı yalan uyduranlar asla felah bulmazlar. Dünyada biraz geçimlik; sonra dönüşleri yine bize olacaktır. Biz de onlara küfretmiş olmaları sebebiyle şiddetli azabı tattıracağız."*. Bu ayet-i kerime, şu gerçeği bir defa daha gözler önüne sermektedir ki insanlar arasında, sahip oldukları mal mülk yönünden zenginlikleriyle göz kamaştırdığı ve birçok kimsenin iştahını kabarttığı kadar küfürleriyle de şöhret kazanmış kimseler vardır. Bunların zenginlikleri, hiç şüphesiz, küfürlerine karşılık onlara verilmiş bir mükafat değil, belki de azgınlıklarını artırmak ve daha şiddetli bir azaba uğramalarını sağlamak için ayaklarına dolaştırılmış bir tuzaktır; çünkü içinde yaşadıkları küfür, ancak böyle bir azabı gerektirir. İşte bazı kimselerin, küfürlerine rağmen dünya nimetlerinden faydalandırılmaları için onlara belirli bir süre verilmesinin sebebi budur. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

وَلَئِنْ سَأَلْتَهُمْ مَنْ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ لَيَقُولُنَّ اللّٰهُ ۚ قُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ ۚ بَلْ أَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢٥﴾
لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنَّ اللّٰهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ﴿٢٦﴾ وَلَوْ أَنَّ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ شَجَرَةٍ أَقْلَامٌ
وَالْبَحْرُ يَمُدُّهُ مِنْ بَعْدِهِ سَبْعَةُ أَبْحُرٍ مَا نَفِدَتْ كَلِمَاتُ اللّٰهِ ۗ إِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ مَا خَلْقُكُمْ وَلَا

بَعْثُكُمْ اِلَّا كَنَفْسٍ وَاحِدَةٍ ۭ اِنَّ اللّٰهَ سَمِيْعٌۢ بَصِيْرٌ ﴿٢٨﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ يُوْلِجُ الَّيْلَ فِي النَّهَارِ وَيُوْلِجُ النَّهَارَ
فِي الَّيْلِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ ۡ كُلٌّ يَّجْرِيْٓ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّاَنَّ اللّٰهَ بِمَا تَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿٢٩﴾ ذٰلِكَ
بِاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْحَقُّ وَاَنَّ مَا يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِهِ الْبَاطِلُ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيْرُ ﴿٣٠﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ الْفُلْكَ
تَجْرِيْ فِي الْبَحْرِ بِنِعْمَتِ اللّٰهِ لِيُرِيَكُمْ مِّنْ اٰيٰتِهٖ ۭ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيٰتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُوْرٍ ﴿٣١﴾ وَاِذَا غَشِيَهُمْ
مَّوْجٌ كَالظُّلَلِ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ فَلَمَّا نَجّٰىهُمْ اِلَى الْبَرِّ فَمِنْهُمْ مُّقْتَصِدٌ ۭ وَمَا يَجْحَدُ بِاٰيٰتِنَآ اِلَّا
كُلُّ خَتَّارٍ كَفُوْرٍ ﴿٣٢﴾

25 Eğer onlara, gökleri ve yeri kimin yarattığını sorarsanız, muhakkak ki "Allah" diyeceklerdir. (Ey Muhammed!) De ki: "Hamd Allah'a mahsustur."; fakat onların çoğu bilmez.

26 Göklerde ve yerde olan her şey Allah'a aittir. Allah, her şeyden müstağnidir; hamd olunmaya layıktır.

27 Yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, yedi denizin yardım ettiği denizler de mürekkep olup onunla yazılsa, Allah'ın kelimeleri yine de tükenmez. Şüphesiz Allah daima galigaliptir; hikmet sahibidir.

28 Sizin yaratılmanız ve yeniden diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir. Şüphe yoktur ki Allah, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.

29 Hiç görmüyor musun, Allah, geceyi gündüze katıyor. Güneşi ve ayı emre amade kılmış.. Her biri belirli bir vakte doğru akıp gidiyor. Allah, şüphesiz yaptıklarınızdan haberdardır.

30 Bu, şüphesiz Allah'ın hak, O'ndan başka yalvardıkları şeylerin ise, batıl olması sebebiyledir. Allah; çok yüce olan, çok büyük olan, işte O'dur.

31 Size delillerini göstermek için, gemilerin denizde Allah'ın nimetiyle gittiğini hiç görmüyor musun? Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden kimseler için ibretler vardır.

32 Onları dağlar gibi dalgalar örttüğü zaman, dini Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar. Onları karaya çıkarıp kurtarınca, içlerinden bir kısmı doğru yolu tutar. Zaten ayetlerimizi gaddar ve nankör olanlardan başkası inkâr etmez.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'ın emir ve nehiylerine uyarak sağlam bir kulpa yapışmış olan Müslümanların güzel akibetlerini zikrettikten, buna rağmen, Hazreti Peygamber'in davetinden yüz çevirmekte direnen müşrikleri de dünya ve Ahiret azabıyla tehdit ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşriklerin, Allah'ın varlığını itiraf etmelerine ve herhangi bir tehlike anında O'nun yardımına sığınmış olmalarına rağmen, düştükleri tehlikeden kurtuldukları anda eski şirklerine döndüklerini açıklamış, daha sonra da insanın yaratılışı, ölümünden sonra yeniden diriltilişi, gece ile gündüzün birbiri ardından getirilişi, güneşin ve ayın emre amade kılınışları, gemilerin Allah'ın çeşitli nimetleriyle gidişi gibi insanların gözleri önünde cereyan eden olayları, her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilmi-

nin ve hudutsuz kudretinin delilleri olarak zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[25] Eğer onlara, gökleri ve yeri kimin yarattığını sorarsanız, muhakkak ki "Allah" diyeceklerdir. (Ey Muhammed!) De ki: "Hamd Allah'a mahsustur."; fakat onların çoğu bilmez.

[26] Göklerde ve yerde olan her şey Allah'a aittir. Allah, her şeyden müstağnidir; hamd olunmaya layıktır.

25 Andolsun ki, Allah'ı terkederek kendi elleriyle taştan veya çamurdan yaptıkları birtakım putları kendilerine İlah edinen ve onlara ibadet etmekte direnen müşriklere, gökleri ve yeri kimin yarattığını soracak olsanız, hiç tereddüt etmeden "Allah" derler ve bu cevaplarıyla göklerin ve yerin gerçek yaratıcısının Allah olduğunu hiç inkâr etmeden itiraf ederler. Onlar, bu itiraflarına rağmen, yine de Allah'a şirk koşmaktan ve O'na ortaklar bulup bu ortaklara ibadet etmekten vazgeçmezler. Bununla beraber ey Muhammed, sen onların bu itirafları ve kendi aleyhlerine olan bir delil ortaya koymaları sebebiyle *Elhamdulillah* (hamd, Allah'a mahsustur) de. Çünkü onların, göklerin ve yerin gerçek yaratıcısının Allah olduğunu itiraf etmeleri, sonra seni tasdik etmeleri, buna karşılık Allah'a şirk koşmak hususunda da kendilerini yalanlamaları manasına gelir. Bu da gösteriyor ki onlar bir taraftan seni tasdik ederken, bir taraftan da bu tasdikin kendilerini yalanlamak manasına geldiğinin farkında değillerdir; bu ise, onların, tuttukları yolda ve yaptıkları işlerde ne kadar cahil ve düşüncesiz olduklarının apaçık delilidir.

26 Gökleri ve yeri hiç yoktan Allah yarattığına göre, göklerde ve yerde olan her şeyin de Allah tarafından yaratıldığına ve hepsinin de Allah'a ait olduğuna hiç şüphe yoktur. Gerçek olan diğer bir husus da Allah, göklerde ve yerde var olan her şeyi insanlar için ve insanların onlardan faydalanmaları için yaratmıştır. Allah her şeyi yaratmış olmasına rağmen, kendisi onların hiçbirinden faydalanmaz; çünkü O, hiçbir şeye muhtaç değildir. Yarattığı her şeyi insanların faydalanmaları için yaratmış olması dolayısıyla, hamdolunmaya ve şükrolunmaya layık olan da sadece O'dur. Bu sebepledir ki insanların, faydalanabilecekleri her şeyi yaratıp önlerine koyan Allah'a her fırsatta hamdetmeleri gerekir.

[27] Yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, yedi denizin yardım ettiği denizler de mürekkep olup onunla yazılsa, Allah'ın kelimeleri yine de tükenmez. Şüphesiz Allah daima galigaliptir; hikmet sahibidir.

[28] Sizin yaratılmanız ve yeniden diriltilmeniz, ancak tek bir kişinin yaratılıp diriltilmesi gibidir. Şüphe yoktur ki Allah, her şeyi hakkıyla işiten, hakkıyla görendir.

27 Allah Teâlâ, göklerde ve yerde olan her şeyin insanların faydalanmaları için Allah tarafından yaratıldığını ve dolayısıyla yaratılan her şeyin Allah'a ait olduğunu beyan ettikten sonra, hem Allah'ın her şeyi çepeçevre kuşatan ilminin genişliğini ve hudutsuz kudretinin büyüklüğünü hem de insanların istifadesine sunulan nimetlerin sayılamayacak kadar çok olduğunu göstermek için, ağaçlar kalem, denizler de mürekkep olsa, bunların birer birer sayılıp yazılamayacağını, zira ne ağaçların ne de denizlerin bu işe kafi gelmeyeceğini zikretmiştir. Bu manada gelen başka bir ayeti de Kehf suresinde görmek mümkündür. Bu surenin 109. ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: Rabbi-Rabbimin sözleri için deniz mürekkep olsaydı ve bir o kadarını da yardım için getirseydik, RabbiRabbimin sözleri tükenmeden önce deniz mutlaka tükenirdi."*. Ayet-i kerimede, Allah'ın azametine, sıfatlarına ve hudutsuz kudretine delalet eden Allah'ın kelimelerinin yazılması halinde, mürekkep olarak yedi deniz yardımcı olarak getirilmiş olsa bile, bu denizlerin yine de kafi gelmeyeceği beyan

edilmiştir ki ayetteki bu yedi rakamı, deniz sayısını sınırlandırmak için değil, fakat mübalağa için zikredilmiş bir rakamdır ve ne kadar çok deniz getirilirse getirilsin, Allah'ın kelimelerini yazmak için bu denizlerin de kafi gelmeyeceği manasındadır. Hiç şüphe yoktur ki Allah, Aziz'dir ve hudutsuz kudretiyle her şeye üstün ve galigaliptir. Aynı zamanda Hakim'dir ve geniş ilmiyle her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. Bazı müfessirlerin zikrettiklerine göre, Hazreti Peygamber'e İsra suresinin *"(Ey Muhammed!) Sana ruhtan soruyorlar. De ki: Ruh, RabbiRabbimin emrindendir. Onun hakkında size çok az bilgi verilmiştir."* mealindeki 85. ayeti nazil olduğu zaman, Yahudilerden bir grup, Hazreti Peygamber'e gelerek: "Ey Muhammed! Bize ulaştığına göre sen, ruh hakkında "Size çok az ilim verildi." demişsin. Bu sözünle bizi mi kasdettin; yoksa kendi kavmini mi?" diye sormuşlar, Hazreti Peygamber de: "Hepinizi kasdettim.", cevabını vermişti. Bunun üzerine Yahudilerin: "İyi ama sen, bize Tevrat verildiğini ve onda her şeyin açıklandığını söylüyordun?" demeleri üzerine de Hazreti Peygamber: "Tevrat'taki ilim, Allah'ın ilmi yanında çok azdır." buyurmuş, bundan sonra da Allah Teâlâ ona, *"Yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa, yedi denizin yardım ettiği denizler de mürekkep olup onunla yazılsa, Allah'ın kelimeleri yine de tükenmez. Şüphesiz Allah daima galigaliptir; hikmet sahibidir."* ayetini indirmiştir.

28 İşte Allah Teâlâ'nın her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilmi ve hudutsuz kudreti sebebiyledir ki bir kişinin yaratılması ve öldükten sonra da yeniden diriltilmesiyle, bütün insanların yaratılıp öldükten sonra yeniden diriltilmeleri arasında hiçbir fark yoktur. Bu, tıpkı Yâsîn suresinin *"Bir şeyin olmasını istediği zaman, O'nun işi, ona "Ol" demekten ibarettir; o da hemen olur."* mealindeki 82. ayetinde de ifade edildiği gibi, Allah Teâlâ'nın bir kişiyi yaratmak için ona *"Ol"* emrini vermesiyle bütün insanları yaratmak için vereceği emrin aynı olması gibidir. Keza Kamer suresinin 50. ayetinde de bir şeyin olmasını murat ettiği zaman O'nun emrinin, gözün açılıp kapanması gibi, sadece tek bir emir olduğu açıklanmıştır ki bu emir vukubulduğu zaman, olması gereken şey hemen olur; emrin tekrarı, hiçbir zaman söz konusu değildir. Gerçek böyle olunca, olacak şeyin az veya çok olmasının da hiçbir önemi yoktur. Hiç şüphe yoktur ki Allah, kullarının bütün sözlerini işittiği gibi, bütün amellerini de görür. O'nun, bütün kullarının sözlerini işitmesi ve bütün amellerini görmesi de bir kişinin sözlerini işitip yine bir kişinin amellerini görmesi gibidir. Bu da O'nun hudutsuz kudretinin, taalluk ettiği şeyler karşısında sınırlı olmaması dolayısıyladır.

[29] Hiç görmüyor musun, Allah, geceyi gündüze katıyor. Güneşi ve ayı emre amade kılmış.. Her biri belirli bir vakte doğru akıp gidiyor. Allah, şüphesiz yaptıklarınızdan haberdardır.

[30] Bu, şüphesiz Allah'ın hak, O'ndan başka yalvardıkları şeylerin ise, batıl olması sebebiyledir. Allah; çok yüce olan, çok büyük olan, işte O'dur.

29 Ey insanoğlu! Allah'ın bu hudutsuz kudretinin bir delili olmak üzere, gece ve gündüzün birbirini nasıl takip ettiklerini ve bazen gecenin gündüze bazen de gündüzün geceye nasıl katıldıklarını hiç görmüyor musun? Filhakika Allah, yaz aylarında gecenin bir kısmını alır da onu gündüze katar. Böylece gündüzler, kış aylarındakine nisbetle daha çok uzarken geceler kısalır. Kış aylarında ise, gündüzün bir kısmını alıp geceye ekler. Bunun neticesi olarak da geceler uzarken gündüzler kısalır. Bunda, hiç şüphesiz, kullarının pek çok menfaati vardır.

Keza Allah, o hudutsuz kudretiyle, yine kullarının menfaatine olmak üzere, güneşi ve ayı emrine amade kılmıştır ve her ikisi de O'nun tayin ettiği bir hedefe doğru akıp giderler. Nitekim güneş, batı tarafında kaybolduğu zaman etrafı gece kaplar da insanlar, gündüz çalışmanın verdi-

ği yorgunluğu gidermek üzere uykuya çekilirler. Ay ise, gecenin karanlığını kendi ışığı nisbetinde gidermeye ve yeryüzünü aydınlatmaya çalışır. Güneşin bir süre sonra doğudan tekrar zuhuru ile insanlar, tekrar evlerinden çıkarlar ve geçimlerini sağlamak üzere işlerine dönerler. Yunus suresinin 67. ayetinde de bu husus şöyle açıklanmıştır: *"Geceyi, size, içinde dinlenesiniz diye (karanlık), gündüzü de (çalışıp kazanasınız diye) aydınlık yapan O'dur. İşte bunda, (Allah'ın kelamını) dinleyen kimseler için (alınacak) ibretler vardır."*. Keza Furkân suresinin *"Geceyi örtü, uykuyu dinlenme ve gündüzü de dirilip çalışma zamanı yapan Allah'tır."* mealindeki 47., İsra suresinin *"Biz, geceyi ve gündüzü iki delil kıldık. Gecenin delilini silip, RabbiRabbinizden rızık istemeniz ve senelerin sayısını ve hesabını bilmeniz için gündüzün delilini aydınlık kıldık. Her şeyi uzun uzun açıkladık."* mealindeki 12., Neml suresinin *"İçinde dinlenmeleri için geceyi, aydınlık olarak da gündüzü yarattığımızı görmediler mi? Bunlarda, iman eden kimseler için mutlaka deliller vardır."* mealindeki 86., Kasas suresinin *"O, geceyi ve gündüzü, içinde dinlenmeniz ve lütfundan rızık aramanız için size kendi rahmetinden yaratmıştır; belki böylece şükredersiniz."* mealindeki 73., Rum suresinin *"Geceleyin uyumanız, gündüzün O'nun lütfundan rızık aramanız da O'nun ayetlerindendir. Bunda da, şüphesiz dinleyen kimseler için ibretler vardır."* mealindeki 23., Mümin (Gafir) suresinin *"İçinde istirahat etmeniz için geceyi sizin için yaratan, gündüzü de aydınlık yapan Allah'tır. Şüphesiz Allah, insanlara karşı çok lütufkardır. Fakat insanların çoğu şükretmezler."* mealindeki 61., Nebe suresinin *"Uykunuzu dinlenme, geceyi üzerinize örtü, gündüzü de geçim sebeplerini temine yarayan bir vakit kılmadık mı?"* mealindeki 9-11. ayetleri de, aynı konuya açıklık getiren ve hepsi de Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudreti hakkında birbirini teyit eden delillerdir. İşte bütün bu deliller, şu hususu açıkça gözler önüne sermektedir ki Allah Teâlâ, her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilmi ve hudutsuz kudretiyle gökleri, yeri ve ikisi arasındaki canlı cansız bütün varlıkları hiç yoktan yaratmıştır ve onlara, yine kendisinin vazettiği bir düzen içerisinde varlıklarını sürdürme imkanı vermiştir. Hacc suresinin *"Bilmiyor musun ki Allah, gökte ve yerde olan her şeyi bilir..."* mealindeki 70. ayetinde de ifade edildiği gibi, Allah Teâlâ, hudutsuz kudreti ve geniş ilmiyle bir düzen içinde idare ettiği bu âlemde, kullarının hayır veya şer olarak işledikleri bütün amelleri de bilir ve onları bu amellerine göre cezalandırır.

30 İşte, Allah'ın geniş ilmine ve hudutsuz kudretine delalet eden bütün bu ayetlerin yukarıdan beri birbiri ardınca zikredilmesi, Allah'ın hak ve ibadet olunmaya layık yegane İlah olduğunu, O'nun dışında ibadet olunan diğer İlahların ise, batıl ve yokolmaya mahkum birer mahluk olduklarını ispat etmek ve aklını kullanıp düşünebilen insanların gözleri önüne sermek içindir. Bu deliller açık ve kesin bir şekilde göstermektedir ki göklerin ve yerin yegane yaratıcısı, hâkimi ve sahibi olan, işte O Allah'tır; geniş ilmi ve hudutsuz kudretiyle dilediği her şeyi yapmaya ve yaratmaya kadirdir. O, çok yüce ve çok büyüktür ve O'ndan başka bir İlah da yoktur.

[31] Size delillerini göstermek için, gemilerin denizde Allah'ın nimetiyle gittiğini hiç görmüyor musun? Şüphesiz bunda, çok sabreden ve çok şükreden kimseler için ibretler vardır.

[32] Onları dağlar gibi dalgalar örttüğü zaman, dini Allah'a hâs kılarak O'na yalvarırlar. Onları karaya çıkarıp kurtarınca, içlerinden bir kısmı doğru yolu tutar. Zaten ayetlerimizi gaddar ve nankör olanlardan başkası inkâr etmez.

31 Allah Teâlâ önceki ayetlerinde, varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin semavi veya göklerle ilgili delillerini zikrettikten sonra, bu ayetlerinde yerle ilgili delillerini zikretmiş ve buyurmuştur ki:

Ey insanoğlu! Allah'ın büyük lütuf ve ihsanıyla gemilerin denizlerde akıp gitmeleri için, denizleri nasıl emrine amade kıldığını ve bu sayede sizin deniz üzerinde dilediğiniz ülkeye gidip gelmenizi ve ticaret mallarınızı taşıyıp kazanç elde etmenizi sağladığını hiç görmüyor musun? İşte bu da Allah'ın size geniş ilmini ve hudutsuz kudretini gösteren başka bir delilidir. Eğer Allah, suya, üzerinde bulunan gemileri kaldıracak bir güç vermemiş olsaydı, bu gemilerin su üzerinde akıp gitmeleri hiç mümkün olur muydu? İşte bunda da aklını kullanıp düşünebilen, sonra da sıkıntılı hallerinde sabreden, bolluk içinde iken de Allah'a şükreden kimseler için alınması gereken pek çok ibretler vardır.

32 Nitekim bindiğiniz gemileri, deniz ortasında dağlar gibi dalgaların kuşatıp da onları oradan oraya sürüklediği saatler olur. İşte o zaman, içinizden bazıları, dini yalnız Allah'a has kılarak ve O'ndan başka İlah olmadığını düşünerek kendilerini denizin derinliklerine dalıp yok olmaktan kurtarması için O'na yalvarmaya başlarlar. Aradan geçen korkulu saatler sonunda, gemi karaya ulaşıp da selamete çıkınca, kendilerini kurtarması için yalvarıp yakardıkları Allah'ı unuturlar da daha önceki kendi sapık yollarına tekrar dönerler. Bu, onların ne derece nankör birer insan olduklarının apaçık bir delilidir. Bunun benzeri bir açıklamayı da Ankebût suresinde görmek mümkündür. Bu surenin 65-66. ayetlerinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Gemiye bindikleri zaman, dini Allah'a has kılarak O'na yalvarırlar; fakat onları karaya çıkarıp kurtarınca, kendilerine verdiklerimize nankörlük etmek ve dünya zevklerinden faydalanmak için, hemen Allah'a şirk koşarlar."*. İsra suresinin 67. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"Denizde başınıza bir felaket geldiği zaman, Allah'tan başka yalvardıklarınız kaybolur; fakat sizi karaya çıkarıp kurtarınca, yüz çevirirsiniz. Zaten insan çok nankördür."*. Zaten Allah'ın ayetlerini gaddar ve nankör olanlardan başkası inkâr etmez ki...

يَٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمْ وَٱخْشَوْا۟ يَوْمًا لَّا يَجْزِى وَالِدٌ عَن وَلَدِهِۦ وَلَا مَوْلُودٌ هُوَ جَازٍ عَن وَالِدِهِۦ شَيْـًٔا ۚ
إِنَّ وَعْدَ ٱللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ ٱلْحَيَوٰةُ ٱلدُّنْيَا ۖ وَلَا يَغُرَّنَّكُم بِٱللَّهِ ٱلْغَرُورُ ﴿٣٣﴾ إِنَّ ٱللَّهَ عِندَهُۥ عِلْمُ ٱلسَّاعَةِ ۚ
وَيُنَزِّلُ ٱلْغَيْثَ ۚ وَيَعْلَمُ مَا فِى ٱلْأَرْحَامِ ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌ مَّاذَا تَكْسِبُ غَدًا ۖ وَمَا تَدْرِى نَفْسٌۢ بِأَىِّ أَرْضٍ
تَمُوتُ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ ﴿٣٤﴾

[33] Ey insanlar! RabbiRabbinizden sakının ve babanın çocuğu, çocuğun da babası adına hiçbir şey ödeyemeyeceği o günden korkun. Şurası muhakkaktır ki Allah'ın vaadi haktır. Bu itibarla, dünya hayatı sizi aldatmasın. Şeytan da Allah'a güvendirerek sizi kandırmasın.

[34] Kıyamet gününün vakti hakkındaki bilgi, şüphesiz Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır; rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse, yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse, hangi yerde öleceğini de bilmez. Allah, şüphesiz, her şeyi hakkıyla bilendir; her şeyden haberdardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin, herhangi bir tehlike anında Allah'ın yardımına sığınmış olmalarına rağmen, bu tehlikeden kurtuldukları zaman, eski şirklerine döndüklerini açıklamış, daha sonra da insanın yaratılışını, ölümünden sonra yeniden dirilişini, gece ile gündüzün birbiri ardından gelişlerini, güneşin ve ayın emre amade kılınışlarını, gemilerin Allah'ın çeşitli nimetleriyle akıp gidişlerini ve insanların gözleri önünde cereyan eden diğer olayları, Allah'ın vah-

daniyyetinin ve her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilmiyle hudutsuz kudretinin delilleri olarak zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, insanlara Allah'tan sakınmalarını, keza hiç kimsenin hiç kimseye yardım edemeyeceği kıyamet gününden de korkmalarını emretmiş, Lokmân suresinin hatimesi olarak d, Allah'ın, ilmini hiç kimseye vermediği bazı hususları zikrederek, bunları, ister melek olsun ister Peygamber olsun, Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[33] Ey insanlar! RabbiRabbinizden sakının ve babanın çocuğu, çocuğun da babası adına hiçbir şey ödeyemeyeceği o günden korkun. Şurası muhakkaktır ki Allah'ın vaadi haktır. Bu itibarla, dünya hayatı sizi aldatmasın. Şeytan da Allah'a güvendirerek sizi kandırmasın.

[34] Kıyamet gününün vakti hakkındaki bilgi, şüphesiz Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır; rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse, yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse, hangi yerde öleceğini de bilmez. Allah, şüphesiz, her şeyi hakkıyla bilendir; her şeyden haberdardır.

33 Ey insanlar! Sizi hiç yoktan yaratan ve bu âlemi emrinize amade kılarak hudutsuz nimetleriyle sizi rızıklandıran Allah'tan korkun ve O'nun cezasından sakının. Keza ne babanın evladına ne de evladın babalarına hiçbir fayda sağlayamayacakları ve birbirlerine şefaatte bulunamayacakları kıyamet gününü hatırınızdan uzak tutmayın ve o günün korkunç akibetinden de korkun. Şunu iyice bilin ki çocuk babası yerine kendisini feda edecek olsa, yahut aynı şeyi babası çocuğu için yapsa, bu, onlardan asla kabul edilmez ve her insan, ancak kendi yaptığı ile cezalandırılır. En'âm suresinin 164. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"...Herkesin kazandığı sadece kendisine aittir. Hiçbir günahkar nefis, başkasının günahını yüklenmez. Sonra dönüşünüz RabbiRabbinizedir..."* Kıyâmet mutlaka vuku bulacak ve her insan, dünyada işlediği iyi ve kötü amellerinin karşılığını görmek üzere Allah'ın huzuruna döndürülecektir. Bu, Allah'ın bir vaadidir ve Allah, vaadinden asla dönmez. İşte bu gerçeği gözönünde bulundurarak dünya nimetlerinin aldatıcı süsü karşısında Ahiret'inizi unutmayın ve özellikle şeytanın sizi kandırmak için Allah adına ortaya koyup da hayırlı göstermek istediği kötülüklerin peşine düşmeyin. Zira şeytan, Nisa suresinin 120.ayetinde de ifade edildiği gibi, *"İnsanlara vaadeder ve onları boş umutlarla oyalar. Oysa şeytan, aldatmacadan başka bir şey vaadetmez."*. Nitekim o, Rableri tarafından eşiyle birlikte cennette yerleştirilmiş olan Adem'i de (as) kandırmış ve kendilerine yaklaşmamaları emrolunan ağaca yaklaşmalarını sağladığı gibi, memnu olan meyveyi de onlara yedirmişti. Â'râf suresinin 20-21. ayetlerinde de açıklandığı gibi, *"Kendilerine kapatılmış olan avret yerlerini göstermek için içlerine vesvese sokmuş ve "Bu ağacı, RabbiRabbiniz, sadece iki melek, yahut ebedi kalıcılardan olmamanız için menetti." demiş, bir de "Ben size nasihat edicilerdenim." diye yemin etmişti."*. Bu itibarla ey insanlar, şeytanın bu çeşit kandırmacalarına aldanmayın ve ona kanarak Ahiretinizi heba etmeyin.

34 Allah Teâlâ, insanlara Allah'tan korkup sakınmalarını ve hiç kimsenin hiç kimseye yardım edemeyeceği kıyamet gününün azabından da korkmalarını emrettikten sonra, müfessirlerin *gayb anahtarları* olarak isimlendirdikleri beş hususu zikretmiştir. *Gayb anahtarları* tabirini En'âm suresinin 59. ayetinde de görmek mümkündür. Bu ayette Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Gaybın anahtarları O'ndadır ve onları O'ndan başkası bilmez; karada ve denizde olan her şeyi bilir; hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin; yeryüzünün karanlıklarında hiçbir dane, hiçbir yaş ve kuru olmasın ki apaçık Kitap'ta bulunmasın."*. Buhârî (*Sahih*, II. 23) tarafından Abdullah İbn Ömer'den (ra) nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber de gay-

bın anahtarlarını zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Gaybın anahtarı beştir ve onları Allah'tan başka hiç kimse bilmez: Hiç kimse yarın ne olacağını bilmez. Hiç kimse rahimlerde olanı bilmez. Hiçbir nefis yarın ne kazanacağını bilmez. Hiçbir nefis nerede öleceğini bilmez. Ve hiç kimse yağmurun ne zaman geleceğini bilmez."*. Keza Buhârî (*Sahih*, VI. 20) ve Müslim (*Sahih*, I. 39)'in naklettikleri başka bir hadiste Ebû Hureyre (ra) şunları anlatmıştır: *"Bir gün Resulullah (sas.) insanlar arasında otururken bir adam gelmiş ve: "Ya Resulallah! İman nedir?" diye sormuştu. Resulullah (sas.): "Allah'a, meleklerine, Kitabına, Allah'a kavuşmaya, Peygamberler'ine ve Ahiret günü yeniden dirilmeye iman etmendir." buyurdu. Bunun üzerine adam: "Ya Resulallah! İslam nedir?" dedi. Resulullah (sas.): "İslam, Allah'a ibadet etmen ve hiçbir şeyi O'na ortak koşmaman, farz kılınan namazı dosdoğru eda etmen, farz kılınan zekatı vermen ve Ramazan orucunu tutmandır." buyurdu. Adam yine sordu ve "Ya Resulallah! İhsan nedir? dedi. Resulullah (s.a.s.): "Sen Allah'ı görüyormuşsun gibi O'na ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu göremesen bile, O seni muhakkak görür." buyurdu. Adam: "Ya Resulallah! Kıyâmet vakti ne zaman?" diye sordu. Resulullah (sas.) da onun bu sorusuna şöyle cevap verdi: "Bu meselede sorulan, sorandan daha âlim değildir. Fakat sana, kıyametin alametlerini haber vereyim: Cariye, efendisini doğurduğu zaman, işte bu, onun alametlerindendir. Çıplaklar ve yalınayaklar insanların reisleri oldukları zaman, işte bu da kıyametin alametlerindendir. Kuzu ve koyun çobanları, yüksek binalar kurmakta biribirleriyle yarışa girdikleri zaman, bu da kıyamet alametlerindendir. Beş şey vardır ki onları Allah'tan başka hiç kimse bilmez."*. *Resulullah (sas.) bunları söyledikten sonra "Kıyamet gününün vakti hakkındaki bilgi, şüphesiz Allah katındadır. Yağmuru O yağdırır; rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse, yarın ne kazanacağını bilmez ve hiç kimse, hangi yerde öleceğini de bilmez. Allah, şüphesiz, her şeyi hakkıyla bilendir; her şeyden haberdardır."* (Lokmân suresi, 34) *ayetini okudu. Bu sırada Resulullah (sas.)'e soruları soran adam da oradan gitmişti. Resulullah (sas.): "O adamı bana geri getirin." buyurmuşsa da onu bir daha bulamamışlardı. Bunun üzerine Resulullah (sas.): "İşte bu adam Cibril'dir. İnsanlara dinlerini öğretmek için geldi." buyurmuştur."*

Ayet-i kerimede zikredilen ve çeşitli rivayetlerde gayb anahtarları olarak belirtilen bu beş husus, sırasıyla şunlardır:

1) Kıyâmet gününün vakti hakkındaki bilgi, yalnız Allah katındadır. Bu vaktin ne zaman geleceğini, ister melek olsun ister Peygamber olsun, Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Başka bir ifadeyle Allah, hiç kimseye kıyamet vaktini bildirmemiştir. Bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ, Â'râf suresinin 187. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Sana, "kıyamet vaktinin gelişi ne zaman?" diye soruyorlar. (Ey Muhammed!) Onlara de ki: "Onun ilmi ancak RabbiRabbimin yanındadır. Vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. Göklere ve yere (onun vakti) çok ağır basmıştır. O, yavaş yavaş değil, fakat ansızın gelecektir."*. *Sanki senin ona bir yakınlığın varmış gibi sana soruyorlar. De ki: "Onun ilmi, ancak Allah'ın yanındadır; fakat bunu, insanların çoğu anlamıyor."*.

2) Yağmuru kendi kudretiyle O yağdırır. Bu itibarla yağmurun nereye ve ne zaman yağacağını O'ndan başka hiç kimse bilmez. Ancak dilediği takdirde, bu işle görevlendirdiği melekleri bilebilecekleri gibi, dilediği kullarından bazıları da bilebilir. Bugün bazı teknik araçlar sayesinde, hava akımlarına ve rüzgarların estiği istikametlere istinaden yağmurun ne zaman ve nerelere yağacağı tahmin edilebilmektedir. Ancak bu, gayba taalluk eden bir bilgi olmayıp sadece zan veya tahminden ibarettir. Nitekim bazen bu tahminlerin aksi de vuku bulmakta ve yağmur, tahmin edilen vakitte yağmadığı gibi, yağdığı yer de ayrı bir yer olabilmektedir.

3) Keza rahimlerde meydana gelen insan yavrusunun sıfatlarını veya özelliklerini Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Her ne kadar gayba taalluk etmediği için, bugün tahlil ve tetkikler neti-

cesi, doğacak olan insan yavrusunun erkek olup olmadığı veya bazı uzuvlarının tam teşekkül edip etmediği bilinmekte ise de onun bazı özelliklerinin bilinmesi, ancak doğumundan sonra mümkün olur.

4) Keza insan, yaşadığı dünya hayatında, hayır veya şer olarak yarın ne kazanacağını bilmez.

5) Keza hiçbir nefis, nerede ve ne zaman öleceğini de bilmez. Ölüm onu bazen evinde, bazen sokak ortasında, bazen uykusunda, bazen de bir araba içinde yakalar. Yaşlılığı veya hastalığı dolayısıyla ölümü beklenen nice insanlar vardır ki onlar hayatlarını sürdürüp dururken, birçok gencin çeşitli sebeplerle ölümün kucağına düştükleri görülür.

Rivayet olunduğuna göre, ölüm meleği Azrail, bir gün Süleyman'ın (as) yanına gelir ve onun yanında bulunan adama bakmaya başlar. O kadar uzun bakar ki adam onun bu bakışından rahatsızlık hisseder ve Süleyman'a sorar: Bana bakıp duran bu adam kim? Süleyman da, onun ölüm meleği olduğunu söyleyince, adamın içinde bir korku düşer ve: Sanki bu melek beni istiyor, der. Ancak melek Süleyman'a döner ve ondan rüzgara emretmesini ve bu adamın Hind diyarına gönderilmesini ister. Süleyman'ın emriyle adam Hind diyarına sevkedilince, melek, Süleyman'a (as) şöyle der: Adamı burada görünce şaşırdım; ona uzun uzun bakmamın sebebi bu idi. Zira bana, onun ruhunu Hind diyarında almam emredilmişti; halbuki o senin yanında oturuyordu...

İşte yukarıda zikredilen bu beş hususun gayb anahtarı olarak bilinmesi, şüphesiz insanlar için söz konusudur ve Allah'tan başka hiç kimsenin bunları bilmesi mümkün değildir. Oysa Allah, bunların hepsini bilir; hiçbir şey O'na gizli değildir. O, her şeyden haberdardır.

SECDE SURESİ

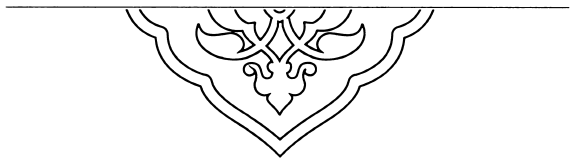

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Kur'an-ı Kerim'in 32. suresi olup 30 ayetten müteşekkildir. 16-20. ayetler dışında surenin tamamı Mekke'de, Mü'minûn suresinden sonra nazil olmuştur. 16-20. ayetleri ise Medenîdir. Surenin 15. ayetinde, Kur'an ayetlerine inanan müminler tavsif edilirken *"Ayetlerimize, ancak kendilerine hatırlatıldığı zaman, hemen secdeye kapananlar, büyüklük taslamadan hamd ile Rablerini tesbih edenler inanırlar."* buyurulmuş olması dolayısıyla sureye *Secde Suresi* denilmiştir.

2. Secde Suresinin Konusu

Secde suresinin konusu, diğer Mekkî surelerin konuları gibi, Allah'a, Ahiret gününe, kitaplara, Peygamberler'e, öldükten sonra yeniden dirilmeye, hesap ve cezaya imandan ibaret olan itikadi konulardır. Surenin ilk ayetlerinde, Peygamberliğinin ispatı konusunda Kur'an-ı Kerim'in, Hazreti Muhammed (sas.)'e âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirilişi bahis konusu edilmiş, bunu, müşriklerin Kur'an'ın Hazreti Muhammed (sas.) tarafından uydurulduğu yolundaki iftiralarının iptali takip etmiştir. Daha sonra Allah'ın vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin delilleri olarak insanın yaratılışı ve bu yaratılışın çeşitli safhaları üzerinde durulmuş, öldükten sonra yeniden dirilişi bahis konusu edilerek, *"Biz toprağa karışıp yok olduktan sonra, yeniden mi yaratılacağız?"* diyen ve öldükten sonra yeniden dirilmeyi ve böylece başlayacak olan Ahiret hayatını inkâr eden müşriklerin bu görüşleri reddedilmiştir.

Daha sonra kafirlerle müminlerin halleri tavsif edilerek, dünyada iken Ahiret'i inkâr eden ve yeniden dirilmeyi imkansız gören kafirlerin, inkâr ettikleri dirilişin gerçekleşip de kendilerini büyük bir zillet altında ve hor ve hakir bir halde Rablerinin huzurunda dikilmiş bulunca, nasıl büyük bir pişmanlık duyacakları ve bu pişmanlıkla nasıl dünyaya geri dönüp salih ameller işleyerek Rablerinin huzuruna tekrar gelmek isteyecekleri açıklanmış, sonra da bu pişmanlığın kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağı hatırlatılarak, dünyada iken bu güne kavuşmayı unutmuş olmaları dolayısıyla, ebedi cehennem azabına mahkum edilecekleri zikredilmiştir.

Dünyada iken Rablerinin emir ve nehiylerine itaat eden, gece gündüz her fırsatta O'na dua ve niyazda bulunan, O'nun rızasını kazanmak için mallarını infak eden müminlere gelince, onlar için bu amellerinin karşılığı olarak, bol sevap ve sayılamayacak kadar çok cennet nimetleri hazırlanmıştır. Bu bakımdan kafirlerle müminlerin

akibetleri arasında mukayese yapılamayacak kadar büyük farklar vardır ve hiçbir zaman eşitlik söz konusu değildir.

Daha sonra, risalet konusuna da değinilerek, İsrailoğullarına bir hidayet olmak üzere Musa'ya (as) da Tevrat'ın indirildiği zikredilmiş, bu bakımdan Muhammed (sas.) ile Musa'nın (as) Peygamberlikleri arasındaki benzerliğe işaret edildikten sonra, zalim kavimlerin helak edilişleri, Allah'ın vahdaniyyetinin ve hudutsuz kudretinin delili gösterilerek sureye son verilmiştir.

3. Secde Suresinin Faziletleri

Secde suresinin faziletleriyle ilgili olarak Hazreti Peygamber'den bazı haberler nakledilmiştir. Buhârî (*Sahih,* I. 214), Müslim (*Sahih,* II. 599), Ebû Davud (*Sünen,* I. 247), Tirmizî (*Sünen,* II. 398), İbn Mâce (*Sünen,* I. 273) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 354) tarafından nakledilen bir haberden öğrenildiğine göre, İbn Abbâs (ra) şöyle demiştir: "Nebi (sas.), Cuma günü sabah namazında *Elif. Lâm. Mîm Tenzîlu'l Kitabi* (Secde) ve *Hel Etâ Ale'l-İnsâni Hînun Mine'd-Dehr* (Dehr) surelerini okurdu.". Tirmizî (*Sünen,* V. 165) tarafından nakledilen başka bir haberde de, Câbir İbn Abdillah (ra): "Nebi (sas.), *Elif. Lâm. Mîm.* (Secde) ve *Tebâreke'llezî bi-yedihi Mulk* (Mulk)'u okumadan uyumazdı." demiştir. Yahyâ İbn Ebî Kesîr'den nakledilen bir habere göre de Hazreti Peygamber, ashabına, Secde ve Mülk surelerini, her yatsı namazından sonra okumalarını emrederdi. Zira bu iki surenin her ayeti, diğer surelerin yetmiş ayetine bedel olduğu gibi, bu iki sureyi okuyan kimse, onları Kadir gecesi okumuş gibi sevâb kazanır.

Bu iki surenin, veya diğer herhangi bir surenin belirli bir vakte tahsis edilerek okunması, hiç şüphesiz, başka surelerin o vakitlerde okunmasının mekrûh olduğu manasına gelmez. Haberlerde de belirtildiği gibi, böyle bir tatbikat, okunan surenin fazileti ve sevabının fazlalığı dolayısıyla Hazreti Peygamber'in tercih ve tavsiye ettiği bir sünnettir ve Müslümanlar da onun bu sünnetine uymak suretiyle sevaplarını artırabilirler.

4. Secde Suresinin Kendinden Önceki Lokmân Suresiyle Bağlantısı

Secde suresiyle kendinden önceki Lokmân suresi arasındaki bağlantı, her iki surenin de, İslam akaidinin ilk aslı olan tevhidin delillerini ihtiva etmeleri yönünden apaçık görülüp anlaşılmaktadır. Nitekim Allah Teâlâ, önceki sureye, öldükten sonra yeniden dirilip Allah'ın huzurunda toplanmaktan ibaret olan akaidin ikinci aslını zikrederek başladıktan ve onu yine bu iki asılla bitirdikten sonra, bu sureye de akaidin üçüncü aslı olan risaletle başlamış ve ilk iki ayetinde *"Elif. Lâm. Mîm. Kendisinde şüphe bulunmayan bu Kitap, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir."* buyurarak Hazreti Peygamber'in onu uydurduğu yolundaki müşrik iddialarını reddetmiş ve onu, risaletin en önemli delili olarak göstermiştir.

İki sure arasındaki bağlantıya delalet eden diğer bir husus da bu surede yer almış olan bazı ayetlerin, önceki surede yer alan bazı ayetlerin şerh veya tafsili olarak gelmiş olmasıdır. Mesela bu surede yer alan *"Gökten yere bütün işleri O tanzim eder; sonra sizin saydığınızla süresi bin sene olan bir günde işler O'na yükselir."* mealindeki 5. ayet, önceki surenin *"Kıyamet gününün vakti hakkındaki bilgi, şüphesiz Allah katındadır..."* mealindeki 34. ayetinin açıklaması mahiyetindedir. Keza bu suredeki *"Bizim, çorak araziye suyu sürüp de, onunla, hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri bir ekini çıkardığımızı hiç görmemişler midir? Hiç görmüyorlar mı?"* mealindeki 27. ayeti, önceki surenin 34. ayetinde yer alan *"...Yağmuru O yağdırır..."* mealindeki ibarenin tafsili, keza bu surenin 7. ayetindeki *"Her şeyin yaratılışını güzel yapan..."* mealindeki ibare, önceki surenin 34. ayetindeki *"...Hiç kimse, yarın ne kazanacağını bilmez..."* mealindeki ibarenin şerhi mahiyetindedir ve buna benzer misalleri artırmak mümkündür.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓ ﴿١﴾ تَنْزِيلُ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٢﴾ أَمْ يَقُولُونَ افْتَرَاهُ ۚ بَلْ هُوَ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ لِتُنْذِرَ قَوْمًا مَا أَتَاهُمْ مِنْ نَذِيرٍ مِنْ قَبْلِكَ لَعَلَّهُمْ يَهْتَدُونَ ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

[1] Elif. Lâm. Mîm.

[2] Kendisinde şüphe bulunmayan bu Kitap, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

[3] Yoksa "Onu, (Muhammed) uydurdu" mu diyorlar? Hayır (Ey Peygamber!) O, senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için Rabbinden gelen haktır. Belki onlar da doğru yolu bulurlar.

Daha önce de zikrettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, Lokmân suresinde, uluhiyyetin ve İslam akaidinin ilk aslı olan tevhid ile ikinci aslı olan kıyametin delillerini açıklamış; Secde suresinde ise, akaidin üçüncü aslı olan nübüvvet üzerinde durarak Hazreti Peygamber'e indirilen Kur'an-ı Kerim'i, onun Peygamberliğinin en önemli delili olarak göstermniştir. Ayrıca, daha önceki sureyi, *Mefâtihu'l-Gayb* (gayb anahtarları) da denilen ve Allah Teâlâ'nın ilmi içerisinde zatına has olarak bulunup kullarından hiçbirine vermediği bilgilerin zikriyle tamamlamış, Secde suresinde ise, *Mefâtihu'l-Gayb*'ın şerhini yapmıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Elif. Lâm. Mîm.

[2] Kendisinde şüphe bulunmayan bu Kitap, âlemlerin Rabbi tarafından indirilmiştir.

[3] Yoksa "Onu, (Muhammed) uydurdu." mu diyorlar? Hayır (Ey Peygamber!) O, senden önce kendilerine bir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için Rabbinden gelen haktır. Belki onlar da doğru yolu bulurlar.

1 *Elif. Lâm. Mîm.* Gerek kendinden önceki Lokmân suresi gerekse daha önceki Rum ve Ankebût sureleri gibi bu sure de, hurûf-ı mukattaa denilen birleşik harflerle başlamış ve bu harflerle başlayan diğer sure başlarında da açıkladığımız gibi, bu harfleri takiben Kitab'tan, yani Kur'an'dan sözedilmiş olması dolayısıyla, Kitab'ı okuyan kimse, Kur'an karşısında bu harflerle uyarılmış ve ondan, bütün dikkatini, bu harfleri takip eden ibare üzerinde toplaması istenmiştir. Zira bu ibare, okumakta olduğu bu Kitab'ın, herhangi bir kimse tarafından yazılmış veya onu okuyup insanlara tebliğ eden ve kendisini âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir Peygamber olarak tanıtan Hazreti Muhammed (sas.) tarafından yazılıp tasnîf edilmiş bir kitap değil; fakat onun, bir mucize olarak, âlemlerin Rabbi tarafından Hazreti Muhammed (sas.)'e indirilmiş bir Kitap olduğunu beyan etmiştir. Ayrıca bu beyanıyla, Kitab'ın, Hazreti Muhammed tarafından uydurulduğunu iddia eden müşrikler reddedilirken, aynı zamanda, Hazreti Muhammed (sas.)'in, Allah Teâlâ tarafından insanlara bir rehber olarak gönderilmiş güvenilir bir Peygamber olduğu da açık ve kesin bir şekilde ispat edilmiştir. İşte bu manada Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

2 Kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan bu Kitap, Muhammed (sas.)'in kalbine Allah tarafından indirilmiş bir kitaptır. O, ne bir sihirbaz ne bir şair ve ne de bir kahin sözüdür. O, ne Muhammed'in uydurduğu bir yalan ne de başkasına yazdırılıp da ezberlemesi için sabah akşam kendisine okunan evvelkilerin masallarından ibaret bir kitaptır.

Fakat o, mahza âlemlerin yaratıcısı ve Rabbi olan Allah'ın kelamıdır.

3 Yoksa o müşrikler, Kitab'ın Muhammed tarafından uydurulduğunu mu iddia ediyorlar? Hayır; bu iddia, onların yalan ve iftiralarından başka bir şey değildir. Onu Muhammed uydurmamıştır. Aksine o, âlemlerin Rabbi olan Allah'tan Peygamberi Hazreti Muhammed (sas.)'e gelmiş olan bir haktır. Allah, uzun süre kendilerine Peygamber gönderilmemiş olan ve bu sebeple hak yoldan sapıp şirke dalan kavmini hakka davet etmesi için onlara Hazreti Muhammed'i Peygamber olarak gönderdiği gibi, kendisiyle uyarması için o Kitab'ı da ona indirmiştir. Belki onlar da bu gerçeği görüp anlarlar da onun davetine ve uyarısına uyarak doğru yolu bulurlar.

Allah Teâlâ, surenin başında yer alan bu açıklama ile, Kur'an-ı Kerim'i, Hazreti Muhammed (sas.)'in Peygamberliğinin açık ve kesin en önemli delili olarak tanıtmış ve bununla, Furkân suresinde de zikredildiği gibi, *"Bu Kur'an, Muhammed'in uydurduğu bir yalandan başka bir şey değildir. Bu yalanda, ona başka kimseler de yardım ettiler."* diyen kafirlerin bu ve benzeri iftiralarını da reddetmiştir.

اَللّٰهُ الَّذِی خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَیْنَهُمَا فِی سِتَّةِ اَیَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰی عَلَی الْعَرْشِ ؕ مَا لَكُمْ مِنْ
دُوْنِهٖ مِنْ وَّلِیٍّ وَّلَا شَفِیْعٍ ؕ اَفَلَا تَتَذَكَّرُوْنَ ﴿۴﴾ یُدَبِّرُ الْاَمْرَ مِنَ السَّمَآءِ اِلَی الْاَرْضِ ثُمَّ یَعْرُجُ اِلَیْهِ فِیْ
یَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهٗۤ اَلْفَ سَنَةٍ مِّمَّا تَعُدُّوْنَ ﴿۵﴾ ذٰلِكَ عٰلِمُ الْغَیْبِ وَالشَّهَادَةِ الْعَزِیْزُ الرَّحِیْمُ ﴿۶﴾ اَلَّذِیْۤ
اَحْسَنَ كُلَّ شَیْءٍ خَلَقَهٗ وَبَدَاَ خَلْقَ الْاِنْسَانِ مِنْ طِیْنٍ ﴿۷﴾ ثُمَّ جَعَلَ نَسْلَهٗ مِنْ سُلٰلَةٍ مِّنْ مَّآءٍ مَّهِیْنٍ ﴿۸﴾ ثُمَّ
سَوّٰىهُ وَنَفَخَ فِیْهِ مِنْ رُّوْحِهٖ ؕ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَالْاَفْـِٕدَةَ ؕ قَلِیْلًا مَّا تَشْكُرُوْنَ ﴿۹﴾

[4] Gökleri, yeri ve bu ikisi arasındaki şeyleri altı günde yaratan, sonra da Arş üzerine istiva eden Allah'tır. Sizin için O'ndan başka ne bir dost ve ne de bir şefaatçi vardır. Hiç düşünmüyor musunuz?

[5] Gökten yere bütün işleri O tanzim eder; sonra sizin saydığınızla süresi bin sene olan bir günde işler O'na yükselir.

[6] İşte bu işlerin idarecisi, gaybın da hazırın da âlimidir; daima galiptir; çok merhametlidir.

[7-9] Her şeyin yaratılışını güzel yapan, insanı yaratışına çamurdan başlayan, sonra neslini hakir bir sudan, bir meniden meydana getiren; sonra (organlarına) şekil veren, ruhundan ona üfleyen, böylece size kulaklar, gözler ve kalpler veren işte O'dur. Buna rağmen ne kadar az şükrediyorsunuz.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin iddia ettikleri gibi Kur'an-ı Kerim'in Hazreti Muhammed (sas.) tarafından uydurulmuş bir kitap olmadığını; fakat onun, kafirleri uyarması için âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından ona indirilen bir hak olduğunu beyan ederek onun risaletini ispat ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamberi'nin insanları Allah'ın tevhidine ve O'nun hak olan yoluna davetinde takip edeceği yolu ve sahip olması gereken delilleri açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[4] Gökleri, yeri ve bu ikisi arasındaki şeyleri altı günde yaratan, sonra da Arş üzerine istiva eden Allah'tır. Sizin için O'ndan başka ne bir dost ve ne de bir şefaatçi vardır. Hiç düşünmüyor musunuz?

[5] Gökten yere bütün işleri O tanzim eder; sonra sizin saydığınızla süresi bin sene olan bir günde işler O'na yükselir.

[6] İşte bu işlerin idarecisi, gaybın da hazırın da âlimidir; daima galiptir; çok merhametlidir.

[7-9] Her şeyin yaratılışını güzel yapan, insanı yaratışına çamurdan başlayan, sonra neslini hakir bir sudan, bir menîden meydana getiren; sonra (organlarına) şekil veren, rûhundan ona üfleyen, böylece size kulaklar, gözler ve kalpler veren işte O'dur. Buna rağmen ne kadar az şükrediyorsunuz.

4 Hiç şüphe yoktur ki şu âlemde var olan her şeyin yaratıcısı yalnız Allah Teâlâ'dır. Gökleri, yeri ve bu ikisi arasında her ne varsa hepsini hiç benzeri olmaksızın ilk defa icat edip altı günde yaratan O'dur. Şunu da unutmamak gerekir ki göklerin ve yerin yaratılışıyla ilgili olarak zikredilen altı günlük süre, bizim 24 saat olarak bildiğimiz gün süresiyle aynı değildir. Zira göklerin ve yerin yaratılışından önce gece ve gündüz denilen bir şeyin de söz konusu olamayacağı gözönünde bulundurulursa, ayet-i kerimede zikredilen bu sürenin, ancak Allah katında, uzunluğunu sadece kendisinin bildiği bir zaman birimi veya varlıkların yaratıldığı dönemler olduğu anlaşılır. Bu zaman veya dönemlerin süresini ise, Allah'tan başka hiç kimse bilemez. Bu sürenin, olacak şeylere *"ol"* emrinin verilmesi veya bir gözün açılıp kapanması için geçecek süre kadar olması bile mümkündür.

Allah Teâlâ, gökleri ve yeri, süresini ancak kendisinin bildiği altı günde yarattıktan sonra Arş üzerine istiva etmiştir. Allah'ın Arş üzerine istivası, Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de zikredilmiştir. Furkân suresinin 59. ayetinde *"Gökleri, yeri ve bunların arasındaki şeyleri altı günde yaratan, sonra Arş üzerine istiva eden Rahmân'dır. Bunu, bir haberdar olana sor."*; Tâ-hâ suresinin 5. ayetinde *"Rahman (olan Allah) Arş üzerine istiva etti."*; Â'râf suresinin 54. ayetinde de *"Rabbiniz O Allah'tır ki semavat ve arzı altı günde yarattı, sonra da Arş üzerine istiva etti."* buyurulmuştur. Her şeyden önce şu hususu belirtmek gerekir ki Tâ-hâ suresinde, 5. ayetin tefsirinde de açıkladığımız gibi, göklerin ve yerin yaratıcısı olan ve Kur'an'ı sevgili Peygamber'ine Cebrail (as) vasıtasıyla indiren Allah, keyfiyetini hiçbir beşerin bilmediği ve bilmesinin de mümkün olmadığı bir şekilde, Arş üzerine istiva etmiştir. *İstiva* kelimesinin Arapçada oturmak manasına geldiği düşünülürse, Allah Teâlâ'nın Arş üzerinde oturmuş olduğunu söylemek gerekir ki O, kesinlikle bundan münezzehtir; zira Allah, sağı solu, önü arkası olan bir cisim değildir ve O'nun, büyüklüğü ne olursa olsun Arş gibi bir sedir üzerine oturduğunu düşünmek, O'na belirli bir yönde, belirli bir mekan takdir etmek manasına gelir ki bu da O'na iftira etmekten başka bir şey değildir. Bu konuda kesin olarak bilinen husus, O'nun, mekan ve cihetten münezzeh olduğudur. Bu itibarla Ehl-i Sünnet uleması, hiçbir surette tevil, tahrif, teşbih, temsil ve tatile kaçmaksızın, Allah Teâlâ'nın Arş üzerinde istiva ettiğini söylemişler ve buna iman etmişler; fakat istivanın keyfiyetini tayin ve tesbit etmeye kalkışmamışlardır. Bazı müfessirler ise, *istiva* kelimesini *istila* manasında tefsir etmişlerdir ki eğer bu kelimeden, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretiyle ve ilmiyle her şeyi çepeçevre kuşatan yegane Hâkim-i Mutlak olduğu, Arş'ın ise, böyle bir hükümdara mahsus mülkiyet veya hükümranlığa delalet ettiği anlaşılırsa, kanaatımızca gerçeğe en uygun açıklama da bu olur. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

İşte ey insanlar ve ey kafirler! Bu hudutsuz yüceliği ile sizin üzerinizden azabını kaldırarak size yardım edecek ve işlerinizi yürütecek olan O'ndan başka bir dost ve şefaat olunmanıza izin

vermedikçe size şefaatte bulunacak O'ndan başka bir şefaatçi yoktur. Her şeyin yegane sahibi O'dur ve hiç kimseye muhtaç olmadan bütün işleri idare eden O'ndan başka bir Hâkim-i Mutlak da yoktur. İşte gerçek böyle olduğu ve her şey gözünüzün önünde cereyan edip gittiği halde, yine de aklınızı kullanıp düşünmez ve bu hudutsuz kudretin ve her şeyi çepeçevre kuşatan ilmin yegane sahibi olan Allah'a iman etmez misiniz?

5 Allah Teâlâ, Â'râf suresinin 54.ayetinde *"Rabbiniz, şüphesiz, gökleri ve yeri altı günde yaratan. sonra da Arş üzerinde istiva eden, geceyi, kendisini süratle takip eden gündüzle örten, güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş olarak yaratan hep Allah'tır."* buyurduktan sonra, *"Bilesiniz ki yaratma ve emir O'na mahsustur."* sözünü ilave etmiştir ki bu açıklama, *"yaratma"* yı gökten yere *"emr"* in takip ettiğini, göklerin ve yerin yaratılışından sonra da, onların düzenli bir şekilde idare edildiklerini gösterir. Göklerin ve yerin yaratılışından sonra, gerek bunların gerekse bunlar arasında varolan diğer varlıkların düzenli bir şekilde idare edilişleri, Rablerinden aldıkları emirlere uygun olarak onların işlerini yürüten melekler vasıtasıyla olur. Rabbinin emriyle inen melek, görevli olduğu işi icra ettikten sonra, o işin neticesi veya Rabbinin emrine uyarak kulun işlediği iyi veya kötü amel ile birlikte tekrar Allah'a döner. Onun inişi ve amel ile tekrar Allah'a dönüşü, insanların saydıkları seneye göre bin senede gerçekleşir. Oysa bin senelik bu süre, Allah katında göz açıp kapayacak kadar kısadır.

6 İşte, yaratma ve emir olarak bütün bu işleri bir düzen içinde gerçekleştiren Allah, onların açığını da gizlisini de görüp bilendir. Bu itibarla O, Aziz'dir; her şeyin galip ve hakimi olup, her şeyi kendisine boyun eğdirmiştir. Aynı zamanda O, mümin kullarına karşı da çok merhametlidir.

Allah Teâlâ, göklerin ve yerin yaratılışıyle hudutsuz kudretini ve her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilmini zikrederek vahdâniyyetini ispat ettikten sonra, bundan sonraki ayetlerinde, vahdâniyyetinin ispatını, insan nefsinin yaratılışıyla gerçekleştirmiş ve şöyle buyurmuştur:

7 İşte, hudutsuz kudreti ve geniş ilmiyle gökleri, yeri ve bunlar arasında bulunan her şeyi en güzel bir şekilde yaratıp onları bir düzen içinde idare eden Allah, insan denilen varlığı yaratmaya da su ve toprak karışımından ibaret olan çamurdan başlamıştır. Nitekim Allah Teâlâ, yeryüzünün halifesi olmak üzere cennette ilk insan olarak Adem'i çamurdan yaratıp da meleklere, ona secde etmelerini emrettiği zaman, bütün melekler secde etmişlerdi de yalnız İblis, çamurdan yarattığın kimseye secde mi edeyim? diyerek büyüklük taslamış ve Rabbinin emrine karşı gelmişti. Bu konuyla ilgili olarak, Allah Teâlâ, Hıcr suresinin 28-33. ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Rabbin, meleklere demişti ki: "Ben, kuru balçıktan, şekil verilmiş kokuşuk çamurdan bir beşer yaratacağım. Onu tamamladığım ve ona ruhumdan üfürdüğüm zaman, ona hemen secdeye kapanın.". Meleklerin hepsi kamilen secde etmişlerdi. Yalnız İblis müstesna. O, secde edenlerle beraber olmaktan çekinmişti. Rabbi ona demişti ki: "Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmaktan seni alıkoyan nedir"? O da şöyle demişti: "Ben, kuru balçıktan, şekil verilmiş kokuşuk çamurdan yarattığın bir beşere secde etmek için var olmadım.".* İsra suresinin 61. ayeti de şu mealde gelmiştir: *"Biz, meleklere "Adem'e secde edin." demiştik de İblis dışında hepsi secde etmiş, İblis de "Çamurdan yarattığın kimseye secde mi edeyim?" demişti.".*

8 Allah Teâlâ, cennette ilk insan olarak Adem'i çamurdan yaratıp ona bir de eş verdikten sonra, onların cennette yerleşmelerini ve nimetlerinden diledikleri gibi faydalanmalarını emretmiş, fakat bir ağaca yaklaşmaktan da onları menetmişti. Bu hususu Bakara suresinin 35. ayetinde açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Demiştik ki: "Ey Adem! Sen ve eşin cennete yerleşin ve dilediğiniz yerde onun nimetlerinden bol bol yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz.".* Ne var ki şeytan onları kandırmış ve memnu ağaca yaklaşmalarını sağlamıştı. Bu yüzden onlar da cennetten tardedilmişlerdi.

Adem ve eşinin cennetten çıkarılıp yeryüzüne yerleştirilmelerinden sonra, insan neslinin çamurdan yaratılması işi de sona ermiş ve Allah Teâlâ Adem oğullarını, ayet-i kerimede de ifade edildiği gibi, ana rahminde bir damla sudan, yani meniden yaratmıştır. Bu yaratılış, meni içerisinde bulunan spermanın, ana rahminde dişi yumurta ile birleşmesi neticesinde gerçekleşmiş, bu birleşmeden sonra, *alak* denilen rahim cidarına yapışık hücre kümesinden oluşan ilk insan teşekkül etmiş, belirli bir süre geçtikten sonra da bu hücre kümesi, *mudğa* denilen bir et parçasına dönüşmüş ve yine belirli süreler içinde doğacak olan insanın, el, ayak, baş ve baş üzerindeki kulaklar, gözler ve burun gibi çeşitli uzuvları teşekkül etmiştir. Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* VII. 210), Müslim (*Sahih,* IV. 2036) ve diğer hadis kitaplarında yer alan ve tevatür derecesinde rivayet edilen bir hadisinde, insan yavrsunun ana rahmindeki teşekkül safhalarını şöyle açıklamıştır: *"İçinizden biri, anasının karnında kırk gün içinde toplanır. Sonra bu toplanan madde, yine aynı süre içinde alak (hücre kümesi) haline gelir. Sonra aynı müddet içinde mudğa (et parçası) olur. Bundan sonraki kırk günde Allah bir melek gönderir. Bu melek, (ana karnında teşekkül etmeye başlayan varlık hakkında) dört şeyi yazmakla emrolunmuştur: O varlığın rızkı; eceli; şaki veya sa'îd olacağı..."*

9 İşte, ilk insanı cennette iken çamurdan, onu yeryüzüne indirdikten sonra da onun neslini ana rahminde bir damla sudan veya meniden meydana getiren, sonra da onun organlarına şekil veren, ruhundan ona üfleyerek canlandıran, işiten kulaklar, gören gözler ve diğer canlılardan onu ayıran akıl ile düşünme yeteneği ve kalpler veren, sonra da bütün organlarıyla hareket etme imkanı sağlayarak yeryüzünün çeşitli nimetlerinden faydalandıran, sadece Allah Teâlâ'dır. Dünyaya getirerek kendisine ihsan ettiği bu hudutsuz nimetlere karşılık, insanın, Halıkına ve Razıkına her fırsatta şükretmesi gerekmez mi? Buna rağmen ey insanlar, bütün organlarınıza çeşitli kabiliyetler ihsan ederek onları sizin hizmetinize veren ve yeryüzünün halîfesi kılan Rabbinize ne kadar da az şükrediyorsunuz!

وَقَالُوٓا۟ ءَاِذَا ضَلَلْنَا فِى الْاَرْضِ ءَاِنَّا لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍۭ ۚ بَلْ هُمْ بِلِقَآئِ رَبِّهِمْ كَافِرُونَ ﴿١٠﴾ قُلْ يَتَوَفّٰىكُمْ مَّلَكُ
الْمَوْتِ الَّذِى وُكِّلَ بِكُمْ ثُمَّ اِلٰى رَبِّكُمْ تُرْجَعُونَ ﴿١١﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الْمُجْرِمُونَ نَاكِسُوا رُءُوسِهِمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ
رَبَّنَآ اَبْصَرْنَا وَسَمِعْنَا فَارْجِعْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا اِنَّا مُوقِنُونَ ﴿١٢﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَاٰتَيْنَا كُلَّ نَفْسٍ هُدٰيهَا
وَلٰكِنْ حَقَّ الْقَوْلُ مِنِّى لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴿١٣﴾ فَذُوقُوا بِمَا نَسِيتُمْ لِقَآءَ
يَوْمِكُمْ هٰذَا ۖ اِنَّا نَسِينٰكُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْخُلْدِ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

[10] Müşrikler demektedirler ki: "Biz toprağa karışıp yok olduktan sonra, yeniden mi yaratılacağız"? Aslında onlar, Rablerine kavuşmayı da inkâr eden kimselerdir.

[11] (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Ruhunuzu almakla görevlendirilen ölüm meleği, canınızı alır; sonra da Rabbinize döndürülürsünüz.".

[12] Suçluların Rablerinin huzurunda başlarını önlerine eğmiş oldukları halde "Rabbimiz! Gördük ve dinledik; bizi dünyaya geri çevir de salih amel işleyelim. Artık biz, inancı sağlam kimseleriz." deyişlerini bir görsen.

[13] Eğer dileseydik herkese hidayet ederdik. Fakat benden bir söz sâdır olmuştur: "Cehennemi mutlaka oraya layık cin ve insanlarla dolduracağım.".

[14] (Ve onlara diyeceğim ki:) "Bu gününüze kavuşmayı unutmuş olmanız dolayısıyla onun azabını tadın. Biz de sizi unuttuk. Yapmış olduklarınızdan dolayı ebedi azabı tadın.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, *"Gökleri, yeri ve ikisi arasındaki şeyleri altı günde yaratan, sonra da Arş üzerine istiva eden Allah'tır."* ayetiyle vahdaniyyetinin ve daha önce kendilerine bir Peygamber gönderilmemiş olan kavmini uyarması için Kur'an'ın Hazreti Muhammed (sas.)'e indirilmiş bir kitap olduğunu zikrederek onun Peygamberliğinin delillerini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Ahiret'i ve Ahiret'te yeniden dirilmeyi inkâr eden müşriklerin reddi maksadıyla kıyamet gününün ispat yollarını ve inkârcıların o gün duyacakları büyük pişmanlığı açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[10] Müşrikler demektedirler ki: "Biz toprağa karışıp yok olduktan sonra, yeniden mi yaratılacağız"? Aslında onlar, Rablerine kavuşmayı da inkâr eden kimselerdir.

[11] (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Ruhunuzu almakla görevlendirilen ölüm meleği, canınızı alır; sonra da Rabbinize döndürülürsünüz.".

[12] Suçluların Rablerinin huzurunda başlarını önlerine eğmiş oldukları halde "Rabbimiz! Gördük ve dinledik; bizi dünyaya geri çevir de salih amel işleyelim. Artık biz, inancı sağlam kimseleriz" deyişlerini bir görsen.

[13] Eğer dileseydik herkese hidayet ederdik. Fakat benden bir söz sadır olmuştur: "Cehennemi mutlaka oraya layık cin ve insanlarla dolduracağım.".

[14] (Ve onlara diyeceğim ki:) "Bu gününüze kavuşmayı unutmuş olmanız dolayısıyla onun azabını tadın. Biz de sizi unuttuk. Yapmış olduklarınızdan dolayı ebedi azabı tadın.".

10 Allah Teâlâ bu ayetinde, kıyamet günü yeniden dirilmeyi inkâr eden müşriklerin bu konuda söyledikleri sözleri haber vermiş ve buyurmuştur ki: Müşrikler diyorlar ki: Biz, ölüp de gömüldükten ve bedenlerimiz çürüyüp toprağa karıştıktan sonra, yeniden yaratılıp bu dünyaya geri mi döneceğiz? Bu, olacak şey midir? Bu sözlerinden de anlaşıldığına göre müşrikler, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretini, herhangi basit bir şeyi yapmaktan aciz kendi kudretleriyle mukayese etmekte ve kendi acizliklerini ön planda tutarak, Allah'ın da ölüp toprağa karışmış insanı yeniden yaratamayacağı görüşünü benimsemektedirler. Oysa bu kafirler, akıllarını kullanıp biraz olsun düşünebilselerdi, hiç yokken ilk insanı çamurdan, onun neslini de bir damla sudan yaratan Allah Teâlâ'nın, daha önce yaratılmış olan bir insanı, ölümünden sonra bedeni çürüyüp toprağa karışmış olsa bile, onu eski haline döndürmekten aciz kalmayacağını anlamakta güçlük çekmezlerdi. Nahl suresinin 40. ayetinde de ifade edildiği gibi, Allah Teâlâ'nın, bir şeyin olmasını murat ettiği zaman, ona sözü *"ol"* demekten ibarettir. Ona *"ol"* emrini verdiği zaman, o da hemen olur. Her ne kadar Allah Teâlâ için, bir şeyi yapıp yaratmada zorluk veya kolaylık bahis konusu olmasa da var olan bir şey bozulup yokolma durumuna gelmiş olsa bile, onu eski haline getirmek, hiç yoktan onu ilk defa yaratıp ortaya koymaktan elbette daha kolaydır. İşte müşrikler, bu gerçeği düşünüp anlamaktan bile aciz kimselerdi. Zaten onlar, Allah'ın varlığına inanmış olsalar bile, O'na kavuşmayı daima inkâr ediyorlardı.

11 Oysa şu gerçeği iyice bilmeleri gerekirdi ki ruhları kabzetmekle görevli Azrail adıyla bilinen Ölüm Meleği, içlerinden birinin eceli geldiği zaman, bir saniye bile gecikmeksizin ona gelir ve

ruhunu kabzeder. Ölümden sonra dünyanın sonu geldiği zaman da kabirlerinde bulunan bütün insanlar kabirlerinden çıkarılarak ölümden önceki hayatlarına yeniden döndürülürler; sonra da hesablarının görülüp iyilerin iyilikleriyle, kötülerin de kötülükleriyle cezalandırılması için Rablerinin huzuruna çıkarılırlar. İşte ey Muhammed, bu gerçeği sen onlara anlat.

12 Dünyada iken yeniden dirileceklerine inanmayan ve bu, olacak iş değil, diyerek kıyameti inkâr eden suçluların, inkâr ettikleri kıyametin gerçekleşip de, utanç içerisinde ve başları önlerine eğik olduğu halde Rablerinin huzuruna çıkarılışlarını ve büyük pişmanlıklarını dile getirerek: Rabbimiz! Biz dünyada iken ahmaklık ettik ve öldükten sonra yeniden hayata dönüp de işlediğimiz kötü ameller sebebiyle hesaba çekileceğimize hiç inanmadık; bu inançsızlığımız sebebiyle de senin emir ve nehiylerini hiç umursamadan ve haramı helali birbirinden hiç ayırmadan sadece günümüzü gün etmeye ve gönlümüzü eğlendirmeye çalıştık. Şimdi ise, dünyada iken inanmadığımız Ahiret hayatının gerçek olduğunu görüp anladık. Şu anda dünyada iken işlediğimiz kötülüklerden çok büyük pişmanlık duyuyor ve bize gönderdiğin kitabın Kur'an'daki bütün sözlerinin ve Peygamberi'nin bize yaptığı bütün uyarıların gerçek olduğuna artık inanıyoruz. Bu itibarla, ey Rabbimiz, bizi dünyaya tekrar gönder de huzuruna, orada salih ameller işleyen iyi insanlar olarak tekrar dönelim, diye yalvarışlarını bir görsen!..

Gerçek şu ki olan olmuş, iş işten geçmiştir. Bu son pişmanlık, artık hiç kimseye hayır getirmez. Zira Allah, şunu da çok iyi biliyordu ki, onları dünyaya geri gönderseydi, onlar küfürlerine yine devam ederler ve Allah'ın ayetlerini yalanlarlar, Peygamberi'ne de karşı gelirlerdi. Nitekim Allah Teâlâ, En'âm suresinin 27-28. ayetlerinde bu gerçeği de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Ateşin karşısında durdurulduklarında, onların: "Ah ne olurdu, (dünyaya) geri gönderilseydik de Rabbimizin ayetlerini yalanlamasaydık ve müminlerden olsaydık." deyişlerini bir görsen! Fakat (onların bu pişmanlıkları) önceden gizlemiş oldukları şeyin, (kıyamet günü) açığa çıkması dolayısıyladır. Eğer dünyaya geri gönderilselerdi, men olundukları küfre tekrar dönerlerdi. Zira onlar, hiç şüphesiz yalancıdırlar."*.

13 Şu da bir gerçektir ki eğer suçlular, kıyamet günü, dünyada iken inkâr ettikleri Ahiret hayatının gerçek olduğunu kendi gözleriyle görüp de duydukları pişmanlıkta samimi olsalardı ve dünyaya geri gönderildiklerinde iman etmiş olarak ve sadece salih amel işleyerek Allah'ın huzuruna çıkmak isteselerdi, bu, elbette Allah Teâlâ'ya gizli kalmayacağı gibi, ilk ölümlerinde Ahiret'e suçlu olarak gitmelerine de gerek kalmazdı. Çünkü böyle bir uygulama neticesinde, ilk dünya hayatını iman içinde geçiren müminlerle, Ahiret hayatını gözleriyle görüp onun gerçek olduğuna inanan ve dünyaya geri gönderildikten sonra ikinci dünya hayatını mümin olarak yaşayan suçlular arasında hiçbir fark kalmaz ve neticede bütün insanlar Rablerinin huzurunda inanmış ve salih amel işlemiş kimseler olarak toplanırlardı. Nitekim Allah Teâlâ, Yunus suresinin 99. ayetinde de bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunan herkes, topyekun iman ederdi..."* İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, insanların böyle bir durum için yaratılmadıklarını haber vermiş ve kendisinden sâdır olan bir söze işaret ederek suçlular için hazırlanan cehennemi de hatırlatarak *"...Cehennemi mutlaka oraya layık cin ve insanlarla dolduracağım."* buyurmuştur. Bundan da anlaşılmaktadır ki Ahiret hayatını gördükten ve bu hayatın da gerçek olduğunu anladıktan sonra, dünyadaki küfür hayatından pişmanlık duymanın artık hiçbir faydası yoktur. İnsan, bu hayatın pişmanlığını duyarak "Artık ben iman ettim." dese bile, dünyadaki küfrünün cezasını cehennemde ebediyyen çekecektir. Nitekim Allah Teâlâ, cehennemi oraya layık olan cin ve insanlarla dolduracağını beyan ettikten sonra, onla-

ra yönelteceği acı sözlerini de haber vermiş ve buyurmuştur ki:

14 Siz, dünyada iken sizleri uyarmak için gönderdiğimiz Peygamberimizi ve onun vasıtasıyla indirdiğimiz Kitabımızı yalanlayıp onları alaya aldınız; Ahiret'i ve Ahiret gününün azabını da inkâr edip onu unuttunuz. Şimdi, dünyadaki küfrünüz ve o kötü davranışlarınız dolayısıyla, unuttuğunuz o cehennem azabı içinde biz de sizi unutacak ve orada ebediyyen terkedeceğiz. Orada kaldığınız bu ebedi süre içinde, size, onun azabını tadın bakalım, diyeceğiz. Allah Teâlâ, kafirlerin bu akibetlerini, Câsiye suresinin 34-35. ayetlerinde de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Onlara "Bugününüze kavuşmayı unuttuğunuz gibi, biz de sizi bugün unuttuk. Varacağınız yer ateştir; sizin için herhangi bir yardımcı da yoktur." denir. "Bu azap, sizin, Allah'ın ayetlerini alaya almanız ve dünya hayatının sizi aldatması sebebiyledir.". O gün onlar, oradan ne çıkarılırlar ne de onlardan Allah'ı hoşnut etmeleri istenir."*. Nebe suresinin 23-30. ayetlerinde de şöyle buyurulmuştur: *"Orada süresi belirsiz uzun zaman kalacaklar ve amellerine uygun olarak, kaynar su ve irinden başka ne bir serinlik ve ne de içecek bir şey tadamayacaklardır. Oysa onlar, hiçbir hesap ummuyorlar, ayetlerimizi yalanlayıp duruyorlardı. Biz ise, her şeyi sayıp yazmışızdır. Onlara deriz ki: "Tadın; sizin ancak azabınızı artıracağız."*.

إِنَّمَا يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا الَّذِينَ إِذَا ذُكِّرُوا بِهَا خَرُّوا سُجَّدًا وَسَبَّحُوا بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ ﴿١٥﴾ تَتَجَافَىٰ جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿١٦﴾ فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٧﴾

15-16 Ayetlerimize, ancak kendilerine hatırlatıldığı zaman, hemen secdeye kapananlar, büyüklük taslamadan hamd ile Rablerini tesbih edenler, korkarak ve ümit ederek Rablerine yalvarmaktan yanları yataklardan uzak kalanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden Allah yolunda sarfedenler inanır.

17 Yaptıklarına mükafat olmak üzere hoşlarına gidecek nimetlerden kendileri için gizli tutulan şeyleri hiç kimse bilemez.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Ahiret'i ve Ahiret'te yeniden dirilmeyi inkâr eden müşriklerin reddi maksadıyla kıyamet gününün ispat yollarını ve inkârcıların o gün duyacakları büyük pişmanlık içinde salih amel işlemek için dünyaya geri döndürülmek isteyeceklerini, ancak onların bu isteklerinin reddedilerek cehennemde layık oldukları azap ile cezalandırılacaklarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, dünyada iken Rablerinin emir ve nehiylerine itaatta kusûr etmeyen, her fırsatta O'nu hamd ile tesbih eden, büyüklük taslamadan O'na secdeye kapanan ve O'nun ayetlerine iman eden müminlerin hallerini ve Ahiret'te onlar için hiç kimsenin bilemeyeceği çeşitli nimetlerin hazırlandığını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

15-16 Ayetlerimize, ancak kendilerine hatırlatıldığı zaman, hemen secdeye kapananlar, büyüklük taslamadan hamd ile Rablerini tesbih edenler, korkarak ve ümîd ederek Rablerine yalvarmaktan yanları yataklardan uzak kalanlar ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden Allah yolunda sarfedenler inanır.

17 Yaptıklarına mükafat olmak üzere hoşlarına

gidecek nimetlerden kendileri için gizli tutulan şeyleri hiç kimse bilemez.

15 -16 Allah'ın ayetlerini, ancak onlar kendilerine okunup da hatırlatıldığı ve onlar vasıtasıyla vaz-u nasihatta bulunulduğu zaman, hiç kibirlenmeden tam bir huşu içinde secdeye kapanan ve Allah'ı hamd ile tesbih eden kimseler tasdik ederler ve onlara inanırlar. Bu ayet-i kerimeden de anlaşılmaktadır ki Allah'a ibadet, hamd ile tesbih ve Allah'ın emir ve nehiylerine tam anlamıyla itaat, müminlerin başlıca sıfatlarındandır. Bunu takip eden ayet-i kerimede, bunlara ilaveten üç sıfat daha zikredilmiştir ki bunlar, Allah'a ibadet etmek için yanları yataklardan uzak kalmış olanlar, yani ibadet için gece uykusunu terkedenler, Allah'ın ikabından korkarak ve O'nun rahmetini ve bol sevabını ümid ederek dua ve niyazda bulunanlar ve Allah'ın kendilerine verdiği rızıktan muhtaç olanlara infak edenlerdir. İşte, Allah'ın ayetlerini gerçek manada tasdik edip onlara inananlar, okunduğu zaman Allah'a hamd ile tesbih edip secdeye kapanan, O'na itaatta kusur etmeyen, gece uykusunu terkedip Allah'a ibadet eden, korku ve ümit içinde O'na dua ve niyazda bulunan ve Allah'ın kendilerine ihsan ettiği rızıktan yoksullara infak eden gerçek müminlerdir.

Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 416) ve Ebû Davud (*Sünen,* II. 19)'un İbn Mes'ûd (ra) tarikiyle naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber de şöyle buyurmuştur: *Rabbimiz iki kişiye şaşar: Biri, ailesi ve kabilesi arasında yatağını yorganını terkederek namaza kalkan kişi. İşte o kişi hakkında Allah buyurur ki: Ey meleklerim! Şu kuluma bakınız: Ailesi ve kabilesi arasında, benim katımdakileri umduğu ve benim katımdakilerden korktuğu için yatağını ve yorganını terkederek namaza kalkmıştır. Rabbimizin şaştığı diğer kişi de Allah yolunda savaşan kişidir. Hezimete uğradıklarında bu kişi savaştan kaçtığı takdirde aleyhine, döndüğü takdirde lehine olacakları bilir de benim katımdakileri umduğu ve yine benim katımdakilerden korktuğu için, döner ve kanı akıtılıncaya kadar savaşır. İşte o zaman Allah, meleklerine şöyle buyurur: Şu kuluma bakınız: Benim katımdakileri umduğu ve yine benim katımdakilerden korktuğu için döndü de, kanı akıtılıncaya kadar savaştı.".*

Tirmizî (*Sünen,* V. 11) tarafından nakledilen başka bir haberde Muaz İbn Cebel şöyle demiştir: "Nebi (sas.) ile bir seferde beraberdim. Onunla birlikte yürürken: "Ya Resulallah! Bana bir amel söyle ki beni cennete soksun, cehennemden de uzaklaştırsın." dedim. Buyurdu ki: "Bana çok büyük bir şey sordun. Şüphe yoktur ki o, Allah'ın kolaylaştırdığı kimseye çok kolay gelir. Allah'a ibadet eder, O'na hiçbir şeyi ortak koşmazsın. Namazı kılar, zekatı verirsin. Ramazan orucunu tutar, Beyt'i haccedersin." Sonra şöyle buyurdu: "Sana hayır kapılarını göstereyim mi? Oruç bir kalkandır. Sadaka, suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları söndürür ve bir de insanın gecenin ortasında kıldığı namaz.". Sonra Resulullah (sas.) *"Korkarak ve ümit ederek Rablerine yalvarmaktan yanları yataklardan uzak kalır..."* ayetini okudu.".

Daha sonra Allah Teâlâ, sıfatları zikredilen bu müminlerin güzel akibetlerini haber vermiş ve şöyle buyurmuştur:

17 İşte bu müminler için, dünyadaki salih amellerinin mükafatı olarak hoşlarına gidecek öyle nimetler hazırlanmıştır ki bu nimetleri, ne kendileri bilirler ne de melekler ve Peygamberler bilirler. Bunları, Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Nitekim Buhârî (*Sahih,* VI. 21; VIII. 197), Müslim (*Sahih,* I. 176), Tirmizî (*Sünen,* V. 346), İbn Mâce (*Sünen,* II. 589) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 334) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber de Rabbinden rivayetle şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ buyurmuştur ki: *"Salih kullarım için, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşerin kalbine getirmediği şeyleri hazırladım.".* Bu hadisi Hazreti Peygamber'den nakleden Ebû Hureyre, daha sonra şunu ilave etmiştir: Dilerseniz, *"Yaptıklarına mükafat olmak üzere hoşlarına gidecek nimetlerden kendileri için gizli tutulan şeyleri hiç kimse bilemez."* ayetini okuyun.

أَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا ۚ لَا يَسْتَوُونَ ﴿١٨﴾ أَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ جَنَّاتُ
الْمَأْوَىٰ نُزُلًا بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَأَمَّا الَّذِينَ فَسَقُوا فَمَأْوَاهُمُ النَّارُ ۖ كُلَّمَا أَرَادُوا أَنْ يَخْرُجُوا مِنْهَا
أُعِيدُوا فِيهَا وَقِيلَ لَهُمْ ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّذِي كُنْتُمْ بِهِ تُكَذِّبُونَ ﴿٢٠﴾ وَلَنُذِيقَنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَدْنَىٰ
دُونَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٢١﴾ وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا ۚ إِنَّا
مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ ﴿٢٢﴾

18 Hiç mümin olan kimse fasık olan gibi midir? Bunlar asla eşit olamazlar.

19 İman edenler ve salih amel işleyenler için yaptıklarına karşı mükafat olarak kalınacak cennetler vardır.

20 Büyük günah işleyenler ise, onların kalacakları yer de ateştir. Oradan her çıkmak isteyişlerinde oraya geri döndürülürler ve onlara "Yalanlamış olduğunuz ateşin azabını tadın." denir.

21 Belki günahlarından dönerler diye, onlara büyük azabı değil, fakat hafif dünya azabından mutlaka tattıracağız.

22 Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatılıp da sonra onlardan yüz çeviren kimseden daha zalim kim vardır? Biz, suçlulardan elbette intikam alacağız.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Ahiret'i ve Ahiret'te yeniden dirilmeyi inkâr eden, inkâr ettikleri o günün gelmesi üzerine de duydukları büyük pişmanlığı ve salih amel işleyerek yeniden Allah'ın huzuruna çıkmak için dünyaya geri döndürülmek isteyen müşriklerin halleriyle, onlar için hazırlanan cehennem azabını zikrettikten, buna karşılık, dünyada iken Rablerinin emir ve nehiylerine itaatte kusur etmeyen, her fırsatta O'nu hamdile tesbih eden, büyüklük taslamadan O'na secdeye kapanan ve O'nun ayetlerine iman eden müminlerin hallerini ve Ahiret'te onlar için hazırlanan hiç kimsenin bilemeyeceği çeşitli nimetleri açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, her iki grubun mukayesesini yaparak bunların birbirlerinin aynı olmadıklarını, salih amel işleyen müminler için dünyadaki amellerine karşılık içinde kalacakları cennetler bulunduğunu, günah işleyen ve işledikleri büyük günahlarda direnen kafirlerin ise, ebediyyen cehennem ateşi içinde kalacaklarını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

18 Hiç mümin olan kimse fâsık olan gibi midir? Bunlar asla eşit olamazlar.

19 İman edenler ve salih amel işleyenler için yaptıklarına karşı mükafat olarak kalınacak cennetler vardır.

20 Büyük günah işleyenler ise, onların kalacakları yer de ateştir. Oradan her çıkmak isteyişlerinde oraya geri döndürülürler ve onlara "Yalanlamış olduğunuz ateşin azabını tadın." denir.

21 Belki günahlarından dönerler diye, onlara büyük azabı değil, fakat hafif dünya azabından mutlaka tattıracağız.

22 Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatılıp da sonra onlardan yüz çeviren kimseden daha

zalim kim vardır? Biz, suçlulardan elbette intikam alacağız.

18 Allah'a, Peygamberi'ne ve Kitabı'na iman eden, O'nun emir ve nehiylerine kusursuz uyarak salih ameller işleyen mümin kimse ile Allah'a inandığını söylese bile, Peygamberi'ne ve Kitabı'na inanmayan, zaman zaman onları yalanlayan, zaman zaman da onları alaya alan kafir kimse hiç bir olur mu? Bunların Allah katında eşit ve birbirinin dengi olmaları mümkün müdür? Asla. Kıyâmet günü bunlar, Allah'ın huzurunda, hiçbir surette bir ve aynı mertebede değillerdir. Kur'an-ı Kerim'in başka surelerinde de bu gerçeği açıklayan ve aynı manaya gelen başka ayetler vardır. Mesela Allah Teâlâ, Câsiye suresinin 21. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Yoksa kötülükleri işleyenler, hayatlarında ve ölümlerinde, kendilerini, iman eden ve salih amel işleyen kimselerle bir tutacağımızı mı zannediyorlar? Ne kötü hüküm veriyorlar."*. Sad suresinin 28. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Yoksa iman edenleri ve salih amel işleyenleri, yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yahutta Allah'tan korkanları, kötülük işleyenler gibi mi tutacağız"*? Haşr suresinin 20. ayeti de aynı manadadır: *"Cehennem ehliyle cennet ehli bir değildir. Asıl kurtuluşa erenler de cennet ehlidir."*. Allah Teâlâ, iman ehli ile küfür ehlinin bir ve aynı olmadıklarını zikrettikten sonra, her iki grubun Ahiret'teki akibetlerini haber vermiş ve buyurmuştur ki:

19 Allah'a, Peygamberleri'ne ve kitaplarına iman ederek onları hulus-ı kalp ile tasdik eden ve salih ameller işleyen müminler için, iman ve amellerine karşı bir mükafat olmak üzere, içlerinde kalacakları villalardan, konaklardan, saraylardan ve çeşit çeşit büyük evlerden oluşan Me'vâ cennetleri vardır.

20 Allah'ı inkâr ederek yoldan çıkanların ebediyyen kalacakları yer ise, cehennem ateşidir. Ne zaman oradan çıkmaya teşebbüs etseler, oraya geri döndürülürler ve onlara: Dünyada iken hiç inanmayıp her fırsatta yalanladığınız ve kötü amelleriniz sebebiyle size hatırlatıldığında da dudak kıvırıp alaya aldığınız o ateşin azabını şimdi tadın bakalım, denir. Allah Teâlâ, Hacc suresinin 22. ayetinde de aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Oradan, uğradıkları o şiddetli üzüntüden her çıkmak isteyişlerinde, oraya tekrer döndürülürler ve onlara "Yangın azabını tadın." denir."*.

21 İşte bu kafirler için, kıyamet günü görecekleri o büyük cehennem azabından önce, belki akıllarını kullanıp düşünürler ve doğru yolu bulurlar da cehennem azabından kurtulurlar diye, dünyada iken tadacakları daha hafif bir azap vardır ki bunlar da çeşitli hastalıklar, afetler, savaşlar, kıtlık sebebiyle başa gelen açlık ve bunlara benzer musibetler olup uyarıcı bir ihtar olmak üzere onu da mutlaka tadacaklardır.

22 Şu da bir gerçektir ki kendisine Allah'ın Kur'an'daki ayetleri ve Peygamberleri'nin mucizeleri hatırlatılıp da anlaması sağlanacak şekilde açıklandığı halde, onlardan yine de yüz çeviren, yahut onları yalanlayarak inkâr eden kimseden daha zalim biri olamaz. İşte Allah bu gibilerden intikamını en şiddetli bir şekilde mutlaka alacaktır. Bunda hiç kimsenin şüphesi bulunmasın.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهٖ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي اِسْرَآءِيلَ ﴿٢٣﴾ وَجَعَلْنَا
مِنْهُمْ اَئِمَّةً يَهْدُونَ بِاَمْرِنَا لَمَّا صَبَرُوا وَكَانُوا بِاٰيَاتِنَا يُوقِنُونَ ﴿٢٤﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ يَفْصِلُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿٢٥﴾

[23] Biz, Musa'ya da kitap vermiş ve onu İsrail oğulları için bir hidayet kılmıştık. Bu itibarla (ey Peygamber!) sakın sen de Kur'an'a kavuşmaktan şüphe etme

[24] Sabretmeleri ve ayetlerimize yakinen inanmaları dolayısıyla, içlerinden bir kısmını, emrimizle doğru yola sevkeden önderler yapmıştık.

[25] Şüphesiz Rabbin, ihtilafa düştükleri şeylerde, kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlerle kafirler arasında bir mukayese yaparak bunların biribirlerinin aynı olmadıklarını, salih amel işleyen müminler için dünyadaki amellerine karşılık içinde kalacakları cennetler bulunduğunu, günah işleyen ve işledikleri büyük günahlarda direnen kafirlerin ise, ebediyyen cehennem ateşi içinde kalacaklarını haber verdikten sonra; yukarıdaki ayetlerinde, kavmine bir Peygamber olarak gönderilen ve kendisine bir de Kitap verilen, ancak hem kendisi hem de Kitab'ı kavmi tarafından yalanlanan Hazreti Muhammed (sas.)'i tesellî etmek maksadıyla, Musa'nın (as) da kavmine bir Peygamber olarak gönderilmesine ve ona da bir Kitap verilmesine rağmen, onun da kavminin aynı kötü muamelesine maruz kaldığını, bununla beraber yine de kavmi içerisinden Allah'ın ayetlerine yakinen inanan insanların çıktığını ve bunların kavmin önderleri olduklarını açıklamış ve benzerinin, Hazreti Muhammed (sas.)'in kavmi içerisinde de gerçekleşeceğine işaret etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştu

[23] Biz Musa'ya da kitap vermiş ve onu İsrailoğulları için bir hidayet kılmıştık. Bu itibarla (ey Peygamber!) sakın sen de Kur'an'a kavuşmaktan şüphe etme

[24] Sabretmeleri ve ayetlerimize yakinen inanmaları dolayısıyla, içlerinden bir kısmını, emrimizle doğru yola sevkeden önderler yapmıştık.

[25] Şüphesiz Rabbin, ihtilâfa düştükleri şeylerde, kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.

23 Allah Teâlâ, son Peygamberi Hazreti Muhammed (sas.)'e, Musa'nın (as) da kavmine bir Peygamber olarak gönderildiğini ve ona da Tevrat adında bir kitap verildiğini haber vermekte ve şöyle buyurmaktadır: Ey Muhammed! Ahkâf suresinin 9. ayetinde de sana hatırlatıldığı ve *"Ben, Peygamberler'in ilki değilim..."* demen emredildiği üzere, senden önce de birçok Peygamber göndermiş ve onlardan bazılarına katımızdan kitaplar indirmiştik. İşte bu Peygamberler'den biri de Musa idi ve ona da Tevrat adlı bir kitap vermiştik. Bu kitap, İsrailoğulları için bir hidayet kaynağı olmuş, hepsi de ona inanmamış olsa bile, yine de içlerinden bir gurup ona bağlanmış ve onun yolundan gitmiştir. Bu manada bir ayet de İsra suresinde gelmiş ve Allah Teâlâ, bu surenin 2. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Musa'ya Kitab'ı vermiş ve onu, "Benden başkasını vekil edinmeyin." diye, İsrailoğullarına rehber kılmıştık."*. İşte ey Muhammed, Musa, nasıl kavmine bir Peygamber olarak gönderilmiş ve ona kavmi için bir hidayet kaynağı olmak üzere bir kitap indirilmiş ise, sen de kavmine Peygamber olarak gönderildin ve sana da hidayet olmak üzere Kur'an verildi. Binaenaleyh bu Kur'an'ın da bir gün tamamlanıp kitap olarak kavmine ve bütün insanlara ışık tutup yol göstereceğinden ve onları Allah'ın hak olan yoluna yönelteceğinden asla şüphe etme.

Ayet-i kerimede, gerek Hazreti Peygamber'in isminin ve gerekse ona indirilen Kur'an-ı Kerim'in açıkça zikredilmeksizin *"Sakın sen de ona kavuşmaktan şüphe etme."* buyurulmuş olması, müfessirler arasında farklı yorumlara yol açmış, bazıları *"Ona kavuşmaktan şüphe etme."* ibaresini, Hazreti Peygamber'in İsra'da Musa'ya (as) kavuşmaktan şüphe etmemesi manasında yorumlarken, bazıları da bu kavuşmayı kıyamet gününe atfetmiş-

tir. Keza diğer bazılarına göre ona kavuşmaktan murat, Musa'nın (as) kavminden gördüğü ezayı, Hazreti Peygamber'in de kendi kavminden görecek olmasıdır. Bazı müfessirler ise, Hazreti Peygamber'in, bir kitap olarak Kur'an'a kavuşmaktan hiçbir surette şüphe etmemesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir ki bizim de tercih ettiğimiz mana budur. Ayet-i kerimenin Mekke'de nazil olduğu gözönünde bulundurulursa, Kur'an'dan henüz fazla bir şeyin nazil olmadığı anlaşılır. Hazreti Peygamber Mekke'de kaldığı sürece Kur'an ayetlerinin nüzulü devam edeceği gibi, Medine'ye hicretten sonra da onun nüzulü devam edecek ve Allah Teâlâ'nın takdir ettiği bir günde de Kur'an tamamlanmış olacaktır. Kaynaklarda da açıklandığı üzere, Hazreti Peygamber'e vahyin gelişi Mekke ve Medine'de olmak üzere 23 sene sürmüş, bu sürenin 13 seneye yakın bir kısmı Mekke'de, diğer kısmı da Medine'de geçmiştir. İşte, Allah Teâlâ'nın Mekke'de indirdiği bu ayetinde, Peygamberi'ne ayet ayet ve sure sure indirmeye başladığı Kur'an'ın, bir gün tamamlanıp Musa'ya (as) indirilen Tevrat gibi hidayet kaynağı bir kitap olacağından şüpheye düşmemesini istemesi çok tabiidir. Doğrusunu, hiç şühesiz en iyi Allah bilir.

24 Musa'ya (as) Tevrat indirildikten sonra, İsrailoğullarından bir grup ona samimiyetle inanmış, ve Mısır'da yaşadıkları sürece gerek Firavun'un tehdit ve baskılarına ve gerekse başlarına gelen diğer bela ve sıkıntılara sabrederek insanları hayra ve imana davet etmekten yılmamışlardır. Musa'nın önderliğinde Mısır'ı terkedip kendi yurtlarına dönerken, kendilerini imha etmek için peşlerinden gelen Firavun ve ordusunun Allah'ın yardımıyla denizde helak olduklarını görmüşler ve denizi sağ salim geçmişlerdir. Ne var ki denizi geçtikten sonra büyük çoğunluk Musa'nın yolundan ayrılmış, bu da onların çeşitli belalarla cezalandırılmalarına sebep olmuştur. Allah Teâlâ, onların bu hallerini Câsiye suresinin 16-17. ayetlerinde de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Gerçek şu ki İsrailoğullarına kitap, hüküm ve Peygamberlik vermiş, onları temiz yiyeceklerden rızıklandırmış ve âlemlere üstün kılmıştık. Keza onlara din işlerinde apaçık deliller vermiştik. Fakat kendilerine ancak ilim geldikten sonra, birbirlerini çekememezlik yüzünden ayrılığa düşmüşlerdi. Şüphesiz Rabbin, hakkında ayrılığa düştükleri şeylerde, kıyamet günü aralarında hüküm verecektir."*.

25 Câsiye suresinin bu iki ayetinde de açıklandığı gibi, İsrailoğullarından bir kısmı, Allah'ın emirlerine uyarak insanları doğru yola sevkeden önderler olmuşken, büyük bir kısmının da, gerek birbirlerini çekememezlik sebebiyle ve gerekse dünyanın çeşitli süslerine esir olmuş nefislerinin vazgeçemedikleri isteklerine uymaları ve dinin irşadından kendilerini uzak tutmaları sebebiyle, bu iki grup arasında biribirlerini mücadeleye sevkeden büyük ayrılıklar ortaya çıkmıştır. Şu var ki Allah, kıyamet günü, ihtilâf ettikleri din ve itikat konularında aralarında hükmünü verecek, iyileri cennetle mükafatlandırırken kötüleri de cehennem azabıyla cezalandıracaktır.

أَوَلَمْ يَهْدِ لَهُمْ كَمْ أَهْلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ مِنَ الْقُرُونِ يَمْشُونَ فِي مَسَاكِنِهِمْ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ ۖ أَفَلَا يَسْمَعُونَ
﴿٢٦﴾ أَوَلَمْ يَرَوْا أَنَّا نَسُوقُ الْمَاءَ إِلَى الْأَرْضِ الْجُرُزِ فَنُخْرِجُ بِهِ زَرْعًا تَأْكُلُ مِنْهُ أَنْعَامُهُمْ وَأَنْفُسُهُمْ ۖ
أَفَلَا يُبْصِرُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَقُولُونَ مَتَىٰ هَٰذَا الْفَتْحُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٢٨﴾ قُلْ يَوْمَ الْفَتْحِ لَا يَنْفَعُ الَّذِينَ كَفَرُوا
إِيمَانُهُمْ وَلَا هُمْ يُنْظَرُونَ ﴿٢٩﴾ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَانْتَظِرْ إِنَّهُمْ مُنْتَظِرُونَ ﴿٣٠﴾

[26] Halen yurtlarında dolaştıkları, kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmiş olmamız, onları

doğru yola sevketmez mi? Bunda, şüphesiz, alınması gereken dersler vardır; hiç dinlemezler mi?

[27] Bizim, suyu çorak araziye sürüp de onunla, hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri bir ekini çıkardığımızı hiç görmemişler midir? Hiç görmüyorlar mı?

[28] Bir de "Eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz, bize karşı bu zafer ne zaman?" diyorlar.

[29] (Ey Muhammed! O müşriklere) de ki: "Zafer günü inkâr edenlere imanları fayda vermeyecek, kendilerine mühlet de verilmiyecektir.".

[30] Onlardan uzaklaş ve bekle. Onlar da zâten beklemektedirler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, zaman zaman kavmi tarafından yalanlanan ve zaman zaman da alaya alınan Hazreti Muhammed (sas.)'i teselli etmek maksadıyla, Musa'nın da (as) kavmine bir Peygamber olarak gönderilmesine ve ona da bir Kitap verilmesine rağmen, onun da kavminin aynı kötü muamelesine maruz kaldığını, bununla beraber yine de kavmi içerisinden Allah'ın ayetlerine yakinen inanan insanların çıktığını ve bunların kavmin önderleri olduklarını açıkladıktan ve benzerinin, Hazreti Muhammed (sas.)'in kavmi içerisinde de gerçekleşeceğine işaret ederek tevhid, ba's ve risaletten ibaret olan üç itikadi asıldan risaletle ilgili üçüncü asıl üzerinde durduktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, *"Kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmiş olmamız..."* ve *"Bizim, suyu çorak araziye sürmemiz..."* sözleriyle tevhid, *"Bize karşı bu zafer ne zaman?"* sözüyle de haşr üzerinde durmaya devam etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[26] Halen yurtlarında dolaştıkları, kendilerinden önceki nice nesilleri helak etmiş olmamız, onları doğru yola sevketmez mi? Bunda, şüphesiz, alınması gereken dersler vardır; hiç dinlemezler mi?

[27] Bizim, suyu çorak araziye sürüp de, onunla, hayvanlarının ve kendilerinin yedikleri bir ekini çıkardığımızı hiç görmemişler midir? Hiç görmüyorlar mı?

[28] Bir de "Eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz, bize karşı bu zafer ne zaman?" diyorlar.

[29] (Ey Muhammed! O müşriklere) de ki: "Zafer günü inkâr edenlere imanları fayda vermeyecek, kendilerine mühlet de verilmiyecektir.".

[30] Onlardan uzaklaş ve bekle. Onlar da zaten beklemektedirler.

26 Halen yurtlarında dolaştıkları daha önce gelip geçen ve Peygamberleri'ni yalanlayan, bazılarını da öldüren nesillerden pek çoğunun helak edilmiş olması, kendilerine hidayet rehberi olarak gönderilen Peygamber'i yalanlayan, onun göstermiş olduğu dosdoğru yola muhalefet eden ve zaman zaman da onu alaya alan şu müşriklere hiç ders olmamış mıdır? Peygamberleri'ni yalanlayan ve bu yüzden helak olan kavimlerin bu kötü akibetleri, aynı davranış içinde kalan bu müşrikler için de ders olup onları doğru yola sevketmez miydi? Oysa onların bu kötü davranışlarında ve bu davranışlarının bir neticesi olarak helak olmalarında alınması gereken pek çok dersler vardır. Her şeyden önce şunu öğrenmeleri gerekirdi ki Allah, Peygamberleri'ni yalanlayan kafirleri helak etmeye kadir olduğu gibi, Allah'a, Peygamberleri'ne ve kitaplarına inanan müminleri de helak olmaktan kurtarmaya kadirdir. Bunlar, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretinin ve her şeyi kuşatan geniş ilminin delilleridir.

Allah Teâlâ, Hacc suresinin 42-46. ayetlerinde, Peygamberleri'ni yalanlayan ve bu davranışları sebebiyle helak olan geçmiş kavimleri daha geniş bir şekilde zikretmiş ve buyurmuştur ki: *"(Ey Muhammed!) Eğer seni yalanlarlarsa, (bil ki sen yalanlananların ilki değilsin). Onlardan önce Nûh kavmi,*

Ad ve Semud kavimleri de (Peygamberleri'ni) yalanlamışlardı. Keza İbrahim kavmi ile Lut kavmi de yalanlamıştı. Medyen halkı da yalanlamıştı. Musa da yalanlanmıştı. Bunun üzerine kafirlere mühlet verdim; sonra da onları yakaladık. Şimdi inkâr nasılmış görsünler. Nice kasabalar vardır ki zalim oldukları için onları helak etmişizdir; artık onların duvarları, çöküp çatıları üzerine yıkılmıştır. Keza köreltti-ğimiz nice kuyu ve yıktığımız nice yıkık saray vardır. Bu yalanlayanlar, yeryüzünde hiç dolaşmıyorlar mı ki orada onların akıl edecek kalpleri, işitecek kulakları olsun. Gerçi bazen gözler kör olmaz da, yalnız göğüsteki kalpler kör olur.".

Allah Teâlâ, bu ayetiyle küfründe direnen kafirleri dilediği anda helak etmek için sahip olduğu hudutsuz kudretine işaretle, gelecek nesillere ibret teşkil etmek üzere, nice nesilleri kendi yurtlarında helak ettiğini açıkladıktan sonra, bunu takip eden ayetinde de ihya kudretini ve bu kudretiyle ölümünden sonra arza nasıl hayat verdiğini beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur:

27 Öldükten sonra yeniden dirileceklerine inanmayan ve ba'si inkâr eden bu kafirler, bizim helak etmeye kadir olduğumuz gibi, ihya etmeye veya ölmüş olan varlıklara yeniden hayat vermeye de kadir olduğumuzu anlamıyorlar mı? Her zaman gözlerinin önünde cereyan eden bir hadise, onların akıllarını başlarına getirip düşünmelerini hiç sağlamıyor mu? Göklerde meydana gelen bulutları, rüzgarlar vasıtasıyla dilediğimiz istikamete sevkettiğimizi ve oralara yağmur olarak indirdiğimizi, bu yağmuru aldıktan sonra, kuruyup ölü hale gelmiş olan yeryüzünün yeniden canlanıp yeşerdiğini ve hem kendilerinin hem de hayvanlarının faydalandıkları çeşit çeşit ekinler, bitkiler ve sebzeler çıkardığını hiç görmüyorlar mı?

28 Ba'sı veya öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr eden kafirler, daha önce kendilerine tekrar tekrar söylenen ve öldükten sonra tekrar diriltildiklerinde, küfürleri dolayısıyla Allah'ın kendilerinden mutlaka intikam alacağı hatırlatılan o hesab gününü kastederek birtakım sorular yöneltmekte ve şöyle demektedirler: Ey Muhammed! Eğer o günle ilgili sözlerinizde güvenilir kimseler iseniz, bizi tehdit etmek için ileri sürdüğünüz o zafer gününüz ne zaman? Ölümümüzden ve kemiklerimiz çürüyüp toprağa karıştıktan sonra, bizim eski halimize döndürülüp en şiddetli azap ile bizden intikam alınacağına dâir ileri sürdüğünüz o gün ne zaman gelecek? Allah senin için bizden ne zaman intikam alacak? Oysa biz seni ve ashabını, korkak, saklanıp gizlenen zelîl kimseler olarak görüyoruz.

29 Onların bu inkârcı ve alaylı sorularına karşı, Allah Teâlâ verilecek cevabı sevgili Peygamberi'ne hatırlatmış ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! Senin risaletini yalanlayan o kafirlere de ki: Allah'ın hakkınızda hüküm verip de iyilerle kötüleri ve müminlerle kafirleri birbirinden ayırdettiği o kıyamet gününde, kafirlerin küfürlerinden pişmanlık duyup da iman etmeleri ve dünyaya geri döndürülüp salih amel işleyerek tekrar Rabbinin huzuruna getirilmeleri hususundaki arzu ve istekleri kendilerine hiçbir fayda sağlamayacaktır. Kısacası o gün, kafirin imanı ve tövbesi asla kabul edilmeyecek, salih amel işlemesi için kendisine herhangi bir mühlet verilmiyecek, dünyaya da geri döndürülmeyecektir. Zira iman ve tövbe, ancak dünya hayatında geçerlidir.

30 Bu itibarla, ey Muhammed! O müşriklerden uzak dur ve onların seni yalanlamalarını umursama. Senin görevin, Rabbinden sana indirilenleri insanlara tebliğ etmektir; sen, sadece bu görevini ifa et ve Rabbinin sana yapacağı yardımı ve vereceği zaferi bekle. Zâten onlar da senin ve ashabının başına birtakım musibetlerin gelmesini ve yokolup gitmenizi beklemektedirler. Tûr suresinin 30. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Yoksa onlar "O bir şairdir; biz, zamanın helak edici hadiselerini onda bekliyoruz." mu diyorlar?"*. Gerçek olan şudur ki Rabbinin zafer vaadi sana ve senin safında yer alan müminleredir. O, bu vaadini mutlaka yerine getirecek ve yardımlarıyla sizi zafere ulaştırırken, kafirleri de zelil ve hakir bir halde ortadan kaldıracaktır. Bu, Allah'ın vaadidir ve O, vaadinden asla dönmez.

AHZÂB SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Kur'an-ı Kerim'in 33. suresi olup 73 ayetten müteşekkildir. Medine'de Âl-i İmrân suresinden sonra nazil olmaya başlamış ve nüzulü 9. hicri seneye kadar devam etmiştir. Bu sebeple surenin tamamı Medenîdir. *Ahzâb*, *hizb*'in çoğuludur. Kur'an cüzünün dörtte birine *hizb* denildiği gibi, kelime, parti, grup, cemaat ve taraftar gibi manalarda da kullanılmıştır. Nitekim Mücâdele suresinin 19. ayetinde şeytana uyan, onun peşinden giden ve bu yüzden hüsrana uğrayacak olanlar hakkında *hizbu'ş-şeytan* (şeytanın taraftarları) tabiri kullanıldığı gibi, aynı surenin 22. ayetinde de Allah'a ve Ahiret gününe inanan ve bu inançları dolayısıyla da altından ırmaklar akan cennetlere girecek olan müminlere de *hızbullah* denilmiştir. Sureye Ahzâb adının verilmesi ise, surede, Müslümanlara karşı birleşerek bir hizb oluşturan ve Hazreti Peygamber'le birlikte bütün Müslümanları Medine'de imha edip ortadan kaldırmayı düşünerek Medine'yi kuşatan Mekkeli müşriklerle Yahudilerden sözedilmiş olması dolayısıyladır. Hicretin beşinci yılında Medine'den daha önce sürülmüş ve Hayber'de yerleşmiş olan Beni Nadir Yahudilerinin reisleri, Mekke'ye giderek Gatafân, Beni Esed, Beni Süleym ve diğer Mekkeli müşrik kabilelerle görüşmüşler, Hazreti Peygamber'e ve Müslümanlara karşı birleşme teklifinde bulunmuşlardı. Bunu büyük bir memnuniyetle karşılayan Kureyş ve diğer müşrik kabileler hemen harekete geçmişler ve üç koldan Medine'ye doğru yola çıkmışlardı. Hazreti Peygamber, Müşrik kabilelerle Yahudilerin savaş için Medine'ye doğru harekete geçtiklerini haber alınca, hemen ashabını toplamış ve onlarla istişare ederek müttefik düşman kuvvetlerinin Medine'ye saldırmalarını önlemek için, şehrin çevresine hendekler kazılmasını ve saldırıyı bu hendeklerle önlemeyi kararlaştırmıştı. Nitekim müttefik düşman kuvvetleri Medine'ye ulaştıkları zaman, hendekleri geçememiş olmaları dolayısıyla daha önce planladıkları saldırıyı gerçekleştirememişler ve orada bir süre oyalanıp savaşı karşıdan karşıya ok atışıyle sürdürmüşler, korkunç bir kasırganın çıkması üzerine de perişan bir halde geri dönüp kaçmak zorunda kalmışlardır. İşte İslam Tarihi'nde *Hendek Gazvesi* adıyle şöhret kazanan bu kuşatma, çeşitli hizblerin veya düşman kabilelerin Müslümanlara karşı birleşmeleri ve onları imha etmek için Medine'yi kuşatmaları dolayısıyla, *Ahzâb Gazvesi* adıyla da tanınmıştır. Ancak bu gazvenin müşrikler yönünden başarısızlıkla sonuçlanması, on-

ların Müslümanlara karşı yönelttikleri saldırıların da sonunu getirmiş ve müşrikler, Müslümanlara karşı bir daha saldırıya geçememişlerdir. Bu da, İslam dininin Arabistan'da daha süratli bir şekilde yayılmasına vesile olmuştur.

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, Ahzâb suresinin bazı ayetleri, 5.hicri senede cereyan eden bu gazveyle ilgili olduğu ve sure içinde düşman kuvvetleri Ahzâb adıyle zikredildiği için, sureye Ahzâb Suresi denilmiştir. Mesela surenin 20. ayetinde: *"Bunlar, (korkuları yüzünden) ahzabın (düşman ordularının) gitmediğini zannediyorlardı..."* denilmiş, 22. ayetinde de *"Müminler ahzabı (düşman kuvvetlerini) gördükleri zaman..."* ifadesi yer almıştır. Sure, 5. hicri senede Ahzâb Savaşı'nın çıkmasıyla nazil olmaya başlamış, ancak surenin nüzulü, 9. hicri seneye kadar uzamış olması dolayısıyla, Medine döneminin daha sonraki olaylarına ait ayetler de yer almıştır.

2. Ahzâb Suresinin Konusu

Ahzâb suresinin konusu, genellikle, diğer Medenî surelerde de olduğu gibi, yeni teşekkül etmeye başlayan İslam toplumunun evlenme, boşanma, giyim kuşam ve eğitim gibi hukuki ve ahlaki gelişimini sağlayacak hükümlerle ilgili olmuştur. Bu hükümlerle Allah Teâlâ, İslam toplumunu, cahiliye devrinin örf ve âdetlerinden uzaklaştırmış, onu, daha medeni bir hayata yöneltecek ve İslam'ı daha büyük zaferlere ulaştıracak aydınlık yollar göstermiştir. Bu hususlar gözönünde bulundurularak surenin konusu incelenecek olursa, onun başlıca dokuz ana bölümden oluştuğu görülecektir.

1) Surenin 1-8 ayetleri, Müslümanlara, münafık ve kafirlerin dedikodularına değil, Allah'ın vahyine ve vahiyle gelen emir ve nehiylerine uymalarını emretmiş, câhiliye devrinin *zıhar* denilen ve eşleri ana yapma manasına gelen âdetiyle *tebenni* denilen evlat edinme âdetini ortadan kaldırmış, tevhid inancında bütün Müslümanların dost ve kardeş olduklarını ve hepsinin de aynı haklara sahip bulunduklarını beyan etmiştir.

2) Surenin 9-20. ayetlerinde, ahzab denilen müttefik düşman kuvvetlerinin Medine'ye saldırıları, savaş sırasında Medine'de bulunan münafıkların korkaklıkları ve savaştan kaçmak için başvurdukları çareler, buna karşılık müminlerin savaşla imtihan edilmeleri bahis konusu edilmiştir.

3) Surenin 21-27. ayetlerinde, Ahzâb savaşı ile ilgili konuya devam edilerek müminlerin savaştaki tavır ve davranışları, savaşta, münafıkların aksine, Hazreti Peygamber'i kendilerine örnek alarak yılgınlık göstermeden savaştıkları, bunun da iman ve teslimiyetlerini artırdığı, bunun neticesi olarak da Allah'ın vadettiği zafere ulaştıkları beyan edilmiştir.

4) Surenin 28-34. ayetleri, Hazreti Peygamber'in aile hayatıyla ilgili olmuştur. Savaştan sonra Müslümanların iktisadi durumlarında bir gelişme olmuş ve bu gelişme, Müslüman ailelerine bir refah getirmişti. Hazreti Peygamber'in zevceleri arasında bazılarının da bu refahtan pay almak istemeleri üzerine, Allah Teâlâ, Peygamberi'ne indirdiği 28-29 ayetleriyle onları uyarmış ve dünya hayatının süsünü diledikleri takdirde, Hazreti Peygamber'den boşanmak suretiye bu hayatın kendilerine verileceği, yok eğer Allah ile Ahiret yurdunu isterlerse, en iyi mükafata nail olacakları bildirilmiştir. Şu var ki Hazreti Peygamber'in zevceleri, yine Peygamber'in zevceleri olarak kalmayı ve Hazreti Peygamber'e tabi olmayı tercih etmişlerdir.

5) Surenin 35-40. ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in aile hayatı üzerinde durmaya devam edilmiş ve bu hayatın dindarlık ve iffet üzere kurulu olduğu anlatılmış, bu münasebetle Hazreti Peygamber'in Zeynep'le evlenmesi bahis konusu edilerek cahiliye devrinin bazı kokuşuk âdetlerine son verilmiştir.

6) Surenin 41-52. ayetlerinde müminlere, Allah'ı çok zikretmeleri ve sabah akşam O'nu tesbih etmeleri emredilmiş, daha sonra Hazreti Peygamber'in, insanlara sadece iman ve ibadet konularında değil, fakat dünya hayatının di-

ğer bütün faaliyet alanlarında ve özellikle aile hayatında ve sosyal ilişkilerde yegane örnek bir insan olduğu açıklanmıştır.

7) Surenin 53-58. ayetlerinde, Müslümanlara, Hazreti Peygamber'le onun zevceleri karşısında uymaları gereken muaşeret kaideleri anlatılmıştır.

8) Surenin 59-68. ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in zevceleriyle müminlerin zevceleri, kızları ve diğer mümin kadınlar, toplumun huzurunu bozmak isteyen yalancı, iftiracı ve münafık kimselere karşı uyarılmış ve bunların yalan ve iftiralarından korunmak için uymaları gereken davranışlarla, yalancı ve iftiracıların feci akibetleri beyan edilmiştir.

9) Surenin hâtmesi sayılan 69-73. ayetlerinde, Müslümanlara bazı öğütler verilmiş ve Musa (as) ile onun kavmi misal gösterilerek Musa hakkında kötü söz söyleyen Yahudiler gibi olmayın, denildikten sonra, Allah'a karşı müminlere düşen görevler hatırlatılarak, bu görevleri yerine getirenlerin mükafatlandırılacağı, münafık erkek ve kadınlar, en şiddetli azap ile cezalandırılırken, mümin erkek ve kadınların tövbelerinin kabul edileceği açıklanmıştır.

3. Ahzâb Suresinin Kendinden Önceki Sureyle Bağlantısı

Ahzâb suresiyle kendinden önceki Secde suresi arasındaki bağlantı, öncekinin hatimesiyle sonrakinin başlangıcı arasında açık bir şekilde görülmektedir. Secde suresi, Hazreti Peygamber'e yöneltilen kafirlerden uzaklaşması ve onlar için gerçekleşecek olan azabı beklemesiyle ilgili emirle sona ermişken, Ahzâb suresi, yine Hazreti Peygamber'e yöneltilen bir emirle başlamış ve Allah Teâlâ, ona, Allah'tan sakınmasını, kafir ve münafıklara itaat etmemesini ve Rabbinden kendisine vahyolunanlara uymasını emretmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٢﴾ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٣﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

1 Ey Peygamber! Allah'tan sakın; kafirlere ve münafıklara itaat etme. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

2 Rabbindan sana vahyolunana uy. Allah, şüphe yoktur ki yapmış olduklarınızdan haberdardır.

3 Allah'a tevekkül et; Allah, vekil olarak yeter.

Yukarıda da zikrettiğimiz gibi, Allah Teâlâ, bir evvelki Secde suresinin son ayetinde, Peygamberi'ne, müşriklerden uzak durmasını ve küfürlerinin karşılığı olarak onlara verilecek azabı beklemesini emrettikten sonra, bu surenin başında, yine Peygamberi'ne, Allah'tan sakınmasını, kafir ve münafıkların isteklerine değil, Rabbinden kendisine vahyolunanlara uymasını emretmiştir. Müfessirlerin naklettiklerine göre, Uhud harbinden sonra, müşriklerin ileri gelenlerinden Ebû Sufyân İbn Harb, Ikrime İbn Ebî Cehl ve Ebu'l-A'ver es-Sulemî, Medine'ye gelmişler ve münafıkların lideri Abdullah İbn Ubeyy İbn Selûl'un evine inerek Hazreti Peygamber'le görüşmek istediklerini söylemişlerdi. Hazreti Peygamber de onlara kendisiyle konuşmaları için eman vermişti. Müşrikler, yanlarında Abdullah İbn Sa'd İbn Ebî Serh ve Tu'ma İbn Ubey-

rık da olduğu halde Hazreti Peygamber'e gelmişlerdi. O sırada Hazreti Peygamber'in yanında Ömer İbnu'l-Hattab da bulunuyordu. Müşrikler Hazreti Peygamber'e: İlahlarımız olan Lat, Uzza ve Menat'ı kötülemekten vazgeç ve onların, kendilerine ibadet eden kimselere şefaatçi ve faydalı olacaklarını söyle de, biz de seni ve Rabbini rahat bırakalım, demişlerdi. Onların bu küstahça sözleri Hazreti Peygamber'e çok ağır gelmişti. Bunu farkeden Ömer İbnu'l-Hattab da hemen ortaya atılmış ve: Ya Resulallah! Bize izin ver, şunları hemen gebertelim, demiş, ancak Resulullah (sas.), onlara eman verdiğini hatırlatarak Ömer'in bu teklifini kabul etmemişti. Bunun üzerine Ömer, müşriklere, Allah'ın lanet ve gazabını yüklenmiş olarak çıkıp gitmelerini söylemiş, Resulullah (sas.) da onların Medine'den çıkarılmalarını emretmişti. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ, bu ayetleri indirmiş ve şöyle buyurmuştur:

[1] Ey Peygamber! Allah'tan sakın; kafirlere ve münafıklara itaat etme. Şüphesiz Allah her şeyi hakkıyla bilendir; hikmet sahibidir.

[2] Rabbindan sana vahyolunana uy. Allah, şüphe yoktur ki yapmış olduklarınızdan haberdardır.

[3] Allah'a tevekkül et; Allah, vekil olarak yeter.

1 Ey Peygamber! Allah'tan kork ve kafirlerin Allah'a karşı gelmene sebep olacak teklif ve davranışlarında sakın onlara uyma. Zira gerek kafir olsun gerekse münafık olsun, hepsi de kendilerine tabi olmayan insanları Allah'ın hak olan yolundan uzaklaştırmak ve kendi sapık yollarına çekmek için her çareye başvururlar. Nitekim ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak zikredilen hadisede de açıkça görüldüğü gibi, Hazreti Peygamber'le görüşmek için Medine'ye gelen Mekkeli müşrikler, bu görüşme fırsatını ele geçirdikleri zaman, ona: İlahlarımız olan Lat, Uzza ve Menat'ı kötülemekten vazgeç ve onların, kendilerine ibadet eden kimselere şefaatçi ve faydalı olacaklarını söyle de biz de seni ve Rabbini rahat bırakalım, demek küstahlığında bulunmuşlar ve kendi elleriyle taştan veya çamurdan yaptıkları ve Lat, Uzza ve Menat adını verdikleri putlarının da kendilerine ibadet eden kimselere şefaatçi ve faydalı olacaklarını Hazreti Peygamber'e söyletmek suretiyle onu da şirklerine ortak etmeye kalkışmışlardır. Hazreti Peygamber, gerek yaratılış itibariyle ve gerekse insanları Allah'ın hak olan dînine davet etmekle görevlendirilmiş bir Peygamber olması itibariyle, elbette müşriklerin bu çeşit teklifleri karşısında kendi görevini unutacak ve onların isteklerine uyacak bir kimse değildi. Bu, elbette Allah Teâlâ'ya meçhul kalacak bir şey de değildi ve O, Peygamberi'nin, bu çeşit teklifler karşısında yumuşaklık göstermeyeceğini herkesten çok daha iyi biliyordu. Bunula beraber takva emrini ona yöneltmiş ve onun şahsında kafir ve münafıklar karşısında bütün müminleri uyararak onlara Peygamberi'nin takvasını örnek göstermiş ve her hususta onun gibi olmalarını emretmiştir. Ve şunu da açıkça beyan etmiştir ki Allah, birtakım tekliflerle gelen kafir ve münafıkların asıl maksatlarının ne olduğunu bildiği gibi, bu tekliflerde kimlerin onlara tabi olacaklarını, kimlerin de karşı çıkacaklarını ve neticede akibetlerinin ne olacağını da hakkıyla bilir; hiç bir şey O'na gizli kalmaz. O, kullarına her neyi emretmiş ve her neden nehyetmişse, onda mutlaka kullarının fayda ve menfaati vardır; çünkü sözlerinde ve fiillerinde hikmet sahibi olan ancak O'dur.

2 Allah Teâlâ, Peygamberi'ni ve dolayısıyla bütün Müslümanları, kafir ve münafıklara karşı uyarıp onların söz ve davranışlarına kanmamalarını ve onlara, Allah'tan korkmalarını emrettikten sonra, uymaları gereken doğru yolu göstermiş ve yine Peygamberi'ne hitapla, Rabbin sana neyi vahyetmişse ona uy, buyurmuştur. Binaenaleyh gerek Peygamber'in ve gerekse ona inanan ve onun yolunda giden bütün Müslüman-

ların, Allah Teâlâ'nın Peygamberi'ne vahiy yolu ile indirdiği Kur'an'a uymaları ve Kur'an ile gelen Allah Teâlâ'nın emir ve nehiylerine tabi olmaları gerekir. Çünkü imanın şartı, mücerret inandım veya iman ettim demekten ibaret değildir. Gerçek iman, Allah'ın Peygamber'i vasıtasıyla indirdiği emir ve nehiylere aynen uymak ve onları hayatın her safhasında uygulamaktır. Bir insanın, ben Müslümanım; Allah'a, Peygamber'ine ve Kitabına inanıyorum, dediği halde, onların emir ve nehiyleri karşısında duyarsız kalması ve bu emir ve nehiyler hiç yokmuş gibi onlara zıt davranışlar içinde bulunması, o insanın mümin değil, fakat münafıklardan olduğuna delalet eder ki işte bir evvelki ayet-i kerimede de açıkça görüldüğü gibi, bu çeşit insanlar, kendilerine uyulmaması gereken kimselerdir.

Şu husus da açıkça bilinmelidir ki ben Müslümanım; Allah'a, Peygamberi'ne ve Kitabı'na inanıyorum, dedikleri halde bu inançlarının gereğini yapmayan veya Allah'ın emir ve nehiylerine uymayan kimseler, bazen çevrelerinde bulunan insanları sözleriyle kandırmış olsalar bile, Allah'ı asla kandıramazlar; zira Allah, kimin neye inandığını ve bu inançla onun neler yaptığını bilir. Hiç kimse inançlarını ve davranışlarını Allah'tan gizleyemez; çünkü hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz.

3 Bu itibarla ey Peygamber ve ey müminler, bütün işlerinizde ve bütün davranışlarınızda, Allah'a tevekkül edin; yalnız O'na güvenip dayanın. O, kendisine güvenip dayanan kimselere vekil olarak veya koruyucu ve kurtarıcı olarak yeter. O'nun koruması altında bulunan kimselere de, hiçbir zaman ve hiçbir yerde zarar gelmez.

مَا جَعَلَ اللّٰهُ لِرَجُلٍ مِّنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهٖ ۚ وَمَا جَعَلَ اَزْوَاجَكُمُ الّٰٓـِٔي تُظٰهِرُونَ مِنْهُنَّ اُمَّهٰتِكُمْ ۚ وَمَا جَعَلَ
اَدْعِيَآءَكُمْ اَبْنَآءَكُمْ ۚ ذٰلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِاَفْوَاهِكُمْ ۖ وَاللّٰهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ ﴿٤﴾ اُدْعُوهُمْ
لِاٰبَآئِهِمْ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ ۚ فَاِنْ لَّمْ تَعْلَمُٓوا اٰبَآءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ ۚ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ
فِيمَآ اَخْطَاْتُمْ بِهٖ وَلٰكِنْ مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَّحِيمًا ﴿٥﴾

[4] Allah, insanın içinde iki kalp yaratmamıştır; kendilerinden zıhar yaptığınız eşlerinizi analarınız yapmamıştır; evlatlıklarınızı oğullarınız kılmamıştır. Bütün bunlar, kendi ağızlarınızla söylediklerinizdir. Allah ise, hak olanı söyler ve doğru yola iletir.

[5] Evlatlıkları babalarına nisbet ederek çağırın; bu, Allah yanında daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, artık onlar sizin din kardeşleriniz ve mevalinizdir. Hata yaptığınız hususlarda üzerinize bir günah yoktur. Fakat kalplerinizin kasıtlı olarak yaptıkları böyle değildir. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Peygamberi'ne ve bütün Müslümanlara Allah'tan korkmalarını, kafir ve münafıkların söz ve davranışlarına kanmamalarını ve onlara uymamalarını, asıl uymaları gereken şeyin Peygamberi'ne vahiy yolu ile indirdiği Kur'an'ın emir ve nehiyleri olduğunu beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, bu beyanı tevyit etmek maksadıyla, insanda, birisiyle Allah'a inandığını ve O'ndan korktuğunu söyleyen, diğeriyle de Allah'ın emir ve yasakları karşısında duyarsız davranan ve onları umursamayan iki ayrı kalp yaratmadığını zikretmiş, sonra da zıhar yolu ile eşleri ana, evlatlıkları da oğul kılmaktan menetmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

4 Allah, insanın içinde iki kalp yaratmamıştır; kendilerinden zıhar yaptığınız eşlerinizi analarınız yapmamıştır; evlatlıklarınızı oğullarınız kılmamıştır. Bütün bunlar, kendi ağızlarınızla söylediklerinizdir. Allah ise, hak olanı söyler ve doğru yola iletir.

5 Evlatlıkları babalarına nisbet ederek çağırın; bu, Allah yanında daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, artık onlar sizin din kardeşleriniz ve mevalinizdir. Hata yaptığınız hususlarda üzerinize bir günah yoktur. Fakat kalplerinizin kasıtlı olarak yaptıkları böyle değildir. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

4 İnsan, gerek zatı gerekse uzuvlarının yaratılışı itibariyle tek bir varlıktır ve hiçbirinin diğerinden fazla veya eksik bir yönü yoktur. Başka bir ifadeyle Allah, bazı insanları ikiden fazla el ve ayakla, bazılarını da tek el ve tek ayakla yaratmamıştır. Bunun gibi, bazı insanlara bir tek kalp verirken, bazılarına da iki kalp vermemiştir. Bütün insanlar, göğüslerinde tek bir kalple yaratılmışlardır. Bu itibarla, eğer bir kimse, sahibi olduğu bu kalple Alllah'a, Peygamberi'ne ve Kitabı'na iman etmişse, o insanın kafir veya münafık olması mümkün değildir. Bu, iki zıt inancın, daha doğrusu inançla inançsızlığın bir kalbte birleşmesinin mümkün olamayacağı manasındadır. Bu sebepledir ki insan, başkalarına iyiliği emrederken, kendisi, nefsine hoş gelen birtakım kötülükleri işleyemez. Eğer o bunu yapıyor ve başkasını kötü davranışlardan menettiği halde kendisi bu davranışları işliyorsa, o insanın münafık olduğuna hükmedilir ve sözüne hiçbir surette güvenilmez. Ve özellikle böyle kimselerin iki kalbi olduğu, bu iki kalbinden birisiyle başkalarını kötülüklerden menettiği halde, diğer kalbiyle bu kötülükleri kendi nefsine hoş gördüğü ileri sürülemez.

Tirmizî (*Sünen,* V. 348) tarafından nakledilen bir haberden öğrenildiğine göre, bazı kimseler İbn Abbâs'a *"Allah, insanın içinde iki kalp yaratmamıştır..."* ayetini sormuşlar ve "Bununla ne murat ediyor?" demişlerdi. Bunun üzerine İbn Abbâs onlara şu cevabı vermiştir: Bir gün Nebi (sas.) namaza durmuştu. Namazda iken birden hatırına bir şey gelmiş ve zihnini karıştırmış, arkasında onunla birlikte namaz kılan münafıklar da aralarında konuşurken "Görmüyor musunuz, onun iki kalbi var; bir kalbi sizinle iken, diğer kalbi onlarla." demişlerdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ *"Allah, insanın içinde iki kalp yaratmamıştır..."* ayetini indirmiştir.

Allah Teâlâ, insanın içinde iki kalp yaratıldığına dair münafıklar tarafından ileri sürülen bir yalanı reddettikten sonra, cahiliye devrinden kalan ve *zıhar* denilen bir kadın boşama âdetini de ortadan kaldırmıştır. Araplar arasında yaygın olan bu âdete göre, erkek hoşlanmadığı karısını anasının sırtına benzetir ve "Sen bana anamın sırtı gibisin." diyerek eşini anası yerine kordu. Bunu söyledikten sonra da karısını boşamış olur ve ona bir daha yanaşması kesinlikle haram sayılırdı. Ancak bu, tam bir boşanma sayılmadığı için, kadın kocasının evini terkedip gitmez, yine o evde yer içer, fakat bir köle muamelesi görürdü. İşte Allah Teâlâ, bu ayetiyle, cahiliye Arapları arasında başvurulan bu âdeti, eş olarak alınan bir kadının hiçbir surette anaya benzetilemeyeceğini beyan ederek ortadan kaldırmıştır. Nitekim Mücâdele suresinin 2. ayetinde de aynı konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"İçinizden kadınlarını zıhar yapıp analarına benzetenlerin, onlar, hiçbir surette anaları değillerdir. Onların analarını, ancak kendilerini doğuran kadınlardır. Gerçek şu ki onlar, çirkin ve yalan olan söz söylemektedirler. Allah, şüphesiz affedicidir; bağışlayıcıdır."*. Şu var ki İslam, bu âdeti tamamiyle ortadan kaldırmış olmasına rağmen, yine de zıhar yapanlar bulunduğu takdirde, bunun cahiliye devrinde olduğu gibi ebedi haram hükmünü iptal etmiş ve keffaret ödemek suretiyle zıhârdan dönülmesine cevaz vermiştir. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak, yine Mücâdele suresinin 3-4.

ayetlerinde şöyle buyurmuştur: *"Kadınlarına zıhar yapıp, sonra da söylediklerinden dönenlerin, birbirleriyle temas etmeden önce bir köle azat etmeleri gerekir... Fakat kim azat edecek köle bulamazsa, yine birbiriyle temas etmeden önce, birbiri arkasına iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen, altmış düşkün doyurur. Bu keffaret, Allah'a ve Resulüne iman etmeniz içindir. Bunlar, Allah'ın hudududur. Kafirler için elim bir azap vardır."*.

Allah Teâlâ, *"Kendilerinden zıhar yaptığınız eşlerinizi analarınız yapmamıştır..."* buyurarak cahiliye Arabının zıhar yoluyla eş boşama âdetini iptal ettikten sonra, *"Evlatlıklarınızı oğullarınız kılmamıştır."* buyurarak, yine cahiliye devri âdetlerinden olan ve İslam'ın bidayetinde de uygulanan evlat edinilmiş bir çocuğun gerçek evlat gibi sayılmasını ve onu evlat edinen babaya nisbet edilerek *fulan oğlu fulan* denilmesini menetmiştir. Araplar arasında yaygın olan ve *tebenni* denilen bu âdete göre, hali vakti yerinde olan bir adam, başkasının oğlunu kendisine evlat edinir, sonra da bu çocuk, onu evlat edinen adama nisbet edilerek *fulanın oğlu* denilirdi. Nitekim Hazret Muhammed de (sas.), henüz Peygamberlik görevini üstlenmeden önce, Kelb kabilesinden Zeyd İbn Hârise'yi evlat edinmişti. Kaynakların açıkladıklarına göre, Zeyd, bir gün annesiyle birlikte bir akrabasına giderken bazı zorbalar tarafından kaçırılmış, Ukaz çarşısında da köle olarak satılmıştı. Henüz ergenlik çağına erişmemiş olan Zeyd'i Hakîm İbn Hızâm satın almış ve halası Hatice Bint Huveylid'e vermiş, Hatice de Hazreti Muhammed (sas.) ile evlenince çocuğu ona hediye etmişti. Çocuğunun köle olarak satıldığını haber alan Hârise ise, onu kurtarmak için Mekke'ye gelmiş ve Hazreti Muhammed (sas.)'e başvurarak çocuğunun kendisine verilmesini rica etmiştir. Hazreti Muhammed (sas.) de bunu Zeyd'e danışmış ve ona, benim yanımda mı kalırsın, yoksa ailenin yanına mı dönmek istersin? diye sormuştur. Çocuk, Hazreti Muhammed (sas.)'in yanında kalmak istediğini bildirmiş, ailesi de bunu memnuniyetle kabul etmiştir. Bunun üzerine Zeyd'i Kâbe önüne götüren Hazreti Muhammed (sas.), orada bulunanlara durumu açıklamış ve "Bundan böyle Zeyd benim oğlumdur; o bana varis olur; ben de ona." demiştir. İşte bundan sonradır ki Zeyd, konuyla ilgili ayet nazil olup da evlatlıkların gerçek babalarına nisbet edilmelerini emredinceye kadar, Zeyd İbn Muhammed (Muhammed'in oğlu Zeyd) diye çağrılmıştır. Nitekim Buhârî (*Sahih*, VI. 22) tarafından nakledilen bir haberde Abdullah İbn Ömer (ra) şöyle demiştir: *"Zeyd İbn Hârise, muhakkak ki Resulullah (sas.)'in kölesidir. Biz onu, "Evlatlıkları kendi babalarına nisbet ederek çağırın..."* (Ahzâb, 5) *ayeti nazil oluncaya kadar Zeyd İbn Muhammed (Muhammed'in oğlu Zeyd) den başka bir adla çağırmadık."*. Abdullah İbn Ömer'in bu sözünün de delalet ettiği gibi, Zeyd'in Hazreti Peygamber'e nisbet edilmesi ve Zeyd İbn Muhammed adının sahabe arasında yaygınlaşması, bu ayet-i kerimenin Zeyd hakkında nazil olduğu görüşünü müfessirler arasında kuvvetlendirmiş ve genellikle bu görüşü benimsemişlerdir. Ancak burada şunu da gözden uzak tutmamak gerekir ki rical kitaplarında da görüleceği üzere, daha pek çok Arap aynı şekilde evlat edinmişler ve bu evlatlıklar da babalıklarına nisbet edilerek adlandırılmışlardır. Âmir İbn Rebî'a İbn Ka'b'ı evladlık edinen Ömer İbnu'l-Hattab'ın babası el-Hattab ile Sâlim'i evlatlık edinen Ebû Huzeyfe İbn Utbe bunlardan iki örnek olup bunlar da ayet-i kerimenin nüzulüne kadar babalıklarına nisbetle Âmir İbnu'l-Hattab ve Sâlim İbn Ebî Huzeyfe adıyla çağrılmışlardır.

Allah Teâlâ, insanda iki kalp bulunduğunu ileri sürenlere *"Allah, insanın içinde iki kalp yaratmamıştır."* buyurarak insanda iki kalp bulunduğunu, zıhar yaparak eşlerini boşayanlara, *"Allah, eşlerinizi analarınız yapmamıştır."* buyurarak zıharı ve evlatlıkları babalarına nisbet ederek babalıklarının adlarıyla çağıranlara da *"Evladlıklarınızı oğullarınız kılmamıştır."* buyurarak bu çeşit adlandırmayı iptal ettikten sonra, zikredilen bu üç

halin, sadece onu söyleyenler tarafından hiçbir esasa dayanmadan bilgisizce söylenmiş sözler olduğunu ve bunlara itibar edilmemesi gerektiğini açıklamış, asıl gerçeğin ise Allah katında olup O'nun yalnız hak olanı söylediğini ve bununla insanları doğru yola ilettiğini açıklamıştır.

5 O halde, bu gerçeğe inanan ve aklı başında olan insanlara düşen iş, bu çeşit söylentilerden uzak kalmak ve Allah'ın gösterdiği yolda gitmektir. Bu itibarla evlat edinilen çocukları evlat edinenlere değil, fakat çocukları kendi babalarına nisbet ederek çağırmak, hiç şüphesiz, Allah katında daha doğru olan bir uygulamadır.

Eğer evlatlıkların nisbet edileceği asıl baba isimleri bilinmiyorsa ve evlatlıklar da eğer Müslüman olmuşlarsa, bu takdirde onlar evlat edinenlerin din kardeşleri veya dostları olmaları itibariyle, onların, *yâ ahî* (ey kardeşim), yahut *yâ mevlây* (ey dostum) diye çağrılmaları daha uygun olur. Nitekim bu ayetin nüzulünden sonra Salim, kendi babasına nisbet edilemeyince *Sâlim Mevlâ Huzeyfe* diye adlandırılmıştır. Eğer evlatlıkların kendi babalarına nisbetinde bir hata yapılırsa, bunda herhangi bir beis yoktur. Nitekim Allah Teâlâ, ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, *"Hata yaptığınız hususlarda üzerinize bir günah yoktur..."* buyurarak hatadan günahı kaldırmıştır. Bu manada Bakara suresinin 286. ayetinde de kullarına öğrettiği en güzel dua örneklerinden birisi şöyledir: *"...Rabbimiz! Unutmuş, yahut hata yapmışsak, (bu yüzden) bizi sorumlu tutma."*. Ancak insanın kendi babasından yüz çevirerek kendisini başka bir isme nisbet etmesinde büyük vebal vardır. Nitekim Hazreti Peygamber de Buhârî (*Sahih*, IV. 156) Müslim (*Sahih*, I. 80), Tirmizî (*Sünen*, IV. 434, 439) ve İbn Mâce (*Sünen*, II. 131) tarafından nakledilen bir hadisinde *"Her kim İslam'da babasından başkasına, babası olmadığını bildiği halde babalık isnat ederse, o kişiye cennet haramdır."* buyurmuştur. Ancak şunu da bilmek gerekir ki Allah gerek hata yapanlar hakkında gerekse kasıtlı olarak kendilerini başkalarına nisbet ettikten sonra irtikap ettikleri günahın büyüklüğünü bilerek tövbe edenler hakkında çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

اَلنَّبِيُّ اَوْلٰى بِالْمُؤْمِنِيْنَ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَاَزْوَاجُهٗٓ اُمَّهٰتُهُمْ ۗ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِيْ كِتٰبِ
اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَالْمُهٰجِرِيْنَ اِلَّآ اَنْ تَفْعَلُوْٓا اِلٰٓى اَوْلِيٰٓئِكُمْ مَّعْرُوْفًا ۗ كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتٰبِ مَسْطُوْرًا
﴿٦﴾ وَاِذْ اَخَذْنَا مِنَ النَّبِيّٖنَ مِيْثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُّوْحٍ وَّاِبْرٰهِيْمَ وَمُوْسٰى وَعِيْسَى ابْنِ مَرْيَمَ ۠ وَاَخَذْنَا مِنْهُمْ
مِّيْثَاقًا غَلِيْظًا ﴿٧﴾ لِّيَسْـَٔلَ الصّٰدِقِيْنَ عَنْ صِدْقِهِمْ ۚ وَاَعَدَّ لِلْكٰفِرِيْنَ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿٨﴾

[6] Peygamber, müminlere kendi nefislerinden ileridir. Onun zevceleri de analarıdır. Allah'ın Kitab'ında akraba olanlar, birbirlerine diğer müminlerden ve Muhacirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza uygun vaziyette bulunmanız hariç. Bu, Kitap'ta yazılı (bir hüküm) dır.

[7-8] Peygamberler'den (görevlerini yapmak ve dini tebliğ etmek üzere) sözlerini almıştık. Senden, Nûh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan; doğrulara doğruluklarından sormak, kafirlere de acı bir azap hazırlamak için bunların hepsinden söz almıştık.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, insanda birisiyle Allah'a inandığını ve O'ndan korktuğunu söyleyen, diğeriyle de Allah'ın emir ve yasakları karşısında duyarsız davranan ve onları umursamayan iki ayrı kalp yaratttığı yolundaki iddialarla, cahiliye devrinin zıhar ile eşleri ana kılarak boşama ve evlatlıkları da oğul kılarak onları babalıklarına nisbet etme âdetlerini iptal ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Hazreti Muhammed (sas.)'in, sadece Zeyd İbn Hârise'nin değil bütün ümmetin babası olmaya layık üstün bir mevkiye sahip olduğu gibi, eşlerinin de bu ümmetin erkeklerine nisbetle ana mertebesinde bir hürmete sahip kadınlar olduklarını ve bunun, Allah'ın Kitabı'nda yer verdiği açık bir hükmü olduğunu açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[6] Peygamber, müminlere kendi nefislerinden ileridir. Onun zevceleri de analarıdır. Allah'ın Kitabı'nda akraba olanlar, birbirlerine diğer müminlerden ve Muhacirlerden daha yakındırlar. Ancak dostlarınıza uygun vaziyette bulunmanız hariç. Bu, Kitap'ta yazılı (bir hüküm)dır.

[7-8] Peygamberler'den (görevlerini yapmak ve dini tebliğ etmek üzere) sözlerini almıştık. Senden, Nûh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan; doğrulara doğruluklarından sormak, kafirlere de acı bir azap hazırlamak için bunların hepsinden söz almıştık.

6 Hiç şüphe edilmemelidir ki Hazreti Peygamber, kendi ümmetinden olan müminlere duyduğu büyük sevgi ve şefkat dolayısıyla onlara kendi nefislerinden daha yakın ve daha evladır. Çünkü bilinen bir gerçektir ki Hazreti Peygamber, onlara her neyi emretmiş ve her neden nehyetmişse, bu emir ve nehiylerinde daima onların fayda ve menfaatlerini düşünmüş, onlara hiçbir zaman zararı dokunacak bir şey emretmemiş, faydası dokunacak şeylerden de onları menetmemiştir. Müslim (*Sahih*, IV. 1789) tarafından nakledilen ve Hemmâm İbn Münebbih'in *Sahife*'sinde de yer alan bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Benim durumum, ateş yakan bir kimsenin durumu gibidir: Etraf aydınlandığı zaman, aleve giden pervane ve arzda bulunan böcekler ateşe düşmeye başlarlar ve o şahıs, onların ateşe düşmelerine engel olmaya çalışır; fakat onlar insana galebe çalarlar ve ateşe dalarlar. İşte bu, benim ve sizin durumunuzdur: Ben sizi ateşten korumaya çalışırım: "Ateşten uzak durun; ateşten uzak durun." derim; fakat siz beni dinlemezsiniz ve bana galebe çalıp kendinizi ateşe atarsınız."*. Buhârî (*Sahih*, VI. 22) ve farklı bir metinle Müslim (*Sahih*, III. 1238) tarafından nakledilen başka bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Hiçbir mümin yoktur ki ben ona dünya ve Ahiret işlerinde kendisinden daha yakın olmayayım. İsterseniz "Peygamber, müminlere kendi nefislerinden ileridir..." ayetini okuyun. Herhangi bir mümin ölüp de mal bırakırsa, kim olursa olsun, o mala onun akrabaları varis olsunlar. Eğer bir borç veya bir kayıp bırakırsa, o da bana gelsin; çünkü ben onun velisiyim."*. Müslim'de yer alan hadis metni ise, şöyle rivayet edilmiştir: *"Muhammed'in nefsi elinde olan Allah'a yemin ederim ki ben, yeryüzünde bulunan her bir mümine insanların en yakınıyımdır. Sizden herhangi biriniz ölür de bir borç veya evlad-u ıyal bırakırsa, ben onun velisiyim. Herhangi biriniz de mal bırakırsa, o mal da kim olursa olsun, onun asabesine, yani mirasçısına aittir."*. Yine sahih hadisler arasında zikredildiğine göre, Ömer İbnu'l-Hattab (ra), bir gün Hazreti Peygamber'e şöyle demişti: "Ya Resulallah! Muhakkak sen bana, nefsim dışında, her şeyden çok daha sevimlisin.". Hazreti Peygamber, onun bu sözüne itiraz ederek şu cevabı vermiştir: "Hayır ey Ömer; ben sana nefsinden de daha sevimli olmadıkça tam iman etmiş olmazsın.". Bunun üzerine Ömer şöyle demiştir: Ya Resulallah! Allah'a yemin ederim ki sen bana, her şeyden daha sevimlisin; hatta nefsimden

bile.". Bunun üzerine Hazreti Peygamber: "İşte şimdi oldu, ey Ömer." buyurmuştur. Kısaca ifade etmek gerekirse, kalbinde Hazreti Peygamber'e karşı hadislerde zikredilen bu sevgiyi beslemeyen bir Müslüman gerçek manada iman etmiş olmaz. Nitekim Buhârî (*Sahih*, I. 9), Müslim (*Sahih*, I. 67) ve diğer hadis kitaplarında da nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber bu gerçeği şöyle açıklamıştır: *"Hiçbiriniz, ben kendisine çocuğundan, babasından ve diğer bütün insanlardan daha sevgili olmadıkça iman etmiş olmaz."*.

Allah Teâlâ, *"Peygamber, müminlere kendi nefislerinden ileridir..."* buyurarak müminler nezdinde Hazreti Peygamber'in bulunması gereken üstün mevkiini açıkladıktan sonra, onun eşlerini zikretmiş ve onların da, müminlerin anaları durumunda olduklarını beyan etmiştir. Buna göre bir mümin, kendi anasına karşı nasıl saygıda ve hürmette kusur işlemez, onu tazim eder ve her fırsatta ona iyilik ve ikramda bulunursa, Hazreti Peygamber'in eşlerine karşı da aynı davranışlar içinde bulunması imanının bir gereğidir. Hazreti Peygamber'in eşlerinin müminlerin anaları olduklarına dair ayet-i kerime ile vazolunan bu hüküm, Hazreti Peygamber tarafından boşanmış veya onun vefatından sonra dul kalmış eşleri için de geçerli olmuş ve herhangi bir Müslümanın böyle bir eşle evlenmesi haram sayılmıştır. Ancak miras hukukunda ve diğer hususlarda Müslüman erkekler karşısında bu eşler, yabancı birer kadın durumundadırlar. Yine bu surenin 53 ve 55. ayetlerinde de açıklandığı gibi, yabancı bir erkek, Hazreti Peygamber'in eşlerinin yanına izinsiz giremez; onlara bir şey sormak veya onlardan bir şey istemek durumunda kaldığı zaman da bunu sadece perde arkasından gerçekleştirmek zorundadır. Kısacası, analık hükmü dışında kalan bu gibi durumlarda Hazreti Peygamber'in eşleriyle diğer erkekler biribirlerine yabancıdırlar ve kadınların bu erkeklerden sakınmaları gerekir. Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki Hazreti Peygamber'in eşlerinin müminlerin anaları olmaları, sadece mümin erkekler için geçerli olup kadınlar için söz konusu değildir. Bu itibarla Hazreti Peygamber'in eşleri "Mümin kadınların anaları." olarak tavsif edilemezler. Nitekim Hazreti Peygamber'in eşi Hazreti Aişe (r.anhâ), kendisine "Ey anam!" diye hitap eden bir kadına: "Ben, erkeklerinizin anasıyım; kadınlarınızın anası değilim." demiştir.

Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'in eşleriyle ilgili hükmü açıkladıktan sonra, mirasla yakın ilgisi dolayısıyla akrabalık konusunu zikretmiş ve Allah'ın hükmüne göre, birbirleriyle akraba olanların, birbirlerine diğer mümin ve Muhacirlerden daha yakın olduklarını beyan etmiştir. Bu yakınlık sebebiyledir ki akraba olanlar, birbirlerinin mirasçısı olmaya diğerlerinden daha layıktırlar. Keza akrabalık, Ensar ile Muhacirun arasındaki yakınlıktan da ileri olup miras hukukunda da gözönünde bulundurulması gereken bir hususdur. Ayet-i kerimede Muhacirlerin zikredilmesinin en önemli sebebinin de miras meselesi olduğu anlaşılmaktadır. Bilindiği gibi Müslümanlar Medine'ye hicret ettikleri zaman, çoğu, evini barkını ve gelir kaynaklarını Mekke'de terkedip geldikleri için, Medine'de bakıma ve yardıma muhtaç bir hale düşmüşler, Medineli Müslümanlar da, kudretleri nisbetinde onların bakımını üzerlerine almışlardı. Bu da özellikle Hazreti Peygamber'in, Medinelilerle Mekkeliler arasında *mu'âhât* (kardeşlik) tesis etmesinden sonra başlamış ve bu kardeşlik sebebiyle Ensar ve Muhacirun, birbirlerinin mirasçısı olmuşlar, bunlardan birisi öldüğü zaman, diğeri, yakın akrabadan önce ölenin malını almaya hak kazanmıştı. Ancak Muhacirlerle Ensar arasında başlayan mirasla ilgili bu uygulama uzun süre devam etmemiş, Allah Teâlâ'nın bu ayet-i kerimede yer alan *"...akraba olanlar, biribirlerine, diğer müminlerden ve Muhacirlerden daha yakındırlar..."* mealindeki hükmü ile neshedilmiş veya kaldırılmıştır. Bu ayet-i kerimenin nüzulünden sonra da Muhacirun ve Ensar, daha önce Hazreti Peygamber tarafından tesis olunan kardeşlik sebebiyle biribirlerinin mirasçısı olmamışlardır.

Bu ayet-i kerime ile Muhacirun ve Ensar arasında kardeşliğe dayanan miras uygulaması kalkmış olmasına rağmen, müminler arasında dostluğa dayanan yardımlaşma, iyilik ve vasiyyet baki kalmış, herhangi bir müminin, muhacir veya Ensardan olan, yahutta bunların dışında bulunan herhangi bir dostuna, malından uygun bir vasiyette bulunmasında hiçbir mahzur görülmemiştir. Bu, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ tarafından takdir edilen ve Kitab'ında yazılı olan bir hükümdür. Bu hüküm, yine maslahat icabı O'nun tarafından değiştirilmedikçe, onun tebdil veya tağyir edilmesi mümkün değildir.

7-8 Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'in müminler arasındaki üstün mevkiini beyan ettikten sonra, bu ayetlerinde de Allah'ın hak olan dininin, şerî ahkamın ve risaletinin tebliğinde üzerine aldığı görevlerin yüceliğini zikretmiş ve bu görevlerin, daha önce gelip geçmiş Peygamberler'den de alınan bir sözün gereği olduğunu zikrederek şöyle buyurmuştur:

Ey Muhammed! Şunu hiçbir zaman hatırından çıkarma ki biz, gelip geçmiş bütün Peygamberler'den ve özellikle azim sahibi şu beş Peygamber'den, senden, Nûh'tan, İbrahim'den, Musa'dan ve Meryem oğlu İsa'dan Allah'ın dinini ve risaletini tebliğ etmeleri, yardımlaşmaları, birbirlerine destek olmaları, önce gelenlerin sonra gelecek olanları müjdelemeleri hususunda kesin ve sağlam söz almıştık. Evet; Allah bunu, doğrulara doğruluklarını sormak için yapmış ve kafirler için de acı bir azap hazırlamıştır. Allah Teâlâ, Peygamberler'den alınan bu sözü Âl-i İmrân suresinin 81. ayetinde de zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Allah, (geçmiş) Peygamberler'den şöyle söz almıştı: "Size kitap ve hikmet verdim. Sonra da yanınızda bulunan (kitap ve hikmet)ı tasdik eden bir Peygamber geldi. Ona mutlaka iman edecek ve yardımda bulunacaksınız. İkrar ettiniz ve bu ağır yükümü kabul ettiniz mi"? buyurduğunda (Peygamberler'i:) "İkrar ettik." demişler, bunun üzerine Allah da: "O halde şahit olunuz. Ben de sizinle birlikte (buna) şahitlik edenlerdenim." buyurmuştu.".*

Ayet-i kerimede, kendilerinden söz alınan beş Peygamber isminin zikredilmesi, onların *Ulu'l-Azm* olarak tanınmaları ve kendilerine müstakil şeriat verilmeleri dolayısıyladır. Bu Peygamberler'den dördünün geliş sırasında zikredildiği halde, Hazreti Peygamber'in diğerlerinin başında zikredilmesi, mertebesinin ve şerefinin diğerlerinden daha yüksek olması dolayısıyladır. Her ne kadar ilk Peygamber Adem (as) ise de onun Peygamberliği sadece kendi evlatları için olmuş ve nesli de Nûh tufanı ile tükenmişti. Bu sebebledir ki Nûh (as), insanlığın ikinci atası sayılmış ve asıl Peygamberlik onunla başlamıştır. Ondan sonra gelen İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed (aleyhimu's-selam) ise, yücelikleri ve kendilerine verilen kitaplarıyla tanınmış Peygamberler'di. Bu husus, Şûrâ suresinin 13. ayetinde de açıkça ifade edilmiştir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Dini dosdoğru tutun ve onda tefrikaya düşmeyin." diye Allah'ın Nûh'a tavsiye ettiğini, sana vahyettiğimizi, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya tavsiye ettiğini, size dinden şeriat olarak koymuştur.."*

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا
لَمْ تَرَوْهَا ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا ﴿٩﴾ إِذْ جَاءُوكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ
الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونَا ﴿١٠﴾ هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا
شَدِيدًا ﴿١١﴾ وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢﴾

وَاِذْ قَالَتْ طَّآئِفَةٌ مِنْهُمْ يَآ اَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا ۚ وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ
اِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ ۛ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ ۛ اِنْ يُرِيدُونَ اِلَّا فِرَارًا ﴿١٣﴾ وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ اَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا
الْفِتْنَةَ لَاٰتَوْهَا وَمَا تَلَبَّثُوا بِهَآ اِلَّا يَسِيرًا ﴿١٤﴾ وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُوَلُّونَ الْاَدْبَارَ ۚ وَكَانَ
عَهْدُ اللّٰهِ مَسْئُولًا ﴿١٥﴾ قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمُ الْفِرَارُ اِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ اَوِ الْقَتْلِ وَاِذًا لَا تُمَتَّعُونَ اِلَّا
قَلِيلًا ﴿١٦﴾ قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ اَرَادَ بِكُمْ سُوٓءًا اَوْ اَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً ۚ وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ
دُونِ اللّٰهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٧﴾ قَدْ يَعْلَمُ اللّٰهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَآئِلِينَ لِاِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ اِلَيْنَا ۖ وَلَا يَأْتُونَ
الْبَأْسَ اِلَّا قَلِيلًا ۖ ﴿١٨﴾ اَشِحَّةً عَلَيْكُمْ ۚ فَاِذَا جَآءَ الْخَوْفُ رَاَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ اِلَيْكَ تَدُورُ اَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي
يُغْشٰى عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ ۚ فَاِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَقُوكُمْ بِاَلْسِنَةٍ حِدَادٍ اَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ ۚ اُولٰٓئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا
فَاَحْبَطَ اللّٰهُ اَعْمَالَهُمْ ۚ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿١٩﴾ يَحْسَبُونَ الْاَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا ۚ وَاِنْ يَأْتِ الْاَحْزَابُ
يَوَدُّوا لَوْ اَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْاَعْرَابِ يَسْئَلُونَ عَنْ اَنْبَآئِكُمْ ۚ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا اِلَّا قَلِيلًا ۚ ﴿٢٠﴾ لَقَدْ
كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللّٰهِ اُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللّٰهَ وَالْيَوْمَ الْاٰخِرَ وَذَكَرَ اللّٰهَ كَثِيرًا ۚ ﴿٢١﴾
وَلَمَّا رَاَ الْمُؤْمِنُونَ الْاَحْزَابَ ۙ قَالُوا هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللّٰهُ وَرَسُولُهُ ۫ وَمَا زَادَهُمْ اِلَّا
اِيمَانًا وَتَسْلِيمًا ۫ ﴿٢٢﴾ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ ۚ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضٰى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ
مَنْ يَنْتَظِرُ ۫ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلًا ۙ ﴿٢٣﴾ لِيَجْزِيَ اللّٰهُ الصّٰدِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ اِنْ شَآءَ اَوْ يَتُوبَ
عَلَيْهِمْ ۫ اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ۚ ﴿٢٤﴾ وَرَدَّ اللّٰهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا ۚ وَكَفَى اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ
الْقِتَالَ ۫ وَكَانَ اللّٰهُ قَوِيًّا عَزِيزًا ۚ ﴿٢٥﴾ وَاَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِنْ اَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ
فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا ۚ ﴿٢٦﴾ وَاَوْرَثَكُمْ اَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ وَاَرْضًا
لَمْ تَطَئُوهَا ۚ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا ۚ ﴿٢٧﴾

[9] Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani üstünüze (müşrik kabilelerden müteşekkil) ordular gelmişti de biz de onların üzerine bir rüzgar ve sizin göremediğiniz ordular sevketmiştik. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görüyordu.

[10] Size, üstünüzden ve alt tarafınızdan gelmişlerdi; gözler dönmüş, yürekler boğazlara gelip dayanmıştı. Allah hakkında çeşitli zanlarda bulunuyordunuz.

[11] İşte orada müminler denenmişler ve şiddetli bir şekilde sarsılmışlardı.

[12] Münafıklar ve kalplerinde bir illet bulunanlar, "Allah ve Resulü bize boş vaatten başka bir şeyde bulunmadı." diyorlardı.

[13] Onlardan bir grup da "Ey Medine halkı! Artık burada durmanıza gerek yok; geri dönün." demişler; yine onlardan bir başka grup da "Evlerimiz açıktır." diyerek Peygamber'den izin istemişlerdi. Aslında evleri açık değildi; fakat sadece kaçmak istiyorlardı.

[14] Halbuki evlerinin çeşitli taraflarından yanlarına girilseydi, sonra da müminlere karşı savaşmaları istenseydi, buna katılıp istenileni yapmaktan geri kalmazlardı.

[15] Önceden, arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dâir Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen sözden kıyamet günü sorulacaktır.

[16] (Ey Muhammed!) De ki: Eğer ölümden, yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, bu kaçış size hiçbir fayda sağlamayacaktır. Kaçtığınızda daa ancak çok az yaşatılırsınız.".

[17] Ve yine de ki: "Eğer Allah size bir kötülük murad etse, yahut size rahmet dilese, O'ndan sizi kim kurtarır? Kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulamazlar.

[18-19] Allah, içinizden savaştan alıkoyanları ve kardeşlerine "Bize gelin." diyenleri elbette bilir. Kendileri savaşa ancak nadiren ve fakat size karşı cimri olarak katılırlar. İçlerine korku düştüğü zaman, üzerine ölüm baygınlığı gelmiş kimse gibi, gözleri dönmüş olarak sana baktıklarını görürsün. Korku zail olduğu zaman da ganimet malına karşı hırslı olarak sivri dilleriyle size eziyet ederler. Bunlar, iman etmemişlerdir. Bu yüzden Allah, onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah için çok kolaydır.

[20] Bunlar, korkuları yüzünden müşrik orduların gitmediklerini zannediyorlardı. Eğer bu ordular tekrar gelselerdi, kendilerinin Medine'den uzak bedevi Araplar arasında olmalarını ve sizinle ilgili haberleri sormalarını dilerlerdi. Zaten içinizde bulunsalar bile, çok az dövüşürlerdi.

[21] Sizin için, Allah'ı ve Ahiret gününü arzu eden ve Allah'ı çok zikreden kimseler için, Allah'ın Resulünde güzel bir örnek vardır.

[22] Müminler, müşrik orduları görünce: "İşte bu, Allah'ın ve Resulünün bize vadettikleri şeydir; Allah ve Resulü doğru söyledi." demişlerdir. Bu bakımdan, düşmanın gelişi onların sadece imanlarını ve teslimiyetlerini artırmıştır.

[23] Müminler içinde Allah'a verdikleri söze sadık kalanlar vardır. Bu itibarla onlardan kimi şehîd olmuştur; kimi de beklemektedir. Verdikleri sözü hiç değiştirmemişlerdir.

[24] Bunlar, Allah'ın, sözüne sadık kalanları doğruluklarıyla mükafatlandırması, münafıklara da dilerse ya azap, yahutta (tövbe ettikleri takdirde) tövbelerini kabul etmesi içindir. Allah, şüphesiz çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

[25] Allah, inkâr edenleri öfkeleriyle geri çevirmiş, onlar da hiçbir hayra nâil olamamışlardır. Allah, savaşta müminlere yeter. Allah, daima kuvvetlidir; daima galiptir.

[26] Kitap ehlinden olup müşriklere yardım eden (Yahudi)leri kalelerinden indirmiş, bir kısmını öldürerek, bir kısmını da esir ederek kalplerine korku salmıştır.

[27] Sizi de onların arazilerine, ülkelerine, mallarına ve ayağınızın basmadığı yerlere varis kılmıştır. Allah, her şeye kadirdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Peygamberi'ne ve dolayısıyla bütün müminlere, yalnız Allah'tan korkmalarını ve yalnız Allah'ın vahyine uymalarını, O'nun dışında ne kafir ne de münafık, hiç kimseye itaat etmemelerini emrettikten sonra, bu ayetlerinde, neden sadece Allah'tan korkmak gerektiğini, Ahzâb da denilen Hendek Gazvesi'ni misal göstererek açıklamış ve Başta Hazreti Peygamber olmak üzere bütün Müslümanları ortadan kaldırmak için kuvvetli bir ordu ile Medine civarına gelen Mekkeli müşriklerle onlara katılan Yahudilerin ve Medineli münafıkların, Allah'ın yardımı ile nasıl bozguna uğradıklarını zikretmiştir. Zikredilen bu misalden şu gerçek açıkça anlaşılmaktadır ki ne derece kuvvetli olurlarsa olsunlar, eğer düşmanlar, Allah'ı karşılarına almış oldukları halde, Allah'ın dost edindiği gerçek müminlere saldırırlarsa, saldırılarını Allah'a karşı yöneltmiş olacakları için, akibetleri acı bir mağlubiyetten başka bir şey olmayacaktır. Bu sebepledir ki müminler, sadece Allah'a güvenip dayanmalılar ve O'ndan başkasından korkmamalıdırlar. İşte, Allah Teâlâ'nın, mümin kullarına ihsan ettiği nimetleri ve Hendek Gazvesi'nde onlara yaptığı büyük yardımı hatırlatması yönünden, yukarıda zikredilen ayetlerini başlıca beş bölümde incelemek mümkündür. Bunlar:

1) Hendek Gazvesi'nin tanımı (ay.9-11). 2) Yahudi ve münafıkların Müslümanlar karşısında takındıkları tavır (ay.12-21). 3) Müminlerin düşman kuvvetleri karşısındaki metanet ve cesaretleri (ay.22-24). 4) Müminlerin zaferi, kafirlerin hezimeti (ay.25). 5) Benû Kurayza Yahudilerinin tedibi (ay. 26-27). İşte zikredilen bu konularda Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[9] Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani üstünüze (müşrik kabilelerden müteşekkil) ordular gelmişti de biz de onların üzerine bir rüzgar ve sizin göremediğiniz ordular sevketmiştik. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görüyordu.

[10] Size, üstünüzden ve alt tarafınızdan gelmişlerdi; gözler dönmüş, yürekler boğazlara gelip dayanmıştı. Allah hakkında çeşitli zanlarda bulunuyordunuz.

[11] İşte orada müminler denenmişler ve şiddetli bir şekilde sarsılmışlardı.

9 Hicretin beşinci senesi Şevval ayında on iki bin, bazı rivayetlere göre on beş bin civarında Mekkeli müşriklerle Yahudilerden oluşan bir kuvvet, Hazreti Peygamber'in hayatına son vermek ve Müslümanları topyekun ortadan kaldırmak için Medinenin etrafında toplanmış buyulunuyordu. Müşriklerin içerisinde dört bin kadarı Kureyş'ten olup Ebû Süfyân'ın kumandasında, altı bin kadarı da Gatafan'dan olup Uyeyne İbn Hısn'ın kumandasında idi. Diğerleri ise, Âmir İbnu't-Tufeyl kumandasındaki Beni Âmir ve Ebu'l-A'ved kumandasındaki Süleym kabileleriyle, Huyey İbn Ahtab ve İbn Ebi'l-Hukayk riyasetindeki Yahudi Beni Nadir ile Ka'b İbn Esed kumandasındaki Yahudi Beni Kurayza kabilelerine mensup idiler. Bunların Medine civarında toplanmalarının başlıca sebebi de Yahudi Beni Nadir ile Beni Kurayza'nın ileri gelenlerinden bir grubun Mekke'ye giderek Kureyşli liderlerle görüşmeleri ve onlara, "Hiç şüphe yok ki sizin dininiz Muhammed'in dininden daha hayırlıdır.", diyerek onları Hazreti Peygamber'le savaşa davet etmeleri idi. Daha sonra Yahudi liderler, Gatafan ve diğer Arap kabilelerine de gitmişler ve aynı şeyleri söyleyerek onları da Medine'de Müslümanlarla savaşa davet etmişlerdir.Yahudilerin bu teklifi, müşrikler tarafından büyük bir memnuniyetle kabul edilmiş ve böylece müşrik ve Kitabilerden oluşan bir ordu teşekkül etmiş, sonra da bu ordu, hiç vakit kaybetmeden Medine istikametinde harekete geçmiştir. Biraz önce de zikrettiğimiz gibi, müşriklerle kitap sahibi Yahudilerden oluşan bu ahzab ordusu, on beş bine yaklaşırken, bunların karşısında duracak olan Müslümanların sayısı ise, sadece üç bin civarında bulunuyordu.

Resulullah (sas.), ahzab ordusunun Medine'ye doğru harekete geçtiğini haber alınca, ashabıyla istişarede bulunmuş, özellikle Selmân el-Fârisî'nin tavsiyesi üzerine, şehrin açık olan taraflarına hendekler kazılmasını emretmiş, kendisi de Müslümanların yanında kazı işlerine katılmış ve toprak taşımıştır. Kaynaklarda belirtildiğine göre, kazılan hendeğin uzunluğu beş bin zirâ, derinliği yedi ile on zirâ, genişliği ise on zirâın üstünde idi. Müşrikler, şehre girmelerine engel olan bu hendekleri görünce, büyük bir şaşkınlığa uğramışlar, bazıları atlarıyle hendeği geçmeye çalışmışlarsa da bunda başarılı olamadıkları gibi ölümden de kurtulamamışlardır. Savaş yapılmadan bir ay kadar devam eden muhasara sırasında ancak ok ve taş atışları yapılabilmiş, bu da muhasarayı sürdüren müşriklere hiçbir fayda sağlamamıştır. Bir gece, soğuk ve şiddetli bir saba rüzgarının çıkışı da onları hem dondurmuş hem de yüzlerine topraklar savurup çadırlarını sökmüş ve ateşlerini söndürmüştür. Bu, hiç şüphesiz Allah Teâlâ'nın müminlere yardım etmesi, kafirleri ise, kalplerine korku salarak cezalandırması idi. Nitekim hendeklerin etrafında mevzilenmiş Müslüman askerler tekbir alırken, meleklerin de yüksek sesle bu tekbire katılmaları, müşrikleri iyice ümitsizliğe düşürmüş ve liderleri: "Muhammed sihire başladı. Haydi, çabuk çabuk!" diyerek muhasaradan vazgeçip ülkelerine geri dönmekten başka çare olmadığını ileri sürmüşlerdir. İşte Medine civarında cereyan eden bu hadiselerden sonradır ki Allah Teâlâ *"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani üstünüze (müşrik kabilelerden müteşekkil) ordular gelmişti de biz de onların üzerine bir rüzgar ve sizin göremediğiniz ordular sevketmiştik. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görüyordu."* mealinde yukarıdaki ayetini indirmiştir.

Müfessirlerin sahabi Huzeyfe İbnu'l-Yemân'dan naklettikleri bir haberde de o şunları anlatmıştır: Ahzâb gecesini hatırlıyorum; saflar halinde idik. Müşriklerin lideri Ebû Süfyân, yanındaki müttefikleriyle üst tarafımızda, Beni Kurayza Yahudileri de alt tarafımızda bulunuyorlardı ve biz, Yahudilerin çocuklarımıza zarar vermelerinden korkuyorduk. Şimdiye kadar bu derece karanlık ve bu derece fırtınası şiddetli bir gece hiç görmemiştik. Münafıklar, evlerinin açık ve şehir dışında olduğunu söyleyerek Hazreti Peygamber'den izin istiyorlar, Hazreti Peygamber de izin isteyen herkese izin veriyordu. Böylece izin alan her münafık bulunduğu yerden sıvışıp kaçıyordu. Bir ara Hazreti Peygamber, saflarda bulunan müminleri dolaşarak yanıma kadar geldi ve bana kim olduğumu sordu. Ben, Huzeyfe İbnu'l-Yemân olduğumu söyledim. Bunun üzerine bana, kalk, dedi ve beni düşman kuvvetlerinin bulunduğu bölgeye geçmemi, oradan düşmanın durumu hakkında haber derleyip getirmemi ve ters bir davranışta bulunup herhangi bir olay çıkarmamamı emretti. Hazreti Peygamber'in bu emri üzerine düşman karargahına doğru yola çıktım. Oraya vardığımda, o şiddetli fırtınanın yerden kaldırdığı taş ve kum tanelerini eşyaya çarparak çıkardığı ürkütücü sesleri duyuyordum. Aynı darbelere maruz kalan müşrikler ise, haydin; burada daha fazla kalamayız; bir an önce buradan uzaklaşalım, diyorlardı. Asıl hayret edilecek şey, o şiddetli fırtınanın sadece karargah içerisinde oluşu, fakat karargahı bir arpa boyu bile geçmemesi idi. Bu, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'nın müminlere yardım etmek maksadıyla kafirler için hazırladığı bir tuzaktı. Nitekim Hazreti Peygamber'in yanına dönmek için karargahtan çıkıp da yolu yarıladığım sıralarda karşıma gelen yirmi kadar atlı bana şöyle demişlerdi: "Peygamberi'ne haber ver: Allah düşmanın hakından geldi.". Hazreti Peygamber'in yanına gelip gördüklerimi ona anlattım. İşte bundan sonra da *"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın..."* ayeti nazil oldu.

10 Şehrin etrafındaki hendeklerin önüne kadar sokulan düşman kuvvetleri, sayılarının çokluğu ile Müslümanların kalplerinde büyük bir korku ve endişenin belirmesine sebep olmuşlar-

dı. Bunlardan ilk gelenler ki bazı rivayetlerde bunların Kureyş ve Beni Kinane olduğu söylenmiştir, bunlar, vadinin doğusuna ve müminlerin üst tarafına, Beni Kurayza ve diğerleri ise, vadinin batısına ve müminlerin alt tarafına yerleşmişler ve onları üstten ve alttan tam bir kıskaç içine almışlardı. Nitekim yukarıda haberini özet olarak naklettiğimiz Huzeyfe ibnu'l-Yemân da bu hususu zikrederek üstlerinde ve altlarında yer alan düşman kuvvetleri tarafından adeta sarılmış bir vaziyette kaldıklarını ima etmiştir. Bu da tabiatıyla Müslümanların içine büyük bir korku salmış ve bu korku sebebiyle, düşmanın sayıca çokluğu ve bu çokluktan kaynaklanan kuvveti karşısında yuvalarından fırlayacak gibi olan gözleri, düşmana dönüp bakamayacak bir duruma gelmiş, yürekleri de ağızlarına kadar gelip dayanmış ve onları nefes alamayacak bir hale getirmişti. Bu daa aralarında, Allah'la ilgili olarak zanna dayanan bazı söylentilerin yayılmasına sebep olmuştu. Aslında bu söylentiler, müminler arasında bulunan münafıklardan kaynaklanıyordu. Çünkü düşman kuvvetlerinin karşısında mevzilenen Medineliler Müslüman olsa bile, bunların bir kısmı mümin, bir kısmı da münafıklardı. Müminler, şuna yürekten inanıyorlardı ki Allah kendilerini yalnız bırakmayacak ve onlara mutlaka yardım edecektir. Bu itibarla eninde sonunda zafer, kendilerinin olacaktır. Münafıklar ise, çok daha farklı bir düşünceye sahiptiler ve onlar, Hazreti Muhammed ile ashabının, kendilerinden kat kat üstün olan düşman kuvvetleri karşısında hiçbir varlık gösteremeyeceklerine ve kamilen yok olup gideceklerine inanıyorlardı.

11 İşte, düşman kuvvetlerinin Medine çevresine yerleşip Müslümanları muhasara altına almaları ve onları korku, dehşet ve sıkıntı içine sokmaları, müminler için bir imtihan vesilesi olmuş ve içlerinde kimlerin gerçek manada mümin, kimlerin de Müslüman kisvesine bürünmüş münafık oldukları apaçık ortaya çıkmıştır. Şüphesiz Allah, kullarının nasıl bir inanca sahip olduklarını ve kimin gerçek mümin, kimin de münafık veya kafir olduğunu elbette biliyordu. Bu sebeple O'nun kullarını denemesi veya imtihana tabi tutması, onların iman veya nifak yönünden vasıflarını öğrenmek için değil, fakat onları sahip oldukları sıfatlarıyla birbirlerine tanıtmak ve davranışlarını buna göre ayarlamalarını sağlamaktı. Zira bir mümin, kendisi gibi mümin olduğunu söyleyen, fakat küfrünü içinde gizleyen bir arkadaşını yakından tanımadıkça ona güvenir ve düşman eline geçmemesi gereken bazı sırlara sahipse, bu sırları güvendiği arkadaşına söylemekten çekinmez. Mümin arkadaşından bu sırları öğrenen münafık da onları müminlerin düşmanlarına haber vermekten çekinmez. İşte bu sebepledir ki Allah Teâlâ, düşman kuvvetleri karşısında mevzilenmiş olan Müslümanları, korku, dehşet ve sıkıntı ile imtihana tabi tutmuş ve içlerinden kimlerin gerçek mümin, kimlerin de münafık olduklarını birbirlerine açıkça göstermiştir.

[12] Münafıklar ve kalplerinde bir illet bulunanlar, "Allah ve Resulü bize boş vaatten başka bir şeyde bulunmadı." diyorlardı.

[13] Onlardan bir grup da "ey Medine halkı! Artık burada durmanıza gerek yok; geri dönün." demişler; yine onlardan bir başka grup da "Evlerimiz açıktır." diyerek Peygamber'den izin istemişlerdi. Aslında evleri açık değildi; fakat sadece kaçmak istiyorlardı.

[14] Halbuki evlerinin çeşitli taraflarından yanlarına girilseydi, sonra da müminlere karşı savaşmaları istenseydi, buna katılıp istenileni yapmaktan geri kalmazlardı.

[15] Önceden, arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen sözden kıyamet günü sorulacaktır.

[16] (Ey Muhammed!) De ki: Eğer ölümden, yahut öldürülmekten kaçıyorsanız, bu kaçış size hiçbir fayda sağlamayacaktır. Kaçtığınızda da, ancak çok az yaşatılırsınız.".

[17] Ve yine de ki: "Eğer Allah size bir kötülük mu-

rat etse, yahut size rahmet dilese, O'ndan sizi kim kurtarır? Kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ve ne de bir yardımcı bulamazlar.

18-19 Allah, içinizden savaştan alıkoyanları ve kardeşlerine "Bize gelin." diyenleri elbette bilir. Kendileri savaşa ancak nadiren ve fakat size karşı cimri olarak katılırlar. İçlerine korku düştüğü zaman, üzerine ölüm baygınlığı gelmiş kimse gibi, gözleri dönmüş olarak sana baktıklarını görürsün. Korku zail olduğu zaman da ganimet malına karşı hırslı olarak sivri dilleriyle size eziyet ederler. Bunlar, iman etmemişlerdir. Bu yüzden Allah, onların amellerini boşa çıkarmıştır. Bu, Allah için çok kolaydır.

20 Bunlar, korkuları yüzünden müşrik orduların gitmediklerini zannediyorlardı. Eğer bu ordular tekrar gelselerdi, kendilerinin Medine'den uzak bedevi Araplar arasında olmalarını ve sizinle ilgili haberleri sormalarını dilerlerdi. Zaten içinizde bulunsalar bile, çok az dövüşürlerdi.

21 Sizin için, Allah'ı ve Ahiret gününü arzu eden ve Allah'ı çok zikreden kimseler için, Allah'ın Resulünde güzel bir örnek vardır.

12 Filhakika, Allah'tan hiçbir zaman ümitlerini kesmeyen müminler, Allah'ın vaadi haktır ve zafer mutlaka müminlerin olacaktır, derken, kendi saflarında yer alan münafıklar, içine düştükleri korku, dehşet ve sıkıntı sebebiyle içlerindeki hastalığı bütün açıklığıyla dışarı döküyorlar, Allah ve Resulünün vaatlerini, boş birer hayal ürünü olarak tavsif etmekten çekinmiyorlardı. Böylece Müslüman olduklarını söyleyerek Müslümanlar arasında gönül rahatlığıyla yaşayıp dururken, içine düştükleri bir sıkıntı anında, Allah'a ve Resulüne karşı duydukları küfürle karışık kin ve nefret duygularını bütün çıplaklığıyla ortaya dökmüş oluyorlardı.

13 İşte o zaman, içlerinden bir grup ki bunların Evs İbn Kayzî ve ona tabi olanlar, yahut Abdullah İbn Ubeyy ve ashabı oldukları söylenmiştir: "Ey Medine halkı! Artık burada daha fazla kalarak ölüm korkusuyla tirtir titremenin manası yok. Tutunacak ve kendimizi kurtaracak herhangi bir dalımız da yok.", derken, Beni Hârise İbnu'l-Hâris denen bir başka grup da, Hazreti Peygamber'e gidiyor ve: "Ey Peygamber! Şehirde evlerimiz açık kaldı; bu sebeple hırsızların eve girip mallarımızı çalmalarından, yahut düşmanların evlerimize kadar giderek oradaki çocuklarımıza kötülük etmelerinden ve evlerimize zarar vermelerinden korkuyoruz. Bu itibarla bize izin ver de evimize gidip bakalım.", diyerek ondan izin istiyor, Hazreti Peygamber de izin isteyen herkese izin veriyordu. Böylece düşman karşısında korku içinde günlerini geçiren münafıklar, Hazreti Peygamber'den aldıkları bu izinle bulundukları yerden sıvışıyorlar ve bir daha geri dönmüyorlardı. Aslında onların ileri sürdükleri gibi evleri açık kalmış da değildi; fakat onlar, savaş mahallinden sıvışmak için böyle bir bahane uyduruyorlardı.

14 Halbuki düşman kuvvetleri çeşitli yönlerden şehre girip de bu münafıklardan fitne çıkarmalarını ve Müslümanlara karşı kendi saflarında savaşa katılmalarını istemiş olsalar, yahut onlardan dinlerini terkedip atalarının müşrik dinine dönmelerini ve kendilerine yardım etmelerini emretselerdi, hiç vakit geçirmeden onların bu isteklerine uyarlar ve düşman saflarında Müslümanlarla savaşırlardı. Çünkü onlar, Medine'de İslam kisvesine bürünüp diğer Müslümanlar arasında Müslüman gibi yaşamış olsalar bile, iman kalplerine hiç nüfuz etmemiş ve gerçek birer mümin olamamışlardı. Nitekim Ahzâb savaşında müşrikler, Medine önlerine gelip de şehri kuşatan hendeklerin arkasında mevzilenince, münafıklar, içlerini dolduran o korku sebebiyle Müslüman saflarından kaçıp kurtulmanın yollarını aramışlar, bir kısmı diğer arkadaşlarına hendekler önünde daha fazla beklemenin hiçbir manası

kalmadığını, bu itibarla oradan kaçıp kurtulmanın yollarını aramayı teklif ederken, diğer bir kısmı da bu kurtuluşu Hazreti Peygamber'den izin almakta bulmuş ve evlerini bahane ederek onun izniyle savaş alanından sıvışmışlardır.

15 Oysa bu münafıklar, bunların Beni Hârise oldukları söylenmiştir, Ahzâb Gazvesi'nde bu büyük korku ile karşılaşmadan önce, Uhud Gazvesi'nde, düşmana arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişler ve böyle bir sözün sorumluluğunu da yüklenmişlerdi. Zira kim olursa olsun, ona herhangi bir söz verildiği zaman, o sözü veren, verdiği sözün sorumluluğunu yüklenir. Allah'a verilen sözün sorumluluğu ise, herhangi bir kimseye verilen sözün sorumluluğu ile elbette kıyaslanamaz. Bu itibarla Uhud Gazvesi'nde düşmana arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a söz veren, sonra da Ahzâb Gazvesi'nde savaştan kaçmak için evlerinin açık kaldığını bahane ederek Hazreti Peygamber'den izin isteyen ve bu izni aldıktan sonra da savaş alanından kaybolan Beni Hârise, kıyamet günü Allah'ın huzurunda, O'na verdikleri sözden dönmelerinin hesabını elbette vereceklerdir. Bundan hiç kimsenin şüphesi olmasın.

16 Savaş alanlarında düşmanın üstün kuvveti karşısında korkuya kapılıp dehşete düşen ve yürekleri ağızlarına gelen kimseleri bu hale sevkeden en önemli sebep, hiç şüphesiz, savaş sırasında ölmek veya öldürülmektir. Düşmandan kaçmayacaklarına dair Allah'a söz verdikleri halde, sözlerinde durmayan ve birtakım bahaneler uydurarak Hazreti Peygamber'den izin alıp savaş alanından kaçan Beni Hârise'yi Allah'a verdikleri sözden dönmeye sevkeden amil de kalplerinin imandan yoksun olması yanında, hiç şüphesiz, ölmek veya öldürülmek korkusudur. Ancak şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir ki eceli gelmiş olan hiç kimse, ölümden kaçmakla kendisini onun pençesinden kurtaramaz. Nerede olursa olsun, ölüm onu yakalar ve bu dünyadan uzaklaştırır. O halde Ey Muhammed! Sen, ölümden kaçan o münafıklara bu gerçeği anlat ve de ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçıyorsanız, şunu iyice bilmelisiniz ki bu kaçış size hiçbir fayda sağlamayacaktır; zira siz, ölümden kaçmakla kendinizi ondan kurtaramazsınız. Dünyanın bir ucundan diğer bir ucuna gitmiş olsanız bile, eceliniz geldiği anda, ölüm sizi bulunduğunuz yerde yakalar ve dünya hayatınıza son verir.

17 Ey Muhammed! Yine onlara de ki: Hiç kimse, Allah'ın sizin hakkınızda murad ettiği şeyi yapmasına engel olamaz. Sizin hakkınızda bir kötülük takdir etse, O'nun bu takdirine kim engel olur da sizi o kötülükten kurtarabilir? Yahut sizin için bir rahmet dilese, O'nun bu rahmetinin gerçekleşmesini kim önleyebilir? Gerçek şudur ki onlar, kendileri için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı bulabilirler.

18 Hiç şüphe yoktur ki Allah, kimlerin, Muhammed'in safında yer alan Müslümanlara engel olmaya çalıştıklarını ve onunla birlikte savaşa katılmamaları için, Muhammed ve ashabını bırakın da bize gelin, dediklerini çok iyi bilir. Müfessirlerin açıkladıklarına göre, Medineli Ensarın Hazreti Peygamber'le birlikte savaşa katılmalarını engellemeye çalışan ve Hazreti Peygamber'in Kureyşli müşriklere teslim edilmesini isteyenler, başlarında Ubeyy İbn Kâ'b'ın da bulunduğu münafıklardı. Bunlar, Müslümanlara, Hazreti Muhammed ve ashabını baş yiyen kimseler olarak tavsif ediyorlar ve onları terkedip meyvesi ve gölgesi bol ağaçlar altında kendileriyle birlikte oturmaya çağırıyorlardı. Diğer bir görüşe göre, münafıkların, Hazreti Muhammed'i terkedip kendi yanlarına gelmelerini isteyenler, Beni Kurayza Yahudileri idi. Bu Yahudiler, münafık kardeşlerine, Muhammed'den ayrılın ve bizim yanımıza gelin. Zira Muhammed, nasıl olsa helak olacaktır. Müşriklerin lideri Ebû Sufyân zafer kazansa bile, sizden hiçbirinizi sağ bırakmayacaktır; onun için bize gelin, diyorlardı.

Müslümanları savaştan alıkoymaya çalışanların, Yahudilerden ziyade münafıklar olması ih-

timali çok daha kuvvetlidir. Zira ayet-i kerimenin *"Kendileri savaşa çok az katılırlar."* mealindeki son ibaresi de bu manayı teyit etmektedir. Nitekim daha önce 13. ayette de açıklandığı üzere, münafıklardan bir kısmı, şehrin çevresinde kazılan hendek önlerindeki düşman kuvvetlerini gördükleri zaman, içlerini dolduran büyük korku sebebiyle, *"...ey Medine halkı! Artık burada durmanıza gerek yok; geri dönün..."* derken, diğer bir kısmı da düşman karşısında kalmamak için çeşitli bahaneler uydurarak Hazreti Peygamber'den izin istemeye ve savaş alanından kaçmaya başlamışlardı. Bunların da savaş alanından kaçarken, orada kalan Müslümanlara, siz de bizimle gelin; burada ölümü beklemenize gerek yok, demiş olmaları çok tabiidir. Bu da, münafıkların korku sebebiyle savaşa çok az katıldıklarının açık bir işaretidir.

19 Diğer bir husus, münafıkların Müslümanlara karşı çok cimri olmalarıdır.Gerek mallarıyla gerekse fiil ve hareketleriyle hiç kimseye hayırda bulunmaya veya yardım etmeye yanaşmazlar. Filhakika düşman kuvvetleri şehri kuşattığında, ölmek veya öldürülmek korkusu münafıkların içine düşüp de onları dehşet içinde bıraktığı ve yüreklerini ağızlarına getirdiği zaman, gözleri dönmüş, baygın bir halde onların baktıklarını görürsün. İşte bu halde iken kendilerinden başka hiç kimseyi düşünmezler; daha doğrusu düşünecek halde değillerdir. Fakat içlerinden o korku zail olup da kendilerini güven içinde hissetmeye başladıkları zaman, dilleri sivrilir ve uydurdukları yalan sözlerle karşılarındakini incitirken, kendilerini hiç kimsenin çıkamayacağı üstün meretebelere yükseltirler. Savaştan elde edilen ganîmetlerin taksimi bahis konusu olduğu zaman da cimriliklerinin tabii bir neticesi olarak mala karşı duydukları hırsla, ganimetten pay almak için ön saflarda savaştıklarını iddia ederler ve herkesin önüne geçerek hisselerine düşenin daha fazlasını almaya çalışırlar. Aslında bu münafıklar, Allah'ı ve Resulünü tasdik etmeyen, dilleriyle mümin olduklarını izhar etseler bile kalben iman etmemiş kimselerdir. Bu sebeple Allah, onların Müslümanlarla birlikte ve onlara uyarak işledikleri hayırlı amellerini iptal etmiş veya değersiz kılmıştır. Bu, elbette Allah'a güç gelecek bir iş değildir.

20 Kureyş, Gatafan ve Beni Kurayza'nın oluşturduğu ahzab, bozguna uğrayıp Medine çevresinden uzaklaşıp gitmiş olsalar bile, o münafıklar, içlerini dolduran korku sebebiyle, onların şehir çevresinden uzaklaşmadıklarını ve hâlâ savaşmak için hendekler önünde mevzilendiklerini zannederler. Bu da onların korkularını daha da artırır. Onların bir temennileri de, eğer kafir gruplar savaş için Medine'ye bir daha gelecek olsalar, şehirde bulunmak yerine, çölde bedevilerle bir olmak ve Müslümanların haberlerini şehirden gelen yolculardan alıp öğrenmekti. Öğrenmek isteyecekleri şey de hiç şüphesiz, Muhammed ve adamlarının kafirler karşısındaki mağlubiyetleri idi. Onları son derece memnun edecek veya sevindirecek bundan daha güzel bir haber olamazdı. Onlar bu temennileriyle, savaştan ve savaş mahallinden uzak kalarak halen içlerini dolduran ölümden veya ölüm korkusunda kurtulmuş olacaklarını düşünüyorlardı. Zaten düşmana karşı Müslüman saflarında yer almış olsalar bile, çeşitli bahanelerle savaşmaktan yine de uzak kalırlar veya çok az savaşırlardı.

21 Allah Teâlâ, yukarıdaki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'i ve ona tabi olan Müslümanları kâmilen ortadan kaldırmak için biraraya gelen müşrik kabilelerle Yahudilerin Medine önlerine kadar geldiklerini; ancak şehrin, çevresine kazılan hendeklerle koruma altına alındığını görünce hiçbir şey yapamamanın sıkıntısı içine düştüklerini, buna karşılık Müslümanların ve özellikle Müslümanlar arasında bulunan münafıkların da düşman tehdidi altında kalmanın verdiği sıkıntı ile büyük korkular içine düştüklerini ve münafıkların ölümden veya öldürülmekten kurtulmak için savaş yerinden kaçma çarele-

rine başvurduklarını açıkladıktan sonra, bu ayetinde, Müslümanları savaşın verdiği ölüm korkusundan uzaklaştırmak ve onları huzur ve sükuna kavuşturmak için Peygamberi'ni örnek göstermiş ve onlara şöyle buyurmuştur: Sizin için, Allah'a ve Ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için, Allah'ın Resulünde güzel bir örnek vardır. Binaenaleyh kim hayatında onu rehber edinir ve onun söz, fiil ve davranışlarında ona tabi olarak onun gibi hareket ederse, onunla birlikte en güzel akibete ulaşır. Filhakika, eğer siz ey müminler, Allah'ın sevap ve fazlını umuyorsanız, eğer O'ndan, O'nun hesabından ve ikabından korkuyorsanız, O'nun sevabını ve mükafatını umarak büyük bir sevgi ve tazimle O'nu gece gündüz zikrediyorsanız, O'nun Resulünün yoluna girmiş ve onunla birlikte en büyük mükafatı hak etmiş olursunuz. Çünkü Allah'ın Resulünde sizin için hiç kimsede göremeyeceğiniz veya bulamayacağınız en güzel örnekler vardır. İşte sizi kurtuluşa götürecek olan da ondaki bu güzel örneklerdir.

Allah Teâlâ, düşman kuvvetlerinin Medine önlerine kadar gelip de şehri kuşatan hendek çevresinde mevzilendiklerini gören münafıkların nasıl büyük bir korku içinde kalıp dehşete düştüklerini beyan ettikten sonra, bu ayetlerinde, düşman kuvvetlerine oranla sayılarının az olmasına rağmen müminlerin içinde bulundukları huzur ve sükunu açıklamış ve bu huzur ve sükunla imanlarının bir kat daha arttığını haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[22] Müminler, müşrik orduları görünce: "İşte bu, Allah'ın ve Resulünün bize vadettikleri şeydir; Allah ve Resulü doğru söyledi." demişlerdir. Bu bakımdan, düşmanın gelişi onların sadece imanlarını ve teslimiyetlerini artırmıştır.

[23] Müminler içinde Allah'a verdikleri söze sadık kalanlar vardır. Bu itibarla onlardan kimi şehit olmuştur; kimi de beklemektedir. Verdikleri sözü hiç değiştirmemişlerdir.

[24] Bunlar, Allah'ın, sözüne sadık kalanları doğruluklarıyla mükafatlandırması, münafıklara da dilerse ya azap, yahutta (tövbe ettikleri takdirde) tövbelerini kabul etmesi içindir. Allah, şüphesiz çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

22 Münafıklar, düşman kuvvetlerinin şehri kuşattıkları bir sırada, onların karşısında yer alan ve *"Allah ve Resulü bize boş vaatten başka bir şeyde bulunmadı."* (ay. 12) diyerek savaşa hazır bir halde beklemek yerine, Medine'den uzak bedevi Araplar arasında olmanın ve Müslümanların mağlubiyet haberlerini beklemenin kendileri için daha hayırlı olacağını düşünürken, müminler, Mekke'den gelen müşrik kabilelerle Yahudilerden oluşan düşman kuvvetlerini Medine çevresinde görünce *"İşte bu, Allah'ın ve Resulünün bize vadettikleri şeydir; Allah ve Resulü doğru söyledi."* demişlerdir. Filhakika düşman kuvvetleri, müminlerin üstlerinden ve altlarından gelip Medine çevresine yerleştikleri zaman, Medineliler'in korkudan gözleri dönmüş, yürekleri boğazlarına gelip dayanmış ve Allah hakkında çeşitli zanlarda bulunmuşlardı. Aslında bu, kimin gerçek mümin, kimin de münafık veya kafir olduğunun ortaya çıkması için Allah'ın insanları imtihana tabi tutmasından veya onları denemesinden başka bir şey değildi. İşte o zaman münafıklar, Allah ve Resulünün kendilerine boş vaatten başka bir şeyde bulunmadığını ileri sürerek kendilerini ele verirken, gerçek müminler bunu, Allah ve Resulünün müminlere olan vaadi olarak değerlendirmişler ve onların doğruyu söylediklerini açıklamışlardır. Müminlerin bu açık itirafları ise, düşman kuvvetlerinin Medine'yi kuşatmalarının, müminleri korku ve dehşete düşürmek yerine, onların kalplerindeki imanı daha çok kuvvetlendirdiğinin ve teslimiyetlerini daha çok artırdığının apaçık bir delili idi. Çünkü onlar şu gerçeğe inanı-

yorlardı ki aralarında Peygamberler'i de olduğu halde, daha önce gelip geçen kavimlerin başlarına gelen çeşitli sıkıntı ve acıların kendi başlarına da gelmedikçe ve böyle bir imtihandan geçmedikçe cennete girmeleri asla mümkün değildi. Nitekim Allah Teâlâ, bu gerçeği Bakara suresinin 214. ayetinde de zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Yoksa siz (ey Müslümanlar!), sizden evvel gelip geçen, hatta Peygamberler'i, beraberindeki müminlerle birlikte "Allah'ın yardımı ne zaman?" diyecek kadar sıkıntılara ve acılara maruz kalıp sarsılan (millet)ların hali sizin de başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi sanıyorsunuz? Bilin ki Allah'ın yardımı yakındır."*. Birtakım sıkıntı ve acılarla denenmeden insanların sadece "İman ettik." demekle cennete giremeyeceklerinin başka bir delili de, Ankebût suresinin 2-3. ayetleridir. Bu ayetlerinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar, "İman ettik." demekle, hiç denenmeden hemen bırakılıvereceklerini mi zannediyorlar? Halbuki biz, kendilerinden öncekileri de denemiştik. Deneneceklerdir ki Allah, doğru söyleyenleri de bilecek, yalan söyleyenleri de bilecek."*.

23 Münafıklar, müşrik düşman kuvvetleri karşısında korku ve dehşete kapılıp savaş alanından kaçma çareleri ararken, müminler içinde öyle kimseler de vardır ki bunlar, Allah yolunda düşmanla savaşa söz vermişler ve bu sözlerinden hiç dönmemişlerdir. Bunlardan bir kısmı savaş sırasında şehit olmuş, bir kısmı da verdikleri sözün gerçekleşeceği zamanı beklemişlerdir. Oysa münafıklar da düşmana karşı arkalarını dönüp kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi; buna rağmen düşmanı karşılarında görünce, ölüm korkusuna kapılıp kaçmışlar ve bu korku sebebiyle Allah'a verdikleri sözü de unutmuşlardır.

Allah'a ve Resulüne verdikleri söze sadık kalan müminleri tavsif eden bu ayet-i kerime, Enes İbn Mâlik'in (ra) Buhârî (*Sahih*, VI. 22) tarafından nakledilen bir sözünden anlaşıldığına göre, Enes İbnu'n-Nadr hakkında nazil olmuştur. Bu sözünde Enes şöyle demiştir: "Biz, *"Müminler içinde Allah'a verdikleri söze sadık kalanlar vardır..."* ayetinin Enes İbnu'n-Nadr hakkında nazil olduğunu biliyoruz.". Müslim (*Sahih*, III. 1512), Tirmizî (*Sünen*, V. 348) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, III. 194) tarafından yine Enes İbn Mâlik'ten (ra) nakledilen başka bir haberin de bunu teyit ettiği görülür. Bu habere göre Enes, şunları anlatmıştır: "İsmini almış olduğum amcam Enes İbnu'n-Nadr, Resulullah (sas.) ile beraber Bedir Gazvesi'nde hazır bulunamamıştı. Bu da ona çok ağır gelmişti de: Ben, Resulullah (sas.)'in hazır bulunduğu gazvede bulunamadım. Eğer bundan sonra Allah bana Resulullah (sas.)'in hazır bulunacağı başka bir gazvede onun maiyyetinde hazır olmayı gösterecek olursa, benim orada ne yapacağımı Allah elbette görecektir, demişti. Enes İbnu'n-Nadr bu kadarını söylemiş, daha fazla şeyler söylemekten çekinmişti. Nihayet Uhud gününde Resulullah (sas.) ile beraber hazır bulundu. Bir ara Sa'd İbn Muaz'la karşılaşmıştı da ona: Ya Ebâ Amr! Nereye? demiş, sonra da şöyle devam etmişti: Ah cennet kokusunu Uhud eteklerinde duyar gibiyim. Daha sonra Uhud'da müşriklerle savaştı ve nihayet şehit düştü. Enes İbn Mâlik'in belirttiğine göre, Enes İbnu'n-Nadr'ın cesedinde seksenin üstünde ok ve kılıç darbesi vardı. Onun kızkardeşi olan halam er-Rubeyy İbnu'n-Nadr şöyle demişti: Onu, ancak parmaklarından tanıyabildim. İşte bundan sonradır ki, *"Müminler içinde Allah'a verdikleri söze sadık kalanlar vardır. Bu itibarla onlardan kimi şehit olmuştur; kimi de beklemektedir. Verdikleri sözü hiç değiştirmemişlerdir."* ayeti nazil olmuştur.

Allah Teâlâ, önce münafıkların, sonra da müminlerin savaşta düşman karşısındaki hallerini açıkladıktan sonra, bunun sebebini açıklamış ve şöyle buyurmuştur:

24 Bilinen bir gerçektir ki Allah, kulları arasında kimin iyi kimin kötü, kimin mümin kimin münafık veya kafir olduğunu ortaya çıkarmak için, onları, savaş gibi korku ve sıkıntı veren birtakım hadiselerle dener, imtihandan geçi-

rir. Bidayette hepsi de kötülüğe karşı cephe alıp onunla mücadele etmekte birleşmiş ve hatta bu konuda Allah'a söz vermiş olsalar bile, bazı kimseler, bu hadiseler karşısında korku ve dehşete kapılıp Allah'a verdikleri sözü unutup kötülüğün yaygınlaşması pahasına da olsa, kurtuluşu, hadise mahallinden kaçmakta bulurken, bazı kimseler de sözlerine sadık kalırlar ve kötülüğü ortadan kaldırmak için sabrederek ve hatta ölümü de göze alarak onunla mücadele ederler. İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ, imanlarında samimi olan ve Allah'a verdikleri söze sadık kalarak ve sabrederek kötülükle mücadele edenleri, bu davranışları dolayısıyla mükafatlandırır: Korku ve dehşet karşısında gözleri dönen ve Allah'a verdikleri sözü de unutarak kötülükle mücadele etmekten kaçan kimselere de dilerse azap eder, dilerse bağışlar. Allah Teâlâ'nın bunları bağışlaması, Allah'a verdikleri sözü unutarak mücadeleden kaçanların, sonradan davranışlarının kötülüğünü anlayıp Rablerinden af ve mağfiret dilemeleri ve tövbe etmeleri sebebiyledir. Allah, bunların tövbelerinde samimi olup olmadıklarını da hiç şüphesiz çok iyi bilir ve bunlardan samimi olanları bağışlarken, samimiyetten uzak olanları da, hiç tövbe etmemiş gibi cezalandırır. Muhakkak ki Allah, kulları hakkında çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

Kur'an-ı Kerim'de, bu ayet-i kerimenin benzer manasına sahip başka ayetler de vardır. Mesela Allah Teâlâ, Muhammed suresinin 31. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Sizi mutlaka deneyeceğiz; ta ki içinizden cihada çıkanları ve sabredenleri bilelim; imanınızı deneyelim."*. Âl-i İmran suresinin 179. ayeti de şöyledir: *"Allah, kötüyü iyiden ayırmadan, müminleri, üzerinde bulunduğunuz şu hâl üzere bırakacak değildir..."*

[25] Allah, inkâr edenleri öfkeleriyle geri çevirmiş, onlar da hiçbir hayra nail olamamışlardır. Allah, savaşta müminlere yeter. Allah, daima kuvvetlidir; daima galiptir.

25 Allah Teâlâ, Mekkeli müşriklerle Yahudilerin, Hazreti Peygamber'i ve ona tabi olan Müslümanları ortadan kaldırmak için Medine'yi kuşattıklarını, ancak onların gelişinden önce Müslümanların hendekler kazarak şehri koruma altına aldıklarını, kuşatma sırasında Müslümanlar arasında bulunan münafıkların ölüm korkusuna kapılarak savaş alanından nasıl kaçmaya çalıştıklarını zikrettikten sonra, bu ayetinde, sayılarının çokluğuna rağmen bu kuşatmadan hiçbir netice alamayan ve hiçbir başarı gösteremeyen kafirlerin, nasıl öfkeyle karışık büyük bir hüsran içinde şehri terketmek zorunda kaldıklarını açıklamıştır. Müşriklerin hüsrana uğrayarak Medine'den kaçmaları, aslında, Allah Teâlâ'nın görünmeyen İlahî ordularına karşı koyamamalarından sebebiyledir. Nitekim Allah Teâlâ, bu surenin 9. ayetinde *"Ey iman edenler! Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani üstünüze (müşrik kabilelerden müteşekkil) ordular gelmişti de biz de onların üzerine bir rüzgar ve sizin göremediğiniz ordular sevketmiştik. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görüyordu."* buyurmuş ve onların nasıl mağlup ve perişan bir hale gelerek kaçmak zorunda kalacaklarını açıklamıştı. Nitekim müşrikler, bir aya yakın bir süreyle Medine'yi ve hendekler önünde mevzilenen Müslümanları kuşatma altında tutmuş olmalarına rağmen, bu kuşatmadan ne ganimet, ne esir ve ne de Müslümanlara karşı ezici bir zafer elde edemeden; fakat aksine, içleri kin, öfke ve düşmanlık duygularıyla dolu olduğu halde, Allah'ın hudutsuz gücüne mağlup olarak savaş alanını terketmişlerdir. Bu da açıkça göstermiştir ki Allah, imanın ve İslam'ın zaferi için düşmanlarına karşı savaşan ve Allah yolunda şehit olmayı en samimi duygularla dileyen müminlere yeter. Çünkü Allah, gücüyle ve kuvvetiyle eşi benzeri bulunmayan yegane İlahtır ve daima galiptir. Nitekim Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih*, III. 234; V. 493; VII. 164; VIII. 196), Müslim (*Sahih*, III. 1363), Tirmizî (*Sünen*, IV. 195), İbn Mâce (*Sünen*, II. 183) ve Ahmed İbn Hanbel

(*Müsned*, IV. 353, 355, 381) tarafından nakledilen bir hadisinde görüleceği üzere, Ahzâb günü müşriklere karşı Rabbine dua etmiş ve şöyle demiştir: *"Ey Allah'ım! Kitab'ı indiren, hesabı çabuk gören Allah'ım! O kafir grupları hezimete uğrat; onları kır ve sarsıntıya uğrat."*. Hazreti Peygamber'in Rabbine yönelttiği bu duadan sonra da müşrikler, Allah'ın İlahî orduları karşısında daha fazla kalamayacaklarını anlamışlar ve kurtuluşu savaş alanından kaçmakta bulmuşlardır. Ancak bu, onlar için sadece o anlık bir kurtuluş olsa bile, bunu takip eden günlerde, daima hezimete uğramışlar ve Mekke'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesiyle de yok olup gitmişlerdir.

[26] Kitap ehlinden olup müşriklere yardım eden (Yahudi)leri kalelerinden indirmiş, bir kısmını öldürerek, bir kısmını da esir ederek kalplerine korku salmıştır.

[27] Sizi de onların arazilerine, ülkelerine, mallarına ve ayağınızın basmadığı yerlere varis kılmıştır. Allah, her şeye kadirdir.

26 Allah Teâlâ, Ahzâb savaşında Mekke'den gelerek büyük ümitlerle Medine'yi muhasara altına alan müşriklerin, hiçbir hayra nail olamadan öfkeli bir şekilde Medine'den nasıl uzaklaştırıldıklarını zikrettikten sonra, bu ayetlerinde, Hazreti Peygamber'le aralarında bir anlaşma bulunmasına rağmen, bu anlaşmayı bozarak müşriklere yardım eden Yahudi Beni Kurayza'nın akibetini açıklamıştır.

Müşrikler, Medine'yi muhasara altında tutmanın kendilerine hiçbir fayda sağlamadığını ve gün geçtikçe daha perişan bir hale geldiklerini anlayınca, Medine'yi terkedip Mekke'ye geri dönmenin daha iyi olacağına karar verdikleri bir sırada, Beni Nadîr Yahudilerinden Huyey İbn Ahtab, Medine'deki Beni Kurayza Yahudilerinin oturduğu bölgeye giderek liderleri Ka'b İbn Esed'le görüşmüş ve onları Müslümanlar aleyhine tahrik etmiştir. Huyey İbn Ahtab, Ka'b İbn Esed'e şöyle demiştir: "Medine'yi muhasara altına alan Kureyş ve Gatafân, devrin en büyük ve en güçlü Arap kabileleri olup Müslümanların bunların karşısında durmaları mümkün değildir. Eğer sen, hâlâ Muhammed'le olan anlaşmana güvenerek onun safında durmaya devam edersen, Müslümanların başına gelecek bela, çok geçmeden senin başına da gelir. Bu itibarla Muhammed'le olan anlaşmayı bırak da güçlü olanların safına geç.". Huyey İbn Ahtab'ın ısrarları neticesinde Beni Kurayza Yahudileri de müşriklerin safında yer almış, bu ise, Müslümanları daha çok endişeye düşürmüştür. Çünkü onlar, şimdi dışarıda olan müşriklerin taarruzuna maruz kaldıkları kadar, Medine içinden Yahudilerin taarruzuna da maruz kalacaklardı. Nitekim Allah Teâlâ, 10-11. ayetlerinde Müslümanların bu durumunu bahis konusu ederek şöyle buyurmuştur: *"Size, üstünüzden ve alt tarafınızdan gelmişlerdi; gözler dönmüş, yürekler boğazlara gelip dayanmıştı. Allah hakkında çeşitli zanlarda bulunuyordunuz. İşte orada müminler denenmişler ve şiddetli bir şekilde sarsılmışlardı."*. Hazreti Peygamber, durumun tahkiki için bazı kimseleri görevlendirmiş, Beni Kurayza Yahudilerinin, antlaşmayı gerçekten bozduklarını ve hücum hazırlıklarına başladıklarını öğrenmişti. Bunun üzerine onların hücum etmelerine fırsat vermemek için, mücahidlerden oluşan bir birliği Yahudi mahallesine göndermiş, bu birlik de geceleri tekbir getirerek mahalle sokaklarında dolaşmışlar ve Yahudilere gözdağı vererek Müslümanlara karşı harekete geçmelerini önlemeye çalışmışlardır. Geçen bu süre zarfında, Medine'yi kuşatan Mekkeli müşrikler ise, hendek çevresinde daha fazla kalmanın kendilerine hiçbir fayda sağlamayacağını anlayarak Mekke'ye geri dönmek üzere harekete geçmişlerdir.

Müşriklerin Müslümanlara zarar vermeden Medine'yi terketmeleri, Müslümanlar için büyük bir zafer sayılmış ve hendek arkasında düşmana karşı şehri koruyan askerler, büyük bir sevinç içinde silahlarını bırakarak evlerine dönme-

ye başlamışlardır. Ne var ki Müslümanların rahata kavuştukları bir sırada hafızalardan silinmesi mümkün olmayan bir hadise, yine de halledilmesi gereken bir mesele olarak zihinleri meşgul ediyordu. Bu hadise, Beni Kurayza Yahudilerinin Hazreti Peygamber'le olan ahitlerini bozarak Müslümanlara karşı müşriklerle birleşmeleriydi ve onların bu ihaneti hiçbir surette karşılıksız kalmamalıydı. Bu sebepledir ki Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* V. 50) tarafından da nakledildiği gibi, Medine'ye döndüğü bir sırada mücahidlere bir emir vermiş ve "Hiç kimse, Beni Kurayza yurduna varmadan ikindi namazını kılmasın." buyurmuştur. Nitekim çok geçmeden Hazreti Ali kumandasındaki bir birlik, sancaklarıyla Yahudi mahallesinde görülünce, Yahudiler, Hazreti Peygamber hakkında kötü sözler söyleyerek kalelerine çekilmişler ve kendilerini savunmak için tedbir almaya başlamışlardır. Ancak sayıları 900' ü aşmayan Yahudiler, 3000 mücahid karşısında bir şey yapamayacaklarını anlamakta güçlük çekmemiş ve büyük bir pişmanlık içinde anlaşma çareleri aramaya başlamışlardır. Neticede, eli silah tutan Yahudilerin öldürülmelerine, kadın ve çocuklarının esir edilmelerine ve mallarına el konulmasına razı olmaları şartıyla iki taraf arasında anlaşma sağlanmıştır. Eğer Yahudiler bu şartları kabul etmeyerek savaşa devam etmeye karar verselerdi, belki 900 kişinin hepsi de öldürülecekti. Bu anlaşma gereğince, Yahudileri Müslümanlara karşı kışkırtan Beni Nadir'den Huyey İbn Ahtab başta olmak üzere, Beni Kurayza'nın lideri Ka'b İbn Esed ve diğer silahtarlar öldürülmüşler, kadınları ve çocukları ise, esir edilmiştir. İşte Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde bu hadiseleri bahis konusu ederek şöyle buyurmuştur: *"Kitap ehlinden olup müşriklere yardım eden (Yahudi)leri kalelerinden indirmiş, bir kısmını öldürerek, bir kısmını da esir ederek kalplerine korku salmıştır."*.

Buhârî (*Sahih,* V. 48) ve Müslim (*Sahih,* III. 1389)'in Hazreti Aişe'den naklettikleri bir haber, Hazreti Peygamber'in Cebrail (as) tarafından Beni Kurayza Yahudilerini cezalandırmak üzere uyarıldığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu habere göre Hazreti Aişe şunları anlatmıştır: "Sa'd İbn Muaz, Hendek günü isabet almış ve yaralanmıştı. Onu, Kureyş'ten İbnu'l-Arika denilen bir adam ok atarak kolundan vurmuştu. Resulullah (sas.), onu ziyaret edebilmek için mescitte onun üzerine bir tedavi çadırı kurdurmuştu. (Müşriklerin Medine'yi terketmeye başlamaları üzerine) Resulullah (sas.) da Hendek harbinden Medine'ye dönmüş, silahını bırakarak yıkanmıştı. Bu sırada Cibril (as), başının tozunu silkerek Resulullah (sas.)'e gelmiş ve "Sen, silahlarını bıraktın mı? Vallahi biz (melekler) henüz silahı bırakmadık. Haydi onlara doğru çık ve yürü." demiş, Resulullah (sas.)'de: "Nereye?" diye sormuştu. Cibril, Beni Kurayza cihetini işaret ederek: "İşte oraya." demişti. Bunun üzerine Resulullah (sas.), Beni Kurayza'ya doğru harekete geçmiş ve onlarla mukatele yapmıştır. Neticede Resulullah (sas.)'in hükmüne razı olmuşlar, Resulullah da onlar hakkındaki hükmü Sa'd'a havale etmiştir. Sa'd ise: "Ben, onlar hakkında savaşa katılanların öldürülmelerine, çocuklarının ve kadınlarının esir edilmelerine, mallarının da taksim olunmasına hükmediyorum." Demiştir.".

Sa'd İbn Muaz'ın Beni Kurayza Yahudileri hakkında verdiği hükümle ilgili başka bir haber, yine Buhârî (*Sahih,* V. 50) ve Müslim (*Sahih,* III. 1388) tarafından Ebû Sa'îd el-Hudrî'den (ra) nakledilmiştir. Bu habere göre Ebû Sa'îd el-Hudrî şunları anlatmıştır: "Kurayza halkı, Sa'd İbn Muaz'ın hükmüne razı olacağını açıklayınca, Resulullah (sas.) Sa'd'a haber göndermiş, Sa'd da bir merkebe binerek gelmiştir. Resulullah (sas.)'in muvakkat mescidine yaklaşınca, Resulullah (sas.), Ensar'a: Haydi efendinize, (yahut hayırlınıza) ayağa kalkınız, demiş, sonra da Sa'd'a hitâben: Şunlar (Beni Kurayza Yahudileri) senin hükmüne razı oldular, buyurmuştur. Sa'd da: Bunların savaşçılarını öldürür, kadınlarını ve çocuklarını da esir edersin, diyerek hükmünü açıklamış, bunun üzerine Resulullah (sas.) da: Ey Sa'd! Allah'ın hükmüne uygun hük-

mettin, buyurmuştur. Burada ravi, bazen Allah'ın hükmüne uygun, bazen de meliklerin hükmüne uygun, diyerek haberi rivayet etmiştir.

İbn Hişâm (*Sîre,* II. 241)'ın İbn İshak'tan naklen açıkladığına göre, Sa'd, Beni Kurayza hakkındaki bu hükmünü açıkladıktan sonra, hükmün infazı için Medine sokaklarında hendekler kazılmış ve boyunları vurulacak olanlar, birer birer getirilerek bu hendeklerde öldürülüp gömülmüşlerdir. Rivayete göre başlarında Huyey İbn Ahtab ve kavmin lideri Ka'b İbn Esed de olduğu halde öldürülenlerin sayısı, 600 veya 700 kişidir. Bunların kadın ve çocukları esir edilmiş, mallarına da el konulmuştur. Bu, başta Hazreti Peygamber olmak üzere, İslam'a ve Müslümanlara ihanet edenlerin hakettikleri dünyevi bir cezadır. Bu cezanın en ağırını ise, hiç şüphesiz, kıyamet günü göreceklerdir.

27 Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'le olan ahitlerini bozarak müşriklerle birleşen ve onların safında yer alarak Müslümanlara karşı savaşan Yahudi Beni Kurayza kabilesini kalelerinden indirerek savaşçılarını öldürmek, kadın ve çocuklarını da esir etmek suretiyle nasıl cezalandırdığını açıkladıktan sonra, bu ayetinde, Müslümanları, onların mallarına, mamur şehirlerine, ekili arazilerine ve ayaklarını henüz basmadıkları bölgelerine varis kıldığını, dolayısıyla bu bölgelerin, ileride bir gün, Müslümanlar tarafından fethedileceğini haber vermiştir. Bu, hiç şüphesiz, her şeyi yapmaya kadir olan Allah Teâlâ'nın Müslümanlar için gerçekleştireceği bir müjdedir ve bunu gerçekleştirmesine engel olabilecek hiçbir güç de yoktur.

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا
جَمِيلًا ﴿٢٨﴾ وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللّٰهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٢٩﴾
يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ ۚ وَكَانَ ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ يَسِيرًا ﴿٣٠﴾
وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلّٰهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ ۖ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا ﴿٣١﴾

[28] Ey Peygamber! Eşlerine de ki: "Eğer dünya hayatını ve dünya ziynetini istiyorsanız, gelin, size boşanma bedelini vereyim ve sizi güzellikle salıvereyim.".

[29] "Yok eğer Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah, içinizden iyi davrananlara büyük bir mükafat hazırlamıştır.".

[30] Ey Peygamber kadınları! Sizden kim apaçık bir edepsizlik yaparsa, onun azabı iki kat artırılır. Bu, Allah için çok kolaydır.

[31] İçinizden kim Allah'a ve Resulüne itaat eder ve salih amel işlerse, ona da mükafatı iki kere veririz. Onun için, (dünyada ve Ahiret'te) kusursuz bir rızık hazırlamışızdır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'i ve onunla birlikte bütün Müslümanları ortadan kaldırmak için birleşen ve Medine'yi muhasara altına alan müşrik ve Yahudi hizipleri karşı Peygamberi'ne ve ona tabi olanlara nasıl yardım ettiğini ve bu hizipleri Medine çevresinden nasıl uzaklaştırdığını, ayrıca Beni Kurayza ve Beni Nadir Yahudilerini nasıl kalelerinden çıkarıp mağlup ve perişan ettiğini açıkladıktan sonra, bu ayetlerinde, müşriklere ve kitap ehline karşı büyük bir zafer kazanan ve bütün Arabistan'a hâkim duruma gelerek fakr-u zaruretten kurtu-

lan ve büyük bir refaha kavuşan Müslümanların durumunu ve özellikle Hazreti Peygamber'in hanımlarını bahis konusu etmiş ve bu hanımların, artan refahtan pay almak ve kendilerinin de hükümdar hanımları gibi bazı ziynet eşyalarına sahip olmak istemeleri üzerine, Peygamberi'ne hitap ederek, hanımların dünya süsünü istemeleri halinde onları güzellikle boşamasını, yok eğer Allah'ı, Peygamberi'ni ve Ahiret yurdunu isterlerse, Allah'ın, onların mükafatlarını kat kat artıracağını onlara haber vermesini emretmiştir. Konuyla ilgili olarak, Müslim (*Sahih,* II. 1104) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 328), Câbir İbn Abdillah'ın (ra) şu hadisini nakletmişlerdir: Câbir der ki: Ebû Bekr, Resulullah (sas.)'in yanına girmek için evine geldiğinde, halkı kapısı önünde oturur bulumuştu. İçeri girmek için hiçbirine izin verilmemişti. Ebû Bekr izin isteyince ona izin verildi; o da içeri girdi. Sonra Ömer geldi ve izin istedi; ona da izin verildi. İçeri girince, Hazreti Peygamber'in etrafında kadınları olduğu halde gayet sessiz ve sakin bir şekilde oturduğunu görünce, birden aklına, bir şey söyleyip de onu güldürme fikri geldi ve: "Ya Resulallah! Görseydin, Harice kızı benden nafaka istedi; ben de kalktım, boynunu büküverdim." dedi. Bunun üzerine Resulullah (sas.) güldü ve kadınlarını kasdederek: "Gördüğün gibi bunlar da benden nafaka istemektedirler." buyurdu. Hazreti Peygamber'in bu sözü üzerine Ebû Bekr kalkarak Aişe'nin, Ömer de kalkarak Hafsa'nın boyunlarına vurdular ve ikisi birden: "Siz, Resulullah'ın yanında olmayan şeyler istiyorsunuz ha? dediler. Bunun üzerine hanımlar: "Vallahi biz, Resulullah'ın yanında olmayan bir şeyi asla istemeyiz" diyerek yemin ettiler. İşte bundan sonra Resulullah (sas.) onlardan bir ay, yahut yirmi dokuz gün ayrılıp uzlete çekilmiş, sonra da *"Ey Peygamber! Eşlerine de ki:"* hitabıyla başlayan yukarıdaki iki ayet nazil olmuştur. Bu ayetler nazil olunca, işe önce Aişe'den başlamış ve ona: "Ey Aişe! Sana bir hususu arzetmek istiyorum; umarım ki bunda acele etmezsin ve ebeveynine de danışırsın." buyurmuştur. Aişe: "Nedir o, ya Resulallah?" deyince, Resulullah (sas.) bu ayetleri okumuş, bunun üzerine Aişe de: "Senin hakkında mı anama babama danışacağım? Ben elbette Allah'ı, Resulünü ve Ahiret gününü tercih ederim. Ve senden, seni tercih ettiğimi, kadınlarından hiçbirine söylememeni de isterim." demiştir. Hazreti Peygamber ise, Aişe'nin bu isteğine karşılık şu cevabı vermiştir: "Öyle şey olur mu? Allah beni, ne sıkıntı ve zahmet veren ve ne de bunu isteyen bir kimse olarak değil, fakat bir öğretici ve kolaylaştırıcı olarak gönderdi".

Aynı konuyla ilgili olarak Buhârî (*Sahih,* VI. 23), Müslim (*Sahih,* II. 1103) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 350) tarafından Ebû Seleme tarîkıyle hazreti Aişe (r.ah.)'den de şu haber nekledilmiştir: "Resulullah (s.a.s.), kadınlarını muhayyer kılmakla emrolunduğu zaman, bu işe benden başladı ve: "Ben sana bir hususu anlatacağım. Ebeveynine de danışabilmen için cevap vermekte acele etmene gerek yok." buyurdu. Aişe şöyle demişti: "Ebeveynimin ondan ayrılmayı bana emretmiyeceklerini muhakkak bilirdi.". Sonra Aişe şöyle dedi: "Resulullah (s.a.s.), sonra bana şu ayetleri okudu: *"Ey Peygamber! Eşlerine de ki: "Eğer dünya hayatını ve dünya ziynetini istiyorsanız, gelin, size boşanma bedelini vereyim ve sizi güzellikle salıvereyim. Yok eğer Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah, içinizden iyi davrananlara büyük bir mükafat hazırlamıştır".* Ben de: "Bunun hakkında mı ebeveynime danışacağım. Ben, elbette Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu isterim, dedim. Sonra Resulullah (sas.)'in zevcelerinin hepsi de, benim yaptığım gibi yaptılar.". Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[28] Ey Peygamber! Eşlerine de ki: "Eğer dünya hayatını ve dünya ziynetini istiyorsanız, gelin, size boşanma bedelini vereyim ve sizi güzellikle salıvereyim.".

[29] "Yok eğer Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yur-

dunu istiyorsanız, bilin ki Allah, içinizden iyi davrananlara büyük bir mükafat hazırlamıştır.".

28 Yukarıda da açıklandığı gibi, Ahzâb savaşının, müşriklerin mağlup ve perişan bir halde Medine'yi terkedip Mekke'ye dönmeleri, Yahudilerin ise, suçlularının öldürülmeleri, kadın ve çocuklarının esir edilmeleri ve mallarına da el konulması ile neticelenmesi, Müslümanlar arasında büyük bir sevince sebep olduğu gibi, yoksulluğun ortadan kalkıp zenginliğin gelmesine, dolayısıyla refah ve mutluluğun da artmasına vesile olmuştu. Bu durumda, Hazreti Peygamber'in zevceleri de herkes gibi artan bu refah ve mutluluktan daha fazla pay almak isterler miydi; yoksa içinde bulundukları hal ile yetinmeyi mi tercih ederlerdi? Aslında onların da diğer Müslümanlar gibi, artan bu rafahtan pay almayı arzu etmelerini ve bunu da uygun bir dille Hazreti Peygamber'e söylemelerini tabii karşılamak gerekir. Ancak Hazreti Peygamber, hayatında sadeliği esas almış ve onu değiştirmeyi hiçbir zaman düşünmemişti. Bu itibarla toplum hayatında bu zenginlikten kaynaklanan bazı değişiklikler görülse bile, Hazreti Peygamber'in evinde böyle bir değişikliğe yer verilemezdi. Kısacası, Hazreti Peygamber'in zevceleri arzu etmiş olsalar bile, bir Peygamber evi, dünyanın bir takım süs ve ziynet eşyalarıyla donatılamazdı. İşte Peygamber eşlerinin böyle bir arzu izhar etmeleri üzerine, Allah Teâlâ onları iki farklı zenginlik karşısında muhayyer bırakmış ve Peygamberi'ne ya dünya zenginliğini ya da Ahiret zenginliğini tercih etmeleri hususunda onları uyarmasını emretmiştir. Ona buyurmuştur ki: Ey Peygamber! Hanımlarına söyle: Kendileri için iki halden birini seçsinler. Eğer dünyanın süsünü ve bol nimetini istiyorlarsa, onları güzellikle boşa ve boşanma bedeli olarak hak ettikleri nimeti kendilerine ver. Kocası tarafından boşanan bir kadının almaya hakkı olan nimet, hiç şüphesiz, nikahta belirlenen mehirdir. Koca, boşadığı karısına belirlenen bu mehri vermekle yükümlüdür. Ancak kocanın, belirlenen bu mehrin altında bir miktarı kadına ödemesi caiz değilse de halinin vaktinin yerinde olması durumunda daha fazlasını ödemesi, boşanmış bir kadının halini düşünerek ona maddi destek sağlaması yönünden elbette uygun bir davranış olur. Dünya nimetini, süs ve ziynetini tercih ederek Hazreti Peygamber'den ayrılmayı düşünen hanımlar için Hazreti Peygamber'in takip edeceği birinci yol budur.

29 Yok eğer bu hanımlar içinde, dünyanın süs ve nimeti yerine Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu tercih edenler olur ve özellikle Hazret Peygamber'den ayrılmayı hiç düşünmezlerse, işte bunlar için Allah büyük bir sevâb hazırlamıştır ki bu da cennetten başka bir şey olmayan Ahiret sevabıdır. Çünkü Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu tercih etmede, gerçek imanın izharı vardır. Nitekim Hazreti Peygamber, Aişe'den başlayarak bütün hanımlarına tahyir ayetini okuyarak, ya dünya hayatının süs ve nimetlerini ya da Ahiret hayatının büyük mükafatını tercih etmelerini istediği zaman, istisnasız hepsi de Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu tercih ettiklerini bildirmişler ve böylece kalplerinde yaşattıkları gerçek imanı ortaya koymuşlardır. O sırada Hazreti Peygamber'in nikahı altında dokuz hanım bulunuyordu. Bunlar, Aişe Bint Ebî Bekr, Hafsa Bint Ömer, Ümmü Seleme, Ümmü Habîbe, Zeyneb Bint Cahş, Safiyye Bint Huyey, Reyhâne Bint Zeyd, Cuveyriyye Bintu'l-Hâris, Meymûne Bintu'l-Hâris idiler. Allah, hepsinden razı olsun. *Ummuhâtu'l-mu'minîn* (müminlerin anaları) olarak tavsif olunan bu hanımların, Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu tercih etmeleri, Hazreti Peygamber'i son derece memnûn ettiği gibi, Allah Teâlâ'nın hoşnutluğunu kazanmalarına da vesile olmuş ve bu hoşnutluktan onların da nasiplerini almaları için Peygamberi'ni bundan sonra başka kadınlarla evlenmekten meneden *"Ey Peygamber! Bundan sonra, cariyeler dışında, hoşuna gitse bile herhangi bir kadınla evlenmek, onları başka eşlerle değiştirmek sana helal değildir. Allah, her şeyi gözetleyendir."* mealindeki bu surenin 52. ayetini indirmiştir.

[30] Ey Peygamber kadınları! Sizden kim apaçık bir edepsizlik yaparsa, onun azabı iki kat artırılır. Bu, Allah için çok kolaydır.

[31] İçinizden kim Allah'a ve Resulüne itaat eder ve salih amel işlerse, ona da mükafatı iki kere veririz. Onun için, (dünyada ve Ahiret'te) kusursuz bir rızık hazırlamışızdır.

30 Allah Teâlâ'nın, Peygamber hanımlarını, ya dünyanın süs ve nimetlerini, ya da Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu seçmekte serbest bırakmasından, hanımların ise ikincisini, yani Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu tercih etmelerinden sonra, bu ayetinde, hem vaaz ve nasihat kabilinden hem de tehdit kabilinden olmak üzere, içlerinden birinin veya bazısının büyük günah işlemesi halinde, ceza olarak karşılaşacağı iki kat azabı haber vermiş ve şöyle buyurmuştur:

Ey Peygamber hanımları ve ey müminlerin anaları! İçinizden her kim, ahlak dışı bir davranışta bulunur, açık, kötü ve çirkin bir günah işlerse, diğer insanlara nisbetle, içinde bulunduğunuz mevkiin büyüklüğü ve şerefi dolayısıyla onun cezası da, iki kat olur. Zira siz, her şeyden önce bir Peygamberlik evinin kadınlarısınız. Bu itibarla, böyle bir evin şerefini, derecesini ve diğer evlere nisbetle üstün vasıflarını korumak, herkesten önce size düşer. Bunu yapmadığınız takdirde, ceza olarak dünya ve Ahiret azabınızı kat kat artırmak, Allah'a asla güç gelecek bir iş değildir.

31 İçinizden her kim de Allah'a ve Resulüne itaat etmekte kusurlu davranmaz, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarak daima salih ameller işlerse, Peygamber evinin kadını olması dolayısıyla, onun sevabı da iki kat olarak verilir. Ayrıca onun için, dünya ve Ahiret'te cömertçe bir rızık hazırlanmıştır.

Görüldüğü gibi, gerek bir evvelki ayet-i kerimede gerekse bu ayetinde Allah Teâlâ, Peygamber kadınlarının diğer kadınlardan ne derece yüce olduklarına delalet eden açık bir ifade kullanmış ve bu yüceliğin bazı kötü ve çirkin davranışlarla zarara uğratılması halinde, bunun cezasının da ne kadar ağır olacağı zikredilirken, aynı yüceliğin korunması için gösterilen iyi ve güzel davranışların, aynı derecede büyük sevaplarla mükafatlandırılacağı ifade edilmiştir.

يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنِ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ
وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٣٢﴾ وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَىٰ وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ
الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا ﴿٣٣﴾
وَاذْكُرْنَ مَا يُتْلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا ﴿٣٤﴾

[32] Ey Peygamber kadınları! Siz, sair kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'tan sakınıyorsanız, edalı konuşmayın; aksi halde, kalbinde bozukluk olan kimse, kötü ümitlere kapılır. Daima uygun söz söyleyin.

[33] Evlerinizde kalın ve ilk cahiliye kadınları gibi açılıp saçılmayın. Namazı dosdoğru kılın; zekatı verin; Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Peygamber'in ev halkı! Allah, sizden günah kirini gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor.

[34] Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Allah, şüphesiz lütuf sahibidir; her şeyden haberdardır.

Ahzâb Gazvesi'nin müşrik kabilelerin mağlup ve perişan olarak Medine'yi terketmeleri, Hazreti Peygamber'le yaptıkları anlaşmayı bozarak müşriklere katılan Yahudilerin ise, savaşa katılanların öldürülmeleri, kadın ve çocuklarının esîr edilmeleri, mallarına ve arazilerine de elkonularak cezalandırılmaları ile neticelenmesi, Müslümanlar arasında zenginliğin, refah ve mutluluğun artmasına vesile olmuş, bu refah ve mutluluktan pay almak isteyen Peygamber eşleri de Hazreti Peygamber'den bazı ziynet eşyaları talep etmişlerdi. İşte Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Peygamber eşlerinin bu taleblerine karşılık, Peygamberi'ne hitap ederek, hanımların eğer dünyanın ziynetini istiyorlarsa, onları, bedellerini ödeyerek güzellikle salıvermesini, yok eğer Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu istiyorlarsa, Allah'ın kendileri için büyük mükafat hazırladığını bildirmesini emretmiş, ayrıca, Peygamber hanımlarından kim apaçık bir edepsizlik işleyecek olursa, onun iki kat azap ile cezalandırılacağını, kimin de Allah'a ve Resulüne itaat eder ve salih amel işlerse, onun için de iki kat mükafat hazırlandığını haber vermişti. Allah Teâlâ, yukarıdaki ayetlerinde ise, Peygamber hanımlarının diğer Müslüman hanımlara benzemediklerini, fazilet ve derece bakımından onlardan üstün olduklarını belirterek sahip olmaları gereken sıfatları ve davranışları açıklamıştır. Bu sıfat ve davranışlar şöyle sıralanmıştır:

1) Peygamber kadınları, sair kadınlardan herhangi biri gibi değildirler.

2) Peygamber kadınları, özellikle erkeklerle konuşurken ağızlarını ve yüzlerini eğip bükmemeli veya başka bir görüşe göre, maruf ve güzel söz söylemelidirler.

3) Peygamber hanımları, gereksiz yere evlerinden dışarı çıkmamalı, cahiliye devri kadınları gibi açılıp saçılmamalıdırlar.

4) Emir ve nehiylerinde Allah'a ve Resulüne itaatla namazlarını kılıp zekatlarını vermelidirler.

5) Peygamber kadınları, Allah'ın kendilerinden günah kirini gidermek ve tertemiz kılmak istediği kadınlardır.

6) Peygamber kadınları, Kur'an-ı Kerim'i ve Peygamberi'nin sünnetini başkalarına da öğretmeli ve Allah'ın üzerlerindeki nimetini hatırlamalıdırlar. İşte bu manada Allah Teâlâ buyurmuştur ki:

[32] Ey Peygamber kadınları! Siz, sair kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer Allah'tan sakınıyorsanız, edalı konuşmayın; aksi halde, kalbinde bozukluk olan kimse, kötü ümitlere kapılır. Daima uygun söz söyleyin.

[33] Evlerinizde kalın ve ilk câhiliye kadınları gibi açılıp saçılmayın. Namazı dosdoğru kılın; zekatı verin; Allah'a ve Resulüne itaat edin. Ey Peygamber'in ev halkı! Allah, sizden günah kirini gidermek ve sizi tertemiz kılmak istiyor.

[34] Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Allah, şüphesiz lütuf sahibidir; her şeyden haberdardır.

32 Allah Teâlâ, Peygamber hanımlarına hitap ederek buyurmuştur ki: Ey Peygamber kadınları! Siz, gerek Peygamberler'in en şereflisi olan Muhammed'in eşleri ve gerekse bütün müminlerin anneleri olmanız itibariyle, mevki, şeref ve fazilet yönünden diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Sizde o derece yüksek ve özel vasıflar vardır ki bunların hiçbiri diğer kadınlarda yoktur. Eğer Allah'tan sakınır ve takva sahibi gerçek birer mümin olmayı isterseniz, yabancı erkeklerle konuşmalarınızda dikkatli olun ve onları cesaretlendirecek yumuşak sözler söylemeyin. Zira bu çeşit sözler, özellikle fasık olanların, veya içlerinde kötülük bulunanların fısk veya kötülüklerini artırdığı gibi, hakkınızda şüpheye düşmelerine ve sözlerinizden cesaret bularak çirkin emeller beslemelerine sebep olur. Bu itibarla dai-

ma ciddiyetinize, şan ve şerefinize layık olan maruf sözler söyleyin.

33 Evlerinize bağlı kalın ve zaruret bulunmadıkça dışarı çıkmayın. Nitekim Hazreti Peygamber de Tirmizî (*Sünen,* III. 467)'nin Abdullah İbn Mes'ûd (ra) kanalıyla naklettiği bir hadisinde *"Kadın avrettir; dışarı çıktığı zaman, onu şeytan karşılar."* buyurmuş, Ebû Davud (*Sünen,* I. 134)'un aynı isnatla naklettiği bir hadisinde de: *"Kadının odasında namaz kılması, evinde namaz kılmasından efdaldir; evinde namaz kılması da, evinin avlusunda namaz kılmasından efdaldir."* buyurarak kadının evinin içinde kalmasını daha hayırlı bulmuştur.

Allah Teâlâ, kadınların evlerine bağlı kalmalarını emrettikten sonra, cahiliyye devri kadınlarının kötü davranışlarını misal göstererek, onlar gibi açılıp saçılmamalarını, ziynet eşyalarını ve ziynet yerlerini teşhir ederek erkekler arasında dolaşmamalarını ve kırıta kırıta yürümemelerini emretmiştir. Zira bu çeşit davranışlar, bidayette ne kadar basit görülse bile, zaman içinde giderek fuhuşa götüren gelişmeler gösterir ve insanları Allah'ın hak olan yolundan veya dininden uzaklaştırır.

Allah Teâlâ, kadınlara evlerinde kalmalarını ve sokaklara çıkarak açılıp saçılmamalarını emrettikten sonra, evde kalmanın gerektirdiği hayırlı meşgaleleri zikretmiş ve onlara namazlarını dosdoğru kılmalarını, zekatlarını vermelerini, Allah'ın ve Resulünün diğer emir ve nehiylerine uyarak onlara itaat etmelerini emretmiştir. Ayet-i kerimede özellikle namazın ve zekatın zikredilmesi, bu iki ibadetin sair ibadetlerden daha önemli olmaları ve insan üzerindeki tesirlerinin çok daha açık ve kesin olması dolayısıyladır. Her şeyden önce şu husus hiç unutulmamalıdır ki namaz dinin direğidir; eğer namaz ortadan kalkacak olursa, din, en sağlam dayanağını kaybetmiş olur. Namaz için alınan abdest, nasıl beden için bir temizlik vasıtası ise, namaz da, nefsi her çeşit kirden veya günahtan temizleyen bir vasıtadır. Çünkü insan, namaza durmakla, kendisini Allah'ın huzuruna çıkarmış ve kalbini bütün açıklığıyle O'nun önüne sermiş olur. Namazın dosdoğru kılınması ve zekatın verilmesiyle ilgili emirden sonra, Allah'a ve Resulüne itaat edilmesi hususunda Hazreti Peygamber'in hane halkına gelen emir, namaz ve zekattan sonra diğer ibadetlerle birlikte Allah ve Resulünün Kur'an ve sünnette yer alan bütün emir ve nehiylerini de şamildir. İşte, Peygamber hanımlarına ve dolayısıyla diğer bütün Müslümanlara yöneltilen bütün bu emir ve nehiylerin başlıca sebebi ise, onlardan büyük küçük bütün günah kirlerini gidermek ve onları, doğdukları gündeki kadar tertemiz kılmaktır. Daha önceki ayet-i kerimelerde Hazreti Peygamber'in hanımlarına *Yâ nisâ'e'n-Nebiyi* ifadesiyle hitap edilirken, bu ayet-i kerimede *ehlu'l-beyt* (hane halkı) tabiri kullanılmıştır. Kaynaklar, genellikle bu tabir ile, Hazreti Peygamber'in eşleri yanında evlatlarının, torunları Hasan ve Huseyin ile damadı Hz. Ali'nin de murat edildiğini ileri sürmüşlerse de yukarıdan beri bahse konu teşkil edenler, Hazreti Peygamber'in eşleridir. Nitekim bunu takip eden *"Evlerinizde okunan Allah'ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın..."* mealindeki ayet-i kerimede muhatapların, yine Hazreti Peygamber'in zevceleri oldukları anlaşılmaktadır.

34 İşte Hazreti Peygamber'in o zevceleri ki Allah Teâlâ, Peygamberi'ne indirdiği Kur'an ayetlerinin çoğunu, onların oturdukları evlerde indirmektedir ve bu ayetleri, Hazreti Peygamber'in ağzından ilk defa işitenler onlar oldukları gibi, bu ayetlerle ilgili açıklamalı bilgileri ilk öğrenenler de onlardır. Buna göre onların üzerine vacip olan ilk iş, gerek Kur'an ayetlerinden gerekse Hazreti Peygamber'in hadis veya sünnet de denilen bu açıklamalarından öğrendiklerini uygulamaktır. Bu, hiç şüphesiz, Hazreti Peygamber'in zevceleri için Allah Teâlâ'nın son derece geniş lütfudur; onların dışında hiçbir kadın böyle bir lütfa nail olmamıştır. Allah, şüphesiz çok lütufkardır ve kimlerin ne yaptığını da bilir.

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴿٣٥﴾

[35] Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, itaatkar erkekler ve itaatkar kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, huşu duyan erkekler ve huşu duyan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve çok zikreden kadınlar, işte Allah, bunlar için mağfiret ve büyük mükafat hazırlamıştır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, gerek ibadetleriyle ilgili olsun gerekse sair davranışlarıyla ilgili olsun, dikkat etmeleri gereken hususları Hazreti Peygamber'in hanımlarına emrettikten ve bazı davranışlardan da onları nehyettikten sonra, yukarıdaki ayetinde, hem Müslüman ve mümin erkekler hem de Müslüman ve mümin kadınlar için Ahiret'te hazırlanan büyük sevap ve mağfireti açıklamış ve buyurmuştur ki:

[35] Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar, itaatkar erkekler ve itaatkar kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, huşu duyan erkekler ve huşu duyan kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve ırzlarını koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve çok zikreden kadınlar, işte Allah, bunlar için mağfiret ve büyük mükafat hazırlamıştır.

35 Ayet-i kerime, içinde zikredilen üstün vasıflara sahip mümin erkek ve mümin kadınlara, Allah Teâlâ'nın onları hem dünyada hem de Ahiret'te mutlu kılacak vaadini açıklayan bir manada gelmiştir. Dikkat edildiği takdirde, ayet-i kerimede, erkeklerle kadınlar arasında herhangi bir ayırımın yapılmadığı, vadedilen mağfiret ve mükafatın, aynı hasletlere sahip her iki cinse de aynı ölçüler içinde vadedildiği görülecektir. Tirmizî (*Sünen*, V. 354)'nin naklettiğine göre, Ummu Imârate'l-Ansâriyye, Hazreti Peygamber'e gelmiş ve: "Her şeyin yalnız erkekler için olduğunu görüyorum; fakat kadınların herhangi bir şeyle zikredildiklerini göremiyorum." demişti de bundan sonra *"Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar..."* ayeti nazil olmuştur. Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, VI. 301, 305) de, Abdurrahman İbn Şeybe'den naklettiği bir haberde, İbn Şeybe şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.)'in zevcesi Ümmü Seleme'den (r.ah.) işittim; diyordu ki: "Bir gün Resulullah (sas.)'e: Biz (kadınlar) ne oluyor ki Kur'an'da erkeklerin zikredildikleri kadar zikredilmiyoruz"? Bu konuda aklımda fazla bir şey kalmamıştı. Ancak bir gün saçlarımı tararken minberden gelen sesi beni korkutmuştu. Sonra evimin bir odasına çekildim ve hasırın ötesini dinlemeye başladım. Gördüm ki, Resulullah (sas.) minberden şöyle sesleniyordu: "Ey insanlar! Allah Teâlâ buyuruyor ki: *"Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mümin erkekler ve mümin kadınlar..."* Ayeti sonuna kadar okudu.".

Allah Teâlâ, Müslüman erkeklerle Müslüman kadınlara ve mümin erkeklerle mümin kadınlara mağfiret ve mükafat vadettiği bu ayet-i kerimesinde on sıfat zikretmiştir ki vadedilen mağfiret ve mükafata nail olmak için, erkek kadın her Müslümanın bu sıfatlara sahip olmaları gerekir. Bu sıfatlar sırasıyla şunlardır:

1) İslam, Allah katında geçerli olan tek dinin adı olup bu dine mensup olan erkek ve kadınlara Müslüman denir. Ancak şunu unutmamak gerekir ki Müslüman olmak, Allah'ın emir ve nehiylerine boyun eğmeyi ve dinin ahkamına söz ve amel olarak tabi olmayı gerektirir. Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* I. 8), Müslim (*Sahih,* I. 45), Tirmizî (*Sünen,* V. 5) ve Nesâ'î (*Sünen,* VIII. 107) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"İslam, beş temel üzerine bina kılınmıştır: Allah'tan başka İlah olmadığına ve Muhammed'in O'nun (kulu ve) Resulü olduğuna şehadet etmek, namazı dosdoğru kılmak, zekat vermek, haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak."*.

İslam'ı tarif etmesi ve şartlarını ortaya koyması bakımından bu hadisin büyük önemi vardır. İlmihal kitaplarında "kelime-i şehadet, namaz, zekat, hacc ve oruç" olarak zikr ve tarif edilen bu şartlar, İslam'ın, yahut başka bir ifadeyle Müslüman olmanın şartlarıdır. Dikkat edilecek olursa, hadis-i şerifte zikredilen bu beş şart, iki kısımdan müteşekkildir. Birinci kısım, Allah'tan başka İlah olmadığına ve Muhammed (sas.)'in, O'nun kulu ve Resulü olduğuna şehadet etmek; ikinci kısım ise, namaz kılmak, zekat vermek, haccetmek ve oruç tutmaktır. Şehadet, kalp ile tasdik, dil ile ikrar etmek manasına gelir ve imana taalluk eder. Buna göre, İslam'ın şartı, iman ve ameldir. Bu şartlardan herhangi birisinin yok olması, İslam'ın yok olması neticesini doğurur.

2) Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde, mağfiret ve mükafat vadettiği erkek ve kadınları Müslüman olarak tavsif ettikten sonra, *"mümin erkekler ve mümin kadınlar"* buyurarak mümin vasfıyla da zikretmiştir. Bu da açıkça göstermektedir ki iman, İslam'dan farklı bir şeydir. Biraz önce Hazreti Peygamber'in bir hadisine istinaden de açıkladığımız gibi, İslam, kavl ve amelden ibarettir; iman ise, kalp ile tasdik ve dil ile ikrar etmektir. Nitekim Hucurât suresinin 14. ayetinde İslam ile iman arasındaki bu fark açıkça ifade edilmiştir. Bu ayetinde Allah Teâlâ, şöyle buyurmuştur: *"Bedeviler "İman ettik." demektedirler. (Ey Muhammed!) De ki: "Siz iman etmediniz. Fakat "İslam olduk." deyin. Çünkü iman, henüz kalplerinize girmedi..."* Hazreti Peygamber de, Buhârî (*Sahih,* VI. 241) ve Müslim (*Sahih,* I. 76) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Zani, zina ettiği sıra mümin olduğu halde zina edemez. Hırsız, hırsızlık ettiği sıra mümin olduğu halde hırsızlık edemez. İçki içen, içki içtiği sıra mümin olduğu halde içki içemez."*. Bu hadisin de delalet ettiği gibi, erkek olsun kadın olsun, bir mümin, kalbinden imanını söküp atmadıkça, basiretini yitirip, kör ve şaşkın, çirkefler denizine saplanıp kalmadıkça, Allah Teâlâ'nın nehyettiği bu fiilleri işleyemez: Zina edemez; hırsızlık yapamaz; sekir veren içkiler içemez. Şu var ki bu fiilleri işleyen bir kimse, kalbinden imanını söküp atmış olsa bile, Müslümanların icması ile kafir olarak tavsif olunamaz. Bu bakımdan iman, İslam'dan ehastır.

3) Diğer bir derece, mümin ve Müslümanların *Kunût* ile tavsif olunmlarıdır ki, bu sıfata sahip olanlar, sükunet içinde itaat edip daima salih amel işleyen kimserlerdir. Nitekim Zümer suresinin *"(İnkâr eden mi daha hayırlıdır), yoksa gece saatlerini secde ederek ve ayakta durarak taat içinde geçiren, Ahiret'ten çekinen ve Rabbinin rahmetini bekleyen mi...?"* mealindeki 9., Rum suresinin *"Göklerde ve yerde olan herkes O'nundur; hepsi O'na boyun eğmiştir."* mealindeki 26. ve Âl-i İmrân suresinin *"Ey Meryem! Rabbinin huzurunda dur; secde et; ve rüku edenlerle birlikte rüku et."* mealindeki 43. ayetlerinde kelime aynı manalarda kullanılmıştır.

4) Mümin ve Müslümanların diğer bir vasıfları, söz ve fiillerinde sadık olmalarıdır. Sıdk veya doğ-

ruluk, nasıl gerçek imanın alameti ise, kizb veya yalan da münafıklığın alametidir. Buhârî (*Sahih,* VII. 95), Müslim (*Sahih,* IV. 2013), Ebû Davud (*Sünen,* II. 593) ve Tirmizî (*Sünen,* IV. 347) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Doğruluğa sarılın. Çünkü doğruluk hayra, hayır da cennete götürür. Kişi doğru oldukça ve doğruluğu aradıkça, Allah katında sıddık (doğru söyleyen) yazılır. Yalan söylemekten de sakının. Çünkü yalan kötülüğe, kötülük de cehenneme götürür. Kişi yalan söyledikçe ve yalanı aradıkça, Allah katında kezzab (yalan söyleyen) yazılır."*.

5) Birtakım sıkıntılara veya musibetlere sabretmek de Müslüman erkek ve Müslüman kadınların sahip olmaları gereken sıfatlardandır. Kişinin sağlık durumuna göre, namaz, oruç ve hacc gibi bazı ibadetlerin ifası, nefse güç geldiği gibi, nefsin hoşlandığı; fakat dinin sakıncalı veya haram saydığı bazı davranışları terketmek de aynı derecede nefse güç gelebilir. Fakat kişiye düşen, İslam'ın ve imanın gerektirdiği yola yönelmek ve bu yönelmenin nefse yüklediği güçlüğe onu alıştırmaktır.

6) Müslüman erkek ve Müslüman kadınların başka bir sıfatları da *huşu*'dur. Sükûn, güven, vakar ve tevazu gibi manalara gelen huşu, aynı zamanda insanın, Allah'ın ikabından ve murakabesinden korkması ve O'nun bütün emir ve nehiylerine boyun eğmesi demektir. Nitekim Buhârî (*Sahih,* I. 18; VI. 20), Müslim (*Sahih,* I. 39) ve Nesâ'î (*Sünen,* VIII. 97)'nin Ömer İbnu'l-Hattab'dan (ra) naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber, sonradan Cibril (as) olduğunu açıkladığı yabancı bir adamın iman, İslam ve ihsanla ilgili sorularına verdiği cevapta İhsan'ı şöyle açıklamıştır: *"...İhsan, Allah'a, sanki O'nu görüyormuşsun gibi ibadet etmendir. Her ne kadar sen O'nu görmesen bile, O seni muhakkak görür..."*

Huşu, bir bakıma güzel ameller işleyen ve ibadetini kusursuz yapan insanın kendi nefsini de murakabe etmesi manasındadır. Çünkü bazen insan, ibadetine ve güzel amellerine bakarak kendini beğenmeye ve bu amelleriyle övünmeye başlar ki, bu da onun doğru yoldan sapmasına yol açar. Oysa insana düşen iş, güzel amelleriyle övünmek değil, tevazu göstermektir. İşte Allah Teâlâ, mümin ve Müslüman kullarının bu gibi durumlara düşmemeleri için onları, kendi nefislerini murakabe etmeye ve tevazuya davet etmiştir.

7) Müslüman erkek ve Müslüman kadınların bir sıfatları da mutasaddık olmaları, yani hali vakti yerinde olmayan ve yiyecek bir dilim ekmek dahî bulamayan yoksulları düşünüp, ister farz olsun ister nâfile olsun, onlara sadaka vermeleridir. Buhârî (*Sahih,* II. 116), Müslim (*Sahih,* II. 715), Tirmizî (*Sünen,* IV. 598) ve Nesâ'î (*Sünen,* VIII. 222) tarafından nakledilen bir hadisinde de Hazreti Peygamber, Allah Teâlâ'nın, Arş'ının gölgesinden başka gölge olmayan kıyamet günü, kendi gölgesinde barındıracağı yedi sınıf insandan altıncısını zikrederken şöyle buyurmuştur: *"...Sadaka veren ve fakat sağ elinin verdiği sadakayı sol eli bilmeyecek derecede gizleyen kimse..."*

8) Müslüman erkek ve Müslüman kadınların başka bir sıfatları, farz veya nafile oruç tutarak nefislerini karın ve cinsiyet şehvetinden uzak tutmaktır. Filhakika orucun Arapça karşılığı olan *savm* veya *sıyam*, bir şeyden mutlak surette el çekmek, nefsi meylettiği şeylerden uzak tutmak demektir. Dinde ise, bu kelime, insanın karın ve cinsiyetle ilgili iki çeşit şehvet kaynağını, arzu ettikleri şeylerden belirli zamanlar içinde ve belirli şartlar dahilinde imsâk etmek manasına gelir. Buhârî (*Sahih,* II. 226, 228 ; VIII. 197), Müslim (*Sahih,* II. 806-807), Tirmizî (*Sünen,* III. 127) ve Ebû Davud (*Sünen,* II. 552) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber, orucu şöyle tavsif etmiştir: *"Oruç bir kalkandır. (Her kim oruçlu ise), kötü söz söylemesin; cahiller gibi hareket etmesin ve bir kimse kendisiyle dövüşmek veya dalaşmak isterse, ben oruçluyum, desin ve bunu iki defa tekrarlasın. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a kasem olsun ki oruçlunun ağız kokusu, Allah indinde*

misk kokusundan daha güzeldir. (Allah Teâlâ buyurmuştur ki: Oruç tutan kulum) yemesini içmesini ve şehvetini benim (rızam) için terketmiştir. Oruç, (riya karışmadan yalnız) bana edilen bir ibadettir. Ve onun (hesapsız) mükafatını vermek de bana aittir. (Başka ibadetler ise) on misliyle ödenir.".

Diğer ibadetlerde olduğu gibi oruçta da ihlas, ondan faydalanmanın başlıca şartıdır. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 183. ayetinde orucun farz kılınışını zikrederken *"Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı; ta ki korunasınız."* buyurmuştur. Bu ayet-i kerimeyi daha geniş bir şekilde ifade etmek gerekirse, denebilir ki: Büyük küçük her türlü günahtan ve her çeşit kötülükten sakınmanız ve İlahî emirlere uyarak ubudiyyet zevkine varmanız için, sizden öncekilere oruç nasıl farz kılındı ise, size de farz kılındı. O halde orucun gayesi, insanı çeşitli kötülüklerden korumaktır. Nitekim Nesâ'î (*Sünen,* IV. 167) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber: *"Oruç, ateşten koruyan bir kalkandır; tıpkı sizi (savaşta) öldürülmekten koruyan bir kalkan gibi."* buyurmuştur. Ancak şunu da unutmamak gerekir ki savaşta kullanılan kalkanın, insanı kılıç veya mızrak darbelerinden koruyabilmesi için kılıç veya mızraktan çok daha sağlam olması gerekir. Kâğıttan, mukavvadan veya tahtadan yapılmış bir kalkan düşünülemez; çünkü bunların, insanı kılıç darbelerine karşı koruması mümkün değildir. Bunun gibi, orucun da insanı cehennem ateşinden koruyabilecek derecede sağlam olması gerekir; bu da onun ihlasla tutulmuş olmasına bağlıdır. İşte bu sebepledir ki Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* II. 228; VII. 87), Ebû Davud (*Sünen,* I. 551), Tirmizî (*Sünen,* III. 78) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 517) tarafından nakledilen bir hadisinde *"Kim yalan söylemeyi ve yalanla amel etmeyi terketmezse, (bilsin ki) Allah Teâlâ, o kimsenin yemesini ve içmesini terketmesine muhtaç değildir."* buyurmuştur.

9) Müslüman erkek ve Müslüman kadınların iffetlerini veya ırzlarını korumaları ve mubah olanlar dışında haram veya günah olan ilişkilerden sakınmaları da onların en önemli sıfatlarındandır. Nitekim Allah Teâlâ, Mü'minûn suresinin ilk ayetinde *"Müminlerin kurtuluşa erdiklerini"* zikrettikten sonra, 5-7. ayetlerinde: *"Çünkü ırzlarını koruyanlar onlardır. Ancak eşleri, yahut sahibi oldukları cariyeleri bunun dışındadır ve bunlar yüzünden kötülenmezler. Bundan başkasını isteyenler ise, işte bunlar haddi aşanlardır."* buyurmuştur. Bilinen bir gerçektir ki aralarında nikâh bağı olmadığı halde, birbirleriyle ilişkiye giren kadın ve erkekler, en büyük günahı veya haram olan fiili işlemiş olurlar. Böyle bir fiilin işlenmesi ise, ancak imanı kalpten söküp atmakla mümkün olur. Başka bir ifadeyle, insan, kalbindeki imanı söküp atmadıkça, böyle bir fiili işleyemez; çünkü iman, onun bu fiili işlemesine engel olur. Nitekim Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* VI. 241) ve Müslim (*Sahih,* I. 76) tarafından nakledilen bir hadisinde şöyle buyurmuştur: *"Zani, zina ettiği sıra mümin olduğu halde zina edemez..."* Yani kalbindeki iman, onun zina fiilini işlemesine engel olur; fakat erkek olsun kadın olsun, eğer böyle bir fiili işleyecek olurlarsa, kalplerinin, bu fiili işlemelerine engel olacak bir imandan yoksun olduğu anlaşılır ki böylelerinin mümin vasfına sahip oldukları ileri sürülemez.

10) Müslüman erkek ve Müslüman kadınların başka bir sıfatları da Allah'ın azametini kalplerinde daima muhafaza ederek her fırsatta O'nu yüce sıfatlarıyla zikredip noksan sıfatlardan da tenzih etmektir. Âl-i İmrân suresinin *"Ayakta, otururak ve yatarak Allah'ı zikreden, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında tefekkürde bulunan (akıl sahibi müminler derler ki)..."* mealindeki 191. ayetinde de ifade edildiği gibi, Allah'ın zikri, namazda olduğu kadar, ayakta, otururak ve yatarak da yapılır. Keza bir şeyler yerken, içerken, yürürken, alışveriş yaparken, inerken, çıkarken, kısacası her çeşit işi yaparken, Allah'ı sık sık zikretmek ve yine bu surenin 41- 42. ayetlerinde yer alan *"Ey iman edenler! Allah'ı çok zikredin. Sabah ve akşam O'nu tesbih edin."* mealindeki İlahî emre uymak, her zaman için mümkündür. Hazreti Peygamber, Ebû Davud (*Sünen,* I. 335) tarafından nakledilen bir hadisin-

de şöyle buyurmuştur: *"Kim gece uyanır ve karısını da uyandırarak beraberce iki rekat namaz kılarlarsa, kendisi ve karısı Allah'ı çok zikredenler arasında yazılır."*. Buhârî (*Sahih*, VIII. 171), Müslim (*Sahih*, IV. 2061), Tirmizî (*Sünen*, V. 581) ve İbn Mâce (*Sünen*, II. 427) tarafından nakledilen bir hadis-i kudside de, Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Aziz ve Celîl olan Allah buyuruyor ki: Ben, kulumun beni zannı yanındayım. Kulum beni zikrettiği zaman, ben onunlayım. Eğer beni gönlünde gizlice zikrederse, ben de onu nefsimde öylece zikrederim. O beni bir toplu-luk içinde zikrederse, ben de onu, o topluluktan daha hayırlı bir topluluk içinde zikrederim. Kulum bana bir karış yaklaşırsa, ben ona bir kulaç yaklaşırım. O bana yürüyerek gelirse, ben ona koşarak varırım."*. Kulun Rabbini zikretmesi, O'na ibadet etmesi ve her hususta kulluk görevini yerine getirmesidir. Bu görev, zihinde Allah'ı tefekkür etmekten namaz kılmaya kadar çeşitli şekillerde ifa edilir. Allah'ın kulunu zikretmesi ise, kulun kendisini zikretmesine karşı mukabelede bulunması demektir ki bu mukabele, ecir ve mükafat olarak tecelli eder ve kul, dünyada, bu mükafatın kendisine Rabbi tarafından zaman zaman ihsan edildiğini hissettiği gibi, Ahiret'te de bundan mahrum bırakılmayacağını anlamakta güçlük çekmez.

Kulun, Rabbine bazen bir karış, bazen bir arşın, bazen bir kulaç yaklaşması, bazen de O'na yürüyerek varması, Rabbinin kendisine emrettiği taat ve ibadeti zaman zaman artırması manasına gelir. Kul, bunları hangi derecede yaparsa, Rabbinin ona rahmet ve mağfiretini iki kat fazlasıyla ihsan ettiği anlaşılır. Kısacası kul, Rabbine taat ve ibadetini artırarak yaklaşırsa, Rabbi de ona, rahmet ve mağfiretini koşarak ulaştırır.

İşte, Allah Teâlâ, Müslüman erkek ve Müslüman kadınların, imandan başlayarak taat, sıdk, sabır, huşu, tasadduk, oruç, iffetin korunması ve Allah'ın çokça zikri olmak üzere on maddede zikredilen sıfatları kendilerinde birleştirmeleri halinde, onlar için bütün günahlarını ortadan kaldıran bir mağfiret ve büyük bir mükafat hazırlamıştır ki bu dua içinde ebediyyen kalacakları cennettir.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۗ وَمَنْ يَعْصِ
اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا ﴿٣٦﴾ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ
زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ ۖ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ ۖ فَلَمَّا قَضَىٰ زَيْدٌ
مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا ۚ
وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا ﴿٣٧﴾ مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ ۚ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ
قَبْلُ ۚ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا ﴿٣٨﴾ الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ ۗ
وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٣٩﴾ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلَٰكِنْ رَسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ
اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾

[36] Allah ve Resulü, bir şeye hükmettikleri zaman, mümin erkek ve mümin kadının kendi işlerin-

de artık başka bir şeyi seçmeye hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

[37] (Ey Muhammed!) Hani sen, Allah'ın kendisine nimet verdiği ve senin de nimete kavuşturduğun kimseye "Eşini kendinde tut; Allah'tan sakın." diyor, Allah'ın açıklayacağı şeyi içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun. Oysa Allah, kendisinden korkmana daha layıktır. Nitekim Zeyd, onunla evlilik münasebetine son verip onu boşayınca, müminlere, evladlıkları eşlerini boşadıklarında, onlarla evlenmelerinde bir beis olmadığını göstermek için onu sana eş yaptık. Allah'ın emri herhalde yerine gelecektir.

[38] Allah'ın, önceden gelip geçmiş Peygamberler hakkında değişmez bir kanunu olarak, Peygamber'e farz kıldığı şeylerde ona hiçbir beis yoktur. Allah'ın emri, takdir olunmuş bir kaderdir.

[39] İşte o Peygamberler, (Peygamberlik görevi olarak) Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ ederler ve O'ndan korkarlar. O'ndan başka da hiç kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.

[40] Muhammed, adamlarınızdan herhangi birinin babası değil; fakat Allah'ın Resulü ve Peygamberler'in de sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hendek Savaşı'nı ve bu savaşta, Medine'yi kuşatmış olan müşriklerin ve kitap ehlinin nasıl mağlup ve perişan bir halde geri çekildiklerini açıkladıktan, bu savaşın akabinde, Müslümanlar arasında artan zenginlik, refah ve saadetin tabii bir neticesi olarak, Hazreti Peygamber'in zevcelerinin de bu zenginlikten pay istemeleri üzerine, ya Hazreti Peygamber tarafından güzellikle salıverilmek ya da Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu istemeleri halinde Hazreti Peygamber'in eşleri olarak hayatlarını devam ettirmek hususunda muhayyer bırakıldıklarını zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, insanların diledikleri şeyi yapmalarında, kendi ihtiyarlarının değil, fakat Allah'ın takdirine bağlı hükmünün geçerli olduğunu, dolayısıyla bütün insanların O'nun emir ve nehiylerine tabi olmaları gerektiğini, zira uyulması gerekenin Allah'ın emri, Resulünün bildirdiğinin ise, hak olduğunu beyan etmiş, bunu takip eden ayetlerinde de Hazreti Peygamber'in, Rabbinin emrine uyarak Zeynep'le evlenmesini ve bu evliliğin sebep ve hikmetlerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[36] Allah ve Resulü, bir şeye hükmettikleri zaman, mümin erkek ve mümin kadının kendi işlerinde artık başka bir şeyi seçmeye hakları yoktur. Kim Allah'a ve Resulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

[37] (Ey Muhammed!) Hani sen, Allah'ın kendisine nimet verdiği ve senin de nimete kavuşturduğun kimseye "Eşini kendinde tut; Allah'tan sakın." diyor, Allah'ın açıklayacağı şeyi içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun. Oysa Allah, kendisinden korkmana daha layıktır. Nitekim Zeyd, onunla evlilik münasebetine son verip onu boşayınca, müminlere, evlatlıkları eşlerini boşadıklarında, onlarla evlenmelerinde bir beis olmadığını göstermek için onu sana eş yaptık. Allah'ın emri herhalde yerine gelecektir.

[38] Allah'ın, önceden gelip geçmiş Peygamberler hakkında değişmez bir kanunu olarak, Peygamber'e farz kıldığı şeylerde ona hiçbir beis yoktur. Allah'ın emri, takdir olunmuş bir kaderdir.

[39] İşte o Peygamberler, (Peygamberlik görevi olarak) Allah'ın emir ve yasaklarını tebliğ ederler ve O'ndan korkarlar. O'ndan başka

da hiç kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah yeter.

[40] Muhammed, adamlarınızdan herhangi birinin babası değil; fakat Allah'ın Resulü ve Peygamberler'in de sonuncusudur. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.

36 Şu gerçeği hiçbir zaman unutmamak gerekir ki Allah ve Resulü, bir şeye hükmettikleri veya bir şeyi emrettikleri zaman, erkek olsun kadın olsun, bütün müminlerin o hükme tabi olmaları, yahut o emri ifa etmeleri gerekir. Hiçbir mümin erkek veya mümin kadının, Allah'ın ve Resulünün emrine aykırı bir davranış içerisine girerek kendi iradesi doğrultusunda hareket etmeye hakkı yoktur. Her kim böyle bir davranış içerisine girerek Allah'a ve Resulüne isyan ederse, Allah'ın hak olan yolundan ayrılmış ve apaçık bir sapıklığa düşmüş olur. Nitekim Nûr suresinin 63. ayetinde de bu hususla ilgili olaral şöyle buyurulmuştur: *"...Allah'ın emrine muhalefet edenler, başlarına bir belanın gelmesinden, yahut acı bir azaba uğramaktan sakınsınlar."*.

Müfessirlerin İbn Abbâs'tan (ra) naklettiklerine göre bu ayet-i kerime, Hazreti Peygamber'in halası Umeyme Bint Abdi'l-Muttalib'in kızı Zeyneb Bint Cahş'ı, kölesi Zeyd İbn Hârise ile evlendirmek istemesi, fakat Zeyneb'in bu evliliğe karşı çıkması üzerine nazil olmuştur. Hazreti Peygamber, Zeyneb'e Zeyd ile evlenmesini teklif ettiği zaman, Zeynep: Ben şeref ve asalet bakımından Zeyd'ten daha üstünüm. Onunla nasıl evlenirim? demiş, bunun üzerine Allah Teâlâ da *"Allah ve Resulü, bir şeye hükmettikleri zaman, mümin erkek ve mümin kadının kendi işlerinde artık başka bir şeyi seçmeye hakları yoktur..."* ayetini indirmiştir. Zeynep, haklarında bu ayetin indiğini öğrenince, ben, Resulullah (sas.)'e asi olmam; Zeyd ile evlenmeyi kabul ediyorum, diyerek onunla evlenmiştir.

Hazreti Peygamber'in, halasının kızı Zeyneb'i, azatlı kölesi Zeyd ile evlendirmek istemesinin başlıca sebebi, insanlar arasındaki soy sop farkını ortadan kaldırmak ve eşitliği sağlamaktı. İnsanlar, İslam'ın şemsiyesi altında yaşadıkları sürece, hepsinin de onun gölgesinden aynı derecede faydalanmalarından daha tabii bir şey olamazdı. Çünkü hepsi de Allah'ın kulları idiler ve hepsi de Resulü (sas.)'e bağlılıklarını ilan etmişlerdi.

37 Zeynep, Hazreti Peygamber'in ısrarı ve hakkında bir de ayet indirilerek bu evliliğin, Allah'ın ve Resulünün takdirleri olduğunun bildirilmesi üzerine, Zeyd'le evlenmeye razı olmuş, ne var ki onun bu rızası, Zeyneb'in sert ve geçimsiz mizacı sebebiyle zahirî bir muvafakatın ötesine geçememişti. Zeynep, Hazreti Peygamber'in azatlı kölesi ve aynı zamanda evlatlığı olan Zeyd'le evlendikten sonra, bir sene kadar beraber yaşamışlar; fakat bu süre zarfında Zeyneb'in Zeyd'ten hoşnutsuzluğu sebebiyle geçimsizlik giderek artmıştı. Aslında Zeyd, Allah'ın İslam ile nimetlendirdiği ve Hazreti Peygamber'e tabi olma lütfunu ihsan ettiği bir kimse idi. Buna rağmen Zeynep'le geçinememesi yüzünden, Hazreti Peygamber'e gelerek onun hakkında şikayette bulunmak zorunda kalmış ve ondan boşanmak istediğini bildirmişti. Ne var ki Hazreti Peygamber, Zeyd'i teselli etmeye çalışmış ve ona, Allah'tan sakınıp boşanmaktan vazgeçmesini ve eşini yanında tutmasını tavsiye etmişti. Ancak ona bu tavsiyede bulunurken, kendisinin de bildiği ve içinde gizlediği konuyla ilgili bazı hususları Allah Teâlâ'nın açıklamasından çekiniyor ve insanlardan da korkuyordu. Hazreti Peygamber'in bilip de içinde gizlediği ve açıklandığı zaman insanların dedikodusuna sebep olacağından korktuğu bu husus, Zeyneb'in Zeyd'ten ayrılması halinde, Hazreti Peygamber'in onunla evlenecek olması idi. Oysa Hazreti Peygamber'in hiçbir şeyden korkmaması gerekirdi; asıl korkulmaya layık olan Allah Teâlâ idi. Nitekim bu hadise, Allah Teâlâ'nın takdir ettiği ve Resulünün de düşündüğü şekilde gerçekleşmiş ve Zeynep, Zeyd'den boşandıktan sonra Hazreti Peygamber onunla evlenmiştir.

Hazreti Peygamber'in, azatlı kölesi ve evlatlığı Zeyd'ten boşanan Zeynep'le evlenmesinin, üzerinde durulması gereken çok önemli bir hikmeti vardı. Bu da o zamana kadar Araplar arasında yaygın olan bir inancı ortadan kaldırmak ve onun yerine, İslam'ın aile hukukuna uygun bir inancını yerleştirmekti. Eski inanca göre, bir kimsenin evlatlığı karısını boşadığı zaman, boşanan kadın o kimseye kesinlikle haram olurdu ve onunla asla evlenemezdi. İşte Allah Teâlâ, Hazreti Peygamberi, evlatlığı Zeyd'in boşadığı Zeynep'le evlendirmiş ve eski Arap âdetini ortadan kaldırarak müminlere, evlatlıkları, eşlerini boşadıklarında onlarla evlenmede bir sakınca olmadığını göstermiştir.

Üzerinde durduğumuz ayet-i kerimenin, Zeynep Bint Cahş ve Zeyd İbn Hârise hakkında nazil olduğunu açıklayan çeşitli rivayetler vardır. Buhârî (*Sahih,* VI. 23) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 354) tarafından nakledilen bir habere göre Enes İbn Mâlik (ra) şöyle demiştir: *"Allah'ın açıklayacağı şeyi içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun. Oysa Allah, kendisinden korkmana daha layıktır..."* ayeti, Zeyneb Bint Cahş hakkında nazil olmuştur. Çünkü Zeyd, Hazreti Peygamber'e gelmiş ve onu şikayet ederek boşanması hususunda gerekenin yapılmasını istemişti. Bunun üzerine Hazreti Peygamber ona: *"Eşini kendinde tut; Allah'tan sakın."* buyurmuştur". Buhârî (*Sahih,* VIII. 175), Tirmizî (*Sünen,* V. 354) Nesâ'î (*Sünen,* VI. 80) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 226)'in naklettikleri başka bir haberde Enes İbn Mâlik (ra) şunları söylemiştir: *"Zeyd, onunla evlilik münasebetine son verip onu boşayınca, müminlere, evlatlıkları eşlerini boşadıklarında onlarla evlenmelerinde bir beis olmadığını göstermek için onu sana eş yaptık..."* ayeti Zeyneb Bint Cahş hakkında nazil olmuştur. Bu ayet nazil olduktan sonra Zeynep: "Sizi aileleriniz evlendirdi; beni ise, yedi kat semanın üzerinden Allah evlendirmiştir." diyerek Hazreti Peygamber'in diğer hanımları karşısında övünmeye başladı.".

Müslim (*Sahih,* II. 1048) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* III. 195)'in Enes İbn Mâlik'ten gelen başka bir rivayetlerinde Enes şunları anlatmıştır: "Zeyneb'in (Zeyd'ten boşandıktan sonra) bekleme iddeti sonra erince, Resulullah (sas.) Zeyd'e: "Zeyneb'e git; onu kendime istediğimi söyle." buyurdu. Zeyd, yanından ayrılıp Zeyneb'e geldiğinde, onu, yoğurduğu ekmek hamurunun içine maya koyar halde buldu. Zeyd der ki: "Resulullah (sas.), onunla evleneceğini zikrettiği için Zeyneb'i görünce, gözümde o kadar büyüdü ki ona bakmaya muktedir olamadım. Hemen arkamı dönüp ona dedim ki: "Ya Zeynep! Resulullah (sas.) haber gönderdi; seninle evliliği zikrediyor.". Zeynep: "Ben, bu hususta Rabbime istiharede bulunmadıkça bir şey yapacak değilim." dedi ve kalkıp namaz kıldığı yer gitti. İşte bu sırada da *"...Zeyd, onunla evlilik münasebetine son verip onu boşayınca, müminlere, evladlıkları eşlerini boşadıklarında, onlarla evlenmelerinde bir beis olmadığını göstermek için onu sana eş yaptık. Allah'ın emri herhalde yerine gelecektir."* ayeti nazil olmuştur. Bundan dolayı Resulullah (sas.) izin almadan Zeyneb'in yanına girdi. Râvi Enes der ki: Biz gördük ki gün yükseldiği sırada Resulullah (sas.) bizlere ekmek ve et ikram etti. Yemeği müteakip halk çıkıp gitti; ancak bazı kimseler yemekten sonra da evde kalıp konuşmaya daldılar. Resulullah (sas.) dışarı çıktı; ben de onu takip ettim. Sırayla hanımlarının hücrelerine uğramaya ve onlara selam verip hal ve hatırlarını sormaya başladı. Onlar da: "Ya Resulallah! (Yeni) aileni nasıl buldun?" diyorlardı. Nihayet evde konuşmaya dalan kimselerin çıktıklarını ben mi kendisine haber verdim, yoksa o mu bana haber verdi, bilemiyorum; Resulullah (sas.) gitti ve eve girdi. Ben de onunla beraber girmek üzere gittim; birden kendisiyle benim arama bir perde çekiverdi. Demek ki *"Ey iman edenler! Peygamber'in evine, ancak yemeğe çağrıldığınız zaman ve yemeğin hazırlanmasını beklemeyecek şekilde girin..."* mealindeki hicap ayeti nazil olmuş ve Resulullah (sas.)'in evine nasıl girileceği hakkında Müslümanlara öğütler verilmişti.".

38 Allah Teâlâ, İlahî bir takdire bağlı olarak Zeyd ile Zeynep arasındaki evliliğin nasıl bozulduğunu ve karı kocanın birbirinden nasıl ayrıldıklarını, daha sonra Hazreti Peygamber'in, azatlı kölesi ve evlatlığı Zeyd'den ayrılan Zeynep'le nasıl ve hangi sebeple evlendiğini açıkladıktan sonra, bu ayetinde Allah'ın üzerine farz kıldığı böyle bir evliliğin, geçmiş Peygamberler'de de görülen bir sünnet-i İlahiyye olduğunu, dolayısıyla Hazreti Peygamber'in, evlatlığının boşadığı Zeynep'le evlenmesinde hiçbir mahzur veya hiçbir vebal bulunmadığını, onun da diğer Peygamberler gibi sadece Rabbinin takdîrine uyduğunu zikretmiştir. Müfessirler, bu ayet-i kerimenin, Hazreti Peygamber'in azatlı kölesi ve aynı zamanda evlatlığı olan Zeyd'in boşadığı Zeynep'le evlenmesini dillerine dolayarak ileri geri söz eden münafıklara ve pek çok kadınla evlenmiş olmasını söz konusu ederek onu ayıplayan Yahudilere reddiye maksadıyla nazil olduğunu zikretmişlerdir. Peygamberler tarîhinden bilinen bir gerçektir ki gerek Davud (as) gerekse Süleyman (as), pek çok kadınla evlenmiş olan Peygamberlerdendir.

39 İşte bu Peygamberler, İlahî bir hikmet gereği, Allah'ın takdirine uyarak pek çok kadınla evlenmiş olsalar bile, Peygamberlik görevi olarak, insanlara, Allah'ın kendilerine indirdiği emir ve nehiyleri tebliğ ederler ve bu görevi ifa ederken, yalnız Allah'tan korkarlardı. O'ndan başka hiç kimseden korkmazlar ve hiç kimse, onların Peygamberlik görevlerini ifa etmelerine engel olamaz; buna güç yetiremezdi. Çünkü onların yegane destekçileri ve yardımcıları Allah'tır ve O da onlara yeter.

40 Allah Teâlâ, bu ayetinde de, "Peygamber, oğlu Zeyd'in karısıyla evlendi." diyerek onun evlatlığı Zeyd'den boşanan Zeynep'le evlenmesini dillerine dolayıp dedikodu yapan bazı kimselerin bu görüşlerini reddetmiş ve *"Muhammed, adamlarınızdan herhangi birinin babası değildir..."* buyurarak onun, Zeyd'in babası olmadığını, dolayısıyla Zeyd'den boşanan Zeynep'le evlenmesinde hiçbir sakınca bulunmadığını açıklamıştır. Filhakika Tirmizî (*Sünen*, V. 352) tarafından nakledilen bir haberden de öğrenildiğine göre Hazreti Aişe (r.ah.) şunlarını anlatmıştır: "Resulullah (sas.), kendisine gelen vahiyden herhangi bir şey gizlemiş olsaydı, herhalde *"(Ey Muhammed!) Hani sen, Allah'ın kendisine nimet verdiği ve senin de nimete kavuşturduğun kimseye "Eşini kendinde tut; Allah'tan sakın." diyor, Allah'ın açıklayacağı şeyi içinde gizliyor ve insanlardan korkuyordun. Oysa Allah, kendisinden korkmana daha layıktır. Nitekim Zeyd, onunla evlilik münasebetine son verip onu boşayınca, müminlere, evladlıkları eşlerini boşadıklarında, onlarla evlenmelerinde bir beis olmadığını göstermek için onu sana eş yaptık. Allah'ın emri herhalde yerine gelecektir."* ayetini gizlerdi. Nitekim Resulullah (sas.) Zeynep'le evlendiği zaman, "Oğlunun karısıyla evlendi." demişlerdi de Allah Teâlâ *"Muhammed, adamlarınızdan herhangi birinin babası değil, fakat Allah'ın Resulü ve Peygamberler'in de sonuncusudur."* ayetini indirmiştir. Resulullah (sas.) Zeyd'i evlatlık edindiği zaman, küçücük bir çocuktu. Büyüyüp de bir adam gibi olunca, ona "Zeyd İbn Muhammed" (Muhammed oğlu Zeyd) denilmeye başlandı. Bunun üzerine Allah Teâlâ da *"Evladlıkları babalarına nisbet ederek çağırın; bu, Allah yanında daha doğrudur. Eğer babalarını bilmiyorsanız, artık onlar sizin dîn kardeşleriniz ve mevalinizdir."* (Ay. 5). ayetini indirmiştir. Bundan sonradır ki *"fulân mevlâ fulân"* denilmiştir ki ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, Allah katında doğru olan da budur.".

Bilinen bir gerçektir ki Hazreti Peygamber'in Hatice'den Kasım, Tayyib ve Tahir adlarında üç, Kıpti Mâriye'den de İbrahim adında bir erkek çocuğu dünyaya gelmiş, ilk üçü çocukken, ibrahim ise, memede iken vefat etmiştir. Keza Hatice'den Zeynep, Rukiyye, Ümmügülsüm ve Fatıma adlarında dört kızı dünyaya gelmiş, ilk üçü, Hazreti Peygamber hayatta iken, Fatıma ise, onun vefatından altı ay sonra vefat etmiştir. Allah, hepsinden razı olsun.

Ayet-i kerime, şu gerçeği de açıkça belirtmektedir ki Hazreti Muhammed (sas.), Allah'ın son Nebisi'dir ve ondan sonra gelecek başka Nebi yoktur. Bu, aynı zamanda risaletin de sonudur; zira nübüvvet risaletten daha umumidir. Bu, her Resulün Nebi olmasına rağmen, her Nebinin Resul olmadığı manasındadır. Şüphesiz Allah, kime nübüvvet verileceğini ve kimin Resul olacağını en iyi bilendir.

يَآ اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اذْكُرُوا اللّٰهَ ذِكْرًا كَثِيرًا ﴿٤١﴾ وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَاَصِيلًا ﴿٤٢﴾ هُوَ الَّذِى يُصَلِّى
عَلَيْكُمْ وَمَلٰٓئِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ ۚ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا ﴿٤٣﴾ تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ
يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ ۚ وَاَعَدَّ لَهُمْ اَجْرًا كَرِيمًا ﴿٤٤﴾

41 Ey iman edenler! Allah'ı çok zikredin.

42 Sabah ve akşam O'nu tesbih edin.

43 Karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size mağfiret eden ve rahmet dileyen Allah ve melekleridir. Allah, müminlere karşı çok merhametlidir.

44 O'na kavuştukları gün meleklerin onlara temennileri "selam" dır. Allah, onlar için kusursuz bir mükafat hazırlamıştır.

Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in, takva ve ihlâs yönünden Rabbi-Rabbine karşı yükümlü olduğu görevleri ve *"Ey Peygamber! Eşlerine de ki:..."* hitabıyla de hane halkına, akraba ve yakınlarına karşı olan görevlerini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamberler'i'ne emrettiği hususları mümin kullarına da emretmiş, Peygamber'ine Allah'tan korkmasını emrettiği gibi, müminlere de Allah'ı çok zikretmelerini ve sabah akşam O'nu tesbih etmelerini emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

41 Ey iman edenler! Allah'ı çok zikredin.

42 Sabah ve akşam O'nu tesbih edin.

43 Karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için size mağfiret eden ve rahmet dileyen Allah ve melekleridir. Allah, müminlere karşı çok merhametlidir.

44 O'na kavuştukları gün meleklerin onlara temennileri "selam" dır. Allah, onlar için kusursuz bir mükafat hazırlamıştır.

41 Allah Teâlâ, mümin kullarına, daha çok sevâba ve daha güzel akibete kavuşmaları için, kendilerine çeşit çeşit ve hudutsuz nimetler ihsan eden Rablerini çok zikretmelerini emretmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Allah'a ve Resulüne iman edip onları tasdik eden müminler! Kalplerinizle, dillerinizle ve sair organlarınızla, bulunduğunuz her halde ve her ortamda Allah'ı çok zikredin. Namaz, şüphesiz en büyük zikirdir. Nitekim Allah Teâlâ, Nisa suresinin 103. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Namazı îfa ettiğinizde, yine de Allah'ı ayakta, otururak ve yatarken zikredin..."* Şunu da unutmamak gerekir ki namazın dışında da Allah'ı zikretmenin yolları vardır. Bu itibarla aklı başında olan hiç kimse için, zikri terketmenin mazereti yoktur. Bu sebepledir ki Resulullah (sas.), Tirmizî (*Sünen,* V. 459), İbn Mâce (*Sünen,* II. 417) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 195)'in Ebu'd-Derdâ'dan naklettikleri bir hadisinde şöyle buyur-

muştur: *"Amellerinizin en hayırlısını, hükümdarlarınızın nezdinde en temiz olanını, derecelerinizi en çok yükseltenini, sizin için altın ve gümüş infak etmekten daha hayırlı olanını, düşmanlarınızla karşılaşıp da onların boyunlarını vurmanızdan, veya onların sizin boyunlarınızı vurmalarından sizin için daha hayırlı olanını size haber vereyim mi"? Onlar: "O nedir, ya Resulallah?" diye sorunca, Resulullah (sas.): "Aziz ve Celil olan Allah'ı zikirdir." buyurmuştur.*

42 Zikir, hiç şüphesiz, Allah Teâlâ'yı en yüce sıfatlarıyla anmaktır. Kul, sabahtan başlayıp akşam vaktine kadar O'nu her zikrettiğinde, O'na layık olmayan noksan sıfatlardan da O'nu tenzih eder. Zikir ve tesbihin birbiri arkasına gelmesi, Allah'ın taziminde, O'nun tesbihi, yani noksan sıfatlardan tenzih edilmesi manasının da bulunması dolayısıyladır. Nitekim Allah Teâlâ, bu manada, Rum suresinin 17-18. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Akşamı ettiğinizde ve sabaha erdiğinizde, yatsı vaktinde ve öğleye eriştiğinizde Allah'ı tesbih edin; zira göklerde ve yerde hamd O'na mahsustur."*.

Ayet-i kerimede, tesbihin sabah ve akşama inhisar edilmesi, hem gündüzün hem de gecenin başlangıç ve bitimine işaret edilerek bu iki uç arasındaki zamanlarda da zikir ve tesbihin yapılmasını beyan içindir. Binaenaleyh Allah'ı çok zikretmek isteyen bir mümin, sadece sabah ve akşam vakitlerinde değil; fakat sabahtan akşama ve akşamdan sabaha kadar da O'nu zikredebilir.

43 Allah Teâlâ, kullarını çokça zikir ve tesbihe teşvik ettikten sonra, bunun sebebini açıklamış ve şöyle buyurmuştur: İşte sizin sabah akşam ve günün her vaktinde zikir ve tesbih ettiğiniz O Allah'tır ki bu zikriniz ve tesbihiniz sayesinde rahmetiyle dünyada size hidayet eder ve sizi küfrün, cehaletin ve dalaletin zulmetinden kurtararak hakkın ve imanın nuruna kavuşturur; Ahiret'te ise, hudutsuz nimetlerinden dilediği gibi faydalanabileceğiniz cennetlerine sokar.

44 Müminler cennete girdikleri gün Rablerine de kavuşmuş olurlar. O gün onlara, Yâsîn suresinin 58. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Rahim olan Rab'dan bir de sözlü selam vardır."*. Keza Ra'd suresinin 23-24. ayetlerinde de onların girecekleri bu cennet tavsif edilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"(Bu Ahiret yurdu), onların, iyi ameller işleyen atalarının, zevcelerinin ve çocuklarının girecekleri Adn cennetleridir. Orada melekler de her kapıdan yanlarına girecekler; ve "Sabretmiş olmanız dolayısıyla size selam olsun. (her türlü korkudan, endişeden ve üzüntüden selamette olunuz.) Dünyanın akibeti olan bu cennet ne güzel." diyeceklerdir."*. İşte orada Allah, onlar için kusursuz bir mükafat hazırlamıştır. Oraya girdikleri gün, çeşit çeşit yiyecek, içecek, giyecek ve istirahat edecekleri birer köşk ile, hiçbir gözün görmediği, hiçbir kulağın işitmediği ve hiçbir beşer kalbinin hatırına bile getirmediği her şeyi orada hazır bulacaklardır.

٧

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿٤٥﴾ وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ﴿٤٦﴾
وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا ﴿٤٧﴾ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ
وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٤٨﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ
أَنْ تَمَسُّوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُّونَهَا فَمَتِّعُوهُنَّ وَسَرِّحُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا ﴿٤٩﴾

45-46 Ey Peygamber! Biz seni, şahit olarak, uyarıcı, kendi izniyle Allah'a davet edici ve aydınlatıcı bir ışık olarak gönderdik.

[47] Müminlere, Allah'tan kendileri için büyük bir lütuf bulunduğunu müjdele.

[48] Kafirlere ve münafıklara itaat etme; onların eziyetlerine aldırma; Allah'a tevekkül et, Allah, vekil olarak yeter.

[49] Ey iman edenler! Mümin kadınları nikahladığınız, sonra kendileriyle temas etmeden onları boşadığınız zaman, artık sizin için onlara iddet saymanıza gerek yoktur. Onlara geçimliklerini verin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.

Allah Teâlâ, surenin ilk ayetlerinden itibaren Peygamberi'ni eğiten emirler vermiştir. Birinci ayetinde *"Ey Peygamber! Allah'tan sakın; kafirlere ve münafıklara itaat etme..."* buyurduktan, 28. ayetinde *"Ey Peygamber! Eşlerine de ki:..."* buyurarak aile fertlerine karşı sürdürmesi gereken davranışları ve zevceleriyle olan ilişkilerini beyan ettikten, buna karşılık Peygamber eşlerine düşen görevleri de açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, halkla olan münasebetlerini ve onlara karşı takınması gereken tutum ve davranışları açıklamış ve şöyle buyurmuştur:

[45-46] Ey Peygamber! Biz seni, şahit olarak, uyarıcı, kendi izniyle Allah'a davet edici ve aydınlatıcı bir ışık olarak gönderdik.

[47] Müminlere, Allah'tan kendileri için büyük bir lütuf bulunduğunu müjdele.

[48] Kafirlere ve münafıklara itaat etme; onların eziyetlerine aldırma; Allah'a tevekkül et, Allah, vekil olarak yeter.

[49] Ey iman edenler! Mümin kadınları nikahladığınız, sonra kendileriyle temas etmeden onları boşadığınız zaman, artık sizin için onlara iddet saymanıza gerek yoktur. Onlara geçimliklerini verin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.

45 Allah Teâlâ, yukarıdaki ayetlerinde, Peygamberi'nin üzerine düşen bazı önemli görevleri zikretmiştir ki bunlardan ilk üçü, onun şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilmiş olmasıdır. Onun bir Peygamber olarak başlıca görevi, hiç şüphesiz, Rabbinden aldığı vahiyleri insanlara tebliğ ederek onları Rabbinin hak olan yoluna, yani İslam'a davet etmektir. İşte onun bu Peygamberlik göreviyle bağlantılı olarak gönderilişinin üç önemli sebeblerinden birincisi, kıyamet günü Rabbinin huzurunda iman ve küfür yönünden insanlara şahitlik edecek olmasıdır. Kendisi bir Peygamber olarak gönderildiğine ve insanları da Rabbinin hak olan yoluna davet ettiğine göre, insanlara düşen iş de onu tasdik ederek Rabbinin yoluna girmektir. Ne var ki bu böyle olmamış, bir kısmı onu tasdik edip Rabbinin yoluna girmiş olduğu halde, diğer bir kısmı da onu tekzip ederek sapık bir yola yönelmiş, Rabbini de inkâr etmiştir. İşte, Hazreti Peygamber'in görevlerinden biri, Rabbinin huzurunda, kendisini tasdik edip Rabbinin hak yoluna girmiş olanlara ve tekzip ederek bu yoldan sapmış olanlara şahitlik etmektir. Allah Teâlâ, bu manada Müzzemmil suresinin 15. ayetinde *"Ey insanlar! Firavun'a gönderdiğimiz Peygamber gibi, size de yaptıklarınıza şahitlik etmek üzere bir Peygamber göndermiştik."* buyurmuş, Bakara suresinde de bu manaya yakın bir ifadeyle *"İnsanlara şahit olmanı, Peygamber'in de size şahit olması için, biz sizi, orta (vasat) bir ümmet kıldık..."* mealindeki 143. ayetini indirmiştir.

Hazreti Peygamber'in bir başka görevi, kendisini tasdik ile itaat eden ve Allah'ın hak yoluna giren müminleri en güzel akibetle müjdelemek ve onlara, Allah'ın kendileri için hazırladığı cenneti ve onun hudutsuz nimetlerini haber vermektir. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 25. ayetinde Peygamberi'ne hitapla şöyle buyurmuştur: *"İman edenlere ve iyi iş işleyenlere müjdele ki onlara, (ağaçları) altından ırmaklar akan cennetler vardır..."* Keza Tevbe suresinin 112. ayetinde de, bu güzel

akibetle müjdelenmeye layık olanlar zikredilmiş ve şöyle denilmiştir: *"(Canları ve malları karşılığında cenneti Allah'tan satın alanlar), tövbe edenlerdir; ibadet edenlerdir; hamdedenlerdir; seyahat edenlerdir; rüku ve secde edenlerdir; iyiliği emredip kötülükten menedenlerdir; Allah'ın (yasakladığı) hududu koruyan (ve onu tecavüz etmeyen) lerdir. (Ey Muhammed! İşte bu vasıftaki) müminleri müjdele."*.

Hazreti Peygamber'in gönderilişindeki diğer önemli bir amil, onun, nezir (uyarıcı) olarak görevlendirilmiş olmasıdır. Onun uyarıcılık görevini yapmasında yegane dayanağı da Rabbinden kendisine vahyolunan Kur'an-ı Kerim'dir. Nitekim Allah Teâlâ, bu gerçeği Kasas suresinin 46. ayetinde de açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"... Senden önce kendilerine hiçbir uyarıcı gelmemiş olan bir kavmi uyarman için ve belki onlar da düşünürler diye Rabbinden bir rahmet olmak üzere (Kur'an'ı sana biz indirdik)."*. Meryem suresinin *"(Ey Muhammed!) Allah'tan sakınanları müjdelemen, düşman kavmi de uyarman için Kur'an'ı senin dilinde indirerek kolaylaştırdık."* mealindeki 97., Şûrâ suresinin *"(Ey Muhammed!) Mekke ve çevresindekileri uyarman ve kendisinde hiçbir şüphe bulunmayan toplanma gününden onları korkutman için, sana böyle Arapça bir Kur'an vahyettik. O gün insanların bir kısmı cennette, bir kısmı da ateştedir."* mealindeki 7. ayeti de aynı manada gelmiştir ve bu manada gelmiş daha pek çok ayet vardır.

46 Bu ayet-i kerimede, Hazreti Peygamber'in insanlara gönderilmesinde vesile olarak zikredilen iki önemli görev de, insanları Allah'ın ibadetine davet etmek ve onları küfrün zulmetinden kurtararak aydınlığa kavuşturmak, kısacası aydınlatmaktır. Nitekim Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak Nahl suresinin 125. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Rabbinin yoluna, hikmetle ve güzel öğütle davet et. Onlarla en güzel bir şekilde münakaşa et..."* Yûsuf suresinin 108. ayetinde de Hazreti Peygamber'in davet görevi zikredilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: "İşte bu, benim yolumdur. Ben, bana tabi olanlarla birlikte, basîretle Allah'a davet ediyorum. Allah'ı (her çeşit noksanlıktan ve kusurdan) tenzih ediyorum. Ben, asla müşriklerden değilim."*.

Hazreti Peygamber, insanları, hikmetle ve güzel öğütlerle Allah'ın hak olan yoluna davet ettiği gibi, Rabbinden aldığı vahiyle onları, küfrün ve cehaletin zulmetinden kurtarıp aydınlığa çıkaran parlak bir ışık da olmuştur.

47 Allah Teâlâ, daha önceki ayetinde Peygamberi'ni, şahit, müjdeci ve uyarıcı olarak tavsif ettikten sonra, bu ayetinde ona müjdeleme görevini hatırlatmış ve risaletini tasdik ederek davetine icabet eden ve Allah'ın hak olan yoluna giren müminlere, Allah katından büyük bir lütuf ve hudutsuz bir ecir bulunduğunu müjdelemesini emretmiştir. Müfessirlerin naklettiklerine göre, Hazreti Peygamber Hudeybiye'den döndükten sonra, Allah Teâlâ, Fetih suresinin *"(Ey Muhammed!) Allah'ın, senin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlaması, senin üzerindeki nimetini tamamlaması, seni dosdoğru yola hidayet etmesi ve sana, hiç kimsenin karşı koyamayacağı şekilde yardımda bulunması için, sana apaçık bir fetih verdik."* mealindeki ilk ayetlerini indirdiği zaman, bazı Müslümanlar Hazreti Peygamber'e: "Ya Resulallah! Allah'ın sana ihsan ettikleri senin için hayırlı olsun; Allah, senin geçmiş ve gelecek bütün günahlarını bağışlamış. Bizim için ne var, ya Resulallah?" demişlerdi de bunun üzerine Allah, *"Müminlere, Allah'tan kendileri için büyük bir lütuf bulunduğunu müjdele."* ayetini indirmiştir.

48 Allah Teâlâ, bu ayetinde, Peygamberi'ne, müjdeleme görevinden sonra inzar (uyarı) görevini de hatırlatmış ve şöyle buyurmuştur: Senin risaletini tanımayan, seni tasdik etmeyen ve senin emir ve nehiylerine uymayıp sana karşı gelen kafirlere ve Müslüman görünseler bile küfürlerini içlerinde gizleyen münafıklara sakın itaat etme. Davet görevini yürütürken onlardan gelecek herhangi bir itiraza, veya tenkide kulak verme. Sana verebilecekleri eziyet veya rahatsızlıkları hiç umursama. Bu davranış içinde bulunanların işini

de Allah'a bırak. Sen, sadece Allah'a güvenip dayan. Koruyucu olarak O sana yeter.

49 Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'in bazı önemli görevlerini beyan ettikten sonra, bu ayetinde, evlilikle ilgili konuya tekrar dönmüş ve kocalarından boşanan kadınların bazı özel durumlarını açıklamıştır. Zeyd ile Zeynep arasındaki evliliği ve bu evliliğin sonra ermesi üzerine Hazreti Peygamber'in Zeynep'le evlenmesini daha önceki ayetlerinde bahis konusu etmiş, bu ayetinde ise, evlenen bir çiftin, karı-koca ilişkisine girmeden boşanmaları halinde tutacakları yolu zikretmiştir. Buna göre, bir erkek, mümin bir kadınla evlendikten sonra, aralarında cinsel bir ilişki olmadan boşandıkları takdirde, iddet saymalarına gerek yoktur. Ancak erkeğin, boşadığı karısına geçimini sağlayacak bazı şeyler vermesi ve onu güzel bir şekilde serbest bırakması en uygun yoldur. Kocasıyla cinsel ilişkide bulunmadan kocasından ayrılan bir kadının iddet saymasına gerek bulunmaması, boşandığı kocasından hamile kalmadığının kesin olarak bilinmesi dolayısıyladır. Böyle bir kadın boşandıktan sonra, iddet saymadan başka bir erkekle evlenebilir. Oysa evlenerek cinsel ilişkide bulunan ve sonra boşanan kadının durumu bundan farklıdır. Böyle kadınların, cinsel ilişkide bulundukları kocalarından hamile kalmış olmaları ihtimali vardır ve boşandıktan sonra durumlarının anlaşılması için üç hayız veya üç temizlik süresi beklemeleri gerekir. Bu husus, Bakara suresinin 228. ayetinde açık bir şekilde zikredilmiştir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Boşanmış kadınlar, kendi başlarına üç hayız (veya temizlik) süresi beklerler. Eğer onlar, Allah'a ve Ahiret gününe inanıyorlarsa, Allah'ın rahimlerinde yarattığı şeyi gizlemeleri onlara helal olmaz..."*

Cinsel ilişkide bulunmadan boşanan kadınlara verilecek geçimliklere gelince, eğer nikah sırasında iki taraf arasında herhangi bir mehir tespit edilmemiş ve aralarında bu konuda bir görüşme vuku bulmamışsa, erkeğe düşen herhangi bir sorumluluk yoktur. Başka bir ifadeyle, sonradan mehir tespit edip kadına vermesi şart değildir. Bununla beraber, erkeklerin, boşadıkları kadınlara güçleri nisbetinde ve halk arasında bilinen ölçülere göre birşeyler vermeleri üzerlerine borçtur. Zengin olan erkeğin zenginliği, fakir olan erkeğin de yine kendi haline göre bu borcu ödemesi gerekir. Bu hususta Allah Teâlâ, Bakara suresinin 236. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Kendileriyle temas etmeden ve mehirlerini belirlemeden kadınları boşamışsanız, üzerinize herhangi bir günah yoktur. Zengin olanlara güçleri nisbetinde, fakir olanlara da yine güçleri nisbetinde, bilinen ölçüler içinde ve iyilik yapanlara da bir borç olmak üzere, onları mal yönünden faydalandırın."*.

Eğer erkekle temas etmeden boşadığı karısı arasında önceden bir mehir tespit edilmişse, bu takdirde kadına tayin olunan mehirin yarısı verilir. Ancak boşanan kadının, kendisine verilen bu mehri alıp almamaya, yahut bir kısmını alıp diğer kısmını erkeğe bağışlamaya hakkı vardır. Bu konuda da Allah Teâlâ Bakara suresinin 237. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Eğer onlarla temas etmeden onları boşamışsanız ve mehirlerini de tayin etmişseniz, onların bağışlaması, yahut nikâh akdini elinde tutan (koca) nın bağışlaması dışında, tayin ettiğiniz mehirin yarısı onlara aittir..."*

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ
عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمِّكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالِكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ
وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا
عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يَكُونَ عَلَيْكَ حَرَجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٠﴾

تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُـْٔوِي اِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذٰلِكَ اَدْنٰٓى اَنْ تَقَرَّ اَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَٓا اٰتَيْتَهُنَّ كُلُّهُنَّ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيمًا حَلِيمًا ﴿٥١﴾ لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَٓاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَٓا اَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ اَزْوَاجٍ وَلَوْ اَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ اِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا ﴿٥٢﴾

50 Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganîmet olarak verdiklerinden elinin altında olan (cariye) ları, seninle birlikte hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını ve kendisini Peygamber'e hibe ettiği, Peygamber'in de diğer müminler dışında onu sırf kendisine hâs kılarak nikahlamayı istediği takdirde mümin kadınları sana helâl kıldık. Biz, sana herhangi bir güçlük olmaması için, müminlerin eşleri ve cariyeleri hakkında neleri farz kıldığımızı elbette biliyoruz. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

51 Ey Peygamber! Kadınlarından dilediğini bırakır, dilediğini kendine alırsın. Ayrıldığın eşlerinden arzu ettiğini almanda sana bir sakınca yoktur. Bu, onların sevinmeleri, üzülmemeleri ve kendilerine verdiğin şeylere razı olmaları için en uygun olanıdır. Allah, kalplerinizde olan her şeyi bilir. Allah, hakkıyla bilendir; Halim'dir.

52 Ey Peygamber! Bundan sonra, cariyeler dışında, hoşuna gitse bile herhangi bir kadınla evlenmek, onları başka eşlerle değiştirmek sana helal değildir. Allah, her şeyi gözetleyendir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in, halkla olan münasebetleri dolayısıyla bazı önemli görevlerini ve onlara karşı takınması gereken tutum ve davranışları açıkladıktan ve son ayetinde nikah akdi yaparak evlenen, fakat cinsel münasebette bulunmadan boşanan erkek ve kadınların üzerlerine düşen görevleri açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerini, Hazreti Peygamber'e nikahları helal olan kadınlara tahsis etmiş ve Hazreti Peygamber'in bu kadınlar karşısında muhayyer bulunduğu davranışları açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

50 Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak verdiklerinden elinin altında olan (cariye) ları, seninle birlikte hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını ve kendisini Peygamber'e hibe ettiği, Peygamber'in de diğer müminler dışında onu sırf kendisine hâs kılarak nikahlamayı istediği takdirde mümin kadınları sana helâl kıldık. Biz, sana herhangi bir güçlük olmaması için, müminlerin eşleri ve cariyeleri hakkında neleri farz kıldığımızı elbette biliyoruz. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

50 Allah Teâlâ, bu ayetinde, Peygamberi'ne, nikahı üzerine helal kılınan dört çeşit kadını zikretmiştir Bunlar, sırasıyla şu kadınlardır:

1) Mehirlerini verdiği kadınlar. Bu kadınlarla ilgili olarak Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: Ey Peygamber! Mehirlerini vererek evlenmek istediğin kadınları sana helal kıldık. Gerçek olan şudur ki, mehiri (ayet-i kerimede ecir, cem'i ucûr olarak zikredilmiştir) verilen bir kadın, mehirini almamış olan kadına nisbetle eş olmaya daha layıktır. Bu sebeple mehirin geciktirilmeden tam olarak verilmesi icabeder. Bununla beraber, son

devirlerde mehiri geciktirmek veya bir kısmını nikah sırasında ödemek, bazı güçlükler sebebiyle âdet haline gelmiştir. Kaynaklarda zikredildiğine göre Hazreti Peygamber, hanımlarına mehir olarak on okka ve yarısını verirdi. Bir okka, kırk dirhem, yarım okka da yirmi dirhem karşılığı idi. Buna göre Hazreti Peygamber'in verdiği mehirlerin toplamı beş yüz dirhemi buluyordu. Yalnız Ebû Süfyân'ın kızı Ümmü Habîbe'ye verdiği mehir dört yüz dinardı ve onu da Necâşî karşılamıştı. Safiyye Bint Huyeyy'i ise, Hayber esirleri arasından seçmiş, sonra da onu azat ederek evlenmiş ve azat edilişini mehir sayarak ona ayrıca bir mehir vermemişti.

2) Allah'ın Peygamberi'ne ganimet olarak verdiği cariyeler. Hazreti Peygamber, herhangi bir savaş sırasında esir edilen kadınlardan birisiyle evlenmek istediği takdirde, bu kadınlar da ona helal sayılmıştır. Nitekim Safiyye ve Cüveyriyye bunlardandı. Hazreti Peygamber bunlara sahip olduktan sonra onları azat etmiş, sonra da onlarla evlenmişti. Keza Reyhâne Bint Şem'ûn ve oğlu İbrahim'in annesi Kıpti Mâriye de onun cariyelerindendi.

3) Hazreti Peygamber'le birlikte Medine'ye hicret eden amca, hala, dayı ve teyze kızları. Hazreti Peygamber'in, bunlardan herhangi birisiyle evlenmesi, o kadının da hicret etmiş olmasına bağlı idi. Hazreti Peygamber'le birlikte hicret etmemiş olan bir kız, ona helal değildi. Tirmizî (*Sünen,* V. 355) tarafından nakledilen bir haberden öğrenildiğine göre, Ebû Tâlib'in kızı Ümmü Hânî şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.) benimle evlenmek istedi. Ben, özrümü beyan ettim; o da kabul etti. Sonra da Allah Teâlâ *"...seninle birlikte hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını...sana helal kıldık..."* ayetini indirdi. Ben ona helal değildim, çünkü onunla birlikte hicret etmemiştim. Ben tulekâdan idim.". Başka bir haberde Ümmü Hânî'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: *"...seninle birlikte hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını... sana helal kıldık..."* ayeti benim hakkımda nazil olmuştur. Resulullah (sas.) benimle evlenmek istemiş, fakat benimle evlenmekten nehyolunmuştu; çünkü onunla birlikte hicret etmemiştim.".

4) Kendilerini Hazreti Peygamber'e hibe eden mümin kadınlar. Bu kadınlardan herhangi birisi mehir istemeksizin kendisini Hazreti Peygamber'e arzederek onunla evlenmek ister, Hazreti Peygamber de bunu kabul edecek olursa, onun böyle bir kadınla evlenmesi helal sayılmıştır. Ayet-i kerimenin konuyla ilgili ibaresinden de anlaşılacağı üzere, kendisini Hazreti Peygamber'e hibe eden kadının ona helal sayılması için iki şartın bulunması gerekmektedir. Birincisi, mehir talebinde bulunmaksızın Hazreti Peygamber'le evlenmek isteyen kadının nefsini ona hibe ettiğini açıklaması, ikincisi de, Hazreti Peygamber'in böyle bir teklif karşısında onunla evlenmeyi kabul etmesidir. Ancak, yine ayet-i kerimeden de anlaşılacağı üzere, kendisini hibe eden mümin bir kadınla evlenmenin helal olması, sadece Hazret Peygamber'e has kılınmış bir evlenme şeklidir. Hazreti Peygamber dışındaki diğer Müslümanlara böyle bir evlilik helal kılınmamıştır. Nitekim müfessirlerin naklettikleri bir sözünde Katâde şunları söylemiştir: Bir kadının kendisini Peygamber'den başka bir erkeğe velisiz veya mehirsiz takdim etmesi caiz değildir. Burada şu hususu da belirtmek gerekir ki kendilerini Hazreti Peygamber'e hibe eden kadınların çokluğuna rağmen, Hazreti Peygamber'in bunlardan herhangi birisiyle evlendiğine dair fazla bir haber nakledilmemiş veya bu şekilde evlendiği bir kadın ismi verilmemiştir. Buhârî (*Sahih,* VI. 135), Müslim (*Sahih,* II. 1041), Ebû Davud (*Sünen,* I. 487), Tirmizî (*Sünen,* III. 412), Nesâ'î (*Sünen,* VI. 54) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* V. 336) tarafından nakledilen bir haberde Sehl İbn Sa'd şunları anlatmıştır: Bir kadın, Resulullah (sas.)'e geldi ve: Ben nefsimi sana hibe ettim, dedi ve uzun süre ayakta dikildi durdu. Bunun üzerine orada

bulunan bir adam kalktı ve: Ey Allah'ın Resulü! Eğer senin ona ihtiyacın yoksa, onu benimle evlendir, dedi. Resulullah (sas.) de: "Senin ona sadaka olarak verceğin bir şeyin var mı?" diye sordu. Adam: Şu örtümden başka bir şey yok, dedi. Bunun üzerine Resulullah (sas.): "Eğer onu verirsen, sen örtüsüz kalırsın. Onun için başka bir şeyler araştır.", buyurdu. Adam: Başka bir şey bulamam, deyince, Resulullah (sas.): "Bari demirden bir yüzük bul.", buyurdu. Fakat adam onu da bulamadı. Resulullah (sas.): "Öyle ise, ezberinde Kur'an'dan bir şeyler var mı?" diye sorunca, adam. Şu ve şu sureleri biliyorum, dedi ve sure isimlerini zikretti. Bunun üzerine Resulullah (sas.) de: "O halde, sende bulunan Kur'an'a karşılık seni onunla evlendirdim." buyurdu.

Allah Teâlâ, Peygamberi'ne has bazı evlilik hükümlerini açıkladıktan sonra, bu hükümlerin, diğer müminlerin eşleri ve cariyeleriyle ilgili hükümlerden farklı olabileceğine işaret etmiş ve herhangi bir güçlük olmaması için bütün hükümleri beyan ettiğini bildirmiştir. Filhakika Hazreti Peygamber, daha önce de açıklandığı gibi, dördün üzerinde kadınla evlendiği ve dilediği takdirde, nefsini kendisine hibe eden kadınlarla da evlenebileceğine izin verildiği halde, mümin erkeklerin diledikleri kadar cariye ile birleşebilseler bile, mehir ve şahit şartlarına bağlı olarak, ancak dört hür kadınla evlenmelerine izin verilmiştir. Allah, hiç şüphesiz, kulları için çok bağışlayıcı ve çok merhametlidir.

[51] Ey Peygamber! Kadınlarından dilediğini bırakır, dilediğini kendine alırsın. Ayrıldığın eşlerinden arzu ettiğini almanda sana bir sakınca yoktur. Bu, onların sevinmeleri, üzülmemeleri ve kendilerine verdiğin şeylere razı olmaları için en uygun olanıdır. Allah, kalplerinizde olan her şeyi bilir. Allah, hakkıyla bilendir; Halim'dir.

51 Bir evvelki ayet-i kerimede, nefislerini Hazreti Peygamber'e hibe eden kadınlardan söz edilmiş ve Hazreti Peygamber'in kendisine has olmak üzere, dilediği takdirde bu kadınlarla evlenebileceği beyan edilmişti. Ancak başta Hazreti Aişe olmak üzere, Hazreti Peygamber'in diğer bazı zevceleri, nefislerini Hazreti Peygamber'e hibe eden bu kadınları, "Bir kadın, nefsini başka birine nasıl hibe eder?" diyerek ayıplamışlardı. İşte Allah Teâlâ bu ayetinde, nefislerini hibe eden kadınların ayıplanmalarına cevap teşkil etmek üzere, bunun tamamıyla Hazreti Peygamber'e has bir mesele olduğunu, dilerse bu kadınlardan istediğini nikahina alabileceğini, dilerse hiçbirini almadan reddedebileceğini, hatta bunlar arasında alıp da sonra boşadıkları olursa, bu boşadıkları kadınlardan da dilediğini geri alabileceğini bildirmiştir. Ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, nefsini Hazreti Peygamber'e hibe eden kadınlara karşı Rabbinin Peygamberi'ne böyle bir davranışı tavsiye etmesinin başlıca sebebi de kadınların sevinmeleri, üzülmemeleri ve kendilerine verilen şeylere razı olmaları içindir. Şüphesiz Allah, kullarının kalplerinde olan her şeyi hakkıyla bilir; O, aynı zamanda Halim'dir; kullarını cezalandırmada acele etmez.

Ayet-i kerimenin açıklamaya çalıştığımız bu manada nüzulüne sebep olan hadise de biraz önce zikrettiğimiz Hazreti Aişe'nin ve Hazreti Peygamber'in diğer bazı zevcelerinin, nefislerini Hazreti Peygamber'e hibe eden kadınları ayıplamalarıdır. Nitekim Buhârî (*Sahih,* VI. 24), Müslim (*Sahih,* II. 1085), Nesâ'î (*Sünen,* VI. 54) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 616)'nin naklettikleri bir habere göre Aişe (r.ah.) şöyle demiştir: "Kendilerini Resulullah (sas.)'e hibe eden kadınlara çok kızar ve bir kadın, kendini birine hibe eder mi? der dururdum. Vaktaki Allah Teâlâ *"...Kendisini Peygamber'e hibe ettiği, Peygamber'in de diğer müminler dışında onu sırf kendisine has kılarak nikahlamayı istediği takdirde mümin kadınları sana helal kıldık."* ayetini indirince, dedim ki: "Görüyorum ki Rabbin senin arzularınla yarış edercesine hüküm indiriyor.".

Bazı müfessirler de bu ayet-i kerimeyi, tahyir ayetleri denilen 28-29. ayetlerle bağlantılı olarak açıklamışlardır. Bilindiği gibi bu iki ayet üzerinde dururken de açıkladığımız gibi, Ahzâb Savaşı da denilen Hendek Savaşı'nın, müşrik, Yahudi ve münafık gibi çeşitli hiziplerden oluşan düşmanların Müslümanlar karşısında mağlup ve perişan olarak dağılmaları, Müslümanlar arasında büyük bir sevince sebep olduğu gibi, yoksulluğun ortadan kalkıp zenginliğin gelmesine, dolayısıyla refah ve mutluluğun da artmasına vesile olmuştu. Bu durumda, Hazreti Peygamber'in zevceleri de herkes gibi artan bu refah ve mutluluktan daha fazla pay almayı arzu etmişler ve bunu da uygun bir dille Hazreti Peygamber'e söylemişlerdi. Ancak Hazreti Peygamber, hayatında sadeliği esas almış ve onu değiştirmeyi hiçbir zaman düşünmemişti. İşte Peygamber eşlerinin böyle bir arzu izhar etmeleri üzerine, Allah Teâlâ, onları iki farklı zenginlik karşısında muhayyer bırakmış ve Peygamberi'ne, tahyir ayetleri denilen *"Ey Peygamber! Eşlerine de ki: "Eğer dünya hayatını ve dünya ziynetini istiyorsanız, gelin, size boşanma bedelini vereyim ve sizi güzellikle salıvereyim. Yok eğer Allah'ı, Resulünü ve Ahiret yurdunu istiyorsanız, bilin ki Allah, içinizden iyi davrananlara büyük bir mükafat hazırlamıştır."* mealindeki bu iki ayeti indirmiştir. Buna göre Peygamber eşleri, ya dünya zenginliğini ya da Ahiret zenginliğini tercih edecekler ve bu tercihlerine göre, ya Hazreti Peygamber'le evlilik hayatlarına son verecekler ya da onun yanında evliliklerini sürdüreceklerdi. Bu ayetlerin tefsirinde de açıkladığımız gibi, hanımlardan hiçbiri Hazreti Peygamber'den ayrılmayı düşünmemiş, aksine onun yanında kalmayı, daha zengin bir dünya hayatına tercih etmiştir. Bu açıklamadan anlaşılmaktadır ki Hazreti Peygamber'in hanımları, Hazreti Peygamber'in yanında kalmak veya ondan boşanmak hususunda muhayyer, yani serbest bırakılmışlardır. Bu sebeple de onları muhayyer bırakan bu iki ayete *tahyir ayetleri* denilmiştir.

Üzerinde durduğumuz ayet-i kerimede ise, bazı müfessirlere göre, Allah Teâlâ, *"Ey Peygamber! Kadınlarından dilediğini bırakır, dilediğini kendine alırsın..."* buyurarak Peygamberi'ni, eşlerinden dilediğiyle evliliğini sürdürmek, dilediğini de boşamak hususunda serbest bırakmıştır. Bazı müfessirler ise, ayet-i kerimeyi, Hazreti Peygamber'in eşleri yanında kalacağı geceler yönünden yorumlamışlardır. Önceden gecelerini hanımlarının yanında eşit olarak geçiren Hazreti Peygamber, bu ayet-i kerimeyle, eşlerinden dilediğinin yanında dilediği kadar kalmakta serbest bırakılmıştır. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

[52] Ey Peygamber! Bundan sonra, cariyeler dışında, hoşuna gitse bile herhangi bir kadınla evlenmek, onları başka eşlerle değiştirmek sana helal değildir. Allah, her şeyi gözetleyendir.

52 Allah Teâlâ, bu ayet-i kerimeyle, onun nazil olduğu sırada, Hazreti Peygamber'in evliliğini, nikahı altında bulunan eş sayısıyla sınırlandırmış ve bundan böyle, ne kadar güzel olursa olsun, yeni bir eşle evlenmesinin, yahut eşlerinden birini boşayıp başka bir eş almasının kendisine helal olmadığını bildirmiştir. Ancak cariyeler bu hükmün dışındadır. Zira onlar, sahibi olan erkek için nikahlı birer eş değillerdir. Müfessirlerin de açıkladıkları gibi, bu ayetin nazil olduğu sıralarda dokuz hanımla evli olan Hazreti Peygamber, onun nüzulü ile, bu hanımlardan herhangi birini boşamaktan veya yeni bir hanımla evlenmekten menolunmuştur. Bu, hiç şüphesiz, Hazreti Peygamber'in hanımları için son derece büyük bir mükafattır. Nitekim ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak da yukarıda zikredilen 28-29. tahyir ayetlerindeki mükafattan sözedilmiştir. Daha önce de üzerinde durduğumuz gibi, Hazreti Peygamber'in eşleriyle ilgili olarak, ya dünya hayatını ve dünya ziynetlerini istemeleri halinde Hazreti Peygamber'den ayrıla-

caklar, ya da Allah'ı, Resulünü ve Ahiret hayatını tercih ettikleri takdirde, Allah'ın mükafatına nail olacaklardı. Ancak bu iki ayet nazil olunca, eşlerinden hiçbiri Hazreti Peygamber'den ayrılmayı düşünmemiş, hepsi de onun nikahı altında kalmayı ve Allah'ın kendileri için takdir ettiği mükafatı kazanmayı tercih etmişti. İşte, Hazreti Peygamber eşlerinin dünya hayatı yerine Hazreti Peygamber'in yanında kalarak Ahiret hayatını tercih etmeleri, Hazreti Peygamber'in başka bir kadınla evlenmekten menolunması gibi bir mükafatı kazanmalarına vesile olmuştur.

İmamların büyük çoğunluğu, ayet-i kerimenin nazil olduğu sıralarda, Hazreti Peygamber'in, evli olduğu dokuz hanımdan başka birisiyle evlenmesinin artık helal olmayacağı görüşünde ise de başta İmam Şâfiî olmak üzere bazıları, bu ayet hükmünün *"Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin eşlerini, Allah'ın sana ganîmet olarak verdiklerinden elinin altında olan (cariye) ları, seninle birlikte hicret eden amcanın kızlarını, halalarının kızlarını, dayının kızlarını, teyzelerinin kızlarını ve kendisini Peygamber'e hibe ettiği, Peygamber'in de diğer müminler dışında onu sırf kendisine has kılarak nikahlamayı istediği takdirde mümin kadınları sana helal kıldık..."* ibaresiyle başlayan 50. ayetle neshedildiğini ileri sürmüşler, Hazreti Aişe de Tirmizî (*Sünen*, V. 356)'nin rivayetine göre, "Peygamber ölünceye kadar, diğer kadınlarla evlenmesi kendisine helal idi." demiştir. Keza Tirmizî (*Sünen*, V. 355), İbn Abbâs'ın (ra) şu sözlerini de nakletmiştir: "Resulullah (sas.), hicret etmiş mümin kadınlar dışında başka kadınlarla evlenmekten menolunmuştu. Onu meneden ayet *"Ey Peygamber! Bundan sonra, cariyeler dışında, hoşuna gitse bile herhangi bir kadınla evlenmek, onları başka eşlerle değiştirmek sana helal değildir."* ayeti idi. Ancak Allah Teâlâ, mümin kızları, eğer nefsini Peygamber'e hibe etmişse mümin kadınları helal, İslam dışındaki diğer dinlerden olan kadınları ise, haram kılmıştır..." Doğrusunu, hiç şüphesiz en iyi Allah bilir.

يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لَا تَدْخُلُوا۟ بُيُوتَ ٱلنَّبِىِّ إِلَّآ أَن يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَىٰ طَعَامٍ غَيْرَ نَٰظِرِينَ إِنىٰهُ وَلَٰكِنْ
إِذَا دُعِيتُمْ فَٱدْخُلُوا۟ فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَٱنتَشِرُوا۟ وَلَا مُسْتَـْٔنِسِينَ لِحَدِيثٍ ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِى ٱلنَّبِىَّ فَيَسْتَحْىِۦ
مِنكُمْ ۖ وَٱللَّهُ لَا يَسْتَحْىِۦ مِنَ ٱلْحَقِّ ۚ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَٰعًا فَسْـَٔلُوهُنَّ مِن وَرَآءِ حِجَابٍ ۚ ذَٰلِكُمْ أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ
وَقُلُوبِهِنَّ ۚ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَن تُؤْذُوا۟ رَسُولَ ٱللَّهِ وَلَآ أَن تَنكِحُوٓا۟ أَزْوَٰجَهُۥ مِنۢ بَعْدِهِۦٓ أَبَدًا ۚ إِنَّ ذَٰلِكُمْ كَانَ
عِندَ ٱللَّهِ عَظِيمًا ﴿٥٣﴾ إِن تُبْدُوا۟ شَيْـًٔا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمًا ﴿٥٤﴾ لَّا جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ
فِىٓ ءَابَآئِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآئِهِنَّ وَلَآ إِخْوَٰنِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآءِ إِخْوَٰنِهِنَّ وَلَآ أَبْنَآءِ أَخَوَٰتِهِنَّ وَلَا نِسَآئِهِنَّ وَلَا مَا
مَلَكَتْ أَيْمَٰنُهُنَّ ۚ وَٱتَّقِينَ ٱللَّهَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدًا ﴿٥٥﴾

[53] Ey iman edenler! Peygamber'in evine, ancak yemeğe çağrıldığınız zaman ve yemeğin hazırlanmasını beklemeyecek şekide girin. Davet olunduğunuz zaman girin, yediğiniz zaman da hemen dağılın. Söze dalmayın. Bu, Peygamber'e eza veriyor; size söylemekten de utanıyor. Allah ise, gerçeği söylemekten utanmaz. Peygamber'in eşlerinden bir şey istediğiniz zaman, örtü arkasından isteyin; bu, hem sizin kalpleriniz ve hem de onların kalpleri için da-

ha temizdir. Sizin, Allah'ın Resulüne eziyet etmeniz ve ondan sonra da onun eşlerini nikahlamanız asla olmaz. Bu, Allah katında çok büyük bir iştir.

[54] Bir şeyi açığa vursanız da gizleseniz de Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

[55] Peygamber'in kadınlarına, babalarının, oğullarının, kardeşlerinin, kardeşleri oğullarının, kadınlarının ve cariyelerinin yanında (örtüyü terketmelerinde) bir günah yoktur. Ey kadınlar! Allah'tan sakının; şüphesiz Allah, her şeye şahittir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, *" Ey Peygamber! Biz seni, şahit olarak, uyarıcı, kendi izniyle Allah'a davet edici ve aydınlatıcı bir ışık olarak gönderdik."* (ay. 45-46) buyurarak Hazreti Peygamber'in bazı önemli görevlerini ve onun halkla olan münasebetleriyle onlara karşı takınması gereken tutum ve davranışları açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müminlere hitap ederek, onların Hazreti Peygamber karşısında üzerlerine düşen görevleri, onunla yalnız olduklarında veya topluluk içinde ona karşı göstermeleri gereken tazim ve ihtiramı, evinde veya dışarıda onu üzecek, rahatsız edecek veya sıkıntıya sokacak davranışlardan sakınmalarını, ayrıca Hazreti Peygamber'in eşlerinin, yanlarında örtünmelerine gerek olmayan yakın akrabalarını beyan etmiştir.

Ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak, Buhârî (*Sahih,* VI. 24), Müslim (*Sahih,* II. 1050) ve muhtasar olarak Tirmizî (*Sünen,* V. 358) tarafından Enes İbn Mâlik'ten (ra) şu haber nakledilmiştir. Enes der ki: "Resulullah (sas.), Zeyneb Bint Cahş ile evlendiği zaman, halkı yemeğe davet etmişti. Davetliler yemeklerini yediler; sonra da sohbete daldılar. (Belki onlar da kalkarlar diye) Resulullah (sas.) kalkar gibi yaptı; fakat onlar yine kalkmadılar. Resulullah (sas.), bunu görünce kalktı; onunla birlikte kalkanlar da kalktılar; yalnız üç kişi oturmaya devam etti. Resulullah (sas.) eve döndüğünde onlar hâlâ oturuyorlardı. Sonunda onlar da kalktılar; ben de hemen Hazreti Peygamber'e koşarak adamların gittiklerini haber verdim. Bunun üzerine Hazreti Peygamber Zeyneb'in yanına girdi ki ben de onunla birlikte girmek üzere iken, birden benimle onun arasına bir perde atıldı. İşte bundan sonra da Allah Teâlâ *"Ey iman edenler! Peygamber'in evine, ancak yemeğe çağrıldığınız zaman ve yemeğin hazırlanmasını beklemeyecek şekide girin. Davet olunduğunuz zaman girin, yediğiniz zaman da hemen dağılın..."* ayetini indirdi.

Yine Buhârî (*Sahih,* VI. 24)'nin rivayetine göre Enes İbn Mâlik şöyle demiştir: "Ömer İbnu'l-Hattab (ra): "Ya Resulallah! Senin yanına iyiler de giriyor, kötüler de.. Müminlerin annelerine emretsen de kaçınsalar." demişti de Allah Teâlâ bu Hicâb ayetini indirdi.". Keza Buhârî (*Sahih,* I. 105), muhtasar olarak Müslim (*Sahih,* IV. 1865) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 24) tarafından nakledilen bir habere göre Ömer İbnu'l-Hattab (ra) şöyle demiştir: Üç şey vardır ki, Rabbim bunlarda benim dileklerime muvafakat etti: Ya Resulallah! İbrahim'in makamını musalla (namazgah) edinsek, dedim. Bunun üzerine Allah Teâlâ *"...İbrahim'in makamını namazgah edinin..."* (Bakara suresi, 125) ayetini indirdi. Ya Resulallah! Hanımlarına örtünmelerini emretsen; zira onların yanına iyiler de giriyor, kötüler de giriyor, dedim; bunun üzerine Allah Teâlâ Hicâb ayetini indirdi. Hazreti Peygamber'in hanımları, ona (kıskançlık yüzünden) fazlaca karşı gelmeye başlayınca, onlara: Eğer o sizi boşarsa, sizin yerinize Rabbi ona sizden daha hayırlılarını verir, dedim. *"Eğer Peygamber sizi boşayacak olursa, Allah, mümkündür ki ona, sizin yerinize sizden daha hayırlı...eşler verir."* (Tahrîm suresi, 5) ayetini indirdi.".

Müfessirlerin de işaret ettikleri gibi, ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak aralarında zayıf olanlarının da bulunduğu pek çok haber nakledilmiştir. Bilinen bir gerçektir ki, tek bir hadise do-

layısıyla Allah Teâlâ onunla ilgili bir ayet indirdiği gibi, birbirine yakın zamanlarda cereyan eden benzer hadiseler sebebiyle de bir ayeti indirdiği olmuştur. İşte Hicâb ayeti de bunlardan biridir. Allah Teâlâ, bu ayetinde buyurmuştur ki:

[53] Ey iman edenler! Peygamber'in evine, ancak yemeğe çağrıldığınız zaman ve yemeğin hazırlanmasını beklemeyecek şekide girin. Davet olunduğunuz zaman girin, yediğiniz zaman da hemen dağılın. Söze dalmayın. Bu, Peygamber'e eza veriyor; size söylemekten de utanıyor. Allah ise, gerçeği söylemekten utanmaz. Peygamber'in eşlerinden bir şey istediğiniz zaman, örtü arkasından isteyin; bu, hem sizin kalpleriniz ve hem de onların kalpleri için daha temizdir. Sizin, Allah'ın Resulüne eziyet etmeniz ve ondan sonra da onun eşlerini nikahlamanız asla olmaz. Bu, Allah katında çok büyük bir iştir.

[54] Bir şeyi açığa vursanız da gizleseniz de Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

53 Allah Teâlâ, Hicâb ayeti de denilen bu ayet-i kerimesiyle, mümin kullarının Peygamberi'ne karşı nasıl bir tutum ve davranış içinde bulunmaları gerektiği hususunda onlara edep ve ahlaka taalluk eden bazı dersler vermekte ve onların, birtakım aykırı davranışlarla onu üzüntüye sokmaktan sakınmalarını emretmektedir. Müminlerin Hazreti Peygamber'in evine davet edilmeleri ve onların da bu davete icabet ederek gitmeleri halinde, dikkat etmeleri gereken hususlar, ayet-i kerimede şöyle sıralanmıştır:

1) Müminler, Peygamber'in evlerinden herhangi birine, ancak yemeğe davet olundukları zaman ve yemeğin hazır olduğu bir sırada girmelidirler. Erken bir saatte ve yemeğin henüz hazır olmadığı bir sırada onun evine gidilmesi, yemeğin hazır olması için uzun süre beklemeyi gerektirir ki bu da hazırlık yapmakta olan ev halkını ve Hazreti Peygamberi rahatsız eder

2) Yemeğin yenmesinden sonra, eve misafir olarak gelenler, hemen dağılmalıdırlar. Yemekten sonra söze veya sohbete dalıp evde uzun süre oturmak, aynı derecede rahatsız edici ve Hazreti Peygamber'e eza verici bir davranıştır. Onun, evine davet ettiği misafirlerini, uzun süre oturduktan sonra "Yeter artık; haydi evinize gidin." diyerek kovalaması elbette olacak bir şey değildir ve böyle bir şeyi Hazreti Peygamber'den beklemek de abestir. Zira Hazreti Peygamber, böyle bir davranışta bulunmaktan utanan bir yaratılışa sahipti ve bir Peygamber olarak Rabbinden aldığı terbiye de buna izin vermezdi. Şu var ki Hazreti Peygamber, uygunsuz davranışlar içinde bulunan müminleri uyarmaktan zaman zaman utanmış olsa bile, Allah Teâlâ için utanma söz konusu olamaz; çünkü O, yalnız gerçeği söyler ve kullarını ancak bu gerçeklerle doğru yola yöneltir.

3) Müminler, Hazreti Peygamber'in eşlerinden bir şeyler istemek veya onlara bir şeyler sorup onlarla konuşmak durumunda kaldıklarında, onlara bakmamalı, bu işleri, birbirlerini görmelerine veya birbirlerine bakmalarına engel olacak bir perde arkasından yapmalıdırlar. Bu, şüphesiz, her iki tarafın da kalplerinin daha temiz kalması ve onlara, çeşitli şüphe ve tereddütlerle fesat bulaşmaması için en uygun davranış biçimidir.

4) İşte yukarıdan beri zikredilen bu hususların aksine olacak davranışlar, gerek Hazreti Peygamber'in evine izinsiz girmek, gerek yemeğe davet olunduğunda evine çok erken gidip yemek vaktini evde beklemek, gerek yemeğin yenmesinden sonra sözü ve sohbeti uzatıp uzun süre evde kalmak ve gerekse zevcelerinden herhangi bir şey istemek veya onlara bir şeyler sormak durumunda arada bir perde bulunmaksızın onlara bakmak, bunların hepsi de Hazreti Peygamber'e eza verici şeylerdir ve müminlerin Allah Teâlâ tarafından konulan bu kurallara titizlikle uymaları ve O'nun sevgili Peygamberi'ne eziyet etmemeleri gerekir. Keza bir müminin, annesi sayılan Peygamber eşlerinden herhangi birisiyle evlenmek

istemesi de, hiçbir surette caiz değildir. İşte, gerek bu davranışlardan herhangi birisiyle Hazreti Peygamber'e eziyet etmek gerekse ondan sonra onun eşlerinden birisiyle evlenmek, en büyük günahlardan sayılır.

54 Şüphesiz Allah, Peygamberi'ne eziyet etseniz de etmeseniz de yahut eziyet etmeyip ileride ona eziyet etmeyi gönüllerinizde planlasanız, yahutta hanımlarına karşı içinizde bazı fesat duygular besleseniz bile, Allah, açığa vurduğunuzu da içinizde sakladığınızı da hakkıyla bilir. Hiçbir şeyi O'ndan gizleyemezsiniz. Mü'min suresinin 19. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Allah, gözlerin hainliğini ve göğüslerin gizlediğini bilir."*.

[55] Peygamber'in kadınlarına, babalarının, oğullarının, kardeşlerinin, kardeşleri oğullarının, kadınlarının ve cariyelerinin yanında (örtüyü terketmelerinde) bir günah yoktur. Ey kadınlar! Allah'tan sakının; şüphesiz Allah, her şeye şahittir.

55 Allah Teâlâ, Hicâb ayetinde, *"...Peygamber'in eşlerinden bir şey istediğiniz zaman, örtü arkasından isteyin; bu, hem sizin kalpleriniz ve hem de onların kalpleri için daha temizdir..."* buyurarak hem mümin erkeklerin hem de hanımların yabancı erkeklerden sakınmalarını emretmiş ve bu davranışın, kalplerin daha temiz kalmaları ve fesada bulaşmamaları için daha iyi bir yol olduğunu beyan etmişti. Bu ayetinde ise, akrabalıkları dolayısıyla bu hükümden istisna edilen erkekleri zikretmiş ve Peygamber eşlerinin, babalarının, oğullarının, kardeşlerinin, kardeş oğullarının, kız kardeş oğullarının, mümin kadınlarının ve cariyelerinin yanında örtüyü terketmelerine ve onlardan sakınmalarına gerek bulunmadığını açıklamıştır. Ayet-i kerimede *"...kadınlarının ve cariyelerinin yanında (örtüyü terketmelerinde) bir günah yoktur."* mealinde yer alan ibareye göre, Peygamber'in kadınlarına, akrabaları olan erkeklerden başka kadınlarının ve cariyelerinin yanında da örtüyü terketmelerinde bir günah olmadığı ifade edilmiştir ki bu beyandan, Peygamber kadınlarına, kendi kadınlarının yanında da örtüyü terkedebilecekleri manası açıkça anlaşılmakta ise de, kendi kadınlarının kimler olduğunu anlamak oldukça güç görünmektedir. Nitekim Nûr suresinin 31. ayetinde, bütün mümin kadınların tabi oldukları benzer hükümden sözedilirken de, aynı ibareye yer verilmiş ve mümin kadınların da kendi kadınlarına ziynetlerini göstermelerinde bir beis olmadığı ifade edilmiştir. Allah Teâlâ, bu ayet-i kerimesinde de şöyle buyurmuştur: *"Mümin kadınlara da söyle:... Başörtülerini yakalarının üzerine koysunlar ve kocalarından, kocalarının babalarından, oğullarından, kocalarının oğullarından, kardeşlerinden, kardeşlerinin oğullarından, kızkardeşlerinin oğullarından, kendi kadınlarından, elleri altındaki cariyelerinden...başkasına ziynetlerini göstermesinler..."* Bu ayetin tefsiri üzerinde dururken de açıkladığımız gibi, İslam uleması, bu konuda bazı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Çoğunluğun görüşüne göre, ayet-i kerimede zikredilen *kendi kadınlarından* murat, Müslüman kadınlardır. Yani mümin bir kadının, yine mümin kadınlar yanında ziynetlerini açmasında ve onlara göstermesinde herhangi bir mahzur yoktur. Ancak onun, yüzünden ve ellerinden başka vücudunun herhangi bir yerini kafir bir kadına göstermesi caiz değildir. Ona gösterdiği takdirde bu, onun, mümin kadını kendi kocasına tavsif etmesi ve kocasının da sanki ona bakıyormuş gibi olması manasına gelir. Rivayet olunduğuna göre Ömer İbnu'l-Hattab (ra), Ebû Ubeyde İbnu'l-Cerrâh'a (ra) yazdığı bir mektupta şöyle demiştir: "Emmâ ba'd! Bana ulaştığına göre, senin taraflarında Müslüman kadınlar, müşrik kadınlarla birlikte hamama giriyorlarmış. Allah'a ve Ahiret gününe iman etmiş bir kadının avret yerine, kendi dîninden olan kadınlar dışında başka dinden olanların bakmaları asla helal olmaz.". Diğer bir grup ise - ki bunlar arasında Hanbelîler de vardır - ayet-i kerimede yer alan *kadınların-*

dan ibaresini, Müslüman olsun, kafir olsun, bütün kadınlara teşmil etmişler ve ibaredeki izafeti de kendi cinslerinden manasında kadın cinsiyle yorumlayarak diğer bütün kadınlar yanında örtüyü terketmelerinde bir sakınca olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ancak, üzerinde durulması gereken husus, bütün mümin kadınların, bu çeşit konularda, Hazreti Peygamber'in hanımlarının tabi oldukları hükümlere tabi olmalarıdır. Bunun en açık delili de Nûr suresinin bu ayetidir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir.

إِنَّ اللَّهَ وَمَلَٰٓئِكَتَهُۥ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّۚ يَٰٓأَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٥٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُۥ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْءَاخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَٰتِ بِغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدِ احْتَمَلُوا بُهْتَٰنًا وَإِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥٨﴾

[56] Allah ve melekleri, Peygamber'e salat etmektedirler; ey iman edenler! Siz de ona salat ve selam edin.

[57] Allah ve Resulüne eza verenlere Allah, dünya ve Ahiret'te lanet etmiş ve onlar için rezil edici bir azap hazırlamıştır.

[58] Mümin erkeklere ve mümin kadınlara hiç hak etmedikleri halde eziyet edenler de bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müminlere hitap ederek, onların Hazreti Peygamber karşısında üzerlerine düşen görevleri, onunla yalnız olduklarında veya topluluk içinde, ona karşı göstermeleri gereken tazim ve ihtiramı, evinde veya dışarıda onu üzecek, rahatsız edecek veya sıkıntıya sokacak davranışlardan sakınmalarını, ayrıca Hazreti Peygamber'in eşlerinin, yanlarında örtünmelerine gerek bulunmayan yakın akrabalarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müminlere, Peygamberi'ne salat ve selam etmelerini emretmiş, Allah'a, Resulüne ve mümin erkek ve kadınlara eza verenlere lanet ederek kötü akibetlerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[56] Allah ve melekleri, Peygamber'e salat etmektedirler; ey iman edenler! Siz de ona salat ve selam edin.

[57] Allah ve Resulüne eza verenlere Allah, dünya ve Ahiret'te lanet etmiş ve onlar için rezil edici bir azap hazırlamıştır.

[58] Mümin erkeklere ve mümin kadınlara hiç hak etmedikleri halde eziyet edenler de, bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

56 Şunu iyice bilmek gerekir ki Allah, Peygamberi'ne daima salat eder; onu över ve şanını yüceltir; keza melekleri de onun için rahmet ve mağfiretle dua ederler ve şanını yüceltirler. Buhârî (*Sahih,* VI. 27)'nin de Ebu'l-Âliye'den naklen açıkladığına göre, Allah Teâlâ'nın Peygamberi'ne salatı, meleklerin katında onu övmesidir. Meleklerin Peygamber'e salatı ise, onun için dua etmeleridir. Madem ki Allah ve melekleri, Hazreti Peygamber'e salat etmektedirler, o halde müminlerin de Peygamber'e salat ve selam etmeleri, ihmal edilmemesi gereken en önemli görevlerden biridir. Tirmizî (*Sünen,* II. 355) ve Nesâ'î (*Sünen,* III. 50)'nin Ebû Hureyre'den (ra) naklettiklerine göre, Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: *"Kim bana bir defa salat getirirse, Allah Teâlâ da ona on salat getirir."*. Keza Nesâ'î (*Sünen,* III. 44, 50)'nin Abdullah İbn Ebî Talha'dan naklettiğine

göre, babası şunları anlatmıştır: Bir gün Resulullah (sas.), yüzünde görülen büyük bir sevinç eseriyle gelmişti. Ona: Ya Resulallah! Yüzünde büyük bir sevinç görüyoruz, dediler. Bunun üzerine Resulullah (sas.) şöyle buyurdu: Bana Cibril (as) geldi ve dedi ki: Ey Muhammed! Sevinmez misin? Rabbin Azze ve Celle buyuruyor ki: Ümmetinden her kim sana salat getirirse, muhakkak ben de ona on salat getirirm. Keza senin ümmetinden her kim sana selam getirirse, ben de ona on selam getiririm. Bunun üzerine ben de: Evet, sevinirim, dedim.". Bu sebepledir ki müminler, onun için sık sık Allah'tan rahmet ve mağfiret dilemeli ve *Allah-umme salli ve sellim alâ Muhammedin* diyerek ona salat ve selam getirmelidirler.

Salâvat-ı şerîfe denilen ve Hazreti Peygamber için getirilen pek çok dualar vardır. Bu duaların sık sık okunması, insan kalbinde Hazreti Peygamber'e karşı büyük bir sevgi ve saygının oluşmasına ve imanın kuvvetlenmesine vesile olur. Şunu da gözden uzak tutmamak gerekir ki bu ayet-i kerime, daha önce zikredilen müminlerin Hazreti Peygamber'e eziyet etmemeleriyle ilgili ayetin nüzul sebebi mesabesindedir. Bu manada denilebilir ki: Madem ki Allah ve melekleri Resulullah (sas.)'e salat ve selam etmektedirler; o halde onun hakkı, insanlardan eziyet değil, tazim ve ihtiram görmektir.

Hazreti Peygamber'e salat ve selam getirmeyi tarif eden pek çok sahih hadis vardır. Buhârî (*Sahih,* VI. 27), Müslim (*Sahih,* I. 305), Tirmizî (*Sünen,* II. 352), Ebû Davud (*Sünen,* I. 224), Nesâ'î (*Sünen,* III. 47) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 293)' nin Ka'b İbn Ucre'den (ra) naklettiklerine göre: Ya Resulallah! Sana selamın nasıl olduğunu biliyoruz; fakat salat nasıl olacak? denilince, Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: Deyiniz ki: *Allahumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ salleyte alâ âli İbRahime inneke Hamîdun Mecîd. Allah-umma bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ âli İbrahime inneke Hamîdun Mecîd.* Keza Buhârî (*Sahih,* IV. 118; VII. 157), Müslim (*Sahih,* I. 306), Ebû Davud (*Sünen,* I. 225), Nesâ'î (*Sünen,* III. 49) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 293)'nin Ebû Humeyd es-Sâ'ıdî'den (ra) naklettiklerine göre: Ya Resulallah! Sana nasıl salat getirelim? diye sordukları zaman, Resulullah (sas.): Şöyle deyiniz, buyurdu: *Allahumme salli alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zurriyyetihi kemâ salleyte alâ âli İbrahime. Ve bârik alâ Muhammedin ve alâ ezvâcihi ve zurriyyetihi kemâ bârekte alâ âli İbrahime inneke Hamîdun Mecîd.*

Hazreti Peygamber'e salat getirmenin müstehap olduğu zamanlar, Cuma günleriyle cenaze namazları, kabir ziyaretleri ve ezan okunduktan sonraki anlardır. Ebû Davud (*Sünen,* I. 351), Nesâ'î (*Sünen,* III. 91) ve İbn Mâce (*Sünen,* I. 500)'nin Evs İbn Evs es-Sekafî'den (ra) naklettiklerine göre, Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: "Günlerinizin en faziletlisi Cuma günüdür. Adem (as) o gün yaratılmış ve ruhu o gün kabzolunmuştur. Nefha o gündür; zelzele o gündür. Bana o gün çokça salat getirin. Zira sizin salatınız bana sunulur.". Bunun üzerine oradakiler dediler ki: "Ya Resulallah! Sen çürümüş olduğun halde, salatımız sana nasıl sunulur?" Bunun üzerine Resulullah (sas.) buyurdu ki: "Allah, yeryüzüne, Peygamberler'in cesetlerini yemeyi haram kılmıştır.".

Müslim (*Sahih,* I. 288), Ebû Davud (*Sünen,* I. 124), Tirmizî (*Sünen,* V. 586) ve Nesâ'î (*Sünen,* II. 25) Abdullah İbn Amr İbni'l-Âs'tan nakletmişlerdir. Abdullah, Resulullah (sas.)'in şöyle buyurduğunu işitmiştir: "Siz, müezzini işittiğiniz zaman, onun söylediğini söyleyin; sonra bana salat getirin; çünkü kim bana bir salat getirirse, Allah da ona on salat getirir. Sonra benim için Allah'tan bir vesile isteyin. Vesile, cennette bir mertebedir ki o mertebe, Allah'ın kullarından sadece birine uygun düşer. Ben, işte Allah'ın o kulu olmayı umarım. Her kim benim için Allah'tan vesile isterse, kıyamet günü şefaatime nail olur.".

Hiç şüphe edilmemelidir ki Hazreti Peygamber'e sık sık salat ve selam getirmek, insan için hayır

ve sevap yolarını açıp onun cennete girmesine vesile olduğu gibi, birtakım üzüntü ve sıkıntılardan kurtulmaya da yardımcı olur. Tirmizî (*Sünen,* V. 550) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 254)'in Ebû Hureyre'den (ra) naklettiklerine göre Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: "Yanında benim adım anılıp da salat getirmeyeni Allah zelil ve hakir etsin. Ramazan-ı Şerif gelip de çıktığı halde kendisini bağışlatmayanı Allah zelil ve hakir etsin. Anne ve babasından birisi yanında yaşlanıp da onlar vesilesiyle cennete giremeyen kimseyi Allah zelil ve hakir etsin.".

Allah Teâlâ, Peygamberi'ne salat ve selamı emrettikten sonra, emir ve nehiylerine aykırı davranarak Allah'a, bazı ayıp ve kusurlu davranışları isnat ederek Resulüne eziyet edenlerle ilgili konuya tekrar dönmüş ve şöyle buyurmuştur:

57 İnsanlardan öyle kimseler vardır ki Allah Teâlâ'nın emrettiği fiil ve davranışları hiç umursamadıkları gibi, haram kıldıklarını da işlemekten hiç çekinmezler. Onlara göre, sanki Allah'ın emrini işlemek haramdır da onu işlemeye hiç yanaşmazlar; nehyi ise, helaldir ve onu da işlemekten hiç vazgeçmezler. Allah, beş vakit namazı, zekatı ve Ramazan orucunu emredip Müslümanım diyenlere farz kıldığı halde, alnı hiç secdeye gelmemiş insanlar vardır; yahut zekat ve orucun ne olduğunu hiç bilmezler. Bununla beraber Allah'ın haram kıldığı içkiyi, kumarı ve sair kötülükleri işlemeyi de terketmezler. Bunun gibi, Yahudiler *"Allah'ın eli çok sıkıdır."* (Mâide suresi, 64) ve *"Üzeyr Allah'ın oğludur."* (Tövbe suresi, 30) derken Hıristiyanlar *"Mesih Allah'ın oğludur."* (Tövbe suresi, 30) demişler, müşrikler de birtakım putları İlah edinerek Allah'a ortak kılmışlardır. İşte bu ve benzeri söz ve davranışların hepsi de Allah'a eza verici şeylerdir ve bunları yapan ve söyleyen kimseler, Allah'a eziyet etmiş olurlar. Keza Hazreti Peygamber'i de layık olmadığı birtakım isim ve sıfatlarla çağırıp tavsif edenler de aynı şekilde ona eziyet ederler. Saffât suresinin 36. ayetinde de açıklandığı gibi, Müşriklerin, Rabbinden yalnız hakkı getiren ve insanları sadece Rabbinin hak yoluna davet eden Hazreti Peygamber hakkında *"Biz, deli bir şair için İlahlarımızı mı terkedeceğiz?"* deyişleri, ne kadar eza verici bir sözdür. Bunun gibi, yine müşriklerin kendi içlerinden bir uyarıcının gelmesine şaşırıp da Hazreti Peygamber hakkında *"Bu yalancı bir sihirbazdır."* (Sad suresi, 4), yahut Kur'an hakkında *"şair sözü"* veya *"kahin sözü"* (Hâkka suresi, 41, 42) diyerek Hazreti Peygamber'i sihirbaz, şair ve kahin olarak tavsif etmeleri de aynı derecede eza vericidir.

Bazı müfessirler, ayet-i kerimenin, Hazreti Peygamber'in Safiyye Bint Huyey İbn Ahtab ile evlenmesi üzerine, bunu dillerine dolayarak dedikodu yapan ve onu kınayan bazı kimseler hakkında nazil olduğunu ileri sürmüşlerse de onun zahiri, daha umumi bir manaya delalet etmektedir. Her ne kadar ayet bir iki hadise sebebiyle nazil olsa bile, yukarıda da zikrettiğimiz gibi, müşrikler de dahil olmak üzere, çeşitli yönlerden Hazreti Peygamber'e saldıran ve çeşitli sebeplerle ona eza veren herkesi şamildir. Şunu kesinlikle kabul etmek gerekir ki Hazreti Peygamber'e eziyet eden, Allah'a da eziyet etmiş olur. Bu, tıpkı Nisa suresinin *"Her kim Peygamber'e itaat ederse, Allah'a itaat etmiş olur..."* mealindeki 80. ayetinin değişik manası gibidir.

İşte Allah, kendisine ve Resulüne ne çeşit olursa olsun, eza verenlere dünya ve Ahiret'te lanet ederek onları rahmetinden uzaklaştırdığı gibi, onlar için kıyamet günü onları rezil ve rüsvay edici bir cehennem azabı da hazırlamıştır.

58 Allah Teâlâ, Allah'a ve Resulüne eziyet edenlerin durumunu zikrettikten sonra, bu ayetinde, erkek olsun kadın olsun, müminlere, gerek sözle gerekse fiille, ırz, namus, şeref ve mal yönünden eziyet eden kimselerden de söz etmiş ve bunların, müminlere birtakım yalan ve iftiralarda bulunarak eziyet etmeleri sebebiyle büyük bir vebal yüklenmiş olduklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ, Nisa suresinin 112. ayetinde, bu gibilerden sö-

zederek şöyle buyurmuştur: *"Kim kasıtsız bir hata işler, yahut bir günah kazanır, sonra da onu bir suçsuzun üstüne atarsa, o, elbette bir iftira ve apaçık bir günah yüklenmiş olur."*.

Hazreti Peygamber'e eziyet etmenin bir çeşidi de ashabından herhangi birine ta'n etmek veya ona sövmek, yahut iftirada bulunmaktır ki bu da eziyet etmenin en ağırlarından biridir. Tirmizî (*Sünen*, V. 696) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, IV. 87; V. 54, 57)'in Abdullah İbn Muğaffel'den naklettiklerine göre, Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Ashabım hakkında Allah kafidir. Benden sonra onları karşınıza almayın. Kim onları severse, beni sevmiş olmalarından dolayı onları sevmiş olurlar. Kim de onlara buğz ederse, bana buğzetmiş olmaları dolayısıyla onlara buğz eder. Kim onlara eziyet ederse, bana eziyet etmiş olur. Kim de bana eziyet ederse, Allah'a eziyet etmiş olur. Kim Allah'a eziyet ederse, Allah'ın onu yakalaması yakındır."*.

Eziyet etmenin başka bir çeşidi de bir kimsenin, başka birinin arkasından kötü söz söylemesi veya onu çekiştirmesi, kısaca gıybet etmesidir. Bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ, Hucurât suresinin 12. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Zannın çoğundan sakının; çünkü zannın bazısı günahtır. Birbirinizin gizlisini araştırmayın. Kimse kimseyi gıybet etmesin; içinizden biri, hiç ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? Bundan tiksindiniz değil mi? Allah'tan sakının. Şüphesiz Allah, tövbeyi çok kabul edendir; çok merhametlidir."*. Müslim (*Sahih*, IV. 2001), Ebû Davud (*Sünen*, II. 567) ve Tirmizî (*Sünen*, IV. 329) tarafından Ebû Hureyre'den (ra) nakledilen bir hadise göre, Resulullah (sas.): Gıybet nedir? diye sordu. "Allah ve Resulü en iyi bilendir." dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.s.): "(Dîn) kardeşini hoşlanmayacağı bir şeyle anmandır." buyurdu. "Ya söylediğim şey kardeşimde varsa, ne dersin?" denildiğinde, Resulullah (sas.): "Eğer söylediğin şey onda varsa, gıybet etmiş olursun; eğer onda yoksa, iftira etmiş olursun." buyurdu.".

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ وَبَنَاتِكَ وَنِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَٰلِكَ أَدْنَىٰ أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٥٩﴾

[59] Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle de örtülerini üzerlerine örtsünler; bu, (iffetli olarak) tanınmaları ve eziyet olunmamaları için en uygun olandır. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'a, Resulüne, mümin erkek ve mümin kadınlara, hiç hak etmedikleri halde birtakım yalan ve iftiralarla eziyet edilmemesini emrettikten sonra, bu ayetinde, başta Hazreti Peygamber'in eşleri ve kızları olmak üzere, diğer bütün mümin kadınlara, kendilerine eziyet edilmesine yol açacak davranışlardan ve özellikle cahiliyye devrinin kadınları gibi evlerinden dışarı örtüsüz çıkmaktan ve yabancı erkekler yanında ziynet yerlerini açmaktan titizlikle sakınmalarını ve daima iffetli birer insan olarak tanınmalarını emretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[59] Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle de örtülerini üzerlerine örtsünler; bu, (iffetli olarak) tanınmaları ve eziyet olunmamaları için en uygun olandır. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

59 Allah Teâlâ, Peygamberi'ne, başta eşleri ve

kızları olmak üzere, diğer bütün mümin kadınları, evlerinden dışarı çıktıkları zaman, açık saçık çıkmamaları, üzerlerine ziynet yerlerini kapatacak örtüler almaları hususunda uyarmasını emretmiştir. Zira onların bu şekilde hareket etmeleri, hem dışarıda daha az tanınmalarına hem de kadın düşkünü erkeklerin peşlerinden koşturmalarına ve onlardan faydalanmak gibi birtakım çirkin isteklerde bulunmalarına engel olur. Bu, aynı zamanda, dışarıda yüzsüz erkekler tarafından eziyet olunmaktan kurtulmanın da en emin yoludur. Bilinen bir gerçektir ki erkek ve kadın, fıtrat itibariyle birbirinden farklı yaratılmış varlıklardır. Kadın, daima erkek önünden kaçan ve ondan kurtulup ırzını korumak isteye bir fıtrata sahiptir. Erkek ise, daima kadının peşinden koşan ve yakaladığı yerde ondan faydalanmak isteyen bir varlıktır. Bu, tıpkı bir horozun tavuk peşinde koşturması ve onu kovalaması gibidir. Hiç kimse, bir tavuğun horoz peşinde koşturup onu kovaladığını görmemiştir. Nitekim Allah Teâlâ, Âl-i İmran suresinin 14. ayetinde, insanların aşırı derecede düşkün olarak yaratıldıkları bazı şeyleri sayarken, kadınları da zikretmiş, fakat bunlar arasında erkeğe yer vermemiştir. Bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar için, kadınlara, oğullara, yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe, salma atlara, sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı aşırı derecedeki düşkünlük, süslü ve cazip bir hale getirilmiştir..."* Bu ayet-i kerime, şu gerçeği açıkça ortaya koymaktadır ki kadınlara karşı aşırı derecede düşkün yaratılan varlıklar erkeklerdir; fakat kadınlar, erkeklere karşı bu derece düşkün yaratılmamışlardır. Buhârî (*Sahih,* VI. 20) ve Müslim (*Sahih,* IV. 2047) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber de şöyle buyurmuştur: *"Her doğan, ancak fıtrat üzere doğar; sonra da anası babası, onu Yahudi yaparlar, nasrani veya mecusi yaparlar. Nitekim behîme (dört ayaklı hayvan) de derli toplu bir behîme olarak doğurulur. Hiç bu hayvan yavruları arasında kulağı, burnu veya ayağı kesik olanlarını görüyor musunuz"?* Bundan sonra hadisin ravisi Ebû Hureyre şöyle demiştir: "İsterseniz şu ayeti okuyunuz: *"Yüzünü bir muvahhid olarak dine, Allah'ın o fıtratına çevir ki Allah insanları onun üzerine yaratmıştır..."*

Bununla beraber, eğer erkek peşinde koşturan bir dişi görülürse, bunun fıtrat bozukluğundan kaynaklanan ters bir davranış olduğu anlaşılır. Bu, tıpkı biraz önce zikrettiğimiz hadis-i şerifte de anlaşılacağı üzere, İslam fıtratı üzere doğan bir yavrunun, anası babası tarafından Yahudi, Hıristiyan veya mecusi yapılışı gibidir. Bugünün toplumlarında, genç kızların fıtratlarını bozan farklı ahlak anlayışı yaygınlaşmış ve kadın peşinde koşan erkekler yanında, erkek peşinde koşan kadınlar da türemiş, bunun neticesi olarak da evlilik dışı zina ederek yaşayan ve birbirlerinden faydalanan çiftler sayılamayacak kadar çoğalmıştır.

Bu ayet-i kerimeden şu husus açıkça anlaşılmaktadır ki mümin kadınlar, ev içinde giydikleri elbiseden ayrı olarak dışarı çıkarken birtakım üstlükler giymek zorundadırlar. Ayet-i kerimede de bu üstlükler çoğul manada *celâbîb* olarak zikredilmiştir. Müfredi *cilbâb* olan kelime, Araplar arasında, gömlek ve sokak elbisesi manasında kullanılmıştır ki bugün bunlara çarşaf ve manto gibi adlar verilmiştir. Cahiliye devrinde hür olsun, cariye olsun, bütün kadınlar, sokağa çıkarken açık saçık ev kıyafetleriyle çıktıkları için, hür olan kadını cariyeden, veya cariyeyi hür kadından ayırmak mümkün olmaz, bu da kadına düşkün erkeklerin hiçbirisini ayırt etmeden hapsine de laf atmalarına veya sataşmalarına sebep olurdu. Allah Teâlâ, bu ayetiyle bütün mümin kadınların dışarı çıkarken cilbab giyerek örtünmelerini ve böylece cariyelerden ayırt edilmelerini emretmiştir.

Müfessirler, ayet-i kerimenin nüzul sebebi olarak, Buhârî (*Sahih,* VI. 26) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* VI. 56)'in Aişe'den (r.ah.) naklettikleri şu haberi zikrederler: Aişe (r.ah.) der ki: Hicab farz kılındıktan sonra Sevde hacetini gidermek için dı-

şarı çıkmıştı. İri bir kadın olduğu için, onu tanıyan kimselere hiç yabancı gelmezdi. Ömer onu görünce: "Ey Sevde! Vallahi sen kendini bizden gizleyemezsin. Baksana dışarı nasıl çıkıyorsun" demişti. Sevde der ki: "Ömer'in bu sözleri üzerine hemen eve döndüm. Resulullah (sas.) evimde akşam yemeği yiyordu; elinde de etli bir kemik vardı. Hemen içeri girip ona: "Ya Resulallah! Hacet gidermek için dışarı çıkmıştım. Ömer'le karşılaştım; bana şöyle şöyle söyledi.". dedim. Bunun üzerine Allah Teâlâ vahyetti; biraz sonra da vahiy sona erdi. Bir yere koymadığı için elinde etli kemik hâlâ duruyordu. Sonra bana: "Size ihtiyaçlarınız için dışarı çıkmanıza izin verildi." buyurdu.

İbn Sa'd tarafından nakledilen başka bir haberde de Ebû Mâlik şunları anlatmıştır: "Resulullah (sas.)'in hanımları, hacetlerini gidermek için geceleri dışarı çıkarlardı. Münafıklardan bazı kimseler de onları görünce onlara laf atarak eziyet ederlerdi. Onların bu harekerlerini Hazreti Peygamber'e şikâyet ettiler. Bu şikâyet münafıklara iletilince: "Biz, böyle şeyleri cariyelere yaparız. Biz onları cariye zannettik." dediler. Bunun üzerine *"Ey Peygamber! Eşlerine, kızlarına ve müminlerin kadınlarına söyle de örtülerini üzerlerine örtsünler;.."* ayeti nazil oldu.

لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِيَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا
يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٠﴾ مَلْعُونِينَ ۖ أَيْنَمَا ثُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِّلُوا تَقْتِيلًا ﴿٦١﴾ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ
خَلَوْا مِنْ قَبْلُ ۖ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا ﴿٦٢﴾

60 Eğer münafıklar, kalplerinde bozukluk olanlar ve Medine'de kötü haber yayanlar, davranışlarına son vermezlerse, seni onlara mutlaka musallat ederiz ve senin yanında da ancak çok az kalabilirler.

61-62 Lanetlenmiş olarak nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın önceden gelip geçmiş kimseler hakkındaki bir kanûnu olarak yakalanırlar ve hemen öldürülürler. Allah'ın kanununda hiçbir değişme bulamazsın.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah ve Resulü ile müminler hakkında müşrik ve münafıkların ileri sürdükleri yalan ve iftira gibi çirkin sözler ve birtakım çirkin davranışlarla onlara açıktan açığa eziyet eden hallerini zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kötülüklerini içlerinde gizleyerek Allah'a, Resulüne ve müminlere eziyet eden münafıkların hallerini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

60 Eğer münafıklar, kalplerinde bozukluk olanlar ve Medine'de kötü haber yayanlar, davranışlarına son vermezlerse, seni onlara mutlaka musallat ederiz ve senin yanında da ancak çok az kalabilirler.

61-62 Lanetlenmiş olarak nerede bulunurlarsa bulunsunlar, Allah'ın önceden gelip geçmiş kimseler hakkındaki bir kanunu olarak yakalanırlar ve hemen öldürülürler. Allah'ın kanununda hiçbir değişme bulamazsın.

60 Allah Teâlâ, Allah'a, Resulüne, mümin erkek ve mümin kadınlara eziyet eden müşriklerin hallerini açıkladıktan ve onlara, hem dünyada hem de Ahiret'te lanetlenmiş insanlar olarak rezil edici bir azabın hazırlandığını haber verdikten sonra, bu

ayetlerinde, davranışlarıyla aynı şekilde eza veren münafıklardan söz etmiş ve bunları üç grupta tavsif ile eza verici davranışları yüzünden tehdit ederek bu davranışlarına son vermelerini emretmiştir.

Üç grupta tavsif olunan münafıkların birinci grubu, kalplerinde küfrü gizleyip imanı izhar edenlerdir ki bunlar, bu halleriyle nifakı kendilerine şiar edinmişlerdir ve Allah'a gizlice eziyet ederler. Münafıkların ikinci grubu, kalplerinde bozukluk bulunanlardır ki iman yönünden zayıf, dinî konularda da şüphe ve tereddüt içinde bulunan kimselerdir. Bazı müfessirlere göre de bunlar, kadın düşkünü olup müminlerin kadınlarına sarkıntılık etmekten ve onlara laf atmaktan çekinmezler ve müminlere bu davranışlarıyla eziyet ederler. Bunlar, fırsat buldukça da zina işlerler. Münafıkların üçüncü grubu ise, düşmanın Müslümanları yok etmek için kuvvetli bir ordu ile Medine'yi kuşatmak üzere harekete geçtiğini ileri sürerek şehir içinde, korku yaratan, fitne ve fesada yol açan yalan haberler yayarlar ve bu haberleriyle müminlere eza verirler; bundan da büyük zevk alırlar.

İşte bu her üç grup da, Medine'de yaşayan Müslümanların maneviyatını zayıflatarak onu yıkıp yok etmek isteyen düşman kuvvetleri karşısında bozulup dağılmalarını kolaylaştıran büyük bir tehlike oluştururlar. Ancak Allah Teâlâ, bu münafıkların şehir içinde uzun süre fitne ve fesat çıkarmalarına hiçbir surette izin vermez. Onlar bu davranışlarından kendileri vazgeçmedikleri takdirde, Allah, Peygamberi'ni onlara karşı techîzatlandırarak harekete geçirir de bunu anlamakta güçlük çekmeyen o münafıklar, kısa bir zaman içinde ortadan kaybolurlar.

61 İşte bu münafıklar, Allah tarafından lanetlenmiş ve rahmetinden uzak kalmış kimselerdir. Bu itibarla onlar bir an için gözden kaybolmuş olsalar bile, yine de zilletten kurtulamazlar ve kendilerini koruyacak bir yardımcı bulamazlar: Bulundukları yerde de yakalanıp öldürülürler.

62 Bu, daha önce gelip geçmiş milletler içinde fitne ve fesat çıkaran kimseler hakkındaki kanûnudur. Bunlar nerede zuhur etmişlerse, Allah'ın bu kanûnu gereğince, orada müminler tarafından ezilip yok edilmişlerdir. Hiç kimse Allah'ın bu kanununu değiştiremez; dolayısıyla bu kanunda hiçbir değişme olmaz.

يَسْـَٔلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ ۖ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ ۚ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا ﴿٦٣﴾ إِنَّ اللَّهَ
لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا ﴿٦٤﴾ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ۖ لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٦٥﴾ يَوْمَ تُقَلَّبُ
وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَا ﴿٦٦﴾ وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا
وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا ﴿٦٧﴾ رَبَّنَا آتِهِمْ ضِعْفَيْنِ مِنَ الْعَذَابِ وَالْعَنْهُمْ لَعْنًا كَبِيرًا ﴿٦٨﴾

63 (Ey Muhammed!) İnsanlar senden kıyamet vaktini sormaktadırlar. De ki: "Onun bilgisi Allah katındadır.; nereden bileceksin; belki de vakti yakındır.".

64-65 Şüphesiz Allah, kafirlere lanet etmiş ve onlar için, içinde ebedi olarak kalacakları ve hiçbir dost ve hiçbir yardımcı bulamayacakları alevli bir ateş hazırlamıştır.

66 Ateşte yüzlerinin çevrildiği o gün, "Keşke Allah'a itaat etseydik ve keşke Resul'e itaat etseydik." derler.

67 Ve yine derler ki: "Rabbimiz! Biz, kendi liderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik; onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar.".

68 "Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onlara büyük lanet et.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'a, Resulüne ve müminlere eziyet eden müşriklerin, münafıkların ve ırz düşmanlarının dünyadaki hallerini ve bunların, Allah'ın değişmez bir kanûnu olarak, hor ve hakir kılınıp bulundukları yerde öldürülecek lanetliler olduklarını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, onları, kıyamet günü ebediyyen içinde kalacakları cehennem ateşiyle tehdid etmiş, bu ateşle karşı karşıya kaldıkları anda, nasıl büyük bir pişmanlık duygusu altında kıvranıp kendilerini bu hale getirenlerden şikayette bulunacaklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

63 (Ey Muhammed!) İnsanlar senden kıyamet vaktini sormaktadırlar. De ki: "Onun bilgisi Allah katındadır.; nereden bileceksin; belki de vakti yakındır.".

64-65 Şüphesiz Allah, kafirlere lanet etmiş ve onlar için, içinde ebedi olarak kalacakları ve hiçbir dost ve hiçbir yardımcı bulamayacakları alevli bir ateş hazırlamıştır.

66 Ateşte yüzlerinin çevrildiği o gün, "Keşke Allah'a itaat etseydik ve keşke Resul'e itaat etseydik." derler.

67 Ve yine derler ki: "Rabbimiz! Biz, kendi liderlerimize ve büyüklerimize itaat ettik; onlar da bizi doğru yoldan saptırdılar.".

68 "Rabbimiz! Onlara iki kat azap ver ve onlara büyük lanet et.".

63 Allah Teâlâ'nın Peygamberi'ne indirdiği ayetlerinde, zaman zaman kıyametten sözetmiş olması ve Hazreti Peygamber'in de insanlara bu ayetleri okuyarak kıyameti hatırlatması dolayısıyla, insanların zihinlerinde beliren bir soruya bu ayet-i kerimede tekrar işaret edildiği görülmektedir. Bu soru, Hazreti Peygamber'in kopacağını haber verdiği kıyametin ne zaman kopacak olması veya kopma vaktinin ne zaman geleceğidir. Mekke'de nazil olan Â'râf suresinin 187. ayetinde de aynı manadaki soruyu görmek mümkündür. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Sana, "kıyamet vaktinin gelişi ne zaman?" diye soruyorlar. (Ey Muhammed! Onlara) de ki: "Onun ilmi ancak Rabbimin yanındadır. Vaktini O'ndan başkası açıklayamaz..."* Bu ayet-i kerime şu hususu açıkça göstermektedir ki Hazreti Peygamber'in Mekke'de Peygamberlik görevine başlayarak kavmini Allah'ın hak olan yoluna davet ettiği ve kıyamet vektinin bir gün mutlaka geleceğini haber verdiği andan itibaren insanlar ona bu vaktin ne zaman geleceğini sormuşlar, o da bu soruya, Allah'tan başka hiç kimsenin kıyamet vaktini bilemeyeceğini söyleyerek cevap vermiştir. Şu var ki kıyamet vaktiyle ilgili bu sorular, çok defa farklı inançlara sahip insanlardan gelmiştir. Allah'a inanmayan, kendi elleriyle yaptıkları putları İlah edinerek onlara ibadet eden ve kıyametin geleceğine de inanmayarak Câsiye suresinin 32. ayetinde de açıklandığı gibi *"(Onlara) Allah'ın vaadi haktır; kıyamette asla şüphe yoktur." denildiği zaman, "Kıyamet nedir, bilmiyoruz; ancak olmadığını zannediyoruz; fakat emin değiliz..."* diyen müşrikler, kıyamet vaktinin ne zaman geleceğini sordukları zaman, şüphesiz, onun geleceğine inandıkları için değil, fakat sırf onun geleceğini haber veren Hazreti Peygamber'le alay etmiş olmak için soruyorlardı. Keza münafıklar da kıyametin geleceğine inanmıyorlardı. Bununla beraber, ne zaman gelecek? diye sorduklarında, onun geleceğine inandıkları için değil, fakat sadece Hazreti Peygamber'e karşı inatlıklarını sürdürmüş olmak için soruyorlardı. Yahudilerin bunu sormaları da, Hazreti Peygamber'i imtihan etmek ga-

yesine dayanıyordu. Bütün bu sorulara Hazreti Peygamber'in verdiği cevap ise, Rabbinin kendisine bildirdiği kadarıyla sınırlı olup bundan fazla bir şey söylemiyor, sadece, kıyamet hakkındaki bilgi Allah katındadır ve bu bilgiyi hiçbir meleğe, hiçbir Peygamber'e ve beşerden hiçbir kimseye vermemiştir; onun vaktini sadece Allah bilir, demekle yetiniyordu.

Şu var ki Rabbinin Peygamberi'ne öğrettiği bu cevapta, kıyametin geleceğini tamamıyla nefyetmiş olmamak ve onun bir gün mutlaka geleceğini ifade ederek zihinlerde bu hususta bir işaret bırakmak için "Allah bunu bildirmeyince, sen nereden bileceksin? Belki de çok yakın bir zamanda, hem de hiç beklemediğin bir anda geliverir." gibi ifadeler kullanılmıştır. Nitekim Kur'an-ı Kerim'in diğer ayetlerinde de buna benzer ifadeler yer almıştır. Mesela Kamer suresinin 1. ayetinde *"Kıyamet vakti yaklaşmış ve ay yarılmıştır."*. Enbiya suresinin 1. ayetinde *"İnsanların hesap vakti gelmiştir; fakat onlar, hâlâ yüz çevirmiş olarak gaflet içindedirler."*, Nahl suresinin 1. ayetinde de *"Allah'ın emri yaklaşmıştır; bu itibarla onun gelmesi için boşuna acele etmeyin..."* buyrulmuş ve insanlar bu günün mutlaka gelecek olmasıyla uyarılmışlardır.

64 Allah Teâlâ, kıyamet gününün mutlaka geleceğini, ancak onun geliş vaktini Allah'tan başka hiç kimsenin bilemeyeceğini beyan ettikten sonra, bu günün geleceğine inanmayan kafirleri lanetleyerek rahmetinden uzaklaştırmış ve geleceğine inanmadıkları işte o kıyamet günü, onlar için azgın bir cehennem ateşi hazırladığını haber vermiştir.

65 O kafirler, cehennem ateşinin azabında ebediyyen kalacaklardır. Onlar için artık hiçbir kurtuluş umudu yoktur. Kendilerini oradan çıkaracak hiçbir dost ve hiçbir yardımcı da bulamayacaklardır.

66 Cehennem ateşi içinde, bir taraftan vücutları dağlanırken, bir taraftan da ateş değmemiş yerin kalmaması için yüzlerinin sağa sola çevrilmesiyle duydukları dayanılması güç o büyük azap, onları hiçbir faydası olmayan büyük pişmanlığa sürükler de keşke dünyada iken Allah'a ve Resulüne itaat etseydik ve cehennem ateşinin bu dayanılmaz acısını hiç tatmasaydık. Tıpkı dünyadaki müminler gibi, Peygamber'in bize getirdiklerine iman edip onun yolundan gitseydik de Allah'ın müminler için hazırladığı ağaçları altından ırmaklar akan cennetlere girseydik ve cennet nimetlerinden faydalansaydık, derler. Bu ayet-i kerime, tıpkı Furkân suresinin *"Zalim, o gün elini ısıracak ve "Ah ne olurdu, Peygamber'le bir yol edinseydim."* mealindeki 27. ve Hıcr suresinin *"O küfredenler, (Ahiret'te gerçekle karşılaşınca pişmanlık duyarlar ve) "Keşke Müslüman olsaydık." derler."* mealindeki 2. ayetleri gibidir.

67 Allah Teâlâ, kıyamet gününü inkâr eden kafirlerin, o gün gelip de kendileri için hazırlanan cehennem ateşinin acı azabını gördükleri zaman duydukları büyük pişmanlığı zikrettikten sonra, onların, dünyada iken nasıl olup da küfür yoluna düştüklerini gösterip mazeret beyan etmeye çalıştıklarını açıklamıştır. Buna göre kafirler derler ki: Rabbimiz! Biz dünyada iken bize liderlik eden kimselere inanıyor ve onların peşinden gidiyorduk. Onlar her ne söylerlerse, o söylediklerinin gerçek olduğunu kabul ediyor ve davranışlarımızı da buna göre düzenliyorduk. Biz, şirkte veya küfürde, bu yüzden onlara tabi olduk ve Peygamber'e karşı geldik. Oysa şimdi görüp anladık ki bizi doğru yoldan saptıran ve küfür yoluna düşürerek böyle bir akibete sürükleyenler işte bu liderlerimizmiş.

68 Rabbimiz! Bizi işte bu hale düşürenler liderlerimiz olduğuna göre, bize verdiğin azabın iki katını onlara ver. Bu iki kat azabın biri küfürlerinin karşılığı olursa, diğeri de bizi doğru yoldan saptırmış olmalarının azabı olsun. Onlara lanetin en büyüğünü yap ki rahmetinden uzak kalsınlar ve hiçbir kurtuluş ışığı görmesinler. Müfessirler, bu açıklamanın, Buharî (*Sahih,* I. 203; VII. 150; VIII. 168), Müslim (*Sahih,* IV. 2078), Tirmizî (*Sü-*

nen, IV. 543), Nesâ'î (*Sünen,* III. 53), İbn Mâce (*Sünen,* II. 431) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 4) tarafından nakledilen bir hadisle aynı manada olduğunu ileri sürmüşlerdir. Abdullah İbn Amr'in naklettiğine göre Ebû Bekr (ra), Resulullah (sas.)'e: Ya Resulallah! Bana bir dua öğret de onu namazımda okuyayım, demiş, Resulullah (sas.) de: ALLAH-UMME İNNÎ ZALEMTU NEFSÎ ZULMEN KEBÎRAN, VE LÂ YAĞFİRU'Z-ZUNÛBE İLLÂ ENTE, FAĞFİR LÎ MAĞFİRETEN MİN INDİKE VE'RHAMNÎ. İNNEKE ENTE'L-ĞAFÛRU'R-RAHİM. *"Allahım! Şüphesiz ben nefsime büyük zulmettim. Günahları bağışlayacak olan da ancak sensin. Bu itibarla kendi katından bir bağışlama ile beni bağışla ve bana merhamet et. Muhakkak ki Ğafur ve Rahim sensin sen, de,* buyurmuştur.". Bazı rivayetlerde, dua içerisinde yer alan *kebîran* (büyük) kelimesi, *kesîran* (çok) olarak geçmiştir ki her iki kelimenin de mana yönünden aralarında herhangi bir fark bulunmadığına da işaret edilmiştir.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا ۚ وَكَانَ عِندَ اللَّهِ وَجِيهًا ﴿٦٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾

69 Ey iman edenler! Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın; nitekim Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkarmıştı. O, Allah yanında itibarlı bir kimseydi.

70-71 Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve doğru söz söyleyin ki Allah, amellerinizi ıslah etsin ve günahlarınızı bağışlasın; kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, büyük bir kurtuluşa ermiş olur.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'a ve Resulüne eziyet edenlere, Allah'ın hem dünyada hem de Ahiret'te lanet ettiğini ve onlar için rezil edici bir azab hazırladığını, zira eziyetin bir küfür olduğunu beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müminleri, kavminin Musa'ya (as) eziyet ettiği gibi Hazreti Peygamber'e eziyet etmekten sakınmaları hususunda irşat etmiş ve şöyle buyurmuştur:

69 Ey iman edenler! Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın; nitekim Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkarmıştı. O, Allah yanında itibarlı bir kimseydi.

70-71 Ey iman edenler! Allah'tan sakının ve doğru söz söyleyin ki Allah, amellerinizi ıslah etsin ve günahlarınızı bağışlasın; kim Allah'a ve Resulüne itaat ederse, büyük bir kurtuluşa ermiş olur.

69 Buhârî (*Sahih,* IV. 129), Tirmizî (*Sünen,* V. 359) ve Ahmed İbn Hanbel (**Müsned,** II. 515) tarafından Ebû Hureyre'den nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: "Musa, çok haya sahibi ve çok örtünen bir kimseydi; utancından derisinin hiçbir yeri görülmezdi. İsrailoğullarından ona eziyet edenler bir gün şöyle demişlerdi: Musa, derisinde ya abraşlık, ya şişlik, ya da bir afet bulunmasa bu şekilde örtünmezdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, onların Musa hakkında söylediklerinden onun uzak olduğunu göstermeyi murat etti. Musa, bir gün yalnız kalmıştı. Elbisesini çıkarıp taşın üzerine koymuş, sonra

da yıkanmıştı. Yıkanmayı bitirip elbisesini almak için onun yanına dönünce, taş zıplayarak elbiseyi kaçırdı. Musa, asasını alıp taşın peşine düştü; bir taraftan da ey taş, elbisem; ey taş, elbisem, diye bağırıyordu. Nihayet İsrailoğullarından bir topluluğun yanına vardı. Onu, çıplak olarak Allah Teâlâ'nın yarattığı en güzel bir biçimde gördüler. Böylece Allah onu, İsrailoğullarının söyledikleri şeyden temize çıkarmış oldu. Taş durdu. Musa elbisesini aldı ve giydi. Sonra da asasıyla taşa vurmaya başladı. Allah'a yemin ederim ki onun üç defa, yahut dört defa, yahutta beş defa taşa vurması sebebiyle, taş üzerinde darbe izleri kalmıştı. İşte Allah Teâlâ'nın *"Ey iman edenler! Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın; nitekim Allah onu, onların söylediklerinden temize çıkarmıştı. O, Allah yanında itibarlı bir kimseydi."* ayetinin manası budur.". Bu ayet-i kerimede de açıkça beyan olunduğu gibi, Musa'nın Rabbi katında yüksek ve değerli bir mertebesi vardı. Selef âlimlerinin de açıkladıkları gibi, Rabbinden her ne dilemişse, bu dileği karşılık bulmuştu. Nitekim Firavun'a giderken kardeşi Harun'un kendisine yardımcı olarak verilmesini Rabbinden niyaz etmiş Rabbi de onun bu niyazını kabul ederek Harun'u Peygamber yapmıştı. Tâ-hâ suresinin 24-32. ayetlerinde onun bu niyazı zikredilmiştir. Rabbi ona şöyle buyurmuştu: *"Firavun'a git; çünkü o azdı. Musa da şöyle demişti: Rabbim! Göğsümü aç; bana işimi kolaylaştır; dilimden şu düğümü çöz; sözümü anlasınlar. Ailemden bana bir vezir çıkar; kardeşim Harun'u; beni onunla kuvvetlendir; işimde onu bana ortak kıl..."* İşte bundan sonradır ki Rabbi onun bu niyazını kabul etmiş ve Furkân suresinin 35. ayetinde, *"Biz, Musa'ya kitap vermiş ve onunla beraber kardeşi Harun'u da vezir yapmıştık."* buyurduğu gibi, Meryem suresinin 53. ayetinde de *"Ona, rahmetimizden kardeşi Harun'u bir Peygamber olarak verdik."* buyurmuştur.

Müfessirler, Musa'nın (as) kavminden gördüğü eziyetle ilgili çeşitli haberler nakletmişlerdir. Fakat kavminin ona yaptığı eziyetlerle ilgili Kur'an ayetleri, bu ayet-i kerimeyi teyit etmeleri yönünden yeterlidir ve bu konuda başka delil aramaya gerek yoktur. Nitekim Musa, kavmini Mısır'dan çıkarıp da mukaddes arza gitmek için yola koyuldukları zaman, pek çok üzücü hadise ile karşılaşmıştı. Mukaddes arza vardıklarında Musa, kavmine, hiç arkalarına dönmeden mukaddes arza girmelerini emretmiş; fakat kavmi, orada inatçı bir kavmin bulunduğunu ileri sürerek oraya girmek istememiş, Mâide suresinin 24. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Musa'ya şöyle demişlerdi: Ey Musa! Onlar, o şehirde oldukları sürece. biz oraya asla giremeyeceğiz. Rabbinle birlikte sen git ve ikiniz dövüşün. Biz burada kalacağız."*. Bu, şüphesiz, inanmış bir kavmin Peygamberleri'ne söyleyeceği bir söz değildi. Böyle bir sözün, o Peygamber'i ne kadar üzdüğünü ve ona eza verdiğini tahmin etmek güç değildir. Bunun gibi, kavmi Musa'ya *"Ey Musa! Allah'ı ayan beyan görmedikçe sana asla inanmayacağız, demişlerdi de gözleri göre göre yıldırım çarpmışa dönmüşlerdi.* (Bakara suresi, 55). Keza Mısır çıkışı mukaddes arza doğru yapılan yolculukta, diledikleri gibi yiyecek bulamayan kavim, bundan Musa'ya şikayette bulunmuş ve *"Ey Musa! Bir çeşit yemeğe hiç katlanamayız, demişlerdi..."* (Bakara suresi, 61). Kur'an ayetlerinde buna benzer örnekleri daha da çoğaltmak mümkündür. Bunların hepsi de Musa'ya eza verici sözler ve davranışlardı. İşte Allah Teâlâ, ayet-i kerimesinde bu söz ve davranışları örnek göstererek Müslümanları uyarmış ve: Ey iman edenler! Musa'ya eziyet edenler gibi olmayın. Onların söyledikleri gibi Peygamber'e "Rabbinle birlikte sen git ve ikiniz dövüşün.", yahut "Allah'ı ayan beyan görmedikçe sana asla inanmayacağız." demeyin, buyurmuştur. Bununla beraber yine birtakım söz ve davranışlarıyla Hazreti Peygamber'e eziyet edenler çıkmıştır. Buhârî (*Sahih*, IV. 130), Müslim (*Sahih*, II. 739) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, I. 380, 411, 441)'in naklettikleri bir haberde Abdullah İbn Mes'ûd şöyle demiştir: Resulullah (sas.) bir mal taksimi yapmıştı. Bir adam

dedi ki: "Bu, Allah'ın rızası kasdolunmadan yapılan bir taksimdir.". Ben de adamın bu sözünü usulca Peygamber'e haber verdim. Peygamber bundan o derece şiddetli öfkelendi ki yüzü kıpkırmızı oldu. Ben de bundan pişmanlık duydum ve keşke bunu Peygamber'e haber vermeseydim, diye temenni ettim. Fakat Resulullah (sas.): "Musa bundan daha fazlasıyla eza olunmuştu da sabretmişti." buyurdu.

70 Allah Teâlâ, gerek sözleriyle olsun gerekse fiil ve davranışlarıyla olsun, müminleri Hazreti Peygamber'e eza vermekten menettikten sonra, bütün işlerinde söz olarak yalnız doğruyu ve hak olanı söylemelerini, fiil olarak da yalnız hayrı işlemelerini emretmiştir. İşte bu manada buyurmuştur ki: Ey Allah'a ve Resulüne iman edenler! Her hususta günah işlemekten çekinerek ve emirlerine uyarak Allah'tan sakının ve yalnız doğru olan sözü söyleyin.

71 Allah'tan sakının ve yalnız doğru olanı söyleyin ki Allah da sizin amellerinizi ıslah etsin ve günahlarınızı bağışlasın. Zira bilinen bir gerçektir ki Allah'ın azabından korkan bir kimse, hiçbir zaman kötü işler peşinde koşmaz ve yalnız iyi ve güzel olan amelleri işler. Keza hayırlı amelleri işlemeye itina gösteren bir kimsenin, bu işleri gerçekleştirmek için yalana başvurması da mümkün değildir. Allah'a ve Resulüne de itaat edin. Kim Allah'ın ve Resulünün emir ve nehiylerine uyar, onlara muhalif davranışlar içine girmezse, en büyük kurtuluşa ermiş olur. Allah'ın itaatkar kulunun kurtuluşa ermesi, her şeyden önce onun, Allah'ın azabından kurtulması ve selamete çıkması demektir. Allah'ın azabından kurtulmuş ve selamete çıkmış olan bir kul ise, ebediyyen devam edecek olan bir mükafatı kazanmış olan kimsedir.

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا
الْإِنْسَانُ ۖ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا ﴿٧٢﴾ لِيُعَذِّبَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ
وَيَتُوبَ اللّٰهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ۚ وَكَانَ اللّٰهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٧٣﴾

[72] Biz, emaneti, göklere, yere ve dağlara sunduk; fakat onu yüklenmekten çekindiler; ondan korktular. Onu insan yüklendi. O, çok zalim ve çok cahil idi.

[73] Onun bu emaneti yüklenmesi, Allah'ın erkek münafıklara ve kadın münafıklara, erkek müşriklere ve kadın müşriklere azap etmesi, erkek müminlerin ve kadın müminlerin de tövbelerini kabul buyurması içindi. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Allah'a ve Resulüne itaat eden kimselerin büyük bir kurtuluşa ermiş olacaklarını zikrettikten sonra, kurtuluşa vesile olan ve şerî birtakım mükellefiyetlerden ibaret bulunan taatin büyüklüğünü beyan etmiş, bunun göklere, yere ve dağlara sunulmuş olmasına rağmen, onlar zayıf ve aciz olduklarını bilerek bunu kabul etmekten çekinirken, çok zulümkar ve çok cahil bir varlık olan insanın bunu kabul ettiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[72] Biz, emaneti, göklere, yere ve dağlara sunduk; fakat onu yüklenmekten çekindiler; ondan korktular. Onu insan yüklendi. O, çok zalim ve çok cahil idi.

[73] Onun bu emaneti yüklenmesi, Allah'ın erkek münafıklara ve kadın münafıklara, erkek müşriklere ve kadın müşriklere azap etmesi, erkek müminlerin ve kadın müminlerin de tövbelerini kabul buyurması içindi. Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir.

72 Allah Teâlâ bu ayetinde mükellefiyetlerin büyüklüğünü ve ağırlığını beyan etmektedir. O derecede büyük ve ağırdır ki bunları göklere, yere ve dağlara sunmuş; fakat büyüklükleri ve ağırlıkları dolayısıyla hiçbirisi onları kabul etmeye yanaşmamış, hepsi de korkup kaçmışlardır. Ayet-i kerimede *emanet* olarak zikredilen kelime, birtakım şerî mükellefiyetlerdir ki işlendiğinde işleyene sevap kazandırır; terkedeni de ikaba uğratır. Çünkü bunlar, ifa edilmeleri farz veya vacip olan amellerdir. İşte bu amellerin kusursuz ifa edilmelerindeki güçlük sebebiyle gökler, yer ve dağlar, kendilerine teklif edilen bu emanetleri yüklenmeye cesaret edememişler, onların ağırlığından ve güçlüğünden korkarak Allah Teâlâ'nın bu teklifini kabul etmemişlerdir. Ne var ki, göklere, yere ve dağlara nisbetle çok daha güçsüz olan ve bu mükellefiyetlerin ne olduğunu bilmeyen insan, bunu kabul etmiştir. Zira zulüm ve cehalet, insanın belli başlı özelliklerindendir. Bakara suresinin 30. ayetinde de açıklandığı üzere, Allah Teâlâ *"Meleklere, "Ben, yeryüzünde bir halîfe yaratacağım." dediğinde, onlar: "Orada fesat çıkaracak ve kanlar dökecek kimseler mi yaratacaksın?..." demişlerdi"*. Meleklerin bu sözünde, yeryüzünde yaratılacak olan insanın zalim olacağına dair açık bir işaret vardı. Şu var ki Allah Teâlâ, yeryüzünde insanı yaratıp da emaneti ona tevdi edince, onlardan bir kısmı iman edip zulümden ve cehaletten kurtulmuş, bir kısmı da ilk yaratıldığı halini devam ettirmiştir. Nitekim En'âm suresinin 82. ayetinde *"İman edenler ve imanlarına zulmü bulaştırmayanlar, işte emniyet onlar içindir ve doğru yola iletilmiş olanlar da onlardır."* buyurularak gerçek imanla zulmün birleşemeyeceği açıkça ifade edilmiştir.

73 Giklerin, yerin ve dağların emaneti yüklenmekten kaçınmaları üzerine, onun, insan tarafından yüklenilmesi veya kabul edilip alınması, insanların iki farklı gruba ayrılmaları neticesini doğurmuştur. Bunlardan bir grubu, iman ehlinden korkmaları sebebiyle küfrü kalplerinde gizleyip imanı izhar eden erkek ve kadın münafıklarla, Allah'ı inkâr ederek birtakım putları İlah edinen erkek ve kadın müşriklerdir ki bunlar, emanete hıyanetlik etmeleri ve Peygamberler'i yalanlamaları sebebiyle Allah'ın azap edeceği kimselerdir. Diğer grup ise, Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve Peygamberleri'ne iman eden ve daima taat üzere olan mümin erkeklerle mümin kadınlardır ki, yüklendikleri ibadet ve diğer emanetleri kusursuz eda etmeye çalışırlar; herhangi bir kusur işlerlerse, kusurlarından tövbe ederler; Allah da onların tövbelerini kabul eder. Zira Allah, çok bağışlayıcıdır; çok merhametlidir. Bu ayet-i kerimeyle Ahzâb suresi sona ermiştir. Allah, bütün Müslümanları, emanetleri hakkıyla eda eden kullarından eylesin. Amin.

SEBE SURESİ

1. Surenin Adı, Nazil Olduğu Yer ve Zaman

Kur'an-ı Kerim'in 34. suresi olup 54 ayetten müteşekkildir. Hazreti Peygamber'in bi'setten sonra Mekke'deki hayatının 11-12. yılları arasında ve Lokmân suresinden sonra nazil olmuştur. Bu itibarla onun nüzulü, Müslümanların Mekke'deki hayatlarının son senelerine rastlar. Surenin 6. ayeti Medenîdir. Sureye Sebe adının verilmesi, 15. ayetinde Sebe kıssasından sözedilmiş olması dolayısıyladır. Sebe, Yemen'in kadim şehirlerinden biri ve bu adla zikredilen devletin de merkezi idi. Halkı, sahip olduğu bahçelerle zenginliğe erişmiş, refah ve saadet içinde yaşayan bir kavimdi. Bu sebeple, Allah Teâlâ, surenin 15. ayetinde, onların bu haline de işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Sebelilerin ülkesinde Allah'ın varlığına delalet eden bir işaret vardı: Sağlı sollu iki bahçe. Onlara denilmişti ki: Rabbinizin rızkından yeyin ve O'na şükredin. İşte size güzel bir belde ve çok bağışlayıcı bir Rab"!.* Sebelilerin, Rablerinin bu emrine itaat ederek kendilerine ihsan edilen bu nimetlere her fırsatta şükretmeleri gerekirdi. Ne var ki onlar, şükretmek yerine sahip oldukları nimetlerin bolluğu içinde azmışlar ve Rablerine nankörlük etmişlerdir. Nitekim Allah Teâlâ, biraz önce zikrettiğimiz ayet-i kerimesinde *"Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. İşte size güzel bir belde ve çok bağışlayıcı bir Rab!"* buyurduktan sonra, bunu takip eden ayetlerinde, bu nankörlükleri sebebiyle onların nasıl cezalandırıldıklarını açıklamış ve şöyle buyurmuştur: *"Fakat onlar yüz çevirmişler, biz de üzerlerine Arim selini göndermiş ve bahçelerini buruk meyveli, ılgın ve biraz da sedir ağaçları olan iki bahçeye çevirmiştik. Nankörlük etmelerinden dolayı onları işte böyle cezalandırmıştık. Biz, nankörlerden başkasını cezalandırır mıyız"?*

2. Sebe Suresinin Konusu

Sebe suresi de Allah'ın vahdaniyyeti, nübüvvet ve öldükten sonra yeniden dirilme gibi İslam akaidinin ispatı ile ilgili diğer Mekkî surelerin konularını ihtiva eder. Sure içinde yer alan Sebe kıssası, Allah'ın hudûtsuz nimetleriyle zenginleşen ve refaha eren milletlerin, sefahata dalmaları halinde, Allah'ın hükmü ile nasıl yokolup gittiklerini gösteren ve daha sonra gelecek olan milletlerin ibret almaları gereken önemli bir ihtar olarak görülür. Sureyi, ihtiva ettiği konular yönünden altı bölümde incelemek mümkündür:

1) 1-9. ayetlerin yer aldığı birinci bölüme, göklerin ve yerin yaratıcısı olması ve çeşitli görevlerle melekler ve Peygamberler göndermesi dolayısıy-

la Allah'a hamd-u sena ile başlanmış ve Allah'ın hükmünün, yalnız Ahiret'te değil, dünya hayatında da geçerli olduğunu, bu hükmün insanlar yönünden asıl hedefinin, emval ve evlat değil iman ve salih amel olduğunu ve insanların ancak bu yönden cezalandırılacaklarını açıklamıştır. Bu itibarla bölüm içinde yer alan dokuz ayette, göklerde ve yerde yegane yaratıcı ve hükümdar olan Allah'ın azametini, her şeyi kapsayan hudutsuz ilminin genişliğini, yeryüzüne giren veya yeryüzünden çıkan, göklerden inen ve göklere çıkan her şeyi bildiğini zikretmiş, daha sonra, kıyamet vaktinin geleceğini ve insanların öldükten sonra yeniden dirileceklerini inkâr eden kafirlerin bu görüşlerini reddetmiş ve küfürleri dolayısıyla başlarına gelecek acı akibeti haber vermiştir.

2) İkinci bölümde (10-14), Davud (as) ve Süleyman (as) ile ilgili bazı kıssalara yer verilmiş ve Allah Teâlâ'nın onlara ihsan ettiği faziletler ve diğer nimetler zikredilmiştir. Davud'a (as) nübüvvetle birlikte Zebur adlı bir kitap ve güzel bir ses verilmiş ve bu sesle Allah'ı tesbih ettiği zaman, dağlar ve kuşlar da onunla birlikte Allah'ı tesbih etmişlerdir. Ayrıca ona demir yumuşatılmış ve savaş için demirden zırhlar ve zincirler yapması öğretilmiştir.

Allah Teâlâ, Süleyman'ın (as) emrine de rüzgarı amade kılmış ve gidişi bir ay, dönüşü de bir ay sürecek olan bir yolu kısaltarak rüzgar hızıyla sabah gidip akşam dönmelerini sağlamıştır. Ayrıca erimiş bakırı da onun için sel gibi akıtmıştır.Keza cinleri de onun emrine vermiş ve Süleyman dilediği işleri onlara yaptırmıştır. Eceli geldiği zaman da, ayakta asasına dayanmış bir halde iken ölmüş ve cesedi, ancak asanın çürüyüp de kırıldığı ana kadar ayakta durmuş, asa kırılıp da ceset yere yıkıldığı zaman cinler onun öldüğünü anlayabilmişlerdir.

3) Allah Teâlâ, kullarına ihsan ettiği hudutsuz nimetlerine, sayıları az da olsa, şükredenler için Davud ve Süleyman'ı örnek olarak zikrettikten sonra, 15-21. ayetlerinde de Yemen'in güneyinde yer alan Sebe ülkesini, Allah'ın nimetleri karşısında nankörlük eden kafirlere örnek göstermiştir. Ülkenin başında, Belkıs adında kadın bir hükümdar bulunuyordu. Süleyman'ın bu kadınla olan kıssası, önce tahtının Sebe'den getirtilmesi, sonra kadın hükümdarın inanmış bir kimse olarak Süleyman'a gelmesi ve bunlarla ilgili diğer olaylar, Neml suresinin 23-44. ayetlerinde geniş bir şekilde anlatılmıştır. Sebe halkı ise, küfürlerinde direnerek Allah Teâlâ'nın kendilerine ihsan ettiği hudutsuz nimetlere karşı nankörlük etmişler, bu nankörlüklerinin ve küfürlerinin karşılığı olarak da Allah üzerlerine şiddetli yağmurlar yağdırmış ve çöken Ma'rib seddinin iri taşları bile sürükleyen selleriyle kasabayı harabeye çevirmiştir. Bundan sonra bir daha su yüzü görmeyen kasaba çöle dönüşmüş ve üzerinde eski yeşillikten hiçbir eser kalmamıştır.

4) Dördüncü bölümde (22-27), Allah'ı bırakarak kendi elleriyle yaptıkları halde kendilerine hiçbir fayda veya zararı dokunmayan, göklerde ve yerde zerre miktarı da olsa hiçbir şeye sahip olmayan birtakım putları İlah edinip onlara ibadet eden müşrikler bahis konusu edilmiş ve onlara, Allah'tan başka İlah olmadığı, göklerde ve yerde O'ndan başka hüküm sahibinin bulunmadığı ve dolayısıyla kıyamet günü bütün insanları dünyadaki amellerinden dolayı sorguya çekecek ve haklarında hüküm verecek olanın da yalnız O olduğu açıklanmıştır.

5) Allah Teâlâ, Hazreti Muhammed (sas.)'in bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı bir Peygamber olarak gönderildiğini, fakat insanlardan çoğunun bunu bilmediğini beyan ettikten sonra (ay. 28), beşinci bölümde (29-42), müşriklerin, geleceğine hiçbir zaman inanmadıkları kıyametin vakti hakkında Hazreti Peygamber'e yönelttikleri soru ile, Hazreti Peygamber'in onlara verdiği cevabı, fakat kıyamet vakti gelip de inkâr ettikleri o vakitte kendilerini Rablerinin huzurunda görünce, nasıl büyük bir şaşkınlık içinde mazeret bulmaya çalışacaklarını ve dünyada iken kendilerini küfre yöneltenlerin liderleri olduğunu ileri sü-

rerek suçlarını onlara yüklemeye çalışacaklarını beyan etmiştir.

6) Surenin son ayetlerinden oluşan altıncı bölümde de (43-54), kafirlerin küfür üzerinde inat ederek, hiçbir delile dayanmaksızın İslam akaid esaslarını inkâr etmeleri, buna karşılık Kur'an-ı Kerim'in, daha önce benzer davranışlar içerisinde bulunan geçmiş kavimlerin kötü akibetlerini haber vererek bu kafirleri uyarması bahis konusu edilmiş ve her zaman olduğu gibi, hakkın mutlaka muzaffer, batılın ise mutlaka yok olacağı anlatılmıştır.

3. Sebe Suresinin Kendinden Önceki Sure ile Bağlantısı

Sebe suresiyle kendinden önceki Ahzâb suresi arasındaki bağlantı, üç yönden açık bir şekilde görülmektedir.

1) Ahzâb suresinin son ayetinde *"Onun bu emaneti yüklenmesi, Allah'ın erkek münafıklara ve kadın münafıklara, erkek müşriklere ve kadın müşriklere azap etmesi, erkek müminlerin ve kadın müminlerin de tövbelerini kabul buyurması içindi..."* buyurularak Allah Teâlâ'nın hudutsuz kudretiyle her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilminden oluşan hükümranlığına işaret edilmiş, Ahzâb suresinin ilk ayetlerinde ise, O'nun bu sıfatları daha açık bir şekilde zikredilmiştir.

2) Ahzâb suresinin son ayetinde, Allah Teâlâ'nın çok bağışlayıcı ve çok merhametli (Gafur ve Rahim) olduğu zikredildiği gibi, Sebe suresinin ikinci ayetinde de O'nun çok merhametli ve çok bağışlayıcı (Rahim ve Gafur) olduğu zikredilmiştir.

3) Ahzâb suresinde, kafirlerin, kıyamet vaktinin ne zaman geleceğini Hazreti Peygamber'e sordukları zaman, bu vaktin geleceğine inandıkları için değil, fakat sırf alay etmiş olmak için sordukları açıklanırken, bu surede, onların kıyameti açık açık nasıl inkâr ettikleri beyan edilmiştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَهُ مَا فِي السَّمٰوَاتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي الْاٰخِرَةِ ۚ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ ﴿١﴾ يَعْلَمُ مَا يَلِجُ فِي الْاَرْضِ وَمَا يَخْرُجُ مِنْهَا وَمَا يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاۤءِ وَمَا يَعْرُجُ فِيهَا ۚ وَهُوَ الرَّحِيمُ الْغَفُورُ ﴿٢﴾

Rahmân ve Rahîm Olan Allah'ın Adıyla

[1] Hamd, göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah'a mahsustur. Ahiret'te de hamd O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir; her şeyden haberdardır.

[2] Arza giren şeyleri ve oradan çıkan şeyleri, gökten inen şeyleri ve oraya çıkan şeyleri bilir. O, çok merhametlidir; çok bağışlayıcıdır.

Allah Teâlâ, bir evvelki surenin son ayetinde, kendi zatını, erkek ve kadın münafıklarla erkek ve kadın müşriklere, küfre yönelmiş olmaları dolayısıyla azap etmeye, mümin erkek ve mümin kadınlara da tuttukları iman yolu dolayısıyla tövbelerini kabul edip sevap yazmaya mutlak kadir bir hükümdar olarak tavsif ettikten sonra, bu surenin yukarıdaki ilk ayetlerinde, önceki surenin hitamına uygun düşen hudutsuz kudreti ve her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilmi gibi üstün sıfatlarını beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[1] Hamd, göklerdeki ve yerdeki her şeyin sahibi olan Allah'a mahsustur. Ahiret'te de hamd O'na mahsustur. O, hikmet sahibidir; her şeyden haberdardır.

[2] Arza giren şeyleri ve oradan çıkan şeyleri, gökten inen şeyleri ve oraya çıkan şeyleri bilir. O, çok merhametlidir; çok bağışlayıcıdır.

1 Hiç şüphe edilmemelidir ki mutlak hamd, göklerin yerin ve bu ikisi arasında bulunan bütün varlıkların yegane yaratıcısı ve hâkimi olan, hepsini dilediği gibi idare edip haklarında dilediği gibi hüküm veren Allah'a mahsustur. Kısacası, hamd-u senaya ve şükredilmeye layık olan, göklerde ve yerde bulunan her şeyin mutlak sahibi ve mutasarrıfı olan, işte o hudutsuz kudretin ve hudutsuz ilmin sahibi Allah'tır.

Dünyada olduğu kadar Ahiret'te de hamd yalnız O'na mahsustur. Çünkü dünya ehlini nimetlendiren O olduğu gibi, Ahiret ehlini nimetlendiren de O'dur. Nitekim Kasas suresinin 70. ayetinde de bu husus aynen zikredilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"O, kendisinden başka İlah bulunmayan Allah'tır. Dünyada ve Ahiret'te hamd, O'na mahsustur; hüküm O'nundur; yine O'na döndürüleceksiniz."*. Keza Zümer suresinin *"...Verdiği sözde bize sadık olan ve cennetin dilediğimiz yerinde yerleşelim diye arzı bize miras bırakan Allah'a hamdolsun. İyi amel sahiplerinin bu mükafatı ne güzeldir."* mealindeki 74. ve Fâtır suresinin *"...Korkuyu bizden gideren Allah'a hamdolsun. Şüphe yoktur ki Rabbimiz çok bağışlayıcıdır; çok ihsan edicidir. Çünkü lütfu ile bizi temelli kalınacak olan cennete yerleştirecek olan O'dur. Bize orada ne bir yorgunluk dokunur ne de bir usanç gelir."* mealindeki 34-35. ayetlerinde de aynı manaya işaret edilmiştir.

Madem ki O'ndan başka hamd edilmeye layık bir yaratıcı yoktur; o halde yegane İlah da O'dur ve işte bu İlah, yarattığı bütün varlıkların da yegane Hâkim'idir; onlar hakkında hüküm verme yetkisi de yalnız O'na mahsustur. Çünkü gizleseler de açığa vursalar da onların sözlerinden, fiil ve davranışlarından haberdar olan yalnız O'dur; hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

2 Bu itibarla O, dalından yere düşen ağaç yaprağını, gökten inen yağmur tanesini, ekilen tohumu ve topraktan çıkan bütün bitkileri bildiği gibi, göğe yükselen salih amelleri de bilir. Nitekim En'âm suresinin 59. ayetinde *"Gaybın anahtarları O'ndadır ve onları O'ndan başkası bilmez; karada ve denizde olan her şeyi bilir; hiçbir yaprak düşmez ki onu bilmesin; yeryüzünün karanlıklarında hiçbir dane, hiçbir yaş ve kuru olmasın ki apaçık Kitapta bulunmasın."* buyurulduğu gibi, Fâtır suresinin 10. ayetinde de *"...Güzel söz O'na çıkar; salih amel O'na yükselir..."* buyurulmuştur. O, aynı zamanda da kullarına karşı çok merhametli ve çok bağışlayıcıdır. Kullarından kim O'na karşı gelir ve kötü ameller işlerse, bu yaptıklarından dolayı onu hemen cezalandırmaz; belki tövbe eder de iyi ameller işleyerek doğru yola girer diye ona mühlet verir. O günahkar kulu da tövbe eder ve iyi ameller işlemeye başlarsa, O da onun geçmiş günahlarını bağışlar.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَىٰ وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ ۖ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ
فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِنْ ذَٰلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٣﴾ لِيَجْزِيَ الَّذِينَ
آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ ۚ أُولَٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ وَالَّذِينَ سَعَوْ فِي آيَاتِنَا مُعَاجِزِينَ أُولَٰئِكَ
لَهُمْ عَذَابٌ مِنْ رِجْزٍ أَلِيمٌ ﴿٥﴾ وَيَرَى الَّذِينَ أُوتُوا الْعِلْمَ الَّذِي أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ هُوَ الْحَقَّ وَيَهْدِي إِلَىٰ
صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿٦﴾

3 İnkâr edenler, "Kıyamet bize gelmeyecek." demektedirler. (Ey Muhammed!) De ki: "Hayır; Rabbime yemin ederim ki o size mutlaka gelecektir. Göklerde ve yerde olan zerre miktarı hiçbir şey gaybı bilen Allah'tan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.

4 Her şeyin bir kitapta bulunması, Allah'ın, iman edenleri ve salih amel işleyenleri mükafatlandırması içindir. İşte bunlar için mağfiret ve kusursuz rızık vardır.

5 Ve ayetlerimizi iptal etmek hususunda yarışırcasına gayret sarfedenleri de cezalandırmak içindir. İşte bunlar için de acı ve çok şiddetli bir azap vardır.

6 Kendilerine ilim verilenler, Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu ve daima galip ve daima hamde layık olan Allah'ın yoluna hidayet ettiğini bilirler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, dünya ve Ahiret'te hamdin yalnız Allah'a mahsus olduğunu, O'nun yerde ve göklerde her şeyi bildiğini, hiçbir şeyin O'na gizli kalmadığını beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kafirlerin kıyamet gününün geleceğini şiddetle inkâr ettiklerini zikretmiş ve insanların Kur'an ayetleri karşısında iki grup oluşturduklarını, bunlardan bir grubun Kur'an ayetlerinin Allah tarafından indirilmiş bir hak olup insanları dosdoğru yola hidayet ettiklerine inanan ilim sahibi müminler olduklarını ve bunlar için, mağfiret ve kusursuz bir rızık hazırlandığını açıklamış, diğer grubun ise, ayetleri inkâr eden ve onları iptal etmek için büyük gayret sarfeden kafirler olduklarını, küfürleri dolayısıyla bu kafirler için de şiddetli bir azabın hazırlandığını beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

3 İnkâr edenler, "Kıyamet bize gelmeyecek." demektedirler. (Ey Muhammed!) De ki: "Hayır; Rabbime yemin ederim ki, o size mutlaka gelecektir. Göklerde ve yerde olan zerre miktarı hiçbir şey gaybı bilen Allah'tan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük hiçbir şey yoktur ki apaçık bir kitapta bulunmasın.

4 Her şeyin bir kitapta bulunması, Allah'ın, iman edenleri ve salih amel işleyenleri mükafatlandırması içindir. İşte bunlar için mağfiret ve kusursuz rızık vardır.

5 Ve ayetlerimizi iptal etmek hususunda yarışırcasına gayret sarfedenleri de cezalandırmak içindir. İşte bunlar için de acı ve çok şiddetli bir azap vardır.

6 Kendilerine ilim verilenler, Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu ve daima galip ve daima hamde layık olan Allah'ın yoluna hidayet ettiğini bilirler.

3 Kafirler, Allah Teâlâ'nın Peygamberi vasıtasıyla haber verdiği kıyamet gününü inkâr etmekte ve bize geleceği va'dedilen bu kıyamet hiçbir zaman gelmeyeceği gibi, biz, ne yeniden dirileceğiz ne de hesap vereceğiz, demektedirler. Oysa kıyamet vaktinin geleceği ve insanların bu günde yeniden dirilerek dünyada işledikleri iyi ve kötü amelleri sebebiyle Rablerinin huzurunda sorguya çekilecekleri hususunda delilleriyle birlikte pek çok ayet indirilmiştir ve bu ayetlerin hepsi de Kur'an-ı Kerim'de yer almıştır.

İşte, Allah Teâlâ, kafirlerin kıyametle ilgili bu sapık görüşlerini reddetmiş ve Peygamberi'ne hitapla Rabbine yemin ederek onlara şöyle demesini emretmiştir: Ey Muhammed! O inkârcılara de ki: Hayır; Rabbime yemin ederek söylüyorum ki o gün mutlaka gelecektir. Allah Teâlâ, bu ayetinde, kıyametin geleceğini inkâr eden kafirleri reddetmek için onlara söylenecek sözü Peygamberi'ne talim ederken, bunu Rabbine yemin ederek söylemesini de emretmiştir. Müfessirlerin açıkladıklarına göre Kur'an-ı Kerim'de, kıyametin gelece-

ğini teyit etmek için yeminin zikredildiği sadece üç ayet vardı; dördüncüsü yoktur. Bu üç ayetin birincisi, Yunus suresinin *"Sana o azabın hak olup olmadığını sormaktadırlar. (Onlara) de ki: "Evet, Rabbime yemin ederim ki o haktır ve siz, (azabı göndermekten Allah'ı) aciz bırakamazsınız."* mealindeki 53., ikincisi, yukarıdaki Sebe suresinin 3. ayeti, üçüncüsü de Teğabun suresinin *"İnkâr edenler, yeniden asla dirilmeyeceklerini iddia etmektedirler. (Ey Muhammed!) De ki: Hayır, Rabbime yemin ederim ki siz, mutlaka diriltileceksiniz; sonra da yaptıklarınızdan mutlaka haber verileceksiniz. Bu, Allah'a göre çok kolaydır."* mealindeki 7. ayetidir.

Daha sonra Allah Teâlâ, yeniden dirilmeye de şamil olmak üzere nefsini ilim sıfatıyla tavsif etmiş ve şöyle buyurmuştur: Göklerde ve yerde zerre kadar olan şeyler bile gaybı bilen Allah'a gizli kalmaz. İster daha küçük olsun, ister daha büyük olsun, O'nun bilmediği hiçbir şey yoktur; O hepsini de bilir. İstisnasız bunların hepsi de apaçık kitapta yazılmıştır.

4 Kıyâmet vaktinin gelmesiyle karada veya denizde bulunan insanların yeniden dirilip kabirlerinden çıkartılmalarındaki hikmet ile, bunların Allah'ın ilminde bulunması ve kitabında da yazılı olması, dünyada iken Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve Peygamberleri'ne iman edip salih amel işleyenlerin, başka bir ifadeyle, Allah'ın emrettiklerini yapıp nehyettiklerinden de sakınanların mükafatlandırılmaları içindir. Çünkü bunlar, içine hiç şüphe karıştırmadıkları imanları ve işledikleri salih amelleriyle bu mükafatı hak etmişlerdir. Hak ettikleri bu mükafat da işledikleri ve sonra da tövbe ettikleri küçük günahlarının bağışlanarak günahsız birer kul olarak cennete girmeleri ve orada ebediyyen cennet nimetlerinden faydalandırılmalarıdır. Bunlar, insanların bir grubudur. Diğer gruba gelince:

5 Bunlar, Kur'an ayetlerini inkâr eden ve kıyametin gelişiyle yeniden dirilmenin delillerini iptal etme gayretine düşen kafirlerdir ki bunlar için de ebediyyen kalacakları cehennem ateşinde çok şiddetli bir azap vardır. Bu bakımdan, Allah'a iman edip salih amel işleyenlerle, Kur'an ayetlerini yalanlayıp kıyamet gününü inkâr eden bu iki grubun akibetleri arasında çok büyük farklar vardır. Daha önce de açıklandığı gibi, göklerde ve yerde zerre miktarı da olsa, her ne varsa, Allah Teâlâ'nın bunları bildiği gibi, kullarının bütün davranışlarını da bilmesi ve hiçbir şeyin O'na gizli kalmaması, her biri hakkında hak ve adalet ölçülerine uygun olarak hüküm vermesi içindir. Nitekim Allah Teâlâ, Sad suresinin 28. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Yoksa biz, iman edenleri ve salih amel işleyenleri, yeryüzünde fesat çıkaranlar gibi mi tutacağız? Yahutta Allah'tan korkanları, kötülük işleyenler gibi mi tutacağız"*? Haşr suresinin 20. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"Cehennem ehliyle cennet ehli bir değildir. Asıl kurtuluşa erenler de cennet ehlidir."*. Kısaca ifade etmek gerekirse, kafirler inkâr etmiş olsalar bile, kıyamet gününün başlıca gayesi, müminleri ve iyi amel sahiplerini cennet nimetleriyle mükafatlandırmak, kafirlere de cehennem ateşiyle azap edip onları cezalandırmaktır.

6 Kafirler, Allah'ın Peygamberi'ne indirdiği Kur'an ayetlerini inkâr edip apaçık kıyamet delillerini de iptal etmeye çalışırlarken, akıllarını kullanıp düşünen ve ilim sahibi olan kimseler ise, Allah'ın Peygamberi'ne indirdiği bu Kitab'ın hakkın ta kendisi olduğuna inanırlar ve ayetlerinin, insanları, hudutsuz kudretiyle gökleri, yeri ve ikisi arasında bulunan her şeyi yaratan ve her şeyin sahibi ve hâkimi olup dünya ve Ahiret'te hamdedilmeye layık olan Allah'ın yoluna hidayet ettiğini de bilirler. Bu manada Allah Teâlâ, Â'râf suresinin 43. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"(İman edip salih amel işleyen cennet ehlinin) Göğüslerinde kinden ne varsa çekip almışızdır. Altlarından ırmaklar akar. "Bunun için bize hidayet eden Allah'a hamdolsun. Eğer Allah bize hidayet etmeseydi, kendi başımıza hidayete ermiş olmazdık. Rabbimizin elçileri hakkı getirmişlerdir." derler..."* Keza Rum suresinin 56. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"Kendilerine*

ilim ve iman verilmiş olanlar da: "Allah'ın Kitabına göre siz, yeniden dirilme gününe kadar kaldınız. İşte bu, yeniden dirilme günüdür. Fakat siz, hiç anlamıyordunuz." derler.".

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا هَلْ نَدُلُّكُمْ عَلَىٰ رَجُلٍ يُنَبِّئُكُمْ إِذَا مُزِّقْتُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۙ إِنَّكُمْ لَفِي خَلْقٍ جَدِيدٍ ۞ ٧
أَفْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَمْ بِهِ جِنَّةٌ ۗ بَلِ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ فِي الْعَذَابِ وَالضَّلَالِ الْبَعِيدِ ۞ ٨
أَفَلَمْ يَرَوْا إِلَىٰ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ ۚ إِنْ نَشَأْ نَخْسِفْ بِهِمُ الْأَرْضَ أَوْ نُسْقِطْ عَلَيْهِمْ كِسَفًا مِنَ السَّمَاءِ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَةً لِكُلِّ عَبْدٍ مُنِيبٍ ۞ ٩

[7] İnkâr edenler demektedirler ki: "Size, paramparça olduğunuz zaman, sizin yeni bir yaratılışla diriltileceğinizi haber veren bir adam gösterelim mi"?

[8] "O, Allah'a yalan mı iftira ediyor, yoksa kendisinde bir delilik mi var"? Hayır, Ahiret'e iman etmeyenler azapta ve uzak bir sapıklık içindedirler.

[9] Gökten ve yerden önlerinde ve arkalarında olanı görmüyorlar mı? Dilersek onları yere batırır, yahut göğün bir kısmını üzerlerine çökertiriz. İşte bunda, her itaatkar kul için mutlaka bir ibret vardır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kıyamet gününü inkâr eden kafirlerin görüşlerini reddettikten ve bu küfürleri dolayısıyla hak ettikleri cehennem azabını, buna karşılık iman edenlerin güzel akibetlerini hudutsuz cennet nimetleri olarak haber verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kafirlerin, kıyamet günü hakkında bir taraftan hayret ifade eden, bir taraftan da istihzaya delalet eden sözleriyle Hazreti Peygamber'i müfteri ve mecnun gibi sıfatlarla tavsif edişlerini zikretmiş, daha sonra da, göklerin ve yerin yaratılışındaki hudutsuz kudretini, kıyametin gerçekleşmesine delil olarak göstermiş ve kafirleri, belki küfürlerinden dönerler diye, en şiddetli azap ile tehdit etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[7] İnkâr edenler demektedirler ki: "Size, paramparça olduğunuz zaman, sizin yeni bir yaratılışla diriltileceğinizi haber veren bir adam gösterelim mi"?

[8] "O, Allah'a yalan mı iftira ediyor, yoksa kendisinde bir delilik mi var"? Hayır, Ahiret'e iman etmeyenler azapta ve uzak bir sapıklık içindedirler.

[9] Gökten ve yerden önlerinde ve arkalarında olanı görmüyorlar mı? Dilersek onları yere batırır, yahut göğün bir kısmını üzerlerine çökertiriz. İşte bunda, her itaatkar kul için mutlaka bir ibret vardır.

7 Bazı kafirler, kendileri gibi küfrü takip edilecek yol seçen diğer bazı arkadaşlarına, hem alaycı hem de inkârcı bir tavır içinde şöyle demektedirler: Biliyor musunuz; aramızda yaşayan bir adam var; bu adamın adı Muhammed. Onu size tanıtalım mı? Bu adam birtakım garip şeyler söylüyor. Onun söylediğine göre, siz ölüp de toprağa gömüldüğünüzde, bedenleriniz çürüyüp param parça olduğu ve toprağa karıştığı zaman, tekrar dirilip eski halinize dönecekmişsiniz.

8 Onun bu söylediklerine ne dersiniz? Bunlar doğru olabilir mi? Bize göre onun bu söyledikle-

ri, ya Allah'a karşı ileri sürdüğü yalan ve iftiradan başka bir şey değildir; yahutta onda, bunu ona söyleten bir delilik vardır. Eğer onda bunların hiçbirisi olmasaydı, onun bu çeşit sözler söylemesi mümkün olmazdı. Kur'an-ı Kerim'de, kafirlerin, kıyamet gününü ve o günde çürümüş kemikleri ileri sürerek öldükten sonra yeniden dirilmeyi inkâr eden başka sözleri de vardır. Allah Teâlâ, İsra suresinin 49. ayetinde onların bu sözlerine yer vererek şöyle buyurmuştur: *"Müşrikler demektedirler ki: "Biz, (kabirlerimizde) kemik haline geldikten ve ufalanıp toprak olduktan sonra, yeni bir yaratık olarak tekrar dirilecek miyiz"*? Yine aynı surenin 97. ayetinde, kafirler için hazırlanan cehennem ateşini tavsif ettikten sonra, 98. ayetinde de şöyle buyurmuştur: *"Bu, ayetlerimizi inkâr etmeleri ve "biz, kemik olduktan ve ufalanıp toprak haline geldikten sonra mı yeni bir yaratık olarak diriltileceğiz?" demeleri sebebiyle onların cezasıdır"*. Keza Nâziât suresinin *"Ve o kafirler derler ki: Tekrar geldiğimiz yere mi döneceğiz? Çürüyüp ufalanmış bir kemik olunca mı"*? mealindeki 10-11. ve Yâsîn suresinin *"Kendi yaratılışını unutup bize misal veriyor ve diyor ki: "Çürümüş olduğu halde bu kemikleri kim diriltecek"*? mealindeki 78. ayetleri de aynı manada gelmiştir.

Kafirler, bu sözleriyle, bir taraftan kıyamet gününün geleceğini ve o gün çürüyüp etleri dökülmüş, kemikleri de toprağa karışmış olsa bile, bütün ölülerin dirilip kabirlerinden çıkacaklarını Kur'an ayetleriyle haber veren Hazreti Peygamber'in Rabbine karşı yalan ve iftiralarda bulunduğunu ileri sürerken, bir taraftan da bu ayetleri ve dolayısıyla Kur'an'ı da yalanlamışlar, aynı zamanda bu ayetlerle haber verilen kıyamet gününü ve yeniden dirilmeyi de inkâr etmişlerdir. Ancak Allah Teâlâ, onların bu sapık görüşlerini reddetmiş ve bu sapıklıkları dolayısıyla inkâr ettikleri Ahiretin en şiddetli azabını göreceklerdini haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

Hayır; bu iş onların iddia ettikleri gibi değildir. Onların Allah'a yalan iftira ettiğini söyledikleri Muhammed (sas.) doğrunun ve iyinin ta kendisidir; onda delilikten de hiçbir eser yoktur. Fakat asıl yalancı olanlar kendileri olduğu gibi, ileri sürdükleri görüşlerle sapıklıklarını açık açık ortaya koyanlar da onlardır ve bu sapıklıkları dolayısıyla onlar, en şiddetli azap ile cezalandırılacaklardır.

9 Bu sapıklar, arkalarına ve önlerine hiç dönüp bakmazlar mı; yahut bakıp da gökten ve yerden önlerinde ve arkalarında olan türlü türlü acayiplikleri hiç görmezler mi? Oysa gördükleri her şey, Allah'ın varlığının, birliğinin ve hudutsuz kudretinin apaçık delilleridir. Gökyüzü, içinde gördükleri güneşi, ayı ve yıldızlarıyle eşi ve benzeri bulunmayan bir Kadir-i Mutlak'ı haber verdiği gibi, yeryüzü de üzerinde bulunan dağları, denizleri, ovaları, ırmakları ve her mevsim yetişen şekilleri, renkleri, kokuları ve tatlarıyla birbirinden ayrılan meyveleri, ağaçları ve çiçekleriyle O Kadir-i Mutlak'ın habercisidir. İşte bütün bu varlıkları gören ve aklını kullanarak düşünmesini bilen insan, şunu da çok iyi bilir ki gökleri, yeri ve içindekileri hudutsuz kudretiyle yaratan Allah, dilediği takdirde o kafirleri yerin dibine geçirmeye kadir olduğu gibi, göğün bir kısmını da üzerlerine çökertmeye kadirdir. Nitekim Musa'nın (as) kavminden olan Karun, kendisine verilen hazinelerle azmış ve kendisine yapılan nasihatlara ve uyarılara hiç kulak asmamıştı. O, sadece sahibi olduğu hazinelerine güveniyor ve onların kendisini ebediyyen mutlu kılacağını zannediyordu. Ne var ki o, bu zannında yanılmış ve hazineleriyle birlikte yerin dibine geçmişti. Allah Teâlâ, Kasas suresinin 81. ayetinde onun bu akibetiyle ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Sonunda Karun'u da evini de yerin dibine geçirdik. Allah'a karşı kendisine yardım edecek hiçbir yardımcısı yoktu; kendi kendine de yardım edebilecek kimselerden değildi."*. Eyke halkı da Peygamberler'i Şuayb'ı yalanladıkları için gökyüzünden bir parçanın üzerlerine çökertilmesiyle helak edilmişti. Allah Teâlâ, Şuarâ suresinin 189. ayetinde bu azabla ilgili ola-

rak şöyle buyurmuştur: *"(Şuayb'ı yalanlamaları dolayısıyla) bulutlu bir günün azabı onları yakalayıvermişti. O, büyük bir günün azabı idi."*. Onları yakalayan o bulutlu günün azabı *(azabu yevmi'z-zulle)*, rivayete göre, Allah Teâlâ'nın yedi gün boyunca ne evlerinde ne de evleri dışında, nefes almalarını imkânsız kılan şiddetli bir harareti üzerlerine musallat ettiği gündür. Yedi gün boyunca bu cehennemî hararetten tahammül edilmez bir işkence gören Eyke halkı, sekizinci günü güneşle aralarına giren büyükçe bir bulut tabakasını görünce, hemen onun altında toplanmışlar ve geceli gündüzlü bir haftalık cehennem sıcağının sona erdiğini düşünerek sevinç çığlıkları atmaya başlamışlardı. Ne var ki bu sevinç, düşündükleri gibi hiç de uzun sürmemiş, altına toplandıkları bulut tabakası, büyük bir ateş kümesi halinde üzerlerine inivermiş ve hepsini de yakıp kül etmişti.

İşte, göklerin, yerin ve bunlar arasında bulunan şeylerin yaratılışında, her tövbekar kul için alınacak pek çok ibretler vardır. Zira gökleri bu yükseklikte ve bu genişlikte, yerleri de kendine uygun ölçüler ve derinlikler içinde yaratmaya kadir olan Allah, ölümünden sonra bir insanı da yeniden yaratmaya elbette kadirdir. Mümin (Gâfir) suresinin 57. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir iştir. Fakat insanların çoğu bilmez."*. Keza Yâsîn suresinin 81. ayeti de bu manayı teyit eder: *"Gökleri ve yeri yaratan Allah, onların benzerini yaratamaya kadir olmaz mı? Elbette olur; O, her şeyi hakkıyla bilen yaratıcıdır."*.

وَلَقَدْ اٰتَيْنَا دَاوُدَ مِنَّا فَضْلًا ۘ يٰجِبَالُ اَوِّبِي مَعَهٗ وَالطَّيْرَ ۚ وَاَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ﴿١٠﴾ اَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ
فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا ۘ اِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١﴾

10-11 "Ey dağlar ve kuşlar! Davud'la beraber tesbih edin." diyerek katımızdan Davud'a lütufta bulunmuş, ona da "Geniş zırhlar yap; dokumasını da sağlam tut." diyerek demiri onun için yumuşatmıştık. (Ey Davud ve ailesi!) Salih amel işleyin. Şüphesiz ben, yaptıklarınızı hakkıyla görürüm.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kıyamet gününün geleceğini kendilerine haber veren Hazreti Peygamberi müfteri ve mecnun gibi sıfatlarla tavsif eden kafirleri reddederek göklerin ve yerin yaratılışındaki hudutsuz kudretini, kıyametin gerçekleşmesine delil olarak gösterdikten ve kafirleri en şiddetli azap ile tehdit ederek, Allah'a tövbe eden ve itaatında kusur işlemeyen kulları için bunda mutlaka bir ibret bulunduğunu beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, itaatkar kullarından Davud'u (as) örnek göstererek ona, Peygamberlik, hükümdarlık, Zebur, eşi bulunmayan güzel ses, onun tesbihi ile birlikte dağların ve kuşların da tesbihte bulunmaları ve demir işleme sanatı gibi pek çok nimetler ihsan ettiğini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

10-11 "Ey dağlar ve kuşlar! Davud'la beraber tesbih edin." diyerek katımızdan Davud'a lütufta bulunmuş, ona da "geniş zırhlar yap; dokumasını da sağlam tut." diyerek demiri onun için yumuşatmıştık. (Ey Davud ve ailesi!) Salih amel işleyin. Şüphesiz ben, yaptıklarınızı hakkıyla görürüm.

10 Allah Teâlâ, bu ayetlerinde, kulu ve Resulü Davud'a (as) ihsan ettiği hudutsuz nimetleri haber vermektedir. Peygamberlikle birlikte onda birleştirdiği faziletlerin en büyüğü, hiç şüphesiz,

onu kuvvetli bir orduyla hükümdar yapması ve her tarafa hükmeden bir yeteneğe sahip kılmasıdır. Ayrıca ona ihsan ettiği güzel ses, onun başlıca özelliklerinden biri olmuştu. O, bu sesle Rabbini tesbih ettiği zaman, sarp dağlar ve kuşlar da ona tabi oluyor ve onunla birlikte Allah'ı tesbih ediyorlardı. Allah Teâlâ, Sad suresinin 18-19. ayetlerinde de bu konuyla ilgili olarak şöyle buyurmuştur: *"Biz, dağları ve topluca kuşları emre amade kılmıştık da onunla beraber sabah akşam tesbih ederlerdi. Hepsi de ona itaat ediyorlardı."*.

Rabbinin Davud'a (as) ihsan ettiği başka bir nimet de demiri onun için yumuşatmasıydı. Müfessirlerin bununla ilgili olarak ileri sürdüklerine göre o, demire şekil vermek için onu ısıtmaya gerek duymaz, eğmek veya inceltip bükmek için çekiç kullanmazdı. Demirin, Rabbi tarafından kendisine yumuşatılmış olması dolayısıyla, parmakları arasında, herhangi bir teli eğip büktüğü gibi, demiri de eğip büker ve parmaklarıyla ona şekil verirdi.

11 Rabbinin demiri ona yumuşatması, başka bir nimetin daha ona ihsan edilmesine vesile olmuştu. Bu nimet de, o zamana kadar hiç kimse tarafından yapılmamış olan ve belki de hiç kimsenin aklına gelmeyen bir savaş aleti idi. Bu alet, savaşlarda ok ve kılıç gibi delici ve kesici silahlara karşı koruyucu olarak kullanılan zırhlardı. Allah Teâlâ ona, geniş zırhlar yapmasını ve örgüsünü sağlam tutmasını emrederek demirden zırh yapmasını öğretmişti. Bu bakımdan, kaynaklarda da açıklandığı gibi, şekil, ağırlık ve genişlik bakımından savaşlarda kullanılabilecek ilk ve en uygun zırhı imal eden kimse, Davud (as) idi. Yaptığı zırhları satarak kazancının üçte biriyle kendisinin ve ailesinin geçmini temin ettiği gibi, üçte birini sadaka olarak verir, diğer üçte birini de elinde yedek olarak bulundurur ve yeni kazanç gelinceye kadar azar azar tasadduk ederdi. Bu sebepledir ki Hazreti Peygamber, Buhârî (*Sahih,* III. 9) tarafından nakledilen bir hadisinde: *"Hiç kimse kendi elinin emeğini yemekten daha hayırlı bir lokma asla yememiştir. Allah'ın Peygamberi Davud (as) bile kendi elinin emeğini yerdi."* buyurmuştur.

Allah Teâlâ, Davud'a (as) demiri yumuşatarak zırh yapmasını öğretmiş ve bir kazanç yolu da göstermiş olmasına rağmen, dünya hayatının sadece çalışıp kazanmaktan ibaret olmadığını göstermek için, ona ve ailesine salih amel işlemelerini de emretmeyi ihmal etmemiştir. Salih amelden murat, hiç şüphesiz, Allah'ın ihsan ettiği nimetler karşısında şükretmek ve ibadetinde kusur işlememektir. Zira Allah'a şükretmenin en güzel ifadesi, O'na ibadet etmektir. Çünkü Allah, kimlerin vakitlerini sırf dünya kazancı elde etmek için sarfettiklerini, kimlerin de elde ettikleri dünya kazancına karşı Rablerine ibadetle şükrettiklerini hakkıyla görür ve bilir. Davud (as), hiç şüphe yoktur ki salih amel işlemek ve Rabbine şükretmek hususunda, yapılması gerekenleri en iyi bilen bir kimse idi. Buhârî (*Sahih,* II. 44; IV. 134) ve Müslim (*Sahih,* II. 816)'in Abdullah İbn Amr İbni'l-Âs'tan (ra) naklettikleri bir hadisinde Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Allah Teâlâ'ya en sevimli olan oruç, Davud'un orucudur. Yine Allah Teâlâ'ya en sevimli olan namaz, Davud'un (as) namazıdır. Davud, gecenin yarısında uyurdu, gecenin üçte birinde namaz kılardı. Gecenin altıda birinde yine uyurdu. Davud, bir gün oruç tutar, bir gün de tutmazdı."*.

وَلِسُلَيْمٰنَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ ۚ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ ۖ وَمِنَ الْجِنِّ مَنْ يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ
بِإِذْنِ رَبِّهِ ۖ وَمَنْ يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ ﴿١٢﴾ يَعْمَلُونَ لَهُ مَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ
وَتَمَاثِيلَ وَجِفَانٍ كَالْجَوَابِ وَقُدُورٍ رَاسِيَاتٍ ۚ اِعْمَلُوا آلَ دَاوُدَ شُكْرًا ۚ وَقَلِيلٌ مِنْ عِبَادِيَ الشَّكُورُ ﴿١٣﴾

فَلَمَّا قَضَيْنَا عَلَيْهِ الْمَوْتَ مَا دَلَّهُمْ عَلٰى مَوْتِهٖٓ اِلَّا دَآبَّةُ الْاَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَاَتَهٗ ۚ فَلَمَّا خَرَّ تَبَيَّنَتِ الْجِنُّ اَنْ لَّوْ كَانُوْا يَعْلَمُوْنَ الْغَيْبَ مَا لَبِثُوْا فِي الْعَذَابِ الْمُهِيْنِ ﴿١٤﴾

[12] Süleyman'a da sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü de bir ay süren rüzgarı boyun eğdirmiş, erimiş bakırı, onun için sel gibi akıtmıştık. Cinlerden bir kısmı da onun önünde Rabbinin izniyle çalışırdı. Bunlardan, emrimizden çıkan olursa, ona, şiddetli bir dünya azabı tattırırdık.

[13] Cinler, onun için dilediği her şey, kaleler, heykeller, havuza benzer çanaklar ve sabit kazanlar yaparlardı. "Ey Davud ailesi! Şükür olmak üzere Allah'ın itaatına çalışın. Zira kullarımdan şükredenler azdır.".

[14] Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, ancak değneğini yiyen kurt, cinlere onun ölümünü farkettirmişti. O ölü olarak yere kapaklanınca, ortaya çıkmıştı ki eğer cinler gaybı bilselerdi, o rezil edici azap içinde kalmazlardı.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kulu Davud'a (as), Peygamberlik, hükümdarlık, Zebur, eşi bulunmayan güzel ses, onun tesbihi ile birlikte dağların ve kuşların da tesbihte bulunmaları ve demir işleme sanatı gibi pek çok nimetler ihsan ettiğini açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde de Süleyman'a ihsan ettiği çeşitli nimetleri açıklamıştır. Rüzgarın emrine amade kılınarak hızlı bir gidişle bir ayda katedilecek bir yolun rüzgarla yarım günde katedilmesi, babası Davud (as) için demirin yumuşatıldığı gibi, Süleyman için de bakırın akıtılması ve cinlerin emrine amade kılınarak onların her işte kullanılmaları, ona ihsan edilen bu nimetlerdendi. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[12] Süleyman'a da sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü de bir ay süren rüzgarı boyun eğdirmiş, erimiş bakırı, onun için sel gibi akıtmıştık. Cinlerden bir kısmı da, onun önünde Rabbinin izniyle çalışırdı. Bunlardan, emrimizden çıkan olursa, ona, şiddetli bir dünya azabı tattırırdık.

[13] Cinler, onun için dilediği her şey, kaleler, heykeller, havuza benzer çanaklar ve sabit kazanlar yaparlardı. "Ey Davud ailesi! Şükür olmak üzere Allah'ın itaatine çalışın. Zira kullarımdan şükredenler azdır.".

[14] Süleyman'ın ölümüne hükmettiğimiz zaman, ancak değneğini yiyen kurt, cinlere onun ölümünü farkettirmişti. O ölü olarak yere kapaklanınca, ortaya çıkmıştı ki eğer cinler gaybı bilselerdi, o rezil edici azap içinde kalmazlardı.

12 Allah Teâlâ, bu ayetinde, Süleyman'a (as) ihsan ettiği üç büyük nimeti zikretmiştir ki bunlardan birincisi, rüzgarı onun emrine vermesi ve gideceği yolu rüzgarın hızıyla kısaltmasıdır. Bazı müfessirlerin el-Hasanu'l-Basrî'den naklettiklerine göre, Süleyman (as), sabahleyin Şam'dan halısının üzerine binerek kalkar ve öğle vakti İran'ın Istahr şehrine inerdi. Orada yemeğini yedikten sonra tekrar yola koyulur ve akşam vaktinde de Kabil'e varırdı. Şam'la Istahr arası, hızlı gidişle bir aylık yol olduğu gibi, Istahr ile Kabil arası da aynı şekilde bir aylıktı. Böylece o, rüzgar sayesinde iki aylık yolu, sabahtan akşama bir günde almış olurdu.

Allah Teâlâ'nın Süleyman'a (as) ihsan ettiği ikinci büyük nimet, Davud'a (as) demiri yumuşattığı gibi, Süleyman (as) için de erimiş bakırı su gibi akıtmasıydı. Süleyman (as) bu bakırı, çanak, çömlek ve benzer eşyanın imalinde kullanır, bu

eşyaları yaparken, ateş yakıp bakırı eritme ihtiyacı duymazdı.

Rabbinin Süleyman'a (as) ihsan ettiği üçüncü nimet de cinlerden bir kısmını onun emrine vermesi ve onun da emri altındaki bu cinlere çeşitli işler yaptırabilmesiydi. Eğer bunlardan kendisine verilen emirleri yerine getirmekten çekinen ve Süleyman'ın itaatinden çıkan olursa, dünyadaki bir ateşte, yahutta Ahiret'te en şiddetli azaba uğratılırdı.

13 Süleyman'ın (as) emrine verilen cinler, onun için çalışırlar ve onun her dilediği işi yaparlardı. Cinlerin yaptıkları bu işler arasında, kaleler, heykeller, içinde su toplayan havuzlar veya havuza benzeyen ve içinden yemek yenen çanaklarla yemek pişirilen taşınması güç büyük kazanlar vardı.

Allah Teâlâ, Davud'a (as) ihsan ettiği nimetleri zikrettikten sonra, bu nimetlere karşılık Davud ve ailesine salih ameller işleyerek Allah'a şükretmelerini ve ibadetlerinde kusur işlememelerini emrettiği gibi, Süleyman'a (as) ihsan edilen bu nimetler için de aynı emri tekrarlamış ve ey Davud ailesi, Allah'ın taatinde çalışın ve ihsan ettiği nimetler için de O'na şükredin; zira O'nun kulları arasında şükredenler çok azdır, buyurmuştur.

14 Cinler, Süleyman'ın (as) emrinde onun istediği pek çok işi yapmış olmalarına rağmen, gayba taalluk eden bilgilerden yoksundular; daha doğrusu Allah Teâlâ onları gayb hususunda bilgilendirmemişti. Nitekim Süleyman'ın (as) ölüm vakti gelip de ruhu kabzolunduğu zaman, ona hizmet eden cinlerden hiçbiri bunun farkına varmamış, ancak ölümünden uzun zaman geçip de yere düştüğü zaman onun öldüğünü anlamışlardı. Onun ölüp de yere düşmesi ise, ayakta iken dayandığı bastonun çürüyüp de kırılması üzerine vukubulmuştu. Süleyman (as), elinde baston taşır ve ona dayanarak yürürdü. Ölüm ona ayakta ve bastonuna dayalı bir halde dururken gelmiş, ancak ölmüş olmasına rağmen dayandığı baston, onu yere düşmekten korumuş ve cinler de onu ayakta görüp öldüğünü anlayamadıkları için, yapmakta oldukları işlerini sürdürmüşlerdi. Ölü olduğu halde ayakta ne kadar kaldığı hususunda kesin bir bilgi bulunmamasına rağmen, bunun oldukça uzun bir süre olduğu anlaşılmaktadır. Zira ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, dayalı olarak kaldığı bastonun kırılması, bir kurt tarafından kemirilip çürümesi neticesinde vukubulmuştur. Buna göre, Süleyman'ın (as) bastona dayalı olarak kaldığı sürenin, bastonun kurt tarafından kemirilip çürüyünceye kadar geçen süre olduğu anlaşılır ki bunun da az bir süre olmadığı kesindir. Bazı tefsirlerde yer alan haberlerden öğrenildiğine göre, onun ölümünden sonra ayakta kaldığı ve kurdun da bastonu kemirerek onu çürütüp kırılmasına sebep oluncaya kadar geçen sürenin bir yıl kadar olduğu ileri sürülmüştür ki bu haberlerin sıhhati hakkında kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Bu hadise, cinlerin Süleyman'ın (as) emrine verilmiş olmalarına ve onun için pek çok zor ve ağır işler yapmalarına rağmen, gaybı bilmediklerini gösterir. Zira gaybı Allah'tan başka hiç kimse bilmez. Ne meleklerden, ne cinlerden, ne Peygamberlerden ne de insanlardan herhangi birinin gaybı bildiğini iddia etmesi doğru değildir. Nitekim Allah Teâlâ, Cin suresinin 26. ayetinde bu hususa işaret ederek şöyle buyurmuştur: *"Gaybın âlimi olan Allah, gaybını dilediği Peygamber'den başka hiç kimseye bildirmemiştir."*. Eğer cinler de gaybı bilen varlıklardan olsalardı, Süleyman'ın (as) ölümünü, daha o öldüğü anda anlarlar ve kendilerini rezil eden ve azaba uğratan işleri hemen o anda terkedip giderlerdi. Başlarında İmâm er-Râzî'nin de bulunduğu bazı müfessirler, ayet-i kerimenin *"...o rezil edici azap içinde kalmazlardı."* mealindeki ibaresinden, Süleyman'ın (as) emrine verilen cinlerin, mümin cinlerden olmadıkları neticesini çıkarmışlardır. Çünkü bu müfessirlere göre, Peygamber zamanında bir müminin rezil edici bir azap içinde kalması mümkün değildir.

لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ ءَايَةٌ ۖ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ ۖ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ ۚ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ
وَرَبٌّ غَفُورٌ ﴿١٥﴾ فَأَعْرَضُوا فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ سَيْلَ الْعَرِمِ وَبَدَّلْنَاهُمْ بِجَنَّتَيْهِمْ جَنَّتَيْنِ ذَوَاتَيْ أُكُلٍ
خَمْطٍ وَأَثْلٍ وَشَيْءٍ مِنْ سِدْرٍ قَلِيلٍ ﴿١٦﴾ ذَٰلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِمَا كَفَرُوا ۚ وَهَلْ نُجَازِي إِلَّا الْكَفُورَ ﴿١٧﴾
وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ الْقُرَى الَّتِي بَارَكْنَا فِيهَا قُرًى ظَاهِرَةً وَقَدَّرْنَا فِيهَا السَّيْرَ ۖ سِيرُوا فِيهَا لَيَالِيَ وَأَيَّامًا
آمِنِينَ ﴿١٨﴾ فَقَالُوا رَبَّنَا بَاعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا وَظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ فَجَعَلْنَاهُمْ أَحَادِيثَ وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ ۚ إِنَّ
فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿١٩﴾ وَلَقَدْ صَدَّقَ عَلَيْهِمْ إِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ إِلَّا فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ
﴿٢٠﴾ وَمَا كَانَ لَهُ عَلَيْهِمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلَّا لِنَعْلَمَ مَنْ يُؤْمِنُ بِالْآخِرَةِ مِمَّنْ هُوَ مِنْهَا فِي شَكٍّ ۗ وَرَبُّكَ عَلَىٰ كُلِّ
شَيْءٍ حَفِيظٌ ﴿٢١﴾

15 Sebelilerin ülkesinde Allah'ın varlığına delalet eden bir işaret vardı: Sağlı sollu iki bahçe. Onlara denilmişti ki: "Rabbinizin rızkından yiyin ve O'na şükredin. İşte size güzel bir belde ve çok bağışlayıcı bir Rab"!

16 Fakat onlar yüz çevirmişler; biz de üzerlerine Arim selini göndermiş ve bahçelerini buruk meyveli, ılgın ve biraz da sedir ağaçları olan iki bahçeye çevirmiştik.

17 Nankörlük etmelerinden dolayı onları işte böyle cezalandırmıştık. Biz, nankörlerden başkasını cezalandırır mıyız?

18 Onlarla mübarek kıldığımız şehirler arasında, birbirlerinden görülen şehirler yapmış ve birbiri arkasına gidip gelmeyi takdir etmiştik. Onlara da demiştik ki: "Geceleri ve gündüzleri oralarda güven içinde dolaşın.".

19 Onlar, "Rabbimiz! Yolculuklarımızın mesafesini uzat." demişler ve böylece kendilerine zulmetmişlerdi. Biz de onları efsane haline getirmiş ve darmadağın etmiştik. İşte bunda, bütün sabredenler ve şükredenler için ibretler vardır.

20 İblis, onlar hakkındaki zannını doğru çıkartmış ve müminlerden bir grup dışında hepsi ona uymuşlardı.

21 Aslında İblis'in onlar üzerinde bir nüfuzu yoktu; ancak biz, Ahiret'e iman edenle, ondan şüphe içinde olanı ayırıp göstermek istemiştik. Rabbin, her şeyi hakkıyla koruyandır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, çeşitli ve bol nimetler ihsan ettiği kullarından Davud (as) ile oğlu Süleyman'ın (as) şükreden birer kul olarak hallerini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşrik Kureyş kabilesine ve benzer diğer kabilelere ihtar edici birer örnek olmak üzere, kendilerine ihsan edilen nimetlere küfürle mukabelede bulunan Sebe halkının akibetini açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

15 Sebelilerin ülkesinde Allah'ın varlığına delalet eden bir işaret vardı: Sağlı sollu iki bahçe. Onlara denilmişti ki: "Rabbinizin rızkından yi-

yin ve O'na şükredin. İşte size güzel bir belde ve çok bağışlayıcı bir Rab"!

[16] Fakat onlar yüz çevirmişler; biz de üzerlerine Arim selini göndermiş ve bahçelerini buruk meyveli, ılgın ve biraz da sedir ağaçları olan iki bahçeye çevirmiştik.

[17] Nankörlük etmelerinden dolayı onları işte böyle cezalandırmıştık. Biz, nankörlerden başkasını cezalandırır mıyız?

15 Surenin giriş bölümünde de açıkladığımız gibi, Sebe, Yemen'in kadim şehirlerinden biri ve bu adla zikredilen devletin de merkezi idi. Halkı, sahip olduğu bahçelerle zenginliğe erişmiş, refah ve saadet içinde yaşayan bir kavimdi. Süleyman'ın (as) eşi Belkıs da bunlardandı. Allah Teâlâ, onlara ihsan ettiği rızıklardan yemeleri ve yalnız Allah'a ibadetle ihsan ettiği nimetlere şükretmeleri için zaman zaman onlara Peygamberler de göndermişti. Ne var ki onlar, Allah'ın dilediği sürece O'na ibadet edip şükretmişler; fakat sonradan yüzçevirip küfre dalmışlar, bunun üzerine Allah Teâlâ da üzerlerine Arim selini göndererek ülkelerini yerle bir etmiştir.

İşte bu kabilenin ve hükümdarlarının yaşadıkları ülkede iki büyük dağ bulunuyordu ve bu dağların eteklerine de Sebeliler yerleşmiş ve vadinin bittiği yere de bir set yapmışlardı. Dağlardan inen ve vadiden sedde doğru akan sular set önünde tolanır ve orada bir baraj meydana getirirdi. Dağın iki tarafında oturan ve oturdukları yeri karşılıklı iki büyük bahçe yapan Sebeliler, bahçelerin bol müktarda verdikleri sebze ve meyvelerle geçinirler ve başka bir şeye ihtiyaç duymazlardı. İşte bu bolluk içinde yaşarlarken, Allah Teâlâ onlara şöyle buyurmuştu: Rabbiniz size güzel bir belde verdi ve bu beldede, hayal bile edemeyeceğiniz bol nimetler ve rızıklar ihsan etti. Bu rızıklardan bol bol yeyin ve dilediğiniz gibi faydalanın. Fakat Rabbinizin ihsan ettiği bu nimetler içinde yaşarken O'na şükretmeyi de unutmayın; şunu da bilin ki Rabbiniz, siz bu hal üzere devam ettiğiniz sürece, sizin için çok merhametlidir ve çok bağışlayıcıdır.

16 Ne var ki Sebeliler, Allah Teâlâ'nın bu uyarısına rağmen O'nun tevhidinden, ibadetinden, taatinden ve ihsan ettiği nimetlere karşılık şükründen yüz çevirmişler, hatta O'nu terkederek güneşi İlah edinip ona ibadet etmeye başlamışlardır. Nitekim Neml suresinin 22-25. ayetlerinde de açıklandığı gibi, Süleyman (as) için haber toplayan Hüdhüd kuşu bir gün ona şu haberi getirmiştir: *"...Senin bilmediğin bir şeyi öğrendim ve sana Sebe'den gerçek bir haber getirdim. Ben orada, bir kadını, Sebe halkına hükümdarlık eder buldum. Bu kadına her şey verilmiş; onun, bir de büyük tahtı var. Şu da var ki kadının ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini de gördüm. Şeytan, onların, göklerde ve yerde bulunan gizlilikleri ortaya çıkaran ve gizlediğinizi de açığa vurduğunuzu da bilen Allah'a ibadet etmemeleri için, onlara amellerini süslemiş ve doğru yoldan onları saptırmıştır. Bu yüzden de doğru yolu bulamazlar."*.

İşte bundan sonradır ki Allah Teâlâ, iki dağ üzerine gökten indirdiği şiddetli bir yağmurla vadiyi doldurmuş, meydana gelen Arim seli, seddi yıktığı gibi şehri de bağları ve bahçeleriyle harabeye çevirmiş, oturulabilecek hiçbir ev bırakmamıştır. Vadideki meyve ağaçları ise, susuz kalmaları sebebiyle kısa bir zaman içinde kurumuş, onların yerini çam ve meşe cinsinden, dikenleri bol, meyveleri az ve buruk ılgın ve sedir ağaçları almıştır.

17 Bu, hiç şüphesiz, Allah'ın ihsan ettiği hudutsuz nimetlere şükretmesi gerekirken nankörlük eden ve Allah'tan başka İlahlar edinerek onlara ibadet eden Sebe' halkının hak ettiği bir ceza idi. Zâten Allah'ın, nankörlük eden ve küfürlerinde direnen insanlardan başkasını cezalandırması mümkün müdür?

[18] Onlarla mübarek kıldığımız şehirler arasında, birbirlerinden görülen şehirler yapmış ve birbiri arkasına gidip gelmeyi takdîr etmiştik.

Onlara da demiştik ki: "Geceleri ve gündüzleri oralarda güven içinde dolaşın.".

[19] Onlar, "Rabbimiz! Yolculuklarımızın mesafesini uzat." demişler ve böylece kendilerine zulmetmişlerdi. Biz de onları efsane haline getirmiş ve darmadağın etmiştik. İşte bunda, bütün sabredenler ve şükredenler için ibretler vardır.

18 Allah Teâlâ, daha önceki ayetlerinde, Sebe halkına, yaşadıkları ülkede ihsan edilen bağ, bahçe ve bol meyve ile rızık gibi çeşitli nimetleri zikrettikten sonra, bu ayetlerinde, yaşadıkları şehrin diğer ülke şehirleriyle olan bağlantısını ve birbirinden görülebilecek yakınlığını bahis konusu etmiş ve bu yakınlıkla şehirlerarası yaptıkları rahat ve huzurlu yolculuklarını açıklayarak, onlara ihsan edilen başka bir nimeti daha hatırlatmıştır. Sebelilerin yaşadıkları şehir ile, rahat ve huzur içinde gidip gelebildikleri yakın şehirlerin hangi ülke şehirleri olduğu hususunda kesin bir bilgi yoktur. Müfessirler de bu konuda farklı görüşler ileri sürmüşler, bazıları bu şehirlerin Sana'da olduğunu söylerken, bazıları Şam çevresindeki şehirler, bazıları Beytu'l-Makdis, diğer bazıları da Medine ile Şam arasında bulunan Arap şehirleri olduğunu söylemişlerdir. Doğrusunu, hiç şüphesiz, en iyi Allah bilir. Ancak ayet-i kerimeden anlaşılan husus şudur ki Sebe halkı, birbirine yakın şehirler arasında, gece gündüz, rahat ve huzur içinde dolaşıp gezinti yapabilme imkanı bulmuşlar ve bu gezintilerini de ondan usanç duyup daha değişik bir yolculuk umut edinceye kadar sürdürmüşlerdir.

19 Filhakika çok geçmeden, birbirine yakın şehirler arasında yaptıkları rahat ve huzur verici kısa yolculuklardan usanıp, kendilerine ihsan edilen bu nimet karşısında biraz da şımarınca, başka çareler aramaya başlamışlar ve Rabbimiz, yolu uzat ve yolculuklarımızın arasını uzaklaştır, diyerek uzun, yorucu ve sıkıntılı bir yolculuk istemişlerdi. Aslında onların bu davranışı, bir bakıma, İsrailoğullarının Musa'nın (as) önderliğinde Firavun'un zulmünden kurtulup kendi ülkelerine doğru giderken, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği kudret helvası ve bıldırcın gibi yiyeceklere burun kıvırarak Musa'dan sebze, acur, sarımsak ve mercimek gibi yiyecekler isteyen Yahudilerin davranışlarından farksızdı. Allah Teâlâ, Bakara suresinin 61. ayetinde bu hususu şöyle açıklamıştır: (Kavmi Musa'ya:) *"Ey Musa! Bir çeşit yemeğe hiç katlanamayız; bizim için Rabbine yalvar da bize yeryüzünün yetiştirdiği şeylerden, sebze, acur, sarımsak, mercimek ve soğan çıkarsın." demişler, Musa da: "Siz, daha iyi olmayan bu şeyleri, hayırlı olanla değişmek mi istiyorsunuz? Öyleyse bir şehre inin; orada istediğiniz şeyler vardır." demişti. (İşte bundan sonra) üzerlerine zillet ve meskenet (damgası) vurulmuş, Allah'tan bir de gazaba uğramışlardı..."*

Sebeliler'in, birbirine yakın şehirler arasında yaptıkları rahat ve huzurlu yolculuğu bırakarak yorucu, sıkıntılı ve susuz geçecek bir yolculuk istemeleri, kendi nefislerine zulmetme arzusundan başka bir şey değildi. Filhakika onlar, böyle bir istekte bulunmakla kendi kendilerine zulmetmişlerdi. Zira Allah, bu nankörlüklerini, herbir kabilesini ayrı ayrı ülkelere dağıtarak birbirleriyle olan ilişkilerini kesmiş, terkettikleri kasabalarını da harabeye çevirerek dillerde dolaşan bir masal haline getirmişti. Bu, tıpkı Nahl suresinin 112. ayetinde aklı başında olan ve düşünebilen insanlara ibret almaları için zikredilen bir kasabanın hikayesi gibidir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah, bir kasabayı misal olarak verir: (Bu kasaba), güven ve huzur içinde idi; rızkı her taraftan bol bol kendisine geliyordu. Fakat bir gün, Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük etti. Allah da o kasabaya, yapmış oldukları yüzünden, açlık ve korku libasını giydirdi.".* Şüphesiz Sebe halkının başlarına gelenlerde, hangi halde olursa olsun, ona sabreden ve ondan daha kötüsünün de bulunabileceğini düşünerek Allah'a şükretmesini bilen insanlar için deliller, ibretler ve alınacak dersler vardır.

[20] İblis, onlar hakkındaki zannını doğru çıkart-

mış ve müminlerden bir grup dışında hepsi ona uymuşlardı.

[21] Aslında İblis'in onlar üzerinde bir nüfuzu yoktu; ancak biz, Ahiret'e iman edenle, ondan şüphe içinde olanı ayırıp göstermek istemiştik. Rabbin, her şeyi hakkıyla koruyandır.

20 Sebeliler, bu davranışlarıyla İblis'in zannını doğru çıkarmışlardı. Zira İblis zannediyordu ki eğer o, Sebe halkını Allah'ın hak olan yolundan uzaklaştırmak için, batıl yolu onlara süslü ve cazip göstererek onları küfre yönlendirmek isterse, onlar da kendisine mutlaka tabi olurlar. Filhakika İblis, bu zannında hiç yanılmamış, çok az sayıda bir mümin dışında Sebe halkının çoğu, küfür yolunda kendisine tabi olmuşlardı.

21 Aslında İblis'in onlar üzerinde zorlayıcı ve küfre yönlendirici hiçbir nüfuzu yoktu; fakat Allah, onlardan kimlerin kafir ve kimlerin de mümin olacaklarını ezelden biliyordu. O'nun ezelî olan ilmi, daha hiçbir şey yaratılmadan önce, ileride var olacak her şeyi çepeçevre kuşatmıştı. İşte onların varoluşundan sonra İblis'in onlara musallat edilişi, Allah'ın, bunlardan Ahiret'e, öldükten sonra dirilmeye, hesap ve cezaya inananlarla bunları inkâr edenler arasını ayırıp ortaya çıkarması ve her birini, layık olduğu akibete ulaştırması içindi. Şüphe yoktur ki Allah, her şeyi hakkıyla koruyandır. O, herkesin inancını ve amelini kendisine has olmak üzere korur ve kıyamet günü, her birini, dünyadaki inanç ve ameline göre cezalandırır.

قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ ۖ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمٰوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا لَهُمْ فِيهِمَا
مِنْ شِرْكٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلَّا لِمَنْ أَذِنَ لَهُ ۚ حَتّٰى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ
قَالُوا مَاذَا ۙ قَالَ رَبُّكُمْ ۖ قَالُوا الْحَقَّ ۖ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ ﴿٢٣﴾

[22] (Ey Muhammed!) De ki: "Allah'ı bırakıp da ne göklerde ve ne de yerde zerre kadar bir şeye sahip olmadıkları, bunlardan hiçbir ortaklıkları bulunmadığı ve onlardan hiçbiri Allah'ın yardımcısı olmadığı halde, İlah diye ileri sürdüklerinizi haydi çağırın.".

[23] Allah katında, şefaat etmesine izin verdiği kimseden başkasının şefaati fayda vermez. Sonunda kalplerkalplerinden korku giderilince, birbirlerine: "Rabbiniz ne buyurdu?" derler. Diğerleri de: "Hakkı" diye cevap verirler. O, çok yücedir, büyüktür.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Davud (as) ile oğlu Süleyman'a (as) ihsan edilen çeşitli nimetleri açıklayarak onların, Rablerinin nimetlerine şükreden ve O'na itaatte kusur işlemeyen birer kul olduklarını, buna karşılık önlerindeki bol nimete rağmen nankörlük eden ve küfür yolunu seçen Sebe halkının halini ve hak ettikleri kötü akibeti beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Allah'ı bırakıp da, hiçbir şeye sahip olmayan ve kendilerine de hiçbir faydası dokunmayan taştan veya çamurdan yapılmış birtakım putları İlah edinerek onlara ibadet eden müşrikleri bahis konusu etmiş ve İlah edindikleri bu putların hiçbir işe yaramaz varlıklar olduklarını göstermek için onlara bazı sorular yöneltmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[22] (Ey Muhammed!) De ki: "Allah'ı bırakıp da ne göklerde ve ne de yerde zerre kadar bir şeye sahip olmadıkları, bunlardan hiçbir ortaklıkları bulunmadığı ve onlardan hiçbiri Allah'ın yardımcısı olmadığı halde, İlah diye ileri sürdüklerinizi haydi çağırın.".

[23] Allah katında, şefaat etmesine izin verdiği

kimseden başkasının şefaati fayda vermez. Sonunda kalplerinden korku giderilince, birbirlerine: "Rabbiniz ne buyurdu?" derler. Diğerleri de: "Hakkı" diye cevap verirler. O, çok yücedir, büyüktür.

22 Allah Teâlâ, Peygamberi'ne hitap ederek buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Kureyş müşriklerine de ki: Allah'ı bırakarak kendi ellerinizle yaptığınız, sonra da kendinize İlah edinip ibadet ettiğiniz o putlarınızı haydi çağırın. Oysa onlar, göklerde ve yerde, zerre miktarı da olsa, hiçbir şeye sahip değillerdir. Hangi işle ilgili olursa olsun, hayır veya şerri işlemek hususunda hiçbir güçleri de yoktur. Fâtır suresinin 13. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"...Mülk, yalnız Allah'ındır. O'ndan başka yalvardıklarınız, bir hurma çekirdeğinin kabuğuna bile sahip değillerdir."*. Çünkü onların, göklerin ve yerin yaratılışında Allah'a ortaklıkları olmadığı gibi, Allah'ın da onlardan hiçbir yardımcısı yoktur. Kehf suresinin 51. ayetinde de bu husus açıkça belirtilmiş ve denilmiştir ki: *"Ben, ne göklerin ve yerin yaratılışında ne de kendilerinin yaratılışında onları asla hazır bulundurmadım. Yoldan çıkaranları kendime dost da edinmedim."*.

23 Allah Teâlâ, müşriklerin Allah'ı bırakıp da kendilerine İlah edinip ibadet ettikleri putlarının, göklerde ve yerde, zerre miktarı da olsa, hiçbir şeye sahip olmadıklarını, kendilerine fayda veya zarar verecek güçlerinin de bulunmadığını açıkladıktan sonra, bu putların, Allah katında kendilerine şefaat etme imkanlarının da bulunmadığını, dolayısıyla onlardan şefaat ummanın hiçbir fayda sağlamayacağını beyan etmiştir. Filhakika müşrikler, putlarının kendilerine şefaatte bulunacaklarına inanırlar ve her fırsatta bunu dile getirirlerdi. Bu konuyla ilgili olarak Allah Teâlâ, Yunus suresinin 18. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"(O müşrikler), Allah'ı bırakarak, kendilerine zararı da faydası da dokunmayan şeylere ibadet ederler ve "Bunlar, Allah katında bizim şefaatçilerimizdir." derler..."* Keza Zümer suresinin 43-44. ayetlerinde de müşriklerin, Allah'ı bırakarak kendilerine Allah'tan başka şefaatçiler edindiklerine işaret etmiş ve onların bu davranışlarını reddetmiştir: *"Yoksa o müşrikler, Allah'tan başka şefaatçiler mi edindiler? (Ey Muhammed!) De ki: "Onlar hiçbir şeye sahip olmasalar ve hiç akıl edemeseler de mi şefaatçi olacaklar"? De ki: "Şefaatin hepsi Allah'a mahsustur. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur. Sonra yine O'na döndürüleceksiniz."*.

Allah katında şefaat edebilecek olanlar, ancak kendisinin şefaat etmeye izin verdiği kimselerdir. Nitekim Allah Teâlâ, Bakara suresinin 255. ayetinde *"...O'nun izni olmadan O'nun yanında kim şefaat edebilir?..."* buyurmuş ve şefaat edebilecek kimselerin, kafirler değil; fakat meleklerden, Peygamberler'den, iman, amel ve ilim sahiplerinden ancak kendisinin şefaat etmelerine izin verdiği kimseler olduğunu beyan etmiştir. Bu manada Necm suresinin 26. ayetinde de *"Göklerde nice melekler vardır ki ancak Allah'ın dilediği ve hoşnut olduğu kimse için izin vermesinden sonra şefaatları bir işe yarar."* buyurarak bir kimsenin şefaatinin, ancak kendi iznine bağlı olduğunu açıklamıştır. Keza Enbiya suresinin *"Allah, onların önlerindekini de bilir, arkalarındakini de. Rıza gösterdiği kimselerden başkasına şefaat edemezler; O'nun korkusundan titrerler."* mealindeki 28. ve Nebe suresinin *"Cebrail'in ve meleklerin saf saf durdukları gün, Rahmân'ın izin verdiği kimselerden başkası konuşamaz; konuşunca da doğruyu söyler."* mealindeki 38. ayetleri de aynı manada gelmiştir. Bu ayet-i kerimeler şu gerçeği açıkça göstermektedir ki şefaat, Allah Teâlâ'nın iznine bağlıdır ve ancak rıza gösterdiği kimseler için söz konusudur.

Ayet-i kerimede yer alan *"kalplerinden korku giderilince..."* ibaresinde sözü edilenlerin kimler oldukları hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bir görüşe göre bunlar, kıyamet günü yeniden dirilen ve kendilerine şefaat olunması için korku içinde Rablerinden izin çıkmasını bekleyen insanlardır. Zira Allah Teâlâ, şefaat etmesine izin verdiği kimselerden başkasının şefaat edemeyeceğini beyan ederek, müşriklerin, Allah'ı bırakıp kendilerine İlah edindikleri putlarından şefaat umutlarını kesinlik-

le yoketmiş, fakat şefaat etmesine izin verdiği kimselerin de bulunduğunu zikrederek, şefaat olunmayı hak edecek kimselerin de bulunacağına ışık tutmuştur. Bu ise, kıyamet günü yeniden dirilip kabirlerinden kalkan insanların, bu günün gerçekleştiğini görünce, büyük bir korku içinde şefaat izni beklemelerini tabii kılmıştır. İşte bu iznin çıkıp da içlerindeki korku zail olunca, bazılarının diğer bazılarına "Rabbiniz ne dedi?" diye sorduklarını, diğerlerinin ise, "Ancak şefaat etmesine izin verdiği kimselerin şefaatte bulunabilecekleri hususunda gerçek olanı. O, hiç şüphesiz çok yücedir; çok büyüktür." diye cevap verdiklerini açıklamıştır.

Diğer bir görüş, Buhârî (*Sahih,* V. 221; VI. 28; VII. 194) ve Tirmizî (*Sünen,* V. 362) tarafından nakledilen bir hadise dayanır. Buna göre, ayet-i kerimede sözü edilenler meleklerdir. Ebû Hureyre'nin (ra) naklettiğine göre, Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ gökyüzünde hükmünü icra ettiği zaman, melekler O'nun emrine boyun eğerek (korku içinde) kanatlarını çırparlar. Kalplerinden bu korku giderilince de (Cebrail ve Mikail gibi mukarribinden olan meleklere:) Rabbiniz ne söyledi? diye sorarlar. Onlar da: Allah'ın söylediği hak sözdür; Allah yücedir, büyüktür, derler..." Allah Teâlâ'nın hak olan bu sözü de, rıza gösterdiği kimse için şefaat iznidir. Doğrusunu, hiç şüphesiz en iyi Allah bilir.

قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ قُلِ اللّٰهُ ۙ وَاِنَّآ اَوْ اِيَّاكُمْ لَعَلٰى هُدًى اَوْ فِيْ ضَلٰلٍ مُّبِيْنٍ ﴿٢٤﴾
قُلْ لَا تُسْـَٔـلُوْنَ عَمَّآ اَجْرَمْنَا وَلَا نُسْـَٔـلُ عَمَّا تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٥﴾ قُلْ يَجْمَعُ بَيْنَنَا رَبُّنَا ثُمَّ يَفْتَحُ بَيْنَنَا بِالْحَقِّ ۭ
وَهُوَ الْفَتَّاحُ الْعَلِيْمُ ﴿٢٦﴾ قُلْ اَرُوْنِيَ الَّذِيْنَ اَلْحَقْتُمْ بِهٖ شُرَكَاۗءَ كَلَّا ۭ بَلْ هُوَ اللّٰهُ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٢٧﴾ وَمَآ
اَرْسَلْنٰكَ اِلَّا كَاۗفَّةً لِّلنَّاسِ بَشِيْرًا وَّنَذِيْرًا وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٢٨﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا
الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٢٩﴾ قُلْ لَّكُمْ مِّيْعَادُ يَوْمٍ لَّا تَسْتَاْخِرُوْنَ عَنْهُ سَاعَةً وَّلَا تَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٣٠﴾

[24] De ki: "Göklerden ve yerden size kim rızık verir"? Yine de ki: "Allah. O halde doğru yolda veya apaçık bir sapıklıkta olan ya biziz, ya da sizsiniz".

[25] (Ey Muhammed!) De ki: "İşlediğimiz suçlardan siz sorumlu olmayacaksınız; sizin işledikleriniz den de biz sorumlu olmayız.".

[26] Yine de ki: "Kıyamet günü, Rabbimız hepimizi toplar; sonra da aramızda adaletle hükmeder. O, adaletle hüküm verendir; her şeyi hakkıyla bilendir.

[27] De ki: "Allah'a ortak olarak ileri sürdüklerinizi bana gösterin. Asla gösteremezsiniz. Fakat O, yegane galip olan, hikmet sahibi olan Allah'tır.".

[28] (Ey Muhammed!) Biz seni, ancak bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat onların çoğu bilmiyor.

[29] Ve diyorlar ki: "Eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz, bu vaat ne zaman"?

[30] De ki: "Sizin için vadolunan bir gün vardır. Ne ondan bir saat geri kalırsınız ne de öne geçersiniz.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin, Allah'ı bırakarak İlah edinip ibadet ettikleri putlarının, göklerde ve yerde hiçbir şeye sahip olmadıklarını, bunların Allah ile hiçbir ortaklıklarının bulunmadığını ve Allah'a da yardımcı olmadıklarını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, buna rağmen yine de bu kafirlerin, gökten yağmur yağdıranın, yerden çeşitli ağaçlar, meyveler, bitkiler, sebzeler bitirerek kendilerini rızıklandıranın Allah olduğunu itiraf ettiklerini, gerçek böyle olunca onların üzerinde ısrar ettikleri küfürlerinden dönüp Allah'tan başka İlah olmadığını, göklerde ve yerde bulunan her şeyi O'nun yarattığını ve yegane Hâkim-i Mutlak'ın O olduğunu, kıyamet günü de insanları yeniden diriltip huzurunda O'nun toplayacağını kabul etmeleri gerektiğini beyan etmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[24] De ki: "Göklerden ve yerden size kim rızık verir"? Yine de ki: "Allah. O halde doğru yolda veya apaçık bir sapıklıkta olan ya biziz ya da sizsiniz.".

[25] (Ey Muhammed!) De ki: "İşlediğimiz suçlardan siz sorumlu olmayacaksınız; sizin işlediklerinizden de biz sorumlu olmayız.".

[26] Yine de ki: "Kıyamet günü, Rabbimiz hepimizi toplar; sonra da aramızda adaletle hükmeder. O, adaletle hüküm verendir; her şeyi hakkıyla bilendir.

[27] De ki: "Allah'a ortak olarak ileri sürdüklerinizi bana gösterin. Asla gösteremezsiniz. Fakat O, yegane galip olan, hikmet sahibi olan Allah'tır.".

24 Allah Teâlâ, Peygamberi'ne hitap ederek buyurmuştur ki: Ey Muhammed! Birtakım putları İlah edinen ve onlara ibadet eden o müşrikleri uyarmak ve akıllarını başlarına alıp düşünmelerini sağlamak için onlara sor ve de ki: Gökten yağmur indiren ve o yağmurla yerden çeşit çeşit bitkiler ve meyve ağaçları çıkararak sizi rızıklandıran kimdir? Eğer onlar, senin bu soruna cevap vermeyecek olurlarsa, onlara cevap olmak üzere, Allah, de. Müşriklerin bu çeşit sorulara bazen Allah diyerek cevap verdikleri olmuşsa da bu cevaplarında samimi olmadıkları muhakkaktır. Nitekim Yunus suresinin 31. ayeti de bu manada gelmiş ve müşriklerin bu soruya Allah diyerek cevap verecekleri açıklanmıştır. Allah Teâlâ, bu ayetinde Peygamberi'ne hitaben şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) De ki: "Gökten ve yerden sizi rızıklandırıp duran kimdir? Yahut (faydalanıp durduğunuz) kulak ve gözlerinize asıl sahip olan kimdir? Ölüden diriyi, diriden de ölüyü kim çıkarıyor? Bütün işleri bir düzen içinde kim idare ediyor? Onlar "Allah" diyeceklerdir. De ki: "O halde niçin sakınmıyorsunuz"?*

Ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, Onlar bu soruya "Allah" diyerek cevap vermiş olsalar bile, bu cevaplarının kalplerindeki inancı aynen aksettirdiğini söylemek mümkün değildir. Zira böyle bir cevap karşısında onlara söylenecek şöyle bir söz vardır: Madem ki siz, kullarını göklerden ve yerden rızıklandıranın Allah olduğunu itiraf ediyorsunuz, o halde niçin Allah'ı bırakarak size faydası da zararı da dokunmayan, Göklerde ve yerde hiçbir şeye sahip olmayan putlara ibadet ediyorsunuz? Yukarıda zikredilen ayet mealinde de açıkça belirtildiği gibi, her şeyi yaratanın Allah olduğunu itiraf eden bu müşrikler, yine de Allah'ı bırakıp putlara ibadet ederken, hiç Allah'tan korkmuyorlar mı?

Allah Teâlâ, Peygamberi'ne, göklerden ve yerden insanlara rızık verenin Allah olduğunu müşriklere söylemesini emrettikten sonra, içinde bulundukları duruma dikkatlerini çekerek düşünmelerini sağlamak ve birbirinden farklı iki yoldan birisinin doğru, diğerinin ise, yanlış olduğunu göstermek için şöyle demesini emretmiştir: Biz, gökleri, yeri ve ikisi arasındaki her şeyi yaratanın, göklerden ve yerden insanlara rızık verenin ve öldükten sonra onları yeniden diriltip hesaba çekecek olanın Allah olduğuna inanıyoruz

ve O'ndan başka İlah olmadığını bilerek yalnız O'na ibadet ediyoruz. Siz ise, göklerden ve yerden insanlara rızık verenin Allah olduğunu itiraf etmiş olsanız bile, birtakım putları O'na ortak koşuyorsunuz ve onlara ibadet ediyorsunuz. Bu durumda iki farklı inanç ve davranış ortaya çıkmış olmaktadır. Birisi, bizim inanç ve davranışımız, diğeri de sizin inanç ve davranışınız. Bunların, birbirinin aynı olduğunu söylemek elbette mümkün değildir. Bunlardan birisi doğru olan ve insanları hidayete götüren, diğeri ise, yanlış olan ve insanları dalalete götüren yoldur. Buna göre, ya biz hidayet üzerindeyiz; siz dalalet içindesiniz; yahutta siz hidayet üzerindesiniz, biz dalalet içindeyiz.

25 Allah Teâlâ, müşriklere, akıllarını kullanarak daha iyi düşünüp gerçeğe ulaşma fırsatı vermiş olmak için, onlara inanç ve amelleriyle dalalet içinde bulunduklarını bildirmek, yahut başka bir ifadeyle, onları suçlamak yerine, herkesin kendi inanç ve amelinden sorumlu olduğunu, hiç kimsenin, bir başkasının davranışları yüzünden cezalandırılmayacağını beyan etmiş ve Peygamberi'ne bu gerçeği onlara da hatırlatmasını emretmiştir. Yunus suresinin 41. ayetinde de, aynı manada şöyle buyurmuştur: *"Eğer onlar seni yalanlarlarsa, (onlara) de ki: "Benim amelim bana, sizin ameliniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız; ben de sizin yaptığınızdan uzağım."*. Bu ayetin başka bir benzeri, Kâfirûn suresinin 1-6. ayetleridir. Bu ayetlerinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed! O kafirlere) de ki: "Ey kafirler! Ben, sizin ibadet ettiklerinize ibadet etmem. Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. Ben, asla sizin ibadet ettiklerinize ibadet edecek değilim. Siz de benim ibadet ettiğime ibadet edecek değilsiniz. Sizin dininiz size aittir; benim dinim de bana."*.

26 Allah Teâlâ, müşriklere verdiği düşünme fırsatını bu ayetinde de devam ettirmiş ve daha önceki beyanlarını teyit etmek maksadıyla, Peygamberi'ne şöyle demesini emretmiştir: Madem ki herkesin ameli kendisine aittir ve herkes, sadece kendi amelinin karşılığını görecektir; işte bu da kıyamet günü gerçekleşecektir. O gün Allah hepimizi huzurunda tolayacak ve aramızda hak ve adaletle hüküm verecektir. Kim zerre miktarı hayır işlemişse onun karşılığını görecek; kim de zerre miktarı şer işlemişse, o da onun karşılığını görecektir. Allah Teâlâ, Rum suresinin 14-16. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet saatinin koptuğu gün, (müminler ve kafirler biribirlerinden) ayrılırlar. İman edenler ve salih amel işleyenler cennet bahçelerinde neşelenirler. Küfredenler, ayetlerimizi ve Ahiret'e kavuşmayı yalanlayanlar ise, işte bunlar da azap içinde bulundurulurlar."*. Allah, inananlarla inanmayanlar arasında, zerre miktarı da olsa, hiç kimseye haksızlık etmez. Çünkü her şeyi ve herkesin ne yaptığını en iyi bilen ve adaletle hüküm veren ancak O'dur.

27 Allah Teâlâ daha önceki bir ayetinde (ay. 22), Peygamberi'ne hitap ederek, göklerde ve yerde hiçbir şeye sahip olmadıkları, Allah'ın da onlardan hiçbirini kendisine ortak edinmediği veya yardımcı seçmediği halde, Allah'ı bırakıp da kendilerine İlah edinip onlara ibadet eden müşriklere, İlah diye ileri sürdüklerini çağırmalarını istemesini emrettiği gibi, bu ayetinde de yine Peygamberi'ne hitap etmiş ve müşriklerden, Allah'a eş ve ortak kıldıkları İlahlarını kendisine göstermelerini istemesini emretmiştir. Ne var ki gerçek, apaçık ortadadır ve onların iddia ettikleri gibi Allah'tan başka bir İlah yoktur; yegane galip ve yegane Hâkim-i Mutlak O'dur; O'nun dışında, O'nun eşi ve ortağı olabilecek herhangi bir İlah göstermeleri de asla mümkün değildir.

[28] (Ey Muhammed!) Biz seni, ancak bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik. Fakat onların çoğu bilmiyor.

[29] Ve diyorlar ki: "Eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz, bu vaat ne zaman"?

[30] De ki: "Sizin için vadolunan bir gün vardır.

Ne ondan bir saat geri kalırsınız ne de öne geçersiniz.".

28 Allah Teâlâ önceki ayetlerinde, müşriklerin Allah'ı bırakarak birtakım putları İlah edinip onlara ibadet ettiklerini söz konusu ederek açık ve kesin delillerle onların bu davranışlarını, asılsız olması dolayısıyla reddettikten ve Allah'tan başka İlah olmadığını beyanla tevhidini ispat ettikten sonra, bu ayetinde, son Peygamberi Muhammed (sas.)'in yalnız Arap kavmine gönderilen bir Peygamber değil, bütün insanlara müjdeci ve uyarıcı olarak gönderilen bir Peygamber olduğunu, ne var ki insanların çoğunun, bu gerçeği anlamaya yanaşmak istemediklerini zikretmiştir. Filhakika ayet-i kerimede de açıkça ifade edildiği gibi, Hazreti Muhammed (sas.), yalnız Araplara değil, fakat Arap olsun Acem olsun, bütün insanlara gönderilmiş bir Peygamber'dir. Bu husus, Kur'an-ı Kerim'in muhtelif surelerinde, hiçbir şüpheye yer verilmeyecek bir şekilde beyan edilmiştir. Bunlardan birisi, Â'râf suresinin 158. ayetidir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed! Bütün insanlara) de ki: Ey insanlar! Ben, sizin hepinize birden, göklerin ve yerin hükümranlığı kendisine ait olan Allah'ın Peygamberiyim. O'ndan başka İlah yoktur. Allah'a ve O'nun ümmi Peygamberi olan elçisine iman edin; o Peygamber de Allah'a ve O'nun sözlerine iman etmektedir. Ona uyun ki, hidayete eresiniz."*. Enbiya suresinin 107. ayetinde de onun âlemlere bir rahmet olarak gönderildiği zikredilmiştir. Bu ayetinde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(Ey Muhammed!) Biz seni âlemlere ancak bir rahmet olarak gönderdik."*. Furkân suresinin 1. ayetinde de *"Âlemlere uyarıcı olması için kuluna Furkân'ı indiren Allah ne yücedir."* buyurarak, Hazreti Muhammed (sas.)'in âlemlere, yani bütün insanlara uyarıcı olması için Kur'an-ı Kerim'in indirildiğini haber vermiştir. Hazreti Muhammed (sas.)'in yalnız Arap kavmine değil, fakat Yahudi ve Hıristiyan olduğunu ileri süren diğer kavimlere de Peygamber olarak gönderilmiş olduğunun açıklanması, onun tarafından tebliğ olunan Kur'an İslamı'ndan başka dinin artık geçerli olmadığının apaçık delilini teşkil eder. Niteki Allah Teâlâ, Mâide suresinin 19. ayetinde bu hususu açık bir şekilde beyan etmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Ey kitap ehli! Peygamberler arasındaki boşluğa dayanarak, bize ne bir müjdeci ve ne de korkutucu (bir Peygamber) geldi, dememeniz için, (işte) size (her şeyi açıklayan Peygamberimiz gelmiştir. Size bir müjdeci, bir korkutucu gelmiştir. Allah her şeye kadirdir."*.

Buhârî (*Sahih*, I. 86)'nin Câbir İbn Abdillah'tan (ra) naklettiği bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Bana beş şey verildi ki benden önce hiç kimseye verilmemiştir: 1) Bir aylık mesafeden (düşmanın kalbine) korku salmakla yardım olundum. 2) Yeryüzü benim için hem mescit hem de tertemiz kılındı. Bu itibarla ümmetimden kime namaz vakti erişirse, bulunduğu yerde hemen namaz kılsın. 3) Savaş ganimetleri bana helal kılındı; halbuki benden önce hiç kimseye helâl kılınmamıştı. 4) Bana şefaat verildi. 5) Benden önceki her Peygamber, sadece kendi kavmine gönderilmişti; ben ise, bütün insanlara gönderildim."*. Aynı hadisi Câbir'den nakleden Müslim (*Sahih*, I. 370), Hazreti Peygamber'e verilen beş özelliği aynen zikretmiş olmakla beraber, bu özelliklerin sırasında bazı takdim ve tehirler yapılmış, Buhârî'nin beşinci sırada zikrettiği özellik, Müslim'in rivayetinde 1. sırada yer almış ve şöyle denilmiştir: *"Bana beş şey verildi ki benden önce hiç kimseye verilmemiştir: 1) Benden önce her Peygamber özellikle kendi kavmine gönderilmişken, ben, kırmızı siyah, bütün insanlara gönderildim..."* Müslim (*Sahih*, I. 371), Tirmizî (*Sünen*, IV. 123) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned*, II. 412)'in Ebû Hureyre'den (ra) naklettikleri bir hadisinde de Hazreti Peygamber şöyle buyurmuştur: *"Peygamberlere altı şeyle üstün kılındım: 1) Bana Cevâmi'u'l-Kelim verildi. 2) (Düşmanlarıma) korku salmakla yardım olundum. 3) Ganimetler bana helal kılındı. 4) Yer bana temiz ve mescit kılındı. 5) Bütün insanlara Peygamber olarak gönderildim. 6) Peygamberlik benimle son buldu."*.

Ne var ki Peygamberlik görevinin ne olduğunu, tebşir (güzel akibetle müjdelemek) ve inzar (kötü akibetle korkutup uyarmak) görevlerinin mahiyetini ve insanlara Peygamber göndermenin hudutsuz faydalarını insanların çoğu bilmez. En'âm suresinin 116. ayetinde de ifade edildiği gibi, kendilerini Allah'ın hak olan yoluna davet etmek için gönderilen Peygamberler'i bile Allah'ın yolundan saptırmaya çalışırlar; çünkü onlar, zandan başka hiçbir şeye uymazlar ve sadece saçmalarlar.

29 Allah Teâlâ, kafirlerin tevhid ve risalet karşısındaki inanç ve davranışlarını beyan ettikten sonra, bu ayetinde de, onların, kıyamet günü insanların yeniden dirilecekleri hususundaki inkârcı görüşlerini zikretmiştir. Bu manada kafirler, kıyamet gününü kasdederek, cehalet ve inada dayanan bir istihza ile, eğer sözüne güvenilir kimseler iseniz vadolunan bu günün ne zaman geleceğini söyleyin, derler ve onun geleceğine inanmadıkları için bir an önce gelsin de görelim demek isterler. Nitekim Şûrâ suresinin 18. ayetinde de onların bu manadaki görüşleri zikredilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Ona iman etmeyenler, (alay ederek) onun çabuk gelmesini istiyorlar. Oysa iman edenler ondan korkarlar ve onun hak olduğunu bilirler. Bilesiniz ki, kıyamet hakkında münakaşaya kalkışanlar uzak bir sapıklık içindedirler."*.

30 Onlara verilecek cevap ise, bellidir. Allah Teâlâ bu cevabı Peygamberi'ne hatırlatmış ve Ey Muhammed, onlara de ki: Vadolunan böyle bir gün mutlaka vardır ve o gün mutlaka gelecektir. Bunda hiç şüpheniz olmasın. Ne ondan bir saat geri kalırsınız; ne de öne geçersiniz. Yahut başka bir ifade ile, o gün için belirli bir süre tespit edilmiştir. O süre tamam olduğu zaman, bir saat geri bırakılmadan veya bir saat öne alınmadan kıyamet kopar ve olacak her şey anında olur. Allah Teâlâ, bu konuyla ilgili olarak, Hûd suresinin 104-105. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"Biz bu günü, ancak (kendi ilmimizde) malum olan bir süreye kadar erteleriz. O gün gelince de hiç kimse Allah'ın izni olmadan konuşamaz. (O gün toplanacak olanların) kimi isyankardır kimi de mutlu."*.

وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَنْ نُؤْمِنَ بِهٰذَا الْقُرْاٰنِ وَلَا بِالَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ ۗ وَلَوْ تَرٰٓى اِذِ الظّٰلِمُونَ مَوْقُوفُونَ عِنْدَ
رَبِّهِمْ ۚ يَرْجِعُ بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍ ِۨالْقَوْلَ ۚ يَقُولُ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لَوْلَآ اَنْتُمْ لَكُنَّا
مُؤْمِنِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا لِلَّذِينَ اسْتُضْعِفُٓوا اَنَحْنُ صَدَدْنَاكُمْ عَنِ الْهُدٰى بَعْدَ اِذْ جَآءَكُمْ بَلْ
كُنْتُمْ مُجْرِمِينَ ﴿٣٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اسْتُضْعِفُوا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا بَلْ مَكْرُ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ اِذْ تَأْمُرُونَنَٓا اَنْ
نَكْفُرَ بِاللّٰهِ وَنَجْعَلَ لَهٗٓ اَنْدَادًا ۚ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ۚ وَجَعَلْنَا الْاَغْلٰلَ فِٓى اَعْنَاقِ الَّذِينَ
كَفَرُوا ۚ هَلْ يُجْزَوْنَ اِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٣٣﴾

[31] İnkâr edenler demektedirler ki: "Biz, bu Kur'an'a asla inanmayız; ondan önceki kitaplara da.." Oysa o zalimlerin, Rablerinin huzurunda durmuş, suçu birbirlerine atıp durduklarını bir görsen.. Dünyada iken zayıf görülenler, büyüklük taslayanlara derler ki: "Eğer siz olmasaydınız, biz mutlaka mümin kimseler olacaktık.".

[32] Büyüklük taslayanlar da, zayıf görülenlere şöyle derler: "Size hidayet geldikten sonra, sizin hidayete ermenize biz mi engel olduk? Hayır, siz zaten suçlu kimseler idiniz.".

[33] Zayıf görülenler ise, büyüklük taslayanlara derler ki: "Hayır, gece gündüz dolap kurar, bize Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na ortaklar koşmamızı emrederdiniz.". Azabı görünce, hepsi de pişmanlıklarını gizlerler. Fakat biz, inkâr edenlerin boyunlarına ateşten halkalar takarız. İşlemiş olduklarından başka bir şeyle mi cezalandırılacaklardı?

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin, tevhid, Peygamberlik ve kıyamet gibi İslam akaidinin üç temel esasını nasıl inkâr ettiklerini açıkladıktan ve onların bu inkârlarına karşı gereken cevabı verdikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, yine onların Kur'an ile diğer semavi kitaplar karşısındaki aynı inkârcı davranışlarını ve Rablerinin huzuruna gelip de inkâr ettikleri gerçekle karşılaşınca, kendileriyle liderleri arasında cereyan eden ve birbirlerini suçlayan münakaşalarını zikretmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[31] İnkâr edenler demektedirler ki: "Biz, bu Kur'an'a asla inanmayız; ondan önceki kitaplara da.." Oysa o zalimlerin, Rablerinin huzurunda durmuş, suçu birbirlerine atıp durduklarını bir görsen.. Dünyada iken zayıf görülenler, büyüklük taslayanlara derler ki: "Eğer siz olmasaydınız, biz mutlaka mümin kimseler olacaktık.".

[32] Büyüklük taslayanlar da zayıf görülenlere şöyle derler: "Size hidayet geldikten sonra, sizin hidayete ermenize biz mi engel olduk? Hayır, siz zaten suçlu kimseler idiniz.".

[33] Zayıf görülenler ise, büyüklük taslayanlara derler ki: "Hayır, gece gündüz dolap kurar, bize Allah'ı inkâr etmemizi ve O'na ortaklar koşmamızı emrederdiniz.". Azabı görünce, hepsi de pişmanlıklarını gizlerler. Fakat biz, inkâr edenlerin boyunlarına ateşten halkalar takarız. İşlemiş olduklarından başka bir şeyle mi cezalandırılacaklardı?

31 Allah'ın vahdaniyyetini, Peygamber'i ve kıyamet gününü inkâr eden müşrikler, Allah'ın Peygamberi'ne indirdiği Kur'an-ı Kerim'i de inkâr etmekte ve "Biz, ne bu Kitab'a ne de daha önceki Peygamberler'e Allah tarafında indirildiği ileri sürülen Tevrat ve İncil gibi kitaplara asla inanmayız." demektedirler. Oysa bu kafirlerin, kıyamet günü, küfürlerinin hesabını vermek üzere Rablerinin huzurunda toplandıklarında, işledikleri küfrün suçunu birbirlerinin üzerine attıkları zamanki hallerini bir görsen, şaşar kalırsın. Dünyada iken, zayıf halleri dolayısıyla büyüklük taslayanların önünde boyun eğen ve her hususta onların emir ve istekleri doğrultusunda hareket eden kimseler, kıyamet gününü büyüklük taslayanlara şiddetle çatarlar ve onlara "Eğer siz dünyada iken bizi emirlerinize uymak zorunda bırakıp peşinizden sürüklemeseydiniz, bugün Rabbimizin huzuruna mümin kimseler olarak gelir, boynu bükük suçlular olarak çıkmazdık." derler.

32 Büyüklük taslayanlar ise, zayıf görülenlerin bu sözlerine, "Dünyada iken size Allah katından hidayet geldiğinde, sizin iman etmenize ve Allah'ın hak yoluna girmenize biz mi engel olduk? Hayır; asıl siz küfür üzerindeki ısrarınız sebebiyle dinden imandan uzak kaldınız. Bu itibarla asıl suçlu olan, sizlersiniz." derler.

33 Büyüklük taslayanlara tabi olan zayıflar, onların bu sözlerini de reddederler ve derler ki: Hayır; sizin işiniz, gece gündüz dolap çevirmek... Bize, devamlı Allah'ı inkâr etmemizi ve asıl İlahlarımızın putlar olduğunu söyleyerek onlara ibadeti terketmememizi tavsiye eder ve bizden, onları Allah'a ortaklar kılmamızı isterdiniz. Dünyada iken bu yaptıklarınızı unutmuş görünseniz bile, biz her şeyi hatırlıyoruz. Şimdi daha iyi görüp anladık ki bunların hepsi de yalan ve aldatmaca imiş.

Gerek liderler olsun gerekse onların tabileri olsun, hepsi de dünyada iken küfretmiş olmaları dolayısıyla hakettikleri azabı karşılarında görünce, pişmanlıklarını içlerine atıp gizlemeye ça-

lışsalar bile, yine de elleri kolları ve boyunlarına ateş halkaları takılır ve dünyada işledikleri suçların karşılığını görmeye başlarlar. Zaten görecekleri azap da, dünyada işlediklerinin karşılığından başka bir şey değildir. Fussilet suresinin 46. ayetinde de ifade edildiği gibi, *"Kim salih amel işlerse, kendi menfaatinedir. Kim de kötülük ederse, kendi aleyhinedir. RabbiRabbin, hiçbir surette kulları için zalim olmamıştır."*.

وَمَآ اَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِنْ نَذِيرٍ اِلَّا قَالَ مُتْرَفُوهَآ اِنَّا بِمَآ اُرْسِلْتُمْ بِهِ كَافِرُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالُوا نَحْنُ اَكْثَرُ
اَمْوَالًا وَاَوْلَادًا وَمَا نَحْنُ بِمُعَذَّبِينَ ﴿٣٥﴾ قُلْ اِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَآ اَمْوَالُكُمْ وَلَآ اَوْلَادُكُمْ بِالَّتِي تُقَرِّبُكُمْ عِنْدَنَا زُلْفٰٓى اِلَّا مَنْ اٰمَنَ وَعَمِلَ
صَالِحًا فَاُولٰٓئِكَ لَهُمْ جَزَآءُ الضِّعْفِ بِمَا عَمِلُوا وَهُمْ فِي الْغُرُفَاتِ اٰمِنُونَ ﴿٣٧﴾ وَالَّذِينَ يَسْعَوْنَ فِي اٰيَاتِنَا
مُعَاجِزِينَ اُولٰٓئِكَ فِي الْعَذَابِ مُحْضَرُونَ ﴿٣٨﴾ قُلْ اِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ
وَمَآ اَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ ﴿٣٩﴾

[34] Biz, hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, oranın varlıklıları, "Siz ne ile gönderilmişseniz, biz onu mutlaka inkâr edeceğiz." demişlerdir.

[35] Ve yine demişlerdir ki: "Biz, gerek mal yönünden gerekse evlad yönünden daha çoğuz; bu itibarla azab görecek kimseler değiliz.".

[36] (Ey Peygamber!) De ki: "Şüphesiz Rabbim, dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Fakat insanların çoğu bilmez.".

[37] (Ey insanlar!) Sizi bize yaklaştıracak olan, ne mallarınız ne de evlatlarınızdır. Ancak iman eden ve salih amel işleyen kimseler için böyle değil. Onlar için, yaptıklarına karşılık kat kat mükafat vardır. Onlar, cennet odalarında güven içindedirler.

[38] Bizi aciz bırakarak ayetlerimizi iptal etmeye çalışanlar ise, azap için hazırlanmışlardır.

[39] (Ey Muhammed!) De ki: Şüphesiz Rabbim, kullarından dilediğine rızkı genişletir; ve dilerse ona daraltır. Allah yolunda sarfettiğiniz bir şeyin yerine O, başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Mekkeli müşriklerin, Hazreti Peygamber'e indirilen Kur'an-ı Kerim'i inkâr ederek, ne bu kitaba ne de daha önce indirilmiş Tevrat ve İncil'e inanmayacaklarını beyan ettikten ve kıyamet günü kafirlerin gerçekle yüzyüze gelince, lider durumunda olanlarla, onlara tabi olan alt tabaka arasında cereyan edecek münakaşayı zikrettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, Kur'an'a hiçbir surette inanmayacaklarını söyleyen kafirlere karşı Peygamberi'ni teselli etmek maksadıyla, geçmiş kavimlerin de mal ve evlat yönünden zenginliklerine güvenerek aynı yolu tuttuklarını ve kendilerine gönderilen Peygamberler'i inkâr ettiklerini, dolayısıyla Peygamber'e eziyet etmenin ilk olmadığını, daha sonra da, küfür ve imanın zen-

ginlik veya fakirlikle herhangi bir bağlantısı bulunmadığını, zira Allah'ın kafir ve facirlerden dilediğine bol rızık verdiği halde, müminlerden dilediğini de bundan mahrum kıldığını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[34] Biz, hangi ülkeye bir uyarıcı göndermişsek, oranın varlıklıları, "Siz ne ile gönderilmişseniz, biz onu mutlaka inkâr edeceğiz." demişlerdir.

[35] Ve yine demişlerdir ki: "Biz, gerek mal yönünden ve gerekse evlad yönünden daha çoğuz; bu itibarla azap görecek kimseler değiliz.".

[36] (Ey Peygamber!) De ki: "Şüphesiz Rabbim, dilediğine rızkı genişletir ve daraltır. Fakat insanların çoğu bilmez.".

[37] (Ey insanlar!) Sizi bize yaklaştıracak olan, ne mallarınız ve ne de evlatlarınızdır. Ancak iman eden ve salih amel işleyen kimseler için böyle değil. Onlar için, yaptıklarına karşılık kat kat mükafat vardır. Onlar, cennet odalarında güven içindedirler.

[38] Bizi aciz bırakarak ayetlerimizi iptal etmeye çalışanlar ise, azap için hazırlanmışlardır.

[39] (Ey Muhammed!) De ki: Şüphesiz Rabbim, kullarından dilediğine rızkı genişletir; ve dilerse ona daraltır. Allah yolunda sarfettiğiniz bir şeyin yerine O, başkasını verir. O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.

34 Mekkeli müşriklerin Hazreti Peygamber'den yüz çevirmeleri ve daha önce indirilen kitaplara inanmadıkları gibi, ona indirilen Kur'an-ı Kerim'e de hiçbir surette inanmayacaklarını ileri sürmeleri, onu son derece üzüyordu. Bunun, kavmine karşı Peygamberlik görevini hakkıyla yapamamış olmaktan kaynaklanan bir duygu olabileceği gibi, kendisine karşı çıkanların başında, mensubu olduğu Kureyş kabilesinin yer almış olması da mümkündü. Şu var ki bu üzüntü nereden kaynaklanırsa kaynaklansın, müşriklerin kendisine karşı takındıkları bu çirkin davranışta, kendisinin hiçbir kusuru yoktu ve böyle bir davranışın asıl sebebi de küfrün kavim üzerindeki hâkimiyeti idi. Nitekim daha önce gelip geçmiş kavimlere gönderilen Peygamberler de aynı davranışla karşılaşmışlar ve kavimleri tarafından inkâr edilmişlerdir. İşte Allah Teâlâ, Peygamberi'ni bu yönden teselli etmiş ve geçmişte hangi ülkeye bir uyarıcı veya bir Peygamber göndermişse, ora halkı ve özellikle zenginleri, gönderilen o Peygamber'i, getirdiği hak ile birlikte inkâr edeceklerini söylemişlerdir. Kur'an-ı Kerim'in pek çok suresinde, gönderilen bu Peygamberler'in, onları inkâr eden kavimleriyle ilgili kıssaları yer almıştır. Mesela Şuarâ suresinin 110-111. ayetlerinde de zikredildiği gibi, kavmine *"Allah'tan korkun ve bana itaat edin."* diyen Nûh'a (as), kavmi şu karşılığı vermiştir: *"En rezil olanlar senin peşinde gidip dururken, sana mı iman edeceğiz."*. Yine Nûh (as) ile ilgili başka bir ayet, Hûd suresinde (ay. 27) zikredilmiştir. Kavmini uyararak Allah'ın hak olan yoluna davet eden Nûh'a (as) kavminin ileri gelenleri şöyle demişlerdir: *"Biz, seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Keza sana, bizim en bayağı ve en düşüncesiz olanlarımızdan başkasının tabi olmadığını da görüyoruz. Ve yine sizin, bizim üzerimizde herhangi bir üstünlüğe sahip olduğunuzu düşünmüyoruz; aksine sizin yalancı olduğunuzu sanıyoruz."*. Â'râf suresinin 75-76. ayetlerinde de Semud kavmine gönderilen Salih'in (as) durumu zikredilmiştir. Salih, kavmini, kendisinden başka İlah olmayan Allah'ın ibadetine davet ettiği zaman, *"Kavminden büyüklük taslayan ileri gelenler, içlerinden iman etmiş zayıflara şöyle demişlerdi: "Salih'in gerçekten Rabbi tarafından gönderilmiş olduğuna inanıyor musunuz"? Onlar da demişlerdi ki: "Elbette; biz onunla gönderilen (hakk) e iman edenleriz.". Büyüklük taslayanlar ise, demişlerdi ki: "Biz de sizin iman ettiğinizi inkâr edenleriz.".*

Müfessirler, bu ayet-i kerimenin bir nüzul sebebi olduğunu zikrederler ve bununla ilgili bir kıs-

sa naklederler. İbn Ebî Hâtim'den nakledildiğine göre, Hazreti Muhammed (sas.)'e henüz Peygamberlik verilmeden önce, ortaklık yapan iki kişi vardı. Birisi Şam'a giderek oraya yerleşmiş, diğeri ise, Mekke'de kalmıştı. Hazreti Muhammed (sas.)'e Peygamberlik verilince, Şam'daki adam, Mekke'de kalan arkadaşına bir mektup yazmış ve Hazreti Peygamber'in ne yaptığını sormuştu. Arkadaşı da ona yazdığı cevapta, Kureyş'ten hiç kimsenin ona tabi olmadığını, sadece basit halk tabakasından bazı fakirlerin onun peşinden gittiğini haber vermiştir. Bunun üzerine, Şam'daki adam, ticaretini bırakarak hemen Mekke'ye dönmüş ve arkadaşına giderek "Beni ona götür." demiştir. Bu adam, kitap okuyan bir kimse idi. Hazreti Peygamber'in huzuruna varınca ona: "Neye davet ediyorsun?" diye sormuş, Hazreti Peygamber de her şeyi ona anlatmıştır. Bunun üzerine adam: "Senin, Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim." demiş, Hazreti Peygamber de: "Nereden anladın?" diye sorunca, adam şu cevabı vermiştir: "Hiçbir Peygamber gönderilmemiştir ki ona, halkın aşağı tabakası ile fakirleri tabi olmuş olmasın.". Adam, Hazreti Peygamber'in yanından ayrıldıktan bir süre sonra bu ayet-i kerime nazil olmuş, Hazreti Peygamber de, adamın ardından birini göndererek, Allah'ın, onun söylediği sözü doğrulayan bir ayet indirdiğini haber vermiştir.".

35 Müşrikleri uyarması ve Allah'ın hak olan yoluna davet etmesi için kendilerine gönderilen Peygamber'i yalanlamaya ve getirdiği kitabı inkâr etmeye sevkeden başlıca amil, bazılarının mal ve evlat yönünden zenginlikleri ve bu zenginliği gurur vesilesi yapmaları idi. Küfür üzerinde ısrar ederken dayandıkları nokta da bu idi ve tuttukları küfür yolunun doğruluğunu, bu zenginlikleriyle ölçüyorlar ve eğer biz haklı olmasaydık, Allah bize bu zenginliği vermezdi, diyorlardı. Mal ve evlat yönünden zenginliklerini, Allah'ın kendilerine karşı beslediği sevgiye ve haklarındaki rızasına bağladıkları gibi, yine bu sevgi sayesinde, azap görecek kimselerin de, kendileri olmayacağına inanıyorlardı.

36 Ancak Allah Teâlâ, onların bu inanç ve iddialarını kesinlikle reddeder ve Peygamberi'ne hitapla şöyle buyurur: Ey Muhammed! Onlara de ki: Allah, kullarından sevdiğine de sevmediğine de mal verir ve ister mümin olsun, ister kafir olsun, onlardan dilediğini fakir, dilediğini de zengin eder. İçlerinden zengin olanların zenginlikleri, mutlaka O'nun muhabbetini kazandıklarının bir işareti sayılamayacağı gibi, fakir olanların fakirlikleri de O'nun düşmanlığını kazanmış olmanın bir neticesi değildir. Nitekim Allah Teâlâ, Mü'minûn suresinin 55-56. ayetlerinde de zengin kafirlerin bu çeşit görüşleri hakkında şöyle buyurmuştur: *"Kendilerine bol bol mal ve oğul vermemizden, iyiliklerine koşuştuğumuzu mu zannediyorlar? Asla. Fakat onlar anlamıyorlar."*. Tevbe suresinin 55. ayeti de aynı manada gelmiştir: *"Onların ne malları ve ne de evladları seni imrendirmesin. Allah, bunlar sebebiyle onlara dünya hayatında azap etmeyi ve kafir olarak canlarının çıkmasını murat ediyor."*.

Ne var ki insanların çoğu, Allah'ın bu âlemle ilgili değişmez kanununu hiç bilmezler. Allah, kafirin küfürdeki direnişini artırmak için ona birbiri üstüne yeni nimetler verirken, itaatkar mümin kulunu denemek, sabretmesini sağlamak ve hasenatını artırmak için de, onu çeşitli nimetlerden mahrum eder.

37 Ve şu gerçeği açıkça beyan ederek buyurur ki: Ey insanlar! Mallarınızın ve evlatlarınızın çokluğu, hiçbir surette size karşı duyduğumuz sevginin ve hoşnutluğumuzun bir delili değildir. Ne kadar çok malınız ve evladınız olursa olsun, bunlar, sizin bize ve rahmetimize yaklaşmış olduğunuzu göstermez. Aksine malınız ve evladınız, bu dünyada sizin için sadece bir fitne ve aynı zamanda onları, Allah'ın taatinde kullanan kimse ile, O'na ısyân için kullanan kimseyi birbirinden ayırıp bilmeye yarayan bir göstergedir. Ancak Allah'a, Peygamberleri'ne, kitaplarına ve Ahi-

ret gününe iman eden, salih amel işleyen ve mallarını Allah'ın taatinde kullanan kimseler için durum böyle değildir. Onları sadece iman ve amelleri bize yaklaştırır ve bizim katımızda kendileri için hoşnutluk kazandırır. Onlar için, yaptıklarına karşılık kat kat mükafat vardır. İşledikleri her iyilik, on katından yediyüz katına kadar artırılır. Onlar, cennet odalarında, her türlü korku ve endişeden uzak, güven içinde kalırlar.

Şunu hiçbir zaman unutmamak gerekir ki içinde yaşanılan dünya, bir imtihan evidir. Allah Teâlâ, kullarını imtihan etmek için, dilediğini zengin eder ve malını hayırlı işlerde harcayıp harcamadığını dener; dilediğini de fakir eder ve onun sabrını ölçer. Bunun en açık misalini, özet olarak naklettiğimiz Hazreti Peygamber'in Buhârî (*Sahih*, IV. 146) ve Müslim (*Sahih*, IV. 2275) tarafından nakledilen bir hadisinde görmek mümkündür. Ebû Hureyre'nin (ra) haber verdiğine göre Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur:

"Allah, İsrailoğullarından birisi abras (derisi hastalıklı), birisi kel ve birisi de kör olan üç kişiyi sınamak maksadıyla onlara bir melek gönderir. Bu melek abrasa sorar ve "En çok neyi istersin?" der. Abras, "Güzel bir renk, güzel bir ten ve insanları tiksindiren bu abraslıktan kurtulmak." istediğini söyler. Melek Abrasın vücudunu sıvazlar ve kendisine güzel bir ten verilir. Sonra melek, abrasa en çok istediği malın ne olduğunu sorar. Onun "Deve" demesi üzerine de ona, karnında yavrusu olan bir deve ihsan edilir. Aynı zamanda melek, devenin bereketli olması için de dua eder.".

"Bundan sonra melek, başı kel olan şahsa gider ve aynı soruları ona da sorar. O da kendisine güzel bir saç verilmesini ve insanların tiksindiği kelliğin kendisinden giderilmesini ister. Meleğin, onun başını sıvazlaması üzerine kelliği gider ve ona güzel bir saç verilir. Ayrıca kendisine, bereketli olması duasıyla, bir de yavrulu sığır hediye edilir.".

"Daha sonra melek, körün yanına gider ve onun arzusuna göre, kendisine göz ile birlikte bir de yavrulu koyun ihsan edilir. Bir müddet sonra, deve ve sığır sahiplerinin devesi ve sığırı yavrular; koyun sahibinin de koyunu kuzular. Böylece deve isteyenin bir vadi dolu devesi, sığır isteyenin bir vadi dolusu sığırı ve koyun isteyenin de bir vadi dolusu koyunu olur.".

"Yine bir müddet sonra melek, abras olan şahsa gider ve "Ben fakir bir kişiyim. Beni memleketime götürecek param kalmadı. Muradıma, önce Allah'ın, sonra senin yardımınla erebileceğim. Sana güzel bir ten ve güzel bir renk veren Allah rızası için, senden bir deve istiyorum ki onunla memleketime kavuşayım." der. Fakat abras, "İyi ama, hak sahibi çoktur." diyerek meleğin isteğini reddeder. Bu sefer melek ona, "Ben seni tanır gibiyim. Sen, halkın iğrendiği abras değil miydin? Fakir iken Allah'ın zengin ettiği kimse?" deyince abras, "Ben bu mala, atadan ataya intikal ederek varis oldum." cevabını verir. Melek, "Eğer sözünde yalancı isen, Allah, seni eski haline çevirsin." duasıyla abrastan ayrılır. Bundan sonra melek, kelin yanına gelir ve aynı red cevabıyla ondan da uzaklaşır. Önceden gözü kör olan kimse ise, meleğe şöyle cevap verir: "Gerçekten ben kör idim. Allah bana gözlerimi geri verdi. Fakir iken beni zengin etti. Onun için işte malım; dilediğini al, dilediğini bana bırak. Allah için, bugün benden alacağın şeyden dolayı sana güçlük çıkaracak değilim." Bu cevap üzerine melek ona şöyle der: "Malını muhafaza et. Allah sizleri imtihan etti de senden razı oldu. Diğer iki arkadaşın ise, O'nun gazabına uğradılar.".

38 Allah'ın Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerini inkâr edip hükümlerini iptal etmeye, insanları, Allah'ın hak yolundan saptırmaya, Peygamberleri'ne tabi olup ayetlerini tasdik etmekten uzaklaştırmaya ve Allah'ı bu yaptıkları karşısında aciz bırakmaya gayret sarfedenlere gelince, işte bunlar için, kendilerini hiçbir surette azabından kurtaramayacakları cehennem ateşi hazırlanmıştır. Onlar bu azabı mutlaka görecekler ve kendilerini bu azaptan kurtaracak hiçbir yardımcı da bulamayacaklardır.

39 Daha sonra Allah Teâlâ, rızk konusunda da asıl hüküm sahibinin kendisi olduğunu beyan etmiş ve Peygamberi'ne hitapla şöyle buyur-

muştur: Ey Muhammed! De ki: Rızkın asıl sahibi Allah'tır. Bu itibarla O, dilediğine bol bol rızık verir; dilediğinden de kısar. Bu sebeple, Allah'ın size ihsan ettiği rızıktan, siz de O'nun rızasını kazanmak için başkalarını faydalandırın. Sizin Allah yolunda sarfettiğiniz her şeyi O, size fazlasıyle verir. Nitekim Buhârî (*Sahih,* V. 213; VI. 189), Müslim (*Sahih,* II. 691) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* II. 242, 314, 464) tarafından nakledilen bir hadisinde Hazreti Peygamber, Rabbinin *"İnfak et ki sana da infak olunsun."* dediğini haber vermiştir. Şunu da hatırdan hiç çıkarmamak gerekir ki O, rızık verenlerin en hayırlısıdır. Buhârî (*Sahih,* II. 120) ve Müslim (*Sahih,* II. 700)'in Ebû Hureyre'den (ra) naklettikleri bir hadisinde Resulullah (sas.) şöyle buyurmuştur: *"Kulların, içinde sabahladıkları hiçbir gün yoktur ki o günde (yeryüzüne) iki melek inmesin. Bunlardan biri: "Rabbim! Malını infak edene bedelini ver." diye dua ederken, diğeri de: "Rabbim! Malını elinde tutatana telefini ver." diye bedduada bulunur."*.

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا ثُمَّ يَقُولُ لِلْمَلَٰٓئِكَةِ أَهَٰٓؤُلَآءِ إِيَّاكُمْ كَانُوا يَعْبُدُونَ ﴿٤٠﴾ قَالُوا سُبْحَانَكَ أَنْتَ وَلِيُّنَا
مِنْ دُونِهِمْ ۖ بَلْ كَانُوا يَعْبُدُونَ الْجِنَّ ۖ أَكْثَرُهُمْ بِهِمْ مُؤْمِنُونَ ﴿٤١﴾ فَالْيَوْمَ لَا يَمْلِكُ بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ نَفْعًا
وَلَا ضَرًّا ۚ وَنَقُولُ لِلَّذِينَ ظَلَمُوا ذُوقُوا عَذَابَ النَّارِ الَّتِي كُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ ﴿٤٢﴾

40 O gün onların hepsini toplar, sonra da meleklere der ki: "Size bunlar mı ibadet ediyorlardı"?

41 Onlar da şöyle derler: "Seni tenzih ederiz. Bizim velimiz, onlar değil sensin. Hayır; onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Çoğu onlara iman eden kimselerdi.".

42 İşte o gün, biribirinize ne fayda verebilirsiniz, ne de zarar. O zulmeden kimselere deriz ki: "Yalanladığınız ateşin azabını tadın.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, Hazreti Peygamber'in, kavmi içindeki durumunu bahis konusu ederek bunun ilk olmadığını, daha önce gelip geçmiş Peygamberler'in de aynı şekilde kavimleri tarafından yalanlanıp Allah yolunda eziyet edildiklerini beyan ile, müşriklerin sahip oldukları mal ve evlat çokluğuna bakıp bununla övündüklerini ve bunu, doğru yolda olmalarının bir alameti saydıklarını, oysa mal ve evlat çokluğunun Allah'ın insanları sevmesi veya onlara buğz etmesiyle hiçbir ilgisi bulunmadığını, zira O'nun, mümin olsun kafir olsun, kullarından dilediğini zengin, dilediğini de fakir kıldığını açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, müşriklerin önünde, onları hor ve hakir kılmak için meleklerine, size bunlar mı ibadet ediyorlardı? sorusunu yönelteceğini, meleklerin ise, Rablerini tenzih ederek onların cinlere tabi oldukları ve onlara iabadet ettikleri cevabını vereceklerini, bu yüzden de en şiddetli azap ile cezalandırılacaklarını açıklamıştır. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

40 O gün onların hepsini toplar, sonra da meleklere der ki: "Size bunlar mı ibadet ediyorlardı"?

41 Onlar da şöyle derler: "Seni tenzih ederiz. Bizim velimiz, onlar değil sensin. Hayır; onlar cinlere ibadet ediyorlardı. Çoğu onlara iman eden kimselerdi.".

42 İşte o gün, biribirinize ne fayda verebilirsiniz ne de zarar. O zulmeden kimselere deriz ki: "Yalanladığınız ateşin azabını tadın.".

40 Allah Teâlâ, kıyamet günü ibadet edenler-

le ibadet olunanları, mal ve evlad sahibi olup büyüklenenlerle zayıf sayılanların hepsini toplar ve meleklere şu soruyu yöneltir: Allah'a yaklaşmaları için bu müşriklerin size ibadet etmelerini onlara emreden sizler misiniz? Bu sorudan da anlaşıldığı gibi, kendilerine Allah'tan başka İlahlar edinen ve onları Allah'a ortak koşan müşrikler, bu İlahlarının melek suretinde olduklarını düşünüyorlar ve onlara ibadet etmekle, onların kendilerini Allah'a yaklaştıracaklarına inanıyorlardı. Meleklere böyle bir sorunun yöneltilmesi, aslında, bütün mahlukatın önünde müşrikleri hor ve hakir kılmak içindi. Bu sorunun bir benzeri, Furkân suresinin 17. ayetinde de görülür. Allah Teâlâ bu ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Allah, kıyamet günü müşrikleri ve Allah'ı bırakıp da ibadet ettikleri şeyleri toplar ve onlara şöyle buyurur: Şu kullarımı siz mi saptırdınız, yoksa doğru yoldan sapanlar kendileri mi"?* Mâide suresinin 116. ayetinde de böyle bir sorunun İsa'ya (as) yöneltildiği haber verilmiş ve şöyle buyurulmuştur: *"Allah (Meryem oğlu İsa'ya) demişti ki: Ey Meryem oğlu İsa! Beni ve anamı Allah'tan başka iki İlah edinin diye insanlara sen mi söyledin? İsa ise, şöyle demişti: Seni tenzih ederim. Hakkım olmayan bir şeyi söylemek bana yakışmaz. Zaten bunu söylemiş olsam, sen onu muhakkak bilirdin..."* Tıpkı bu ayette de açıklandığı gibi, Allah Teâlâ, meleklerin müşrikleri doğru yoldan saptırıp onlardan Allah'ı bırakarak kendilerine ibadet etmelerini istemeyeceklerini ve böyle bir şeyi akıllarına bile getirmeyeceklerini elbette biliyordu. Fakat meleklere böyle bir sorunun yöneltilmesinde, "Kızım sana söylüyorum, gelinim sen işit." kabilinden bir mana vardı ve bununla müşriklerin topluluk önünde hor ve hakir kılınması murat olunuyordu.

41 Nitekim meleklere "Size bu müşrikler mi ibadet ediyorlardı?" sorusu yöneltilince, onlar, Rablerini, O'na ortaklar kılmış olmaktan tenzih ederek bunu kesinlikle reddetmişler ve "Asla; sana ortaklar kılmaktan seni tenzih ederiz. Biz, yalnız senin kullarınız ve sadece sana kulluk eder ve sana itaat ederiz. Bu itibarla bizim velimiz de onlar değil, sadece sensin. O müşrikler ise, bize değil, fakat cinlere ve şeytanlara ibadet ederler ve çoğu da onların İlah olduklarına inanırlar. Şeytan, onların amellerini kendilerine süslemiş ve doğru yoldan saptırmıştır. Bu manada Allah Teâlâ, Nisa suresinin 117-118. ayetlerinde de şöyle buyurmuştur: *"(Müşrikler) Allah'tan başka yalnız dişi (lerin isimlerini verdikleri put) lere dua edip yalvarırlar. İnatçı şeytandan başkasına da dua etmezler. Nitekim Allah, o şeytanı lanetlemiş, şetan ise, şöyle demişti: Senin kullarından, mutlaka belirli bir nasip edineceğim."*.

42 Allah Teâlâ, gerek meleklerin gerekse onları kendilerine İlah edinip ibadet eden müşriklerin durumlarını açıkladıktan sonra, bunların, birbirlerine yardım etmek veya şefaatte bulunmak gibi hiçbir güçlerinin bulunmadığını zikretmiş ve ister putlarını benzetip İlah edindikleri melekler olsun, ister melekler dışında İlah edindikleri putlar olsun, bunlardan hiçbirisinin kendilerine fayda da zarar da veremeyeceklerini beyan etmiş; sonra da onlara, bu şirk ve küfürlerinin cezası olmak üzere, yalanlayıp durdukları cehennem ateşinde en şiddetli azabı göreceklerini haber vermiştir.

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ قَالُوا مَا هٰذَآ اِلَّا رَجُلٌ يُّرِيدُ اَنْ يَّصُدَّكُمْ عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ اٰبَآؤُكُمْ ۚ
وَقَالُوا مَا هٰذَآ اِلَّآ اِفْكٌ مُّفْتَرًى ۚ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَهُمْ ۙ اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ ﴿٤٣﴾ وَمَآ
اٰتَيْنَاهُمْ مِّنْ كُتُبٍ يَّدْرُسُونَهَا وَمَآ اَرْسَلْنَآ اِلَيْهِمْ قَبْلَكَ مِنْ نَّذِيرٍ ۖ ﴿٤٤﴾ وَكَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۙ وَمَا بَلَغُوا
مِعْشَارَ مَآ اٰتَيْنَاهُمْ فَكَذَّبُوا رُسُلِى ۖ فَكَيْفَ كَانَ نَكِيرِ ﴿٤٥﴾ قُلْ اِنَّمَآ اَعِظُكُمْ بِوَاحِدَةٍ ۚ اَنْ تَقُومُوا
لِلّٰهِ مَثْنٰى وَفُرَادٰى ثُمَّ تَتَفَكَّرُوا ۚ مَا بِصَاحِبِكُمْ مِّنْ جِنَّةٍ ۚ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيرٌ لَّكُمْ بَيْنَ يَدَىْ عَذَابٍ شَدِيدٍ
﴿٤٦﴾ قُلْ مَا سَاَلْتُكُمْ مِّنْ اَجْرٍ فَهُوَ لَكُمْ ۚ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ ۚ وَهُوَ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ شَهِيدٌ ﴿٤٧﴾ قُلْ اِنَّ
رَبِّى يَقْذِفُ بِالْحَقِّ ۚ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٤٨﴾ قُلْ جَآءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ ﴿٤٩﴾ قُلْ اِنْ ضَلَلْتُ
فَاِنَّمَآ اَضِلُّ عَلٰى نَفْسِى ۖ وَاِنِ اهْتَدَيْتُ فَبِمَا يُوحِىٓ اِلَىَّ رَبِّى ۚ اِنَّهُ سَمِيعٌ قَرِيبٌ ﴿٥٠﴾

43 Kendilerine açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman, demişlerdir ki: "Bu adam, atalarınızın ibadet ettikleri şeylerden sizi çevirmek isteyenden başka biri değil.". Ve yine demişlerdir ki: "Bu Kur'an, uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değil.". Hakkı inkâr edenler de, kendilerine o hak gelince, şöyle demişlerdir: "Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil.".

44 Oysa biz onlara, ne okuyacakları bir kitap vermiş ve ne de senden önce kendilerine bir uyarıcı göndermiştik.

45 Kendilerinden öncekiler de yalanlamışlardı. Oysa bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine erişmiş değillerdir. Buna rağmen yine de Peygamberleri'mizi yalanlamışlardı. Fakat beni inkâr nasılmış, gör.

46 (Ey Muhammed!) De ki: "Size tek bir öğüt vereyim. O da, ikişer ikişer ve birer birer Allah için kalkmanız ve sonra da düşünmeniz. Neticede göreceksiniz ki arkadaşınızda hiçbir delilik yoktur. O sadece, şiddetli bir azabın öncesinde sizin için bir uyarıcıdır.".

47 Ve yine de ki: "Sizden herhangi bir ücret istemiyorum; o, sizin olsun. Benim ücretim ancak Allah'a aittir. O, her şeye şahittir.".

48 De ki: "Rabbim, (dilediğinin kalbine) hakkı süratle atar. O, gizli olan şeyleri hakkıyla bilendir.".

49 De ki: "Hak gelmiştir. Artık batıl, ne yeniden bir şey başlatır, ne de onu geri getirir.".

50 Ve yine de ki: "Eğer yoldan saparsam, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer hidayete erersem, bu da, Rabbimin bana vahyetmesi dolayısıyladır. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir; çok yakındır.".

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, kıyamet günü, müşriklerin, *"Yalanladığınız ateşin azabını tadın."* denilerek içine atıldıkları cehennemdeki kötü akibetlerini beyan ettikten sonra, yukarıdaki ayetlerinde, sapık inançları, küfür üzerindeki ısrarları, Allah'ın Peygamberi'ni, ona indirilen Kur'an'ı ve bütün olarak İslam'ı yalanlamalarını bu kötü akibetin başlıca sebepleri olarak zikretmiş ve onları, daha önce gelip geçmiş büyük kavimlerin başlarına gelen kıyamet gününün acı azabını haber vererek inzar eden Peygamberi'nin durumu hakkında derin bir düşünceye davetle, Allah'ın kendilerine gönderdiği vahiy ve Kur'an'dan ibaret olan hakkı haber vermiş, bunun dışındakilerin ise, kamilen batıl olduğunu bildirmiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[43] Kendilerine açık açık ayetlerimiz okunduğu zaman, demişlerdir ki: "Bu adam, atalarınızın ibadet ettikleri şeylerden sizi çevirmek isteyenden başka biri değil.". Ve yine demişlerdir ki: "Bu Kur'an, uydurulmuş bir yalandan başka bir şey değil.". Hakkı inkâr edenler de, kendilerine o hak gelince, şöyle demişlerdir: "Bu, apaçık sihirden başka bir şey değil.".

[44] Oysa biz onlara, ne okuyacakları bir kitap vermiş ve ne de, senden önce kendilerine bir uyarıcı göndermiştik.

[45] Kendilerinden öncekiler de yalanlamışlardı. Oysa bunlar, onlara verdiklerimizin onda birine erişmiş değillerdir. Buna rağmen yine de Peygamberleri'mizi yalanlamışlardı. Fakat beni inkâr nasılmış, gör.

43 Allah Teâlâ, kafirlerin hak ettikleri kötü akibetin ve büyük azabın başlıca üç sebebini haber vermiştir ki bunlar, Hazreti Peygamber'e ta'n etmeleri, Kur'an'ın uydurulmuş bir yalan olduğunu ileri sürmeleri ve hak yol olan İslam'ın apaçık bir sihir olduğunu söyleyerek dinin tamamını kötülemeleridir.

1) Apaçık ve kesin ibareleriyle tevhidi ispat ve şirki de iptal eden Kur'an ayetleri, açık açık okunduğu zaman, müşrikler, onları okuyan Allah'ın Peygamberi Hazreti Muhammed (sas.) hakkında birtakım çirkin sözler söylerler ve derler ki: Bu adam, elinde hiçbir delil olmaksızın, sizi, babalarınızın ve atalarınızın putlara ibadet etmekten ibaret olan kökleşmiş dininizden uzaklaştırmak istiyor. Onun tuttuğu bu yoldan daha batıl bir şey olamaz.

2) Keza yine müşrikler derler ki: Muhammed'in Kur'an adı altında okuduğu şeyler, sizi yolunuzdan çevirmek için uydurulmuş ve Allah'a iftira edilmiş sözlerden başka bir şey değildir.

3) Keza yine onların iddialarına göre, toplum hayatını bir düzene sokmak için biraraya getirilmiş ahkâm ile mucizeleri ihtiva eden ve İslam adı verilen bu dîn de apaçık sihirden başka bir şey değildir.

44 Allah Teâlâ, müşriklerin, atalarından kendilerine intikal ettiğini ileri sürerek savunmaya çalıştıkları dinlerinin hak din olmaktan uzak, hiçbir asla ve esasa dayanmayan batıl bir din olduğunu, aklı başında her insanın kolayca anlayabileceği bir ifadeyle açıklamış ve buyurmuştur ki: Allah, Arap kavmine, Kur'an'dan önce, onlar için yeni bir din oluşturacak ahkamı içinde toplayan bir kitap indirmediği gibi, Muhammed'den önce de bu ahkamı kendilerine tebliğ ederek onları hakka davet eden, kendisine uyanları cennet nimetleriyle müjdeleyip karşı çıkanları da cehennem azabıyla tehdit eden bir Peygamber göndermemiştir. Bundan da anlaşılmaktadır ki, Kur'an nazil oluncaya ve onu tebliğ etmekle görevlendirilen Hazreti Muhammed de gönderilinceye kadar Arap kavminin tabi olacakları herhangi bir dînleri yoktu. O halde Kur'an nazil olup da Hazreti Muhammed onu tebliğ ile kavmini Kur'an dinine davet etmeye başlayınca, müşriklerin bu davete karşı çıkıp Kur'an'ı uydurulmuş bir yalan, Hazreti Muhammed'i de Arap kavmini atalarının dîninden saptırmak isteyen bir kimse olarak tav-

sif etmeleri, hiçbir delile istinad etmeyen ve sadece küfürden ibaret olan kör bir davranıştır. Hak olan bir din, ancak Allah katından gelen bir vahiy ve Allah tarafından seçilmiş bir Peygamber'e indirilen kitapla sabit olduğuna göre, müşriklerin atalarını taklit ederek putlara ibadetle Allah'a şirk koşmaktan ibaret olan dinlerini hak din olarak kabul etmek nasıl mümkün olur? Müşriklerin bu manadaki iddialarını reddeden Allah Teâlâ, Rum suresinin 35. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Yoksa onlara, şirk koştukları şeylerle konuşan (ve onları tasdik eden) bir delil mi indirmişiz"*? Keza Zuhruf suresinin *"Yoksa daha önceden kendilerine bir kitap verdik de, onlar o kitaba mı tutunuyorlar?"* mealindeki 21 ve Kalem suresinin *"Yoksa sizin, içinden ders aldığınız bir kitabınız mı var? Her halde o kitapta bugün seçtiklerinizi bulmuş olacaksınız."* mealindeki 37-38. ayetlerinde de aynı red manasını görmek mümkündür.

45 Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'i, atalarının ibadet ettikleri şeylerden uzaklaştırmak isteyen bir kimse, Kur'an'ı da bu maksatla uydurulmuş yalan bir kitap olarak tavsif eden müşrikleri itiraz edemeyecekleri bir beyanla reddettikten sonra, aynı davranış içinde bulunan ve küfürleri dolayısıyla en şiddetli azaba çarptırılan geçmiş milletlerin benzer azabıyla tehdit etmiş ve şöyle buyurmuştur: Nûh, Ad ve Semud kavimleri gibi geçmiş milletler de kendilerine gönderilen Peygamberler'i ve onlara indirilen vahiyleri yalanlamışlar ve onlara karşı şiddetli bir mücadeleye girişmişlerdi. Üstelik bunlar, sahip oldukları kuvvetlerle Hazreti Muhammed'i yalanlayan Arap kavminden çok daha kuvvetli idiler. Daha açık bir ifadeyle, gerek mal yönünden gerekse kuvvet yönünden geçmiş kavimler, Kureyşli müşriklerden on kat daha üstün olmalarına rağmen, üzerlerine indirdiğimiz azaba karşı koyamamışlar ve bu azabın altında yok olup gitmişlerdi. Şimdi bu Kureyşli müşrikler, geçmiş kavimlerden on kat daha zayıf oldukları halde, Allah'ın üzerlerine indireceği azabı başlarından defedebileceklerini mi zannediyorlar? Mümin (Gafir) suresinin 82. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi, bu müşrikler *"Hiç yeryüzünde dolaşıp da kendilerinden daha çok, yeryüzünde bıraktıkları eserler yönünden ve kuvvet yönünden daha üstün olan öncekilerin akibetinin nasıl olduğuna hiç bakmazlar mı? Kazanmış oldukları şeyler, kendilerine hiçbir fayda sağlamamıştır."*. İşte Kureyş'in bu müşrikleri de akibetlerinin ne olacağını düşünmeden kendilerini helake götüren geçmiş kavimlerin tuttukları yoldan gitmektedirler. Bu yolun onları nasıl bir felakete sürükleyeceğini şimdi sen de gör.

[46] (Ey Muhammed!) De ki: "Size tek bir öğüt vereyim. O da ikişer ikişer ve birer birer Allah için kalkmanız ve sonra da düşünmeniz. Neticede göreceksiniz ki, arkadaşınızda hiçbir delilik yoktur. O sadece, şiddetli bir azabın öncesinde sizin için bir uyarıcıdır.".

[47] Ve yine de ki: "Sizden herhangi bir ücret istemiyorum; o, sizin olsun. Benim ücretim ancak Allah'a aittir. O, her şeye şahittir.".

46 Allah Teâlâ, bir uyarıcı olarak gönderdiği Peygamberi'ni, atalarının yolundan uzaklaştırmak için ortaya çıkmış bir deli, ona indirilen Kur'an'ı da uydurulmuş bir yalan olarak tavsif eden Kureyşli müşrikleri, aynı şekilde Peygamberleri'ni yalanlayan geçmiş kavimleri örnek göstererek onların kötü akibetleriyle tehdit ettikten sonra, bu ayetinde onlara bir nasihatta bulunmuş ve birbirlerini yanıltmadan ve birbirlerini tahrik edici sözler sarfetmeden, kendi başlarına Hazreti Peygamber hakkında salim bir kafa ile düşünmeleri tavsiyesinde bulunmuştur. Bu maksatla Peygamberi'ne hitap etmiş ve şöyle buyurmuştur: Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Siz beni, atalarınızın dininden sizi ayırmaya çalışan bir deli olarak görüyor ve benim hakkımda gerçekle hiç ilgisi olmayan sözler söylüyorsunuz. Şimdi benim size bir öğüdüm var; doğruyu bulmanız için beni dikkatle dinleyin ve son-

ra da söylediklerimi aynen uygulayın. Öğüdüm şudur: Allah için en fazla ikişer ikişer, yahut tek başınıza kalkın ve benim hakkımda, her çeşit tesir ve telkinden uzak düşünmeye başlayın. İkişer ikişer veya tek başınıza olmanız, daha salim bir düşünce ile, yalan ve yanlış olmayan bir neticeye ulaşmanız içindir. Çünkü ne kadar çok ve kalabalık olursanız, her kafadan çıkacak bir ses, düşünceleri dağıtarak doğru ve gerçek bir neticeye ulaşmanıza engel olur. Beni ne kadar tanıyorsanız, hakkımdaki düşüncenizi de o kadar genişletin. Şimdiye kadar size neler söyledim ve sizden neler yapmanızı ve nasıl bir davranış içinde bulunmanızı istedim. Bütün bunları gözünüzün önüne getirin ve salim bir kafa ile benim ne yapmak istediğimi anlamaya çalışın. Neticede şunu göreceksiniz ki tanıdığınız bu insanda, zannettiğiniz gibi delilikten hiçbir eser yoktur. O sadece, Allah'tan aldığı vahiyleri tebliğ ederek sizi O'nun hak olan yoluna davet eden, karşı geldiğiniz veya O'nun yolundan çıktığınız takdirde, kıyamet günü kafirler için hazırlanan azabı haber vererek onları inzar eden bir uyarıcıdır. Kısacası, sizi, neticesi sizin için iyi ve güzel olan bir akibete ulaştırmak isteyen ve niyetinde, iyilikten başka hiçbir şey bulunmayan bir kimsedir.

47 İşte ben, böyle bir uyarıcılık görevini ifa ederken, sizden herhangi bir ücret talebinde bulunmuyorum. Bana vereceğiniz ücret ne olursa olsun, o sizin elinizde kalsın. Benim ücretim, görevimi hakkıyla ifa ettiğim takdirde Allah'a âittir. Çünkü O, her şeyi bildiği gibi, benim Peygamberlik görevimi hakkıyla ifa edip etmediğimi de bilir ve sevabını benim üzerime yazar.

Hazreti Peygamber'in, yukarıda Kureyşli müşriklere tavsif ettiği kimsenin örnek bir davranışını, Buhârî (*Sahih,* VI. 94,95), Müslim (*Sahih,* I. 193-194) ve Ahmed İbn Hanbel (*Müsned,* I. 281, 307)'in İbn Abbâs'tan (ra) naklettikleri şu hadisede görmek mümkündür. İbn Abbâs demiştir ki: Resulullah (sas.) bir gün Safa tepesine çıktı ve Kureyşlilere *yâ sabâhâh* diye seslenerek toplanmalarını istedi. Kureyşliler "ne oluyor?" diyerek etrafında toplanınca, onlara şöyle hitap etti: Ne dersiniz, ben size şu dağın aşağısından bir takım süvarilerin çıkıp gelmekte olduğunu haber vermiş olsam, beni tasdik eder misiniz? Kureyşliler: Biz, şimdiye kadar senin üzerinde hiçbir yalan tecrübe etmiş değiliz, dediler. Resulullah (sas.) onlara: İşte ben, önünüzdeki günlerde gelecek olan şiddetli bir azabı size haber veren bir uyarıcıyım, dedi. Bunun üzerine, orada bulunanlardan Ebû Leheb: Ellerin kurusun; bizi bunun için mi topladın? dedi. İşte bundan sonra da Allah Teâlâ *"Ebû Leheb'in elleri kurusun. Nitekim kurudu da..."* suresini indirdi.".

[48] De ki: "Rabbim, (dilediğinin kalbine) hakkı süratle atar. O, gizli olan şeyleri hakkıyla bilendir.".

[49] De ki: "Hak gelmiştir. Artık batıl, ne yeniden bir şey başlatır, ne de onu geri getirir.".

[50] Ve yine de ki: "Eğer yoldan saparsam, kendi aleyhime sapmış olurum. Eğer hidayete ererseem, bu da, Rabbimin bana vahyetmesi dolayısıyladır. Şüphesiz O, hakkıyla işitendir; çok yakındır.".

48 Allah Teâlâ, Peygamberi'ni, atalarının yolundan uzaklaştırmak isteyen bir deli ve Kur'an'ı da onun tarafından uydurulmuş bir yalan olarak tavsif eden müşriklerin bu sapık görüşlerini reddettikten ve salim bir kafa ile düşündükleri takdirde onda hiçbir deliliğin bulunmadığını, onun sadece karşılık beklemeden Rabbinin kafirler için hazırladığı azabı haber veren bir uyarıcı olduğunu kendilerinin de açıkça görüp anlayabileceklerini beyan ettikten sonra, bu ayetinde, Peygamberi'nin, Rabbindan getirdiği şeylerin Allah katından gelen bir vahiy olduğunu açıkça zikretmiş ve Peygamberi'ne hitapla şöyle buyurmuştur:

Ey Muhammed! O müşriklere de ki: Allah, kullarından dilediğine vahiyle birlikte bir me-

lek gönderir. Yahut başka bir ifadeyle, Peygamberlik alameti olarak, kullarından dilediğinin kalbine, bir melek vasıtasıyla hakkı indirir ve o hakkın gelişiyle artık batılın hiçbir hükmü kalmaz. Mümin (Gafir) suresinin 15. ayeti de bu manada gelmiş ve denilmiştir ki: *"En yüksek derecelerin ve Arş'ın sahibi olan Allah, kıyamette kavuşma gününü ihtar etmek için, kendi emrinden olan vahyi, kullarından dilediğine indirir."*. Allah Teâlâ'nın hakkı kullarından dilediğinin kalbine atması, ona, veya onun kalbine melek vasıtasıyla vahyi indirmesi demektir ki bu, onu Peygamber olarak görevlendirmesi manasındadır. Zira EJ suresinin 124. ayetinde de açıkça ifade edildiği gibi *"...Allah, Risaletini nereye koyacağını (ve kime vereceğini) çok daha iyi bilir..."* O, gaybları hakkıyla bilendir. Göklerde ve yerde hiçbir şey O'na gizli kalmaz.

49 Allah Teâlâ, istikbale matuf bir siga ile hakkı mutlaka getireceğini zikrettikten sonra, bu ayetinde, yine Peygamberi diliyle geleceği bildirilen o hakkın geldiğini ve o hakkın gelmesiyle batılın ortadan kalktığını, dolayısıyla onun yeniden bir şey başlatmasının veya geri getirmesinin artık mümkün olmadığını haber vermiştir. Bunun diğer bir benzeri, Enbiya suresinin 18. ayetidir. Bu ayetinde de Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Gerçekte biz, hakkı batıla fırlatırız; böylece o da onu helak eder; batıl da yok olur gider..."*

Buhârî (*Sahih*, V. 92; 228), Müslim (*Sahih*, III. 1408) ve Tirmizî (*Sünen*, V. 303)'nin, Abdullah İbn Mes'ûd'dan (ra) naklettiklerine göre, "Resulullah (sas.) Fetih günü Mekke'ye girdiği zaman, Kâbe'nin etrafında ibadet için dikilmiş üçyüz altmış put bulunuyordu. Resulullah (sas.) okunun ucuyla bir taraftan bu putlara vuruyor, bir taraftan da *"Hak geldi, batıl yok oldu. Zaten batıl yok olmaya mahkumdur."* (İsra suresi, 81) ve *"Hak gelmiştir. Artık batıl, ne yeniden bir şey başlatır, ne de onu geri getirir."* (Sebe 49) ayetlerini okuyordu.". Bu ayet-i kerimeden de açıkça anlaşıldığı gibi, Allah Teâlâ'nın geldiğini haber verdiği bu hak, kaynağı sadece vahiy olan İslam ile, Kur'an ve tevhidden başka bir şey değildir. Bundan böyle bu üç esas, diğer bütün dinleri örtecek ve onların üzerinde yegane din olarak sonsuza kadar kalacaktır.

50 Allah Teâlâ, hak ile batılı birbirinden ayırdıktan ve hakkın gelmesiyle batılın artık tamamıyla ortadan kalktığını beyan ettikten sonra, Peygamberi'ne hitapla, risaletin önemini bir defa daha teyit etmiş ve hidayetinin Rabbinden kendisine gelen vahiyle gerçekleşmiş olduğunu bildirmesini emretmiştir. Şüphesiz vahye uyarak hidayete ermek, bütün insanlar için geçerli olan bir kaidedir. Ancak her insanın Rabbinden vahiy alarak hidayete ermesi mümkün olmadığı içindir ki Allah Teâlâ, Hazreti Peygamber'den sonra gelen kadın erkek her ferde, Peygamberi'ne tabi olmayı ve ona gelen vahye uymayı emretmiş ve hidayetinin ancak bununla mümkün olacağını bildirmiştir. O halde bütün insanlar, hidayete ermek için, Hazreti Peygamber'e gelen vahye veya bu vahiyden oluşan Kur'an'a uymakla mükelleftirler. Bu bakımdan her kim bir hayır bulur ve hidayete ererse, Rabbinin irşat ettiği bir yola girmiş olması dolayısıyla bu, hiç şüphesiz Allah'tandır; fakat her kim de sapıklığa düşerse, bu da kendi irade ve isteğiyle Rabbinin emrine karşı çıkması dolayısıyla, kendindendir. İşte bu manada Allah Teâlâ, Nisâ suresinin 79. ayetinde şöyle buyurmuştur: *"Sana iyilik olarak isabet eden şey, Allah'tandır; sana kötülük olarak isabet eden şey de kendindendir..."* Hidayete ermenin ve doğru yolu bulmanın en emin yollarından biri de hiç şüphesiz, insanın her fırsatta Rabbine dua ve niyazda bulunup yardımını istemesidir. Zira O, kullarına şah damarından daha yakındır ve istedikleri her şeyi hakkıyla duyar ve bilir. Hiçbir şey O'ndan gizli kalmaz.

وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ فَزِعُوا فَلَا فَوْتَ وَاُخِذُوا مِنْ مَّكَانٍ قَرِيبٍ ﴿٥١﴾ وَقَالُٓوا اٰمَنَّا بِهٖ ۚ وَاَنّٰى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِنْ
مَّكَانٍ بَعِيدٍ ۚ ﴿٥٢﴾ وَقَدْ كَفَرُوا بِهٖ مِنْ قَبْلُ ۚ وَيَقْذِفُونَ بِالْغَيْبِ مِنْ مَّكَانٍ بَعِيدٍ ﴿٥٣﴾ وَحِيلَ بَيْنَهُمْ وَبَيْنَ مَا
يَشْتَهُونَ كَمَا فُعِلَ بِاَشْيَاعِهِمْ مِنْ قَبْلُ ۚ اِنَّهُمْ كَانُوا فِى شَكٍّ مُرِيبٍ ﴿٥٤﴾

[51] Azabı görünce, birdenbire düştükleri o korkulu hallerini bir görsen.. Hiç kaçış yoktur. Yakın bir yerden yakalanmışlardır.

[52] İşte o zaman derler ki: "Allah'a iman ettik.". Bu kadar uzak yerden imanı kolayca almak, onlar için nasıl mümkün olur?

[53] Oysa önceden onu inkâr etmişlerdi. Uzak yerden gayba taş atıyorlardı.

[54] Daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzu duydukları şey arasına engel konulmuştur. Çünkü onlar, dünyada iken endişe verici bir şüphe içindeydiler.

Allah Teâlâ daha önceki ayetlerinde, müşriklerin Allah'ı, Peygamberi'ni ve Kitabı'nı inkâr etmek gibi çeşitli konulardaki şüphelerini reddettikten ve bunları azap sebebi olarak açıkladıktan sonra, yukarıdaki ayetlerinde, kıyamet gününün şiddetli azabına işaret ederek kafirleri bu şiddetli azab ile tehdit etmiş ve o gün bu azabın farkına varıp gerçekleşeceğini anladıkları zaman, kendilerine hiçbir fayda sağlamayacak olan bir imana nasıl yöneleceklerini haber vermiştir. Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

[51] Azabı görünce, birdenbire düştükleri o korkulu hallerini bir görsen.. Hiç kaçış yoktur. Yakın bir yerden yakalanmışlardır.

[52] İşte o zaman derler ki: "Allah'a iman ettik.". Bu kadar uzak yerden imanı kolayca almak, onlar için nasıl mümkün olur?

[53] Oysa önceden onu inkâr etmişlerdi. Uzak yerden gayba taş atıyorlardı.

[54] Daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, kendileriyle arzu duydukları şey arasına engel konulmuştur. Çünkü onlar, dünyada iken endişe verici bir şüphe içindeydiler.

51 Ey Muhammed! Kıyâmet günü kafirlerin kabirlerinden çıkıp da dünyada iken Allah'ı, Ahiret gününü, Peygamberi'ni ve Kur'an'ı inkâr etmeleri sebebiyle kendileri için hazırlanan birbirinden şiddetli çeşit çeşit azap şekillerini gördükleri zaman, içlerini dolduran o büyük korkuyu ve bu korkudan kaynaklanan hallerini bir görsen...İşte o zaman bu azaptan ne kaçıp kurtulacak ne de sığınıp korunacak bir yer bulabilirler. Çünkü onlar, buna fırsat bulamayacakları bir şekilde yakalanmışlardır.

52 İşte o zaman, içlerini dolduran o büyük korku, dünyada işledikleri küfür ve kötü amellerinden pişmanlığa dönüşür ve biz, Allah'a, Ahiret gününe, Peygamberi'ne ve Kur'an'a iman ettik, derler. Allah Teâlâ, onların kıyamet günü şiddetli azap şekillerini gördükten sonraki bu pişmanlıklarını Secde suresinin 12. ayetinde de zikretmiş ve şöyle buyurmuştur: *"Suçluların, Rablerinin huzurunda başlarını önlerine eğmiş oldukları halde "Rabbimiz! Gördük ve dinledik; bizi dünyaya geri çevir de salih amel işleyelim. Artık biz inancı sağlam kimseleriz." deyişlerini bir görsen."*. Ne var ki onların bu pişmanlıkları kendilerine artık hiçbir fayda sağlamayacaktır. Çünkü onlar, küfürlerinden ve kötü amellerinden pişmanlık duyup da imana yönelip salih amel işleyecekleri yerden

çok uzaklaşmışlar ve iman ile salih amelin artık geçerli olmadığı bir yere göçmüşlerdir. Zira iman olsun, salih amel olsun, her ikisi de insanoğlundan sadece dünyada istenmiş, önce bunlara yanaşmayan, fakat sonradan pişman olup da iman eden ve salih amel işleyen kimsenin pişmanlığı da sadece dünyada iken geçerli sayılmıştır. Oysa dünyadan göçüp Ahiret'e intikal ederek iman ve salih amelin geçerli olduğu yerden bu kadar uzaklaştıktan sonra, dünyaya ait olan bu iki haslete sahip olmak nasıl mümkün olur?

53 Halbuki o kafirler, dünyada iken imanı düşüncelerine aykırı görerek reddetmişler, imandan kaynaklanan salih amelleri de kendilerine yakıştıramamışlardı. İşte bu küfürleri dolayısıyla Allah'ın azametini, hudutsuz kudretini ve her şeyi çepeçevre kuşatan geniş ilmini düşünmeden kendilerine faydası da zararı da dokunmayan, herhangi bir şey yapmaktan da aciz olan birtakım putları O'na ortak kılmışlar, O'nun kendilerini uyarmak için gönderdiği Peygamberi'ni yalanlayıp, onu şâirlik ve delilik gibi sıfatlarla itham etmişler, ona indirdiği Kitab'ı da geçmişlerin masalları olarak tavsif etmişlerdi. Onlara göre dünya hayatından başka bir hayat yoktu; Ahiret hayatı, cennet ve cehennem, hepsi de birer hayaldi Kısacası, bu kafirler, uzaktan gayba taş atmışlar, başka bir ifadeyle, bilmedikleri ve bilmek istemedikleri gerçekleri vurmaya çalışmışlardı. Oysa şimdi, bu küfürlerinin karşılığı olarak kendileri için hazırlanan azabı görünce, biz iman ettik; imanın önemini kavramış kimseler olarak dünyaya geri dönelim ve mümin kişiler olarak hep salih ameller işleyelim, diyorlardı.

54 Hayır; iş işten geçmiş ve dünya hayatı artık sona ermiştir. Mü'min suresinin 84-85. ayetlerinde de açıkça ifade edildiği gibi, *"Azabımızı görünce, "bir tek Allah'a iman ettik; O'na ortak koştuklarımızı da inkâr ettik." demişlerdi. Fakat azabımızı gördükleri zamanki imanları kendilerine hiçbir fayda sağlamamıştır..."* Bu gecikmiş iman, onların dünyaya geri dönüşlerini de sağlamayacaktır. Bu itibarla, daha önce benzerlerine yapıldığı gibi, ister gerçek olduğunu görüp anladıkları kıyamet gününün o şiddetli azabından kaçıp kurtulmak için olsun, ister kendilerini iyi bir akibete ulaştıracak olan sahih bir iman ile salih amele sarılmak için olsun, isterse ellerinden kaçırdıkları dünya nimetlerine yeniden kavuşmak için olsun, kendileriyle dünyaya dönüş arzuları arasına bir engel konulmuş ve bununla dünyaya dönüşleri engellenmiştir. Daha önce gelip geçmiş milletlerin durumları da aynıdır ve hepsi de Allah'ı, Peygamberleri'ni ve Ahiret gününü inkâr etmiş olmaları dolayısıyla onlar için de aynı akibet hazırlanmıştır.